SCRIERI ALE
SFÎNTULUI GRIGORIE
DE NYSSA

COLECȚIA

«PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI»

APARE
DIN INIȚIATIVA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

COMISIA DE EDITARE:

Arhim. BARTOLOMEU V. ANANIA (președinte), Pr. Prof. TEODOR BODOGAE, Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, Prof. NICOLAE CHIȚESCU, Pr. Prof. IOAN G. COMAN, Prof. ALEXANDRU ELIAN, Pr. Prof. DUMITRU FECIORU, Prof. IORGU IVAN, Pr. Prof. GRIGORIE T. MARCU, Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE, Prof. ADRIAN POPESCU (secretar).

PĂRINŢI ŞI SCRIITORI BISERICEŞTI

29

SFÎNTUL GRIGORIE DE NYSSA

SCRIERI

PARTEA ÎNTÎIA

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

IUSTIN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

TRADUCERE DE
PREOT PROF. D. STĂNILOAE ŞI PREOT IOAN BUGA
NOTE : PREOT PROF. D. STĂNILOAE
INDICE : PREOT IOAN BUGA

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREŞTI — 1982

INTRODUCERE

Despre sfîntul Grigorie de Nyssa există o literatură uriaşă. S-a scris mult despre legătura lui cu Platon, deşi se recunoaşte în general că, cu toată folosirea formală a unor noţiuni şi termeni proprii lui Platon, viziunea sfîntului Grigorie este esenţial deosebită de a aceluia, prin transcendenţa ce o recunoaşte lui Dumnezeu şi prin apropierea lui Dumnezeu de noi prin Hristos şi prin harul Lui. Hans Urs von Balthasar vorbeşte chiar de nişte trăsături faustice la sfîntul Grigorie de Nyssa, avînd în vedere nesăturata lui tensiune după cunoaştere şi conştiinţa despre neputinţa de a ajunge vreodată la capătul cunoaşterii necuprinsului dumnezeiesc [1]. Dar aşa cum nu se poate ajunge la hotarele necuprinsului dumnezeiesc, nu se poate ajunge nici la hotarul binelui, la sfîrşitul realizării lui prin virtute. Căci înaintarea în bine este una cu înaintarea în Dumnezeu. Şi binele nu are hotar, pentru că Dumnezeu, Care e una cu binele personal desăvîrşit, nu are hotar. În scrierea despre Viaţa lui Moise, sfîntul Grigorie «evidenţiază cu o strînsă consecvenţă logică neputinţa definirii virtuţii desăvîrşite. Numai finitul poate fi definit; acesta are desăvîrşirea în lăuntrul graniţelor lui... Virtutea nu e o stare, desăvîrşirea în virtute nu e un rezultat, starea virtuoasă nu e o posesiune a virtuţii. Desăvîrşirea nu stă în faptul de a fi împlinit nişte legi. Prin aceasta se depăşeşte conceptul de virtute în sensul cel mai adevărat al cuvîntului. Virtutea nu se poate înţelege, căci aceasta ar presupune o definire a virtuţii. Înţelegerea virtuţii ar însemna un sfîrşit al virtuţii, care nu are hotarul ei decît în opusul ei, în patimă. Numai patima mărgineşte virtutea. Vorbirea despre virtute apare deci cu neputinţă. Şi de fapt, sfîntul Grigorie nu dă o învăţătură sistematică despre virtute; pentru el virtutea este, mai de grabă, o mişcare spre Cel cu adevărat desăvîrşit, spre Dumnezeu» [2].

Mişcarea fără sfîrşit a omului spre cunoaşterea lui Dumnezeu — cunoaştere care e nedespărţită de făptuirea binelui în propria fiinţă,

1. Gregor von Nyssa, *Der versiegelte Quell*, Einsideln, 1954.
2. Manfred Blum, Introducere la «*Der Aufstieg des Moses*», Freiburg i. Breisgau, 1963, p. 9—10.

întrucît cunoașterea de Dumnezeu e totodată unirea nehotărnicită cu realitatea Lui nesfîrșită — constituie tema vie, existențială, a gîndirii sfîntului Grigorie de Nyssa, și este totodată tema practică a realizării sale ca om.

Sfîntul Grigorie de Nyssa, fratele mai tînăr al sfîntului Vasile, s-a născut în jurul anului 335 în Cezareea Capadociei, din acei minunați părinți creștini, Vasile și Emilia. Din cei zece copii ai lor, trei (Vasile, Grigorie și Petru) au ajuns episcopi, iar o soră, Macrina, a fost un model de viață sfîntă.

Pregătirea intelectuală și duhovnicească și-a făcut-o Grigorie sub îndrumarea fratelui său mai mare. El nu numai că numește pe fratele său, Vasile, «părintele și învățătorul» său și al fratelui său mai tînăr, Petru [3], *ci declară că n-a avut alt «învățător» decît pe Vasile* [4]. *La început se hotărîse pentru intrarea în cler și primise slujirea de citeț, dar apoi fu atras de scrierile filosofice necreștine și voia mai bine să fie numit «retor, decît creștin»* [5]. *Îndemnurile fratelui Vasile și ale prietenilor l-au întors însă la calea de slujitor al Bisericii. O vreme a trăit viața de căsătorie. La anul 385 sfîntul Grigorie de Nazianz îl mîngîie pe sfîntul Grigorie de Nyssa pentru moartea soției sale, Teosevia, «soție de preot cu adevărat sfîntă»* [6]. *Dar se pare că cei doi soți se despărțiseră cu mult înainte, prin bună înțelegere, îmbrățișînd amîndoi viața monahală. Căci încă în scrierea sa* Despre feciorie, *alcătuită la 370 sau 371 la îndemnul fratelui său Vasile (devenit episcop la 370), își exprimă regretul că n-a rămas necăsătorit ca să poată ajunge «la culmea fecioriei»* [7].

La această convingere și la hotărîrea pentru viața de monah trebuie să fi ajuns amîndoi soții cu destul timp înainte de alcătuirea scrierii Despre feciorie *(poate cu mulți ani înainte). Timpul acesta l-a petrecut sfîntul Grigorie la mînăstirea Iris, din Pont, unde sfîntul Vasile se retrăsese dinainte de 358. De acolo l-a scos sfîntul Vasile, după cît se pare, spre sfîrșitul anului 371, și l-a așezat în scaunul de episcop de Nyssa, un oraș nu departe de Cezareea și dependent bisericește de acest loc, unde sfîntul Vasile era arhiepiscop. Dar, numai silit de fratele său a primit sfîntul Grigorie această înaltă răspundere. Bunătatea lui dusă pînă la naivitate* (ἁπλότης) *i-a pricinuit de fapt unele greutăți nu numai lui, ci și fratelui său, Vasile* [8]. *În iarna lui 375/376, pe baza unor acuze ca-*

3. *De hominis oppificio*; P.G. 44, 125; *Hexaimeron*, prol. și epil.; P.G. 44, 61—64 și 124; *Ep. c. Petru*; P.G. 45, 237—240.
4. Ep. 13; P.G. 46, 1049.
5. Sf. Grigorie de Nazianz, *Ep. 11.*
6. Idem, *Ep. 197.*
7. *De virginitate*, 3; P.G. 46, 325.
8. Sf. Vasile, *Ep. 100, Ep. 58, 60.*

lomnioase, a fost luat din oraş de o gardă militară din ordinul conducătorului politic arian din Cezareea Capadociei, şi la intervenţia acestuia, după ce sfîntul Grigorie evadase de sub escortă, un sinod de episcopi, ţinut la Nyssa în absenţa sa, l-a scos din scaun. Dar comunitatea i-a rămas credincioasă. După moartea împăratului arian Valens, întîmplată în august 378, sfîntul Grigorie se putu întoarce în orăşelul său, populaţia pregătindu-i o primire triumfală.

În octombrie 379 luă parte la un sinod din Antiohia, care s-a ocupat în mod principal cu apolinarismul. Din însărcinarea sinodului făcu după aceea o vizitaţie canonică prin eparhiile Pontului şi cu această ocazie, prin aprilie 380, avu să prezideze o alegere de mitropolit în Sevaste din Armenia Mică. Spre cea mai mare surpriză a sa, votul îl desemnă ca mitropolit pe el însuşi şi cu toate că protestă şi voi să plece în orăşelul său, fu reţinut în această slujbă aproape cu sila. De-abia după cîteva luni se putu întoarce iarăşi «în cortul său», în Nyssa.

La Sinodul II ecumenic, din 381 (Constantinopol), sfîntul Grigorie participă ca unul din teologii de mare autoritate. În scopul îndeplinirii hotărîrilor Sinodului, un decret al împăratului Teodosie, din 30 iulie 381, dispunea ca toţi ereticii din eparhiile Pontului, care nu se aflau în comuniune cu episcopii Heladie din Cezareea, Otreius din Melitine (Armenia Mică) şi Grigorie de Nyssa, să fie expulzaţi.

Sfîntul Grigorie mai veni după aceea de cîteva ori la Constantinopol. În iulie 385 sau 386 ţinu, la un scurt interval, două cuvîntări funebre la moartea prinţesei Pulcheria, singura fiică, în vîrstă de şase ani, a împăratului Teodosie şi a mamei ei, împărăteasa Facilla, moartă la scurt timp după fiica ei [9]. A participat şi la sinodul din Constantinopol, din 394. După aceea nu se mai aminteşte numele lui. Probabil a murit chiar în 394. Biserica a rînduit ca zi de pomenire a lui 10 ianuarie [10].

SCRIERILE

Bogata lui activitate de scriitor cuprinde scrieri exegetice şi omilii, scrieri dogmatice, ascetic-duhovniceşti, cuvîntări şi epistole. Dar aproape toate scrierile lui au un accentuat caracter ascetic-duhovnicesc, căci el nu face o exegeză pur şi simplu a cărţilor sau a unor locuri din Scriptură, sau o expunere pur teoretică a învăţăturilor dogmatice, ci totdeauna explicarea textelor din Sfînta Scriptură îi dă prilejul de a descrie condiţiile şi modul înaintării credincioşilor în viaţa duhovnicească, iar expunerile dogmatice îi dau de asemenea prilejul de a le arăta ca temeiuri pentru viaţa duhovnicească.

1. Dintre tratatele sau omiliile unde se ocupă în scop dogmatic sau duhovnicesc **cu texte din Sfînta Scriptură**, amintim pe cele mai principale. Între ele sînt două care se ocupă cu referatul biblic al creaţiunii: *Despre alcătuirea omului* (P. G., 44,

9. P.G. 46, 863—878; 46, 877—892.

10. Schiţa aceasta biografică e făcută după Otto Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III Band, Fr. i Br., 1923, p. 188—191.

125—256) şi *Tîlcuirea apologetică la Hexaimeron* (P. G. 44, 61—124). Cea dintîi vrea să fie o continuare a Omiliilor sfîntului Vasile la Hexaimeron, care n-a apucat să se ocupe şi de crearea omului. E scrisă îndată după moartea sfîntului Vasile (1.I.379) şi a fost închinată fratelui său, Petru. Ultima e un răspuns la unele întrebări ale aceluiaşi frate, prin care lămureşte unele nedumeriri ale acestuia, trecînd spre sfîrşit la unele speculaţii filosofice. E scrisă curînd după *Despre alcătuirea omului,* poate în vara lui 379. Dacă aceste două scrieri dau în general o explicare literală a textului Sfintei Scripturi, în *Viaţa lui Moise* sfîntul Grigorie vede în toate faptele istorice ale lui Moise sensuri spirituale mai înalte (anagogice), care descriu drumul duhovnicesc al oricărui om care voieşte să meargă pe el (P. G., 44, 297—430). Ea e scrisă pe la 390, «la bătrîneţi albite» [11].

Scrierea *La titlurile psalmilor* (P. G., 44, 431—608) constă din două părţi: în prima parte (cinci capitole), prezintă totalitatea psalmilor ca fiind orînduită după un plan unitar şi prezentînd urcuşul duhovnicesc ce duce spre desăvîrşire prin cinci trepte; în a doua (şasesprezece capitole) vede şi în titlurile psalmilor din Septuaginta, urmărindu-se acelaşi scop.

Cele opt *Omilii la Eclesiast* (P. G. 44, 615—754) arată că această scriere este un îndemn dat omului de a se ridica peste lumea simţurilor, pentru a ajunge la liniştea contemplării celor mai presus de ele.

Cele cincisprezece *Omilii la Cîntarea cîntărilor* descriu înaintarea sufletului în unirea cu Hristos ca pe o înaintare în unire a miresei cu mirele ei (P. G., 44, 755—1120).

În alte două scrieri, sfîntul Grigorie dă o *Tîlcuire duhovnicească la Fericiri,* în opt Omilii (P. G., 44, 1193—1302) şi o alta la *Rugăciunea domnească,* în cinci Omilii (P. G., 44, 1119—1194). Prima dintre aceste cinci omilii se ocupă cu rugăciunea în general, celelalte patru explică conţinutul rugăciunii domneşti. A treia tratează spre sfîrşit despre Sfînta Treime.

Mai amintim, dintre alte scrieri exegetice, o Omilie la I Cor. 15, 28, cu titlul *«Atunci şi Fiul Însuşi Se va supune Aceluia ce I-a supus Lui toate»* (P. G., 44, 1303—1326).

2. Scrieri dogmatice. Cea mai importantă dintre scrierile lui dogmatice se intitulează: *Cuvintele antiretice contra lui Eunomie* (P. G., 45, 237—1122), cuprinzînd douăsprezece sau mai precis treisprezece cărţi. Partea a doua din cartea a douăsprezecea trebuie socotită ca o carte aparte, care cuprinde o critică amănunţită a *«Mărturisirii de credinţă»* a lui Eunomie, înaintată în 383 împăratului Teodosie.

Sfîntul Vasile răspunsese în *«Trei cărţi contra lui Eunomie»* (363—365), argumentelor arianului Eunomie împotriva dumnezeirii Fiului, din scrierea acestuia intitulată *«Apologia».* În cursul anului 378, Eunomie scrisese ca răspuns o *«Apologie a apologiei»* sale. Sfîntul Vasile (mort la 1.I.379) nu mai avusese cînd să răspundă. Acestei scrieri îi răspunde sfîntul Grigorie în cele douăsprezece cărţi şi jumătate ale sale. Începută pe la sfîrşitul anului 380, sau la începutul anului 381, el citi primele două cărţi ale ei sfîntului Grigorie de Nazianz şi lui Ieronim, în timpul Sinodului II ecumenic (381) [12]. Scrierea aceasta, terminată mai tîrziu (383—384), e nu numai cea mai cuprinzătoare dintre operele sfîntului Grigorie de Nyssa, ci şi cea mai bogată în conţinut dintre toate scrierile împotriva arianismului.

Alte două scrieri de cuprins dogmatic ale sfîntului Grigorie de Nyssa sînt îndreptate împotriva ereziei lui Apolinarie. Prima se intitulează: *Contra lui Apolinarie, către Teofil, episcopul Alexandriei* (P. G., 45, 1269—1278). În această scriere, sfîntul Grigorie roagă pe Teofil să alcătuiască o respingere mai amănunţită a erorilor lui Apolinarie. El se mărgineşte numai să respingă afirmarea lui Apolinarie că dreptcredincioşii admit doi fii ai lui Dumnezeu.

Antireticul contra lui Apolinarie (P. G., 45, 1123—1270) e îndreptat împotriva scrierii lui Apolinarie: *Dovedirea întrupării lui Dumnezeu după chipul omului* şi respinge teoriile că trupul lui Hristos s-a coborît din cer şi că locul minţii omeneşti (νοῦς) l-a luat în El Logos-ul dumnezeiesc. Acest *Antiretic* este socotit ca fiind cea mai importantă dintre scrierile anti-apolinariste ce s-au păstrat. Ea trebuie să dateze din ultimii ani ai vieţii sfîntului Grigorie, deoarece cea de mai înainte, adresată lui Teofil, nu a fost scrisă înainte de anul 385.

11. W. Jaeger, *Two rediscovered Works of ancient christian Literature: Gregory of Nyssa and Macarius,* Leiden, E. J. Brill, 1954, p. 132.

12. Hieronymus, *De viris illustribus,* 128, la O. Bardenhewer, *op. cit.,* p. 199, nota 4.

Ca scriere a sfîntului Grigorie de Nyssa mai poate fi socotită şi *Cuvînt despre Duhul Sfînt împotriva macedonienilor (pnevmatomahilor)* (P.G., 45, 1301—1334).

În apărarea Sfintei Treimi a mai alcătuit sfîntul Grigorie cîteva scrieri mai mici: *Către Eustatie, despre Sfînta Treime* (publicată la Oehler, Bibliotek der Kirchenväter, I, 2, Leipzig, 1858, p. 164, urm.); *Către Avlavie, că nu sînt trei dumnezei* (P. G., 45, 115—136); *Contra Elinilor, pe temeiul unor judecăţi comune* (P. G., 45, 175—186); *Către Simpliciu, despre credinţă, sau despre Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh* (P. G., 45, 135—146). La începutul scrierii către Avlavie sfîntul Grigorie se prezintă ca un om bătrîn.

O altă scriere dogmatică, dedicată expunerii şi dovedirii pozitive a învăţăturii de credinţă a Bisericii în întregul ei, este *Cuvîntarea catehetică cea mare* (P. G., 45, 9—106). O. Bardenhewer socoteşte că ea nu poate data dinainte de 385, deoarece autorul trimite la nişte scrieri anterioare ale sale (πόνοι). Dar se poate ca ea să fie mai veche, deoarece cuprinde cele mai multe din textele care redau o atitudine oscilantă a sfîntului Grigorie în chestiunea apocatastazei. Dar în scrierea *Despre viaţa lui Moise* (la 390) nu mai există nici un text cu o astfel de exprimare. Se vede că sfîntul Grigorie a ajuns pînă la acea dată la o deplină lămurire despre greşeala acestei teorii. Dar acest proces de răzgîndire trebuie să fi început de mai de mult.

Faptul că în *Cuvîntarea catehetică cea mare* se folosesc mai mult argumente filosofice decît biblice ni se pare încă o dovadă că ea datează din perioada dinainte de 380, cînd sfîntul Grigorie se resimţea într-o măsură mai mare de influenţa lecturilor sale filosofice, mai precis, platonice. Ea trebuie să dateze cam din acelaşi timp cu scrierea *Dialog despre suflet şi înviere, sau Macrinia,* care se aseamănă după formă cu dialogul lui Platon, *Phaidon, sau despre suflet* (P. G., 46, 11—160). Scrierea aceasta e alcătuită pe la începutul anului 380. La sfîrşitul lui 379, după întoarcerea de la sinodul din Antiohia, sfîntul Grigorie se duse la mînăstirea Iris să vadă pe sora sa, Macrina, care conducea acea mînăstire şi de care aflase că e grav bolnavă. Încă în seara zilei în care el ajunse acolo, sora sa muri. În dialogul scris îndată după moartea ei, fratele şi sora se mîngîie cu nădejdea viitoarei lor revederi în cer. El atribuie surorii sale ideile despre suflet, moarte, înviere şi despre restabilirea tuturor (apocatastază).

Despre o curăţire a tuturor în lungi perioade «în cuptorul focului curăţitor» mai vorbeşte sfîntul Grigorie în scrierea *Despre morţi* (P. G., 46, 524 şi 536) şi puţin în: *La Atunci şi Fiul însuşi Se va supune Aceluia ce I-a supus Lui toate* (P. G., 44, 1313).

Dar faptul că în *Dialogul despre suflet şi înviere* sfîntul Grigorie declară (P. G., 46, 145) că despre aceste lucruri nu se poate vorbi decît ca de nişte presupuneri (στοχαστικῶς), iar în scrierile al căror conţinut sînt în mod principal comentarii la Scriptură nu mai aminteşte de această teorie, şi că el afirmă adeseori că are ca normă interpretarea Scripturii după tradiţia părinţilor, ne îndreptăţeşte să socotim că în partea de mai tîrziu a scrisului său, alcătuit din comentarii la Scriptură, a părăsit oscilaţiile sale din unele scrieri ale perioadei de mai înainte, influenţate de lecturile platonice. Este posibil însă ca pasagiile respective să fi fost interpolate în acele scrieri de altcineva, cum a susţinut patriarhul Gherman al Constantinopolei († 733) într-o scriere dedicată acestei chestiuni [13].

Părăsirea acestor idei (cu vădit caracter oscilant) s-a datorat faptului că de pe la 385 se înteţesc criticile monahilor din mînăstirile din Palestina, împotriva origenismului. De aceea, Werner Jaeger se întreabă dacă nu cumva precizările despre rolul redus atribuit filosofiei în gîndirea şi viaţa spirituală creştină, în introducerea la tîlcuirea spirituală a *Vieţii lui Moise*, nu e o autoapărare a sfîntului Grigorie faţă de suspiciunile pe care scrierile sale anterioare le provocaseră între monahii antiorigenişti [14]. E de crezut că, aşa cum Ieronim, prietenul sfîntului Grigorie şi pînă atunci mare admirator al lui Origen, îşi schimbă atitudinea faţă de Origen [15], să fi făcut la fel şi sfîntul Grigorie [16].

13. Scrierea aceasta s-a pierdut (ceea ce iarăşi ni se pare curios), dar despre ea aminteşte Fotie în *Bibliotheca*, cod. 232 (P.G. 103, 1104).

14. Werner Jaeger, *op. cit.*, p. 120.

15. *Op. cit.*, p. 121.

16. La 394, Epifanie al Ciprului, hotărît antiorigenist, mergînd la Ierusalim, intră într-o dispută aprinsă cu Ioan, episcopul locului, admirator al lui Origen (O. Bardenhewer, *op. cit.*, p. 393—394). Dar Epifanie trebuie să fi început cîtiva ani mai înainte polemica împotriva ideilor lui Origen. Werner Jaeger, *op. cit.*, p. 120, se în-

Din nesiguranța presupunerilor sfîntului Grigorie, cu privire la apocatastază, din scrierile sale de pînă pe la 385 — dacă textele nu sînt interpolate — se explică și unele contradicții în expunerile sale despre starea viitoare a sufletelor. Așa el, care consideră uneori focul viitor ca un foc curățitor, uneori îl numește «foc nestins», sau, vorbind de sfîrșitul acelor chinuri «după lungi perioade de eoni», folosește torment ca : «întristarea veșnică», «răsplata veșnică», «chinurile veșnice»(ἡ αἰώνιος λύπη, ἡ αἰώνιος ἀντίδωσις, ἡ αἰώνιος κόλασις)[17].

O. Bardenhewer spune că aceste expresii biblice trebuie interpretate în sens figurat, iar despre expresia : «cel predat focului veșnic va fi curățit de ceea ce e contrar firii» *(Despre suflet și înviere*, P. G., 46, 157), tot Bardenhewer spune că «cel predat focului veșnic», trebuie socotite cuvinte interpolate. Apoi, generalizînd, spune că, dacă sînt unele interpolări în textele sfîntului Grigorie cu privire la această chestiune, ele sînt făcute de ortodocși, nu de aderenți ai teoriei apocatastazei[18]. Dar nu e mai corect să presupunem că dacă ortodocșii ar fi voit să intervină în textele sfîntului Grigorie, ar fi eliminat cu totul teoria apocatastazei ? [19]. Apoi, nu e prea vădită o anumită intenție în procedeul lui Bardenhewer și a altor autori occidentali de a refuza afirmarea Patriarhului Gherman despre unele interpolări în favoarea apocatastazei în textele sfîntului Grigorie, dar a declara ca interpolări ortodoxe expresiile în care se exprimă o nesiguranță (a sfîntului Grigorie) în privința apocatastazei ? Noi socotim ca mai probabilă explicarea contradicțiilor din textele despre apocatastază ale sfîntului Grigorie prin nesiguranța, sau prin oscilațiile lui în această chestiune.

Dar cea mai fundamentală contradicție a ideii aflate în unele texte ale sfîntului Grigorie despre un foc care pînă la urmă curăță toate creaturile conștiente de ceea ce e străin firii lor în viața viitoare (un foc care, deși e dumnezeiesc, le chinuiește) este accentul decisiv pe care îl pune sfîntul Grigorie pe libertate, în mîntuirea creaturii conștiente. Aceasta înseamnă că nu poate fi vorba de o curățire dacă voia făpturii nu se întoarce la Dumnezeu prin iubire. Dar libertatea este o mare taină. Ea poate să se afirme veșnic și împotriva lui Dumnezeu.

Endre von Ivánka zice : «Măsura participării la Dumnezeu (după Grigorie) stă în propria decizie a omului. Esențialul în ființa spirituală este libertatea ei. Dumnezeu, Care a creat pe om ca să participe la tot ceea ce are El, nu i-a putut refuza, dacă a voit să-l facă asemenea Lui în toate, cel mai înalt bun : libertatea. În libertate, nu în capacitatea de gîndire, stă asemănarea omului cu Dumnezeu. Așa cum Dumnezeu «este ceea ce voiește și este prin voia Sa și voia Sa este ființa Sa» (P. G., 46, 93 și 45, 609), tot așa ființa spirituală creată este mai ales în aceasta asemenea cu Dumnezeu, că se modelează, prin voia sa, în ceea ce este» (*Plato christianus*, p. 46). «Noi sîntem așa zicînd părinții noștri proprii», zice Grigorie (P. G., 44, 328 B). «De aceea, libertatea creată ascunde în sine și pericolul desființării sensului existenței sale, a pierderii depline a asemănării cu Dumnezeu, prin întoarcerea sa la opusul ei satanic» (Ivánka, p. 179).

3. **Dintre scrierile de cuprins ascetic sau duhovnicesc propriu-zis,** nealcătuite ca explicări ale unor cărți ale Sfintei Scripturi, reamintim pe cea *Despre feciorie* (P. G., 46, 317—416). Ea pare să fi fost alcătuită pe la 370—371, ca una din primele scrieri ale sfîntului Grigorie, înainte de a fi fost hirotonit ca episcop. Dar fiind una dintre primele sale scrieri, ea apără avantajele feciorie mai mult cu argumente filosofice.

treabă : «It would be interesting to know whether Gregory when he wrote this section of his poem (despre rolul redus al filosofiei, în *Viața lui Moise*), had in mind the real suspicion harbored by the monks, for it sounds as if he were speaking in self-defens» ; J. Daniélou, *L'apocatastase chez saint Gregoire de Nysse*, în «Recherches de Sciences Religieuses», 30 (1940), 328—347, socotește că sfîntul Grigorie de Nyssa atinge tema apocatastazei, dar nu dă un răspuns hotărît.

17. Cuv. *cateh. cea mare* ; P.G. cap. 40 ; *Orat. ad usurpatorios* ; P.G. 46, 436, 432.

18. O. Bardenhewer, *op. cit.*, p. 219, nota 1.

19. Printr-o astfel de eliminare, Bardenhewer dă de înțeles că vrea să explice absența oricărei aluzii la apocatastază în scrierea sfîntului Grigorie : *Despre desăvîrșire și cum trebuie să fie credința* (P.G. 46, 251—286), amintită de Gherman sau Fotie sub titlul : *Despre viața desăvîrșită* (P.G., 108, 1108). (O. Bardenhewer, *op. cit.*, p. 218, nota 5). Dar atunci, de ce n-ar fi făcut același lucru ortodocșii, cu toate textele despre apocatastază ale sfîntului Grigorie ?

Totuşi ea dă o mare parte din argumentele pentru cea din urmă scriere a sfîntului Grigorie, alcătuită pe la 394, (aproape de moartea sa) şi dedicată vieţii monahale[20]. Însă în scrierea din urmă, pasajiile din *Despre feciorie*, mai mult sau mai puţin literal repetate, sînt îmbibate de texte din Sfînta Scriptură. De aceea, scrierea aceasta e preluată, însă prelucrată cu o şi mai bogată îmbibare de texte biblice, în a doua Epistolă, sau în *Epistola cea mare a lui Macarie*. Din Epistola aceasta se cunoştea înainte numai o prescurtare a ei (P. G., 34, 420 urm.), făcută după forma prescurtată a scrierii *De instituto christiano*. Werner Jaeger a publicat textul ei complet[21]. După publicarea textului complet al tratatului «*De instituto christiano*» al sfîntului Grigorie şi a *Epistolei celei mari a lui Macarie*, Jaeger a putut dovedi că ultima este o metafrază completă a primului. El zice: «Această Epistolă de circa 67 pagini este o metafrază completă a tratatului lui Grigorie de la început pînă la sfîrşit»[22]. Oricare ar fi numele adevărat al autorului Epistolei, nu încape îndoială că el este identic cu autorul aşa ziselor *Omilii ale lui Macarie*[23]. El a adaptat şi mai mult tratatul sfîntului Grigorie, vieţii monahale. În felul acesta, Jaeger a dovedit că Macarie, sau autorul scrierilor ce-i poartă numele, nu este un masalian, după afirmaţiile unor cercetători, ci gîndirea lui se mişcă în cadrul gîndirii sfîntului Grigorie de Nyssa[23 bis].

A doua sursă principală a scrierii sfîntului Grigorie «*De instituto christiano*» este scrierea «*Despre viaţa lui Moise*». Jaeger a arătat pe larg ce a luat sfîntul Grigorie în «*De instituto christiano*», din scrierea *Despre feciorie*, şi ce a luat din cea «*Despre viaţa lui Moise*». Astfel, prin Macarie simbolurile spirituale din scrierea *Despre viaţa lui Moise* a sfîntului Grigorie au intrat în circulaţia largă a scrierilor filocalice, în uzul monahismului răsăritean.

Jaeger zice: «Principiile vieţii creştine, pe care autorul le-a descris în *Despre feciorie* cu un subtil efort intelectual şi cu un simţ estetic pentru frumuseţea lor, sînt văzute mai mult din interior, în ultimele două scrieri ale sale (*Despre viaţa lui Moise* şi *De instituto christiano*). Şi aceasta le dă o putere emoţionantă. Valorile filosofiei eline de care autorul a făcut uz în anii săi timpurii, cu deosebit simţ pentru originalitate şi cu o perfectă libertate, sînt folosite acum cu umilinţă «pentru împodobirea interioară a templului creştin» (*Viaţa lui Moise*; P. G., 360 C)... «Teologia se umanizează...»[24]. «Cele mai multe dintre conceptele din scrierea *De instituto christiano*, care sînt luate din *Viaţa lui Moise*, se referă la experienţa creşterii spirituale a omului şi la maturizarea lui şi e natural să fie aşa, dat fiind că amîndouă scrierile aparţin aceluiaşi stadiu de dezvoltare a lui Grigorie (anii 390 şi 394) şi ceea ce le separă pe ele de scrierea *Despre feciorie* este tocmai acea adîncă experienţă personală a adevăratei libertăţi a spiritului, pe care autorul a cîştigat-o în cursul timpului, în intervalul de timp dintre acea strălucită scriere timpurie (*Despre feciorie*) şi maturele sale opere din ultimii ani ai vieţii»[25].

Dar să amintim şi de celelalte scrieri ascetic-duhovniceşti ale sfîntului Grigorie. În două dintre ele se ocupă cu desăvîrşirea creştină: *Către Armoniu, ce înseamnă numele sau chemarea de creştin* (P. G., 46, 237—250) şi *Către Olimpiu monahul, despre desăvîrşire şi cum trebuie să fie creştinul* (P. G., 46, 251—280). «Dar în vreme ce în *Ce înseamnă numele şi chemarea de creştin* el îşi însuşeşte numai definiţia desăvîrşirii de la Platon, după care desăvîrşirea este o asemănare cu Dumnezeu şi o imitare a Lui şi apoi identifică esenţa creştinismului cu această definiţie, în *Despre*

20. Această scriere, cunoscută mai înainte numai într-o formă prescurtată (P.G. 46, 287—306), a fost descoperită şi publicată în textul ei integral de Werner Jaeger în: *Gregorii Nysseni, Opera*, vol. VIII, 1: *Gregorii Nysseni, Opera ascetica*, Leiden, E. J. Brill, 1952, p. 1—89. În acest volum dăm şi o traducere a ei.

21. *Two redescovered Works...*, p. 235—301.

22. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 154.

23. În capitolul: The date of composition of the traetise and its chronological relationship to the other ascetic works of Gregory, *op. cit.*, p. 115—142.

23 bis. În prezentarea volumului, Pseudo-Macarie, *Oeuvres spirituelles*, din «Sources Chrétiennes», nr. 275 (an. 1980), se spune că erudiţia de azi a ajuns la convingerea că autorul acestor opere este un anume Simeon de Mesopotamia, care a scris «poate» între 390—430, avînd o anumită apropiere de mişcarea masaliană, dar fără să cadă în exagerările spirituale ale ei.

24. W. Jaeger, *op. cit.*, p. 140.

25. Idem, *op. cit.*, p. 139.

desăvîrşire, alege un mod mai special de definire a creştinismului. El spune că apelativul de creştin derivă de la numele de Hristos; de aceea, pentru a înţelege acel apelativ trebuie să interpretăm mai întîi numele lui Hristos... Această metodă mai teologică îl conduce la expunerea hristologiei şi această chestiune ocupă cea mai mare parte din opera lui, problema desăvîrşirii fiind adăugată de-abia la sfîrşit... Aceasta obligă a data scrierea *Despre desăvîrşire* ca aproape ultima din viaţa autorului, dacă am văzut că scrierea către Armoniu a fost alcătuită la vîrsta bătrîneţii» [26].

De o deosebită preţuire s-a bucurat scrierea *Viaţa Sfintei Macrina* (P. G., 46, 959—1000), alcătuită încă prin 380, la scurtă vreme după moartea acestei surori ale sale, întîmplată în decembrie 379 sau ianuarie 380. Ea e adresată aceluiaşi monah, Olimpiu, ca şi tratatul *Despre desăvîrşire*.

Scrierea aceasta, împreună cu «*Viaţa lui Grigorie Taumaturgul*», scrisă tot de sfîntul Grigorie de Nyssa, prezintă două modele clasice pentru *Vieţile sfinţilor*, care începeau să apară în literatura creştină. *Viaţa Sfintei Macrina* e într-un contrast deplin cu caracterul abstract şi auster al *Regulilor celor mari* ale sfîntului Vasile, în care acesta apare ca legiuitor. «Dar acelaşi lucru se poate spune despre toate scrierile ascetice ale sfîntului Grigorie: ele toate formează o ilustrare vie şi importantă a acelei codificări fundamentale şi trebuie să avem aceasta în minte cînd le citim... Grigorie a alcătuit scrierile sale cu intenţia directă de a completa scrierile fratelui său, sau de a le explica şi apăra de criticii lor... Vasile trebuie să-i fi imprimat de la început ideea că ei pot izbuti numai dacă îşi unesc forţele şi Grigorie s-a prins de ideea aceasta mai ales după moartea lui Vasile... Astfel, după ce Vasile a pus fundamentul vieţii ascetice, Grigorie s-a gîndit că e de dorit să prezinte idealul acestei vieţi într-o formă mai convingătoare» [27].

Atît în cele două *Vieţi* cît şi în expunerile generale ale vieţii spirituale creştine, sfîntul Grigorie prezintă această viaţă ca pe un urcuş care începînd de la curăţirea de patimi şi continuînd cu înlocuirea lor prin virtuţi mereu sporite ajunge la contemplarea sau la vederea sufletească a lui Dumnezeu. Schema aceasta a devenit normativă pentru toată spiritualitatea monahală şi, în general, a creştinilor ce se nevoiesc pentru îmbunătăţire.

Ideea contemplaţiei e luată de la filosofii greci [28]. De aceea, sfîntul Grigorie numeşte şi el viaţa călugărească o viaţă filosofică, sau chiar «adevărata filosofie». Dar el vede în viaţa creştină suitoare un alt conţinut. Dacă fratele său Vasile a dat *Regulile* urcuşului acestei vieţi spre desăvîrşire, sfîntul Grigorie i-a dat o explicare mai adîncă şi a văzut în esenţa fiinţei (τὸ ὄν) la care ajunge contemplaţia filosofică, pe Dumnezeu cel personal, sau, şi mai precis, pe Dumnezeu cel întrupat în Hristos. «El era prin natură mai înclinat spre meditaţie decît fratele său mai mare şi prin cultura sa era mai adîncit în tradiţia filosofică elină. Folosind aceste însuşiri, a creat filosofia ascetismului monahal şi prin el a inspirat viaţa acelora care şi-au dat votul observării *Regulilor* lui Vasile.

Temelia acestei filosofii era credinţa creştină, aşa cum a fost formulată în Crezul niceean şi interpretată de şcoala teologică a capadocienilor. Dar Grigorie a prezentat credinţa creştină ca avînd culmea în contemplarea lui Dumnezeu, adevărata existenţă, şi a voii Lui eterne. Sfinţirea omului era interpretată ca un proces de curăţire a sufletului şi ca un urcuş treptat la Dumnezeu, Cel cu adevărat existent... Astfel, Grigorie a devenit marele maestru al teologiei mistice, al teognosiei, în Biserica răsăriteană. El a întipărit pecetea lui neştearsă pe tradiţia credinţei ortodoxe, pecete care la rîndul ei şi-a aflat cea mai caracteristică şi durabilă expresie vie în idealurile şi practica vieţii monahale răsăritene» [29].

26. Idem, *op. cit.*, p. 29—30.
27. Idem, *op. cit.*, p. 19—20.
28. Idem, *op. cit.*, p. 20.
29. Idem, *op. cit.*, p. 23. Despre influenţa lui Platon în gîndirea sfîntului Grigorie, părerile sînt diferite. Harold Chernis *(The platonism of Gregory of Nyssa)* socoteşte că sfîntul Grigorie n-a depăşit această influenţă în scrisul lui. Dimpotrivă, J. Daniélou *(Platonisme et théologie mystique)* socoteşte că platonismul sfîntului Grigorie nu mai e platonism, căci credinţa lui creştină a metamorfozat gîndirea lui filosofică mai mult decît intenţiona la început. Daniélou găseşte că prin afirmarea teologiei sale negative, sau a cunoaşterii lui Dumnezeu în întuneric, ca simplă simţire a

4. Dar înainte de a expune etapele și temele principale ale acestei vieți duhovnicești și în general ale urcușului în ea spre Dumnezeu, să mai amintim cîteva dintre **Cuvîntările** sfîntului Grigorie. Între ele sînt două cuvîntări, *Despre trebuința de a iubi și primi cu bunătate pe săraci* (P. G., 46, 453—490) și *Împotriva cămătarilor,* în care reia o temă tratată și de sfîntul Vasile (P. G., 46, 433—452). Altele poartă titlul: *Împotriva celor ce amînă botezul* (P. G., 46, 415—432); *Nu trebuie să plîngem pe cei ce au adormit în credință* (P. G., 46, 497—538). Două cuvîntări au conținut dogmatic: *Cuvîntare despre dumnezeirea Fiului și a Sfîntului Duh* (P. G., 46, 553—576), ținută probabil la sinodul din Constantinopol, din 383. Ea a fost mult prețuită în literatura Bisericii răsăritene de mai tîrziu. Cuvîntarea *La hirotonia sa* (P. G., 46, 548—554) are un titlu enigmatic, căci pare să fi fost ținută la sinodul din Constantinopol, din anul 394 și tratează despre dumnezeirea Sfîntului Duh. Spre sfîrșitul vieții, odată cu îndepărtarea de tratarea mai filosofică a temelor, începe să dea importanță tot mai mare prezenței Sfîntului Duh în urcușul omului spre desăvîrșire.

Mai multe cuvîntări sînt închinate unor mari sărbători, ca de pildă: «*La ziua luminilor sau la Botezul lui Hristos*» (P. G., 46, 577—600), ținută probabil la 6 ianuarie 383; cinci cuvîntări *La Sfintele Paști* sau *La Învierea lui Hristos* (P.G., 46, 599—690), dintre care a doua este sigur neautentică, iar a cincea, îndoielnică; *La Înălțarea lui Hristos* (P.G. 46, 689—694); *Despre Sfîntul Duh,* sau *La Cincizecime* (P.G. 46, 695—702); *La ziua Nașterii lui Hristos* (P.G. 46, 1127—1150). Alte cuvîntări slăvesc mucenici și personalități duhovnicești anterioare, ca: două cuvîntări *Despre Întîiul mucenic Ștefan* (P.G. 46, 701—736); *Cuvîntarea la sfîntul mucenic Teodor* (P.G. 46, 735—748); două cuvîntări *La cei 40 de Mucenici* (P.G. 46, 749—783); o cuvîntare *În cinstea sfîntului Vasile cel Mare* (P.G. 46, 787—818) și o alta *În cinstea Episcopului Meletie al Antiohiei* (P.G. 46, 851—864), care a prezidat Sinodul II ecumenic din Constantinopol și a murit chiar în timpul desfășurării lui, în mai 381.

Caracteristica cuvîntărilor sfîntului Grigorie nu este forța sau pătrunderea celor ale sfîntului Vasile, nici vioiciunea și simțirea celor ale sfîntului Grigorie de Nazianz, ci o oarecare măiestrie retorică și o tendință spre teme doctrinare, apologetice și polemice [30].

Scrisul sfîntului Grigorie de Nyssa are ca temă principală urcușul sufletului spre Dumnezeu. Treptele acestui urcuș le-a prezentat poate cel mai complet în *Viața lui Moise*. O frumoasă punere în relief și o interpretare a acestor trepte a întreprins-o J. Daniélou, în *Introducerea* la traducerea franceză a acestui tratat, făcută de el [31]. Ea e una din scrierile cuprinse în acest volum [32]. Operă de maturitate a sfîntului Grigorie, ea poartă o amprentă categoric hristologică. Urcușul duhovnicesc al celui ce vrea să ajungă la unirea cu Dumnezeu este arătat ca făcîndu-se în Hristos, cu ajutorul lui Hristos; cultura filosofică este folositoare numai în pruncia duhovnicească; dar după întărirea credinței în el, trebuie să se dispenseze de ea.

Sfîntul Grigorie nu prezintă în această scriere toată viața lui Moise într-o formă biografică, «ci numai acele evenimente din viața lui, pe care le poate folosi pentru

prezenței Lui, a depășit platonismul mai mult decît teologii răsăriteni, care au pus accentul pe vederea lui Dumnezeu în lumină.

Față de această afirmare putem cita din *Tîlcuire la Cîntarea Cîntărilor* a sfîntului Grigorie, cuvintele: «Prin iradierea harului în suflet, acesta ia chipul luminii» (P.G., 44, 792 A, loc remarcat de Ivánka, *Plato Christianus,* Einsideln, 1964, p. 166). În general, întunericul în care sfîntul Grigorie spune că Moise se întîlnește cu Dumnezeu e «un întuneric strălucitor». Ivánka, un mare cunoscător al sfîntului Grigorie, consideră că acesta a încreștinat pe Platon, iar în doctrina lui despre veșnica nesăturare a cunoașterii de Dumnezeu vede trăsătura antiorigenistă a gîndirii sale (*op. cit.,* p. 183—185).

30. O. Bardenhewer, *op. cit.,* p. 207.

31. J. Daniélou, *Grégoire de Nysse, Vie de Moïse,* «Sources Chrétiennes», Editions du Cerf, Paris, 1941. O traducere în germană a acestei scrieri, cu o introducere mai scurtă, a dat și Manfred Blum, în colecția «Sophia», îngrijită de Julius Tyciak și Wilhelm Nyssen. Ea e făcută după textul grec, editat critic de J. Daniélou în «Sources Chrétiennes», Paris, 1955. Traducerea germană e publicată în Lambertus-Verlag, Freiburg i. Breisgau, 1963.

32. *Viața lui Moise* a fost tradusă din grecește de C. Preot Ioan Buga. Am apropiat-o în unele locuri și mai mult de sensurile din textul grec și am înlocuit neologismele, încadrînd-o în unitatea de stil a Filocaliei românești.

interpretarea sa ca trepte ale urcuşului spre Dumnezeu» [33]. Spre exemplificare, Blum citează din această operă a sfîntului Grigorie: «Cînd el (Moise) a pătruns în dumnezeiasca Sfîntă a Sfintelor, în acel nevăzut, el însuşi nu mai era vizibil; prin aceasta eu cred că el învaţă că pentru cel ce voieşte să fie unit cu Dumnezeu e de trebuinţă să treacă peste tot ce e văzut şi să-şi ridice mintea ca pe un vîrf de munte în planul nevăzut şi necuprins şi să creadă că dumnezeirea este acolo unde nu ajunge cunoaşterea» [34].

Întîi sufletul trebuie să se retragă din strălucirea înşelătoare a vieţii lumeşti, petrecînd în singurătate. Făcînd aşa, după o vreme i se arată întîia lumină a credinţei în Dumnezeu cel adevărat (rugul aprins). În această lumină cunoaşte că Dumnezeu este un «Eu», deci o persoană, sau Persoana care are adevărata existenţă («Eu sînt Cel ce sînt»). Deci scoate pe om din ideea că Dumnezeu este o esenţă impersonală, una cu lumea, în sens panteist. Odată cu această descoperire, Dumnezeu dă sufletului şi porunca de a merge la fraţii săi, însufleţiţi de aceeaşi dorinţă de a-L cunoaşte, şi a le spune că El este Dumnezeul cel unic şi personal şi să iasă de sub stăpînirea vrăjmaşului nevăzut, spre a-I sluji numai Lui. Acest suflet se face conducător al fraţilor săi în fuga lor din această robie. Dar pe lîngă conducerea văzută a celui ce a văzut mai înainte de ei lumina, ei se bucură şi de conducerea nevăzută a lui Dumnezeu, în forma unui stîlp de foc dumnezeiesc în întunericul nopţii lor spirituale şi în forma norului care-i apără de arşiţa poftelor pe care le-au satisfăcut odinioară şi pe care acum nu mai vor să le satisfacă. Înaintînd în această depărtare de viaţa în păcate, se mîntuiesc de duhurile ispititoare ale acestei vieţi, trecînd prin apa tainică a botezului (Marea Roşie) în care se îneacă acele duhuri. Apoi înaintează în deşertul înstrăinării de lume, iar cînd asprimea acestei vieţi, golită de toate bucuriile, devine insuportabilă, apa vieţii şi a întăririi din Hristos (din piatră) le reface puterile. Aşa ajung aproape de muntele unde se află Dumnezeu, aproape de înălţimea duhovnicească unde-L pot cunoaşte într-un mod mai corespunzător cu ceea ce este El. Dar la cunoştinţa aceasta însăşi nu pot ajunge decît cei ce au crescut în vîrsta lor duhovnicească aşa de mult, că s-au dovedit conducători destoinici ai celorlalţi. Modelul lor, Moise, intră astfel pe vîrful muntelui Sinai, în întunericul unde se află Dumnezeu, adică la cunoştinţa că Dumnezeu nu poate fi prins într-o vedere sau într-o cunoştinţă hotărnicită, ci că El este nehotărnicit şi cu cît urcă cineva mai mult în cunoaşterea Lui, Îl simte, sau Îl cunoaşte ca pe Cel nehotărnicit, în care nu se satură şi nu sfîrşeşte sufletul niciodată de a înainta.

Ekkehard Mühlenberg a evidenţiat faptul că gîndirea sfîntului Grigorie de Nyssa despre Dumnezeu cel nesfîrşit este total deosebită de cea a lui Platon, Aristotel, Filon şi Origen, depăşind panteismul acelora şi afirmînd transcendenţa reală a lui Dumnezeu. «Partea teologică a filosofiei platonic-aristotelică este greşită, pentru că nu admite că există o dumnezeire mai presus de lume. Pentru Platon şi Aristotel există un domeniu al inteligibilului, în care se află Dumnezeu şi la care omul participă cu mintea sa (νοῦς). După învăţătura sfîntului Grigorie de Nyssa, mintea omenească nu poate decît recunoaşte printr-o mişcare înapoi că structura inteligibilă a lumii este creată. Împotriva lui Platon şi Aristotel el afirmă că domeniul inteligibilului a fost făcut numai pentru lume: Dumnezeu a creat şi lumea minţilor (τὰ νοητὰ) şi, anume, prin voinţa Sa, nu ca la Filon din Alexandria şi la unii platonicieni, prin gîndirea sa. Noi vedem că creaţia e din voinţa lui Dumnezeu, deci nu e o curgere necesară şi nemijlocită din fiinţa lui Dumnezeu» [35].

33. Manfred Blum, *Introd.* la *traducerea citată*, p. 17.
34. Idem, *Ibidem*.
35. E. Mühlenberg, *Die Unendlichkeit Gottes bei Gregor von Nyssa*, Vandenbeck u. Ruprecht, Göttingen, 1966, p. 144. O deosebire clară între panteismul platonic şi gîndirea sfîntului Grigorie care apără existenţa eternă a sufletului uman, cu toată «asemănarea» la care ajunge cu Dumnezeu, face şi Evangelos Konstantinou, în: *Die Tugendlehre Gregors von Nyssa in Verhältniss zu der Antik-Philosophischen und jüdisch-Christlichen Tradition*, Würzburg, 1966, p. 188.

Mergînd pe linia lui Platon și Aristotel, care nu despărțeau în esență pe Dumnezeu de lume, Origen afirma ca și aceștia, că Dumnezeu e mărginit în putere. El spunea: «Dumnezeu a creat atît cît poate îngriji, cît poate stăpîni cu mîinile și cu providența Sa» *(Contra Celsum*, VI, 71). «Puterea lui Dumnezeu trebuie socotită mărginită și nu se poate desființa mărginirea (περιγραφή) domeniului lucrării Lui, prin vorbe frumoase». El urmează în aceasta lui Aristotel, după care «voința creatoare (βούλημα) este în funcție de cele făcute (πραxτά) care, ca atare, nu pot fi infinite»[36]. Deși Origen vorbește de creațiile fără sfîrșit ale lui Dumnezeu, ideea aceasta se acordă și ea cu finitudinea puterii lui Dumnezeu, căci înseamnă că niciodată nu e satisfăcut cu lumea creată și nu o poate umple cu o infinitate pe care nu o are, ci încearcă mereu să facă ceva mai bun, anulînd ceea ce a făcut înainte, fapt care duce și la o neputință de-a îmbrăca într-o valoare eternă cele create, inclusiv persoanele umane. De aceea și sufletele ajung la o plictiseală în El.

Mai aproape este sfîntul Grigorie de Clement Alexandrinul. Acesta afirmă și el infinitatea lui Dumnezeu, iar ca urmare și neputința cunoașterii ființei Lui de către făpturi. «Numai prin puterea care vine de la El însuși, Se face El cunoscut» (*Stromata* V, 71, 5). Avem aci schițată doctrina despre energiile necreate ale lui Dumnezeu și, odată cu aceasta, împăcarea între transcendența lui Dumnezeu și accesibilitatea Lui. Totodată, ea implică progresul nesfîrșit al creaturii în cunoașterea lui Dumnezeu. Toate acestea sînt proprii și sfîntului Grigorie de Nyssa.

E. Mühlenberg nu dezvoltă însă și ideea aceasta a cunoașterii nesfîrșite a lui Dumnezeu, la sfîntul Grigorie de Nyssa, prin experiența energiilor Lui necreate. El rămîne la simpla afirmare a infinității lui Dumnezeu ca transcendență cu care nu se poate intra în contact și despre a cărei existență se poate face doar o deducție rațională de la distanță.

Manfred Blum vede, mi se pare, mai bine acest caracter al unei simțiri a lui Dumnezeu, sau a prezenței și lucrării Lui, dincolo de orice cunoaștere, cînd punîndu-și problema valorii cuvintelor în exprimarea necuprinderii lui Dumnezeu, spune: «Tocmai întrucît graiul nu poate cuprinde în întregime realitatea, este — oricît de ciudat pare să sune aceasta — mai mult decît o simplă comunicare; el devine un semn al adîncimii abisale. Mintea are acum putința ca, prin ceea ce i se împărtășește sau împărtășește, să privească dincolo, spre realitatea indicată; ba mai mult, să o înțeleagă pe aceasta iarăși ca un semn al unui sens și mai adînc. De-abia atunci este mintea stăpînă pe realitate, cînd aceasta nu poate fi epuizată în cuvinte»[37]. Dar «urcușul spre infinitatea lui Dumnezeu nu este omului cu putință decît prin fapta mîntuitoare a lui Hristos»[38]. Această faptă, deși coborîtă la noi, ne deschide prin ea abisul unor realități și înțelesuri infinite.

Din cele spuse rezultă că Moise, pe muntele Sinai, nu se află într-o simplă necunoaștere a lui Dumnezeu, ci într-o simțire negrăit de presantă, sau într-o trăire, cu neputință de exprimat în toată tăria și bogăția ei, a prezenței Lui personale nehotărnicite. Căci în întuneric, sau în simțirea nehotărnicirii lui Dumnezeu, Moise, sau sufletul urcat pînă pe acel vîrf, trăiește o intensitate a prezenței lui Dumnezeu corespunzătoare acestei lărgimi și adîncimi nesfîrșite. Pe lîngă aceasta, el vede acolo cortul cel sfînt și toate cele din el, care sînt nesfîrșite în virtualitatea și adîncimea sensurilor lor, dar totuși vede acest complex nesfîrșit de sensuri ca un întreg bine ordonat, în care sufletul intră, se încadrează. Acest cort e sfînt și în el nu poate intra decît cel ce s-a sfințit prin curățirea de patimi în cursul urcușului, ceea ce înseamnă iarăși că a ieșit din îngustimea legată de experiența mărginită a lumii și a eu-ului propriu.

36. H. Langerberg, *The philosophy of Ammonius Sacas*, Journal of Hellenistic Studies, 77, 1957, p. 71, la E. Mühlenberg, *op. cit.*, p. 79, nota 5.

37. *Introd. la traducerea germană*, p. 13.

38. Idem, *op. cit.*, p. 18.

intrînd în elanul unei lărgiri la nesfîrşit, pe măsura infinităţii pe care o trăieşte şi o îmbrăţişează fără să-i simtă marginile. Numai aşa el are experienţa sfinţirii sale, pe măsură ce înaintează în acest cort care este interiorul infinit al lui Dumnezeu, în care sînt ascunse virtual formele sau sensurile tuturor făpturilor din universul creat, dar şi infinitatea izvorîtoare a lor, mai presus de toate şi inepuizabilă.

Că în acel întuneric Moise vede pe Dumnezeu cel personal şi trăieşte în El, o arată şi faptul că El îi dă tablele poruncilor pe care trebuie să le păzească membrii poporului pe care-l leagă de El, porunci care se referă la slujirea Lui şi la respectarea semenilor lor, aceştia avînd rădăcinile în Dumnezeu cel infinit şi atoatecuprinzător. Lui Dumnezeu trebuie să I se slujească ca Celui Unuia singur, Care e mai presus de toate şi în Care sînt toate şi Care e cu neputinţă de redus la o făptură limitată redată într-un chip cioplit.

Dar pe tot parcursul ulterior al păzirii poruncilor şi al înaintării spre pămîntul făgăduinţei, adică spre împărăţia lui Dumnezeu, ei sînt întăriţi mai departe de mana lui Hristos, de apa ce izvorăşte din El ca din piatra care e fundamentul existenţei, de gîndul că aşa cum El a trecut prin cruce la înviere (crucea arătată izraeliţilor în chipul lemnului pe care era atîrnat un şarpe de aramă, care-i vindeca de muşcăturile şerpilor veninoşi, sau în chipul mîinilor întinse ale lui Moise, care-i ajuta să biruiască pe vrăjmaşii văzuţi), aşa vor învia şi ei, trecînd prin purtarea crucii şi prin cinstirea ei.

Cînd Moise cere lui Dumnezeu să-i arate faţa, El îi spune să se aşeze în deschizătura unei stînci prin care va vedea spatele Lui, ceea ce înseamnă că numai în stînca netrecătoare a umanităţii lui Hristos se poate experia nevăzutul firii dumnezeieşti, că deci dincolo de Hristos nu putem înainta spre o cuprindere hotărnicită a necuprinsului dumnezeiesc. Dar în Hristos putem înainta la nesfîrşit în orizontul trăit şi cunoscut, sau simţit, al prezenţei firii dumnezeieşti.

Dar faptul că Dumnezeu e cunoscut în Hristos confirmă pentru noi caracterul Lui personal, iar indefinibilul lui Dumnezeu devine un indefinibil al Persoanei supreme şi contemplarea Lui, o contemplare a tainei indefinibile dar nu mai puţin intens trăite a Persoanei supreme. Căci în Hristos Dumnezeu ni S-a făcut accesibil, dar în El trăim în acelaşi timp şi infinitatea Lui.

Urcuşul niciodată terminat în cunoaşterea lui Dumnezeu este totodată un urcuş niciodată terminat în desăvîrşire sau în bine, căci fiinţa lui Dumnezeu cea nemărginită echivalează cu Binele nemărginit şi în fiinţa noastră e sădită setea spre această nemărginire în bine pe care nu o putem cuprinde niciodată, căci aceasta ar însemna să punem nişte margini binelui pe care l-am putea ajunge. Desăvîrşirea ca înaintare în binele personal nesfîrşit — căci binele nu poate fi decît personal — e deci şi o mereu neatinsă desăvîrşire a noastră, care ne cere să nu oprim niciodată înaintarea în ea, pentru că orice oprire înseamnă o împăcare cu contrariul ei, sau cu răul.

Dacă în *Viaţa lui Moise*, sfîntul Grigorie de Nyssa ne descrie întregul urcuş spre Dumnezeu, în *Tîlcuirea Cîntării Cîntărilor*, pe care de asemenea o publicăm în acest volum, se ocupă în mod deosebit de unirea sufletului cu Hristos prin iubire. Căci iubirea e virtutea cea mai înaltă, cea mai intens trăită ca mişcare ce nu ajunge la un hotar, sau reprezintă vîrful cel mai înalt la care urcă sufletul şi de pe care vede totuşi deschizîndu-se înaintea lui orizonturile fără hotar. De aceea, în *Cîntarea Cîntărilor* iubirea sufletului faţă de Dumnezeu e prezentată în creşterea ei neîncetată, în dinamica ei nesfîrşită. Viziunea aceasta din tîlcuirea sfîntului Grigorie la *Cîntarea Cîntărilor* a scos-o bine în relief Endre von Ivanka[39]. Acesta observă mai întîi că, prin această identificare a cunoaşterii lui Dumnezeu cu iubirea Lui, sfîntul Grigorie face din cunoaşterea lui Dumnezeu un act de experiere a Lui. «Că el vorbeşte de o

39. *Plato Christianus* Einsiedeln, 1964, p. 151—155, capitolul despre sfîntul Grigorie de Nyssa.

experiere interioară a lui Dumnezeu, o vedem din explicarea ce o dă el locului din *Cîntarea Cîntărilor* unde mireasa spune: «Păzitorii m-au bătut și m-au rănit» (5—7). Cu puțin înainte, ea, spunîndu-le că L-a strigat pe nume și El nu i-a răspuns, păzitorii i-au răspuns că El nu poate fi înțeles și deci nu are un nume și faptul acesta a rănit-o pe ea prin lipsa nădejdii de a-și vedea împlinit dorul după El. Dar ea este învățată ...că tocmai acest dor este o dovadă că are pe Cel dorit... și că de aceea ea se simte fericită că are în sine sînul lui Dumnezeu, pentru că e străpunsă de săgeata credinței, că e atinsă în cel mai adînc interior al inimii de pironul iubirii» (P.G. 4, 1037)[40].

Unirea sufletului cu Dumnezeu e ilustrată în «*Cîntarea Cîntărilor*» prin faptul că tot ce se atribuie Mirelui se atribuie și miresei, încît de multe ori nu știm de se vorbește de Mire sau de mireasă. Mireasma răspîndită de El este în același timp mireasma răspîndită de ea; vinul cu care îmbată El pe mireasă, este vinul cu care îl îmbată ea pe El; mărul, rodia e cînd mireasa care hrănește pe Mire, cînd Mirele care hrănește pe mireasă; sînii sînt cînd ai miresei, cînd ai Mirelui etc.

Totuși, sfîntul Grigorie afirmă mereu că sufletul, oricît ar fi de unit cu Dumnezeu, e numai părtaș la El, nu are în sine însuși fericirea, ființa și binele nemărginit. «Prin faptul că sfîntul Grigorie a făcut din «participarea la Dumnezeu» o însușire a «orientării spre primirea în sine a lui Dumnezeu», o «deschidere pentru Dumnezeu», a dat întorsătura decisivă gîndirii sale, prin care a putut să prefacă învățătura platonică despre ființă, care se mișcă într-o pendulare curioasă între panteism și dualism, într-o învățătură autentic creștină despre creaturalul finitului»[41].

Ba chiar în unirea cu Dumnezeu prin iubire și nu prin ființă, vede sfîntul Grigorie asigurată neconfundarea făpturii cu Dumnezeu. «Căci, zice Ivanka iarăși, dacă asemănarea cu Dumnezeu a sufletului nu constă într-o asemănare de esență cu Dumnezeu, ci în iubirea pentru Dumnezeu, este natural ca esența Lui curat spirituală să se descopere de-abia în iubirea față de Dumnezeu, iar în întoarcerea spre interior are loc totodată întoarcerea spre Dumnezeu. Numai prin aceasta, poate fi cunoscut El. Astfel, un nou motiv neoplatonic, «unirea» (Einswerden) cu divinitatea, primește un nou înțeles. În loc ca prin înlăturarea a ceea ce este străin, nedumnezeiesc, în suflet, acesta să se topească în Dumnezeu cu care în esență este identic din totdeauna, intră în unirea cu El prin iubire»[42], care păstrează conștiința deosebirii în cei uniți.

Dealtfel, chiar faptul că sufletul, pe măsură ce se unește mai mult cu Dumnezeu, însetează mai mult de El, arată că el păstrează conștiința deosebirii sale de Dumnezeu: «Sălășluirea binelui dumnezeiesc în suflet este de așa fel, că ea face vasul tot mai mare și capabil de mai multă primire, pe măsură ce îl umple tot mai mult» (P.G. 46, 105 B; 46, 361 D; 280 B). «Sălășluirea lui Dumnezeu lărgește totodată dorința sufletului» (P.G. 44, 777 B).

Omiliile la rugăciunea domnească par să dateze și ele din perioada finală a scrisului sfîntului Grigorie, de după anul 390, căci toată gîndirea din ele are în centru pe Hristos și pe Duhul Sfînt. În *Omilia II*, se trece de la tipurile din *Viața lui Moise*, la împlinirea lor în Hristos. Caracteristica acestei scrieri este unirea rugăciunii cu nepătimirea. Sînt cele două teme care preocupă, într-o strînsă îmbinare, tot scrisul duhovnicesc (filocalic) răsăritean de după aceea. Se poate spune că sfîntul Grigorie, prin sistematizarea gîndirii despre curățirea de patimi prin virtuți și prin libertatea în Dumnezeu la care se ridică omul prin curățirea de patimi, a pus temelia întregii spiritualități filocalice. Totodată, el a zugrăvit deplin idealul creștin al umanității, care nu poate fi decît acela al unei iubiri reciproce nepătimașe. Despre locul important

40. Ivánka, *op. cit.*, p. 168.
41. Idem, *op. cit.*, p. 181.
42. Idem, *op. cit.*, p. 169.

ce-l are ideea de libertate în teologia sfîntului Grigorie de Nyssa s-a ocupat în mod special J. Gaïth [43].

Dar descriind lupta cu complexele piedici interioare care se opun înaintării spre acest ideal, sfîntul Grigorie se dovedește totodată un psiholog de extraordinară subtilitate și finețe. În *Comentariul la «Tatăl nostru»* sînt pasagii nemuritoare în acest sens. S-ar putea spune că el este primul mare psiholog din istoria scrisului creștin, anticipînd pe Fericitul Augustin.

Tot așa de pătrunzătoare analize psihologice, cu un și mai accentuat caracter de predici, se cuprind în comentariile la «Fericiri», unde doctrina despre patimi e și mai sistematizată. Aci apare imaginea scării, ale cărei trepte sînt constituite din virtuțile tot mai înalte. Ea e strîns unită cu viziunea «epectazelor» sau a urcușului continuu al omului duhovnicesc, de la un nivel, la altul mai înalt, ce se deschide vederii de la nivelul atins.

Dăm de aceea în acest volum și aceste ultime două comentarii ale sfîntului Grigorie de Nyssa (la rugăciunea «Tatăl nostru» și la «Fericiri»). Și încheiem cu Cuvîntul lui către monahi *Despre scopul vieții celei după Dumnezeu*, publicat de W. Jaeger, deoarece, fiind scris la sfîrșitul vieții sfîntului Grigorie, este fructul experienței celei mai mature a lui, sau e cea mai adîncă și mai frumoasă mărturie a lucrării Duhului Sfînt în om, din toată literatura patristică și ulterioară.

Toate scrierile duhovnicești răsăritene de după aceea au la bază ideile din aceste scrieri ale sfîntului Grigorie de Nyssa, publicate în volumul de față.

43. *La conception de la liberté chez Saint Grégoire de Nysse*, Paris, Vrin, 1953.

DESPRE VIAȚA LUI MOISE,
SAU
DESPRE DESĂVÎRȘIREA PRIN VIRTUTE

A celui întru sfinţi părintelui nostru GRIGORIE, EPISCOPUL NYSSEI

DESPRE VIAŢA LUI MOISE, SAU DESPRE DESĂVÎRŞIREA PRIN VIRTUTE

Cei ce au plăcerea să privească la alergările de cai şi doresc cu înfocare să cîştige în întrecere cei iubiţi de ei, măcar că acestora nu le lipseşte cîtuşi de puţin dorinţa de a alerga cît mai repede, totuşi strigă din locurile de privire, urmărindu-i cu ochii în alergarea lor, stîrnind călăreţul, precum socotesc, spre o mai aprigă avîntare şi în acelaşi timp întetind caii şi întinzînd mîna spre ei ca un bici ce-i îmboldeşte şi-i ameninţă. Ei fac aceasta nu pentru că îi ajută astfel să învingă, ci mai degrabă pentru ca să-şi arate prin strigăte şi încurajări că sînt alături de ei în întrecerea lor.

Ceva asemănător mi se pare că fac şi eu cu tine, cel mai iubit dintre prietenii şi fraţii mei, atunci cînd, văzîndu-te alergînd bine în stadionul virtuţii, în cursa dumnezeiască, şi întinzîndu-te în sărituri dese şi sprintene către cununa chemării de sus, strig către tine şi te îndemn, cerîndu-ţi să te încordezi ca să alergi şi mai iute. Iar aceasta o fac nu fiind împins de o plăcere deşartă, ci ca să mă bucur de tine ca de un fiu prea iubit.

De aceea, am socotit vrednică de luat în seamă cererea, pe care mi-ai arătat-o prin scrisoarea trimisă de curînd, de a-ţi da un sfat cu privire la viaţa desăvîrşită. Căci dacă nimic altceva din cele spuse de mine nu-ţi va fi poate de folos, un fapt nu-ţi va fi în nici-un caz nefolositor : acela de a da o pildă de ascultare. Căci dacă noi, cei rînduiţi ca părinţi ai atîtor suflete, socotim că la această vîrstă a părului de argint ni se cade să răspundem cererii unei tinereţi înţelepte, cu atît mai mult ţi se cuvine ţie să-ţi întăreşti ascultarea de bunăvoie a tinereţii tale, care din copilărie s-a desfăşurat lîngă noi. Dar atît despre aceasta.

Să trecem acum la tema de față, avînd pe Dumnezeu îndreptător al cuvîntului. Ai cerut, prea iubitul meu, să-ți descriu viața desăvîrșită, ca tu, privind la ea și cunoscînd prin cuvinte ceea ce dorești, să trăiești în viața ta cele arătate ție prin cuvîntul nostru. Eu însă mă aflu în neputință în ambele privințe : și în a cuprinde în cuvinte desăvîrșirea, și în a trăi în viața mea ceea ce a descris cuvîntul. Amîndouă acestea întrec puterea mea.

Dar poate nu numai eu, ci și mulți alții dintre cei mai înaintați în virtuți mărturisesc că aceasta le este cu neputință.

Dar ca să nu par, precum zice psalmistul, că mă tem acolo unde nu este teamă, îți voi înfățișa limpede în cele următoare cele ce am de gînd să-ți spun.

Desăvîrșirea, în toate celelalte lucruri care se măsoară cu simțurile, e mărginită de niște hotare în ce privește cantitatea, fie că e continuă, fie că e întreruptă. Căci orice măsură a cîtimii se cuprinde în niște margini ; și cel ce privește cotul, sau numărul zece, vede că începe de undeva și isprăvește undeva ; și în aceasta stă desăvîrșirea lor. Despre virtute însă, am învățat de la Apostol un singur hotar : acela că nu are hotar [1]. Căci acel dumnezeiesc Apostol, mare și înalt în înțelegere, alergînd prin virtute, niciodată nu a sfîrșit întinzîndu-se spre cele dinainte (Filip. 3, 13) și nici oprirea viitoare din alergare nu-i era sigură. Pentru ce ? Pentru că binele prin firea lui nu are hotar ; el se hotărnicește numai prin asemănarea cu ceea ce îi este contrar [2]. Așa, viața are ca hotar moartea ; lumina, întunericul ; și toate cîte sînt bune se hotărnicesc prin ceea ce le este potrivnic. Căci precum sfîrșitul vieții este începutul morții, tot așa și oprirea din alergarea virtuții se face început al păcatului. Așadar, iată că nu se dezminte cuvîntul nostru, cînd spune că este cu neputință de a afla o margine a virtuții. Iar prin aceasta s-a dovedit că ceea ce se cuprinde în niște margini nu este virtute [3].

1. Virtutea are o singură definiție : că e indefinibilă, sau infinită. Din ce înaintezi în ea, ți se *deschide vederea și dorința spre o și mai multă înaintare în ea.* Ea n-are hotar, cum nu are nici Dumnezeu.

2. Binele prin firea lui nu are hotar ; el este infinit. Nu poți spune : atîta e binele și mai mult nu. Nu poate spune cineva dacă e bun : sînt destul de bun, mai bun nu vreau să fiu. Hotarul binelui e ceea ce i se împotrivește : răul, sau voința de a nu merge mai departe în el, ceea ce însă nu duce la o tot mai mare deplinătate după care tinde binele, adică admite în el un amestec al răului.

3. Virtutea ca bine în curs de înfăptuire prin persoană, nu are deci nici ea hotar. Ea n-are alt hotar decît oprirea din virtute, sau trecerea la rău. Unde sfîrșește virtutea, începe răutatea sau păcatul. Din virtute nu te poți opri, fără să te împaci cu un amestec al răului în ea. Virtutea are în sine mișcarea înainte, în ea însăși. Ea se *menține prin mișcare. Cînd se oprește la o margine, trece la împăcarea cu un anumit* grad al răului. Virtutea care se împacă cu mărginirea nu mai e virtute curată. Dacă e deci firesc omului să împlinească binele, dacă în aceasta «se simte bine», aceasta arată că omul e făcut pentru o existență nesfîrșită, ca să poată să-și împlinească la

Iar fiindcă și despre cei ce cultivă viața virtuoasă am spus că le este cu neputință să ajungă la desăvîrșire, cuvîntul va lămuri și aceasta. Binele prim și propriu, a cărui fire este bunătatea, este și se numește dumnezeirea, fie că aceasta se înțelege sau nu. Și pentru că s-a arătat că nu există alt hotar al virtuții decît păcatul, iar dumnezeirea nu primește ceva contrar ei, firea dumnezeiască trebuie înțeleasă ca fără hotar și fără margine [4]. Iar cel ce cultivă adevărata virtute nu participă la nimic altceva decît la Dumnezeu, pentru că Acesta este virtutea desăvîrșită [5]. Iar dacă de ceea ce este din fire bun doresc numaidecît să se împărtășească cei ce-o cunosc, iar aceasta nu are hotar, în mod necesar și dorința celor ce participă la aceasta se întinde la nesfîrșit și nu are oprire. Deci nimănui nu-i este cu putință atingerea desăvîrșirii, pentru că desăvîrșirea, după cum s-a spus, nu se cuprinde în niște hotare. Deci și virtutea are un singur hotar : nehotărnicirea [6]. Cum ar putea deci să ajungă cineva la marginea căutată, neaflîndu-se o margine ?

nesfîrșit dorința lui spre mai bine, dorință care nu încetează niciodată. Omul e destinat prin aceasta, prin firea lui, infinitului și deci veșniciei. Persoana umană nu isprăvește niciodată de a se desăvîrși. Ea nu se împlinește propriu-zis niciodată, dar nu încetează de a dori o și mai mare împlinire prin bine.

4. Dacă omul e făcut să tindă fără sfîrșit spre bine, fără să poată ajunge vreodată la capătul lui, binele realizat în deplinătatea lui din veci este infinitatea în act, iar aceasta este una cu dumnezeirea. Iar cum binele în curs de împlinire implică un dor al unei persoane de a-l împlini tot mai mult, binele împlinit în deplinătatea lui infinită este și el bunătatea nesfîrșită a unei persoane. Ca atare, Dumnezeu nu poate fi cuprins, sau înțeles. Desăvîrșirea Lui nu e limitată. Iar bunătatea unei persoane se arată în raport cu alte persoane. Însușirea binelui de a fi nesfîrșit și de a fi realizat ca atare în mod personal din veci, implică existența personală a Sfintei Treimi. De unde ar fi dorința fără sfîrșit spre bine, sau spre binele nesfîrșit, dacă el n-ar exista din veci în această infinitate, într-o bunătate interpersonală ? Acest bine infinit e magnetul ce exercită asupra omului atracția spre el. Trăirea acestei forțe magnetice spirituale este proprie firii omenești, ipostaziată în persoane, în relație între ele.

5. Dacă binele desăvîrșit este Dumnezeu Cel infinit, omul, care tinde spre bine la nesfîrșit, dovedește prin aceasta că participă la Dumnezeu, că asupra lui se exercită forța binelui, că este într-o legătură mereu sporită cu Dumnezeu. Iar cum forța binelui nu se poate exercita fizic, ci spiritual, prin aceea că o persoană își face simțită bunătatea asupra altuia, faptul că omul tinde spre bine arată că Dumnezeu Cel personal își face simțită într-un fel tainic bunătatea în firea omenească.

6. Dacă desăvîrșirea în bine e fără hotar, căci ceea ce e mărginit în bine are chiar în aceasta o nedesăvîrșire, virtutea ca drum spre desăvîrșire nu are nici un hotar. Virtutea nu are hotar, pentru că ea nu e decît forma concretă personalizată a binelui, mereu în înaintare prin voință. Deci în virtute este inclusă voința persoanei omenești de a înfăptui în mod neîntrerupt și în mai mare măsură binele. Aceasta înseamnă că nici Dumnezeu nu e lipsit de voința Lui personală de a fi bun, dar odată ce în Dumnezeu binele e desăvîrșit, voința Lui de a fi bun e una cu voința de a rămîne în această desăvîrșire. La El binele desăvîrșit și voința de a rămîne în el coincid. Binele ne deschide orizontul infinității, ne atrage spre el, sau ne așează și ne ține în el, Dumnezeu fiind binele infinit din veci, iar noi tinzînd la nesfîrșit spre această infinitate, fără să o putem atinge în așa fel ca să nu mai dorim să tindem mai sus, El ne este transcendent nouă, sau este pe o treaptă dincolo de putința noastră de a ne sălta pe ea. Dar pe de altă parte, sîntem într-o legătură cu transcendența Lui, întrucît ea exercită o atracție asupra noastră.

Dar din faptul că desvîrşirea care se caută nu poate fi cuprinsă, nu urmează că nu trebuie să ţinem seamă de porunca Domnului, care zice : «Fiţi desăvîrşiţi, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvîrşit este» (Mt. 5, 48). Căci chiar dacă nu reuşim să dobîndim în întregime cele ce sînt din fire bune, faptul de a nu rămîne lipsiţi măcar de o parte e şi el un cîştig mare pentru cei ce au minte. Deci trebuie să punem toată sîrguinţa ca să nu cădem în întregime din desăvîrşirea care ne este cu putinţă ; ci să cîştigăm din ea atîta cît vom putea să cuprindem. Poate că chiar a voi pururea să fie şi mai mult în bine este desăvîrşirea firii omeneşti [7]. Şi mi se pare potrivit să ne folosim de sfatul dat de Scriptură în privinţa aceasta. Căci zice undeva cuvîntul dumnezeiesc, prin proorocia lui Isaia : «Luaţi aminte la Avraam, tatăl vostru, şi la Sarra care v-a născut pe voi» (Is. 51, 2).

Cuvîntul porunceşte acestea pentru cei ce rătăcesc în afara virtuţii, ca, precum cei ce plutesc pe mare şi s-au rătăcit de la calea spre port, cu ajutorul unui semn arătat revin din rătăcirea lor, fie văzînd un foc ridicat pe înălţimi, fie văzînd culmea înaltă a unor munţi, tot astfel cei ce prin cugetul lor lipsit de cîrmaci rătăcesc pe marea vieţii, după pilda Sarrei şi a lui Avraam să se îndrepte iarăşi către limanul voii lui Dumnezeu. Şi pentru că firea omenească se împarte în femeiască şi bărbătească şi ambelor părţi le stă în putere să aleagă între virtute şi păcat, de aceea fiecărei părţi i s-a arătat de către cuvîntul dumnezeiesc o pildă potrivită a virtuţii, ca fiecare privind spre ceea ce îi este înrudit, bărbaţii către Avraam şi femeile, spre Sarra, să se îndrepte spre viaţa virtuoasă prin pilde potrivite lui. Poate că ne va ajunge şi nouă amintirea vreunuia din cei bine cercaţi în viaţă ca să tindem spre focul de pe culmi şi ca să ni se arate cum este cu putinţă să îndreptăm sufletul către limanul deschis al virtuţii şi să nu mai fim nicidecum luaţi de furtunile vieţii, nici să ne mai scufundăm în adîncul păcatului prin patimile învîforate, venite una după alta. Căci poate de aceea s-a şi istorisit viaţa acelor persoane înalte, ca prin urmarea izbînzilor lor să ne îndreptăm spre bine viaţa ce ne stă înainte.

Dar ce voi face, va spune poate cineva, dacă eu nu sînt nici din Caldea, precum se spune despre Avraam, nici prunc înfiat de fiica

7. Desăvîrşirea lui Dumnezeu nu are hotar, fiind plenitudinea înfăptuită din veci. Desăvîrşirea omenească nu are hotar, ca înaintare spre ea prin virtute, sau prin binele ce ne străduim să-l înfăptuim. Faptul că nu ajungem la desăvîrşirea nehotărnicită înfăptuită nu înseamnă că nu trebuie să rămînem în desăvîrşirea ca drum nesfîrşit, sau în nehotărnicia ca înaintare. Aceasta e nehotărnicia, deci desăvîrşirea rînduită omului : a voi să nu se oprească niciodată din împlinirea binelui, o asemenea oprire fiind contrară firii omeneşti. Prin aceasta participăm noi la desăvîrşirea lui Dumnezeu.

Egiptului, precum spune Scriptura despre Moise, și nu am nimic asemănător cu vreunul din cei vechi, în ceea ce privește viața? Cum mă voi așeza în ceata unora din aceștia și cum le voi urma cu fapta, neavînd nimic din starea lor? Către acesta voi răspunde că nu socotim că ține de Caldeea virtutea, sau patima, și nici de viața în Egipt, sau de petrecerea în Babilon, ca cineva să fie în afară de viața cea întru virtute. Și nici nu Se face Dumnezeu cunoscut numai celor vrednici din Iudeea; nici Sionul nu este locașul dumnezeirii, în înțelesul lui material. Ci este nevoie de o întrebuințare mai atentă a înțelegerii și de o privire mai ascuțită pentru a vedea din istorie de ce fel de caldeeni sau egipteni trebuie să ne depărtăm și de ce robie babilonică trebuie să ne eliberăm, ca să ajungem la o viață fericită. Deci vom lua în acest cuvînt pe Moise ca pildă a vieții noastre, trecînd mai întîi prin viața lui precum am aflat-o din cuvîntul dumnezeiesc, apoi căutînd în înțelesul ce reiese din istorie o pildă pentru virtute. Prin aceasta vom cunoaște viața desăvîrșită așa cum poate fi trăită de oameni.

ISTORICUL VIEȚII LUI MOISE

Se spune, așadar, că Moise s-a născut într-un timp cînd legea tiranului împiedica aducerea la viață a celor de parte bărbătească, dar că printr-un ajutor de sus a fost cruțat de cruzimea acelui timp. Căci părinților, care au văzut copilul cu chip ales încă din fașă, le-a fost greu să-l predea morții. Dar, pentru că amenințarea tiranului era mai puternică, l-au pus în Nil; însă nu l-au aruncat simplu în apă, ci, așezîndu-l într-un coșuleț uns cu smoală, l-au încredințat rîului. Așa au povestit cei ce au istorisit cu grijă cele privitoare la el.

Dar o putere dumnezeiască îndrumează coșulețul, împingîndu-l spre malul apei, fiind mînat de valuri în partea aceea. Iar fiica regelui, plimbîndu-se pe malul rîului, unde se întîmpla să se afle coșulețul, l-a aflat, fiind atrasă de un plîns de copil din el. Și văzînd frumusețea copilului îndată l-a luat împărăteasa la sine și l-a înfiat. Și fiindcă copilul a respins prin fire o doică de alt neam, printr-o îngrijire de sus a ajuns să fie alăptat chiar de sînul maicii lui.

Petrecîndu-și copilăria în casa împărătească, deci primind cultura din afară, ceea ce era socotit de cei din afară ca pricină de slavă, el nu a voit să mai primească după o vreme a mărturisi ca mamă pe cultivata împărăteasă, care-l înfiase, ci s-a întors la mama sa după fire și s-a amestecat printre cei de un neam cu el.

Și ivindu-se o luptă între un evreu și un egiptean, s-a dat pe partea celui înrudit și a ucis pe străin. Apoi încăerîndu-se doi evrei, a

încercat să oprească vrajba între ei, sfătuindu-i să se aibă bine, ca unii ce sînt frați, și să nu ia mînia ca sfătuitoare în neînțelegerile dintre ei, ci firea. Fiind însă respins de cel ce voia nedreptatea, a făcut din aceastâ necinstire un motiv de și mai mare înțelepțire și îndepărtîndu-se de împreuna viețuire cu cei mulți, și-a ales o viață retrasă, slujind unuia de alt neam, bărbat văzător al celor mai înalte, care judeca drept purtările și viața oamenilor. Acesta, văzînd dintr-o singură faptă virtutea tînărului (din pornirea împotriva celor doi păstori, cînd neumblînd după un cîștig al său, ci socotind apărarea dreptății ca o cinste a firii sale, a pedepsit nedreptatea păstorilor care nu greșiseră față de el cu nimic) și prețuind din acestea pe tînăr și socotind, cu toată sărăcia lui văzută, virtutea lui mult mai de cinste decît multa bogăție bănească, i-a dat de soție pe fiica lui și l-a lăsat să trăiască după voia lui viața care-i plăcea (Ieș. 2, 16—21).

Și ducînd în munți o viață singuratică, eliberată de zgomotul cetății, s-a ocupat cu îngrijirea oilor în pustie. Și petrecînd o vreme într-o astfel de viață, zice istoria, a avut o vedere dumnezeiască înfricoșătoare : o lumină deosebită de cea a soarelui i-a fulgerat vederea în amiaza mare. Și minunîndu-se de vederea aceasta neobișnuită, ridicîndu-și privirile spre munte, a văzut un tufiș aprins de o lumină ca de foc, dar ramurile tufișului rămîneau verzi ca într-o rouă, în mijlocul flăcărilor. Atunci și-a spus sie aceste cuvinte : «Apropia-mă-voi de această minunată vedere» (Ieș. 3, 3). Zicînd acestea, el nu vedea numai cu ochii minunea luminii, ci, ceea ce era și mai minunat, și auzul îi era luminat de razele acestei lumini. Căci harul luminii se îndrepta spre amîndouă simțurile : el lumina vederea cu strălucirea razelor, iar auzul i-l lumina cu învățături nemuritoare. Însă glasul acestei lumini îl oprește pe Moise să urce muntele, îngreuiat de încălțămintea sa din piele moartă. De aceea, dezlegîndu-și încălțămintea din picioare, pășește astfel pe pămîntul acela care strălucea de lumina dumnezeiască. Apoi (căci socotesc că nu trebuie să lungim prea mult cuvîntul cu istorisirea simplă a vieții bărbatului, ci să trecem la cele ce le urmărim), întărit de vederea dumnezeiască ce i s-a arătat, primește porunca să elibereze neamul său din robia egiptenilor. Și ca să cunoască cît mai bine tăria de la Dumnezeu sălășluită în el, la porunca lui Dumnezeu a încercat-o prin ceea ce avea în mînă. Iar dovada i-a fost aceasta : căzîndu-i toiagul din mînă a început să se miște și s-a făcut vietate (iar această vietate era un șarpe); și luîndu-l iarăși în mînă, s-a făcut toiag, precum era mai înainte de a se schimba în vietate. Iar suprafața mîinii pe care o scoase acum din sîn se făcuse albă ca zăpada, iar băgînd-o iarăși în sîn a revenit la firea ei.

Coborînd apoi Moise în Egipt și luînd cu el pe soția sa de alt neam, precum și copiii născuți lui din aceea, se spune că l-a întîlnit pe el un înger, care i-a insuflat o teamă de moarte; dar pe acesta femeia l-a îmblînzit prin sîngele curs prin tăierea împrejur a copilului (Ieș. 4, 24—26). Apoi se întîlni cu Aaron, fiind mînat și acesta de Dumnezeu spre întîlnirea cu el (Ieș. 4, 27—28). Apoi poporul din Egipt fu strîns de amîndoi într-o adunare obștească și i se vesti eliberarea din robie celor prea mult obosiți de reaua pătimire a muncilor (Ieș. 4, 29—32). Apoi are loc cuvîntul acestuia către tiranul însuși. Tiranul se mînie de acestea și mai mult ca înainte împotriva celor ce supravegheau muncile și împotriva izraeliților înșiși și sporește numărul de cărămizi ce trebuie făcute și dă o poruncă și mai obositoare nu numai pentru cei ce lucrau la lutul cărămizilor, ci și pentru cei ce trudeau la paie și la trestie (Ieș., 5—6, 19).

Apoi Faraon (căci acesta era numele tiranului egiptenilor) a încercat, folosindu-se de vrăjitori, să se împotrivească semnelor dumnezeiești făcute înaintea lui, atunci cînd Moise a prefăcut în ochii egiptenilor toiagul său în șarpe, socotind că și vrăjitoria va face aceeași minune cu toiegele vrăjmașe. Dar înșelăciunea a fost dată pe față din fapte: șarpele ivit din toiagul lui Moise a mîncat lemnele vrăjite, adică șerpii vrăjitorilor, toiegele lor neavînd nici o putere de apărare sau de viață, ci numai un chip pe care înșelăciunea vrăjitorilor l-a pus înaintea ochilor celor ce se lăsau ușor înșelați (Ieș., 7, 9—12).

Atunci Moise, văzînd pe toți supușii gîndind la fel cu stăpînul lor întru răutate, aduce o plagă obștească peste tot poporul egiptean, așa încît nici unul n-a scăpat de suferirea relelor. Și la porunca lui s-au mișcat împotriva egiptenilor cu o mare pornire, ca o oaste supusă lui, înseși stihiile lucrurilor, care se văd pretutindeni: pămîntul, focul, aerul și apa, care își schimbă lucrarea lor după lucrarea voită a oamenilor. Și prin aceeași putere cu care au pedepsit, prin intrarea lor în neorînduială, pe egipteni, în același loc și timp, făceau ca iudeii să rămînă neatinși de rău. Toată firea apelor din Egipt s-a prefăcut în sînge prin porunca lui Moise, încît și peștii ce înotau în apa prefăcută în materie vîscoasă au pierit; dar pentru evrei, ceea ce era pentru ceilalți sînge era apă limpede. Și s-a dat și vrăjitorilor prilejul să-și arate înșelăciunea lor și să preschimbe apa ce se găsea la evrei în sînge, dar n-au putut. De asemenea și mulțimea broaștelor, pornind să se ivească în Egipt în mare mulțime (căci înmulțirea lor în mare număr nu a urmat vreunei legi a firii, ci poruncii lui Moise care a schimbat atunci legea naturală a nașterii lor), orice egiptean era omorît de ele, fiind strîmtorat

în locuința sa; dar viața evreilor era ferită de o astfel de nenorocire (Ieș., 8, 2—9).

Tot astfel aerul pentru egipteni nu era luminat nici noaptea, nici ziua, rămînînd tot timpul în același întuneric; pentru evrei însă nu s-a schimbat nimic din ceea ce era obișnuit. Și toate celelalte s-au întîmplat în același chip. Grindina, focul, bubele, mușițele, muștele cîinești, norul de lăcuste asupra egiptenilor lucrau precum s-a spus, iar evreii cunoșteau suferința celor ce locuiau în vecinătatea lor numai din cele istorisite și povestite, dar nu primeau asupră-le nici un fel de năvală a lor. Apoi, omorîrea întîilor născuți a arătat deosebirea între egipteni și evrei și mai vădită. În timp ce egiptenii erau cufundați în jalea pentru cei prea iubiți ai lor, evreii au rămas în toată liniștea și siguranța; izbăvirea lor a fost asigurată prin sîngele vărsat la orice intrare a casei lor, prin însemnarea cu sînge a celor doi stîlpi și a pragului de sus al ușii (Ieș., 12).

Pe cînd egiptenii erau loviți de nenorocirea morții întîilor născuți și atît fiecare în parte cît și toți îndeobște se zvîrcoleau în suferințe, Moise conduce ieșirea izraeliților, pregătindu-i de mai înainte să ia cu ei și bogăția egiptenilor spre folosul lor. Și făcînd ei drum ca la trei zile în afara Egiptului, iarăși, zice istoria, s-a înfuriat egipteanul că nu a rămas Izrael mai departe în robie. Și adunîndu-și toată oastea supușilor a alergat cu călărime după popor. Iar Izrael văzînd călărimea și oastea înarmată, el însuși fiind neîncercat în război și nedeprins în astfel de fapte, a fost cuprins îndată de frică și a început să se răzvrătească împotriva lui Moise. În aceste clipe, spune istoria, s-a întîmplat cel mai minunat lucru cu Moise: împărțindu-și lucrarea în două, cu glasul și cu cuvîntul încuraja pe izraeliți, îndemnîndu-i să aibă bună nădejde în Dumnezeu, iar înăuntru se ruga în cuget lui Dumnezeu să aibă îndurare de frații lui. Și, îndurîndu-Se Dumnezeu de strigarea fără grai a lui, îl învăță prin sfatul de sus cum să scape de primejdie. Și în acest timp un nor conducea poporul prin puterea dumnezeiască, dar nu un nor de natură obișnuită (pentru că nu era alcătuit din aburi, prin umplerea aerului de aburi, sau prin formarea ceții, sau prin sporirea vîntului), ci era în acel nor ceva mai presus de înțelegerea omenească, precum mărturisește Scriptura. Era o astfel de minune, că străluceau cu căldură și razele soarelui. Era un fel de zid ce apăra poporul, umbrind pe cei ce erau sub el, și sufla cu o ușoară adiere răcoroasă, domolind arșița soarelui. Iar noaptea se prefăcea în stîlp de foc, călăuzind cu lumina lui de seara pînă dimineața. Moise privea la această călăuză îndemnînd și pe popor să-l urmeze.

Dar ajungînd la Marea Roșie, acolo, conduși mai departe de nor, întreaga oaste a egiptenilor i-a încercuit din spate, nemaiavînd din nici o parte nici o scăpare din primejdie, întrucît se găseau între dușmanii înarmați și apă. Atunci se întîmplă ceva cu totul de necrezut. Moise a lucrat împins de puterea dumnezeiască : apropiindu-se de țărmul mării, lovi apa cu toiagul, iar aceasta s-a crăpat în urma loviturii. Și cum se întîmplă cu o sticlă, cînd crăpătura, începînd de la o parte, trece în linie dreaptă pînă la cealaltă parte, la fel marea întreagă rupîndu-se la o margine de lovitura toiagului, despărțirea valurilor a trecut pînă la malul opus. Și coborînd Moise pe fundul mării pe unde o tăiase în două, a trecut prin adînc cu întreg poporul, cu trupul neudat și însorit. Și străbătînd pe jos adîncul, prin sînul uscat al mării, nu se temeau de prăbușirea zidurilor de valuri înălțate de la sine asemenea unor pereți în care marea se întărise pe amîndouă laturile. Dar cînd a intrat Faraon cu egiptenii în mare, pe drumul tăiat de curînd printre ape, iarăși s-au împreunat apă cu apă, închizîndu-se marea în sine în forma ce o avea mai înainte, suprafața și vederea apei făcîndu-se una, după ce izraeliții trecuți pe malul dimpotrivă se odihneau de calea lungă făcută cu iuțeală prin mare și înălțau cîntare de laudă lui Dumnezeu, Cel ce le-a dat lor biruință nesîngeroasă, scufundînd toată oștirea egiptenilor : oameni, cai, arme și care, sub apă (Ieș., 14).

Apoi Moise înaintează mai departe, străbătînd o cale de trei zile, lipsită de apă și ajunge în mare strîmtorare, neavînd cum să potolească setea poporului. Și s-au așezat cu tabăra lîngă un lac cu apă sărată, mai amară chiar decît a mării. Dar așezați lîngă apă, ardeau de sete. Moise fu sfătuit atunci de Dumnezeu să arunce în apă un lemn și îndată apa s-a făcut bună de băut. Lemnul cu puterea lui a schimbat firea apei, din amară, în dulce (Ieș., 15, 22—25).

Apoi norul plecînd mai departe, porniră și ei după mișcarea norului. Și făceau mereu același lucru, oprindu-se din mers acolo unde norul le dădea semn de odihnă prin oprirea sa, și ridicîndu-se iarăși cînd norul le arăta calea. Și au ajuns, urmînd călăuza aceasta, la un loc ce era udat de apă de băut, peste care se revărsau douăsprezece izvoare. Mai erau acolo și șaptezeci de finici, dar chiar dacă numărul lor nu era prea mare, pentru cei ce priveau era o minune și întrecea orice frumusețe pricinuită de mărime (Ieș., 15, 27).

Apoi norul călăuzitor se ridică iarăși și de acolo, conducînd poporul spre alt loc. Dar acest loc era acoperit cu nisip uscat, neadăpat de nici-o undă de apă, și aici poporul era chinuit din nou de sete. Moise văzînd o stîncă pe un deal, lovi cu toiagul și ea a izvorît îndată apă plăcută și bună de băut, din belșug pentru tot poporul (Ieș., cap. 17,

1—6). Aici însă isprăvindu-se merindele ce le luaseră pentru călătorie din Egipt, și poporul fiind strîmtorat de foame, se întîmplă minunea cea mai de necrezut din toate. Căci se porni să plouă hrană ca o rouă din cer și nu de pe pămînt, cum se întîmplă după legea firii. Roua aceasta cădea peste ei dimineața, dar apoi ea se făcea hrană pentru cei ce o primeau. Fiindcă ceea ce se revărsa nu se prefăcea în picături de apă, cum se întîmplă de obicei cu roua, ci în loc de picături de apă se revărsa un fel de boabe în formă de cristale, care în agricultură se cheamă coliandru, sau grăunțe de formă rotundă, al căror gust se aseamănă cu cel al mierii. Acestei minuni i se mai adaugă și o alta: ieșind toți la culesul ei, măcar că erau de felurite vîrste și puteri, nici unul nu aduna mai puțin decît celălalt, potrivit deosebirii de putere, ci pe măsura trebuinței fiecăruia, încît nici cel mai puternic să nu aibă mai mult și nici celui slab să nu i se micșoreze partea, ci să fie tuturor egală. În legătură cu aceasta, istoria mai vorbește de o minune: că adunînd fiecare pentru o zi, nu punea deoparte nimic pentru ziua următoare. Iar celui ce din zgîrcenie își punea la o parte ceva din hrana adunată, ceea ce punea de o parte i se făcea fără folos pentru hrană, prefăcîndu-se în viermi. Se mai adaogă și altceva minunat în istoria despre această hrană: dintre zilele săptămînii, una, dintr-o rațiune tainică, era cinstită cu nelucrarea. De aceea în ziua premergătoare acesteia, deși căderea din cer avea loc ca și în celelalte zile, iar sîrguința adunătorilor era egală, ceea ce se aduna se afla în cantitate îndoită față de măsura obișnuită. Aceasta, ca să nu aibă nici un motiv de a dezlega legea nelucrării din trebuința hranei. În aceasta se arăta și mai mult puterea dumnezeiască, întrucît în celelalte zile prisosul se strica, și numai în ajunul Sîmbetei (căci acesta era numele zilei nelucrătoare) ceea ce era pus de o parte rămînea nestricat, în așa fel că nu se vedea să fie cu ceva mai veche decît hrana proaspătă (Ieș. 16).

Apoi se încinse un război între ei și un popor străin (cuvîntul îi numește amaleciți, pe cei care s-au rînduit atunci la bătălie împotriva lor). Atunci Moise înarmează pentru prima dată pe izraeliți pentru bătălie, dar nu aruncă în luptă toată oastea, ci alege pe cei mai buni și pe căpeteniile lor care au primit să lupte. Dar și în aceasta Moise a arătat un chip nou de conducere a războiului. Căci pe cînd Iisus, cel care după Moise a condus poporul, lupta cu oastea împotriva amaleciților, Moise stătea pe un deal deasupra oștirii și privea spre cer, avînd doi inși dintre cei mai destoinici împreună cu el de o parte și de alta. Cu acest prilej istoria ne spune că s-a făcut următoarea minune: cînd Moise ridica mîinile către cer, poporul se întărea împotriva dușmanilor, iar cînd le pogora, dădea înapoi și oastea din fața năvalei celor

de alt neam. Aceasta înțelegînd-o cei ce stăteau lîngă el au început să sprijinească pe dedesupt, din amîndouă părțile, mîinile îngreunate și anevoie de mișcat, dintr-o cauză necunoscută, ale lui Moise. Dar fiindcă erau mai slabi și nu puteau să-l țină drept, i-au așezat un scaun pe o piatră și așa l-au ajutat pe Moise să-și țină prin ei mîinile ridicate către cer. Aceasta făcîndu-se, amaleciții fură zdrobiți de către izraeliți (Ieș., 17, 8—16).

După aceasta, pentru că norul care călăuzea poporul pe cale rămînea în același loc, a fost de trebuință să nu se mai miște nici poporul, neavînd norul drept conducător. Dar, avînd din belșug și fără osteneală cele de trebuință vieții, fiindcă pîinea le venea de sus de-a gata, iar apa de băut îi îmbia din piatră și norul alunga orice neplăcere ce li s-ar fi întîmplat sub el, pentru că ziua îi apăra ca un zid de arșiță, iar noaptea alunga întunericul, luminînd ca un stîlp de foc, petrecerea lor în pustie, la poalele muntelui unde își așezară tabăra, era fără griji.

În acest loc, Moise este condus la o cunoaștere tainică, însăși puterea dumnezeiască învățînd prin minuni mai presus de cuvînt tot poporul și pe însuși conducătorul lui. Iar această învățătură tainică s-a săvîrșit astfel: poporului i se spuse de mai înainte să se păzească de orice întinări ce pot atinge trupul și sufletul, să se curățească prin unele stropiri și să se păzească curat chiar și de legătura conjugală într-un anumit număr de zile, ca spălat de orice pornire pătimașă a trupului, să se apropie de munte, curat de patimi, pentru a primi învățătura de taină.

Muntele acela se numea Sinai și în vremea aceea nu era îngăduit decît oamenilor să se apropie de el, iar dintre aceștia numai bărbaților și dintre bărbați iarăși numai acelora care se curățiseră de orice întinare. Se pusese pază și se avea grijă ca nu cumva să calce vreun animal pe munte. Iar de se întîmpla aceasta, orice animal se arăta pe munte era ucis de popor cu pietre.

Apoi lumina aerului se întunecă din senin, încît muntele se făcu nevăzut, fiind despărțit de un cerc de negură, iar din negură se arătă un foc ce înfricoșa vederea celor ce priveau. De pretutindeni locul de pășunat al muntelui era învăluit de fumul ce ieșea din focul ce creștea, acoperind toată vederea lui. Moise conduse poporul spre munte. Dar nici el nu îndrăznea să privească, ci avea sufletul stăpînit de frică, iar trupul zguduit de o teamă așa de mare că nu putea să o ascundă nici izraeliților, ci le mărturisea că este înspăimîntat de cele văzute și că nu poate să nu tremure cu trupul. Căci ceea ce i se arăta nu era numai ceva care înspăimîntă sufletul, ci făcea să pătrundă și prin auz sunete înfricoșătoare. Căci un glas de sus, izbucnind, se prăvălea peste

toată suflarea, iar prima lui atingere era înfricoşătoare şi de nesuportat pentru orice auz. Se asemăna cu sunetul trîmbiţelor, dar întrecea prin tăria înfricoşătoare şi înspăimîntătoare a lui orice pildă. Şi glasul înaintînd se făcea din ce în ce mai înfricoşător, şi creştea, făcînd mereu mai înspăimîntător sunetul lui. Iar glasul era articulat prin puterea dumnezeiască şi nu prin organele vorbirii, însuşi aerul articulînd cuvîntul. Iar cuvîntul nu era articulat fără un scop, ci dădea ca legi învăţăturile dumnezeieşti. Şi glasul înaintînd sporea în tărie şi sunetul trîmbiţelor se întrecea pe el însuşi. Iar poporul întreg era copleşit, încît nu mai putea să suporte ceea ce se arăta şi se auzea (Ieş., 19). De aceea el face o cerere de obşte lui Moise, ca să i se mijlocească legea prin el. Căci poporul nu se va îndoi că tot ce se va vesti prin el, potrivit învăţăturii de sus, e poruncă dumnezeiască.

Întorcîndu-se deci toţi la poalele muntelui, a rămas numai Moise, întîmplîndu-se cu sine contrariul a ceea ce i s-a întîmplat înainte. Că toţi aceia temîndu-se, de însoţirea cu cei împreună părtaşi de cele înfricoşate, el rămas singur îndrăznea mai mult decît îndrăznise împreună cu cei ai lui. Prin aceasta se dovedea că frica de care era stăpînit el însuşi la început nu era o patimă a sa, ci o pătimea din compătimire faţă de cei cuprinşi de spaimă. Iar acum, rămas singur, era eliberat de frica poporului ca de o povară [8]. De aceea acum îndrăzneşte şi faţă de negură şi intră în lăuntrul celor nevăzute. Şi dispărînd din ochii celor ce-l priveau (căci pătrunzînd în negrăitul tainicei cunoştinţe dumnezeieşti şi aflîndu-se acolo împreună cu nevăzutul, deci el însuşi nevăzut), a învăţat, socotesc, prin ceea ce a făcut, că cel ce vrea să fie cu Dumnezeu trebuie să iasă din toate cele văzute şi să-şi înalţe cugetul spre cele nevăzute şi necuprinse ca pe o culme a muntelui, crezînd că acolo este Dumnezeu, la Care nu poate ajunge înţelegerea.

8. A fi împreună cu mulţi nu înseamnă totdeauna a fi în afară de frică. Aceasta, din două motive. Unul din ele este că de multe ori panica ce cuprinde pe cei mulţi face şi pe cel mai tare să fie cuprins de ea. Cine e tare e de multe ori mai tare cînd e singur. Dar cel cu adevărat tare e tare şi din răspunderea faţă de ei, deci totuşi într-o legătură cu ei. În acest caz cel mai tare e ţinut pînă la un loc de o compătimire, în slăbiciunea lor, în suferinţa lor. Moise suferă de frica celor mai slabi ca el. Suferinţa lui Iisus merge pînă la cruce pentru suferinţa oamenilor supuşi păcatului. Şi nu se poate spune că nu a avut nici o frică de moarte. Din solidaritatea cu ei, din compătimirea faţă de ei, Şi-a însuşit şi frica lor faţă de moarte. O mamă aflată lîngă copilul ei bolnav nu poate rămîne nepăsătoare la suferinţele lui, ci suferă chiar mai tare ca el. Iubirea se manifestă în împreună-suferinţa cu cei iubiţi, deci şi în participarea la frica lor. Moise nu poate pătrunde în înălţimile contemplării lui Dumnezeu, fiind ţinut de poporul înfricat în participarea la frica lui. Dar pe de altă parte, însăşi frica aceasta îi foloseşte la ajutorarea lor, îi dă tărie în suferinţa lui pentru ei. Căci din voinţa de a-i ajuta intră la Dumnezeu, biruindu-şi frica cu o rugăciune mai vibrantă şi mai stăruitoare pentru poporul său.

Ajungînd în acel loc, Moise primește poruncile dumnezeiești. Iar acestea cuprindeau învățătura despre virtute, al cărei punct de căpetenie este dreapta credință și cugetarea cuvenită despre firea dumnezeiască, anume că aceasta e mai presus de orice înțeles al cunoașterii și de orice pilduire, neputînd fi asemănată cu nimic din cele cunoscute. Căci i se poruncește să nu privească la nimic din cele ce se înțeleg cu cugetarea despre Dumnezeu și nici să asemene cu ceva din cele cunoscute sau înțelese firea dumnezeiască cea mai presus de toate. Ci să creadă numai că Dumnezeu există, iar cum, cît, sau unde este, să lase necercetat, fiind de necuprins. Și Scriptura adaugă apoi și toate cele ce trebuie urmărite pentru desăvîrșirea morală, împărtășind învățătura legilor de obște și a celor în parte. De obște este legea care oprește orice nedreptate, poruncește iubirea față de cei de același neam, din care, odată rînduită, urmează numaidecît porunca : să nu faci nici un rău aproapelui tău. Iar între legile în parte e cea care a poruncit : să cinstești pe cei ce te-au născut și lista păcatelor oprite.

Cu aceste legi, curățind oarecum înțelegerea, Moise este condus spre o cunoaștere tainică mai desăvîrșită. Și i se arată deodată un cort de către puterea dumnezeiască. Iar cortul era un templu, avînd frumusețea într-o bogăție felurită greu de tîlcuit. Avea un pridvor, stîlpi, perdele, masă și sfeșnice, altar de tămîiere, jertfelnic și acoperămînt de împăcare, iar în lăuntrul Sfintelor, locul de nepătruns și de neapropiat (Sfînta Sfintelor). Întocmirea și frumusețea acestora, pentru a nu se șterge din amintire și pentru a se arăta și celor de jos această minune, e sfătuit să nu le pună numai în scris, ci să li se dea o alcătuire materială ca chip al celor nemateriale, folosindu-se materiile cele mai strălucitoare și mai arătoase din cîte se găsesc pe pămînt.

Între acestea s-a folosit mai mult aurul, cu care erau poleiți de jur împrejur stîlpii ; împreună cu aurul s-a folosit și argintul, înfrumusețîndu-se cu el capetele de la vîrf și tălpile lor. Socotesc că împreunarea aceasta a culorilor avea drept scop să facă aurul să strălucească și mai mult, punîndu-se în vedere pe amîndouă părțile. S-a mai socotit de asemenea de trebuință și arama la capetele și tălpile de argint ale stîlpilor. Perdelele și acoperămintele, precum și împrejmuirea cortului și acoperișul întins peste stîlpi, toate s-au lucrat în chip potrivit de către țesători pricepuți, din materia potrivită pentru fiecare în parte. Iar culoarea țesăturilor era vînătul și roșul de purpură și culoarea roșie a bumbacului ce strălucea ca focul. Iar strălucirea visonului (a inului) era naturală și meșteșugită. Pentru unele țesături s-a folosit lîna, pentru altele, părul. Dar au fost binevenite pentru frumusețea cortului și pieile vopsite în roșu. Iar pe toate acestea le-a pregătit Moise prin

meşteri după pogorîrea din munte, după chipul arătat lui în vederea alcătuirii.

Dar atunci, intrînd în templul acela nefăcut de mînă, i s-a poruncit şi prin ce podoabă trebuie să strălucească preotul cînd intră în cele dinăuntru ale cortului. Scriptura a legiuit în chip deosebit cele pentru partea dinăuntru şi cele pentru cea văzută, făcînd începutul podoabelor nu de la cele ascunse, ci de la cele văzute. Umerarii pentru preoţi erau din culori diferite, din care era alcătuită şi catapeteasma, fiind ţesute cel mai mult din fir de aur. De fiecare parte umerarii erau prinşi cu două pietre de smaragd prinse la un loc prin aur. Pietrele aveau o strălucire naturală, răspîndind raze verzui; iar meşteşugul cu care erau sculptate era o adevărată minune. Pe aceste pietre nu erau încrustate chipuri, ci pe fiecare din ele şase nume ale patriarhilor. De ele erau atîrnate nişte plăcuţe aşezate în două şiruri una după alta în chip regulat şi puse de o parte şi de alta, pe partea din faţă; sub acestea erau împletite în formă de placă nişte paveze, ca, precum socotesc, frumuseţea împletirii să dea şi mai multă strălucire purtătorului. Iar podoaba aceasta făcută din aur cădea peste engolpion (podoaba de pe piept). Acesta era alcătuit din pietre de diferite feluri, egale cu numărul patriarhilor. Ele erau aşezate pe şase rînduri, cîte trei de fiecare rînd, avînd scrise pe ele numele seminţiilor. Iar haina îmbrăcată pe dedesubtul umerarului, de la grumaz pînă la călcîie, era împodobită frumos cu ciucuri atîrnaţi pe margine. Marginea de jos era frumoasă nu numai prin felurimea ţesăturilor, ci şi prin ciucurii de aur atîrnaţi. Aceştia erau totodată clopoţei şi rodii de aur, prinşi toţi, unul după altul, pe marginea de jos. Iar mitra de pe cap era vînătă şi tăbliţa de pe frunte, din aur curat, avînd săpat pe ea un semn tainic. Şi un brîu strîngea mantia la mijloc. Iar podoaba celor tainice şi toate cîte ţineau de îmbrăcăminte vorbesc despre virtutea preoţească.

Toate acestea Moise le-a învăţat cînd era învăluit în acel întuneric negrăit, prin învăţătura tainică a lui Dumnezeu, ajungînd mai mare ca sine prin adausul acelei învăţături de taină.

Astfel, apărînd iarăşi din întuneric, coboară la neamul său ca să le împărtăşească acestora minunile arătate lui prin acea vedere dumnezeiască şi ca să rînduiască legile şi templul şi preoţia, după chipul arătat lui în munte, dîndu-le poporului.

A adus şi tablele dumnezeieşti în mînă, care erau faptă şi dar al lui Dumnezeu, fără nici o împreună-lucrare omenească în întocmirea lor. Fiecare din ele în parte era lucru al lui Dumnezeu, atît materia cît şi cele scrise pe ea.

Dar harul a fost împiedicat de popor încă înainte de a coborî legiuitorul, fiindcă s-a lăsat atras de slujirea la idoli. Căci Moise a petrecut pe munte nu puţin timp, ocupat de împreuna-vorbire cu Dumnezeu în acea primire tainică a învăţăturii de la El. Căci s-a împărtăşit patruzeci de zile şi tot atîtea nopţi de acea viaţă dumnezeiască în întuneric, aflîndu-se afară chiar şi de legile firii (căci în tot acest timp el nu a avut trebuinţă de hrană pentru trup). În acest timp poporul, ca un tînăr lipsit de privirea învăţătorului său, s-a dedat pornirilor nebuneşti şi, adunîndu-se în jurul lui Aaron, l-a silit să le fie conducător în slujirea la idoli. Şi făcînd un idol de aur (iar idolul era un viţel), se veseleau în această necredinţă. De aceea Moise, coborînd la ei, sparse tablele pe care le aducea de la Dumnezeu, ca să sufere, ca o pedeapsă vrednică de fărădelegea lor, neîmpărtăşirea de harul lui Dumnezeu. Apoi curăţind prin leviţi întinăciunea cu sîngele poporului şi prin mînia lui împotriva celor ce au păcătuit, împăcînd pe Dumnezeu, a nimicit idolul.

Apoi aduce printr-o stăruire de alte patruzeci de zile în munte alte table despre care Scriptura spune că au fost scrise prin puterea dumnezeiască, dar materialul era lucrat de mîna lui Moise. Pe acestea le aduce vieţuind iarăşi acelaşi număr de zile mai presus de fire, într-un alt chip şi nu în cel socotit de noi, neprimind nimic ca hrană din cele care întăresc slăbiciunea firii, în trupul său.

Şi astfel le-a întemeiat lor cortul şi le-a rînduit cele ale legii şi preoţia, după învăţătura dată lui de la Dumnezeu. Toate le-a făcut printr-o alcătuire materială după arătarea dumnezeiască: cortul, pridvorul, toate cele dinăuntru, altarul tămîierii, jertfelnicul, sfeşnicul, perdelele, altarul împăcării din Sfînta Sfintelor, podoaba veşmintelor preoţeşti, mirul, feluritele jertfe spre curăţie, cele de mulţumită, cele spre alungarea relelor, cele care spălau fărădelegile, toate cele de trebuinţă, după rînduiala lor, pentru popor. Dar prin aceasta a mişcat, în cei de frunte, pizma împotriva sa, această boală născută în firea oamenilor. Chiar şi Aaron, pe care-l cinstise cu cinstirile preoţiei, şi sora sa Mariam, mişcată de o pizmă femeiască pentru cinstea ce i-a fost făcută lui de Dumnezeu, au grăit împotriva lui (Num., 12). Aceasta a mişcat pe Dumnezeu spre pedepsirea greşelii lor. Însă Moise s-a făcut şi acum şi mai vrednic de laudă pentru neluarea în seamă a păcatului, pentru că văzînd că Dumnezeu pedepseşte bîrfirea nesocotită a femeii, şi-a făcut firea mai tare ca mînia, rugînd pe Dumnezeu să se îndure de sora lui.

Iar cînd mulţimea se abate iarăşi spre neorînduială (căci era o greşeală lipsa de măsură în plăcerile pîntecelui a celor ce nu se mulţumeau să vieţuiască în puţinătate şi fără supărări din hrana ce le curgea

de sus, ci pofta de carne îi făcea să socotească robia Egiptului mai bună decît bunătățile ce le aveau), Moise îi face cunoscută lui Dumnezeu această dorință a lor. Iar Dumnezeu îi învață că nu trebuie să fie lacomi (Num. 11), dar le dă ceea ce doresc : mulțime de păsări zburînd aproape de pămînt s-au lăsat peste tabără ca un nor, grupate în stoluri, a căror vînare ușoară a săturat pofta lor de carne. Dar necumpătarea în mîncare a umplut sucurile din trupuri dintr-odată de otrăvuri vătămătoare și îmbuibarea a adus boală și moarte. Iar pilda acestora le-a ajuns celorlalți spre cumințire.

Apoi Moise trimite iscoade în țara pe care făgăduința dumnezeiască le-o dădea spre locuire (Num. 13). Dar dintre aceste iscoade nu toate au vestit adevărul, ci unele au adus vești mincinoase și triste. Drept urmare, poporul s-a pornit iarăși cu mînie asupra lui Moise. Și Dumnezeu osîndește pe cei ce și-au pierdut nădejdea în ajutorul dumnezeiesc, ca să nu vadă țara făgăduită lor (Num. 14). Și înaintînd prin pustie și lipsindu-le iarăși apa, și-au șters din amintire din nou ajutorul puterii lui Dumnezeu. Pentru că nu mai credeau că, precum prin minunea dinainte, din piatră, Dumnezeu le poate ajuta și în trebuința de acum, ci părăsind nădejdile cele bune s-au pornit să cîrtească împotriva lui Dumnezeu și a lui Moise așa de mult că pînă și Moise părea să se alipească de necredința poporului. Dar iarăși a făcut o minune, prefăcînd piatra aspră în apă. Însă cînd iarăși plăcerea înrobitoare de mîncare a trezit pofta pîntecelui, măcar că nu le lipsea nimic din cele trebuincioase, și visau din nou la îmbuibarea din Egipt, după obiceiul unor tineri fără rînduială, fură cumințiți de alte biciuri mai puternice, fiind împresurați în tabără de șerpi ce le strecurau în trupuri prin mușcătura lor venin aducător de moarte. Și căzînd ei unul după altul din pricina mușcăturii șerpilor, legiuitorul, sfătuit de Dumnezeu, turnă aramă în chip de șarpe și îl așeză pe o înălțime ca să se vadă de toată tabăra (Num., 21). Și astfel a oprit moartea adusă de șerpi. Căci cel ce privea spre chipul șarpelui de aramă nu mai suferea nimic din pricina mușcăturii șarpelui adevărat, vederea lui slăbind veninul printr-o tainică pătimire potrivnică (ἐξ ἀντιπαθειάς)[9].

Dar ivindu-se iarăși o răscoală în popor împotriva conducerii lui și îndrăznind unii să-și însușească preoția cu puterea, Moise se rugă pentru cei ce au păcătuit (Num., 16). Dar dreptatea judecății dumnezeiești fu mai puternică decît compătimirea lui Moise pentru neamul

9. Vederea șarpelui mort, adică a celui omorît din pricina păcatului, îți dă putere să omori ceea ce a pătruns din păcatul șarpelui în tine. Dar aceasta se face prin înfrînare, printr-o omorîre a omului vechi din tine, deci printr-o patimă contrară patimii păcătoase.

său și, crăpîndu-se o prăpastie în pămînt prin voia lui Dumnezeu, se închise iarăși la loc după ce a înghițit pe toți cei ce s-au răsculat împotriva lui Moise. Iar cei ce se porniseră cu furie asupra preoției au fost mistuiți de foc, ca la douăsutecincizeci de inși, cumințind pe ceilalți cu pățania lor. Iar pentru a se încredința oamenii și mai mult că harul preoției vine de sus celor învredniciți, s-a adus cîte un toiag de la căpetenia fiecărei seminții, fiecare fiind însemnat cu numele celui ce l-a dat. Între ele era și cel al arhiereului Aaron. Și fiind așezate acestea în fața altarului, prin ele se arătă poporului hotărîrea lui Dumnezeu cu privire la preoție. Căci din toate, numai toiagul lui Aaron a înflorit și numai din acest toiag a odrăslit și s-a copt un fruct (iar fructul era nucă). Acest lucru a fost socotit, și de cei ce nu credeau, ca o foarte mare minune, că un lemn fără coajă și uscat și fără rădăcină a odrăslit dintr-odată, fără pămînt, coajă, suc, rădăcină și ramuri, ci prin puterea dumnezeiască producînd cele ale pomilor cu rădăcină.

După acestea, conducînd Moise tabăra printre popoare de alt neam, le jură acestora că de vor îngădui poporului să treacă prin holdele și viile lor, va cere acestuia să păzească calea împărătească, neabătîndu-se nici la dreapta, nici la stînga. Dar războinicii acelora neîmpăcîndu-se cu aceasta, Izrael îi silește prin luptă să nu le oprească trecerea (Num. 21, 22—23).

Apoi un oarecare Valac, care era conducătorul unui popor mai puternic (poporul acesta se numea al madianiților), speriat de pățania celor nimiciți înainte și nevoind să pățească aceleași din partea izraeliților, nu caută ajutorul în arme și în războinici, ci se încrede în vrăjitoria unui oarecare Valaam, vestit în astfel de fapte, prin care cei ce se foloseau de el căpătau putere în cele ce le năzuiau. El avea meșteșugul de a face vrăji cu ajutorul demonilor, aducînd prin ele necazuri asupra oamenilor, cu o putere ciudată. Acesta urmînd, deci, celor ce-l duceau la regele Valac, este învățat prin vocea asinei că drumul acesta nu-i va fi spre bine. Apoi, aflînd printr-o vedenie ce are de făcut, a văzut că vrăjitoria lui răufăcătoare este prea slabă ca să poată pricinui vreo vătămare celor ce au ca ajutor pe Dumnezeu. Astfel, în loc de lucrarea demonilor, s-a umplut de insuflarea dumnezeiască, și rostea cuvinte care au fost o proorocie a unor lucruri ce se vor petrece spre binele poporului izrael. Căci prin cele prin care a fost împiedicat de a se folosi spre rău de meșteșugul lui, prin aceleași, ajungînd la simțirea puterii dumnezeiești, și părăsind meșteșugul vrăjitoriei, s-a făcut tălmăcitorul voii dumnezeiești (Num. 23—24).

Apoi, poporul străin este zdrobit, izraeliții biruind în război. Dar vor fi biruiți după aceasta de patima desfrînării. De aceea Finees va

nimici pe cei tăvăliți în necinste (Num., 25), oprind astfel mînia lui Dumnezeu împotriva celor care s-au dedat la amestecarea neîngăduită de lege. Apoi legiuitorul urcîndu-se pe un munte înalt și cuprinzînd cu privirea de departe țara pregătită lui Izrael prin făgăduința dumnezeiască făcută părinților lor, se mută din viața pămîntească, nelăsînd pe pămînt nici un semn, nerămînînd nici un mormînt care să amintească de mutarea lui (Deut., 34).

Dar frumusețea lui timpul nu a vătămat-o, nici lumina ochilor lui nu s-a întunecat și nici harul strălucitor al feței lui nu s-a pierdut, ci au rămas la fel, păstrînd neschimbată frumusețea în schimbarea firii [9 b]. Acestea deci, cîte le-am învățat din istoria acestui bărbat, pe care am avut-o la îndemînă, ți le-am povestit pe scurt, deși uneori a trebuit să lărgim cuvîntul. Acum e timpul să o tîlcuim potrivit scopului nostru viața pe care am înfățișat-o, arătînd care poate fi folosul celor spuse de noi mai înainte pentru viața întru virtute. Să facem deci începutul acestei tîlcuiri.

TÎLCUIREA DUHOVNICEASCĂ (CONTEMPLATIVĂ) A VIEȚII LUI MOISE

Moise s-a născut pe cînd legea tirană poruncea să fie nimicită partea bărbătească. Dar cum ne vom face noi asemănătoare nașterea noastră cu nașterea bărbatului (întîmplată atunci), din propria noastră voință? Căci nu ne aparține nouă să ne facem asemenea nașterea noastră cu nașterea acelui binecuvîntat născut. Dar nu este nimic greu în a începe asemănarea de la ceea ce pare mai greu. Căci cine nu știe că tot ce este supus schimbării nu rămîne prin sine mereu același, ci trece de la ceva, la altceva mai bun, sau se întîmplă pururea cu el o schimbare spre mai rău? Să înțelegem deci lucrurile în miezul lor. Tiranului îi place să vină la viață partea femeiască a vieții sau simțirea trupească și pătimașă, spre care e mînată să se rostogolească firea omenească, în timp ce nașterea părții bărbătești, a celei tari și încordate spre vir-

9 b. Moise se face și în privința aceasta chipul lui Hristos, Care, înviind, nu lasă nici o urmă a trupului Său pe pămînt. De aceea frumusețea feței lui nu s-a văzut stricată de moarte, adică legea dată de El și-a păstrat o valabilitate eternă, ca chip al legii lui Hristos. Chiar dacă pe fața lui Moise, sau pe legea lui, stătea un acoperămînt, ea își avea în sine frumusețea ei, sau o strălucire netrecătoare. Iar această strălucire s-a arătat cînd legea lui Hristos a înlăturat acoperămîntul de pe ea, descoperindu-i înțelesul cu adevărat netrecător și nesfîrșit.

Totuși legea (fața lui Moise) și-a păstrat frumusețea unui înțeles netrecător împreună cu o schimbare a firii ei. Căci multe din lege nu se mai păstrează, dar se păstrează totuși înțelesul lor mai adînc. Așa sînt, de exemplu, jertfele din legea lui Moise. Ele au încetat în partea lor exterioară, dar înțelesul lor de chipuri ale jertfei lui Hristos, și ale jertfelor ce trebuie să le aducem noi, a rămas.

tute, a celei care poate să se războiască cu tiranul și să se răscoale împotriva stăpînirii lui, îi este neplăcută. Trebuie deci să se nască totdeauna ceea ce se schimbă. Căci nu ar putea vedea cineva în firea schimbătoare ceva ce rămîne mereu același. Deci ceea ce se naște așa (ca să nu se schimbe), nu e dintr-o pornire străină cum se întîmplă cu nașterile trupești, ci o astfel de naștere se face din liberă hotărîre. Astfel într-un fel oarecare sîntem proprii noștri părinți, născîndu-ne pe noi înșine așa cum voim din voința noastră spre un chip pe care vrem să-l alegem, fie de bărbat, fie de femeie, modelîndu-ne prin rațiunea virtuții sau a păcatului.

Deci ne este îngăduit și nouă, cu toată împotrivirea și supărarea tiranului, să venim la lumină printr-o naștere mai frumoasă și să ne facem părinții unui astfel de făt (astfel de părinți se fac gîndurile virtuții) plăcut și plin de viață, chiar dacă lucrul acesta este contrar cugetului tiranului. Așadar, dacă voiește cineva să ia prilejul de la istorie ca să descopere și mai mult înțelesul ghiciturii, cuvîntul ne învață că cine vrea să pună începutul unei vieți întru virtute să se nască spre supărarea tiranului, adică în chipul acestei nașteri, în care însăși hotărîrea noastră ne este moașă [10]. Căci nu ar putea cineva să întristeze pe vrăjmașul său, dacă n-ar arăta în sine aceste semne, care sînt dovezile înfrîngerii lui. Și ține de hotărîrea liberă să nască acest făt bărbătesc și virtuos și să-l hrănească cu mîncările cuvenite, precum și să-l îngrijească, după ce l-a izbăvit din apa cea pătimașă. Căci cei care-și dăruiau copiii tiranului îi lepădau goi și fără ocrotire în apa curgătoare a rîului. Iar prin aceasta înțeleg apa care curge purtată de valurile neîncetate ale patimilor și care înghite și îneacă pe cel dus de curgerea ei. Iar părinții ce nasc fătul bărbătesc sînt gîndurile înțelepte și ocrotitoare. Cînd acestea văd odrasla cea bună luată de valurile lumii, sau dusă cu sila de trebuințele vieții, asigură pe cel dat rîului împotriva scufundării, făcîndu-i un coș. Coșul acesta e alcătuit din diferite tăblițe, care sînt educația alcătuită din diferite învățături și care ține pe cel purtat de ea deasupra valurilor vieții. Datorită ei, acesta nu va

10. Nașterea la o viață neschimbătoare e pricinuită de voia noastră. Dimpotrivă, orice naștere spre o viață schimbăcioasă nu e din voia noastră. Nașterea din voia noastră poate fi spre o viață neschimbăcioasă, pentru că e din duh (din spirit); din duhul nostru întărit de Duhul Sfînt, sau de harul dumnezeiesc. Neschimbarea vieții născută din duh nu înseamnă nemișcare, ci înaintare în binele la care ne-am născut, înaintare în virtute, sau în tăria spirituală. Și duhul are o dimensiune mereu nouă, nesfîrșită, fiind în legătură cu Duhul dumnezeiesc. Dimpotrivă, nașterea fără voie este nașterea noastră din trup supus legii păcatului în care a căzut și, cîtă vreme rămînem în viața după trup, rămînem mereu sub legea trupului, care ne duce la moarte, care ne ține într-o continuă schimbare supusă patimilor, corupînd continuu trupul nostru, pînă la moartea lui; iar această schimbare este o schimbare în monotonie.

rătăci mult timp, purtat de pornirile valurilor, ci ajungînd pe malul statornic al rîului, adică în afara frămîntării vieții, se va izbăvi de la sine prin mișcarea apelor către un loc statornic. Aceasta o știm și din experiență. Căci pe cei ce nu s-au scufundat încă cu totul în rătăcirile omenești, însăși mișcarea nestatornică și rătăcitoare a lucrurilor îi leapădă ca pe o povară deșartă, socotindu-i ajunși supărători prin virtute. Dar cel ce a ajuns în afara acestor valuri să urmeze lui Moise și să nu-și cruțe lacrimile, chiar dacă se întîmplă să fie pus la adăpost în coș. Căci plînsul este păzitorul sigur al celor ce se mîntuiesc prin virtute.

Iar dacă fiica faraonului, cea stearpă și fără copii (pe care eu o înțeleg ca fiind filosofia din afară) va lua ca pe un copil al ei pe tînăr, ca să fie numită mama lui, acesta să nu respingă mincinoasa înfiere, pînă cînd va îngădui Cuvîntul, adică pînă ce va vedea în sine nedeplinătatea vîrstei. Dar odată ajuns la înălțime, după cum aflăm despre Moise, să socotească lucru de rușine să se mai numească copil al celei din fire stearpă. Căci e stearpă cu adevărat cultura din afară, fiind mereu în durerile nașterii, dar nedînd niciodată viață pruncului. Căci ce fruct a dat filosofia în cursul lungilor dureri ale nașterii, vrednic de atîtea opintiri și osteneli? Nu sînt toți lepădați ca slabi și neîmpliniți, înainte de a veni la lumină prin naștere ? Dar pot oare să se nască dacă sînt acoperiți cu totul în sînurile sterpe ale înțelepciunii neroditoare ?

Deci să trăiască cineva împreună cu împărăteasa Egiptului atîta cît să nu pară că e lipsit de foloasele ei. Dar apoi să se întoarcă la maica sa după fire, de la al cărei lapte nu a fost oprit să fie hrănit de către împărăteasă, cum spune istoria. Iar acest lucru ne învață că în timpul în care zăbovim în științele din afară, făcîndu-ne cultura trebuincioasă, să nu ne despărțim de laptele Bisericii, care ne hrănește pe noi. Iar aceasta înseamnă să ținem legile și moravurile Bisericii, cu care sufletul hrănindu-se și întărindu-se își ia puterile să urce spre înălțime. Dar cît timp privește și la dogmele din afară și nu numai la cele părintești, va fi ca între doi inși ce se războiesc. Căci cel de altă credință se împotrivește cuvîntului evreului, vrînd să pară mai puternic decît izraelitul. Și multora dintre cei mai ușuratici li s-au părut așa, cei ce părăsind credința părintească au trecut de partea vrăjmașului, făcîndu-se astfel călcători ai învățăturii părintești.

Dar cel ce este asemenea lui Moise, mare și puternic la suflet, omoară prin lovitura lui pe cel ce se opune cuvîntului dreptei credințe. Dar această luptă din noi poate fi înțeleasă și astfel : omul este la mijlocul unei lupte ce se dă între doi potrivnici, ca un fel de cunună. Și

de partea căruia va trece, pe acela îl va face biruitor. El se află între slujirea la idoli și dreapta credință, între desfrînare și curăție, nedreptate și dreptate, mîndrie și smerenie, și între toate cele ce se socotesc potrivnice, așa cum erau în luptă egipteanul și evreul. Iar Moise ne învață prin pilda lui să ajutăm virtuții ca celei de un neam cu noi și să omorîm pe cel ce se împotrivește virtuții. Și cu adevărat biruința dreptei credințe aduce moartea și nimicirea slujirii la idoli. La fel prin dreptate se nimicește nedreptatea și prin smerenie se ucide mînia.

Dar lupta aceasta a unora față de altele o găsim chiar și între noi. Căci născocirea învățăturilor eretice nu ar avea loc dacă părerile potrivnice nu s-ar ridica împotriva celor adevărate. Și dacă sîntem prea slabi ca să dăm putere dreptății, și cel rău învinge prin argumentele lui și a respins stăpînirea adevărului, să alergăm cît mai repede, după pilda dată de istorie, la învățătura mai bună și mai înaltă a tainelor [11].

Și chiar dacă trebuie să ne înrudim iarăși cu cel de alt neam, adică chiar dacă trebuința ne silește să viețuim împreună cu filosofia de afară, să o facem îndepărtînd pe păstorii cei răi de la întrebuințarea nedreaptă a puțurilor. Aceasta înseamnă să-i respingem pe învățătorii cei răi care întrebuințează învățătura în scopuri rele și astfel să ne despărțim de aceștia nemaiîntîlnindu-i și nemaiamestecîndu-ne cu vrăjmașii, ci să viețuim împreună cu cei ce pasc într-un gînd cu noi toate mișcările sufletului din noi, ca pe niște oi, stăpîniți de voia Cuvîntului îndrumător. Căci stăruind noi pe lîngă El în această petrecere liniștită și nerăzboinică, ne va străluci adevărul, luminînd cu razele sale vederile sufletului nostru. Iar adevărul este Dumnezeu, Care S-a arătat atunci lui Moise în acea călăuzire luminoasă, negrăită.

Și chiar dacă s-ar aprinde lumina într-un oarecare tufiș mărăcinos, cum este luminat și sufletul proorocului, nici acest lucru nu este fără folos în ceea ce căutăm. Căci dacă Dumnezeu este adevărul, iar adevărul este lumină (iar aceste înalte și dumnezeiești minuni sînt mărturisite și în cuvîntul Evangheliei rostit de către Dumnezeu, Care ni S-a arătat nouă în trup), această învățătură prin virtute ne călăuzește la cunoașterea luminii aceleia care s-a pogorît pînă la firea omenească, nestrălucindu-ne din vreuna din stele, ca nu cumva să se creadă că strălucirea aparține materiei ei, ci dintr-un mărăciniș pămîn-

11. Prin Sfintele Taine ale Bisericii dobîndim nu numai puterea lui Hristos, care ne întărește împotriva păcatelor și pentru creșterea în virtute, ci și o cunoștință mai înaltă a lui Dumnezeu, prin credință, bazată pe experiența vieții lui Hristos primită în Taine. Sfîntul Simeon Noul Teolog zice: «Căci dacă ni s-ar da cunoștința adevăratei înțelepciuni și știința lui Dumnezeu prin scrieri și învățături, ce trebuință ar mai fi de credință sau de dumnezeiescul botez și de Sfintele Taine?» (*Traités théologiques et éthiques*, I, în Sources Chrétiennes, nr. 122, *Traité I éthique*, p. 123).

tesc, copleşind prin razele sale luminătorii de pe cer [12]. Prin aceasta învăţăm să cunoaştem şi taina Sfintei Fecioare, din care a strălucit prin naşterea vieţii omeneşti lumina dumnezeirii, care a păzit nestricat rugul aprins, neveştejindu-se frumuseţea feciorie prin naştere.

Prin lumina aceea învăţăm ce să facem ca să ajungem în lăuntrul razelor adevărului. Căci nu este îngăduit picioarelor încălţate să urce către înălţimea aceea unde se vede lumina adevărului, ci trebuie să fie îndepărtat de la temelia sufletului învelişul din piele moartă, cu care a fost înfăşurată firea omenească atunci cînd, prin neascultarea voii divine, am rămas goi. Şi astfel, ca urmare a acestor lucruri întîmplate nouă, cunoaşterea adevărului ni se va face curăţitoare a cugetării neadevărului, care se ocupă cu nimicul. Căci aceasta este, după părerea mea, fiinţa adevărului : a nu te minţi în înţelegerea a ceea ce este cu adevărat (iar minciuna este o închipuire ivită în cugetare, care face ca ceea ce nu este să apară ca existînd ; iar adevărul este înţelegerea sigură a ceea ce este cu adevărat). Astfel, numai ocupîndu-se cineva multă vreme şi în linişte, cu cugetări înalte, va înţelege ce este cu adevărat ceea ce este, care are prin firea sa existenţa, şi ce este ceea ce nu este, care are numai o părută existenţă, neavînd de la sine o fire subzistentă. Acest lucru mi se pare că l-a învăţat marele Moise să-l cunoască, în acea arătare dumnezeiască, anume că nimic din cîte cad sub simţuri şi din cîte se cunosc prin înţelegere nu subzistă cu adevărat afară de Fiinţa mai presus de toate, care e cauza tuturor şi de care atîrnă toate. Căci deşi înţelegerea vede şi altceva din cele ce sînt, în nici una din cele ce sînt raţiunea nu vede ceva ce nu are nevoie de

12. Trupul nostru este un tufiş, sau chiar un mărăciniş care ne înţeapă cu mulţi spini, sau acoperă lumina ; iar prin spini înţelegem ispitele şi durerile ce ni le procură. Dar lumina dumnezeiască se poate face transparentă prin el. Ba, la vederea luminii lui Dumnezeu nu putem ajunge decît prin trup şi deci prin sporirea în cunoştinţa lui prin virtute, care e o luptă pentru a face mai puţin îngroşat şi înţepător trupul nostru. Chiar Cuvîntul ipostatic al lui Dumnezeu ni S-a făcut străveziu ca lumină prin acest trup, subţiat prin curăţirea lui de păcat. Nu prin vreo stea ni se arată lumina dumnezeiască directă, cea mai presus de fire, cum socoteau astrologii, ci prin complexitatea cu mult mai bogată şi îmbibată de conştiinţă a trupului, prin care experiem toată viaţa sufletului, cu încercările, cu durerile, cu înţelegerile lui, care ne pun în legătură adeseori cu Dumnezeul, Cel mai presus de fire. Cunoaşterea lui Dumnezeu prin trup este o cunoaştere prin sufletul care trăieşte o viaţă cu mult mai complicată şi mai intensă în trupul însuşi. Cunoaşterea din simpla materie e o cunoaştere cu mult mai simplă a lui Dumnezeu, care, pentru a se înfăptui, are nevoie tot de conştiinţa omului şi de privirea ochilor lui, plini de această conştiinţă. Mărimea şi strălucirea materială a stelelor ne mijloceşte doar cunoştinţa a două dimensiuni ale lui Dumnezeu : a dimensiunii mărimii puterii şi a celei a înţelepciunii Lui ordonatoare a realităţii externe, nu şi dimensiunile cu mult mai înalte sau mai adînci ale vieţii spirituale supreme pe care o are Dumnezeu, ale iubirii, ale cunoştinţei, ale păcii, ale sfinţeniei şi în general ale conştiinţei.

Astfel, rugul aprins e nu numai un chip al Maicii Domnului, ci şi al lui Dumnezeu Cuvîntul cel întrupat şi al omului, care se face locaş al lui Dumnezeu.

altceva, sau ceea ce ar putea fi fără participarea la Cel ce este [13]. Dar ceea ce e pururea la fel, ceea ce nu crește și nu scade, ceea ce rămîne la fel de nemișcat spre orice prefacere, fie spre mai bine, fie spre mai rău, ceea ce este străin de rău iar ceva mai bun decît el (spre care să se miște) nu are, ceea ce nu are nevoie de nimic altceva, dar e singurul dorit (de toate) și la care participă toate și ceea ce nu scade prin participarea celor ce participă, aceasta este ceea ce este cu adevărat și înțelegerea acesteia este cunoașterea adevărului [14].

13. În ultimele propoziții, sfîntul Grigorie a trecut la explicarea declarației lui Dumnezeu către Moise: *«Eu sînt cel ce sînt.* Și vei zice fiilor lui Izrael: Cel ce este m-a trimis la voi» (Ieș. 3, 14—15). Sfîntul Grigorie identifică pe Cel ce este, cu adevărul. Contrar adevărului este minciuna, care ia drept existență ceea ce nu există de fapt. Cel ce «este» cu adevărat este Cel ce are prin firea Sa existența, Cel a cărui ființă se identifică cu existența, Cel care nu primește existența de la altul ca înfăptuitoare a ființei Sale gîndite de acela. Ceea ce nu este prin sine nu are existență deplină. Deși nu este numai o iluzie, nu are o fire subzistentă în ea însăși, sau existînd prin ea însăși, ci una care primește existența de la altcineva și care ca atare depinde în existența ei continuu de altcineva, sau se află în mod necesar într-o relație cu cineva, sau cu altceva, trebuind să stea în legătură mereu, pentru a exista, cu altcineva sau cu altceva. Numai Dumnezeu nu depinde de nimeni și de nimic, nu Se referă în mod necesar la altcineva sau la altceva, nu trebuie cugetat în mod necesar împreună cu altcineva sau altceva, ci există exclusiv prin Sine. El singur se poate numi Cel ce este, pentru că dacă numele cuiva redă ființa Lui, ființa Lui fiind una cu existența, El poate fi numit Cel ce este. Dar e de menționat că Dumnezeu nu-Și zice: ceea ce este, ci Cel ce este, adică El este Persoana. În afară de aceea, o esență nu poate zice: Eu. Cel ce se numește la persoana întîi are conștiința existenței într-un grad cu mult mai intens decît dacă ar avea conștiința despre o existență aflată în *tu* sau în alții, sau în obiecte. Apoi, numai o persoană poate trimite pe cineva, cu autoritate, la alții. O esență, care e numai obiect, neavînd conștiința de sine, nu are sentimentul intens al existenței, deci îi lipsește ceva din puterea cu care se impune existența deplină. Ea este supusă în oarecare fel unei persoane care are conștiința ei. Ea poate fi mai mult sau mai puțin definită de o persoană. Dar persoana e de nedefinit de către esență. Persoana poate defini esența, dar esența nu poate defini persoana. Persoana poate cuprinde esența măcar în parte, dar esența nu poate cuprinde persoana. Numai persoana e conștientă că există. Iar o existență fără conștiința existenței sale, ci avînd lipsă de o persoană ca să fie conștientă de ea, care să dea importanță existenței ei, suferă de un mare minus în existență. Deci numai o persoană poate exista pentru sine, pentru că știe de sine. Cine nu știe de sine nu există pentru sine, nu se poate reflecta în conștiința sa esența sa. De aceea, ceea ce nu există pentru sine e dependent de o persoană, pentru a arăta un scop al existenței sale, pentru a se reflecta în conștiința aceleia existența ei, pentru a și-o face cunoscută și trăită de aceea. Apoi, numai persoana nu poate fi dominată fără voia ei, pe cînd esența poate fi dominată, într-o parte sau alta a ei, identică cu toate celelalte părți, fără voia ei, de către persoană. Esența neavînd conștiință, nu are dimensiunea trăirii interioare, ci numai a exteriorului.

14. Sfîntul Grigorie face deosebirea, ca și alți părinți de după el, între cele ce sînt (τὰ ὄντα) care sînt cele create, și Cel cu adevărat existent (τὸ ὄντως ὄν), Cel necreat, Cel ce nu-Și are existența de la altul, ci există prin Sine. Acesta nu Se mișcă spre nimic în mod necesar, pentru că spre rău nu Se mișcă, dat fiind că răul e un minus în existență, iar o treaptă mai înaltă în bine, adică în existență, spre care să Se miște, nu există. În aceasta se vede că nu are nevoie de nimic altceva și existența Lui nu scade nici prin vreo mișcare spre rău, nici prin participarea altora la El. El e infinit și infinitul nu scade, nici nu crește. Dar nemișcarea Lui nu e încremenire, ci nemișcarea spre o treaptă mai înaltă sau mai coborîtă de existență. În identitatea Sa infinită El e totodată viața infinită. El Se dăruiește, fără ca aceasta să însemne o scădere, deci o mișcare spre mai puțin sau mai mult decît este. Poate aceasta o experiem și

În aceasta ajungînd acela atunci — iar acum, tot cel ce-şi desface ca şi acela învelişul pămîntesc şi priveşte la lumina din rug, adică la raza care ne luminează prin trupul acesta mărăcinos, care este, cum zice Evanghelia, lumina cea adevărată şi Adevărul — ajunge astfel că poate să ajute şi pe alţii la mîntuire, şi surpă tirania ce stăpîneşte cu răutate; el poate scoate la libertate pe toţi cei ţinuţi în robia păcatului, conducîndu-i cu dreapta ce se schimbă şi cu toiagul prefăcut în şarpe. Prin cea dintîi mi se pare că se arată taina Domnului în trup, sau arătarea firii dumnezeieşti către oameni, prin ceea ce săvîrşeşte surparea tiranului şi eliberarea celor stăpîniţi de el.

Ceea ce mă călăuzeşte spre această înţelegere este mărturia prorocească şi Evanghelia. Căci proorocul zice: «Aceasta este schimbarea dreptei Celui Prea Înalt» (Ps. 76, 10), ceea ce înseamnă că firea dumnezeiască fiind înţeleaptă, ca neschimbată, prin coborîrea la slăbiciunea firii omeneşti, se schimbă după înfăţişarea şi chipul nostru. Căci atunci cînd mîna legiuitorului a fost scoasă din sîn, ea şi-a luat o culoare ce nu era a firii ei; iar cînd o bagă iarăşi în sîn, revine la starea ei cea după fire. Dar şi Unul-născut Dumnezeu, Cel ce este în sînul Tatălui, este dreapta Celui Prea Înalt. Şi cînd S-a arătat nouă din sînul Tatălui S-a schimbat potrivit nouă, iar după ce a vindecat slăbiciunile noastre iarăşi a întors mîna adusă la noi şi colorată ca noi în sînul propriu (iar sînul dreptei este Tatăl). Atunci nu nepătimirea firii

noi în oarecare măsură, în faptul că dăruindu-ne nu scădem, ci, întrucît noi putem creşte, creştem prin dăruire. Cel ce iubeşte dăruindu-se nu scade, ci creşte, dacă are putinţa să crească ,cum e creatura.

Cele spuse de sfîntul Grigorie despre Dumnezeu ca existenţa prin excelenţă, întrucît nu are nevoie de nimic, par să ne arate că această cunoştinţă nu este dată printr-o vedere, ci prin consideraţii ale raţiunii. El pare în general să considere că momentele din viaţa lui Moise, prin care urcă în cunoaşterea lui Dumnezeu, nu sînt întîmplări minunate externe, ci o creştere interioară prin virtute. Problema raportului între înşirarea de întîmplări minunate externe, din viaţa lui Moise, şi creşterea lui interioară prin virtute şi iluminarea prin reflexiune, nu este o problemă uşor de lămurit în concepţia sfîntului Grigorie. Dar cînd spune că Tainele Bisericii au un rol mare pentru creşterea omului în cunoaşterea de Dumnezeu, el arată că această creştere nu e numai rodul unei sporiri în capacitatea de reflexiune prin înaintarea în virtute, ci şi al experienţei întîlnirilor reale cu Dumnezeu. Şi de aci rezultă că şi întîmplările minunate prin care au loc întîlnirile reale ale lui Moise cu Dumnezeu au, după sfîntul Grigorie, un rol în creşterea spirituală a lui Moise. Însă El voieşte ca creşterea în care înaintează Moise să o vadă realizîndu-se în orice om care voieşte. Dar atunci, creşterea lor nu mai e promovată de întîlniri cu Dumnezeu prin întîmplări minunate. Aceasta însă nu exclude o experiere interioară a lui Dumnezeu. Şi în acest caz, omul nu sporeşte în cunoaşterea de Dumnezeu numai prin raţionamentele sale ajutate de sporirea în virtute. Dealtfel, şi la sfîntul Grigorie de Nyssa, ca şi la ceilalţi părinţi, iluminările prin reflexiune nu sînt despărţite de o experiere interioară a lui Dumnezeu, ci ele se provoacă reciproc. Acestea două ţin şi progresează împreună. Aceasta pare să o spună sfîntul Grigorie prin expresia: «Ca urmare a acestor lucruri întîmplate nouă, cunoaşterea adevărului ni se va face curăţitoare, etc.» (ἐπακολουθήσει τούτων ἡμῖν γενομένων).

s-a schimbat în patimă, ci ceea ce era schimbăcios şi pătimitor s-a preschimbat, prin părtăşia cu ceea ce e neschimbăcios, în nepătimire [15].

Iar prefacerea toiagului în şarpe să nu tulbure pe iubitorii de Hristos, căci noi am făcut să se potrivească taina lui Hristos, acestei vietăţi. Pentru că însuşi Adevărul, prin glasul Evangheliei nu se fereşte de un astfel de chip, ci spune: «Precum Moise a ridicat şarpele în pustie, tot astfel trebuie să Se înalţe Fiul Omului» (In, 3, 14). Şi cuvîntul este limpede. Căci şarpele este numit în Scriptură tatăl păcatului; şi ceea ce se naşte din şarpe este numaidecît şarpe. Pentru că păcatul are acelaşi nume cu cel ce-l naşte. Dar Domnul S-a făcut păcat pentru noi, după cum mărturiseşte cuvîntul Apostolului, îmbrăcînd firea noastră ajunsă păcătoasă. Deci acest chip se potriveşte cu adevărat Domnului. Căci dacă păcatul este şarpe, iar Domnul S-a făcut păcat, Cel ce nu S-a ferit să se facă păcat S-a făcut şarpe pentru noi, ca să mănînce şi să piardă şerpii egiptenilor cărora le dădeau viaţă vrăjitorii [16]. Şi odată împlinit acest lucru, iarăşi se schimbă în toiag, prin

15. Prin Întrupare, firea dumnezeiască nepătimitoare a Cuvîntului «s-a schimbat după înfăţişarea şi chipul nostru» (πρὸς τὸ ἡμέτερον σχῆμα τε καὶ εἶδος), a luat o stare capabilă să se însoţească cu firea noastră pătimitoare. Dar cînd se întoarce în sînul Tatălui, atunci nu se mai schimbă nepătimirea ei spre capacitatea de a se însoţi cu firea noastră pătimitoare, ci firea noastră schimbăcioasă şi pătimitoare se schimbă prin părtăşie (prin comuniune) cu firea Sa dumnezeiască neschimbăcioasă, în fire nepătimitoare. Folosirea termenului εἶδος pentru ceea ce a luat Cuvîntul dumnezeiesc din noi arată că acest termen nu înseamnă un simplu chip al trupului nostru, fără substanţă, cum s-a interpretat de către unii. Termenul acesta al sfîntului Grigorie înseamnă aci că Hristos nu a luat firea noastră cu păcatul ei, ci numai chipul fără de păcat al firii noastre. Apoi, acest termen folosit şi pentru starea în care vom învia în viaţa viitoare nu înseamnă că nu vom lua decît o formă a trupului, cum s-a spus de unii despre sfîntul Grigorie că ar învăţa sub influenţa origenistă. Ci numai că trupul înviat nu va fi întru totul ca trupul nostru de acum, ci în asemănarea lui.

16. Şarpele înălţat de Moise pe lemn în pustie, prin care se vindecau cei muşcaţi de şarpe privind la el, este o preînchipuire a lui Hristos, Care S-a făcut în chipul şarpelui pentru noi, sau păcat pentru noi, odată ce tatăl păcatului şi însuşi păcatul născut din el este închipuit prin şarpe. Hristos S-a făcut în chipul şarpelui, întrucît a luat firea noastră devenită păcătoasă. Dar a luat-o fără de păcat, deci fără veninul şarpelui. Iar fiind un şarpe neveninos, ba mai mult un şarpe în care, datorită lipsei de păcat, lucra puterea dumnezeiască prin mijlocirea firii noastre, a celei ce se arăta ca şarpe, a mîncat şi a pierdut cu puterea Lui mai mare pe şerpii veninoşi, surpînd pe diavol, izvorul veninului, şi copleşind veninul păcatului din oameni, care, muşcaţi de şerpii-diavoli, aveau în firea lor veninul purtător de moarte. Mai precis, şarpele înălţat pe lemn vindeca pe oamenii muşcaţi de şarpe (de diavol), iar şarpele în care s-a transformat toiagul dumnezeiesc (Cuvîntul lui Dumnezeu) a mîncat, a mistuit cu puterea Lui pe şerpii-diavoli, cărora le dădeau viaţă, sau putinţa de lucrare pe pămînt, vrăjitorii Egiptului slujindu-le lor. Dumnezeu-Cuvîntul, luînd trupul nostru fără de păcat, a luat odată cu El şi pătimirile nepăcătoase de pe urma păcatului. Fără acestea n-ar fi avut prilejul să învingă slăbiciunea intrată în firea noastră, care da drumul păcatului prin ea. Puterea dumnezeiască lucrătoare în trupul Domnului s-a arătat şi în întărirea Lui de a birui aceste pătimiri, nu fără să le suporte, ci prin suportarea lor fără să sucombe sub ele. Dar pentru faptul că Domnul n-a luat propriu-zis şi păcătoşenia noastră, sfîntul Grigorie, deşi spune aci că «dacă Domnul S-a făcut păcat, S-a făcut şi şarpe pentru noi», zice în altă parte a acestui «Cuvînt» că ceea ce a luat El

care sînt aduşi la înţelepciune cei ce au păcătuit şi sînt odihniţi cei ce urcă pe calea suitoare şi greu de străbătut a virtuţii, sprijinindu-se în toiagul credinţei prin bunele nădejdi. «Căci credinţa este reazimul celor ce nădăjduiesc» (Evr., 11, 1). Iar cel ce ajunge la înalta înţelegere a acestor taine se face ca un dumnezeu; pe cînd cei ce se împotrivesc adevărului, fiind vrăjiţi de înşelăciunea lucrurilor materiale şi fără temelie, dispreţuiesc ca pe ceva deşert ascultarea de Cel ce este. Căci spune Faraon: «Cine este Acela, ca să ascult de cuvîntul Lui? Nu cunosc pe Domnul» (Ieş., 5, 2). El socoteşte vrednic de cinstire numai ceea ce este material şi trupesc, făcînd parte dintre cele ce se mişcă în faţa simţurilor mai neraţionale.

După ce deci a fost întărit aşa de mult prin strălucirea luminii şi a luat atîta tărie şi putere împotriva celor ce i se împotriveau, ca un bun atlet îndeajuns de deprins în şcoala bărbăţiei nevoitoare, plin de îndrăzneală şi de încredere, se pregăteşte pentru lupta cu vrăjmaşii, avînd în mînă toiagul, adică cuvîntul credinţei, cu care va avea să biruiască şerpii Egiptului. Iar lui îi va urma şi soţia cea din alt neam; căci există şi ceva din cultura din afară care nu trebuie respins de la însoţirea cu noi spre naşterea virtuţii. Căci şi filosofia (înţelepciunea) morală, sau naturală ar putea să-i fie vieţii mai înalte soţie şi prietenă şi părtaşă de viaţă, dacă cei născuţi din aceasta nu aduc cu ei nimic din întinăciunea de alt neam. Dar dacă un astfel de făt nu este tăiat împrejur şi nu este curăţit astfel încît să fi depărtat de la el tot ceea ce este vătămător şi necurat, îngerul venit în întîmpinare îi aduce frica de moarte. Dar pe înger îl îmblînzeşte soţia care arată pe cel născut din ea curat, prin înlăturarea părţii din care se cunoaşte ceea ce este străin în el. Socotesc că celui ce cunoaşte povestirea istorică îi este vădită, din cele spuse, sporirea după rînduială în virtute, pe care o descoperă Scriptura, continuînd să înfăţişeze pe rînd ghiciturile istorice. Căci este într-adevăr, în rodul dat de filosofie prin învăţăturile sale, ceva trupesc şi netăiat împrejur, care, fiind înlăturat, rămîne numai ceea ce poate să facă parte din neamul ales izraelitean, anume nemurirea sufletului, pe care o recunoaşte şi filosofia. Acesta este rodul binecredincios al ei. Dar că sufletul poate trece din trup în trup şi că se preschimbă din fire raţională în neraţională, aceasta este partea trupească străină şi netăiată împrejur [17]. Şi multe altele de acelaşi fel.

este o «asemănare a şarpelui şi nu şarpe..., Căci adevăratul şarpe este păcatul» (P.G. 44, 413 D). Trupul nostru poate fi deci şi şarpe plin de veninul ce ne duce spre moarte, dar şi şarpe plin de putere întărită de puterea dumnezeiască, mîncătoare a şerpilor veninoşi, sau nimicitoare a veninului vărsat de aceia în el.

17. Din filosofia vremii lui, sfîntul Grigorie socotea că se poate reţine învăţătura despre nemurirea sufletului, dar nu şi cea despre trecerea lui dintr-un trup în

Ei mai zic că există Dumnezeu, dar îl socotesc material. Mărturisesc că este creator, dar că are nevoie de materie ca să creeze; recunosc că e bun și puternic, dar că e supus în multe nevoii destinului. Și cîte altele ca acestea n-ar putea fi arătate aici în amănunt, prin care cele bune ale dogmelor sînt întinate de adăogirile nebunești, care dacă sînt înlăturate îngerul lui Dumnezeu se face îndurător, bucurîndu-se de aceste învățături ca de un prunc născut după lege!

Dar să ne întoarcem la firul cuvîntului și să vedem cum ne lămurește despre ajutorul frățesc ce ni se dă atunci cînd sîntem gata de luptă cu egiptenii. Ne amintim cum, la începutul vieții virtuoase, Moise are niște întîmplări războinice, atunci cînd vede pe un evreu asuprit de un egiptean; și apoi pe un evreu ce se sculase asupra unuia din neamul său. Dar dacă s-a ridicat spre mai mari izbînzi ale sufletului, printr-o îndelungată grijă și prin luminarea de sus, are parte de o întîlnire prietenească și pașnică, pentru că Dumnezeu îi trimite pe fratele în întîmpinare. Iar dacă vom înțelege această întîmplare istorică ca un chip al unui înțeles mai înalt, ea nu va fi nefolositoare scopului nostru. Căci într-adevăr, celor care au înaintat în lupta pentru virtute, le stă alături ajutorul lui Dumnezeu dat firii noastre de la început, chiar de la facerea ei, măcar că acest ajutor se vede și se cunoaște abia cînd ne-am familiarizat îndeajuns cu viața mai înaltă prin luare aminte și grijă și cînd trebuie să intrăm în lupte și mai grele. Dar pentru a nu părea că tîlcuim o ghicitură prin altă ghicitură, voi înfățișa mai limpede înțelesul ei.

Există în predania părinților o învățătură vrednică de crezut, care spune că după ce firea noastră a căzut în păcat nu am fost lăsați lipsiți de grija lui Dumnezeu în căderea noastră, ci a trimis fiecăruia, spre ajutor în viață, un înger din cei care au primit o fire netrupească, iar pierzătorul firii noastre, uneltind cele dimpotrivă, a trimis spre vătămarea vieții omului un demon viclean și răufăcător. Aflîndu-se omul între cei doi, dintre care fiecare are prin trimitere un scop contrar celuilalt, poate să facă prin sine biruitor pe unul asupra celuilalt. Îngerul bun pune în fața cugetului bunătățile virtuții, care se văd de către cei ce au înaintat prin nădejde. Celălalt pune în față plăcerile trupului, de la care nu e nici o nădejde a celor bune, dar care robesc simțurile celor mai fără de minte, prin cele de față, prin cele ce se împărtășesc și sînt văzute. Dacă deci se îndepărtează de cele ce atrag spre rău, îndreptîndu-și cugetul spre cele bune și dînd păcatul, ca să zic așa, la

altul (metempsihoza), sau cea despre căderea lui din treapta de entitate rațională, într-o entitate nerațională. Era o filosofie care nu cunoștea granița statornică dintre suflet și trup. Ea mai are adepți și azi în teosofie și antroposofie și în alte teorii.

spate, punînd sufletul ca pe o oglindă față în față cu nădejdea celor bune, virtutea arătînd mai înainte de la Dumnezeu în însăși curățenia sufletului chipurile și arătările lor, ca să se întipărească în el, atunci îi vine întru întîmpinare și spre întărire ajutorul fratelui. Căci într-un fel oarecare, după partea rațională și înțelegătoare a sufletului omenesc, îngerul care s-a arătat și i-a stat atunci alături (precum s-a spus) este fratele nostru, cînd ne apropiem de Faraon [18]. Dar să nu creadă cineva că, socotind istorisirea aceasta ca chip al unor înțelesuri mai înalte, dacă s-ar întîmpla să găsească în cele scrise ceva în afară de această tîlcuire, trebuie să respingă prin aceasta întreaga tîlcuire; ci să-și aducă aminte de scopul cuvintelor spre care, privind noi, înfățișăm acestea. Căci am spus în Cuvîntul-înainte că acest scop este de a înfățișa viața oamenilor bine încercați ca pildă celor ce vor să le urmeze.

Dar dacă am dori să le urmăm acelora pînă și în partea materială a vieții lor, aceasta ar fi cu neputință. Căci cum s-ar mai putea găsi din nou poporul care se înmulțise după strămutarea în Egipt? Sau cum se va mai găsi tiranul înrobitor care să se arate rău-voitor față de cei născuți de parte bărbătească, dar binevoitor înmulțirii părții mai moi și mai slabe, precum și toate celelalte cîte le istorisește Scriptura? Deci dacă s-a arătat neputința de a împlini întocmai minunile acelor fericiți bărbați în partea materială a vieții lor, urmează că trebuie să luăm din cele întîmplate în înșiruirea lor istorică numai ceea ce e de folos spre o învățătură morală. Prin acestea le vine celor ce se nevoiesc pentru virtute un ajutor spre o astfel de viață. Iar dacă ceva din cele întîmplate în istorie s-ar arăta în afara firului tîlcuirii noastre, urmărit de noi, vom fi nevoiți să lăsăm aceea la o parte; și trecînd peste aceasta ca peste ceva nefolositor scopului nostru, vom continua fără întrerupere înfățișarea celor trebuincioase.

Iar acestea le spun despre cele ce trebuie înțelese cu privire la Aaron, întîmpinînd dinainte o împotrivire. Căci va spune cineva: nu mă îndoiesc că îngerul este înrudit prin firea lui înțelegătoare și ne-

18. După partea rațională și înțelegătoare a sufletului sîntem înrudiți cu îngerii, sau, mai mult, putem avea dintre îngeri pe unul chiar ca un fel de frate, așa cum avem pe unii ca frați dintre oamenii de aceeași natură rațională și conștientă ca noi. Pe această putință a îngerilor de a ne fi frați se întemeiază voința lui Dumnezeu de a da fiecăruia dintre noi, după ce am căzut în păcat, un înger ca un fel de frate, ca să ne fie un sprijinitor în lupta cu vrăjmașul, ispititor la păcat. El ne este dat de la începutul existenței noastre, dar simțirea spirituală sau conștientă a prezenței lui în noi o cîștigăm după ce am înaintat în curățirea de păcate. Acest înger ne e dat ca frate pentru a ne întări în lupta împotriva ispitelor răului, pentru săvîrșirea binelui. Dar vrăjmașul sufletelor noastre a încredințat un supus al lui să stea lîngă noi neîncetat, ca să ne îndemne la rău. Sfîntul Grigorie de Nyssa spune că aceasta este o predanie a părinților de mai înainte.

trupească cu sufletul și că este de mai înainte de zidirea noastră și că ajută celor ce se luptă cu vrăjmașul. Dar nu socotesc că e bine să fie înțeles ca chip al îngerului acest Aaron, care a condus pe izraeliți la idololatrie. Către acesta vom zice, trecînd peste firul istorisirii, cele ce le-am spus înainte, anume să nu strice armonia celorlalte, prin ceea ce e în afara scopului; apoi că folosirea aceleiași numiri și pentru frate și pentru înger poate să aibă și un înțeles contrar pentru fiecare. Căci există nu numai înger al lui Dumnezeu, ci și al satanei. Și numim frate nu numai pe cel bun, ci și pe cel rău. Astfel spune Scriptura despre frații buni: «Frații sînt folositori la vreme de nevoie» (Ieș., 32, 1, urm.), iar despre cei răi: «Tot fratele te lovește cu călcîiul» (Ier., 9, 4) Lăsîndu-le acestea pentru cele următoare ale cuvîntului și amînînd explicarea lor mai amănunțită pentru locul potrivit, să ne întoarcem acum la cele ce ne stau în față.

Deci cel ce s-a întărit pe sine prin lumina arătată și și-a cîștigat împreună-luptător și susținător pe un astfel de frate aduce cu îndrăzneală în fața poporului cuvintele adevărului și îi amintește acestuia de neamul ales al părinților și îi arată cum ar putea ieși de la munca obositoare la lut și la cărămidă. Ce ne învață pe noi istoria prin acestea? Să nu îndrăznească să vorbească poporului cel ce nu s-a pregătit să grăiască celor mulți printr-o purtare potrivită cu ceea ce vorbește. Căci ai văzut cum, atunci cînd era încă tînăr, înainte de a se fi ridicat prea mult în virtute, nu a fost socotit sfătuitor și împăciuitor vrednic de crezare nici măcar între doi oameni ce se certau. Acum însă vorbește atîtor zeci de mii de oameni adunați la un loc. Numai că nu strigă către tine istoria aceasta: să nu îndrăznești a sfătui și a învăța pe cei ce te ascultă, dacă n-ai dobîndit prin astfel de silințe puterea pentru aceasta.

Dar cînd se spun astfel de cuvinte folositoare și se descrie frumusețea libertății și se întărește dorința auzitorilor după ea, vrăjmașul se înfurie și aduce asupra celor ce ascultă cuvîntul dureri și mai mari. Și nici lucrul acesta nu e din cele ce nu se petrec acum. Căci mulți care au primit cuvîntul ce îi eliberează din tirania păcatului și se alătură celor spuse lor sînt supuși pînă azi de către vrăjmaș atacurilor ispitelor. Și dintre aceștia mulți se fac mai încercați și mai neclintiți în credința lor, întărindu-se prin năvala încercărilor. Alții însă, dintre cei mai slabi, sînt copleșiți de astfel de încercări, spunînd că le-ar fi fost mai de folos să nu fi ascultat predica despre libertate, decît să fie supuși din pricina aceasta unor astfel de greutăți. E ceea ce s-a întîmplat și atunci cînd, din lașitate, izraeliții au început să aducă felurite învinuiri celor ce le-au vestit eliberarea din robie. Dar cuvîntul nu va înceta nicidecum

să cheme spre bine, chiar dacă cel încă prunc și nedeplin la minte se va înfrica copilărește de neplăcerile încercărilor. Căci demonul care aduce vătămare și stricare oamenilor se străduiește să-i împiedice, pe cei ce ascultă de el, de a privi spre cer, îndemnîndu-i să se plece spre pămînt și să lucreze lutul din ei înșiși pentru a face cărămidă. Căci în orice ar consta plăcerea trupească, e vădit oricui că ea vine din pămînt sau din apă, fie că e din cele ce sînt dorite pentru pîntece sau ospețe, fie din cele care țin de îmbogățire. Iar amestecarea acestor plăceri alcătuiește și se numește lutul. De acesta umplîndu-se cei setoși de plăcerile lui nu vor socoti niciodată umplută lărgimea doritoare de plăceri, ci umplînd-o pururea, iarăși se face goală prin curgere. Cel ce face cărămizi, fiind dus mereu de altă pornire, va înțelege ușor ghicitura. Căci cel ce-și împlinește pofta lui prin ceva din cele dorite, de-și îndreaptă pofta spre altceva, se află iarăși gol de aceea. Și de se umple de aceasta, iarăși se află pe sine gol de altceva și lărgit pentru aceea. Și așa nu încetează niciodată să lucreze pofta în noi, pînă ce nu vom ieși din viața trupească [18 b].

Iar trestia sau paiele, pe care e silit să le amestece în cărămizi cel ce ascultă de poruncile tiranului, au fost tîlcuite de dumnezeiasca Evanghelie și de glasul înalt al Apostolului, amîndouă ca materie a focului [19].

Iar cînd cineva dintre cei înaintați în virtute voiește să scoată pe cei robiți de înșelăciune, la o viață liberă și înțeleaptă, cel ce se pricepe să uneltească în felurite chipuri împotriva sufletelor noastre aduce împotriva poruncii lui Dumnezeu născocirile sale mincinoase (sofismele sale). Acestea le spun, gîndindu-mă la șerpii Egiptului, adică la

18 b. Pofta după cele pămîntești nu se satură niciodată. Cînd te saturi de ceva și treci la altceva, după o vreme te simți gol de ceea ce te-ai săturat mai înainte și te întorci iarăși spre aceea, săturat de lucrul spre care te-ai îndreptat după săturarea de cel dintîi. E o lărgire care se golește îndată ce nu-i mai dai ceea ce dorește ea. Te-ai săturat de desfrîu, tinzi spre băutură. Între timp ți s-a golit lărgimea poftei umplută de desfrîu și te întorci iarăși la el. Sînt niște pofte alternative, pe care le saturi pe rînd și te atrag pe rînd; sau niște goluri în ființa ta poftitoare, care se satură pe rînd și se golesc pe rînd. Dar în nici una nu poți înainta la nesfîrșit, ca în cunoștință și virtute, care îți aduc mereu ceva nou, care nu-ți oferă aceleași lucruri, ținîndu-te pe loc. Varietatea păcatelor suferă totuși de o mare monotonie, pe cînd identitatea cunoștinței și a virtuții este de o noutate continuă. De aceea, departe de a înainta la infinit prin satisfacerea poftelor, te întorci mereu în loc, sau în aceleași locuri, rămînînd într-o monotonie de superficială varietate și de repetare a cîtorva «leit-motive», care nu reprezintă nici-un progres real, sau adevărată schimbare. E o nesăturare infinită în monotonie. E o infinitate de platitudini, o infinitate cenușie a acelorași cîteva sunete repetate mereu în mod alternativ. La o slujire a acestor patimi identice, din ce în ce mai întețite, dar monotone, silește pe robii lui, Faraon cel spiritual sau diavolul, sub chipul măririi numărului cărămizilor identice, sau a aceleiași frămîntări a lutului, executată printr-un număr mic de gesturi identice.

19. Trestia și paiele, ca materie a focului, sînt, în înțelesul lor spiritual, cele ce întrețin în om arderea poftei după desfrînare.

feluritele viclenii ale înșelăciunii, a căror nimicire o pricinuiește toiagul lui Moise, despre care am spus mai înainte cele cuvenite.

Apoi acesta, după ce a cîștigat toiagul nebiruit al virtuții, care pierde toate învățăturile înșelătoare, pornește ca pe o cale mai departe spre minuni mai înalte. Dar facerea de minuni nu o folosește în scopul uimirii celor de față, ci are în vedere folosul celor ce se mîntuiesc. Căci prin înseși minunile virtuții se zdrobește vrăjmașul și se înmulțesc cei ce cred (cei de un neam) [20]. Dar mai întîi să numim scopul prim și cel mai deobște al minunilor în parte. El e acela de a ne fi pildă spre purtarea noastră. Acum ne va fi cu putință să vedem acest înțeles în toate minunile în parte.

Căci învățătura adevărului se schimbă după starea acelora care o primesc. Pentru că cuvîntul arată tuturor la fel ce este bine și ce este rău, iar cel ce crede în ceea ce îi arată el are înțelegerea luminată a lui și cel ce se împotrivește și nu voiește să privească cu sufletul spre raza adevărului rămîne în întunericul neștiinței. În ceea ce spunem aici îndeobște nu e minciună. Iar același lucru se poate spune și despre cele în parte, cum va dovedi cercetarea în parte a fiecărei întîmplări.

Deci nu-i nimic de mirare dacă evreul care a fost crescut în mijlocul unui alt neam rămîne neatins de răul abătut asupra egiptenilor, odată ce și acum se poate vedea ceva la fel. Pentru că în cetățile foarte populate, între cei despărțiți prin idei contrare, unora credința le este o apă limpede și bună de băut, pentru că o sorb ca învățătură dumnezeiască; iar celor ce o înțeleg ca egiptenii, apa ei li se face sînge otrăvitor. Și de multe ori născocitorul înșelătoriei încearcă să prefacă și apa bună de băut a evreilor în sînge otrăvitor, prin amestecarea în ea a minciunii murdare, adică prin aceea că ar vrea să ne încredințeze și pe noi că învățătura noastră nu este așa precum credem că este. Dar nu pot strica apa în întregime, chiar dacă pentru o clipă o fac să ia prin înșelăciune culoarea sîngelui. Căci evreul bea mai departe apa adevărată. Pentru că chiar dacă cei ce se împotrivesc par să o schimbe la vedere, el nu va lua în seamă schimbarea înșelătoare.

La fel și neamul broaștelor cel respingător la vedere și gălăgios (ba nu numai respingător la vedere, ci și rău mirositor), cu viață îndoită (amfibie), trăind și în apă și pe uscat, care se tîrăște și sare și se strecoară prin casele și prin paturile și pe mesele egiptenilor, de viața evreilor nu se atinge. Asemenea neamului broaștelor sînt cugetările

20. Sfîntul Grigorie dînd o tîlcuire spirituală, valabilă pentru orice om credincios, minunilor lui Moise, vede în ele «minunile virtuților», care pot deveni biruințe ale tuturor celor ce le practică. Virtuțile însă zdrobesc pe Faraonul nevăzut, sau pe diavolul, și fac să se înmulțească cei ce văd puterea lor și cred că sînt lucrate cu puterea lui Dumnezeu.

rele, aducătoare de stricăciune, din inima murdară a unor oameni, ce-şi iau viaţa din ea ca dintr-un noroi. Aceste broaşte locuiesc în casele celor care vieţuiesc asemenea egiptenilor, prin voia lor proprie; ele nu se feresc să se arate nici pe mese, nici pe paturi, ba pătrund şi în cămările pline de toate lucrurile îngrămădite acolo. Şi într-adevăr cînd vezi viaţa murdară şi desfrînată, născută cu adevărat din tină şi noroi şi care prin imitarea acestei vietăţi, în modul ei de viaţă, nu rămîne în nici una din cele două firi, te întrebi : ce este ea de fapt? Pentru că cel ce duce o astfel de viaţă, fiind om după fire se face animal după patimă şi astfel arată un chip de viaţă îndoit, sau de două feluri. Şi vei întîlni la el semnele acestei boli nu numai în pat, dar şi la masă şi în cămări şi în toată locuinţa. Căci unul ca acesta îşi întipăreşte în toate desfrînarea, prin tot ce face, încît uşor recunosc toţi, prin cele văzute, viaţa celui desfrînat şi a celui curat. Fiindcă în locuinţa celui dintîi, pe zidurile spoite cu var se pot vedea în chipurile făurite de artă mijloacele de aţîţare a plăcerii pătimaşe, prin care firea îşi aminteşte de boala ei, prin vederea acestor produse ale necuviinţei furişîndu-se în suflet patima. Dimpotrivă, în viaţa celui neprihănit se poate vedea toată paza şi grija de a-şi ţine curat şi ochiul, de vederile ce aprind patima. De asemenea, masa celui neprihănit este curată şi uşoară, pe cînd masa celui ce se tîrăşte în viaţa înnoroită şi asemenea broaştelor e încărcată de cărnuri. Şi dacă i-ai cerceta cămările, adică cele ascunse şi tăinuite ale vieţii, ai vedea şi mai multă îngrămădire de broaşte adunate acolo.

Dar Scriptura spune că «Faraon a fost împietrit de către Dumnezeu» (Ieş. 7, 3). Dar cum a fost vrednic de osîndă, de vreme ce a fost silit de puterea dumnezeiască să se împietrească şi să se împotrivească? La fel spune dumnezeiescul Apostol că, întrucît nu au voit (unii) să-L aibă pe Dumnezeu şi să-L cunoască, «i-a predat Dumnezeu pe ei în patimile de necinste» (Rom. 1, 21). El vorbeşte despre cei ce păcătuiau împotriva firii şi despre cei ce se dedau la felurite şi negrăite chipuri ale desfrînării. Dar chiar dacă dumnezeiasca Scriptură spune acestea, totuşi nici în patima necuviinţei nu-l azvîrle Dumnezeu însuşi pe cel care tinde spre aceasta, nici Faraon nu se împietreşte prin voia dumnezeiască şi nici virtutea nu poate da naştere unei vieţi murdare (de broască). Căci dacă Dumnezeu ar fi dorit aceasta, fără îndoială că o astfel de dorinţă ar fi avut putere asupra tuturora, încît să nu se mai vadă nici-o deosebire între virtute şi păcat în viaţă. Dar, odată ce se trăieşte un chip diferit de viaţă, unii înaintînd în virtute, alţii prăvălindu-se prin răutate, nu poate socoti cineva cu dreptate că deosebirile de vieţi sînt supuse unor legi silnice susţinute de voia dumnezeiască, ci asupra lor are putere hotărîrea liberă a fiecăruia. Deci, pe cel ce

se predă el însuși patimii de necinste, pe cel ce nu voiește să cunoască pe Dumnezeu, pe cel care spune că nu există Dumnezeu, pe acela, cum aflăm limpede chiar de la Apostol, nu-l apără Dumnezeu, deoarece nu recunoaște că există Dumnezeu; pe acela îl predă, în acest înțeles, patimii sale. Deci nerecunoașterea lui Dumnezeu este aceea care i se face lui pricină a alunecării într-o viață pătimașă și de necinste. Căci așa cum, dacă ar zice cineva că soarele nevăzut de el l-a aruncat în groapă, n-am socoti că soarele însuși mîniindu-se pe cel ce n-a voit să-l vadă l-a aruncat în groapă, ci ceea ce se spune se înțelege așa că neîmpărtășirea voită de lumină s-a făcut celui ce n-a văzut pricina căderii în groapă, tot așa trebuie să înțelegem și ceea ce spune Apostolul, anume că cei ce nu cunosc pe Dumnezeu sînt predați patimilor de necinste. Deci împietrirea tiranului Egiptului de către Dumnezeu nu trebuie înțeleasă ca o împotrivire pricinuită de voia dumnezeiască în sufletul lui Faraon, ci în înțelesul că voia acestuia, prin înclinarea spre rău, nu a primit cuvîntul lui Dumnezeu care să-i înmoaie împotrivirea[21].

Tot astfel și toiagul virtuții, arătîndu-se în Egipt, pe evreu îl face să se curățească de viața murdară (de broască), iar viața egipteană o umple de această boală. Dar uneori, întinzîndu-și Moise mîinile și către aceștia, broaștele dispar. Lucrul acesta de asemenea îl putem vedea și astăzi. Căci cei care văd întinderea mîinilor Legiuitorului (și trebuie să înțelegi, fără îndoială, prin legiuitor, pe adevăratul Legiuitor, iar prin întinderea mîinilor, pe Cel ce Și-a întins mîinile pe cruce), deci cei care, după ce au conviețuit puțin cu gînduri murdare asemenea broaștelor, privesc spre Cel care Și-a întins mîinile pentru noi, se liberează de împreuna viețuire cu ele, căci patima e omorîtă și ștearsă. Pentru că într-adevăr celor ce s-au eliberat de boala aceasta, după omorîrea pornirilor ce se tîrăsc pe jos, amintirea celor trăite mai înainte le arată (pe acestea) nebunești și rău mirositoare. Căci ea aduce în suflet o rușine neplăcută, cum spune Apostolul, către cei care trăiesc în virtute prin

21. Sfîntul Grigorie nu acceptă predestinarea. Nu Dumnezeu învîrtoșează inima lui Faraon, nu El predă pe unii patimilor de necinste, ci ei înșiși se învîrtoșează și se predau acestor patimi. Iar aceasta se întîmplă pentru că nu primesc harul lui Dumnezeu, care să le înmoaie inima. Deci Dumnezeu oferă tuturor îndemnul Său, și deci harul Său, prin tot felul de împrejurări. Astfel se poate spune că Dumnezeu are inițiativa în a-i îndrepta. Dar ei refuză îndemnul și ajutorul Lui. Iar cînd ei pornesc spre bine, în mișcarea aceasta e și ajutorul lui Dumnezeu, chiar dacă ei nu-l simt. Astfel, în binele ce-l fac e totdeauna și ajutorul lui Dumnezeu. Iar întrucît în facerea binelui e actualizată cu adevărat și libertatea lor, se poate spune că între libertate și har nu e o opoziție, sau harul nu slăbește libertatea, nici libertatea nu se opune harului, sau nu se hotărăște pentru el pînă ce e de sine singură, ci ele intră în acțiune împreună. Harul face pe om liber și libertatea cînd caută harul are deja în ea un ajutor al lui. Aerul nu stingherește plămînii și plămînii nu luptă împotriva aerului, ci îl caută, avînd deja în parte aerul în ei. În definitiv Dumnezeu ne-a dat libertatea și cînd ne manifestăm libertatea o facem pentru că Dumnezeu vrea aceasta și ne ajută la aceasta.

schimbarea vieţii păcătoase de mai înainte: «Că ce rod aveaţi atunci, de care acum vă ruşinaţi?» După înţelesul acesta cugetă şi despre aerul înnegrit prin toiag în ochii egiptenilor, iar în ochii evreilor, rămas luminat de soare. Prin aceasta se întăreşte şi mai mult înţelesul dat de noi mai înainte cuvîntului, că nu o putere silnică de sus face pe unul să fie în întuneric şi pe altul în lumină, ci că noi înşine avem de la noi în firea şi în voia noastră liberă cauzele luminii sau întunericului, alegînd pe cea pe care o voim. Şi de fapt, potrivit istoriei, nu din cauza vreunui zid sau a vreunui munte ce ar fi împiedicat vederea şi ar fi umbrit razele, evreii s-au bucurat de lumină, iar ceilalţi nu simţeau harul ei. Astfel, stînd în puterea tuturor viaţa luminoasă, unii umblă în lumină, iar alţii sînt duşi prin faptele răutăţii spre întuneric, nefiind luminaţi de lumina virtuţii[22]. Dar după reaua pătimire de trei zile în întuneric, se împărtăşesc şi egiptenii de lumină. Văzînd cineva acestea ar putea înţelege mutarea celor asemenea egiptenilor, de la păcat la virtute, săvîrşită prin cunoaşterea Celui răstignit şi prin pocăinţă. Căci întunericul acela material, cum zice istoria, are o mare înrudire, în cuvînt şi în înţeles, cu întunericul neştiinţei şi al păcatelor. Şi amîndouă acestea se risipesc atunci cînd Moise (cum s-a spus mai înainte) îşi întinde mîinile peste cei din întuneric.

La fel şi cenuşa care a adus egiptenilor răni dureroase s-ar putea înţelege, ţinînd seama de înţelesul de chip al cuptorului, ca chinul gheenei, care nu se atinge decît de cei ce trăiesc o viaţă asemenea egiptenilor, adică, după cum am spus adesea, de cei care trăiesc în păcat şi nu se închină mîinilor întinse ale lui Hristos. Iar dacă cineva este cu adevărat izraelitean şi fiu al lui Avraam şi-şi îndreaptă viaţa după el, arătînd prin voinţă că face parte din neamul ales, acela scapă de chinul acelui cuptor. Fie dar şi acestora tîlcuirea dată întinderii mîinilor lui Moise, spre vindecarea durerii şi eliberarea de chinuri.

22. Ca şi în celelalte cazuri amintite sau următoare, sfîntul Grigorie pune în relief semnificaţia morală a minunilor, semnificaţie care poate fi de folos tuturor. Uneori pare să spună că minunea însăşi a fost, în viaţa lui Moise, numai o stare sau o faptă morală, cum pare şi aci, unde afirmă că lumina văzută de evrei era «lumina virtuţii», iar întunericul văzut de egipteni era întunericul faptelor păcătoase. Dar de cele mai multe ori sfîntul Grigorie menţionează întîmplările minunate ca fapte istorice, chiar dacă găseşte în ele şi o semnificaţie morală folositoare tuturor. Alteori prezintă minunile ca pricinuite de fapte şi stări morale, sau pe acestea ca urmînd minunilor. Dar şi cînd vede numai faptele şi stările morale, vede în ele însele minunea, pentru că sînt produse cu ajutorul lui Dumnezeu.

Prin expresia «lumina virtuţii» arată că virtutea nu e numai o deprindere a voinţei în bine, ci ea aduce un sens în viaţă, sau e săvîrşită de cineva, pentru că cunoaşte un sens al vieţii. Cine face binele în mod stăruitor, îl face pentru că ştie de Dumnezeu şi de aproapele, de datoria faţă de ei, de orizontul vieţii adevărate în care sporeşte prin virtute şi de înaintarea prin ea spre viaţa veşnică, singura ce dă sens vieţii pămînteşti.

Iar ţînţarii mici, care pricinuiesc egiptenilor dureri cu înţepăturile lor adînci, sau muştele cîineşti care pricinuiesc dureri trupurilor prin muşcătura lor, sau nimicirea prin lăcuste a rodului pămîntului muncit, sau fulgerele venite din înălţimi împreună cu grindina, nu ar greşi cineva dacă, urmînd şirul tîlcuirilor de mai înainte, ar vedea pe fiecare în lumina înţelesurilor potrivite lor. Căci toate cele făcute de voia liberă egipteană, în înţelesul de mai înainte, atrag după ele judecata nemitarnică a lui Dumnezeu.

Continuînd, nu vom socoti că aceste necazuri vin celor vrednici de ele de la Dumnezeu; ci că fiecare se face şie-şi pricinuitorul acestui fel de plăgi, pregătindu-şi prin voia sa liberă durerile, după cum zice Apostolul către unul din aceştia: «După împietrirea ta şi nepocăinţa inimii tale ţi-ai îngrămădit ţie mînie pentru ziua urgiei şi arătării judecăţii lui Dumnezeu, Care va răsplăti fiecăruia după faptele sale» (Rom., 2, 3). Căci precum atunci cînd printr-o hrană neregulată adunîndu-se în stomac un suc amar şi producător de stricăciune, doctorul cu meşteşugul lui îl scoate pe acesta afară prin vomitare, acesta nu se mai face cauza bolii vătămătoare din trup, căci acesta a fost produs de hrana cea neregulată, iar ştiinţa doftoricească l-a scos la arătare, tot aşa, chiar dacă se zice că de la Dumnezeu vine răsplata dureroasă celor ce au folosit rău libertatea, este cuviincios să înţelegem că aceste pătimiri îşi au cauza şi începutul în noi înşine. Căci pe cel care a vieţuit în chip neîntinat nu îl aşteaptă nici întunericul, nici viermele, nici gheena, nici focul, nici altceva dintre aceste nume şi lucruri înfricoşătoare, cum zice şi istoria, că peste evrei n-au venit plăgile Egiptului. Deci dacă în acelaşi loc unul suferă răul, iar altul nu, în fiecare se arată deosebirea în folosirea libertăţii, de pe urma căreia îi vine ceea ce i se potriveşte. De aici e vădit că nici un rău nu poate lua fiinţă fără voinţa noastră liberă.

Dar să mergem mai departe cu cuvîntul. Odată ce, din cele cercetate pînă aici am învăţat că Moise şi cel care se înalţă ca el prin virtute, după ce printr-o îndelungată luare-aminte la viaţa cea dreaptă şi înaltă şi prin călăuzirea luminată de sus şi-a întărit sufletul, socoteşte drept pagubă să nu călăuzească şi pe cei de un neam cu el spre viaţă liberă. Şi venind la aceştia, prin descrierea relelor pătimiri suferite le insuflă o puternică dorinţă de libertate. Dar, vrînd să scape neamul său de rău, pricinuieşte moarte fiecărui întîi-născut egiptean. Şi prin cele ce le-a făcut, ne dă drept lege că trebuie să stîrpim prima arătare a răului. Căci nu este cu putinţă altfel să scăpăm de viaţa egipteană păcătoasă şi să ne eliberăm din robia Egiptului.

Dar mie mi se pare că nu e bine să trecem peste această poruncă fără să aflăm înţelesul mai înalt al ei. Căci dacă cineva se măr-

gîndește numai la privirea istoriei, cum va descoperi înțelesul vrednic de Dumnezeu în cele ce se spune că s-au petrecut? Căci zic unii: păcătuiește egipteanul și în locul lui este pedepsit pruncul nou născut al acestuia, care din cauza vîrstei lui fragede nu poate să facă nici o deosebire între bine și rău și deci viața lui e în afara oricărei patimi. Pentru că nu încape patimă în prunc, pentru că nu cunoaște nici măcar deosebirea dintre dreapta și stînga, privind numai spre sînul mamei. El are un singur mijloc de a-și arăta simțirea a ceea ce îl supără: plînsul; iar dacă primește ceea ce firea lui poftește, își arată plăcerea rîzînd. Și iată că acest copil trebuie să suporte pedeapsa răutății părintești. Unde este aici dreptatea? Pentru ce mai e credință? Unde este sfințenia? Pentru ce mai auzim glasul lui Iezechiel, care strigă: «Sufletul care a păcătuit, acela va muri, iar fiul nu va lua asupra sa nedreptatea tatălui său» (Iez., 18, 20).

Oare istoria se opune acestui cuvînt? Deci nu e mai drept ca, privind spre înțelesul mai înalt, să înțelegem că, prin tot ce s-a petrecut, legiuitorul a înfățișat vreo învățătură mai înaltă? Iar învățătura este aceasta: cel ce luptă prin virtute cu păcatul trebuie să nimicească primele începuturi ale răului [23]. Căci prin stîrpirea începutului dispare ceea ce ar fi putut urma, cum învață Domnul prin Evanghelie, cerîndu-ne limpede să stîrpim primii născuți ai păcatelor egiptene, adică poruncindu-ne să nimicim pofta cea rea și mînia, ca să nu ne mai temem nici de întinăciunea preacurviei, nici de urîciunea uciderii. Căci în acest caz nu s-ar mai putea produce prin ele nici una din aceste două, dacă mînia duce la moarte și pofta la preacurvie.

Deci, fiindcă cel născător de rele naște înainte de preacurvie pofta și înainte de ucidere, mînia, cel ce stîrpește «întîiul născut» stîrpește împreună cu acesta și ceea ce îi urmează acestuia, precum cel ce strivește capul șarpelui omoară împreună cu capul și trupul pe care-l trage acela după sine.

Dar această stîrpire nu s-ar împlini, dacă nu s-ar fi vărsat în fața intrărilor noastre sîngele Aceluia care alungă pe pierzătorul (diavol). Căci dacă e de trebuință să cunoaștem mai limpede înțelesul cuprins în cele spuse, istoria ni-l dă să-l înțelegem prin amîndouă: prin stîrpirea

23. Dacă sfîntul Marcu Ascetul cere, în scrierea *«Despre Botez»* (Filoc. rom. vol. I, p. 238), ca să aducem jertfă lui Hristos primul gînd despre ceva, ca pe un miel ce nu e încă mușcat de fiara vreunei pofte, sfîntul Grigorie cere aci, completînd această recomandare, să stîrpim primele începuturi ale răului, pînă nu se dezvoltă. Adică să stîrpim prima apariție a unei momeli la rău, neacceptînd intrarea în dialog, sau însoțirea cu ea, după care urmează consimțirea cu ea și apoi trecerea ei în faptă. Cu cît se înaintează de la prima apariție a ispitei, la treptele ei următoare, cu atît e mai greu de luptat cu ea și de oprit în drumul ei spre păcatul cu fapta.

celor întîi născuți și prin apărarea dată prin sînge [24]. Căci prin cea dintîi se stîrpește prima pornire spre păcat, iar prin cea de a doua se oprește intrarea răului în noi, prin Mielul adevărat. Căci nu scoatem răul intrat în noi prin cugetare, ci trebuie chiar de la început să nu-l lăsăm să pătrundă în lăuntrul nostru, iar aceasta o facem păzindu-ne prin legea lui Dumnezeu. Iar păzirea și apărarea constă în a însemna pragul și stîlpii intrării, cu sîngele Mielului. Prin chipurile acestea Scriptura arată natura sufletului, așa cum gîndește și cultura din afară, care împarte sufletul în trei părți: rațiunea, pofta și mînia. Cele din urmă, adică pofta și mînia, stau dedesubt, sprijinind din amîndouă părțile partea înțelegătoare a sufletului. Iar rațiunea, unindu-le pe amîndouă, le susține și e purtată de ele, întărindu-se întru bărbăție prin mînie, înălțîndu-se prin poftă spre împărtășirea de bine. Așadar atîta timp cît sufletul e asigurat în această așezare, avînd neclintirea prinsă în gîndurile virtuții ca în niște cuie, se bucură de deplina împreună-lucrare a tuturor părților lui spre facerea binelui, gîndul dînd întărirea părților supuse rațiunii și primind același ajutor de la acestea [25].

Dar dacă așezarea aceasta se răstoarnă și cele de sus ajung dedesubt, în așa fel că rațiunea e căzută sub călcîie și are deasupra sa mișcarea poftei și mîniei, vrăjmașul pătrunde la cele dinăuntru, întrucît nici o putere cîștigată din sînge (din sîngele lui Hristos) nu i se împotrivește la intrare, adică nu-i ajută pe cei aflați într-o astfel de stare sufletească. Fiindcă îngerul poruncește evreilor ca întîi să ungă cu sînge pragul de sus și apoi să ungă stîlpii de pe amîndouă părțile. Dar cum va unge întîi partea de sus, dacă ea nu se mai află sus?

24. Numai sîngele vărsat la intrarea ispitei în conștiința noastră poate ucide această ispită chiar de la apariția ei. Căci amintirea lui Hristos, Care Și-a vărsat sîngele pentru noi, sau primirea sîngelui Lui curat de porniri pătimașe în sîngele nostru, din care se nasc impulsurile spre păcat, poate slăbi în sîngele nostru aceste impulsuri, ca să putem stîrpi de la început gîndurile ispititoare, care trezesc și pun în mișcare aceste impulsuri.

25. Sîngele curat al lui Hristos, dar și gîndul la el, vărsat în mînie, în poftă și în rațiune, le sustrage de sub impulsurile sîngelui nostru mai puțin curat, sau mai puțin tare prin curăția lui. Dar mînia și pofta sînt ținute într-o stare potolită și prin faptul că stau dedesubtul rațiunii și nu se ridică deasupra ei. Însă ridicarea lor deasupra rațiunii e pricinuită și de impulsurile sîngelui nostru neîntărit în curăția lui prin sîngele curat al lui Hristos și prin Duhul Sfînt din el, care le imprimă o anumită spiritualizare. Cînd mînia și pofta stau dedesubtul rațiunii, nu stau pur și simplu ca anulate în lucrarea lor, ci mînia este transfigurată în bărbăția ce luptă pentru bine și pentru curăție, iar pofta, în dorința după ele. Însăși rațiunea este întărită de puterea lor întoarsă spre bine prin gîndurile cele bune. Se înfăptuiește astfel o colaborare și o reciprocă întărire a puterilor sufletului, mînia și pofta umplîndu-se de înțelepciune, iar rațiunea, de forță și de simțirea dorinței binelui. Și numai prin această colaborare se înfăptuiesc virtuțile, care cer și înțelepciune și putere bărbătească și o adîncă dorință de bine.

Şi dacă nu se întîmplă cele două lucruri şi evreilor (moartea întîilor născuţi şi vărsarea sîngelui)[26], să nu te miri, nici să nu respingi tîlcuirea lor prin stîrpirea răutăţii, ca una ce ar fi în afara adevărului. Căci potrivit deosebirii de nume, prin izraelit şi prin egiptean înţelegem deosebirea dintre virtute şi patimă. Iar dacă se presupune că izraelitul, după înţelegerea mai înaltă, e cel virtuos, nu ar fi drept să caute cineva să ucidă începuturile întîi născute ale virtuţii, ci pe acelea a căror ucidere e mai de folos creşterii în virtute.

Dumnezeu ne învaţă deci că trebuie stîrpite începuturile celor întîi născuţi de egipteni, ca răul să dispară, prin nimicirea lui de la început.

Acest înţeles se potriveşte cu istoria: cei născuţi ai izraeliţilor sînt păziţi prin vărsarea sîngelui, ca astfel binele să ajungă la desăvîrşire. Iar acesta ajuns la desăvîrşire ajută la nimicirea răului egiptean, înainte de a creşte. Tîlcuirea aceasta mai înaltă ne este uşurată şi de cele ce urmează, care vor fi tîlcuite de cuvîntul nostru.

Scriptura porunceşte să fie mîncată carnea mielului din care s-a scurs sîngele, care alungă pe nimicitorul egiptenilor, cînd se arată la intrările izraeliţilor. Dar felul în care se mănîncă această hrană se deosebeşte prin puţinătate şi grabă, nu precum se vede pe la ospeţele celor ce se desfată la ele, care au mîinile libere şi sînt îmbrăcaţi în veşminte uşoare şi au picioarele neîngreuiate de încălţăminte pentru călătorie. Toate ale izraeliţilor sînt dimpotrivă: picioarele sînt strînse în încălţăminte de drum, brîul le încinge haina peste mijloc, nelăsînd-o să curgă slobodă, iar în mînă ţin toiagul cu care să se apere de cîini. La chipul acesta se mai adaugă: carnea nu e preparată cu cine ştie ce sosuri pregătite migălos, ci e friptă la un foc aprins în pripă cu ce se găseşte la îndemînă, avînd să fie mîncată cu toată graba de comeseni pînă ce va fi consumat tot trupul animalului. Iar oasele sînt bine curăţate de carne, dar nesfărîmate, pentru a se mînca măduva din ele. Căci numai cei nepricepuţi sfărîmă oasele acestui animal. Iar ce rămîne de la masă se porunceşte să se ardă în foc.

Din toate acestea e vădit că litera are un înţeles mai înalt şi că legea nu descrie simplu un mod de mîncare (căci ne ajunge în acestea legea care a sădit în noi pofta mîncării). Altceva ni se arată prin acestea. Căci ce bine sau rău ne-ar veni mîncînd într-un fel sau altul: cu sau fără brîu în jurul mijlocului, cu picioarele goale sau încălţate, cu toiag în mînă sau fără? Dar e vădit ce înseamnă înfăţişarea călătorului prin chipul lui. El ne îndeamnă să ne socotim în viaţa de faţă ca trecă-

26. E vorba, în cazul egiptenilor, nu de vărsarea sîngelui mielului pascal şi de ungerea cu el a intrărilor lor, ci de vărsarea sîngelui întîmplată prin moartea primilor lor născuţi.

tori, căci de cum ne naștem sîntem împinși fără voie spre ieșirea din ea, lucru pentru care trebuie să ne pregătim cu mîinile, cu picioarele și cu toate celelalte spre a ne face drumul sigur [27]. Și ca să nu fim vătămați de spinii acestei vieți (iar spinii sînt păcatele), avînd picioarele goale și fără apărare, să le asigurăm cu încălțăminte tare. Iar această încălțăminte înseamnă viața înfrînată și aspră, care strivește și frînge tăria spinilor și împiedică pătrunderea păcatului în suflet, de la cel mai subțire și nevăzut început.

Iar haina lungă, ce cade larg pînă jos la călcîie, ar fi o piedică pentru cel ce vrea să alerge cu sîrguință pe calea aceasta. Haina, după noi, înseamnă lărgimea desfătării cu cele ce le dorim în viața aceasta. Pe aceasta gîndul neprihănit o strînge, făcîndu-se brîu al călătorului. Că brîul înseamnă neprihănirea, ne-o mărturisește locul în jurul căruia este încins. Iar toiagul ce ne apără de fiare este cuvîntul nădejdii, prin care ne sprijinim pe de o parte oboseala sufletului, iar pe de alta, ne apărăm de fiarele ce urlă la noi.

Mîncarea pusă nouă înainte, scoasă din foc, e credința fierbinte și înfocată pe care o primim fără șovăială și din care mîncînd cît îi este la îndemînă celui ce se hrănește cu ea, ceea ce se ascunde în înțelesuri mai vîrtoase și mai greu de sfărîmat și de înfățișat în cuvinte, o lasă nesfărîmată, punînd-o pe foc, ca să se lămurească înțelesul chipurilor acestora. Aceasta înseamnă că acele învățături dumnezeiești, al căror înțeles ne e la îndemînă, se cuvine să le primim fără adausuri și fără silă, ci ca unii ce sîntem flămînzi și le mîncăm cu poftă, ca mîncarea să ne întrețină vigoarea la drum; dar înțelesurile care ne rămîn ascunse, ca de pildă întrebările despre ființa lui Dumnezeu, despre ce era înainte de creație, despre ce este dincolo de cele arătate, care este trebuința celor ce se întîmplă și multe altele de felul acesta care sînt cercetate de cei iscoditori, să le lăsăm Duhului singur să le cunoască, Cel care cercetează adîncurile lui Dumnezeu, cum zice Apostolul (I Cor., 2, 10). Căci în Scriptură se pomenește și se vorbește în multe locuri de foc în loc de Duhul, lucru care nu e necunoscut celor învățați în ale Scripturii. La această tîlcuire ne mai ajută și învățătura Înțelepciunii care

27. Aceasta corespunde, pînă la un grad, cu definiția dată de Heidegger omului: *Sein zum Tode*. Dar pentru sfîntul Grigorie, moartea e numai «ieșire» din viața pămîntească. Iar după el, orice ieșire din ceva înseamnă intrare în altceva. Astfel noi ne naștem spre viața veșnică, în care intrăm după ce ieșim inevitabil din viața pămîntească. Dar tocmai de aceea, în viața aceasta sîntem călători. Căci călătorul are o țintă pozitivă. El nu călătorește spre neființă. Aceasta nu e călătorie. Călătorul năzuiește spre o țintă. Nimeni nu călătorește dacă nu are o țintă. Spre moartea pur și simplu nu se grăbește nimeni. E adevărat că spre moarte nu călătorim de bună voie. Dar dacă totuși călătorim spre ceva în viața aceasta, călătorim spre viața veșnică.

spune : «Nu cerceta cele mai tari ca tine» (Ecl., 3, 22), adică nu sfărîma oasele Cuvîntului, fiindcă nu-ți folosesc cele ascunse.

Apoi scoate Moise poporul din Egipt. În felul acesta se eliberează de tirania Egiptului toți care se lasă călăuziți de Cuvîntul. Dar socotesc că cei ce urmează conducătorului spre virtute nu trebuie să fie lipsiți de bogăția Egiptului și nici de podoabele celor de alt neam, ci luînd toate ce le au protivnicii lor, să le aibă spre folosul lor. De aceea i s-a poruncit atunci poporului de către Moise să facă aceasta. Dar aceasta să nu o înțeleagă cineva după literă, socotind că Moise a poruncit să lipsească de bunurile lor pe cei ce le întrebuințau, îndemnînd la nedreptate. Însă nici să nu spună cineva că Legiuitorul cu dreptate a poruncit aceasta. Ci să se gîndească la legile viitoare, care vor împiedica în tot felul nedreptatea față de aproapele, chiar dacă pare îndreptățit ca izraeliții să-și fi luat prin această faptă răsplata de la egipteni pentru ceea ce munciseră. Căci nu ar fi o greșeală mai mică aceea de a nu vedea minciuna și înșelătoria unei astfel de învățături. Pentru că cel ce ia ceva spre folosire și nu dă înapoi celui care a folosit aceea, dacă lucrul acela este străin, săvîrșește o nedreptate, ca unul ce l-a lipsit pe acela de acel lucru ; iar dacă ține ce e al său, nesocotind pe cel ce are nădejde să dobîndească ceea ce îi este de trebuință, se numește înșelător [28]. Deci să căutăm înțelesul mai înalt al întîmplării, care e mai potrivit decît cel literal.

Cuvîntul poruncește celor ce aleg viața în libertate prin virtute să-și dobîndească și bogăția culturii cu care se împodobesc cei străini de credință [29]. Cu alte cuvinte călăuza în virtute poruncește să se ia morala și filosofia naturală, geometria și astronomia, logica și toate cîte se studiază de către cei din afara Bisericii, de la cei din Egipt care s-au îmbogățit în acestea, spre a le întrebuința cînd vor trebui să împodobească templul tainelor dumnezeiești cu bogăția adunată de rațiune. Fiindcă cei ce strîng o astfel de bogăție vor aduce lui Moise care va zidi cortul mărturiei cele ale lor, dînd fiecare partea sa la zidirea celor sfinte. E ceea ce se poate vedea împlinindu-se și acum. Căci mulți aduc cultura din afară ca pe un dar Bisericii lui Dumnezeu, cum a făcut marele

28. Sfîntul Grigorie nu folosește termenul de proprietate, ci de lucruri de trebuință, sau de folos, în două sensuri : omul are trebuință de unele lucruri, sau ele îi sînt de folos ; și el trebuie să țină numai ceea ce îi este de trebuință sau de folos și cît timp îi este de trebuință sau de folos. De aceea, după ce a folosit un lucru care i-a fost de trebuință, dar nu-i mai este, trebuie să-l înapoieze celui care s-a folosit de el cînd l-a fost lui de trebuință. Cel ce nu face aceasta păcătuiește. E aici o concepție mai avansată decît aceea că omul este numai administratorul unor bunuri materiale, nu proprietarul lor.

29. Sfîntul Grigorie folosește termenul «cuvîntul» în trei înțelesuri : Cuvîntul lui Dumnezeu ca ipostas, cuvîntul ce ni-l comunică El și Sfînta Scriptură.

Vasile, care a știut să dobîndească bogăția Egiptului în vremea tinereții lui și apoi să o dăruiască lui Dumnezeu și să împodobească cu această bogăție cortul adevărat al Bisericii.

Dar să ne întoarcem de unde ne-am abătut. Cei care au început să privească spre virtute și urmează legiuitorului în viață, cînd părăsesc hotarele împărăției egiptene, vor fi urmăriți de atacurile ispitelor, care le aduc supărări și temeri, și de primejdii de moarte. Din pricina acestora cugetul celor de curînd aduși la credință pierde cu totul nădejdea de a mai dobîndi cele bune (virtuțile). Dar Moise, sau oricine s-ar întîmpla să conducă poporul, ca el, va alunga frica prin sfătuirea cu care îi încurajează pe cei speriați și cu nădejdea în ajutorul dumnezeiesc, lucru care nu s-ar putea împlini dacă inima celui care călăuzește nu ar vorbi cu Dumnezeu. E drept că mulți din cei chemați la o astfel de conducere se străduiesc să păstreze numai rînduiala văzută, iar despre cele ascunse, care numai de Dumnezeu sînt văzute, vorbesc prea puțin. Dar cu Moise nu a fost așa. Ci, pe cînd sfătuia pe izraeliți să aibă curaj, fără ca să îndrepte la arătare vreun cuvînt către Dumnezeu, Scriptura ne dă mărturie că striga către El. Prin aceasta socotesc că nu strigătul rostit cu putere urcă la auzul lui Dumnezeu, ci rugăciunea înălțată cu conștiința curată. Celui care face așa, îi va părea acum mic ajutorul fratelui în luptele ce le are de dat. E vorba de «fratele» care, după porunca lui Dumnezeu, l-a întîmpinat pe Moise cînd cobora în Egipt și pe care Scriptura îl socotește înger. De aceea, acum are loc arătarea firii dumnezeiești însăși, care se arată după puterea de primire a celui căruia i se arată. Iar ceea ce ne spune istoria că s-a întîmplat atunci se petrece întotdeauna, precum învățăm din tîlcuirea mai înaltă a cuvîntului Scripturii. Căci atunci cînd cineva fuge din Egipt și, aflîndu-se în afară de granițele lui, se sperie de atacurile ispitei, călăuza îi arată ajutorul minunat venit de sus. Pentru că atunci cînd vrăjmașul înconjoară cu puterea lui pe cel urmărit, Dumnezeu îi face numaidecît cale de trecut prin mare, peste care i se face conducător norul. Iar acest nume de nor dat Conducătorului a fost înțeles de cei dinainte de noi ca harul Duhului Sfînt, care conduce pe cei vrednici spre bine. Cel ce urmează acestui Conducător trece prin apă, căci Conducătorul deschide El însuși calea. Prin El se cîștigă siguranța în libertate, în vreme ce cel care îl urmărește pentru a-l readuce în robie piere în apă [30].

30. Sfîntul Grigorie de Nyssa descrie cînd sub chipul lui Moise, cînd al izraeliților, ordinea în care înaintează omul în general spre unirea cu Dumnezeu, prin eliberarea de păcat prin virtuți. În Moise ni se dă chipul călăuzitorului, sau al părintelui duhovnicesc, care face și el o înaintare, iar în Izrael, chipul celui călăuzit în înaintarea lui. De la un anumit moment, după ce cel călăuzit spre unirea cu Dumnezeu s-a rupt de viața robită păcatului și a pornit pe calea virtuții, călăuzitorul și cel călăuzit

Căci cine nu știe că oastea egipteană constă din feluritele patimi ale sufletului, prin care este luat cineva în robie. Aceste patimi trebuie să le înțelegem prin caii, prin carele de luptă și prin cei purtați de ele, prin arcașii, prin aruncătorii cu praștia, prin călăreții și prin grosul oștii vrăjmașe. Căci ce deosebiri ar putea arăta cineva între pornirile furioase ale gîndurilor — sau între cele stăpînite de plăcere, de supărare și de lăcomie — și oastea amintită? Piatra azvîrlită cu praștia este calomnia și pornirea mînioasă este lancea cu vîrf ascuțit. Iar plăcerile pătimașe se pot înțelege ca niște cai ce trag carul după ei într-o pornire neînfrînată și pe cei trei luptători din el, pe care istoria îi numește cei trei dregători. Prin aceștia trei vei înțelege, desigur, după cele ce le-ai cunoscut mai înainte, sub chipul tainic al pragului și al stîlpilor, întreita împărțire a sufletului : rațiunea, pofta și mînia.

Acestea toate și cele de un neam cu ele, împreună cu conducătorul oștirii celei rele, vor intra în apă urmărind pe izraeliți. Însă firea apei, prin toiagul călăuzitor al credinței și prin harul luminos se face dătătoare de viață celor care caută scăpare în ea, iar celor ce-i urmăresc, mijloc de pieire. Pe lîngă acestea istoria ne învață că cei ce trec prin apă să nu mai tragă după ei nimic din oastea protivnică după ce au ieșit din ea. Căci dacă va scoate cineva din apă împreună cu el și pe vrăjmașul, va rămîne în robie și după trecerea prin apă, scoțînd cu el viu pe tiranul, pe care nu l-a scufundat în adînc. Aceasta înseamnă, dacă vrea cineva să lămurească și mai mult această ghicitură, că toți cei ce trec prin apa tainică a botezului, trebuie să omoare toată tabăra răutății în apă, și anume : lăcomia, pofta desfrînată, cugetul răpitor, patima înfumurării și mîndriei, pornirea mînioasă, furia, pizma, bîrfirea, toate acestea și cele asemenea. Deoarece aceste patimi obișnuiesc să urmeze firii noastre, trebuie să le omorîm în apă [31].

nu mai sînt ajutați numai de un înger, cu puteri limitate, ci Însuși Dumnezeu li Se face conducător prin pustia lipsită de mîngîierile trupului și susținător împotriva ispitelor, dată fiind furia cu care vrăjmașul nevăzut își pornește atacurile ca să readucă sub autoritatea lui pe cel ieșit din robia lui. Călăuzitorul obține pe Dumnezeu însuși de conducător, printr-o rugăciune tăcută și neîncetată către El.

31. Apa e și stihie care aduce la viață sau întreține viața, dar și stihie care îneacă. Cînd puterea lui Dumnezeu se unește cu ea pentru a naște pe cel ce crede la o viață nouă, ea devine apa botezului; cînd o lasă în lucrarea ei de-a îneca pe cineva, ea devine adînc pierzător. Ea în general îneacă tot ce e rău. Răul nu poate propăși în ea. Dacă cel ce intră în ea e întreg rău, lipsit de credință, îl îneacă întreg. Dacă prin credință se prinde de Dumnezeu, el se ridică din ea ca germenele întărit al vieții celei noi, care a început să încolțească în el prin credință. Pentru acesta, apa ca stihie care îneacă total își pierde puterea, sau se dă la o parte, mijlocind celui ce a intrat în ea întîlnirea cu uscatul tare, cu fundamentul susținător al existenței, avînd înaintea sa drept conducător neîntrerupt norul dumnezeiesc. Întrucît în fiecare lucru creat sînt mai multe aspecte simbolice și unele din ele se întîlnesc în mai multe lucruri, sfîntul Grigorie alegînd adeseori din aceste aspecte pe unul și folosindu-l pînă la un

Aceste mișcări rele ale cugetării și cele ce se nasc din ele trebuie omorîte ca în taina Paștelui. Căci acesta este numele Mielului jertfit, al cărui sînge împiedică moartea de la cel ce-l folosește. Deci precum acolo poruncind să se mănînce pasca cu pîinea nedospită, (adică neamestecată cu aluat vechi), legea dă de înțeles să nu se amestece în viața lor următoare nimic din rămășițele răutății, ci să înceapă viața de după aceea de la începutul ei, întrerupînd prelungirea celei de mai înainte în timpul următor, prin schimbarea în bine, așa și acum Cuvîntul voiește ca orice fel de păcat să se înece în Taina botezului, ca într-un adînc, ieșind cel botezat singur fără să tragă cu sine ceva străin, în viața lui următoare. Aceasta e și ceea ce auzim prin cuvîntul care zice: «În aceeași apă se desparte prin moarte și viață dușmanul și prietenul, dușmanul pierind, iar prietenul fiind adus la viață». Dar mulți din cei ce au primit botezul tainic, nesocotind învățăturile legii, au amestecat aluatul vechi al păcatului cu viața de după botez și poartă prin faptele lor oastea egipteană cu ei vie și după trecerea prin apă. Căci cel ce s-a îmbogățit prin răpire sau nedreptate, ori a cîștigat vreun pămînt oarecare prin jurămînt mincinos, sau trăiește cu vreo femeie în preacurvie, sau cutează să facă orice altceva din cele ce le făcea înainte de botez, socotește că s-a eliberat de robia păcatelor, rămînînd totuși în desfătarea de obișnuințele sale cele rele și după baia botezului, nevăzîndu-se pe sine supus răilor stăpîni. Un astfel de stăpîn sălbatic și furios este patima desfrînării care îmboldește gîndul robit, cu plăcerile ei ca cu niște bice. Un alt stăpîn de felul acesta este lăcomia, care nu lasă nici un pic de odihnă celui pe care-l robește, ci oricît de mult ar lucra, la porunca slujitorilor stăpînului și oricît cîștig i-ar aduce spre stîmpărarea poftei lui, se avîntă spre și mai multe. Și toate celelalte cîte se fac din patimă, alcătuiesc numărul mare al stăpînilor, cărora robindu-le cineva, chiar dacă s-a întîmplat să treacă prin apă, după părerea mea încă nu a trecut prin apa tainică, a cărei lucrare pricinuiește tiranilor celor răi pieirea [32].

loc, îl combină cu un aspect simbolic identic, al altui lucru, făcînd un uz complex și liber de aspectele simbolice ale lucrurilor în urmărirea scopului său. Astfel, deși apa mării e luată de el în înțeles de botez, totuși nu din ea propriu-zis se naște Izrael la viața cea nouă, căci ea are și sensul de noian pierzător, ci din retragerea ei de o parte și de alta. Iar Faraon, cu oastea lui, se pierde în ea ca într-un noian fără fund, în neexistență, sau în existența slăbită la maximum. Căci nu poate sta păcatul și cel păcătos în existența legată de Dumnezeu.

32. Sfîntul Grigorie admite că cel ce a trecut prin apă, scăpînd din ea, dacă scoate odată cu sine din ea și patimile de mai înainte, încă nu a trecut prin ea ca prin apa tainică ce îneacă în ea toate patimile. Dar precizînd lucrurile conform învățăturii Bisericii, e de spus că botezul a curățit caracterul de păcat al poftei noastre obișnuite cu păcatul, dar ne-a lăsat nouă sarcina totalei dezrădăcinări a ei în mod treptat, lucru pentru care am primit puterea la botez, prin sălășluirea lui Hristos în noi. Faptul acesta a fost clarificat deplin de sfîntul Marcu Ascetul, care a spus în scrierea despre botez: «Dă lucrarea pentru care ai luat puterea» și atunci gîndurile

Dar să înaintăm iarăşi cu cuvîntul nostru. Cel ce a trecut marea cea gîndită şi a văzut în sine omorît pe egipteanul cel gîndit nu va mai privi numai la Moise, purtătorul toiagului virtuţii [33], ci crede mai întîi lui Dumnezeu, după cum spune cuvîntul istoriei, iar apoi se încrede şi în Moise, slujitorul Lui. E ceea ce vedem şi acum la cei ce au trecut apa cu adevărat, care s-au dăruit lui Dumnezeu şi ascultă cu încredere de cei ce slujesc lui Dumnezeu prin preoţie, cum spune Apostolul [34].

După aceasta au urmat o cale de trei zile şi apoi şi-au aşezat tabăra într-un loc oarecare, unde au aflat apă, dar care li s-a arătat întîi ca nefiind bună de băut, din pricina amărăciunii. Cînd însă Moise a aruncat în ea lemnul, s-a făcut bună de băut celor însetaţi. Istoria aceasta are şi ea un înţeles mai înalt. Şi anume : celui ce a părăsit plăcerile egiptene, cărora se robise înainte de a trece marea, la început viaţa în libertatea de patimi i se pare grea şi fără gust, despărţit fiind de plăceri. Dar dacă se aruncă lemnul în apă, adică dacă primeşte cineva taina Învierii, care şi-a avut începutul prin lemn (şi auzind de lemn să înţelegi, desigur, crucea), simţirea lui este mîngîiată de o dulceaţă plăcută şi astfel viaţa lui virtuoasă i se face mai dulce şi mai iubită, fiind îndulcită de nădejdea celor viitoare [35].

ce apar în tine nu vor mai fi muşcate de fiarele poftei şi mîniei» (Filoc. rom. I, p. 290). Aceasta o spune sfîntul Marcu Ascetul împotriva celor ce susţineau că «botezul nu este desăvîrşit, ci dobîndesc desăvîrşirea prin nevoinţe». Faţă de ei, sfîntul Marcu afirmă : «Chiar dacă sîntem ţinuţi sub păcat şi după botez, aceasta se întîmplă nu pentru că botezul nu ar fi desăvîrşit, ci pentru că nesocotim porunca şi ne alipim de bună voie, de plăceri» (*op. cit.*, p. 275—276).

Propriu-zis, botezul ne dă toată puterea de a nu mai păcătui. Dar nu ne ia libertatea care ne-ar face incapabili de păcat. Deci afirmarea sfîntului Grigorie — că cei ce păcătuiesc, chiar dacă au trecut prin apă, n-au trecut prin apa tainică, — poate că trebuie înţeleasă că nu au luat, botezîndu-se, toată hotărîrea de a folosi puterea ce li s-a dat în botez, pentru a opri pofta să treacă la păcat. Sau, în cazul botezării copiilor, cei din jurul lor nu pun toată sîrguinţa în a-i deprinde să folosească puterea primită în botez pentru a nu mai cădea în robia păcatelor.

33. Toiagul lui Moise e numit, cînd toiagul credinţei, cînd al virtuţii, cînd toiagul puterii lui Dumnezeu, pentru că cel ce călăuzeşte pe alţii spre Dumnezeu trebuie să se sprijinească pe credinţă, dar le va impune acelora deplin numai cînd credinţa lui îşi arată statornicia şi puterea în virtuţi. Dar şi în credinţă şi în virtuţi e lucrătoare puterea lui Dumnezeu.

34. Pînă la botez, sau pînă la o anumită creştere duhovnicească, omul e călăuzit mai mult de un altul care-şi dovedeşte tăria în credinţă, prin virtuţi. Dar după aceea, vede şi el însuşi pe Dumnezeu ca Susţinător şi Conducător al străduinţelor sale de înaintare în viaţa creştină, fără să se lipsească însă de călăuzitorul care e mai tare ca el în credinţă.

35. Viaţa robită plăcerilor, deşi nu se bucură de libertate, se bucură de plăceri. Libertatea de păcate e împreunată cu lipsirea de plăceri. Dar viaţa aceasta lipsită de plăceri îşi capătă dulceaţa ei prin bucuria anticipată de învierea viitoare cu Hristos la care se ajunge prin cruce, aşa cum şi Hristos a ajuns la înviere prin lemnul crucii. Apa amară a vieţii lipsite de plăcerile inferioare se îndulceşte deci cînd călăuzitorul aruncă în ea crucea, sau întipăreşte în ea semnificaţia crucii, făcîndu-i pe cei călăuziţi să suporte această viaţă cu cunoştinţa că ea e o cruce care duce la înviere.

În călătoria lor mai departe găsesc un loc răcorit de finici şi de izvoare, care îi odihneşte pe călători. Izvoarele sînt douăsprezece şi au o apă curată şi plăcută. Iar finicii sînt şaptezeci şi sînt bine crescuţi şi înalţi, căci timpul i-a ridicat la înălţime. Ce descoperim în acestea, urmînd mai departe firul istoriei? Că taina lemnului, prin care apa virtuţii [36] se face bună de băut celor însetaţi, ne duce la cele douăsprezece izvoare şi la cei şaptezeci de finici, adică la învăţătura Evangheliei, în care cele douăsprezece izvoare sînt cei doisprezece apostoli pe care Domnul i-a ales potrivit cu trebuinţa, făcînd să izvorască prin ei cuvîntul, cum a făcut şi pe unii din prooroci să vestească mai înainte harul ce va ţîşni prin apostoli, precum se spune: «În adunări lăudaţi pe Dumnezeu-Domnul, din izvoarele lui Izrael» (Ps. 67, 27). Iar cei şaptezeci de finici sînt apostolii hirotoniţi, trimişi în toată lumea, în afară de cei doisprezece ucenici, fiind la număr cîţi spune istoria că erau finicii.

Dar socotesc că se cuvine să grăbim călătoria prin cuvînt, după ce prin cele înfăţişate înainte am făcut mai uşoară celor mai sîrguincioşi înţelegerea celorlalte opriri. Aceste opriri sînt virtuţile în care cel ce urmează stîlpului de nor, înaintînd mai departe, îşi aşează tabăra şi se odihneşte. Deci trecînd peste alte opriri din cursul drumului, voi pomeni de minunea săvîrşită cu stînca, din a cărei fire întărită şi protivnică a izvorît apă bună de băut celor însetaţi, învîrtoşarea ei topindu-se în apă. Nu e nici o greutate în a vedea un înţeles mai înalt şi în faptul acesta al istoriei ce s-a continuat. De fapt, cel ce a părăsit pe egipteanul mort în apă şi s-a îndulcit prin lemn şi s-a desfătat de izvoarele apostolice şi s-a odihnit sub umbra finicilor se face şi primitor al lui Dumnezeu. Căci piatra, cum spune Apostolul (I Cor., 10, 4), este Hristos [37], Care este vîrtos şi protivnic pentru cei necredincioşi, dar dacă vine cineva cu toiagul credinţei, Se face bun de băut celor însetaţi şi curge în lăuntrul celor ce-L primesc: «Eu şi Tatăl Meu vom veni, zice, şi Ne vom face locaş în el» (In, 14, 25).

Dar nu trebuie să lăsăm netîlcuit nici faptul că după ce trec marea şi după ce li se îndulceşte apa călătorilor virtuţii şi după odihna răcoroasă lîngă izvoare şi sub finici şi după ce beau apă din stîncă, li se sfîrşesc cu totul merindele luate din Egipt. Şi astfel, nemairămînîndu-le

36. Viaţa aspră, lipsită de plăcerile păcatelor, trăită ca o cruce ce duce spre înviere, devine o viaţă în virtute, sau o apă ce hrăneşte virtutea.

37. La început omul e ajutat de îngeri ca să rupă cu păcatul, apoi e condus de Dumnezeu însuşi. Hristos însuşi va veni după Moise, ca să adape pe oameni ca o apă a vieţii. După legea dată prin îngeri va veni însăşi puterea dumnezeiască, sau Hristos însuşi, ca o lege mai înaltă, care îi va ajuta pe cei ce cred să înainteze spre înviere. Pentru izraeliţi în pustie apa băută din piatră era numai un chip al apei vieţii băută din Hristos. Dar un chip nu lipsit de o anumită prezenţă a Cuvîntului dumnezeiesc.

acestora nici o hrană străină, pe care o adunaseră în Egipt, le curge o hrană de sus, care e în același timp de multe feluri și de un singur fel. Căci la vedere e de un singur fel, dar însușirea ei este de multe feluri, făcîndu-i-se fiecăruia potrivită cu dorința lui. Ce învățăm de aici? Cel ce se curățește pe sine de viața egipteană și străină și de alt neam, și-și golește sacul sufletului său de orice hrană rea, pe care o adună egiptenii, primește cu sufletul curat hrana ce coboară de sus, care nu a crescut din vreo sămînță cultivată de noi în pămînt, ci e pîine făcută de-a gata, fără de sămînță și nelucrată, pogorîtă de sus și așezată pe pămînt. Să înțelegi, prin hrana adevărată de care vorbește istoria prin acest chip, că pîinea ce s-a coborît din cer nu este ceva fără de trup. Căci cum s-ar face hrană trupului ceva netrupesc? Deci Cel netrupesc Se face trup, iar trupul acestei pîini nu a avut nevoie nici de sămînță, nici de stropire, ci pămîntul, rămînînd cum era, s-a umplut de această hrană dumnezeiască, de care se împărtășesc cei ce flămînzesc [38]. Prin această minune e vestită de mai înainte taina săvîrșită cu Fecioara. Această pîine neprodusă prin lucrarea pămîntului este Cuvîntul, Care, prin multele însușiri ale Lui, Își potrivește lucrarea după însușirile celor ce Îl mănîncă. Fiindcă știe să fie nu numai pîine, ci și lapte și carne și legumă și orice răspunde trebuinței și dorinței celor ce-L primesc, cum ne învață cel ce ne pregătește nouă o astfel de masă bogată, dumnezeiescul apostol Pavel. Căci celor mai desăvîrșiți, le face cuvîntul său hrană mai tare și carne; celor mai slabi, legumă, iar pruncilor, lapte. Iar toate minunile pe care le descrie istoria despre hrana aceea sînt învățături despre hrana cea spre virtute.

Căci zice că tuturor li se îmbie deopotrivă spre împărtășire și nu se deosebește întru nimic după puterea celor ce o adună; apoi nu e nici mai multă, nici mai puțină decît le trebuie [39]. Iar aceasta cuprinde, după judecata mea, un sfat dat tuturor îndeobște, ca cei ce-și adună mijloacele de trai din bunurile materiale să nu treacă peste măsurile de obște, ci să știe că este o unică măsură în firea noastră în ce privește hrana: ceea ce trebuie zilei în care se află. Căci chiar dacă se adună în ziua

38. O și mai progresată unire cu Hristos, prin chipul umplut de puterea Cuvîntului dumnezeiesc, reprezintă mîncarea manei pogorîte din cer. Ea e preînchipuirea dumnezeieștii Euharistii.

39. Avînd ceva dumnezeiesc în ea, care hrănește trupul prin hrănirea duhului, mana poate împărtăși, din nesfîrșirea ei cuprinsă în micile boabe văzute, o hrană care să potolească o foame cît de mare, dar în același timp se face pe măsura celor ce nu au decît o foame spirituală redusă. E ceea ce se întîmplă și cu trupul Domnului, din dumnezeiasca Euharistie. Spiritul se poate lărgi la nesfîrșit și se poate îngusta foarte mult; iar odată cu el, și trebuința trupului. Conform cu aceasta, și Dumnezeu poate umple spiritul cel mai lărgit în trebuințele lui — prin creșterea lui treptată — și Se poate îngusta în ceea ce dă, cît de mult.

aceea mai multe decît cere trebuința ei, stomacul nu poate să treacă peste măsurile lui, nici nu se poate lărgi împreună cu nesăturarea adunării. Ci, precum zice istoria, celui ce a adunat mult, nu i-a prisosit pentru că nu are unde să țină ceea ce îi prisosește; nici celui ce a luat puțin nu i-a lipsit, căci nevoia lui îngustîndu-se s-a făcut pe măsura a ceea ce a aflat. Iar celor ce păstrează prisosul, nesăturarea li se va face pricină de înmulțire a viermilor.

Prin aceasta Scriptura spune în oarecare fel celor lacomi, că tot ce e adunat în afară de trebuință, din pofta acestei lăcomii, se preface în ziua următoare, adică în viața viitoare, celui ce a adunat-o, în vierme. Prin viermele acesta, cel ce aude înțelege, fără îndoială, viermele neadormit, care prinde viață din lăcomie [40]. Iar cuvîntul că ceea ce se pune deoparte numai cît trebuie pentru sîmbătă nu suferă nici o stri-

40. Sfîntul Grigorie vede în minunile legate de mană nu numai un chip al Euharistiei, ci și un chip al celor ce trebuie observate de noi în viața obișnuită. El alternează aceste două înțelesuri legate de mană. Nu poți lua trupul Domnului într-o măsură mai mare decît îți este capacitatea ce ai dobîndit-o pentru el. De aceea, nici nu poți face din el rezerve. Dar poți aduna bunuri de mîncare mai multe decît îți sînt de trebuință, însă acestea sînt sortite putrezirii, sau hrănirii viermilor. Poate că ele nu vor fi mîncate de viermi cînd sînt adunate numai pentru zilele următoare (unele nu țin decît cîteva zile, altele sînt mai durabile). Dar cu siguranță vor fi mîncate de viermi, cînd prisosesc față de trebuința zilelor pămîntești. Unele din ele vor fi mîncate de viermi și pe pămînt, dar într-un fel oarecare și în mod total, în viața viitoare. Căci ele au devenit parte a ființei tale și le duci legate de tine în viața viitoare. Și prin aceasta, viermii ce le vor mînca pe ele te vor roade pe tine însuți, căci nu te-ai obișnuit să-ți înțelegi ființa ta ca deosebită de ele. Mereu vei fi chinuit că nu le mai ai și vei socoti că tu însuți nu mai ești în deplinătatea ta, nemaiavîndu-le pe ele. Viermele îl va roade pe cel ce a adunat materiale de prisos și pentru că le-a adunat lipsindu-i pe alții de cele ce le erau necesare. Prin aceasta te-ai înstrăinat de oameni și nici o comuniune nu-ți mai întărește viața. Apoi, poate că unii din cei pe care i-ai lipsit de ele, au căzut în păcatul revoltei, sau chiar al necredinței, și și-au agonisit osînda pe care ți-ai agonisit-o și tu. Acum îi vezi chinuiți alături de tine. Dar aceasta nu le trezește simpatia față de tine, ci mustrarea nesfîrșită adresată ție. Dar, chiar dacă nu ai strîns bunuri materiale mai multe decît îți trebuie în viața pămîntească, ci numai pentru multe zile ale vieții pămîntești, ele vor fi roase și în viața viitoare; și cu ele, și tu însuți. Căci cînd ai pornit să strîngi pentru viitor, nu te poți opri exact la ceea ce îți trebuie numai pentru viața pămîntească și de aceea nu ți-ai înmuiat inima ajutînd pe cei lipsiți. Pentru că te temi că unele din ele se vor pierde prin cine știe ce întîmplări (foc, furt, crize financiare, război, deposedări, etc.) și aceasta te îndeamnă să te asiguri strîngînd mereu fără să te oprești.

Lăcomia produce viermele, pentru că ea adună bunuri materiale de prisos, supuse viermilor. Numai dorința de hrană duhovnicească nu adună lucruri de prisos, care pot fi mîncate de viermi, pentru că sufletul se poate lărgi mereu pentru ele și prin ele se revarsă și spre alții. Cunoștința poate spori mereu în sufletul tău, bunătatea la fel, și cu cît sporește mai mult în tine, cu atît se răspîndesc și pe seama altora. Apoi, bunurile spirituale nu rămîn lîngă tine neconsumate, ci le consumi îndată. Dar adeseori sînt și bunuri spirituale care nu folosesc propriu-zis sufletului tău și celui al altora și nu sînt asimilate ca să sporească viața sufletului tău și celui al altora, ci pentru a cîștiga lauda de la oameni pentru ele. Toate cele ce nu sporesc viața adevărată a sufletului prin comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii, prin virtuți, sînt adunate dintr-o lăcomie spirituală păcătoasă și deci vor fi roase împreună cu cel ce le-a adunat în viața viitoare. Ba ele îți pricinuiesc roaderea ființei tale încă de aici, lipsindu-te de comuniunea adevărată.

care cuprinde acest înțeles: trebuie să ne folosim de voința lacomă numai cînd ceea ce adunăm nu e supus stricăciunii. Aceasta ni se face de folos cînd, după ce vom trece de viața aceasta de pregătire, vom intra în nelucrarea de dincolo de moarte. Pentru că ziua dinaintea sîmbetei este și se numește ziua de pregătire (Paraschevi = Vineri).

Dar ea e viața aceasta, în care trebuie să ne pregătim cele pentru viața viitoare, în care nu vom mai săvîrși nici un lucru din cele ce ne sînt îngăduite aici, nici lucrarea pămîntului, nici neguțătoria, nici slujirea noastră, nici altceva din cele cu care ne sîrguim aici. Ci petrecînd în nelucrare totală, vom aduna roadele semințelor semănate de noi în viața aceasta. Ele vor fi nestricăcioase, dacă semințele semănate în viață au fost bune, și stricăcioase și primejdioase, dacă am semănat semințe rele în timpul lucrării pămîntului în viața aceasta. «Căci cel ce seamănă în duh, zice, va secera din duh viață veșnică; iar cel ce seamănă în trup, din trup va secera stricăciunea» (Gal., 6, 8). Așa că numai pregătirea spre mai bine se numește propriu-zis pregătire și este întărită prin lege; numai prisosul ei este nestricăcios. Ceea ce însă e dimpotrivă nu se numește pregătire, ci nesocotirea acesteia. De aceea istorisirea cere oamenilor numai pregătirea ce se face spre mai bine, lăsînd celor înțelepți să înțeleagă contrarul pricinuit de lipsa acesteia. Căci, precum după înscrierea pe listele oștii conducătorul oștirii procură mai întîi hrana ei și apoi dă semnul pentru luptă, tot astfel și ostașii virtuții primesc merindea tainică a lor și apoi purced la războiul cu cei de alt neam, avînd pe Iisus, urmașul lui Moise, de conducător în luptă.

Vezi cum urmează cuvîntul după rînduială? Cîtă vreme omul este mai slab din pricina relei tiranii ce-l asuprește, nu respinge pe vrăjmaș prin puterea sa. Căci nici nu poate. Ci altul este cel ce luptă pentru cei slabi, lovind pe vrăjmaș cu lovituri ce se urmează una după alta. Dar odată ce s-a eliberat din robia celor ce-l stăpînesc și s-a îndulcit de lemn și s-a odihnit de oboseală la popasul de sub finici și cunoaște taina pietrei și se împărtășește de hrana cerească, nu mai este apărat de vrăjmaș printr-o altă mînă. Ci, ca unul ce a ieșit din vîrsta copilăriei și a ajuns în floarea tinereții, se prinde el însuși în luptă cu cei protivnici, avînd de conducător nu pe Moise, slujitorul lui Dumnezeu, ci pe Însuși Dumnezeu, Căruia Îi slujea Moise. De fapt legea dată la început ca chip și umbră a celor viitoare rămîne de nebiruit (de neînlăturat) în luptele adevărate [41], dar conducător și plinitor al legii este urmașul lui Moise, vestit

41. Legea lui Moise se arată de neînlăturat sau de nebiruit, prin fapta lui Moise, care, cînd ridica mîinile, făcea poporul să biruiască asupra vrăjmașilor. Faptul că mîinile lui, îngreunîndu-se uneori, trebuiau să fie ținute de doi inși de lîngă el, arată pe de o parte că legea lui nu biruiește prin ea, ci prin cei ce-i rămîn credincioși, pe de

mai înainte, prin purtarea aceluiași nume, de cel care a urmat atunci lui Moise la conducere.

Iar poporul, cînd vede mîinile legiuitorului ridicate, se face mai tare în luptă, decît vrăjmașul, iar dacă le vede coborîte, este biruit. Ridicarea mîinilor lui Moise spre înălțime închipuiește vederea înțelesurilor mai înalte ale legii, iar aplecarea lor către pămînt înseamnă tîlcuirea mai umilă și mai coborîtă a legii, după literă. Mîinile îngreuiate ale lui Moise le susține preotul ajutat de unul din cei apropiați după neam (Ieș., 17, 9—12). Nici acest lucru nu este în afară de șirul înțelesurilor mai înalte. Fiindcă adevărata preoție unită cu cuvîntul dumnezeiesc, ridică din nou spre înălțime puterile (energiile) legii căzute la pămînt din cauza îngreuierii înțelegerii iudaice și sprijinește pe piatră legea căzută la pămînt, ca, înălțată în chipul mîinilor întinse, să-și arate scopul ei celor ce văd. Căci într-adevăr, pentru cei ce pot să vadă se arată în lege foarte limpede taina crucii [42]. De aceea zice Evanghelia undeva că «Nu va trece din lege nici o iotă și nici o cirtă» (Mt., 5, 18). Prin cele spuse despre Moise se arată două linii : una alăturată cu pămîntul și una, ridicată în sus, prin care se desemnează chipul crucii [43]. Aceasta s-a văzut atunci și la Moise, care trebuie înțeles în locul legii ce se face pricina biruinței celor ce văd.

Și iarăși, cuvîntul dumnezeiesc ne conduce înțelegerea spre cele și mai înalte ale virtuții prin urcușul ce urmează. Căci cel ce s-a întărit prin mîncare și și-a arătat puterea în lupta cu cei protivnici, făcîndu-se biruitor asupra lor, este călăuzit la negrăita cunoaștere a lui Dumnezeu. Prin aceasta, cuvîntul dumnezeiesc ne învață cît de multe biruințe trebuie să dobîndim în această viață pentru ca să îndrăznim să ne apropiem cu înțelegerea de muntele cunoașterii lui Dumnezeu și să primim sunetul trîmbițelor și să intrăm în întunericul unde Se află Dumnezeu, ca să sape pe table poruncile dumnezeiești ; iar dacă acestea s-ar sfărîma prin vreo greșeală, să întindem iarăși lui Dumnezeu tablele tăiate cu mîna,

alta, că totuși biruința nu se poate obține decît prin lege și anume prin ridicarea la înțelesurile ei mai înalte. Numai atunci luptătorul pentru virtute biruiește asupra vrăjmașilor celor nevăzuți.

42. Mîinile ridicate ale lui Moise înseamnă deci înțelesul mai înalt al legii. Acest înțeles se referă la crucea Domnului. Spre acest scop vrea să ducă legea pe cei ce o împlinesc în duh. Înseși mîinile întinse ale lui Moise arată acest scop, sau acest înțeles mai înalt al legii. Mîinile aplecate ale lui Moise, cînd cei ce împlinesc legea se obosesc, arată înțelegerea ei coborîtă. Atunci, cei ce o împlinesc astfel nu pot birui patimile protivnice lor, căci nu văd înțelesul crucii în ea. Atunci arhiereul (preotul), și unii din cei înțelegători ai legii, din popor, pun în văzul acestuia înțelesul mai înalt al ei. Legea căzută la pămînt își descoperă iarăși înțelesul ei ridicat, cînd e așezată pe piatră, sau văzută în lumina lui Hristos.

43. Mîinile ridicate ale lui Moise închipuie linia orizontală a crucii, iar trupul lui, linia verticală.

ca să se înscrie din nou de către degetul dumnezeiesc literele nimicite odată cu ele mai înainte.

Dar mai bine este să înfățișăm înțelesul mai înalt al acestora în continuarea celor de mai înainte, potrivit înșiruirii istorice. Întîi cel ce privește pe Moise și norul, care amîndoi călăuzesc pe calea virtuții, vede în Moise învățăturile legii, iar în nor, pe Conducătorul în ale legii [44]. Apoi după ce și-a curățit cugetul trecînd prin apă, omorînd și alungînd de la sine tot ce este de alt neam, va gusta apa amară a Merei, adică din viața lipsită de plăceri, ce pare la început amară și neplăcută celor ce o gustă, dar se face dulce celor ce primesc lemnul (crucii) în simțurile lor. Pe urmă, desfătîndu-se de frumusețea finicilor și a izvoarelor evanghelice și umplîndu-se de apa vie care țîșnește din piatră și primind în sine pîinea cea cerească, se îmbărbătează împotriva celor de alt neam, făcîndu-i-se întinderea mîinilor legiuitorului pricină a biruinței, fapt care închipuie taina crucii.

După toate acestea este călăuzit la vederea (contemplarea) firii celei mai presus de toate. Calea către o astfel de cunoaștere este curățirea nu numai a trupului, spălat prin oarecare stropiri, ci și a oricărei pete a veșmintelor, spălate în apă. Aceasta înseamnă că cel ce vrea să se apropie de vederea (contemplarea) celor ce sînt [45] trebuie să se curățească de toate; că cel ce le-a spălat pe amîndouă, potrivit lor, de orice pată, să fie curat și nepătat și cu sufletul și cu trupul. Aceasta, pentru a ne arăta curați Celui ce vede cele ascunse, dar și pentru că bunul chip din afară dă pe față starea dinăuntru a sufletului. De aceea, înainte de urcare pe munte își spală, potrivit poruncii dumnezeiești, veșmintele, prin chipul veșmintelor arătîndu-se înfățișarea vieții cu bun chip. Desigur n-ar putea spune cineva că o pată văzută a veșmintelor e o piedică în suișul celor ce urcă spre Dumnezeu. Dar socotesc că este potrivit să se numească veșmînt înfățișarea purtărilor din viața aceasta.

Împlinindu-se aceasta și lăsîndu-se departe de munte și turmele de vite, se apropie de urcușul spre înțelesurile cele înalte. Iar oprirea oricărui animal de a se arăta pe munte înseamnă, după înțelegerea noastră, ridicarea peste cunoștința ce ne vine prin simțuri, la contemplarea celor cunoscute cu mintea (celor inteligibile). Fiindcă este propriu firii celor necuvîntătoare să se conducă numai după simțuri, fără cugetare. Pe ele

44. Norul, sau harul dumnezeiesc, conduce pe căile legii.

45. Prin contemplare, sau vederea sufletească, sau intuiția «celor ce sînt» (τών ὄντων) sfîntul Grigorie pare a înțelege aci nu vederea lui Dumnezeu, căci El e «Cel ce este cu adevărat» (ὁ ὄντως ὤν), ci a făpturilor în înțelesurile lor nemateriale, în fundamentele lor înrădăcinate în Cel ce este cu adevărat. Dar întrucît prin ele, ca prin niște medii transparente, se vede și Cel ce este, sfîntul Grigorie nu vede o contrazicere între ceea ce spune aci și între ceea ce spune cîteva rînduri mai jos, unde vorbește de contemplarea lui Dumnezeu însuși.

le conduce văzul și adeseori le împinge spre ceva auzul. Și toate celelalte prin care cunosc simțurile au un loc mare în viața animalelor. Dar contemplarea lui Dumnezeu nu se săvîrșește prin ceea ce se vede, nici prin ceea ce se aude și nu este cuprinsă în vreun înțeles din cele obișnuite [46]. Fiindcă nici ochiul nu L-a văzut, nici urechea nu L-a auzit, nici nu este ceva dintre cele ce se suie în mod obișnuit la inima omului (I Cor., 2, 9). Și cel ce voiește să se apropie de înțelegerea celor înalte trebuie să-și curățească mai înainte felul de viață de toată mișcarea simțuală și animalică, să-și spele cugetarea de orice părere născută din vreo obișnuință și să se despartă de unirea obișnuită cu soția sa, adică cu simțirea care este soția firii noastre.

Numai după ce s-a curățit astfel, să îndrăznească să se apropie de munte. Căci cu adevărat munte înălțat pieptiș și greu de urcat este cunoașterea lui Dumnezeu (teologia). Și mulțimea poporului de-abia ajunge la poalele ei. Iar dacă este vreun Moise, acela poate să se urce, primind în auz sunetul trîmbițelor, despre care spune cuvîntul istorisirii că se aud tot mai tare pe măsura urcării. Iar trîmbița care lovește auzul este predica despre firea dumnezeiască și ea e puternică încă de la prima auzire, dar se întărește și mai mult și lovește și mai tare auzul celor ce au înaintat pînă la capăt. A trîmbițat și legea și proorocii taina dumnezeiască a întrupării; dar primele sunete erau încă prea slabe, ca să poată fi auzite de urechea neascultătoare. De aceea, auzirea greoaie a ideilor nu a primit sunetul trîmbițelor. Înaintînd însă, cum spune cuvîntul, trîmbițele s-au făcut mai puternice, iar ultimele sunete produse de propoveduirea evanghelică au ajuns la auz. Căci Duhul sufla tot mai tare prin organe în cei următori și făcea să răsune sunetul tot mai puternic. Iar organele care răsunau de sunetul Duhului erau proorocii și apostolii, al căror sunet, cum spune psalmistul, «a ieșit în tot pămîntul și pînă la marginile lumii cuvintele lor» (Ps. 18, 5).

Iar mulțimea nu poate să cuprindă glasul ce vine de sus, dar lui Moise i se îngăduie să cunoască prin el cele negrăite, și apoi să învețe și pe popor poruncile pe care s-a învrednicit să le afle din învățătura de sus. Și acest lucru e unul din cele ce se practică și în Biserică, pentru că nu toți se pot îmbulzi la cunoașterea tainelor, ci aleg dintre ei pe cel ce poate să înțeleagă cele dumnezeiești și lui își pleacă cu recunoștință urechea, socotindu-l vrednic de crezare în toate cîte le vor auzi, ca pe unul ce a fost învățat în cele dumnezeiești. «Căci nu toți sînt apostoli, zice, nici toți prooroci» (I Cor., 6, 29). Numai că acest lucru în multe biserici nu mai este acum păzit. Fiindcă mulți care mai au nevoie

46. Aci vorbește sfîntul Grigorie de vederea, sau contemplarea lui Dumnezeu.

de curățirea de cele făcute în viața lor trecută, unii din cei nespălați și cu veșmîntul vieții pătat, împinși de simțirea necuvîntătoare, îndrăznesc să se apropie de urcușul dumnezeiesc, din care pricină sînt îngropați în propriile lor cugetări. Căci părerile lor eretice sînt ca niște pietre necioplite care doboară și îngroapă pe propriul născocitor al relelor învățături.

Dar ce înseamnă intrarea lui Moise în întuneric și vederea lui Dumnezeu în acesta? Căci ceea ce istorisește acum pare oarecum contrar primei arătări a lui Dumnezeu. Căci atunci, Dumnezeu S-a arătat în lumină, iar acum, în întuneric. Dar nici acest lucru nu-l socotesc abătîndu-se din șirul celor tîlcuite de noi după înțelesul lor mai înalt. Căci cuvîntul ne învață prin acestea că cunoașterea dreptei credințe se arată prima dată în lumină celor ce o primesc. Pentru că ceea ce se cugetă contrar dreptei credințe e întuneric; iar alungarea întunericului se face prin împărtășirea de lumină. Dar mintea înaintînd și, printr-o luare-aminte din ce în ce mai mare și mai desăvîrșită, ajungînd la înțelegerea adevăratei cunoașteri, cu cît se apropie mai mult de vedere (contemplare), cu atît vede mai mult că firea dumnezeiască este de nevăzut (de necontemplat, de neînțeles) [47]. Părăsind deci tot ce se vede, nu numai

47. La început i s-a arătat Dumnezeu lui Moise prin lumina din rug. De aceea se naște întrebarea: cum, acum după ce a înaintat atît de mult în virtute, Dumnezeu i Se arată în întuneric? Sfîntul Grigorie face deosebire între întunericul dinainte de cunoașterea cea dintîi a lui Dumnezeu, sau de o cunoaștere peste tot a Lui, și întunericul în care intră după înaintarea în lumina cunoașterii Lui, arătată în rug și în stîlpul de foc, ca în ceva superior ei. De aceea el și folosește pentru întunericul de la început termenul de σκότος (beznă), iar pentru cel superior oricărei cunoașteri, termenul de γνόφος (tenebre). Dacă primul întuneric era o credință greșită despre Dumnezeu sau necredința, sau lipsa unei conștiințe a existenței Lui — starea din care scoate pe om lumina dreptei credințe, sau a credinței peste tot în El, sau a conștiinței despre El — întunericul de deasupra, sau de dincolo de această lumină, nu constă într-o lipsă a cunoștinței sau a conștiinței peste tot despre Dumnezeu, ci o înaintare în ea pînă dincolo de ea. Deci, într-un alt sens întunericul de deasupra luminii este o ridicare în lumină pînă dincolo de ea, o intensificare supremă a credinței celei drepte și a conștiinței despre Dumnezeu și a cunoștinței Lui. De aceea, sfîntul Grigorie spune că acest întuneric e «strălucitor» (λαμπρὸς γνόφος) sau e întuneric din prea multă lumină.

Reluînd ideea îmbinării paradoxale a întunericului și a luminii în cunoașterea lui Dumnezeu, în sensul că lui Dumnezeu nu I se potrivește nici unul din cei doi termeni, fiind mai presus de ceea ce exprimă ei, Dionisie Areopagitul va spune că Dumnezeu locuiește în «întunericul supraluminos» și explică aceasta în următorul fel: «Întunericul dumnezeiesc este lumina neapropiată în care se spune că locuiește Dumnezeu (I Tim., 6, 16). Și fiind nevăzut din cauza luminii covîrșitoare, și neapropiat, pentru abundența revărsării supraființiale de lumină, în El ajunge oricine se învrednicește să cunoască și să vadă, prin faptul că nu-L vede, nici nu-L cunoaște, ajungînd în realitate în Cel mai presus de vedere și de cunoaștere, cunoscînd aceasta: că este dincolo de toate cele sensibile și inteligibile (de toate cele cunoscute cu simțurile și cu mintea)» (*Epist. V către Dorotei*; P.G., III, col. 1073 D). Cel ce se ridică în ambianța Lui are conștiința de supremă intensitate nu numai a faptului că Dumnezeu există, ci și a felului cum există El, sau o simțire covîrșitoare a prezenței Lui. Dar întrucît această conștiință a prezenței Lui se unește cu conștiința că El există și e prezent într-un mod mai presus de putința noastră de cuprindere și de definire,

cîte le cuprinde cu simțurile, ci și pe cele cîte socotește mintea că le vede (le înțelege), înaintează mereu spre cele dinăuntru pînă ce, străbătînd prin multa străduință de a înțelege, la ceea ce este de nevăzut și de neînțeles, acolo vede pe Dumnezeu. Căci în aceasta constă adevărata cunoaștere a Celui căutat : că a-L cunoaște stă chiar în faptul de a nu-L cunoaște [48]. Pentru că Cel căutat e mai presus de orice cunoaștere, înconjurat din toate părțile de necuprinsul Lui, ca de întuneric. De aceea zice și înțeleptul Ioan, ajuns în acest întuneric strălucitor, că «pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată» (In, 1, 18). Căci cunoașterea ființei dumnezeiești rămîne neapropiată nu numai oamenilor, ci și întregii firi gîndite cu mintea (inteligibile) [49].

ea se numește și întuneric. Deci e o stare paradoxală · pe de o parte, e o vedere, o contemplare a lui Dumnezeu, pe de alta o înțelegere că El e mai presus de înțelegere. Cînd nu văd o persoană deloc sau nu știu de ea, sînt în întunericul neștiinței despre ea, pur și simplu; cînd o văd de la o distanță sau am aflat despre ea prin altul, am intrat în lumina conștiinței că ea există; dar pe măsură ce am înaintat în apropierea de ea, în intimitatea ei, îmi dau seama de complexitatea, de adîncimea ei indefinită, de necuprins.

În cazul persoanei omenești însă ai ceva din ea ce se poate defini întrucîtva: trupul. În cazul lui Dumnezeu însă, lipsind trupul, prezența Lui nu e încăpută în ceva văzut concret, în ceva definit. Pe de o parte El nu este văzut în mod concret, pe de alta, El este trăit ca infinit. El este cunoscut totuși, sau este trăit: dar este cunoscut sau este trăit ca indefinit, în infinitatea Lui. El este trăit ca o presiune spirituală binevoitoare, infinită în posibilitățile ei de a se face simțită în diferite grade de intensitate.

48. Ἐν τούτῳ γὰρ ἡ ἀληθής ἐστιν εἴδησις τοῦ ζητουμένου τὸ ἐν τούτῳ τὸ ἰδεῖν, ἐν τῷ μὴ ἰδεῖν (P.G., 44, 377 A). Socrate spusese: «știu că nu știu nimic». Sfîntul Grigorie nu afirmă că nu știe nimic, ci că chiar în a nu ști se află o cunoaștere. Pentru el, a ști sau a cunoaște are înțelesul de a defini ceva. Dumnezeu nu poate fi cunoscut în acest înțeles. *Dar e cunoscut în înțelesul că nu poate fi definit.* Cunoașterea în înțelesul de definibil se referă numai la făpturile ce pot fi definite. Planul cunoștibilului, în acest înțeles, coincide cu planul definibilului, deci al mărginitului, sau al creatului. Dumnezeu e mai presus de cunoaștere în acest înțeles, dar în altfel știm de El; adică știm de El într-un mod superior cunoașterii în înțelesul obișnuit, în înțelesul în care se aplică făpturilor. De altfel, nici făpturile nu le putem defini complet, ci numai în parte. De aceea, există un progres în cunoașterea lor ca definire tot mai bogată, dar niciodată terminată. Din Dumnezeu însă nu putem defini nimic. De aceea nici nu putem înainta în acest fel de cunoaștere a Lui, ca să-L definim în mod exact tot mai mult. Nimic din ce spunem despre El nu are caracterul unei definiri exacte și, cu cît înaintăm în cunoașterea Lui adevărată, înaintăm în cunoașterea că nu-L putem *defini. Înaintarea în cunoașterea Lui înseamnă înaintarea în necunoașterea Lui în înțelesul de definire,* sau în cunoașterea continuu progresată a neputinței de a-L defini, sau a infinității Lui mai presus de cunoaștere în sens de definire. Faptul că, după sfîntul Grigorie, există un progres în a cunoaște că Dumnezeu e mai presus de cunoaștere este o dovadă că această cunoaștere a necunoașterii, nu e una cu teologia negativă intelectuală, în care nu e nici-un progres.

49. «În acest întuneric strălucitor»: Este vorba de un paradox. Dumnezeu nu e acoperit de un întuneric, pur și simplu. Ci întunericul e strălucitor, adică el ne dă cunoștința sigură a lui Dumnezeu ca necuprins, ca neînțeles. Nu trăim un gol pur și simplu, ci trăim necuprinderea lui Dumnezeu, realitatea Lui covîrșitoare și de aceea mai presus de orice înțelegere. Trăirea Lui nu e una cu trăirea oricărei lipse de existență, *ci cu trăirea a ceva mai presus, mai mult, mai covîrșitor decît existența pe care* o cunoaștem. Dar întunericul de pe Sinai e și o uitare a celor de jos, a celor ce se văd.

Cînd deci Moise ajunge mai tare în cunoaştere, mărturiseşte că vede pe Dumnezeu în întuneric, pentru că e propriu firii lui Dumnezeu să fie mai presus de orice cunoaştere şi înţelegere.

«Căci a intrat, zice, Moise sub întuneric unde era Dumnezeu» (Ieş., 10, 21). Cine este Dumnezeu? «Cel ce a pus întunericul ascunziş al Său» (Ps. 17, 10) [50], cum zice David, în care s-au descoperit tainele cele negrăite. Şi ajungînd Moise acolo, cele despre care fusese învăţat mai înainte prin întuneric [51] i se fac iarăşi cunoscute prin întuneric [51 b], pentru ca, după cum socotesc, să se facă mai întemeiată învăţătura despre acestea, fiind mărturisite prin glasul dumnezeiesc. Căci cuvîntul dumnezeiesc opreşte mai întîi să fie asemănat Dumnezeu cu ceva din cele cunoscute de oameni, dat fiind că orice înţeles care se iveşte în cugetarea sau socotinţa firii prin vreo imaginare care mărgineşte plăzmuieşte un idol despre Dumnezeu şi nu vesteşte pe Dumnezeu. Iar în dreapta credinţă este o îndoită virtute: una care se ocupă cu Dumnezeu

El e mai presus şi de puterea de cunoaştere a îngerilor, dar şi ei ştiu, chiar mai mult ca noi, că El există. O ştiu nu numai prin deducţie, căci nesiguranţa acesteia n-ar face din cunoaşterea lui Dumnezeu, bazată pe ea, a îngerilor, o cunoaştere mai presus de cunoştinţa noastră despre cele obişnuite, ci, ceva mai prejos de ea.

50. Aci, în acest loc din psalmi, întunericul în care se ascunde Dumnezeu e numit σκότος şi nu γνόφος. Deci psalmistul sau traducerea Septuagintei nu mai ţine să folosească pentru întunericul în care ştia că era ascuns Dumnezeu pe Sinai un alt termen, decît cel pentru întunericul pur şi simplu. Dar, prin faptul că psalmistul ştie şi el că în acel întuneric e Dumnezeu, el dă acelui întuneric un alt înţeles decît celui care reprezintă un gol, pur şi simplu.

51. Ἃ προσεπαιδεύθη διὰ τοῦ γνόφου. Deci întunericul acela îi dă lui Moise nişte învăţături despre Dumnezeu, ceea ce înseamnă că el nu era un gol, ci era încărcat de prezenţa lui Dumnezeu; ba mai mult, întunericul acela însuşi îl face cunoscut, în oarecare fel, pe Dumnezeu.

51 b. «I se fac cunoscute iarăşi prin întuneric» (πάλιν διδάσκεται διὰ τοῦ γνόφου): Aici s-ar putea să fie o greşeală introdusă în text. În loc de: διὰ τοῦ γνόφου, s-ar putea să fi fost: διὰ τοῦ λόγου. Aceasta ar corespunde cu concluzia: «ca să se facă mai cunoscută învăţătura despre aceasta, fiind mărturisită prin glasul dumnezeiesc». De fapt, glasul dumnezeiesc îl învaţă pe Moise tot acolo, în întuneric, prin porunca a doua a Decalogului, ca să spună oamenilor să nu cugete pe Dumnezeu asemănător cu vreo făptură oarecare. Căci Scriptura spune că acolo, în întuneric, «a grăit Domnul toate cuvintele acestea» (Ieş. 20, 1). Şi urmează cele zece porunci (vezi şi Ieş. 20, 19, 22). Aceasta iarăşi arată că întunericul nu făcea pe Dumnezeu nesimţit şi necunoscut de cel ajuns în El. Desigur, glasul nu se auzea cu urechea trupească şi cuvintele nu răsunau material. (Sau poate se auzeau şi cu urechea trupească şi răsunau şi material, pentru că se auzeau întîi în suflet într-un mod mai presus de auzul material). Dar Moise auzea sensul cuvintelor în conştiinţă şi simţea întipărindu-i-se în conştiinţă acest sens cu putere. Dar se poate ca totuşi expresia aceasta să fie de la sfîntul Grigorie însuşi. În acest caz am avea să înţelegem că Moise a fost învăţat «prin întuneric», adică de către întuneric, sau prin mijlocirea lui, nu numai cînd, intrînd în el, n-a auzit încă nimic, ci şi după aceea, cînd i s-au comunicat poruncile Decalogului. Sau poate că «întunericul», prin care a fost învăţat Moise mai înainte, să fie starea de nevedere a lui Dumnezeu, în care petrecea Moise înainte de a urca pe Sinai, în care a învăţat toate cele ce le-a făcut pînă a scos poporul din Egipt şi pînă a ajuns cu el la Muntele Sinai. Dar şi aceasta ar arăta că în întunericul de pe Sinai, Moise a continuat să fie învăţat de Dumnezeu, ba a fost învăţat acolo chiar lucruri mai înalte.

și alta care se ocupă cu curăția; căci și curăția morală este o parte a dreptei credințe. Dar mai întîi a fost învățat cele ce trebuie cunoscute despre Dumnezeu. Iar cunoașterea constă în a nu primi cu privire la El nimic din cele ce se cunosc prin înțelegerea omenească. Apoi a învățat celălalt fel al virtuții, aflînd prin ce fel de fapte se dobîndește viața virtuoasă [52].

După aceasta intră în cortul nefăcut de mînă. Cine va urma celui care pășește pe calea virtuții și-și ridică mintea atît de sus, celui care, urcînd dintr-o culme în alta, prin urcușul spre înălțimi, ajunge mereu mai înalt ca sine. Acesta părăsește mai întîi poala muntelui, despărțindu-se de toți cei care au slăbit în urcuș. Apoi primește în auz sunetul trîmbițelor, fiind atras de el spre înălțimi. După aceasta pătrunde în adîncul nevăzut al cunoașterii lui Dumnezeu. Dar nici aici nu rămîne, ci trece la cortul nefăcut de mînă. Și abia aici ajunge la capăt cel ce suie prin astfel de urcușuri [53].

Dar mi se pare că și în alt mod trîmbița cerească se face învățătoare celui ce urcă la cortul nefăcut de mînă. Și anume armonia minunilor cerești vestește înțelepciunea ce se arată în făpturi și povestește marea slavă a lui Dumnezeu din cele ce se văd, după cum s-a spus: «Cerurile spun slava lui Dumnezeu» (Ps. 18, 2). Iar aceasta se face trîmbiță prin sunetul ei limpede și răsunător, cum zice unul din prooroci: «Trîmbițat-a Dumnezeu din înălțimi». Iar cel curățit și cu auzul inimii ascuțit, primind acest sunet, adică cunoștința puterii lui Dumnezeu, născută

52. Învățăturile ce se dau lui Moise în întunericul de pe Sinai, prin cele zece porunci, unele se referă la Dumnezeu, iar altele la viața virtuoasă. Esența învățăturii despre Dumnezeu coincide cu experiența că Dumnezeu, aflîndu-Se în întuneric, nu poate fi prins în nici o imagine, în nici o asemănare, că e indefinibil, ca Cel infinit.

53. Că întunericul în care intră Moise nu e un gol lipsit de orice realitate și de orice sens, de orice trăire a lui Dumnezeu, o dovedește nu numai faptul că, înaintînd în el, «aude» învățătura poruncilor, ci faptul că, înaintînd și mai departe, «vede» cortul nefăcut de mînă. De-abia acum a ajuns la «capătul» urcușului, capăt nu în sensul unei opriri, al unui hotar, ci în sensul că de acum înaintează veșnic în cort, care e propriu-zis Dumnezeu, în Care sînt adunate sau înrădăcinate toate. Dar faptul că e văzut și cortul acesta în întuneric înseamnă că și el este plin de taină, că bogăția lui de înțelesuri este și ea indefinită și că deci și în el se poate urca la nesfîrșit. El e «capătul», la care se poate urca mintea numai pentru că în el e totul și dincolo de el nu mai e nimic, pentru că el cuprinde în infinitatea lui dumnezeiască toate. Poate că aceasta stă la baza faptului că în trecut bisericile ortodoxe aveau ferestre mici și lumînările pîlpîiau într-un semi-întuneric. Moise nu urcă veșnic în acest cort de pe Sinai, numai pentru că trebuie să vină la popor și să-i spună ce-a «auzit» și ce-a «văzut», cum iese preotul uneori din altar. Dar cele patruzeci de zile, cît a petrecut în acest cort, pe Sinai, pot să reprezinte veșnicia înaintării în el a celui ce s-a desăvîrșit prin toate virtuțile, cuprinse în cele patru virtuți generale înzecite, sau duse la nesfîrșit. «Vederea» cortului este iarăși o vedere mai presus de vederea cu simțul trupesc. Deci se întipărește în minte, printr-o coborîre la putința ei de a primi o astfel de întipărire, înțelesurile cele cuprinse în cort. Iar din minte ele se convertesc în imagini pentru simțul văzului trupesc.

din contemplarea fâpturilor, pătrunde cu înţelepciunea acolo unde este Dumnezeu [54].

Iar acest loc e numit de Sfînta Scriptură întuneric, ceea ce se tîlcuieşte, precum s-a spus, ca necunoscutul şi nevăzutul, în care intrînd Moise vede acel cort nefăcut de mînă, pe care îl arată celor de jos prin asemănarea materială. Dar ce este cortul acela nefăcut de mînă, arătat lui Moise pe munte, la care i se porunceşte să ia aminte ca la un arhetip (ca la primul model), ca prin alcătuirea făcută de mînă să arate minunea nefăcută de mînă? «Vezi să faci, zice, toate după chipul arătat ţie pe munte» (Ieş. 25, 4). Stîlpii (să fie) auriţi, împlîntaţi pe temelii de argint şi avînd de asemenea căpătîie de argint, iar deasupra alţi stîlpi, ale căror temelii şi căpătîie să fie de aramă, iar trupul lor argintat. Toţi aceştia să fie făcuţi din lemn ce nu putrezeşte, iar în jurul lor, la vedere, să se reverse strălucirea acestor materii. Şi de asemenea un chivot poleit în aur curat, iar lemnul lui îmbrăcat în aur să fie şi el lemn care să nu putrezească. Pe lîngă acestea să mai fie un sfeşnic avînd un singur fus ca temelie, care să se împartă la vîrf în şapte braţe, avînd tot atîtea cercuri (scafe) pe ramuri. Materialul sfeşnicului să fie de aur fără vreun gol, sau de lemn, înăuntru. Pe lîngă acestea, un jertfelnic şi un acoperămînt al împăcării şi aşa numiţii heruvimi care să umbrească cu aripile lor chivotul. Aceştia să fie de aur nu numai la suprafaţă, pentru a înfăţişa vederii o culoare frumoasă, ci în întregime de aur, pînă în miezul lor. Apoi, pe lîngă acestea, diferite perdele din pînză ţesute cu meşteşug, avînd în ţesătura lor împletite felurite flori. Prin ele cortul se împarte în două: una văzută, în care pot păşi unii dintre slujitori, şi altă parte care nu se vede şi în care nu se poate intra. Partea dinainte să se numească Sfînta, iar cea ascunsă, Sfînta Sfintelor. Pe lîngă acestea să mai fie vase de spălat şi vetre de foc. Şi împrejmuirea de afară a curţi-

54. Pare să avem aci o tîlcuire interesantă a textului din Ps. 18, 2. De obicei se socoteşte că cerurile şi tăria care vestesc slava lui Dumnezeu sînt stelele de pe cer. Dar aci se pare că sfîntul Grigorie vede în cerurile ce vestesc slava lui Dumnezeu armonia cu care este alcătuit cortul ceresc, la care Moise urcă. Deci însuşi acest cort se face trîmbiţă tainică, sau «glasul» lui Dumnezeu; iar slava vestită de acest glas e cea arătată în fâpturi. Cu alte cuvinte, Moise vede în cortul din cer ordinea raţiunilor contemplate în fâpturi (ἐν τοῖς οὖσι). S-ar părea însă că ceea ce se spune mai jos despre «cunoştinţa puterii lui Dumnezeu, născută din contemplarea celor ce sînt» contrazice tîlcuirea de mai sus. Însă s-ar putea ca această «contemplare» a celor ce sînt să nu fie o contemplare simplă a făpturilor în aspectul lor văzut, ci a raţiunilor lor existente în Dumnezeu. În acest caz nu se opune nimic ca aceste raţiuni să se vadă ca fiind înrădăcinate în cortul de sus, deşi ele se arată şi în făpturi. Arătarea lor în făpturi e o trîmbiţă răsunătoare ce vesteşte slava lui Dumnezeu din făpturi. Dar prin faptul că aceste raţiuni sînt înrădăcinate în cortul cel sfînt, sau în Dumnezeu, Moise poate urca de la contemplarea lor în făpturi, la sînul lor dumnezeiesc, sau la cortul ceresc; sau că, chiar în arătarea lor în făpturi, ele se cuprind în sînul dumnezeiesc, ca într-un cort atotcuprinzător.

lor să fie alcătuită din pînze de păr și din piei vopsite în roșu ; și toate cîte sînt arătate în Scriptură.

Ce rațiune ar putea înțelege în amănunte cele spuse ? Și ce lucruri nefăcute de mînă pot închipui acestea ? Și ce folos aduce celor ce privesc închipuirea în materie a celor văzute acolo de Moise ? Dar eu socotesc că e bine să lăsăm tîlcuirea înțelesului acestora, acelora care au puterea să cerceteze prin Duhul adîncurile lui Dumnezeu (I Cor., 2, 10), dacă e cineva de felul acesta ca să poată «grăi taine în Duhul» (I Cor. 14, 2), cum zice Apostolul. Ceea ce spunem noi pe temeiul presupunerilor noastre despre acest înțeles lăsăm la judecata cititorilor, să primească sau să respingă, după cum va socoti cugetarea celui obișnuit să judece.

Zicem, deci, după ce Pavel a dezvăluit în parte taina (Evr. 9, 11), luînd ca temei scurta lui tîlcuire, că lui Moise i s-a descoperit mai înainte ca printr-un chip, taina despre cortul care cuprinde totul. Cortul acesta este Hristos, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, Care, nefiind făcut de mînă după firea Lui, primește să se plăsmuiască atunci cînd e de trebuință să fixeze acest cort între (în) noi. Astfel, în oarecare fel, același cort este și nefăcut și făcut, în prima calitate existînd de mai înainte ca necreat, iar în a doua primind această alcătuire văzută, făcîndu-se creat [54 b].

54 b. Cortul pe care-l vede Moise în întunericul de pe Sinai cuprinde totul. Dar ca cuprinzător al tuturor celor create și al rațiunilor lor dumnezeiești, El este Cuvîntul lui Dumnezeu, Care, fiind cortul nefăcut de mînă, cuprinde rațiunile tuturor, dar pe urmă, făcîndu-Se și om, cuprinde și în alt mod cele create pe baza rațiunilor aflate în El din veci. El este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu, pentru că poate crea, cuprinde, susține, conduce cu o minunată rînduială și aduna în Sine toate, pentru că puterea și înțelepciunea ce se vede în toate Îl are pe El ca subiect, sau pentru că El însuși Se arată pentru cei ce văd cu adevărat în această putere și înțelepciune ce le-a creat, le cuprinde și le conduce spre Sine pe toate. El este astfel ipostasul ultim al tuturor, este ipostasul prin fire al celor dumnezeiești și ipostasul prin întrupare al celor create. El Se poate face și cort făcut, sau omenesc, pentru că e Modelul omului, pentru că omul e și el un cort, sau un subiect care cuprinde toate cele create în ideile lor, care e făcut să aibă și pe Dumnezeu Cuvîntul în sine, fiind întărit prin El în capacitatea de a cuprinde toate. Întrupîndu-Se ca om Cuvîntul lui Dumnezeu însuși S-a fixat în calitate de cort între noi, sau în firea noastră omenească, cuprinzînd din însuși interiorul omenesc toate și în același timp întărind în omenescul nostru la maximum capacitatea de a cuprinde toate. Apoi, prin unirea Sa cu noi, ne face pe fiecare împreună-cuprinzător cu El al tuturor. El cuprinde prin noi toate într-un mod omenesc și noi cuprindem prin El toate, într-un mod dumnezeiesc. El Se face din Biserica ce le cuprinde într-un anumit fel pe toate încă înainte de întrupare, prin întrupare, Biserica ce le strînge și mai mult în Sine, într-un mod în parte văzut, împăcîndu-le prin sîngele crucii Lui (Col., 1, 15—20). S-a făcut Biserică și, în același timp, Arhiereul ei, adunîndu-le și ca om pe toate în Sine ca într-o încăpere, dar în aceeași calitate și ca subiect mijlocitor la Tatăl, ca să le ofere împreună cu Sine Sie-Și ca Dumnezeu și lui Dumnezeu Tatăl însuși, dîndu-le putere să se aducă și ele împreună cu El, ca jertfă lui Dumnezeu. Iar omul, fiind chemat să fie și el cort în cortul dumnezeiesc, iar Cuvîntul dumnezeiesc, cort deplin înfăptuit în cortul omenesc, sau un singur cort în corturile omenești, omul e chemat să fie și el Biserică, sau în Biserică, adică să le cuprindă pe toate împreună cu ceilalți semeni și să fie cuprins de toți, dar în același timp să fie preot al lor. Separarea lui de ceilalți și ne-

Celor ce primesc întocmai taina credinței noastre nu li se va părea poate neclar ceea ce spunem. Căci Unul este în toate, Care era și mai înainte de veacuri, dar Care S-a și născut în cele de pe urmă dintre veacuri, fără să aibă nevoie să Se nască în timp [55]. Căci cum ar avea nevoie de naștere în timp Cel ce există dinainte de timpuri și de veacuri? Dar a primit, pentru noi, care prin lipsă de voință ne-am stricat ființa, să Se facă ca noi, ca să aducă iarăși la ființă (la existență) ceea ce ajunsese în afara ființei (existenței) [56]. Acesta este Dumnezeu, Unul născut, Care cuprinzînd în Sine totul, Și-a fixat între (în) noi cortul Său.

păsarea de ei e o stare nefirească ce-i slăbește firea, fiind în același timp o ieșire din Dumnezeu Cuvîntul, sau din Cel ce este, Care le cuprinde pe toate, iar ca om Se roagă și mijlocește pentru toate. Cuprins în Hristos, cortul atotcuprinzător se realizează prin aceasta și el mai deplin în calitate de cort ce le cuprinde pe toate împreună cu toți, în forma ontologic-dialogică, și ca atare el este, asemenea lui Hristos, nu numai cort, ci și preot al cortului său și, împreună cu alții, chemat să se roage și să mijlocească pentru toți, fiind legat prin cuvînt în mod activ și conștient cu Dumnezeu-Cuvîntul și cu semenii săi și, prin Dumnezeu-Cuvîntul făcut om, referindu-se la Dumnezeu-Tatăl. Omul tinde să le cuprindă pe toate ca rațiuni și ca cuvinte ale Cuvîntului dumnezeiesc, dar și ca cuvinte ale Cuvîntului dumnezeiesc devenit om și ale celorlalți oameni, deci împreună cu El și cu ei într-un acord și într-o bucurie comună pentru această îmbogățire prin El și prin împreuna-lucrare dialogică a tuturor între ei și cu El. Căci toate cuvintele care-i vin lui prin rațiunile lucrurilor și nu numai lui, ci tuturor împreună, și în același timp, prin comunicarea mai directă a revelației mai presus de creație, sînt un apel adresat omului ca să răspundă Cuvîntului dumnezeiesc și lui Dumnezeu-Tatăl pentru toate cîte i s-au dat, iar prin aceasta, să fie și el preot al tuturor.

55. Cuvîntul lui Dumnezeu, născut dinainte de veci din Tatăl, Se naște în timp ca om, dar nu dintr-o necesitate internă, ci din iubirea benevolă, deci în deplină libertate față de oameni. Numai dacă se raportă în libertate față de oameni, poate să-i facă și pe ei să se raporte în libertate față de El și între ei. Numai chemarea dă răspunsului caracter liber. Dar la om, chemarea venind de la Dumnezeu, impune în același timp obligația răspunsului. În răspunsul la chemare este o unire paradoxală între libertate și obligație nu numai morală, ci și ontologică. Fie chiar negativ, răspunsul se dovedește o necesitate. Forma negativă e și o dovadă a unirii libertății și necesității în răspunsul omului.

56. «Ne-am stricat ființa» (τὸ εἶναι παραφθείραντας) sau am corupt-o, nu înseamnă numaidecît o nimicire totală a ființei. Deci, spunînd sfîntul Grigorie: «Să aducă iarăși la ființă (εἰς τὸ ὂν πάλιν ἐπαναγάγῃ), ceea ce ajunsese în afară de ființă (τὸ ἔξω τοῦ ὄντος γενόμενον)» poate să se înțeleagă: să aducă iarăși la Cel ce este, sau în Cel ce este (în cortul Lui), firea noastră care ieșise din Cel ce este, sau ieșise dintr-o adevărată existență, dar rămăsese totuși într-o existență chinuită, slăbită la maximum, într-o existență mincinoasă, amăgitoare, de coșmar. Dar se poate înțelege prin aceasta și o aducere la existența proprie a făpturilor, după ce ieșiseră din starea de existență proprie a lor, pe care acestea nu o pot avea decît în legătură cu Cel ce este cu adevărat (Ὁ ὄντως ὤν). Făptura, căzînd din comunicarea firească cu Dumnezeu, ca izvor al vieții, a căzut într-o existență atît de slăbită, că ea se poate numi mai mult existență părută, amăgire, fără ca aceasta să însemne o totală neexistență. Dar ce existență este aceea în care omul nu mai știe decît de ceea ce se schimbă continuu din sine și nu și de ceea ce rămîne mereu și veșnic și care-i dă sentimentul unei consistențe, sentimentul dimensiunii unui adînc al său împlîntat în Cel ce este pînă în abisul fără fund? Pentru noua ancorare a ființei noastre în acest adînc a venit Fiul lui Dumnezeu, ancorînd întîi în Sine firea omenească pe care a asumat-o, apoi, prin comuniunea cu El, pe toți cei ce primesc această comuniune.

Iar dacă este numit «cort» Binele cel atît de mare, să nu se tulbure deloc iubitorul de Hristos, gîndind că s-a micșorat mărirea firii dumnezeiești în înțelesul aflat în acest cuvînt. Pentru că nici o alta dintre numiri nu poate cuprinde înțelesul acelei firi, ci toate rămîn la fel de departe de înțelesul ei deplin, atît cele ce sînt socotite ca cuprinzînd înțelesuri mici, cît și cele prin care se face cunoscut ceva mare. Ci, ca toate celelalte, fiecare numire, după înțelesul ei, poate fi folosită în chip bine credincios spre arătarea puterii dumnezeiești, ca doctor, păstor, apărător, înger, pîine, vie, cale, ușă, casă, apă, piatră, izvor și toate celelalte ce se pot folosi într-un înțeles vrednic de Dumnezeu. Dar puterea cuprinzătoare a făpturilor, în care locuiește toată plinătatea dumnezeirii, cortul de obște al tuturor, care cuprinde în el toate, se numește cort în înțelesul cel mai propriu. Însă e de trebuință ca să se potrivească cu numele și vederea lui, în care fiecare dintre cele văzute ne ridică la contemplarea vreunui înțeles vrednic de Dumnezeu.

Deoarece marele apostol înțelege prin catapeteasma cortului de jos trupul, iar aceasta socotesc că o face din pricina felurimii lui, pentru că trupul își are firea alcătuită din cele patru stihii, (iar această tîlcuire o dă pentru că el însuși fusese condus poate la vederea cortului în cele nepătrunse mai presus de ceruri, odată ce i s-au descoperit tainele raiului prin Duhul), bine ar fi ca, ținînd seama de tîlcuirea făcută de el unei părți, să potrivim toată înțelegerea cortului tîlcuirii date de el acestei părți. Deci vom face chiar prin cuvintele Apostolului lămurirea celor închipuite în cort. Căci zice undeva despre Unul Născut, pe care-L înțelegem prin cort, că «întru El au fost făcute toate cele văzute și cele nevăzute, fie Scaunele, fie Stăpîniile, fie Începătoriile, fie Domniile, fie Puterile» (cf. Col., 1, 16).

Așadar stîlpii înălțați, strălucitori de poleiala argintie și aurie, și verigile și heruvimii care acopereau cu aripile lor chivotul și toate celelalte cîte le înfățișează descrierea alcătuirii cortului, sînt, pentru cel ce privește spre cele de sus, Puterile mai presus de lume, contemplate în cort, care, din voia dumnezeiască, susțin toate. Ele sînt adevăratele noastre susținătoare, trimise să slujească celor ce vor primi mîntuirea, care asemenea unor verigi prind sufletele noastre ale celor mîntuiți, ridicînd pe cei ce zac la pămînt spre înălțimile virtuții. Iar cînd Scriptura vorbește despre heruvimi ce acopereau cu aripile lor tainele ascunse în chivotul legii, întărește înțelesul arătat de noi prin cort. Căci noi am învățat că acesta este numele Puterilor ce se contemplă în jurul firii dumnezeiești, pe care le-au văzut Isaia și Iezechiel.

Iar chivotul legămîntului, acoperit cu aripile lor, să nu ni se pară străin auzului[56 b]. Căci la Isaia se poate afla aceeaşi numire dată aripilor, ca chip, de către prooroc. Ceea ce se spune despre chivot mie mi se pare că are acelaşi înţeles cu ceea ce se spune de către proorocii aceia. Aceasta mi se pare că înseamnă necuprinsul (neînţelesul) contemplat al celor ascunse şi negrăite. Iar auzind despre braţele sfeşnicului ce se înalţă ca nişte ramuri dintr-o singură tulpină, pentru ca lumina să se reverse îmbelşugat şi darnic din toate părţile, nu vei greşi de te vei gîndi la razele de multe feluri ale Duhului, care împodobesc acest cort, cum spune Isaia, împărţind în şapte iluminările Duhului (Is. 7, 1).

Iar acoperămîntul împăcării socotesc că nu mai are nevoie de vreo tîlcuire, odată ce Apostolul i-a dezvelit înţelesul cînd a spus: «Cel pe care Dumnezeu l-a pus împăcare pentru sufletele noastre» (ἱλαστήριον). Iar cînd aud de jertfelnic şi de altarul tămîierii, înţeleg închinarea adusă neîncetat în acest cort de către cele cereşti. Fiindcă nu numai limba celor de pe pămînt şi a celor de deasupra pămîntului[57], ci şi a celor cereşti se zice că înalţă cîntare de laudă Începătorului a toate. Aceasta este jertfa plăcută lui Dumnezeu, roada buzelor, cum zice Apostolul (Evr. 13, 15) şi buna mireasmă a rugăciunii.

Iar dacă în cort sînt văzute şi piei vopsite în roşu şi ţesături din păr, nici prin acestea nu se întrerupe firul contemplaţiei (tîlcuirii duhovniceşti). Căci ochiul proorocesc ajuns la vederea celor dumnezeieşti a văzut de mai înainte patima mîntuitoare, închipuită prin fiecare din cele spuse: prin pielea roşie, sîngele, iar prin păr, moartea. Fiindcă părul în trupul omului este fără simţire; de aceea e chipul morţii.

Deci cînd proorocul Moise vede cortul de sus, acestea le vede. Iar cînd cineva gîndeşte la cortul de jos (fiindcă adeseori acesta sau Biserica e numită de Pavel, Hristos)[58], bine este să înţeleagă prin stîlpii Bisericii pe slujitorii tainei dumnezeieşti. Căci aşa îi numeşte Scriptura pe apostoli, pe învăţători şi pe prooroci. Pentru că nu numai Petru şi Ioan şi Iacov sînt stîlpi ai Bisericii, nici numai Ioan Botezătorul nu a

56 b. În chivot se aflau acoperite legea lui Moise, care reprezenta pe Cuvîntul lui Dumnezeu, nedescoperit încă în mod direct, toiagul înflorit al lui Aaron, sau firea noastră din nou refăcută, care se va arăta după descoperirea directă a Cuvîntului lui Dumnezeu, şi năstrapa cu mană, care însemna trupul lui Hristos ce ni se va împărtăşi după întruparea Lui. Acestea închipuiau cele ascunse şi necuprinse ale lui Dumnezeu, sau mai bine zis ale planului lui Dumnezeu cu lumea, pe care nici heruvimii nu le cunoşteau încă, deşi străjuiau deasupra locului unde erau ascunse, sau în jurul lui Dumnezeu.

57. «Cele de deasupra pămîntului» pot să fie stelele, sau pot să fie cei plecaţi de pe pămînt în dreapta credinţă, de care se deosebesc îngerii, ca «cei cereşti».

58. Cortul de sus e Cuvîntul dumnezeiesc, sau Dumnezeu neîntrupat. Iar cortul de jos, sau Biserica, poate fi numită şi ea Hristos, sau Dumnezeu-Cuvîntul cel întrupat şi prelungit în trupul Său tainic.

fost sfeşnic aprins, ci toţi cei pe care se sprijină Biserica şi cei care prin faptele lor s-au făcut luminători, încît se zic stîlpi şi sfeşnice ale Bisericii. «Voi sînteţi lumina lumii» (Mt., 5, 14), zice Domnul către apostoli. Şi iarăşi dumnezeiescul Pavel le porunceşte altora să fie stîlpi, zicînd: «Fiţi tari şi neclintiţi» (I Cor., 15, 58). Şi pe Timotei l-a clădit ca stîlp bun, făcîndu-l şi pe el, cum spune cu glasul său, stîlp şi întărire a adevărului Bisericii (I Tim., 3, 15). În acest cort se vede săvîrşindu-se neîncetat, dimineaţa şi seara, jertfa de laudă şi tămîierea rugăciunii. Aceasta ne-o dă să înţelegem marele David, cînd îndreptează spre Dumnezeu rugăciunea ca o tămîie întru miros de bună mireasmă şi săvîrşeşte jertfa prin ridicarea mîinilor (Ps. 140, 2). Iar auzind cineva de spălătoare, să înţeleagă pe cei ce prin apa tainică se curăţesc de întinăciunea păcatelor. Spălător a fost Ioan cel ce spală în Iordan prin botezul pocăinţei. Spălător a fost Petru, făcînd trei mii de suflete să coboare deodată în apă. Spălător al lui Candachie a fost Filip (Fapte 8, 27, 38) şi în sfîrşit toţi cei ce, făcîndu-se părtaşi de darul Duhului, fac harul lucrător. Iar curţile care, legate între ele, împrejmuiesc cortul, de le va înţelege cineva ca paşnica unire în cuget a celor ce cred, nu se va abate de la ceea ce se cuvine. Căci aşa le tîlcuieşte David cînd zice: «Cel ce aşezi ca hotare ale Tale pacea». Prin piele vopsită în roşu şi prin ţesăturile din păr, cu care este împodobit cortul, se poate înţelege în chip potrivit fie omorîrea trupului păcatului, al cărei chip este pielea vopsită în roşu, fie vieţuirea aspră prin înfrînare, cu care se înfrumuseţează în mod deosebit cortul Bisericii. Pentru că pielea ce nu are în sine puterea de viaţă prin fire se face înflorită prin vopsirea în roşu, ceea ce înseamnă că harul Duhului Sfînt, care înfloreşte în oameni, nu vine decît în cei ce s-au omorît păcatelor. Iar dacă prin culoarea în roşu se socoteşte că Scriptura închipuieşte şi neprihănirea ruşinoasă, mă învoiesc cu cel ce judecă astfel. Iar împletitura din păr, care face pînza aspră şi înţepătoare la pipăit, închipuieşte înfrînarea aspră, ce nimiceşte patimile cu care ne-am obişnuit. Iar acestea toate arată prin ele viaţa în feciorie, care asupreşte trupul celor ce vieţuiesc astfel.

Iar partea dinăuntru, numită Sfînta Sfintelor, în care nu pot intra cei mulţi, socotim că nu se abate nici ea din înşiruirea celor tîlcuite. Căci e ceva cu adevărat sfînt şi de necuprins adevărul celor ce sînt, şi Sfînta Sfintelor, în al căror lăuntru nepătruns şi negrăit e întemeiat cortul tainelor [59]. Acest adevăr trebuie să rămînă neiscodit în înţelesul lui mai presus de înţelegere.

59. «Adevărul de necuprins al celor ce sînt (τῶν ὄντων), în care e întemeiat cortul tainelor», pare să însemneze aci Dumnezeu însuşi, deşi alteori Acesta e numit de sfîntul Grigorie: ὁ ὄντως ὤν, Cel ce este de sine subzistent, numele de τὰ ὄντα (cele ce

Acestea și alte asemenea lor învățîndu-le prin vederea cortului, ochiul curățit al sufletului lui Moise, și înălțat fiind prin astfel de vederi, urcă iarăși spre vîrful altor înțelesuri, primind învățătura despre veșmintele preoțești [60]. Între acestea este haina de dedesubt și cea de deasupra și engolpionul strălucitor prin lucirile feluritelor pietre prețioase și mitra de pe cap și tăblița de pe ea, șorțul de in, rodiile, clopoțeii, iar deasupra tuturor, judecata și arătarea, și adevărul contemplat în amîndouă și, legate de acestea pe o parte și pe alta, pietrele de pe umeri ce aveau săpate în ele numele patriarhilor. Mulțimea și numirile veșmintelor ne face să vedem în fiecare un înțeles mai înalt. Căci cărei haine a trupului i se poate da numele de arătare, sau de judecată, sau de adevăr? E limpede din acestea că prin cele descrise nu se înfățișează îmbrăcămintea materială, ci o podoabă a sufletului, țesută din purtările virtuoase. De haina pînă la călcîie, de culoare albastră, zic unii din cei ce au tîlcuit acest cuvînt înaintea noastră, că această culoare închipuiește aerul. Eu însă nu pot să spun cît de mult se înrudește culoarea aceasta cu culoarea aerului. Totuși, nu resping această tîlcuire. Căci tîlcuirea se potrivește cu înțelesul virtuții, pentru că aceasta voiește ca cel ce are de gînd să se sfințească lui Dumnezeu și să-și aducă trupul său ca o victimă neomorîtă, într-o jertfă vie și într-o slujire cuvîntătoare [60 b],

sînt) fiind dat făpturilor. Dar această folosire labilă a termenului «cele ce sînt» (τὰ ὄντα), poate să se datorească faptului că sfîntul Grigorie, înțelegînd prin «cele ce sînt» nu atît aspectul material al făpturilor, ci rațiunile lor din Dumnezeu, numele acesta al lor poate fi folosit și pentru cele ce sînt ale lui Dumnezeu, sau pentru Dumnezeu Însuși. În felul acesta, în ele poate fi întemeiat, sau își poate avea sediul (καθιδρυμένης) cortul tainelor, sau cortul rațiunilor dumnezeiești ale creaturilor și ale Bisericii. Aceste rațiuni sînt taine, pentru că conținutul lor nu poate fi cunoscut niciodată pînă la capăt de către noi.

60. La vederea veșmintelor preoțești, sau la înțelesurile lor ajunge Moise, urcînd și mai sus. Aceasta arată din nou că întunericul în care a intrat nu e un gol uniform, ci în el se deslușesc înțelesuri tot mai înalte, care solicită mai departe alte și alte înaintări în urcuș.

60 b. Τῷ θεῷ ἱερᾶσθαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ προσάγειν σῶμα τῇ ἱερουργίᾳ καὶ σφάγιον γενέσθαι μὴ νεκρούμενον ἐν τῇ ζώσῃ θυσίᾳ καὶ λογικῇ λατρείᾳ. A se sfinți lui Dumnezeu, sau a se face jertfă lui Dumnezeu este unul și același lucru. Căci numai egoismul, ca opus jertfirii de sine, face pe om nesfînt, sau necurat. Trupul e ca o victimă înjunghiată în această jertfă, ca o victimă sfințită, dar e victimă neomorîtă, care rămîne într-o stare de jertfă benevolă și într-o slujire cuvîntătoare adusă lui Dumnezeu. Căci în această jertfire are loc un dialog între Dumnezeu și om, în care Dumnezeu îi cere omului să se sfințească, dăruindu-I-se Lui, iar omul răspunde. Astfel omul rămîne în această stare de jertfă organul unei grăiri de laudă lui Dumnezeu, al unui răspuns prin care dă glas mulțumirii aduse lui Dumnezeu cu cuvîntul sau cu lucrul. Omul, ca ființă cuvîntătoare, e singurul care poate exprima slujirea și închinarea adusă lui Dumnezeu printr-un răspuns conștient, manifestat în cuvinte și fapte. În aceasta se arată că e partener al dialogului cu Dumnezeu, dar partenerul care recunoaște că depinde de Dumnezeu și că îi este dator cu recunoștință, cu laude și cu supunere, ba și cu cerere pentru cele ce îi aduc de la Dumnezeu o sporire și o înălțare a vieții. Omul se aduce astfel jertfă grăind, sau răspunzînd lui Dumnezeu în mod conștient de supunerea, de lauda și de recunoștința ce I le datorează. Dar jertfa de model în felul acesta a fost și este Hristos. El ne-a arătat că Dumnezeu nu cere jertfa unui

nu trebuie să-și înăbușe sufletul printr-o îmbrăcăminte groasă și foarte cărnoasă a vieții, ci să-și subțieze ca pe o pînză de păianjen, prin curățirea vieții, toate deprinderile lui și să se apropie de cele purtate în sus, adică să se facă aerian frîngînd firea aceasta corporală, ca, atunci cînd vom auzi trîmbița cea de pe urmă, aflîndu-ne neîngreuiați și ușori, să fim răpiți în văzduh împreună cu Domnul, nefiind atrași la pămînt de nici o greutate [61]. Deci cel ce, cum spune psalmistul, «și-a subțiat ca paianjenul sufletul său», a îmbrăcat haina cea aeriană de la cap pînă la picioare. Aceasta înseamnă că legea nu vrea să se scurteze virtutea. Iar clopoțeii de aur, urmați fiecare de cîte o rodie de jur împrejurul hainei, închipuiesc strălucirea faptelor bune. Căci două sînt faptele prin care sporește virtutea : credința în Dumnezeu și o conștiință în purtarea vieții. Aceste rodii și acești clopoței le adaugă marele Pavel la veșmîntul lui Timotei, cînd îi zice că trebuie să aibă credință și conștiință trează.

Credința să răsune puternic în predica despre Sfînta Treime, iar viața să fie asemenea firii fructului numit rodie. Căci învelișul rodiei nu se poate mînca, fiind tare și aspru, dar ceea ce se ascunde înăuntru este plăcut la vedere prin chipul frumos și felurit al fructului, însă și mai plăcut la gust și dulce la mîncare. Tot așa, viețuirea înțeleaptă și aspră este greu de primit și neplăcută simțurilor, dar e plină de bune nădejdi și dulce în rodul ei. Căci după ce grădinarul vieții noastre aduce la creștere rodia la vremea ei și o face să-și arate celor ce o gustă frumusețea adunată de ea, împărtășirea de roadele ei este dulce. Căci zice undeva dumnezeiescul Pavel că orice educație la început nu pare plăcută, ci tristă, cum e coaja rodiei celor ce o ating. Dar mai pe urmă dă un rod plăcut. Aceasta este dulceața dinăuntru a fructului. Scriptura

animal inconștient și necuvîntător și neliber, ci jertfa de sine adusă în libertate și în conștiință, de către ființa omenească, care își arată această libertate și conștiință, gîndind-o în înțelesurile ei, deci în cuvinte. Jertfa vie se arată și în răbdarea pătimirilor curate.

61. Un trup îngroșat, nejertfit continuu lui Dumnezeu, trage și sufletul în jos. În expresia : «Să frîngem firea aceasta corporală», ca și în aceea de εἶδος (formă a trupului), pe care o păstrează omul după înviere, unii teologi occidentali, care nu înțeleg rostul ascezei, au văzut o influență origenistă, știut fiind că Origen socotea că sufletul va lepăda trupul în viața viitoare. Dar prin expresia : τὴν σωματώδη ταύτην φύσιν μετακλάσαι, sfîntul Grigorie face aluzie la frîngerea trupului lui Hristos în Euharistie și deci și la jertfa lui Hristos pe Cruce, prin care El «Și-a frînt» trupul (κλώμενον), cerîndu-ne și nouă să facem ceva asemănător. Dacă sfîntul Grigorie ar socoti că trupul nostru nu va învia, ar socoti că nici trupul lui Hristos n-a înviat și nu ni se dă în Euharistie. Dar el socotește că Hristos a înviat cu trupul, datorită și subțierii Lui prin moarte. Căci spune că el ni se împărtășește în dumnezeiasca Euharistie. «Căci cum s-ar face hrană trupului Cel netrupesc ?» (P.G. 44, 368). Deci, în expresia de mai sus, sfîntul Grigorie exprimă ideea că un trup ușurat de grăsime în viața aceasta se poate înălța mai ușor în întîmpinarea Domnului, cînd va veni întru slava Lui. Atît expresia λογικὴ λατρεία (jertfă cuvîntătoare) cît și κλώμενον (frînt) se foloseau și se folosesc și azi în Sfînta Liturghie.

mai poruncește că haina aceasta să fie împodobită cu ciucuri. Ciucurii sînt adăugiri atîrnate peste trebuință, în formă de globuri, numai ca podoabă. Prin aceasta învățăm că virtutea nu trebuie îndeplinită numai pe măsura poruncilor, ci trebuie să se ajungă și la ceva gîndit de noi din cele din afara lor, care să fie ca un adaos pentru împodobirea veșmîntului, cum făcea și Pavel, care împletea de la sine ciucuri frumoși în porunci. Căci legea îngăduind ca cei ce slujesc la altar să aibă partea lor de la altar și neîmpiedicînd ca cei ce vestesc Evanghelia să-și aducă cu ei o femeie și să trăiască din Evanghelie, Pavel vestește totuși Evanghelia fără împovărarea cuiva, flămînzind, însetînd și fiind lipsit de haine. Aceștia sînt ciucurii frumoși ce împodobesc veșmîntul poruncilor prin adăugirile sale.

Apoi se pun peste haina cea lungă doi umerari ce coboară pînă la piept, ca și pe spate, uniți între ei cu două paveze așezate pe fiecare umăr, iar pavezele sînt pietre scumpe purtînd săpate în ele, fiecare, numele a șase patriarhi. Țesătura umerarilor este din felurite culori : albastrul se împletește cu porfira, iar stacojiul cu visonul (albul inului). Și în toate acestea e întrețesut firul de aur, încît din această amestecare felurită de culori se răspîndește o strălucire frumoasă a țesăturii. Din acestea învățăm că cele ce sînt dincolo de suprafață, cele ce se fac podoaba inimii, se alcătuiesc din multe și felurite virtuți. Albastrul se împletește cu porfira, căci împărăția se însoțește cu curăția vieții [62]. Stacojiul se amestecă cu visonul (cu albul inului), căci în roșeața rușinii e amestecată strălucirea și curăția vieții. Iar aurul ce strălucește împreună cu aceste flori închipuiește comoara adunată într-o astfel de viață.

Și iarăși numele patriarhilor, care sînt săpate în pietrele atîrnate de umeri, nu puțin ne ajută la această înfrumusețare. Căci prin pildele faptelor bune în care ne-au premers ei, se înfrumusețează și mai mult viața oamenilor. Iar de podoaba umerarilor atîrna o altă podoabă. Ea consta din niște plăcuțe atîrnate de paveze, pe fiecare umăr. De aceste plăcuțe atîrna o tăbliță de aur în formă de patrat, strălucind de pietrele prețioase așezate în patru rînduri, fiecare rînd fiind alcătuit din cîte trei pietre. În aceste pietre nu se găsea una la fel cu alta, ci fiecare strălucea prin niște raze deosebite. Forma podoabei era aceasta. Iar înțe-

62. Porfira închipuiește împărăția cerurilor în care vom ajunge, iar albastrul (aerian) închipuiește curăția vieții sau subțirimea ei de pe urma eliberării de patimi. Aceste două însușiri se armonizează desăvîrșit, căci însăși împărăția cerurilor înseamnă stăpînirea omului peste sine și libertate de patimi, precum, la rîndul ei, însăși curăția înseamnă o stăpînire împărătească peste sine. Avem în această învățătură, despre subțierea trupului prin spiritualizare ascetică, temelia pentru stilul icoanei bizantine.

lesul plăcuțelor atîrnate de umeri este înarmarea cuvenită împotriva protivnicului. Căci, precum s-a spus puțin mai înainte, virtutea se cîștigă prin credință și prin buna conștiință a vieții. Amîndouă acestea se întăresc din ambele părți, prin plăcuțe, care rămîn negăurite de săgețile vrăjmașului, ca niște arme ale dreptății la dreapta și la stînga. Iar podoaba în formă de pătrat, atîrnată de plăcuțe, dintr-o parte și alta, în care sînt scrise numele patriarhilor și semințiilor, slujește ca acoperămînt al inimii. Scriptura ne învață că cel ce respinge pe vicleanul săgetător prin aceste două platoșe își împodobește sufletul cu toate virtuțile patriarhilor, fiecare strălucind altfel prin pavăza virtuții. Iar forma pătratului era un semn al statorniciei în bine. Căci o astfel de formă este greu de clătinat, fiind fixată deopotrivă prin cele patru unghiuri, pe liniile drepte ale laturilor.

Iar lănțișoarele prin care aceste podoabe se prind de brațe mi se pare că ne învață că viața înaltă se deosebește prin îmbinarea înțelepciunii (a filosofiei) făptuitoare, cu contemplația (vederea) lucrătoare, dat fiind că inima închipuiește contemplația (vederea) iar brațele, faptele. Iar capul împodobit cu diademă înseamnă cununa rînduită celor ce au bineviețuit, întrucît aceasta este împodobită cu o tăbliță de aur pe care sînt săpate semne tainice. Încălțăminte nu i se mai adaogă celui îmbrăcat cu o astfel de podoabă, pentru a nu fi îngreuiat în mersul său și greu de mișcat, din pricina încălțămintei din piele moartă, în înțelegerea vederii de pe munte. Căci, cum i-ar fi fost încălțămintea o podoabă piciorului, odată ce a fost lepădată la prima descoperire ca piedică în urcuș ?

Cel ce a trecut prin atîtea trepte pe rînd aduce în mînă tablele tăiate în piatră de Dumnezeu, care cuprind în ele legea Lui. Dar acestea sînt sfărîmate, lovindu-se de împotrivirea celor ce au păcătuit. Iar păcatul a constat în facerea unui idol, închinătorii la idoli sculptînd o statuie închipuind un vițel. Acest idol a fost însă sfărîmat în întregime și topit în apă și făcut băutură celor ce păcătuiseră. Istoria ne-a arătat prin acestea de mai înainte că materia lăcomită pentru prețul ei, cînd slujește necredinței, ajunge la pieire în tot felul, aducînd pieire și oamenilor, fapt ce se întîmplă mai ales acum la noi [63]. Căci orice înșelăciune idolească a pierit cu totul, sorbită de gurile binecredincioase, care prin mărturisirea cea bună au pricinuit în ei înșiși nimicirea materiei necredinței. Și misterele păgînești născocite odinioară s-au prefăcut cu totul în apă curgătoare și fără statornicie, în apă de băut chiar de gurile celor ce lăudau odinioară în chip nebunesc idolii. Cînd vezi pe cei căzuți mai înainte într-o astfel de deșertăciune, nimicind și pierzînd acum acelea în care-și puneau mai

63. În vremea sfîntului Grigorie de Nyssa se sfărîmau ultimii idoli ai păgînismului.

înainte toată încrederea, oare nu ţi se pare că istoria aceasta arată limpede că orice idol va fi înghiţit cîndva de gurile celor ce vor trece, de la înşelăciune, la dreapta credinţă ?

Apoi Moise înarmează pe leviţi împotriva celor de un neam cu ei, iar aceştia, cutreierînd tabăra de la un capăt la altul, ucid la întîmplare pe cei ce-i întîlnesc, lăsînd vîrful sabiei să aleagă pe cei ce sînt de ucis. Ucigînd la fel pe oricine se nimerea, nu au făcut nici o deosebire între cei pe care îi ucideau, neluînd în seamă că unul era duşman sau prieten, străin sau din familie, rudă sau nu, ci aceeaşi pornire a mîinii lovea pe oricine îi cădea la îndemînă. Folosul ce-l avem din acest cuvînt este acesta : întrucît toţi s-au învoit la rău şi toată tabăra era ca unul în răutate, bătaia vine peste ei fără deosebire. Aşa cum cel ce loveşte pe cineva din cei prinşi în păcat loveşte cu biciul la întîmplare în orice parte a trupului, ştiind că durerea unei părţi trece la tot trupul, tot astfel biciul, lovind într-o parte, a cuminţit întregul, ca pe un trup, care este pedepsit pentru că a luat parte întreg la răutate. Deci cînd, deşi păcatul e văzut deopotrivă în mai mulţi, mînia lui Dumnezeu nu se porneşte asupra tuturor, ci numai asupra unora, se cuvine să vedem în aceasta îndreptarea urmărilor prin iubirea Lui de oameni, care nu loveşte pe toţi, dar îi aduce pe toţi la înţelepciune, prin loviturile venite peste unii, abătîndu-i pe toţi de la rău.

Dar acesta este înţelesul după literă al celor istorisite. Însă înţelesul mai înalt ne poate folosi în alt fel. Căci legiuitorul zice într-un cuvînt îndreptat spre toţi : «Dacă este cineva al Domnului să vină la mine» (Ieş., 32, 25). Prin aceasta legea porunceşte tuturor : «Dacă vrea cineva să fie prieten al lui Dumnezeu, să se facă prieten mie (legii)». Pentru că cel ce este prieten al legii este numaidecît şi al lui Dumnezeu. Iar celor ce s-au adunat la această poruncă în jurul lui, le spune să folosească sabia împotriva fratelui, prietenului şi aproapelui. Urmînd şirul înţelesurilor mai înalte, prin aceasta înţelegem că tot cel ce caută la Dumnezeu şi la legea Lui, se curăţeşte prin ucidere de păcatele ce şi le-a însuşit. Căci nu tot fratele, sau prietenul, sau aproapele e văzut de Scriptură în înţeles bun, ci cîteodată cineva e şi frate şi străin, şi prieten şi duşman, şi apropiat şi dimpotrivă. Prin acestea înţelegem gîndurile crescute în noi, a căror viaţă le este moarte, sau a căror moarte pricinuieşte viaţa noastră. Iar înţelesul acesta conglăsuieşte cu cele spuse despre Aaron, înţelegînd prin întîlnirea cu el, întîlnirea cu îngerul ajutător şi ocrotitor, care lucrează semnele împotriva egiptenilor. Acest înger e socotit, după cuviinţă, că e de mai înainte, întrucît firea îngerească şi netrupească a fost zidită înainte de firea noastră, dar e socotit frate pentru înrudirea acestei firi gîndite cu mintea (inteligibile), cu

partea spirituală a noastră. Dar, prin contrazicerea ce apare între întîlnirea bună cu Aaron și faptul că acesta se face slujitor al izraeliților în făurirea idolilor, Scriptura ne arată că numirea de frate nu are întotdeauna același înțeles, ci ea poate fi folosită și în înțelesul contrar. Alt frate este cel ce surpă pe tiranul egiptean și altul, cel ce făurește izraeliților idolul, chiar dacă numirea este aceeași pentru amîndoi. Împotriva unor astfel de frați scoate Moise sabia. Împotriva acestora poruncește el celorlalți să se pornească, dîndu-și el însuși sie-și aceeași lege. Nimicirea unui astfel de frate înseamnă nimicirea păcatului. Căci tot cel ce nimicește păcatul, sădit în sine prin sfatul celui protivnic, omoară în sine pe cel ce viețuia în sine prin păcat.

Dar și mai mult vom adeveri învățătura aceasta dacă vom cuprinde în tîlcuirea noastră și alte cîteva amănunte ale acestei istorisiri. Căci s-a zis că, la porunca lui Aaron, izraeliții au trebuit să-și scoată cerceii, și din materialul adunat de la ei s-a făcut idolul. Ce vom zice deci? Că Moise împodobește auzul izraeliților cu podoaba cercelului, adică cu legea, iar fratele cu nume mincinos scoate prin neascultare podoaba pusă în auz și face din ea idol. De fapt, la prima intrare a păcatului în lume, sfatul dat oamenilor de a nu asculta porunca a pricinuit un fel de îndepărtare a cercelului, din ureche. Iar șarpele a fost socotit de primii oameni prieten și apropiat, ca unul ce părea că-i sfătuiește ceva folositor și bun, îndemnîndu-i să lepede porunca dumnezeiască. Și aceasta este scoaterea din ureche a cercelului poruncii. Deci cel ce ucide pe astfel de frați sau prieteni, sau apropiați, va auzi de la lege cuvîntul acela pe care, spune istoria, l-au rostit cei ce au ucis pe unii ca aceștia: «V-ați umplut astăzi mîinile voastre înaintea Domnului, fiecare întru fiul său și întru fratele său, ca să se dea peste voi binecuvîntare» (Ieș., 32, 29).

Dar mi se pare potrivit să amintim și despre cei ce, primind păcatul, l-au introdus în lume. Căci aflăm că tablele lucrate de Dumnezeu, în care era înscrisă legea dumnezeiască, căzînd la pămînt din mîinile lui Moise și sfărîmîndu-se de împotrivirea aspră a pămîntului, Moise aduce iarăși, dar nu pe aceleași, ci numai legea scrisă pe ele. Pentru că făurind table din materia de jos, le înfățișează puterii Celui ce săpase legea pe cele dintîi. Și astfel cheamă din nou harul, aducînd legea pe table de piatră, Însuși Dumnezeu întipărindu-Și cuvintele pe piatră.

Poate că în acestea vedem grija proniei dumnezeiești față de noi. Căci dacă dumnezeiescul apostol spune adevărul, numind tablele «inimă», adică partea conducătoare a sufletului (și spune fără îndoială adevărul cel ce cercetează prin Duhul adîncurile lui Dumnezeu), drept urmare putem afla că la început firea omenească era nesfărîmată și nemuritoare, fiind făcută de mîinile dumnezeiești și împodobită cu sem-

nele nescrise ale legii ; și deci era sădită în chip firesc în noi voința conformă legii, de a respinge păcatul și de a cinsti pe Dumnezeu.

Dar după ce a răsunat în auz sunetul păcatului pe care Scriptura îl numește la început glasul șarpelui, iar istoria privitoare la table, glasul celor ce cîntau îmbătați de vin, căzînd la pămînt, tablele acestea s-au sfărîmat. Dar adevăratul Legiuitor, al Cărui chip este Moise, a creat din nou Sie-și din pămîntul nostru tablele firii noastre [64]. Căci nu nunta I-a produs Lui trupul purtător de dumnezeire, ci Se face El însuși făuritor al trupului Său, pe care scrie degetul dumnezeiesc. Căci Duhul Sfînt a venit peste Fecioara Maria și puterea Celui Prea Înalt a umbrit-o. Iar făcîndu-se aceasta, firea a avut iarăși nesfărîmarea și s-a făcut nemuritoare prin cele scrise în ea de degetul dumnezeiesc. Iar degetul acesta este Duhul Sfînt, Care este numit adeseori de Scriptură deget.

Apoi se săvîrșește o astfel și o atît de mare prefacere a lui Moise spre o stare mai înaltă, încît arătarea slavei sale nu poate fi privită de ochiul pămîntesc. Fără îndoială, cel căruia i se descoperă taina dumnezeiască a credinței noastre cunoaște cum se potrivește înțelesul ei mai înalt cu istoria aceasta. Căci cel ce a îndreptat tabla sfărîmată a firii noastre căzute (înțelegem, desigur, prin cele spuse, pe Cel ce a vindecat rănile noastre), sau a adus iarăși tabla zdrobită a firii noastre la starea de la început, înfrumusețată, cum s-a spus, de degetul dumnezeiesc, nu mai poate fi văzut de privirile celor nevrednici, făcîndu-se prin covîrșirea slavei de neapropiat celor ce-L privesc. Și într-adevăr, cînd va veni (cum zice Evanghelia), întru slava Sa și toți îngerii împreună cu El, de abia Se va face încăput și văzut de cei drepți. Iar necredinciosul și ereticul iudaizant vor fi nepărtași de vederea Lui, cum spune Isaia : «Să piară deci necredinciosul, ca să nu vadă slava Domnului» (Is., 26, 10). Dar ne-am oprit la acestea, urmînd firul celor mai înainte cercetate în tîlcuirea duhovnicească a acestui loc.

Să ne întoarcem acum la cele ce ne stau în față. Cum deci cel de care mărturisește Scriptura limpede de atîtea ori că a văzut pe Dumnezeu (cînd zice : «Față către față», ca și cînd cineva ar vorbi cu prietenul

64. Primele table aduse de Moise, cioplite de Dumnezeu, reprezintă inima creată la început de Dumnezeu. Ea a fost sfărîmată de păcatul strămoșesc. Tablele de al doilea, aduse de Moise, nu mai sînt cioplite de Dumnezeu, ci de Hristos ca om, pe care Moise îl reprezintă (Ieș., 34, 1). Este inima cea nouă, sau înnoită pe care Și-a dat-o Hristos ca om, luînd-o din pămîntul firii noastre, dar cioplind-o cu puterea Sa dumnezeiască. În fond sînt cioplite și aceste table tot de Dumnezeu, dar în calitatea Lui de om, adică prin întruparea Lui. Dar Hristos ca om oferă firea noastră asumată de El Lui însuși ca Dumnezeu, sau lui Dumnezeu-Tatăl, ca să-Și înscrie din nou legea Lui în ea. Aceste table de al doilea, sau firea omenească refăcută în Hristos, nu se mai sfărîmă ; în El rămîne veșnic înnoită, sau cu poruncile lui Dumnezeu înscrise și înfăptuite de ea. Deci nu se mai șterge legea scrisă în ea de degetul dumnezeiesc, sau de Duhul Sfînt.

său), ajungînd aci, ca și cînd nu s-ar fi împărtășit din cele ce, după mărturia Scripturii, s-a împărtășit, cere lui Dumnezeu să i Se arate, ca și cum Cel mereu văzut de el nu i S-ar fi arătat? Și glasul de sus răspunde acum dorinței celui ce cere și nu respinge să-i facă lui acest adaos. Dar îl întristează iarăși, spunîndu-i că ceea ce cere el nu poate încăpea în viața oamenilor. Dar știm că este un loc lîngă Sine, cum zice Dumnezeu însuși, și pe locul acela, o stîncă și în stîncă, o deschizătură în care poruncește lui Moise să stea. Apoi Dumnezeu va acoperi cu mîna Sa gura acestei deschizături pînă ce El va trece pe din afara ei, chemînd pe Moise să-I vadă spatele (Ieș., 33, 21—22). Și așa a văzut Moise pe Cel căutat, odată ce cuvîntul lui Dumnezeu i-a făcut făgăduința Lui nemincinoasă.

Dacă ia cineva acestea după literă, nu numai că înțelesul lor rămîne nelămurit celor care-l caută, dar nici măcar nu e curățit de o înțelegere necuvenită a lui Dumnezeu. Fiindcă numai la cele ce au chip se poate vorbi de față sau de spate. Dar orice chip mărginește un trup. Deci cel ce cugetă un chip la Dumnezeu nu va socoti că El e liber de o natură trupească. Însă orice corp este, fără îndoială, compus și ceea ce este compus își are ființa alcătuită din îmbinarea unor elemente deosebite. Iar ceea ce este compus nu va spune nimeni că este de nedesfăcut. Iar ceea ce se poate desface, nu poate fi nestricăcios, fiindcă stricarea este desfacerea compusului[65]. Dacă, deci, înțelege cineva «spatele lui

65. I se recunoaște lui Dumnezeu însușirea simplității, în sensul că El nu este compus. Iar datorită simplității, este de nedesfăcut și deci nestricăcios, incoruptibil. Căci orice corupere sau alterare este o desfacere în elementele componente, o desfacere în progres. Simplitatea lui Dumnezeu înseamnă deci o unitate desăvîrșită a ființei Lui, nesupusă nici unei coruperi, nici unui proces de desfacere. O forță a unității menține și pe cele compuse în unitate, atît timp cît durează, căci simpla alăturare a elementelor lor componente nu le-ar putea constitui ca întreguri. Această unitate face elementele lor complementare. Dar forța acestei unități dintre ele nu durează prea mult. Însă o anumită forță a unității tot rămîne între elementele care au compus anumite întreguri, căci numai ea poate să le mîne la formarea altor întreguri. Mai ales, persistă o unitate între componentele cosmosului. Căci numai aceasta explică persistența lui ca un întreg. Dar această forță, care ține legate toate în același cosmos, implică în ea forțe ramificate, mobile, care se combină în alte și alte unități ca părți ale cosmosului întreg. Unitatea aceasta generală străbate prin toate elementele cosmosului, dirijînd forțele ramificate spre unificări provizorii, în varietate continuă. Forța aceasta a unității generale nu-și poate avea obîrșia și suportul de susținere decît în forța unei unități supreme desăvîrșite, căci altfel ce-ar împiedica cosmosul de a se desface complet odată cu elementele diferitelor unități compuse, sau să țină piept acestei tendințe de desfacere a lor și să le readucă în alte unități? O unitate sau o simplitate superioară cosmosului menține unitatea lui, dar o lasă să se adapteze unei lumi care, odată cu unitatea ei și cu permanența anumitor forme de combinație, manifestă și o schimbare în această unitate și în individuațiunile unor forme (specii) durabile de compoziție. În orice caz, în lume, oricît s-ar menține ea ca întreg într-un fel de identitate cu sine însăși, este o stricare, o corupere continuă. Iar o unitate individuală, care s-a stricat odată sau a pornit spre stricare, nu se mai poate reface. Menținerea lumii nu e o menținere care să se extindă și asupra individuațiunilor ei. Iar conștiințele existente în ea sînt proprii unor individuațiuni. Deci menținerea lumii în identitatea ei e o menținere de care nu sînt satisfăcute tocmai

Dumnezeu» după literă, e condus la această nebunie în chip necesar de înlănțuirea firească a cugetării. Pentru că partea dinainte și spatele țin numaidecît de un chip, iar chipul e propriu trupului. Iar acesta putîndu-se desface se poate desface prin însăși firea lui. Căci tot ce este compus se poate desface. Iar ceea ce se poate desface nu poate să fie nestricăcios. Deci cel ce slujește literei, pe temeiul unei cugetări ce se desfășoară ca în lanț, va socoti stricăciunea ca aparținînd lui Dumnezeu. Dar Dumnezeu este nestricăcios și netrupesc. Dar atunci, care e înțelesul potrivit al celor scrise, în afară de cel după literă? Și dacă partea aceasta a celor scrise în cuvîntul Scripturii ne silește să găsim un alt înțeles, se cade, fără îndoială, să înțelegem în același fel întreaga istorie. Căci înțelesul pe care îl găsim într-o parte, trebuie să-l vedem în întreg.

Așadar și locul de lîngă Dumnezeu și stînca din acel loc și încăperea din stîncă numită deschizătură și intrarea lui Moise în ea și acoperirea gurii ei de către mîna dumnezeiască, și trecerea și chemarea lui Dumnezeu și apoi vederea spatelui Lui va fi potrivit să fie cugetate prin ridicarea la un plan mai înalt. Care este deci înțelesul acestora?

Așa precum corpurile ce tind în jos, dacă pornesc la vale, chiar dacă nimeni nu le mai împinge după prima mișcare, se avîntă prin ele însele într-o mișcare și mai repezită în jos, atîta vreme cît rămîn cu chipul înclinat și supus acestei porniri, neaflîndu-se nimic care, prin împotrivire, să oprească pornirea lor, tot așa, dar dimpotrivă, sufletul eliberat de împătimirea sa pămîntească se avîntă ușor și repede în mișcarea către cele de sus, ridicîndu-se de la cele de jos, spre înălțime. Și neființd nimic care să-i oprească de sus pornirea (pentru că firea binelui este atrăgătoare pentru cele ce privesc spre el), sufletul se ridică mereu mai sus de la sine, întinzîndu-se împreună cu dorința după cele cerești spre cele dinainte, cum zice Apostolul (Filip., 3, 14), continuînd zborul spre ceea ce e mai sus. Căci, dorind ca prin cele ajunse să nu piardă înălțimea văzută mai sus, e purtat neîncetat de pornirea spre cele de sus, reînnoind mereu prin cele dobîndite tăria zborului. Fiindcă lucra-

formele cele mai înalte de existență din ea, sau singurele forme în care lumea își arată un sens: conștiințele umane. Pe lîngă aceea constatăm în conștiința umană, sau în subiectul uman conștient, o unitate superioară tuturor unităților compuse din lume: e unitatea simplă, necompusă, cu toată varietatea simțirilor, a cugetărilor, a conținuturilor ei. E o unitate a spiritului. Numai spiritul poate fi cu adevărat simplu. Numai el poate vedea și unitatea relativă a lumii materiale, sau îi poate da acesteia o unitate în el însuși. O unitate de felul acestei unități spirituale, dar existentă prin sine și infinit mai puternică, trebuie să fie aceea care menține și o relativă unitate în lume și care a creat și spiritele necompuse legate de trupuri. Unitatea aceea supremă nu poate fi legată de un trup compus, care prin descompunerea lui aduce suferință sufletului simplu. Numai puterea ei mai presus de fire va putea da și lumii și omului o unitate incoruptibilă în viața viitoare, prin sălășluirea în ei.

rea prin virtute își hrănește puterea prin osteneală, neslăbindu-și tăria prin lucrare, ci sporind-o.

Pentru aceasta zice că și marele Moise, urcînd mereu, nu se oprește niciodată din urcuș, nici nu-și pune vreun hotar sie-și în mișcarea spre înălțime, ci, odată ce a pus piciorul pe scara care se sprijină de Dumnezeu, cum spune Iacov, pășește pururea spre treapta de deasupra și nu încetează niciodată să se înalțe, prin aceea că mereu descoperă ceva deasupra treptei atinse în urcușul spre înălțime. Respinge mincinoasa înrudire cu împărăteasa egiptenilor. Se face apărător al evreului. Se mută la viețuirea în pustie, pe care nu o tulbură viața omenească. Paște în sine turma viețuitoarelor blînde. Vede strălucirea luminii. Își face neîngreuiat urcușul spre lumină prin scoaterea încălțămintei, scoate la libertate pe cei înrudiți și de un neam cu el. Vede înecat pe vrăjmașul ce se aruncă în valuri. E călăuzit de nor, potolește setea prin piatră, plugărește pîinea din cer. Nimicește apoi pe cei de alt neam prin întinderea mîinilor. Aude glasul trîmbiței. Intră în negură. Pătrunde în cele nepătrunse ale cortului nefăcut de mînă. Află tainele dumnezeieștii preoții. Nimicește idolul, îmblînzește pe Dumnezeu, aduce din nou legea sfărîmată de păcatul iudeilor. Strălucește de slavă.

Dar ridicat prin astfel de înălțări, arde încă de dorință și e flămînd de și mai mult. Și însetează încă de cele cu care se adăpa pururea cît putea. Și, ca și cînd nu s-ar fi împărtășit încă, se roagă să dobîndească, cerînd lui Dumnezeu să i Se arate, nu cît poate să vadă, ci cît este Acela.

Iar mie mi se pare că aceasta o pătimește printr-o simțire de dragoste a sufletului simțitor față de Cel prin fire bun, suflet pe care nădejdea îl atrage pururea de la binele atins, la binele văzut mai sus, aprinzîndu-i, prin ceea ce a dobîndit, dorința spre ceea ce e ascuns. De aceea fierbintele îndrăgostit de Cel frumos, bucurîndu-se de Cel ce Se arată mereu mai sus, ca de un chip al Celui dorit, dorește să se împărtășească de însăși fața arhetipului (modelului) [66]. Căci aceasta o voiește rugămintea îndrăzneață a dorinței ce trece peste toate hotarele: să se bucure de Cel frumos nu prin oglinzi și chipuri, ci față către față.

Iar glasul dumnezeiesc îi dă ceea ce cere prin cele ce nu-i dă (δι ὧν ἀπαναίνεται), arătîndu-i prin puține cuvinte un adînc nemăsurat de înțelesuri. Căci marea dărnicie a lui Dumnezeu a binevoit să împlineas-

66. ὡς εἰκόνα τοῦ ποθουμένου: Dumnezeu e văzut de Moise și de cel ce urcă în trăirea și cunoașterea Lui, într-un chip sau în altul superior, căci chiar lumina virtuților mereu mai înalte din el, sau starea lui mereu mai înduhovnicită, se arată prin ele numai ca prin niște chipuri mereu mai înalte ale lui Hristos. Cel ce urcă prin aceste virtuți se bucură de ele ca chipuri ale lui Hristos, dar el dorește să vadă arătarea sau fața Lui descoperită (τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀρχετύπου).

că dorința lui, dar nu i-a făgăduit vreo încetare și săturare a dorinței [67]. Pentru că nu S-ar arăta slujitorului pe Sine însuși, dacă ceea ce se vede din El ar fi de așa fel, că ar face să înceteze dorința celui ce vede. Căci a vedea pe Dumnezeu cu adevărat stă în aceea că cel ce privește spre El nu ajunge niciodată la sfîrșitul dorinței de a-L vedea [68]. Fiindcă spune: «Nu vei putea vedea fața Mea; că nu va vedea vreun om fața Mea și să fie viu» (Ieș., 28, 20). Aceasta nu pentru că cuvîntul (Scriptura) l-ar arăta pe Dumnezeu cauza morții celor ce-L văd (căci cum s-ar face fața vieții vreodată cauză a morții celor ce se apropie de ea?), ci fiindcă Dumnezeu, fiind prin fire de-viață-făcător, iar semnul firii dumnezeiești fiind acela că întrece orice cunoaștere, cel ce socotește că Dumnezeu este ceva din cele ce se cunosc, întrucît s-a abătut de la Cel ce este spre ceea ce i se pare închipuire cunoscătoare că este, nu mai are viață. Căci adevărata viață este Cel ce este cu adevărat. Iar Acesta rămîne neapropiat cunoașterii. Dacă deci firea de-viață-făcătoare e mai presus de cunoaștere, ceea ce se cuprinde, fără îndoială, nu este viață. Iar ceea ce nu este viață nu are o fire în stare să se facă dătătoare de viață. Deci nici nu împlinește dorința lui Moise prin cele prin care dorința lui rămîne

67. Dumnezeu îi dă lui Moise, care Îl roagă să-i arate fața Lui însuși, ceea ce cere, prin faptul că refuză să-i dea. Adică tocmai întrucît nu-i dă vederea feței, îi dă să-L cunoască ca ceea ce este El: ca Cel cu neputință de văzut, ca Cel ce nu are o față mărginită, definită. Dacă s-ar arăta ca avînd o față definită, mărginită, Moise sau cel ce a urcat atît de sus ca el, s-ar opri la aceasta și n-ar urca și mai sus. Iar aceasta ar însemna că pentru el Dumnezeu nu e infinit, nu e Cel a cărui cunoaștere nu are hotar, și ar ajunge la o săturare, la o încetare a dorinței lui de a se ridica și mai sus. De aceea, Dumnezeu nu-i promite vreo oprire și săturare a dorinței de a-L vedea (στάσιν δέ τινα τοῦ πόθου καὶ κόρον). E străveziu că sfîntul Grigorie combate aci teoria platonic-origenistă despre ajungerea sufletului la o oprire sau la o săturare a dorinței de a vedea pe Dumnezeu în viața viitoare, fapt care îl va face să dorească o nouă coborîre în trup.

68. Același paradox al cunoașterii de Dumnezeu, exprimat astfel: a vedea pe Dumnezeu (ἰδεῖν τὸν θεὸν) constă în a nu ajunge la sfîrșitul dorinței de a vedea și mai mult din El; a vedea pe Dumnezeu, este a vedea nemărginirea Lui, care nu poate fi cuprinsă niciodată; ba, mai bine zis, a trăi această nemărginire. Dar această vedere (contemplare), care nu se satură niciodată de a vedea și a trăi și mai mult nemărginirea lui Dumnezeu, nu înseamnă o nevedere a lui Dumnezeu Cel nemărginit, sau o încremenire în aceeași conștiință a neputinței de a cuprinde pe Dumnezeu; nu înseamnă o στάσις, pur și simplu. Ci vederea necuprinderii lui Dumnezeu este în același timp o mișcare continuă la un grad mai mare de vedere și de trăire a necuprinderii Lui. Deci ea nu este o simplă teologie negativă, resemnată la aceeași conștiință a necunoașterii totale a unui Dumnezeu în afara oricărei experiențe a Lui. Vederea sau experiența necuprinderii lui Dumnezeu e în același timp o însetare de a vedea sau a cuprinde și mai mult din ea. Sfîntul Simeon Noul Teolog a exprimat această experiență paradoxală astfel: «Cînd beau, totodată însetez... Sînt mereu însetat, deși în gura mea e mereu apa ce curge și ea se revarsă în pîraie. Dar cînd văd oceanul, mi se pare că nu beau deloc, pentru că doresc să am tot, deși am din belșug toată apa în gura mea» (*Hymne XXIII*, în *Hymnes*, Sources Chrétiennes, nr. 170, p. 211). Nic. Cusanus spune: «În cunoașterea de Dumnezeu cel infinit transcenderea nu are sfîrșit. Cu cît e cineva mai științtor, cu atît se știe mai neștiutor» (Karl Jaspers, *Nik. Cusanus*, München, Piper, 1964, p. 26 și 31).

neîmplinită [69]. Astfel, din cele spuse învățăm că Dumnezeu este după firea Sa nehotărnicit, neînchis de vreo margine. Căci dacă ar socoti cineva pe Dumnezeu ca avînd vreo margine, ar fi numaidecît de trebuință să cugete împreună cu marginea și ceea ce e dincolo de ea [70]. Căci ceea ce este mărginit sfîrșește numaidecît în ceva, așa cum marginea celor de pe uscat este aerul și a celor din apă, apa. Deci, precum peștele este înconjurat la toate marginile lui de apă, iar pasărea, de aer, iar la mijloc, între pește și apă sau între pasăre și aer, este suprafața cea mai din afară care înconjoară fie pasărea, fie peștele, după care urmează apa sau aerul, la fel ar fi de trebuință, dacă Dumnezeu ar fi gîndit între margini, să fie înconjurat de ceva de o fire străină. Iar înlănțuirea judecății cere ca ceea ce înconjoară să fie mai larg decît ceea ce este înconjurat.

Dar Dumnezeu este mărturisit ca binele prin fire, iar ce este de altă natură decît binele, numaidecît va fi altceva decît binele. Iar ceea ce este în afara binelui se cuprinde în firea răului [71]. Apoi s-a arătat că în-

69. «Nu va vedea fața Mea, rămînînd viu», are înțelesul că cel ce socotește că vede fața lui Dumnezeu nu mai este viu, căci nu mai este în comunicare cu Cel ce este, din Care vine viața și în cel ce stă în comunicare cu El. Dumnezeu nu împlinește dorința lui Moise de a-l lăsa să considere ca față a Lui ceva ce poate fi văzut ca un chip definit, care nu este de fapt fața Lui, ci este un idol. Căci prin aceasta nu i-ar împlini în realitate dorința. Ci i-o împlinește tocmai întrucît îl ține în conștiința că trebuie să urce tot mai sus, la nesfîrșit, pe calea cunoașterii lui Dumnezeu.

70. Ideea că odată cu marginea unui lucru trebuie să cugetăm numaidecît și că dincolo de marginea lui este un alt lucru, a dezvoltat-o Simon Frank în *Connaissance et être*, urmînd lui Nicolaus Cusanus. Dar nu a tras concluzia pe care a tras-o sfîntul Grigorie de Nyssa, că, cugetîndu-L fără o margine pe Dumnezeu, ne dăm seama că dincolo de El nu mai e nimic. Desigur deosebit de Dumnezeu mai sînt și alte lucruri. Dar dacă Dumnezeu nu are margini, rezultă că aceste alte lucruri sînt cuprinse în oarecare fel de El. Dar ca ele să nu reprezinte niște realități care Îl mărginesc și totuși să existe în El, fără să fie identice cu El, trebuie să fie create și susținute de El, dar nu și invers.

71. Un alt argument că Dumnezeu e nemărginit: dacă Dumnezeu e Binele prin fire, atunci ceea ce L-ar mărgini cu adevărat ar trebui să fie de altă fire. Dar de altă fire nu e decît ceea ce nu e bun, adică ceea ce e rău. Aceasta ar însemna că există din veci răul, care mărginește pe Dumnezeu ca Binele prin fire. Dar răul nu poate avea o existență prin sine, căci însăși existența ce ar avea-o ar fi un bine. Sau existența nu s-ar mai identifica cu Dumnezeu. Răul însă nu e decît un parazit ce roade din ființă, din existență. Dar din existența incoruptibilă a lui Dumnezeu nu poate roade. El roade numai din existența care nu e subzistentă prin ea, care deci se poate corupe, adică din existența creată. Ca atare, el apare după apariția creaturii și e tolerat de Dumnezeu, nu pentru că existența creată nu poate ființa decît avînd acest parazit în ea, ci pentru că îl primește prin libertatea ei, adică pentru că se hotărăște în mod liber să-și țină existența în comunicarea nedeplină cu Dumnezeu, izvorul existenței. Ca atare, răul nu e cu totul în afara puterii lui Dumnezeu, dar Dumnezeu îl tolerează, pentru că tolerează libertatea creaturii. Căci o creatură fără libertate n-ar fi propriu-zis nici bună, nici corespunzătoare puterii lui Dumnezeu ca persoană, pentru că ar fi cu o gravă lipsă în ea. O creatură fără libertate, cum e cea a obiectelor, e adusă și susținută în existență de Dumnezeu, numai ca mijloc de manifestare a relației iubitoare dintre făpturile conștiente și libere. O lume fără persoane libere nu ar mai fi o lume creată de un Dumnezeu liber, ci o lume emanată în sens panteist dintr-o esență neliberă, lipsită de sens.

velișul este mai larg decît conținutul. Reiese deci numaidecît că cei ce socotesc pe Dumnezeu ca avînd o margine trebuie să primească și gîndul că este cuprins de rău. Iar dacă orice conținut e mai mic decît învelișul, urmează că ceea ce e mai mare stăpînește peste ceea ce este mai mic. Deci cel ce închide pe Dumnezeu între margini, pune binele sub stăpînirea a ceea ce este protivnic [72]. Dar aceasta este o nebunie. Așadar nu se va cugeta vreo înconjurare a firii nevăzute. Iar ceea ce este neînconjurat nu are o fire ce poate fi cuprinsă, ci toată dorința către bine, atrasă de urcușul spre ea, se întinde pururea împreună cu drumul ce duce spre ea. Și în aceasta constă a vedea cu adevărat pe Dumnezeu: în a nu afla niciodată o săturare a dorinței de a-L afla. Totdeauna privitorul, prin cele ce le poate vedea, trebuie să ardă de dorința de a vedea și mai mult. Astfel nici un hotar nu ar putea să oprească înaintarea în urcușul spre Dumnezeu, prin faptul că, pe de o parte, nu se află nici o margine a binelui și pe de alta, prin nici o săturare nu se taie sporirea dorinței spre bine [73].

72. Dacă Dumnezeu este Binele, ceea ce este în afara Lui e răul, sau numai răul. Iar dacă Dumnezeu este înconjurat din toate părțile de un rău decît care nu este mai tare, atunci răul e mai extins decît Dumnezeu și Dumnezeu nu are unde Se extinde. Iar cum binele e prin firea lui extensiv, un bine neextensiv sau neputincios să se extindă nu este un bine deplin. Astfel un Dumnezeu hotărnicit este lipsit și în acest sens de însușirile unui adevărat Dumnezeu. Lucrurile acestea se pot spune și despre o lume care e considerată ea însăși dumnezeu (în sens panteist), dar care e amestecată cu răul. În ea niciodată binele nu poate învinge, ci, dimpotrivă, răul face ca niciodată să nu se împlinească un sens în ea. Dacă această lume este infinită, iar răul este amestecat pretutindeni în ea, ea este un infinit cu dublu aspect, al binelui și al răului; sau un infinit, în care binele este finit, iar răul nimicește curînd orice rod al binelui (orice ființă înzestrată cu conștiință). Sau dacă se socotește că și răul este limitat de bine, cum se poate să rezulte un infinit din două realități finite? În orice caz, într-o lume socotită dumnezeu, în care răul nimicește tot ce produce binele mai corespunzător lui (persoanele conștiente), răul e mai tare decît binele. Aceasta ar putea îndemna pe unii să spună că binele nu face parte din categoriile existenței, că existența e indiferentă în raport cu binele. Dar aceasta umple iarăși de un nonsens existența.

73. Chiar în faptul că niciodată dorința noastră nu ajunge la o săturare de bine, se arată că trebuie să existe undeva un bine realizat din veci în nemărginirea lui, și că el trebuie să exercite o atracție asupra ființei noastre, deci că aceasta trebuie să fie creată de el și pentru el. Numai tendința spre bine dă existenței noastre un sens. Dar ființa noastră nu poate face parte din acel bine infinit, pentru că în acest caz și ea ar avea în sine binele în gradul infinit, nemaisimțind o trebuință să înainteze spre și mai mult bine. Și cum binele din noi, pe măsură ce-l realizăm într-o mai mare măsură, e pe de altă parte mai expansiv și mai atractiv în raport cu alte ființe, fără ca această expansiune și atracție să exercite vreo silă asupra lor, ci făcîndu-le să i se deschidă în mod liber și să tindă în mod liber spre ființa care își întinde binele spre ele, Binele nemărginit trebuie să fie și el expansiv și atractiv față de ființele conștiente, mărginite, într-un mod absolut, dar fără să exercite vreo silă asupra lor. Caracterul absolut al atracției lui se vede în faptul că ființa conștientă creată nu poate să nu tindă spre bine, chiar dacă alege liber forma de bine spre care tinde și chiar dacă se poate înșela asupra binelui pe care-l alege, socotind drept bine ceea ce nu e bine. Categoria binelui domină în mod absolut ființa creată conștientă, ceea ce dovedește că binele e legat prin fire de existență.

Dar ce este locul acela gîndit lîngă Dumnezeu? Și ce este piatra? Și ce înseamnă încăperea din piatră? Și ce înseamnă mîna lui Dumnezeu, care acoperă gura acelei scobituri din stîncă? Apoi, ce este trecerea lui Dumnezeu? Și ce înseamnă «spatele Lui», pe care a făgăduit Dumnezeu să-l arate lui Moise, care-i ceruse să-i arate fața? Căci trebuie ca fiecare din acestea să fie numaidecît ceva mare și vrednic de marea dărnicie a lui Dumnezeu, pentru ca făgăduința aceasta a lui Dumnezeu să fie crezută că a fost mai mare și mai înaltă decît toate celelalte vederi ale lui Dumnezeu, care s-au împărtășit mai înainte marelui slujitor. Cum ar putea deci înțelege cineva, din cele spuse, înălțimea la care dorește să urce, după atîtea trepte, Moise și cel care voiește să ajute spre tot binele pe cei ce iubesc pe Dumnezeu, ușurîndu-le, prin călăuzire, urcușul spre El? «Iată, zice, loc la Mine». Înțelesul se potrivește cu cele înfățișate mai înainte. Căci zicînd «loc», nu a închis ceea ce a spus între niște margini (pentru că nu are măsură ceea ce este fără cantitate), ci prin folosirea unui chip scris împrejur și măsurat, conduce pe ascultător spre ceea ce este nesfîrșit și nehotărnicit. Și mie mi se pare că Scriptura vrea să înfățișeze un astfel de înțeles, deoarece dorința ta e îndreptată spre ceea ce este înainte și spre care nu te saturi niciodată să alergi, căci nu cunoști vreo săturare de bine, ci dorința privește mereu spre mai mult. «Locul de lîngă Mine» este atît de larg că cel ce a pătruns în el nu ajunge niciodată la capătul lui.

Iar alergarea este, în alt înțeles, stare. Căci «te voi așeza (te voi statornici), zice, pe stîncă». Dar acesta este lucrul cel mai minunat dintre toate: că același lucru este și stare și mișcare. Pentru că cel ce urcă, fără îndoială, nu stă; și cel ce stă nu urcă. Dar aci, a sta înseamnă a urca. Iar aceasta înseamnă că, cu cît cineva rămîne mai întărit și mai neclintit în bine, cu atît străbate mai mult drumul virtuții. Căci cel nestatornic lunecă în temelia gîndurilor sale, avînd nesigură starea lui în bine, purtat fiind de valuri încoace și încolo, cum zice Apostolul; și îndoindu-se și schimbîndu-se în părerile sale despre lucruri, nu va putea înainta niciodată spre înălțimea virtuții [74]. Aceștia sînt asemenea celor

74. Adevărata înaintare în bine are loc numai prin statornicirea în binele adevărat. În binele care pare numai bine fără să fie, nu poate avea loc o statornicire, ci acest bine amăgitor produce mereu o trecere a persoanei create conștiente, de la un lucru părut bun, la altul părut bun, pentru că nici unul nu are în el infinitatea. Iar prin lipsa acestei statornicii, ființa creată conștientă dovedește că nu înaintează în binele adevărat. Căci, binele adevărat fiind infinit, numai cel ce rămîne în el înaintează la infinit, desăvîrșindu-se cu adevărat la nesfîrșit. Binele fiind o adîncime, sau o înălțime fără sfîrșit, numai ridicîndu-ne sau adîncindu-ne mereu în el ajungem mereu la alte și alte trepte ale lui. Cine se mișcă în cele de la suprafață, întrucît acestea sînt mărginite, simte nevoia să treacă mereu de la una la alta, neadîncindu-se în nimic. Acela nu se găsește nici pe sine. Căci sinea proprie e aceea care se adîncește în infinit. Cine nu-și găsește identitatea sa statornică, privind în esența sa, nu rămîne

ce, urcînd prin nisip, chiar dacă încearcă să meargă cu pași mari trudesc în zadar, pășirea lor alunecînd mereu în jos împreună cu nisipul, încît ei se mișcă, dar mișcarea lor nu le aduce nici-o înaintare. Dar dacă cineva, precum spune psalmistul, și-a tras picioarele din adîncul curgător și le-a sprijinit pe piatră (iar piatra este Hristos, virtutea desăvîrșită), cu cît se întărește mai mult în bine și se face mai neclintit, cum sfătuiește Pavel, cu atît străbate mai repede drumul, folosindu-se de statornicia lui ca de o piatră și înaripîndu-și mișcarea pentru calea suitoare prin neclintirea în bine.

Deci, Cel ce i-a arătat lui Moise «locul» îl pornește la drum. Iar făgăduindu-i statornicirea pe piatră, îi arată modul acelei alergări dumnezeiești. Încăperea din stîncă, pe care Scriptura o numește deschizătură, bine a tîlcuit-o Apostolul prin cuvintele sale, spunînd că celor ce li s-a desfăcut cortul pămîntesc le este rînduită prin nădejde casa cerească nefăcută de mînă (II Cor., 5, 18).

Cu adevărat, cel ce a isprăvit alergarea, cum zice Apostolul, în stadionul acela întins și larg, pe care cuvîntul dumnezeiesc îl numește «loc», și a păzit credința, sau cum spune chipul, și-a sprijinit picioarele pe stîncă, acela va fi împodobit cu cununa dreptății de către mîna Conducătorului luptei. Iar această slavă e numită de Scriptură în chip felurit. Aci, e numită încăpere în stîncă, în alte locuri, desfătarea raiului, cort veșnic, locaș la Tatăl, sînul Patriarhului, țara celor vii, apa odihnei, Ierusalimul cel de sus, împărăția cerurilor, răsplata celor chemați, cununa harurilor, cununa desfătărilor, cununa frumuseții și turn întărit, ospățul bucuriei, împreună-ședere cu Dumnezeu, scaun al judecății, loc vestit, cort tainic. Același înțeles vom spune că-l are și intrarea lui Moise în stîncă. Dat fiind că prin piatră a fost înțeles de Pavel, Hristos, și toată nădejdea bunătăților se crede că este în Hristos, în Care am înviat și sînt toate vistieriile celor bune, cel ce a ajuns într-un bine oarecare se află numaidecît în Hristos, Care cuprinde tot binele. Iar cel ce a ajuns pînă la aceasta și este acoperit de mîna lui Dumnezeu, pre-

identic cu sine. E într-o continuă schimbare la suprafață, într-o înstrăinare de sinea sa originală, într-o risipire în obiectele care sînt lipsite de originalitate, într-o continuă uitare de sine. E purtat de pornirile pătimașe care apar la suprafața ființei sale ca niște valuri ce apar la suprafața mării, mișcate de vînturile din afară. «Noul» acesta schimbat continuu ține numai puține clipe. Setea după un continuu nou în acest sens e o fugă de sinea proprie, e o fugă în gol, în monotonie, un semn al neancorării în sinea proprie, al necunoașterii ei. Nestatornicindu-se în nimic, nu înțelege nimic cum trebuie, în esența sa. Trebuie să rămînem statornici pe stîncă, în ceea ce nu trece, în ceea ce e înrădăcinat în adîncul infinit statornic, ca să înaintăm în adîncul nostru însuși, înaintînd în adîncul fără fund în care sîntem înrădăcinați, deci devenind și rămînînd tot mai identici cu noi înșine. Căci adîncul nostru este înrădăcinat și se poate adînci în existența nesfîrșită, subzistentă prin ea însăși. Și numai rămînînd în aceasta, rămînem în noi, sau vice-versa. Iar statornicirea și înaintarea în bine, care e una cu existența de la temelia nostră, se face prin virtute.

cum a făgăduit Scriptura, (iar mîna lui Dumnezeu este puterea făcătoare a tuturor, adică Cel Unul Născut prin Care toate s-au făcut, Care e și loc al celor ce aleargă spre El și calea alergării, după cum El însuși spune, făcîndu-Se și stîncă celor neclintiți și cale celor ce se odihnesc), va auzi pe Cel ce l-a chemat și va merge pe urmele Lui, adică va umbla pe urmele Domnului Dumnezeu, precum poruncește legea.

Chemarea aceasta auzind-o și marele David, îi spune celui ce locuiește întru ajutorul Celui Prea Înalt: «El te va acoperi cu umerii Lui» (Ps. 90, 4), ceea ce înseamnă că te vei afla pe umerii lui Dumnezeu, pentru că umerii sînt în spate. Iar despre sine însuși zice: «Lipitu-s-a sufletul meu de Tine și dreapta Ta m-a sprijinit» (Ps. 62, 8). Vezi cum se potrivește psalmul cu istorisirea? Căci precum, după spusa psalmistului, celui lipsit de Dumnezeu îi este de ajutor dreapta Lui, așa și în istorisire, mîna lui Dumnezeu se atinge de cel ce așteaptă glasul dumnezeiesc stînd pe piatră și se roagă să-I urmeze Lui. Dar și Domnul, Care a grăit atunci lui Moise, după ce S-a făcut El însuși plinitorul legii Sale, le spune ucenicilor Săi la fel, dezvăluind înțelesul celor spuse odinioară prin ghicitură, zicînd: «De voiește cineva să-Mi urmeze Mie» (Mt., 10, 21). El nu zice: «De voiește cineva să meargă înaintea Mea». Același lucru îl spune celui care Îl roagă pentru viața veșnică: «Vino, zice, și-Mi urmează» (Mt., 19, 21).

Iar cel ce urmează vede spatele celui dinaintea lui. Așadar, Moise, care se străduiește să vadă pe Dumnezeu, e învățat acum cum poate fi văzut Dumnezeu: a vedea pe Dumnezeu înseamnă a urma lui Dumnezeu oriunde te-ar conduce. Căci trecerea Lui înseamnă conducerea de către El a celui ce-I urmează. Fiindcă nu poate ajunge altfel în chip sigur la El cel ce nu cunoaște calea, decît urmînd celui ce-l călăuzește. Deci cel ce călăuzește arată calea prin aceea că merge înaintea celui ce-l urmează. Iar cel ce urmează nu se va abate de la calea cea dreaptă, dacă el va vedea mereu spatele îndrumătorului. Căci cel ce se abate în mișcarea sa într-o latură sau alta, sau își îndreaptă privirea spre fața călăuzitorului, își taie sieși o altă cale, neurmînd pe cea arătată lui de către îndrumător. De aceea spune celui călăuzit: «Fața Mea nu o vei vedea», adică: nu trece în fața celui ce te călăuzește! Fiind că în acest caz îți va fi drumul împotriva lui. Căci binele nu merge împotriva binelui, ci îi urmează. Iar prin cel ce merge împotriva binelui, înțelege pe cel ce se așează în fața lui, pentru că păcatul privește împotriva virtuții. Virtutea însă nu e văzută mergînd împotriva virtuții. Moise nu privește contrar lui Dumnezeu, ci privește cele dinapoi ale Lui. Căci cel ce privește împotrivă nu va trăi. De aceea hotărăște glasul dumnezeiesc: «Nimeni văzînd fața Domnului nu va trăi» (Ieș., 33, 20).

Vezi ce lucru mare este să învețe cineva să urmeze lui Dumnezeu? Căci abia spre sfîrșitul vieții, după urcușurile acelea atît de înalte și după arătările înfricoșătoare și slăvite ale lui Dumnezeu, se învrednicește de acest har cel ce a învățat să meargă pe urmele lui Dumnezeu. Dar celui ce urmează astfel lui Dumnezeu nu i se mai împotrivește nici una din supărările răutății (păcatului).

Dar după acestea, se ridică împotriva lui pizma fraților săi; pizma, patima începătoare a răutății, maica morții, întîia intrare a păcatului în lume, rădăcina păcatului, născătoarea tristeții, maica nenorocirilor, temelia neascultării, începutul rușinii; pizma, care ne-a despărțit de pomul vieții și dezbrăcîndu-ne de sfințitele veșminte ne-a dus prin rușine la îmbrăcămintea de foi de smochin; pizma, care l-a înarmat pe Cain împotriva firii și a pricinuit omorîrea care se cere răzbunată de șapte ori; pizma, care l-a făcut pe Iosif rob; pizma, care este boldul pricinuitor de moarte, pumnalul ascuns, boala firii, veninul amar, topirea de bunăvoie, săgeata otrăvită, cuiul sufletului, focul din inimă, flacăra ce arde măruntaiele, a cărei nefericire nu este răul propriu, ci binele celuilalt, iar străduința urmărită, dimpotrivă, nu este binele propriu, ci răul aproapelui; pizma, care suferă de izbînzile oamenilor și se bucură de nenorocirile lor. Se întîmplă cu ea ceva asemănător cu vulturii mîncători de cadavre, care sînt uciși de mir, pentru că firea lor este obișnuită cu putreziciunea rău mirositoare. Căci ceva la fel se întîmplă cu cel stăpînit de boala pizmei: e distrus de propășirea prietenilor ca de o răspîndire a mirului, iar dacă vede vreo pătimire din vreo nenorocire, coboară lîngă ea și își înfige ciocul încovoiat, scoțînd la iveală toate ascunsurile nenorocirii.

Pe mulți i-a chinuit pizma înaintea lui Moise. Ciocnindu-se însă de acest mare om, ea s-a sfărîmat ca un vas de lut ce se ciocnește de o stîncă. În aceasta s-a arătat cu deosebire folosul cîștigat din drumul cu Dumnezeu, făcut de Moise, care, alergînd pe «locul» dumnezeiesc, s-a oprit pe stîncă, a intrat în încăperea acesteia, a fost acoperit de mîna lui Dumnezeu și a urmat Celui ce-l călăuzea, neprivind împotriva Lui, ci privind spatele Lui. El s-a dovedit pe sine ajuns la fericire, pentru că a urmat lui Dumnezeu și pentru că s-a arătat mai înalt decît poate să-l ajungă săgeata pizmei. Căci pizma își trimite săgeata și împotriva lui, dar ea nu poate ajunge la înălțimea la care se află Moise. Și coarda răutății n-a putut să arunce atît de departe patima sa, încît să treacă, de la cei ce se îmbolnăviseră înaintea lui, la el. Însă Aaron și Maria au fost răniți de patima bîrfirii și s-au făcut ca un fel de arc al pizmei, aruncînd împotriva lui, în loc de săgeată, cuvîntul (Num., cap. 12).

Dar Moise era atît de departe de a se molipsi de boala lor, încît a putut să și vindece patima celor ce se îmbolnăviseră de ea. Astfel, nu numai că nu e mișcat de pornirea de răzbunare împotriva celor ce l-au supărat, ci Îl roagă și pe Dumnezeu pentru ei. El arată, socotesc, prin cîte a făcut, că cel ce este bine îmbrăcat în platoșa virtuții nu va fi străpuns de vîrful săgeților. Fiindcă tăria ei îndoaie vîrful săgeții și o respinge. Iar arma ocrotitoare împotriva unor astfel de săgeți este Însuși Dumnezeu, pe Care-l îmbracă luptătorul pentru virtute: «Că v-ați îmbrăcat, zice, în Domnul Iisus» (Rom. 13, 11). Aceasta este armura care nu poate fi străpunsă, în care, îmbrăcat fiind, Moise a făcut neputincios pe vicleanul arcaș [75]. Așa s-a tocit în el pornirea răzbunătoare împotriva celor ce l-au supărat și fiind ei osîndiți de judecata nepărtinitoare, s-a lăsat călăuzit de dreptatea firească [76] și s-a făcut rugător la Dumnezeu pentru frații săi. E un lucru pe care nu l-ar fi făcut dacă nu ar fi urmat lui Dumnezeu, Care i-a arătat spatele Lui spre călăuzirea sigură în virtute. Iar celelalte vor fi tîlcuite în cele următoare.

Deoarece vrăjmașul firii oamenilor nu și-a găsit loc de unde să atace pe Moise, spre vătămarea lui, își îndreaptă războiul împotriva celor mai slabi și, trimițînd ca pe o săgeată în popor patima lăcomiei pîntecelui, îi stîrnește la poftă egipteană, făcîndu-i să aleagă în locul hranei din cer mîncarea de carne a egiptenilor. Dar Moise cel înalt cu sufletul, înălțîndu-se deasupra unei astfel de patimi, era întreg plin de nădejdea moștenirii viitoare, făgăduită de Dumnezeu celor ce se mutau din Egiptul gîndit (inteligibil) și călătoreau spre pămîntul acela în care țîșnește laptele amestecat cu miere. În acest scop îi face pe cîțiva, dintre iscoadele bunătăților din acel pămînt, învățători ai lor. Dintre aceștia, unii sînt, după părerea mea, gîndurile ce ne înfățișează nădejdile cele bune, iar alții, gîndurile ce se nasc din credința care întărește nădejdea în bunătățile așteptate. Iar cei ce pricinuiesc lipsa de nădejde în făgăduințele cele bune sînt gîndurile venite de la cel protivnic, care slăbesc credința în cele făgăduite. Dar Moise, neascultînd nici un cuvînt al celor protivnici, socotește vrednic de credință pe cel ce vestește cele bune despre pămîntul acela. Conducătorul iscodirii celei bune a fost Iisus (Navi), care prin asigurarea lui a făcut vrednice de crezut bună-

75. Cine e îmbrăcat în Hristos, în platoșa bunătății și curăției Lui cu neputință de atins de vreo patimă, nu poate fi străpuns de nici o săgeată otrăvitoare a răului, a poftei de răzbunare, de nici o ispită spre ură, spre plăcerea egoistă. Bunătatea și curăția lui Hristos sălășluiește în acela, cu liniștea și cu tăria lor, încovoaie orice astfel de săgeată, sau rămîn nestrăpunse de nici o ispită.

76. «Dreptatea firească» e dreptatea care se lasă călăuzită de identitatea firii oamenilor, care e aplecată în toți spre păcat. Deci e condusă de înțelegere și de iertare față de ei. Dar e în același timp și dreptatea spre care tinde firea noastră în voința de a depăși egoismul păcatului ca stare nefirească și de a înfăptui frățietatea, pacea, iertarea între oameni, proprii firii noastre.

tățile făgăduite (Num., cap. 13). Privind la el, Moise și-a văzut întărite nădejdile în cele viitoare, avînd ca dovadă a desfătării de acolo ciorchinele adus de Iisus, atîrnat pe drugi.

Auzind de Iisus, care aduce vești sigure despre pămîntul acela, și despre ciorchinele ridicat pe lemn, poți înțelege pentru ce Moise, privind și el spre acesta, a fost întărit în nădejdile lui. Căci ce altceva înseamnă ciorchinele spînzurat pe lemn, dacă nu ciorchinele spînzurat pe cruce în zilele cele mai de pe urmă, al cărui sînge se face băutură mîntuitoare celor ce cred ? Aceasta vestind-o Moise, de mai înainte, prin chip, spune : «Am băut vinul, sîngele strugurelui», prin care ne vestește de mai înainte patimile mîntuitoare.

Apoi iarăși se continuă drumul prin pustiu și poporul chinuit de sete deznădăjduiește de bunătățile făgăduite. Dar Moise face din nou să se umple pustiul de apă, izvorîtă pentru ei din piatră. Cuvîntul acesta ne învață, prin înțelesul lui duhovnicesc, despre taina pocăinței. Fiindcă cei ce s-au abătut, după ce au gustat odată din piatră, spre pîntece și trup și spre plăcerile egiptene, sînt osîndiți să flămînzească de împărtășirea de bunătăți. Dar prin căință, pot afla iarăși piatra pe care au părăsit-o și pot deschide iarăși vîna de apă și se pot sătura din nou de ea. Pe această apă o dă piatra din ea celui ce a crezut că iscodirea lui Iisus e mai adevărată decît a celor protivnici și privește spre ciorchinele din care picură sîngele celui ce a crezut în acela care a făcut piatra să izvorască iarăși apă prin lemn (Num., cap. 20). Poporul însă tot nu a învățat să urmeze pe căile măririi lui Moise. Este atras iarăși spre pofte înrobitoare și se pleacă spre plăceri egiptene. Istorisirea ne arată prin aceasta că firea omenească alunecă mai mult spre cele de jos, fiind dusă pe mii de căi spre boală. De aceea Moise, împotrivindu-se, ca un doctor prin meșteșugul său, oricărei patimi ce stăpînește peste oameni, nu lasă boala să domnească peste ei pînă la moarte. Căci unora, pofta celor nebunești le-a adus șerpii, care prin mușcătura lor au vărsat în cei mușcați veninul ucigător. Dar marele legiuitor, printr-un chip de șarpe, a făcut neputincioasă puterea fiarelor adevărate (Num., cap. 21).

Dar e timpul să facem mai lămurit acest chip. Un leac împotriva acestor patimi rele este curățirea adusă sufletelor prin taina dreptei credințe. Punctul de căpetenie în taina celor crezute este privirea la patima Celui ce a primit să pătimească pentru noi. Iar patima este crucea. Deci cel ce privește spre ea, cum spune cuvîntul (Scriptura), nu va fi vătămat de veninul poftei. Iar a privi spre cruce înseamnă a-ți face toată viața moartă și răstignită pentru lume, nemișcată spre nici un păcat, cum bine zice proorocul, pironindu-ți trupul prin frica de Dumnezeu. Iar pironul care potolește trupul este înfrînarea. Fiindcă deci pof-

ta nebunească scoate din pămînt șerpi otrăvitori (căci orice vlăstar al poftei este ca un șarpe), legea ne-a arătat de mai înainte ce se va vedea pe lemn. Iar aceasta este o asemănare a șarpelui și nu șarpe, precum spune și dumnezeiescul Pavel: «Întru asemănarea trupului păcatului» (Rom., 3, 5). Iar adevăratul șarpe este păcatul; și cel pornit spre păcat îmbracă firea șarpelui [77].

Deci omul se eliberază de păcat prin Cel ce a luat chipul păcatului și S-a făcut ca noi, care ne-am abătut spre chipul șarpelui [78]. Prin El, moartea din mușcături e oprită, dar fiarele însele nu sînt ucise. Iar fiare numesc poftele. Asupra celor ce privesc la cruce, moartea înspăimîntătoare a păcătoșilor nu are putere; dar pofta sălășluită în trup împotriva Duhului nu s-a pierdut cu totul. Pentru că și în cei credincioși lucrează de multe ori mușcăturile poftei. Dar cel ce privește spre Cel înălțat pe lemn își vindecă boala, risipind veninul prin frica poruncii ca printr-un leac. Iar că șarpele ridicat în pustie este chipul tainei crucii ne învață limpede glasul Domnului, cînd zice: «Precum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să fie înălțat Fiul Omului» (In, 3, 14). Dar păcatul își urmează drumul său într-o continuare a răutății, înaintînd ca un lanț neîntrerupt [79]. Iar legiuitorul, ca un doctor, își prelungește lucrarea tămăduitoare împreună cu înaintarea răutății, întrucît mușcătura șerpilor făcîndu-se neputincioasă celor care privesc spre asemănarea șarpelui (înțelege, desigur, că este vorba de un chip), înșelătorul mult iscusit al nostru născocește alt meșteșug al păcatului.

77. Cine privește spre cruce nu e vătămat de veninul poftei, pentru că crucea înseamnă înfrînarea ca antidot al poftei. Pe cruce vede omorît șarpele care a dus pe Eva la păcat, trezind în ea pofta cu veninul ei. Pe cruce e pironit trupul poftelor, care e asemenea unui șarpe îndemnător la păcat, sau umplut de veninul poftelor șarpelui celui spiritual. Pe cruce Și-a răstignit trupul Hristos, nu pentru că și trupul Lui ar fi fost mușcat de pofte, ci pentru a ne arăta că Își dă pînă și viața trupului, pentru a-l arăta umplut de puterea înfrînării, pentru a-l duce pînă la capăt în întărirea prin înfrînare, ca să ne-o transmită și nouă. În acest sens, trupul lui Hristos nu a fost șarpe real, sau trupul umplut cu veninul șarpelui, ca al nostru, ci s-a făcut în asemănarea șarpelui, sau al trupului nostru, care devenise trup al păcatului.

78. Aici chipul are două sensuri: a) Iisus a luat numai chipul păcatului, sau un trup care avea asemănarea cu trupul nostru păcătos, dar nu era păcătos; b) noi, luînd chipul șarpelui, ne-am însușit în mod real pofta, nu numai asemănarea ei. În primul sens, Hristos a devenit fiziologic ca noi, dar nu și moral; în al doilea sens, noi am devenit moral ca «șarpele» (diavolul), dar nu și fiziologic. De această labilitate în folosirea termenului «chip» (εἶδος), la sfîntul Grigorie, ar trebui să țină seama cei ce socotesc că, după el, nu vom avea trupul real, avînd noi după înviere chipul (εἶδος) trupului. E de socotit mai degrabă interpretarea că vom avea organizarea trupului de acum, cu mădularele lui, dar nu cu trebuințele de acum, deci din acest punct de vedere vom avea numai «chipul» trupului de acum. Dar poate că acest cuvînt mai are și alte sensuri la sfîntul Grigorie de Nyssa.

79. Înainte de Hristos, omul biciuit de suferința de pe urma unei forme a păcatului, se lasă ispitit de o altă formă a lui, experiența suferinței de pe urma formei anterioare a păcatului oprindu-l de a mai sluji aceleiași forme a lui. Dar în general, păcatul îl stăpînea ca o lege, nepermițîndu-i o deplină eliberare de el.

Acest lucru se poate vedea întîmplîndu-se multora și acum. Căci dacă unii își asupresc patima poftei printr-o viață mai înfrînată, se îmbulzesc spre preoție, batjocorind, prin năpustiri omenești și prin porniri spre hirotonie, preoția și iconomia lui Dumnezeu. Așa îi duce spre această rea continuare a păcatului cel osîndit prin istorisire să lucreze oamenilor cele rele. Fiindcă, odată ce a încetat pămîntul, datorită credinței în Cel înălțat pe lemn, să mai nască șerpi împotriva celor stăpîniți de pofte, și oamenii au fost convinși că sînt mai tari decît mușcăturile veninoase, în locul poftei trupești înfrînate intră boala mîndriei. Și socotind umilitor să-și păzească locul ce li s-a rînduit, se îmbulzesc la vrednicia preoțească, înlăturînd prin pizmă pe cei ce au primit de la Dumnezeu această sfîntă slujire. Dar aceștia au fost nimiciți, fiind înghițiți de prăpastie, iar cîți au rămas deasupra din ceata lor au fost mistuiți de fulgere (Num., cap. 13).

Prin această istorie socotesc că Scriptura ne învață că pogorîrea sub pămînt este sfîrșitul înălțării prin mîndrie. Și poate că pornind cineva de la acestea nu a greșit arătînd ființa mîndriei ca un urcuș în jos. Iar dacă cugetarea aceasta este protivnică părerii celor mulți, să nu te miri. Căci multora li se pare că numele de mîndrie arată pe cel ce se află deasupra celorlalți. Dar adevărul celor istorisite întărește cugetarea noastră despre mîndrie. Căci dacă cei ce s-au ridicat pe ei înșiși peste ceilalți s-au scufundat undeva jos, pămîntul crăpîndu-se într-o clipă, nu vei disprețui spusa care înfățișează mîndria ca prăbușirea cea mai adîncă. Pe cei ce privesc la acestea Moise îi învață să fie smeriți și să nu se mîndrească cu izbînzile lor, ci totdeauna să judece cum se cuvine cele de față. Căci dacă ai biruit plăcerile, nu înseamnă că nu ești chinuit de alt chip al patimii. Fiindcă orice patimă, cît este patimă, este cădere. Iar schimbarea patimii nu aduce nici o deosebire în căderi. Cel ce a alunecat pe lunecușul plăcerii a căzut, și cel ce a călcat strîmb din mîndrie, s-a răsturnat. Și nici un fel de cădere nu este de dorit celui ce are minte. Și trebuie să fugim de orice cădere, cît este cădere. Astfel, dacă vezi pe cineva și din cei de azi care s-a curățit în vreo măsură de boala plăcerilor, dar care ținîndu-se mai presus de alții se îmbulzește cu sîrg spre înălțimea preoției, socotește că vezi pe unul ca acesta căzut în mîndrie.

Căci, în cele ce urmează, legea ne învață că preoția este un lucru dumnezeiesc și nu omenesc. Și iată cum ne învață aceasta: luînd Moise cîte un toiag de la fiecare seminție, însemnat cu numele celui ce l-a dat, le-a pus în fața altarului, ca toiagul să se facă mărturia hirotoniei de sus, fiind desemnat ca deosebit de celelalte printr-o oarecare minune dumnezeiască (Num., cap. 17). Făcîndu-se aceasta, toiegele celorlalți au

rămas precum erau, iar al preotului (al arhiereului Aaron), înrădăcinîndu-se prin el însuși, fără vreo umezeală străină, ci prin puterea pusă în el de Dumnezeu, a dat ramuri și rod și rodul s-a copt (iar rodul era o nucă). Prin cele întîmplate toți au fost învățați să păzească buna rînduială. Iar prin rodul pe care l-a dat toiagul preotului se cuvine să înțelegem cum trebuie să fie viața preotului : o viață înfrînată, aspră și vîrtoasă în purtarea ei văzută, dar înăuntru, în ascuns, avînd miezul bun de mîncare ,nearătat și acoperit, care va fi descoperit atunci cînd se va coace cu vremea și cînd coaja ce-l înconjoară va fi înlăturată, iar învelișul lemnos se va sparge [80].

Dar dacă viața unui așa zis preot o vezi asemenea unui măr parfumat și rumen, cum sînt mulți împodobiți în porfiră și vison și îngrășîndu-se la mese bogate și bînd vinuri alese, unși cu cele dintîi parfumuri și desfătîndu-se de alte multe lucruri dulci ce stau la îndemînă celor ce duc o viață după pofta lor, poți să zici și tu, după cuvîntul Evangheliei, că, văzînd fructul, nu recunoști din el pomul preoțesc. Altul este fructul preoției și altul acesta. Fructul preoției este înfrînarea, iar al acestuia este desfătarea. Fructul preoției nu e îngrășat cu sucul pămîntului, în acesta însă curg multe pîraie ale plăcerilor de jos, prin care fructul vieții acesteia se rumenește de o frumusețe lumească.

Iar cînd cel ce ascultă s-a curățit și de această patimă trece printre cei de alt neam, prin mijlocul cărora legea îl călăuzește, pe calea de mijloc (calea împărătească), neabătîndu-se într-o parte sau alta. Fiindcă abaterea spre margini este primejdioasă călătorului. Căci precum este primejdios pentru cel ce merge pe creasta unei stînci între două prăpăstii, să se abată fie într-o parte fie în cealaltă (de fiecare parte așteptîndu-l prăpastia), la fel legea vrea ca cel ce urmează ei să nu părăsească nicidecum calea, care, precum zice Domnul, este strîmtă și cu necazuri, neluînd-o nici la stînga, nici la dreapta. Acest cuvînt ne învață să vedem virtuțile rînduite la mijloc. Fiindcă tot păcatul se lucrează fie prin ceea ce este sub virtute, fie prin ceea ce «cade» deasupra ei. De pildă, ca să luăm bărbăția : lașitatea înseamnă lipsa virtuții, dar îndrăzneala nesăbuită este «căderea» deasupra ei. Iar virtutea este ceea ce e curat de amîndouă și e văzut la mijloc între relele de pe laturi. În același fel, toate celelalte cîte sînt năzuite ca mai bune se află la mijloc, între vecinătățile rele. Înțelepciunea este la mijloc între dibăcie și naivitate. Nici prudența șarpelui nu este de laudă, nici nevinovăția porumbelului, atunci

80. Aceasta va fi în viața viitoare. Spargerea învelișului lemnos, sau înlăturarea cojii, este sau moartea trupului, sau îmbrăcarea într-un trup nelemnos, neînvîrtoșat, transparent deplin al duhului din noi. Acela va fi o altă haină, nemuritoare, va fi locuința noastră cea din cer (II Cor., 5, 2—4).

cînd e luată fiecare de sine. Virtutea poate fi socotită ca deprindere amestecată din amîndouă, aflîndu-se la mijlocul lor. Cel lipsit de înfrînare este un desfrînat, cel prea înfrînat își chinuiește conștiința, cum stabilește Pavel (I Tim., 4, 2). Unul se predă plăcerilor fără rușine, iar altul se scîrbește și de căsătorie ca de o desfrînare. Înfrînarea este deprinderea de la mijlocul acestora două. Dat fiind că, precum spune Domnul, lumea aceasta zace întru cel rău, iar celor ce urmează legii, răul ce se împotrivește virtuții, sau răutatea le este de alt neam, cel ce călătorește prin lumea aceasta va străbate calea trebuitoare a virtuții în chip sigur, dacă va păzi drumul de căpetenie, bătătorit și albit prin virtute, neabătîndu-se nicidecum prin răutate pe înfundăturile de alături. Și deoarece, precum s-a zis, odată cu virtutea urcă și uneltirea vrăjmașului, născînd potrivit cu virtutea fiecăruia prilejul de abatere spre rău, cînd viața poporului crește pe calea cea către Dumnezeu, protivnicul se folosește de altă uneltire. Asemenea celor destoinici în război, cei ce văd că e greu să înfrîngă prin lupta pe față pe cei mai tari în putere se folosesc de cuvinte și curse împotriva celui ce li se împotrivește ; la fel oastea răutății nu mai duce lupta cu cei întăriți prin lege și virtute pe față, ci își pune în lucrare uneltirea prin curse ascunse. Acela cheamă în ajutor vrăjitoria împotriva celor contra cărora uneltește.

Astfel, istorisirea vorbește de un ghicitor sau prezicător, care avînd puterea dintr-o oarecare lucrare vătămătoare a demonilor și a vrăjmașilor, a fost plătit de către stăpînitorul madianiților pentru a vătăma prin blestem pe cei ce viețuiau după voia lui Dumnezeu. Dar el a prefăcut blestemul în binecuvîntare. Prin aceasta noi înțelegem, mergînd pe firul tîlcuirilor de mai sus, că nici vrăjitoria nu poate lucra împotriva celor ce viețuiesc în virtute, ci că cei ce sînt susținuți de ajutorul dumnezeiesc biruiesc orice uneltire.

Iar că cel amintit se ocupa cu vrăjitoria, ne mărturisește istoria cînd spune că săvîrșea prin mînă vrăjile și era sfătuit de păsări și înainte de toate era învățat prin glasul asinei despre cele viitoare pe care voia să le afle. Glasul asinei (din obișnuința ce o avea ea de a înțelege glasurile cele necuvîntătoare printr-o lucrare diavolească), Scriptura ni-l înfățișează ca fiind articulat. Aceasta ne arată că cei luați în stăpînire de o astfel de înșelăciune a dracilor ajung pînă acolo că primesc ca prin cuvînt învățătura născută în ei de calitatea sunetului animalelor simțită de ei. Deci luînd aminte la cele prin care era amăgit pînă acum, de data aceasta a fost învățat că cei împotriva cărora a fost plătit se bucură de o putere nebiruită. Căci și în istorisirea evanghelică a fost trimisă spre a se împotrivi puterii Domnului o mare ciurdă de draci, ca

o legiune. Dar apropiindu-Se Cel ce are stăpînirea peste toate, ei recunosc puterea Lui covîrșitoare și nu le rămîne ascuns adevărul că Acesta este de fire dumnezeiască, sau Cel ce la timpul cuvenit va aduce pedeapsa asupra celor ce au păcătuit. Căci spune glasul dracilor: «Te știm cine ești, Sfîntul lui Dumnezeu, și că ai venit să ne chinuiești pe noi înainte de vreme» (Mt. 8, 29). Același lucru s-a întîmplat și atunci cînd puterea drăcească ce o avea vrăjitorul l-a învățat pe Balac că poporul acela este de nebiruit.

Dar noi spunem, potrivind istorisirea aceasta cu tîlcuirile de mai înainte, că cel ce vrea să blesteme pe cei virtuoși nu poate să rostească nici un cuvînt supărător sau vătămător, ci blestemul se preface în binecuvîntare. Iar prin aceasta înțelegem că de cei ce viețuiesc în virtute nu se atinge nici o pată a defăimării. Căci cum va fi defăimat de lăcomie cel lipsit de orice avuție? Cum va ponegri ca desfrînat pe cel ce trăiește în retragere și singurătate? Sau de mînie, pe cel blînd? Sau de mîndrie, pe cel smerit? Sau de orice altă pată, pe cei recunoscuți din cele protivnice, al căror scop este să păstreze viața nepătată, ca, precum spune Apostolul, să se rușineze protivnicul, neavînd nimic de zis împotriva lor? (I Tim., 2, 8).

De aceea spune glasul celui ce fusese chemat să blesteme: «Cum voi blestema pe cel pe care nu-l blestează Domnul?» (Num., cap. 24), adică: cum voi defăima pe cel ce nu mi-a dat pricină de defăimare, a cărui viață, din cauză că privește spre Domnul, nu este rănită de răutate?

Dar neizbutind în aceasta, pricinuitorul răutății nu se oprește cu totul de la alte născociri împotriva noastră, ci își îndreaptă gîndul spre lupta lui cea mai proprie, ispitind firea iarăși spre păcatul prin plăcere. Căci plăcerea, dînd oricărui păcat un farmec, atrage ușor sufletele mai lihnite spre pofte în undița pierzării. E un lucru care s-a întîmplat și atunci. Căci cei ce au biruit armele și au dovedit orice atac prin armele de fier ca fiind mai slab decît puterea lor și au pus pe fugă oastea vrăjmașilor, au fost răpuși de săgețile femeiești, prin plăcere. Și cei ce au fost mai tari decît bărbații, s-au făcut mai slabi decît femeile. Îndată ce li s-au arătat lor femeile, punîndu-le în față nu arme, ci formele lor, îndată au uitat de tăria bărbătească, topindu-și mînia în plăcere. Și unii au ajuns într-o stare în care era firesc să ajungă cei ce s-au înfierbîntat de amestecarea nelegiuită cu cele de alt neam. Iar această unire cu răul a însemnat lipsirea de unirea cu binele.

Și îndată mînia dumnezeiască s-a pornit asupra lor. Dar rîvnitorul Finees n-a așteptat ca păcatul să fie curățit prin judecata de sus, ci el însuși s-a făcut judecător și totodată pedepsitor. Căci, mișcat de mînie

împotriva celor înfierbîntaţi la desfrîu, a îndeplinit lucrarea preotului, curăţind păcatul prin sînge, dar nu prin sîngele unui animal nevinovat ce nu se împărtăşeşte întru nimic de urîciunea desfrîului, ci prin al celor împerecheaţi în răutate. Şi străpungînd cu lancea cele două trupuri, a oprit mişcarea dreptăţii dumnezeieşti, amestecînd plăcerea celor ce păcătuiseră cu moartea (Num., 25, 7—11).

Mie mi se pare că această istorie dă oamenilor un sfat folositor, prin care învăţăm că din multele patimi care războiesc gîndurile oamenilor, nici o altă patimă nu are asupra noastră o putere deopotrivă cu boala plăcerii trupeşti. Căci pe izraeliţii ce se dovediseră mai tari decît călărimea egipteană şi biruiseră pe amaleciţi şi se arătaseră înfricoşători poporului întîlnit după aceea şi mai apoi zdrobiseră oastea madianiţilor, pe aceştia îi robeşte dintr-o dată vederea femeilor de alt neam. Prin aceasta ni se arată, precum s-a spus, nu altceva decît că plăcerea trupească pricinuieşte o războire greu de înfrînt şi de înfruntat. Ea a ridicat împotriva celor nebiruiţi de arme, prin însăşi arătarea ei, steagul biruitor al necinstei, punînd sub mărturia luminii, ruşinea lor. Ea a dovedit pe oameni a fi ca animalele, căci pornirea dobitocească şi neraţională spre desfrîu i-a făcut să uite de firea omenească, nemaiascunzîndu-şi murdăria, ci lăudîndu-se cu necuviinţa patimii şi împodobindu-se cu urîciunea ruşinii lor, tăvălindu-se pe faţă unii la vederea altora ca porcii în mocirla necurăţiei.

Ce ne învaţă deci istorisirea ? Ca învăţînd cîtă putere spre rău are boala plăcerii trupeşti, să ne ducem viaţa noastră cît mai departe de vecinătatea ei, ca să nu treacă boala şi la noi, ca un foc care-şi întinde, prin apropiere, flacăra lui cea nimicitoare. Aceasta ne învaţă şi înţelepciunea lui Solomon spunînd să nu călcăm pe jar cu piciorul gol, nici să nu băgăm foc în sîn. Pentru că atîta timp cît vom sta departe de arderea patimii, putem rămîne întru nepătimire. Dar dacă ne apropiem şi atingem această căldură arzătoare, focul patimilor va pătrunde în sînul nostru şi apoi va ajunge şi la picior arderea şi stricăciunea din sîn. Iar în Evanghelie Domnul a tăiat cu glasul Lui însuşi, ca pe o rădăcină a patimii, pofta de a privi, ca să ne păzim departe de acest rău, învăţînd că cel ce a primit patima cu ochii deschide bolii drum împotriva sa (Mt., 5, 28). Relele patimilor sînt ca o ciumă, care punînd odată stăpînire pe părţile de căpetenie din om, nu mai încetează decît prin moarte.

Dar socotesc că nu mai trebuie să lungim cuvîntul, care a înfăţişat toată viaţa lui Moise ca pe o pildă de virtute cititorilor. Căci celui ce tinde spre o viaţă mai înaltă, cele spuse îi vor fi nu puţină merinde în

drumul spre adevărata înțelepciune. Iar cel moleșit întru nevoințele virtuții, chiar dacă s-ar scrie cu mult mai multe decît cele spuse, nu va afla nici un folos din osteneală. Totuși, pentru a nu se da uitării ceea ce am arătat în cuvîntul-înainte, unde stabilisem că viața desăvîrșită este aceea în care nici un hotar nu oprește înaintarea, ci, creșterea spre mai bine a vieții săvîrșindu-se pururea, e un drum al sufletului spre desăvîrșire, bine ar fi ca, ducînd cuvîntul nostru pînă la sfîrșitul vieții lui Moise, să întărim definiția dată de noi desăvîrșirii. Fiindcă cel ce s-a înălțat prin atîtea urcușuri de-a lungul întregii vieți nu a încetat de a se ridica iarăși mai presus de sine, pentru ca, precum socotesc, prin toate să i se arate viața mai presus de nori și ca un meteor ce înaintează în eterul înălțimii gîndite cu mintea (inteligibile), asemenea unui vultur.

S-a născut atunci cînd nașterea unui evreu era socotită pentru egipteni în afara legii. Și tiranul care pedepsea pe cel născut, prin legea de atunci, se face mai bun decît legea nimicitoare, încît el a fost izbăvit mai întîi de cei ce l-au născut, iar după aceea, chiar de cei ce au stabilit legea. Și cei ce doreau să-i aducă moartea prin lege și-au arătat grija nu numai pentru viața lui, ci și pentru o viață bună, înzestrînd pe tînăr cu toată învățătura. După acestea se ridică deasupra cinstirii oamenilor și mai presus de dregătoria împărătească, socotind mai puternică și mai împărătească decît straja și podoaba împărătească înfrumusețarea cu paza virtuții și cu podoaba ei.

Apoi izbăvește pe cel de un neam cu el și răpune cu o lovitură un egiptean, prin aceștia vrînd să înțelegem, după o tîlcuire mai înaltă, pe dușmanul sufletului și pe prietenul lui. Apoi își face din liniște învățătoarea cunoștințelor înalte și așa își luminează înțelegerea cu lumina ce strălucea din rug. După aceea, se grăbește să împărtășească celor de un neam cu el bunătățile ce i s-au dăruit lui de Dumnezeu. În acestea a făcut o dovadă a îndoitei sale puteri : a celei apărătoare împotriva vrăjmașului, prin felurite chipuri și cu lovituri necontenite, iar a celei binefăcătoare, prin faptele față de cei de un neam. Trece apoi prin mare atîta popor cu piciorul, fără să-și pregătească o flotă de corăbii, ci conducîndu-i prin credință ca printr-o corabie plutitoare, preface pe seama evreilor adîncul în uscat și, pe seama egiptenilor, uscatul, în mare. A cîntat apoi cîntările de biruință, a fost călăuzit de stîlpul de foc, a fost luminat de focul ceresc și a pregătit masa din hrana trimisă lui de sus, a stîmpărat setea din piatră, a întins mîinile spre pierzania amaleciților, a urcat muntele, a ajuns în întuneric, a auzit trîmbița, s-a apropiat de firea dumnezeiască, s-a văzut înconjurat de cortul de sus, a împodobit

preoţia, a împlîntat cortul, a îndreptat viaţa prin lege, a cîştigat ultimele războaie, în chipul arătat, şi la sfîrşitul izbînzii sale a pedepsit desfrînarea, prin preoţie. Căci aceasta ne dă să înţelegem mînia lui Finees, pornită împotriva patimii. Şi după toate acestea se urcă pe muntele odihnei şi nu păşeşte spre pămîntul din vale, spre care poporul de jos priveşte ca la pămîntul făgăduinţei. Nu mai gustă hrana pămîntească cel ce se desfată cu cea care curge de sus, ci ajungînd sus, pe însăşi creasta muntelui, ca un sculptor priceput care şi-a modelat toată statuia vieţii sale, la capătul lucrării sale nu pune sfîrşit lucrului [81]. Căci ce spune despre aceasta istoria? «Că a murit Moise, slujitorul Domnului, după cuvîntul lui Dumnezeu, şi nimeni nu a cunoscut mormîntul lui; şi ochii lui nu s-au întunecat şi faţa lui a rămas nestricată» (Deut., 34, 5—7).

Prin acestea învăţăm că cel ce a trecut prin atîtea izbînzi se învredniceşte de această înaltă numire, încît să se cheme slujitor al lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă că s-a făcut mai înalt decît oricine. Fiindcă nu ajunge cineva slujitor al lui Dumnezeu, dacă nu se face mai înalt decît toate cele din lume. Acesta este şi sfîrşitul vieţii întru virtute, pe care l-a ajuns, după cuvîntul lui Dumnezeu. Acest sfîrşit istoria îl numeşte moarte, moarte vie, care nu e urmată de mormînt, care nu e acoperită de pămînt şi care nu aduce ochilor întuneric şi nici feţei, stricăciune.

Deci ce învăţăm din cele spuse? Să privim în toată viaţa spre un singur sfîrşit: acela de a fi numiţi slujitorii lui Dumnezeu, pe temeiul celor trăite. Căci cînd vei fi biruit pe toţi vrăjmaşii, pe egiptean, pe amalecit, pe idumeu, pe madianit; cînd vei fi trecut marea şi vei fi fost luminat de nor; cînd te vei fi îndulcit prin lemn şi vei fi băut din piatră; cînd vei fi gustat hrana cerească şi prin curăţie şi neprihănire te vei fi urcat pe înălţimea muntelui şi ajungînd acolo vei fi pătruns în taina dumnezeirii prin sunetul trîmbiţelor şi, în întunericul nestrăbătut cu vederea, te vei fi apropiat prin credinţă de Dumnezeu şi acolo vei fi fost învăţat tainele cortului şi vieţuirea preoţească; cînd te vei fi făcut slujitor al inimilor, ca să sapi în ele cuvintele dumnezeieşti, primite de la Dumnezeu; cînd vei fi nimicit idolul de aur, adică vei fi şters pofta

81. În două înţelesuri Moise nu pune sfîrşit lucrului său: a) legea lui are o permanenţă netrecătoare, după înţelesul ei duhovnicesc; b) el rămîne viu la Dumnezeu, urcînd veşnic în contemplarea şi în unirea cu El. Prin aceasta, oricît şi-a modelat chipul vieţii sale după Dumnezeu, acest chip se modelează mai departe, în veci. Căci desăvîrşirea nu are hotar, fiind infinită. Cine ar socoti că a isprăvit de modelat chipul său îl închide în finit, şi întrucît modelarea se face după Dumnezeu, L-ar socoti şi pe Dumnezeu finit. Moise ajunge la sfîrşitul vieţii lui pe cel mai înalt munte, adică la cea mai înaltă împlinire. Şi totuşi continuă înaintarea în desăvîrşirea în planul vieţii viitoare.

de îmbogățire a vieții; cînd te vei fi înălțat așa de mult, încît să te arăți de nebiruit de vrăjitoria lui Valaam (iar auzind de vrăjitorie, să înțelegi înșelăciunea de tot felul a acestei vieți, prin care oamenii fermecați ca de cupa vrăjitoarei Circe, ieșindu-și din firea lor, sînt prefăcuți în chipuri de animale); cînd vei fi trecut prin toate acestea și va fi odrăslit în tine toiagul preoției, care nu primește în sine nici-o umezeală pămîntească pentru a odrăsli, ci are de la sine puterea rodirii fructului său, sau a nucii, a cărei primă întîlnire este amară și vîrtoasă, dar al cărei miez e plăcut și bun la mîncat; cînd tot cel ce se răscoală împotriva dregătoriei tale va pieri, ca cel înghițit de pămînt, sau ca Datan și Core cei mistuiți de foc, atunci te vei apropia de sfîrșit.

Iar sfîrșit numesc cele pentru care se fac toate; de pildă, sfîrșitul lucrării pămîntului este bucuria de rodul ei; sfîrșitul (scopul) zidirii casei este locuirea ei; sfîrșitul negustoriei, îmbogățirea; al ostenelilor în lupte, cununa. Astfel, și sfîrșitul viețuirii înalte este acela de a se chema slujitorul lui Dumnezeu, împreună cu care e înțeles acela de a nu fi coborît în mormînt, adică de a fi petrecut o viață simplă și neîmpovărată de griji de prisos. Scriptura ne mai dă și alt semn al acestei slujiri, cînd spune că nici ochiul nu s-a întunecat, nici fața nu s-a stricat, căci ochiul ce se află pururea în lumină cum se va înnegri de întunericul de care s-a înstrăinat? Și cel ce a slujit prin faptele sale toată viața nestricăciunii, fără îndoială că nu va primi în sine stricăciunea. Căci cel ce s-a făcut cu adevărat după chipul lui Dumnezeu și nu s-a abătut cu nimic de la întipărirea lui Dumnezeu în el, poartă în sine semnele dumnezeiești, și se va asemăna în toate cu arhetipul, înfrumusețîndu-și sufletul cu nestricăciunea, cu neschimbarea și cu neamestecarea nici unui păcat.

Acestea ți le-am arătat în scurtul meu cuvînt, omule al lui Dumnezeu, Cezare, despre viața desăvîrșită în virtute, înfățișîndu-ți ca pe un model al frumuseții viața marelui Moise, cu scopul ca fiecare dintre noi, prin urmarea străduințelor sale, să facă să treacă în sine chipul frumuseții arătate de noi. Iar că Moise a izbutit să ajungă la cea mai înaltă desăvîrșire cu putință, ce altă mărturie mai vrednică de crezare poate fi găsită, decît glasul dumnezeiesc, care spune către el: «Eu te știu pe tine mai mult decît pe toți» (Ieș., 33, 17). Ba a fost numit chiar prieten al lui Dumnezeu de către Dumnezeu însuși. Iar cînd a voit ca mai bine să fie pierdut împreună cu toți dacă nu poate îndupleca pe Dumnezeu să ierte pe cei care păcătuiseră, a oprit mînia pornită asupra izraeliților, fă-

cînd astfel pe Dumnezeu să-Şi abată judecata Sa, pentru a nu-Şi întrista prietenul. Şi toate cele asemenea sînt mărturie şi dovadă limpede că viaţa lui Moise a urcat spre cel mai din vîrf hotar al desăvîrşirii.

Deci aceasta cerînd-o de la noi, să-ţi arătăm care este desăvîrşirea vieţii întru virtute, iar prin cele spuse arătîndu-se această desăvîrşire, nu mai rămîne bărbăţiei tale, decît să priveşti la pilda înfăţişată şi să treci în viaţa ta cele arătate printr-o tîlcuire mai înaltă a celor descrise de istorie şi aşa să te faci cunoscut de către Dumnezeu şi prieten al Lui. Căci aceasta este adevărata desăvîrşire : a nu ne despărţi de viaţa păcătoasă ca nişte robi, din teama de pedeapsă, nici a lucra binele în nădejdea răsplătirii, cîştigînd viaţa virtuoasă printr-un schimb negustoresc, ci, ridicîndu-ne peste toate, deci chiar peste cele rînduite nouă prin făgăduinţă, să ne înfricoşăm de un singur lucru : de căderea din prietenia cu Dumnezeu, şi să socotim un singur lucru de cinstire şi de iubire : să ne facem prieteni ai lui Dumnezeu. Aceasta este, după judecata mea, desăvîrşirea vieţii. Şi tot ce vei dobîndi prin ridicarea înţelegerii tale spre ceea ce e măreţ şi dumnezeiesc, va fi dobîndit spre folosul multora. Căci folosul va fi comun, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia este slava şi stăpînirea în veci. Amin.

TÎLCUIRE AMĂNUNȚITĂ LA CÎNTAREA CÎNTĂRILOR

A celui între sfinți părintelui nostru GRIGORIE, EPISCOPUL NYSSEI

TÎLCUIRE AMĂNUNȚITĂ LA CÎNTAREA CÎNTĂRILOR

CUVÎNT ÎNAINTE, CĂTRE OLIMPIADA

Am luat cunoștință de rîvna ce o ai, pe măsura vieții tale cuvioase și a sufletului tău curat, pentru *Cîntarea Cîntărilor*, rîvnă pe care ne-ai arătat-o atît în persoană, cît și prin scrisoare, ca să se dezvăluie, printr-o tîlcuire corespunzătoare în înțelesurile ei curate, înțelepciunea ascunsă în aceste înțelesuri și în cuvintele ei curățite de înțelesul nemijlocit literal. De aceea mi-am însușit cu toată inima dorința ta cu privire la aceasta, nu pentru că ar reieși de aici vreun folos pentru viața ta morală (căci sînt încredințat că ochiul sufletului tău e curat de tot înțelesul pătimaș și întinat și privește spre harul curat prin aceste cuvinte dumnezeiești), ci pentru a li se da celor mai trupești o oarecare călăuzire spre starea duhovnicească și nematerială a sufletului, spre care duce această carte prin înțelepciunea ascunsă în ea [1].

Iar fiindcă sînt unii bărbați ai Bisericii cărora li se pare că trebuie să urmeze în toate literei Sfintei Scripturi și nu recunosc că s-a spus în ea ceva spre folosul nostru în chip acoperit și în ghicitură, socotesc de trebuință să răspund mai întîi cu privire la acestea, celor ce ne fac din căutarea acestor înțelesuri învinuiri, arătîndu-le că nu săvîrșim nici o greșeală prin faptul că ne străduim să scoatem ceea ce este de folos, în tot felul, din dumnezeiasca și de-Dumnezeu-insuflata Scriptură. Deci, dacă folosește la ceva și cuvîntul înțeles așa cum s-a rostit,

1. *Cîntarea Cîntărilor*, luată ca o simplă descriere a unei iubiri între un tînăr și o tînără, poate trezi în minte înțelesuri întinate. De aceea, sfîntul Grigorie vrea să descopere înțelesul neîntinat, mai înalt, al iubirii între Dumnezeu și sufletul omenesc (cuvîntul grecesc ψυχὴ fiind feminin), pentru ca cel ce o citește să fie ridicat la înțelesurile neîntinate, duhovnicești ale ei.

avem de-a gata ceea ce năzuim. Dar dacă ceva spus în chip ascuns în cuvinte acoperite și ghicituri nu-și arată folosul prin înțelesul nemijlocit, acele cuvinte trebuie tîlcuite cum ne spune Scriptura, învățîndu-ne prin Proverbe ca să înțelegem ceea ce spune, fie ca parabolă, fie ca un cuvînt întunecos, fie ca o sentință a înțelepților, fie ca o ghicitură [2].

O astfel de tîlcuire mai înaltă (anagogică) a acestora, fie că vrea cineva să o numească figurată, fie alegorică, fie altfel, nu ne vom certa pentru nume ; numai să nu fie lipsită de un înțeles folositor.

Și de fapt, spunînd că legea este duhovnicească, marele Apostol cuprinde sub numele de lege și povestirile istorice, întru cît toată Scriptura de-Dumnezeu-insuflată e lege celor ce o citesc, călăuzind nu numai prin poruncile date, ci și prin povestirile istorice, spre cunoștința tainelor și spre viața curată, pe cei ce ascultă cu înțelegere. El se folosește de orice tîlcuire după plăcere, urmărind ceea ce este de folos ; dar nu se îngrijește de numele cu care trebuie să-și numească felul tîlcuirii. «Dar acum trebuie să schimbăm cuvîntul» (Ps. 4, 20), zice, cînd vrea să folosească istoria spre arătarea iconomiei Testamentelor [3] ; apoi, amintindu-și de cei doi fii ai lui Avraam născuți lui din roabă și din cea liberă, numește tîlcuirea lor alegorie. Și povestind unele lucruri din istorie, zice că «li se întîmplau acelora ca chipuri, dar s-au scris spre învățătura noastră» (Gal. 4, 24) [4]. Apoi, spunînd că «nu trebuie legată gura boului care treieră» (I Cor., 9, 9), a adăugat că «nu de bou se îngrijește Dumnezeu», ci pentru noi s-a scris aceasta. Iar undeva înțelegerea mai întunecoasă și cunoștința din parte o numește oglindă și ghicitură (I Cor., 13, 12). Și iarăși, strămutarea de la trupuri la cele inteligibile o numește întoarcere la Domnul și ridicarea vălului.

În toate aceste moduri și nume diferite ale tîlcuirii duhovnicești ne învață un singur lucru : că nu trebuie să rămînem la literă, deoarece înțelesul nemijlocit al celor spuse ne vatămă în multe privințe în viața

2. Erau unii în vremea sfîntului Grigorie, care luau *Cîntarea Cîntărilor* în înțelesul literal, ca o dragoste între un tînăr, eventual Solomon, și o tînără (Sulamita) și învinuiau pe cei ce o tîlcuiau în înțeles duhovnicesc. Sfîntul Grigorie nu neagă că unele cuvinte din scriere pot fi luate și în înțeles nemijlocit. Dar cînd rămînerea la acest înțeles nu aduce nici-un folos duhovnicesc, trebuie să se caute înțelesul mai înalt, ascuns în cuvinte.

3. «Iconomia Testamentelor» înseamnă, după sfîntul Grigorie de Nyssa, legea deosebită a lui Dumnezeu așezată în fiecare din cele două Testamente. Legea Testamentului Vechi închipuită prin Agar, sau prin muntele Sinai, sau prin Ierusalimul cel pămîntesc, năștea fii spre robie ; legea nouă, închipuită prin Sara, ea însăși liberă, naște fii spre libertate ; căci aceștia sînt fii deplini ai lui Dumnezeu, ca unii ce sînt frați ai lui Hristos, Fiul cel adevărat al Tatălui, preînchipuit prin Isaac. Aceștia sînt liberi de sila păcatului și capabili de libertatea manifestată prin puterea dragostei sădite în ei de harul dumnezeiesc, sau susținută de legătura lor intimă cu Hristos, Fiul Tatălui.

4. Neindentificat.

noastră virtuoasă ; ci să trecem la înţelesul nematerial şi duhovnicesc (inteligibil) în aşa fel, ca înţelesurile mai trupeşti să se strămute în minte şi în înţelegere, înţelesul mai trupesc al celor spuse scuturîndu-se de pe ele asemenea prafului. De aceea zice că : «litera omoară, iar duhul face viu» (II Cor., 3, 6), întrucît în multe locuri (ale Scripturii) istoria, dacă rămîne la faptele ei simple, nu ne înfăţişează pildele unei vieţi bune. Căci cu ce se foloseşte spre virtute cel ce aude că Osea, proorocul, a avut doi fii din curvie (Os., 1, 6) şi că Isaia a intrat la proorociţă (Is., 8, 3), dacă rămîne la litera celor spuse ? Sau, cu ce ajută vieţii virtuoase povestirile despre David, al cărui adulter şi ucidere se unesc cu aceeaşi urîciune ? Dacă s-ar găsi vreun înţeles care să dezvăluie nevinovăţia cuprinsă în ele, se va dovedi ca adevărat cuvîntul Apostolului că «litera omoară», căci ridică înţelesul de suprafaţă şi de ocară, la înţelesuri mai dumnezeieşti.

Dar ştim că şi Cuvîntul Cel închinat de toată zidirea ne învaţă dumnezeieştile taine prin credinţă ; folosindu-Se de asemănarea omului şi de chipul trupului, El ne descoperă înţelesurile Legii spunînd că cei doi oameni, a căror mărturie este adevărată, sînt El şi Tatăl (Deut., 17, 6 ; In, 8, 17—18), iar prin şarpele de aramă ridicat la înălţime, care îi era poporului leacul pentru muşcăturile purtătoare de moarte, înţelegea iconomia săvîrşită [5] pentru noi pe Cruce (Num., 21, 8 ; In, 3, 14). Peste tot, deprinzînd înţelegerea ucenicilor Săi prin cuvinte acoperite şi ascunse, prin parabole, prin asemănări, prin cuvinte întunecoase, prin sentinţe, dădea pentru ei tîlcuirile celor spuse prin ghicituri, depărtînd de la ele nelimpezimea (Mt., 13, 13). Iar uneori, cînd nu înţelegeau înţelesul celor spuse, le mustra zăbava şi nepriceperea. Căci cînd le poruncea să se ferească de aluatul fariseilor (Mt. 16, 6), iar ei priveau cu suflet îngrijorat la coşurile în care nu luaseră pîine pentru săturare, îi mustra pe cei ce nu înţelegeau că ceea ce le da de înţeles prin aluat era învăţătura. Şi iarăşi, cînd ucenicii Îi puneau Lui masă, iar El răspundea că : «Eu am să mănînc o mîncare pe care voi nu o ştiţi» (In, 4, 32), ucenicii gîndind că El vorbeşte de o mîncare trupească, adusă Lui din altă parte, Îşi tîlcuieşte cuvîntul Lui, arătînd că mîncarea cuvenită şi potrivită Lui este împlinirea voii mîntuitoare.

Dar se pot aduna nenumărate cuvinte evanghelice în care altul este înţelesul nemijlocit şi altul, cel urmărit prin cele spuse. Aşa sînt : apa făgăduită celor ce însetează, prin care cei credincioşi se fac izvoare de rîuri, pîinea ce se pogoară din ceruri, biserica ce va fi surpată şi în trei zile ridicată, calea, uşa, piatra nesocotită de ziditori şi aşezată în capul

5. Aici, cuvîntul «iconomie» e folosit în înţelesul restrîns de mîntuire a noastră prin crucea suferită de Hristos.

unghiului, cei doi dintr-un singur pat, rîşniţa, cele care rîşnesc, din care una va fi luată, cealaltă lăsată, stîrvul, vulturii, smochinul care înmugureşte şi odrăsleşte mlădiţe.

Toate acestea şi cele asemenea ni s-au dat cu îndemnul de a folosi şi pătrunde îndemnurile dumnezeieşti şi a lua aminte la citire şi a cerceta în tot timpul de nu se află cumva în ele vreun înţeles mai înalt decît înţelesul nemijlocit, care să călăuzească înţelegerea spre lucrurile mai dumnezeieşti şi netrupeşti. Din această cauză sîntem convinşi că pomul oprit mîncării nu era un smochin, cum au declarat unii, nici altul din pomii roditori. Căci, dacă smochinul era atunci purtător de moarte, n-ar fi nici acum bun de mîncare. Aceasta am învăţat-o şi din cuvîntul Domnului, care hotărăşte negativ că: «Nimic din cele ce intră prin gură nu poate să spurce pe om» (Mt., 15, 11) [6]. Deci căutăm alt înţeles în legi ,vrednic de măiestria Legiuitorului. Fie că auzim că raiul este faptă a plantării lui Dumnezeu, fie că pomul vieţii a fost sădit în mijlocul raiului, căutăm să aflăm, de la Cel ce descoperă tainele ascunse, căror plante le este Tatăl cultivator şi plantator şi cum e cu putinţă să fie cei doi pomi în partea cea mai de mijloc a raiului, cel al mîntuirii şi cel al pierzării? Căci ceea ce-i tocmai la mijloc, ca în chipul cercului, este, desigur, în centrul cel unic. Iar dacă centrului se alătură, de o parte a lui, alt centru, trebuie să se mute odată cu centrul şi cercul, aşa încît primul centru nu mai e la mijloc. Deci unul fiind raiul, cum zice Scriptura că trebuie înţeles în mod deosebit fiecare pom, dacă atît unul cît şi altul se află la mijloc? [7]. Iar dacă cel purtător de moarte e străin de sădirea lui de Dumnezeu, cum avem să înţelegem cuvîntul care declară că toate făpturile lui Dumnezeu sînt bune foarte? [8]. Dacă nu pătrunde cineva adevărul acestora prin înţelepciune, ceea ce se spune li se va părea, celor lipsiţi de cugetare, o poveste lipsită de temeiuri.

Dar s-ar lungi mult să adunăm din proorocii toate pe rînd. Cum spune Miheia că în zilele de pe urmă se va arăta un munte pe vîrful munţilor

6. Nu rodul unui pom văzut a putut aduce căderea strămoşilor, pentru că Domnul a spus că nu ceea ce intră prin gură spurcă pe om (Mt., 15, 18). Desigur însă că, dacă ceea ce intră prin gură e însoţit de o poftă nestăpînită, această poftă îl poate spurca. Deci şi în acest caz trebuie să se vadă, dincolo de ceea ce e văzut, ceea ce e nevăzut.

7. Deci cei doi pomi nu pot fi înţeleşi în mod literal, ci trebuie să se facă uz de gîndire pentru a fi înţeleşi. Probabil, sensul faptului că cei doi pomi sînt în acelaşi punct central al raiului stă în aceea că lumea însăşi poate face străveziu prin ea pe Dumnezeu («pomul vieţii») pentru cei duhovniceşti şi se poate îngroşa material pentru cei trupeşti («pomul cunoştinţei» echivoce a răului, care apare în acelaşi timp ca bine). Gustînd odată Adam şi Eva din lumea astfel înţeleasă, au fost scoşi de la putinţa sesizării transparenţei ei.

8. Toate au fost făcute de Dumnezeu «bune foarte». Nesesizarea caracterului transparent al lumii s-a datorat omului care n-a ţinut în frîu alipirea lui posibilă la înfăţişarea materială a lumii, socotită ca o realitate în ea însăşi.

(Mih., 4, 1), dacă nu că prin aceasta numește taina Evangheliei, ce se va arăta spre surparea puterilor dușmane? Cum zice că va răsări toiag și floare din rădăcina lui Iesei (Is., 11, 1), decît că prin aceasta marele Isaia vestește arătarea Domnului în trup? Sau ce înțeles are la marele David muntele cel gras, luat după literă, sau cireada taurilor trimisă peste vițelele popoarelor, sau piciorul scăldat în sînge, sau limbile cîinilor (Ps. 68, 16; 18, 14), sau Libanul tuns de cedri ca un vițel? Și pe lîngă acestea se pot aduna încă nenumărate alte pilde din celelalte proorocii, pentru a vedea trebuința înțelegerii spirituale a celor spuse, înțelegere care dacă o respinge cineva, cum le place unora, mi se pare că face ceva asemănător cu cel ce pune la masă spre hrana oamenilor grîul nemăcinat și nefăcut pîine, cu paie cu tot, nedeosebind semințele de pleavă, nesubțiind grîul în făină și nepregătind pîinea în felul cuvenit prelucrării grîului [9].

Precum deci rodul neprelucrat este hrana animalelor și nu a oamenilor, așa s-ar putea spune că cuvintele de-Dumnezeu-insuflate, neprelucrate printr-o înțelegere mai subțire, sînt mai degrabă hrana celor neraționali decît a celor raționali [10]. Și o spunem aceasta nu numai despre cele ale Vechiului Testament, ci și despre multe ale învățăturii evanghelice, ca de pildă: lopata care curăță aria, pleava suflată de vînt, grîul care rămîne sub picioarele celui ce-l vîntură, focul nestins, jitnița cea bună, pomul care aduce roduri rele, amenințarea securii care vestește în chip înfricoșat tăierea pomilor, pietrele ce se prefac în firea omenească.

Acestea le-am scris din pornirea inimii, în scrisoarea mea către înțelepciunea ta, drept răspuns celor ce îndeamnă să nu se caute în cuvintele dumnezeiești nimic altceva decît înțelesul nemijlocit al literei. Iar dacă, după ce s-a ostenit Origen cu cartea aceasta, am hotărît și noi să punem în scris osteneala noastră, să nu ne învinuiască nimeni pentru aceasta, privind la dumnezeiescul cuvînt al Apostolului, care zice: «Fiecare va lua plata sa după osteneala sa» (I Cor., 3, 18). Căci nu am alcătuit-o din mîndrie, ci fiindcă multe din cele spuse în biserică le-au însemnat unii din cei ce erau cu noi, din iubirea de învățătură, și luînd unele de la ei, și anume cele însemnate de ei în înșiruire continuă, altele

9. În toate acestea, sfîntul Grigorie dovedește nevoia simbolurilor pentru exprimarea lucrurilor dumnezeiești și spirituale; dar, odată cu aceasta, și trebuința ridicării dincolo de învelișul exterior al simbolurilor, la înțelesurile spirituale exprimate prin ele.

10. Este interesantă această paralelă între trebuința oamenilor de a prelucra lucrurile în vederea folosirii lor, și trebuința căutării înțelesurilor spirituale exprimate prin ele, luîndu-le ca simboluri. Amîndouă aceste trebuințe se satisfac prin rațiunea umană. Omul pune și în lucruri ceva din rațiunea sa prin prelucrarea celor materiale, sau descoperă unele rațiuni maleabile în ele, care se conciliază cu o libertate de adaptare a lor la alte și alte trebuințe ale lui.

adăugîndu-le de la noi, și anume cele al căror adaus era de trebuință, am făcut o expunere în formă de omilii [11]. Am pus adică după cuvinte tîlcuirea lor, în măsura în care timpul și ocupațiile mi-au dat răgaz pentru aceasta, în timpul posturilor. Căci în vremea acestora am întocmit cuvîntul de față pentru auzul de obște. Iar dacă Dumnezeu, vistiernicul vieții noastre, ne va dărui viață și vreme pașnică, ne vom îndeletnici și cu celelalte. Căci acum cuvîntul și tîlcuirea noastră a înaintat numai pînă la jumătate. Harul Domnului nostru Iisus Hristos, cu voi, cu toți, în vecii vecilor! Amin.

Omilia I

«Sărută-mă cu sărutările gurii tale; că mai buni sînt sînii tăi decît vinul și mireasma miturilor tale, mai presus decît toate aromatele. Mir vărsat este numele tău, de aceea fecioarele te-au iubit pe tine, te-au atras pe tine. Și după tine, spre mireasma mirurilor tale alergau. Adusu-m-a împăratul în cămara sa. Bucura-ne-vom și ne vom veseli întru tine. Iubi-vom sînii tăi mai mult decît vinul. Dreptatea te-a iubit pe tine» (Cîntarea Cîntărilor 1, 2—4).

Cei ce, după sfatul lui Pavel, ați dezbrăcat pe omul cel vechi, ca pe un veșmînt murdar, împreună cu faptele și poftele lui, și v-ați îmbrăcat în veșmintele luminoase ale Domnului, ca cele arătate pe muntele Schimbării la față, mai bine zis, v-ați îmbrăcat în Însuși Domnul nostru Iisus Hristos și în iubirea, adică în haina Lui, și v-ați făcut în chipul Lui, ajungînd nepătimași și mai dumnezeiești, ascultați taina *Cîntării Cîntărilor* [12].

Intrați în cămara neîntinată a Mirelui, îmbrăcîndu-vă în haina albă a cugetărilor curate și neîntinate. Dar dacă vreunul, luînd cu sine vreun gînd pătimaș și neavînd veșmîntul conștiinței vrednic de nunta dumnezeiască, se va lipi de cugetările sale, atrăgînd cuvintele Mirelui și ale miresei spre patimile necuvîntătoare și prin ele se va îmbrăca în nălucirile de rușine, va fi aruncat afară dintre cei strălucitori de fericire, primind în locul bucuriei din cămara de nuntă, scrîșnirea și plînsul. Aceasta o mărturisesc, începînd tîlcuirea tainică a *Cîntării Cîntărilor*. Căci prin cele scrise în ea e dus sufletul, ca o mireasă, spre însoțirea netrupească,

11. Sfîntul Grigorie a ținut în biserică un șir de *Omilii* despre *Cîntarea Cîntărilor*. Cele spuse de el le-au însemnat unii în ordinea expusă de el. Sfîntul Grigorie le-a luat pe acelea de la ei în ordinea în care le-au însemnat, dar a mai adăugat la ele și altele socotite de folos. Se pare că a făcut aceasta la fiecare *Omilie* și nu numai prin adăugarea la *Omiliile* scrise de către aceia, a altor *Omilii*.

12. Numai cei ce s-au dezbrăcat de omul vechi al patimilor și s-au îmbrăcat în omul cel nou al viețuirii în Hristos, sau în Hristos însuși, sau în iubirea curată față de El, care e una cu lumina în care a strălucit El pe Tabor, pot auzi cuvintele *Cîntării Cîntărilor*, fără să se trezească în ei înțelesuri pătimașe, sau pot pătrunde la taina ei.

duhovnicească şi nematerială, cu Dumnezeu; fiindcă Dumnezeu, Care vrea ca toţi să se mîntuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină, arată aici chipul cel mai desăvîrşit şi mai fericit al mîntuirii, adică cel al iubirii [13].

Ce-i drept, unii dobîndesc mîntuirea şi prin frică, atunci cînd, gîndindu-se la ameninţarea chinurilor din gheenă, se despart de rău. Iar alţii, săvîrşind virtutea pentru nădejdea răsplăţii făgăduite celor ce au vieţuit binecredincios, dobîndesc binele nu prin iubire, ci prin aşteptarea răsplăţii. Dar cel ce aleargă din suflet (spre desăvîrşire) alungă frica (căci are o simţire de slugă cel ce nu din iubire rămîne lîngă Domnul, ci de frica biciului nu fuge de El). Acela nu se gîndeşte nici la răsplată ,ca să nu pară că preţuieşte mai mult plata decît pe Cel ce dăruieşte cîştigul [14]. El iubeşte din toată inima, din tot sufletul şi din toată puterea, nu altceva din cele ce se fac de El, ci pe Însuşi Acela care este izvorul bunătăţilor. Deci această simţire o legiuieşte sufletelor auzitorilor cel ce ne cheamă spre împărtăşirea de El. Iar cel ce întăreşte această legiuire este Solomon, a cărui înţelepciune, după dumnezeiesca mărturie, nu are măsură, fiind fără asemănare şi fără egal, faţă de a tuturor celor ce au fost înainte şi vor fi. Căci nu-i rămînea nimic ascuns din toate cîte sînt. Dar socoteşti că vorbesc de Solomon cel născut din Berşeba, de cel care a uroat pe munte o mie de boi, de cel care a ascultat de sfatul Sidonei pentru a păcătui? Un alt Solomon e arătat prin el, Care şi El S-a născut din David după trup, al Cărui nume e pace, Care e adevăratul împărat al lui Israil, ziditorul templului lui Dumnezeu, Care a îmbrăţişat toată cunoştinţa, a Cărui înţelepciune e fără hotar, a Cărui fiinţă este înţelepciunea şi adevărul şi tot numele şi înţelesul înalt şi vrednic de Dumnezeu. Acesta, folosindu-Se de Solomon ca de un organ, ne vorbeşte nouă prin el, mai întîi în Proverbe, apoi în Ecleziast, şi după aceea, în filosofia de faţă a Cîntării Cîntărilor, ducîndu-ne prin cuvînt, ca pe o cale bine rînduită, spre urcuşul desăvîrşit [15].

13. În iubirea de Dumnezeu îşi află sufletul treapta cea mai înaltă a desăvîrşirii şi deci a mîntuirii. Căci prin iubirea de Dumnezeu sufletul se uneşte în chip curat cu El. Şi desăvîrşirea şi mîntuirea în gradul cel mai înalt constau în unirea cu Dumnezeu, din care se revarsă în noi toate bunătăţile şi toată fericirea.

14. Mai jos de mîntuirea dobîndită prin iubire este mîntuirea dobîndită prin frică şi cea dobîndită prin silinţele de a împlini poruncile Domnului pentru răsplată. Dar mîntuirea prin iubire o dobîndeşte cel ce nu preţuieşte răsplata mai mult decît pe Cel ce o dăruieşte. A iubi pe Dumnezeu ca Persoană e cu mult mai mult decît a dori răsplata de la El. Cel ce face aceasta rămîne aţintit la bunurile date de Dumnezeu, nu la El însuşi ca Persoană. Iar Persoana e nesfîrşit mai mult decît orice răsplată dăruită de ea. Comuniunea cu persoana iubită e nesfîrşit mai mult decît orice dar al ei, care se interpune între persoana care dăruieşte şi cea căreia se dăruieşte.

15. Solomon însuşi e numai chipul sau simbolul altui Solomon, al lui Iisus Hristos, Fiul desăvîrşit al lui David, care a adus nu numai pacea mărginită de pe pămînt (Şalom), ci pacea veşnică şi nemărginită. El e Împăratul veşnic şi are în Sine toată înţelepciunea, căci e însăşi fiinţa înţelepciunii şi adevărului. Solomon cel istoric e

Căci, precum în viața cea după trup, nu toată vîrsta are toate lucrările, nici nu înaintează viața noastră prin aceleași lucrări în vîrstele deosebite (pentru că nici pruncul nu săvîrșește faptele celor desăvîrșiți, nici cel desăvîrșit nu e luat în brațele doicii), ci, în fiecare timp al vîrstei, altceva e potrivit și cuvenit, așa se poate vedea și în suflete o anumită asemănare cu vîrstele trupești, prin care se arată o cale bine orînduită și neîntreruptă, ce conduce pe om spre viața virtuoasă. De pildă, altfel mustră *Proverbele* și altfel vorbește *Eclezlastul*. Iar filosofia *Cîntării Cîntărilor* e mai presus de amîndouă, prin dogmele ei înalte. Învățătura Proverbelor își îndreaptă cuvintele spre cel ce e încă prunc, potrivind cuvintele cu vîrsta lui. «Ascultă, zice, fiule, legile tatălui tău și nu disprețui poruncile maicii tale» (Prov., 1, 8). Vezi din cele spuse tinerețea lui sufletească, cum are încă nevoie de poruncile maicii și de sfătuirea tatălui. Și cu cît ascultă copilul mai mult de părinți, cu atît i se făgăduiește mai mult dobîndirea podoabelor copilăriei, pentru rîvna ce o are din învățăturile primite. Iar podoaba copiilor este salba de aur ce strălucește în jurul brațului și cununa împletită din niște flori gingașe (Prov., 1, 9). Și acestea trebuie înțelese astfel, ca înțelesul ghiciturii să ducă spre ceea ce este mai bun. Și așa începe să descrie înțelepciunea, tîlcuind în chip felurit și în multe feluri strălucirea frumuseții negrăite, pentru ca nu de frică și de nevoie, ci din poftă și din dorință să urce spre împărtășirea de bunuri. Căci descrierea frumuseții atrage oarecum pofta tinerilor spre ceea ce se arată, mișcînd pornirea spre împărtășirea de strălucirea ei.

Iar cînd a crescut și mai mult pofta, o mută, de la împărtășirea materială, la dragostea nematerială, căci împodobește prin laudă frumusețea înțelepciunii. Ba nu numai că scoate la arătare frumusețea podoabei, ci și numără bogăția ei, al cărei stăpîn se va face cel ce se va însoți cu ea. Iar bogăția se vede în podoabele ce o înconjoară. Podoaba din dreapta ei sînt toate veacurile, cum spune Scriptura : «Lungime de viață și ani de viață în dreapta» (Prov., 1, 9) ; iar în stînga poartă înfășurată bogăția

numai organul prin care ne vorbește Solomon cel adevărat. Orice om e un chip al Cuvîntului, căci e un cuvînt ipostatic. Dar între oameni, unii sînt chipuri mai realizate, mai luminoase ale Cuvîntului ipostatic originar și fundamental. Cuvîntul acesta a creat chipurile vii ale Sale, pentru ca să pregătească prin sporirea lor în înțelepciune, sau în legătura cu Cuvîntul ipostatic suprem, însăși venirea Lui ca om, pentru ca El însuși să vorbească oamenilor adevărul, sau să Se descopere direct pe Sine, intrînd în același timp cu ei în dialogul cel mai luminător ca om întrupat. În cuvintele oamenilor și mai ales ale unora înțelepți ca Solomon, vorbește Cuvîntul în mod mijlocit, presîndu-i pe ei să vorbească. Dar în Iisus Hristos vorbește nemijlocit Însuși Cuvîntul originar și suprem. Chipurile Cuvîntului originar vin la existență după El, dar El Se întrupează după ce ele se apropie de El și se ridică la nivelul simțirii faptului că sînt în dialog cu El, sau că El însuși îi presează pe ei la un dialog între ei și cu El.

de mult preț a virtuților, care strălucesc de lumina slavei [16]. Căci zice: «În stînga ei, bogăție și slavă» (Prov., 3, 16 urm.). Arată apoi și buna răsuflare a gurii ei, din care se răspîndește mireasma cea bună a dreptății. Căci zice: «Din gura ei purcede dreptate». Iar pe buzele ei zice că, în locul rumenelii naturale, înflorește legea și mila [17]. Și ca din toate părțile să se afle arătată frumusețea acestei mirese, e lăudat și mersul ei: «în căile dreptății umblă». Nu lipsește din laudele frumuseții nici mărimea, înălțîndu-se în creșterea ei la fel cu planta bine crescută. Iar planta aceasta cu care se aseamănă înălțimea ei «este, zice, însuși pomul vieții», care e «hrană celor ce se lipesc de ea» și «stîlp sigur și neclintit» celor ce se reazimă pe ea (Prov. 3, 18). Dar prin amîndouă acestea înțeleg pe Domnul, căci El este viața și sprijinul [18]. Între toate celelalte laude ale ei se cuprinde însă și puterea, ca prin toate bunătățile să se laude frumusețea înțelepciunii. Căci «Dumnezeu, zice, întru înțelepciune a întemeiat pămîntul și întru chibzuială a gătit cerurile» (Prov., 3, 19). Și toate cele ce se văd în zidire le reduce la puterea înțelepciunii, dîndu-i acesteia felurite numiri. Căci o numește pe ea și înțelepciune, și pricepere, și simțire, și cunoștință și cele asemenea.

După acestea, începe să-l conducă pe tînăr ca pe un mire spre împreuna locuire cu ea, poruncindu-i să privească de acum spre cămara de nuntă dumnezeiască. Căci zice: «Nu o părăsi pe ea și va sta lîngă tine; iubește-o pe ea și te va păzi; înconjoar-o și te va înălța; cinstește-o pe ea ca să te îmbrățișeze; ca să dea capului tău cunună de daruri, acopere-o cu cunună de dezmierdări» (Prov., 4, 6—9). Împodobind-o pe ea cu aceste cununi de nuntă ca pe o mireasă, îi poruncește să nu se mai despartă de ea, zicînd: «Cînd umbli, du-te cu ea, ca ea să fie cu tine; cînd dormi, te va păzi, ca sculîndu-te să vorbească cu tine».

Aprinzînd prin acestea și prin cele asemenea pofta celui ce e încă tînăr după omul din lăuntru, o pune și pe ea să-și povestească prin cuvînt farmecele ei, prin care mai ales atrage simțirea iubitoare a auzitorilor, spunînd pe lîngă altele: «Eu iubesc pe cei ce mă iubesc» (Prov., 8, 16). Căci nădejdea că i se va răspunde iubirii trezește și mai puternică poftă în cel ce iubește. După acestea adăugînd și celelalte sfaturi în învățături nemărginite în formă de proverbe și conducîndu-l la o de-

16. Virtuțile au în ele nu numai o tărie de voință, ci și lumina descoperită a înțelesului vieții și a țintei spre care înaintează ea. Înțelepciunea înaintează prin veacuri (spre dreapta), ducînd cu ea spre creștere continuă virtuțile (de la partea stîngă).

17. Pe buze se arată floarea milei, prin cuvintele ce le rostește cel înțelept. Cuvintele nu sînt lipsite de simțire. Ele nu au un rost pur intelectual. Căci și prin simțire ele slujesc ca mijloace de întărire a legăturii dintre oameni.

18. Cel ce crește duhovnicește se aseamănă tot mai mult cu Domnul, sau se reazimă pe El și se hrănește din El, ca din «pomul vieții». Domnul e stîlp neclintit și hrană care susține creșterea.

prindere și mai desăvîrșită, în ultimele proverbe fericindu-l pentru această căsătorie, întru cît face în ele lauda acelei femei cuminți adaugă înțelepciunea din *Ecleziast*, după ce l-a condus îndeajuns prin îndrumarea proverbelor spre pofta virtuților. Și mustrînd în acest «Cuvînt» alipirea oamenilor la cele văzute și declarînd că tot ce e nestatornic și trecător e deșert, întru cît spune că tot ce se arată e deșertăciune, pune mai presus de tot ce cuprindem prin simțire, mișcarea firească a sufletului nostru spre frumusețea nevăzută.

Și așa, curățind inima de alipirea la cele văzute, introduce tainic prin *Cîntarea Cîntărilor* înțelegerea în Sfintele Sfintelor dumnezeiești, în care ceea ce se săvîrșește este o rînduială de nuntă, iar ceea ce se înțelege este unirea sufletului omenesc cu Dumnezeu.

De aceea, fiul din Proverbe se numește aci mire, și înțelepciunea ține loc de mireasă, ca să se logodească cu Dumnezeu omul ajuns mireasă curată și lipindu-se de Domnul să fie un duh, devenind, prin unirea cu Cel neîntinat și nepătimitor, în loc de trup greoi, înțelegere curată. Fiindcă, deci, cea care grăiește este înțelepciunea, iubește-o cît poți din toată inima și puterea, poftește-o cît poți. Ba adaug cu îndrăzneală la aceste cuvinte și: «Îndrăgostește-te». Căci e nevinovată și nepătimașă această patimă pentru cele netrupești [19], cum zice Înțelepciunea în *Proverbe*, legiuind dragostea pentru frumusețea cerească. Dar și cuvîntul de față poruncește același lucru, întrucît nu dă un sfat gol cu privire la aceasta, ci filosofează prin cele tainice, zugrăvind pentru cele cunoscute cu mintea o icoană din cele dulci ale vieții, spre înfățișarea dogmelor acestora. Iar icoana este o rînduială de nuntă, în care poftirea frumuseții trezește dorul, neîncepînd, după obiceiul omenesc, mirele să poftească, ci o fecioară la înaintea mirelui, vestindu-și dorința fără să se rușineze și rugîndu-se să se împărtășească de sărutarea mirelui [20]. Fiindcă bunii pețitori, Patriarhii și Proorocii și Legiuitorii, au adus logodnicei darurile dumnezeiești, pe care oricine le numește cadouri, numind astfel darurile dinainte de nuntă. Iar acestea erau: iertarea greșelilor, uitarea relelor, ștergerea păcatelor, transformarea firii, prefacerea a ceea ce e stricăcios în ceea ce e nestricăcios, desfătarea raiului, demnitatea împărătească, bucuria ce nu are sfîrșit. Fecioara, primind aceste daruri cerești de la bunii pețitori,

19. Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune și el undeva că singură pasiunea iubirii este îngăduită și vrednică de laudă. Căci creștinul nu trebuie să devină un apatic, ci să iubească pe Dumnezeu cu înfocare. Iubirea aceasta e singura pasiune ziditoare de viață. Sfîntul Grigorie de Nyssa precizează însă aci că numai dragostea de cele netrupești e nepătimașă. Avem aci un paradox care nu e înțeles decît prin trăire. De fapt numai dacă iubești pe om în fundamentul lui spiritual, în caracterul lui de subiect netrecător, îl promovezi cu adevărat în viață.

20. De paradoxul iubirii nepătimașe, sau al iubirii celei duhovnicești, ține și faptul contrar iubirii trupești, că nu Mirele își exprimă dorința către mireasă, ci mireasa și-o exprimă către mire. Căci Mirele e Dumnezeu și iubirea față de El nu rușinează.

care l-au adus, prin învățătura proorocească, darurile, își mărturisește pofta și se grăbește să se bucure de harul frumuseții Celui dorit [21]. Pe ea o ascultă unele prietene și surate de vîrstă, care stîrnesc și mai mult pofta miresei. Dar vine și Mirele aducînd cu sine o ceată de prieteni și părtași de gînduri. Acestea sînt duhurile slujitoare prin care oamenii se mîntuiesc, sau sfinții prooroci, care, auzind glasul Mirelui, se bucură și se veselesc de neîntinata căsătorie ce se înfăptuiește, prin care sufletul, lipindu-se de Domnul, devine un duh cu El, cum zice Apostolul.

Drept aceea, voi repeta iarăși cuvîntul din *Proverbe*: «Nimeni, pătimaș și trupesc fiind, răspîndind mirosul de mortăciune al omului vechi, să nu tragă înțelesurile gîndurilor și cuvintelor de Dumnezeu insuflate, spre lipsa dobitocească de rațiune», ci ieșind fiecare din sine și ajungînd în afara lumii materiale și întorcîndu-se în oarecare chip în rai și prin curăție asemănîndu-se cu Dumnezeu, să înainteze spre adîncul tainelor ce ni se dau de înțeles prin cartea aceasta. Iar dacă sufletul unora e nepregătit să asculte aceasta, să audă pe Moise care legiuiește să nu cutezăm să ne urcăm pe muntele cel duhovnicesc, înainte de a ne spăla veșmintele inimilor și de a ne albi și sufletele prin stropirile cuvenite ale cugetărilor. Deci cîtă vreme stăruim în contemplarea aceasta, să uităm de gîndurile de nuntă, după porunca lui Moise, care legiuiește ca cei ce înaintează să se curețe de nuntă; și în toate trebuie să ascultăm de preceptele legiuitorului. Vrînd deci să ne apropiem de muntele duhovnicesc al cunoașterii lui Dumnezeu, partea femeiască a gîndurilor să rămînă în viața de jos împreună cu ordinea materială. Și tot înțelesul nerațional, ce e văzut în acest munte, e omorît de gîndurile mai tari ca de niște pietre. Căci numai așa auzim glasul trîmbiței acesteia, care e un sunet mare, minunat și mai presus de puterea celor ce-l primesc, pe care-l scoate însuși întunericul negurei, care este Dumnezeu, Cel ce arde afară de acest munte tot ce este material [22].

Deci ne aflăm acum în lăuntrul Sfintei Sfintelor, care este *Cîntarea Cîntărilor* [23]. Căci precum în Sfînta Sfintelor avem o prisosință și o întâ-

21. Totuși primul pas spre omul-mireasă l-a făcut Mirele-Dumnezeu prin darurile ce i le-a trimis. Darurile sînt toate cele trimise omului prin revelația supranaturală. Dar trebuie să punem înaintea acestora darurile naturale ale creațiunii, prin care îl înconjoară pe om dovezile iubirii lui Dumnezeu din toate părțile, lăsîndu-l totuși pe omul însuși să descifreze din ele cuvintele și gesturile de iubire ale lui Dumnezeu.

22. Dumnezeu este întunericul tenebrelor, căci El ne rămîne neînțeles. Dar din El pornește un sunet mare de trîmbiță. El e viață și din viață pornește vuietul vieții, care deși nu e cu totul articulat, depășește, prin puterea lui și prin înțelesul lui mai presus de cuvintele noastre, puterea noastră de cuprindere. Dumnezeu arde ca un foc în cel ce se apropie de muntele în care este El, de întunericul izvorîtor de cunoștință, în cel care vrea să fie străin de orice alipire de chipurile văzute material și deci mărginite.

23. *Cîntarea Cîntărilor* este Sfînta Sfintelor pentru că descrie taina unirii dintre omul-mireasă și Mirele-Dumnezeu.

rire a sfințeniei, arătată prin cuvintele cele mai înalte, așa și prin *Cîntarea Cîntărilor*, Înaltul Cuvînt ne făgăduiește să ne învețe taina tainelor. Căci, după învățătura de-Dumnezeu-insuflată, sînt multe cîntările prin care învățăm marile înțelesuri despre Dumnezeu, de la marele David și Isaia și Moise și mulți alții [24]. De la titlul acesta învățăm că, pe cît sînt de departe cîntările sfinților, de cîntările înțelepciunii din afară, tot pe atît întrece taina din *Cîntarea Cîntărilor*, cîntările sfinților. Mai mult decît aceasta nu poate nici afla, nici încăpea urechea și firea omenească. De aceea folosește cea mai puternică dintre plăcerile ce se mișcă în om (adică pasiunea dragostei) pentru descrierea în chip de ghicitură a dogmelor : ca din aceasta să învățăm că sufletul care privește spre strălucirea negrăită a frumuseții dumnezeiești trebuie să aibă atîta dragoste față de aceea, cîtă dragoste are trupul față de ceea ce-i este înrudit și de aceeași fire, dar mutînd pasiunea spre nepătimire, căci stingîndu-se toată simțirea trupească, mintea arde numai cu duhul din puterea dragostei, încălzită fiind de focul acela pe care a venit Domnul să-l arunce pe pămînt [25].

Dar acestea ajung pentru a arăta care trebuie să fie starea sufletului celui ce ascultă cuvintele tainice. E vremea să supunem tîlcuirii cuvintele *mire* și *dragoste*, folosite de *Cîntarea Cîntărilor*. Mai întîi să pătrundem însă înțelesul titlului. Căci socotesc că nu degeaba cartea s-a atribuit prin titlu lui Solomon, ci ca să înțeleagă cei ce citesc că în cele spuse se cuprinde ceva mare și dumnezeiesc. Deoarece chiar prin amintirea lui Solomon se trezește în fiecare o mare admirație pentru înțelepciunea lui. De aceea încă în titlu se face îndată amintirea numelui lui, ca cei ce citesc să spere de la cartea aceasta ceva mare și vrednic de taina lui. Precum, după știința picturii, există o materie în diferitele vopseli care înfăptuiesc imitația animalului, dar cel ce privește la chipul zugrăvit cu meșteșug din culori nu zăbovește cu privirea la vopselele așternute pe tablou, ci privește numai la forma pe care artistul a înfățișat-o prin culori, așa și în scrierea de față se cuvine să nu privim la materia culorilor din cuvinte, ci să ne ațintim, ca la o formă împărătească

24. Multe cîntări sînt în Legea veche, prin care e descrisă taina lui Dumnezeu : sînt psalmii lui David, cîntările lui Isaia, ale lui Moise și ale multor altora. Dar cea mai înaltă cîntare, care descrie cea mai înaltă taină a unirii omului cu Dumnezeu este *Cîntarea Cîntărilor*. Și ea este cea mai înaltă poezie, dacă poezia se străduiește să exprime ceea ce nu poate fi deplin exprimat.

25. Pasiunea iubirii de Dumnezeu e o pasiune unită în chip paradoxal cu nepătimirea ; în ea mintea e încălzită de focul dumnezeiesc, dar numai pentru că s-a stins în ea tot focul simțirii trupești. Un foc curat a stins un foc necurat, o nepătimire trupească a aprins focul pasiunii spirituale a iubirii de Dumnezeu, Duhul suprem. În iubirea curată nu e nimic care ne robește cum ne robesc patimile trupești. În ea duhul nostru și-a găsit zborul liber de tot ce-l atrage spre cele de jos.

din ele, la ceea ce o înfățișat prin înțelesurile curate. Căci cuvintele acestea, după înțelesurile lor nemijlocite, ca : gură, sărutare, mire, vin, numirile mădularelor, pat și altele asemenea, sînt culoare albă, sau neagră, sau roșie, sau galbenă, sau alta oarecare, iar chipul înfăptuit prin acestea e fericirea și nepătimirea, unirea cu El, înstrăinarea de rele și asemănarea cu frumosul și cu binele adevărat. Acestea sînt înțelesurile care dau mărturie despre înțelepciunea lui Solomon, care întrece hotarele înțelepciunii omenești. Și ce este mai minunat decît a face firea să se curețe de patimile ei, ca una ce primește și învață nepătimirea prin cuvintele socotite pătimașe? Căci nu zic că trebuie să ne așezăm în afara mișcărilor pătimașe ale trupului și să mortificăm mădularile cele de pe pămînt și să ne curățim gura de cuvintele pătimașe, ci e pus sufletul în astfel de simțire ca, prin cele ce par contrare să privească la curăție, și prin rostirile pătimașe, să tîlcuiască înțelesurile neîntinate[26].

Scrierea ne-a învățat, în titlul ei, acest lucru unic : să nu mai fie oameni cei ce intră în cele dinăuntru ale tainelor acestei cărți, ci să se prefacă cu firea, prin ucenicia la Hristos, în ceea ce este mai dumnezeiesc. Aceasta le-o mărturisește ucenicilor Săi Însuși Cuvîntul, arătînd că erau mai buni ca oamenii, cei pe care i-a deosebit de oameni porunca Domnului dată lor, cînd zice : «Cine zic oamenii că sînt Eu ? Dar voi cine ziceți că sînt ?» (Mc., 8, 27). Cu adevărat, prin aceste cuvinte — al căror înțeles nemijlocit înfățișează plăcerile trupești — pentru cel ce nu se coboară la o cugetare întinată, ci, călăuzit de gîndirea celor dumnezeiești la înțelesurile curate, cugetă că nu mai e om, nici nu mai are firea amestecată cu trupul și cu sîngele, se arată viața nădăjduită a sfinților de după înviere, cînd ajung deopotrivă cu îngerii, prin nepătimire. Căci, potrivit orînduirii, ceea ce e nestricăcios se va împleti atunci cu sufletul, iar patimile ce ne tulbură acum prin trup nu vor învia împreună cu trupurile acelea, ci viața nouă va primi o stare de pace, dat fiind că cugetul trupesc nu se va mai răzvrăti împotriva sufletului, și războiul lăuntric nu se va mai purta împotriva legii minții prin mișcările pătimașe, purtînd ca pe un prizonier al păcatului sufletul biruit, ci de toate acestea firea va fi curățită și un singur cuget va fi prin amîndouă, adică prin trup și prin duh, orice simțire trupească dispărînd din fire. Dar tot așa ne poruncește Cuvîntul prin această carte, celor ce auzim, ca, chiar de trăim în trup, să nu căutăm, prin cugetările noastre, spre el, ci să privim numai spre suflet și toate rostirile drăgăstoase ale lor să le închinăm Bunului Dumnezeu, Cel mai presus de toată mintea, Care singur este cu adevărat dulce, vrednic de poftit și de îndrăgit și a Cărui gustare

26. Prin cuvinte socotite pătimașe : nuntă, sînt etc., sufletul stăpînit de credința în Dumnezeu e călăuzit spre iubirea nepătimașă și spre înțelesurile ei curate.

se face pururea prilej de şi mai mare poftire, sporind dorinţa odată cu împărtăşirea de bunătăţile Lui. Aşa L-a iubit Moise pe Dumnezeu, aşa Ilie; aşa a iubit Ioan pe Mirele, zicînd: «Cel ce are mireasă este Mire, iar prietenul Mirelui se bucură de glasul Mirelui» (In, 3, 29). Aşa Petru, întrebat de e îndrăgostit de El şi-L iubeşte, mărturiseşte cu îndrăzneală zicînd: «Doamne, Tu ştii că Te iubesc» (In, 21, 15). Şi ceilalţi Apostoli. Aşa Pavel, prigonitorul de mai înainte, iubind pe Hristos pe care nu-L văzuse, scria zicînd: «V-am logodit pe voi fecioară neprihănită, ca să vă înfăţişez lui Hristos» (II Cor., 11, 2). Aşa Biserica de acum, Mireasă, iubeşte pe Mire, ca fecioara din Cîntarea Cîntărilor, care zice: «Să mă sărute cu sărutările gurii Sale» (Cînt. Cînt., 1, 1). Aşa, cel către care a grăit Dumnezeu cu gura, cum mărturiseşte Scriptura (Deut., 34, 10), era cuprins în aşa fel de o şi mai mare dorinţă după asemenea sărutări, după atîtea arătări ale lui Dumnezeu, încît ruga pe Cel dorit să i Se arate, ca şi cum nu L-ar fi văzut încă (Ieş., 33, 18).

Aşa şi toţi ceilalţi, care aveau în adîncul lor dorul dumnezeiesc, nu se săturau niciodată în poftirea lor, ci din tot ce le venea de la Dumnezeu spre a se bucura de Cel dorit făceau materie ce hrănea o şi mai puternică poftire.

Aşa şi acum, sufletul ce se uneşte cu Dumnezeu nu se mai satură de ceea ce gustă [27]. Cu cît se umple mai mult de gustare, cu atît se aprinde mai mult de dorinţă. Fiindcă deci cuvintele Mirelui sînt duh şi viaţă, iar cel ce se lipeşte de Duh se face duh şi cel ce se uneşte cu Viaţa se mută de la moarte la viaţă, după cuvîntul Domnului, sufletul doreşte să-L vadă, ca să se apropie de Izvorul vieţii duhovniceşti. Iar izvorul este gura Mirelui, de unde ţîşnesc cuvintele vieţii veşnice, care umplu gura care le soarbe [28], cum făcea Psalmistul care sorbea prin gură Duhul (Ps. 118,

27. Aci sfîntul Grigorie de Nyssa se dovedeşte cugetînd contrar lui Origen, care socotea că sufletele vor ajunge în viaţa viitoare la o săturare de gustarea dulceţii lui Dumnezeu şi de aceea vor tinde spre alte coborîri în trup, urmate de noi dorinţe de a se despărţi de el, pentru a se întoarce din nou în Dumnezeu. Aci se resping toate teoriile reîncarnărilor. Dumnezeu e infinit în dulceaţa Lui, şi sufletul are dorinţa de a înainta la nesfîrşit în gustarea acestei dulceţi nemonotone a iubirii Lui, pentru că el însuşi este capabil de o iubire sporită la nesfîrşit. Numai un suflet mărginit în capacitatea lui de cunoaştere şi de iubire ajunge la o săturare de aceasta şi doreşte să coboare la reluarea unui nou urcuş spre Dumnezeu, după ce i s-a făcut din nou dor de El. Numai un dumnezeu care devine monoton, deci mărginit în ceea ce ne poate oferi ca dragoste de om, poate plictisi pe cineva de relaţia iubitoare cu el. Putinţa sufletului de a se împărtăşi de Dumnezeu, dar de a şi înainta în această împărtăşire, are la bază şi învăţătura despre deosebirea între fiinţa şi energiile lui Dumnezeu. În energiile trăite ale lui Dumnezeu e dată şi simţirea infinităţii fiinţei din care ele pornesc, dar şi putinţa înaintării neîncetate şi nesfîrşite în împărtăşirea de ele.

28. În cuvinte e viaţa celui ce le rosteşte, viaţă comunicată celui către care le rosteşte. Cuvintele nu sînt separate de viaţa lui, sau cuvîntul nu e separat de Duhul. Cuvintele pornite din gura cuiva şi primite de cel căruia i se adresează sînt

131). Fiindcă, deci, cel ce soarbe băutura din izvor trebuie să pună gura la apă — iar izvorul e Domnul, Care zice : «De însetează cineva, să vină la Mine și să bea» (In, 7, 37) — sufletul vrea să-și apropie gura sa de gura din care izvorăște viața, zicînd : «Sărută-mă cu sărutările gurii Tale». Iar cel ce izvorăște viața tuturor și voiește ca toți să se mîntuiască vrea ca nici unul din cei ce se mîntuiesc să nu rămînă nepărtaș de această sărutare. Iar această sărutare este curată de toată întinăciunea. De aceea socotesc că în chip de mustrare i-a spus Domnul leprosului Simon: «Sărutare nu Mi-ai dat» (Lc., 7, 45). Căci s-ar fi curățit de patimă sorbind prin gură curăția. Dar acela era neîndrăgostit, fiind în chip firesc legat de patima lui din pricina bolii și rămînînd negolit de patimi. Însă sufletul curățit, în care nu e sălășluită nici o lepră, vede vistieria bunătăților; iar numele vistieriei este inima. Și Proorocul se ruga să i se sădească o inimă curată, din care vine în sîn laptele dumnezeiesc, cu care se hrănește sufletul, care soarbe, pe măsura credinței, harul. De aceea zice : «Mai buni sînt sînii tăi decît vinul», înfățișînd, din pricina așezării, prin sîn, inima. Desigur, de va înțelege cineva prin inimă puterea ascunsă și tainică a dumnezeirii, nu va greși. În acest caz, prin sîn ar putea înțelege pe drept cuvînt bunele lucrări ale puterii dumnezeiești pentru noi, prin care Dumnezeu alăptează viața fiecăruia, dăruind, fiecăruia din cei ce o primesc, hrană potrivită [29].

Dar pe lîngă acestea aflăm și o altă învățătură în înțelepciunea acestei cărți, și anume că în noi este o îndoită simțire, una trupească și alta dumnezeiască, cum zice undeva cuvîntul *Proverbelor :* «Vei afla o simțire dumnezeiască». Căci este o asemănare între mișcările și lucrările sufletești și simțurile trupului [30]. Ceea ce de asemenea învățăm din cuvintele de față ale Duhului. Căci vinul și laptele se judecă de gustare. Dar acelea (lucrările dumnezeiești) fiind duhovnicești, desigur că duhovnicească este și puterea sufletului ce le simte pe acelea. Iar

o adevărată sărutare dată de cel dintîi celui din urmă, cum se spune mai jos, o sărutare prin care se comunică viața celui dintîi, celui din urmă.

29. Cînd cel ce sărută și cel ce e sărutat nu au în ei nici o patimă, prin sărutare, ei intră într-o comuniune curată; sau, cel ce sărută comunică și mai multă curăție, dar, în același timp, și mai multă dulceață și bucurie din sine, celui sărutat. Iar această viață curată ce i-o comunică vine din vistieria sau din inima lui. Din inimă vine întîi viața sau laptele hrănitor în sîn. Căci inima e partea cea mai din lăuntru, cea mai de temelie și cea mai plină de simțire și de pornirea dăruirii către altcineva. Iar sînii lui Dumnezeu sînt lucrările dumnezeiești (energiile lui Dumnezeu), din care soarbe harul cel ce se pune în legătură cu Dumnezeu. De aci se vede că în primele rînduri ale *Cîntării Cîntărilor* nu omul e înțeles ca mireasă, ci Dumnezeu. De aceea, mireasa aceasta poate avea inițiativa iubirii, cum nu o are mireasa omenească.

30. Cînd mișcările sufletului sînt duhovnicești, ele fac duhovnicești și mișcările trupului; și cînd mișcările trupului sînt pătimașe, pătimașe sau simțuale sînt și mișcările sufletului.

sărutarea se săvîrşeşte prin simţul pipăitului. Căci în sărutare se ating între ele buzele. Dar este şi un simţ de pipăire al sufletului care se atinge de Cuvîntul, lucru ce se săvîrşeşte printr-o pipăire netrupească şi spirituală, cum a spus cel ce a zis: «Mîinile noastre au pipăit despre Cuvîntul Vieţii» (I In, 1, 1)[31]. De asemenea, mirosul mirurilor dumnezeieşti nu este un miros al nărilor, ci al unei oarecari puteri spirituale şi nemateriale, care soarbe buna mireasmă a lui Hristos deodată cu sorbirea Duhului.

Astfel prelungindu-se dorinţa fecioarei, spune în introducere: «Mai buni sînt sînii tăi decît vinul şi mireasma mirurilor tale e mai presus de toate miresmele». Prin aceasta se exprimă, cum socotim noi, nu un gînd ruşinos, vrednic de dispreţuit. Ci arătîndu-se că laptele din sînii dumnezeieşti e mai bun decît veselia pricinuită de vin, prin cele spuse învăţăm că toată înţelepciunea omenească şi toată ştiinţa lucrurilor şi toată puterea de cunoaştere şi închipuirea înţelegătoare nu poate fi socotită deopotrivă nici măcar cu cea mai simplă hrană a învăţăturilor dumnezeieşti. Căci din sîni este laptele, iar laptele este hrana pruncilor. Vinul însă, prin puterea şi căldura lui, pricinuieşte bucurie celor mai desăvîrşiţi. Totuşi desăvîrşirea în înţelepciunea din afară e mai mică decît învăţătura cuvîntului dumnezeiesc. De aceea sînt mai buni sînii dumnezeieşti, decît vinul omenesc.

Iar mireasma mirurilor dumnezeieşti e mai bună decît orice bună mireasmă a aromatelor. De aceea ni se pare că aici se împărtăşeşte acest înţeles: prin aromate înţelegem virtuţile, ca înţelepciunea, cumpătarea, bărbăţia, chibzuinţa şi cele asemenea, de care slujindu-se fiecare după puterea şi plăcerea sa, dobîndeşte o astfel de bună mireasmă: unul pe cea din cumpătare, sau din înţelepciune, altul pe cea din dreptate, sau din bărbăţie, sau alta din virtuţile cugetate. Iar altul poate are în sine o bună mireasmă amestecată din toate aceste aromate. Dar acestea toate la un loc nu se pot asemăna cu virtutea aceea care străbate cerurile, cum a zis Proorocul Avacum: «Acoperit-a cerurile virtutea Lui» (Avac., 3, 5). Aceasta este înţelepciunea prin sine, virtutea prin sine, adevărul prin sine şi toate de felul acesta[32]. Mireasma mirurilor cereşti pricinuieşte o bucurie ce nu se poate asemăna cu aceste aromate cunoscute de noi.

31. Există şi o «simţire» sau chiar o pipăire a sufletului, sau un contact duhovnicesc (spiritual) al lui. Cum pipăim noi cu sufletul bunătatea sau în general starea sufletească a unei persoane din apropieerea noastră, aşa pipăim şi prezenţa Cuvîntului.

32. Înţelepciunea prin sine, adevărul prin sine etc., e înţelepciunea nesfîrşită etc., pentru că, durînd veşnic prin sine şi nealimentîndu-se din alt izvor, e ea însăşi izvorul nesecat al ei. Iar întrucît nici o astfel de virtute nu poate fi decît a unui su-

În cele următoare, sufletul unit cu Dumnezeu ajunge la o înțelegere mai înaltă, cunoscînd neapropierea și necuprinderea puterii dumnezeiești de către gîndurile omenești. Căci zice : «Mir vărsat e numele Tău». Prin acest cuvînt socotesc că arată că nu se poate cuprinde în înțelesul unui nume firea cea fără hotar, ci orice putere a gîndurilor și orice înțeles al cuvintelor, chiar dacă ar părea că cuprinde ceva mare și dumnezeiesc, nu e în stare să atingă însuși Cuvîntul, ci ca din niște urme și rămășițe cuvîntul nostru își dă cu socoteala despre Cuvîntul, din cele înțelese bănuind prin asemănare pe Cel necuprins[33]. Căci orice nume am cugeta, prin care să facem cunoscut mirul dumnezeirii Sale, nu înfățișăm prin înțelesul celor spuse însuși mirul, ci prin numirile despre Dumnezeu înfățișăm o mică rămășiță din aburul bunei miresme dumnezeiești, așa cum în vasele din care s-a deșertat mirul, nu se vede, în firea lui, însuși mirul vărsat din vase, așa cum este, ci din calitatea nu deplin limpede a aburilor rămasă în vase ne facem o oarecare bănuială despre mirul vărsat. Aceasta o învățăm prin cele spuse : că însuși mirul dumnezeirii, adică ceea ce este el după ființă, e mai presus de orice nume și înțeles.

Conținutul numirilor privitoare la Dumnezeu ni-l dau minunile văzute în lume. Prin ele Îl numim înțelept, puternic, bun, sfînt, fericit, veșnic, judecător, mîntuitor și cele asemenea, care toate arată o însușire micșorată a mirului dumnezeiesc, pe care toată zidirea, prin mirosurile contemplate în ea, o răspîndește asemenea unui vas uns[34]. «Pen-

biect conștient, însuși acel subiect al acestor virtuți e înțelepciunea prin sine, adevărul prin sine etc. Ca atare întrece infinit de mult orice persoană înțeleaptă, bună etc. Înțelepciunea, bunătatea cuiva răspîndește în jurul său pe de o parte caracterul unui subiect înțelept, bun, pe de alta, un aer de o curăție în care te simți bine, sigur, la larg. Simți că ai lîngă tine pe cineva, care te susține în bine. Cu atît mai mult răspîndește Dumnezeu sentimentul prezenței unei Persoane și o astfel de curăție bine înmiresmată și siguranța unui susținător, cînd începi să-I simți prezența.

33. Cuvintele noastre nu pot cuprinde pe Cuvîntul, pentru că nu sînt din același plan. Cuvîntul dumnezeiesc, deși e modelul și resortul cuvintelor noastre și deși a pus în noi trebuința și puterea lor, sau deși le grăim pentru că ni le cere El prin întrebările Lui simțite în mod tainic, este, pe de altă parte, transcendent cuvintelor noastre. Căci cuvintele noastre «umile sînt, că duc prea neînsemnată roadă. Cînd șir fără sfîrșit spre a te găsi se înnoadă» (Lidia Stăniloae). Avem și aci un paradox : cuvintele noastre sînt legate de Cuvîntul și totuși El e din alt plan, e de altă fire decît firea lor.

34. Sfîntul Grigorie precizează legătura între Dumnezeu-Cuvîntul și cuvintele noastre, spunînd că ele înfățișează mireasma cuprinsă în univers, din care se răspîndește ca mirul nu Dumnezeu însuși, ci mireasma răspîndită din El în lume. Aceasta e legătura universului și a cuvintelor noastre, care descifrează rațiunile universului, cu Dumnezeu însuși. Universul își are o fire deosebită de cea a lui Dumnezeu. Dar el ca vas nu e pentru sine, ci indică mirul pe care e chemat să-l cuprindă tot mai mult. Chiar cînd e gol de acest mir, arată că e chemat pentru a-L cuprinde pe El. Cuvintele noastre sînt și ele un astfel de vas. Ele se prezintă ca vase ale Cuvîntului. Sînt chemate să se lărgească și să se înmulțească, pentru ca să-L cuprindă pe

tru aceea, zice, fecioarele te-au iubit». Cauza dorinţei de a-L lăuda e simţirea Lui iubitoare. Căci cine nu ar rămîne îndrăgostit de o asemenea frumuseţe, dacă are ochii în stare să privească la strălucirea ei? Nu e, desigur, mare frumuseţea ce se cuprinde, dar e nesfîrşită cea bănuită prin ceea ce se vede [35]. Dar precum dragostea materială nu atinge pe cei ce sînt încă prunci (căci pruncia nu cuprinde pasiunea), nici pe cei osteniţi de ultima bătrîneţe nu-i poţi vedea în aceasta, aşa şi faţă de frumuseţea dumnezeiască, cel ce e încă prunc şi clătinat de orice vînt al învăţăturii, şi cel îmbătrînit şi bolnav şi aproape de sfîrşit, rămîn nemişcaţi de pofta aceasta. Căci nu-i atinge pe aceştia frumuseţea nevăzută; ea atinge numai un suflet care a trecut de starea copilăriei şi e ajuns în floarea vîrstei duhovniceşti, care n-are în sine nici pată, nici zbîrcitură, nici altceva din acestea, care nu suferă nici de nesimţirea copilărească, nici de slăbiciunea bătrîneţii; atinge numai pe acela pe care scrierea îl numeşte fecioară.

Aceasta ascultă de marea şi prima poruncă a legii, iubind din toată inima şi puterea acea frumuseţe a cărei descriere şi pildă şi tîlcuire nu o află cugetarea omenească. Aceste fecioare, deci, crescute prin virtuţi, şi prin vîrsta lor, ajunse în lăuntrul tainelor cereşti ale cămării de nuntă, iubesc frumuseţea Mirelui şi prin iubire Îl întorc spre ele însele. Căci acest Mire e astfel, că răspunde cu dragostea Sa celor ce-L iubesc, după cum a zis persoana Înţelepciunii: «Eu iubesc pe cei ce mă iubesc» şi: «celor ce mă iubesc împart avuţii» (iar avuţia este El însuşi); «şi vistieriile lor le voi umple de bunătăţi» (Prov., 8, 17).

Deci sufletele care umblă, precum s-a scris, pe urma Domnului Dumnezeu, atrag spre ele dorinţa Mirelui nestricăcios (Osea, 11, 10). Iar pricina iubirii lor e buna mireasmă a mirului, pe care dorind-o, se întind mereu spre cele dinainte, uitînd pe cele dinapoi. «Căci pe urma Ta, zice, spre mireasma mirurilor Tale vom alerga». Făgăduiesc să alerge spre ţinta pe care le-o arată mireasma mirurilor, cele ce n-au dobîndit încă desăvîrşirea şi sînt încă tinere după vîrstă. Căci zic: «Spre mireasma mirurilor vom alerga». Sufletul mai desăvîrşit însă, întinzîndu-se mai cu tărie spre cele dinainte, a ajuns deja la ţinta spre

El însuşi; şi Îl pot cuprinde cînd se deschid tot mai mult Lui însuşi. Cînd ne silim să vorbim cu înţelepciune, ne dăm seama că ne împărtăşim de Înţelepciunea prin sine şi răspîndim ceva din mireasma Ei etc.

35. În puţinul razei cuprins de noi simţim nesfîrşitul ei şi al izvorului ei. Chiar nemulţumirea că nu putem cuprinde decît puţin din ea ne face să ne dăm seama că ea însăşi e mereu cu mult mai mult decît cuprindem.

care şi-a făcut drumul şi se învredniceşte de comorile din cămări. Căci zice : «Adusu-m-a în cămara Lui». Fiindcă cel ce a dorit să se atingă cu vîrful buzelor de bine şi s-a atins de frumuseţe numai atît cît i le-a arătat puterea dorinţei, a dorit să se învrednicească de luminarea Cuvîntului ca de o sărutare. Dar după ce le-a obţinut pe acestea şi a pătruns cu gîndul şi mai în lăuntrul celor negrăite, cere să-i fie drumul numai pînă în pridvorul bunătăţilor, prin pîrga Duhului prin al Cărui har, ca printr-o sărutare, s-a învrednicit să cerceteze adîncurile lui Dumnezeu şi să şi intre în lăuntrul raiului, unde, după marele Pavel, spune că vede cele nevăzute şi aude cele ce nu se pot grăi.

În rostirea următoare, descoperă prin cuvînt iconomia bisericească[36]. Căci cei dintîi care au fost învăţaţi prin har şi au fost înşişi văzători şi slujitori, nu au mărginit binele la ei, ci au trecut acelaşi har prin predare şi celor de după ei [37]. De aceea spun fecioarele către mireasă, care e prima care a fost umplută de bunătăţi şi s-a învrednicit de tainele ascunse, prin faptul că le-a primit din gura Cuvîntului : «Bucura-ne-vom şi ne vom veseli întru tine». Căci bucuria este de obşte a noastră, pentru că, precum tu iubeşti mai presus de vin sînii Cuvîntului, aşa şi noi, pe tine. Să ne lipim de sînii tăi prin care alăptezi pe pruncii în Hristos. Să-i iubim mai mult decît omul, vinul. Şi ca să facem mai limpede înţelesul, iată ceea ce se spune: Iubit-a sînii Cuvîntului Ioan, care s-a culcat pe pieptul Domnului şi, lipindu-şi inima sa ca pe un burete de izvorul vieţii şi umplîndu-se de tainele lui Hristos, ne dă, printr-o negrăită predare, şi nouă sfîrcul său umplut de Cuvîntul şi ne umple de bunătăţile ce au curs în el din izvor, propoveduind cu mare glas pe Cuvîntul pururea fiitor. De aceea, pe drept cuvînt, zicem şi noi către el : «Iubi-vom sînii tăi mai mult decît vinul». Fiindcă ne-am făcut astfel, sîntem şi noi fecioare, şi nu sîntem nici prunci cu mintea, înjugaţi din pricina pruncie cu deşertăciunea, nici zbîrciţi de bătrîneţea în păcate, care sfîrşeşte în moarte. De aceea iubim curgerea învăţăturilor tale, pentru că «pe tine te-a iubit dreptatea».

Iar acesta este învăţăcelul pe care l-a iubit Iisus. Şi dreptatea este Iisus. Deci scrierea aceasta Îl numeşte mai dumnezeieşte pe Domnul, decît proorocul David. Căci acela zice : «Drept este Domnul Dumnezeu».

36. Precum prin iconomia dumnezeiască, părinţii înţeleg toată opera de mîntuire a lui Dumnezeu, aşa prin cea bisericească, înţeleg toată transmisiunea harului mîntuitor, începută după împărtăşirea lui la Rusalii primilor oameni sau Apostolilor.

37. Dacă sînii primi sînt lucrările (energiile) dumnezeieşti ale Cuvîntului întrupat, lucrările acestea, supte de la Cuvîntul de către cei ce au stat lîngă El, devenind lucrări sau sîni ai acestora, hrănesc mai departe pe cei ce se lipesc de ei.

Aceasta însă Il numeşte Dreptatea, prin care tot ce e strîmb se face drept [38]. Dar fie ca nouă tot ce e strîmb să ni se facă drept, şi căile aspre să ni se facă netede, prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a II-a

«Neagră sînt şi frumoasă, fiice ale Ierusalimului, ca sălaşurile Chedarului, ca covoarele lui Solomon. Nu vă uitaţi că m-am înnegrit, fiindcă soarele m-a privit. Fiii maicii mele s-au războit în mine, pusu-m-au păzitoare în vii; via mea n-am păzit-o. Spune-mi mie, cel pe care l-a iubit sufletul meu, unde eşti, unde te culci la amiază, ca să nu fiu ca una ce rătăcesc pe la turmele prietenilor tăi. Dacă nu te cunoşti pe tine, o, frumoasă între femei, ieşi pe urmele turmelor şi paşte iezii tăi pe lîngă sălaşurile păstorilor» (Cînt. Cînt. 1, 4—7).

Frumuseţea din afară a cortului mîntuirii nu era de acelaşi preţ cu cea ascunsă înăuntru. Căci perdeaua din ţesături de in, păturile de păr de capră şi acoperămintele de peri roşii alcătuiau podoaba din afară a cortului şi nimic nu apărea măreţ şi de preţ afară de acestea, celor ce priveau la cele din afară. Dar înăuntru tot cortul strălucea de aur şi de argint şi de pietre preţioase: stîlpii, tălpile, capetele, jertfelnicul tămîierii, jertfelnicul arderii de tot, chivotul, candelabrul, masa punerii înainte, perdelele intrării, a căror frumuseţe era compusă din tot felul de vopsele colorate. Firul lor auriu era ţesut frumos cu vînăt, cu porfiră, cu vison, cu roşu, într-o subţire lucrătură de artă; fiind amestecat din toate, făcea să scînteieze strălucirea ţesăturilor ca luminile curcubeului.

Ce urmăresc pornind de la acestea, se va vedea din cele ce se vor spune.

Cîntarea Cîntărilor ne slujeşte iarăşi spre înfăţişarea întregii cunoştinţe de Dumnezeu şi a întregii înţelepciuni. Ea este adevăratul cort al mîntuirii, ale cărui acoperăminte şi covoare şi a cărui perdea de la intrare sînt cuvintele de dragoste şi vorbele care dau glas iubirii faţă de cel dorit; ca şi descoperirea frumuseţii şi pomenirea mădularelor trupeşti, a celor de la arătare şi a celor ascunse în învelişul veşmîntului. Iar cele din lăuntrul acestui cort sînt cu adevărat: un fel de sfeşnic mult luminător, un chivot plin de taine şi un jertfelnic de bună mireasmă al tămîierii şi curăţirii de păcate, adică acel jertfelnic întreg de aur al binecredincioşilor; apoi frumuseţea perdelelor, ţesută din culorile fru-

38. E mai mult a zice că Dumnezeu este Dreptatea însăşi, decît că este drept. Dreptatea însăşi e toată dreptatea, sau e Dreptatea ipostatică supremă, Dreptatea prin sine, ultimul izvor nesfîrşit al dreptăţii. E Dreptatea supremă, ca Persoană.

moase ale virtuților, și stîlpii neclintiți ai gîndurilor și tălpile de nemutat ale dogmelor, frumusețea căpătîielor, prin care se înțelege harul puterii conducătoare a sufletului, și spălătoarele sufletelui. Și toate cîte înfățișează petrecerea cerească și netrupească, pe care le poruncește legea prin ghicituri, le găsim în înțelesurile ascunse ale cuvintelor, dacă ne facem, printr-o viață îngrijită, vrednici de intrarea în Sfînta Sfintelor, lepădînd în baia cuvîntului toată pata cugetării urîte, și dacă nu murim, atingîndu-ne, contrar poruncii legii, de vreun gînd de moarte, sau de niscai simțiri necurate, lucru care ne ține departe de vederea minunilor din lăuntrul cortului. Căci legea Duhului nu îngăduie, după porunca lui Moise, intrarea la acestea, celui ce nu-și spală cămașa conștiinței sale, dacă s-a atins de vreun gînd mort și vrednic de osîndă.

Trecînd de la cele mai înainte înfățișate, cuvîntul ne duce la tîlcuirea celor spuse de mireasă către fecioare. Acestea sînt : «Neagră sînt și frumoasă, fiice ale Ierusalimului, ca corturile Chedarului, ca covoarele lui Solomon». Bine a început învățătoarea de la descrierea bunătăților, ce trebuie să o facă sufletelor care își încep ucenicia. Căci ele se arată gata, prin cele ce le mărturisesc, să aleagă harul ce curge din sînii ei cuvîntători, în locul oricărui cuvînt omenesc pe care îl numesc vin, spunîndu-i : «Iubi-vom sînii tăi mai mult decît vinul, fiindcă te-a iubit Dreptatea». Iar ea sporește uimirea sufletelor ucenice cu privire la minunea petrecută cu sine, ca și mai mult să cunoaștem nemăsurata iubire de oameni a Mirelui, Care prin iubire îmbracă pe cea iubită în frumusețe. Nu vă mirați, zice, că m-a iubit Dreptatea, ci că, fiind neagră din pricina păcatului și unită cu întunericul prin fapte, m-a făcut frumoasă prin iubire, schimbînd frumusețea Sa în urîțenia mea [39]. Căci mutînd la Sine întinăciunea păcatelor mele, mi-a trecut mie din curăția Sa, El care cel dintîi m-a făcut, din urîtă, vrednică de iubit și așa m-a iubit. După acestea îndeamnă pe fecioare să se facă și ele frumoase, arătîndu-le frumusețea sa, după asemănarea cu marele Pavel, care zice : «Faceți-vă ca mine, precum și eu, ca voi» (I Cor., 7, 7) și : «Faceți-vă următori mie, precum și eu, lui Hristos» (I Cor., 4, 16).

De aceea nu lasă sufletele ce-i sînt ucenice ca, privind spre trecut, să-și piardă nădejdea că se vor face frumoase, ci ca privind spre ea să învețe din pilda ei că cele de față se fac acoperămînt trecutului, dacă sînt fără pată. Căci zice: deși îmi strălucește acum frumusețea, cu care am fost împodobită, prin faptul că sînt iubită de Dreptate, eu mă știu pe mine că la început n-am fost luminoasă, ci neagră. Iar acest chip întu-

39. Dumnezeu-Cuvîntul Și-a schimbat, prin întrupare, frumusețea, în urîțenia noastră, adică a luat urmările păcatului nostru, sau pătimirile și mortalitatea noastră.

necat și înnegurat, în care eram îmbrăcată, l-a pricinuit viața mea de mai înainte. Totuși fiind atunci aceea, sînt acum aceasta[40]. Căci s-a prefăcut asemănarea urîțeniei în chipul frumuseții. Deci și voi, fiice ale Ierusalimului, priviți spre maica noastră, Ierusalimul de sus. Chiar dacă sînteți sălaș al Chedarului, prin faptul că locuiește în voi căpetenia stăpînirii întunericului, (căci Chedar se tîlcuiește întuneric), vă veți face covoare ale lui Solomon, adică templu al Împăratului, întrucît în voi va locui împăratul Solomon. Iar Solomon este cel pașnic, avînd numele de la pace. Covoare ale lui Solomon a numit cuvîntul, ca printr-o parte, toată îmbrăcămintea cortului lui Solomon.

Tot cu aceste gînduri mi se pare că se ocupă mai de aproape Pavel, în epistola către Romani (Rom., 5, 8), înfățișînd iubirea lui Dumnezeu cea către noi, cînd zice că fiind noi păcătoși și negri, El ne-a făcut luminoși și vrednici de iubit, prin faptul că răspîndește peste noi harul. Căci precum noaptea toate se înnegresc împreună cu întunericul ce domnește, chiar dacă s-ar întîmpla să fie luminoase din fire, iar venind lumina, nu mai rămîne în cei întunecați de întuneric asemănarea cu întunericul, la fel, strămutîndu-se sufletul de la rătăcire la adevăr, se preface și chipul vieții după harul luminos. Cele ce zice mireasa lui Hristos către fecioare, le zice și Pavel către Timotei (I Tim., 1, 13), odată ce s-a făcut din negru, strălucitor. Căci s-a învrednicit și el, care mai înainte a fost hulitor, prigonitor, ocărîtor și negru, să se facă frumos. Pentru că Hristos a venit în lume ca să facă strălucitori pe cei negri. Căci nu pe cei drepți i-a chemat prin pocăință la Sine, ci pe cei păcătoși, pe care i-a făcut prin baia renașterii să strălucească asemenea unor luminători, curățindu-i, prin apă, de chipul lor întunecos. Pentru aceasta vede și ochiul lui David Ierusalimul cel de sus, și vederea îl umple de uimire : căci vede cum în cetatea lui Dumnezeu, despre care s-a grăit cele de slavă, se sălășluiește Vavilonul și e pomenită desfrînata Rahav și se nasc în ea oameni de alt neam și Tirul și poporul etiopienilor, ca să nu mai poată batjocori nici un om cetatea aceasta pentru lipsa de locuitori, zicînd : să nu mai spună cineva Sionului : om s-a născut din el (cf. Ps. 86, 5 urm.). Căci precum acolo se fac locuitori ai cetății cei de alt neam și babilonenii ierusalimiteni și desfrînata fecioară și etiopienii luminoși și Tirul, cetate de sus, așa și aci, mireasa învață pe fiicele Ierusalimului vorbindu-le despre bunătatea Mirelui, și anume că, chiar dacă ar lua El vreun suflet negru, îl face frumos prin împărtășirea de

40. Port urmele păcatului, dar au fost depărtate din ele ceea ce era păcat. Sînt muritor, dar nu mai mor din pricina păcatului, ci prin gîndul la moarte sporesc în viața duhovnicească. Flămînzesc, dar stăpînindu-mi pofta de mîncare mă întăresc duhovnicește. «Sînt neagră și totuși frumoasă».

Sine, chiar dacă ar fi vreunul sălaş al lui Chedar, se face locaş al adevăratului Solomon, adică al Împăratului păcii, Care S-a sălăşluit în el. De aceea zice: «Neagră sînt şi frumoasă, fiice ale Ierusalimului», ca privind la mine şi voi să vă faceţi covoare ale lui Solomon, chiar dacă aţi fi sălaşuri ale lui Chedar.

Apoi adaugă la cele spuse următoarele, prin care dă o întărire de trebuinţă înţelesului celor pe care le învaţă, ca să nu socotească pe Făcătorul cauza chipului întunecos, ci să vadă că libertatea fiecăruia a pus începutul acestui chip. «Nu vă uitaţi la mine, zice, că m-am făcut neagră». Nu am fost deci aşa prima dată. Nici nu se cuvenea ca fiind plăsmuită de mîinile luminoase ale lui Dumnezeu, să iau culoarea unui chip întunecos şi negru. Nu am fost aşa, zice: ci m-am făcut pe urmă. Căci nu am fost făcută neagră de la fire, ci urîţenia aceasta mi s-a adăugat, soarele schimbînd chipul meu din strălucitor în negru, «căci soarele, zice, a privit la mine». Ce învăţăm prin aceasta? În parabolă se zice că cel ce seamănă cuvîntul nu seamănă numai în inimă bună, ci chiar dacă e vreuna împietrită, sau năpădită de mărăcini, sau lîngă cale şi călcată, în toate aruncă cu iubire de oameni, seminţele cuvîntului. Apoi, tîlcuieşte prin cuvînt însuşirile fiecăruia. Şi sufletului împietrit i se întîmplă, zice, că sămînţa nu prinde rădăcină în adînc, ci după ce făgăduieşte îndată spic printr-o odrăslire la suprafaţă, soarele arzînd mai tare, mlădiţa aceasta se usucă, deoarece lipseşte umezeala din rădăcină. În tîlcuire a înţeles prin soare ispita. Deci această dogmă o învăţăm de la învăţătoare, că firea omenească e făcută chip al luminii adevărate, departe de trăsăturile întunecoase, fiind asemenea cu frumuseţea arhetipică (de model). Dar ispita aducînd — ca să vorbim în chipuri — arşiţa aprinsă, a răpus prima mlădiţă încă fragedă şi fără rădăcini. Şi înainte de a ajunge la vreo dobîndire a binelui şi a da prin cultivarea gîndurilor umezeală rădăcinilor în adîncime, uscîndu-se îndată prin neascultare, chipul verde şi înfloritor l-a făcut negru prin arşiţă.

Iar că atacul vrăjmaş al ispitei l-a numit soare, nimeni din cei ce aud să nu se mire, aflînd-o aceasta din mai multe locuri ale de-Dumnezeu-insuflatei Scripturi. De fapt, în a doua cîntare a treptelor se dă, celui ce are ajutorul Celui ce a făcut cerul şi pămîntul, binecuvîntarea să nu fie ars de soare ziua. Şi Proorocul Isaia, proorocind starea viitoare a Bisericii, descrie viaţa ei ca pe o înaintare, înfrumuseţînd povestirea prin cuvînt. Căci vorbeşte de fiice ridicate pe umeri, de prunci purtaţi în cărucior, ce sînt feriţi de lumină cu umbreluţele. Prin acestea descrie în ghicitură vieţuirea în virtute, prin vîrsta copilărească arătînd ceea ce-i proaspăt şi fără răutate, prin umbreluţe, ferirea de arşiţă, ce le vine sufletelor din înfrînare şi curăţire.

Prin aceasta învățăm că sufletul condus ca o mireasă trebuie ridicat pe umeri, ca să nu fie călcat de trup, ci să stăpînească peste greutatea trupului. Iar auzind de lectică, aflăm de harul luminător al Botezului, prin care ne facem copii, nemaisprijinindu-ne pe pămînt, ci fiind duși de aici spre viața cerească. Iar viața ni se face umbroasă și înrourată, stingîndu-se arșița prin umbrelușa virtuții. Deci acesta este soarele care vatămă, cînd nu se acoperă arșița de norul Duhului, pe care l-a lăsat peste ei Domnul ca acoperămînt. Acesta este soarele care aprinde suprafața trupului prin atacul ispitelor și înnegrește duhul făcîndu-l fără chip [41].

Apoi, povestește de unde și-a luat începutul prefacerea frumoasei noastre culori, în neagră. «Fiii maicii mele, zice, s-au războit în mine; m-au pus păzitoare în vie, via mea nu mi-am păzit-o». Să nu mă ispitească auzul să mă pierd în amănuntele descrierii, ci să privesc la legăturile înțelesului. Iar dacă ceva nu pare bine legat, să nu se pună aceasta pe seama neputinței celor ce au tălmăcit din limba ebraică în limba elină. Căci cei ce și-au dat silința să învețe limba ebraică nu vor afla nimic care să li se pară fără legătură.

Nepotrivindu-se cu alcătuirea limbii frumoase a evreilor, alcătuirea limbii noastre pricinuiește o oarecare încurcătură celor ce urmăresc cu ușurătate înțelesul cuvintelor. Deci înțelesul cuvintelor mai înainte spuse acesta este: După cum am înțeles noi, omul la început a fost făcut nelipsit de vreunul din bunurile dumnezeiești. Datoria lui era numai să păzească bunurile, nu să le dobîndească. Dar uneltirea dușmanilor l-a golit de însușirile lui, ca pe unul ce n-a păzit sorțul cel bun, ce i-a fost dat prin fire de la Dumnezeu. Acesta e înțelesul cuvintelor. Iar predania înțelesului cuvintelor acestora folosite ca chipuri e aceasta: «Fiii maicii mele, zice, s-au luptat în mine: m-au pus să păzesc în vie, via mea nu o am păzit». Multe ne învață cuvîntul în privința dogmelor prin puține.

Mai întîi amintim de ceea ce a declarat Pavel, că toate sînt din Dumnezeu și Unul este Dumnezeu și Tatăl, din Care sînt toate, și nici unul din lucruri nu este care să nu aibă existența pentru Acela și din Acela (I Cor., 8, 6). «Căci toate, zice, prin Acela s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut» (In, 1, 5). Dar fiindcă toate cîte le-a făcut Dumnezeu sînt bune foarte, (căci toate le-a făcut întru înțelepciune), a dat firii cuvîntătoare harul libertății și i-a sădit puterea născocitoare a gîndurilor, ca să se săvîrșească ceea ce ține de noi și nu să fie binele silit și fără voie, ci să fie fapta alegerii noastre. Această mișcare a libertății,

41. «Duhul fără chip» e duhul fără orînduială în viața lui; e duhul fără stăpînire, lipsit de sens; e duhul care nu se mai vede, care s-a întunecat sub pasiunile covîrșitoare ale trupului. Duhurile rele sînt cugetate (inteligibile), iar noi sîntem văzuți.

îndreptîndu-se ca printr-o poruncă spre ceea ce socoteam, s-a aflat cineva în lumea celor create care s-a folosit rău de libertate și, după cum spune Apostolul, s-a făcut născocitorul relelor. Acesta fiind și el de la Dumnezeu, este frate al nostru; dar, prin faptul că a căzut de bună voie de la împărtășirea de bine și a pricinuit intrarea relelor și s-a făcut tatăl minciunii, s-a așezat în rolul de vrăjmaș în toți a căror țintă a libertății tinde spre bine.

Prin aceasta, deci, producîndu-se și pentru ceilalți prilejul căderii de la bunătăți, ceea ce s-a întîmplat și firii oamenilor, bine a pus cea neagră odinioară, iar acum frumoasă, cauza chipului negru pe seama unor astfel de fii ai maicii, învățîndu-ne, prin cele spuse, că una este cauza tuturor celor ce sînt, sau cauza lucrurilor, ca un fel de tată. Și de aceea toate sînt între ele în legătură de frate și frate. Și anume, cele ce se cugetă ca cele ce sînt. Iar deosebirea în plăcerea alegerii a sfîșiat firea, născînd în ea prietenia și dușmănia. Căci cei ce s-au depărtat de la alipirea la bine și prin despărțirea de bine au dat ființă răului, (căci nu e alta ființa răului decît despărțirea de bine), își pun toată silința și cugetarea la lucru, pentru a-i îndemna și pe alții în cele rele. Și de aceea zice că fiii maicii mele (căci prin pluralul cuvîntului se arată multa felurime a răului), au pornit război în mine, nerăzboindu-mă printr-un asalt din afară, ci însuși sufletul făcîndu-l loc de pornire al războiului din el. Căci în fiecare e războiul, cum tîlcuiește dumnezeiescul Apostol, zicînd: «Văd altă lege în mădularele mele războindu-se împotriva legii minții mele și făcîndu-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele» (Rom., 7, 23).

Deci această luptă lăuntrică pricinuindu-se în mine de către frații mei, adică de dușmanii mîntuirii mele, m-am făcut neagră, fiind biruită de cei ce mă războiesc și via mea nu o am păzit. Căci prin vie trebuie înțeles raiul [42]. Fiindcă omul a fost așezat să păzească raiul [43]. Iar negrija în păzire scoate pe om din rai și-l face locuitor al apusurilor, despărțindu-l de la răsărit. De aceea, răsăritul pătrunde în apus [44]. «Cîntați, zice, Domnului, care S-a suit peste apusuri» (Ps. 67, 5), ca lumina strălucind în întuneric, întunericul să se prefacă în raze și cea neagră să se facă iarăși frumoasă. Iar păruta lipsă de legătură între literă și

42. Via este și sufletul omenesc, așa cum a fost sădit la început, avînd să producă vinul bucuriei pentru toți semenii săi, și cu deosebire pentru Dumnezeu și, prin aceasta, și pentru sine însuși. Nepăzindu-și omul via sa curată, dușmanul a sădit în ea bălăriile rele care sînt cuvintele și faptele prin care otrăvește pe alții, precum se otrăvește și pe sine însuși.

43. De altfel și sufletul însuși, așa cum a fost la început, poate fi socotit un rai.

44. Apusul înseamnă întunericul, ca ascundere a soarelui. Dar Soarele dumnezeiesc își arată lumina în Apus, luminîndu-l și făcînd iarăși luminos sufletul înnegrit.

înțelesul arătat se poate împăca în chipul următor: «Pusu-m-au să păzesc în vie» este una cu: «Pus-au Ierusalimul ca o păzitoare de poame» (Ps. 78, 1). Nu aceia (duhurile rele) au pus-o paznică peste vie, cum ar înțelege cineva din litere, ci cel ce a pus-o este Dumnezeu, iar aceia au pornit lupta în ea și au făcut-o ca pe o păzitoare într-o vie golită și ca pe o paznică într-o grădină de pomi. Dar, lipsindu-se de roadele ce avea să le păzească din pricina neascultării, (via) a rămas o priveliște nefolositoare, nemaiaflîndu-se în ea cele ce trebuie păzite. În alt înțeles, fiindcă Dumnezeu a pus pe om să lucreze și să păzească raiul, mireasa zice că Dumnezeu, aducînd sufletul ei în viață (căci viața era desfătarea raiului, în care Dumnezeu a pus pe om să-l lucreze și să-l păzească), dușmanii au mutat-o pe ea din desfătarea raiului, la osteneală în via lor, al cărei ciorchine produce acreală și al cărei strugure, amărăciune [45].

O astfel de vie era Sodoma, o astfel de viță, Gomora, care a fost osîndită împreună cu Sodoma. Prin acestea mînia de nevindecat a dracilor s-a vărsat în viNele relé ale sodomiților. Dar pînă azi se pot vedea mulți oameni cultivînd și păzind astfel de vii. Aceștia păzesc fără îndoială în ei patimile, temîndu-se parcă să nu piardă răul. Aceștia sînt păzitorii cei răi ai slujirii la idoli, care se lucrează prin lipsa de evlavie și prin zgîrcenie. Ei veghează în păzirea răutății, socotind drept pagubă lipsirea de fărădelege. De asemenea, pot fi văzuți cei ce au primit în adînc plăcerea, sau mîndria, sau îngîmfarea, sau altceva din acestea, cum le înconjoară cu toată grija pe acestea, făcîndu-și un cîștig din a nu-și curăți niciodată sufletul de patimi.

De aceea se tînguiește mireasa zicînd: pentru aceasta m-am făcut neagră, pentru că păzind și îngrijind neghina vrăjmașilor și odraslele rele ale lor, via mea n-am păzit. O, cîtă milă nu se stîrnește în cei ce aud plini de simțire cuvîntul: «Via mea nu o am păzit»! Cuvîntul acesta e ca o plîngere deschisă, care stîrnește suspinele proorocilor ce compătimesc cetatea Sionului, cea despuiată de judecată. Cum a fost părăsită fiica Sionului, ca o vie ajunsă priveliște nefolositoare? Cum s-a pustiit cetatea cea plină de noroade? [46] Cum, cea care stăpînea peste ținuturi, a trebuit să plătească tribut? [47] Cum s-a înnegrit aurul și s-a ruginit argintul cel bun? Cum s-a făcut neagră, cea care la început strălucea împreună cu lumina cea adevărată? Toate acestea mi s-au

45. Avem aci o confirmare a faptului că prin vie se înțelege și sufletul omului, dar el e o vie producătoare de aguridă, după căderea în păcat.

46. Un suflet bun e roditor de înțelegeri și de gînduri ziditoare pentru toți. Un suflet rău se pustiește de înțelegeri, de gînduri, de cuvinte folositoare. Toți îl ocolesc și el însuși devine sterp.

47. Sufletul bun stăpînește prin libertatea lui peste gîndurile urîte ce stau să îa chip în el și peste faptele ce stau gata să se săvîrșească. Sufletul rău e robul acestor porniri. Le plătește tribut greu.

întîmplat, zice, pentru că via mea nu o am păzit. Via este nemurirea. Via este nepătimirea şi asemănarea cu Dumnezeu şi înstrăinarea de orice rău [48]. Rodul acestei vii e curăţia, acest ciorchine strălucitor şi copt [49], ce are o înfăţişare unică şi îndulceşte prin neprihănire simţirile sufletului [50]. Butucul înfăşurat al viei e împletirea lui cu viaţa veşnică. Mlădiţele care cresc sînt înălţările virtuţilor, ce urcă spre înălţimile îngerilor. Frunzele ce odrăslesc şi se clatină frumos pe ramuri sub suflarea unei adieri liniştite sînt podoaba felurită a virtuţilor dumnezeieşti, care cresc împreună cu duhul [51].

Avîndu-le toate acestea, zice, şi strălucind de gustarea lor, m-am înnegrit de plîns, pentru că nu am păzit via [52]. Căci căzînd din curăţie am îmbrăcat înfăţişarea întunecată. Pentru că aşa este la înfăţişare cămaşa de piele. Pe lîngă acestea, acum după ce m-am făcut frumoasă şi luminoasă la chip, pentru Dreptatea care m-a iubit, iarăşi privesc cu bănuială la starea mea de propăşire, ca nu cumva să pierd frumuseţea din neştiinţa de a mi-o asigura, odată ce n-am izbutit mai înainte să o păzesc [53].

De aceea, părăsind cuvîntul către sine, iarăşi cheamă prin rugăciune pe Mire dînd Celui dorit ca nume iubirea lăuntrică faţă de El. Căci zice: «Spune-mi, Cel pe care L-a iubit sufletul meu, unde paşti turma, sau unde Te culci la amiazi, ca să nu fiu ca una ce rătăceşte pe la turmele prietenilor Tăi ?».

48. Aci se dă alt înţeles al viei. Ea e nemurirea, pentru că are în ea nepătimirea şi înstrăinarea de rele. Cine face numai bine are mereu poftă de viaţă şi e mereu plin de veselie. Cine face răul se plictiseşte de viaţă, se usucă, îşi sporeşte chinul, se însingurează, se întristează, vrea să scape de viaţă.

49. Ciorchinele copt e plin de mustul dulceţii pentru cei ce-l gustă. Acest must dulce e curăţia sufletului, care nu e statică, ci producătoare neobosită de gînduri bucuroase, de cuvinte şi de fapte bune.

50. Există nu numai simţuri ale trupului, ci şi ale sufletului. Ele se îndulcesc cu bunătatea produsă de sufletul propriu, dar şi cu dulceaţa curăţiei altor suflete. Fiecare suflet curat are o formă, un chip unic. Sufletele rele sînt, dimpotrivă, toate la fel. Răul e monoton şi fără formă, lipsit de orice rînduială lăuntrică, originară.

51. Pe măsură ce cresc virtuţile, creşte şi duhul omului, adică legătura sufletului cu Duhul dumnezeiesc. Căci virtuţile sînt ale sufletului hrănit de Duhul dumnezeiesc, deci devenit tot mai mult duh, deoarece prin ele omul tinde să se depăşească tot mai mult pe sine, ca să facă plăcere lui Dumnezeu şi semenilor, unindu-se în primul rînd cu Dumnezeu şi apoi, prin aceasta, şi cu semenii. Dar aceasta n-o poate face sufletul dacă nu e hrănit de Duhul Sfînt, din Care creşte duhul depăşirii egoismului, duhul comuniunii şi al iubirii, duhul mişcării spre înălţime.

52. Cu cît dobîndeşte cineva mai mult aceste virtuţi, cu atît plînge mai mult că nu le-a păstrat de la început. Sau invers, cu cît plînge mai mult pierderea lor de la început, cu atît se sileşte mai mult să le redobîndească.

53. Dar cel ce sporeşte în dobîndirea virtuţilor plînge nu numai că nu le-a păstrat de la început, ci şi pentru că se teme că nu le va putea păstra pe cele recîştigate. Iar plînsul acesta ajută şi el la stăruirea în virtuţi şi la sporirea în ele. Pentru că şi el este o ridicare peste cele ce le are omul în nesfîrşirea orizontului de viaţă al iubirii.

Unde-Ți paști turma, Păstorule bun, Cel ce ridici pe umerii Tăi toată turma? Căci o singură oaie era toată firea omenească, pe care ai luat-o pe umeri. Arată-mi mie locul verdeții, fă-mi cunoscută apa odihnei, scoate-mă la pășunea hrănitoare, cheamă-mă ca să aud glasul Tău, eu oaia Ta. Și dă-mi prin glasul Tău viața cea veșnică.

«Spune-mi, Cel pe care L-a iubit sufletul meu». Căci așa Te numesc, fiindcă numele Tău e mai presus de tot numele și-i negrăit și necuprins de către toată firea cuvîntătoare. Deci numele care face cunoscută bunătatea Ta e iubirea sufletului meu față de Tine [54]. Căci cum să nu Te iubesc pe Tine, Care m-ai iubit pe mine așa de mult — și încă fiind eu neagră — încît Ți-ai pus sufletul Tău pentru oile pe care le paști?

O iubire mai mare ca aceasta nu se poate cugeta, ca să dai sufletul Tău schimb pentru mîntuirea mea.

Arată-mi, așadar, zice, unde-Ți paști turma, ca aflînd pășunea mîntuitoare, să mănînc hrana cerească, fiindcă cel ce nu o mănîncă nu poate să intre în viața cerească. Și alergînd la Tine, Izvorul, să sorb din băutura dumnezeiască, pe care Tu o izvorăști celor ce însetează, vărsînd apa din coasta Ta, după ce fierul a deschis această vînă. Căci ea se face izvor de apă săltătoare, celui ce o gustă, spre viața de veci. De mă vei paște în acestea, mă vei culca la amiazi, ca să dorm în pace în același loc, în lumina fără umbră [55]. Căci amiaza e din toate părțile fără umbră, întru cît soarele strălucește peste creștetul în care Tu culci pe cei pe care îi paști, cînd primești copiii Tăi cu Tine în pat. Dar nimenea nu se învredniceşte de odihna de amiazi, dacă nu s-a făcut fiu al luminii și al zilei [56]. Iar cel ce s-a despărțit pe sine de o potrivă de întunericul de seară și de dimineață, adică de unde începe și de unde

54. Nu e nume mai potrivit pentru Dumnezeu Cel necuprins, decît: «Cel pe care-L iubește sufletul meu». El este Cel vrednic de iubire prin excelență. În iubirea față de Dumnezeu nu numai că am numele cel mai propriu pentru El, ci Îl și simt, sau simt efectul prezenței Lui în mine.

55. Fostul cardinal J. Daniélou susținea în studiul său, *Platonisme et théologie mystique*, că sfîntul Grigorie nu a cunoscut pe Dumnezeu ca lumină, ci numai ca întuneric, depășind în privința aceasta pe Platon care prin considerarea lui Dumnezeu ca lumină avea o concepție inferioară despre Dumnezeu, concepție la care a coborît din nou spiritualitatea răsăriteană prin Macarie Egipteanul, sfîntul Simeon Noul Teolog și sfîntul Grigorie Palama. Sfîntul Grigorie de Nyssa ar fi fost conștient că Dumnezeu e ascuns total în tenebre. Dar din aceste rînduri vedem ce accent pune sfîntul Grigorie pe cunoașterea de Dumnezeu ca lumină. Cînd sufletul e unit la maximum cu Dumnezeu prin iubire, se află în lumină fără umbră. Totul e plin de înțeles, totul e deplin clar, deși de o claritate infinită, deci necuprinsă niciodată deplin.

56. Întunericul începe seara și sfîrșește dimineața. De aceea, slujbele bisericești încep seara și sfîrșesc cu Liturghia, care începînd de la orele nouă, ține pînă la amiază, căci, Învierea a avut loc dimineața. De aceea și din acest punct de vedere Occidentul creștin greșește, cînd introduce obiceiul de a săvîrși Liturghia seara.

sfîrşeşte răul, acela e culcat la amiazi de Soarele Dreptăţii. Fă-mi cunoscut, deci, zice, cum trebuie să mă culc şi care e calea spre odihna de amiazi, ca nu cumva, neasigurată de buna Ta călăuzire, necunoştinţa adevărului să mă adauge la turmele străine de turma Ta. Acestea le-a spus îngrijorată de frumuseţea dăruită ei de la Dumnezeu şi dorind să afle cum poate să rămînă pururea cu chipul cel bun.

Dar nu se învredniceşte încă de glasul Mirelui, Dumnezeu prevăzînd pentru ea ceva mai bun, anume ca amînarea odihnei să aprindă pofta ei într-un dor mai mare, ca împreună cu dorul să crească şi bucuria. De aceea o agrăiesc prietenii Mirelui, înfăţişîndu-i, prin sfătuire, chipul în care să-şi asigure bunătăţile ce le are. Dar şi cuvîntul lor e acoperit în neclaritate. Iată ce cuvîntează ei : «De nu te cunoşti pe tine cea frumoasă între femei, ieşi pe urmele turmelor şi paşte iezii pe lîngă sălaşurile păstorilor». Înţelesul acestor cuvinte stă în legătură cu cele ce sînt de cercetat, dar alcătuirea zicerii are o oarecare neclaritate. Ce înţelesuri cuprind aceste cuvinte ? Cel mai sigur mijloc de a ne păzi pe noi este să nu fim în neştiinţă de noi înşine, nici să nu socotim că ne vedem pe noi înşine cînd vedem ceva din jurul nostru. Aceasta o păţesc cei ce din lipsă de luare aminte la ei înşişi, văzînd în ei tărie, sau frumuseţe, sau slavă, sau putere, sau belşug de bogăţie, sau mîndrie, sau îngîmfare, sau mărimea trupului, sau frumuseţea chipului, sau altceva de felul acesta, socotesc că ei înşişi sînt aşa. De aceea, sînt nişte paznici nesiguri ai lor, lăsînd fără pază ceea ce le e propriu, prin dragostea de ceea ce le e străin. Căci cum ar păzi cineva ceea ce nu cunoaşte ? Deci cea mai sigură străjuire a bunătăţilor din noi e să nu fim neştiutori de noi înşine, ci să se cunoască fiecare pe sine ca ceea ce este şi să se deosebească pe sine de cele din jurul său, ca să nu se afle păzind, în loc de sinea sa, ceea ce-i este străin [57]. Căci cel ce priveşte spre viaţa din lumea aceasta şi socoteşte cele de aici vrednice de pază, nu ştie să deosebească ceea ce îi este propriu, de ceea ce e străin. Pentru că nimic din cele trecătoare nu e al nostru. Căci cum ar putea să ţină cineva ceea ce e trecător şi curgător ? Deci dacă firea cugetată şi nematerială e statornică şi mereu la fel, iar materia trece, prefăcîndu-se mereu printr-o curgere şi mişcare, fără îndoială cel ce se desparte de ceea ce stă va fi dus împreună cu ceea ce nu stă. Şi cel ce

57. Sinea proprie e altceva decît cele ce le-am dobîndit. Noi trebuie să păzim această sine şi nu ceea ce am dobîndit. În cazul din urmă, uităm de noi înşine şi păzim o bogăţie care nu ţine propriu-zis de noi. Iar de ne privim sinea proprie, vedem pe de o parte taina ei indefinită, legată de Dumnezeu, pe de alta, nu ne încredem într-o bogăţie care nu durează.

pierde ceea ce trece, după ce a părăsit ceea ce stă, va fi lipsit de amîndouă, pe una părăsind-o, iar pe cealaltă neputînd-o reține [58].

De aceea îi spun prietenii Mirelui cele amintite : «De nu te cunoști pe tine, cea frumoasă între femei, ieși pe urmele turmelor și paște iezii pe lîngă sălașurile păstorilor». Iar aceasta ce este ? Cel ce nu se cunoaște pe sine cade din turma oilor și paște împreună cu iezii, a căror stare e de-a stînga. Căci Păstorul cel bun a așezat oile de-a dreapta, iar caprele, despărțindu-le de partea cea bună, le-a pus de-a stînga. Deci aceasta o învățăm din sfaturile prietenilor Mirelui : că trebuie să privim la firea lucrurilor și să nu ne abatem de la adevăr, pășind pe urmele celor rătăciți.

Dar trebuie să înfățișăm mai limpede cuvîntul despre aceștia. Mulți oameni nu judecă ei înșiși cum sînt lucrurile firii, ci, urmînd obiceiul înaintașilor, rătăcesc de la judecata sănătoasă a lucrurilor, neavînd drept călăuză în bine o judecată înțeleaptă, ci o obișnuință nesocotită. De aceea se îmbulzesc la conducere și putere și caută peste măsură cinstirile din lume și îngrămădelile materiei, deși nu se știe unde va sfîrși fiecare din acestea din viața de aici. Căci obișnuința nu este un chezaș sigur al celor viitoare, sfîrșitul ei fiind adeseori în turma caprelor, nu în a oilor. Ceea ce spun o poți înțelege, fără îndoială, din cuvintele Evangheliei.

Dar cel ce caută spre ceea ce e propriu firii omenești, iar aceasta e rațiunea, va disprețui obișnuința nerațională și nu va alege ca bine nimic din ceea ce nu aduce sufletului un cîștig. Deci nu trebuie să privim spre urmele turmelor pe care le-au întipărit în viața pămîntească, prin călcîie, cei ce ne-au premers în viață. Căci nu e limpede judecata cu privire la cele ce sînt de ales din cele ce se văd, pînă ce nu vom ieși din viață, cînd vom cunoaște cui i-am urmat. Deci cel ce nu deosebește, din lucrurile înseși, binele de rău, ci luîndu-se după urmele celor ce i-au premers, ia obișnuința trecută a vieții drept învățătoare a vieții sale, adeseori, fără să știe, se pomenește în timpul judecății celei drepte ajungînd capră în loc de oaie.

Așadar acestea se pot auzi de la prieteni. Tu suflete, care te-ai făcut din negru, frumos, dacă vrei să ai în veci harul frumuseții, nu

58. E vrednică de reținut această declarație a sfîntului Grigorie că, cel ce uită de sinea sa care stă, se și desparte de ea, și alipindu-se de cele ce nu sînt el însuși și trec, trece și el cu ele. Noi știm însă că totuși omul rămîne în veci. Declarația sfîntului Grigorie credem că trebuie înțeleasă în sensul că omul rămîne, dar cu existență estompată, cu un eu legat foarte firav de sinea sa adîncă ce stă, și neștiutor de ea. În iad, omul duce o existență oarecum inconștientă, sau cu o conștiință de sine părută, cu un fel de umbră a conștiinței. Cele ce trec ale lui s-au destrămat, iar de sinea sa e foarte slab legat. Rămîne în conștiința unui gol. Atîta mai păstrează din existența sa : conștiința golului.

rătăci pe urmele celor ce ţi-au premers în viaţă. Pentru că nu e sigur, de nu cumva ceea ce se vede nu e o cărare a caprelor, cărora tu le urmezi. Căci nu-i vezi pe cei ce au bătătorit pe urmele acestora cărarea lor. Deci ia seama ca nu cumva, urmînd lor, după ce ai trecut din viaţă şi te-ai rostogolit în staulul morţii, să te adaugi turmei caprelor, cărora le-ai călcat pe urme din neştiinţă.

«De nu te cunoşti pe tine, cea frumoasă între femei, ieşi pe urmele turmelor şi paşte iezii tăi pe lîngă sălaşele păstorilor». Aceasta se poate înţelege şi mai limpede din altă tîlcuire, ca legătura cuvintelor să nu mai pară nepotrivită. Potrivit acestei alte tîlcuiri vom zice: «De nu te cunoşti pe tine, cea frumoasă între femei, ai ieşit din urmele turmelor şi paşti iezii înaintea sălaşelor păstorilor». Înţelesul ce luceşte în cuvintele acestea se acoperă întocmai cu tîlcuirea dată mai înainte cuvîntului. Deci ca să nu păţeşti acestea, ia seama la tine, zice Scriptura, căci aceasta este paza sigură a bunătăţilor. Cunoaşte cît de mult ai fost cinstită de Făcător, mai mult decît cealaltă zidire. Nu cerul a fost făcut chip al lui Dumnezeu, nu luna, nu soarele, nu frumuseţea stelelor, nu altceva din cele ce se văd în zidire; numai tu ai fost făcută chip al firii care e mai presus de orice minte, asemănare a frumuseţii nestricăcioase, întipărire a dumnezeirii adevărate, vas al vieţii fericite, chip al luminii adevărate, spre care privind, te faci ceea ce este Acela, imitînd pe Cel ce străluceşte în tine, prin strălucirea ce se răsfrînge din curăţia ta. Nimic din cele ce sînt nu se pot măsura cu mărimea ta. Cerul întreg se cuprinde în palma lui Dumnezeu. Pămîntul şi marea se închid în pumnul mîinii Lui. Dar Cel ce e astfel şi aşa de mare, Cel ce strînge în palmă toată zidirea, Se face întreg încăput în tine şi locuieşte în tine; şi nu e strîmtorat petrecînd în firea ta, Cel ce a zis: «Voi locui şi voi umbla între ei» (Lev., 26, 2) [59].

De le vezi acestea, nu-ţi vei lega ochii de nimic din cele pămînteşti. Dar ce spun acestea? Nici cerul nu-ţi va părea vrednic să te minunezi de el, căci cum te vei minuna de ceruri, o, omule, văzîndu-te pe tine mai netrecător decît cerurile? Pentru că acelea vor trece, dar tu rămîi în veci împreună cu Cel ce e pururea. Nu te vei minuna de lăţimea pămîntului, nici de mările întinse la nesfîrşit, cărora le-ai fost pus stăpînitor, avînd aceste stihii ascultătoare şi supuse, cum are un vizitiu o pereche de cai. Căci pămîntul îţi slujeşte spre cele de trebuinţă ale vieţii şi marea îţi îmbie spatele ca un cal uşor de cîrmuit şi primeşte pe om ca pe un călăreţ al ei.

59. E vorba de o mărime sufletească a omului, care întrece toate mărimile materiale. Chiar Dumnezeu, Care le cuprinde pe toate, încape în sufletul lui.

Deci dacă te cunoşti pe tine, cea frumoasă între femei, vei dispreţui toată lumea şi, privind pururea spre binele cel nematerial, nu vei căuta la amăgirea urmelor vieţii acesteia. Ia seama, aşadar, pururea la tine, şi nu vei rătăci în jurul turmelor de capre şi nu te vei arăta în vremea judecăţii capră, în loc de oaie, nici nu vei fi despărţit de şederea de-a dreapta; ci vei auzi glasul cel dulce care zice către oile blînde şi purtătoare de lînă: «Veniţi, binecuvîntaţii Părintelui Meu, de moşteniţi Împărăţia gătită vouă de la întemeierea lumii». De care fie să ne învrednicim şi noi, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a III-a

«Cu călărimea carelor lui Faraon te-am asemănat pe tine, iubita mea. Cît de frumoase s-au făcut fălcile tale ca ale turturelei, grumazul tău ca mărgelele. Asemănări de aur vom face ţie, cu ţinte de argint. Pînă este împăratul în culcuşul său, nardul meu dat-a mirosul său. Mănunchi de stactie frăţiorul meu mie, între sînii mei va petrece. Ciorchine de chipru frăţiorul meu mie, în viile Engadi» (Cînt. Cînt., 1, 8—13).

Cele privite sufleteşte înainte de versetele acestea, în introducerea *Cîntării Cîntărilor*, sînt asemenea zorilor dimineţii după trecerea nopţii. Căci precum acelea nu sînt o lumină deplină, ci un început de lumină, tot aşa şi cele spuse vestesc răsăritul luminii adevărate, dar nu au în ele cercul însuşi al soarelui, arătîndu-se limpede. În acelea vorbeşte mireasa şi prietenii şi fecioarele. Acum însă răsare însuşi glasul Mirelui, ca un cerc al soarelui, acoperind cu strălucirea razelor toată strălucirea stelelor ce s-au arătat mai înainte şi zorile dimineţii ce strălucesc. Toate acelea au puterea unor curăţiri şi stropiri, prin care, curăţindu-se, sufletul se pregăteşte spre primirea celor dumnezeieşti. Dar cuvîntul de acum este o împărtăşire a dumnezeirii miresei, Dumnezeu-Cuvîntul dăruind prin însuşi glasul Său, celui ce ascultă, părtăşia la puterea nepieritoare. Şi precum în Sinai, Israel, de-abia după ce se pregăteşte mai înainte două zile prin curăţiri, se învredniceşte în cea de a treia dimineaţă de arătarea lui Dumnezeu, nemaifiind ocupat cu spălarea veşmintelor, ci primind în chip arătat pe Dumnezeu însuşi, pentru Care îşi spălase murdăria sufletului prin curăţirile de mai înainte, tot aşa şi acum tîlcuirea introducerii cuvîntării, dată în cuvintele de pînă acum în cursul celor două zile de mai înainte, ne-a folosit atîta cît să spălăm şi să curăţim înţelesul celor spuse, de întinăciunea cărnii. Astăzi, însă, care e ziua a treia, după prima şi a doua curăţie, Se va arăta Însuşi

Dumnezeu-Cuvîntul, făcîndu-Şi arătată şi vădită prezenţa nu în întuneric şi furtună şi glas de trîmbiţă şi în foc ce curăţă înfricoşător întinderea muntelui de la poale şi pînă în vîrf, ci schimbîndu-Se din chipul acela înfricoşător, spre bucuria mirosei. Căci după ce s-a rugat mireasa să afle locul de odihnă în care-Şi are petrecerea Păstorul cel bun, ca să nu păţească ceva din cele nedorite din pricina neştiinţei, apoi după ce prietenii i-au arătat mijlocul sigur de a cunoaşte adevărul, adică de a se cunoaşte pe sine (căci au arătat că necunoaşterea de sine e începutul şi urmarea necunoaşterii celorlalte lucruri de trebuinţă; căci cum ar cunoaşte ceva, cel ce nu se ştie pe sine însuşi?), după acestea, partea conducătoare a sufletului fiind curăţită, răsare miresei dornice Cuvîntul, făcînd din primirea celor de faţă ale ei un îndemn spre desăvîrşire [60]. Căci lauda celor săvîrşite naşte în cei ce le-au săvîrşit porniri şi mai puternice spre săvîrşirea altora şi mai bune.

Ce cuvînt a spus deci Cuvîntul adevărat, către fecioară? «Cu călărimea mea, cu carele lui Faraon te-am asemănat pe tine, iubita mea». Dar fiindcă nu se poate vedea cu uşurinţă înţelesul celor spuse, se cuvine să lămurim, pe cît e cu putinţă, textul. Am învăţat din istorie că împotriva călărimii lui Faraon a fost ridicată o altă putere, anume norul şi toiagul, vîntul aprig şi marea despărţită în două, adîncul de praf, zidul de valuri şi adîncul uscat, descoperit în mijlocul puhoaielor de apă. Prin toate acestea s-a lucrat mîntuirea israeliţilor, Faraon cu toată oastea, caii şi carele fiind acoperite de valuri. Deci nefiind ridicată împotriva oştii lui Faraon nici o călărime, e greu de aflat cu ce călărime, care s-a arătat împotriva carelor lui Faraon, e asemănată acum mireasa, de Cuvîntul. Căci zice: «Cu călărimea mea, care a dobîndit biruinţă împotriva carelor lui Faraon, te-am asemănat pe tine, iubita mea». Dar e vădit că, precum nu e cu putinţă să biruiască vreunii în lupta pe mare dacă oastea lor de corăbii nu răpune puterea corăbiilor duşmanilor, aşa nu poate birui cineva în lupta de cavalerie, dacă nu împotriveşte duşmanilor o călărime. Dacă deci cea mai mare putere a oştii egiptenilor era călărimea, puterea nevăzută ridicată împotriva ei, prin care s-a cîştigat biruinţa împotriva egiptenilor, a numit-o Cuvîntul tot călărime. Căci simţeau şi aceia pe cei ce-i războiau şi strigau unii către alţii: «Domnul războieşte pe egipteni, să fugim de faţa Domnului». Deci e

60. «Primirea celor de faţă» este primirea cunoştinţei sinei proprii, care poate avea loc în timpul de faţă. Cunoaşterea sinei proprii e mijlocul sigur al cunoaşterii Adevărului sau Cuvîntului. Căci cunoaşterea de sine e un îndemn la curăţirea de alipirea la cele trecătoare şi mărginite. Acela s-a cunoscut în sinea sa responsabilă. Şi în responsabilitatea aceasta simte Cuvîntul, Căruia trebuie să-I răspundă. Răspunderea sa se arată în faptele sale, nu numai în cuvinte goale. Faptele îi sînt adevărate răspunsuri la cererile Cuvîntului; sînt semnul că a cunoscut adevărul şi trăieşte cu seriozitate din puterea Lui. Dar cel ce a început să răspundă prin fapte simte îndemnul să răspundă prin fapte tot mai curate şi mai roditoare.

vădit că adevăratul Domn al oştilor Şi-a înarmat puterea Sa potrivit cu oastea vrăjmaşilor. Dar era o putere nevăzută, cea care a pricinuit prin minunile pe mare, nimicirea egiptenilor. Şi pe aceasta a numit-o Cuvîntul călărime. Iar prin această oştire, înţelegem pe cea îngerească, despre care zice proorocul: «Văzui caii Tăi, şi călărimea e mîntuirea Ta» (Avac., 3, 8). Dar şi de carele lui Dumnezeu a făcut pomenire David, zicînd : «Carul lui Dumnezeu e de zeci de mii de ori înmulţit» (Ps. 67, 18). La el sînt înjugaţi miile celor ce-l conduc drept. Dar şi puterea care înalţă pe proorocul Ilie de la pămînt, în văzduhul eteric, e numită în Scriptură cu numele de cai şi pe proorocul însuşi îl numeşte istoria cal şi călăreţ ai lui Israel (IV Regi, 2, 11). Iar pe cei ce ocolesc tot pămîntul, prin care acesta se face locuit şi se odihneşte, proorocul Zaharia i-a numit cai, care vorbesc cu călăreţul ce stă între doi munţi (Zah. 1, 8).

Aşadar, Cel ce stăpîneşte toate are o călărime. O parte din ea înalţă pe prooroc, alta e cea prin care se face locuită lumea, alta, cea care e înjugată la car, alta, cea care primeşte pe Dumnezeu drept călăreţ spre mîntuirea oamenilor, alta, cea care surpă puterea egiptenilor.

Deci Sfînta Scriptură ne arată o mare felurime a călărimii, după lucrările ei. Şi sufletul care s-a apropiat de Dumnezeu pe drumul virtuţilor e asemănat cu călărimea care surpă puterea egipteană [61]. Căci aşa zice către mireasă Cuvîntul: «Cu călărimea mea, cu carele lui Faraon te-am asemănat pe tine, iubita mea». Multe şi mari laude cuprinde cuvîntul în sine. E un întreg catalog de laude în această asemănare cu călărimea. Căci toate cîte se pomenesc despre Israel în vremea petrecerii în Egipt, robia, paiele, lutul, cărămizile, toată munca pămîntului, cumpliţii supraveghetori ai acestei lucrări, care cereau de la ei în fiecare zi dajdia de lut, apa prefăcută pentru ei în sînge, lumina care se întunecă, broaştele care pătrund în case, praful fierbinte care face să răsară başici din trupuri şi toate pe rînd, lăcustele, ţînţarii, grindina, pătimirile celor întîi născuţi, toate acestea şi cele mai bune, pe care le descrie istoria, prin care se înfăptuieşte mîntuirea israeliţilor, sînt pricină de laudă sufletului care se uneşte cu Dumnezeu. Căci nu s-ar fi asemănat cu puterea aceea, care a surpat pornirile rele ale egiptenilor şi prin care s-a eliberat Israel, dacă nu ar fi împlinit el toate acele fapte de izbîndă, cele care au surpat Egiptul şi cele care au pregătit calea spre Dumnezeu a celor ce s-au strămutat de la nămolul egiptean la pămîntul făgăduinţei.

61. Un suflet ce înaintează prin virtuţi spre Dumnezeu e ca o călărime, sau ca o mulţime de cai, căci e plin de puteri ce calcă peste ispitele sau peste piedicile puse în cale de duşmani. Virtuţile sînt mişcările sufletului în infinitatea lui Dumnezeu, spre sporirea în dragostea Lui, sînt mişcările ce doboară ispitele şi obişnuinţele ce-l ţin pe loc în lumea îngustă a celor văzute.

Aşadar, dacă, precum zice dumnezeiescul Apostol, toate cîte le cuprinde de-Dumnezeu-insuflata Scriptură s-au scris spre folosul nostru, nimic altceva nu ne sfătuieşte Cuvîntul prin cele spuse către mireasă, decît că trebuie să primim şi noi pe Cuvîntul ca pe un călăreţ asupra noastră şi, biruind călărimea egipteană cu carele şi călăreţii ei şi înecînd toată puterea lor în apă, să ne asemănăm astfel puterii aceleia, scufundînd în apă, ca pe o călărime, oastea potrivnică [62].

Iar ca să cunoaştem mai limpede ceea ce se spune, vom zice : nu se poate asemăna cineva cu călărimea prin care s-au scufundat carele egiptenilor în adînc, decît dacă, eliberîndu-se prin apa tainică de robia vrăjmaşului şi părăsind tot cugetul egiptean şi toată răutatea şi păcatul de alt neam în apă, iese curat la suprafaţă, nelüînd cu sine în viaţa de după aceea nimic din cugetul egiptean [63]. Căci numai cel ce s-a curăţit cu de-amănuntul de toate plăgile Egiptului, de sînge, de rău, de întuneric, de lăcuste, de gîngănii, de grindină, de ploaia de foc şi de celelalte, de care aminteşte cuvîntul istoriei, este vrednic să fie asemănat cu puterea aceea, al cărei călăreţ este Cuvîntul. Desigur, ştim ce înţelesuri au plăgile, ştim cum li se fac egiptenilor sîngele şi mirosul rănilor şi lumina prefăcută în întuneric şi toate pe rînd, în plăgi. Căci cine nu ştie prin ce fel de viaţă se preface cineva în sînge, schimbîndu-se din apa de băut de mai înainte, în stricăciune ; şi prin ce fapte întăreşte în casa sa răul miros al rănilor ; şi cum acest fel de viaţă schimbă viaţa luminoasă în fapte prietene ale întunericului şi înnegurate, prin care cuptorul gheenei pricinuieşte relele băşici. Însă toate relele din Egipt pot fi uşor prefăcute şi în mijloace de mustrare şi de îndreptare a celui ce aude [64]. Dar e de prisos să întindem cuvîntul, vorbind de cele cunoscute îndeobşte.

După ce ne-am ridicat, deci, deasupra acestora şi ne-am apropiat de Dumnezeu, vom auzi, fără îndoială, şi noi : «Cu călărimea mea îm-

62. Virtuţile sînt călărimea sufletului, pentru că Însuşi Cuvîntul se află ca un călăreţ peste puterile sufletului, mînîndu-le spre izbînda asupra patimilor şi obişnuinţelor noastre rele şi ridicîndu-le din îngustimea piedicilor lumii văzute, spre Dumnezeu. Cuvîntul ne duce, prin puterea sau atracţia Lui, spre Cuvîntul. Cuvîntul ce trezeşte în noi trebuinţa răspunderii la chemările unei vieţi mai înalte ne mînă sau ne atrage înainte spre a ne face tot mai asemenea Lui, înteţind zborul nostru, în largul libertăţii vieţii în Dumnezeu. Cuvîntul lui Dumnezeu biciuieşte conştiinţa ca un călăreţ, mînînd-o înainte, iar aceasta e bucuroasă să-I asculte îndemnurile, în măsura în care se obişnuieşte tot mai mult ca să-L aibă de călăreţ.

63. Apa tainică, prin care se eliberează omul de robia egipteană, e Botezul. Eliberarea lui are loc numai dacă nu ia cu sine nimic din ceea ce a avut de la egipteni înainte de a se boteza, numai dacă nu vrea să poarte cu sine povara grijii de lucrurile de aici.

64. Relele de pe urma păcatelor, producînd suferinţă, pot deveni şi mijloace de pocăinţă şi de îndreptare a omului, făcîndu-l să nu se simtă bine în îngustimea lor.

potriva carelor lui Faraon te-am asemănat pe tine, iubita mea». Dar poate pe cei neprihăniţi şi deprinşi în viaţa curată îi supără asemănarea cu calul, deoarece mulţi din prooroci ne interzic să ne facem asemenea cailor. Aşa, Ieremia înfăţişează prin numele cailor furia preacurviei, cînd zice: «S-au făcut cai înnebuniţi după femei, fiecare a nechezat după femeia aproapelui său» (Ier., 5, 8). Iar marele David socoteşte un lucru înfricoşat a se face cineva asemenea calului şi catîrului, ale căror fălci porunceşte să le strîngem în zăbale şi frîu.

De aceea îndreaptă o astfel de înţelegere prin următorul cuvînt, zicînd: deşi eşti cal, fălcile tale nu sînt astfel ca să fie nevoie de zăbale şi frîu spre a le strînge. Ci falca ta e împodobită de curăţia turturelei. Căci zice: «Cît de frumoase s-au făcut fălcile tale, ca ale turturelei». Şi cei ce au băgat de seamă lucrurile acestea mărturisesc că această pasăre, după ce se desprinde din însoţirea conjugală, rămîne, pentru timpul de după aceea, străină de însoţire, în aşa fel că în ea se înfăptuieşte prin fire neprihănirea. De aceea această pasăre a fost luată de Cuvîntul ca chip al celor de laudă, ca asemănarea turturelei să ţină loc de frîu pentru falca iubitei (mînzei) dumnezeieşti. Prin aceasta se arată că această iubită (mînză) e împodobită cu viaţă curată. De aceea, în chip minunat zice Cuvîntul către ea: «Cît de frumoase s-au făcut fălcile tale, ca ale turturelei».

Dar la aceasta adaugă şi altă laudă, zicînd: «Grumazul tău, ca mărgelele». Căci odată ce a început să se folosească de chipuri, clădeşte lauda miresei din cele ce se văd la cai. De aceea laudă grumazul care se încovoaie în chipul cercului, ceea ce vedem întîmplîndu-se la caii mîndri. Căci arcul cercului al cărui chip aminteşte grumazul face calul mai frumos de cum este. Iar arcul în greceşte se numeşte «ormiskos», care e diminutivul de la «ormos» (golf). Iar «ormos» se foloseşte în înţeles propriu pentru locurile de la marginea mării, în care ţărmul adîncindu-se înăuntru în chipul lunii, primeşte în sînul său marea şi odihneşte în sine pe cei ce vin de pe mare. Ca chip însă se numeşte «ormos» şi podoaba din jurul grumazului. Iar cînd folosim în loc de «ormos», diminutivul «ormiskos», prin acest cuvînt arătăm asemănarea acestui chip mai mic, cu golful.

Deci asemănarea grumazului cu arcul înfăţişează multe laude ce se potrivesc miresei. Întîi că, prin încovoierea grumazului, calul priveşte la paşii proprii ai picioarelor, iar prin aceasta îşi face drumul neîmpiedicat şi sigur, nelovindu-se de vreo piatră şi necăzînd în vreo groapă. Şi nu puţin lucru este pentru bunul nume al sufletului să pri-

vească spre el însuşi[65] şi să se sîrguiască cu toată hotărîrea pe drumul dumnezeiesc, ocolind şi sărind peste toate piedicile, ce se ivesc în drum din partea ispitelor.

Apoi, chiar numele de «ormos» (golf), de la care podoaba din jurul grumazului s-a numit, pentru asemănarea cu acest chip, «ormiskos», conţine un belşug de mari laude, motiv pentru care grumazul s-a asemănat cu golfurile. Dar care sînt laudele care ni se dau de înţeles de Scriptură, prin acesta? Dulce şi mîntuitor este portul şi faptul de a ajunge, după reaua pătimire pe mare, la un golf liniştit, în care, uitînd necazurile de pe mare, se bucură toţi de odihnă, întărindu-se prin linişte, de lungile osteneli. Căci acolo nu mai este frică de naufragiu, nici temere de curse ascunse, nu mai este primejdie de piraţi, nici vînturi furioase, nici mare umflată din adînc de vînturi. Ci cei ce au suferit unele ca acestea sînt acum în afară de greutăţi şi de toate primejdiile acestea, marea liniştindu-se în golf. Deci, dacă îşi aduce cineva sufletul într-o astfel de stare, ca să-l aibă senin într-o linişte netulburată, neagitat de duhurile răutăţii, neumflat de mîndrie, neînspumat de valurile mîniei, nici învolburat de vreo altă patimă şi purtat de orice vînt, care ridică feluritele valuri ale patimilor, dacă sufletul este astfel, îi linişteşte în sine şi pe cei ce au suferit pe marea vieţii de furtunile relelor de tot felul, dăruindu-le, prin virtute, viaţa lină şi nefrămîntată, încît cei ce au ajuns în el se află în afara primejdiei scufundării în mare. Pentru aceasta, bine îl aseamănă cuvîntul cu golfurile — pluralul arătînd desăvîrşirea în fiecare fel de virtute. Căci dacă s-ar fi asemănat numai cu un golf (arc), lauda ar fi fost, fără îndoială, nedesăvîrşită, nedînd aceeaşi mărturie şi pentru celelalte virtuţi. Acum însă, prin asemănarea cu mulţimea arcurilor se cuprinde în cuvînt măreţia tuturor virtuţilor[66].

Şi prin aceasta cuvîntul sfătuieşte întreaga oştire a Bisericii, adică pe noi toţi, că noi nu trebuie să privim numai spre una din bunătăţi, fiind fără de grijă faţă de celelalte fapte bune. Ci dacă ţi-ai făcut din neprihănire un arc, împodobind grumazul cu viaţa curată ca şi cu nişte mărgăritare, să ai şi celălalt arc, care cuprinde în sine pietrele preţioase ale poruncilor şi sporeşte prin sine frumuseţea grumazului. De asemenea, să ai şi altă podoabă în jurul grumazului, anume credinţa evlavioasă şi sănătoasă, care înconjură de jur împrejur grumazul sufletului. Acesta

65. Grumazul încovoiat e un chip văzut al întoarcerii sufletului spre sine însuşi, sau al unei conştiinţe de sine accentuate.

66. Grumazul încovoiat asemănîndu-se cu un golf, sau cu un sîn de mare, pe drept cuvînt sfîntul autor laudă grumazul încovoiat al miresei, ca un sîn al liniştei sufletului retras în sine din tulburarea valurilor vieţii din afară. Din această linişte înfloresc toate virtuţile.

este lanţul de aur care străluceşte în jurul grumazului, făcut din aurul nestricăcios al cunoştinţei de Dumnezeu. De aceea zice proverbul: «Cunună de haruri vei primi pe creştetul tău şi lanţ de aur în jurul grumazului» (Prov. 1, 3).

Deci înţelesul arcurilor acesta este. Dar e timpul să supunem tîlcuirii şi cuvîntul următor, pe care prietenii mirelui l-au spus miresei. Cuvîntul este acesta: «Asemănări de aur vom face ţie, cu ţinte de argint, cît este împăratul în culcuşul său». Înţelesul acestora apare limpede, rămînînd în şirul tîlcuirilor de mai înainte. Prin aceasta înţelesurile chipurilor apar şi mai adînci. Căci, după ce frumuseţea sufletului a fost asemănată cu călărimea care a nimicit carele egiptenilor, adică cu oastea îngerească, iar Bunul Călăreţ spune că frîul acelei călărimi este curăţia, pe care a înfăţişat-o asemănîndu-i fălcile cu ale turturelelor şi podoaba din jurul grumazului cu lanţul ce străluceşte de virtuţi, unii voiesc şi socotesc să adauge încă ceva la frumuseţea călărimii, împodobind-o cu asemănări de aur, în care ţintuiesc şi curăţia argintului, ca şi mai mult să strălucească frumuseţea podoabei, prin asemănarea strălucirii argintului cu strălucirea aurului.

Dar părăsind înţelesurile chipurilor, să nu depărtăm cuvîntul de înţelesul care ne e de folos. Sufletul curăţit prin virtuţi s-a asemănat deci cu călărimea. Dar prin aceasta încă nu s-a supus Cuvîntului, nici nu s-a arătat purtînd pe sine pe Cel dus de aceşti cai în vederea mîntuirii. Căci mai întîi trebuie să fie împodobit calul cu toate, apoi să primească pe împărat deasupra sa. Şi fie că, potrivit proorocului, Cel ce suie îşi potriveşte calul de sus, de peste nori, în vederea mîntuirii, fie că vine şi în noi, locuind şi umblînd în noi şi străbătînd în adîncurile sufletului nostru, nu e nici o deosebire în ceea ce priveşte înţelesul. Căci celui ce i se întîmplă una din cele două, i se întîmplă şi cealaltă [67]. Căci cel ce are deasupra sa pe Dumnezeu, Îl are fără îndoială şi în sine. Şi cela ce L-a primit poartă deasupra sa pe Cel ce S-a sălăşluit în sine. Deci Împăratul voieşte să Se odihnească pe acest cal. Căci pentru puterea dumnezeiască, precum s-a zis, lucru de căpetenie e să odihnească în culcuş. Şi în oricare din cele două feluri e în noi, e acelaşi har. Fiindcă deci slujitorii Împăratului pregătesc calul spre primirea Lui, prin podoabele amintite, iar pentru Dumnezeu e acelaşi lucru a fi în cineva şi a fi deasupra cuiva, slujitorii părăsind desfăşurarea înţe-

67. A avea deasupra sa pe Dumnezeu drept călăreţ, fie în înaltul cerului, fie în adîncul sufletului, este acelaşi lucru, căci adîncul sufletului e una cu înaltul cerului. Adîncul sufletului e tot aşa de mult deasupra norilor tulburi ai patimilor şi ai grijilor lumeşti care ne îngustează orizontul, ca şi seninul cerului care nu arată nici un hotar prin transparenţa lui.

lesului trupesc, au făcut calul pat. Deci noi trebuie să facem, zice, asemănări de aur, cu ținte de argint, care să înfrumusețeze înfățișarea calului; ca să fie împăratul, zice, nu ca în scaun, ci ca în culcușul lui.

Deci desfășurarea cuvîntării, precum a arătat Scriptura, aceasta este. Dar se cuvine să nu trecem nebăgat în seamă faptul că nu se dă ca podoabă aurul în sine, ci asemănările aurului. Și nu argintul însuși, ci țintele din materia aceea. Ceea ce ne-a venit în minte privitor la acestea este aceasta: toată învățătura despre firea negrăită, chiar dacă arată un înțeles dumnezeiesc și înalt, e o asemănare a aurului ,nu aurul însuși. Căci nu poate fi înfățișat întocmai Binele mai presus de înțelegere, chiar de e Pavel cel ce a cunoscut în rai cele negrăite. Chiar de a auzit în rai cuvinte nespuse, nepovestite rămîn înțelesurile privitoare la Dumnezeu. Căci negrăite zice că sînt înțelesurile acestor cuvinte.

Deci, cei ce ne întipăresc niște cugetări bune despre înțelesul tainelor nu pot spune cum sînt tainele înseși, ci povestesc strălucirea slavei și pecetea ipostasului chipului lui Dumnezeu-Cuvîntul. Acestea toate ni se par nouă, celor ce nu putem vedea vistieria aceea, ca aur [68]. Dar celor ce pot privi spre adevăr, le sînt asemănare a aurului și nu aur, strălucindu-le prin țintele subțiri ale argintului [69]. Iar argintul e înțelesul cuvintelor, precum zice Scriptura: «Argint cercat în foc e limba dreptului».

Așadar, ceea ce a arătat prin acestea este că firea dumnezeiască e mai presus de toată cugetarea și cuprinderile cugetării. Iar înțelesul ce se ivește în noi cu privire la ea este o asemănare a Celui căutat. Căci nu arată însăși înfățișarea Aceluia, pe care nu a văzut-o cineva, nici nu poate să o vadă, ci desemnează prin oglindă și ghicitură lucirea Celui căutat, născută în suflete din vreo socotință oarecare. Și tot cuvîntul care înfățișează aceste înțelesuri are prețul unei ținte înguste, neputînd arăta tot ceea ce voiește cugetarea. Astfel, toată cugetarea e mai prejos de cuprinderea lui Dumnezeu și tot cuvîntul tîlcuitor apare

68. Ceea ce cunoaștem noi despre Dumnezeu e asemenea aurului, nu aurul însuși; e asemănarea a ceea ce este El, nu El însuși. Căci noi înșine sîntem o asemănare a lui Dumnezeu, sau un chip al Lui, nu El însuși. Noi sîntem forma creată a modelului necreat. Dar între chip și model e o legătură. Chipul are suportul în model și e susținut de el.

69. Dar cei ce nu pot privi spre Adevărul însuși mai presus de cugetare socotesc ceea ce cunosc sau asemănarea aurului, cunoscută de ei, drept aur. E vorba de cei ce nu sînt în stare să se ridice peste tot ce se poate cunoaște și spune despre Dumnezeu (la apofatism). Cei ce se pot ridica însă peste ele, își dau seama că ceea ce cunosc e numai asemănarea aurului, nu aurul cel necunoscut în sine însuși. Dar aurul necunoscut le strălucește acestora prin înțelesul cuvintelor, care e numai un argint în comparație cu aurul rămas necunoscut. Argintul strălucește, dar strălucirea lui, deși accentuată, e departe de strălucirea discretă a aurului.

ca o țintă îngustă, ce nu se poate întinde împreună cu lărgimea cugetării [70].

Deci, sufletul călăuzit prin aceste înțelesuri spre cuprinderea celor necuprinse poate face să se sălășluiască în sine, prin credință, firea care e mai presus de toată mintea [71]. Aceasta este ceea ce spune Frățiorul. Îți vom face, suflete, care cu dreptate ai fost asemănat cu calul, niște chipuri și asemănări ale adevărului. Aceasta este puterea de argint a acestor cuvinte, că ele sînt în formă de scîntei, neputînd înfățișa întocmai înțelesul lăuntric. Dar tu, primindu-le acestea, te vei face prin credință purtător și locaș Celui ce Se va culca în tine, prin sălășluirea în tine. Căci te vei face Lui și scaun și casă.

Poate va zice cineva că de astfel de cuvinte se învrednicește sufletul lui Pavel și vreun altul care s-a făcut ca acela. Căci acela, după ce s-a făcut o dată vas ales al Stăpînului, a avut pe Domnul și peste sine și în sine; și întrucît a purtat numele Lui înaintea neamurilor și împăraților, s-a făcut cal; iar întrucît nu a mai viețuit el, ci a arătat viețuind întru sine pe Acela și a dat probă despre Hristos care vorbea în sine, s-a făcut casă cuprinzătoare a firii necuprinse [72].

Acestea dăruindu-le prietenii Mirelui sufletului curat și fecioară (iar acestea sînt duhurile slujitoare, trimise spre slujire pentru cei ce vor moșteni mîntuirea), mireasa se face mai desăvîrșită prin adausul de daruri. Și apropiindu-se și mai mult de Cel dorit, înainte de a I se arăta ochilor frumusețea Lui, Îl atinge pe Cel căutat prin simțirea mirosului, primind oarecum prin puterea mirositoare calitatea trupului Lui. Și zice că a cunoscut mirosul Lui prin buna mireasmă a mirului, cel al cărui nume este nard. Căci Însuși Acela întrebuințează acest cuvînt către

70. Cugetarea e lacomă să știe mereu mai mult. Dar cuvîntul nu-i poate împărtăși tot ce voiește ea să știe, ci cuprinde în sine puținul ce se cuprinde într-o țintă îngustă. Cugetarea vrea să se întindă, dar e oprită de îngustimea țintelor văzute, sau a cuvintelor, prin care primește înțelesurile și prin care le exprimă. Dacă cugetarea se întinde totuși dincolo de îngustimea cuvintelor, se întinde în gol, în lumea fanteziei. Totuși cugetarea simte că dincolo de țintele mărginite este o realitate.

71. Dar ceea ce nu poate cuprinde cugetarea prin înțelesurile înguste ale cuvintelor cuprinde credința. Căci ea vede că țintele sînt înfipte într-un fond nevăzut, cu mult mai larg și mai adînc decît ele. Acel fundament personal se sălășluiește și se culcă întreg ca într-un pat în sufletul care se deschide și se lărgește prin credință.

72. Sufletul e «casă cuprinzătoare a firii necuprinse», fără ca cugetarea să o poată cuprinde. Sufletul nu cuprinde pe Cel necuprins, limitîndu-L, ci lărgindu-se el însuși pe măsura necuprinderii Aceluia. Nu se poate spune că sufletul e la fel de infinit ca firea dumnezeiască. Dar în fața lui se deschide orizontul infinit umplut de aceea. El e ca o fîntînă în comunicare, prin deschiderea ei din adînc, cu apele freatice de pretutindeni. Sufletul e deschis în adînc spre infinit, dar se strîmtează la suprafață. Și nu mai știm dacă infinitatea îi aparține lui, sau lui Dumnezeu, Care pătrunde în el. Între vasul deschis și conținutul care se varsă în el din infinitatea Sa e o deosebire de fire, dar și o continuitate, sau o întregire de arătare reală. Sufletul făcut ca un vas pentru Dumnezeu nu-și împlinește rostul existenței dacă nu e umplut de acest conținut pentru care e făcut, dacă nu e în legătură cu infinitul.

prieteni : «Nardul meu şi-a dat mirosul lui». Precum voi, zice, nu aţi dăruit aurul curat al dumnezeirii, ci numai nişte asemănări, prin înţelesurile ce le putem cuprinde, nedescoperind cele ale Lui printr-un cuvînt limpede, ci împărtăşind numai nişte luciri ale Celui căutat, prin ţintele înguste ale argintului cuvintelor, aşa şi eu, prin buna respiraţie a mirului meu, am primit în simţire buna respiraţie a Lui.

Iar ceea ce a spus mi se pare a avea acest înţeles : cînd multe şi felurite aromate răspîndesc un bun miros unit după calitate, acest amestec meşteşugit şi măsurat alcătuieşte un singur mir, o singură mireasmă bine mirositoare din cele ce s-au unit, al cărui nume e nard, dacă înţelegi prin asemănare numele ei ; iar ceea ce rezultă ca o singură bună mireasmă din toate însuşirile aromatelor, simţirea curăţită o primeşte ca însăşi buna mireasmă a Mirelui. Acestea socotim că ne învaţă cuvîntul prin cele spuse ; că Cel ce e mai presus de toată alcătuirea şi rînduiala celor ce sînt este după fiinţă neapropiat, neatins şi necuprins. Iar buna mireasmă ce se alcătuieşte în noi prin curăţia virtuţilor ca un mir, ni se face nouă în locul Aceluia, asemănîndu-se prin curăţia ei cu Cel nepătat prin fire, prin bunătatea ei, cu Cel bun, prin nestricăciunea ei, cu Cel nestricăcios, prin neschimbarea ei, cu Cel neschimbat şi prin toate cele dobîndite de noi, cu Virtutea adevărată, despre care zice proorocul Avacum că cuprinde toate cerurile [73].

Deci zicînd către prietenii Mirelui : «nardul meu îşi dă mirosul său», acestea şi cele ca acestea socotesc că le spune cugetînd că cineva, — chiar dacă, culegînd toată floarea bine mrositoare sau aroma din feluritele livezi ale virtuţii şi făcîndu-şi toată viaţa lui bine înmiresmată prin bunul miros al străduinţelor lui, se face prin toate desă-

73. Neprimind prin cugetare aurul curat al dumnezeirii, sufletul primeşte mireasma ei prin simţirea mirosului său curăţit prin virtuţi, sau deschis prin virtuţi infinitului personal, în iubire. Sufletul însuşi răspîndeşte prin virtuţi, sau prin avînturile şi deschiderile lui iubitoare, o mireasma, sau o respiraţie curată, care e în acelaşi timp o simţire a miresmei lui Dumnezeu, întrucît şi din el se răspîndeşte curăţia unor bunătăţi asemănătoare. Amestecul virtuţilor noastre cu bunătăţile lui Dumnezeu, sesizate de simţirea înmiresmată a sufletului, e nardul lui Dumnezeu. Propriu-zis în înseşi aceste virtuţi e nardul lui Dumnezeu, căci ele nu sînt cu putinţă fără iubirea lui Dumnezeu vărsată în sufletul care-L caută. Cei ce sînt apropiaţi prin aceleaşi virtuţi, sau prin iubire, îşi răspîndesc reciproc între ei aceeaşi mireasmă de curăţie, sporind-o în fiecare. Cu atît mai mult Dumnezeu, Care răspîndeşte curăţia bunătăţilor Sale atotcurate, e sesizat de mirosul sufletului curăţit prin virtuţile întărite de bunătăţile iubirii lui Dumnezeu. Propriu-zis, în însăşi curăţia bunei miresme a sufletului, care a sporit în virtuţi, se află curăţia bunei miresme a lui Dumnezeu. Căci nu s-ar putea dezvolta acestea dacă sufletul n-ar fi legat prin adîncul său cu Dumnezeu. Sfîntul Grigorie de Nyssa arată aci o altă cale a cunoaşterii lui Dumnezeu, superioară celei a cugetării teoretice. Pe cînd ultima ştie de Dumnezeu de la distanţă, prin curăţie se produce o întîlnire între suflet şi Dumnezeu, o îmbinare şi o întrepătrundere. Sufletul cunoaşte pe Cel bun, după ce a devenit el însuşi bun, sau prin faptul însuşi al bunătăţii sale ; cunoaşte pe Cel neschimbat în bine, prin neschimbarea sa în bine, întrucît binele l-a cucerit aşa de mult, că nu se mai poate dezlipi de el. Nardul propriu, alcătuit din toate miresmele sau virtuţile, mireasa îl simte şi îl răspîndeşte ca pe însuşi nardul Mirelui.

vîrşit — nu poate totuşi privi spre Dumnezeu-Cuvîntul însuşi, cum nu poate privi ţintă spre cercul soarelui; dar priveşte în sine ca în oglindă soarele. Căci razele virtuţii aceleia adevărate şi dumnezeieşti, strălucind vieţii curate prin nepătimirea ce iradiază din ele, ne fac văzut pe Cel nevăzut şi apropiat, pe Cel necuprins, zugrăvind în oglinda noastră soarele [74]. Şi e acelaşi lucru, cît priveşte înţelesul cuprins în ele, a zice razele soarelui sau iradierile virtuţii, sau bunele miresme. Oricare din acestea am alege-o pentru scopul cuvîntului, în toate se cuprinde acelaşi înţeles, că prin virtuţi se iveşte în noi cunoştinţa binelui celui mai presus de toată mintea, precum printr-o icoană se poate cunoaşte frumuseţea modelului.

Aşa şi Pavel — mireasa urmînd prin virtuţi pe Mirele şi zugrăvind în sine frumuseţea neapropiată şi din roadele Duhului: din iubire şi bucurie, din pace şi din felurile asemănătoare alcătuind acest nard — a spus că el este buna mireasmă a lui Hristos, făcînd să miroase în sine harul acela neapropiat şi mai presus de toate [75], dăruindu-se pe sine altora ca pe o tămîie, spre a fi primită de fiecare după cum îi este voia, întrucît s-a făcut după starea proprie fiecăruia, fie miros de viaţă făcător, fie miros purtător de moarte. Precum acelaşi mir apropiat de gîndac (scarabeu), sau de porumbel, nu produce asupra amîndurora acelaşi efect, ci porumbelul se face mai viguros prin mirosul mirului, iar gîndacul piere, aşa şi de marele Pavel, de acea dumnezeiască tămîie, de era cineva porumbel, sau Tit, sau Sila, sau Timotei, se împărtăşea împreună cu el de buna mireasmă a mirului, înaintînd în tot binele, datorită pildelor lui; iar de era cineva Dima, sau Alexandru, sau Hermogen, care

74. Sfîntul Grigorie nu reduce la o explicare unilaterală întîlnirea între Dumnezeu şi suflet. Ea nu e o simplă imitare a lui Dumnezeu de către suflet prin virtuţi, dar nici o vedere descoperită a lui Dumnezeu. Razele bunătăţilor lui Dumnezeu vin în mod real în suflet, sau nepătimirea lor iradiază cu adevărat în acesta. Dar ele fac să se răsfrîngă totuşi Soarele dumnezeiesc în suflet numai ca într-o oglindă. Nu Soarele însuşi e în suflet, ci chipul Lui. Dar între chipul şi realitatea Lui nu e o tăietură totală. Chipul Lui nu s-ar răsfrînge în suflet fără venirea razelor Lui în acesta. Lumina soarelui văzut nu ar pătrunde într-o casă, dacă n-ar veni razele lui în ea. Astfel, razele Soarelui nevăzut «ne fac văzut pe Cel nevăzut..., zugrăvind în oglinda noastră Soarele».

75. Şi despre sfîntul Pavel, sfîntul Grigorie spune pe de o parte că răspîndea din sine o bună mireasmă proprie, pe de alta, că această bună mireasmă era harul lui Dumnezeu, căci virtuţile care o alcătuiau erau rodul harului, sau roadele Duhului Sfînt. Căci virtuţile sînt pe de o parte rodul străduinţelor noastre, pe de alta, străduinţele acestea sînt făcute cu putinţă de ajutorul harului. Pe de altă parte ele sînt relaţii pozitive cu Dumnezeu şi cu semenii. Ele sînt o întîlnire a noastră cu Dumnezeu, a puterii noastre cu puterea lui Dumnezeu; ele sporesc în noi din prezenţa lui Dumnezeu în noi şi din înaintarea noastră în El. Mai sporesc şi din mulţumirea ce ştim că I-o produc lui Dumnezeu şi din mulţumirea ce ne vine din partea celor către care se îndreaptă. Prin virtuţi, omul se dăruieşte altora ca o tămîie bine mirositoare, din care nu lipseşte buna mireasmă vărsată în noi de la Dumnezeu. Dar nu tuturor li se fac spre miros de bună mireasmă, ci unora le apar ca rău mirositoare. Căci pizma unora le acoperă frumuseţea şi le face la aparenţă respingătoare. În felul acesta li se fac pricină de moarte, în loc de a le fi pricină de viaţă.

nu suportau tămîia tainică a înfrînării, erau puşi pe fugă, ca nişte gîndaci, de buna lui mireasmă. De aceea zicea cel ce răspîndea din sine asemenea miruri: «A lui Hristos bună mireasmă sîntem şi pentru cei ce se mîntuiesc şi pentru cei ce pier, unora miros de moarte, spre moarte, iar altora miros de viaţă, spre viaţă» (II Cor., 2, 15).

Iar dacă nardul evanghelic are vreo înrudire cu mirul miresei, — cel ce citeşte poate să-şi dea seama de cele ce s-au scris — acesta era nardul acela, de mult preţ, al credinţei, care a fost turnat pe capul Domnului şi a umplut toată casa de bună mireasmă. Şi poate, mirul care dă miresei mirosul mirelui nu era străin de acest mir. Căci în Evanghelie fiind vărsat mirul Domnului însuşi, umple de bună mireasmă casa în care era ospăţul. Fiindcă mie mi se pare că şi acolo femeia a prevestit cu duh proorocesc prin mir taina morţii, precum mărturiseşte Domnul despre cele săvîrşite de ea, zicînd: «A făcut mai înainte cele ale înmormîntării mele» (In 12, 3). Iar casa umplută de bună mireasmă ne îndeamnă să cugetăm că e toată lumea, zicînd: «Oriunde se va predica Evanghelia aceasta, în toată lumea, mirosul faptei ei se va împrăştia împreună cu predica Evangheliei şi Evanghelia va fi spre amintirea ei» (In, 12, 13 urm.). Aşadar, în *Cîntarea Cîntărilor* nardul dă miresei mirosul mirelui; iar în Evanghelie buna mireasmă a lui Hristos, care a umplut atunci casa, se face buna mireasmă a întregului trup al Bisericii, în tot pămîntul şi în toată lumea. Prin acestea se află, poate, în amîndouă ceva comun, în aşa fel că cele două apar ca una.

Dar despre acestea pînă aici. Zicerea care urmează se arată potrivită cu fapta nunţii, fiind spusă de cea care se pregăteşte în cămara de nuntă. Însă ea arată o gîndire mai mare şi mai desăvîrşită, pe care nu o pot atinge decît cei ce sînt deja desăvîrşiţi. Ce se spune deci? «Buchet de stactie este frăţiorul meu mie; între sînii mei va petrece». Se spune că e o grijă a femeilor iubitoare de podoabe să nu-şi născocească podoabe numai la vedere pentru cei cu care vieţuiesc împreună, ci să se străduiască să-şi facă prin vreo mireasmă trupurile plăcute bărbaţilor, ascunzînd în lăuntrul veşmintelor lor vreo aromă, care produce un efect potrivit cu acest scop, ca să nu răspîndească din ele mirosul propriu, ci trupul să se unească cu mireasma aromatei.

Acesta fiind obiceiul lor, ce cutează să gîndească această fecioară cu cuget înalt? «Buchetul pe care îl atîrn de grumazul meu pe piept, prin care pricinuiesc o bună mireasmă trupului, nu are în sine vreo alta din aromatele bine mirositoare, ci pe Însuşi Domnul, Care, făcîndu-Se stactie, S-a sălăşluit în buchetul conştiinţei, petrecînd în însăşi inima mea». Căci locul inimii e în mijlocul sînilor, după cum spun cei ce au studiat lucrurile acestea. Şi mireasma buchetului spune că porneşte din lo-

cul în care stă binele ca într-o vistierie. Dar se spune că inima e și izvorul căldurii din noi, de la ea împărțindu-se, prin artere, căldura în tot corpul și prin ea făcîndu-se mădularele corpului calde și vii, fiind încălzite de focul ei. Deci, cea care a primit în partea conducătoare a sufletului pe Hristos și și-a făcut inima ei buchet al acestei miresme își face toate deprinderile vieții, ca pe niște mădulare ale trupului, încălzite de Duhul ce străbate din inimă, nici o fărădelege nerăcind iubirea față de Dumnezeu, în nici un mădular al trupului.

Dar să trecem la cuvîntul următor. Să auzim ce zice via cea rodnică despre roadele ei, via care, întinsă în toate laturile casei lui Dumnezeu, precum zice proorocul, prin coardele iubirii, s-a înfășurat în jurul viței dumnezeiești și netrecătoare: «Ciorchine de chipru mi-este frățiorul meu, în viile Engadi». Cine e atît de fericit? Mai bine zis, cine e mai presus de toată fericirea, încît văzînd mireasma în ciorchinele sufletului său, să vadă în ea pe Însuși Stăpînul viei? Căci iată cît a crescut cea care a cunoscut în mireasma ei respirația mirelui! Făcîndu-se lui stactie binemirositoare și cuprinzînd în buchetul inimii mireasma, ca să rămînă în ea binele pururea neevaporat, se face maică a mugurelui care înflorește înainte de patimă, dar varsă vinul din sine în vremea pătimirii. Căci vin care veselește inima se numește sîngele strugurelui, după iconomia patimilor. Deci îndoită e bucuria de ciorchine: una de floarea lui, cînd veselește prin mirosul lui plăcut simțurile, alta de rodul desăvîrșit, cînd ne putem, după bunul plac, fie să ne îndulcim de mîncarea lui, fie să ne veselim de vin, la ospețe. Aci mireasa dorește să se bucure de mugurele în floare, numind chipru floarea viței. Căci pruncul nou născut Iisus, Care sporește în cei ce L-au primit pe El în chip felurit, întru înțelepciune, vîrstă și har, nu e același în toți; ci, după măsura celui în care este și potrivit cu puterea celui ce-L cuprinde, voiește a Se arăta fie prunc, fie înaintînd, fie desăvîrșit, după firea viței, care nu se vede în vie totdeauna cu aceeași înfățișare, ci-Și schimbă înfățișarea cu vremea, înflorind, prinzînd rod, desăvîrșindu-Se, făcîndu-Se copt.

Așadar, via își vestește rodul său, care nu e încă copt pentru vin, ci așteaptă plinirea vremii, dar nu e nici cu totul neputincios spre îndulcire. Căci mai înainte decît gustul, veselește mirosul sufletului cu aburii nădejdii în așteptarea bunătăților, îndulcind simțurile. Pentru că așteptarea sigură și neîndoielnică a harului nădăjduit se face gustare celor ce așteaptă prin răbdare bunul așteptat. Așa este mugurele de chipru (înflorit), mugure ce-și vestește vinul, dar încă nu s-a făcut vin, ci prin floare (iar înflorirea e nădejdea) își adeverește harul viitor.

Iar adausul «Engadi» arată locul gras, în care, fiind sădită, via își face rodul bine hrănit și dulce. Căci cei ce s-au îndeletnicit cu geografia spun că ținutul Engadi e bun pentru îngrășarea ciorchinilor. Pentru că, așa cum cel ce își are voia în însoțire cu legea Domnului și toată noaptea și toată ziua se gîndește la aceasta, se face pom pururea verde (Ps. 1, 1 urm.), îngrășîndu-se prin curgerile apelor și dîndu-și rodul la vremea cuvenită, tot așa și via Mirelui, sădită în Engadi, sau în locul gras, adică în cugetarea adîncă ce e adăpată și susținută în creștere de dumnezeieștile învățături, a rodit acest mugure bogat înflorit, în care vede pe cultivatorul și îngrijitorul ei. Ce fericită este țarina aceasta, al cărei rod se aseamănă cu chipul Mirelui! Căci, deoarece Acela e lumină adevărată și viață adevărată și dreptate adevărată, precum zice Înțelepciunea, și toate cele de felul acesta, atunci cînd cineva prin fapte se face ca Acela, privind ciorchinele conștiinței sale, vede pe Mirele însuși în el, oglindind prin viața luminoasă și nepătată lumina adevărului. De aceea zice via roditoare: al meu este ciorchinele care înflorește și leagă rod. Iar ciorchinele adevărat este Acela care S-a arătat pe Sine pe araci de lemn și al Cărui sînge se face, celor ce se mîntuiesc și se veselesc, bun de băut și mîntuitor, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava și stăpînirea în vecii vecilor. Amin [76].

Omilia a IV-a

«Iată frumoasă ești, iubita mea; iată frumoasă ești. Ochii tăi porumbi. Iată frumos ești, frățiorul meu, și cu bun chip. Patul nostru este umbros, grinzile noastre de cedru, podurile casei noastre de chiparos. Ca floarea cîmpului, crinul văilor. Ca crinul între spini, așa e iubita mea între fiice. Ca mărul între lemnele pădurii, așa e frățiorul meu între feciori. Sub umbra lui m-am dorit și am șezut, și dulce este rodul lui în gîtlejul meu. Duceți-mă în casa mirelui, puneți peste mine dragostea. Sprijiniți-mă în miruri, așezați-mă în-

76. Așa cum Hristos în Sine a înmugurit întîi și apoi, ca mugure, a înflorit (întîi prunc, apoi creșterea cu vîrsta și cu înțelepciunea și apoi patima) și abia în patimă se arată ciorchine de struguri care-Și dă vinul sau sîngele Său celor ce vor, așa face și în cei în care Se sălășluiește: la început e mugure sau prunc pe măsura pruncieі lor duhovnicești, apoi înflorește sau crește, apoi Se face rod, sau strugure, în stare să-Și dea prin patimă vinul sau sîngele, trupului Bisericii. În toate acestea nu există despărțire strictă între credincios și Hristos. În mugurele duhovnicesc din sine credinciosul vede pe Hristos ca prunc, în strugurele din sine vede pe Hristos gata de pătimire și pe sine, la fel, gata de împreună-pătimire cu El. Dar vinul vărsat prin patimă veselește inima, fie că e vinul sau sîngele lui Hristos în acela, fie că e vinul sau sîngele celui ce a crescut pînă la vîrsta rodului și și-a dat osteneala sa pătimitoare sau sîngele său altora prin pătimire și prin curățirea ce a produs-o acesta în sine de orice patimă rea. Maturitatea duhovnicească a cuiva se arată în capacitatea de a se jertfi pentru Hristos, iar rodul ei deplin, în a fi mereu în exercițiul unei vieți de jertfă.

tre meri, că am fost rănită de dragoste. Stînga lui sub capul meu și dreapta lui mă va îmbrățișa. Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, întru puterile și tăriile țarinii, să deșteptați și să sculați dragostea pînă ce va voi». (Cînt. Cînt., 1, 14—2, 7)[76 bis].

Spun cei ce curăță aurul că, dacă s-a înnegrit frumusețea strălucirii lui prin vreo materie mai murdară amestecată în el prin adaus din afară, culoarea urîtă trebuie tămăduită prin topirea în foc și lucrul acesta trebuie făcut de multe ori; și la fiecare topire trebuie cercetat cu cît s-a făcut aurul mai bine colorat decît la cea dinainte; și așa, în toate cele următoare. Și să nu se înceteze a se curăța materia prin foc, pînă cînd înfățișarea aurului nu-și va mărturisi curăția și lipsa de pată. Pentru ce am făcut pomenire de aceasta, începînd tîlcuirea de față a celor citite, ni se va face vădit din însuși înțelesul celor scrise.

La început firea omenească era ca aurul și strălucea prin asemănarea cu Binele cel nepătat. Dar s-a urîțit la culoare și s-a făcut neagră după aceea, prin amestecarea răului în ea, precum am auzit pe mireasă spunînd la începutul Cîntării, că neîngrijirea viei a făcut-o neagră. Dar Dumnezeu, Cel ce toate le întocmește cu înțelepciune, tămăduind urîțenia ei nu născocește o frumusețe nouă în ea, care nu era mai înainte, ci o aduce din nou la harul dintîi, întorcînd la starea de curăție, prin desfacerea de răul adaus, pe cea înnegrită prin rău. Precum, deci, meșterii pricepuți în aur, după prima topire cercetează cît a înaintat în frumusețe materia ale cărei pete au fost mistuite de foc, și făcîndu-se a doua topire, dacă n-a fost curățită destul la prima, iau seama la frumusețea adăugată, și făcînd de multe ori la fel, iau seama mereu la adausurile frumuseții printr-o probă îngrijită, așa și acum Lecuitorul aurului înnegrit, făcînd sufletul strălucit, prin leacurile folosite, ca printr-o topire, la început aseamănă frumusețea dobîndită cu a unei călărimi, iar acum îi recunoaște frumusețea apărută ca a unei fecioare. Căci zice: «Iată frumoasă ești, iubita mea; iată frumoasă ești. Ochii tăi, porumbi».

Prin cele spuse cuvîntul învață că frumusețea dobîndită din nou constă în a veni aproape de izvorul Binelui și în a se apropia de însăși frumusețea adevărată, de la care s-a depărtat. Căci zice: «Iată, frumoasă ești, iubita mea». Mai înainte nu erai frumoasă, pentru că te înstrăinaseși de frumusețea modelului și, prin reaua învecinare cu păcatul, te schimbaseși spre urîțenie. Iar ceea ce se spune, aceasta este: firea omenească a fost făcută în stare să primească cele voite în libertate și să meargă spre ceea ce o duce pornirea liberei alegeri și după aceea să se și prefacă. Astfel, primind patima mîniei, se face mînioasă;

76. bis. Sfîntul Grigorie a folosit un text necunoscut de noi.

cînd ajunge stăpînă pofta, se descompune în plăcere; cînd i s-a îndreptat pornirea spre lașitate și frică, precum și spre toate celelalte patimi, îmbracă chipurile fiecăreia dintre patimi, precum și dimpotrivă, primind în sine îndelunga răbdare, curăția, pacea, nemînierea, neîntristarea, buna îndrăznire, netulburarea, întipărește pecetea fiecăreia din acestea în starea sufletului, liniștindu-se întru netulburare.

Deci odată ce virtutea e străină de patimă, nu mai pot fi amîndouă la un loc. Căci cel ce s-a despărțit de înfrînare petrece numaidecît în viață neînfrînată; și cel ce s-a scîrbit de viața necurată a dobîndit, prin întoarcerea de la patimă, neîntinarea. Așa și în toate celelalte: smeritul s-a despărțit de mîndrie, și cel ce s-a umflat de îngîmfare a lepădat smerita cugetare. Și la ce să mai pierdem vremea vorbind de fiecare? Precum, în cele ce sînt protivnice prin fire, depărtarea unuia e una cu arătarea celuilalt, așa, dat fiind că alegerea noastră e astfel că are puterea să se modeleze după ceea ce voiește [77], bine zice Cuvîntul către cea care s-a făcut frumoasă: despărțindu-te de părtășia răului, te-ai apropiat de Mine; iar odată ce te-ai apropiat de frumusețea neapropiată, te-ai făcut și tu frumoasă, primind ca o oglindă chipul frumuseții Mele. Căci omenescul se aseamănă cu o oglindă, preschimbîndu-se după cele alese de el [78]. De vede aur, ia înfățișarea aurului, și arată prin înfățișări aceleași străluciri ale materiei; de apare ceva din cele urîte, arată prin asemănare urîțenia acestuia, luînd înfățișarea broaștei, sau a scolopendrei, sau a alteia din cele cu chip neplăcut, cu care s-ar afla față în față [79].

Fiindcă, deci, sufletul curățit de Cuvîntul, punînd la spate răutatea, a primit în sine discul soarelui și strălucește în lumina celui ce se

77. Omul se modelează prin libertate după ceea ce alege în chip liber. El e lăsat să-și ducă ființa mai departe spre o țintă sau alta. Dar chipul adevărat și-l înfăptuiește întrucît îl face tot mai asemănător modelului său care e supremul Bine. Altfel, își urîțește chipul omenesc, încît devine mai puțin om.

78. Nimeni nu se află într-o stare neutră. Dacă nu e rău, e bun, și invers; dacă nu e înfrînat, e neînfrînat; dacă nu e mîndru, e smerit, etc. Omul e făcut să aibă o atitudine și o direcție în viața lui prin sine însuși, prin libertate. Libertatea este spre ceva; libertatea face uz de ea însăși.

79. Omul este oglinda Celui ce e binele prin sine, sau prin ființă. De aceea nu poate deveni el însuși acel bine. Dar îl oglindește în sine. Iar în oglindă e numai chipul celui proiectat. Nu e ființa însăși a Aceluia. Dar chipul nu s-ar vedea în oglindă fără atingerea ei de către razele Aceluia. Iar o oglindă goală de un chip care să se vadă în ea nu se poate cunoaște. Însuși cel ce o privește se vede în ea. Și oglinda e frumoasă sau urîtă, după chipul celui oglindit în ea. Dar între om ca oglindă și chipul Celui reflectat în el trebuie să vedem o unire și mai strînsă ca între oglinda de sticlă și chipul reflectat în ea. Omul ca oglindă se preface după chipul celui reflectat în el, în măsura în care acela se reflectă mai mult în el. Un semen al meu pe care îl iau mereu ca model, reflectîndu-se neîncetat în mine, mă preface după chipul lui și nu-l arăt numai pe el reflectat în mine, ci pe mine însumi devenit ca el. Eu arăt chipul lui întrucît mă arăt pe mine însumi devenit asemenea lui. Și totuși sînt numai chip al lui, nu sînt el însuși. Omul e o oglindă vie, ce se acomodează mereu cu ceea ce se reflectă în el.

arată în ea, de aceea zice către el Cuvîntul : te-ai făcut de acum frumoasă, fiindcă te-ai apropiat de lumina Mea, dobîndind prin apropiere părtăşia frumuseţii : «Iată, frumoasă eşti, zice, iubita mea». Apoi luînd şi mai mult seama şi văzînd-o pe ea înaintată la un adaus şi la o prelungire a frumuseţii, repetă acelaşi cuvînt, zicînd : «Iată, frumoasă eşti». Dar înainte a numit-o iubită, aci însă, cea care se cunoaşte din forma ochilor. Căci zice : «Ochii tăi de porumbiţă». Mai înainte, cînd se asemăna cu calul, lauda ei era în grumaz. Acum însă, cînd s-a arătat frumuseţea ei proprie, e lăudată datorită ochilor. Iar lauda ochilor este că sînt ochi de porumbiţă, ceea ce socotesc că are înţelesul că în pupilele ochilor se văd feţele celor ce sînt priviţi. Căci spun învăţaţii în aceste ştiinţe ale naturii că ochiul produce vederea primind întipăririle chipurilor ce curg din cele văzute. De aceea se face laudă a frumuseţii ochilor chipul porumbului, care apare în pupilele lor. Căci spre ceea ce îşi aţinteşte cineva privirea, asemănarea aceleia o primeşte în sine.

Deci cînd sufletul nu mai priveşte spre trup, ci spre viaţa duhovnicească, cum zice Apostolul, vieţuind în Duh şi umblînd cu Duhul (Gal., 5, 16) şi omorînd faptele trupului, ca unul ce a devenit întreg duhovnicesc, nemaifiind sufletesc, nici trupesc, se dă mărturia acestui suflet izbăvit de împătimirea după cele trupeşti, că are în ochi chipul porumbelului, adică îi străluceşte în puterea văzătoare a sufletului pecetea vieţii duhovniceşti [80].

Iar pentru că ochiul sufletului s-a făcut curat şi prin aceasta primitor al peceţii porumbului, e în stare să privească şi frumuseţea Mirelui. Căci «nimeni nu poate zice «Domnul Iisus», fără numai în Duhul Sfînt» (I Cor., 12, 3). Deci zice şi ea : «Iată, frumos eşti frăţiorul meu, şi cu bun chip». Căci nu mi se mai pare nimic altceva frumos, ci m-am întors de la toate cîte le socoteam mai înainte că sînt între cele frumoase, şi nu mă mai înşeală judecata despre ceea ce e frumos, ca să socotesc că mai e ceva frumos afară de Tine ; nu mă mai înşeală lauda omenească, nici slava, nici faima şi puterea lumească. Căci acestea se colorează la suprafaţă cu închipuirea frumosului pentru cei ce privesc spre cele supuse simţurilor, dar nu sînt ceea ce se socotesc. Căci cum ar fi frumos ceea ce nici nu subzistă (nu are temelie în sine), peste tot ?

80. «Ochii tăi, porumbi», spune textul *Cîntării Cîntărilor*. Sfîntul Grigorie în tîlcuirea sa spune uneori : «ochii tăi de porumbiţă». Prin aceste două expresii se spune, pe de o parte, că ceea ce se vede în ochii sufletului este porumbelul, adică Duhul Sfînt, căci privind mereu la cele ale Duhului, ochii sufletului devin ochii Duhului, conform cu cele spuse la nota anterioară. Dar pe de altă parte el n-a încetat să fie el însuşi, avînd chipul porumbelului neconfundat cu sine ; el are deci «ochi de porumbiţă». Sînt ochii păcii, ai blîndeţei, ai curăţiei, ai nevinovăţiei.

Pentru că ceea ce e prețuit în lumea aceasta are existență numai în părerea celor ce socotesc că există. Tu însă ești cu adevărat frumos. Și nu numai frumos, ci ești așa, fiind însăși ființa frumosului, fiind pururea ceea ce ești. Nu înflorești cu vremea, nici nu-ți lepezi iarăși floarea cu vremea, ci îți prelungești frumusețea împreună cu veșnicia vieții [81]. Iar numele ei este iubirea de oameni [82]. Căci Hristos, răsărindu-ne nouă din Iuda, iar poporul iudeu fiind frate celui ce vine la El din neamuri, bine S-a numit, pentru arătarea dumnezeirii în trup, Frățior al celei ce-L iubește.

Apoi a adăugat: «Patul nostru este umbrit». Adică firea omenească Te-a cunoscut pe Tine, cum Te și cunoaște, ca pe Cel ce Te-ai făcut umbrit prin întrupare (iconomie). Căci ai venit, zice, Tu cel frumos, Frățiorul meu, Cel cu bun chip, făcîndu-Te umbră a patului nostru. Pentru că de nu Te-ai fi umbrit pe Tine însuți, acoperind raza cu neputință de răbdat a dumnezeirii cu chipul robului, cine ar fi suportat arătarea Ta? [83] Căci «nimeni nu va vedea fața lui Dumnezeu și va trăi» (Ieș., 33, 20). Ai venit, așadar, Frumosule, dar făcîndu-Te așa cum Te putem primi. Ai venit umbrind razele dumnezeirii cu învelișul trupului. Căci cum ar fi putut firea muritoare și pieritoare să se unească în împreună-viețuire cu cea nepieritoare și neapropiată, dacă nu ar fi mijlocit între noi, cei ce viețuim în întuneric, și între lumină, umbra trupului? Iar «pat» numește mireasa, folosindu-se de un chip, însăși unirea firii omenești cu Dumnezeu. E ceea ce face și marele Apostol, care ne logodește pe noi, fecioară, cu Hristos, și împodobește sufletul, mireasă, și spune că însoțirea celor doi în unitatea unui singur trup e marea taină a unirii lui Hristos cu Biserica. Căci zicînd: «Și vor fi cei doi un trup», adaugă: «Taina aceasta mare este, iar eu zic de Hristos și Biserică» (Ef., 5, 31—32).

Pentru această taină, deci, sufletul-fecioară a numit unirea cu Dumnezeu «pat». Iar această unire nu putea să se înfăptuiască altfel, fără

81. Frumosul e identificat cu cel ce există cu adevărat, sau prin sine. Ceea ce nu există prin sine se destramă cu vremea, și această descompunere e una cu pierderea chipului. Numai Cel ce există prin sine și deci veșnic și cel în comuniune cu El nu se destramă, nu intră în descompunere, nu are frumusețe trecătoare, deci mai mult aparentă.

82. Existența prin sine și veșnică, fiind una cu frumusețea netrecătoare, e temelia iubirii de oameni. Dimpotrivă, cel ce urăște este urît. El urăște pentru că se teme, pentru că e stăpînit de incertitudinea existenței sale, pentru că nu are forma sa interioară asigurată (formosus). De aceea, în iubirea de alții se arată totodată frumusețea cuiva. În limba română cuvîntul «urît» are și înțeles moral și înțeles estetic.

83. Cum ar fi putut sufletul nostru să rămînă neconfundat în îmbrățișarea iubitoare cu Dumnezeu Cuvîntul, dacă Acela nu S-ar fi acoperit cu umbra trupului Său? E o umbră lină, care filtrează lumina dumnezeiască în mod blînd, mîngîietor. Căci chiar din mădularele Lui Își face mijloace de mîngîiere a noastră. Numai iubirea lui Dumnezeu ca Persoană poate să se poarte cu atîta delicatețe față de cei pe care îi iubește, umbrindu-Și prin întrupare tăria de nesuportat a luminii.

numai aşa, că Domnul S-a arătat nouă umbrit prin trup. Căci El nu e numai Mire, ci şi ziditor de casă, El însuşi zidindu-ne pe noi drept casă şi dînd materia întregii zidiri. Căci pune casei acoperiş, înfrumuseţînd opera printr-o materie neputrezitoare. Iar aceasta este chedrul şi chiparosul, lemne a căror putere e mai tare ca toată pricina de putrezire, nesupunîndu-se vremii, nenăscînd cari, nestricîndu-se prin putrezire. Din aceştia chedrii, fiind lungi, ocupă în acoperiş toată lăţimea casei, iar chiparoşii, alcătuind podul casei, împodobesc zidirea dinăuntru a casei. Căci cuvîntul spune: «Grinzile casei noastre sînt chedri. Podul nostru e de chiparos». Fără îndoială, înţelesurile arătate prin lemne sînt limpezi celor ce urmăresc şirul gîndirii. Ploaie numeşte Domnul, în Evanghelie, feluritele atacuri ale ispitelor, zicînd despre cel ce şi-a zidit bine casa de piatră: «A căzut ploaie şi au suflat vînturi şi au venit rîuri şi casa a rămas nevătămată» (fără să pătimească) din acestea. Deci din pricina acestor ploi rele, avem nevoie de astfel de grinzi. Iar acestea sînt virtuţile, care nu primesc în lăuntrul lor năvălirile ispitelor, căci sînt tari şi neîncovoiate şi nu se înmoaie de ispite în faţa păcatului. Şi putem înţelege ceea ce s-a spus, cercetînd împreună cu textul de faţă cuvîntul din Eclesiast. Căci zice acolo: «Din lenevire grinzile se lasă în jos şi cînd mîinile nu muncesc, picură în casă» (Ecl., 10, 18). Căci cînd lemnele care alcătuiesc acoperişul sînt slabe şi fără putere, din pricina subţirimii, iar stăpînul casei e zăbavnic în îngrijirea casei, acoperişul nu foloseşte la nimic cînd curg picăturile de ploaie, fiindcă se încovoaie în chip neîndoielnic slăbind sub greutatea apei şi slăbiciunea lemnelor nu stă neclintită, frîngîndu-se sub apăsarea greutăţii, şi astfel apa, adunîndu-se în găurile adîncite, se strecoară peste cele dinăuntru, şi picăturile, după cuvîntul proverbului, scot din casa sa pe om, în ziua cînd plouă. Prin chipul pildei ni se porunceşte deci ca prin tăria virtuţilor, să stăm tari în faţa ispitelor, ca nu cumva înmuindu-ne sub năvala patimilor, să se facă în noi găuri şi să primim apele ce curg din afară peste inimă, în lăuntrul cămărilor şi să se strice cele adunate acolo. Iar aceşti chedri ai Libanului, pe care i-a sădit Domnul şi în care îşi fac cuib păsările, între care se deosebeşte cuibul pelicanului, aceşti chedri, adică virtuţile, asigură casa de nuntă, în care îşi fac cuibul sufletele care s-au făcut păsări şi zboară mai presus de curse [84], deosebindu-se între ele cuibul pelicanului, pe care Scriptura a numit-o casă. Căci se spune de această pasăre că are scîrbă de împreunări şi însoţindu-se între ele dintr-o trebuinţă a firii, o fac suferind şi întristîndu-se

84. Sufletele care năzuiesc spre cele bune, care sînt totodată cele înalte, sînt ca nişte păsări, care se înalţă peste cursele de jos ale ispitelor.

şi arătîndu-şi neplăcerea. De aceea, socotesc că Scriptura arată prin numele acesta, ca printr-o ghicitură, curăţenia.

Aceste grinzi de pe acoperişul casei curate, de nuntă, le vede mireasa. Dar ea vede şi podoaba de chiparos, care încoronează frumuseţea văzută printr-un adaus poleit şi bine rînduit. Căci a spus că podul acoperişului e din chiparos. Iar podul e un adaus lucrat şi cioplit din scînduri, care îmbogăţeşte frumuseţea acoperişului.

Deci ce învăţăm prin acestea? Chiparosul împrăştie prin fire un miros bun. Apoi el nu suferă nici o putrezire şi e foarte bun pentru orice clădire de artă, fiind neted şi bine rînduit şi potrivit pentru înfrumuseţările prin cioplituri. Deci aceasta socotesc că sîntem învăţaţi prin cele spuse: să nu avem numai în suflet, în chip nearătat, deprinderea virtuţilor, ci să avem grijă şi de bunul chip de la arătare. Căci trebuie să ne îngrijim înaintea Domnului şi a oamenilor (II Cor., 8, 21), înaintea lui Dumnezeu ca să nu fim descoperiţi, iar pe oameni să-i încredinţăm şi să avem mărturie bună de la cei din afară (I Tim., 3, 7) şi să strălucim prin faptele noastre luminoase înaintea oamenilor; deci să umblăm cu bună cuviinţă şi faţă de cei din afară. Acesta este podul; bunele miresme ale lui Hristos, închipuite prin chiparos şi orînduite în bunul chip al vieţii, precum ştia să le zidească acestea în chip drept şi bine orînduit înţeleptul ziditor Pavel, care zice: «Toate să se facă întru voi cu rînduială şi cu bun chip» (I Cor., 14, 40).

Dobîndindu-le acestea, astfel, sporeşte frumuseţea din noi. Firea noastră însăşi sporeşte, dînd la iveală floarea bine mirositoare şi curată. Şi numele florii este crin. Iar strălucirea privită în ea în chip firesc dezvăluie şi arată frumuseţea neprihănirii. Acestea le spune mireasa despre sine, zicînd: Eu, după ce a venit la patul nostru Mirele, umbrit prin trup, Care Şi-a zidit Sieşi casa, acoperindu-mă cu chedrii virtuţilor şi înfrumuseţînd acoperişul cu buna mireasmă a chiparoşilor, m-am ivit din cîmpul firii ca o floare, deosebindu-mă de celelalte flori prin frumuseţea culorii şi prin buna mireasmă, căci am odrăslit ca un crin din văi. Căci cuvîntul zice: «Eu, floarea cîmpului, crinul văilor». Şi cu adevărat, prin cele tîlcuite de noi înainte, s-a arătat cum a fost cultivat în cuprinsul întins al firii, sufletul. Căci auzind de cîmp, înţelegem întinderea firii omeneşti, pentru destoinicia ei de a primi multe şi nesfîrşite înţelesuri, cuvinte şi învăţături. Deci, sufletul, lucrat în chipul amintit de Cel ce cultivă firea noastră, răsare în cîmpia firii noastre ca o floare bine mirositoare, strălucitoare şi curată. Iar cîmpia aceasta, deşi faţă de vieţuirea cerească se numeşte vale, e totuşi şi cîmpie şi sufletul bine cultivat în ea nu e împiedicat să se facă floare. Căci mlădiţa creşte dintr-o adîncitură spre înălţime, precum se poate vedea întîmplîn-

du-se cu crinul. Pentru că de abia după ce tulpina crinului se ridică lungă în sus, din rădăcină, ca o trestie, se ivește floarea din creștet, după ce s-a despărțit printr-o mare distanță de pămînt, ca să rămînă, precum socotesc, la înălțime frumusețea curată, neamestecată cu pămîntul [85].

Pentru aceea și ochiul drept al Mirelui, privind spre cea care a ajuns așa sau dorește să ajungă, (căci amîndouă le putem înțelege din cele spuse: fie că se laudă că a ajuns ceea ce a dorit, fie că se roagă de Grădinar să se facă floare, ridicîndu-se prin înțelepciunea Aceluia, din văile vieții omenești, la frumusețea crinului; fie că voiește să ajungă aceasta, fie că a și ajuns ceea ce a voit), privind adică la buna dorință a celei ce caută spre El, a încuviințat ca ea să ajungă crin, neînecat de mărăcinii vieții, pe care i-a numit fiice, arătînd, socotesc, fără să o spună, puterile dușmane ale vieții omenești, al căror tată este născocitorul răutății.

«Ca crinul, deci, zice, între mărăcini, așa e surioara mea între fiice». Cît de mare este înaintarea sufletului în urcușul spre înălțime! Primul urcuș pe care l-a înfăptuit l-a asemănat cu călărimea care a nimicit puterea egipteană. Prin al doilea urcuș a ajuns iubită și și-a făcut ochi de porumbiță. După al treilea urcuș nu se mai numește iubită, ci soră [86]. «Cel ce va face voia Tatălui Meu din ceruri, zice, acela e fratele Meu și sora Mea și maica Mea» (Mt., 12, 50). Deci pentru că a devenit floare, nemaifiind împiedicată de ispitele spinoase să se facă crin, și uitînd de poporul și de casa tatălui ei, privește spre Tatăl cel adevărat, se numește și soră a Domnului, fiind primită ca rudenie prin Duhul înfierii; eliberată de comunicarea cu fiicele falsului tată, se face iarăși mai înaltă ca sine și vede taina prin ochi de porumb, adică prin duhul proorociei.

Iar acum zice aceasta: «Ca un măr între lemnele pădurii, așa e frățiorul meu între fii». Ce este deci ceea ce a văzut? Pădure numește de obicei Sfînta Scriptură viața materială a oamenilor, înnegrită de feluritele chipuri ale patimilor, în care sînt cuibărite și se ascund fiarele nimicitoare, a căror fire, rămînînd nelucrătoare în lumină și în soare, are putere prin întuneric. Căci după ce apune soarele, zice Proorocul,

85. Sufletul trebuie să se ridice deasupra firii omenești și deasupra firii în general, stăpînind asupra ei, dar folosind și transfigurînd puterile ei. Subiectul trebuie să ajungă superior firii. Dar aceasta se înfăptuiește cu greu și în timp îndelungat. Și numai într-un dialog cu Dumnezeu, care îi întărește responsabilitatea față de El și îi fortifică spiritul asupra celor supuse legilor naturale. Intervalul de pămînt, de trup, nu înseamnă despărțirea de el, ci înălțarea sau înduhovnicirea sevei lui.

86. Sfîntul Grigorie traduce «iubita», cu «apropiata». În felul acesta poate zice că sora e mai mult decît «apropiata». Dar chiar dacă primim cuvîntul «iubita», din textul *Cîntării Cîntărilor* reiese că sora e într-un anumit fel mai mult decît «iubita». Căci Cuvîntul întrupat o face de un neam cu El.

venind noaptea, în ea ies la iveală fiarele peșterilor (Ps. 103, 19) [87]. Deci, pentru că fiara singuratică ce se hrănește în pădure a pustiit via cea frumoasă a firii omenești, precum zice Proorocul: «A pustiit-o pe ea mistrețul din pădure și fiara singuratică a păscut-o pe ea» (Ps. 79, 14), se sădește în pădure mărul, care prin faptul că e lemn, este de o ființă cu materia omenească — căci a fost ispitit întru toate, după asemănare, afară de păcat — iar prin aceea că poartă un fruct prin care se îndulcesc simțurile sufletului, se deosebește de pădure mai mult decît se deosebește crinul de mărăcini [88]. Căci crinul desfată numai prin înfățișare și bună mireasmă. Dar binefacerea (harul) mărului se împarte potrivit cu cele trei simțuri, veselind ochiul cu frumusețea înfățișării, bucurînd simțul mirosului prin buna mireasmă și îndulcind ca hrană simțul gustului [89]. Bine a văzut deci mireasa deosebirea dintre ea și Stăpînul. Pentru că Acela ni Se face nouă și har ochilor, făcîndu-Se lumină, și mir mirosului, și viață celor ce Îl mănîncă. Căci cel ce Îl mănîncă pe El, viu va fi, precum zice Evanghelia (In, 6, 58). Iar firea omenească desăvîrșită prin virtuți se face floare, dar nu ca să hrănească pe Grădinar, ci ca să se înfrumusețeze pe sine însăși. Căci nu are Acela nevoie de bunătățile noastre, ci noi avem nevoie de El: «Că bunătățile mele nu-Ți trebuie» (Ps. 15, 2).

De aceea vede sufletul curățit pe Mirele, făcut măr între lemnele pădurii, ca lipind de sine toate ramurile sălbatice ale pădurii, să le facă să producă un rod asemănător. Precum, deci, prin fiice am înțeles asemănarea sufletelor cu mărăcinii, sau cu mlădițele falsului tată, care răsărind împreună cu floarea, cu vremea se strămută și ele la frumusețea crinului, așa și aici, auzind de cei asemănați cu lemnele pădurii, n-am înțeles că sînt arătați prietenii Mirelui, ci dușmanii Lui, dar pe care, cu toate că sînt fii ai întunericului și copii ai mîniei, îi preschimbă, prin împărtășirea de rodul Său, în fii ai luminii și în fii ai zilei. De aceea, sufletul care și-a deprins simțurile sufletului zice: «Rodul lui e dulce în gîtlejul meu». Iar rodul e, fără îndoială, învățătura. «Cît de dulci sînt, zice Proorocul, cuvintele Tale în gîtlejul meu, mai mult decît mierea

87. Fiarele nevăzute ce lucrează în patimile noastre nu pot lucra la lumina zilei. În rușinea lor de a se manifesta în lumină, se arată un rest din conștiința lor că nu se cuvine să facă ceea ce fac, sau conștiința că oamenii nu pot fi cîștigați în mod deschis pe partea lor, deci trebuința de a se masca în bine.

88. Întrupîndu-Se ca om, Fiul lui Dumnezeu a luat loc chiar în pădurea în care au căzut oamenii, ieșind din grădina raiului, adică chiar acolo unde lucrează patimile ațîțate de fiare. Aceasta pentru ca să aibă prilejul să respingă ispitele fiarelor și să întărească firea noastră împotriva patimilor.

89. Sufletul omenesc credincios e crin ce desfată pe Dumnezeu și pe oameni prin înfățișarea și buna mireasmă a sa. Dumnezeu-Cuvîntul cel întrupat e măr ce desfată pe oameni nu numai cu înfățișarea și cu buna mireasmă, ci și cu mîncarea Lui. Căci El ne dăruiește harul Său și însuși trupul Său.

în gura mea» (Ps. 18, 11). «Ca mărul între lemnele pădurii, așa e frățiorul meu între fii. Sub umbra lui m-am dorit și am șezut, și rodul lui e dulce în gîtlejul meu». Căci simțurile sufletului se îndulcesc cu adevărat de cuvînt, cînd umbra mărului ne desparte de arșița ispitelor, ca să nu fim arși de acest soare, care arde pe cel cu capul gol. Și nu te poți răcori altfel sub umbra pomului, decît dacă dorința îți aduce sufletul la el. Vezi de ce îți e sădită puterea poftitoare? Ca să-ți trezească dorința mărului, de care în multe feluri se bucură cei ce se apropie [90]. Căci și ochiul se odihnește de vederea frumuseții și nasul inspiră buna mireasmă și corpul se hrănește și gura se îndulcește și arșița e ocolită, și umbra se face patul în care se așează sufletul, care respinge scaunul lenei.

Apoi zice: «Duceți-mă în casa vinului, puneți peste mine dragostea, sprijiniți-mă cu miruri, așezați-mă între meri, că sînt rănită de dragoste». Cum aleargă pe drumul dumnezeiesc sufletul, care bine a fost asemănat mai înainte cu calul! Ca prin niște sărituri dese și regulate se întinde spre cele dinainte și înapoi nu se mai întoarce. Cîte ținte n-a atins pînă acum și încă tot mai însetează și astfel îi sporește și mai mult setea, încît nu-i este destul paharul înțelepciunii și socotește că nu-i ajunge spre astîmpărarea setei nici turnarea întregului pahar pe gură. Ci cere să fie dusă în însăși casa vinului și să-și pună gura la teascurile înseși, din care țîșnește vinul cel dulce, și să vadă ciorchinii striviți în teascuri și vița din care cresc ciorchinii și pe Cultivatorul viței adevărate, care a cultivat chiorchinii așa de bogați și de dulci, a căror tîlcuire e de prisos, fiind vădit înțelesul închipuit de fiecare din acestea. Fără îndoială ea vrea să vadă și taina aceea, cum se înroșesc, prin maiul teascului, veșmintele Mirelui. Despre aceasta zice și Proorocul: «Pentru ce sînt veșmintele Tale roșii și hainele Tale, ca de la maiul teascului?» (Is., 63, 2).

Pentru acestea și unele ca acestea dorește să fie în casa vinului [91]. Apoi, ajungînd înăuntru, iarăși sare la ceva mai mare. Căci cere să fie pusă iubirea peste ea. Iar iubirea e Dumnezeu, după cuvîntul lui Ioan (I In, 5, 8), Căruia I se supune sufletul. Și aceasta înseamnă a se mîntui, cum a spus David (Ps. 61, 2). Fiindcă am ajuns, zice, în casa vinului, puneți-mă sub iubire, sau puneți peste mine iubirea. Oricum ne-am folosi de întorsătura cuvîntului, același înțeles îl avem în amîn-

90. Puterea poftitoare a sufletului poate fi îndreptată nu numai spre cele trupești și materiale, ci și spre cele dumnezeiești. Și în acest caz, se înnobilează. Nimic nu e rău în firea noastră prin sine, ci poate deveni rău prin întrebuințare.

91. Sufletul nu se mulțumește numai cu conținutul potirului vărsat întreg pe gură, ci vrea să fie dus în casa vinului, lîngă teascuri, lîngă butoaie. Vrea să simtă prin paharul băut tot conținutul vinului, sau sîngelui Celui ce Se dăruiește fiecăruia fără să Se împartă.

două cazurile, fie că sufletul e pus sub iubire, fie că iubirea e pusă sub el.

Sau poate prin acest cuvînt învățăm și o dogmă din cele mai subțiri, anume, ce fel de iubire să se arate lui Dumnezeu, ce fel de iubire se cuvine lui Dumnezeu și cum să fie ea față de ceilalți? Căci dacă toate trebuie să se facă după rînduială și cu bun chip, cu atît mai mult e potrivită rînduiala în acestea. Pentru că nici Cain n-ar fi fost osîndit pentru că a împărțit rău, dacă în aducerea jertfei sale ar fi păzit rînduiala cuvenită în ce privește cele lăsate spre întrebuințarea lui și cele închinate lui Dumnezeu. Căci cînd a trebuit să aducă lui Dumnezeu ca jertfă pîrga celor întîi născute, el, săturîndu-se de cele mai de cinste, a dăruit lui Dumnezeu rămășițele. Deci trebuie cunoscută ordinea în iubire, care e înfățișată prin lege, cum trebuie adică iubit Dumnezeu și cum, aproapele și femeia și dușmanul, ca nu cumva să fie împlinirea iubirii fără rînduială și schimbată. Căci pe Dumnezeu trebuie să-L iubești din toată inima și din tot sufletul și din toată puterea și simțirea; pe aproapele, ca pe tine însuți; pe femeie, dacă ai un suflet mai curat, ca Hristos, Biserica, iar de ești mai împătimit, ca trupul propriu. Pentru că așa poruncește orînduitorul acestora, Pavel. În sfîrșit, pe dușman se cuvine a-l iubi prin a nu-i răsplăti răul cu rău, ci a-i da în schimbul nedreptății binefaceri. Dar acum se poate vedea la mulți o iubire amestecată și fără rînduială, arătată în chip rătăcit printr-o nepotrivire necuvenită. Căci sînt unii care, alipiți fierbinte de avuții, de onoruri și de femei, le iubesc pe acestea din tot sufletul și puterea, încît ar voi să-și pună și viața pentru ele; pe Dumnezeu, atît cît să pară că-L iubesc; aproapelui abia îi arată iubirea rînduită dușmanilor; iar celor ce-i urăsc voiesc să le plătească pentru supărarea lor de mai înainte cu un și mai mare rău.

Puneți, deci, zice, peste mine iubirea, ca să dau lui Dumnezeu cît se cuvine, iar față de fiecare din ceilalți să nu mă abat de la măsura cuvenită. Sau poate și acest lucru trebuie înțeles prin cuvînt: deoarece fiind iubită prima dată, prin neascultare m-am socotit între dușmani, iar acum iarăși am revenit la același har, fiind unită prin iubire cu Mirele, întăriți-mi, zice, statornicia și neclintirea acestui har, voi, prietenii Mirelui, susținînd prin sîrguință și luare-aminte tăria pornirii mele spre bine.

Acestea spunîndu-le, iarăși trece la ceea ce este și mai înalt. Căci cere să fie sprijinită în statornicia pe lîngă cele bune, prin miruri. «Sprijiniți-mă, zice, cu miruri». O stîlpi minunați și noi! Cum se fac mirurile stîlpii casei? Cum se sprijină neclătinarea acoperișului, prin buna mireasmă? Deci nu e vădit că bunul de multe feluri al virtuților, dobîn-

dit de noi, se numește după deosebirea lucrărilor? Căci virtutea este nu numai a privi la bine și a fi în împărtășirea de bine, ci și a păstra necăderea din bine. Deci cel ce voiește să fie sprijinit în miruri caută să aibă tăria în virtuți. Căci virtutea e mir, deoarece s-a despărțit de tot mirosul urît al păcatelor [92].

Dar se va minuna cineva și de cele spuse mai departe, în care arată ce să așeze pe casă. Nu spini și trestie, (mai bine zis, cum zice Apostolul, nu lemne și trestie și iarbă), din care se alcătuiesc casele materiale, ci materia de pe acoperișul casei sînt merii. Căci zice: «Așezați-mă între meri», ca să fie fructul iubit toate în toate: frumusețea, mirul, dulceața, hrana, răcorirea prin umbră, scaunul de odihnă, stîlp întăritor, acoperiș apărător. Ca frumusețe e privit cu poftă, ca mir bucură mirosul, ca hrană îngrașă corpul și îndulcește gustul, ca umbră răcorește arșița, ca scaun alină osteneala, ca acoperiș al casei se face acoperămînt celui ce locuiește în ea, ca stîlp o ține neclătinată, ca măr vădit înfrumusețează acoperișul. Căci ce vedere mai frumoasă ar putea născoci cineva decît un șir de meri, cînd fructele lor, frumos așezate într-o continuitate pe un deal, se înfățișează vederii într-o unitate felurită, roșeața fructelor amestecîndu-se cu fondul alb? Deci dacă s-ar putea vedea așezarea la rînd a merilor, atîrnînd din sus, ce ar fi mai frumos decît o asemenea vedere? Iar aceasta nu e cu neputință pentru cel ce dorește bunătățile cunoscute cu mintea. Căci nu e greoi rodul lor, nici nu e atras la pămîntul ce-l trage în jos, ci își are din fire pornirea spre înălțime [93]. Pentru că virtutea se ridică și privește în sus, de aceea mireasa dorește ca acoperișul casei sale să i se înfrumusețeze cu podoaba acestor meri. Căci nu mi se pare că dorința de căpetenie a cuvîntului e să înfățișeze o priveliște văzută dintr-o îngrămădire de meri văzuți. Pentru că, ce călăuzire spre virtute s-ar face prin acestea, dacă nu s-ar vedea în cele spuse vreun înțeles care să ne folosească?

Deci ce este ceea ce străvedem? Cel ce a odrăslit în pădurea firii noastre, purtat de iubirea de oameni, prin aceea că s-a împărtășit de trup și sînge, s-a făcut măr. Căci pe amîndouă acestea le putem vedea în fructul acesta, din pricina asemănării culorii. Prin culoarea albă se înfățișează însușirea trupului, iar roșeața care-l colorează pe deasupra mărturisește prin înfățișare că e înrudită cu firea sîngelui [94]. Deci prin această

92. Virtutea e mir, pentru că răspîndește buna mireasmă, contrar vieții în păcate.
93. Rodul merilor așezați pe acoperiș și îndreptați în sus nu e greoi ca rodul merilor de jos și nu ne trage spre pămînt, ci ne trage în sus. E rodul virtuților.
94. Însuși Fiul lui Dumnezeu, luînd trup, adică odrăslind în pădurea firii noastre, S-a făcut măr. Din firea noastră devenită pădure sălbatică, plină de patimile ce mișună în ea, Fiul lui Dumnezeu poate lua totuși seva odrăslirii Sale, înnobilînd-o, făcînd-o măr cu bun rod, de care împărtășindu-ne, ne facem și noi un măr bun, ca printr-o altoire. Măr se numește și arborele, dar și rodul. Rodul acesta, sau trupul Lui înnobilat,

ghicitură aflăm ceea ce sufletul doreşte să privească pe acoperiş, cînd vrea să se desfăteze de cele dumnezeieşti. Căci prin faptul că privind în sus vedem merii se arată că sîntem conduşi prin învăţăturile evanghelice, că sîntem călăuziţi spre vieţuirea cerească. Iar acestea ni le-a descoperit Cel ce a venit de sus şi e mai presus de toate, prin aceea că S-a arătat în trup, înfăţişînd în Sine modelul tuturor bunelor purtări, precum zice Domnul: «Învăţaţi de la Mine că sînt blînd şi smerit cu inima» (Mt., 11, 27). Tot aceasta o spune şi Apostolul învăţîndu-ne smerita cugetare: «Puternic este cuvîntul ca printr-o singură privelişte să adeverească tot adevărul». Căci zice către cei ce privesc spre cele de sus: «Aceasta să se cugete întru voi ceea ce şi în Hristos Iisus, Care în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi întocmai cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine chip de rob luînd» (Fil., 2, 5 urm.), Cel ce a venit în această viaţă prin trup şi sînge, în locul bucuriei ce-i stătea la îndemînă, S-a făcut părtaş de smerenia noastră şi a coborît pînă la cercarea morţii. Pentru aceea zice şi mireasa: «Aşezaţi-mă între meri», ca, privind totdeauna spre înălţime, să văd modelul bunătăţilor arătate în Mire. Acolo e blîndeţea, acolo, nemînierea; acolo, nepomenirea răului faţă de duşmani şi iubirea de oameni faţă de cei ce ne-au întristat, răsplătirea răului cu binefacerea; acolo, înfrînarea, curăţia, îndelunga răbdare şi lipsa a toată slava deşartă şi amăgirea lumească.

Acestea zicîndu-le, laudă pe arcaşul care nimereşte în ţintă, că şi-a îndreptat bine săgeata spre ea. «Că am fost rănită de dragoste», zice. Arată, prin săgeată, cuvîntul care s-a înfipt adînc în inimă. Iar arcaşul care a trimis săgeata este iubirea, şi iubirea am învăţat din Sfînta Scriptură că e Dumnezeu, Care trimite săgeata Sa aleasă, pe Unul-Născut Fiul Său, în cei ce se mîntuiesc. Iar acesta colorează vîrful întreit al acului cu Duhul vieţii. Iar acul e credinţa, ca în cel ce ajunge să aducă, împreună cu săgeata, şi pe arcaş, cum zice Domnul: «Eu şi Tatăl una sîntem şi vom veni şi Ne vom face locaş în el» (In, 14, 23) [95].

Deci sufletul înălţat prin urcuşurile dumnezeieşti vede în sine dulcea săgeată a iubirii de care a fost rănit şi-şi face din rană o laudă, zi-

e şi alb prin carnea lui eliberată de otrava păcatului, dar şi roşu prin sîngele Lui. Mărul are un însemnat rol simbolic în viaţa religioasă a poporului nostru.

95. Săgeata e iubirea, dar cum iubirea e ipostaziată în Persoană, sau în comuniunea tripersonală supremă, însăşi Treimea este săgeată. Deci ea vine în inimă. Dar pe cînd între săgeata trimisă de om şi omul ce o trimite e o deosebire, între arcaşul dumnezeiesc, sau Sfînta Treime, ce-şi trimite iubirea şi iubirea trimisă, sau Treimea însăşi, nu e nici o despărţire. Totuşi săgeata, sau acul ei, poate fi socotită în mod mai special Dumnezeu-Cuvîntul. Iar în vîrful săgeţii e Duhul Sfînt. Tatăl trimite pe Dumnezeu-Cuvîntul ca săgeată în inimi, iar în vîrful săgeţii e Duhul Sfînt. Cuvîntul trimis de Dumnezeu în inimi e şi Persoană, dar şi cuvînt dumnezeiesc. Cuvîntul dumnezeiesc e plin de iubirea şi de căldura Persoanei. E Cuvîntul care a ajuns în inimi, care cuvîntează şi întreţine neîncetat în ele dorul după o şi mai mare unire cu El. Şi, din Cuvîntul Lui izvorîtor de cuvinte, iradiază iubirea.

cînd : «Am fost rănită de dragoste». O, frumoasă rană şi dulce lovitură, prin care pătrunde viaţa în cele dinăuntru, deschizîndu-şi, prin despărţirea săvîrşită de săgeată, o uşă şi o intrare! Căci îndată ce a primit inima săgeata dragostei, săgetarea s-a prefăcut într-o bucurie de nuntă. Căci se ştie cum mînuiesc mîinile arcul, împărţindu-se după trebuinţă lucrările lor. Cea stîngă ţine arcul, iar cea dreaptă trage coarda la sine, atrăgînd săgeata în adîncitură. Aceasta, prin întinderea mîinii stîngi, e îndreptată spre ţintă. Astfel, mîna, care cu puţin înainte se făcuse ţintă a săgeţii, acum se vede ţinînd locul săgeţii, în mîinile Arcaşului. Deci altfel ţine săgeata mîna dreaptă şi altfel, cea stîngă.

Dar, deoarece potrivit cu figura nunţii, chipurile priveliştei se continuă mai departe, nu a făcut ca acul săgeţii să fie ţinut de stînga, nici dreapta să ţină cealaltă parte, decît ca să fie sufletul săgeată în mîna Celui puternic, îndreptată spre ţinta de sus. Ci a făcut ca stînga să stea sub cap, socotit în loc de ac, iar cu dreapta să se cuprindă restul. Aceasta pentru ca, precum socotesc, cuvîntul să înfăţişeze deodată printr-o îndoită închipuire cele ce ţin de urcuşul dumnezeiesc, arătînd că Acelaşi e şi Mirele şi Săgetătorul nostru, folosindu-se de sufletul curăţit ca de mireasă şi ca de săgeată, ca săgeată îndreptîndu-l spre ţinta cea bună, iar ca mireasă primindu-l la împărtăşirea de veşnicia nestricăcioasă. Astfel, prin dreapta îi dăruieşte lungime de vieţuire şi ani de viaţă, iar prin stînga, bogăţia bunătăţilor veşnice şi slava lui Dumnezeu, de care nu se vor împărtăşi cei ce caută slava lumii. De aceea zice : «Stînga lui sub capul meu». Prin aceasta sînt îndreptată spre ţintă. Iar dreapta lui, cuprinzîndu-mă şi atrăgîndu-mă spre Sine, mă face să mă ridic uşoară pentru înălţarea în sus, ca să ajung acolo şi să nu fiu despărţită de Săgetător, aşa încît, în acelaşi timp, să fiu dusă prin zborul de săgeată şi să mă şi odihnesc în mîinile Stăpînului. Iar însuşirile acestor mîini sînt, precum zice Proverbul, lungimea vieţuirii şi anii vieţii în dreapta Înţelepciunii, iar în stînga ei bogăţia şi slava (Pilde, 3, 16) [96].

Apoi întoarce cuvîntul spre fiicele Ierusalimului. Iar cuvîntul e un îndemn întărit de jurămînt, ca să înmulţească şi să sporească dragostea, pînă ce-şi va împlini voia Sa, Cel ce vrea ca toţi oamenii să se mîntu-

96. Mîna stîngă ţinînd baza arcului la piept e oarecum locul spre care e trasă săgeata. Dar pe urmă mîna stîngă întinzîndu-se cu baza arcului, concomitent cu trimiterea săgeţii, se lansează oarecum cu săgeata, nemaifiind ţinta săgeţii, ci săgeata însăşi. Dar mîna stîngă reprezintă sufletul. El e deci şi ţinta săgeţii. Însă numai într-un sens. Căci în alt sens, stînga stînd sub cap, care el e propriu-zis săgeată, aceasta arată că Dumnezeu-Cuvîntul e Arcaşul şi Mirele. Sufletul e atît mireasa cît şi săgeata, ca mireasă primind săgeata, ca săgeată fiind el însuşi trimis spre ţinta cea bună sau spre viaţa veşnică. Într-un sens Dumnezeu Cuvîntul e săgeata, în alt sens sufletul e săgeata trimisă de Dumnezeu-Cuvîntul spre viaţa de veci.

iască şi la cunoştinţa adevărului să vină. Iar cuvîntul pe care l-a spus este acesta: «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, pe puterile şi tăriile ţarinei, să deşteptaţi şi să sculaţi dragostea, pînă ce va voi». Jurămîntul este cuvîntul ce întăreşte prin sine însuşi adevărul. Iar rostul jurămîntului e de două feluri: Sau cineva se leagă ca el însuşi să ţină adevărul faţă de cel ce aude, sau îl impune altora prin faptul că îi supune trebuinţei de a nu minţi. Astfel: «Juratu-S-a Domnul lui David cu jurămînt adevărat şi nu-l va călca pe el» (Ps. 131, 11). Aci credincioşia făgăduinţei e întărită prin jurămînt. Iar cînd Avraam, îngrijindu-se de o soţie de neam bun pentru fiul său unul născut, porunceşte slugii sale să nu ia soţie lui Isaac pe vreuna din neamul hananeilor, care sînt osîndiţi la robie, ca să nu se vatăme de amestec neamul bun moştenit, cu neamul de robi, ci să ia soţia fiului său din ţara şi din rudenia părintească, îl supune obligaţiei de a nu minţi, prin aceea că îl jură, cînd îl trimite să facă pentru el cîte a gîndit despre fiul său. Deci e jurată sluga de Avraam, ca să-i aducă lui Isaac soţia cuvenită.

Deci jurămîntul fiind de două feluri, aci sufletul care s-a ridicat la atîta înălţime, cîtă am văzut-o în cele mai înainte cercetate, descriindu-le sufletelor ucenice înaintarea spre desăvîrşire, nu le dă prin jurămînt celor ce îl ascultă siguranţa celor dobîndite de ele, ci le conduce prin aceea că le jură, spre viaţa întru virtute, ca să aibă dragoste neadormită şi trează pînă atunci, pînă ce va ajunge la capăt voia Lui cea bună; iar aceasta este ca toţi să se mîntuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină.

Şi precum jurarea s-a făcut acolo în coapsa patriarhului, aşa se face aci întru puterile şi întru tăriile ţarinei. Aşa spune cuvîntul: «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, întru puterile şi tăriile ţarinei, să deşteptaţi şi să sculaţi dragostea pînă ce va voi». În cele ce urmează trebuie să cercetăm întîi ce e ţarina, apoi, care e tăria şi puterea ţarinei, şi de e vreo deosebire între acestea, sau de e în amîndouă un singur înţeles; pe lîngă acestea, ce însemnează a deştepta şi a scula dragostea. Căci: «Pînă ce va voi» s-a explicat mai înainte, din cele spuse.

Că prin ţarină cuvîntul Domnului înfăţişează lumea, e limpede oricui din Evanghelie. Iar că chipul lumii acesteia trece şi nimic neclintit nu se arată în firea nestatornică, e vădit din marele cuvînt al Eclesiastului, care a socotit tot ce apare şi trece ca fiind între cele deşarte. Care e deci puterea acestei ţarine care e lumea? Sau care e ţarina? Ce sînt acestea, a căror pomenire face să nu se calce îndemnul dat fiicelor Ierusalimului cu jurămînt? Dacă privim la cele văzute, părerea că au în ele vreo putere o respinge Eclesiastul, numind deşertăciune tot ce se arată şi se năzuieşte în ele. Iar ce este deşert nu subzistă. Şi ce

nu subzistă după ființă nu are tărie. Sau poate folosirea la plural a puterii îi dă acesteia vreun înțeles deosebit? De fapt, am cunoscut o astfel de diferență în Sfînta Scriptură, prin numirile de felul acesta. Așa, cînd se zice puterea — la singular — cugetarea e mînată printr-un astfel de cuvînt, la Dumnezeu. Dar cînd se pronunță în forma plurală, se înfățișează prin cuvînt, firea îngerească. De pildă, cînd se spune: «Hristos, puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu», prin acest singular se arată Dumnezeu. Dar cînd se spune: «Binecuvîntați pe Domnul toate puterile Lui», pluralul puterilor înfățișează înțelesul firii cugetate a îngerilor. Iar numele tăriei, luat împreună cu al puterii, cuprinde o sporire a înțelesului puterii. Astfel, Scriptura, prin repetarea cuvintelor cu înțeles egal, înfățișează mai deplin ceea ce voiește. Așa: «Domnul este virtutea mea și tăria mea» (Ps. 17, 2). Aci înțelesul ambelor cuvinte este același. Dar împreunarea cuvintelor cu înțeles egal arată o întărire a înțelesului.

Deci înțelesul plural al puterilor și pomenirea egală a tăriilor duce, pe cît se vede, gîndul auzitorilor, la firea îngerească. Așadar, jurămîntul impus sufletelor ucenice de mireasă, spre întărirea celor împărtășite, nu se face pe lumea trecătoare, ci pe firea îngerilor, care rămîne pururea. Spre aceștia le poruncește să caute ca să-și asigure, prin pilda lor, neclintirea și statornicia viețuirii în virtute. Căci deoarece s-a făgăduit că viața după înviere va fi asemenea stării îngerilor (și nemincinos este Cel ce a făgăduit), urmează că și viața din lume trebuie să se pregătească pentru cea nădăjduită după aceasta, astfel ca viețuind în trup și petrecînd în țarina lumii acesteia, să nu viețuim după trup, nici să ne facem după chipul veacului acestuia, ci să cultivăm de mai înainte viața nădăjduită, prin viețuirea din lume.

De aceea întărește mireasa prin jurăminte sufletele ucenice, ca viața lor, pe care o duc în țarina lumii acesteia, să privească spre Puteri, spre a imita prin nepătimire curăția îngerească. Căci deșteptînd și sculînd astfel dragostea — ceea ce însemnează: învățînd-o și sporind-o necontenit prin adausuri — împlinesc voia lui Dumnezeu, precum în cer, așa și pe pămînt, nepătimirea îngerească înfăptuindu-se și în noi. Acestea le-am înțeles prin cuvintele: «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, întru puterile și tăriile țarinei, să deșteptați și să sculați dragostea, pînă ce va voi». Iar dacă se va afla vreun alt înțeles mai apropiat de adevărul celor cercetate, vom primi darul și vom mulțumi Celui ce descoperă tainele cele ascunse prin Duhul Sfînt, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a V-a

«Glasul frățiorului meu. Iată el vine sărind peste munți, săltînd peste dealuri. Asemenea este frățiorul meu căprioarei, sau puiului de cerb pe munții Betel. Iată el stă după peretele nostru, privind prin ferestre, uitîndu-se prin îngrăditură. Răspunde frățiorul meu și-mi zice: scoală-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea. Că iată iarna a trecut, ploaia s-a dus, s-a depărtat. Florile s-au ivit pe pămînt, vremea plivirii a sosit, glasul turturelei s-a auzit pe pămîntul nostru. Smochinul a scos mugurii săi, viile înfloresc, au dat miros. Scoală, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea. Pe acoperămîntul de piatră, legat de zidul dinainte, arată-mi fața ta și mă fă să aud glasul tău. Că glasul tău e dulce și fața ta frumoasă. Prindeți-ne vulpile cele mici, care strică viile. Căci viile noastre înfloresc. Frățiorul meu, mie și eu, lui. Cel ce paște între crini pînă ce va sfîrși ziua și se vor mișca umbrele. Întoarce-te și te aseamănă, frățiorul meu, căprioarei, sau puiului de cerb pe munții văilor». (Cînt. Cînt., 2, 8—17).

Cele puse nouă în față prin citire din filosofia *Cîntării Cîntărilor*, ne stîrnesc și dorința de a cunoaște bunătățile superioare, dar ne pricinuiesc în suflete și o întristare, făcîndu-ne, într-un oarecare fel, să ne lipsim de nădejdea de a cuprinde cele necuprinse. Căci cum ar rămîne cineva neîntristat, văzînd cum sufletul curățit, ridicat prin miluire la mari înălțimi, spre împărtășirea de bine, încă nu socotește, — cum zice Apostolul — să fi primit ceea ce caută, ci doar privind la acele înălțimi, descrise prin cuvintele dinainte, a fost socotit fericit pentru urcușul lui, că a cunoscut mărul dulce, deosebindu-l de nerodnicia pădurii, și a dorit umbra lui, și, îndulcindu-se de rod, a ajuns în cămările bucuriei. Iar bucuria o numește vin, căci el veselește inima celor ce se împărtășesc. Îl fericim că sălășluind în dragoste e sprijinit în miruri și fiind împrejmuit de meri și primind în inimă săgeata dragostei, se face la rîndul lui săgeată în mîinile arcașului, fiind îndreptat de mîinile Celui puternic, spre ținta adevărului.

Acestea și unele ca acestea văzîndu-le, socoteam că sufletul înălțat prin atîtea urcușuri a atins culmea cea din vîrf a fericirii. Dar, precum se vede, cele străbătute mai înainte sînt numai începutul urcușului. Căci toate acele urcușuri nu le numește vederea și cuprinderea limpede a adevărului, ci glas al celui dorit, care-și face cunoscute prin auz însușirile deosebite, dar nu e cunoscut și nu veselește prin cuprinderea cu mintea [97]. Dacă deci acel suflet, înălțat, precum aflăm, pînă la al treilea

97. «Cuprinderea cu mintea» nu e o cuprindere prin cugetare de la distanță, ci printr-o «simțire a minții», printr-o intuiție spirituală, după asemănarea intuirii eu-ului semenului și a stărilor lui sufletești, de către mine. Numai aceasta veselește deplin, prin comunicarea ce o înfăptuiește între mine și semenul meu.

cer, încă n-a luat ceea ce-i stătea înainte, precum învățăm în chip neîndoielnic despre marele Pavel, care a fost ridicat pînă la al treilea cer, ce putem presupune că ni se întîmplă nouă, sau în ce bunuri putem socoti că sîntem noi, care nu ne-am apropiat nici de tinda cămărilor dinăuntru ale vederii ? Și din cele spuse de mireasă se poate vedea cît de greu se poate ajunge la vederea celor căutate. Căci zice: «Glasul frățiorului meu», deci nu chipul, nu fața, nu înfățișarea, care face cunoscută firea celui căutat i se arată, ci «glasul», care naște mai mult o presupunere decît o siguranță, despre cine este cel ce vorbește. Căci ceea ce se spune seamănă mai mult cu o presupunere și nu cu o siguranță neîndoielnică a cuprinderii. E vădit de aceea că mireasa nu-și ține cuvîntul legat de o singură cugetare, nici nu privește spre un singur chip, ci e purtată spre multe vederi, socotind mereu că vede altceva și nerămînînd mereu la o aceeași înfățișare a ceea ce cuprinde. Căci zice : «Iată el vine». Deci nu stă, nu stăruie într-un loc, ca prin stăruință să fie cunoscut de cel ce privește, ci se răpește pe sine vederii, înainte de a ajunge cel ce-L vede la o cunoștință desăvîrșită, «sărind peste munți, zice, și săltînd peste dealuri». Și acum e cunoscut ca o căprioară, acum e asemănat cu un pui de cerb. Căci zice : «Asemenea este frățiorul meu, căprioarei, sau puiului de cerb pe muntele Betel». Astfel, ceea ce se cuprinde necontenit ia mereu altă înfățișare [98].

Acestea sînt cele ce ne duc la întristare, făcîndu-ne să deznădăjduim că vom cuprinde întocmai cele înalte. Dar trebuie să încercăm, punîndu-ne nădejdea în Dumnezeu, Cel ce dă cuvînt celor ce «binevestesc cu putere multă», să unim vederea (contemplarea) următoare cu vederile cuprinse mai înainte, într-un șir neîntrerupt. Deci zice : «glasul frățiorului meu», și îndată adaugă : «Iată, el vine». Ce înțelegem prin acestea ? Poate prin cele spuse arată de mai înainte iconomia lui Dumnezeu-Cuvîntul, descoperită nouă prin Evanghelie, vestită mai înainte prin Prooroci și dezvăluită prin arătarea Fiului lui Dumnezeu în trup. Căci glasul dumnezeiesc e adeverit de fapte și Cuvîntul lui Dumnezeu e ur-

98. Dumnezeu e în mișcare continuă în fața minții și a simțirii noastre duhovnicești. Ni Se face cunoscut ca un licăr și iarăși dispare din vederea și simțirea noastră. Nu ne lasă să-L cunoaștem în întregime, să stabilim întru totul chipul Lui. El ia mereu altă înfățișare pentru cugetarea, pentru simțirea noastră. Realitatea și arătările Lui sînt o fluiditate indefinibilă, ce apare și dispare. Nu se lasă prins într-un sistem de concepte, bine organizat și definitiv stăpînit de noi. Acest Dumnezeu al filosofilor nu mai e Dumnezeu, ci o construcție mărginită, stăpînită de ei, un idol. De altfel nici subiectul semenului nu se lasă prins astfel. În sensul acesta e dincolo de cunoaștere. Noi știm *că este,* dar nu *cum este* ; sau știm că este într-un mod de nedefinit, de necunoscut. El licărește în fața noastră ca o rază de lumină în momente de har, în momente cînd am părăsit întreprinderea noastră de a-L descoperi, de a-L aduce în fața noastră legat în funiile categoriilor noastre de cunoaștere. El e cerb, e căprioară ce sare pe vîrfurile inaccesibile ale munților, apărînd o clipă și dispărînd într-un salt.

mat de venirea Lui, cum zice Proorocul: «Precum am auzit, așa am și văzut» (Ps. 47, 9). «Glasul frățiorului meu»; aceasta este ceea ce am auzit. «Iată, el vine»; aceasta este ceea ce am primit. «După ce a vorbit Dumnezeu odinioară în multe rînduri și în multe feluri părinților noștri prin Prooroci», și aceasta e auzirea glasului, «în zilele din urmă a grăit nouă prin Fiul» (Evr., 1, 2), aceasta este ceea ce s-a spus: «Iată el vine sărind peste munți și săltînd peste dealuri»[99]. Prin aceasta se apropie, după o anumită rațiune proprie, de căprioară și se aseamănă, după alt înțeles, cu puiul de cerb. Căprioara închipuie privirea ageră a Celui ce supraveghează toate. Căci se spune că animalul acesta vede uimitor de pătrunzător (δερκόμενος) și de la această lucrare își are numele grecesc (δορκὰς). Dar a vedea pătrunzător este același lucru cu a privi. De aceea și Dumnezeu, Cel ce privește și supraveghează toate, are numele grecesc Theos, de la a privi toate (θεάομαι). Pe de altă parte, pentru că Dumnezeu S-a arătat în trup, Cel ce a venit în lume pentru surparea puterilor vrăjmașe Se aseamănă, din pricina aceasta, pe de o parte cu căprioara, ca unul ce privește din ceruri peste pămînt, și pe de alta, cu puiul de cerb, ca unul ce calcă cu săriturile Lui munții și dealurile[100], adică pune sub picioare și surpă înălțimile viclene ale răutății dracilor[101]. Căci numește munți pe cei ce se tulbură întru tăria Lui, cum zice David: «Cei ce se strămută în inimile mărilor» (Ps. 45, 2), și se scufundă în locul înrudit al adîncului. Despre aceștia a zis și Domnul către ucenici: «De veți avea credință cît un grăunte de muștar, veți zice muntelui acesta (arătînd cu cuvîntul dracul acela rău și lunatic), ridică-te și aruncă-te în mare» (Mt., 17, 19). Deci fiindcă e propriu firii puilor de cerbi să mănînce fiare și să pună pe fugă cu suflarea și cu culoarea lor neamul șerpilor, de aceea Cel ce privește toate S-a asemănat pe de o parte cu căprioara, iar pe de alta, cu puiul de cerb, ca Cel ce calcă și mistuie lucrarea protivnică, pe care cuvîntul a închipuit-o prin munți și dealuri.

99. Dacă pentru credinciosul singular, Dumnezeu e ca un cerb care aci apare, aci dispare, sărind sprinten peste vîrfurile munților, pentru credința creștină în general «El vine», El Se apropie tot mai mult de umanitate, arătîndu-Se după ce Și-a trimis cuvîntul prin glas, în trup. Dar chiar pentru credinciosul singular El Se apropie mereu, arătîndu-Se tot mai des și tot mai mult, pe măsură ce iubirea sa față de El crește, pe măsură ce s-a obișnuit să iasă din îngustimea categoriilor cugetării calchiate după structura obiectelor mărginite și supuse unor legi ce se repetă. E așa cum cei ce se iubesc din ce în ce mai mult își intuiesc tot mai des și mai adînc indefinitul subiectelor lor, aflătoare dincolo de marginile fixe și înguste ale obiectelor.

100. Săritura cea mai mare pe care a făcut-o Dumnezeu-Cuvîntul e cea din vîrful suprem al transcendenței Lui, în valea afundă a existenței noastre create, umbră a existenței Lui reale, strîmbate și îngustate și mai mult, prin păcat.

101. Prin săritura aceasta uimitoare în valea noastră, Dumnezeu-Cuvîntul surpă, cu înălțimea Lui pe care nu Și-o părăsește, părutele înălțimi ale trufiei drăcești sau omenești, făcîndu-le să se răstoarne în adîncul mizeriei lor reale.

Deci a fost întîi glasul Mirelui prin prooroci, în care a grăit Dumnezeu. Şi după glas a venit Cuvîntul, sărind peste munţii duşmani şi săltînd peste dealuri, supunînd sub picioarele Lui deopotrivă toată puterea care s-a despărţit de El, atît pe cea mai de jos, cît şi pe cea mai înaltă. Căci aceasta o arată deosebirea dintre dealuri şi munţi, că şi cel mai înalt dintre duşmani e surpat la fel cu cel ce e mai prejos, fiind călcat cu aceeaşi putere şi stăpînire. Căci la fel a călcat leul şi balaurul, care le întrec pe celelalte, adică şarpele şi scorpionul, care sînt mai mici. De pildă : în mulţimile ce urmau Lui, fie în sinagogi, fie în ţinutul gherghesenilor, fie în alte multe locuri, erau draci, adică munţi ce se înălţau şi-şi arătau vîrfurile împotriva firii omeneşti. Din aceştia, unii erau dealuri, alţii munţi, unii mai înalţi, alţii mai mici. Dar puiul de cerb, care nimicea şerpii, care a prefăcut şi firea ucenicilor în cea a cerbilor, spunînd : «V-am dat vouă putere ca să călcaţi peste şerpi şi peste scorpii» (Lc., 10, 19), pune peste toţi piciorul, fugărindu-i pe aceştia şi sărind de la aceştia la alţii, ca prin acestea să se arate mărimea celor ce se înalţă prin virtute, care nu mai e acoperită şi întunecată de colinele răutăţii. Căci munţii Betel par, după tîlcuirea numelui, să însemne viaţa înaltă şi cerească. Pentru că învăţaţii în limba evreiască spun că acest cuvînt înseamnă casa lui Dumnezeu. De aceea zice : «Pe munţii Betel». Pe aceştia i-a văzut ochiul curăţit şi străvăzător al sufletului, care sare cu salturile dumnezeieşti, peste colinele vrăjmaşe ; şi vorbeşte despre timpul ce va fi pe urmă, ca despre unul ce e de pe acum de faţă, văzînd nădejdea ca un lucru înfăptuit, pentru siguranţa harului nădăjduit.

Apoi zice că cel ce sare peste munţi, fiind şi iute şi sprinten, şi saltă de pe dealuri pe dealuri, se arată pe sine statornic, rămînînd după perete şi vorbind prin îngrăditurile ferestrelor. Pentru că zice aşa : «Iată, el stă după peretele nostru, privind prin ferestre, uitîndu-se prin îngrădituri». Ceea ce se descrie trupeşte prin cuvînt este aceasta : şi iubitul grăieşte prin ferestre, miresei care locuieşte înăuntru şi cu toate că zidul stă la mijloc între amîndoi, comunicarea prin cuvînt se desfăşoară neîmpiedicat, capul plecîndu-se spre a privi prin fereastră, iar ochiul uitîndu-se prin îngrăditurile ferestrelor, înăuntru. Dar tîlcuirea mai înaltă (anagogică) duce mai departe înţelesul mai înainte cercetat. Căci Cuvîntul apropie firea omenească de Dumnezeu, urmînd o cale continuă. Mai întîi o luminează prin prooroci şi prin poruncile legii. Astfel, prin ferestre înţelegem pe prooroci, care aduc lumina înăuntru ; iar prin îngrădituri, împletitura poruncilor legii. Prin amîndouă pătrunde strălucirea luminii adevărate la cele dinăuntru. După acestea vine luminarea desăvîrşită a luminii, cînd se arată lumina adevărată

celor ce şed în întuneric şi în umbră, prin unirea cu firea noastră. Mai întîi deci lucirile înţelesurilor prooroceşti şi ale legii luminînd sufletul prin ferestrele şi îngrăditurile minţii noastre nasc dorinţa de a vedea Soarele în aer liber. Apoi, Cel dorit vine de fapt.

Dar să ascultăm ce grăieşte către Biserică Cel ce nu a venit încă în lăuntrul zidului, ci stă să grăiască prin ferestre. Răspunde, zice, frăţiorul meu şi-mi spune : «Scoală-te, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbiţa mea. Că iată iarna a trecut, ploaia s-a dus, s-a depărtat ; florile s-au ivit pe pămînt, vremea plivirii a sosit. Glasul turturelei s-a auzit pe pămînt. Smochinul a scos mugurii lui. Viile noastre înfloresc, au dat miros». Cît de fermecător ne descrie frumuseţea primăverii, Făcătorul primăverii, către Care zice David : «Vara şi primăvara, Tu le-ai făcut pe ele» (Ps. 73, 17). Dezleagă tristeţea iernii, spunînd că a trecut apăsarea ei şi tristeţea ploilor. Arată livezile înfrumuseţate de pîraie şi de flori, iar de flori spune că sînt în plină vigoare şi bune de plivit, astfel că culegătorii de flori le pot culege pentru împletirea de cununi sau pentru pregătirea de miresme. Cuvîntul descrie bucuria timpului care răsună de cîntecele păsărilor din păduri, cînd glasul dulce al turturelelor răsună în urechi, iar smochini şi vie numeşte desfătarea ce o vor da ele, arătată de mai înainte în cele ce se văd, smochinul odrăslind mugurii, iar via producînd floarea care desfată mirosul cu buna ei mireasmă. Astfel se lărgeşte cuvîntul în descrierea frumuseţii primăverii, alungînd tristeţea şi ceaţa prin descrieri plăcute.

Dar socotesc că cugetarea nu trebuie să rămînă la înfăţişarea acestor descrieri frumoase, ci prin ele să se lase călăuzită spre tainele închipuite prin aceste cuvinte, ca să se descopere comoara înţelesurilor ascunse în cuvinte. Ce este deci ceea ce spune ? Omenirea era îngheţată odinioară de gerul închinării la idoli, firea de bun neam a oamenilor fiind prefăcută în firea lucrurilor nemişcate, cărora le slujea [102]. Căci «asemenea lor, zice, vor fi cei ce le fac pe ele şi toţi cei ce se încred în ele» (Ps., 113, 8). Şi era firesc să fie aşa. Căci, precum cei ce privesc dumnezeirea adevărată primesc în ei însuşirile firii dumnezeieşti, aşa cel ce lua aminte la deşertăciunea idolilor, se preschimba în ceea ce

102. Păcatul strămoşesc ca stare de obşte, prin întărirea lui adusese o îngheţare a firii omeneşti, făcînd-o asemenea obiectelor, cu totul robită legilor automate ale necesităţilor trupeşti, devenite prin exagerare patimi. Numai prin Duhul stăpînitor asupra patimilor, omul devine liber pentru simţiri şi acte de iubire spirituală şi pentru bucuria superioară şi adevărată produsă de acestea. Numai iubirea, produs al eliberării de sub legile automatismului pătimaş, produce căldura continuă, nespasmodică, liniştită şi sprintenă, în sufet. Numai iubirea în libertate ridică pe om la starea lui persoană, mereu vie şi mereu nouă, deasupra obiectelor rigide, incapabile de mişcări libere, adică «nemişcate», sau mişcate fără voia lor.

vedea, făcîndu-se din om piatră [103]. Deci pentru că firea omenească, împietrită prin slujirea idolilor, era nemişcată spre ceea ce e mai bun, fiind îngheţată de gerul slujirii lor, răsare în această iarnă aspră soarele dreptăţii şi aduce primăvara, iar vîntul de miazăzi, topind această ghiaţă, trezeşte deodată cu răsăritul razelor tot ce e dedesubt, ca omul împietrit de ger, fiind încălzit de vînt şi desgheţat de raza Cuvîntului, să se facă iarăşi apă săltătoare spre viaţa de veci (In, 4, 14). Căci zice: «Sufla-va Duhul Lui şi vor curge apele» (Ps. 147, 8). Aceasta a strigat-o mai dezvăluit Botezătorul, către iudei, zicînd că pietrele vor fi ridicate spre a se face fii ai Patriarhului (Mt., 3, 9), asemenea lui prin virtute.

Acestea le aude Biserica de la Cuvîntul, primind, prin ferestrele prooroceşti şi prin îngrăditurile legii, strălucirea adevărului, cîtă vreme stătea încă în picioare peretele de chipuri al învăţăturii, adică legea, care era umbra bunătăţilor viitoare şi nu arăta însăşi icoana lucrurilor, avînd acoperit de ea adevărul legat de tip. Aceasta L-a făcut întîi pe Cuvîntul să strălucească Bisericii prin Prooroci [104], după aceea a mistuit, prin arătarea Evangheliei, toate închipuirile de umbre ale tipurilor. De aceea, prin El se surpă peretele din mijloc. Şi astfel aerul din casă se uneşte cu lumina de afară, încît nu mai are nevoie să-i lumineze prin ferestre, ci însăşi lumina adevărată luminează toate cele dinăuntru, prin razele Evangheliei. De aceea strigă Bisericii Cuvîntul prin ferestre. Ridicînd pe cei căzuţi, El zice: «Scoală-te — se înţelege, din cădere — cea care te-ai rostogolit în urîciunea păcatului, cea care ai

103. Cine priveşte la altcineva primeşte în sine ceva din însuşirile aceluia. Prin privire are loc o comunicare; ea nu e numai un act de la distanţă. Toţi părinţii răsăriteni o spun aceasta. Cu deosebire, a stăruit asupra ei sfîntul Simeon Noul Teolog. Cine priveşte la un om bun primeşte ceva din bunătatea lui, nu prin simpla imitaţie, ci pentru că bunătatea este prin fire iradiantă. Dar nu numai bunătatea este iradiantă, ci şi răul. Acesta exercită un fel de iradiere, producînd în cel ce-l primeşte fie ispita de a se îndulci de plăcerile inferioare ale aceluia, fie pornirea de repulsie duşmănoasă a aceluia. Răul nu învăluie într-o comuniune pe cel de la care iradiază şi pe cel spre care iradiază. Căci dacă comuniunea e viaţă, opusul comuniunii e împietrirea. Cu mult mai mult se împietreşte însă — faţă de oameni — cel ce caută numai spre lucruri, ca să le domine, sau cel care dacă priveşte şi spre oameni o face tot ca să-i domine, socotindu-i ca pe nişte obiecte. Acesta devine de piatră, ca şi obiectele la care se închină. Ceea ce el domină îl domină. Ceea ce preface în piatră îl preface pe el însuşi în piatră. Căutarea cuiva spre obiecte, sau prefacerea altora în obiecte, deşi se pare că înseamnă o domnie a lui asupra acelora, îl domină de fapt, ca nişte idoli. Relaţia idololatră e opusul relaţiei de comuniune în libertate. Dumnezeu nu ne domină, cum ne domină idolul, ci ne face liberi pentru că ne scoate din îngustime şi din pofta de dominare, în libertatea iubirii. Suprema cădere are loc atunci cînd însuşi Dumnezeu e socotit un obiect, o lege, o esenţă, o substanţă impersonală, sau lumea pur şi simplu. Cel ce a căzut în această obişnuinţă şi concepţie nu mai socoteşte că e undeva un focar personal suprem al libertăţii.

104. Există o Biserică a Vechiului Testament. Ea e Mireasa căreia Mirele îi vorbeşte prin ferestre, adică prin prooroci. Sfîntul Grigorie face o strînsă legătură între cuvîntul Cuvîntului neîntrupat din Vechiul Testament, şi cuvîntul Cuvîntului întrupat din Noul Testament. Continuitatea lor, deşi pe planuri deosebite, e baza continuităţii Bisericii pe planurile deosebite corespunzătoare.

fost împiedicată de şarpe şi ai căzut la pămînt, cea care ai fost în căderea neascultării, scoală-te».

Dar nu-ţi ajunge să te scoli, zice (din cădere), ci, pe lîngă aceasta, vino, prin înaintarea în cele bune, străbătînd drumul virtuţii. Aceasta am învăţat-o şi din întîmplarea slăbănogului. Căci Cuvîntul nu ridică numai povara aceea de pe pat, ci îi şi porunceşte să umble. Această înaintare şi creştere o înfăţişează Scriptura prin mişcarea de mutare. «Scoală, deci, zice, şi vino». O, putere a poruncii! Cu adevărat glas al puterii este glasul lui Dumnezeu, precum zice psalmul: «Iată, va da glasul Lui, glas al puterii». Şi: «El a zis şi s-au făcut; El a poruncit şi s-au zidit» (Ps. 134). Iată că şi acum a zis către cea care zăcea: «Scoală-te şi vino» şi îndată porunca devine faptă. Căci îndată ce primeşte puterea Cuvîntului, se ridică şi I se supune şi vine aproape de lumină [105], cum mărturiseşte însuşi Cel ce a chemat-o. Căci zice Cuvîntul: «Scoală, vino, iubita Mea, frumoasa Mea, porumbiţa Mea».

Care e ordinea arătată de Cuvîntul? Cum se leagă una de alta? Cum se înfăptuieşte înşirarea înţelesurilor, urmîndu-se ca într-un lanţ? Aude porunca, e întărită de Cuvînt, se scoală, vine, se apropie, se face frumoasă, e numită porumbiţă. Căci cum e cu putinţă să se vadă vreo vedere frumoasă în oglindă, dacă n-a primit arătarea vreunui chip frumos? Deci şi oglinda firii omeneşti nu s-a făcut frumoasă mai înainte, ci cînd s-a apropiat de Cel frumos şi s-a întărit de chipul frumuseţii dumnezeieşti.Căci precum pînă zăcea pe pămînt avea înfăţişarea şarpelui şi privea la el, în acelaşi fel, după ce s-a sculat şi a venit faţă în faţă cu binele, dînd la spate răutatea, se modelează după ceea ce priveşte. Şi priveşte spre frumuseţea arhetipică (originară) a modelului. Iar frumuseţea privită e porumbiţa. De aceea apropiindu-se de lumină, se face lumină. Iar în lumină primeşte chipul frumos al porumbiţei, a cărei înfăţişare arată aflarea de faţă a Sfîntului Duh [106].

105. «Puterea cuvîntului». Orice cuvînt are putere, pentru că este cuvîntul cuiva, pentru că prin cuvînt se rosteşte dorinţa, voinţa cuiva. Şi dorinţa, voinţa, chemarea aceluia mişcă pe cel spre care se îndreaptă. Omul înduplecă pe om. Omul dă putere omului, în primul rînd prin cuvînt. Altfel, ce rost ar fi să existe om lîngă om? Dar cea mai mare putere vine din Persoana care e Cuvîntul prin excelenţă, sau din Cuvîntul care e totodată suprema Persoană. De aceea sufletul I se supune, sau îi stă la dispoziţie şi vine aproape de lumina Lui. Cînd te cheamă cu puterea iubirii Lui, această chemare te face să te apropii şi să te deschizi Celui ce te cheamă. Această apropiere este apropiere de lumina orizontului ce ţi se deschide în şi prin altă persoană, ca şi de căldura ei, în cazul chemării Cuvîntului dumnezeiesc, de lumina infinită a orizontului Lui şi de căldura iubirii Lui fără pată şi fără îngustare.

106. La început, mireasa sau sufletul aude glasul Mirelui, sau al Cuvîntului. Acesta face sufletul să se apropie de Cel ce îi grăieşte, după ce îi dă putere să se scoale din zăcerea ei. Dar apropiindu-se, în oglinda lui se iveşte chipul Celui ce vorbeşte. Acest chip devine propriul chip al sufletului, făcîndu-l frumos asemenea modelului. Taina Celui indefinit, dar plin de putere şi izvorîtor de lumină, se proiectează în oglinda sufletului, proiectîndu-se apoi şi din acesta, spre alţii. Cine primeşte putere

Deci grăindu-i Cuvîntul astfel și numind-o frumoasă pentru apropiere și porumbiță pentru frumusețe, trece la cele următoare spunînd că peste suflete nu mai stăpînește tristețea iernii, căci frigul nu poate sta în fața razei. «Iată, zice, iarna a trecut, ploaia s-a dus, s-a tras în sine». Îi dă răului multe nume, numindu-l după feluritele lui lucrări. Căci același e numit și iarnă și ploaie și picături, prin fiecare numire însemnîndu-se vreo ispită, potrivit cu ceea ce îi este propriu. Iarna se veștejesc cele înverzite; frumusețea de pe pomi, care se alcătuiește în chip firesc din frunze, cade de pe ramuri și se amestecă cu pămîntul. Încetează ciripitul păsărilor cîntătoare, pleacă privighetoarea, amorțește rîndunica, își părăsește turtureaua cuibul. Toate sporesc tristețea morții: moare mugurele, se usucă iarba, și ramurile dezgolite de frunze, ca niște oase despărțite de cărnuri, înfățișează o priveliște neplăcută, în locul frumuseții ce le vine din muguri. Dar ce ar putea spune cineva despre necazurile de pe mare, pricinuite de iarnă: cum, scormonită și umflată din adîncuri, apa se înalță ca stîncile și ca munții, ridicîndu-se drept în sus, cum năvălește ca un dușman asupra pămîntului, aruncîndu-se peste malurile ei și făcîndu-l să se cutremure de loviturile valurilor ce vin unul după altul, ca de ghiulelele unor mașini.

Dar cugetînd la necazurile iernii, înțelege-le pe acestea și pe cele asemenea într-un înțeles nematerial. Ce este aceea că iarba își pierde floarea și se veștejește? Ce este ceea ce cade de pe ramuri pe pămînt? Ce este tăcerea glasului păsărilor cîntătoare? Ce e marea care urlă prin apele ei? Ce e, apoi, ploaia? Ce sînt picăturile ploii? Cum se re-

devine puternic. Cine se umple de indefinit primește indefinitul, devine indefinit. Cel în care se proiectează izvorul de lumină devine izvorîtor de lumină. E cu neputință să cugeți sufletul fără un conținut și anume, fără un conținut viu. Iar conținutul nu ține de el. Ci conținutul lui e format din chipurile și noțiunile persoanelor și lucrurilor, din simțiri bune sau rele, produse în el de lucruri bune sau rele, sau de persoane bune sau rele. Dar la baza tuturor persoanelor și lucrurilor, în calitate de existente și în calitatea de bune, este Dumnezeu. Deci în mod indirect chipul de bază indirect conținut în suflet e Dumnezeu, e Cuvîntul ale cărui cuvinte s-au încorporat în toate lucrurile devenite conținuturi ale sufletului. Însă, în mod direct, Cuvîntul Se proiectează în suflet atunci cînd acesta se pune în relație directă cu El, prin credință conștientă, bazată pe o intuiție, pe o simțire a Lui, corespunzătoare unei presiuni spirituale a Lui. Și împreună cu Cuvîntul este prezent în astfel de suflet Duhul Sfînt. Dacă însă sufletul vede o față alterată a lucrurilor și a persoanelor, în el se proiectează indirect chipul celui rău, chiar dacă face aceasta prin lucrurile și persoanele care prin existența lor au ca origine pe Dumnezeu. În forma lor alterată, aplecată spre descompunere, spre non-existență, se arată vrăjmașul lui Dumnezeu, diavolul, sau îngerii lui. Însă în faptul că chipurile lucrurilor, chiar alterate, își au originea în lucrurile create și susținute de Dumnezeu, e dată sufletului putința de a străbate, prin chipurile lor alterate, la Dumnezeu, autorul lor și odată cu aceasta, la o refacere a chipurilor lucrurilor. Astfel, chipul sufletului e totdeauna al lui Dumnezeu, chiar dacă poartă în el niște umbre proiectate de la cel rău, pentru că nu are un conținut de la sine și deci nici un chip născut din el, ci un conținut oglindit în el de Dumnezeu, chiar dacă acest conținut e umbrit și, în parte, alterat de satana.

trage ploaia în sine? Prin această ghicitură dă să se înţeleagă firea însufleţită şi liberă a acestei ierbi, ajunsă în anotimpul iernii.

Poate chiar dacă n-ar tîlcui Scriptura pe fiecare, ar fi limpede înţelesul fiecăreia din ele, celui ce aude. I-ar fi limpede cum a odrăslit la început firea omenească, pînă ce era în rai, îngrăşîndu-se şi înverzind de apa izvorului acela, cînd, în loc de frunze, înfrumuseţa firea germenele nemuririi. Ar înţelege apoi cum, iarna neascultării uscînd rădăcina, floarea s-a scuturat şi s-a topit pe pămînt şi omul s-a dezbrăcat de frumuseţea nemuririi, iar iarba virtuţilor s-a uscat, răcindu-se iubirea faţă de Dumnezeu, din pricină că s-a înmulţit nelegiuirea [107]. De aceea sub puterea vînturilor potrivnice, s-au înălţat în noi feluritele patimi, care pricinuiesc sfărîmările cele rele ale corabiei sufletului.

Dar venind Cel ce a pricinuit primăvara sufletului nostru, Care, cînd vîntul cel rău a ridicat marea, a poruncit vînturilor şi a spus mării: taci, amuţeşte, a readus toate la linişte şi la timp senin. Şi iarăşi începe firea noastră să înverzească şi se împodobeşte cu florile proprii. Iar florile vieţii noastre sînt virtuţile, care acum înfloresc, iar la vremea lor îşi dau rodul lor. De aceea zice cuvîntul: «Iarna a trecut, ploaia s-a dus, s-a retras în sine. Florile s-au arătat pe pămînt, vremea plivirii a sosit». Vezi, zice, livada înflorind de virtuţi? Vezi cumpătarea, adică crinul strălucitor şi bine mirositor? Vezi ruşinea, adică trandafirul? Vioreaua, adică buna mireasmă a lui Hristos? Să facem o cunună din ele. Acesta este timpul în care omul trebuie să secere, să se înfrumuseţeze cu cununile împletite din ele. «Vremea tăierii a sosit». Aceasta ţi-o mărturiseşte glasul turturelei, adică glasul celui ce strigă în pustie. Căci turtureaua este Ioan. El este înaintemergătorul Primăverii luminoase, care arată oamenilor florile frumoase ale virtuţilor şi le îmbie celor ce vor să le culeagă. Prin ele a arătat floarea cea din rădăcina lui Esei pe Mielul lui Dumnezeu care ridică păcatele lumii şi a îndemnat la pocăinţă pentru păcate şi la vieţuire în virtute.

107. Izvorul care făcea să înverzească firea noastră cu apa lui nestătută, dătătoare de viaţă, este Dumnezeu însuşi. Firea noastră era înfrumuseţată atunci de germenele sau de mugurele nemuririi, care însă nu se dezvoltase într-o nemurire definitivă, dar avea să se dezvolte dacă ar fi continuat să fie udat de apa izvorului iubirii şi puterii de-viaţă-făcătoare a lui Dumnezeu. Firea noastră se afla într-o stare de primăvară, de mişcare spre tot mai multă şi mai nouă frumuseţe. Rodnicia ei nu ajunsese la maturitatea rodurilor bune; binele, nemurirea erau numai în starea de înmugurire. Dar în loc să înainteze, cu puterea libertăţii şi sub căldura iubirii Soarelui dumnezeiesc, spre vara rodirii mugurilor ei, spre o vară care ar fi ţinut veşnic, sau ale cărei roduri n-ar mai fi putut fi nimicite de nici un vînt neprielnic, de nici o răceală sufletească, a trecut, prin neascultare, prin ieşirea din comuniunea iubitoare cu Dumnezeu, dintr-odată într-o stare de iarnă, care i-a îngheţat şi nimicit mugurii nemuririi şi ai pornirilor spre bine. Căci neascultarea a aruncat-o departe de Soarele ce o putea încălzi şi de apa neîngheţată a izvorului dumnezeiesc.

«Căci s-a auzit, zice, glasul turturelei în pămîntul nostru». Poate pămînt numeşte pe cei osîndiţi pentru păcatele lor, pe care Evanghelia îi numeşte vameşi şi desfrînate. Între ei s-a auzit cuvîntul lui Ioan, după ce ceilalţi n-au primit predica lui. Iar ceea ce s-a spus despre smochin, că : «a scos mugurii săi», să o înţelegem prin raţiune astfel : smochinul atrage umezeala din pămînt, mai ales sub puterea căldurii. Dar aflîndu-se multă umezeală în lăuntrul lui, în chip neîndoielnic scoate din sine prin fierberea sucului, ce se săvîrşeşte în plantă, partea netrebuincioasă şi pămîntească a umezelii, prin ramuri. Şi aceasta o face adeseori, ca să scoată la vremea cuvenită sucul adevărat şi hrănitor, curăţit de partea netrebuincioasă. Acest suc scos de smochin în vederea fructelor, înainte de fructul dulce şi desăvîrşit, se numeşte mugur. Poate fi şi acesta mîncat de cei ce vor. Dar nu el este fructul, ci arvuna fructului. Deci cel ce l-a văzut pe acesta aşteaptă, fără îndoială, şi fructul, care încă nu se vede. Căci mugurii sînt semnul smochinelor bune de mîncat, pe care zice că i-a scos smochinul.

Deci Cuvîntul înfăţişează miresei primăvara duhovnicească [108]. Iar anotimpul acesta este la hotarul între două anotimpuri, între tristeţea iernii şi împărtăşirea de roduri în timpul verii. De aceea vesteşte limpede că au trecut relele, dar nu arată încă în chip desăvîrşit roadele virtuţii, ci le prevesteşte pentru timpul cuvenit, cînd va veni vara. Şi ştii, desigur, ce înţelege prin vară cuvîntul Domnului, cînd zice : «Secerişul e sfîrşitul veacului» (Mt., 13, 39). Iar acum, arată speranţele înflorind prin virtuţi, al căror rod, cum zice Proorocul, se va arăta la vremea sa [109].

Deci firea omenească, întocmai ca smochinul amintit aci, adunînd multă umezeală în iarna cea gîndită (spirituală), Cel ce ne pricinuieşte nouă primăvara sufletească şi cultivă omenescul nostru ca pe un pom scoate mai întîi din fire tot ce e pămîntesc şi netrebuincios. Căci o face să scoată afară din sine, prin mărturisire, ca prin nişte ramuri, ceea ce e netrebuincios. Apoi, întipărind fiinţei noastre printr-o vieţuire fru-

108. Cuvîntul dumnezeiesc primit de suflete readuce în ele întîi primăvara duhovnicească. Pe aceasta a adus-o cîtă vreme era neîntrupat, celor din Vechiul Testament, iar după ce Se întrupează, celor ce nu S-a dăruit încă prin Taine.

109. Primăvara poate însemna însă şi venirea Cuvîntului întrupat în credincioşi prin Taine. Dar din Taine Îşi arată lucrarea la început prin virtuţi, care urmează după iarna viforoasă a patimilor. Virtuţile, în acest sens, sînt numai mugurii sau germenii roadelor smochinului. Aceste roade care se vor arăta în plină vară, sau toamna, vor fi vederi ale lui Dumnezeu, sau unirea deplină cu El, spre care e pregătit sufletul prin virtuţi. Dumnezeu e numit smochină, sau rodul smochinului pentru dulceaţa adusă în suflet de unirea cu El. Însăşi firea noastră e creată ca să aducă acest rod. Dar ea nu-l poate aduce decît sub căldura Soarelui Hristos, sau în unire cu El. Şi acest rod e menit să îndulcească nu numai persoana omenească în care ea se desăvîrşeşte, ci şi pe Dumnezeu şi pe semenii săi. După dulceaţa smochinei se trece la beţia produsă de rodul viei.

moasă, pecetea fericirii nădăjduite, vestește, ca prin muguri, dulceața viitoare a smochinelor. Aceasta este ceea ce s-a spus: «Smochinul a scos mugurii săi».

Așa să înțelegi și via înflorită, al cărei vin, care veselește inima, va umple odată paharul înțelepciunii și se va pune înaintea comesenilor din înălțimea propovăduirii, ca să-l soarbă spre beția cea bună și trează. Vorbesc de acea beție prin care li se întîmplă oamenilor extazul (ieșirea) din cele materiale, spre ceea ce este dumnezeiesc [110].

Acum înflorește via și se răspîndește din ea un abur bine mirositor, dulce și plăcut, amestecat cu duhul care îl pătrunde. Să cunoști, fără îndoială, Duhul care lucrează această bună mireasmă celor ce se mîntuiesc, deoarece ai aflat de la Pavel semnele bunei primăveri a sufletelor [111]. Acesta vestește de mai înainte cuvîntul miresei și o face să se grăbească spre gustarea celor ce vor veni, îndemnînd-o prin cuvînt: «Scoală, zice, vino, iubita mea, frumoasa mea, porumbița mea».

110. «Beția trează» sau «trezvia beată» este o expresie paradoxală prin care sfîntul Grigorie — și, după exemplul lui, alți părinți următori — descriu starea complexă și totodată echilibrată a omului înaintat duhovnicește. Omul umplut de înțelepciunea vinului dumnezeiesc trăiește o bucurie care-l îmbată, dar care-i dă totodată o mare luciditate. El e entuziast și treaz, vesel și serios, încîntat la culme de lumina marii înțelegeri dobîndite și plin de răspunderea și de seriozitatea pe care o aduce ea. Starea aceasta o produce și iubirea curată: cu cît iubești pe cineva mai mult, cu atît ești mai entuziasmat și în același timp mai plin de răspundere în fața lui sau pentru el, cu atît ți s-a deschis un orizont mai adînc al cunoașterii lui ca persoană, orizont care întreține meditația în legătură cu el. Și, numai cunoscîndu-l în taina persoanei, ai înlăturat de pe semenul tău caracterul de obiect, care-l acoperă, care-l îngustează, care-l strîmbă, care ți-l face neinteresant și-ți mărginește bucuria de el; numai cînd ai pătruns în cămările minunate și intime ale palatului lui fermecat, ești plin de o încîntare negrăită. Entuziasmul acesta este un extaz, e ieșire din tine, dar el fiind în același timp însoțit de trezvie, de o supremă luare-aminte la minunile pe care le-ai cunoscut, nu înseamnă o uitare de deosebirea între tine și Dumnezeu, nu-i o scufundare de bacantă în esența socotită una cu esența proprie, în sens panteist. Pagini frumoase despre deosebirea între mistica panteistă a lui Plotin și cea creștină, care are ca bază dogma iubirii celor trei Persoane dumnezeiești neconfundate, se găsesc în cartea lui Georg Koepgen, *Die Gnosis des Christentums*, 3 Auflage, Spee-Verlag, Trier, 1978. El vede mistica creștină adevărată, curat păstrată numai la părinții răsăriteni, în vreme ce în Occident consideră că a fost afectată de panteism. El zice: «Mistica apuseană este, sub influența lui Plotin, monoteistă în sensul îngust al cuvîntului. Ea vede Treimea, dar numai ca unitatea Persoanelor în dumnezeire. Chiar mistica noastră modernă în legătură cu Hristos vorbește, precum se știe, aproape numai despre «Mîntuitorul divin», ceea ce înseamnă că ea vede în Hristos numai pe Dumnezeu și dumnezeirea Sa. Biserica veche și, cu ea, Simeon (Noul Teolog), vedea în Hristos, dimpotrivă, ceva mai mult: ea vedea în El pe «Fiul»... Noi ne închidem față de un lucru care pentru Biserica veche era hotărîtor și prin care ea se deosebea de monoteismul iudaic. Simțul pentru viața trinitară a lui Dumnezeu, pentru întrepătrunderea reciprocă și referirea Persoanelor dumnezeiești întreolaltă s-a pierdut la noi... Pentru noi Dumnezeu a devenit o noțiune fără conținut» (p. 70).

111. Precum în primăvară smochinul dă numai muguri, așa via dă încă numai flori. Iar florile răspîndesc numai miros, nu dau încă vinul ce-l vor da strugurii. Însă mirosul acesta, fiind ceva difuz, se primește cu «duhul» nostru, nu cu rațiunea, cum se primește cuvîntul, deși și acesta ne aduce o putere și ne impune o răspundere. Dar precum această bună mireasmă — răspîndită prin virtuți — o prindem prin duh, la fel

Cîte dogme nu ne arată cuvîntul prin aceste puține vorbe! Căci nu obișnuiește învățătura de Dumnezeu insuflată să zăbovească la aceleași lucruri, pentru a se lungi într-o vorbărie deșartă, ci prin repetarea puținelor cuvinte ne arată un înțeles mare și vrednic de Dumnezeu. Iar ceea ce ni se spune este aceasta: firea fericită și veșnică, care e mai presus de toată mintea, cuprinzînd în sine toate cele ce sînt, nu e înconjurată de nici un hotar. Căci nimic nu este de văzut în jurul ei, nici timp, nici spațiu, nici culoare, nici figură, nici chip, nici volum, nici cantitate, nici interval, nici alt nume din cele care circumscriu, nici lucru, sau concept, ci tot binele cugetat în legătură cu ea înaintează la infinit și la indefinit. Pentru că unde nu are loc răutatea, nu este nici o margine a binelui [112]. Căci în firea schimbătoare, dat fiind că are în libera ei alegere aceeași putere spre aplecarea în fiecare din cele două părți contrare, binele din noi și răul își au un sfîrșit prin faptul că-și urmează unul altuia [113]. Și astfel, răul care se ivește se face hotar al binelui; și toate mișcările sufletelor noastre, care se înlocuiesc unele pe altele, împotrivindu-se între ele, sfîrșesc unele în altele și se hotărnicesc unele prin altele. Dar firea simplă, curată, de un unic fel, neschimbată și neabătută, fiind pururea la fel și neînstrăinîndu-se niciodată de sine, prin faptul că nu poate primi părtășia cu răul, rămîne nehotărnicită în bine și nu vede vreo margine a ei, pentru că nu vede nimic din cele contrare. Deci cînd atrage sufletul omenesc la împărtășirea de ea, se ridică necontenit, în măsura în care acesta participă la ea, potrivit cu înălțimea ei, în bine, față de sufletul care participă.

ea e adusă în noi de la Dumnezeu de Duhul Sfînt. Duhul nostru, ca putere de sesizare a miresmei dumnezeiești, arătată în virtuțile noastre, este trezit de Duhul dumnezeiesc care se răspîndește din Dumnezeu, sursa supremă a acestei miresme a bunătății, a curăției, a sfințeniei. Dacă Cuvîntul dumnezeiesc ne aduce cuvintele ce ne descoperă sensurile sau lumina existenței, însoțite de obligația răspunderii trezită în înțelegerea noastră, Duhul dumnezeiesc ne aduce mireasma difuză a vieții, a iubirii și a sfințeniei, convertită în virtuțile noastre producătoare de bunătate și de sfințenie și simțită de duhul nostru, fie că o răspîndim noi, fie semenii noștri.

112. Numai răutatea pune o margine binelui. Unde nu e răutate, binele nu e oprit de nimic în tendința lui intrinsecă de a se răspîndi, de a dura, de a spori. Aceasta înseamnă că binele e prin firea sa infinit în potență, în ființa noastră, și deci că este infinit în act, în izvorul lui suprem sau dumnezeiesc.

113. La noi binele fiind urmat de rău își are răul ca graniță; și invers. Iar această trecere de la unul, la altul e legată și de libertatea noastră de alegere. Libertatea lui Dumnezeu nu e libertate de a alege între bine și rău. Libertatea Lui e mai presus de această libertate de a se îngusta, de a se pierde. Căci alegerea de fapt a răului e dată împreună cu necunoașterea răului ca îngustare și dezorganizare a ființei, sau e produsul unei ispite care se dovedește mai tare ca libertatea, sau e semnul putinței de a se îngusta, de a se pierde. Deci libertatea de a alege răul e dată împreună cu aceste trei insuficiențe. Unde e deci libertatea superioară posibilității de a alege răul, adică libertatea de a alege statornic binele — fără ca acest bine să se facă printr-o lege a naturii, căci acest bine nu mai e bine — binele e nesfîrșit. Libertatea desăvîrșită coexistă cu binele nesfîrșit și existent prin el însuși. Amîndouă sînt apanajul iubirii desăvîrșite a Persoanelor Sfintei Treimi.

Căci sufletul se face necontenit mai mare ca sine, prin împărtăşire de Cel mai presus de sine, şi nu încetează de a creşte [114]. Dar binele participat rămîne mereu la fel, aflîndu-se totdeauna la o înălţime egală faţă de sufletul ce se împărtăşeşte tot mai mult de el.

Vedem, aşadar, cum mireasa e condusă de Cuvîntul spre vîrfuri, ca pe un urcuş de trepte, prin înălţările virtuţii. Mai întîi Cuvîntul Îşi trimite raza prin ferestrele prooroceşti şi prin îngrăditurile poruncilor legii şi o cheamă să se apropie de lumină şi să se facă frumoasă, prin modelarea în lumină după chipul porumbului. Apoi, după ce s-a împărtăşit de bunătăţi cît a putut, e atrasă iarăşi printr-un nou început, ca şi cînd nu s-ar fi împărtăşit încă de bunătăţi, spre împărtăşirea de frumuseţea aflătoare mai sus, aşa încît, pe măsura înaintării spre ceea ce îi apare înainte, îi creşte şi dorinţa, şi din pricina mărimii covîrşitoare a bunătăţilor, ce se află totdeauna deasupra, pare să înceapă pentru prima oară urcuşul. De aceea zice iarăşi Cuvîntul către cea care s-a ridicat: «Scoală-te», şi către cea care vine: «Vino». Căci nici cel ce s-a ridicat nu va fi scutit de trebuinţa de a se ridica mereu, nici celui ce aleargă spre Domnul nu i se va împuţina mărimea distanţei de străbătut spre Dumnezeu [115]. Căci pururea trebuie să se ridice oamenii şi niciodată nu trebuie să înceteze de a se apropia prin alergare. Pentru că de cîte ori zice: «Scoală-te» şi «vino», de atîtea ori dă putere pentru urcarea spre mai bine.

Aşa să înţelegi şi cele ce urmează în text. Căci Cel ce porunceşte miresei să se facă, din frumoasă, mai frumoasă, ne dă să înţelegem ceea ce spune Apostolul, poruncind să ne prefacem din slavă în slavă (II Cor., 3, 18), aşa că totdeauna ceea ce află necontenit socoteşte că este slavă, fie că e ceva mare şi înalt, fie că e mai mic decît ceea ce s-a

114. Sufletul n-ar putea spori în împărtăşirea de Binele dumnezeiesc, dacă Acesta nu s-ar arăta tot mai înalt şi la nesfîrşit pe măsură ce sufletul sporeşte în împărtăşirea de El. Binele coboară la sufletul de pe treptele coborîte ca acesta să poată participa la El. Căci şi această coborîre din iubire ţine de firea binelui. Dar apoi urcă, pe măsura urcării sufletului, în împărtăşirea de El, ca să rîvnească a se împărtăşi de stările tot mai înalte ale Lui. El coboară şi urcă pentru suflet, dar în sine rămîne mereu infinit. Şi cum această rîvnă de împărtăşire a sufletului este nesfîrşită, nesfîrşit este şi binele dumnezeiesc. Se vede şi de aici cît de opus este sfîntul Grigorie de Nyssa origenismului, care, urmînd lui Platon, socotea că sufletul se va sătura odată de atîta dulceaţă, mărginită totuşi, a lui Dumnezeu şi se va coborî ca să înceapă un nou urcuş. (A se vedea, despre transcendenţa şi infinitatea mereu neajunsă a lui Dumnezeu de către suflet la sfîntul Grigorie de Nyssa, şi studiul lui Endre v. Ivánka, *Plato Christianus, Übernahme und Umgestaltung des Platonismus durch die Väter*, Iohannes Verlag, Einsiedel, 1964, p. 182—185).

115. Orice treaptă e punct de plecare pentru un nou suiş, căci ea deschide vederea şi calea spre o treaptă mai înaltă. Şi aşa niciodată nu se va împuţina distanţa pe care sufletul trebuie să o parcurgă spre Dumnezeu, oricît de sus ar fi ajuns, adică chiar dacă calea parcursă şi lăsată în urmă se măreşte mereu. Sfîntul Grigorie respinge stăruitor teoria origenistă despre plictiseala la care ajunge sufletul în Dumnezeu, fapt care implică o mărginire a fericirii pe care Dumnezeu o poate da.

sperat. Astfel mireasa fiind, prin cele ce le-a dobîndit înainte, porumbiță, i se poruncește să se facă iarăși porumbiță prin prefacerea în ceea ce este mai bun. Și după ce se va fi împlinit aceasta, cuvîntul va arăta iarăși, printr-un nume, ceea ce e mai presus de aceasta. Căci zice : «Vino prin tine însăți, porumbița mea, pe acoperișul de piatră, care e legătura cu zidul dinainte». Ce urcuș spre desăvîrșire se descrie prin cele spuse acum ? Sufletul nu se mai sîrguiește acum pentru cele dobîndite, ci are dorința proprie spre ceea ce este mai bun. Vino, zice, tu însăți, nu cu supărare, sau din silă, ci prin tine însăți, întărindu-ți prin propriile gînduri rîvna în bine, nu dusă de silă. Căci virtutea nu e supusă nici unui stăpîn, ea e de bună voie și liberă de orice silă. Așa a fost David, care se ruga, să fie bine plăcute lui Dumnezeu numai cele săvîrșite de el de bună voie și făgăduia să jertfească lui Dumnezeu de bună voie (Ps, 55, 8). Așa a fost fiecare sfînt, care, dăruindu-se pe sine lui Dumnezeu, nu se aducea din silă.

Deci arată și tu starea desăvîrșită a celui ce a primit în sine dorința urcării spre ceea ce e mai bun. Și făcîndu-te așa, vei veni, zice, pe acoperișul de piatră, ce e în legătură cu zidul dinainte. Iar ceea ce se spune este aceasta, căci trebuie să trecem cuvîntul de la ghicituri la ceea ce este mai clar : un singur acoperămînt are sufletul omenesc, Evanghelia cea înaltă, în care cel ce a ajuns nu mai are nevoie de învățătura umbrei prin înțelesuri de chipuri și simboale, dat fiind că adevărul a dezvăluit înțelesurile ascunse ale poruncilor. Iar că piatra se numește harul evanghelic, nu va nega nimeni din cei ce se împărtășesc de vreun fel oarecare de credință. Căci din multe părți ale Scripturii se poate afla că Evanghelia este piatră [116].

Deci ceea ce se spune este aceasta : dacă te-ai deprins, o suflete, în lege, dacă ai pus în cugetare razele venite prin ferestrele proorocești, nu mai rămîne sub umbra legii. Căci zidul mijlocește umbra bunurilor viitoare, nu însăși arătarea lucrurilor. Ci mută-te de pe zidul învecinat, pe piatră. Căci piatra e în legătură cu zidul. Pentru că legea a fost zidul dinainte al credinței evanghelice și dogmele lor sînt legate întreolaltă, fiind vecine prin înțelesul lor. Căci ce e mai aproape de porunca de a nu preacurvi, decît porunca : nu pofti ? Și de porunca de a se curăți de ucidere, decît aceea de a nu-și întina inima cu mînia ?

Fiindcă deci acoperișul de piatră e în legătură cu zidul dinainte, trecerea de la zid la piatră e nemijlocită. Tăiere împrejur e în zid, tă-

116. Sufletul e chemat acum de pe zidul legii, unde împlinea de silă poruncile, pe piatra așezată deasupra legii, sau pe acoperișul ei, care este Hristos, Cel care-i va da puterea să împlinească de bunăvoie, neconstrîns, porunca dragostei, întărit de har sau de puterea dragostei ce izvorăște din Hristos. Iar acoperișul acesta, sau Hristos, îi ține deschis orizontul nesfîrșit.

iere împrejur e în piatră; miel acolo, Miel aici, sînge acolo, sînge aici, paşte acolo, paşte aici [117]. Şi aproape toate sînt aceleaşi şi sînt legate între ele. Deosebirea e în aceea că piatra e duhovnicească, zidul e pămîntesc, fiind plăsmuit împreună cu trupul pămîntesc, pe cînd piatra evanghelică nu are lutul înţelesurilor trupeşti. Omul primeşte şi acum o tăiere împrejur, dar rămîne întreg sănătos, nici o tăiere ştirbind alcătuirea firii. Şi păzeşte sîmbăta prin nelucrarea relelor, dar nu se odihneşte de la ceea ce e bun, învăţînd că e îngăduit să facă sîmbăta binele. Se împărtăşeşte de hrană fără să facă deosebire, dar nu se atinge de ceea ce e necurat. Căci învaţă de la Piatră că nimic din cele ce intră prin gură nu e necurat (Mt., 15, 18). Ci lepădînd toate poruncile trupeşti ale legii, îşi mută cugetarea la conţinutul duhovnicesc al cuvintelor, potrivit cu ceea ce zice Pavel, că: «Legea este duhovnicească» (Rom., 7, 14). Căci cel ce înlătură legea se aşează sub acoperămîntul pietrei evanghelice, care se află în legătură cu zidul trupesc dinainte.

Acestea strigîndu-le ei Cuvîntul prin ferestre, bine răspunde porumbiţa, care a fost luminată de lumina din chipuri şi a înţeles piatra, care este Hristos. Căci zice: «Arată-mi faţa Ta şi mă fă să aud glasul Tău; căci glasul Tău e dulce şi faţa Ta frumoasă!». Iar ceea ce spune este aceasta: nu-mi mai vorbi prin ghiciturile proorocilor şi ale legii, ci, după puterea vederii mele, arată-mi-Te deschis, ca să ajung în lăuntrul pietrei evanghelice, după ce am părăsit zidul dinainte al legii, şi pe cît poate prinde auzul meu, să fie glasul Tău în urechile mele. Căci dacă glasul Tău venit prin ferestre e aşa de dulce, cu mult mai iubită va fi arătarea feţei Tale. Acestea le spune mireasa, înţelegînd taina pietrei evanghelice, spre care a călăuzit-o Cuvîntul, Care S-a făcut cunoscut de multe ori şi în multe feluri prin ferestre. Căci a ajuns la dorinţa arătării Lui în trup, ca Cuvîntul să Se facă adică trup şi Dumnezeu să Se arate în trup şi să pună în urechile noastre cuvintele dumnezeieşti, care vestesc celor vrednici fericirea veşnică. Şi priveşte cum corespund dorinţei şi cererii miresei cuvintele lui Simion, care zice: «Acum slobo-

117. Se tăiau împrejur cei de sub lege, dar e o tăiere împrejur şi în Hristos. Însă prima era în trup, a doua în duh, ea constînd din înlăturarea păcatului şi a pornirii spre el. Acolo se aducea sînge de animale, aici s-a adus sîngele lui Hristos; dar la baza vărsării sîngelui Lui e voia liberă a Fiului lui Dumnezeu Cel întrupat, nu e ceva pur fizic. A avut loc o trecere (passah) în legea veche, dar a avut loc o trecere (passah — Paşte) şi în legea nouă. Însă acolo a fost trecerea de la robia egipteană, la libertatea în Canaan, pe cînd aici e trecerea de la robia păcatului şi a legii, la libertatea harului. Toate sînt aici pe planuri mai înalte; toate sînt mişcate de Duhul. Vărsarea sîngelui are şi semnificaţia împuţinării forţei vitale care întreţine pornirile spre păcat. Dar în legea veche se varsă sîngele animalelor, simbolizîndu-se voinţa omului de a-şi vărsa sîngele stăpînit de porniri animalice, pe cînd în legea nouă îşi varsă sîngele însuşi Omul umplut de Dumnezeu, pentru ca trecînd această stare la toţi cei ce cred în El să se covîrşească puterea sîngelui de către puterea duhului umplut şi întărit de Dumnezeu, Duhul suprem.

zește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace, că văzură ochii mei mîntuirea Ta» (Lc., 2, 29—30). Căci a văzut acela, cum dorea mireasa să vadă. Iar glasul Lui dulce îl cunosc cei ce au primit harul Evangheliei, care au spus : «Tu ai cuvintele vieții veșnice» (In, 6, 69).

De aceea primește Mirele cel curat rugăciunea dreaptă a miresei și avînd de gînd să Se arate pe Sine în chip descoperit, pornește mai întîi pe vînători spre vînarea vulpilor, ca să nu mai fie via împiedicată de ele de a înflori. Deci zice : «Prindeți-ne nouă vulpile, care sînt mici, dar strică viile». Căci vor înflori viile, de nu vor mai fi cele ce le strică. «Prindeți-ne nouă vulpile, cele mici, care strică viile, și viile vor înflori».

Oare e cu putință să ajungem, precum se cuvine, la măreția înțelesurilor ? Ce minune a măreției dumnezeiești conține cuvîntul ? Ce covîrșitoare putere a lui Dumnezeu descoperă înțelesul celor spuse? Cum e acela, de care se spun unele ca acestea, sau ucigașul de oameni, cel puternic în răutate, a cărui limbă e ca un brici ascuțit, despre care zice Proorocul : «Săgețile celui puternic sînt ascuțite, cărbuni pustiitori» (Ps. 119, 4); și : «Intinde curse ca un leu în turma lui»? Cum e balaurul cel mare, apostatul, iadul ,care își lărgește gura lui, stăpînitorul lumesc al întunericului, cel ce are stăpînirea morții, și celelalte cîte le istorisește proorocia despre fața lui, cel ce înlătură hotarele neamurilor, pe care le-a fixat Cel Prea Înalt, după numărul Îngerilor Lui ? Cum e cel ce cuprinde pămîntul ca pe un cuib și pe cele din ele, ca pe niște ouă părăsite, cel ce spune că-și va așeza scaunul lui deasupra norilor și va fi asemenea Celui Prea Înalt, și toate cele înfricoșătoare și înspăimîntătoare pe care le spune Scriptura despre el la Iov (cap. 41), ale cărui coaste sînt de aramă și a cărui spinare e fier vărsat, iar cele dinăuntru ale lui, piatră de lovit [118], și toate cele asemenea, prin cîte descrie Scriptura firea lui înspăimîntătoare ? Cum e numit acesta, care e astfel și așa de mare, căpetenia legiunilor drăcești, de puterea adevărată și sigură, vulpe mică ? Și cum toți cei din jurul lui, oastea supusă lui, sînt numiți cu același dispreț de Cel ce pornește pe vînători spre vînarea lor ? Iar vînătorii sînt toate puterile îngerești, care venind pe pămînt înaintea arătării Stăpînului și însoțindu-L pe Împăratul slavei în lăuntrul lumii, Îl arată celor ce nu-L cunosc : «Cine este acesta, Împăratul slavei ? Cel tare și puternic în război» (Ps. 23, 8).

Dar ar putea zice cineva că acestea sînt și duhurile slujitoare, trimise spre slujire celor ce vor să moștenească mîntuirea (Evr., 1, 14). Ba

118. În căpetenia răului totul e de fier și de piatră. Totul e aspru și tăios, totul e neîndurat și dur. Și toate le preface după chipul său, făcînd libertatea aproape cu neputință de a se manifesta într-o lume devenită după chipul ei.

poate va zice cineva că vînători sînt și Apostolii, care sînt trimiși la vînarea acestor fiare. Căci s-a zis către ei: «Vă voi face pe voi pescari de oameni». Și nu ar fi săvîrșit pescuirea de oameni, prinzînd sufletele celor ce se mîntuiesc în mrejile cuvintelor, dacă n-ar fi scos mai întîi din peșteri, aceste fiare, acele mici vulpi, din vizuinile în care mișunau, ca să facă Fiului lui Dumnezeu loc unde să-Și odihnească capul, nemaimișunînd în inimi neamul vulpilor [119].

Dar pe oricare i-ar socoti Scriptura că sînt acești vînători, prin cele ce li se poruncește lor învățăm să cunoaștem mărimea negrăită a puterii lui Dumnezeu. Căci n-a spus: vînați mistrețul din pădure, care pustiește via lui Dumnezeu, sau fiara sălbatică, sau leul care răcnește, sau chitul cel mare, sau balaurul de sub apă. Căci prin acestea Scriptura le-ar fi arătat vînătorilor că vrăjmașii au vreo oarecare putere. Dar toate acele stăpîniri din jurul pămîntului, zice, cu care au să lupte oamenii, toate acele căpetenii, puteri și stăpînitori lumești ai întunericului, sau duhuri ale întunericului sînt niște vulpi mici, viclene și nefericite, privite în asemănare cu puterea omenească. De le veți birui pe acelea, veți primi harul vostru.

Iar via noastră este firea omenească; ea aduce rod de struguri prin floarea viețuirii virtuoase. Deci prindeți-ne vulpile mici, care pustiesc viile, și viile noastre vor înflori. A ascultat de porunca dumnezeiască via, adică femeia, despre care zice David: «Femeia ta, ca o viță rodită» (Ps., 127, 3) și s-a văzut pe sine curățită de stricăciunea acestor fiare, prin puterea Celui ce a poruncit. Căci îndată s-a predat pe sine Vierului care a surpat zidul cel din mijloc. Și nu mai e împiedicată de zidul legii de la unirea cu Cel dorit. Ci: «Eu, zice, a frățiorului meu și frățiorul meu, al meu, cel ce paște între crini, pînă ce va respira și se vor mișca umbrele». Iar aceasta înseamnă: am văzut față către față pe Cel ce este pururea ceea ce este, dar pentru mine a răsărit în chip omenesc din sora mea sinagoga și întru El mă odihnesc și mă fac Lui locaș. Căci acesta este Păstorul cel bun, care nu mai duce turmele la pășune de iarbă, ci hrănește oile cu crini curați. E cel ce nu mai hrănește firea noastră cu iarbă, căci iarba e hrană a firii necuvîntătoare. Dar omul fiind cuvîntător, se hrănește cu cuvîntul cel adevărat. Căci dacă se hrănește cu iarbă, se face și el iarbă, pentru că tot trupul e iarbă, zice (Is., 40, 6), cît încă e trup. Iar dacă se face cineva duh, născut din Duh, nu va mai fi hrănit cu pășunea de iarbă, ci hrana lui va fi Duhul, pe care îl închipuie curăția și buna mireasmă a crinului. Deci

119. Gîndurile viclene ce mișună în inimi sînt adevărate vulpi cu chip de blîndețe, moi la arătare, dar cu planuri de uneltire și umplînd de miros urît locul dimprejur și nelăsînd cuvîntul lui Dumnezeu să pună stăpînire pe ele.

va fi şi el crin curat şi bine mirositor, preschimbîndu-se după firea hranei; şi va vedea ziua adusă de raze, sau va respira, cum a zis cuvîntul dumnezeiesc, revărsarea razelor prin Duh, căreia s-a zis respiraţie şi care face să se mute umbrele. Căci la acestea privesc cu sîrguinţă cei ce nu şi-au luminat ochiul sufletului cu lumina adevărului, sau cei ce văd umbra şi deşertăciunea ca subzistente şi trec cu vederea ceea ce este, socotind-o ca ceea ce nu este. Dar cei ce sînt hrăniţi cu crini, adică cei ce-şi îngraşă sufletul cu hrana curată şi bine mirositoare, vor vedea depărtîndu-se de la ei toată nălucirea de amăgiri şi umbre a celor urmărite în viaţa aceasta, şi vor privi spre temelia adevărată a lucrurilor, făcîndu-se fii ai luminii şi ai zilei.

Acestea le vede mireasa şi roagă pe Cuvîntul ca degrabă să aducă la înfăptuire nădejdea bunătăţilor. «Întoarce-te, zice, frăţiorule, aseamănă-te cu căprioara sau cu puiul de cerb pe munţii «adînciţi».

Priveşte, ca o căprioară, Cel ce vezi gîndurile oamenilor, Cel ce citeşti cugetările inimilor. Strică sămînţa păcatului, nimicind ca un pui de cerb neamul şerpilor. Vezi munţii adînciţi ai vieţii omeneşti, ale căror înălţimi nu sînt vîrfuri, ci prăpăstii. Aleargă, deci, cu iuţeală peste munţii adînciţi. Căci toată înălţarea împotriva adevărului este prăpastie şi nu munte, adîncitură şi nu ridicătură [120]. Deci de vei alerga, zice, peste acestea, toată valea se va umple şi tot muntele se va pleca (Is., 40, 4).

Acestea le spune sufletul, pe care îl paşte Cuvîntul, nu în niscai mărăcini sau ierburi, ci în buna mireasmă a crinilor vieţuirii curate, de care fie ca să ne săturăm şi noi, păscuţi de Cuvîntul, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava şi puterea, în vecii vecilor. Amin.

Omilia a VI-a

«Pe patul meu am căutat nopţile pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat şi nu l-am aflat; l-am chemat şi nu m-a auzit. Scula-mă-voi şi voi înconjura cetatea, tîrgurile şi uliţele ei şi voi căuta pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat şi nu l-am aflat. L-am chemat şi nu m-a auzit. Aflatu-m-au păzitorii care înconjură cetatea. Nu aţi văzut oare pe cel pe care l-a iubit sufletul meu? Puţin după ce am trecut de ei, am aflat pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am ţinut pe el şi nu l-am lăsat pînă

120. Înălţările împotriva lui Dumnezeu sînt adînciri în prăpastie, sînt scufundări sau înălţări mincinoase. Toate mîndriile sînt de fapt coborîri. Toate pozele de ridicare semeaţă, de privire de sus la alţii, sînt stări de inferioritate, stări dezagreabile tuturor, care depărtează pe alţii, care lasă gol şi singur pe cel ce le practică. Înălţările mîndriei sînt ca nişte imagini răsturnate în apă, în care picioarele de jos se văd sus şi capul de sus se vede jos.

ce nu l-am băgat în casa maicii mele și în cămara celei ce m-a zămislit. V-am jurat pe voi, fiice ale Ierusalimului, pe puterea și pe tăriile țarinei, să nu deșteptați și să nu sculați iubirea, pînă va voi. Cine e acesta care urcă din pustie, ca trunchiurile care răspîndesc smirnă și tămîie din toate pulberile de aromate? Iată patul lui Solomon: șasezeci de puternici în jurul lui, din cei puternici ai lui Israil; toți ținînd sabie, învățați în războaie, fiecare avînd sabia sa la coapsa sa, dispărînd în nopți» (Cînt. Cînt., 3, 1—8).

Iarăși învățăm în acest text din *Cîntarea Cîntărilor* dogme mari și înalte. Căci povestirea miresei este o învățătură. Prin cele ce le spune despre ea, rînduiește cum trebuie să se poarte față de Dumnezeu cei îndrăgostiți de frumusețea mai presus de lume. Iar ceea ce învățăm prin cuvintele de față este aceasta: mai întîi, trebuie, cred, să înfățișăm înțelesul aflător în cuvinte; apoi trebuie legate cuvintele acestea de-Dumnezeu-insuflate de tîlcuirile dinainte. Deci s-o spunem pe scurt. Dogma arătată prin cele spuse este aceasta:

Firea celor ce sînt [121] s-a împărțit, după orînduirea de sus, în două. O parte este supusă simțurilor și materială, iar alta cunoscută cu mintea (inteligibilă) și nematerială. Supusă simțurilor o numim pe cea pe care o cuprindem prin simțire, iar cunoscută cu mintea, pe cea care e mai presus de cunoașterea prin simțuri. Din acestea, cea inteligibilă este infinită și nehotărnicită, iar cealaltă e cuprinsă în niște margini. Căci toată materia fiind cuprinsă în cantitate și calitate, dă cunoașterii ei un volum, o înfățișare, o suprafață și un chip, iar drept margine cele ce sînt privite în jurul ei, încît cel ce cercetează materia nu mai poate primi în imaginație nimic în afară de acestea. Dar firea inteligibilă și nematerială fiind liberă de o astfel de circumscriere, scapă de hotar, nefiind mărginită de nimic.

Firea inteligibilă fiind împărțită, la rîndul ei, una este necreată și făcătoare a celor ce sînt; ea fiind pururea ceea ce este și totdeauna fiind la fel, e mai presus de orice adaus și micșorare, nefiind primitoare de bunătăți. Iar cealaltă fiind adusă la existență prin creațiune, neîncetat privește la cauza primă și se păstrează pururea în bine prin participare la Cel ce o cuprinde și se creează totdeauna prin sporirea în bunătăți, preschimbîndu-se spre mai bine. Astfel nici în aceasta nu se contemplă vreo margine și creșterea ei în bine nu e circumscrisă de vreun hotar [122]. Ci totdeauna binele prezent, oricît ar părea că e de mare

121. «Cele ce sînt» sînt cele create. Căci cele necreate sînt mai presus de cele ce le putem numi «cele ce sînt» (τὰ ὄντα). Ele sînt altfel decît acestea. Dumnezeu e mai presus de ceea ce ne este accesibil nouă, ca existență.

122. Nici cele create nu se pot numi mărginite. Căci deși nu sînt de la început nemărginite și nu pot ajunge niciodată nemărginite, adică deși nu sînt în ele însele nemărginite, totuși ele sporesc continuu în existența lor prin unirea cu Cel nemăr-

și de desăvîrșit, e început al unuia mai presus de el și mai mare. Astfel se adeverește și în aceasta cuvîntul apostolesc că prin întinderea spre cele din față, intrăm în uitarea celor dinainte. Căci ceea ce e găsit necontenit ca un bine mai mare și mai înalt, atrăgînd spre sine dorirea celor ce se împărtășesc, nu le îngăduie să privească la cele trecute, alungînd prin gustarea din cele mai bune, amintirea celor mai de jos. Acesta socotim că este înțelesul ce ni se lămurește în povestirea miresei.

Dar e timpul să ne aducem mai întîi aminte de însuși textul cuvintelor de-Dumnezeu-insuflate; apoi să legăm înțelesul aflător în cele spuse de tîlcuirile dinainte. «Pe patul meu am căutat pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat și nu l-am aflat pe el. L-am chemat și nu m-a auzit. Scula-mă-voi și voi înconjura cetatea, tîrgurile și piețele și voi căuta pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat pe el și nu l-am aflat. Aflatu-m-au păzitorii, cei ce înconjură cetatea. Nu cumva ați văzut pe cel pe care l-a iubit sufletul meu? Puțin după ce am trecut de ei, am aflat pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. Ținutu-l-am și nu l-am lăsat pe el, pînă ce nu l-am băgat pe el în casa maicii mele și în cămara celei ce m-a zămislit pe mine».

Cum aflăm deci, din cele spuse, înțelesurile lămurite de noi, ca învățături, înainte? În urcușurile dinainte a fost vorba despre creșterea ce se săvîrșește mereu. Căci preschimbîndu-se necontenit și neoprindu-se niciodată la ceea ce a dobîndit, mireasa e asemănată acum cu călărimea, care a surpat pe tiranul egiptean, pe urmă e închipuită prin mărgelele podoabei din jurul grumazului, apoi, nemulțumită cu aceasta, înaintează mai sus. Căci prin nardul dulce cunoaște buna mireasmă dumnezeiască. Dar nu rămîne nici în acestea, ci iarăși își atîrnă pe cel iubit ca pe o aromă bine mirositoare, între sînii raționali, de unde își răspîndește învățăturile dumnezeiești învăluindu-l în încăperea inimii. După aceea face pe îngrijitoarea viei, rodul ei numindu-l ciorchine care împrăștie prin floare o bună mireasmă, dulce și plăcută. Și așa, crescînd prin astfel de urcușuri, i se zice pe urmă frumoasă, se face iubită și frumusețea din ochii ei e asemănată cu porumbițele. Apoi iarăși înaintează spre mai bine, căci făcîndu-se și ea mai strălucitoare, descoperă frumusețea Cuvîntului [123]. Și se minunează cum coboară umbrit pe pa-

ginit, prin bunătățile ce le primesc la nesfîrșit de la Cel nemărginit din veci și necontenit. Cele create sînt nemărginite în sensul că nu ajung niciodată la un hotar peste care nu mai pot trece. Pe de altă parte, ele sînt prin ființa lor mărginite, dar depășesc mereu marginea atinsă, prin darurile necreate ce le primesc. Numai cele ce se închid lui Dumnezeu suferă etern de finitudinea lor monotonă, contrară firii lor.

123. Cine devine mai luminat strălucește mai mult, sau răspîndește mai multă lumină. Dar a devenit mai luminat pentru că s-a umplut mai mult de înțelegereea Cuvîntului, plin de cuvintele sau înțelesurile nesfîrșite.

tul vieții de jos, ascuns ca într-o umbră în firea materială a trupului omenesc [124].

Pe lîngă acestea descrie prin cuvînt casa virtuții, al cărei acoperămînt e făcut din materia cedrului și a chiparosului, care nu putrezesc și nu se strică. Prin acestea se închipuiește în Scriptură statornicia și neschimbarea alipirii la bine.

Apoi se arată, prin asemănare și deosebire, înrudirea ei cu ceea ce e mai bun, apărînd ca un crin între spini. Și iarăși e văzută de ea deosebirea Mirelui față de alții. Căci e numit măr într-o pădure roditoare, înfrumusețat de buna culoare a rodului copt, a cărui umbră pătrunde în casă. Ea se sprijină în miruri și e așezată între fructele mărului și primind în inimă săgeata aleasă, printr-o dulce rănire, se face și ea săgeată în mîinile arcașului, stînga lui îndreptîndu-i capătul spre ținta de sus, iar dreapta atrăgînd la sine săgeata [125].

După acestea, ca una ce a ajuns la desăvîrșire, mireasa istorisește și celorlalte, prin cuvînt, iubirea ei față de cel dorit, trezind printr-un jurămînt iubirea lor. Căci cine n-ar spune că sufletul înălțat atît de mult, n-a ajuns la vîrful desăvîrșirii? Totuși marginea celor atinse înainte se face începutul călăuzirii spre cele de deasupra. Căci toate acelea au fost socotite ca un sunet al glasului, care întoarce sufletul prin auz spre contemplarea celor de taină, prin care începe să vadă pe cel dorit, care se arată acum ochilor în alt chip. Căci el se aseamănă cu o căprioară și se compară cu un pui de cerb. Și apărînd, nu stă nici la vederea noastră, nici pe locul lui, ci sare pe munți, aruncîndu-se, de pe vîrfuri, pe culmile dealurilor. Și iarăși ajunge mireasa într-o stare mai înaltă, venind la ea un alt glas, prin care e îndemnată să părăsească umbra zidului și să iasă în aerul liber și să se odihnească pe acoperișul pietrei, care e legat de zidul dinainte, și să se desfete de frumusețea primăverii, secerînd florile anotimpului, cele proaspete și frumoase și bune de cules, și toate celelalte cîte le dăruiește anotimpul spre plăcerea celor ce se desfată de glasurile păsărilor cîntătoare. Prin acestea făcîndu-se mireasa iarăși mai desăvîrșită, e învrednicită să vadă

124. Cuvîntul lui Dumnezeu Se așează în trupul omenesc ca pe un pat. El umple de lumină și de dulceață acest pat. Dar Se și odihnește în el. Și dorește să Se odihnească în el, cînd acest pat viu Îl învăluie cu căldura lui și cu comoditatea ce I-o oferă. Noi Îl căutăm acum în acest pat care e unit cu al nostru, care e mai bine zis și al nostru. Îi simțim vecinătatea, alipirea Lui de noi, îi simțim răsuflarea, iubirea coborîtă la puterea noastră de sesizare.

125. Săgeata este Mirele sau dragostea Lui ce vine în inima miresei; dar prin aceasta e făcută și ea dragoste sau săgeată susținută și mînuită de dragostea Mirelui, ca de un arcaș. Capătul săgeții sau al iubirii miresei este îndreptat de stînga arcașului în sus spre El însuși, iar dreapta Lui atrage la sine săgeata sau iubirea Miresei. Săgeata produce o dulce rănire. Căci dragostea e în același timp un dor care vrea să se apropie tot mai mult de cel iubit și totdeauna suferă că nu e destul de unită cu el.

în chip descoperit fața celui ce grăiește și să primească cuvîntul de la el însuși, nemaivorbind acela prin alții [126].

Deci iarăși se cuvine să fericim sufletul pentru acestea, ca pe unul ce a ajuns în urcușul spre înălțime la treapta cea mai de sus între cele dorite. Căci ce fericire mai mare s-ar putea cugeta, decît a vedea pe Dumnezeu? Dar și aceasta fiind un sfîrșit al celor străbătute înainte, se face început al nădejdii celor aflate mai sus.

Căci iarăși aude glasul poruncind vînătorilor, să prindă, pentru mîntuirea viilor celor cuvîntătoare, fiarele care vatămă rodurile, adică pe acele mici vulpi. Și săvîrșindu-se acestea, cei doi trec unul în altul, Dumnezeu venind în suflet și sufletul strămutîndu-se în Dumnezeu. Căci zice: «Frățiorul meu, mie» și eu întru el, întru Cel ce paște între crini și strămută viața omenească de la nălucirile umbrelor la adevărul celor ce sînt.

Vezi la ce înălțime a urcat cea care călătorește din putere în putere, după cuvîntul Proorocului? Ea pare să fi ajuns la cel mai înalt dintre bunurile nădăjduite. Căci ce e mai înalt decît a ajunge în însuși cel dorit și a primi în sine pe cel dorit? Dar ajunsă în aceasta, iarăși se plînge ca una ce e lipsită de bine; și ca una ce încă nu are bunul dorit e nemulțumită și încurcată, și această stare de încurcătură o face cunoscută prin istorisire și descrie prin cuvinte cum a aflat pe Cel căutat.

Toate acestea le aflăm prin pătrunderea cuvintelor din text, prin care învățăm clar că măreția firii dumnezeiești nu e hotărnicită de nici o margine și că nu e vreun hotar în cunoașterea celor cercetate, la care ar trebui să se oprească din mersul înainte cel ce urmărește cele înalte; ci că cel ce aleargă, printr-o înțelegere mai înaltă,

126. În cuvîntul primit direct de la cineva și nu prin altul, primim și puterea și simțirea legată de cuvîntul lui. Primim ceva din simțirea de acum a cuvîntătorului față de noi. Primim oarecum pe cuvîntătorul însuși cu toată bogăția lui de simțiri față de noi, nu numai niște înțelesuri dezlegate de el, sau însoțite de simțirea altcuiva, prin care le transmite. Deci cînd primim cuvîntul direct de la Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, primim ceva din simțirea și puterea Lui, îndreptate spre noi, primim pe Duhul Lui cel Sfînt. În cuvintele Lui e prezent Cuvîntul dumnezeiesc ca ipostas întrupat plin de iubire față de noi, care din această iubire S-a coborît la noi și a pătimit pînă la moarte pentru noi și vrea să ne ridice prin înviere lîngă El pentru veci. El ne leagă prin aceste cuvinte de Sine. Întruparea Lui, jertfa Lui, Învierea Lui, viața Lui, se extind la noi și în noi. Îl simțim pe El însuși nu numai ca cuvînt rostit, ci ca Cuvînt cuvîntător în noi, ca Persoană cuvîntătoare în supremă intimitate, plină de un nesfîrșit interes pentru noi; simțim în noi izvorul ipostatic nesfîrșit al cuvintelor și al puterii Duhului Lui legate de ele, putere iubitoare și mîngîietoare ce vrea să ne unească cu El, să ne prefacă după chipul Său, să ne îndumnezeiască și să ne înveșnicească în comuniunea fericită cu El, stări pe care le și înfăptuiește în noi dacă ne deschidem puterii Lui, aflată în aceste cuvinte. Nu mai auzim numai un glas nelegat de Persoana de unde pornește, ci vedem spiritual fața Celui ce ne vorbește, simțim prezența Lui; Îl vedem pe El vorbindu-ne, Îl simțim vorbindu-ne. Vedem fața omenească asumată de El, strălucind de iubirea caldă față de noi.

spre mintea (înțelesul) de sus, trebuie să se poarte astfel ca toată desăvîrșirea cunoașterii, la care poate ajunge firea omenească, să i se facă început al poftirii celor mai înalte [127].

Și ia seama cu luare aminte la gîndul dat spre cugetare, înțelegînd mai întîi aceasta, că descrierea materială a acestui fapt ne înfățișează o cămară de nuntă și momentele nunții dau cugetării elementele prin care înțelepciunea, ridicînd înțelesurile conceptelor la ceva curat și nematerial, scoate, din cele ce descriu ele, învățăturile credinței, folosindu-se de chipurile celor ce se săvîrșesc spre lămurirea celor ce vrea să le arate. Fiindcă, deci, Scriptura privește sufletul ca pe o mireasă, iar cel iubit de el din toată inima, din tot sufletul și din toată puterea, se numește Mire, e firesc ca ajungînd, cum crede, la vîrful celor nădăjduite, și socotind că s-a unit cu cel dorit, să numească împărtășirea mai desăvîrșită de Cel bun «pat», iar timpul întunericului, «noapte» [128]. Iar numele de noapte înseamnă contemplarea celor nevăzute, după asemănarea lui Moise, care a ajuns în tenebrele în care era Dumnezeu, Care a pus, cum zice Proorocul, întunericul, ascunzătoare a Lui, în jurul Lui (Ps. 17, 13).

Iar ajungînd în întunericul acesta, află că e așa de departe de a se fi urcat la desăvîrșire, cum sînt cei ce n-au atins nici măcar începutul. Căci după ce m-am învrednicit, zice, de cele desăvîrșite, odihnindu-mă în înțelegerea celor cunoscute ca pe un pat, am ajuns în lăuntrul celor nevăzute, părăsind simțurile. Dar, înconjurată de noaptea dumnezeiască, căutînd pe Cel ascuns în negură, am simțit iubirea față de Cel dorit, totuși Cel iubit a scăpat cuprinderii cugetărilor mele. Căci L-am căutat pe patul meu, nopțile, ca să cunosc care e ființa Lui, de unde începe și unde sfîrșește și în ce își are esența. Dar

127. E o învățătură proprie sfîntului Grigorie de Nyssa aceea că orice țintă la care ajunge sufletul în cunoaștere și bunătate se face începutul unei porniri spre altă țintă, pe care ținta atinsă o face să se arate. Aceasta e doctrina epectazelor. Această înălțare de la o țintă la alta ține veșnic. Ea implică nesfîrșirea oceanului dumnezeiesc, la a cărui margine nu ajungem niciodată, pentru că nu are margine.

128. Prin pat arată «comuniunea» sufletului-mireasă cu Mirele-Hristos. Căci această comuniune are loc la început pe întuneric. Fiecare om care iubește pe Hristos se face Lui pat care-L odihnește, căci iubirea în general odihnește pe cel iubit, oricît ar fi de mic cel ce iubește față de acela. Copilul odihnește pe tatăl său, cînd acela îl ia în brațe. Căci prin aceasta îl ia și el chiar în lăuntrul său, ca într-un pat. Fiul lui Dumnezeu Și-a făcut prin întrupare un pat din firea omenească, în care S-a odihnit, căci ea I s-a supus în toate cu dragoste și s-a bucurat de odihnirea Lui în ea. Prin dragoste, omul devine așa zicînd comensurabil cu Dumnezeu. Căci dragostea lui e de la Dumnezeu și-l face capabil să se lărgească pe măsura lui Dumnezeu. Mîngîierea ce o dă omul lui Dumnezeu îi face bucurie lui Dumnezeu, oricît de mic e omul. Căci prin iubire omul arată că e ridicat la simțirea și înțelegerea lui Dumnezeu. Numai iubirea ne face înțeleasă taina întrupării Celui nesfîrșit în cel mărginit. Iubirea desființează mărginirea și-L face pe Cel nemărginit să Se simtă bine în cel care, deși prin ființă e mărginit, prin iubire poate cuprinde pe Cel nemărginit.

nu L-am aflat. L-am chemat pe nume, pe cît îmi era cu putință să găsesc un nume pentru Cel nenumit. Dar nu există vreunul care să atingă cu înțelesul lui pe Cel căutat [129]. Căci cum ar putea fi făcut să răspundă, printr-o chemare pe nume, Cel ce e mai presus de tot numele? De aceea mireasa zice: «L-am chemat pe El și nu m-a auzit». Atunci am cunoscut că măreția slavei sfințeniei Lui nu are margine [130].

De aceea se scoală iarăși și înconjură cu mintea firea inteligibilă și mai presus de lume, pe care o numește cetate, în care sînt Începătoriile, Domniile, Tronurile așezate pe seama Stăpîniilor și adunarea celor cerești, pe care o numește tîrg, și mulțimea necuprinsă de număr, pe care o indică cu numele de piață, că doar va afla în ele pe Cel dorit. Deci a înconjurat cercetînd tot soborul îngeresc și fiindcă nu a văzut pe Cel căutat în bunurile aflate, a socotit întru sine: oare nu cumva poate fi cuprins de ei Cel iubit de mine? Și zice către ei: «Nu L-ați văzut oare pe Cel pe care L-a iubit sufletul meu?» [131]. Și cum aceia tăceau la această întrebare, prin tăcere arătînd că și pentru ei Cel căutat e necuprins, și cum ea străbătuse cu străduința cugetării toată acea cetate mai presus de lume și nu văzuse în cele inteligibile și netrupești pe Cel pe care Îl dorea, părăsind tot ce aflase, a cunoscut pe Cel căutat astfel: că e cunoscut numai în a nu fi înțeles ce este și că toată însușirea înțeleasă a Lui devine piedică în aflarea Lui, pentru cei ce-L caută [132]. De aceea zice: «Puțin după ce am trecut de ei», lăsînd toată creațiunea și trecînd dincolo de tot ce se cugetă în creațiune, și părăsind toată calea înțelegerii, «am aflat», prin credință «pe Cel dorit». Și nu voi mai lăsa din legătura credinței pe Cel aflat, pînă nu va fi în

129. Trăind comuniunea cu Hristos pe întuneric, sufletul simte iubirea Lui, dar nu-L poate prinde în formele cugetării. L-a strigat pe nume, dar neavînd un nume potrivit pentru El, Acela n-a răspuns la nici un nume, adică omul nu a simțit că Acela Se lasă cuprins în vre-un nume. Orice nume rămîne gol de El, mai prejos de El; numai prin simțirea pusă în nume poți atinge pe Dumnezeu, depășind prin ea marginile cuvîntului.

130. Neputîndu-L cuprinde în nici un nume, pentru că orice nume are un înțeles mărginit, sufletul a cunoscut din prilejul numirii că măreția slavei sfințeniei Lui nu are margini. Slava are o măreție nemărginită și slava e una cu sfințenia. Deci, nici sfințenia Lui nu are margini. Mărirea Lui nu are dimensiuni cantitative, ci e măreția slavei. Iar slava e sfințenie, sau sfințenia e slavă. Deci și măreția adevărată nu o are decît sfințenia. Unde nu e sfințenie, nu e măreție reală, măreția adîncimii spirituale, ci numai una înșelătoare și trecătoare. Iar măreția sfințeniei e fără margini și netrecătoare.

131. A străbătut toate cetele îngerești și nu L-a văzut pe Dumnezeu între ele. Și atunci, sufletul s-a întrebat: deși nu-L văd pe Dumnezeu între ele, poate că ele Îl văd totuși, fără ca eu să-mi dau seama de aceasta. De aceea le întreabă: «Nu L-ați văzut oare pe Dumnezeu, pe Care sufletul meu Îl simte odată ce Îl iubesc?».

132. Cetele îngerești nu răspund la întrebare, sau răspund tăcînd, sau cîntînd, pentru că un răspuns prin simple înțelesuri L-ar mărgini și el pe Dumnezeu. Atunci sufletul înțelege că Dumnezeu nu poate fi cunoscut de el, decît cunoscînd că nu poate fi cunoscut; că orice pretenție de a înțelege vre-o însușire a Lui, fără simțire, se face piedică în calea înțelegerii Lui, pentru că, limitîndu-L, a rămas în afara Lui.

lăuntrul cămării mele. Iar cămara este, desigur, inima, care se va face primitoare a sălăşluirii dumnezeieşti, atunci cînd va reveni la starea aceea, în care a fost la început, cînd a fost plăsmuită de cea care a zămislit-o. Şi desigur de va înţelege cineva prin maică, prima cauză a alcătuirii ei, nu va greşi [133].

Dar e timpul să înfăţişăm iarăşi, în litera lor, cuvintele dumnezeieşti, ca să potrivim cuvintele cu tîlcuirile date. «Pe patul meu l-am căutat nopţile pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat şi nu l-am aflat pe el. L-am chemat şi nu m-a auzit. Scula-mă-voi şi voi înconjura cetatea, tîrgurile şi pieţele, şi voi căuta pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. L-am căutat şi nu l-am aflat pe el. Aflatu-m-au păzitorii, cei ce înconjoară cetatea. N-aţi văzut oare pe cel pe care l-a iubit sufletul meu ? Puţin după ce am trecut de ei, am aflat pe cel pe care l-a iubit sufletul meu. Ţinutu-l-am şi nu l-am lăsat, pînă ce nu l-am băgat în casa maicii mele şi în cămara celei ce m-a zămislit».

După acestea, mirată de iubirea Lui de oameni, se adresează iarăşi fiicelor Ierusalimului, pe care în comparaţie cu frumuseţea miresei, asemănată cu crinul, le numise, mai înainte, mărăcini şi prin jurarea lor pe puterile din lume, le stîrneşte spre aceeaşi măsură a dragostei, ca voia Mirelui să fie lucrătoare şi asupra lor. Dar s-a spus mai înainte care e lumea în care se află tăriile şi puterile şi care e voia Celui iubit din toată inima şi din tot sufletul, aşa încît nu mai e trebuinţă să lungim vorba iarăşi despre acestea, întrucît înţelesul contemplat de noi mai înainte în cuvinte descoperă îndestulător ceea ce e cugetat în locul acesta. Ci să trecem la cele următoare ale cuvîntului, să vedem dacă ne e cu putinţă şi nouă să urcăm împreună cu porumbiţa care zboară spre înălţime şi să auzim glasul prietenilor Mirelui. Aceştia se minunează de urcarea ei din pustie, iar urcarea aceasta le sporeşte uimirea, cînd văd că pustiul o dă la iveală, astfel că imită frumuseţea arborilor care sînt cultivaţi în pustie pentru aburii de aromate. Iar aromatele sînt smirna şi tămîia. Şi împreună cu aburul din ei se stîrnea şi urca şi o pulbere de aromate mărunţite, aşa încît în locul prafului amestecat cu aerul, se vedea împrăştierea măruntă de aromate, prin care pulberea urca dreaptă în văzduh.

133. «Cămara maicii mele» e inima aşa cum a fost plăsmuită la început de Maica sau de cauza ei, adică de Dumnezeu. Deci sufletul poate prinde şi introduce pe Dumnezeu în inima sa, în simţirea sa, revenită la starea curată de la început, numai cînd va înţelege că El e mai presus de orice înţelegere. Aşadar, această neînţelegere nu e ceva cu totul negativ, ci e însoţită de o experienţă a lui Dumnezeu prin primirea Lui în inima sau în simţirea curată. Dumnezeu e mai presus de înţelegerea conceptuală, dar nu în afară de orice trăire a Lui. El e «înţeles» de inimă, care îl experiază, dar nu-L defineşte. Pentru că inima însăşi se lărgeşte mereu pe măsura nesfîrşirii dumnezeieşti şi se încălzeşte la atingerea ei de căldura dragostei dumnezeieşti.

Iar cuvintele sînt acestea: «Cine e aceasta care urcă din pustie ca un stîlp de fum, răspîndind smirnă și tămîie din toate pulberile de aromate?». Dacă ar lua cineva seama la sensul celor spuse, ar afla adevărul învățăturii înțelese mai înainte de noi. Căci așa cum în spectacolul din teatre — chiar dacă cei ce închipuiesc povestirea înfățișată de ei sînt aceiași, totuși acum par să fie unii, acum alții, căci prin deosebirea măștilor își schimbă chipul, și cel ce pare acum sclav și om de rînd, după puțin se arată războinic și ostaș, și iarăși părăsind chipul supusului, ia înfățișarea de căpetenie de oaste sau îmbracă chipul împăratului, — așa și în înaintările în virtute, cei ce trec dintr-o slavă în alta, prin poftirea celor mai înalte nu rămîn cu aceeași pecete, ci, potrivit cu desăvîrșirea în bunătăți, necontenit dobîndită de fiecare, viața le strălucește de o pecete, făcîndu-se altul și altul, prin sporirea în bunătăți.

De aceea mi se pare că se minunează de ceea ce văd prietenii Mirelui, care au cunoscut-o înainte pe ea doar ca frumoasă între femei, iar după aceea i-au asemănat frumusețea cu aurul bătut în ținte de argint. Căci acum nu mai văd nici unul din semnele dinainte la ea, ci cunoscînd-o cu ajutorul celor mai înalte, se miră nu numai pentru urcușul ei, ci și de unde a urcat. Căci aceasta este ceea ce sporește uimirea, că pe de o parte cea care urcă e văzută ca una singură, pe de alta e asemănată cu o pădure de arbori. Căci pare a se vedea ca niște trunchi ce se ridică și sporesc spre înălțime. Iar ceea ce hrănește trunchii aceștia nu e un pămînt gras și umed, ci uscat și însetat și pustiu.

Deci în ce își au rădăcinile trunchii aceștia și de unde cresc? Rădăcina lor este praful de aromate, iar umezeala le este aburul aromatelor, care înrourează prin buna mireasmă pădurea aceasta, pe măsura laudei ce Scriptura o dă celei ce i se recunosc acestea.

Iar faptul de a se întreba unii pe alții despre cea care se ivește, ca despre una ce se arată în altă formă, și nu în chipul dinainte, e dovada laudei celei mai desăvîrșite, care-i recunoaște marea ei preschimbare și mutare spre ceea ce e mai bun. Căci e glasul unora care sînt uimiți și se minunează de chipul înflorit peste măsura obișnuită, spunînd: cum a lepădat aceasta care urcă din pustiu și o vedeam înainte neagră, cum a lepădat înfățișarea ei întunecată? Cum îi strălucește acum fața, ca zăpada? Pe cît se pare cauza acestei schimbări e pustiul, care a făcut-o să țîșnească în sus ca o mlădiță și a preschimbat-o spre frumusețea aceasta. Căci nu dintr-o întîmplare, nici dintr-o orînduire neînțeleasă s-a făcut această suire spre înălțime, ci a dobîndit frumusețea din osteneli proprii, pentru înfrînare și sîrguință. Așa s-a făcut și odinioară sufletul proorocului însetat de izvorul dumnezeiesc, datorită faptului că trupul lui ajuns pustiu, uscat și fără apă, a primit în

sine setea dumnezeiască. Deci faptul că ea suie din pustiu e o mărturie că ea urcă prin luare aminte și înfrînare la atîta și la astfel de înălțime, încît se minunează și prietenii Mirelui, care tălmăcesc, prin multe pilde, frumusețea ei, întru cît nu putea fi cuprinsă toată în una singură.

Întîi îi aseamănă frumusețea cu trunchiurile și nu cu unul din ei, căci minunile din ea sînt asemănate cu o mulțime de arbori, ca și cînd s-ar arăta prin chipul pădurii multele și deosebitele feluri de virtuți. Apoi se întrebuințează ca icoană a frumuseții ei fumul mirodeniilor. Și nici acesta simplu, ci amestecat din smirnă și tămîie, ca din aburii amîndurora să răsară o singură mireasmă, prin care să se închipuiască frumusețea miresei. Altă laudă a ei vine din amestecul aromatelor acestora. Smirna e potrivită pentru înmormîntarea trupurilor. Iar tămîia, pentru o anumită rațiune, s-a folosit în cinstea lui Dumnezeu. Deci cel ce vrea să se închine slujirii lui Dumnezeu va fi tămîie dăruită lui Dumnezeu, dacă s-a făcut mai înainte smirnă, adică dacă și-a omorît mădularele lui de pe pămînt, îngropîndu-se împreună cu Cel ce a primit moartea noastră și primind smirna aceea care a fost întrebuințată la înmormîntarea Domnului. Acestea fiind săvîrșite, toate felurile de aromate, adică de virtuți, făcute mărunte în cupa vieții, ca într-o cățuie, produc acea pulbere dulce, pe care luînd-o cineva în piept, se face bine mirositor, umplîndu-se de suflarea înmiresmată [134].

După ce-i mărturisesc frumusețea, prietenii Mirelui și pregătitorii cămării neîntinate de nuntă și călăuzitorii miresei curate, îi arată frumusețea patului împărătesc, ca și mai mult să sporească dorința miresei după conviețuirea dumnezeiască și neprihănită cu El. Iar descrierea patului Împăratului este aceasta. Prin cele ce le spun îl pun în lumină printr-un cuvînt arătător, căci zic: «Iată patul lui Solomon, șasezeci din cei puternici în jurul lui, din vitejii lui Israel, toți ținînd sabie, deprinși în război; fiecare bărbat cu sabia lui la coapsa lui, pentru spaima din nopți».

Este vădit fiecăruia, prin cele ce se istorisesc literal despre Solomon, că nu din istorie e luat cuvîntul acesta despre pat. Căci Scriptura a descris în amănunte palatul și masa și celălalt fel de viețuire din palat. Dar n-a spus nimic nou și deosebit despre pat. De aceea e de trebuință să nu rămînă explicarea la literă, ci să pătrundă cuvîntul la o înțelegere mai stăruitoare a cuvîntului, cugetarea ridicîndu-se de la conținutul material, la o înțelegere duhovnicească. Căci ce înfrumusețare

134. Virtuțile răspîndesc o bună mireasmă din cel ce le-a dobîndit (II Cor., 2, 15). Cîtă vreme cineva are numai o virtute sau numai cîteva din ele, ele pot fi deosebite între ele. Dar, pe măsură ce s-au înmulțit și au crescut, se unesc într-o singură bună mireasmă, într-un întreg al desăvîrșirii personale, al unui farmec negrăit și atrăgător al persoanei devenită ca o cățuie plină de tămîie arzîndă.

ar da unui pat de nuntă șasezeci de ostași care cunosc știința înspăimîntătoare a războiului? Și ce podoabă este o sabie încinsă pe trup? Și ce este spaima nopții din jurul lor? Căci Scriptura vorbește de o spaimă înfricoșătoare pricinuită de niște întîmplări de noapte, pe care spune că o au ostașii. Deci în tot felul trebuie de căutat în cuvintele acestea un înțeles care se leagă de tîlcuirile dinainte.

Care este deci înțelesul? E firesc ca frumusețea dumnezeiască să-și aibă o trăsătură care o face iubită, în înfățișarea ei înfricoșătoare, arătată prin cele protivnice frumuseții trupești. Căci ceea ce în aceasta atrage dorința este plăcut vederii și dulce și străin de orice simțire înfricoșătoare și mînioasă. Dar frumusețea aceea nepătată este bărbăția înfricoșătoare și neînfricată. Căci pofta pătimașă și întinată a trupurilor, sălășluită în mădularele trupului, întinde, ca o bandă de tîlhari, curse minții și o duce prizonieră, răpind-o spre ceea ce voiește ea. Iar ceea ce se întîmplă e ceva contrar lui Dumnezeu, precum zice Apostolul, că «cugetul trupului e dușman lui Dumnezeu» (Rom., 7, 7). Din această pricină e firesc ca dragostea de Dumnezeu să se nască din cele contrare poftei trupești, încît dacă aceasta e însoțită de moleșală și de revărsare moleșitoare, care slăbănogește, apoi semnul dragostei de Dumnezeu e bărbăția înfricoșătoare și neînfricată. Căci numai cînd mînia bărbătească înspăimîntă și pune pe fugă gîndul plăcerii, apare frumusețea curată a sufletului, neîntinată de nici o patimă a poftei trupești. Deci în chip neapărat patul de nuntă al Împăratului e înconjurat de ostași înarmați, a căror pricepere în a se război și în ținerea sabiei pregătită în jurul coapsei, pricinuiește spaimă și înfricoșare gîndurilor întunecate, care, în noapte și în întuneric, pîndesc să săgeteze pe cei drepți la inimă [135].

Că armătura celor ce înconjoară patul nimicește plăcerile murdare, se face vădit prin descrierea Scripturii, care zice: «Toți învățați în război, fiecare bărbat avînd sabia lui la coapsa lui». Căci cu adevărat e propriu celor ce știu cum să lupte cu trupul și cu sîngele, să aibă sabia legată la coapsă. Și, desigur, cel familiar cu înțelesurile și ghiciturile Scripturii află din pomenirea coapsei înțelesul ei și că sabia este cuvîntul [136].

135. Pofta trupească, sau iubirea de frumusețea trupească, dezlănțuită produce o moleșeală în toate mădularele, precum și o moleșeală a voinței, datorită căreia aceasta nu mai poate rezista ispitei. Dar iubirea de frumusețea spirituală a lui Dumnezeu ține mintea trează și voința, stăpînă pe mișcările omului și în stare să alunge orice ispită ce se ivește din întuneric, cugetînd neslăbit la toate urmările ce rezultă din primirea ispitei și trecerea la păcat.

136. Coapsele sînt locul unde se stîrnesc ispitele trupești. Sabia cu care încinge cineva acel loc este cuvîntul lui Dumnezeu, cu care se oprește creșterea ispitelor. Cuvîntul lui Dumnezeu, sau despre Dumnezeu, taie ispitele, căci el aduce cu sine pomenirea lui Dumnezeu și puterea Lui (Evr., 4, 10).

Deci cel ce a încins arma înfricoşătoare, adică sabia neprihănirii, acela este îndrăgit de patul nestricăcios; el e unul din cei puternici ai lui Israel şi vrednic să fie în lista celor şasezeci. Iar că numărul acesta are un înţeles tainic nu ne îndoim. Dar numai acelora le este dezvăluit, cărora le descoperă harul Duhului tainele cele ascunse. Iar noi spunem că e bine ca, umplîndu-ne de înţelesurile nemijlocite ale cuvîntului Scripturii, mîncînd, cum a rînduit Moise, cărnurile de la arătare, să lăsăm neiscodit ceea ce se ascunde în adîncul oaselor. Şi dacă cineva doreşte măduva ascunsă a cuvîntului, să caute la Cel ce descoperă cele ascunse celor vrednici.

Dar ca să nu părem că trecem uşor peste cuvînt fără să-l pătrundem şi că nesocotim porunca dumnezeiască ce ne porunceşte să cercetăm Scripturile, să tîlcuim şi astfel cuvîntul despre cei şasezeci. La porunca dumnezeiască, Moise ia şasezeci de toiege, după numărul seminţiilor lui Israel, dar dintre toate, unul a fost cinstit în chip deosebit, odrăslind singur dintre celelalte. Şi iarăşi, Iisus Navi ia douăsprezece pietre din Iordan, egal cu numărul fiilor lui Israel, dintre care nici una nu e lepădată, toate fiind luate cu aceeaşi cinste, spre mărturia tainei petrecute la Iordan.

Iar între cele istorisite este multă legătură. Căci cuvîntul arată o înaintare a poporului spre ceea ce este mai desăvîrşit, dat fiind că la început, cînd se dă legea, s-a aflat un singur toiag viu şi odrăslit, iar celelalte au fost lepădate ca uscate şi neroditoare. Dar trecînd mai multă vreme şi ajungînd la o mai adîncă pătrundere a poruncilor legii, în aşa fel că au înţeles şi au primit şi a doua tăiere împrejur, cea dată lor prin Iisus, cînd cuţitul de jertfă a tăiat de la ei toată necurăţia — iar ascultătorul înţelept înţelege, desigur, ce înseamnă piatra şi cuţitul — precum e şi firesc, întărindu-se viaţa legiuită şi virtuoasă în ei, nu s-a mai aflat vrednică de lepădat nici una din pietrele luate în numele seminţiilor lui Israel. Iar fiindcă trebuie să urmărim mereu creşterile bunătăţilor, cînd a trecut timpul, s-a făcut şi puterea lui Israel mai mare [137]. Căci aşa zice Scriptura, în cuvintele citate de noi, că acum nu se mai ia din Israel o singură piatră sau toiag pentru seminţie, ci cinci bărbaţi războinici, în loc de toiege sau pietre din fiecare

137. Cînd s-a dat la început legea, din cele şasezeci de toiege, cîte cinci pentru fiecare seminţie, numai unul a odrăslit. Căci poporul nu crescuse în virtute prin păzirea legii. Erau foarte rari cei drepţi. Dar cînd a trecut Iordanul, nici una din cele douăsprezece pietre, care închipuiau cele douăsprezece seminţii ale lui Israel, nu a fost vrednică de lepădat, pentru că tot poporul se întărise în virtuţi prin păzirea legii. Acum, cînd sufletul-mireasă se uneşte cu Mirele Hristos (Solomon cel adevărat), unirea a dobîndit un caracter spiritual. În ea nu mai e nici moleşeala pricinuită de ispitele trupeşti, ci fiecare seminţie, sau fiecare credincios, îşi are încinse toate cele cinci simţuri cu o sabie care taie orice ispită trupească.

seminție, bărbați învățați în război, din cei puternici ai lui Israel, purtînd sabie și înconjurînd patul dumnezeiesc. Și motivul pentru care nici unul dintre aceștia nu e de lepădat, e acela că pîrga oricărei seminții e alcătuită din cei cinci, care număr, înmulțindu-se de douăsprezece ori, dă plinătatea celor șasezeci. Deci trebuie să se facă paznici ai patului împăratului cîte cinci războinici neînfricați din fiecare seminție. Căci dacă lipsește vreunul din numărul cinci, nu e primit nici restul.

Oare putem îndrăzni aici să tîlcuim cuvîntul? În ce înțeles înarmează cinci din fiecare seminție, ca să se facă păzitori ai patului împărătesc? În ce înțeles fiecare din cei cinci se face înfricoșător celor protivnici prin înarmare, punîndu-și sabia la coapsă? Oare nu e limpede că acești cinci ostași înarmați sînt piatra cea una? Căci se ia cîte unul pentru fiecare simț, care își poartă sabia potrivită lui spre înspăimîntarea vrăjmașilor. Astfel, sabia ochiului constă în privirea spre Domnul și în vederea celor drepte și în neîntinarea cu nici una din vederile murdare. Arma urechii constă de asemenea în auzirea învățăturilor dumnezeiești și în faptul de a nu primi niciodată în ea cuvînt deșert. La fel trebuie înarmat gustul, pipăitul și mirosul, cu sabia înfrînării, îmbrăcînd fiecare simț o armură, prin care se aduce spaimă și înfricoșare gîndurilor întunecoase, care au ca timp de uneltire împotriva sufletelor noaptea și întunericul. Căci noaptea a zis Proorocul că își caută fiarele cîmpului hrana vicleniei lor din turmele lui Dumnezeu. «Pus-ai, zice, întuneric și s-a făcut noapte. În ea vor trece toate fiarele pădurii, puii lor răcnind, ca să răpească» (Ps., 103, 20—21).

Deci tot cel ce se mîntuiește se face Israel. Căci nu toți care sînt din Israel, sînt și israeliți (Rom., 9, 6), ci cîți văd pe Dumnezeu se numesc, de la lucrarea lor, în înțeles propriu, Israel. Iar propriu celui ce vede pe Dumnezeu e să nu privească prin nici unul din simțuri păcatul (pentru că nimeni nu poate privi la doi stăpîni, ci trebuie pe unul să-l urască, dacă vrea să iubească pe celălalt). De aceea, tot cel ce se mîntuiește se face pat al Împăratului. Deci dacă toți cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu, iar, pe de altă parte, cei ce văd pe Dumnezeu se fac și se numesc Israel, iar acest nume se împarte, după o rațiune tainică, în douăsprezece seminții, bine se socotește plinătatea celor ce se mîntuiesc, în numărul celor șasezeci, luîndu-se unu de la fiecare seminție, acest unu împărțindu-se în cîte cinci ostași înarmați, după numărul simțurilor.

Așadar, toți cei ce au îmbrăcat armătura lui Dumnezeu înconjoară patul cel unul al Împăratului, întrucît s-au făcut toți Israel [138]. Și prin

138. Israel înseamnă bărbatul care luptă cu Dumnezeu în rugăciune, cerînd bunurile Lui (Is-ra-el).

cele douăsprezece seminții înțelegîndu-se cei buni de pretutindeni, toată plinirea celor buni cuprinzîndu-se în numărul șasezeci, toți se vor face o singură tabără și o singură armată, un pat, adică o Biserică, un popor și o Mireasă, uniți sub un singur comandant și chemător și Mire, în comuniunea unui singur trup.

Iar că patul înseamnă odihna celor ce se mîntuiesc învățăm și din cuvîntul lui Dumnezeu, care zice către cel ce bate cu nerușinare noaptea la ușă: «Ușa e încuiată și copiii mei sînt în pat» (Lc., 11, 7). Și bine numește cuvîntul pe cei ce au dobîndit, prin armele dreptății, nepătimirea, copii, arătîndu-ne, prin aceasta, că binele ce ne vine prin sîrguință nu e altceva decît ceea ce s-a pus în fire la început. Căci cînd cel ce a încins sabia a lepădat patima prin luarea aminte a vieții virtuoase, s-a făcut copil cu vîrsta, nemaiavînd simțirea patimii. Așadar, e același lucru a spune că sînt ostași înarmați în jurul patului și că se odihnesc copiii pe pat. Căci una e nepătimirea, atît a celor ce n-au primit patima, cît și a celor ce au lepădat-o [139]. Cei dintîi nu au cunoscut-o încă; iar ceilalți s-au reîntors la prima stare și s-au făcut copii prin nepătimire. Deci, fericit e cel ce se află în acestea, fie că s-a făcut copil, fie ostaș înarmat, fie israelit adevărat, ca israelit, văzînd pe Dumnezeu întru inimă curată, ca ostaș înarmat, păzind patul Împăratului, adică inima sa, întru nepătimire și curăție, iar ca copil, odihnindu-se pe patul fericit, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a VII-a

«Pat și-a făcut sieși împăratul Solomon din lemnele Libanului. Stîlpii lui i-a făcut de argint și căpătîiul lui, de aur. Partea de deasupra, din porfiră. În lăuntrul lui, așternut din dragostea fetelor Ierusalimului. Fiice ale Sionului, ieșiți și vedeți pe împăratul Solomon, cu cununa cu care l-a încununat pe el maica lui, în ziua nunții lui și în ziua bucuriei inimii lui. Iată, bună ești apropiata mea, iată bună ești. Ochii tăi, porumbiță, afară de tăcerea ta. Părul tău, ca turmele de capre, care se arată din Galaad. Dinții tăi, ca turmele celor tunse, care se suie din scăldătoare, care toate au gemeni și stearpă nu este între ele. Ca o cordeluță roșie, buzele tale și grăirea ta frumoasă. Ca o coajă de rodie, obrazul tău, sub vă-

139. E vrednic de remarcat acest înțeles spiritual al cuvîntului «copil»: el înseamnă starea de la început a firii noastre. Iar această stare e una cu starea lipsită de patimi. Patimile aduc îmbătrînirea, învîrtoșarea, sclerozarea spirituală a firii. Nepătimirea e starea ei de deplină libertate sau flexibilitate. Așa a fost firea la început și aceasta înseamnă curăția ei, și capacitatea de a se mira de toate, de a vedea taina în toate. Dar, cel ce s-a întors la curăția copilului și o păzește pe ea e nu numai copil ce se odihnește în patul lui Dumnezeu, ci și ostaș înarmat care păzește acest pat sau stă în jurul lui Dumnezeu, nelăsîndu-se despărțit de El prin patimi, prin adormire.

lui tău. Grumazul tău, ca un turn al lui David, zidit în talpiot. Mii de scuturi atîrnă pe el, toate, lănci (arme) de puternici. Cei doi sîni ai tăi, ca doi pui gemeni de căprioară ce pasc între crini, pînă va sufla ziua și vor fi alungate umbrele. Pleca-voi la muntele smirnei și la piscul tămîiei. Întreagă ești frumoasă, iubita mea, și pată nu este întru tine» (Cînt. Cînt., 3, 9—4, 7).

În multe se ia împăratul Solomon ca chip al adevăratului Împărat; în multe, zic, din cele ce le istorisește Sfînta Scriptură despre el, cînd vorbește de ceva mai înalt. Căci se spune că era făcător de pace și avea înțelepciune nemăsurată; și zidește templul și împărățește peste Israel și judecă întru dreptate; că este din sămînța lui David; și că împărăteasa Etiopiei îl vizitează. Iar toate acestea și cele asemenea se spun despre el ca chip, zugrăvind de mai înainte înțelesul Evangheliei.

Căci cine este atît de făcător de pace, ca Cel ce a omorît dușmănia și a pironit pe Cruce pe vrăjmașii Lui, iar pe noi, mai bine zis lumea, ne-a împăcat prin Sine și a surpat peretele din mijloc, ca pe cei doi să-i zidească în Sine ca pe un singur om nou, făcînd pace? Cine e făcător de pace ca Cel ce vestește celor de departe și celor de aproape pacea, prin cei ce binevestesc cele bune? (Ef., 2, 14 urm.).

Și cine este un atît de mare ziditor de templu, ca Cel ce a pus temeliile lui în munții cei sfinți, adică în prooroci și apostoli, și apoi zidește, cum zice Pavel, pe temelia apostolilor și a proorocilor, pietrele vii și însuflețite care se orînduiesc de către El spre buna întocmire a zidurilor, după cuvîntul Proorocului (Ps. 36, 2 urm.), în așa fel ca, închegîndu-se în unitatea credinței și în legătura păcii, să facă să crească prin ele templul cel sfînt, ca să se facă locuința lui Dumnezeu în Duh?

Dar și prin înțelepciunea sa, Solomon vestește Înțelepciunea cea adevărată. Aceasta nu o va tăgădui nimeni, dacă ține seama de istorie și de adevăr. Căci istoria mărturisește despre acela că a întrecut hotarele înțelepciunii omenești, cuprinzînd în lărgimea inimii lui cunoștința tuturor, în așa fel că a întrecut pe cei dinaintea sa și a rămas neajuns de cei de după el. Iar Domnul, după firea Lui, prin însăși ceea ce este, e ființa înțelepciunii și a puterii. Pentru aceea a zis David: «Toate întru înțelepciune le-ai făcut» (Ps. 103, 24), iar Apostolul, tălmăcind pe Prooroc, zice că întru El au fost create toate, întru cît Proorocul Îl arată prin «înțelepciune» pe El.

Apoi, că Domnul este Împăratul lui Israel s-a recunoscut și de dușmani, care au însemnat pe cruce mărturisirea împărăției Lui: «Acesta este Împăratul iudeilor» (Mt., 27, 37). Și noi primim mărturia, deși ea pare că micșorează mărirea puterii Lui, mărginind stăpînirea Lui la îm-

părăția lui Israel. Dar nu e așa, ci scrierea aceasta de pe cruce vestește prin parte stăpînirea peste toate, prin faptul că nu adaugă că Acesta e «numai» Împăratul iudeilor. Căci cuvîntul, mărturisind fără restrîngere stăpînirea peste iudei, a cuprins în mărturisirea aceasta, prin tăcere, și stăpînirea peste toate. Pentru că Împăratul lumii întregi are, fără îndoială, și stăpînirea peste parte.

Iar grija lui Solomon de a face judecată dreaptă arată pe adevăratul Judecător al lumii întregi, Care zice : «Tatăl Meu nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului» (In, 5, 22) ; și : «Nu pot să fac de la Mine nimic, ci precum aud judec și judecata Mea dreaptă este» (In, 5, 30). Căci în aceasta se arată cel mai deplin o judecată dreaptă, că nu rostește asupra celor ce au să fie judecați sentința după vreo patimă, ci întîi ascultă pe cei supuși judecății, apoi rostește sentința privitoare la ei. Iar acest lucru puterea lui Dumnezeu mărturisește că nu-l poate face cineva dintre oameni. Dar adevărul nu poate abate judecata de la ceea ce e drept.

Despre faptul că Domnul este după trup din sămînța lui David și că aceasta s-a preînchipuit în cel ce s-a născut din David, nu mai vorbim, fiind un lucru recunoscut.

În sfîrșit, taina împărătesei din Etiopia care, părăsind împărăția etiopienilor și străbătînd atîta depărtare, se grăbește spre Solomon, pentru faima înțelepciunii lui, și-l cinstește cu pietre scumpe și cu aur și cu aromate plăcute, e vădită celui ce ia seama la tot ce ține de minunile evanghelice. Căci cine nu știe că Biserica cea din neamuri era neagră, din pricina idololatriei, neagră înainte de a deveni Biserică, fiind despărțită prin marea depărtare a neștiinței de cunoștința Dumnezeului celui adevărat ? Dar cînd s-a arătat harul lui Dumnezeu și a răsărit Înțelepciunea și Lumina cea adevărată și aceasta și-a trimis raza în cei ce ședeau în întuneric și în umbra morții, atunci, Israel închizîndu-și ochii în fața luminii și depărtîndu-se de la împărtășirea bunătăților, au venit etiopienii, cei ce au alergat dintre neamuri la credință, și cei ce erau odinioară departe s-au apropiat, spălîndu-și negreața prin apa tainică. Astfel, etiopiana și-a întins mîna ei spre Dumnezeu și a oferit împăratului daruri miresmele evlaviei și aurul cunoștinței de Dumnezeu și pietrele scumpe ale împlinirii poruncilor și virtuților.

Dar ceea ce urmăresc începînd astfel tîlcuirea textului, voi arăta după ce voi înfățișa mai întîi cuvintele dumnezeiești care sună așa : «Pat și-a făcut sieși împăratul Solomon din lemnele Libanului. Stîlpii lui i-a făcut de argint și căpătîiul, de aur. Partea de deasupra lui, din porfiră. În lăuntrul lui, dragostea fetelor Ierusalimului».

Precum s-a spus în cele tîlcuite înainte despre Solomon, prin care se înfățișează taina templului într-o persoană, așa și prin alcătuirea patului se închipuie iconomia cu privire la noi. Căci în multe feluri este Dumnezeu în cei vrednici de El, venind în fiecare precum are fiecare puterea și vrednicia. Unul se face loc al lui Dumnezeu; altul, casă; altul, scaun și altul, așternut picioarelor. Ba se poate face cineva și car de luptă, sau cal ușor de strunit, primind asupra sa pe Călărețul cel bun și făcîndu-și alergarea cum îi place Celui ce-l conduce.

Dar, precum aflăm acum, se poate face cineva, după înțelepciunea lui Dumnezeu, și pat al Lui, clădit nu numai din lemnele Libanului, ci și din aur, argint, porfiră, pietre, potrivit cu fiecare parte. Și prin toate se face lucrătoare dragostea Lui. Dar nu toți primesc în ei lucrarea dragostei, ci numai cel ce se dovedește prin viață fiică a Ierusalimului de sus, cel liber. Că cel ce poartă pe Dumnezeu în sine este patul Celui ce locuiește și șade în el, a fost vădit și înainte din cuvintele noastre. Căci cel ce, după sfîntul Pavel, nu mai viețuiește sieși, ci are în sine viețuind pe Hristos și dă dovadă despre Hristos care grăiește în el, acela se numește și este în înțeles propriu pat al Celui ce e dus și purtat de el. Dar nu aceasta e ceea ce vrem să arătăm în primul rînd. Ci se cuvine să înțelegem mai degrabă, prin sîrguința noastră, ce vrea să însemne felurimea și mulțimea materialului?

Cum se folosește, deci, de materia lemnului la alcătuirea patului, împreună cu aurul, cu argintul, cu porfira și cu pietrele scumpe? Căci înțeleptul meșter socotește lemnul, împreună cu iarba și trestia, nepotrivit pentru zidirea casei, ca unul ce e topit de puterea arzătoare a focului, care cearcă faptele (I Cor., 3, 12). Dar cunoaștem un fel de lemn, care nu rămîne în ceea ce este, ci se preface în aur, sau argint, sau în altceva dintre cele prețioase. Căci în casa cea mare a lui Dumnezeu, zice Apostolul, unele sînt vase de aur și de argint prin fire, închipuind prin aceasta zidirea netrupească și inteligibilă; altele sînt de lemn și de argilă, arătîndu-ne, poate, prin acestea, pe noi, pe care neascultarea ne-a făcut pămîntești și de argilă; iar cel ce a păcătuit prin lemn ne-a prefăcut în vase de lemn din vase de aur [140].

Iar după valoarea materiei s-a împărțit și întrebuințarea ei. Cele dintr-o materie mai scumpă au fost rînduite spre cinste, iar altele au fost aruncate la o slujbă de necinste.

140. Omul, deși e de lemn, poate fi prefăcut în aur prin pătrunderea aurului dumnezeiesc în el. Așa a fost omul la început. Dar, despărțindu-se de Dumnezeu și alipindu-se de lemn (de plăcerea produsă de pomul cunoștinței binelui și răului), s-a prefăcut din vas de aur în vas de lemn, luînd în sine pornirea spre putrezire a lemnului.

Dar ce spune despre acestea Pavel? Că putere are vasul, prin propria alegere, să se facă din vas de lemn, vas de aur, sau din vas de argilă, vas de argint. «Căci de se va curăţi cineva pe sine, va fi vas de cinste Stăpînului, pregătit spre tot lucrul bun» (II Tim., 2, 21).

Prin cele spuse vom fi călăuziţi poate la înţelegerea textului. Muntele Libanului se aminteşte în multe locuri din Sfînta Scriptură, spre însemnarea puterii protivnice. Aşa, de pildă, cînd zice prin Proorocul: «Va zdrobi Domnul cedrii Libanului şi-i va sfărîma pe ei şi Libanul ca pe viţelul acela» (Ps. 28. 5 urm.), înţelege pe cel ce l-a sfărîmat Moise în pustie, şi l-a făcut, prin fărîmiţare, bun de băut israeliţilor (Ieş., 32, 20). Aici se arată, prin proorocie, că nu numai relele ce odrăslesc prin puterea vrăjmaşă, ci şi muntele însuşi, sau rădăcina răului, Libanul, care hrăneşte rădăcina pomilor acestora, va fi redus la nefiinţă.

Aşadar, noi eram odinioară lemnele Libanului, cît eram înrădăcinaţi în el, prin viaţa cea rea şi prin înşelăciunea idolilor. Dar după ce am fost tăiaţi de acolo prin securea cuvîntului şi am ajuns în mîinile Meşterului, Acesta ne-a făcut pat al Său, prefăcînd firea lemnului, prin naşterea din nou, în argint şi în aur şi în porfiră frumos înflorată şi în strălucirile pietrelor [141]. Şi precum zice Apostolul, că: «Dumnezeu a împărţit potrivit cu fiecare darurile Sfîntului Duh» (Rom., 12, 4 urm.) şi unuia îi dă proorocie, după măsura credinţei, altuia, alta din lucrări, potrivit cu harul pe care e în stare şi poate să-l primească fiecare, fie făcîndu-l ochi al trupului Bisericii, fie rînduindu-i rostul de mînă, fie dîndu-i slujirea de picior sprijinitor, aşa şi în alcătuirea patului: unul e stîlp, altul e partea de deasupra, altul e căpătîiul, care e numit partea înclinată, iar unii sînt aşezaţi înăuntru. Iar materia tuturor acestor părţi, meşterul, dintr-o anumită raţiune, nu vrea să fie de o frumuseţe uniformă, ci pe toate le împodobeşte cu o frumuseţe deosebită: frumuseţea lor e cugetată potrivit cu fiecare. Stîlpii patului sînt de argint, părţile de deasupra lor, de porfiră; partea înclinată, ce stă sub cap, din aur, căci pe ea îşi pleacă capul Său Mirele. Iar partea dinăuntru, întreagă, e împodobită cu pietre scumpe.

Prin stîlpii patului trebuie cugetaţi stîlpii Bisericii, al căror argint cu totul curat şi trecut prin foc e Cuvîntul. Porfira sînt cei ce s-au ridicat la înălţimea vieţuirii împărăteşti. Căci porfira este semnul deosebitor al împăraţilor. Iar căpătîiul pe care Îşi pleacă capul Cel ce a alcătuit patul este aurul dogmelor curate. Iar cele nearătate şi ascunse

141. Naşterea din nou are loc prin botez. Prin el, firea noastră primeşte puterea dumnezeiască în sine, scufundîndu-se în Duhul lui Hristos. Această putere o face din lemn, aur, sau argint, sau porfiră, sau îi dă seva rodirii unor fructe, care întrec puterile ei naturale.

ale patului se înfrumusețează cu conștiința curată a pietrelor prețioase, care înseamnă dragostea fetelor Ierusalimului [142].

Iar dacă ar voi cineva să spună că pat e toată Biserica și ar împărți părțile patului în grupuri de persoane, după deosebirea lucrărilor lor, cum s-a spus mai înainte, tîlcuirea ar putea și în felul acesta să asemene părțile patului cu fiecare ceată din cele rînduite în Biserică. E ceea ce zice Apostolul, că: «Dumnezeu a rînduit în Biserică întîi pe apostoli, al doilea, pe prooroci, al treilea, pe dascăli» (I Cor., 12, 28), apoi fiecare ceată în parte, spre desăvîrșirea sfinților. Astfel, prin numele celor ce țin de alcătuirea patului, trebuie să înțelegem pe preoți și pe învățători și fecioria cinstită, care scînteiază în lăuntrul patului prin curăția virtuților, ca strălucirea pietrelor prețioase.

Dar atît despre acestea. Iar cuvîntul ce urmează cuprinde un îndemn către fiicele Ierusalimului, dat de mireasă. Căci precum marele Pavel își socotea drept pagubă să nu facă pe toți părtași de bunurile sale și de aceea zice către auzitori acestea: «Faceți-vă ca mine, căci și eu am fost odinioară ca voi» (I Cor., 11, 1) și: «Fiți următori mie, precum și eu, lui Hristos», așa și mireasa aceasta iubitoare de oameni, învrednicindu-se de tainele dumnezeiești ale Stăpînului, cînd vede patul și se face lectică a împăratului, strigă către tinere — iar acestea sînt sufletele celor ce se mîntuiesc: pînă cînd stați încuiate în peștera vieții? Ieșiți din valurile firii și priviți vederea minunată. După ce v-ați făcut fiice ale Sionului, priviți cununa ce împodobește patul Împăratului, pe care maica Lui I-a așezat-o, după cuvîntul Proorocului, care zice: «Pus-ai pe capul Lui cunună de piatră scumpă» (Ps. 20, 4). Desigur, nimeni din cei ce cercetează cu judecată cuvintele lui Dumnezeu nu se va împiedica de amănuntul că e pomenită Maica, în loc de Tatăl, cunoscînd că același înțeles îl au amîndouă, pentru că dumnezeirea nu e nici bărbat, nici femeie. Căci cum s-ar înțelege așa ceva la dumnezeire, cînd nici la noi, ca oameni, nu va rămîne această deosebire pururea? Ci cînd vom fi toți una în Hristos, vom dezbrăca semnele acestei deosebiri, împreună cu întreg omul vechi. De aceea, orice nume folosit pentru arătarea firii necreate are același înțeles, nici femeia, nici bărbatul neîntinînd înțelesul firii nepătate [143]. De aceea se spune

142. Stîlpii Bisericii sînt vestitorii cuvîntului strălucitor ca argintul. Porfira e veșmîntul curat și împărătesc al viețuirii acelora în curăție. În dogme, Hristos Și-a coborît (înțelegerea) capul la măsura capului nostru (înțelegerii noastre) prin întrupare. Fără aceste dogme curate, Biserica e ca fără cap. În lăuntrul ascuns al Bisericii se află ca niște pietre prețioase dragostea de Hristos a sufletelor credincioase, fiicele Ierusalimului. În ele Se odihnește Hristos-Împăratul.

143. Dacă în Hristos nu e nici bărbat, nici femeie, depășindu-se — dacă nu fiziologic, desigur în simțire — această deosebire în omenescul general, se poate spune că cu atît mai mult în Dumnezeu nu există nici bărbătescul, nici femeiescul, ca sim-

în Evanghelie că Tatăl face nunta şi Proorocul zice către Dumnezeu: «Pus-ai pe capul Lui cunună de piatră scumpă» (Ps. 20, 4), iar aici se zice că Maica pune cununa Mirelui. Căci nu e nici o deosebire a numi pe Dumnezeu Unul-Născut Fiu al lui Dumnezeu sau Fiu al iubirii Lui, după cuvîntul lui Pavel, dat fiind că prin fiecare nume se arată acelaşi lucru: puterea care-l conduce, ca mire, spre convieţuirea cu noi. Ieşiţi, deci, zice mireasa către tinere, şi faceţi-vă fiice ale Sionului, ca de pe acest loc de observaţie (căci aşa se tălmăceşte Sionul), să puteţi privi vederea minunată: pe Mirele purtător de cunună. Iar împletitorul acestei cununi este Iubirea, pe care fie că o va numi cineva maică, fie iubire, nu va greşi. Căci, după cuvîntul lui Ioan, Dumnezeu este iubire. Iar de această cunună, mireasa spune că El Se veseleşte, bucurîndu-Se de această podoabă de nuntă. Căci Se bucură cu adevărat Cel ce Şi-a făcut Biserica soţie, încununîndu-Se cu virtuţile care strălucesc în ea [144].

Dar e mai bine să cităm înseşi cuvintele dumnezeieşti, după literă, care spun aşa: «Ieşiţi şi vedeţi, fiice ale Sionului, pe împăratul Solomon, cu cununa cu care l-a încununat pe el maica lui, în ziua cununiei lui şi în ziua bucuriei inimii lui».

Şi rostind cuvîntul acesta, iubirea de oameni a miresei, prin care, după pilda Stăpînului, şi ea vrea ca toţi să se mîntuiască şi la cunoştinţa adevărului să vie (I Tim., 2, 4), o face mai frumoasă. Iar El (dăruind această iubire) se face vestitorul şi zugravul frumuseţii ei [145]. Căci nu laudă numai simplu frumuseţea ei, ci se opreşte cu cuvîntul la fiecare din părţile ei, lăudîndu-i fiecare mădular prin comparaţie şi asemănare. Şi zice aşa: «Iată, bună eşti, apropiata mea, iată bună eşti» [146]. Căci cea care a imitat voia iubitoare de oameni a Stăpînului şi a poruncit tinerelor să iasă, după pilda lui Avraam, fiecare din pămîntul ei şi din rudenia ei cu simţurile, ca să vadă pe Mirele curat, purtînd cununa unirii cu Biserica, cu adevărat este apropiată de bunătatea Stăpînului, ca una ce s-a apropiat de Dumnezeu, prin iubirea de aproapele. Deci zice către ea Cuvîntul: «Bună eşti», fiindcă te-ai apropiat de bine, prin alegerea cea bună. Iar repetarea laudei arată că mărturia este

ţiri deosebite, ci întrucît bărbatul şi femeia sînt după chipul Lui, El le cuprinde pe amîndouă, deşi depăşeşte deosebirea lor de simţiri.

144. Prin faptul că Hristos Şi-a făcut Biserica soţie, cununa Lui a devenit şi a ei, şi vice-versa. Virtuţile ce strălucesc în ea sînt din puterea Lui. Dar tocmai de aceea ele Îl vestesc pe El şi sînt o podoabă a Lui.

145. Iubirea de oameni a miresei, prin care ea îndeamnă pe toţi să primească iubirea de la Hristos, e de la Hristos, e în fond iubirea Lui. Prin aceasta El o face mai frumoasă. Dar prin aceasta şi El Însuşi îi vesteşte şi-i zugrăveşte frumuseţea.

146. Cuvîntul grec καλή are îndoitul înţeles de bună şi de frumoasă. De aceea, prin bunătatea miresei se înţelege aci şi frumuseţea ei. Cuvîntul Mirelui către ea poate fi înţeles şi ca o laudă a frumuseţii ei.

nemincinoasă. Căci legea dumnezeiască hotărăşte ca prin mărturia îndoită să se întărească adevărul. De aceea zice: «Iată bună eşti, apropiata mea, iată, bună eşti». Dar — pentru că toată Biserica este un trup al lui Hristos, iar în trupul cel unul, cum zice Apostolul, sînt multe mădulare, şi mădularele nu au toate aceeaşi lucrare, ci pe unul l-a zidit Dumnezeu în trup ca ochi, altul a fost sădit ca ureche, alţii sînt, prin lucrarea puterilor, mîini, şi cei ce poartă poverile se zic picioare — mai e şi o lucrare a gustului şi a mirosului, şi aşa toate pe rînd, din care se alcătuieşte trupul omenesc; căci e cu putinţă a afla în trupul comun al Bisericii, şi buze şi dinţi şi limbă, sîni, pîntece şi grumaz; ba, precum zice Pavel, «Şi cele ce par că sînt părţi de ruşine ale trupului». De aceea, privitorul frumuseţii tuturor mădularelor care i-au plăcut din trupul întreg laudă pe fiecare din ele potrivit cu ceea ce i se cuvine.

Şi îşi începe laudele de la mădularele cele mai de căpetenie. Căci care e mai de cinste între mădularele noastre ca ochii? Prin ei se priveşte lumina, prin ei se recunosc prietenii şi duşmanii, prin ei deosebim ceea ce e al nostru şi ceea ce ne e străin. Ei ne sînt îndreptători şi învăţători în orice lucru şi călăuze înnăscute şi nedespărţite în călătoria nerătăcită. Ei sînt aşezaţi deasupra celorlalte simţuri, iar prin aceasta ni se arată folosul cel mare ce-l avem de la ei.

Fără îndoială, e vădit auzitorilor spre ce mădulare ale Bisericii se îndreaptă lauda ochilor. Ochi era Samuel, văzătorul, căci aşa se numea. Ochi, Iezechiel, cel rînduit de Dumnezeu să supravegheze pentru mîntuirea celor păziţi de el. Ochi, Miheia, văzătorul, şi Moise, privitorul care era numit, de aceea, şi dumnezeu. Ochi erau toţi aceştia, fiind rînduiţi spre călăuzirea poporului. Pe aceştia oamenii de atunci îi şi numeau văzători. Dar şi acum, cei ce deţin locul acesta în trupul Bisericii şi sînt rînduiţi să supravegheze se numesc în sens propriu ochi, dacă privesc cu luare aminte spre Soarele dreptăţii, neslăbindu-şi vederea prin faptele întunericului, şi dacă deosebesc ceea ce le e propriu de ceea ce le e străin, prin aceea că cunosc că tot ce e aparent şi vremelnic e străin firii noastre şi tot ce aşteptăm prin nădejde şi rămîne ca o agoniseală în veci nejefuită, ne e propriu. O slujbă a ochilor e şi aceea de a cunoaşte pe prieten şi pe duşman, ca pe prietenul adevărat să-l iubim din toată inima şi sufletul şi puterea, iar duşmanului vieţii noastre să-i arătăm ură deplină. Dar şi cel ce arată cele ce trebuie făcute şi învaţă cele de folos şi călăuzeşte pe drumul ce duce la Dumnezeu împlineşte cu osîrdie slujba ochiului curat şi sănătos, strălucind înaintea celorlalţi prin pilda vieţuirii înalte. Deci şi el e asemenea ochilor trupeşti.

Pentru aceasta, de aci începe cuvîntul să laude frumusețea miresei, zicînd: «Ochii tăi, porumbei». Căci văzînd pe cei ridicați la treapta de ochi neîntinați de rău, lăudînd simplitatea și nevinovăția viețuirii lor, i-a numit porumbei. Căci e proprie porumbeilor nevinovăția. Sau poate cuvîntul face, prin aceasta, chiar lauda ochilor. Fiindcă fapta vederii e pricinuită de chipurile văzute. Căci căzînd acestea prin fire pe pupila curată, cînd privește cineva spre un lucru oarecare, primind chipul lucrului acesta, poartă în sine înfățișarea lui, întocmai ca o oglindă. Deci cînd cel ce a primit în Biserică această putere văzătoare nu privește spre nimic material și trupesc, se înfăptuiește prin el o lucrare a ochilor, prin care recunoaște pe prieten și pe dușman.

Pentru aceasta, de aci începe cuvîntul să laude frumusețea miresei, zicînd: «Ochii tăi, porumbei». Prin aceasta descrie pe înainte-stătătorii care, avînd slujba de ochi, au o viață duhovnicească și nematerială [147]. Iar această viață își ia forma prin harul Sfîntului Duh. Drept aceea, lauda cea mai desăvîrșită a ochilor este să-și fi format chipul vieții lor după harul Sfîntului Duh. Căci Duhul Sfînt e porumbel [148].

Dar sînt lăudați amîndoi ochii, ca întreg omul să se împărtășească de laudă, atît cel văzut, cît și cel ascuns. De aceea a adăugat la laudă și un alt cuvînt covîrșitor, spunînd: «afară de tăcerea ta». Căci viața cea bună are o parte arătată, care este cunoscută oamenilor, și alta ascunsă și negrăită, văzută numai de Dumnezeu. Deci Cel ce vede ceea ce nu s-a săvîrșit și privește la cele ascunse mărturisește că în persoana lăudată e mai mult ceea ce se tace, decît ceea ce se vede, zicînd:

147. Se descriu multele slujiri ale contemplativului sau ale văzătorului. Contemplația (vederea sufletească) nu e o lucrare teoretică, ci are multe slujiri practice. Sufletul acestuia, prin cunoașterea lui superioară, călăuzește poporul spre mîntuire. Episcopul în Biserică își are și el numele de la «vedere», supraveghere, cunoaștere, avînd ca slujire de căpetenie călăuzirea poporului credincios spre mîntuire. Văzătorii au slujba călăuzirii spre mîntuire pentru că știu să deosebească ceea ce duce la viața netrecătoare și e esențial vieții adevărate, de ceea ce pare să fie esențial și netrecător, dar de fapt e vremelnic și neesențial. Ei umblă de aceea în lumină, nu petrec în întuneric. Ei biruiesc chiar în viețuirea lor ispitele ce-i atrag spre cele vremelnice și spre întuneric și ajută și pe ceilalți chiar prin pilda lor să biruiască ispitele vrăjmașilor, care abat firea noastră de la înaintarea pe calea ce-i este proprie. Văzătorii sau contemplativii în acest sens sînt ochii Bisericii. Atribuindu-le o viață «nematerială», care e totuși în trup, sfîntul Grigorie arată că atunci cînd vorbește de viața netrupească în viața viitoare, nu înțelege o viață fără de trup.

148. Cea mai înaltă calitate a vederii este curăția. Cine are vederea sufletească curată vede limpede și în același timp curat, din punct de vedere moral, cele ce există și cele ce trebuie făcute. Nu e nici viclenie, nici tulburare în vederea lui. Nu vede realitatea nici strîmbată, nici micșorată, o vede întreagă și o vede curat și nevinovat. Privirea curată e totodată o privire nevinovată. Curăția privirii are două înțelesuri: privire netulburată a realității și privire sufletească nevinovată. Existența întreagă și așa cum e o vede cel nevinovat. Numai acesta va și merge pe drumul drept și va îndruma și pe alții. Dar vederea curată în ambele înțelesuri e un dar al Duhului Sfînt, Care e Duhul adevărului și Care curățește de toată spurcăciunea.

«Ochii tăi, porumbei, afară de tăcerea ta». Căci ceea ce se admiră în tăcere e în afară de ceea ce s-a lăudat [149].

Apoi în cele următoare duce mai departe lauda frumuseții, mutînd cuvîntul la păr și zicînd : «Părul tău, ca turmele caprelor ce se arată din Galaad» [150]. Mai întîi trebuie înțeleasă firea părului. Apoi se va cunoaște lauda ce o dăruiește cuvîntul miresei prin amintirea părului. Pavel a numit părul slava capului femeii, spunînd că i s-a dat femeii în loc de acoperămînt. Dar acoperămîntul ce i se cuvine e rușinea și neprihănirea femeii. Căci scrie : «Se cuvine femeilor ce se făgăduiesc vieții de evlavie, să se împodobească cu rușine și cu neprihănire» (I Tim., 2, 10). Din acestea trebuie să înțelegem, prin înțelepciunea lui Pavel, că părul capului care împodobește femeia e rușinea și neprihănirea ei. Căci nu se cuvine să cugetăm în sufletul ce se făgăduiește evlaviei altă slavă, decît rușinea și neprihănirea, pe care a numit-o păr, și pe care, cînd nu o are, rușinează capul ei, precum zice Apostolul.

Iar dacă acestea le-a cugetat Pavel despre păr, cuvintele Apostolului alcătuiesc o laudă a Bisericii. Acesta e rostul cuvintelor despre păr în textul de față, în care se zice : «Părul tău, ca turmele caprelor ce se arată din Galaad». Prin acestea, cuvîntul laudă viețuirea virtuoasă.

Dar se cuvine să mai adăugăm la cuvîntul despre păr, că părul e lipsit de orice simțire vitală. Și nu puțin sporește lauda și faptul că în păr nu e nici simțire de durere, nici de plăcere. Căci trupul din care crește părul simte durerea cînd părul e smuls, dar părul însuși nu simte ceea ce se întîmplă cu el, nici de e tăiat, nici de e ars, nici de îl supunem la cine știe ce îngrijire. Iar lipsa simțirii e proprie morților. Deci cel ce nu primește nici o simțire de cele ce sînt cunoscute în lumea aceasta, neumflîndu-se de slavă și cinstire, nici îndurerîndu-se de ocară și de necinste, ci rămînînd la fel în aceste două stări contrare, e asemenea părului lăudat al miresei, ca unul ce s-a făcut cu totul mort și nemișcat față de lucrurile lumii, fie că sînt așa, fie altfel.

În privința faptului că podoaba părului e asemănată cu turmele caprelor ce se arată din Galaad, încă nu ne-am putut hotărî ce trebuie să înțelegem în chip sigur prin aceasta. Bănuim însă că, precum împăratul, prefăcînd arborii Libanului în aur, argint și porfiră, și-a pregătit sieși pat, așa a știut Păstorul cel bun să ia turmele de capre și să prefacă în oi caprele muntelui Galaad. Iar acesta este numele unui munte străin, care află un har atît de mare, că cei ce au urmat dintre

149. În traducerea sfîntului Grigorie de Nyssa e «afară de tăcerea ta». Adică ochii tăi exprimă nevinovăția; dar exprimă și mai mult prin tăcerea ta; sau, sînt în ochii tăi multe, pe care nu le putem exprima, ci trebuie să le admirăm în tăcere.

150. Caprele ce se arată din Galaad sînt acelea dintre neamuri care, crezînd în Hristos, sînt prefăcute de Acesta în oile turmei Lui.

neamuri Păstorului celui bun au primit, în frumoasa podoabă a miresei, rolul părului, prin care se închipuieşte neprihănirea, sfiala, înfrînarea şi mortificarea trupului, potrivit cu înţelesul arătat mai înainte.

Sau poate ajută la înţelegerea caprelor şi Ilie, care s-a înţelepţit timp îndelungat pe muntele Galaad, dînd cel mai mult pilda unei vieţi de înfrînare, a unei vieţi aspre, cu părul des, acoperit cu piele de capră, în loc de veşmînt moale. Deci, toţi cei ce şi-au făcut viaţa lor asemenea proorocului acela se fac podoabă a Bisericii, deprinzînd virtutea în cete (după modul de acum al filosofiei), unii cu alţii [151]. Iar faptul că aceste turme se descoperă din Galaad arată minunea şi mai covîrşitoare, că mutarea noastră la filosofia cea după Dumnezeu s-a făcut de la viaţa păgînească. Căci nu muntele Sionului cel sfînt s-a făcut începătorul unei astfel de vieţuiri, ci neamurile care slujeau idolilor au venit la o aşa de mare schimbare a vieţii, ca să înfrumuseţeze capul miresei cu podoabele virtuţii.

Apoi, cuvîntul trece, în continuarea laudei, la dinţi, sărind peste lauda gurii şi a buzelor. Nici aceasta nu se cuvinte să o lăsăm necercetată. De ce sînt amintiţi în laudă dinţii înaintea buzelor? Poate ar zice cineva că, vrînd să arate frumuseţea mai strălucitoare, înfăţişează zîmbetul gurii prin descrierea dinţilor. Dar eu, gîndind la altceva, socotesc că din altă cauză a lăudat frumuseţea dinţilor înainte de frumuseţea gurii [152]. Căci după aceasta n-a lăsat nici buzele nelăudate, spunînd că buzele ei sînt o cordeluţă roşie şi că grăirea lor este frumoasă. Deci ce gîndesc despre aceasta? Cea mai bună ordine în învăţătură este ca mai întîi să înveţi tu însuţi şi apoi să grăieşti. Iar de va spune cineva că învăţăturile sînt mîncările sufletului, nu se va abate de la ceea ce se cuvine. Precum, deci, sfărîmînd în dinţi hrana trupească, o pregătim pentru măruntaiele noastre, în acelaşi fel se află în suflet o putere care mărunţeşte învăţăturile. Şi prin aceasta se face folositoare învăţătura celui ce o primeşte. Aşadar socotesc că, folosind un chip, cuvîntul numeşte dinţi pe învăţătorii care împărtăşesc învăţăturile cu judecată, făcîndu-le uşor de primit şi folositoare. De aceea sînt lăudaţi mai întîi dinţii, apoi se adaugă lauda buzelor. Căci n-ar înflori buzele de frumuseţea cuvîntului, dacă n-ar mijloci dinţii, printr-o pătrundere mai oste-

151. E vorba de călugării din mînăstirile de obşte, care se înmulţiseră în vremea lui Grigorie de Nyssa, deprinzîndu-se în adevărata filosofie, cum se numea atunci înţelepciunea arătată practic în virtuţi.

152. Dinţii reprezintă în general puterea înţelegerii, care subţiază înţelesul imaginilor materiale şi chiar a legii ca întreg, care ne dă de înţeles, prin acte referitoare la trup, acte referitoare la suflet. Aşa se face legea străvezie, sau se preface din trupească, în duhovnicească; sau dintr-o sumă de porunci prin care se pune în rînduială viaţa trupească, într-o sumă de sfaturi prin care se pune rînduială în viaţa sufletească; sau sufletul se uneşte cu Dumnezeu.

nitoare a învățăturii, darul cuvintelor. Aceasta am înțeles că e cauza pentru care sînt lăudați dinții în ordinea aceasta.

Dar e timpul să cercetăm și conținutul însuși al laudei; pentru ce, adică, aseamănă frumusețea dinților cu turmele tunse ce ies acum din scăldătoare, care toate au la fel gemeni. Lauda e, după literă, astfel: «Dinții tăi, ca turmele celor tunse ce s-au suit din scăldătoare, care toate au gemeni și nu e nici una între ele stearpă». Dacă privim la partea trupească a imaginii, nu știm cum ar putea spune cineva că trebuie lăudați dinții pentru asemănarea lor cu turmele roditoare. Căci lauda dinților stă în tăria și așezarea armonioasă a lor și în faptul că sînt împlîntați neclintit în gingii prin armonia lor egală și bine înșirată. Dar nu se poate înțelege ușor cum turmele, ce se suie din scăldătoare, împrăștiate pe deal cu gemenii lor, înfățișează, prin imaginea lor, frumusețea dinților. Căci aceștia sînt rînduiți armonios în șir, lipiți unul de altul, iar acelea sînt împrăștiate, rărindu-se în căutarea pășunii. Dar nu e potrivit nici altfel să se asemene un animal îmbrăcat în lînă cu dintele cel gol după fire [153].

Așadar trebuie cercetat de ce Cel ce împodobește șiragul armonios al dinților cu laude aseamănă frumusețea lor cu turmele ce au gemeni, care sînt tunse de lînă și s-au curățit de murdăria trupului în scăldătoare? Ce vom descoperi în acestea? Cei ce mărturisesc tainele dumnezeiești printr-o tîlcuire mai clară, ca să se facă această hrană duhovnicească ușor de primit de trupul Bisericii, săvîrșesc lucrul dinților, luînd în gura lor pîinea cuvîntului (Scripturii) groasă și vîrtoasă și printr-o pătrundere mai amănunțită făcînd-o ușor de mîncat sufletelor care o primesc. E ceea ce face (căci e mai bine să înfățișăm înțelesul prin pilde), fericitul Pavel, care, aci ne pune înainte porunca legii în chip simplu și nepregătit, ca pe o bucată nedumicată, zicînd: «Să nu legi gura boului care treieră» (I Cor., 9, 9), aci, subțiind-o prin tîlcuire, face scopul legii ușor de înțeles, zicînd: «Oare de boi se îngrijește Dumnezeu, nu pentru noi s-a scris?» (I Cor., 9, 9). Dar și alte multe de acest fel găsim la el. De pildă: «Avraam avea doi fii: unul, din slujnică și unul, din cea liberă» (Gal., 4, 22 urm.). Aceasta e pîinea neprelucrată. Dar cînd o subțiază, făcînd-o ușor de mîncat celor ce se hrănesc, strămută istoria la cele două Testamente, la cel care a născut în robie și la cel care a eliberat din robie. La fel luînd toată legea — ca să nu zăbovim vorbind de fiecare amănunt pe rînd — ca pe un corp gros, o sub-

153. Turmele celor tunse asemănate cu dinții sînt arătate ca urcînd pe muntele Galaad, ceea ce înseamnă că cei ce mărunțesc învățăturile în Biserică pentru a le da celorlalți ușoare de mistuit, trebuie să urce neîncetat la o tot mai deplină înțelegere amănunțită a lor.

ţiază prin tîlcuire, făcînd-o, din trupească, duhovnicească, spunînd: «Ştim că legea e duhovnicească» (Rom., 7, 14).

Deci ceea ce am înţeles de la Pavel, că Biserica are nevoie de dinţi, care fac clare dogmele, mărunţindu-le, aceasta o spunem şi despre tot cel ce ne lămureşte, după pilda aceluia, cele de taină. Aşadar, cei ce ne subţiază iarba neprelucrată a cuvintelor dumnezeieşti şi ne-o rumegă sînt dinţi ai Bisericii. Precum descrie, deci, dumnezeiescul Apostol viaţa celor ce doresc buna slujire a supravegherii (episcopiei), spunînd pe rînd cum trebuie să fie cel ce primeşte preoţia şi că pe lîngă toate trebuie să aibă şi darul învăţătorului, tot aşa voieşte aci Scriptura ca cei rînduiţi în Biserică în slujba de dinţi să fie mai întîi tunşi, adică dezbrăcaţi de toată povara materială, apoi curăţiţi, prin baia conştiinţei, de toată întinăciunea trupului şi a duhului; pe lîngă acestea, să urce pururea prin înaintare şi niciodată să nu fie traşi iarăşi în prăpastie. În sfîrşit, să fie împodobiţi cu îndoita naştere a bunei rodiri în tot felul de virtute şi să nu fie fără rod în nici una din străduinţele cele bune.

Iar rodul îndoit e chipul împlinirii îndoite a celor cugetate de noi, ca să fie dinţii aceştia născători de gemeni, născînd în suflet nepătimirea, iar în viaţa trupească buna cuviinţă. La acestea adaugă, potrivit ordinii, lauda cuvenită buzelor, asemănînd frumuseţea lor cu o cordeluţă roşie, căreia îi dă şi tîlcuirea, numind cordeluţa grăire frumoasă. Iar aceasta s-a explicat în cele dinainte, arătîndu-se cum prin lucrarea dinţilor înfloreşte frumuseţea pe buze. Căci prin dinţi, adică prin propovăduirea învăţăturilor, grăieşte totodată gura Bisericii. De aceea, mai întîi se tund şi se spală dinţii şi nu rămîn sterpi, ci zămislesc gemeni, şi apoi înfloresc buzele în culoarea roşie, cînd toată Biserica, prin conglăsuirea în bine, se face perechea de buze a unei singure guri şi a unui singur glas.

Iar pilduirea frumuseţii este îndoită. Căci nu spune simplu că buzele sînt o cordeluţă, ci a adaus şi floarea unei culori, ca prin amîndouă să se împodobească gura Bisericii, atît prin cordeluţă cît şi prin culoarea ei roşie, potrivit cu fiecare în chip deosebit. Prin cordeluţă e îndemnată să conglăsuiască în învăţătura ei, ca toată aceasta să fie un fir şi un lanţ împletit din felurite idei. Iar prin culoarea roşie e îndemnată să privească la sîngele prin care am fost izbăviţi şi să poarte în gură mărturisirea Celui ce ne-a răscumpărat prin sînge [154]. Căci din amîndouă

154. Perechea de buze e ca o cordeluţă, pentru că învăţătura propovăduită de Biserică alcătuieşte un fir continuu, în care punctele învăţate se înşiră ca într-un întreg organic. Dar pentru acest fir continuu al învăţăturii se mai cere şi o conglăsuire prin iubire în Biserică. Altfel s-ar naşte o dezbinare în vorbirea buzelor celor din Biserică.

acestea se împletește podoaba Bisericii prin buze, cînd strălucește pe de o parte credința mărturisirii și pe de alta se împletește iubirea cu credința. Și dacă trebuie să cuprindem pilduirea într-o definiție, vom defini astfel ceea ce s-a spus : Cordeluța roșie este «credința lucrătoare prin iubire» (Gal., 5, 6). Căci în roșu se arată credința, iar prin cordeluță se închipuiește iubirea. Prin acesta mărturisește adevărul că buzele miresei sînt împodobite [155].

Iar grăirea frumoasă nu are nevoie de vreo explicare mai amănunțită, sau de altă tîlcuire. Căci Apostolul a lămurit că această grăire e cuvîntul credinței, pe care îl predicăm : «De vei mărturisi cu gura ta pe Domnul Iisus și vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a sculat pe El din morți, te vei mîntui. Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire» (Rom., 10, 9—10) [156]. Dar tocmai aceasta este grăirea frumoasă, prin care buzele Bisericii înfloresc frumos ca o cordeluță roșie [157].

După frumusețea gurii, Mirele Se desfată de roșața obrazului. Iar obiceiul numește partea aceasta a feței, folosind o imagine, «rodie». Deci aseamănă obrazul cu coaja rodiei, zugrăvind lauda lui prin aceste cuvinte : «Ca o coajă de rodie obrazul tău, sub vălul tău».

E ușor să înțeleagă fiecare, din înșirarea celor tîlcuite, că ceea ce se laudă aci e rușinea (pudoarea). Căci înfățișînd cuvîntul Biserica în chipul Miresei și dînd, în descrierea frumuseții feței, atenția cuvenită fiecărei virtuți pe rînd, acum, prin roșața ce arde în obraz laudă în mod cuvenit neprihănirea, împodobind-o cu rușinea, prin chipul rodiei. Căci fructul acesta cu coaja aspră și de nemistuit se aseamănă cu virtutea neprihănirii. Căci precum asprimea cojii rodiei hrănește și păzește dulceața fructului pe care îl cuprinde, așa viața aspră, înfrînată și uscată se face paznică a bunătăților neprihănirii.

155. Firul cel unul al învățăturii Bisericii e colorat în roșu, pentru că e înviorat de mărturisirea credinței în puterea mîntuitoare a sîngelui lui Hristos, vărsat pe cruce. Acest fir nu are unitatea învățăturii logice teoretice, care n-are putere mîntuitoare, ci unitatea ce i-o dă credința în același sînge mîntuitor al lui Hristos, Care străbate toate punctele ei și pe toți îi unește în credință și îi mîntuiește. Propriu-zis, acest sînge, vărsat din iubirea de oameni, dă buzelor puterea mărturisirii învățăturii celei una și mîntuitoare și-i ține pe toți, prin iubire, în aceeași Biserică sau în același Hristos.

156. Iar această învățătură unitară care nu e decît credința în puterea mîntuitoare a aceluiași sînge al lui Hristos, mărturisită de toți, îi unește pe toți nu numai prin credința în Hristos, ci și prin iubirea comună față de El, Care S-a jertfit pentru el. Iar această iubire mărturisitoare își găsește un chip foarte potrivit în cordeluța neîntreruptă a buzelor roșii ale Bisericii. Căci prin buze se rostește o convingere și prin buzele roșii unite ca o cordeluță se arată iubirea.

157. Sfîntul Grigorie de Nyssa găsește și altfel decît în nota de mai sus închipuirea credinței ca iubire în cordeluța roșie : după el, roșul închipuie credința care e totdeauna înfocată și care se hrănește din sîngele lui Hristos, iar cordeluța închipuie iubirea, pentru că unește cele două buze într-o unitate. Dar simbolurile au înțelesuri multiple.

Şi e îndoită şi aci lauda acestei virtuţi, anume, una pentru cele ce apar în viaţa cuviincioasă, şi alta, pentru cele ce se săvîrşesc întru nepătimirea sufletului, «a căror laudă, precum zice Apostolul, nu e de la oameni, ci de la Dumnezeu» (Rom., 2, 29). Căci pudoarea care străluceşte în cele ce se săvîrşesc îşi are lauda proprie din cele ce se văd; iar în afară de acestea sînt minunile tăcute şi ascunse, care nu se văd decît de ochiul acela care vede cele ascunse [158].

Iar prin cele ce urmează după acestea, învăţăm că tot ce se săvîrşeşte de sfinţii purtători de Dumnezeu s-a făcut chip (tip) pentru faptele săvîrşite de virtute. Căsătoriile, strămutările, războaiele, zidirile de case, toate au închipuit, după un înţeles oarecare, viaţa de după aceea, şi au fost îndemn pentru ea. «Căci acestea s-au scris, zice, spre îndemnul nostru, la care au ajuns sfîrşitul veacurilor» (cf. I Cor. 10, 11; Rom., 15, 4). Războiul împotriva celor de alt neam ne sfătuieşte să ne îmbărbătăm împotriva păcatului. Iar străduinţa după căsătorie ne îndeamnă, prin ghicitură, la împreună-locuire cu virtuţile. De asemenea, strămutarea ne dă de înţeles sălăşluirea în viaţa virtuoasă. Iar străduinţele lor pentru zidirea de case ne poruncesc să ne îngrijim de casele noastre cele zidite prin virtute. De aceea mie mi se pare că turnul acela vestit, în care David, privind la propăşirea Bisericii, aşează cele mai preţioase dintre prăzi, preînchipuia, prin această faptă, cele ce le năzuim prin virtute. Căci se arată întinzîndu-se peste toate spre înăţimea unui vîrf şi a fost socotit potrivit, în vremea aceea, pentru paza prăzilor, cîte şi le făcea împăratul cîştig propriu, împreună cu alte bunuri, cînd robea pe cei de alt neam. Deci împăratul (Solomon) a arătat, prin înţelepciunea lui, că urmărind David un bine pe seama vieţii omeneşti, a înfăţişat un sfat pentru viaţa de după aceea, prin zidirea turnului. Căci vrînd să laude frumuseţea fiecărui mădular al întregului trup al Bisericii, prin asemănarea lui cu ceva, în cele următoare descriind cum se cuvine să fie cei ce deţin în popor locul grumazului, aminteşte de turnul acesta, care se numeşte al lui David, dar se cunoaşte şi din stîlpi. Căci prin «talpiot» se numesc stîlpii.

Dar iată textul: «Grumazul tău ca turnul lui David, zidit în talpiot [159]. Mii de scuturi atîrnă pe el, toate arme de viteji». Zidirea materială a turnului îşi are renumele ei de la faptul că e operă a împăratului David şi de la faima locului, ca şi de la armele aşezate în el, scuturi şi lănci, a căror mulţime o înseamnă Scriptura prin cuvîntul «mii». Dar

158. Sfîntul Grigorie de Nyssa a tradus şi aci, ca şi în lauda ochilor, cuvintele «sub vălul tău», prin «afară de tăcerea ta». El poate deci spune că pudoarea miresei se arată nu numai în cuviinţa purtărilor, ci şi în tăcerea ei; dar aceasta se arată şi printr-un văl a cărui frumuseţe poate ispiti pe alţii şi o poate ispiti pe ea însăşi la păcat.

159. Versiunea românească a Sfintei Scripturi, în ediţia din 1914, traduce «zidiţi spre întărire».

ținta noastră este să cunoaștem înțelesul cuvîntului dumnezeiesc: cum se aseamănă cu turnul acesta partea aceea a Bisericii al cărei nume e «grumaz»?

Deci mai întîi se cuvine să cercetăm care parte din trupul nostru se cheamă cu numele grumaz, apoi să aplicăm acest nume unui mădular al Bisericii. Grumaz se numește ceea ce e înrădăcinat în mijlocul umerilor, susținînd pe sine capul și alcătuind temelia pentru ceea ce e așezat deasupra, a cărei parte dinapoi se sprijină pe oase, iar cea dinainte e liberă de împrejmuirea oaselor. Iar natura acestor oase nu e neîntreruptă și neîmpărțită, după asemănarea cotului sau a tibiei, ci osul acesta fiind împărțit de multe ori în formă de vertebre, unirea dintre ele se face prin nervuri și prin legăturile crescute din ele și prin măduva așezată în el ca într-un fluier ce trece prin mijloc, al cărei înveliș se unește cu membrana (meningea), iar miezul, cu encefalul. Iar în partea dinainte, grumazul cuprinde deschizătura, care primește aerul ce pătrunde de afară și curge înăuntru, prin ceea ce se reînviorează focul din inimă, pentru lucrarea lui cea după fire. Dar cuprinde și vasele ce slujesc hrănirii, ducînd prin gîtlej și laringe tot ce se introduce prin gură spre stomacul care primește acestea. Însă grumazul mai are și un alt mădular deosebit, afară de celelalte. Căci în partea de sus a deschizăturii este locul de pregătire (laboratorul) al glasului, în care au fost întocmite toate organele vocii, prin care se naște sunetul, întrucît deschizătura e pusă în mișcare, de jur împrejur, de aerul care iese.

După ce am descris astfel acest mădular trupesc, e ușor ca prin cele ce au fost înfățișate în el să înțelegem grumazul trupului bisericesc; adică ce este și se numește grumazul, care primește numele acesta datorită unor lucrări corespunzătoare și se aseamănă cu turnul lui David.

Mai întîi, ceea ce este de fapt primul lucru, numele acesta îl poartă cel ce susține pe sine capul totului, adică acel cap care este Hristos, din care tot trupul se încheagă și se articulează. Pe lîngă aceasta, el este primitor al Duhului, Care face inima noastră înfocată; apoi slujește cuvîntului, prin glasul bine răsunător. Căci nu pentru altceva a întocmit Dumnezeu glasul omenesc în firea omenească, decît ca să fie unealtă a cuvîntului, articulînd prin sine mișcările inimii. Are, apoi, grumazul acesta și lucrarea de hrănire, adică slujirea învățăturii, prin care se păstrează puterea întregului trup al Bisericii. Căci curgînd pururea hrana, trupul rămîne în ființă, iar lipsind aceasta, se veștejește și se strică. El e legat și de așezarea bine orînduită a vertebrelor, întrucît prin el toți cei ce sînt în popor alcătuiesc, prin legătura păcii, un singur mădular, care se apleacă și se ridică și se întoarce, cu mișcări ușoare, în fiecare

din laturi. Un astfel de grumaz a fost Pavel și oricine a dus o viață dreaptă, urmînd pilda lui. Căci a purtat numele Domnului, făcîndu-se Stăpînului vas al alegerii, și s-a articulat astfel întru totul în El, Capul tuturor, încît în toate cîte le grăia nu mai era el cel ce le grăia, ci Capul lui le rostea, precum a arătat corintenilor pe Hristos grăind și vorbind în sine (II Cor., 13, 3). Astfel traheia lui era bine glăsuitoare și bine sunătoare, articulînd prin Sfîntul Duh cuvîntul adevărului. Astfel laringele lui se îndulcea totdeauna de cuvintele dumnezeiești, hrănind prin sine tot trupul cu acele învățături de-viață-făcătoare. Iar de întrebi de vertebre, cine a articulat așa de mult pe toți într-un singur trup, prin legătura păcii și a dragostei? Cine a învățat pe cei smeriți să-și plece așa de mult grumazul și să se miște spre laturi, cugetînd la cele de sus și privind la cele din laturi printr-o întoarcere și mișcare ușoară, ferindu-se și păzindu-se de uneltirile felurite ale diavolului? Acest fel de turn a fost zidit cu adevărat de David.

Iar prin David, înțelege pe Împăratul, Tatăl Împăratului, Care a alcătuit pe om de la început să fie turn și nu ruină, iar prin har l-a rezidit pe el iarăși, întărindu-l cu multe scuturi, ca să nu mai fie ușor de călcat de năvălirile dușmanilor [160]. Căci scuturile atîrnate, ce nu zac pe pămînt, ci se contemplă în jurul lui în aer, și, împreună cu scuturile, lăncile celor puternici, pricinuiesc frică dușmanilor, ca să nu mai năvălească asupra conducerii turnului. Iar prin mulțimea scuturilor socotesc că ni se dă să înțelegem straja îngerească, ce înconjoară de jur împrejur acest turn. Același înțeles îl are și amintirea lăncilor. Căci n-a spus, simplu, lănci, ci prin adausul: «celor puternici», ne-a arătat pe cei ce luptă. Deci consună cu ceea ce se spune: «Îngerul Domnului va tăbărî împrejurul celor ce se tem de El și-i va izbăvi pe ei» (Ps. 33, 8). Iar numărul de «mii» nu mi se pare că indică cu exactitate o zecime de sute, ci e folosit de Scriptură pentru indicarea unei mulțimi. Căci e obiceiul Scripturii ca, printr-o întrebuințare mai largă, să însemne prin numărul acesta mulțimea. Așa zice David, în loc de mulțime, «mii de cei ce prisosesc» și «mai mult decît mii de aur și de argint» (Ps. 118, 72; Ps. 67, 18).

160. David, ca tatăl lui Solomon, închipuiește pe Dumnezeu Tatăl, care e Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. Iar acesta în calitate de Dumnezeu e însăși Înțelepciunea, pe care Solomon înțeleptul o închipuia numai. Acest David, sau Dumnezeu Tatăl, a zidit ca un turn viu, mișcător și grăitor, grumazul omului, sau dă în Biserică unora putere să fie cei prin care capul Hristos luminează tot trupul sau toată Biserica, și o menține în unitate. Dar Dumnezeu-Tatăl, închipuit de David, este și Ziditorul întregului om, care e un adevărat turn viu și grăitor, care poate rămîne tare în fața tuturor năvălirilor vrăjmașilor. La aceasta e ajutat de straja puterilor nevăzute îngerești, aflătoare în văzduh și în jurul lui.

Așa am înțeles grumazul înrădăcinat între umeri. Iar prin umeri, din care el crește, străduințele neobosite și lucrătoare, prin care brațele noastre își lucrează mîntuirea lor.

Cel ce urmărește cu stăruință cele spuse și-a dat seama, desigur, de creșterea sufletului, ce se înalță după Dumnezeu. La început îi era plăcut miresei să se asemene cu călărimea care a biruit pe tiranul Egiptului și să aibă podoaba din jurul grumazului asemenea mărgelelor. Iar acum, cîtă desăvîrșire în bine nu-i mărturisește, cînd nu-i mai aseamănă frumusețea grumazului cu niște mărgele puse în jurul lui, ci, pentru măreția lui, zice că e turn, întrucît face văzută din toate părțile de cei ce îl privesc de departe, nu numai măreția zidirii lui, care-și urcă foarte sus vîrful, ci și așezarea locului, care se înalță în chip natural peste toate locurile învecinate. Căci atunci cînd turnul e opera Împăratului și se înalță la o viețuire înaltă, se dovedește adevărat ceea ce se spune de Domnul: «Nu poate cetatea să se ascundă stînd deasupra muntelui» (Mt., 5, 15). Spune acum deci turn, în loc de cetate.

Dar e vremea să înțelegem și pe cei doi pui de căprioară, care sălășluiesc în jurul inimii miresei, numiți de cuvîntul. Căci zice: «Cei doi sîni ai tăi, ca doi pui gemeni de căprioară, ce pasc între crini». Aceasta pentru că între ei e așezată inima, iar pășunea lor nu e iarba obișnuită sau mărăcinii, ci crinii, care-și prelungesc floarea în tot timpul pășunatului și nu înfloresc numai pentru o vreme, iar pentru alta se veștejesc, ci dăruiesc puilor acestora o hrană necontenită ca să nu mai stăpînească peste viață mereu umbrele amăgirii, ci odată ce s-a arătat lumina peste tot, să strălucească toate în lumina zilei, care-și răsfiră strălucirea unde voiește. Căci așa zice cuvîntul: «Pînă va sufla ziua și vor fi alungate umbrele». Dar știi, desigur, pentru că ai aflat din Evanghelie, că Duhul Sfînt este cel ce, suflînd unde voiește, aduce lumină în cei ce știu de unde vine și unde merge. Despre aceasta vorbește Cuvîntul acum așa: «Cei doi sîni ai tăi, ca doi pui gemeni de căprioară, ce pasc între crini, pînă va sufla ziua și vor fi alungate umbrele». Că ziuă numește aici pe Duhul Sfînt, Care suflă lumină celor în care vine, socotesc că nu se îndoiește cineva din cei ce au minte. Căci dacă cei ce s-au născut din Duhul se fac fii ai luminii și fii ai zilei, ce altceva trebuie să cugetăm pe Duhul Sfînt, decît lumină și ziuă, a cărui suflare fugărește umbrele și deșertăciunea? Pentru că e cu totul necesar ca după ce a răsărit soarele să nu mai rămînă umbrele, ci să se retragă și să se strămute.

Dar e vremea să supunem cercetării rațiunii și taina despre cei doi pui de căprioară, care sînt gemeni după naștere, iar hrana le este crinul, și locul pășunii, pămîntul bun și gras. Iar aceasta este inima, după cuvîntul parabolei Domnului. Cei ce pasc în ea și culeg din ea gîndurile

curate se îngrașă. Deci floarea de crin e gîndul curat, care are un îndoit dar de la fire, buna mireasmă fiind amestecată cu frumusețea (curăția) culorii. De aceea e iubită de cei ce o culeg, din amîndouă laturile, fie că o duc la nări, fie că-și desfată ochii de frumusețea chipului ei.

Deci prin cele spuse s-a lămurit, credem, ceea ce ni se spune prin cuvîntul că în fiecare din noi fiind contemplați doi oameni, unul trupesc și văzut, altul spiritual și nevăzut, gemenă este nașterea fiecăruia, venind în viață uniți între ei. Căci nici sufletul nu există înaintea trupului, nici trupul nu se alcătuiește înaintea sufletului, ci vin în viață în același timp [161]. Iar hrana lor după fire este curăția și buna mireasmă și toate cele asemenea, prin care sporesc virtuțile. Dar sînt unii care se străduiesc după venin, în loc de hrană. Aceștia nu pasc florile virtuților, ci se desfată cu spinii și mărăcinii. Căci așa am auzit că numește parabola Evangheliei păcatele al căror germene, răul, a pricinuit blestemul șarpelui. Este deci trebuință de ochi, pentru buna deosebire care să poată recunoaște întocmai crinul și spinul, și pe cel mîntuitor să-l cultive, iar pe cel stricăcios să-l respingă. De aceea, pe cel ce s-a făcut, după asemănarea marelui Pavel, sîn pruncilor și alăptează pe cei de curînd născuți ai Bisericii, l-a numit doime de sîni împreună-născuți, asemănați cu puii căprioarei, mărturisind prin toată luarea aminte a acestui mădular al Bisericii, care alege din amîndouă părțile pășunea crinilor curați, deosebind cu privire ageră spinii de hrana adevărată. Acesta petrece în jurul puterii conducătoare a sufletului, al cărei chip e inima, care susține sînii; și pe lîngă acestea, nu închide harul în sine, ci îmbie celor ce au nevoie sfîrcul cuvîntului și ca o mamă își alăptează pruncii, cum făcea și zicea Apostolul (I Tes., 2, 7) [162].

După ce Cuvîntul a făcut lauda acestor mădulare ale Bisericii, în cele următoare îi va lăuda tot trupul, cînd prin moarte va surpa pe cel ce avea stăpînirea morții (II Cor., 12, 1 urm.) și se va înălța pe sine iarăși la propria slavă a dumnezeirii, pe care a avut-o de la început, înainte de a fi lumea. Căci zicînd: «Pleca-voi prin Mine la muntele smirnei și la piscul tămîii Libanului», prin ceea ce dă de înțeles slava dumnezeirii, adaugă: «Întreagă ești frumoasă, apropiata mea, și pată nu este întru tine». Prin cele spuse învață întîi că nimenea nu ia sufletul de la El, ci

161. În fiecare om sînt doi gemeni (pui de căprioară) prin naștere: sufletul și trupul. Ei pasc gîndurile curate, crescute ca niște crini ce se înalță spre cer din pămîntul inimii. Aceste gînduri fac să crească în om virtuțile.

162. Omul care deosebește cum se cuvine binele de rău e o doime de sîni, sau de pui de căprioară, care știe alege crinii de spini. El petrece în jurul puterii conducătoare a sufletului, care e închipuită de inimă. Acesta nu închide în sine harul, sau gîndurile curate aflate în inimă, ci oferă laptele lor altora prin sfîrcul cuvîntului. Cuvintele sînt numite sfîrcuri prin care ființa umană geamănă și făcută să se dăruiască — asemenea unor sîni — își comunică puterea de viață altora.

putere are El însuşi să-l pună şi putere are iarăşi să-l ia, plecînd prin Sine însuşi la muntele smirnei, nu din faptele noastre, ca să nu se laude cineva, ci din harul propriu, primind moartea pentru păcătoşi; apoi, că nu s-ar fi putut curăţi firea omenească de pată altfel, dacă Mielul, Care a ridicat toate păcatele lumii, nu ar fi şters toată răutatea. Deci zicînd: «Întreagă eşti frumoasă, apropiata mea, şi pată nu este întru tine» şi adăugînd taina patimii, prin imaginea smirnei, apoi amintind de tămîie, prin care se închipuie dumnezeirea, prin acestea ne învaţă că cel ce se împărtăşeşte împreună cu El de smirnă se va împărtăşi, desigur, împreună cu El, şi de tămîie. Căci cel ce a pătimit împreună cu El, fără îndoială se va şi slăvi împreună. Iar cel ce s-a ridicat în slava dumnezeiască se face întreg frumos, ca unul ce s-a eliberat de toată pata [163]. De care fie să ne despărţim şi noi, prin Cel ce a murit şi S-a sculat pentru noi, Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor, Amin.

Omilia a VIII-a

«Vino din Liban, mireasă, vino din Liban. Veni-vei şi vei trece de la începutul credinţei, de pe capul Senir şi Ermon, de la peşterile leilor, de la munţii pardoşilor. Ai în noi inima, sora mea mireasă. Ai pus în noi inima printr-unul din ochii tăi, în una, prin şiragul grumazului tău» (Cînt. Cînt., 4, 8—9).

Marele Apostol, descriind către corinteni marile vederi, cînd a spus că avea îndoială despre firea lui, de era trup sau înţelegere, în vremea intrării în rai, mărturisind acestea, zice: «Nu mă socotesc pe mine să fi ajuns, ci mă întind încă spre cele dinainte, uitîndu-le pe cele străbătute» (Fil., 3, 13). O spune aceasta, adică, şi după cerul acela al treilea, pe care singur el l-a cunoscut. Căci nu a povestit Moise ceva despre el în «Facerea» lumii. Şi după auzirea negrăită a tainelor raiului, merge încă mai sus, şi nu încetează să-şi facă urcuşul, necunoscînd niciodată, din binele ajuns, hotarul dorinţei. Prin acestea socotesc că ne învaţă că mult e totdeauna ceea ce se află în firea fericită a bunătăţilor, dar e nesfîrşit mai mult ceea ce-i mai presus de ceea ce se apucă mereu; şi aceasta se întîmplă pururea celui ce se împărtăşeşte, pricinuindu-li-se celor ce se împărtăşesc, în toată nesfîrşirea veacurilor, o creştere prin cele necontenit mai mari. Căci cel curat cu inima, după cuvîntul nemincinos al Stăpînului, vede pe Dumnezeu necontenit, după măsura puterii

163. Prin moartea lui Hristos tot trupul miresei sau al Bisericii, sau întreg omul, devine frumos şi fără pată. Datorită morţii lui Hristos, tot cel ce crede poate primi din El puterea morţii omului vechi întreg, ca să se înnoiască şi înfrumuseţeze întreg.

lui, primind atîta înțelegere cîtă poate cuprinde. Iar lipsa de hotar și necuprinsul dumnezeirii rămîne dincolo de cuprindere. Căci Cel a cărui măreție și slavă nu are margini e totdeauna la fel, privirea contemplîndu-L la aceeași înălțime. Aceasta a strigat-o și marele David, care a săvîrșit urcușurile cele bune în inimă și a mers din putere în putere, zicînd: «Tu ești Prea Înalt în veac, Doamne» (Ps. 144, 5). Prin aceasta a indicat, socotesc, că în toată eternitatea veacului nesfîrșit, cel ce aleargă spre Tine se face pururea mai mare și mai înalt ca sine însuși, crescînd necontenit, în mod proporțional, prin urcușul în cele bune. Dar Tu același ești, Prea Înalt, neputînd să apari niciodată mai coborît celor ce urcă, prin aceea că ești totdeauna în mod egal mai presus și mai înalt de puterea celor ce se înalță. Acestea am socotit, așadar, că le statornicește Apostolul despre firea bunătăților negrăite, cînd zice că binele acela nu l-a văzut vreun ochi, chiar dacă privește pururea. Căci nu vede cît este, ci cît este cu putință ochiului să privească. Și urechea nu a auzit cît este Cel de care se vorbește, chiar dacă primește pururea cuvîntul în auz. Și la inima omului nu s-a suit, chiar dacă cel curat cu inima vede cît poate. Căci ceea ce se cuprinde mereu e totdeauna mai mult decît cele ce s-au cuprins înainte, dar nu hotărnicește în sine ceea ce se caută, ci marginea a ceea ce s-a aflat se face, celor ce urcă, început spre aflarea celor mai înalte. Și nici cel ce urcă nu se oprește vreodată, primind începutul din început, nici începutul celor pururea mai mari nu se desăvîrșește în sine. Căci niciodată dorința celui ce urcă nu se oprește la cele cunoscute, ci sufletul urcînd printr-o altă dorire mai mare spre alta mai de sus, într-o urcare necontenită, înaintează pururea, prin cele și mai înalte, spre Cel nehotărnicit [164].

Înfățișîndu-le pe acestea astfel, e timpul să adăugăm tîlcuirea cuvintelor dumnezeiești: «Vino din Liban, mireasă, vino din Liban. Veni-vei și vei trece de la începutul credinței, de la capul Senir și Ermon, de la peștera leilor, de la munții pardoșilor». Ce înțeles am aflat în acestea? Pururea Izvorul bunătăților atrage spre Sine pe cei ce însetează, precum zice Izvorul în Evanghelie: «De însetează cineva, să vină la Mine și să bea» (In, 7, 37). Căci în acestea nu a dat un hotar nici setei, nici pornirii spre El, nici plăcerii de a bea, ci cu întinderea poruncii în veci, unește și îndemnul de a înseta și de a bea și de a avea pornirea spre

164. Sfîntul Grigorie expune vestita sa învățătură despre «epectaze». Orice țintă atinsă în urcușul spre Dumnezeu se face început al unui nou urcuș. Orice sfîrșit e un început. Nici un început nu se desăvîrșește în sine, căci după acest început, va ajunge la alt început. Orice început deschide drumul spre alt început. Fiecare treaptă ajunsă face cu putință urcușul la altă treaptă. Fiecare e un alt început, căci nici o treaptă nu mulțumește, sau nu e ultima. Acesta e «l'éternel commencement» al lui Charles Péguy. Acest proces se petrece cu sufletul cunoscător, pentru că Cel în Care înaintează nu e hotărnicit. Acest suflet crește mereu în Cel nehotărnicit.

El [165]. Iar celor ce au apucat să guste şi au aflat că bun e Domnul, gustarea li se face ca un îndemn spre împărtăşire de şi mai mult. De aceea, niciodată nu lipseşte celui ce urcă îndemnul ce i se face, care îl atrage necontenit spre ceea ce e mai mare. Să ne amintim numai de îndemnul făcut de multe ori, în cele dinainte, de Cuvîntul, miresei: «Vino, apropiata mea», zice odată; «Vino, porumbiţa mea»; şi «Vino în acoperămîntul pietrei», îi spune iarăşi. La fel îi adresează Cuvîntul sufletului şi alte asemenea vorbe de îndemn şi de atragere a poftei lui după cele mai mari. Şi recunoscîndu-i acum celei ce urcă spre El neîntinăciunea deplină, prin cuvintele: «Întreagă eşti frumoasă şi pată nu este întru tine», ca nu cumva această mărturisire să o facă să se mîndrească şi prin aceasta să fie împiedicată de la urcuşul spre cele mai mari, îi porunceşte iarăşi, printr-un cuvînt de îndemn, să urce spre dorirea celor mai înalte, zicînd: «Vino din Liban, mireasă!» Iar ceea ce spune este aceasta: Bine Mi-ai urmat în cele de pînă acum, venind cu Mine în muntele smirnei. Căci te-ai îngropat împreună cu Mine, prin botez, în moarte. Ai venit împreună cu Mine şi pe piscul tămîii (Libanului Învierii). Căci te-ai înălţat la împărtăşirea de dumnezeire, pe care o indică numele tămîii. Urcă deci cu Mine de pe munţii aceştia pe alţii, înaintînd şi înălţîndu-te prin cunoştinţa lucrătoare. Vino, aşadar, din Liban, întru cît nu mai eşti logodnică, ci mireasă. Căci nu este cu putinţă să convieţuiască cu Mine cel ce nu s-a strămutat prin smirna morţii, la dumnezeirea tămîii. Deci fiindcă ai ajuns la această înălţime, nu te opri din urcuş, ca una ce ai atins prin acestea desăvîrşirea. Căci tămîia aceasta, de care te-ai împărtăşit prin înviere, ţi se face început al credinţei, dar totodată şi început al drumului spre bunurile mai înalte. De la acest început deci, care este credinţa, vei veni şi vei trece, adică vei veni şi acum şi nu vei înceta să treci pururea prin acest fel de urcuşuri [166].

Iar cuvîntul este aşa: «Veni-vei şi vei trece de la începutul credinţei, de la capul Senir şi Ermon». Prin acestea închipuieşte taina naşterii de sus. Căci de aci se spune că pornesc izvoarele Iordanului. Pentru că deasupra lor se ridică un munte ce se împarte în două vîrfuri, cărora li se dau numele: Senir şi Ermon. Fiindcă, deci, rîul ce curge din aceste izvoare ni s-a făcut început al prefacerii noastre în Dumnezeu, aude

165. Porunca şi îndemnul Domnului: «să vină la Mine şi să bea» e dată pentru veşnicie. Deci nici setea nu se va potoli vreodată. Ci în cel ce bea, sau în cel ce gustă, se trezeşte dorinţa de a bea şi de a gusta şi mai mult. Şi izvorul e nesecat şi mereu dă ceva nou din el.

166. De abia Învierea dă temei credinţei. Cine nu primeşte învierea Domnului, după moartea Lui pe cruce, încă nu a ajuns la credinţă. Dar de la credinţa aceasta începătoare, sau de la Libanul învierii, sufletul trebuie să urce şi mai sus, urmînd lui Hristos: să se înalţe cu El în Dumnezeu la nesfîrşit. Credinţa i-a deschis doar poarta de intrare în dumnezeire, de pe urma învierii umanităţii lui Hristos, înviere prin care însăşi umanitatea Lui a intrat altfel în dumnezeire decît mai înainte.

glasul Celui ce o cheamă pe ea spre Sine, zicînd: «Vino din Liban și de la începutul credinței și de la capul munților acestora, de unde ți-au ieșit izvoarele tainei»[167]. Și bine adaugă să pomenească de lei și de pardoși, ca prin amintirea celor de întristare să facă mai dulce bucuria celor ce o veselesc. Căci după ce a lepădat omul chipul dumnezeiesc, s-a sălbăticit, după asemănarea firii necuvîntătoare, făcîndu-se, prin îndeletnicirile cele rele, leu și pardos. Pentru că cel ce-i atins de leul care uneltește din peșteră, cum zice proorocul, și e prins în cursă, se preschimbă în firea lui, biruindu-l firea fiarei. «Căci se fac asemenea lor cei ce fac aceleași; toți cei ce se încred în ei» (Ps. 113, 16). De asemenea se preface în pardos cel ce și-a întinat sufletul cu petele vieții. Întrucît, deci, omenirea se afla odinioară în aceste stări, amăgită de slujirea la idoli și de rătăcirea iudaică, iar după aceea s-a înălțat prin Iordan, prin smirnă și prin tămîie (Liban) la o așa de mare înălțime, încît umblă împreună cu Dumnezeu în văzduh, cuvîntul Scripturii, amintind de bunătățile din timpul de față, arată, prin amintirea neajunsurilor întîmplate odinioară, în ce stări era sufletul înainte de tămîie (Liban) și de începutul credinței și înainte de tainele ce ni se fac cunoscute prin Iordan. Căci precum viața în pace se face mai plăcută după război, îndulcindu-se prin povestirile triste, și binele sănătății îndulcește mai mult simțurile sufletului nostru cînd firea revine la sine din durerea pricinuită de boală, în același fel bunul Mire pricinuiește sufletului o întărire și o înmulțire a îndulcirii de bunătăți, întrucît nu-i arată miresei numai frumusețea ei, ci amintește prin cuvînt și de chipul prea înfricoșat al fiarelor, ca și mai mult să se desfăteze de bunurile prezente, învățînd prin arătarea deosebirii din ce stări a scăpat schimbîndu-se.

Dar poate și alt bine se dăruiește prin acestea miresei, din grija providenței. Cuvîntul vrea ca noi, fiind schimbăcioși din fire, să nu ne rostogolim prin schimbare spre rău, ci, urmărind necontenit creșterea spre mai bine, să avem schimbarea împreună-lucrătoare în urcușul la cele mai înalte, ca, prin felul schimbător al firii noastre, să dobîndim neschimbarea. De aceea, ca un povățuitor și păzitor a adus în cuget amintirea fiarelor ce ne stăpîneau odinioară, spre și mai marea înstrăinare a noastră de patimi. Aceasta, pentru ca, prin depărtarea de

167. Pe baza credinței începătoare, sufletul a primit nașterea de sus în apa botezului, care este apa Iordanului în care S-a botezat Hristos pentru noi, pentru ca să unească apele cu puterea Duhului, născîndu-ne din îmbinarea lor din nou, în botezul nostru. Dar Iordanul izvorăște din vîrfurile Senir și Ermon. Sufletul e chemat deci să se urce mai sus de la credința începătoare și de la nașterea de sus, din Duhul lui Hristos unit în Iordanul ce izvorăște din Senir și Ermon, cu toate apele în momentul în care cel ce crede în Hristos se botează, unindu-se cu El Însuși în acest act al botezului său.

cele rele, să dobîndim neclintirea și neschimbarea în cele bune, încît nici să nu încetăm de a ne schimba spre mai bine, nici să nu ne schimbăm spre mai rău. Pentru aceasta, poruncind miresei să vină din Liban, îi amintește de peștera leilor în care sălășluia și aduce vorba de munții pardoșilor (panterelor) în care petrecea cînd viețuia împreună cu fiarele.

Dar glasul Cuvîntului e totdeauna glas al puterii. Și, precum la creațiune lumina a strălucit deodată cu porunca și tăria s-a alcătuit deodată cu cuvîntul poruncitor și toată cealaltă creațiune a apărut deodată cu cuvîntul creator, tot așa și acum, poruncind Cuvîntul să vină la Sine sufletul ajuns mai bun, acesta prinzînd îndată putere prin poruncă, s-a făcut așa cum a voit Mirele, prefăcîndu-se în mai dumnezeiesc, și din slava în care era trecînd la o slavă mai înaltă, prin schimbarea cea bună [168]. Aceasta a umplut de uimire ceata îngerilor din jurul Mirelui, încît toți cu bun glas îndreaptă către ea cuvîntul: «Ai pus în noi inima, sora noastră, mireasă». Căci pecetea nepătimirii strălucind la fel în ea și în îngeri, o ridică în rudenia și frăția celor fără de trupuri, ca pe una ce a dobîndit nepătimirea în trup. Pentru aceea zic către ea: «Ai pus în noi inima, sora noastră, mireasă», cuvenindu-ți-se în înțeles propriu fiecare din cele două nume: căci ești sora noastră prin înrudirea întru nepătimire, și ești mireasă pentru unirea cu Cuvîntul. Iar înțelesul zicerii «ne umpli inima» socotim că este asemănător cu al zicerii: «ne-ai însuflețit». E ca și cînd ar fi spus către ea: ai pus inimă în noi.

Dar pentru limpezime, ca să ni se facă mai lămurit ceea ce s-a spus, să luăm în ajutor în tîlcuirea acestor taine pe dumnezeiescul Apostol. Căci zice acela undeva în cuvintele sale, scriind către efeseni, cînd ne-a descris marea iconomie a arătării lui Dumnezeu în trup, că nu numai firea omenească a fost învățată prin acest har despre tainele dumnezeiești, ci și Începătoriilor și Stăpîniilor în cele cerești li s-a făcut cunoscută înțelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri, făcîndu-se arătată între oameni prin iconomia lui Hristos. Dar iată textul: «Ca să se

168. «Glasul Cuvîntului e glas al puterii». În fapt, cuvîntul omenesc nu se poate despărți de glas. Dacă e putere în glas, puterea aceasta e dată glasului de cuvînt. Cuvîntul produce în noi glasul prin puterea lui. Și această putere a cuvîntului o comunică glasul, altora. Căci în cuvînt e și o voință de a comunica ceva altora, de a se face alții cum vrea cel ce vorbește. Cu atît mai mare putere e în cuvîntul dumnezeiesc. E o putere a Persoanei Fiului lui Dumnezeu pusă în cuvîntul Său. Fiul lui Dumnezeu e nu numai Cuvînt cuvîntător, ci și putere, căci e unit cu Duhul Sfînt. E Cuvînt cu Putere sfîntă. În toate cuvintele Lui e și puterea Lui, sau sînt și puterile Lui prin care înfăptuiește cele ce le spune prin cuvînt. Dar dacă cuvîntul nostru cu puterea lui produce glasul nostru punînd în glas această putere, de ce nu Și-ar putea manifesta Cuvîntul dumnezeiesc puterea Lui și altfel decît prin glas? Prin cuvîntul care n-a produs un glas, a creat Dumnezeu toate la început; prin cuvîntul Lui care-și face simțită puterea în inimi, nu totdeauna prin glas, ridică pe oameni la o treaptă mai înaltă, comunicîndu-le puterea și viața Lui dumnezeiască.

facă cunoscută prin Biserică, Începătoriilor și Stăpîniilor în cele cerești, înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, după hotărîrea dinainte de veci, pe care a împlinit-o în Hristos Iisus Domnul nostru, întru Care avem îndrăznirea și apropierea întru nădejde prin credința în El» (Ef., 1, 10—12). Și de fapt prin Biserică se face cunoscută Puterilor mai presus de lume înțelepciunea felurită a lui Dumnezeu, care prin cele protivnice a săvîrșit minunat lucrurile cele mari și minunate. Căci s-a făcut prin moarte viață; prin păcat, dreptate; prin blestem, binecuvîntare; prin necinstire, slavă; prin neputință, putere. Pentru că în timpurile dinainte de aceasta Puterile mai presus de lume au cunoscut numai înțelepciunea simplă și uniformă a lui Dumnezeu, care lucra minunile potrivit cu firea. Și nu era în cele văzute nimic felurit, prin faptul că prin firea dumnezeiască avînd putere a crea liber toată zidirea, aducînd numai prin mișcarea voii firea lucrurilor la existență, a făcut bune foarte toate cele ce au țîșnit din izvorul binelui [169].

Dar acest chip variat al înțelepciunii, constînd din împletirea celor protivnice, l-au cunoscut acum limpede prin Biserică: cum Se face Cu-

169. Pînă nu S-a întrupat, nu S-a răstignit și n-a înviat Cuvîntul lui Dumnezeu, nu se cunoștea înțelepciunea felurită, sau împletită din fețe potrivnice, ci numai cea care lucra simplu și potrivit firii, în creațiune. Dar în iconomia lui Hristos s-a arătat înțelepciunea Lui, unind în vederea mîntuirii noastre chipuri potrivnice de lucrare. În întrupare apare unit trupul care se naște din alt trup, ca la ceilalți oameni, dar fără sămînța bărbătească, adică apare unită o lucrare a firii noastre, cu una mai presus de fire. Prin moartea pe cruce pricinuiește trupului Său și prin aceasta și trupurilor noastre viața veșnică. Prin moarte e biruită moartea, căci se pune capăt trupului muritor, ivindu-se din puterea lui Dumnezeu, purtătoare a trupului Său, cînd acest trup ajunge la ultima neputință a lui, viața nemuritoare din izvorul dumnezeiesc în care se reazimă. Luînd păcatul asupra Sa, ne-a adus dreptatea, căci răbdînd întru curăție deplină urmările păcatului, le-a depășit și le-a topit. Răbdînd fără păcat, fără căderea cu duhul în slăbiciune, durerea de pe urma păcatului, pînă la capăt, adică pînă la sleirea trupului în moarte, a întărit duhul care se întărea în suportarea acestei dureri, în așa măsură încît acesta, întărit de Duhul dumnezeiesc, a putut ridica la o nouă viață, la viața nestricăcioasă a învierii, trupul, făcînd să fie copleșit de spirit, deci nemuritor. Această putere ne-a dat-o și nouă, care comunicăm cu El prin credință. Aceasta e taina morții, ca mijloc și ca înviere. Dimpotrivă, în plăcerile trupului, în înaintarea în ele, care fac trupul să prospere pentru un timp cu prețul slăbirii spiritului, se ajunge la moartea fără scăpare. Minuni erau și lucrurile ce se săvîrșeau prin legile firii, căci aceste legi și firea condusă de ele nu erau de la ele, ci erau rînduite de Dumnezeu. Dar minunile ce se săvîrșesc de Hristos prin îmbinarea firii cu ceea ce e mai presus de fire sînt mai izbitoare, pentru că pun mai mult în evidență faptul că peste legile firii există și o altă putere, care nu le desființează, ci produce prin ele efecte superioare, unindu-se cu ele. Această îmbinare a legilor firii, văzute cu lucrarea prin ele a unei puteri mai presus de ele, nu se putea produce decît în planul zidirii văzute, nu și în lumea pur nevăzută a îngerilor; sau acolo se produce o îmbinare a puterii create cu cea necreată, fără ca puterea creată să fie supusă unor legi stricte ca lumea materială. De aceea, numai de la lumea văzută, în care are loc această îmbinare a puterilor materiale cu cele duhovnicești, adică de la Biserică, puteau afla cetele îngerești această înțelepciune care îmbină puteri atît de deosebite, care se arată în unirea celor materiale cu cele mai presus de firea lor, ba la aparență chiar potrivnice lor. Prin aceasta «sora» îngerilor, care are față de ei și avantajul că e Mireasa Mirelui, fiind mai unită cu El decît ei (Maica Domnului), «pune inima» în îngeri, îi umple de o nouă înțelegere și de un nou entuziasm în lăudarea lui Dumnezeu.

vîntul trup, cum se amestecă viața cu moartea, cum cu rana Lui vindecă rana noastră, cum prin neputința Crucii surpă puterea vrăjmașului, cum Nevăzutul Se arată în trup, cum răscumpără pe cei robiți, Același fiind și Răscumpărătorul și prețul răscumpărării [170], — căci S-a dat pe Sine preț morții pentru noi — cum este și în moarte, dar nici din viață nu iese, cum Se amestecă și în robie, dar rămîne în cinstea aceasta împărătească. Toate acestea și unele ca acestea, fiind fapte felurite și nu simple ale înțelepciunii, aflîndu-le, prin Biserică, prietenii Mirelui s-au umplut de inimă, cunoscînd în taină altă trăsătură a înțelepciunii dumnezeiești.

Și dacă nu e prea îndrăzneț s-o spunem, poate prin mireasă au văzut și aceia frumusețea Mirelui [171] și s-au minunat de Cel de toți nevăzut și necuprins. Căci Cel pe care nimeni nu L-a văzut vreodată, cum zice Ioan (I In, 4, 12), nici nu putea să-L vadă, cum mărturisește Pavel (I Tim., 6, 16), Acela Și-a făcut Biserica trup și, prin adăugirea celor ce se mîntuiesc, o zidește pe ea în iubire, pînă ce vom ajunge toți la bărbatul desăvîrșit, la măsura vîrstei plinirii lui Hristos (Ef., 4, 13).

Dacă, așadar, Biserica e trupul lui Hristos, iar cap al trupului e Hristos, Care cu pecetea Sa Se întipărește în fața Bisericii, prietenii Mirelui privind la aceasta s-au umplut de inimă, pentru că văd în ea mai limpede pe Cel nevăzut. Precum cei ce nu pot privi însuși cercul soarelui, privesc la el prin strălucirea apei, așa și aceia privind ca printr-o oglindă curată, prin fața Bisericii, văd Soarele dreptății, cunoscut prin ceea ce se vede [172].

170. Trebuie să se facă oarecum și rob, dar fără a înceta să aibă putere asupra robiei, ca să poată nu numai răscumpăra în calitate de Stăpîn, ci să Se și dea pe Sine însuși preț de răscumpărare. Căci ceea ce se dă ca preț de răscumpărare trebuie să aibă calitatea celui ce trebuie să fie răscumpărat, dar trebuie să fie totodată de o valoare egală nu cu unul din cei ce trebuie răscumpărați, ci cu toți, ba chiar de o putere mai mare, ca să dea tuturor o putere care să-i apere de noi căderi într-o robie ca cea dintîi. Deși folosește termenul juridic de Răscumpărător și de «preț de răscumpărare», sfîntul Grigorie de Nyssa arată că înțelege mîntuirea în sens ontologic, ca lucrare de îndreptare a firii căzute și de umplere a ei de o putere mai mare decît cea omenească, de puterea dumnezeiască.

171. Au văzut și îngerii frumusețea superioară în care Se arată Cuvîntul lui Dumnezeu, făcîndu-Se Mire al zidirii cuvîntătoare văzute. Căci au văzut un grad superior de bunătate a lui Dumnezeu, care nu Se ferește de a Se uni ca un Mire cu mireasa prea iubită, cu făptura Sa văzută, și a lua asupra Sa toate slăbiciunile firii omenești pentru a le învinge în Sine și a Se face atît de apropiat de oameni, arătîndu-Și prin ele puterea Lui.

172. Dar prin Biserică îngerii au văzut nu numai pe Dumnezeu la un grad superior de bunătate și de frumusețe, ci L-au văzut și într-un mod mai concret, mai accesibil făpturii. Dumnezeu ca Spirit pur, sau ca Treime de Persoane pur spirituale, e mai greu de sesizat chiar de către îngeri. Ei simt doar presiunea Lui ca centru personal atotputernic, nevăzut, sau ca Treime de centre personale, înfocate de o iubire nemărginită. Chiar sufletul semenului nostru, dacă ar avea o existență pur spirituală, s-ar simți, dar nu s-ar sesiza într-un mod concret. Dar prin trup «se vede» mai concret, deși nu se confundă cu trupul. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut mai sesizat și rămîne mai sesizat făpturilor în veci, prin trupul pe care L-a asumat. Întruparea

Pentru aceasta, nu odată îi spun prietenii miresei: «Ai pus în noi inimă», ceea ce înseamnă: «ai pus în noi suflet și minte», spre cunoașterea luminii, prin tine. Și repetă iarăși același cuvînt, ca prin repetare să dea vrednicie de crezare celor spuse. Căci zic repetînd: «Ai pus în noi inimă printr-unul din ochii tăi». Aceasta este ceea ce a produs mai ales în prieteni starea de uimire. Căci avînd sufletul o îndoită lucrare văzătoare, dintre care una privește adevărul, iar cealaltă rătăcește în jurul celor deșarte, dat fiind că numai ochiul curat al miresei e deschis pentru firea binelui, iar celălalt e cu totul nelucrător, prietenii aduc laudă numai unui ochi, singurul prin care privește pe Unul. Prin «Unul», se înțelege Acela care este cunoscut în firea neschimbată și eternă, Tatăl cel adevărat și Fiul Unul-Născut și Sfîntul Duh. Căci Unul e cu adevărat, Cel contemplat într-o singură fire, deosebirea după ipostasuri nepricinuind nici o despărțire sau înstrăinare. Dar sînt unii care privesc în chip rău, cu ochi diferiți, spre ceea ce e lipsit de consistență, împărțind pe Cel Unul în multe firi, prin nălucirile ochilor vicleni. Aceștia sînt cei ce se numesc mult-văzători, care, prin faptul că văd multe, nu văd nimic; aceștia sînt și toți cîți privesc acum spre Dumnezeu, dar datorită apoi nălucirilor materiale, sînt nevrednici de lauda îngerilor, ca unii ce se supun deșertăciunii, prin nălucirea celor care nu există. Iar cel ce privește țintă numai la Dumnezeu e orb față de toate celelalte, spre care caută privirile multora. De aceea printr-un singur ochi îi umple mireasa de uimire pe prieteni. Deci orb este cel ce cu mulți ochi privește spre cele deșarte. Iar ager la privire și strălucitor e acela care privește printr-un singur ochi al sufletului numai spre bine [173].

Care e, acum, acea una, sau ce este șiragul de la grumazul miresei, nu va fi greu de înțeles după cele spuse, chiar dacă zicerea apare întunecoasă între celelalte. Căci zice Scriptura: «Ai pus inimă în noi printr-unul din ochii tăi, în una, prin șiragul grumazului tău». Iar «una» stă în legătură cu «printr-unul din ochii tăi», avînd să înțelegem «într-un

reprezintă o mare coborîre condescendentă față de noi (catavasie), fără ca prin aceasta să-L confundăm cu trupul; departe de a pierde prin aceasta putința de sesizare a dumnezeirii Lui, ea ni se face și mai simțită.

173. Dînd lui Dumnezeu numirea de Unul, sfîntul Grigorie arată o cunoaștere a filosofiei neo-platonice. Dar Unul cugetat de el nu e o esență impersonală, nici o esență în continuitate cu lumea noastră, ca fundament al ei, ci Dumnezeu Cel întreit în Persoane și transcendent creațiunii, comunicîndu-Se ei numai prin har, datorită voii Lui. Aceste trei Persoane sînt așa de unite, că Dumnezeu poate fi numit totdeauna Unul. Cel ce privește neîncetat numai la Unul, își ridică mintea din împărțirea produsă în ea de privirea la cele multe. O dezvoltare a acestei idei avem în scrierea lui Calist Catafygiotul, în *Filoc.* vol. VIII. Cel ce privește numai la Unul privește numai la bine. Căci e propriu binelui să unifice mintea și să unifice pe om cu toți și cu toate în Cel ce este izvorul tuturor. Numai răul e dezbinat. Binele e într-o desăvîrșită unitate. Cîtă vreme răul dezbină, binele unește. De aceea sfîntul Grigorie identifică pe Unul cu binele.

suflet»[174]. Căci sînt multe suflete în fiecare din cei neînvăţaţi, în care patimile se aşează, prin stăpînirea ce o dobîndesc, în locul sufletului, chipul sufletului preschimbîndu-se în plăcere, în iuţime şi frică, în laşitate şi obrăznicie. Iar cea care priveşte spre Cuvîntul, prin uniformitatea vieţii în virtute, e recunoscută ca vieţuind printr-un singur suflet[175].

Deci aşa trebuie despărţit textul: «În una» e legat de ceea ce se spune înainte, după înţelesul cugetat de noi însemnînd fie «într-un suflet», fie «într-o stare a sufletului». Iar ceea ce urmează, adică: «prin şiragul grumazului tău», are alt înţeles. E ca şi cînd ar zice cineva, făcînd totul mai limpede: unul este şi ochiul tău, prin faptul că priveşte spre Unul; unul şi sufletul, prin faptul că nu se împarte în stări sufleteşti diferite. Dar şi poziţia grumazului tău e desăvîrşită, ca unul ce a luat jugul dumnezeiesc asupra lui. Fiindcă, deci, în şiragul grumazului tău vedem jugul lui Hristos, iar în dragostea pentru binele adevărat, un singur ochi şi un singur suflet, de aceea mărturisim că prin minunile tale ai pus inimă în noi, ca una ce arăţi un singur ochi şi un singur suflet în şiragul grumazului tău. Iar şiragul grumazului miresei este jugul, precum s-a spus.

Aceasta e lauda îngerilor, adusă frumuseţii miresei. Căci aceştia am înţeles că sînt prietenii Mirelui. Iar ca să nu pară că lauda lor e fără judecată şi greşită, Cuvîntul întăreşte, aprobînd judecata prietenilor asupra frumuseţii miresei şi adaugă şi El la mărturia frumuseţii ei minuni şi mai mari, descriind prin cuvînt armonia arătată în înseşi mădularele ei. Pe aceasta o vom înfăţişa, cu voia lui Dumnezeu, în cele următoare, de vom primi, prin ajutorul de sus, vreo putere spre înţelegerea tainelor şi spre cunoaşterea frumuseţii Bisericii şi spre lauda măririi harului său, în Hristos Iisus, Căruia I se cuvine toată slava, în vecii vecilor. Amin.

Omilia a IX-a

«Cît de frumoşi s-au făcut sînii tăi, sora mea, mireasă! Mai frumoşi s-au făcut sînii tăi decît vinul; şi mirosul veşmintelor tale e mai presus de toate aromatele. Fagur ce picură sînt buzele tale, mireasă. Miere şi lapte este sub limba ta, şi mirosul veşmintelor tale, ca mirosul tămîii. Grădină închisă este sora mea, mireasă; grădină închisă, izvor pecetluit. Trimiterile (odraslele) tale, rai de

174. Sufletul în greceşte este feminin (ψυχή). De aceea se spune *în una* şi nu *în unul.*

175. Virtutea unifică sufletul şi-l menţine ca stăpîn peste pornirile lui. Patimile îl sfîşie, căci îl îngustează de fiecare dată, după altă patimă. În fiecare virtute se vede acelaşi unic bine şi la trepte diferite. Şi se vede în om un suflet, care nu se mai vede în omul pătimaş destul de limpede, fiind ajuns în stare de descompunere.

rodii cu rod de fructe și de pomi și chipuri cu narduri; nard și șofran, trestie și scorțișoară, cu toate lemnele Libanului, smirnă și aloie cu toate mirosurile de fructe; izvor de grădină și fîntînă de apă vie, ce curge susurînd din Liban» (Cînt. Cînt., 4, 10—15).

«De v-ați sculat împreună cu Hristos, cugetați cele de sus, nu cele de pe pămînt» (Col., 3, 1 urm.), zice către noi Cel ce grăiește în Pavel. «Căci ați murit, zice, și viața voastră s-a ascuns cu Hristos în Dumnezeu. Cînd Hristos, viața voastră, Se va arăta, atunci și voi vă veți arăta întru slavă». Dacă deci ne-am făcut morți firii de jos, strămutîndu-ne nădejdea vieții de la pămînt la cer, și viața în trup s-a ascuns în noi, după cuvîntul Proverbului, care zice: «Înțelepții își ascund simțirea» (Prov., 10, 14). De altă parte, așteptăm să se arate în noi viața cea adevărată, care este Hristos, ca și noi să ne arătăm întru slavă, prefăcîndu-ne într-o stare mai dumnezeiască. Deci așa să auzim cele prezente, ca niște morți cu trupul, trăgîndu-ne din cele ce se spun spre înțelesul cel netrupesc. Căci cel mort patimilor și poftelor va strămuta înțelesurile cuvintelor la ceea ce este curat și nepătat, cugetînd la cele de sus, unde este Hristos cel așezat la dreapta Tatălui, întru Care nu este patimă, uitînd de gîndurile coborîte și josnice[176]. Să auzim, deci, cuvintele dumnezeiești, prin care descrie Cuvîntul frumusețea miresei neîntinate. Să auzim ca unii ce am ieșit afară din carne și sînge și ne-am prefăcut în fire duhovnicească. «Cît de frumoși s-au făcut sînii tăi, sora mea, mireasă! Mai frumoși s-au făcut sînii tăi ca vinul și mirosul veșmintelor tale e mai presus de toate miresmele».

E vădit oricui care cunoaște cuvintele de-Dumnezeu-insuflate, că tot cel ce face voia lui Dumnezeu e frate al Lui și soră și mamă; iar fecioara curată, logodită Domnului spre împărtășirea de cămara neprihănită de nuntă, se numește, în înțelesul propriu, mireasă. Dar eu, cercetînd înțelesul acestor cuvinte dumnezeiești, nu văd în această numire numai o laudă simplă adusă miresei de Cuvîntul, ci spun că Cuvîntul înfățișează cauzele înaintării ei la atîta frumusețe. Căci nu s-ar fi înfru-

176. «Cele de sus, unde este Hristos Cel așezat de-a dreapta Tatălui, unde nu este patimă», au deci și un înțeles de: cele curate, libere de patimi, precum «cele de jos» au și un înțeles de: întinate prin patimi. Cel nepătimaș este înalt, se află la înălțime; este tare; duhul s-a întărit în el. Are putere asupra celor pătimași, care sînt slabi. Cei nepătimași văd cele înalte și nesfîrșite, se hrănesc din ele. În Dumnezeu Tatăl nu este patimă. El nu e deci supus nici unei alte forțe. În sensul acesta e mai înalt și mai presus de toate. În sensul acesta S-a înălțat Hristos ca om la El. Tatăl e cu desăvîrșire liber. De aceea e cel mai înalt, nefiind supus față de nimic. Dumnezeu Tatăl e Persoana desăvîrșită. Nu are un caracter de esență panteistă supusă unei evoluții, vreunor legi, față de care nu există o voință a Lui. El are în Sine totul din veci, în conformitate cu voința Lui. De aceea e și cu desăvîrșire liber. Cine n-are totul tinde spre împlinire, printr-o lege care-l stăpînește. Numai eliberîndu-ne și noi de cele de jos și pătimașe ne putem apropia de Tatăl, Îl putem simți pe El ca Tată. Iar cel eliberat de pornirile inferioare nu mai e ispitit de înțelesurile pătimașe, auzind vorbindu-se în acest sens despre anumite mădulare trupești.

musețat ea din izvoarele bunelor învățături, pe care le numește, în înțeles figurat, sîni, dacă nu s-ar fi făcut mai întîi pe ea soră a Domnului, prin faptele bune, și dacă nu s-ar fi înnoit spre feciorie prin nașterea de sus, ca să se facă logodnică și mireasă a Celui care Și-a logodit-o. Deci Cel ce a numit-o pe ea soră și mireasă a Sa spune cauza schimbării spre un chip mai bun și mai desăvîrșit a sînilor ei, care nu mai izvorăsc laptele, adică hrana pruncilor, ci vinul curat spre veselia celor mai desăvîrșiți, a cărui tărie nu a fost slăbită de apa cîrciumarilor. Iar în cele spuse se arată ca într-o bucurie de nuntă prietenia iubitoare, datorită căreia își dăruiesc unul altuia simțirea dragostei. Căci Mirele salută Biserica cu aceleași cuvinte, cu care ea, luîndu-I-o înainte, a lăudat în introducere frumusețea Lui. Căci îndată, în primele cuvinte, cînd a dorit să vină cuvîntul din gura dumnezeiască în gura ei, înfățișînd-o aceasta prin chipul sărutării, a spus cauza poftei : că sînii ei sînt buni, copleșind prin darul lor firea vinului și întrecînd toată buna mireasmă a mirurilor și a aromatelor. De fapt ea a spus aceste cuvinte : «Mai buni sînt sînii tăi decît vinul și mirosul mirurilor tale mai presus de toate aromatele».

Căci așa cum în toate celelalte aflăm din dumnezeiasca înțelepciune învățătura că Dumnezeu ni Se face nouă așa cum ne arătăm pe noi înșine lui Dumnezeu, prin voință, (astfel David mărturisește în proorocie că e bun celor buni, iar altul dintre prooroci că e urs și pardos celor ce s-au sălbăticit cu viața, prevestind, prin ghicituri, învățătura evanghelică după care chipul Împăratului altfel se va arăta celor de-a dreapta și altfel, celor de-a stînga, și anume, bun și îndurat celor dintîi, înfricoșător și neîndurat, celorlalți, potrivit cu cei pe care îi va judeca), Cuvîntul îi întoarce acum miresei un dar potrivit darului ei. Căci în cuvintele în care a lăudat ea frumusețea Stăpînului, în aceleași îi dăruiește și Domnul lauda Sa. Astfel, recunoaște și El schimbarea spre mai bine a sînilor ei, săvîrșită prin fapte. Pentru că, încetînd de a mai fi purtătoare de lapte, izvorăsc, în loc de lapte, vin, prin care se pricinuiește veselie inimilor mai desăvîrșite, care nu mai sînt purtate de vînturile prunciei, ci pot să-și umple gura de paharul înțelepciunii și să soarbă cele bune.

După ce a lăudat, așadar, curgerea îmbelșugată a vinului, adaugă și lauda bunei miresme, zicînd : «Și mirosul veșmintelor tale, mai presus de toate aromatele». Lauda aceasta trebuie să o înțelegem învățînd din Sfînta Scriptură că toată mireasma bine mirositoare pricinuiește plăcere simțului mirosului. Deci să înțelegem că Cuvîntul numește aromate toate cele ce am învățat din Scriptură că dau un miros bun. Astfel, Noe aduce lui Dumnezeu jertfă : «și a mirosit Dumnezeu miros de mi-

reasmă». Deci jertfa se face lui Dumnezeu mireasmă. Dar și după aceea se aduc lui Dumnezeu multe jertfe de împăcare, de mulțumire, de mîntuire, de curățire și pentru păcate. Pe toate acestea pune-le între miresme ; darurile de fructe și arderile de tot și părțile scoase și închinate, pieptul animalului jertfit, lobul ficatului, grăsimea de pe rinichi ; pe lîngă acestea, tămîia, făina stropită cu untdelemn, tămîia compusă și toate celelalte cîte erau aduse prin foc, socotește-le în rîndul miresmelor. Cînd deci auzim că mirosul miresei e socotit mai vrednic de primire decît toate miresmele, să învățăm din acest cuvînt că taina adevărului împărtășită prin învățătura evanghelică, e singurul miros bine mirositor lui Dumnezeu și ales dintre toate aromatele legii, ca unul ce nu mai e acoperit de vreun chip (tip) și de vreo umbră, ci s-a făcut bine mirositor prin descoperirea adevărului [177]. Căci deși Domnul a primit și unele din aromatele de mai înainte întru miros de bună mireasmă, fiecare miros s-a învrednicit de primire prin înțelesul ce se străvedea în el, nu prin înfățișarea nemijlocită și trupească a celor ce se săvîrșeau [178]. Și acest lucru e vădit din marele cuvînt al Proorocului, care zice : «Nu voi primi, din casa ta, viței, nici din turmele tale miei, căci nu mănînc carne de tauri și nu beau sînge de țapi» (Ps. 49, 9 urm.).

Deși s-au adus adeseori multe jertfe de animale, altceva este ceea ce s-a cerut prin acestea ca ghicitură : că trebuie să junghii patimile în tine [179]. «Jertfa (adusă) lui Dumnezeu e duhul umilit ; inima înfrîntă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi» (Ps. 50, 19). Apoi mai e și jertfa de laudă a noastră, care laudă pe Cel ce primește un astfel de miros.

Deci sufletul care răspîndește în chip duhovnicesc o bună mireasmă a întrecut toate aromatele legii, ca chipuri, cum zice Pavel, care a fost bună mireasmă a lui Hristos, întrucît s-a făcut pe sine bine mirositor, prin viață (II Cor., 2, 14) ; și răspîndind frumos mirosul curăției și tămîia compusă prin împletirea felurită a virtuților, s-a arătat vrednic să fie

177. Mirosul învățăturii adevărate (al miresei) e mai plăcut lui Dumnezeu decît miresmele tuturor jertfelor din Vechiul Testament, pentru că acelea reprezentau numai chipurile adevărului, deci prin aceasta pe de o parte îl dădeau de înțeles, dar pe de alta îl acopereau. Se mai poate spune că acest *miros, mai bine plăcut lui* Dumnezeu decît jertfele animalelor din Vechiul Testament, e mirosul sufletelor ce se dăruiesc ca jertfă lui Dumnezeu.

178. Dumnezeu primea întru miros de bună mireasmă și jertfele din Vechiul Testament. Dar nu pentru ceea ce înfățișau corporal, ci pentru înțelesul închipuit de ele, pentru intenția spirituală, de dăruire lui Dumnezeu, manifestată în ele de cel ce le aducea.

179. Prin junghierea animalelor aduse ca jertfă se închipuia junghierea patimilor în cel ce le aducea. Iar patimile reprezintă egoismul, tendința spre plăcerea proprie, cu uitarea lui Dumnezeu. Nu poți plăcea lui Dumnezeu, decît omorînd patimile din tine. Numai așa te depășești pe tine și te dăruiești lui Dumnezeu. Însăși renunțarea la un animal, care îți satisface pofta de mîncare și-ți dă un plus de bogăție lumească, este o înfrînare a egoismului și cînd renunțarea la el e pentru Dumnezeu, înseamnă a-ți pune ție o graniță, pentru a întări prezența lui Dumnezeu în fața conștiinței tale.

primit de Mire spre miros de bună mireasmă [180]. De aceea, înțelegerea duhovnicească a aromatelor materiale ale legii adaugă acea bună mireasmă nematerială și curată, ce se răspîndește prin virtuți, zicînd : «Și mirosul mirurilor tale, mai presus de toate aromatele» [181].

Iar cuvîntul ce urmează ridică lauda la ceva mai înalt, mărturisind prin cuvinte belșugul de daruri duhovnicești ce-i vine (miresei) din cugetare și luare aminte. Să ne amintim de cuvîntul Proverbelor, care vrea ca ucenicul înțelepciunii (și înțelegi, desigur, pe cel ce învăța apoi pe alții, și este dintre ucenici), să învețe de la albină, spunînd celor îndrăgiți de înțelepciune : «Mergi la albină și învață că e lucrătoare» (Înț. Sir., 11, 3) ; și negustorește munca ei cuviincioasă, ale cărei roduri și le procură și împărații și oamenii simpli în vederea sănătății lor. Așadar spune că ea e iubită și slăvită de toți, căci deși e slabă după putere, ea cinstește înțelepciunea și de aceea e dată ca pildă de viață celor virtuoși. Ea a fost luată ca pildă, ca una care a cinstit înțelepciunea. Prin cele spuse îl sfătuiește pe ucenicul înțelept să nu stea departe de nici una din învățăturile bune, ci, zburînd spre cîmpul cuvintelor de Dumnezeu insuflate, să culeagă din fiecare ceva pentru îmbogățirea înțelepciunii sale, să-și alcătuiască fagurele, și ca într-un stup să așeze în inima lui rodul acestei hărnicii, făcîndu-și, ca niște celule din ceară, cutiuțele neamestecate ale feluritelor învățături. Și așa, după pilda albinei, al cărei fagure e dulce, iar acul dureros, să neguțătorească necontenit lucrarea virtuților. Și o neguțătorește cu adevărat, dacă își cumpără bunătățile veșnice în schimbul ostenelilor de aici și dacă folosește ostenelile sale spre sănătatea împăraților și a oamenilor de rînd. Prin aceasta un astfel de suflet se face iubit Mirelui și slăvit de îngeri, desăvîrșindu-și puterea întru neputință, pentru că cinstește înțelepciunea. Deoarece deci amintirea înțeleptei albine slujește ca pildă de înțelepție și hărnicie și împărtășirea de darurile duhovnicești se cîștigă de cei ce se ostenesc după măsura sîrguinței lor, de aceea zice către mi-

180. Există nu numai un miros bun sau rău al trupului, ci și un miros bun sau rău al sufletului. Omul curat, bun, răspîndește un aer de curăție în jurul său. Perversul, vicleanul, răspîndește nu numai întuneric, ci și un aer spiritual în care nu te simți bine. Cel stăpînit de o patimă e nu numai un focar de răspîndire a unui miros urît și o ființă îngustată, în mare măsură neliberă, ci și o ființă pătată de patima ce o are. Unul e simțit purtînd pata și îngustarea invidiei ; altul, a mîndriei ; altul, a lăcomiei. Greu să găsești un om care e simțit cu totul curat și neîngustat de vre-o patimă sau alta, sau de mai multe deodată. Dar la unii, petele sînt mai îngroșate, mirosurile urîte, mai accentuate, mai de nesuportat ; la alții, mai subțiri. Unul e strîns mai tare în îngustimea lui, altul mai puțin. Unul e mai robit patimii, altul are în sine un spațiu mai mare de libertate față de ea. Depinde de eforturile ce le-a făcut în eliberarea de patimi.

181. Cel ce însoțea jertfele sale de animale cu această simțire, producătoare de virtuți, depășea mirosul material al sîngelui animalelor jertfite, căci aducea prin ele și jertfa virtuților sale și a evlaviei sale adevărate, care răspîndeau o mireasmă de dăruire spirituală.

rează: inima ta s-a umplut de fagurii alcătuiţi din învăţăturile de tot felul şi de aceea scoţi din vistieria cea bună a inimii picăturile dulci de miere ale cuvintelor, astfel că vorbirea ta e miere amestecată cu lapte. «Faguri ce picură sînt buzele tale, mireasă; miere şi lapte sub limba ta». Căci ţi-ai pregătit cuvîntul pentru ca să aducă auzitorilor nu un folos de un singur fel, ci ca să se potrivească cu puterea celor ce-l primesc, astfel ca să folosească şi celor mai desăvîrşiţi şi pruncilor; celor desăvîrşiţi să fie miere, iar pruncilor, lapte; aşa cum era Pavel, care alăpta pe cei de curînd născuţi cu cuvinte mai uşoare, iar celor desăvîrşiţi le grăia în taină înţelepciunea cea ascunsă de veacuri, pe care nu o înţelege veacul acesta, nici căpeteniile lui (I Cor., 2, 8). Acest amestec pregătit din lapte şi miere spune că e aşezat sub limbă, arătînd prin aceasta obişnuinţa întrebuinţării celei mai bune a cuvintelor [182]. Căci cel ce ştie să răspundă cum trebuie fiecăruia, avînd această putere felurită a cuvîntului sub limbă, dăruieşte potrivit cu fiecare dintre auzitori ceea ce îi este de trebuinţă în acel timp.

Aducînd gurii şi limbii miresei această laudă, trece iarăşi la laudele mai mari, zicînd: «Mirosul veşmintelor tale e ca mirosul tămîii». Cuvîntul acesta e un cuvînt înţelept, căci arată spre ce năzuieşte viaţa de virtute a oamenilor. Căci sfîrşitul vieţii virtuoase este asemănarea cu Dumnezeu [183], şi din această pricină cei virtuoşi se străduiesc pentru curăţie şi pentru eliberarea de orice pornire pătimaşă, ca să se întipărească şi în ei vreo pecete a firii celei prea înalte printr-o viaţă mai frumoasă. Apoi fiindcă vieţuirea virtuoasă nu e de un singur fel şi de un singur chip, ci precum la alcătuirea ţesăturilor din multe fire, unele sînt întinse în linie dreaptă, altele se aşează de-a curmezişul şi aşa pregăteşte meşteşugul ţesătorilor haina, la fel şi în viaţă trebuie să se împletească multe din care se ţese viaţa cea de bună calitate [184]. Dumnezeiescul Apostol înşiră aceste fire, din care se ţese pînza faptelor

182. A avea «sub limbă» ceva, înseamnă a avea gata de spus ceva. Sufletul-mireasă e gata să spună cuvîntul înţelept oricui.

183. E o învăţătură a sfîntului Grigorie de Nyssa, dar şi a celorlalţi părinţi, că chipul lui Dumnezeu din om se dezvoltă în asemănarea cu Dumnezeu, prin virtuţi. E o năzuinţă firească înscrisă în chip, să ajungă la asemănare. Deci e o năzuinţă firească a chipului să se dezvolte prin virtuţi. Chipul e binele nedeplin dezvoltat, nedeplin întărit, ce tinde la dezvoltarea, la întărirea, la clarificarea neîncetată.

184. Viaţa virtuoasă e ca o pînză unitară ce se ţese neîncetat din multe fire. Numai viaţa în păcate destramă unitatea sufletului, sau e o viaţă în descompunere. Unele fire în războiul de ţesut se întind în lungime (urzeala), altele se bat în urzeală de-a latul. S-ar putea spune că chipul e urzeala, iar asemănarea e băteala. Apoi, atît unele din aceste fire cît şi altele sînt de diferite culori şi calităţi, ca să dea o pînză frumos şi bogat armonizată şi împodobită, sau înflorită. Dar numai prin băteală neîncetată se înfăptuieşte pînza vieţii, dar şi frumuseţea ei înflorită. Omul virtuos nu e un simplist, deşi e unitar. El e foarte bogat nuanţat în înţelegerea, în faptele şi în cuvintele lui, ţinînd seamă de loc, de timp, de felul semenilor cu care intră în împreună-lucrare.

bune, numind iubirea, bucuria și pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea și toate cele asemenea, în care se împodobește cel ce trece de la viața stricăcioasă și pămîntească, la nestricăciunea cerească. Din această cauză podoaba veșmîntului miresei e asemănată la miros cu tămîia. Dar fiindcă înainte de aceasta spusese că buna mireasmă a mirosului miresei întrece toate aromatele, pare că prin cuvîntul acesta se renunță la laude, dacă mirosul, care e mai presus decît orice aromate, e asemănat acum cu una din aromate, spunîndu-se : «Buna mireasmă a veșmintelor tale e ca mirosul tămîii». Însă tămîia a fost rînduită în chip deosebit, după o anumită rațiune, spre cinstirea lui Dumnezeu. De aceea aromata care e socotită mai presus de toate aromatele se învrednicește de asemănarea cu această aromată închinată lui Dumnezeu [185]. Astfel înțelesul chipului este acesta : veșmîntul virtuților tale, mireasă, se aseamănă cu fericirea dumnezeiască, prin curăție și nepătimire, asemănîndu-te firii neapropiate. Căci mirosul veșmintelor dumnezeiești e de așa fel că se aseamănă cu tămîia închinată lui Dumnezeu [186].

Și iarăși învățăm prin laudele ce urmează cum se face cineva soră și soție a Domnului. Căci zice : «Grădină închisă ești, sora mea, mireasă». Așadar, dacă cineva se străduiește să se facă mireasă, prin alipirea de Domnul, și soră, prin aceea că împlinește voia Lui, cum zice Evanghelia (Mt., 12, 30), va fi o grădină bine înflorită, avînd în sine frumusețea tuturor pomilor, smochinul dulce și măslinul încărcat de rod și palmierul cu frunziș înalt și via bogată, nu scaiul mărăcinos, nici urzica, ci chiparosul și rodiul. Așa a știut să-l împodobească marele David și înaltul Isaia, ca o astfel de grădină, cel dintîi zicînd : «Dreptul ca finicul va înflori» (Ps. 91, 13) și numindu-l «vie îmbelșugată» (Ps. 127, 10), sau spunînd : «Eu ca un măslin încărcat de rod și femeia mea ca o viță îmbelșugată» (Ps. 127, 3). Alt prooroc fericește pe cel ce se odihnește sub smochinul său (Mih., 4, 4).

Iar înțelesurile închipuite de fiecare din acești pomi, arătați nouă de proorocie, e de prisos să le înfățișăm, fiind vădite tuturor. Ce este

185. «Asemănarea cu Dumnezeu», la care se ajunge prin virtuți, e o imitare a lui Dumnezeu, prin curăție și neprihănire. Din acestea se răspîndește cea mai bună mireasmă. După credința creștină, nepătimirea este idealul cel mai înalt și mai de necontestat al omului. Spre acesta călăuzesc toate regulile de viață ale scrierilor Filocaliei. Toate relele între oameni, toate nemulțumirile unora de alții vin din patimile lor. Pe măsură ce patimile lor sporesc, viața între ei devine mai greu de suportat. Numai prin nepătimire se poate înfăptui armonia și bunăvoirea statornică între oameni. Dar ce greu e de atins această stare! Faptul însă că la desăvîrșirea ei nu se poate ajunge, nu e un motiv să nu luptăm pentru ea. Numai în lupta cu patimile, oamenii își țin, în oarecare măsură, în frîu, pornirile egoiste, care altfel pot lua forme din ce în ce mai sălbatice, făcînd viața greu de suportat.

186. Viața înveșmîntată în nepătimire se aseamănă cu o tămîie, care înalță lui Dumnezeu cea mai bună mireasmă, dar alungă, din locul unde se află mai mulți oameni, relele mirosuri ce se răspîndesc din ei, făcîndu-le viața greu de respirat.

rodul dulce al smochinului, îngrășat de sucul foarte pișcăcios, care la început e acru și de nemîncat, dar mai pe urmă acrul a devenit fruct plăcut, ce îndulcește simțirile trupului? Ce ne dăruiește puterea roditoare a măslinului, prin sucul foarte pișcător și amar, care la început hrănește prin fruct, după aceea, prin coacere și prelucrare, se preface în firea untdelemnului, care se folosește ca materie a luminii și e ușurare a ostenelilor, potolire a durerilor, strălucire a capului și ajutor în lupte celor ce se luptă după lege? Cum își face palmierul fructul său greu de ajuns de hoți, așezîndu-l sus și nescoțîndu-l la arătare, aproape de pămînt? Ce înseamnă darul viei, chiparosul bine mirositor și dulceața mirtului? Toate acestea, cînd sînt înțelese printr-o tîlcuire mai înaltă, potrivit rațiunii virtuții, sînt vădite tuturor celor ce iau seama cu luare-aminte, spre ce tind ele.

Așadar, cel ce s-a făcut grădină bine înverzită și bogat sădită cu astfel de pomi și împrejmuită din toate părțile cu zidul poruncilor, ca să nu îngăduie hoțului și fiarelor nici o intrare în ea (căci cel ce e înconjurat de jur-împrejur de zidul poruncilor nu poate fi călcat de fiara sălbatică și nu e vătămat de mistrețul din pădure), cel ce e o astfel de grădină bine păzită se face frate și soră și mireasă a Celui ce a zis către ea: «Grădină închisă ești, sora Mea, mireasă» [187].

Dar grădina aceasta are nevoie și de izvor, ca să rămînă dumbravă bine înverzită, îngrășată pururea de apă. De aceea a adăugat la laudele grădinii izvorul, zicînd: «Grădină închisă, izvor pecetluit». Iar înțelesul izvorului ni-l arată Proverbul, cînd zice: «Izvorul apei să-ți fie dulce și să-ți fie numai ție și nici un străin să nu se împărtășească de tine». Precum acolo oprește pe străini să cheltuiască apa izvorului, așa și aci mărturisește că izvorul nu trebuie să curgă pentru străini, cînd zice: «pecetluit». Iar ceea ce spune este aceasta: izvor în sens propriu, după cît înțelegem, e puterea cugetătoare, din care țîșnesc și izvorăsc în noi tot felul de gînduri. Mișcarea cugetării rămîne a noastră, cînd se mișcă spre cele ce ne sînt de folos, dîndu-ne tot ajutorul spre agonisirea bunătăților [188]. Cînd însă cineva își întoarce lucrarea gîndurilor spre cugetarea la vreo patimă, atunci își cheltuiește pîrîul pentru străini, ca să se hrănească din belșug viața din spini, adăpîndu-se cu ajutorul

187. Sufletul iubitor de Dumnezeu are două calități: a) e o grădină producătoare de cele mai frumoase roduri; b) e închis ispitelor, pătrunderii unor gînduri străine de Dumnezeu, care fură rodurile pe care le cultivă pentru Dumnezeu.

188. Puterea cugetătoare e un izvor nesecat de gînduri. Niciodată din cugetare nu izvorăște același gînd. Subiectul omenesc e totdeauna nou în gîndurile și simțirile sale. El nu e ca obiectele supuse legilor repetiției. Dar mișcarea gîndirii nu trebuie să ne fie furată de duhuri străine, ci trebuie să rămînem totdeauna noi înșine stăpînii ei. Cugetarea se mișcă fără voia noastră, dar direcția mișcării, sau calitatea ei bună sau rea ține de noi. Cînd devine rea, e semn că am lăsat să fie furată de vrăjmașii noștri, că s-au așezat aceștia la cîrma ei.

gîndurilor rele, și să se usuce și veștejească pomii cei buni, nehrănind rădăcina lor nici o umezeală țîșnită din cugetările cele bune [189].

Fiindcă, deci, pecetea face de nejefuit pe cel păzit, înfricoșînd pe hoț prin semnul ei, iar tot ce nu e jefuit rămîne întreg Stăpînului, lauda pare să mărturisească aci miresei virtutea cea mai înaltă, care stă în aceea că cugetarea ei rămîne neatinsă de vrăjmași, fiind păzită în curăție și nepătimire. Curăția pecetluiește izvorul acesta Stăpînului, nelăsînd să se tulbure ființa străvezie și aeriană a inimii de nici o tină a gîndurilor [190]. Ca să facem mai limpede acest gînd, iată ce vrem să spunem : dintre cele ce sînt în noi, unele sînt cu adevărat ale noastre, cîte sînt adică proprii ale sufletului, iar altele ni le însușim ca ale noastre, adică cele ce privesc trupul și cele din afară. Dar noi, socotind, printr-o judecată greșită cele străine ca proprii — căci ce are comun firea nematerială a sufletului cu grosimea materială ? — cuvîntul Proverbului sfătuiește să nu se cheltuiască izvorul cugetării noastre pentru cei străini de noi, adică pentru trup și pentru cele din afară, ci să se întoarcă spre grădina proprie, îngrădind pomii lui Dumnezeu [191]. Iar pomii lui Dumnezeu am învățat că sînt virtuțile, cu care ocupîndu-se puterea cugetătoare a sufletului nostru și necurgînd spre nimic din cele din afară,

189. Cugetările cele bune sînt ca o umezeală ce hrănește rădăcinile pomilor producători de roduri bune. Iubirea de Dumnezeu, iubirea de oameni e ca o umezeală, care susține în noi o frăgezime, o bucurie, o rodnicie neîncetată.

190. Cugetarea, sau izvorul acesta mereu țîșnitor de apă ce hrănește grădina sufletului ca să rodească gînduri bune, trebuie păzită nu numai sub stăpînirea noastră proprie, ci și închinată lui Dumnezeu. Numai închinînd-o mereu lui Dumnezeu, o putem ține de altfel sub stăpînirea noastră. Numai în Dumnezeu putem păstra și întări puterea libertății noastre. Căci în Dumnezeu este, prin iubire, izvorul libertății noastre. Dar a păstra acest izvor lui Dumnezeu înseamnă a-l păzi în curăție, a nu-l lăsa să se tulbure de gînduri străine, înguste și pătimașe. Curăția de astfel de gînduri tulburătoare ține cugetarea străvezie pentru Dumnezeu, o ține străvezie pentru nesfîrșitul dumnezeiesc. O ține străvezie pe seama subiectului propriu și, într-o anumită măsură, pe seama altor subiecte. Dar ca să se poată menține cugetarea ca un izvor pecetluit pentru Dumnezeu, nefurată de alte lucruri, neînchisă în ele, nefurată de ispitele vrăjmașilor, trebuie ca Dumnezeu să-Și pună pecetea intimității Sale pe ea ; trebuie ca frumusețea nesfîrșită a lui Dumnezeu să se oglindească în ea. Atunci ea nu mai lasă cugetarea sărăcită de alte gînduri inferioare mai înguste, mai sărace în conținut.

191. *Un alt înțeles al păzirii izvorului cugetător* sub stăpînirea proprie și a lui Dumnezeu este să nu fie lăsat să fie folosit pentru cele trupești și pentru cele din afară. Acestea îl înstrăinează de Dumnezeu, îl rup de El, de infinitatea Lui, îl înstrăinează de el însuși, de indefinitul lui. Căci el se regăsește în ceea ce îi este propriu, în ceea ce corespunde setei lui de infinit, neînchiderii lui în definit, în orientarea lui spre Dumnezeu, Cel infinit, în preocuparea de Care își păstrează libertatea lui de a fi mereu nou în străduința de a prinde infinitul. De aceea cugetarea sau mintea trebuie să se întoarcă spre ea însăși, dezbrăcînd acoperămintele care îi închid vederea largă spre infinitul dumnezeiesc. Numai așa îngrădește pomii virtuților crescuți în ea, care rodesc lui Dumnezeu, păzindu-i de furii care le iau rodul, sau îi opresc de la rodirea adevărată. Însăși ocuparea cugetării cu virtuțile deschise spre orizontul infinit al lui Dumnezeu, o face să vadă pe Dumnezeu și să se pecetluiască cu pecetea lui Dumnezeu, sau a adevărului și binelui, niciodată închise în niște granițe. Căci virtuțile înseși, ca deprinderi ale binelui, sînt ferestre spre Dumnezeu și cărări în infinitatea Lui, care e Binele suprem. Prin aceasta cugetarea se întipărește de iubirea față de bine, care își are ca suport și izvor suprem al infinității ei pe Dumnezeu.

se pecetluieşte cu pecetea adevărului, întipărindu-se de iubirea faţă de bine.

Dar să vedem şi înţelesul laudelor următoare : «Trimiterile (odraslele) tale, zice, sînt rai de rodii cu fruct de pomi ; chipri cu miresme ; nard şi şofran, trestie şi scorţişoară cu toate lemnele Libanului ; smirnă şi aloie cu toate mirosurile de fructe ; izvor de grădină, fîntînă de apă, ce curge susurînd din Liban». E vădit şi din înţelesul cu rost mijlocitor al celor spuse, că în el se cuprinde un înţeles foarte înalt şi neobişnuit, prin care e admirată frumuseţea celei înălţate de Dumnezeu, prin laude covîrşitoare de multe feluri. Dar înţelesul adevărat pe care-l cuprind aceste cuvinte nu-l poate cunoaşte limpede decît cel care, asemenea sfîntului Pavel, ştie să grăiască în Duh tainele dumnezeieşti. Căci cum e rai ceea ce odrăsleşte din rodiile miresei ? Şi cum e produs de rodii fructul pomilor ? Cum apoi pomii răspîndesc un şir întreg de mirosuri şi miresme ? Căci se spune că în fructul pomilor este miros de chipru şi nard, de şofran, de trestie şi de scorţişoară şi de tot lemnul Libanului, nelipsind din cele înşirate nici una din miresmele deosebite ale Libanului. Iar lor se adaugă smirna şi aloia şi toate mirosurile de fructe. Şi cea care mai înainte a fost numită, de cel ce o laudă, grădină, acum e numită izvor de grădină şi fîntînă de apă vie şi curgătoare din Liban.

Dar raţiunea adevărată a acestora o cunosc, cum am spus înainte, cei ce pot scruta adîncul bogăţiei înţelepciunii şi cunoaşterii lui Dumnezeu. Noi, ca să nu rămînem cu totul fără gustarea bunătăţilor descrise în locul acesta şi fără îndulcirea de ele, vom adăuga la text puţine cuvinte, luînd pe Dumnezeu îndrumător în strădania noastră.

Se pare că şirul laudelor dinainte de acestea şi toate cîte le-a adus acum cuvîntul despre ea nu ţintesc în chip principal spre simpla lăudare a ei, ci prin cele spuse îi insuflă o putere spre urcuşul inimii la cele mai mari şi mai înalte. Astfel o numeşte soră şi mireasă a Cuvîntului, dar fiecare din numirile acestea îi uneşte sufletul cu Mirele, prin însuşirea de mireasă făcîndu-se un trup cu Mirele nestricăcios, cum zice Pavel, iar străduinţa în împlinirea voilor Lui aducînd-o aproape de El ca pe o soră, după cuvîntul Evangheliei. Apoi e lăudată firea sînilor, din care izvorăşte vin în loc de lapte. Şi e vădit că lauda arată fapta. Căci nu se laudă ceea ce nu există. Pe lîngă acestea, mirosul ei e socotit mai presus de toate miresmele. Şi nu s-ar fi socotit aşa, dacă ea n-ar fi urcat cu adevărat, prin înaintarea în mai bine, spre acea înălţime. Se laudă după aceea fagurii cuvîntului care picură din gura ei, şi băutura pregătită a înţelepciunii, aflată sub limba ei, în care e amestecat laptele cu mierea. Şi acestea sînt puteri, nu cuvinte, căci, călăuzită de Cuvîntul

spre urcuşul la cele înalte, atîta a sporit, încît şi-a făcut gura izvor de miere şi limba vistierie a înţelepciunii îmbinate, prin care se înţelege pămîntul făgăduinţei, din care curge lapte şi miere. După ce a înălţat-o cuvîntul aşa de mult prin urcuşuri, o urcă spre ceva şi mai înalt, spunînd că veşmintele ei răspîndesc buna mireasmă a tămîii. Prin aceasta cuvîntul mărturiseşte că ea a îmbrăcat pe Hristos. Adică ţinta întregii vieţi virtuoase este împărtăşirea de Dumnezeu. Căci prin tămîie se dă de înţeles dumnezeirea. Dar nici la acestea nu s-a oprit sufletul curăţit necontenit de Cuvîntul în urcuşul spre ceea ce e mai înalt, ci, după ce s-a asemănat în buna lui mireasmă cu tămîia, se face grădină, după asemănarea raiului. Grădină, nu cum era în vremea primilor oameni, deschisă şi nepăzită, ci împrejmuită din toate părţile ca de un zid de amintirea poruncilor [192].

Vezi cîtă putere a primit pentru a urca în sus? Dar priveşte iarăşi urcuşul de pe această treaptă. Căci nu s-a făcut numai grădină închisă, ce rodeşte hrana cea dulce, ci se face şi băutură celor ce însetează, preschimbîndu-se în chipul izvorului, şi acesta, pecetluit. Dar nici în acestea nu s-a oprit, ci a ajuns aşa de departe în creşterea spre mai mare, încît din gura ei odrăsleşte raiul [193]. Căci cel ce ia seama mai tare la zicerea evreiască, vede că în loc de a se zice simplu: «Trimiterile tale din gura ta», se adaugă: «rai de rodii». Iar aceasta înseamnă: cuvîntul trimis din gura ta este un rai de rodii. Iar rodiile scot tot felul de fructe: chipru cu nard, şofran, trestie, scorţişoară şi tot felul de tămîie, smirnă, aloie şi mirosurile de fructe. Fiindcă, deci, potrivit fericirii din psalmi, bucurîndu-se de ajutorul lui Dumnezeu, a pus în inima ei aceste urcuşuri bune, mergînd din putere în putere, bine sînt numite trimiterile gurii ei, pe o treaptă mai desăvîrşită, rai de rodii. Şi cu totul corespunzător cu înţelesul de temelie, s-a folosit cuvîntul «trimiteri». Căci ceea ce se trimite trece de la cel ce trimite la cel ce primeşte. Aceasta se poate cunoaşte din întrebuinţarea obişnuită a termenului, căci precum

192. Astfel, după sfîntul Grigorie de Nyssa, *Cîntarea Cîntărilor* e o laudă a urcuşului sufletului spre tot mai deplina unire cu Hristos, o laudă care ea însăşi ajută sufletul în acest urcuş. Căci cuvîntul lui Dumnezeu, în care e Însuşi Cuvîntul ca Persoană, dă sufletului din el, prin rostirea lui, o putere de urcare spre El. Căci cuvîntul e în acelaşi timp un interes arătat sufletului de Cuvîntul ca Persoană, deci o intrare a Lui cu propria-I putere în suflet, spre a-l atrage spre Sine, prin dialogul pe care îl întreţine cu sufletul, sau în care este atras sufletul şi făcut să înainteze tot mai mult spre El.

193. O treaptă nouă, la care se ajunge în urcuş, nu constă numai dintr-o calitate nouă, mai înaltă, ci dintr-o îmbogăţire în toate calităţile dobîndite mai înainte. Aceste calităţi, pe de o parte se înşiră una după alta, pe de alta se adună la un loc, alcătuind împreună un adevărat rai al sufletului, sau făcînd sufletul un adevărat rai. Orice treaptă atinsă are o lărgime, formată din toate treptele anterioare, încît urcuşul pe ea o lărgeşte şi mai mult. Astfel, înaintările se înşiră nu numai ca nişte trepte, ci şi lărgesc mereu sufletul şi-l îmbogăţesc, făcîndu-l un rai tot mai bogat.

zice și Evanghelia, Cuvîntul a numit pe ucenici «trimiși» la propovăduirea adevărului («apostoli»).

Ce este deci ceea ce trimite gura miresei? E vădit că cuvîntul credinței, care, ajungînd în cei ce-l primesc, se face rai, sădindu-se, prin auzire, în inimă. Iar grădina plantată și acoperită cu pomi, obișnuința o numește rai. Și ca să cunoaștem și felul de pomi, care se cultivă de Cuvîntul în grădinile sufletelor celor ce cred, El numește «rodii» cuvintele trimise din gura miresei; ele sînt pomii pe care îi plantează și-i îngrijește Cuvîntul[194]. Iar rodia se lasă greu de atins de dinți, fiindcă întinde ramuri spinoase și umbroase și păzește fructul ei cu un acoperămînt aspru și amar la gust. Numai la vremea sa, după ce s-a copt, rupîndu-se coaja, fructul apare dinăuntru plăcut și armonios la vedere, mieros și nesupărător la gust și îndulcind cu sucul lui, asemenea vinului, organele gustului.

De aceea socotesc că cuvîntul trimis din gura miresei se face în sufletele auzitorilor rai de rodii, ca să învățăm, din cele spuse, să nu ne moleșim în viața de aici, prin neînfrînare și dezmierdări, ci să alegem, prin înfrînare, o viață aspră. Și astfel fructul virtuților se face cu neputință de atins de hoți, fiind împrejmuit de asprime și de învelișul înfrînării și prin starea sufletească serioasă și aspră aflată în el împungînd, ca prin niște ace ale spinilor, pe cei ce se apropie ca să facă rău. Dar cînd vremea dă putința gustării fructelor, odată cu tot soiul de fructe, se ivește rodia plină de tot rodul desfătării. Acum gustarea fructelor nu se mai mărginește la prune sălbatice sau la ghinde sau la vreunele din acestea, ci în poamele gustate se află natura îmbinată și felurită a tuturor mirosurilor. Se află chiprul cu narduri, adică perechea frumoasă a căldurii și a bunei miresme. Căci faptul de a avea în sine căldura nu este vrednic de laudă prin sine, cînd căldura e o ardere rău mirositoare, ci căldurii trebuie să i se recunoască curăția prin buna mireasmă, ca cel ce s-a curățit de căldura urîtă, să se facă fierbinte în Duhul[194 b].

În aceste poame se pot afla, zice, și celelalte aromate, nardul și șofranul. Buna mireasmă a nardului am cunoscut-o în cuvintele de mai înainte. Deci rămîne să înfățișăm în cuvîntul nostru înțelesul ascuns în chipul șofranului. Spun, deci, cei ce au cunoscut înțelesul acestei flori, că e la mijloc între frig și căldură și se ferește de lipsa de măsură din amîndouă părțile. Astfel prin ea ni se dă să cunoaștem rațiunea virtuții,

194. Cuvîntul cultivă tot felul de pomi în sufletul iubitor de Hristos. Dumnezeu-Cuvîntul, «pomul vieții», face să odrăslească în suflet alți pomi prin cuvintele trimise de El, făcînd raiul din el tot mai frumos. Cuvintele sînt «trimise» cu voia celui ce le împărtășește, nu odrăslesc din el fără voie.

194 b. Despre cele două feluri de călduri vorbesc mulți părinți duhovnicești, dar mai ales sfîntul Grigorie Sinaitul.

printr-un chip, căci toată virtutea se află la mijlocul unor rele, între lipsa binelui și între prisosință. Așa se spune de bărbăție și de dărnicie, că cea dintîi se află între lașitate și obrăznicie, cea de a doua, între zgîrcenie și risipă. Și de lașitate și zgîrcenie se spune că sînt rele prin lipsa a ceea ce se datorează; iar risipa și obrăznicia, prin trecerea măsurii și prin prisos. Iar mijlocia între lipsa de măsură într-o parte și în alta e numită virtute. Deci cuvîntul despre șofran descrie o însușire a virtuții de a se afla la mijloc [195]. Iar eu spun — chiar dacă ceea ce spun ar fi un lucru mai simplu — că poate e mai potrivit să vedem în chipul șofranului înțelesul credinței. Căci floarea ei e învelită într-o coajă, întru cît este o floare de culoare aeriană. Iar de se înlătură învelișul cojii, se găsesc trei foi. Acestea se pot înțelege ca frică, bărbăție, îndrăzneală. Și ele cresc la nesfîrșit și răspîndesc bună mireasmă și sînt folositoare la tămăduiri. Ele sînt ascunse în coajă și sînt la fel între ele în ceea ce privește mărimea, frumusețea, buna mireasmă și însușirea puterii. Și toate trei se arată ca una prin culoarea frumoasă, cum s-a spus, prin buna mireasmă și prin însușirea puterii. Cu acestea sînt înrudite alte trei, galbene la vedere, dar fără nici o însușire bună de întrebuințat pentru sănătate. Ele amăgesc pe cei necercați, care culeg pe cea mincinoasă în locul celei bune, din pricina culorii frumoase. E ceea ce fac și acum cei ce greșesc în cele ale credinței, alegînd rătăcirile sofistice în locul dogmelor sănătoase [196]. Deci judecata auzitorului să aleagă din cele două laturi ale credinței fie pe una din ele, fie pe amîndouă. Căci într-un

195. Teoria că virtutea stă la mijloc între două rele provine de la Aristotel. Analizînd teoria aceasta Nicolae Hartmann găsește că, după Aristotel, în virtute trebuie distinse două aspecte, cel care o precizează ca virtute și cel care indică putința ei de creștere ca virtute. Și numai după primul aspect ea e o mijlocie. După al doilea, ea nu trebuie să se oprească la vreun hotar oarecare, ci să se înalțe cît mai mult. Ea nu trebuie să se abată spre stînga, sau spre dreapta, dar în sus trebuie să crească necontenit. Trebuie să te situezi întîi exact în ceea ce reprezintă esența unei virtuți, în poziția ei ontologică. Odată aflat pe traiectoria ei, poți înainta cît de mult. Aceasta arată incontestabil că virtutea ca valoare etică este un absolut peste care nu poate fi niciodată ceva mai înalt (*Ethik*, Berlin, 1926, p. 401). Acest dublu aspect îl are virtutea și la sfîntul Grigorie de Nyssa.

Deși acesta spune în locul de față că virtutea e la mijloc între două rele, tot tratatul acesta al lui expune învățătura că omul nu trebuie să se oprească niciodată în urcușul virtuții. În introducere la «*Viața lui Moise*», spune că «virtutea nu are nici un alt hotar, decît răul». Virtutea e un urcuș continuu pe o muche între două prăpăstii. Dar poate că ideea că prisosul binelui e și el un rău nu e prea adecvată. Niciodată nu ajunge omul la sfîrșitul binelui. Prea multul, de care trebuie să se ferească omul, e și el un păcat, pentru că nu e bine adevărat. Acest «prea mult» e amestecat cu cine știe ce slăbiciune, cu cine știe ce păcat. «Obrăznicia» nu e atît un exces de bărbăție, ci un fel de amestec al ei cu mîndria.

196. De credință ține: temerea de Dumnezeu, bărbăția și îndrăzneala. Ele pot crește la nesfîrșit. Și sînt acoperite de caliciul credinței, care are o culoare aeriană, nefiind legată de cele pămîntești. Dar există și o credință mincinoasă, care ascunde o temere fricoasă, o bărbăție obraznică și o îndrăzneală nesocotită.

anumit fel, una sînt amîndouă : virtutea desăvîrşită şi îndumnezeirea, pentru că nu e virtute în afară de dumnezeire [197].

Dar să trecem la tîlcuirea celorlalte aromate, amintite de cuvînt în continuare : «Trestie, scorţişoară şi poame». Poamele sînt cele rodite de rodiile din raiul miresei. De trestie se spune că întrece pe celelalte prin buna mireasmă ; de aceea se primeşte de lege între sfintele aromate. Iar de scorţişoară se spune că împlineşte o lucrare bogată şi de multe feluri, prin puterea ei naturală, din care multe par să întreacă credinţa. De fapt ajunge ca această aromată să se atingă numai de apa ce fierbe într-o căldare, ca îndată să răcească apa ; şi dacă e introdusă într-o baie fierbinte, preface căldura din aer în răcoare. Mai are însuşirea să nimicească pe cele ce se nasc din stricăciune. Şi alte asemenea se povestesc despre ea, care par să fie mai presus de credinţă. Căci se spune că dacă se introduce în gura celui ce doarme, acesta nu e împiedicat să răspundă la întrebările ce i se pun, ci rămîne şi în somn, dar dă şi răspunsuri treze şi articulate în vorbire. Sînt lucruri despre care e îndrăzneţ şi necugetat ca cel ce nu a cunoscut prin cercare adevărul celor istorisite să afirme că aşa sînt. Dar fiindcă potrivit unei raţiuni tainice s-a înşirat şi această aromată fără să crească din rodii, căci nici din gura miresei nu pornesc astfel de raiuri cunoscute cu simţurile, ci e un chip adăugat la lauda miresei, nu cred că e bine să lăsăm la o parte cele ce se povestesc despre scorţişoară, şi anume, cele ce le-a spus acum Scriptura şi orice altceva ce li s-ar părea, celor ce povestesc despre ea, că mai trebuie să spună.

Căci cele spuse despre ea pot aduce vreun spor la lauda virtuţii, dacă fiecare lucru din cele povestite se foloseşte spre arătarea desăvîrşirii vieţii prin virtute. Astfel, se poate afla că sufletul celor cercaţi şi cu bună socoteală, are şi scorţişoară. Căci cînd cineva, fierbînd din pricina vreunei pofte sau arzînd de mînie, stinge patimile cu gîndul, sau cînd aflîndu-se în somnul vieţii are în gură această scorţişoară trează a gîndului, arată în chip nerătăcit şi netulburat înţelesul celor spuse şi se dovedeşte străduindu-se să se facă asemenea îngerilor neadormiţi şi treji. De fapt el imită prin statornicia în adevărul cuvîntului firea neadormită a îngerilor, pe care nu-i scoate din adevăr puterea nici unei năluciri. De aceea se poate spune că din gura lui izvorăşte scorţi-

197. Autorul a trecut pe neobservate, de la floarea întreită a credinţei adevărate, la floarea mincinoasă, «galbenă» (poate de pizmă) a credinţei mincinoase, apoi la cele două roduri ale credinţei : dobîndirea virtuţilor şi îndumnezeirea. Pentru că nu este virtute care nu duce la îndumnezeire, nici îndumnezeire care se dobîndeşte fără virtute.

șoara, prin care se stinge și arderea poftei și fierberea mîniei din jurul inimii și e curat de toată nălucirea și zăpăceala visătoare [198].

Și nimeni, gîndindu-se la cele spuse despre scorțișoară, să nu defăimeze cuvîntul, că nu-i împletește miresei laudă din lucrurile adevărate. Căci Sfînta Scriptură obișnuiește să ia și unele mituri de la cei din afară, în folosul scopului ei, și să amintească, fără să-i fie rușine, nume din istorisiri mitologice, spre arătarea mai lămurită a înțelesului trebuitor. Așa, minunîndu-se Scriptura de frumusețea fiicelor lui Iov, și-a arătat uimirea covîrșitoare față de ele și prin unele nume, zicînd că una se numea Ziua, alta, Casia, a treia, Cornul Amalteii (Iov, 46, 14). Dar e vădit oricui că povestirea despre Amalteia a plăsmuit-o un mit grecesc, care spune că aceea fiind capră, a ajuns crescătoarea acelui cretan, și căzîndu-i un corn, mitul a făcut să izvorască din lăuntrul lui tot felul de fructe. Oare a crezut, deci, Sfînta Scriptură poveștilor despre Amalteia? Desigur că nu. Dar prin acest nume mărturisește că fiica lui Iov răspîndea toate bunătățile virtuții. Deci cel ce citește Scriptura cu înțelegere trebuie să primească numai înțelesul laudei din numire, iar poveștile prăpăstioase să le lase la o parte. Astfel, auzind de Casia și de Ziua, nu am aflat prin aceste nume nici de materia aromată, nici de drumul soarelui pe deasupra pămîntului, ci spunem că numele acestea cuprind o arătare a vieții lor virtuoase. Dintre ele, Casia arată curăția și buna mireasmă a străduințelor, iar Ziua, bunul chip al viețuirii, precum zice Apostolul, care numește pe cei ce viețuiesc curat fii ai luminii și ai zilei (Ef., 5, 8; I Tes., 5, 5).

Așa și aci, nu sînt fără rost pentru lauda miresei cele spuse prin chipuri despre scorțișoară, dacă le folosim în înțelesul de laude. Iar cel ce a ajuns atît de mare și s-a ridicat, prin viață, la o înălțime vrednică de atîtea laude, prin toate arată întipărite întru sine trăsăturile chipului dumnezeiesc. Aceasta o arată cel ce zice: «Din toate lemnele Libanului». Căci spun cei ce au observat aceste lucruri, că lemnul Libanului, din care curge tămîia [199], nu e de un singur fel, ci este o deosebire între lemne, felul aromatei schimbîndu-se cu felul lemnului. Deci, cel ce în toate îndeletnicirile vieții lui și-a întipărit chipul dumnezeiesc arată în sine frumusețea tuturor lemnelor Libanului, prin care se exprimă chipul dumnezeiesc.

Dar nimenea nu se face părtaș de slava lui Dumnezeu, dacă nu s-a făcut, mai întîi, de un chip cu El, în asemănarea morții. De aceea lauda

198. Ca să rezumăm, scorțișoara e gîndul care stinge fierberea patimilor, sau a mîniei. Prin această trezvie el imită firea neadormită a îngerilor, nelăsîndu-se pradă nici unei năluciri sau zăpăceli visătoare.

199. De aceea, în traducerea românească a Scripturii, în loc de cuvîntul «tămîie» se folosește cuvîntul «livanon».

înşiră în lista aromatelor, pe lîngă rodii şi celelalte aromate, pe care le-a numit cuvîntul, smirna şi aloia şi mirurile de frunte. Căci prin cele dintîi, adică prin smirnă şi aloie, arată împărtăşirea de mormînt. Pentru că zice Evanghelia în altă parte, că prin acestea s-a făcut înmormîntarea Celui ce a gustat moartea pentru noi. Iar prin mirurile de frunte, cuvîntul arată curăţia şi lipsa oricărei falsificări cîrciumăreşti. Căci spune şi Amos, celor ce se desfătează în acestea, zicînd : «Cei ce beau vinul strecurat şi se ung cu mirurile de frunte» (Amos, 6, 6). Aceasta pentru ca nici drojdia să nu tulbure vinul, nici curăţia bunei miresme a mirului să nu fie stricată de vreun amestec. Dar acolo trebuie să socotim că proorocia îi numeşte pe israeliţi, pentru că primind cuvîntul Scripturii neamestecat, curăţit prin strecurare de orice drojdie şi avînd buna mireasmă a mirurilor netulburată şi desfătîndu-se în toate privinţele de ospăţul duhovnicesc, n-au folosit nimic din această desfătare, căci libertatea lor a tulburat limpezimea vinului în chip pierzător şi a stricat curăţia mirurilor de frunte, prin amestecul gîndurilor rele. Aci însă cuvîntul recunoaşte că mireasa a păstrat dogmele nestricate şi curate, prin rodirea mirurilor de frunte [200].

Dar nici la acestea nu se opreşte mireasa, ci se întinde spre cele şi mai înalte, iar Mirele-Cuvîntul continuă să-i ajute la urcuş. Căci cea din a cărei gură pornesc trimiteri de rodii şi raiuri de aromate se face acum izvor, care udă raiurile ce răsar din ea. Nu cum am aflat despre Pavel şi Apolo, că unul sădea şi altul uda, ci aceeaşi le face pe amîndouă, sădind raiurile şi totodată udîndu-le. Dar cum poate lauda înfăţişa un înţeles şi mai înalt ? Spunînd că nu e izvorul vreunui rîu, ci al grădinilor ; nu curg din ea apele unor rîuri, ci izvorăsc şi ţîşnesc din ea înseşi grădinile ; aşa au ţîşnit din dumnezeiescul apostol grădinile însufleţite în toţi cei la care ajungea, făcînd să răsară prin învăţătură în raiul Bisericii [201].

Apoi, Cuvîntul conduce mireasa prin laude spre cea mai înaltă iubire, numind-o fîntînă de apă vie, ce curge din Liban. De aceea ne învaţă dumnezeiasca Scriptură că e numită «de-viaţă-făcătoare». E ade-

200. Dacă mulţi au tulburat vinul folosit la ospăţul cu învăţătura dumnezeiască a Scripturii şi au stricat buna mireasmă a mirurilor primite, prin drojdia patimilor lor, sau prin amestecul gîndurilor rele, mireasa, sau sufletul iubitor de Dumnezeu, a păstrat mirurile curate, căci el n-a rodit decît miruri de frunte, sau mireasma de gînduri şi de fapte bune.

201. Nu curge în suflet vreun rîu din afară, ci ţîşnesc ape din el însuşi, înverzindu-l. Mai bine zis, ţîşnesc din însăşi grădina Bisericii ape care udă şi înverzesc pomii, sau sufletele din ea. Sfîntul apostol Pavel era în Biserica însăşi şi din el ţîşneau apele Cuvîntului, care făceau să rodească sufletele din ea, sau raiul Bisericii. Aceasta e o treaptă nouă la care ajunge sufletul, sau sufletele din Biserică. Acum izvorăsc din el, sau din ele înseşi, apele care le înviorează, pentru că au ajuns la un grad mai mare de unire cu Cuvîntul, din care izvorăsc aceste ape.

vărat că proorocia zice: «M-au părăsit pe Mine, izvorul de apă vie» (Ier., 2, 13); și iarăși zice Domnul către samarineancă: «De-ai fi cunoscut darul lui Dumnezeu și cine este Cel ce-ți zice ție: dă-Mi apă să beau, ai fi cerut tu de la El și ți-ar fi dat apă vie» (In, 4, 10); și: «De însetează cineva, să vină și să bea. Căci precum a zis Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din pîntecele celui ce crede în Mine». Iar aceasta o zicea despre Duhul, pe Care aveau să-L primească cei ce cred în El (In, 7, 37 urm.). Deci pretutindeni, prin apă vie se înțelege firea dumnezeiască. Dar aci mărturia nemincinoasă a Cuvîntului declară că însăși mireasa este fîntînă de apă vie, care-și are plecarea din Liban [202]. Iar acest lucru e cel mai minunat dintre toate. Căci toate fîntînile au apă strînsă la un loc, numai mireasa are în sine apa în răspîndire, avînd și adîncimea fîntînii și mișcarea neîncetată a rîului. Dar cine ar putea ajunge, după vrednicie, la minunile înfățișate altfel decît prin asemănarea de care s-a împărtășit ea acum? Poate ea nu mai are unde să se înalțe, după ce prin toate s-a făcut asemenea frumuseții arhetipice. Căci s-a asemănat întocmai, prin însușirea de fîntînă, cu Fîntîna, prin apă, cu Apa, prin viață, cu Viața. Viu este cuvîntul lui Dumnezeu, viu este și sufletul ce l-a primit pe Cuvîntul. Iar apa aceea curge din Dumnezeu, precum zice Izvorul: «De la Dumnezeu am ieșit și vin». Iar mireasa cuprinde ceea ce curge în fîntîna sufletului și pentru aceasta se face vistierie a apei aceleia vii, care curge din Liban, mai bine zis, curge susurînd, cum a zis Cuvîntul. Fie ca acesteia să ne facem și noi părtași, dobîndind fîntîna aceea, ca, potrivit poruncii înțelepciunii, să bem apa noastră și nu una străină, în Hristos Iisus, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a X-a

«Scoală-te, vîntule de miazănoapte și vino, boare de miazăzi și suflă prin grădina mea; și să curgă aromatele. Pogoare-se frățiorul meu în grădina lui și să mănînce din rodul poamelor. Intrat-am în grădina mea, sora mea, mireasă; cules-am smirna mea cu aromatele mele. Mîncat-am pîinea mea cu mierea mea, băut-am vinul meu cu laptele meu. Mîncați, prietenii mei, și beți și vă îmbătați, fraților. Eu dorm și inima mea veghează» (Cînt. Cînt., 4, 16—5, 2).

202. Apa vie prin sine, sau apa de-viață-făcătoare, este Dumnezeu, sau Duhul cel sfînt al Lui. Dar mireasa ajunge și ea fîntînă de apă vie, datorită unirii celei mai mari la care ajunge cu Cuvîntul întrupat. În sufletul unit cu Dumnezeu, sau în Biserică, e și adîncimea apei, așa cum se află aceasta în fîntînă, dar și mișcarea ei de răspîndire, așa cum o vedem în rîu. Căci Biserica ține apa unirii cu Dumnezeu, sau cunoștința despre El în adîncimea ei nesecată și neschimbată, dar o și răspîndește pe seama sufletelor din ea, sau mai departe. La fel se întîmplă și cu sufletul unit cu Hristos.

Tîlcuirea cuvintelor dumnezeiești, ce ni se îmbie mai departe de *Cîntarea Cîntărilor*, cuprinde înțelesuri greu de atins și acoperite în taine, din pricina nelimpezimii lor. De aceea, avem trebuință de multă luare-aminte, mai bine zis de și mai mult ajutor prin rugăciuni și de călăuzirea din partea Sfîntului Duh. Aceasta, pentru ca să nu pățim, uimindu-ne de aceste minuni înalte, ceea ce ni se obișnuiește să pățim în legătură cu stelele. Căci minunîndu-ne de departe de frumusețea acestora, nu putem născoci nici un mijloc de a cunoaște alcătuirea lor, ci ne bucurăm numai de frumusețea lor, uimindu-ne de ceea ce se vede din ele.

Dar niște stele sînt, cu adevărat, și lucirile și fulgerele acestor cuvinte dumnezeiești, ce strălucesc covîrșitor ochilor sufletului, aflîndu-se deasupra lor ca înălțimea cerului față de pămînt, cum zice Proorocul (Ps., 102, 11). Dar dacă se va întîmpla și cu sufletul nostru, ceea ce auzim despre Ilie (IV Regi, 2, 11), și înțelegerea noastră va fi luată în carul de foc și va fi ridicată și strămutată la frumusețile cerești, (iar focul înțelegem că e Duhul Sfînt; El e focul pe care a venit Domnul să-l arunce pe pămînt și care s-a împărțit ucenicilor în chip de limbi), nu ne va lipsi nădejdea că ne vom apropia de aceste stele, adică de înțelesurile dumnezeiești, care înconjoară cu strălucirea lor sufletele noastre prin cuvintele cerești și duhovnicești. Căci îți spun ție, auzitorule, cuvîntul ce s-a făcut de Domnul către patriarh: privește cu ochiul sufletului la cer, privește la cerul acesta, și vezi stelele, de poți măsura înălțimea înțelesurilor lor (Fac., 15, 5 urm.). Privește puterea împărătească, cunoscîndu-i, din poruncile ei, stăpînirea, sau cîtă putere împărătească arată că are prin cele ce se spun. Căci nu prin rugăminte primește ceea ce voiește, ci potrivit cuvîntului nemincinos al Celui ce a făgăduit, care zice că iconomul credincios și chibzuit va fi făcut domnul tuturor avuțiilor Stăpînului (Lc., 12, 42—44) [203]. Prin această putere îndrumează împărătește, după cum îi convine, pornirile celor două vînturi, pe cel de miazănoapte depărtîndu-l de la sine prin poruncă, iar pe cel de miazăzi chemîndu-l prietenește și îndemnîndu-l să vină la ea. Căci textul spune așa: «Scoală-te, cel de miazănoapte, și vino, cel de miazăzi».

Poate că ceva înrudit cu cele spuse putem afla în cuvintele sutașului, de care Însuși Dumnezeu Cuvîntul S-a minunat, precum a istorisit Evanghelistul zicînd: «Iar auzind Iisus, S-a minunat» (Mt., 8, 8—10) și a pus cuvîntul sutașului mai presus de credința lui Israel. Și nu față de poporul israelit consider că a fost socotit mai presus sutașul în privința

203. Pilda iconomului credincios și chibzuit se aplică sufletului iubitor de Hristos, care primește și el stăpînirea peste toate, pe care o are Stăpînul Dumnezeu. Sufletul acesta poate cîrmui de la sine mișcările din el, sau cele ce sînt stîrnite în el; el nu dobîndește această putere prin rugăciunea de fiecare dată, căci a fost făcut prin unirea cu Dumnezeu așa de puternic, încît poate cîrmui de la sine aceste mișcări.

credinței, ci față de Israel însuși. Acela, în lupta cu vrăjmașul, abia a scăpat de înfrîngere cu ajutorul lui Dumnezeu, fără să rămînă cu totul nevătămat de vrăjmașul (Fac., 32, 24). Căci a primit patima în coapsă. Dar sutașul acesta, de care e vorba acum, chemînd la sine ceea ce îi e străin, își face al său ceea ce nu e al său. Pentru aceasta mi se pare mie mai ales că s-a făcut el vrednic de admirație. Căci zice că dintre ostașii ce-i erau sub stăpînire, trimitea de la sine cu putere stăpînitoare pe cel ce voia și chema pe cel dorit și poruncea slugii serviciul ce se cuvenea.

În cuvîntul sutașului este un înțeles înțelept, căci pe cel odată trimis nu-l mai aduce din nou la sine, ci, plecînd acela, aduce pe altul în casă, în locul lui. Pentru că zicînd : «du-te și se duce», spune că cheamă pe altul, nu pe cel pe care l-a trimis. Prin aceasta cuvîntul ne învață, socotesc, dogma aceasta, că cele protivnice între ele nu au firea să petreacă în același loc. Căci lumina nu are nici o părtășie cu întunericul, zice Apostolul (II Cor., 6, 14), ci e numaidecît de trebuință ca, retrăgîndu-se întunericul, ceea ce se arată în locul lui să fie lumină, și patima fiind scoasă afară, să intre în locul ei virtutea. Împlinindu-se lucrul acesta, nu se mai împotrivește duhului cugetul cărnii. Fiindcă nici nu mai poate, odată ce a fost omorîtă puterea lui de a se împotrivi. Ci se face în stare de toată slujirea ce se cuvine, făcîndu-se ascultător și supus stăpînirii duhului. Căci cînd e izgonit ostașul slujitor al patimii și intră în locul lui ostașul virtuții, îmbrăcat în platoșa dreptății și purtînd în mînă sabia Duhului, înzestrat cu armele acoperitoare, cu coiful mîntuirii și pavăza credinței și purtînd în sine toată armătura, atunci slujitorul trup se teme de domnul său și împlinește îndată poruncile stăpînului, prin care dobîndește virtutea în slujirea sa [204]. Aceasta o arată cuvîntul sutașului, care zice : «Și zic slujitorului meu : fă aceasta, și face».

Dar să auzim pe împărăteasă [205], cum face să se ridice de la ea vîntul de miazănoapte, întorcînd suflarea lui în partea opusă. Căci nu-i poruncește să înceteze, așa cum a adus Domnul la liniște furtuna pe mare, poruncind valurilor să tacă, ci îi poruncește să se retragă și să fugă, ca să curgă neîmpiedicată boarea de miazăzi, neîmpotrivindu-se suflării ei nici o suflare contrară. «Scoală-te», îi zice vîntului de miazănoapte. Dar

204. Însuși trupul, ascultînd acum de duhul din om, se face slujitor în dobîndirea virtuții, nemaiavînd pe ispititorul, sau gîndul ce-l îndeamnă la împotrivire. Ochiul, în loc să lucreze spre ispitirea la păcat, lucrează spre cunoașterea minunilor lui Dumnezeu din natură și spre lăudarea Lui. Prin suportarea nevoințelor, el ajută la dobîndirea răbdării. Sufletul ajutat de «ostașul» (gîndul) dreptății întărește trupul, iar trupul întărește la rîndul lui sufletul, în virtute.

205. «Împărăteasa» este sufletul (care în grecește este de genul feminin), ajuns la treapta unirii cu Dumnezeu. El poruncește, ca un împărat, ispitei să plece și gîndului bun să vină. Mireasa Împăratului fiind și ea împărăteasă, are și ea libertatea și puterea Lui.

care e pricina pentru care poruncește acestui vînt să se strămute ? Acesta e un vînt aspru, cum zice cuvîntul Proverbului despre el. După nume se cheamă vîntul de-a dreapta. Dar vîntul de miazănoapte nu e de-a dreapta, decît pentru cel ce are răsăritul la spate, făcîndu-și drumul către apus. Înțelege deci astfel ghicitura celor spuse : Cel ce se depărtează de Răsărit (și așa e numit de proorocie Hristos — Zah. 6, 12) și aleargă spre apusul luminii, unde este stăpînirea întunericului, are la dreapta vîntul de miazănoapte, care îl însoțește cu îndemnurile și întăririle sale, prin care își face drumul spre întuneric. Așa are cel desfrînat vîntul de miazănoapte la dreapta sa, suflînd prin patima de ocară. Așa vîntul acesta se face celui lacom vînt al răutății, cînd îi îngrădește materiile lăcomiei ca pe un nisip sau praf. Așa, dăruindu-și ajutorul la fiecare greșeală, se face de-a dreapta tuturor celor de care se apropie. Fiind aspru după fire, își ascunde sub plăceri asprimea [206].

De aceea, mireasa care a dobîndit puterea împotriva patimilor alungă din jurul său vîntul de miazănoapte, zicînd : «Scoală-te vînt de miazănoapte». Iar că prin numele acesta e arătată puterea vrăjmașă, e vădit celui ce cunoaște firea celor văzute.

Și cine nu cunoaște mișcarea soarelui, că făcîndu-și drumul de la răsărit spre miazăzi, se apleacă spre apus ? Iar forma pămîntului fiind sferică, precum spun cei ce cunosc acestea, cînd e luminat într-o parte, numaidecît se întunecă în cealaltă, adică în partea opusă, umbrindu-se prin piedica ce o opune luminii mijlocul. Dat fiind deci că locul de miază-noapte rămîne pururea neluminat și înghețat, nefiind nici luminat de razele soarelui, nici încălzit, cuvîntul numește pe căpetenia stăpînirii întunericului, pe cel ce împietrește prin înghețare firea moale a apei, a sufletelor, și o face aspră, vînt de miazănoapte. Căci acesta e pricinuitorul tristeții și al iernii, adică al acelei ierni în care, după spusa Evangheliei, e cu neputință să scapi de primejdii ; al iernii în care se veștejește frumusețea celor ce înfloresc prin virtute [207].

Deci cu dreptate îl alungă pe acesta cu putere glasul împărătesei și cheamă la sine vîntul cel cald și pururea luminos de miazăzi, prin care

206. E de-a dreapta vîntul îndemnător la rău, pentru că îi e la îndemînă celui ce tinde spre păcat și pentru că îi apare plăcut, deși pînă la urmă acest vînt își va arăta asprimea lui dușmănoasă în urmările dureroase ale păcatului.

207. Soarele mergînd de la Răsărit spre Apus pe o parte a sferei pămîntului și întorcîndu-se pe cealaltă parte, cînd e zi pe o parte, e noapte pe cealaltă și vice-versa. Dar dunga care e la mijloc între o parte a sferei și cealaltă rămîne pururea în întuneric și lipsită de căldură. De acolo vine vîntul de miazănoapte pentru cei din atmosfera nordică a pămîntului. În timpul sfîntului Grigorie nu se știa și de emisfera sudică a pămîntului, pentru care vîntul rece vine din extremitatea de la miază-zi. Pentru noi, cei ce trăim în emisfera nordică, vîntul de miază-zi nu vine de la polul sud (de pe partea de sud a sferei pămîntului), deci nu aduce de acolo răceala, ci vine de către ecuator, sau din partea pămîntului mai încălzită de soare, aducîndu-ne căldură.

curge valul desfătărilor, zicînd: «Și vino, vînt de miazăzi, suflă prin grădina mea, ca să curgă aromele mele». Aceasta, pentru ca pogorîndu-Se prin suflarea puternică, precum am auzit că S-a pogorît peste ucenici, peste pomii însufleţiţi, să învioreze grădina lui Dumnezeu, ca să-şi dea miresmele sale, şi să facă să curgă prin gura ei proorocia bine mirositoare şi dogmele mîntuitoare ale credinţei, ce-şi revarsă neîmpiedicat, prin tot felul de limbi, buna mireasmă a învăţăturilor [208]. Aşa au făcut să înflorească cei o sută douăzeci de ucenici, sădiţi în casa lui Dumnezeu, prin suflarea acestui vînt de miazăzi, dîndu-le învăţătura prin limbi. Pentru aceasta, deci, zice mireasa acestui vînt de miazăzi: «Suflă prin grădina mea». Căci a fost făcută maică a grădinii, de către glasul Mirelui, care a făcut-o pe ea, Cuvîntul unindu-Se cu grădina şi cu izvorul. Din pricina aceasta voieşte ca grădina ei, adică Biserica, bogată în pomi însufleţiţi, să fie mişcată de vînt, ca să curgă din ei miresme. Căci zice proorocul: «Sufla-va Duhul Lui şi vor curge ape» (Ps. 147, 7). Iar mireasa, împodobită cu bogăţia dumnezeiască, preschimbă apele ce curg în ceva mai măreţ, făcîndu-le rîuri de miresme ce se răspîndesc, prin puterea Duhului, din pomii grădinii. Prin aceasta cunoaştem deosebirea dintre Vechiul Testament şi cel Nou: rîul proorocesc s-a umflat de ape, iar cel evanghelic, de miresme. Un astfel de rîu de arome, curgînd din grădina Bisericii prin Duhul, a fost Pavel, din care curgea buna mireasmă a lui Hristos. Alţii au fost Ioan, Luca, Matei, Marcu şi toţi ceilalţi pomi de bun neam ai grădinii miresei, prin care suflînd vîntul acela luminos de miazăzi, s-au făcut izvoare din care s-a răspîndit buna mireasmă a Evangheliilor [209].

«Pogoare-se, zice, frăţiorul meu în grădina lui şi să mănînce din rodul pomilor lui». O, cuvînt îndrăzneţ! O, suflet generos şi darnic, ce întrece cea mai covîrşitoare generozitate! Pe cine pofteşte să se desfăteze de rodurile proprii? Cui îi pregăteşte ospăţ prea îmbelşugat din bunătăţile sale? Pe cine cheamă să mănînce din bunătăţile pregătite? Pe Cel din care sînt toate şi prin Care sînt toate şi în Care sînt toate, pe Cel ce dă tuturor hrană la vreme potrivită, pe Cel ce deschide mîna Lui şi umple toată vietatea de bunăvoinţă, pe Cel ce e pîinea care se pogoară din cer şi dă viaţă lumii, pe Cel care face să curgă din izvorul propriu viaţa tuturor celor ce sînt. Acestuia Îi întinde mireasa masă. Iar masa e grădina plantată cu pomi însufleţiţi. Iar pomii sîntem noi, dacă şi noi îi

208. Vîntul de miază-zi, care aduce cu suflarea lui căldura şi viaţa sufletului în Biserică, e Duhul Sfînt. Acesta umplîndu-i de trăirea fierbinte a învăţăturii lui Hristos, Apostolii, prin limbile primite, au împărtăşit această învăţătură celor o sută douăzeci de ucenici ai lor, ca şi altora.

209. Pavel, Ioan, Matei şi ceilalţi propovăduitori plini de Duhul Sfînt sînt numiţi cînd rîu ce revarsă neîncetat apele de-viaţă-făcătoare ale învăţăturii lui Hristos, în grădina miresei, sau în Biserică, cînd pomi ce-şi răspîndesc neîncetat buna mireasmă în cuprinsul ei.

îmbiem ca hrană mîntuirea sufletelor noastre [210]. Așa spune Cel ce Se desfătează cu viața noastră: «Mîncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu» (In, 4, 34). Dar e vădită ținta voii lui Dumnezeu, «Care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim., 3, 4). Deci aceasta este mîncarea pregătită Lui: să ne mîntuim noi. Iar dăruirea noastră e din hotărîrea noastră liberă, care înmînează sufletul nostru lui Dumnezeu, Cel ce ne culege, ca de pe o ramură. Iar prin acestea trebuie să vedem că mai întîi mireasa se îndulcește de rodul Mirelui, zicînd: «Și rodul Lui e dulce în gura mea». Apoi se face și ea rod frumos și dulce, îmbiindu-se Grădinarului spre înveselire [211].

Iar cuvîntul: «pogoare-se» are înțelesul unei dorințe, fiind o zicere asemănătoare cu: «sfințească-se numele Tău» și: «facă-se voia Ta». Căci precum acolo felul acelor cuvinte dau glas unei dorințe, așa și aici «pogoare-se» dă glas unei dorințe a miresei, care-I arată lui Dumnezeu belșugul roadelor virtuții. Iar coborîrea arată fapta iubirii de oameni. Căci deoarece nu ne putem înălța la Cel Prea Înalt, dacă nu Se pleacă Domnul la cele de jos, ca să înalțe pe cei blînzi, sufletul ce urcă spre cele de sus, cerînd călăuzirea Celui de sus, dorește să Se pogoare El din înălțimea Lui, ca să Se facă apropiat celor de jos. Iar Cel ce a spus prin proorocul: «Încă grăind tu acolo, iată eu sînt aici» (Is., 58, 9), încă înainte de a-și spune mireasa dorința, a și auzit ce-i trebuie și a luat seama la pregătirea inimii ei și a venit în grădina prin care suflă vîntul de miazăzi și a cules rodul aromatelor ei și s-a săturat de poamele virtuții și a descris ospățul, zicînd către mireasă: «Pogorîtu-m-am în grădină, sora mea, mireasă. Cules-am smirna mea cu aromatele mele. Mîncat-am pîinea mea și mierea mea cu aromatele mele. Băut-am vinul meu cu laptele meu. Mîncați, apropiații mei, și beți și vă îmbătați, frații mei» [212].

210. Mîntuirea noastră e o adevărată hrană pentru Hristos. Aceasta Îl bucură, aceasta Îl îngrașă spiritual. Prin aceasta umanitatea Lui își adaugă, prin unire, umanitatea noastră. Așa crește Hristos, adică trupul Lui. Iar aceasta Îi face bucurie numai pentru că ne iubește. E așa cum mama se îngrașă sufletește din propășirea și fericirea copiilor ei. Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat Se bucură de mîntuirea noastră, deși avea toată fericirea în Sine și nu era silit de o trebuință lăuntrică să ne creeze și să ne mîntuiască. Dar hotărîndu-Se să Se facă om, umanitatea Sa își sporește fericirea prin fericirea fraților Săi.

211. Sămînța fructelor ce cresc în grădina noastră o aduce Plugarul. Frumusețile sufletești care cresc în suflet își au obîrșia la Dumnezeu. Dar apoi Dumnezeu Se bucură de ele, Se hrănește cu ele, din iubirea față de noi, ca să ne facă bucurie nouă, pentru că vede că prin aceasta ne mîntuim. E un schimb de daruri între Făcător și făptură. Noi avem nevoie de darurile Lui ca să viețuim, ca să ne înfrumusețăm și ca să ne mîntuim prin ele. Dar El a binevoit să coboare la o treaptă în care are nevoie de darurile noastre. Căci în dăruirea noastră închinată Lui se încheie lucrarea de mîntuire a noastră.

212. Din cei ce au omorît în ei pe omul cel vechi, Hristos a cules smirna înmormîntării lor. A făcut-o aceasta cu plăcere, pentru că omorîrea omului vechi al lor, îi poate oferi o viață nouă a lor, curată, bine mirositoare, amestecată cu miresmele bogate ale virtuții de multe feluri. Dar textul alternează pe Hristos cu sufletul care a

Vezi cum covîrşeşte cererea cu marea Lui dărnicie? Mireasa a dorit ca pomii ei din grădină, mişcaţi de vîntul ce suflă din miazăzi, să fie izvoare de aromate şi să primească pe Grădinar cu rodul pomilor. Dar e vădit fiecăruia că orice bună mireasmă produce plăcere simţului mirosului. Poamele au însă o putere mai slabă decît pîinea în a susţine vigoarea celor ce le mănîncă. Dar Cel ce S-a pogorît în grădină şi a prefăcut firea fructelor spre ceva mai mare şi mai de preţ culege din grădină smirna pe care o găseşte cu aromatele ei. Căci de la El este tot lucrul bun, oriunde S-ar găsi, cum a spus cuvîntul proorocesc. Iar în locul poamelor face pomii în stare să rodească pîine, amestecată cu miere. Aşa să se tîlcuiască cuvîntul proorocesc, că a Lui e mierea ca şi celelalte. Şi vinul Şi-l scoate din ele amestecat cu laptele Lui. «Căci din El şi spre El sînt toate» (Rom., 11, 36). Ce fericite sînt grădinile acestea, despre ai căror pomi se mărturiseşte că rodesc astfel de fructe, care se prefac în tot felul de hrană, potrivit cu plăcerea dorită! Căci celui ce se desfătează cu buna mireasmă i se fac smirnă, întrucît prin mortificarea mădularelor de pe pămînt, îi îmbie o viaţă curată bine mirositoare, amestecată din aromatele bogate şi de multe feluri ale virtuţii. Iar celui ce caută o desfătare mai desăvîrşită, i se fac pîine şi miere, ca să nu mai mănînce ierburi amare, cum porunceşte legea — căci amărăciunea este pentru timpul de acum — ci să-şi culeagă mierea, cînd, la vremea lor, fructele virtuţii vor îndulci sufletul. Dovada acestui lucru e pîinea, care s-a arătat ucenicilor după învierea Domnului, şi era îndulcită cu fagure de miere (Lc., 24, 42). Iar celui ce însetează i se fac pahar plin de vin şi de lapte, nu burete înmuiat în fiere şi oţet, pe care iudeii, arătîndu-şi dărnicia lor Binefăcătorului, îl întind prin trestie (Lc. 23, 36) [213].

urcat spre El la diferite trepte. Împreună cu Hristos, el însuşi culege smirna înmormîntării omului vechi al său şi se hrăneşte apoi cu pîinea vieţii celei noi, amestecată cu dulceaţa mierei. În sfîrşit, bea vinul amestecat cu lapte, ca pe ceva ce produce beţia dragostei, dar o beţie trează şi nevinovată, întrucît cel ce se îmbată de acest vin bea odată cu el şi laptele nevinovăţiei copilăreşti.

213. Se continuă înlocuirea reciprocă între Hristos şi cel ce-L iubeşte. După ce Hristos şi subiectul omenesc culeg unul de la altul smirna morţii (a lui Hristos pentru noi, a noastră, pentru a ne dărui lui Hristos), Hristos mănîncă starea noastră de mîntuire ca pe o pîine îndulcită cu miere, şi noi mîncăm ca pe o pîine trupul Lui curat de orice pornire spre păcat, spre unirea noastră cu El. Apoi Hristos Se îmbată de viaţa noastră ca de un vin al entuziasmului pentru El, amestecat cu laptele nevinovăţiei, ieşind din Sine şi intrînd în noi; iar noi ne împărtăşim, de asemenea, de sîngele Lui, ca de un vin care ne produce entuziasmul dragostei faţă de El ca o beţie, odată ce am primit prin sîngele Lui dragostea Lui, care L-a dus la vărsarea sîngelui Său pentru noi, împreună cu viaţa netrecătoare. Într-un fel, nu numai noi primim pe Hristos în noi, prin mîncarea trupului Său, ci şi Hristos ne primeşte în Sine; nu numai trupul Lui devine trup al nostru, ci şi trupul nostru devine trup al Lui, lărgindu-Şi-l pe al Său; noi ne prelungim în Hristos, Hristos Se prelungeşte în noi.

Pildă a înţelesului acesta al ghiciturilor spuse ne este Pavel, care era pom producător de smirnă, întrucît murea în fiecare zi (I Cor., 15, 31) şi şi-a dat el însuşi sieşi sentinţa morţii şi răspîndea, prin curăţie şi nepătimire, mireasma morţii ; prin aceasta s-a făcut miros de viaţă celor ce se mîntuiesc, cum rodesc pomii însufleţiţi ai grădinii pîine Stăpînului grădinii, precum mărturiseşte Cel ce şade pe tron : «Flămînzit-am şi Mi-aţi dat să mănînc» (Mt., 25, 35). Căci facerea de bine, îndulcită cu mierea poruncii, pricinuieşte veselie. Sau iarăşi, pomii bogaţi ai grădinii adapă pe Mirele care zice : «Însetat-am şi Mi-aţi dat să beau» vin amestecat cu lapte, nu cu apă, după obiceiul cîrciumarilor. Iar laptele e cea dintîi hrană a firii omeneşti, curată şi simplă, cu adevărat copilărească şi nevicleană şi curăţită de orice amestec rău [214].

Acestea zicîndu-le Cuvîntul către mireasă, îmbie prietenilor tainele Evangheliei, zicînd : «Mîncaţi, prietenii Mei, şi beţi şi vă îmbătaţi, fraţii Mei». Căci cel ce cunoaşte cuvintele tainice ale Evangheliei nu va vedea nici o deosebire între cuvintele de aici şi învăţătura de atunci pentru ucenici. Pentru că şi aci şi acolo zice Cuvîntul : «Mîncaţi şi beţi» (Mt., 26, 28). Dar îndemnul spre beţie, pe care Cuvîntul l-a dat aci fraţilor, multora le pare că cuprinde mai mult decît Evanghelia. Însă dacă ar cerceta cineva cu de-amănuntul, ar afla că şi aceasta conglăsuieşte cu cele ale Evangheliei. Căci ceea ce Cuvîntul a poruncit aci prietenilor, aceea a făcut acolo prin faptă. Pentru că orice beţie obişnuieşte să pricinuiască un extaz (o ieşire din sine) a minţii, luată în stăpînire de vin. Deci starea spre care se îndeamnă s-a înfăptuit atunci şi se înfăptuieşte totdeauna, prin mîncarea şi băutura aceea, odată cu mîncarea şi băutura ivindu-se strămutarea şi răpirea (extazul) minţii de la cele mai rele la cele mai bune.

Aşa se îmbată, cum zice proorocia, cei ce beau din grăsimea casei lui Dumnezeu şi se adapă din rîul desfătării (Ps. 35, 8). Aşa s-a îmbătat odinioară şi marele David, cînd, ieşind din sine şi alipindu-se de Dumnezeu în răpire, a văzut frumuseţea nevăzută şi a strigat cuvîntul acela vestit : «Tot omul e mincinos» (Ps. 115, 2), căutînd să prindă în cuvînt tîlcuirea celor negrăite. Aşa s-a îmbătat şi noul Veniamin, Pavel, cînd a fost răpit (în extaz), zicînd : «De ne-am ieşit din noi, este pentru Dumnezeu (căci spre Acela e extazul) ; de sîntem treji cu mintea, sîntem pentru voi» (II Cor., 5, 13). Lucrul din urmă l-a arătat şi în cuvintele către Festus, declarînd că nu e nebun, ci spune vorbe înţelepte şi drepte (Fapte, 26, 24—25). Dar ştim că şi fericitul Petru a fost în acest fel de

214. Beţia lui Pavel pentru Hristos este în acelaşi timp trezvie în lucrarea lui pentru oameni. Ea nu e nebunie, ci cea mai mare luciditate, e entuziasm în luciditate, e bucuria celei mai depline lucidităţi. El cunoaşte sensul vieţii şi aceasta îi dă cea mai mare bucurie.

beție, fiind în același timp flămînd și beat. Căci înainte de a i se aduce mîncare, cînd i se făcuse foame și voia să mănînce, iar ai lui îi pregăteau masa, îi vine beția dumnezeiască și trează, prin care iese din sine și vede pînzătura evanghelică, lăsată de sus și ținută de cele patru colțuri, cuprinzînd în ea tot neamul omenesc, închipuit în zeci de mii de chipuri de zburătoare, de dobitoace cu patru picioare, de tîrîtoare și fiare, după deosebirile idolilor cărora le slujeau. Și Cuvîntul poruncește lui Petru să junghie chipul lor de fiare și de necuvîntătoare, ca, după ce se vor curăți de acest chip, ceea ce rămîne să fie bun de mîncare. Aceasta o arată Cuvîntul și în mod descoperit, căci glasul dumnezeiesc nu zice o dată : «Ceea ce a curățit Dumnezeu nu e spurcat», ci de trei ori se face această vestire, ca să învățăm, prin primul glas că Dumnezeu care curățește e Tatăl ; prin al doilea, la fel, că Dumnezeu care curățește e Fiul cel Unul-Născut ; și prin al treilea, de asemenea, că Dumnezeu care curățește tot ce e necurat e Duhul Sfînt (Fapte, 11, 1—10) [215].

Aceasta fiind beția pricinuită de vinul pe care Domnul îl îmbie mesenilor, beție prin care se săvîrșește răpirea (extazul) sufletelor spre cele dumnezeiești, bine le poruncește Domnul celor ajunși prieteni prin virtuți, nu însă celor ce sînt departe : «Mîncați, prietenii Mei, și beți și vă îmbătați». Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie judecată sieși mănîncă și bea (I Cor., 11, 27). Și bine i-a numit pe cei vrednici de mîncare, frați, căci cel ce face voia Lui e numit de Cuvîntul frate, soră și maică.

După aceea beția e urmată de somn, ca, prin digestie, cei ce s-au ospătat să-și cîștige puterea spre o nouă vigoare. De aceea, după ospățul acela, mireasa adoarme. Dar somnul acesta e un somn ciudat și străin de obișnuința firească. Căci în somnul obișnuit, cel ce doarme nu priveghează, și cel ce priveghează nu doarme, ci fiecăreia din aceste stări, îi pune capăt cealaltă, somnul și privegherea retrăgîndu-se pe rînd, una în fața celeilalte. Dar aci se observă la ea o amestecare nouă

215. «Beția trează», «trezvia beată» (ebrietas sobra, sobrietas ebria) sînt formule paradoxale folosite de sfîntul Grigorie de Nyssa, pentru a exprima starea de luciditate entuziastă, sau de entuziasm lucid, pe care o procură cuiva vederea sau cunoașterea neîndoielnică a lui Dumnezeu, conștiința dragostei lui Dumnezeu față de el, cu îndemnul ei de a propovădui și altora fericirea ce i-o dă credința că se bucură de iubirea nesfîrșită a unui Dumnezeu personal, Care Și-a vărsat sîngele pentru noi mînat de această iubire și ne asigură prin învierea Lui ca om învierea noastră. Petru are o asemenea vedere, care-l face beat de fericita lumină ce i-o prilejuiește cînd se află flămînd, ceea ce înseamnă că nici nu băuse nimic, pentru că nu stătuse la masă. Și, în general, cel flămînd e lucid. Dar concomitența foamei, mai bine-zis a setei, cu beția mai poate însemna și faptul că cel beat de vederea frumuseții nesfîrșite a lui Dumnezeu rămîne mereu flămînd sau însetat de ea, deci doritor să vadă și mai mult din ea. Și aceasta iarăși înseamnă o trezvie în beție. Căci cel ce face această experiență are nu numai bucuria de a fi aflat sensul vieții, ci și conștiința marginilor, sau a insuficienței sale.

și ciudată și o împreunare a celor contrare. Căci zice: «Eu dorm și inima mea veghează». Deci cum trebuie să înțelegem acestea? Somnul e asemănarea morții. Căci în el se oprește toată lucrarea simțurilor trupului, nemaiîmplinindu-și în timpul somnului lucrarea proprie, nici văzul, nici auzul, nici gustul, nici mirosul, nici pipăitul. El înmoaie încordarea trupului și aduce uitare peste grijile omului, potolește frica, liniștește inima, slăbește tăria supărărilor și produce nesimțirea tuturor relelor, pînă ce rămîne stăpîn pe trup. Așadar, prin cele spuse învățăm că cea care se lăuda și zicea: «Eu dorm și inima mea veghează», s-a făcut mai înaltă decît sine. Căci într-adevăr, în cei ce mintea petrece în ea însăși, netulburată de simțuri, firea trupului se face nemișcată ca într-o stare de somn și de letargie și se poate spune cu adevărat că văzul doarme, din pricina nelucrării, disprețuindu-se vederile care obișnuiesc să uimească privirile copilărești; și nu vorbesc numai de cele care țin de materia pămîntească, cum e aurul și argintul, și de tablourile care, prin frumusețea culorii, stîrnesc lăcomia ochilor, ci și de minunile ce se văd pe cer, de strălucirile stelelor, de cercul soarelui, de forma schimbătoare a lunii și de tot ce mai produce plăcerea ochilor, prin aceea că nimic nu rămîne pururea, ci se mișcă și se întoarce împreună cu trecerea vremii. Toate acestea sînt disprețuite, din pricina vederii bunătăților adevărate. Ochiul trupului e nemișcat, dat fiind că sufletul, ajuns mai desăvîrșit, nu e atras de nimic din cele arătate de el, ca unul ce privește prin cugetare numai spre cele ce sînt mai presus de cele văzute. Așa și auzul se face mort și nelucrător, deoarece sufletul e ocupat numai cu cele ce sînt mai presus de cuvînt [216].

Iar de simțurile mai dobitocești nu se cuvine să spunem altceva, decît că trebuie aruncate departe, ca niște împuțiciuni de moarte ale sufletului: mirosul care prinde în nări mirosurile, gustul ce se închină pîntecelui, și pe lîngă ele pipăitul, simțul rob și orb, pe care firea l-a făcut poate numai pentru orbi. Toate acestea sînt stăpînite ca de un somn, din pricina nelucrării. Astfel lucrarea inimii e curată și cugetarea privește în sus, omul rămînînd ferit de orice zgomot și neturburat de mișcarea simțurilor. Căci îndoită fiind plăcerea în firea omenească: una ce se lucrează în suflet prin nepătimire, iar alta în trup prin patimă, pe oricare din acestea două ar alege-o voința, ea va avea stăpînire asupra celeilalte Astfel, de va da cineva atenție simțirii, însușindu-și plăcerea ce se naște prin ea în trup, va trăi fără să guste din bucuria

216. «Somnul» acesta nu e decît o continuare a stării de «beție», sau de răpire, fiind o uitare a tuturor celor trecătoare, (forme văzute și gînduri), într-o contemplare a Celui ce este cu adevărat, adică netrecător, avînd o subzistență neclintită în El însuși, singurul care ne poate da și nouă, prin alipirea de El, existența netrecătoare.

dumnezeiască, pentru că ceea ce-i mai bun va fi întunecat de ceea ce e mai rău. Iar celor ce au dorința îndreptată spre Dumnezeu, le rămîne binele neîntunecat și ei socotesc că trebuie să fugă de tot ce le vrăjește simțirea. De aceea, sufletul, cînd se veselește numai prin contemplarea Celui ce este, nu e treaz pentru nimic din cele ce se lucrează prin simțire spre plăcere. Ci, adormind toată mișcarea trupească, primește cu înțelegerea curată, prin trezvia dumnezeiască, arătarea lui Dumnezeu, de care fie să ne învrednicim și noi, dobîndind prin somnul amintit trezvia sufletului, întru Hristos Iisus, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Omilia a XI-a

«Glasul frățiorului meu bate la ușă. Deschide-mi, sora mea, prietena mea, porumbița mea, desăvîrșita mea, că s-a umplut capul meu de rouă și pletele mele de picăturile nopții. Dezbrăcatu-m-am de haina mea, cum mă voi îmbrăca cu ea? Spălat-am picioarele mele, cum le voi murdări? Frățiorul meu întins-a mîna sa prin deschizătură și cele dinăuntru ale mele s-au uimit de el» (Cînt. Cînt., 5, 2—4).

Și aceasta este una din marile porunci ale Domnului. Urmînd ei înțelegerea ucenicilor Cuvîntului, aceștia scuturînd de pe ei, ca pe o țărînă, tot ce e mai material în fire, se ridică la dorința celor mai înalte. În aceasta se vede trebuința ca cei ce privesc spre viața de sus să fie mai tari ca somnul și să vegheze pururea cu mintea, alungînd ațipirea ochilor ca pe o înșelăciune a sufletelor și ca pe o uneltire împotriva adevărului. Vorbesc de acea ațipire și de acel somn, prin care se plăsmuiesc pe seama celor ce se scufundă în înșelăciunea vieții, aceste năluciri de vis: domniile, bogățiile, stăpînirile, îngîmfarea, vraja plăcerilor, iubirea de slavă și de dezmierdări, iubirea de cinstiri și de toate cele după care se străduiesc în viața aceasta în deșert cei nesocotiți, luîndu-se după vreo nălucire; toate cele ce curg împreună cu firea trecătoare a vremii, care părînd că au în ele existența, nici nu sînt ceea ce par și nici nu rămîn pururea în ceea ce par; ci se vădesc ca unele care îndată ce se nasc, și pier, asemenea valurilor înălțate de ape, care umflîndu-se pentru puțină vreme de mișcarea vîntului, nu au umflătura sigură și statornică, pentru că ridicîndu-se în scurta clipă a mișcării vîntului, iarăși arată suprafața netedă a mării, potolindu-se odată cu vîntul.

Deci pentru ca să se elibereze cugetarea noastră de astfel de năluciri, Cuvîntul ne poruncește să scuturăm de la ochii sufletului acest somn, ca nu cumva, prin străduința după ceea ce nu are consistență, să

ne rostogolim de la cele ce subzistă și sînt cu adevărat [217]. Pentru aceea ne și îndeamnă la trezvie: «Să fie mijloacele voastre încinse și candelele voastre în mîinile voastre» (Lc., 12, 35). Căci arătîndu-se ochilor lumina, alungă somnul de la ei. Astfel, mijlocul încins cu brîu face trupul neprimitor de somn, simțirea ostenelilor nelăsînd să intre în el moleșala somnului.

Iar cele arătate prin ghiciturile acestea sînt, fără îndoială, limpezi. Anume, cel încins în neprihănire viețuiește în lumina conștiinței curate, candela îndrăznelii luminîndu-i viața [218]. Iar aceasta arătîndu-se, face sufletul neadormit, deci neamăgit, necufundat în deșertăciunea nici unuia din visurile acestea nesubzistente [219]. Iar de vom dobîndi starea aceasta, după descrierea Cuvîntului, vom trece la o viață îngerească. Căci cu aceștia ne asemănă porunca dumnezeiască, prin cele ce le spune: «Și voi fiți asemenea oamenilor care așteaptă pe stăpînul lor, cînd se va întoarce de la nuntă, ca venind și bătînd, îndată să-i deschidă» (Lc., 12, 36). Pentru că îngerii sînt cei ce așteaptă întoarcerea Domnului de la nuntă și stau cu ochiul treaz, pironiți la porțile cerești, ca să-L vadă cum intră iarăși prin ele, cînd Se va întoarce Împăratul slavei de la nuntă, în fericirea aceea mai presus de ceruri. Căci, potrivit Psalmului, Mirele a plecat de aici, ca dintr-o cămară de nuntă, după ce ne-a unit pe noi, fecioară, cu Sine, prin a doua naștere tainică, strămutînd pe cea care se desfrînase cu idolii, la nestricăciunea fecioreînică. Deci, după ce s-a săvîrșit nunta și Biserica a fost făcută mireasă de către Cuvîntul (precum zice Ioan că «cel ce are mireasă e mire», In, 3, 29) și ea a fost primită în cămara de nuntă a tainelor, îngerii așteptau întoarcerea Împăratului,

217. E vorba aci nu de somnul ce continuă starea de răpire, de somnul contemplării lui Dumnezeu Cel nesfîrșit și cu adevărat existent, ci de somnul în care e scufundat sufletul în vremea celei mai agitate lucrări a simțurilor. Contrar părerii obișnuite, lucrarea cea mai vie a simțurilor e un somn al sufletului și nelucrarea simțurilor trupești e o trezvie a sufletului. Ochii sufletului se află în somn, cînd lucrează prea viu ochii trupului. Chipurile văzute de cei din urmă sînt mai degrabă năluciri înșelătoare în comparație cu vederea Celui cu adevărat existent, contemplat de ochii minții.

218. Cel ce are o conștiință curată de păcatele trecute și netulburată de porniri păcătoase prezente are o îndrăznire către Dumnezeu. Sfinții erau socotiți ca avînd «îndrăznire» către Dumnezeu, nefiind opriți în cererile ce I le adresau de frica păcatului. Ei aveau «îndrăznirea» copilului nevinovat. Această «îndrăznire» e ca o candelă care luminează viața celui cu conștiința curată, care ea însăși e o lumină. Căci cine nu păcătuiește este mereu stăpînit de simțirea prezenței lui Dumnezeu, nefiind pironit de lucrurile mărginite și prins de ele. El are prin aceasta în sine un sens al vieții, ce se lărgește în orizontul infinit. Această lumină e ca o candelă a îndrăznelii, deschisă spre lumea înaltă și nesfîrșită a lui Dumnezeu. Căci a îndrăzni către Dumnezeu înseamnă a-L simți pe Dumnezeu blînd și iubitor, deschis tuturor cererilor sale, a-L simți familiar, deci apropiat. Și aceasta îi luminează omului respectiv puternic sensul vieții.

219. Simțirea puternică a lui Dumnezeu face sufletul neadormit, îl ajută deci să nu se lase amăgit și adormit de nălucirile celor trecătoare. Prezența lui Dumnezeu îi ascute omului conștiința și răspunderea, pentru că e mult mai impunătoare decît lucrurile trecătoare și-l trezește din plăcerea de a se alipi de ele, uitînd de sine.

care-Şi duce mireasa la fericirea cea după fire [220]. Cu aceştia deci a spus că trebuie să se asemene şi viaţa noastră, ca precum ei, petrecînd departe de patimă şi înşelăciune, sînt pregătiţi spre primirea Stăpînului, aşa şi noi, priveghind la uşile locuinţelor noastre, să fim gata să ascultăm cînd va bate la uşă. Căci zice: «Fericiţi slujitorii aceia pe care, venind stăpînul lor, îi va afla făcînd aşa» (Lc., 12, 37).

Fiind deci un lucru fericit a asculta de Cel ce bate, iar sufletul căutînd pururea spre fericire, simte pe Cel ce stă la uşă, veghind bine asupra comorilor sale, şi zice: «Glasul frăţiorului meu bate la uşă». Cum să înţeleagă cineva în chip cuvenit, din cele spuse, urcuşul miresei spre cele şi mai dumnezeieşti? Aceea care a alungat de la ea cu atîta putere şi hotărîre acel vînt aspru de miazănoapte şi a atras la ea vîntul luminos, aceea care a produs prin gură raiuri de rodii, ale căror poame erau înmiresmate; aceea care şi-a îmbiat grădina ei ca masă Stăpînului iubirii, neavînd nimic de lepădat din cele îmbiate, ci toate fiind recunoscute bune: smirna, aroma, pîinea cu miere, vinul cu lapte; aceea pe care Cuvîntul o mărturiseşte desăvîrşită, zicînd: «Întreagă eşti frumoasă şi pată nu este întru tine», aceea se simte acum ca una care pentru prima dată are să primească arătarea lui Dumnezeu, şi ca una care încă nu a primit şi nu a avut în casa ei pe Cuvîntul, Care stă acum înaintea uşilor, ca una care se minunează de puterea glasului Lui. De aceea zice că glasul Mirelui nu o atinge pe ea, ci uşa ei: «Glasul frăţiorului meu bate la uşă».

Vezi cum drumul celor ce urcă spre Dumnezeu e fără hotar? Cum ceea ce cunoaşte se face necontenit început spre ceea ce e, potrivit celor spuse, deasupra? [221]. Cînd nădăjduim o oprire din urcuşul spre

220. E vorba de Taina botezului, în care s-a unit Mirele cu noi, cu fecioara, curăţindu-ne prin despărţirea noastră de alipirea la tot felul de idoli, de închinarea la cele trecătoare ca la nişte lucruri de supremă însemnătate, ca la nişte dumnezei. Îngerii Îl aşteaptă pe Cuvîntul lui Dumnezeu Cel întrupat, întorcîndu-Se prin înălţare la ceruri, după ce S-a unit cu noi, ca cu nişte fecioare. Întorcîndu-Se El de la această nuntă la fericirea din palatul Său, Se întoarce împreună cu mireasa pe care Şi-a luat-o, sau cu firea noastră omenească unită cu Sine, iar prin ea cu noi toţi.

221. Urcuşul spre Dumnezeu nu se isprăveşte niciodată; el nu ajunge la un hotar, pentru că Dumnezeu însuşi nu are hotar în fiinţa Lui, în iubirea Lui. De altfel chiar înaintarea în unirea cu o persoană omenească nu are hotar. Iubirea creşte din ea însăşi în măsura în care se afirmă, întrucît este relaţie de la persoană la persoană, apropierea unei persoane de alta. Iubirea creşte la nesfîrşit pentru că persoana care se apropie de o altă persoană este indefinită în setea ei de a iubi, şi persoana pe care o iubeşte este indefinită în vrednicia ei de a fi iubită şi în capacitatea ei de a răspunde la iubire, stimulînd iubirea celeilalte persoane. Iubirea este nesfîrşită pentru că este actualizarea indefinitului a două persoane în relaţia dintre ele. În iubire se activează indefinitul persoanelor ce sînt prin fiinţa lor legate şi orientate una spre alta. Dar în activarea iubirii între ele, persoanele se împărtăşesc de Dumnezeu, de Persoana infinită prin Sine din veci, de interesul Ei pentru persoanele omeneşti la nesfîrşit. De aceea orice treaptă nouă în unirea cu Dumnezeu e un punct de plecare pentru pornirea mai departe spre o nouă treaptă de unire cu El, pentru că El însuşi

cele înalte? Ce-ar mai căuta cineva după ce i se recunoaşte desăvîrşirea? O vedem aflîndu-se încă înăuntru şi neieşită încă în afara uşilor ei, nici desfătîndu-se de arătarea feţei Lui, ci bucurîndu-se încă prin auz de împărtăşirea de bunătate. Deci această învăţătură am aflat-o prin cele spuse, că totdeauna li se potriveşte celor ce înaintează spre cele mai mari, cuvîntul Apostolului, care zice: «Dacă i se pare cuiva că a cunoscut, încă n-a cunoscut cum trebuie să cunoască» (I Cor., 8, 2). Căci L-a cunoscut pe El sufletul în cele dinainte, atît cît a cuprins. Dar fiindcă ceea ce a rămas necuprins e de nesfîrşite ori mai mult decît ceea ce s-a cuprins, de aceea Mirele i S-a arătat de multe ori sufletului, şi ca şi cînd nu i-a stat încă înaintea ochilor, făgăduieşte prin glas că i Se va arăta miresei.

Ca să ni se facă lucrul acesta mai lămurit, voi adăuga cuvîntului o icoană, spre pilduire. Dacă s-ar apropia cineva de izvorul acela, de care a spus Scriptura că a ieşit la început din pămînt şi care avea atîta mulţime de apă, că uda toată faţa pămîntului, apropiindu-se de izvor s-ar minuna de nesfîrşitul acela de ape care ţîşneşte şi se revarsă necontenit din pămînt, dar n-ar spune că vede toată apa. Căci cum ar vedea ceea ce e ascuns în sînul pămîntului? Deci chiar dacă ar rămîne mult timp lîngă apa ce ţîşneşte, ar fi pururea la începutul vederii apei [222].

ne atrage cu iubirea Lui mereu mai aproape de Sine şi ne umple de o tot mai mare iubire faţă de El, care se revarsă şi spre semeni, întrucît iubirea Lui însăşi se revarsă nu numai spre noi, ci şi spre semenii noştri. În iubirea lui Dumnezeu faţă de mine simt şi iubirea Lui faţă de alţii şi deci iubirea Lui umplîndu-mă pe mine, ea se îndreaptă şi spre semenii mei. E o învăţătură pe care a pus-o cel mai larg în lumină sfîntul Grigorie de Nyssa, urmînd sfîntului apostol Pavel (Filip., 3, 13: «Cele dinapoi uitîndu-le, la ţintă alerg»). E învăţătura «epectazelor», a întinderilor nesfîrşite mai sus, care nu sînt numai întinderi intelectuale, ci ale întregii mele fiinţe, care cuprinde în sine nu numai setea mea de cunoaştere, ci setea de a fi întreg tot mai aproape de Dumnezeu. Aceasta nu înseamnă că sufletul nu are pe Dumnezeu, sau nu e unit cu El şi pe treptele de mai jos. Căci şi cu o persoană omenească eşti mereu unit în iubire, deşi cu cît eşti mai unit cu ea, cu atîta doreşti mereu să te uneşti şi mai mult. Urcuşul e făcut necesar nu numai de nesfîrşirea lui Dumnezeu, ci şi de firea noastră făcută pentru infinitate, neîmpăcată cu viaţa în îngustime, în repetiţie, în monotonie, în nelibertate. De aceea, nu ne putem opri la nimic din cele multe, care se îngustează unele pe altele. Tot ce atingem pe pămînt fiind finit, iar firea noastră fiind făcută pentru infinitate, nu se poate mulţumi cu nimic finit. Aceasta face necesar progresul şi schimbarea, dar schimbarea spre aceeaşi infinitate. Dar în viaţa viitoare, ajunşi în infinitatea lui Dumnezeu, ne vom «odihni» în ea, vom ajunge la o stabilitate în ea. Dar nici stabilitatea aceea nu va fi o încremenire, ci o lărgire. Pe cînd în timp şi în viaţa pămîntească trecem de la una la alta, în eternitate va fi o lărgire în aceeaşi. De altfel, în parte, experiem această lărgire în infinitatea lui Dumnezeu încă de aici. Apoi însuşi faptul că trebuie să ne mişcăm mereu, pentru a cuprinde altceva şi altceva, trecînd uneori de la un conţinut la altul cu totul contrar (teză-antiteză), ne arată că timpul e făcut pentru eternitate, că în timp tindem să ajungem la cuprinderea totului infinit, fără să ajungem vreodată să-l cuprindem deodată în întregime.

222. Cunoscînd pe Dumnezeu, sau avînd simţirea bunătăţilor Lui, sîntem pururea la începutul acestei cunoaşteri sau simţiri, cum cunoscînd o persoană omenească, sau gustînd prin iubire farmecul comuniunii cu ea, sîntem pururea la începutul acestei cunoaşteri, sau comuniuni. Fiecare nouă cunoaştere, prin trăirea în această comuniune, ne stîrneşte, dată fiind fericirea gustată în ea, la o altă cunoaştere şi comuniune mai

Căci nu încetează apa de a curge pururea şi de a începe să ţîşnească. La fel, cel ce priveşte frumuseţea cea dumnezeiască şi fără hotar, fiindcă ceea ce află mereu se arată mai nou şi mai minunat, decît ceea ce a cuprins înainte, se minunează de ceea ce apare necontenit, dar niciodată nu se opreşte din dorinţa de a vedea, pentru faptul că ceea ce aşteaptă e mai măreţ şi mai dumnezeiesc, decît tot ce se vede. De aceea şi aci, mireasa minunîndu-se şi uimindu-se necontenit de ceea ce cunoaşte, niciodată nu-şi opreşte în cele văzute dorul de cel văzut.

Pentru aceasta, şi acum simte pe Cuvîntul ca bătînd încă la uşă spre a fi auzit şi zice : «Glasul frăţiorului meu se ridică, bate la uşă». Apoi, dînd linişte urechilor, aude pe Cuvîntul răsunînd prin glas. Şi iată ce-i spune Acesta : «Deschide-mi sora mea, prietena mea, porumbiţa mea, desăvîrşita mea. Că s-a umplut capul meu de rouă şi pletele mele de picăturile nopţii». Înţelesul acestor cuvinte l-ar putea cuprinde cineva, prin contemplare, în acestea : Marelui Moise a început să i Se arate Dumnezeu prin lumină. După aceea, îi vorbeşte prin nor. Apoi, după ce a ajuns mai înalt şi mai desăvîrşit, vede pe Dumnezeu în întuneric. Iar ceea ce învăţăm prin acestea e aceasta : cea dintîi depărtare de la părerile mincinoase şi rătăcite despre Dumnezeu e strămutarea de la întuneric la lumină. Iar cunoaşterea nemijlocit următoare a celor ascunse, care călăuzeşte sufletul prin cele văzute spre firea nevăzută, e un fel de nor care umbreşte pe de o parte tot ce se vede, iar pe de alta, îl conduce şi îl obişnuieşte să vadă pe Cel ascuns. Iar sufletul înaintînd prin acestea spre cele de sus, cînd e cu putinţă firii omeneşti, părăsind cele de jos, ajunge în lăuntrul ascunsurilor cunoştinţei de Dumnezeu, fiind înconjurat din toate părţile de întunericul dumnezeiesc. Şi astfel, fiind lăsat afară tot ce se vede şi se cuprinde, nu mai rămîne pentru contemplarea sufletului decît nevăzutul şi necuprinsul, în care e Dumnezeu, precum zice Scriptura despre legiuitor : «A intrat Moise în întunericul unde e Dumnezeu» [223].

bogată, mai substanţială. Toate cunoaşterile, toate comunicările dinainte le-am uitat, sau dacă nu le-am uitat, ele îşi capătă de fiecare dată noi înţelesuri, noi adîncimi, noi puteri de a ne ferici, mai ales dacă sîntem în contact viu cu persoana respectivă şi ea ne descoperă mereu din farmecul ei unic şi nesfîrşit. Urcuşul în intimitatea cu ea nu sfîrşeşte niciodată, dar e un urcuş în intimitatea aceleiaşi persoane, pe care am cunoscut-o pînă acum, care ne este familiară şi ne întreţine bucuria prin această familiaritate. E un «progressus in idem». E o înaintare, care e totodată o stabilitate, o rămînere în aceeaşi casă. E un «motus stabilis», un «status mobilis». E o adîncire în acelaşi indefinit familiar, sau infinit inepuizabil, în aceeaşi bucurie pe care ne-o întreţine. E o îmbogăţire a noastră, dar nu o înstrăinare, ci dimpotrivă, nu e o risipire în noutăţile fără adîncime, de suprafaţă, în care nu ne regăsim niciodată pe noi înşine, în care rămînem mereu străini de identitatea noastră.

223. Sînt trei trepte de căpetenie în cunoaşterea de Dumnezeu : cunoaşterea în lumină, în nor şi în întuneric. Prin toate acestea a trecut Moise şi trece orice suflet care înaintează continuu (în rug, sub norul prin pustiu şi în întunericul de pe Sinai). Prima e aflarea unui sens al vieţii prin credinţa în Dumnezeu, prin depărtarea de

Înțelegîndu-le noi acestea astfel, trebuie să vedem care este înrudirea dintre cele spuse de noi mai înainte, cu cele spuse acuma. A fost o dată cînd mireasa era neagră, fiind întunecată de dogme neluminoase, fiindcă a privit-o soarele, care a ars sămînța fără rădăcină de pe pietre, cînd, biruită de cei ce uneltau împotriva ei, n-a păzit via ei. Căci nemaicunoscîndu-se pe sine, a păscut, în loc de oi, turmele de iezi. Dar după ce s-a suit din conviețuirea cu păcatul și prin sărutarea aceea tainică a dorit să-și apropie gura de izvorul luminii, s-a făcut frumoasă, ca una ce a fost luminată de lumina adevărului și spălată prin apă de negreața neștiinței [224]. Apoi, pentru buna alergare, e asemănată cu călărimea, și pentru iuțimea înțelegerii, cu porumbița. Prin acestea, străbătînd, ca un cal, tot ce se poate cuprinde și vedea, și zburînd peste ele, ca o porumbiță, mai întîi se odihnește cu dorința în umbra mărului — numind norul măr umbros [225] — iar acum e învăluită de noaptea dum-

necredință și de închinarea la idolii lucrurilor trecătoare; a doua e cunoașterea lui Dumnezeu prin lucrurile văzute, recunoscute ca create; a treia e cunoașterea lui Dumnezeu în ascunsul Său, fără mijlocirea celor văzute. E cunoașterea Lui în taina Lui însăși, neluminat de nimic din cele create (Ieș., 20, 21). E trăirea directă și intensă a Lui ca nevăzut și necuprins. Aceasta nu e o simplă considerare teoretică a lui Dumnezeu ca mai presus de toate exprimările și imaginile noastre, adică nu e o simplă teologie negativă în sens intelectual. Filosoful Jaspers vorbește și el de o ajungere a gîndirii la o treaptă cînd își dă seama că există o realitate dincolo de gîndire: «Există mereu o îndoită depășire de sine a gîndirii în ceea ce nu se poate gîndi; nu numai o transcendere peste ceea ce e gîndit în ceea ce nu se poate gîndi, ci o renunțare la sine a gîndirii însăși, o negîndire, care luminează prin aceea că nu mai gîndește ceva anume, dar nu gîndește nici nimicul» (*Philosophie*, III Band: Metaphysik, Berlin, 1932, p. 39). Cunoașterea credincioasă în întuneric nu rămîne la acest pozitiv nedeterminat, ci simte înțelegător (νοερὰ αἴσθησις) pe Dumnezeu în presiunea Lui ca Persoană poruncitoare, revendicatoare, iubitoare. Moise primește în întuneric de la Dumnezeu poruncile și toate legile într-o îndelungată petrecere în fața Lui. Se cunoaște nevăzutul lui Dumnezeu. E în aceasta un paradox. S-ar putea spune mai degrabă că nevăzutul și necuprinsul lui Dumnezeu se face simțit. Se face simțit ca nevăzut, ca necuprins, ca mai presus de toate cele văzute și posibil de cuprins. Se trăiește intens nevăzutul și necuprinsul, ca o prezență reală. Simțirea aceasta a Lui ne dă totodată un sens al Lui, întrucît e o «simțire înțelegătoare». Ne dă sensul Celui care explică toate sensurile și în Care se cuprind sensurile tuturor.

224. La început sufletul a fost spălat de negreala neștiinței prin apa botezului și a fost luminat de lumina lui Hristos primit în el cu această Taină, cunoscînd de acum sensul existenței și putînd înainta prin iubirea de Hristos, în orizontul luminii Lui nesfîrșite.

225. După cunoașterea lui Dumnezeu ca sens al vieții prin botez, sau prin sărutarea tainică, dar care nu e încă unirea deplină cu Mirele, sufletul-mireasă aleargă ca să cunoască pe Dumnezeu din toate cele create (ca o călărime), apoi la sfîrșitul acestei alergări se odihnește în umbra mărului, sau sub umbra norului, ca într-o cunoaștere a lui Dumnezeu din toată creațiunea în rezumat, apoi e învăluită în noaptea necuprinsului indefinit al lui Dumnezeu. Cele mai multe din sculpturile precreștine înfățișează pe femeie lîngă un măr. Nu se știe exact ce simbolizează acest măr. Unii îl interpretează ca simbolul fecundității feminine, asemănată cu a pămîntului. Sfîntul Grigorie de Nyssa vede și el în măr creațiunea, dar ca mijloc prin care sufletul cunoaște pe Dumnezeu. Dar în «Facere» se redă în alt sens folosirea creațiunii: nu ca pom al vieții, ci al cunoștinței binelui și răului fără Dumnezeu și împotriva lui Dumnezeu. Dar el socotește că, dincolo de aspectul de suprafață al creațiunii, stă esența ei înrădăcinată în Dumnezeu, prin care se străvede Dumnezeu.

nezeiască, în care Mirele e de față, dar nu e văzut. Căci cum ar fi văzut Cel nevăzut? Dar dăruiește sufletului o anumită simțire a prezenței Sale, scăpînd însă cunoașterii limpezi, prin faptul că Se ascunde în nevăzutul firii Sale.

În ce constă, deci, cunoașterea tainică dăruită sufletului prin această noapte? Se atinge Cuvîntul de ușă. Iar prin ușă înțelegem cugetarea cu socotințe a celor negrăite, prin care ni-L apropiem pe Cel căutat. Deci adevărul, stînd în afara firii noastre, prin cunoașterea din parte, cum zice Apostolul, bate la ușa înțelegerii noastre prin niște socotințe și ghicituri, zicînd: «Deschide». Și deodată cu îndemnul, arată și felul cum se cuvine să I se deschidă ușa, întinzînd ca pe niște chei aceste numiri frumoase, prin care se deschide ceea ce este închis. Căci chei sînt, fără îndoială, înțelesurile acestor numiri, care deschid cele ascunse: soră, prietenă, porumbiță și desăvîrșită. Pentru că, de vrei, zice, să ți se deschidă ușa și să ți se ridice porțile sufletului tău, ca să intre Împăratul slavei, trebuie să Mi te faci soră, prin aceea că primești cu sufletul voile Mele, precum zice în Evanghelie că se face frate al Lui cel ce viețuiește în poruncile Lui. Pe lîngă aceasta, trebuie încă să te apropii de adevăr și să te faci prietenă, așa ca nici un zid să nu mai fie la mijloc. Apoi trebuie să ai, în firea porumbiței, desăvîrșirea. Iar aceasta înseamnă să fii fără nici o lipsă și plin de toată nerăutatea și curăția.

Primește, o, suflete, aceste numiri, ca pe niște chei, și deschide prin ele intrare adevărului, după ce te-ai făcut soră, prietenă, porumbiță și desăvîrșită [226]. Iar din primirea și băgarea Mea în casă vei avea drept cîștig roua de pe capul Meu, de care sînt plin, și picăturile nopții ce curg din plete. Iar dintre acestea, roua este tămăduire, precum am în-

în calitatea aceasta, creațiunea e «pomul vieții», făcîndu-ne cunoscut pe Dumnezeu ca izvorul vieții. În sensul acesta poate spune el că sufletul într-o etapă mai înaltă se odihnește sub umbra mărului, cunoscînd prin el pe Dumnezeu.

226. Se vorbește despre o cugetare cu socotințe, sau în întuneric, despre Dumnezeu cel nevăzut, care nu ne dă o cunoaștere a Lui, ca produs al socotințelor noastre, ci prin ea prindem realitatea Lui obiectivă, oarecum simțită, dar mijloacele prin care prindem cu cugetarea această realitate oarecum simțită sînt niște socotințe ale noastre, nefiind cu totul adecvate cu realitatea Lui. În această cugetare la El prin socotințe, bate ca la o ușă Dumnezeu, făcîndu-ne simțită prezența Lui. Bătînd prin această ușă a cugetării noastre, sau făcîndu-Se astfel simțit, ne poruncește să-I deschidem ca să intre în intimitatea noastră. Dar cheile cu care Îi putem deschide stau în calitățile noastre de soră, de prietenă, de porumbiță nevinovată, pe care le-am dobîndit. Sora simte pe Frate, prietena pe Prieten, porumbița curată pe Cel curat. Și soră și prietenă a Lui s-a făcut sufletul (amintim că în grecește sufletul e de genul feminin) prin faptul că a împlinit voile Lui. Prin toate acestea, ușa grea a sufletului s-a subțiat, zidul lui opac s-a făcut transparent, sufletul întreg s-a sensibilizat pentru a simți și a primi prezența învecinată a Cuvîntului în lăuntrul său. Dînd sufletului aceste numiri, Hristos S-a declarat El însuși pe Sine Frate și Prieten al lui, sau l-a făcut pe suflet să simtă apropierea, familiaritatea Sa. Iar prin aceasta i-a dat puterea să-I deschidă, o îndrăzneală nouă de a se apropia și mai mult de El. Avem aci un exemplu de felul cum în însăși cugetarea noastră este o simțire a lui Dumnezeu.

văţat limpede de la Proorocul, care zice: «Roua de la Tine este tămăduirea lor». Iar picăturile nopţii au înţelesul tîlcuit mai înainte. Căci nu e cu putinţă ca cel ce a ajuns treapta vederii celor tainice şi nevăzute să se afle într-un torent şi o ploaie de cunoştinţă. Ci să fie bucuros dacă adevărul îi va picura cunoştinţa prin înţelesuri mici şi umbroase. Prin gura bărbaţilor sfinţi şi purtători de Dumnezeu curg numai stropi de cuvinte şi de înţelesuri. Căci pletele ce atîrnă de capul Mirelui, socotesc că e un nume care închipuie pe prooroci, evanghelişti şi apostoli. Aceştia, scoţînd fiecare, cît poate încăpea, din vistieriile acoperite de întuneric, ascunse şi nevăzute, ni se fac nouă rîuri, dar faţă de adevărul însuşi sînt picături de rouă, chiar dacă sînt plini pînă la covîrşire de mulţimea şi mărimea învăţăturii. Un astfel de rîu a fost Pavel, care s-a înălţat prin valurile înţelesurilor pînă peste cer, pînă la al treilea cer, pînă la rai, pînă la cuvintele tainice şi negrăite. Dar cu toate că plutea pe marea largă, printr-o astfel de măreţie a învăţăturii, arată totuşi că ceea ce spune, sau cuvîntul lui, este picătură de rouă, faţă de cuvîntul adevărat [227]. Căci spune: «În parte cunoaştem şi în parte proorocim» (I Cor., 13, 9); şi: «De socoteşte cineva că a cunoscut ceva, încă n-a cunoscut precum trebuie să cunoască» (I Cor., 8, 2); şi: «Nu mă socotesc pe mine să fi ajuns» (Fil., 3, 13). Dacă, deci, un strop de rouă şi o picătură de pe plete par rîuri şi mare şi valuri, în comparaţie cu puterea noastră, ce trebuie să socotim despre Izvorul, Care zice: «De înseteazā cineva, să vină la Mine şi să bea» (In, 3, 37)? Fiecare din cei ce aud, din proporţia celor spuse, să-şi facă o idee despre minune. Căci dacă ajunge o picătură pentru a da naştere rîurilor, ce trebuie să bănuim că este Dumnezeu, în comparaţie cu această picătură?

Dar să vedem cum ascultă mireasa de Cuvîntul, cum Îi deschide intrarea Mirelui? «M-am dezbrăcat, zice, de haina mea, cum mă voi îmbrăca în ea? Spălat-am picioarele mele, cum le voi mai murdări?» A ascultat cum se cuvine pe Cel ce a poruncit ca ea să se facă soră şi prietenă, porumbiţă şi desăvîrşită, ca prin stările acestea adevărul să fie adus în suflet. Căci a făcut cele ce a auzit, dezbrăcîndu-se de haina de piele, cu care s-a îmbrăcat după păcat, şi spălîndu-şi picioarele de pămîntescul de care se pătase, coborînd de la vieţuirea în rai la pămînt, cînd a auzit: «Pămînt eşti şi în pămînt vei merge» (Fac., 3, 19). De aceea a deschis Cuvîntului intrarea în suflet, înlăturînd perdeaua inimii, adică a trupului. Iar prin trup înţeleg pe omul cel vechi. Pe acesta porunceşte

227. În comparaţie cu «Cuvîntul adevărat», chiar cuvintele proorocilor, evangheliştilor şi apostolilor sînt picături de rouă ce curg din ei ca din nişte plete atîrnate de Dumnezeu-Cuvîntul, după ce I-am deschis uşa, deşi ele par rîuri, în comparaţie cu cuvintele noastre. Dar, intrarea «Cuvîntului adevărat» înseamnă intrarea lui Hristos însuşi în noi.

Apostolul să-l dezbrace și să-l lepede cei ce se vor spăla în baia Cuvîntului de murdăria tălpilor sufletului.

Așadar, dezbrăcînd pe omul cel vechi și înlăturînd acoperămîntul de pe inimă, a deschis intrarea Cuvîntului, pe Care, după ce Acesta a intrat înăuntru, sufletul și L-a făcut îmbrăcăminte, după învățătura Apostolului, care poruncește ca cel ce a dezbrăcat acoperămîntul de carne al omului vechi să îmbrace haina «cea zidită după Dumnezeu, întru sfințenie și dreptate» (Ef., 4, 24). Și îmbrăcămintea zice că este Hristos. Iar mărturisirea miresei că nu va îmbrăca iarăși haina lepădată, ci îi ajunge, după legea aspră a celor cuvioși, haina cea unică, pe care a îmbrăcat-o cînd a fost înnoită prin nașterea de sus, întărește cuvîntul Domnului, care poruncește ca cei împodobiți odată cu îmbrăcămintea dumnezeiască să nu mai îmbrace peste ea haina păcatului, nici să mai aibă două haine (Mt., 10, 10), ci numai una, ca să nu fie pe același trup două haine contrare între ele. Căci ce are comun îmbrăcămintea întunecată, cu cea luminoasă și nematerială ?

Dar nu numai aceasta o zice legea, că nu trebuie să avem două haine, ci nici să coasem petec nou pe haina veche, ca să nu se facă mai rea urîțenia celui ce o îmbracă, prin aceea că petecul nu va sta și haina veche va suferi o ruptură încă mai rea și mai greu de îndreptat. Căci rupe, zice, petecul nou din haina veche și ruptura se face mai rea, încît se fac văzute prin ea forme pocite, urîte. De aceea zice : «Dezbrăcat-am haina mea, cum o voi îmbrăca ?». Căci cine, văzînd pe sine haina de soare a Domnului, țesută din curăție și nestricăciune, cum a arătat-o pe Muntele Schimbării la față, va primi pe urmă să se îmbrace în haina săracă și peticită, pe care o îmbracă, precum zice Proverbul, bețivul și curvarul ?

De asemenea, după ce și-a spălat picioarele, nu mai primește iarăși pe talpă murdăria pămîntului. Căci «mi-am spălat, zice, picioarele ; cum le voi murdări pe ele ?» Pentru că nici de Moise, după ce, la porunca dumnezeiască, și-a eliberat picioarele de învelișul mort al pieilor, cînd a călcat pămîntul sfînt și luminat, nu se istorisește să-și fi acoperit iarăși picioarele cu încălțăminte. La fel, nici cînd și-a alcătuit veșmîntul preoțesc, după chipul arătat lui în munte, amestecînd în țesătură strălucirile aurului, porfirei, visonului, vînătului și roșului, ca să fulgere o frumusețe amestecată din toate, nu a pregătit picioarelor nici o podoabă, căci podoaba piciorului preoțesc e de a fi liber de orice înveliș. Căci preotul trebuie să calce, numaidecît, pe pămînt, pe care nu e îngăduit să calce cu piei moarte. De aceea le interzice Domnul și ucenicilor încălțămintea, fiindcă le poruncește să nu umble în calea păgînilor, ci să meargă pe calea cea strîmtă (Mt., 10, 10). Dar cunoști, fără

îndoială, calea cea strîmtă, pe care li se poruncește ucenicilor să alerge, pentru că ai aflat de Cel ce zice: «Eu sînt calea» (In, 14, 6). Însă pe aceasta nu o poate atinge cel ce nu a lepădat îmbrăcămintea omului celui mort.

Fiindcă, deci, mireasa a pășit pe această cale, în care Domnul spală cu apă picioarele celor ce umblă pe ea și le șterge cu ștergarul cu care s-a încins — căci puterea curățitoare a păcatelor este un fel de cingătoare a Domnului, pentru că zice: «Îmbrăcatu-S-a Domnul întru putere și S-a încins» (Ps. 92, 2) — de aceea, după ce a fost curățită la picioare, se ține pe calea împărătească, nemaiabătîndu-se la dreapta sau la sînga, ca nu cumva, abătîndu-se din cale pe o parte sau alta, să-și murdărească picioarele de noroi. Și înțelegi, desigur, ceea ce se dă de înțeles prin cele spuse, că cea care și-a dezlegat odată prin botez încălțămintele (pentru că e o lucrare proprie botezului să dezlege curelele încălțămintelor — cum a mărturisit Ioan — pentru că numai Domnul o poate face aceasta, căci cum ar fi dezlegat altcineva pe Cel ce nici nu e legat cu cureaua păcatului), și și-a spălat picioarele, a lepădat odată cu încălțămintea toată întinăciunea pămîntească. De aceea își păzește talpa neîntinată, umblînd pe calea pardosită, cum a făcut și David, care, lepădînd materia noroiului, și-a așezat pe piatră picioarele lui, zicînd: «M-a ridicat pe munte din groapa ticăloșiei și din tina noroiului și a așezat pe piatră picioarele mele și a îndreptat pașii mei» (Ps. 39, 2—3). Iar prin piatră înțelegea pe Domnul, Care este lumină, adevăr, nestricăciune și dreptate, cu care se pardosește calea duhovnicească. Cel ce nu se abate de la acestea într-una din cele două părți își păzește talpa nemurdărită din nici o parte de noroiul plăcerii.

Acestea sînt, după judecata mea, cele prin care mireasa deschide ușa Cuvîntului. Căci mărturisirea de a nu mai lua asupră-și noroiul lepădat și de a nu mai primi pe drumul vieții întinăciunea pămîntească deschide sfințeniei intrarea la sufletul astfel pregătit. Iar sfințenia e Domnul. Și cu aceasta s-a isprăvit tîlcuirea celor spuse [228].

După aceasta pornește iarăși sufletul la urcușul ce urmează. Acum nu mai bate glasul la ușa inimii, ci însăși mîna dumnezeiască pătrunde prin deschizătură la cele dinăuntru. Căci zice: «Frățiorul meu a întins mîna lui prin deschizătură și cele din lăuntru ale mele s-au uimit de el». E vădit, fără îndoială, celui ce ascultă cu înțelegere, cu cît sînt mai înalte cele spuse acum, față de cele dinainte. Spunînd Mirele către

228. Prin tot ce spune, mireasa arată cum se pregătește să deschidă ușa Mirelui: dacă m-am dezbrăcat odată de haina de piele a trupului îngroșat (pătimaș), desigur că nu o voi mai îmbrăca din nou (haina de piele e simțualitatea trupească a noastră, dat fiind că pielea este extrem de sensibilă); și odată ce mi-am spălat picioarele de murdărie, prin apa botezului, ca să calc cu ele pe calea de piatră care este Hristos, Cel ce-mi dă cunoștința și viața sigură și bărbătească, nu le voi mai murdări iarăși.

mireasă : «deschide», îi dă prin numirile dumnezeiești putere să deschidă. Mireasa ascultă de Cuvîntul. Căci se face ceea ce a auzit : soră, prietenă, porumbiță și desăvîrșită. Dezbracă haina de piele și-și spală murdăria de pe picioare și nu se mai îmbracă nici în veșmîntul acela urît și sfîrtecat, nici nu-și mai reazimă pasul pe pămînt. Așadar aude glasul Lui și ascultă porunca Lui. Deschide fereastra înlăturînd acoperămîntul de pe inimă ; a rupt vălul de pe fereastră, adică al cărnii, și-a deschis toată fereastra sufletului, ca să intre Împăratul slavei, dar lărgimea ferestrei s-a dovedit o deschizătură mică, îngustă și strîmtă, prin care n-a încăput Însuși Mirele, ci de-abia mîna Lui. Deci prin ea a pătruns înăuntru și S-a atins de cea care dorea să-L vadă pe Mire, din care aceasta numai atîta a cîștigat, că a cunoscut că mîna aceasta este a Celui dorit [229].

Ce învățături ni se împărtășesc prin înțelepciunea celor spuse, vom afla de vom stărui puțin asupra textului. Sufletul omenesc e hotarul între două lumi [230], dintre care una e necorporală, cugetătoare și nepieritoare, iar cealaltă, corporală, materială și nerațională. Iar fiindcă după ce s-a curățit repede de alipirea la viața groasă și pămîntească [231], privește prin virtute spre ceea ce e înrudit cu el și dumnezeiesc, el nu încetează de a cerceta și căuta obîrșia celor ce sînt [232] : care e izvorul frumuseții lucrurilor, de unde țîșnește puterea, ce este aceea din care

229. După ce s-a simțit atins de glasul Mirelui-Hristos, Care cere intrare, sufletul deschide întîi fereastra. Urcușul continuă să se facă treptat. Dar prin fereastră n-a încăput decît mîna Mirelui. Aceasta atinge sufletul în mod mai sensibil decît glasul, dar sufletul nu vede încă pe Mirele însuși. Își dă însă seama că mîna e a Lui. Se cunoaște cineva și din atingerea mîinii lui. Fiecare persoană atinge altfel cu mîna sa. Cu mult mai mult se cunoaște mîna atotputernică a lui Dumnezeu dintre toate mîinile. Cu mult mai mult se simte mîngîierea mîinii Celui atotmîngîietor și atotiubit, decît mîngîierea oricărei alte mîini. Nevederea lui Dumnezeu nu e egală cu o necunoaștere totală a Lui, în sensul teologiei negative teoretice.

230. Hotarul nu numai desparte, ci și leagă două întinderi. Dar nu face parte din nici una, pentru că atunci n-ar mai fi hotar între ele, ci ele ar rămîne total neunite, despărțite. Sufletul nu e ca cele din ordinea materială, nici ca cele din ordinea dumnezeiască, necreată. Dar el e deschis lui Dumnezeu și are putința de a lucra în cele materiale ; putința de a simți pe Dumnezeu și de a simți cele materiale. Deci, putînd primi în sine cele dumnezeiești, le poate trece mai departe celor materiale. Sufletul constituie un al treilea plan, un plan intermediar, mai mult decît îngerul, care deși e creat și deschis lui Dumnezeu, nu poate trece prin sine cele dumnezeiești în cele materiale.

231. «S-a curățit repede», prin hotărîrea sa și prin botez.

232. Alipirea la cele dumnezeiești nu se face așa de repede ca dezlipirea de cele pămîntești. În acest scop trebuie străbătută o cale lungă a virtuții, după ce prin curățirea de alipire la cele materiale a început să vadă cele dumnezeiești. Înaintînd în virtute, înaintează și în cunoașterea de Dumnezeu prin cele corporale, sub călăuzirea norului sau în treapta a doua a cunoașterii lui Dumnezeu, după treapta întîia a cunoașterii Lui, care înseamnă începutul privirii la El prin botez (în lumină). Din Egipt au ieșit israeliții printr-un singur act, dar drumul spre pămîntul făgăduinței e îndelungat. Faptul că s-au despărțit de Egipt printr-un singur act nu înseamnă însă că ispitele amintirii vieții de mai înainte nu mai lucrează asupra lor. Chiar în lupta îndelungată cu aceste ispite e implicată și o înaintare îndelungată spre unirea cu Dumnezeu și însăși înaintarea în El e fără sfîrșit, deoarece El însuși este nesfîrșit.

izvorăște înțelepciunea în cele ce sînt (în cele create). Și mișcînd toate gîndurile și toată puterea de cercetare a înțelesurilor și străduindu-se să cuprindă ceea ce caută, își face hotar al cuprinderii lui Dumnezeu lucrarea ce coboară pînă la noi, pe care o simțim prin viață [233]. Și precum sufletul ce apare de jos, ca apa din pămînt, nu rămîne acolo, și precum apa nu rămîne în fundul lacului, ci, făcîndu-se bulboană, se ridică în sus spre ceea ce îi este înrudit și de-abia cînd a străbătut suprafața cea mai de sus a apei și s-a amestecat cu aerul, se oprește din mișcarea în sus, la fel se întîmplă și cu sufletul care caută cele dumnezeiești [234]. Căci, după ce s-a înălțat de la cele de jos spre cunoștința celor de deasupra, cuprinzînd minunile săvîrșite în zidire prin lucrarea lui Dumnezeu, nu mai poate înainta mai departe prin străduința iscoditoare, ci se minunează de El și I se închină Celui cunoscut numai în aceea că este, prin cele ce le lucrează cu adevărat prin frumusețea cerului, prin strălucirile luminătorilor, prin repedea mișcare în cerc a osiei, prin învîrtirea regulată și bine orînduită a stelelor, prin fiecare întoarcere la fel în cerc a celor patru anotimpuri, prin pămîntul orînduit potrivit cu atmosfera care îl cuprinde și care își schimbă lucrările sale după felurimea mișcării celor de deasupra, prin firile felurite ale viețuitoarelor, ale celor ce petrec în ape, ale celor ce au primit mișcarea în aer și ale celor cu viața pe pămînt, prin pomii de tot felul, prin ierburile ce se deosebesc între ele după calitate, putere și formă, prin însușirile fructelor și sucurilor și prin toate celelalte, prin care se arată lucrarea lui Dumnezeu. Pe toate acestea văzîndu-le, din minunea celor văzute, sufletul trage prin cugetare învățătura, despre Cel înțeles din faptele Lui că este. În veacul viitor, cînd va fi trecut tot ce se vede, după cuvîntul Domnului, care zice: «Cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece» (Mt., 24, 35), și cînd vom trece la viața aceea care e mai presus de ochi și de auz și de cugetare, nu vom mai cunoaște din parte, prin opere, firea Celui bun, ca acum, nici nu se va mai înțelege din lucrarea în cele ce se văd Cel ce e peste toate, ci fără îndoială se va cuprinde altfel chipul fericirii negrăite și va fi un alt

233. Hotarul pînă unde ajunge cunoașterea noastră de Dumnezeu prin cele văzute e pus de lucrarea lui Dumnezeu prin ele. Dincolo de această cunoaștere începe cunoașterea Lui în întuneric, *sau cunoașterea simțită directă a nevăzutului și necuprinsului Lui.*

234. Sufletul apare în trup, dar nu din puterea trupului, ci din porunca lui Dumnezeu; sau Dumnezeu îl pune la început în adîncul trupului, dar nu ca să rămînă lipit de trup, ci ca să se înalțe spre cele de deasupra lui, fără a rupe legătura cu el. Adică e făcut să nu rămînă supus trupului, ci ca să se facă *tot mai stăpîn asupra* trupului, înduhovnicindu-l, umplîndu-l de puterea lui Dumnezeu, ridicîndu-l împreună cu sine în ambianța lui Dumnezeu, îndumnezeindu-l.

mod al participării, care nu se poate sui acum la inima omului. Dar acum hotarul cunoaşterii Celui negrăit, pus sufletului, este lucrarea Lui arătată în cele ce sînt, care am înţeles că e numită, figurat, mînă [235].

Deci aceasta e învăţătura ce ni s-a predat înţelepţeşte prin aceste cuvinte dumnezeieşti. Prin ele sufletul curat, care nu mai umblă în viaţa pămîntească şi materială, ca să nu-şi mai murdărească picioarele, sprijinindu-le în cele de jos, aşteptînd să primească pe Mirele însuşi, venit întreg în casă, a fost bucuros să privească deocamdată mîna Lui în deschizătură (în fereastră), adică puterea Lui lucrătoare. «Frăţiorul meu, zice, a întins mîna Lui prin deschizătură». Căci nu poate firea omenească să primească în ea firea nehotărnicită şi necuprinsă.

«Iar cele dinăuntru ale mele, zice, s-au uimit de El». Cuvîntul «uimire» arată uluirea şi mirarea de minunea văzută. Căci toată puterea de cugetare a firii omeneşti s-a mişcat spre minunea celor lucrate prin mîna dumnezeiască, a căror înţelegere mai presus de fire tîlcuieşte prin sine înţelesul neînţelesului şi necuprinsului Celui ce lucrează [236]. Pentru că toată zidirea celor ce sînt este fapta mîinii aceleia ce ni s-a arătat nouă prin deschizătură, cum strigă Ioan şi cum glăsuieşte proorocul împreună cu Evanghelia. Căci cel dintîi zice: «Toate printr-Însul s-au făcut» (In, 1, 3), iar proorocul numeşte puterea făcătoare a lucrurilor, mînă, zicînd: «Mîna Mea a făcut acestea toate» (Is., 66, 2). Fiindcă deci înfăptuirile acelei lucrări, pe lîngă toate celelalte, între care şi frumuseţile cereşti, încă nu le-a cuprins cugetarea cercetătoare a omu-

235. În acest lung pasagiu s-a explicat mîna lui Dumnezeu, care atinge, prin deschizătura sufletului, sau prin cugetarea lui, toate cele din lăuntrul lui, ca lucrare a lui Dumnezeu din creaţiune. Căci Dumnezeu Se face cunoscut sufletului prin toate raţiunile lucrurilor.

236. Cele înţelese din creaţiunea ca operă a lucrării lui Dumnezeu, a lucrării prin care a zidit-o, dar şi a lucrării prin care o conduce şi susţine apariţia a noi şi noi forme în ea, ne fac să înţelegem întrucîtva lucrarea Lui. Dar lucrarea aceasta, în parte înţeleasă din cele înţelese ale creaţiunii, ne face să ne dăm seama că ea are ca subiect pe Cel neînţeles şi necuprins, Care însă ne cheamă, prin alte şi alte împrejurări legate de lume şi de viaţa celorlalţi oameni în ea, să înţelegem tot mai mult interesul Lui pentru noi şi să înaintăm în cunoaşterea Lui. Cunoaşterea a ceea ce se înţelege din Dumnezeu tot mai mult e însă nedespărţită de cunoaşterea necuprinsului, neînţelesului şi nemărginirii Lui, căci altfel nu ar putea să ne descopere alte şi alte bunătăţi ale Lui. Catafaticul (cunoaşterea afirmativă) merge mînă în mînă cu apofaticul (cunoaşterea tainică a necuprinsului Lui). Aceasta se întîmplă şi în cazul persoanelor omeneşti. Înţelegem ceva dintr-o persoană prin raţionalitatea lucrărilor ei; mai bine zis cunoaştem tot mai mult din ea, prin lucrările ei mereu altele, care au ca izvor aceeaşi raţionalitate, mereu variată şi ea în manifestările ei. Dar ele ne dau să cunoaştem totodată indefinitul subiectului acestor lucrări şi al raţionalităţii ei, în acelaşi timp identică şi variabilă. Această cunoaştere apofatică, unită cu cunoaşterea catafatică, e identică cu simţirea, sau cu vederea directă a necuprinsului dumnezeiesc, după ce am încetat să-L cunoaştem din creaţiune, cînd am intrat în «întuneric».

lui, şi anume, ce e omul, sau soarele, sau altă minune din cele ce se văd în creaţiune, inima se uimeşte de lucrarea dumnezeiască; iar dacă nu le-a cuprins pe acestea, cum va cuprinde firea mai presus de acestea?

Dar şi de va tîlcui cineva altfel ghiciturile celor spuse, nu va da o explicare străină de ceea ce se spune. Căci socotesc că prin casa miresei se cuvine să se înţeleagă toată viaţa omenească. Iar prin această mînă, făcătoare a celor ce sînt, se poate înţelege Cel ce a voit să Se restrîngă după micimea şi nimicnicia vieţii omeneşti, prin aceea că S-a făcut părtaş firii noastre în toate, afară de păcat. Iar venit la noi, a pricinuit uimire şi minunare sufletelor: cum se arată Dumnezeu în trup? Cum se face trup Cuvîntul? Cum se săvîrşeşte naşterea în feciorie? Cum se amestecă lumina cu întunericul şi viaţa se împreună cu moartea? Cum poate deschizătura mică a vieţii noastre să primească în sine mîna care a creat toate cele ce sînt, care măsoară tot cerul, îmbrăţişează tot pămîntul şi toată apa? Pe drept cuvînt ne arată aşadar mireasa, în chip proorocesc, prin chipul mîinii, harul Evangheliei. Căci cînd S-a arătat Domnul pe pămînt şi cu oamenii a vieţuit, am cunoscut prin lucrările mîinii frumuseţea curată şi nematerială a Mirelui şi dumnezeirea Cuvîntului şi strălucirea luminii adevărate. Căci prin mînă înţelegem puterea Lui săvîrşitoare de minuni, prin care erau readuşi morţii din nou la viaţă, era redată vederea orbilor, se alunga boala leprei şi se depărta prin poruncă tot felul de boală cumplită şi de nevindecat.

După ce am înfăţişat această îndoită explicare a mîinii, dintre care una susţine că firea dumnezeiască, fiind cu totul necuprinsă şi necugetabilă, se cunoaşte numai prin lucrare, iar cealaltă spune că mireasa, prin cuvintele acestea înfăţişează harul evanghelic, vom lăsa auzitorului să decidă care e mai potrivită şi mai adevărată decît cealaltă. Dar oricare s-ar socoti că e mai de folos sufletului, călăuzirea noastră spre bine se va face deplin numai prin amîndouă. Căci cunoscînd că ceea ce se poate cunoaşte din Dumnezeu, ceea ce, după cuvîntul lui Pavel, se vede din creaţiunea lumii, vom fi cruţaţi de iscodirea celor ce nu pot fi cuprinse, ca nu cumva supunînd raţiunii naturale firea neajunsă şi negrăită, să hrănim erezia împotriva adevărului. Iar de vom socoti că prin chipul mîinii se înţelege Evanghelia, şi aşa credinţa în dogmele tainice ni se va face mai fermă, cunoscînd din mai înainte-vestirea dogmelor ei adevărul neîndoielnic al lor, în Hristos Iisus, Căruia I se cuvine slava, în vecii vecilor. Amin.

Omilia a XII-a

«Sculatu-m-am eu să deschid frăţiorului meu. Mîinile mele au picurat smirnă, degetele mele pline sînt de smirnă. Pus-am mîinile mele pe încuietoare (cheie), am deschis frăţiorului meu. Dar frăţiorul meu trecuse. Sufletul meu a ieşit după cuvîntul lui. Căutatu-l-am pe el şi nu l-am aflat, chematu-l-am şi nu m-a auzit. Aflatu-m-au păzitorii care înconjură cetatea, bătutu-m-au, rănitu-m-au, ridicat-au de la mine vălul păzitorii zidurilor» (Cînt. Cînt., 5, 6—7).

Cei ce călătoresc în călătoria pe mare cu nădejdea îmbogăţirii, cînd îşi despart corabia de liman şi cel ce şade la cîrmă întoarce, prin roată, prora spre mare, fac o rugăciune, ca început al călătoriei, cerînd lui Dumnezeu să le fie călăuză a bunei plutiri. Iar lucrul de căpetenie cerut în rugăciune este să le vină în pînze vînt lin şi folositor plutirii spre ţinta cîrmaciului, care stă la pupă. Căci dacă vîntul suflă după dorinţa lor, marea le este plăcută, tremurînd lin în valuri liniştite. Corabia zboară cu uşurinţă peste largurile neînviforate ale mării şi lunecă pe valuri: bogăţia nădăjduită din negustorie le stă de pe acum în faţa ochilor, buna plutire e cunoscută încă înainte de a o încerca.

Socotesc că e vădit celor mai cunoscători dintre auzitori ce scop urmăreşte această introducere. Căci înaintea tîlcuirii prin cuvînt se întinde uriaşul ocean al cuvintelor dumnezeieşti. Şi mare e bogăţia cunoştinţei ce se nădăjduieşte din această călătorie pe mare. Iar corabia aceasta însufleţită, adică Biserica, înălţată în văzduh, priveşte, cu toată plinătatea ei, spre bogăţia tîlcuirii. Dar cuvîntul-cîrmaci nu se atinge de cîrmă înainte de a se face rugăciunea de către obştea plinătăţii corabiei, ca să sufle în noi puterea Sfîntului Duh şi să ne mişte valurile cugetărilor şi prin ele să ducem cuvîntul cu bună răsuflare drept înainte, pentru ca astfel înaintaţi în mare, prin contemplaţie, să cumpărăm bogăţia cunoştinţei, dacă prin rugăciunile noastre va veni asupra cuvîntului nostru Duhul Sfînt şi va umfla pînzele.

Iar începutul tîlcuirii să fie amintirea cuvintelor de-Dumnezeu-insuflate, care sună aşa: «Sculatu-m-am eu să deschid frăţiorului meu. Mîinile mele au picurat smirnă, degetele mele sînt pline de smirnă». E vădit nu numai din învăţăturile dumnezeieşti ale Apostolului, ci şi din cele spuse acum de mireasă, că nu poate veni în cineva Cuvîntul cel viu, adică Mirele cel curat şi nevăzut, care-Şi ia sufletul ca soţie, prin nestricăciune şi sfinţenie, dacă nu-şi înlătură vălul trupului, prin aceea că îşi mortifică mădularele de pe pămînt şi aşa deschide Cuvîntului uşa, prin care Acela intră în suflet. Căci zice: «Sculatu-m-am să deschid frăţiorului meu», prin faptul că am făcut mîinile mele izvoare de smirnă, din care curge mireasma, şi am arătat că smirna umple de-

getele mele. Prin cele spuse vesteşte chipul prin care se deschide Mirelui uşa: «m-am sculat (am înviat), pentru că m-am îngropat împreună cu El prin botez, în moarte». Căci nu ar fi avut ca urmare învierea, dacă nu s-ar fi săvîrşit mai înainte în el mortificarea de bună voie. Iar chipul voit al acesteia îl arată picătura de smirnă ce curge din mîinile miresei şi faptul că degetele ei sînt pline de mireasma aceasta. Căci nu spune că smirna a venit mîinii din altă parte. Pentru că dacă s-ar socoti aşa, ceea ce se închipuieşte prin smirnă i s-ar întîmpla în chip neplăcut şi fără voie [237].

Dar zice că mîinile înseşi (iar prin mîini închipuieşte mişcările lucrătoare ale sufletului) picură din ele smirna, arătînd prin aceasta că omorîrea pornirilor trupeşti îi vine de la sine, din voia proprie, umplîndu-i toate degetele. Prin numirea degetelor înfăţişează toate felurile de virtuţi, după care ne străduim, luate în chip deosebit. Astfel înţelesul întreg al celor spuse e acesta: am primit puterea de înviere, prin aceea că am făcut moarte mădularele mele cele de pe pămînt, lucrîndu-mi de bună voie omorîrea acestor mădulare. Căci nu altul mi-a pus smirna în mîini, ci ea curge din voia mea liberă, precum nelipsită se vede această stare sufletească şi în toate străduinţele virtuoase, pe care le-am numit degete. Căci se poate vedea la cei ce cultivă virtutea, că mor unora din patimi, dar în celelalte sînt vii, precum vedem pe unii că-şi omoară, de pildă, neînfrînarea, dar îşi hrănesc cu sîrguinţă mîndria, sau vreo altă patimă care pustieşte sufletul: de exemplu iubirea de avuţie, sau mînia, sau iubirea de slavă, sau altceva de felul acesta, care, mişcîndu-se în chip rău în suflet, nu poate arăta cineva degetele pline de smirnă. Pentru că nu se vede prin toate îndeletnicirile omorîrea răului şi înstrăinarea de el [238].

Iar cînd s-au umplut toate degetele de smirna duhovnicească, se scoală (învie) sufletul şi deschide Mirelui intrarea. De aceea, şi marele

237. Nu se scoală cineva să deschidă sufletul său Cuvîntului, dacă n-a omorît omul vechi din sine. Adică nu învie cu Hristos, dacă n-a murit cu El. Din mîinile celui ce se scoală picură smirna care a îngropat pe omul cel vechi; omul cel nou arată în sine puterea celui ce a îngropat pe omul vechi; poartă în sine dispoziţia de a ţine în mormînt pe omul cel vechi. Smirna picură din mîini, fapt care închipuie că omorîrea omului vechi a fost opera lucrării sale de bună-voie, n-a fost un efect suportat fără voie, fără lucrarea sa.

238. Mortificarea omului vechi (prin lucrarea mîinilor) nu are numai un înţeles negativ, ci şi unul pozitiv. Omul vechi al patimilor este omorît deprinzîndu-se virtuţile, printr-o lucrare pozitivă. Toate virtuţile trebuie deprinse, adică trebuie să se lucreze prin toate degetele (fiecare deget aduce o altă destoinicie). Căci dacă unele virtuţi nu se deprind, patimile rămase ţin în neputinţă, sau sub puterea omului vechi, pe omul care vrea să se înnoiască. Cel ce nu lucrează prin toate degetele nu-şi pune în activitate toate posibilităţile, ci le lasă pe unele în nelucrare. Omul nou trebuie să se întărească întreg, în mod activ, prin omorîrea omului vechi întreg şi prin dezvoltarea omului nou întreg. Toate degetele care lucrează virtuţile trebuie să fie pline de smirnă, prin care este mortificat omul vechi al tuturor deprinderilor păcătoase.

Pavel, înțelegînd cum se cuvine cuvîntul Stăpînului, care zice că nu poate răsări spicul, de nu se va desface mai întîi bobul în moarte, vestește Bisericii învățătura că moartea trebuie să premeargă vieții, întru cît nu-i poate veni omului viața, de nu va lua sfîrșitul prin moarte (I Cor., 15, 42 urm.). Pentru că, avînd noi o îndoită fire — una subțire, înțelegătoare și ușoară, iar alta, groasă, materială și grea — e de trebuință ca în fiecare din acestea să fie o pornire protivnică celeilalte. Căci ceea ce e înțelegător și ușor are pornirea spre cele de sus. Iar ceea ce e greu și material tinde și se mișcă necontenit în jos. Deci, aflîndu-se în ele în chip firesc o mișcare protivnică, nu e cu putință să se întărească una, dacă nu slăbește cealaltă în care se săvîrșește mișcarea cea după fire. Iar puterea noastră de liberă hotărîre și alegerea noastră stînd la mijloc între amîndouă, întipărește prin sine tărie părții obosite și slăbiciune celei ce e mai tare. Căci părții căreia se alătură îi dă biruință împotriva celeilalte. Astfel e lăudat în Evanghelie iconomul credincios și chibzuit. Iar acesta este, după socotința mea, libera hotărîre, care chivernisește bine cele din noi. E lăudat pentru că hrănește foamea Stăpînului, prin omorîrea celor protivnice, dat fiind că pieirea acelora e bună și e propășire celor mai bune. Dar e certată sluga cea rea (Mt., 24, 39), care, pentru că a petrecut cu bețivii, a făcut să sufere familia lui Dumnezeu. Căci cu adevărat, înaintarea patimii e o rănire a virtuților. De aceea bine e să împlinim cu rîvnă cuvîntul proorocesc și să facem să ne răsară dimineața, prin aceea că omorîm pe toți păcătoșii pămîntului (Ps. 100, 10), că nimicim din cetatea Domnului (care e sufletul) toate gîndurile care lucrează fărădelegea, a căror nimicire se face viață celor buni. Astfel deci vețuim prin moarte, întru cît din cele ce sînt în noi, precum zice Proorocul, pe una o omoară, iar pe alta o face vie Cuvîntul care zice : «Eu voi omorî și Eu voi face viu» (Deut., 32, 39). Așa și Pavel murind, viețuia, slăbind se întărea, legat fiind, săvîrșea alergarea, sărac fiind, era bogat, și toate le avea neavînd nimic, pururea purtînd omorîrea lui Iisus în trup.

Dar să ne întoarcem la ceea ce s-a spus înainte : că prin moarte sufletul se scoală din moarte. Căci de nu moare, rămîne pururea mort și neprimitor de viață, iar murind, trece la viață, lepădînd aplecarea spre moarte. Această dogmă e întărită de cuvintele textului în care mireasa zice așa : «Sculatu-m-am să deschid frățiorului meu. Mîinile mele au picurat smirnă, degetele mele sînt pline de smirnă». Că smirna e simbolul morții nu se va îndoi nimeni din cei obișnuiți cu dumnezeieștile Scripturi. Dar socotesc că unii vor cere să se deslușească mai lămurit cuvîntul despre aceasta, cum adică ne scoală pe noi moartea din

moarte. Vom grăi, deci, pe cît ne va fi în putere, punînd o oarecare rînduială în înlănțuirea cuvîntării.

Cuvîntul despre facerea lumii mărturisește că toate cîte le-a făcut Dumnezeu erau bune foarte. Între cele bune foarte era și omul. Mai bine zis el era împodobit mai mult decît toate cu frumusețea bunătăților. Căci ce altceva ar fi așa de bun, ca cel asemenea cu frumusețea fără pată? Dar dacă toate erau bune foarte, iar în toate, sau și înainte de toate, era omul, fără îndoială că nu era în om moartea. Căci n-ar fi fost omul ceva bun, dacă ar fi avut în sine pecetea întunecată a tristeții morții. Ci era bun cu adevărat și foarte bun, fiind chip și asemănare a vieții veșnice, fiind înfrumusețat cu pecetea luminoasă a vieții. Avea și raiul dumnezeiesc țîșnindu-i viață prin rodirea bogată a pomilor; și lege de viață îi era porunca lui Dumnezeu, care-i făgăduia să nu moară. Iar în mijlocul pomilor raiului era lemnul care rodea din sine viața, orice ar trebui să înțelegem prin lemnul acela, al cărui fruct era viața; dar și lemnul purtător de moarte, al cărui fruct era declarat totodată bun și rău, care se afla în mijlocul raiului. Dar e cu neputință ca amîndoi pomii să fi fost în locul cel mai din mijloc. Căci oricare din ei am socoti că deținea mijlocul, numaidecît acela ar înlătura pe celălalt de la locul din mijloc. Pentru că locul întocmai al mijlocului se cunoaște prin aceea că le are pe toate celelalte împrejur, fiind la fel de departe de marginea din toate părțile. Fiindcă unul este mijlocul, nu e cu putință ca într-un cerc, ce rămîne același, să-și găsească două centre locul în mijloc. Căci dacă se ia un alt punct ca centru, pe lîngă cel luat înainte, în chip necesar mutîndu-se cercul, se înlătură din mijloc centrul de mai înainte, arcul cercului scriindu-se împrejur în jurul celui de al doilea centru.

Totuși Scriptura spune că și unul și altul erau în mijlocul raiului, deși după înțeles își erau protivnici unul altuia, unul fiind lemnul de-viață-făcător și deci potrivnic celui al cărui fruct era moartea, pe care Pavel l-a numit păcat, zicînd: «Moartea este fructul păcatului» (Rom., 6, 23)[239]. Așadar, se cuvine să înțelegem, din cuprinsul celor spuse, învățătura că în locul cel mai din mijloc al pomilor lui Dumnezeu este viața. Iar moartea nu e sădită și e fără rădăcină, neavînd loc nicăieri. Dar se sădește prin lipsa vieții, cînd cei ce viețuiesc încetează să se împărtășească de ceea ce e mai bun[240]. Fiindcă, deci, viața este în mijlocul

239. Urmînd sfîntului apostol Pavel, care numește moartea «fructul păcatului», sfîntul Grigorie de Nyssa înțelege prin «pomul cunoștinței binelui și răului», pur și simplu, păcatul. Dar întrucît fructul ține de pom, se poate numi și fructul pomului, păcat. În felul acesta, moartea e nu numai rodul pomului, ci și al fructului lui sau al păcatului săvîrșit.

240. Sfîntul Grigorie vede, în faptul uimitor că în același punct din mijloc al raiului era și pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și al răului, sau al morții, ilustrarea învățăturii (*sau a dogmei, căci e un fapt de netăgăduit*, vădit tuturor) că

pomilor dumnezeiești, iar prin ruinarea acesteia ia subzistență firea morții [241], de aceea cel ce ne-a învățat această dogmă prin ghicituri spune că tot în mijlocul raiului era și pomul purtător de moarte, al cărui fruct a spus că are un conținut amestecat din cele ce sînt contrare. Pentru că a declarat că același e și bun și rău, dîndu-ne să înțelegem prin aceasta, după cum socotesc, firea păcatului. Căci deoarece tuturor celor săvîrșite prin patimă le premerge o oarecare plăcere și nu se poate afla nici un păcat despărțit de plăcere, din cele cîte se săvîrșesc prin mînie sau poftă, se numește fructul și bun, după o judecată greșită a binelui, părîndu-le astfel celor ce văd binele în plăcere; dar după aceea, în mistuirea amară a mîncării, fructul e aflat ca rău, după cuvîntul Proverbului care zice că din buzele păcatului picură miere care pînă la o vreme îndulcește gîtlejul, dar după aceea e aflată mai amară ca fierea de cei ce s-au îndulcit în chip rău (Prov., 5, 3—4) [242]. Fiindcă, deci, omul, despăr-

moartea se instalează în locul vieții, sau păcatul, în locul virtuții, sau răul, în locul binelui, cînd cineva nu mai ține la bine. Răul nu are un ipostas, o subzistență proprie, ci se grefează pe ființa existentă. El aduce moartea unde e viața.

241. Păcatul ce se naște ca opoziția virtuții constă într-o viață «ruinată».

242. Sfîntul Grigorie vede amestecul dintre bine și rău în fructul păcatului, în faptul că păcatul are în sine la început o plăcere, care are o aparență de bine; în faptul că e un fruct, care poate fi mîncat, chiar dacă ascunde o otravă; că nu e nimicul pur și simplu. De-abia după aceea se ivește suferința, care e răul dezgolit de ceea ce pare bun. Sfîntul Grigorie redă prin aceasta în mod fidel ceea ce se spune în Facere, 3, 6: «Și a văzut femeia că pomul este bun la mîncare și plăcut la vedere». Dar dacă ținem seama de învățătura de mai sus a sfîntului Grigorie (proprie tuturor părinților bisericești), că răul se grefează pe ceea ce există deja, ruinîndu-l, și că tot ce există, prin însuși acest fapt este bun, amestecul binelui în orice rău are și înțelesul că nu există răul ca slăbire și strîmbare a ființei, fără ființa însăși. În acest sens, binele e amestecat inevitabil cu răul, căci răul are nevoie de bine ca să existe. Nu există un rău în care să nu fie și ființa în care subzistă el. Și plăcerea simțită în săvîrșirea păcatului, sau în ispita lui, se datorește tocmai acestei atracții exercitate asupra omului de ființa în care se găsește. Dar în plăcerea trăită de om în păcat nu are loc o întîlnire cu ființa în întregul ei, cu ființa în ceea ce e durabil în ea, ci cu o latură de suprafață a ei. Și însuși omul săvîrșind păcatul nu promovează ființa sa în fundamentul ei netrecător, ci în ceea ce ea are superficial și trecător. În ispita spre păcat nici ființa pe care o poftește omul nu-l atrage cu ceea ce are ea fundamental, nici omul nu e mînat spre ea cu ceea ce are fundamental în sine. Ființa care apare ispitind, sau omul care se simte ispitit de ea, e o ființă de suprafață, sau nefundamentală, sau ieșită din legea care o ține în întregimea ei, sau strîmbată. E o ființă care nu-și pune în lucrare resursele ei cele mai proprii, cele mai fundamentale. Puterea ei de-a ispiti e mai mult o neputință a sinei proprii a omului de a se afirma.

În cazul păcatului, are loc o anumită sciziune între fundamentul ființei și coaja ei de suprafață. În om are loc în acest caz un fel de sciziune, sau o slăbire a legăturii între trup și suflet, sau o slăbire a legăturii omului total cu fundamentul său dumnezeiesc, sau a libertății lui cu ființa lui. Ciudat este că libertatea omului poate merge și cu latura lui de suprafață, cu trupul, cu capriciile lui, cu ceea ce pare să fie și nu este, făcînd din inconsistentul, care are ca esență nimicul, baza sa. E o libertate ieșită din legătura cu sufletul, cu rațiunea omului, cu Dumnezeu, deci o libertate care merge împotriva ființei lui fundamentale, slăbind-o și strîmbînd-o pe aceasta. Și în acest caz, el poate să nu mai vadă nici prin lucrurile ca întruchipări materiale, fundamentul lor în Dumnezeu, sau rațiunea lor dumnezeiască; nu mai poate vedea în ele pe Cel ce le susține, pe Cel ce le-a dat existența și forma lor frumoasă și

țindu-se de roadele de tot felul ale bunătăților, s-a săturat cu rodul pricinuitor de stricăciune al neascultării, (iar numele acestui rod e păcatul făcător de moarte), îndată a murit vieții mai bune, schimbînd viața dumnezeiască cu cea nerațională, dobitocească. Și odată amestecată moartea în fire, aceasta s-a transmis odată cu rîndurile celor ce se nasc. Astfel am moștenit o viață moartă, însăși viața noastră fiind într-un oarecare fel muritoare. Căci viața noastră este, fără îndoială, moartă, fiind jefuită de nemurire.

De aceea între aceste două vieți mijlocește moartea ce se cunoaște la mijlocul lor, ca prin desființarea celei mai rele să-i dea biruință celei neatinse de piericiune[243]. Precum deci, prin faptul că a murit vieții adevărate, omul s-a mutat la viața această moartă, tot așa, cînd moare vieții acesteia moarte și dobitocești, se mută la cea pururea vie. Deci e neîndoielnic că nu poate ajunge la viața cea fericită cel ce nu s-a făcut mort păcatului. Din această pricină Scriptura ne-a învățat că fiecare din cei doi pomi e în același punct din mijloc, unul fiind acolo prin fire, iar celălalt adăugîndu-se la cel ce este, prin lipsire. Căci din același în același se săvîrșește, prin participare și lipsire, trecerea de la viață la moarte. Fiindcă cel ce a murit binelui viețuiește răului, și cel ce s-a făcut mort păcatului viețuiește virtuții.

Drept aceea cu dreptate își arată mireasa mîinile ei pline de smirnă, sculîndu-se prin moartea față de toată răutatea, ca să deschidă Cuvîntului intrarea în ea. Iar Cuvîntul pe care Îl primește în sine e viață.

Singurul în legătură cu Care ele se pot menține în existența deplină și în forma lor frumoasă.

Cuvîntul că lui Adam și Evei li s-a închis după păcat accesul la pomul vieții, ca să nu rămînă în viață, s-ar putea înțelege în sensul că ei n-au mai fost în stare să vadă transparența lui Dumnezeu prin lume și să rămînă în legătură cu El, prin ea. Prin aceasta au fost scoși și din rai.

243. Omul putea fi nemuritor, dacă rămînea cu trupul lui într-o legătură neslăbită cu sufletul și, prin acesta, cu ipostasul dumnezeiesc al Cuvîntului. Dar odată ieșit din această legătură, s-a supus morții. Moartea trupului e descompunerea lui, datorită slăbirii legăturii lui cu sufletul și cu Dumnezeu. Dar e și o supremă slăbire a sufletului, prin faptul că participă și el la viața, în mare parte despărțită de Dumnezeu, a omului.

Viața omului după păcat este ea însăși o viață moartă (Sein zum Tode, dar și Sein im Tode), dar prin Hristos, omul poate ajunge iarăși la viață, la viața veșnică, la viața deplină, la care putea ajunge dacă nu păcătuia. Dar la acea viață nu mai poate ajunge acum decît trecînd prin moartea deplină a vieții moarte de pe pămînt. Adică el trebuie să moară de tot acestei vieți moarte, acestei vieți îngustate, pentru Dumnezeu, ca să treacă la viața deplină, la viața neîngustată în Dumnezeu. Încă de pe pămînt trebuie să înceapă și să practice moartea vieții moarte, moartea vieții închise în îngustimea păcatului, a egoismului, a plăcerilor de suprafață, pentru ca, începînd să trăiască lui Dumnezeu și nesfîrșirii vieții în El, să treacă, prin moartea totală a acestei vieți moarte, la viața deplin vie în Dumnezeu. Precum murind prin păcat, lui Dumnezeu (legăturii cu El), a căzut în viața moartă, așa murind vieții moarte, sau despărțite de infinitatea ei în Dumnezeu și începînd să trăiască lui Dumnezeu și în Dumnezeu Cel infinit, va ajunge la viața total vie, nesfîrșită și veșnică în Dumnezeu.

Dar sufletul ridicat la atîta înălțime prin cele cugetate de noi, sufletul ce privește spre Dumnezeu, încă n-a cunoscut, cum zice Pavel, așa cum trebuie să cunoască, nici nu socotește în sine că a cuprins (Filip., 3, 13), ci aleargă încă spre ceea ce e deasupra, întinzîndu-se spre cele dinainte [244].

Căci acestea ne îndeamnă să le cugetăm despre ea ordinea cuvintelor următoare: «Pus-am mîinile pe încuietoare (cheie), am deschis frățiorului meu». Și adaugă: «Frățiorul meu trecuse, sufletul meu a ieșit după cuvîntul lui». Prin aceasta ne învață că unul este modul de cuprindere a puterii ce întrece toată mintea: a nu ne opri niciodată la ceea ce am cuprins, sau a nu înceta de a căuta pururea ceva mai mult decît ceea ce s-a cuprins (înțeles) [245]. Căci cea care s-a făcut plină de smirnă, arătînd prin toate îndeletnicirile vieții (pe care le închipuie prin degete) moartea față de rău și arătînd virtutea cu voia, prin aceea că din mîinile sale picură de la sine smirna, spune că s-a atins cu mîinile sale de încuietoare, adică și-a apropiat faptele de intrarea îngustă și strîmtă [246], a cărei cheie i-o înmînează Cuvîntul ca lui Petru (Mt., 16, 19). Mireasa își deschide, așadar, sieși ușa Împărăției prin amîndouă acestea: prin mîini, prin care se arată faptele, și prin cheia credinței. Căci prin amîndouă acestea, adică prin fapte și prin credință, e pregătită în noi de Cuvîntul cheia Împărăției [247].

Dar cînd a nădăjduit, asemenea lui Moise, că i se va arăta spre cunoaștere fața Împăratului, Cel dorit trecuse, încît a scăpat de înțelegerea

244. Avînd în noi, prin mortificarea omului vechi, arvuna vieții netrecătoare, prin vederea lui Dumnezeu ca fundament nesfîrșit al ființei noastre și al lucrurilor, încă n-am ajuns la viața deplină în Dumnezeu, pe care o vom primi după moartea deplină a vieții pămîntești, cînd ne vom uni deplin cu Dumnezeu și cînd trupul nostru nu va mai fi silit de trebuințele lui din această stare de după cădere, să se intereseze și de cele materiale, netrăind cu totul lui Dumnezeu. Numai cel ce a depășit golul spiritual în viața pămîntească înaintează spre viața netrecătoare, prin moartea învelișului, care a început să se umple cu consistența vieții în Dumnezeu.

245. Un alt paradox: Cel necuprins nu poate fi înțeles decît tinzînd mereu peste ceea ce s-a înțeles din El, adică avînd mereu simțirea necuprinsului; socotind totdeauna că n-ai înțeles pe Cel necuprins, nemulțumindu-te cu o definiție afirmativă a Lui, cu cunoașterea catafatică, nerămînînd niciodată la o astfel de definiție. A se mulțumi cu aceasta e ceva analog cu a rămîne cu cămașa lui Iosif, cu care a rămas nevasta lui Putifar. Aceasta înseamnă a rămîne cu ceva mărginit, luat drept Dumnezeu, cu un idol. Dumnezeu cere un urcuș necontenit. În aceasta stă cunoașterea și simțirea Lui.

246. Lui Hristos I se deschide interior și larg cel ce înaintează prin calea îngustă și strîmtă, adică prin viața externă strîmtorată în greutăți și nevoințe. Cheia ei e dată de Hristos însuși. El ne dă puterea de a intra la El printr-o astfel de viață strîmtă. E cheia unei credințe întărite prin fapte. În acest sens a dat Hristos și lui Petru cheile, precum le dă oricui vrea să-I urmeze cu toată rîvna. Numai Hristos dă puterea credinței în general și a unei astfel de credințe, în special.

247. «Credința fără fapte moartă este» (Iac., 2, 17). Iar faptele cu adevărat curate nu sînt cu putință fără credință. Credința e temelia faptelor, iar faptele duc credința la desăvîrșire, la vederea lui Dumnezeu, la unirea cu El, sau la Împărăția cerurilor.

miresei. Căci zice: «Frățiorul meu trecuse». Dar nu părăsind sufletul ce-L urmează, ci trăgîndu-l spre Sine. Iar «sufletul meu, zice, a ieșit după cuvîntul lui». O, fericită ieșire, cu care iese sufletul urmînd Cuvîntului! «Domnul va păzi ieșirea și intrarea ta», zice Proorocul (Ps. 120, 8). Aceasta este cu adevărat ieșirea și intrarea păzită de Dumnezeu pentru cei vrednici. Căci ieșirea din aceea ce sîntem se face intrare în bunătățile mai înalte. Această ieșire a folosit-o sufletul, folosind drept călăuză pe Cuvîntul, Care a zis: «Eu sînt ușa și calea»; și: «Prin Mine de va intra cineva... și va intra și va ieși» (In, 10, 9), nesfîrșind niciodată să iasă și neîncetînd să intre. Nu încetează să intre prin înaintare la cele mai înalte și să iasă necontenit din cele ajunse [248]. Așa l-a trecut atunci pe Moise fața aceea dorită a Domnului (Ieș., 33, 32); și așa a ieșit necontenit sufletul legiuitorului din aceea în ce era, urmînd Cuvîntului care mergea înainte.

Căci cine nu știe treptele acelea pe care a urcat Moise, care mereu se făcea mai mare și niciodată nu se oprea de a crește mai mare? A crescut la început, cînd a pus mai presus de împărăția egiptenilor ocara pentru Hristos, alegînd mai bine să fie necăjit cu poporul lui Dumnezeu, decît să se bucure de gustarea vremelnică a păcatului. A crescut iarăși cînd egipteanul, asuprind pe evreu, a omorît pe cel de alt neam, luptînd pentru israelit. Și vei înțelege, fără îndoială, felul creșterii, de vei lua istoria ca chip al unui înțeles mai înalt. Și iarăși s-a făcut mai mare ca sine, păzindu-și viața netulburată de zgomote, prin îndelungata înțeleaptă petrecere în pustie. Apoi se luminează de focul din rug. Pe lîngă acestea își golește tălpile de învelișul mort. Pierde șerpii egipteni cu toiagul. Scoate de sub tirania lui faraon neamul său și îl conduce prin nor. Desparte marea. Acoperă sub mare tirania. Îndulcește Mera. Înmoaie piatra. Se hrănește cu mîncarea îngerilor. Aude trîmbițele, îndrăznește să se urce pe muntele ce arde. Atinge vîrful. Ajunge sub nor. Intră în întunericul în care era Dumnezeu. Primește legămîntul. Se face soare neapropiat celor ce se apropie, fulgerîndu-i fața de lumină. Dar cine ar putea înfățișa prin cuvînt toate faptele lui și feluritele arătări ale lui Dumnezeu?

248. Tot urcușul spre Dumnezeu este o ieșire și o intrare continuă. E o ieșire din starea în care ne aflăm și o intrare în alta mai înaltă. Nu e simplă înaintare în aceeași stare, deși faptul că stările se continuă spre același bine tot mai înalt dă celui ce intră și iese și o statornicie. Într-un fel sîntem nemulțumiți cu starea în care ne aflăm de cîtva timp, pentru că, cunoscîndu-i marginile, nu ne mai este satisfăcută setea noastră de nemărginire. Voim ceva nou, voim să ieșim din mărginire. Dar noul în care intrăm e din alt punct de vedere înrudit cu starea în care am fost. Binele, iubirea, e mereu nou și mereu același. E un nou paradox: schimbarea și stăruința. Omul e mereu nou și mereu același în înaintarea vieții lui, mai ales cînd înaintează în cele bune. Numai cel rău e monoton, sau în el monotonia copleșește noutatea.

Şi totuşi cel ce s-a făcut atît de mare şi a ajuns astfel la aşa de mari trepte şi s-a înălţat aşa de mult spre Dumnezeu, încă nu şi-a săturat dorinţa de mai mult şi se roagă să vadă pe Dumnezeu la faţă, cu toate că Scriptura a mărturisit încă dinainte că s-a învrednicit de convorbirea cu Dumnezeu, faţă către faţă. Dar nici faptul de a fi vorbit lui Dumnezeu ca unui prieten, nici convorbirea ce a avut-o cu Dumnezeu, gură către gură, nu-i potoleşte dorinţa după cele mai înalte, ci «De am aflat, zice, har înaintea Ta, arată-mi-Te pe Tine, ca să Te cunosc». Şi Cel ce făgăduieşte să-i dea harul cerut, Cel ce a zis: «Te-am cunoscut pe tine mai mult decît pe toţi» (Ieş., 33, 17), trece de el în locul sfînt, pe piatră, acoperit fiind de mîna dumnezeiască, cînd sta, încît deabia îi vede spatele Lui, după ce a trecut. Prin acestea, socotesc că Scriptura ne învaţă că cel ce doreşte să vadă pe Dumnezeu. Îl vede pe Cel dorit şi în aceea că Îi urmează mereu Lui şi vederea (contemplarea) feţei Lui este pricina călătoriei neîncetate spre Dumnezeu, care izbuteşte să înainteze prin aceea că urmează Cuvîntului. Aşa şi acum sufletul, cînd s-a sculat prin moarte, cînd s-a umplut de smirnă, cînd, prin fapte, şi-a dus mîinile la chei, şi a nădăjduit să-L aducă în casă pe Cel dorit, Acela trece, iar el iese, nemairămînînd în ceea ce era, urmînd Cuvîntului care îl conduce la cele ce îi stau înainte.

Cuvîntul ce urmează ne întăreşte înţelesul pe care l-am descoperit înainte, că mărimea firii dumnezeieşti nu se cunoaşte în faptul de a o cuprinde, ci în faptul de a trece peste toată închipuirea şi puterea de cuprindere [249]. Căci sufletul care a ieşit din fire, în aşa fel că nu mai e împiedicat de nici un lucru din cele obişnuite în cunoaşterea celor nevăzute, nu se opreşte de a căuta pe Cel neaflat şi nu încetează de a chema pe Cel ce nu poate fi chemat [250]. Căci zice: «L-am căutat pe El

249. Dacă am putea cuprinde firea dumnezeiască, am mărgini-o şi deci n-ar mai fi firea dumnezeiască. Mereu trebuie să ne dăm seama că ea întrece orice putinţă de cuprindere. Dar aceasta nu înseamnă că nu o cunoaştem, că nu o simţim. Dar o cunoaştem, o simţim ca necuprinsă. O cunoaştem neînchizînd-o într-o definiţie, într-o noţiune, sau neînchizîndu-ne spiritul nostru în această definiţie a ei, în această noţiune a lui Dumnezeu. În acest caz, spiritul nostru însuşi devine mort, e lipsit de viaţă, de mişcare. Firea dumnezeiască o cunoaştem ca pe una ce trece peste puterea noastră de cuprindere, sau o întrece, şi de aceea ne solicită mereu noi eforturi de a o cunoaşte. Iar aceasta înseamnă viaţă.

250. O experienţă paradoxală: pe Dumnezeu Îl numim, deşi nu poate fi numit. Nu putem renunţa la numirea Lui, dar nu găsim niciodată numirea deplin adecvată Lui. Trebuie să-L numim, căci firea noastră mărginită şi necesitatea ei de a vorbi de Dumnezeu ne obligă. Dar El scapă oricărei numiri ale noastre. Deci trebuie să punem, în orice numire ce I-o dăm, conştiinţa sau simţirea neadecvării Lui cu orice numire a noastră. În numirea noastră punem deci nu numai un înţeles

și nu L-am aflat». Căci cum ar putea fi aflat Cel pe care nu-L vestește nimic din cele ce se cunosc? Nici o formă, nici o culoare, nici o hotărnicire, nici cantitate, nici loc, nici o înfățișare, nici o presupunere, nici o asemănare, ci se află pururea în afară de orice încercare de a-L cuprinde, sau scapă totdeauna voinței de apucare, celor ce-L caută.

Pentru aceea zice: L-am căutat prin puterile de aflare ale cugetării, în raționamente și înțelesuri, și totdeauna era în afară, scăpînd de apropierea înțelegerii. Iar Cel ce Se află pururea în afară de orice cugetare prin care poate fi cunoscut, cum ar fi cuprins prin înțelesul vreunui nume? De aceea sufletul născocește tot felul de înțelesuri ale numelor, pentru înfățișarea binelui negrăit, dar toată puterea de tălmăcire a cuvîntului e înfrîntă și se dovedește mai slabă ca adevărul. Pentru aceea zice: eu L-am chemat pe cît am putut, născocind cuvinte care să înfățișeze fericirea negrăită [251]. Dar El era mai mare decît arătau aceste înțelesuri. E ceea ce face și marele David, numindu-L pe Dumnezeu adeseori cu nesfîrșite nume și mărturisind că e înfrînt de adevăr. «Tu, zice, ești Dumnezeu îndurat și milostiv, îndelung răbdător și mult milostiv, adevărat, tărie și întărire, loc de scăpare, putere, ajutor și sprijinitor, cornul mîntuirii» și cele asemenea. Dar iarăși mărturisește că numele Lui nu se cunoaște în tot pămîntul, dar e minunat. «Cît este

definit, ci și conștiința a ceea ce trece peste granițele a ceea ce am definit prin numire. Dumnezeu nu e un gol, ci existența mai presus de orice conținut, exprimat în numire. E pe linia numirilor, nu în afară de linia lor, deși e mai presus de toate numirile. Nu se poate menține conștiința despre El și nu se poate înainta în această conștiință decît pe linia numirilor Lui. Însă trebuie să punem în orice numire sentimentul că El e mai mult decît înțelesul mărginit al acestei numiri. Dumnezeu nu e haos, ci armonie mai presus de orice armonie cunoscută și experiată de noi. Poate muzica (și în parte poezia) umple cel mai mult definitul cu un indefinit, sau sugerează un indefinit peste marginile definitului. Nu ne putem dispensa de finit în exprimarea indefinitului, dar finitul cuprinde totdeauna și un indefinit, cu atît mai mult cînd vrem să exprimăm pe Dumnezeu. Dar poate, a chema pe Dumnezeu Cel ce nu poate fi chemat mai înseamnă și a-L chema fără să auzim în mod propriu un răspuns înțeles al Lui. În faptul că Îl chemăm e conștiința, e simțirea caracterului lui de Persoană. Dar răspunsul Lui nu are un înțeles definit, care să se acopere cu chemarea noastră. Răspunsul Lui e nesfîrșit de multiplu în înțelesurile lui, sau depășește toate înțelesurile, deși pe de altă parte e un răspuns care stă pe o linie cu chemarea noastră. Sau răspunsul Lui e un dar imediat de putere, sau de împlinire a cererii noastre, dar acest dar, sau această împlinire cuprinde cu mult mai mult decît putem cuprinde noi.

251. «Fericirea negrăită» e ființa fericită negrăită. E negrăită ca ființă și e negrăită prin fericirea ce întrece orice cuvînt și înțelegere. Căci cu cît are cineva o ființă mai bogată, cu atît e mai fericit. Nefericirea stă în știrbirea ființei, adică în rău. Căci știrbirea implică și o limitare, dar nu numai o limitare în sensul că nu are decît finitul așteptat de la ea, ci și în sensul că nu are nici măcar finitul așteptat. Fericirea mai redusă stă în ființa mai redusă, sau într-o lipsă a ceva din ea. Noi nu avem cuvinte pentru a exprima fericirea ființei dumnezeiești, pentru că cuvintele noastre corespund ființei și fericirii noastre limitate, sau știrbite.

de minunat, zice, numele Tău în tot pămîntul» (Ps. 8, 1). Așa a zis și către Manoe, cel ce a proorocit despre fiul lui, cînd a fost întrebat despre nume: «Minunat este acesta și prea mare ca să poată fi cuprins de auzul omenesc» (Jud., 13, 18). De aceea și sufletul cheamă pe Cuvîntul cum poate, dar nu poate cum voiește. Căci voiește mai mult decît poate. Și totuși nu voiește atît cît este Acela, ci cît poate voia lui liberă să voiască [252]. Fiindcă, deci, Cel chemat nu poate fi ajuns de străduința celui ce-L cheamă, de aceea zice: «L-am chemat și nu m-a auzit» [253].

Cele ce le adaugă mireasa la cele spuse, deși la prima vedere par a cuprinde un înțeles mai trist, mie mi se pare că privesc spre același scop și înfățișează urcușul spre cele și mai înalte. Căci zice: «Aflatu-m-au păzitorii cei ce înconjoară cetatea. Bătutu-m-au și m-au rănit, luat-au vălul de pe mine păzitorii zidurilor». Acestea vor părea unora că sînt mai degrabă cuvintele uneia ce se plînge, decît a uneia ce se bucură. Mai ales acestea: «Bătutu-m-au și m-au rănit, luat-au de la mine vălul». Dar pentru cel ce ia seama cu luare-aminte la înțelesul celor spuse, cuvintele sînt ale unuia ce se laudă pentru lucruri prea frumoase.

Puțin înainte de acestea, Scriptura mărturisea că ea s-a dezbrăcat de orice acoperămînt. Căci zicea ca din partea miresei: «Dezbrăcat-am haina mea, cum o voi mai îmbrăca pe ea?» Aci iarăși spune că i s-a luat vălul. Vălul este o învelitoare a miresei, ce acoperă împreună cu capul și fața ei, precum spune istoria despre Reveca. Cum, deci, cea care a fost dezvelită de tot acoperămîntul mai are încă vălul, pe care îl iau

252. Omul voiește mai mult decît poate, voiește să cunoască pe Dumnezeu mai mult decît poate. Dar și voia lui e limitată în privința cunoașterii de Dumnezeu. Dar și în faptul că voiește mai mult decît poate, se arată că e făcut pentru infinitate. Omul voiește să cunoască pe Dumnezeu atîta cît își închipuie el că este, dar își închipuie că Dumnezeu este infinit, chiar dacă felul infinității lui Dumnezeu închipuită de el e mai prejos de infinitatea reală a lui Dumnezeu. De aceea, omul voiește, pe fiecare treaptă mai înaltă a creșterii sale spirituale, mai mult în cunoașterea sa de Dumnezeu, pentru că închipuirea lui despre infinitatea lui Dumnezeu a crescut și ea.

253. Din aceste rînduri se vede că voința omului de a chema pe Dumnezeu nu constă numai în voința de a-I da un nume cît mai potrivit, ci și de a-L chema pe numele adevărat. Propriu-zis, de aceea dă omul credincios lui Dumnezeu diferite numiri: ca să-L cheme prin ele într-ajutor, întrucît crede că El are puterile exprimate prin numiri. El voiește să cunoască deci, pe Dumnezeu, ca să-L poată chema în ajutor pe numele Lui adevărat. Iar Dumnezeu nu numai că nu-i răspunde într-un mod înțeles de el, pentru că orice răspuns al Lui întrece toate înțelesurile omenești, ci uneori nu-i răspunde deloc, pentru că omul nu-L cheamă pe numele Lui adevărat. Dacă îl chemăm cu un nume care nu e la înălțimea Lui, El nu Se simte chemat, pentru că ne adresăm unui idol care nu e numai infinit mai puțin decît El, ci și arată că nu vrem să-L cinstim pe Dumnezeu însuși. De aceea, Dumnezeu trebuie chemat cu un sentiment de extremă smerenie, cu conștiința că nu e din planul lumii, că nu e în esență egal cu noi cei lipsiți de putere, cu conștiința că dacă nu-I dăm numele adevărat nu e pentru că nu voim, ci că nu știm, sau nu putem să-L chemăm pe numele corespunzător Lui, pentru că nu-L cunoaștem cum se cuvine, deși voim aceasta și ne silim să ne ridicăm mereu mai sus în cunoașterea Lui. De aceea e bine să-I cerem mai mult mila, cu simțirea că avem într-adevăr nevoie de mila Lui, întru neputințele noastre.

de la ea păzitorii? Oare nu e limpede din cele spuse, că de aci a urcat iarăşi prin înaintare spre ceva şi mai înalt? Căci cea care s-a dezbrăcat de haina veche şi s-a dezvelit de orice acoperămînt se face atît de mult mai curată ca ea însăşi, încît, faţă de curăţia ce o primeşte acum, pare să nu fi dezbrăcat acoperămîntul, ci după dezvelirea aceea află iarăşi ceva ce trebuie lepădat din jurul său. Astfel, cel ce urcă spre Dumnezeu arată în sine ceva gros, care trebuie subţiat mereu. De aceea, dezbrăcarea de haina descrisă înainte lasă pe ea, faţă de curăţia de acum, iarăşi un acoperămînt care e înlăturat de cei ce o văd în acest urcuş, şi nu vreo născocire [254].

Iar cei ce-i smulg vălul sînt păzitorii care înconjoară cetatea. Şi cetatea e sufletul, căruia îi iau vălul bătîndu-l şi rănindu-l cei a căror slujbă e să păzească zidurile cetăţii. Că smulgerea vălului e lucru bun, dat fiind că ochiul eliberat de acoperămînt poate privi neîmpiedicat la frumuseţea dorită, nu se va îndoi nimeni, de va lua seama la Apostol, care pune pe seama puterii Duhului ridicarea acoperămîntului, zicînd: «Iar cînd se vor întoarce la Domnul, se va lua acoperămîntul. Iar Domnul este Duhul» (II Cor., 3, 16). Iar că cel ce ne pregăteşte pentru bine e fără îndoială şi el bun, nu se va îndoi cineva din cei ce ştiu să judece fără abatere. Dacă deci luarea vălului e bună, fără îndoială bună va fi şi bătaia şi rănirea, prin care se înfăptuieşte luarea vălului. Dar fiindcă,

254. Numai conştiinţa de a ne afla sub privirea lui Dumnezeu ne face pe de o parte deplin dezveliţi sau sinceri, pe de alta, neispitiţi la păcat; numai aceasta ar fi făcut pe Adam şi pe Eva să nu se mai acopere cu frunze de smochin. Numai conştiinţa privirii lui Dumnezeu ne dezveleşte cu adevărat neputinţa noastră, pe care vrem să o acoperim. Sinceritatea e actul prin care mă aşez pe mine însumi sub privirea lui Dumnezeu, menţinînd conştiinţa că nu mă pot ascunde de El. Prin aceasta lepăd orice pornire păcătoasă de la mine. Nu există sinceritate altfel, căci numai pentru Dumnezeu singur nu mai e teatru, nu mai e aparenţă. Cînd mă întorc spre El nu mai e nimic care să conteze în mine, decît ceea ce sînt cu adevărat, nu ceea ce vreau să par că sînt. Căci numai Dumnezeu e ochiul pururea deschis şi atotpătrunzător, Căruia nu-I pot ascunde nimic din ceea ce ştiu de mine însumi; numai El este această lumină care pătrunde toate tenebrele şi care mă descoperă aşa cum sînt, avînd nevoie de ajutorul Lui, chiar mie însumi care nu ştiam exact ceea ce sînt, obişnuit să mă prefac, sau să socotesc că sînt mai mult decît ceea ce sînt. Acest nor propriu care mă ascundea pe mine însumi e un veşmînt care cade îndată. Dumnezeu mi Se descoperă atunci ca iubirea supremă care mă învăluie, care mă iartă, care face transparent sufletul meu ce se căieşte, căruia mă fac eu însumi, cu voia, transparent. (P. Florensky, *Pfeiler und Grundfeste der Wahrheit*, în: Bubnoff-Ehrenberg. Das Östliche Christentum II, Berlin, 1929, p. 64). Sincer deplin e omul în faţa lui Dumnezeu numai în ceasul morţii. Cît persistă în noi viaţa, mai păstrăm încă speranţa de a schimba ceea ce sîntem, sau de a o disimula. Dar cînd viaţa noastră e ameninţată sau aproape de a se sfîrşi, nu mai contează decît ceea ce sîntem cu adevărat, în neputinţa şi păcătoşenia noastră.

Dar nu e suficient a lua pe Dumnezeu ca martor în sinceritatea noastră, ci trebuie evocat şi ca model. Căci sinceritatea nu stă numai în a te vedea în lumină, ci şi în a te realiza conform voii Lui. Ce sînt eu, dacă nu ceea ce îmi cere El să fiu? Dar o distanţă infinită mi se descoperă îndată între ceea ce fac şi acea stare pe care doresc să o realizez şi pe care voieşte El să o realizez. Şi eu nu încetez de a fi mereu în deficit.

după înțelesul nemijlocit, cuvintele acestea cuprind ceva neplăcut, căci cuvîntul «bătutu-m-au» și «rănitu-m-au» arată ceva dureros, e bine să cunoaștem întîi întrebuințarea ce o face Sfînta Scriptură de aceste cuvinte, și anume dacă le-a folosit undeva în înțeles bun. Apoi vom tîlcui înțelesul celor spuse aici.

Cum izbăvește Înțelepciunea sufletul tînărului de la moarte? De la însăși Înțelepciunea vom auzi ce ne sfătuiește să facem ca să nu moară tînărul. «De-l vei bate cu nuiaua, nu va muri. Că tu îl vei bate cu nuiaua, iar sufletul lui îl vei izbăvi de moarte» (Prov., 23, 13). Deci cuvîntul «bătutu-m-au» pricinuiește nemurirea, precum zice Scriptura: «De-l vei bate cu nuiaua, nu va muri». Căci nu se poate izbăvi sufletul din moarte, de nu va fi bătut cu nuiaua. Deci prin cele spuse s-a arătat că e un lucru bun a fi bătut. Pentru că e un lucru bun cu adevărat a se izbăvi sufletul din moarte. Așa spune Proorocul că face și Dumnezeu, făcînd viu prin aceea că omoară, și vindecînd prin aceea că bate. «Eu, zice, voi omorî și voi face să vieze, bate-voi și voi vindeca» (Deut., 32, 29). Pentru aceea și marele David a spus că de la un astfel de toiag vine nu durere, ci mîngîiere, zicînd: «Toiagul Tău și nuiaua Ta, acestea m-au mîngîiat pe mine» (Ps. 22, 4). Din acestea vine și gătirea mesei dumnezeiești și toate cîte le cuprinde psalmul în continuare: untdelemnul pe cap, paharul neamestecat, care pricinuiește beția trează, și mila ce-l urmărește cu bunătate și viață lungă în casa lui Dumnezeu. Dacă acestea le pricinuiește, așadar, acea dulce bătaie, după învățătura Proverbelor și cuvîntul proorocului, bine este a fi bătut cineva cu nuiaua de la care vine belșugul unor astfel de bunătăți.

Dar mai bine să cercetăm ceea ce s-a lăsat afară înainte de cele spuse. Cuvîntul a trecut de mireasă, făcîndu-Se neajuns de cea care dorea să-L apuce. Dar a trecut nu ca să părăsească pe cea de care a trecut, ci ca să o atragă și mai mult spre El. Căci zice: «Sufletul meu a ieșit după cuvîntul lui». Iese, deci, sufletul din aceea în ce era și așa e aflat de cei ce păzesc cetatea: «Aflatu-m-au, zice, păzitorii cei ce înconjoară cetatea».

Dacă, deci, ar fi aflat-o pe ea primejdiile iadului, sau dacă ar fi aflat-o tîlharii, cumplit lucru ar fi fost să fie obiectul unei astfel de aflări. «Că furul nu vine decît ca să fure, să junghie și să piardă» (In, 10, 10). Dar dacă o află păzitorii care înconjoară cetatea, fericită este de o astfel de aflare. Căci cel aflat de un paznic nu poate fi furat de tîlhari. Deci cine sînt păzitorii? Cine alții, decît slujitorii care păzesc pe Israel? (Ps. 120, 4). Cel ce acoperă întinzînd mîna dreaptă, cel căruia i s-a încredințat să păzească sufletul de tot răul, cel care e păzitorul intrării și ieșirii, acela este păzitorul cetății, despre care zice: «Dacă Domnul

nu va păzi cetatea, în zadar va veghea cel ce păzește» (Ps. 126, 1). Deci Scriptura arată, prin slujitorii care păzesc cetatea, duhurile slujitoare, cele trimise spre slujire pentru cei ce vor moșteni mîntuirea (Evr., 1, 14). Iar sufletul, precum s-a zis, este locuința lui Dumnezeu. Deci de aceștia a fost aflat sufletul, precum a fost aflată odinioară oaia de Păstorul cel bun, pentru care au săltat — după cuvîntul Domnului — de bucurie toate cetele îngerilor. Așa a fost aflată odinioară și drahma de către cea cu făclie, din care pricină se bucură toți prietenii și vecinii (Lc., 15, 9). Așa e aflat și David, sluga Domnului, precum se zice în Psalm ca din partea lui Dumnezeu: «Aflat-am pe David, sluga Mea, cu untdelemnul sfînt al Meu l-am uns pe el» (Ps. 88, 20). Și fiindcă acesta s-a făcut agonisită Celui ce l-a aflat pe el, să auzim de ce bunătăți îl învrednicește: «Mîna Mea, zice, va ajuta lui și brațul Meu îl va întări pe el; și voi tăia de la fața lui pe vrăjmașii lui și pe cei ce-l urăsc pe el îi voi înfrînge» (Ps. 88, 22—24), și toate celelalte cîte le cuprinde comoara binecuvîntărilor.

Deci bine este a fi aflată mireasa, adică sufletul, de către îngerii care înconjoară cetatea. Așa ne îndeamnă marele David să cugetăm, zicînd: «Tăbărî-va îngerul Domnului în jurul celor ce se tem de El și îi va izbăvi pe ei» (Ps. 33, 3). Deci zicînd aceea: «Păzitorii m-au bătut», s-a lăudat că i s-a hărăzit o înaintare spre cele de sus. Iar dacă zice că a fost și rănită, prin acest cuvînt înfățișează semnul ce i s-a întipărit în adînc prin nuiaua dumnezeiască. Căci nu primește în sine la suprafață urma nuielii dumnezeiești, ca să nu se cunoască locul în care a primit nuiaua, ci prin rană se arată vădită lovitura cu care se laudă mireasa. Iar ceea ce se spune este aceasta: nuiaua dumnezeiasca și toiagul mîngîietor pricinuiesc vindecarea prin aceea că Cel ce bate e Duhul, al Cărui rod, pe lîngă toate celelalte cîte le-a înșirat Pavel, este și înfrînarea, care e pedagog în viața virtuoasă. Așa a zis și Pavel arătînd în rane semnele unor astfel de lovituri: «Semnele lui Hristos le port în trupul meu» (Gal., 6, 12). El arată prin aceasta neputința din orice rană, în care se desăvîrșește puterea lui Hristos prin virtute (II Cor., 12, 9) [255]. Bună s-a arătat, deci, prin cele spuse de noi, rana prin care i s-a luat ei vălul, ca să i se descopere frumusețea sufletului, nemaiîntunecînd-o acoperămînul [256].

255. Necazurile, ca niște adevărate răni, fac pe om să simtă neputința proprie, iar prin aceasta să se oprească de la păcate și deci să se silească în a face voia lui Hristos, sau să sporească în virtute, în înfrînare, răbdare, smerenie, nădejdea în Dumnezeu.

256. Acoperămîntul face sufletul să nu se cunoască pe sine, să nu vadă destul de limpede pe Dumnezeu, să se afle încă în întuneric. Acoperămîntul acesta se

Dar să repetăm iarăşi, recapitulînd, înţelesul celor spuse. Sufletul care vede pe Dumnezeu şi primeşte în sine dorul cel bun după frumuseţea nestricăcioasă are necontenit o poftă nouă spre ceea ce e deasupra, neslăbindu-şi niciodată dorul prin săturare [257]. De aceea nu încetează de a se întinde spre cele dinainte şi de a ieşi din aceea în ce este şi de a pătrunde mai înăuntru, unde încă nu a fost. Şi ceea ce i se arată lui mereu mai minunat şi mai mare, socoteşte mai prejos de ceea ce urmează, pentru faptul că ceea ce află în chip necontenit este neîndoielnic mai frumos decît ceea ce a atins înainte. E ceea ce se întîmplă şi lui Pavel, care murea în fiecare zi (I Cor., 15, 11), fiindcă mereu trecea la o viaţă nouă, făcîndu-se necontenit mort faţă de ceea ce a trecut şi dînd uitării cele străbătute înainte [258]. De aceea şi mireasa, ce aleargă spre Mire, nu află vreo oprire a înaintării ei spre cele mai mari. Din gura ei răsar raiuri de rodii ce răspîndesc miresme. Pregăteşte hrană Stăpînului zidirii, primindu-L cu roadele sale. Izvorăsc din ea grădini. Se face fîntînă de apă vie: toată se face frumoasă şi fără de prihană, după mărturia Cuvîntului.

Şi ridicîndu-se iarăşi peste acestea, observă şi mai mult mărirea Cuvîntului, Care Se apropie cu capul plin de rouă şi cu pletele pline de picăturile nopţii. Îşi spală picioarele, îşi dezbracă haina, picură smirnă din mîini. Îşi atinge mîinile de încuietoare, deschide intrarea, caută pe Cel necuprins, cheamă pe Cel negrăit. E aflată de păzitori. Primeşte asupra sa nuiaua ce o bate. Se face ca piatra, de care zice proorocul: «Bătut-a piatra şi au curs ape» (Ps. 77, 20).

Observi la ce înălţime a urcat mireasa? De aceea e bătută, ca stînca aceea de către Moise, ca după asemănarea aceleia să izvorască din ea

smulge cu oarecare durere, căci el înseamnă închidere în sine dinspre alţii şi dinspre Dumnezeu, deci încredere în sine, mîndrie, neîncredere în Dumnezeu şi în alţii. Smulgerea vălului te înfăţişează gol, aşa cum eşti, cu neputinţele tale, în faţa lui Dumnezeu, dar şi lipsit de *mîndria că ai ceea ce nu ai de fapt, în faţa ta, în faţa oamenilor*; şi te face să te îndrepţi cu adevărat. Propriu-zis, deja prin această descoperire întru smerenie se face cunoscută frumuseţea sufletului, care sporeşte apoi prin virtute.

257. De înaintarea în bine nu se satură sufletul niciodată. Numai de săvîrşirea răului se satură. Ba chiar îi pare rău de săvîrşirea lui, pe cînd de săvîrşirea binelui nu-i pare rău niciodată. Aci e vizată teoria platonic-origenistă despre săturarea sufletelor de bine în preajma lui Dumnezeu şi despre coborîrea de acolo pentru a ieşi din plictiseala acelei săturări, ceea ce le pricinuieşte o nouă încorporare. Binele este nesfîrşit. E nesfîrşit pentru că el constă în comuniunea iubitoare dintre persoane şi în primul rînd între persoana noastră şi Persoana dumnezeiască de nesfîrşită bunătate şi nesfîrşit nouă în formele de manifestare ale bunătăţii Ei dăruitoare.

258. Un nou sens al morţii. Nu trebuie omorît numai omul vechi odată pentru totdeauna, ci cel ce urcă în Hristos moare mereu faţă de starea la care a ajuns, *uitînd de ea, pentru a trece mereu la o stare nouă.*

cuvîntul celor ce înseteează, revărsîndu-se din locul lovit [259]. Apoi își dezvelește frumusețea feței, păzitorii smulgîndu-i vălul [260].

Acestea sînt cele ce am putut să le înțelegem noi din locul acesta. Dar nu vom simți nici o pizmă, de va primi cineva, de la Cel ce descoperă tainele ascunse, vreo înțelegere mai folositoare de suflet a textului acestuia. Poate va spune cineva că cuvintele textului au ceva comun și cu vedenia lui Isaia. Înțeleg vedenia ce a avut-o, cînd, murind regele lepros, zice că a văzut pe Cel ce ședea cu slavă pe tronul cel înalt și ridicat, pe Cel a cărui înfățișare, mărire și față nu a putut să o vadă (Is., 6, 1). Căci dacă ar fi putut, ar fi spus, fără îndoială, cum a făcut cu celelalte pe care le-a văzut, numărîndu-le aripile și descriind starea și zborul lor. Numai glasul zice că l-a auzit, cînd s-a ridicat pragul cel de sus al ușii de cîntarea serafimilor și casa s-a umplut de fum și i s-a pus printr-unul din serafimi un cărbune pe buzele sale. Căci făcîndu-se aceasta, nu numai buzele, ci și auzul i se curățește spre primirea cuvîntului. Deci precum aci zice că mireasa a fost bătută și rănită de păzitori și apoi a fost dezvelită de acoperămîntul vălului, așa și acolo, în loc de văl se ridică pragul cel de sus, ca să poată contempla neîmpiedicat cele din lăuntru, iar în loc de păzitori sînt numiți serafimii, în loc de nuia, cărbunele, și în loc de lovitură, arsura.

Iar sfîrșitul comun și pentru mireasă și pentru sufletul proorocului e curăția. Precum, deci, proorocul nu simte durere fiind ars de cărbune, ci se slăvește umplîndu-se de strălucire, așa și aci, mireasa nu se plînge de durerea ranei, ci se laudă cu sporul îndrăznirii, cu ridicarea acoperămîntului, pe care Scriptura l-a numit văl.

Dar se poate afla și un alt înțeles în textul acesta, care nu se opune celor arătate. Sufletul, ieșind după cuvîntul Lui și căutînd pe Cel neaflat, apoi chemînd pe Cel neajuns de înțelesul numirilor, află de la păzitori că iubește pe Cel neajuns și dorește pe Cel necuprins. Prin aceasta e bătut și rănit într-un fel oarecare de deznădejdea de a nu ajunge pe Cel dorit, socotind dorința sa fără împlinire și sortită să nu se poată bucura de Cuvîntul. Dar i se smulge vălul tristeții, prin aceea că află că adevărata bucurie de Cel dorit e să înainteze pururea în căutarea Lui și să nu înceteze niciodată din urcuș, dorința împlinită născînd tot-

259. Cuvîntul se revarsă ca o apă din sufletul care înainte era împietrit, dar a fost înmuiat, sensibilizat, făcut transparent pentru Dumnezeu-Cuvîntul, prin loviturile necazurilor. Acum aude pe Cuvîntul-Persoană și cuvintele Lui le dă mai departe, se simte obligat să le dea mai departe.

260. Fața sufletului se face văzută celui ce a suferit bătăile necazurilor, dar se face transparentă și altora prin smerenia, blîndețea, bunătatea, credința hotărîtă ce se arată prin ochii și prin faptele lui, căci prin toate se arată deschiderea lui spre Dumnezeu.

deauna altă dorire a Celui ce se află deasupra [261]. Deci după ce i s-a luat vălul deznădejdii şi a văzut frumuseţea nesperată şi necircumscrisă a Celui dorit [262], ce e aflată în toată eternitatea veacurilor mereu mai mare [263], se întinde cu un dor şi mai înfocat şi vesteşte Celui iubit, prin fiicele Ierusalimului, simţirea inimii sale, că adică primind săgeata aleasă a lui Dumnezeu în sine, a fost rănită, prin vîrful credinţei, în inimă, primind în rană săgeata iubirii. Iar iubirea, după cuvîntul lui Ioan, este Dumnezeu, Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Omilia a XIII-a

«Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, întru puterile şi întru tăriile ţarinii, de veţi afla pe frăţiorul meu, spuneţi lui că sînt rănită de dragoste. Cu ce se deosebeşte frăţiorul tău de alţi frăţiori, o, frumoasă între femei? Cu ce se deosebeşte frăţiorul tău de alţi frăţiori, că ne-ai jurat aşa? Frăţiorul meu e alb şi rumen, ales din zeci de mii. Capul lui e aur chefos, pletele lui, lungi, negre ca corbul. Ochii lui, ca porumbeii pe plinătăţi de ape, spălaţi în lapte, şezînd lîngă mulţimi de ape» (Cînt. Cînt., 5, 8—13).

Cel ce a descoperit tainele legii lui Moise, plinind prin Sine toată legea şi Proorocii, precum zice în Evanghelie, că: «N-am venit să stric legea, ci s-o plinesc» (Mt., 5, 17), Cel ce prin oprirea mîniei a oprit toată uciderea, iar prin nimicirea poftei a alungat murdăria preacurviei, Acela înlătură din viaţă şi blestemul călcării jurămîntului, închizînd, prin in-

261. Un alt înţeles al bătăilor şi rănilor primite de mireasă de la îngeri şi al smulgerii vălurilor ei este că află de la ei că nu poate să ajungă să cuprindă pe Cuvîntul cel necuprins. Căci nici ei nu pot să-L cuprindă. Aceasta pune un văl de tristeţe pe suflet. Dar vălul acesta e smuls de îngeri, prin cunoştinţa ce i-o dau că însăşi căutarea neîncetată a Lui şi urcuşul neoprit spre El este o cunoaştere a Lui şi deci un motiv de bucurie. Căci nu ar căuta sufletul neîncetat pe Dumnezeu, dacă nu ar şti de El, dacă, într-un fel oarecare, El nu S-ar face simţit. În acest urcuş, sufletul simte deci că trăieşte şi cunoaşte necuprinsul lui Dumnezeu. Într-un fel, Îl cunoaşte în mod continuu nou, ca într-o descoperire continuu nouă. Dar dacă L-ar cunoaşte cîndva deplin, n-ar mai avea bucuria să-L simtă ca pe Cel continuu nou, deci ca pe Cel niciodată deplin înţeles. Simţindu-i pe îngeri, şi simţindu-i ca mărginiţi, îşi dă seama de nemărginirea lui Dumnezeu.

262. Avem aci o altă expresie paradoxală: «A văzut frumuseţea nesperată şi necircumscrisă a Celui dorit». A văzut, cu alte cuvinte, o frumuseţe pe care nu speră să o vadă, şi a văzut necircumscrierea Lui, sau a cuprins faptul că e necuprins. Simţirea frumuseţii pe care nu speră să o privească e mai mare decît toate frumuseţile. Într-un fel îţi dai seama de ea, dar în altul nu speri să o poţi sesiza. Orice frumuseţe are, dealtfel, ceva din acest caracter paradoxal: o vezi şi nu o poţi defini, sau vedea în întregime; o vezi şi nu o poţi circumscrie nici cu simţirea directă, nici în conceptele care traduc această sesizare directă, dar insuficientă.

263. Nu numai în viaţa pămîntească, ci în eternitatea veacurilor frumuseţea dumnezeiască şi necircumscrierea ei se arată mereu mai mare, dar şi lipsa speranţei de a o vedea întreagă sporeşte.

terzicerea oricărui jurămînt, secerea, în nelucrare. Căci unde nu e cu putință a se călca jurămîntul, nu mai e jurămînt. De aceea zice : «Ați auzit că s-a zis celor vechi : să nu juri strîmb, ci să dai Domnului jurămintele tale. Iar eu zic ție : să nu juri nicidecum : nici pe cer, că e tronul lui Dumnezeu, nici pe Ierusalim, că e cetatea marelui Împărat, nici pe capul tău, că nu poți face un fir de păr alb sau negru. Ci să fie cuvîntul tău da, da și nu, nu. Iar ce este mai mult decît acestea, de la diavolul este» (Mt., 5, 33—36).

Dar sufletul căruia, în «Cîntarea Cîntărilor», i se recunoaște desăvîrșirea și căruia i s-a luat acoperămîntul sufletului prin dezbrăcarea hainei celei vechi și după ce i s-a înlăturat vălul de pe față, prin care înțelegem toată cugetarea nesigură și șovăitoare [264], ca să privească în chip curat și neîndoielnic spre adevăr, le jură pe fiicele Ierusalimului, nu pe tronul ceresc, pe care Cuvîntul îl numește cer, nici pe cetatea împărătească a lui Dumnezeu, al cărei nume e Ierusalimul, nici pe capul cinstit, ale cărui fire de păr nu le poate face nici albe, nici negre, ci pe țarină. Ea le jură pe tinere, pe puterile din țarină, întru cît zice : «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, pe puterile și tăriile țarinei».

E vădit fiecăruia dintre cei ce au învățat din mărturia Stăpînului, care sînt însușirile prin care se distinge mireasa, că aceea care e recunoscută întru totul frumoasă și curată de orice pată, nu grăiește nimic de prisos, căci aceasta e partea diavolului, ci își ia cuvîntul de la Dumnezeu, de la Care, după Miheia, e tot ce e bun și frumos și afară de acestea nimic. Și de fapt, mireasa, lăsînd toate felurile cele interzise ale jurămîntului și nejurîndu-le pe tinere nici pe cetatea împărătească, nici pe tronul marelui Împărat (prin aceasta învățăm cît de departe trebuie să fim de îndrăzneala de a abuza de Dumnezeu în jurăminte, dacă nu ne e îngăduit să jurăm nici pe tronul, nici pe cetatea Lui), și cruțînd, pe lîngă acestea, încă și capul cinstit, pe care în cele următoare îl descrie ca fiind de aur și ale cărui fire de păr nu sînt nici albe, nici negre (căci cum s-ar înnegri aurul sau cum și-ar schimba culoarea în alb ?), le propune fecioarelor un astfel de jurămînt, care nu se împotrivește legii evanghelice și se face pricină de laudă celor ce au jurat, după cuvîntul proorocului care zice : «Lăuda-se-va tot cel ce se jură întru El» (Ps. 62, 10).

Deci înțelesul celor spuse nu va fi contrar amintitului cuvînt îndoit, prin care legea evanghelică vrea să se întărească tot adevărul, cînd zice : «Să fie cuvîntul vostru : da, da și nu, nu». Dacă deci e interzis să se folosească în jurăminte tronul Împăratului și cetatea sau reședința

264. Aci sfîntul Grigorie dă un nou înțeles al vălului ce e smuls miresei, sau sufletului : cugetarea nesigură și șovăitoare privitoare la Dumnezeu.

împărătească, precum e interzis şi capul adevărat, şi e îngăduit numai da şi nu, prin amîndouă arătîndu-se deopotrivă adevărul, e vădit că şi jurămîntul îmbiat tinerelor de mireasă se cuprinde acum în înţelesul lui «da», în care trebuie să se întemeieze consimţirea sufletului nostru. Iar textul este aşa : «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, întru puterile şi tăriile ţarinii, de veţi afla pe frăţiorul meu, să-i spuneţi că sînt rănită de dragoste».

Acestea s-au tîlcuit şi în cele de pînă acum, precum a arătat şirul tîlcuirii. Dar vom spune şi acum pe scurt cele ce le vom afla. Apostolul spune că jurămîntul e un lucru nemişcat, care întăreşte prin el adevărul ; şi se rînduieşte ca sfîrşit a toată împotrivirea, spre întărirea celor ce le cunoaştem (Evr., 6, 16). Deci mireasa le cere fiicelor jurămînt ca să se păzească necălcat ceea ce li se spune. Dar deoarece tot jurămîntul se face pe ceva mai mare, cum zice Apostolul — căci nu-şi face cineva jurămîntul pe ceva de mai mică cinste ca el — se cuvine să vedem ce este acel ceva mai mare, pe care mireasa le cere tinerilor să jure : «Juratu-v-am pe voi, zice, fiice ale Ierusalimului, pe puterile şi tăriile ţarinii». Ce este deci în acestea mai presus de noi ? Nu ne îndoim că prin ţarină se închipuie lumea. Căci aşa a numit şi a tîlcuit Domnul lumea. Atunci ce sînt multele puteri şi tării ale lumii, folosite în jurămînt, pe care trebuie să le socotim mai mari ca noi, ca jurămîntul făcut pe cele mai mari să aibă putere spre întărirea adevărului ?

E de trebuinţă să aducem pentru lămurirea celor de faţă altă tîlcuire a celor spuse. Ea sună aşa : «Juratu-v-am pe voi, fiice ale Ierusalimului, pe căprioarele şi cerbii ţarinii». Din aceste cuvinte învăţăm în ce constă tăria lumii şi în ce constă puterea ei, care se ia prin jurămînt spre întărirea adevărului. Două sînt lucrurile care îl apropie pe om de Dumnezeu. Unul e cugetarea nerătăcită despre Cel ce este cu adevărat, ca să nu cadă, prin socoteli rătăcite, în păreri păgîne şi eretice despre Dumnezeu. Iar aceasta este cu adevărat : da. Iar celălalt e gîndul curat ce alungă din suflet toată simţirea pătimaşă, care nu e nici el străin de : da. Deci pomenirea căprioarelor şi a cerbilor arată prin chipuri înţelesul acestei îndoite deprinderi în cele bune. Căci una ne face să privim spre Cel ce este cu adevărat, iar alta alungă patimile care întinează sufletul. Una dintre acestea cugetă fără greşală, iar cealaltă are putere de a roade şi a mistui fiarele.

Deci acest «da» li-l cere mireasa fecioarelor : trebuinţa de a privi cu bună credincioşie spre Dumnezeu şi de a străbate viaţa în chip curat întru nepătimire. Împlinindu-le acestea, se întăreşte în noi acel neclintit «da». Acesta este jurămîntul care întăreşte adevărul şi pe care tot cel ce îl face e lăudat, precum zice proorocul. Căci cu adevărat, cel ce a dobîndit

în sine neclintirea în aceste două — în rațiunea credinței, ca unul ce privește fără greșală spre adevăr, și în modul vieții, ca unul ce s-a curățit de toată pata păcatului —, jură Domnului să nu se suie în patul așternut lui, să nu dea somn ochilor lui, nici genelor ațipire, pînă nu se va afla întru sine loc Domnului, făcîndu-se sălaș Celui ce locuiește întru el (Ps. 131, 2 urm.). Așadar, de sîntem și noi fii ai Ierusalimului de sus, să auzim de la mireasa învățătoare, cum poate fi văzut Cel dorit.

Deci ce zice? De ne vom face drept jurămînt faptul de a fi în puterile căprioarelor strävăzătoare și întru tăriile cerbilor pierzători ai răutății, prin acestea vom putea vedea pe Mirele curat, pe Arcașul dragostei, și sufletul fiecăruia va putea spune către El: «Sînt rănit de dragoste». Iar că ranele dragostei sînt bune, am aflat și de la Proverbe, unde se zice: «De dorit sînt ranele prietenului, iar de la dușmani sînt rele și sărutările». Dar care e prietenul, ale cărui rane sînt mai dorite decît sărutările dușmanului? E vădit oricui care cunoaște tainele mîntuirii că prieten adevărat și sigur e cel ce nu încetează a ne iubi pe noi chiar și cînd ne-am făcut dușmani; iar dușman fără credință și neîmblînzit e acela care ne dă morții chiar de nu l-am nedreptățit cu nimic. Rană li s-a părut primilor oameni oprirea de la rău, ce li s-a dat prin poruncă. Căci socoteau rană înstrăinarea de ceea ce e dulce, și sărutare, îndemnul spre ceea ce era plăcut și arătos. Dar viața le-a arătat că cele ce păreau rane de la prieten au fost mai de folos și mai de dorit decît sărutările dușmanului. Cînd deci Cel îndrăgostit de sufletele noastre, adică Hristos, Care a murit pentru noi chiar păcătoși fiind, ne-a îmbiat iubirea Sa, îndrăgostindu-se și mireasa, la rîndul ei, de Cel ce a iubit-o, arată în Sine, pătrunsă pînă în adînc, săgeata iubirii, adică părtășia de dumnezeire. Căci, precum s-a zis, Dumnezeu este Iubirea, care a pătruns, prin acul credinței, în inimă. Iar de trebuie să spunem și numele acestei săgeți, vom spune ceea ce am învățat de la Pavel, că săgeata aceasta este credința lucrătoare prin iubire (Gal., 5, 6).

Dar fie acestea așa precum i se par oricui. Să vedem însă și întrebarea pe care fecioarele o pun învățătoarei: «Cu ce se deosebește frățiorul tău de alți frățiori, o, frumoasă între femei? Cu ce se deosebește frățiorul tău, de alt frățior, că ne-ai jurat așa?» Cuvintele îmi par să cuprindă înțelesul pe care ni-l dă de bănuit înșirarea celor cercetate mai înainte. Căci dat fiind că fecioarele au văzut ieșirea cea bună a sufletului mireasă, cînd s-a lipit de Cuvîntul și a zis: «Ieșit-a sufletul meu după cuvîntul Lui», și au cunoscut că, ieșind, căuta pe Cel ce nu poate fi aflat prin jur, și chema strigînd pe Cel ce nu răspundea, ele întreabă: Cum Îl vom cunoaște pe Acela, Care nu poate fi aflat prin nici un semn din care să se cunoască, pe Acela care nu răspunde cînd e chemat și

nu poate fi prins cînd e căutat? Ridică și tu, deci, vălul de pe ochii noștri, cum au făcut cu tine păzitorii cetății, ca să avem vreo călăuzire spre Cel căutat. Spune, cine e frățiorul tău, din cele ce sînt în rațiunea firii? Dă-ne nouă un ajutor în cunoașterea Lui, prin ceva semne din care să poată fi cunoscut, tu care te-ai umplut de frumusețe (de bine) și de aceea te-ai făcut frumoasă (bună) între femei. Fă-ne cunoscut pe Cel căutat și ne învață semnele prin care poate fi aflat Cel nevăzut, ca să-I dăm vestea despre săgeata dragostei prin care ni s-a rănit inima, sporindu-ne dorul prin dulcea durere.

Dar e mai bine să repetăm textul cuvînt de cuvînt, ca să potrivim înțelesul cu cuvintele. «Cu ce se deosebește frățiorul tău de alt frățior, o, frumoasă între femei? Cu ce se deosebește frățiorul tău de alt frățior, că ne-ai jurat pe noi astfel?» Să auzim, deci, pe cea căreia i s-a luat cu totul vălul și care privește cu ochiul sufletului descoperit spre adevăr, cum le descrie acelora pe Cel căutat; cum zugrăvește prin cuvînt trăsăturile Celui dorit, cum aduce sub privirea fecioarelor pe Cel necunoscut. În Hristos ceva este necreat, iar ceva, creat. Și spunem că necreat în El este faptul de a fi etern, dinainte de veci și Făcător al tuturor lucrurilor; iar creat, trupul ce Și l-a plăsmuit asemenea trupului smereniei noastre, prin întruparea cea pentru noi.

Dar mai bine să înfățișăm înțelesul acestora prin înseși cuvintele dumnezeiești. Spunem, deci, că necreat este Cuvîntul, Care era la început, Cel prin care toate s-au făcut și fără de care nu e nimic din cele ce s-au făcut. Iar creat e ceea ce a arătat Cel ce S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi, a Cărui slavă, chiar după ce S-a întrupat, vădește că Dumnezeu S-a arătat în trup; se înțelege, Dumnezeu Cel Unul Născut, Care este în sînurile Tatălui. Căci spune Ioan: «Am văzut slava Lui» (In, 1, 3). Și de fapt ceea ce se vedea era om, dar ceea ce se cunoștea, prin El era: «Slava ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr». Fiindcă, deci, ceea ce e necreat și dinainte de veci și etern în El e cu totul necuprins și negrăit de întreaga fire, iar ceea ce s-a arătat nouă prin trup poate veni întru cîtva și la cunoștința noastră, învățătoarea privește necontenit la acestea și vorbește despre ele, ca despre cele ce pot fi cuprinse de auzitori.

Vorbesc despre marea taină a dreptei credințe, prin care Dumnezeu S-a arătat în trup; despre Cel ce era în chipul lui Dumnezeu și a petrecut între oameni în trup, cu față de rob; despre Cel care, după ce Și-a însușit ca pîrgă firea pieritoare a trupului, pe care a luat-o asupra Sa prin fecioria nestricată, sfințește împreună cu ea, întru nestricăciune, firea comună, prin cei ce se unesc cu El, prin împărtășirea de taină, hrănind trupul Său, adică Biserica, și articulînd în chip cuvenit mădu-

larele ce odrăslesc prin credință în trupul comun. Prin aceasta orîndu-iește totul în chip frumos, făcîndu-i pe credincioși ochi, gură, mîini și celelalte mădulare, într-un mod cuvenit și armonic. Căci așa zice Pavel: «Un trup este, dar multe mădulare» (I Cor., 12, 14 urm.). Iar mădularele nu au toate aceeași slujire, ci unul este în trup ochi, dar nu disprețu-iește mîna; iar altul, fiind cap, nu respinge piciorul, ci tot trupul e împletit prin mădulare dintr-o mare felurime de lucrări, ca să nu se răscoale mădularele împotriva întregului. Înfățișînd într-un mod mai lămurit aceste înțelesuri arătate prin ghicituri, cuvîntul continuă zicînd: «A pus Dumnezeu în Biserică mai întîi apostoli, prooroci, învățători, păstori spre desăvîrșirea sfinților, spre lucrul slujbei, spre zidirea trupului lui Hristos, pînă ce vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoștinței lui Dumnezeu, la bărbatul desăvîrșit, la măsura vîrstei plinirii lui Hristos» (Ef., 4, 11 urm.). Și iarăși: «Să creștem prin toate întru El, Care este capul, Hristos, din Care tot trupul împreună alcătuindu-se și împreună încheindu-se, prin toată împărtășirea de putere cu fapta, după măsura fiecărui mădular, săvîrșește creșterea trupului spre zidirea lui întru dragoste» (Ef., 4, 15—16).

Deci cel ce privește spre Biserică privește spre Hristos, Care Se zidește și Se mărește pe Sine însuși prin adăugirea celor ce se mîntuiesc. Deci cea care a lepădat vălul ochilor privește cu ochi curat frumusețea negrăită a Mirelui și din această pricină e rănită de săgeata nematerială și aprinsă a dragostei. Căci iubirea mai aprinsă se numește dragoste și de aceasta nu se rușinează nimeni, cînd săgeata ei se înfige în trup, ci mai degrabă se laudă cu rana, cînd primește în adîncul inimii acul dorului nematerial. E ceea ce a făcut și aceasta spunînd tinerelor: «Sînt rănită de dragoste» [265].

Deci după ce ea a înaintat în atîta desăvîrșire, deoarece trebuie să arate și fecioarelor frumusețea Mirelui, nu spune ceea ce era El la început. Căci nu e cu putință să se descopere prin puterea cuvîntului ceea ce e negrăit. Ci călăuzește pe fecioare spre Dumnezeu cel arătat nouă prin trup. E ceea ce a făcut și marele Ioan, trecînd sub tăcere ceea ce era la început, dar descriind cu grijă ceea ce am văzut și am auzit și mîinile noastre au pipăit despre Cuvîntul vieții (I In, 1, 1). Deci zice mireasa

265. Iubirea se înfige în ființa celui ce iubește ca o săgeată, de la cel pe care îl iubește, producînd o rană în el. Căci iubirea ce se naște în el este împreunată și cu o suferință, dat fiind că nu-l are niciodată în mod desăvîrșit în sine pe cel iubit. E o suferință și o bucurie în același timp. Acesta e paradoxul dragostei. Suferința și bucuria se află împreunate și în sufletul îndrăgostit de Dumnezeu și durează cu atît mai mult în chip neîncetat, pentru faptul că Dumnezeu rămîne în veci necuprins, iar sufletul înaintează veșnic în cunoașterea acestui necuprins al vieții și iubirii Lui, pe de o parte bucurîndu-se mereu, pe de alta, suferind de dorința de a cuprinde și mai mult din El.

către ele : «Frățiorul meu e alb și rumen, ales din zeci de mii. Capul lui, aur chefos, pletele lui lungi, negre ca corbul. Ochii lui, ca porumbeii pe plinătate de ape, spălați în lapte, șezînd pe mulțimi de ape. Fălcile lui, ca niște cupe de aromă, ce dau miresme. Buzele lui crini ce picură smirnă îmbelșugată. Mîinile lui verigi de aur, pline de pietre de Tarsis. Pîntecele lui tablă de fildeș pe piatră de safir. Pulpele lui, stîlpi de marmoră, așezați pe tălpi de aur. Obrazul lui, ca Libanul ales, ca chedri. Gîtul lui, dulceață și întreg dorință. Acesta e frățiorul meu și acesta e apropiatul meu, fiice ale Ierusalimului». Toate acestea, prin care s-a făcut descrierea frumuseții, nu sînt semne nevăzute și necuprinse ale dumnezeirii, ci ale celor ce au fost descoperite prin întrupare, cînd s-a arătat pe pămînt și cu oamenii a petrecut, îmbrăcînd firea omenească.

Prin acestea, după cuvîntul Apostolului, cele nevăzute ale Lui din făpturi fiind înțelese se văd, făcîndu-se arătate Bisericii prin creațiunea lumii noi (Rom., 1, 20). Căci întemeierea Bisericii e creațiunea lumii din nou : în ea, după cuvîntul proorocului, se creează cerul nou (Is., 65, 17), care este tăria credinței în Hristos, precum zice Pavel (I Tim., 3, 15) ; se întemeiază un pămînt nou, care soarbe ploaia ce vine asupra lui ; se plăsmuiește un alt om, care se înnoiește prin nașterea de sus, după chipul Celui ce l-a zidit pe el ; se ivește altă fire a luminătorilor, despre care zice : «Voi sînteți lumina lumii» (Mt., 5, 14) și : «între care să străluciți ca niște luminători în lume» (Fil., 2, 15), și stele multe, care răsar pe firmamentul credinței. Și aceasta nu e de mirare, că sînt mulțimi de stele în această lume nouă, numărate și numite de Dumnezeu, ale căror nume spune Făcătorul acestor stele că au fost scrise în ceruri. Căci așa am auzit pe Făcătorul noii creațiuni spunînd către luminătorii Săi : «Numele voastre s-au scris în ceruri» (Lc., 10, 20). Ba se creează și mulți sori ce luminează lumea prin razele faptelor bune. Căci zice Făcătorul acestor sori : «Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor» (Mt., 5, 17) și : «Atunci drepții vor străluci ca soarele» (Mt., 13, 43) [266].

Deci, precum cel ce privește spre lumea supusă simțurilor, cunoscînd înțelepciunea arătată în frumusețea lucrurilor, cugetă, prin analogia cu cele văzute, la cele nevăzute, la frumusețea nevăzută și la izvorul înțelepciunii, a cărui iradiere a întemeiat firea lucrurilor, așa și cel ce privește spre această lume nouă a creațiunii Bisericii vede în ea pe Cel ce este și se face totul în toate, călăuzindu-ne cunoașterea, prin cele ce le înțelegem și le cuprindem prin credință, spre ceea ce nu se

266. Dumnezeu Și-a făcut cunoscute puterile Lui în chip mai vădit nu numai în trupul Său luat din Fecioara, ci și în creațiunea cea nouă care este Biserica, pămîntul cel nou în care sufletele noastre văd firmamentul sau cerul spiritual, care ne face străveziu pe Dumnezeu. Acest firmament e credința din care răsar și în care se arată sfinții ca tot atîția luminători, dat fiind că ea ne face toate străvezii.

poate cuprinde. Din această pricină, cînd sufletele fecioare îi prezintă sufletului ce s-a înălțat spre desăvîrșire cererea să le facă cunoscut pe Cel dorit, acest suflet descrie fecioarelor însușirile Celui căutat, prin cele ce ne-au fost descoperite nouă spre mîntuire. Și, privind toată Biserica drept un singur trup al Mirelui, arată în descrierea frumuseții Lui, prin fiecare din mădulare, un înțeles deosebit. Și din toate acestea, privite în parte, se alcătuiește frumusețea trupului.

Deci începe învățătura de la ceea ce ne este apropiat și familiar. Căci începe să ne învețe de la trup, precum a făcut Matei, care, înfățișînd taina întrupării, a început cu cartea neamurilor de la Avraam și David, și a lăsat marelui Ioan să binevestească celor ce au primit atîtea știri, Începutul ce se cugetă din veșnicie și pe Cuvîntul cel împreună cugetat cu acest Început [267].

Deci prin acestea mireasa învață pe tinere că înțelegerea noastră nu se va ridica la ceea ce este necuprins și nehotărnicit, înainte de a îmbrățișa prin credință ceea ce s-a arătat. Iar ceea ce s-a arătat este firea trupului. Căci zicînd: «Frățiorul meu este alb și rumen», prin amestecul acestor două culori descrie însușirea trupului. Aceasta a făcut-o și în cele dinainte, numindu-l măr. Căci chipul mărului apare amestecat din amîndouă culorile. Pentru că mărul este alb și se înroșește. Iar prin roșață socotesc că a arătat în chip simbolic natura sîngelui. Dar fiindcă tot trupul se alcătuiește într-un singur fel, nunta făcînd din zămislire o cale celor ce vin prin naștere la viața aceasta, ca nu cumva, cugetînd cineva la nașterea trupului potrivit firii, prin aceasta să-și rostogolească mintea spre lucrurile și spre patimile firii, cugetînd că și acel trup a avut o naștere la fel cu a tuturor, a mărturisit că Cel ce S-a făcut părtaș trupului și sîngelui, este alb și rumen, prin cele două culori arătîndu-ne firea trupului, dar fără să spună că a venit pe lume în același mod în care se nasc îndeobște oamenii. Căci din toate miliardele de oameni de pînă acum și pînă ce va continua să curgă, prin naștere, firea celor ce vor veni, numai Acesta a venit în viața aceasta printr-un nou fel de naștere. Iar El nu a coborît firea ca să se nască, ci i-a slujit. De aceea zice că Acesta e alb și rumen. Căci venind în viață prin trup și sînge, El singur S-a născut din curăția fecioarească.

Zămislirea Lui a fost fără însoțire, iar nașterea, fără întinăciune și fără durere. Cămară de nuntă i-a fost puterea Celui prea înalt, care a umbrit ca un nor fecioria; torța de nuntă, lumina Sfîntului Duh; patul, nepătimirea; și nunta, nestricăciunea. Deci bine este numit Cel ce S-a

267. E vorba de Tatăl, Care e Începutul cel fără de început al tuturor. În acest Început era înainte de timp Fiul.

născut din acestea «ales din zeci de mii...», ceea ce înseamnă că nu e din patul durerii. Căci numai naşterea Lui nu e naşterea întru durere, precum zămislirea e fără nuntă. Căci nu se poate folosi numele de naştere întru durere la cea nestricată şi neispitită de nuntă. Pentru că numirile de feciorie şi naştere întru durere nu se pot întîlni la una şi aceeaşi [268]. Ci, precum ni s-a dat Fiu fără Tată, aşa ni s-a născut şi prunc fără naştere întru durere. Căci precum n-a cunoscut Fecioara cum a luat fiinţă în trupul ei trupul purtător de Dumnezeu, aşa n-a simţit naşterea. Încă proorocul a mărturisit naşterea fără dureri. Căci zice Isaia : «Înainte de a veni durerile naşterii, a scăpat şi a născut fecior» (Is., 66, 7). De aceea a fost deosebit şi străin în amîndouă privinţele de rînduiala firii, întrucît nici n-a început din plăcere, nici n-a ieşit la lumină prin dureri [269].

Şi aceasta se petrece, printr-o urmare firească, într-un chip cu totul cuvenit. Căci odată ce aceea care a introdus prin păcat moartea în fire a fost osîndită să nască în întristări şi dureri, trebuia desigur ca Maica Vieţii să înceapă purtarea pruncului din bucurie şi să ducă la capăt naşterea prin bucurie [270]. Căci zice arhanghelul către ea : «Bucură-te, cea cu dar hărăzită» (Lc., 1, 28), alungînd prin cuvînt întristarea cea întipărită la început naşterii.

Deci Acesta singur este Cel care, prin noutatea şi chipul deosebit al naşterii, S-a născut astfel din zeci de mii. Şi bine a fost numit El alb şi roşu, din pricina trupului şi sîngelui ; dar şi ales din zeci de mii, pen-

268. Unde se zămisleşte întru feciorie, deci fără împreunarea între bărbat şi femeie, care strică fecioria, nu e nici naşterea întru durere. Precum zămislirea se face sub puterea Duhului, care copleşeşte carnea şi legea firii, aşa şi naşterea se face prin aceeaşi putere a Duhului, care copleşeşte legea firii potrivit căreia naşterea e însoţită de durere. Dacă însuşi duhul din noi poate copleşi pînă la un grad, prin întărirea dată de el, anumite procese şi simţiri ale trupului, cu atît mai mult o poate face aceasta Duhul dumnezeiesc cel atotputernic, Care întăreşte şi duhul nostru, ridicîndu-l peste nivelul cel mai înalt al celor ce-i sînt lui cu putinţă. Duhul dumnezeiesc de-viaţă-făcător a putut actualiza în sămînţa femeii virtualitatea bărbătească din ea, dat find că femeia poartă în ea virtualitatea bărbatului şi bărbatul, pe a femeii, fapt care se arată într-un alt fel şi în apariţia Evei din Adam, la început.

269. Ideea că plăcerea e urmată de durere, şi apoi că refugierea din durere în altă plăcere produce altă durere, a fost dezvoltată de sfîntul Maxim Mărturisitorul (*Răspunsuri către Talasie*, XXI, Filoc. rom., III, p. 62 urm.). Iisus, neprovenind din plăcere, în trupul Lui nu s-a imprimat pornirea spre plăcere, de aceea, suportînd durerea fără a alerga în braţele plăcerii, a învins cu tărie durerea. Trupul e supus tendinţei spre plăcere şi e biruit de durere pentru că acestea sînt ca nişte spasme ale cărnii în care s-a dezvoltat o sensibilitate exagerată, prin faptul că s-a slăbit puterea duhului (sufletului) asupra lui, în urma ieşirii din legătura strînsă cu Duhul dumnezeiesc.

270. Dacă Eva, prin păcatul ruperii de Dumnezeu şi a slăbirii duhului ei, a pricinuit întărirea senzaţiilor trupeşti în fire, deci tendinţa spre plăcere şi frica de durerea sporită ce se naşte din plăcere, era firesc ca Maria, care n-a căutat plăcerea împreunării cu bărbatul, ci a întărit în ea bucuria spirituală a unirii cu Dumnezeu, să fie ferită şi de durere în naşterea ca om a Fiului dumnezeiesc.

tru nestricăciunea și nepătimirea nașterii, deosebită de a celorlalți. Sau poate, mireasa L-a îmbrățișat cu aceste cuvinte și pentru celelalte feluri de nașteri ale Lui, ce se săvîrșesc fără durere. Căci, fără îndoială, știi de cîte ori S-a născut Cel întîi-născut al întregii zidiri întru mulți frați, întîiul născut din morți, Cel dintîi care a dezlegat durerile morții și le-a făcut, prin învierea Sa, tuturor drum spre nașterea din morți. Căci în toți aceștia S-a născut, dar nu a venit la naștere în ei prin nașterea în durere. Pentru că nașterea din apă nu a primit pătimirea nașterii în durere, precum nici a doua naștere din morți [271]. Căci în toate acestea nașterea e curată de nașterea în dureri. De aceea zice : «Ales din zeci de mii».

Dar e timpul să înțelegem, din cele spuse, care e frumusețea arătată prin fiecare din mădulare. «Capul lui, aur chefos». Cuvîntul evreiesc «chefos» redat în graiul nostru înseamnă aur curat și nefalsificat și străin de orice amestec. Dar mie mi se pare că cei ce au tradus în grecește cuvintele evreilor au lăsat netradus cuvîntul «chefos», deoarece n-au aflat în cuvintele grecești nici unul care să exprime înțelesul cuprins de cuvîntul evreiesc. Noi însă, aflînd că acest cuvînt indică ceea ce e cu totul curat și ceea ce nu primește nici un amestec cu vreo materie murdară, sîntem îndemnați să cugetăm că textul de față arată că capul Bisericii este Hristos. Iar spunînd «Hristos», nu dăm acest nume eternității dumnezeirii, ci trupului purtător de dumnezeire, Celui ce S-a arătat pe pămînt și cu oamenii a petrecut, Celui odrăslit din feciorie, întru Care a locuit toată plinătatea dumnezeirii trupește, făcîndu-se pîrga noii frămîntături, prin care Cuvîntul a îmbrăcat firea noastră făcînd-o neîntinată, curățită de toate patimile concrescute în ea. Căci zice despre El proorocul, că «păcat n-a făcut, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui» (Is., 53, 9). Deci aurul curat și neprimitor de nici un amestec al răutății este Capul trupului Bisericii, pîrga întregii noastre firi.

Iar pletele cele odinioară întunecate și negre și asemănătoare la înfățișare corbilor, acelor corbi al căror lucru e să scoată ochii, după cuvîntul Proverbului, și să pregătească puilor de vultur drept mîncare pe aceia care au rămas cu simțurile mutilate, devenind lungi, adică arbori înalți și ridicați pînă la cer, prin faptul că urcă de la pămînt spre

271. Nașterea primă fără durere a celui ce crede în Hristos, sau a lui Hristos în el, este cea din botez. Nașterea a doua a lui în Hristos, fără durere, e învierea lui. Sfîntul Grigorie dă de înțeles că și pe aceasta o socotește nu numai o *nouă naștere a omului credincios* din Hristos, ci și o nouă naștere a lui Hristos în el, care antrenează și nașterea lui. Căci omul se naște deplin, sau a doua oară în Hristos, numai întrucît Hristos însuși Se naște deplin în el. Dacă învierea lui Hristos din morți a fost numită de sfîntul Pavel nașterea Celui dintîi dintre mulți frați, atunci și învierea lor poate fi socotită ca nașterea lor în Hristos, Cel născut deplin prin înviere, sau nașterea deplină a Lui în el. Dacă învierea ridică pe cineva la o nouă viață, ea poate fi numită și naștere.

înălțimea cerului, se fac adaus al frumuseții Mirelui, atîrnînd de capul Lui dumnezeiesc. Și fără îndoială că știm și care e lucrarea acestor plete, întru cît am aflat mai înainte din însuși cuvîntul Mirelui: «Pletele mele s-au îmbibat de picături de apă». Deci pletele Lui, din care picură apă, sînt ceea ce proorocii numesc nori, din care vine ploaia învățăturii, care adapă țarinile însuflețite spre buna rodire pentru plugarii lui Dumnezeu. Și socotesc că prin plete, cuvîntul lui Dumnezeu arată, în chip figurat, pe apostoli, din care unii erau mai înainte întunecați, prin deprinderile vieții, unul tîlhar, altul vameș, altul prigonitor și altul, altceva de felul acesta, asemenea corbului negru, carnivor și stricător de ochi, prin care înțeleg pe căpetenia stăpînirii lumii acesteia, precum zice cel ce din corb s-a făcut vas ales și prin aceasta a slujit ca una din pletele capului dumnezeiesc. Căci fiind mai înainte hulitor, prigonitor și ocărîtor, cît era corb, a fost preschimbat prin harul Acestuia, făcîndu-se una din pletele îmbibate de roua cerească, ce picura peste tot trupul Bisericii cuvîntul tainelor ascunse și întunecoase.

Deci am înțeles că mireasa a numit plete pe cei ce, atîrnînd de capul de aur, nu puțin adaugă prin ei la frumusețea Lui, fiind mișcați de adierea Duhului. Aceștia se fac cununi ale frumuseții capului nepătat, împodobindu-l cu cercul lor. Căci despre ei socotesc că vorbește proorocia: «Pus-ai pe capul lui cunună de pietre scumpe» (Ps. 20, 4).

Dar e rîndul să tîlcuim și cele spuse despre ochi. Cuvîntul e astfel: «Ochii lui, porumbei pe plinătăți de ape, spălați în lapte, șezînd lîngă plinătăți de ape». Înțelesul celor spuse e mai înalt decît puterea noastră de cuprindere. Căci orice vom cugeta despre acestea, socotim că e mai prejos de adevăr. Dar nouă, scrutînd cu grijă, ni se pare că înțelesul este acesta. Dumnezeiescul Apostol zice undeva în cuvintele lui, că ochiul nu poate zice mîinii «nu am trebuință de tine» (I Cor., 12, 21). Prin aceasta vrea să ne învețe că trupul Bisericii se cuvine să lucreze bine prin amîndouă, puterea văzătoare a adevărului avînd-o amestecată cu cea lucrătoare. Căci nici vederea (contemplația) nu desăvîrșește sufletul prin sine, de nu vor fi de față și faptele, prin care se agonisește viața morală; nici filosofia lucrătoare nu aduce folos îndestulător, de nu va călăuzi credința cea adevărată spre faptele ce se săvîrșesc. Dacă, deci, e de trebuință însoțirea ochilor cu mîinile, poate prin cele spuse sîntem îndemnați să cugetăm întîi ce sînt ochii, apoi să înțelegem lauda lor. Deci vom da aci locul cuvîntului despre ochi.

Lucrul propriu al ochilor este să vadă. De aceea, prin poziția locului ce-l ocupă, stau deasupra tuturor simțurilor, fiind rînduiți de fire spre călăuzirea întregului trup. Deci cînd auzim că dumnezeiasca Scriptură numește pe călăuzitorii spre adevăr cu numele acesta, zicînd de

cineva că e văzător, de altul că e privitor, iar altul e numit de Dumnezeu, prin proorocie, supraveghetor (Iez., 3, 17), prin acestea sîntem îndemnaţi să socotim că cei rînduiţi să vadă, să privească şi să supravegheze sînt numiţi aci ochi. Iar frumuseţea minunată a lor ne e arătată printr-o asemănare, căci punerea lor alături cu ceva mai înalt arată frumuseţea lor. De aceea zice: «Ochii, ca porumbeii». Cu adevărat frumoasă laudă a acestor ochi e nevinovăţia, pe care o dobîndesc cei ce nu se mai întinează printr-o viaţă trupească, ci vieţuiesc şi umblă prin Duhul. Căci viaţa duhovnicească şi nematerială se caracterizează printr-un chip propriu porumbelului. De aceea şi Duhul Sfînt a fost văzut de Ioan zburînd ca un porumb din cer peste apă. Deci cel rînduit de Dumnezeu ca ochii trupului Bisericii, de voieşte să supravegheze şi să privească curat, se cuvine să-şi spele în apă toată urdoarea patimii. Dar nu o singură apă spală ochii, ci din multe pîraie se alcătuieşte plinătatea acestui fel de ape. Căci cîte virtuţi, atîtea pîraie de ape curăţitoare trebuie să înţelegem că sînt, prin care ochii se fac mereu mai curaţi ca ei înşişi. Astfel, un pîrîu de apă curăţitoare e înfrînarea; alte pîraie de felul acesta sînt smerita cugetare, adevărul şi dreptatea, bărbăţia şi dorinţa binelui şi înstrăinarea de rău. Acestea şi cele ca acestea pornesc, e drept, dintr-un singur izvor, dar prin diferite pîraie ce se adună într-o plinătate, prin care se agoniseşte curăţia ochilor de toată urdoarea patimii [272]. Deci ochii de pe plinătăţile de ape sînt cei ce s-au făcut, prin nevinovăţia şi nerăutatea lor, asemenea porumbeilor. Iar baie le este lor laptele, căci zice Scriptura: «Spălaţi în lapte». Şi e o laudă cuvenită pentru acest fel de ochi să aibă frumuseţea unui asemenea porumbel scăldat în lapte. Căci e o însuşire adevărată a laptelui că numai la el este cu putinţă ca să nu apară în el vreun chip (idol) sau vreo asemănare. Pentru că toate cele ce au o fire lichidă fac să apară în ele, prin luciul suprafeţei lor, asemenea oglinzilor, chipurile celor ce privesc în ele. Numai în lapte nu are loc această înfiripare de chipuri. De aceea aceasta este lauda cea mai desăvîrşită a ochilor Bisericii: să nu prindă chip în ei, prin rătăcire, nimic neconsistent, amăgitor şi deşert, afară de adevărul lucrurilor, ci să privească pe Cel ce este cu adevărat, iar vederile şi rătăcirile amăgitoare ale vieţii de aici să nu le primească. Pentru aceea a socotit sufletul desăvîrşit că baia de lapte este un mijloc sigur pentru curăţirea ochilor.

272. Virtuţile sînt ca nişte pîraie care, izvorînd dintr-un singur izvor nesfîrşit, sau din puterea lui Dumnezeu din care sorbim prin credinţă, ne spală întreaga fiinţă, dar în primul rînd, sau ca rezultat, ochii înţelegerii, ochii vederii curate a tuturor lucrurilor. Aceste pîraie duhovniceşti devin pînă la urmă pîraie de lacrimi, care ne curăţă ochii de priviri păcătoase, împietrite prin mîndrie ca şi întreaga fiinţă.

Iar cuvîntul următor este, celor ce iau aminte, ca o lege care rînduiește spre ce trebuie să se străduiască ochii. Căci zice: «șezînd pe plinătăți de ape». Acest cuvînt îndeamnă la stăruirea neîncetată a luării-aminte pe lîngă toate învățăturile dumnezeiești. Prin acestea laudă ochii curați și ne învață pe noi cum să dobîndim frumusețea ochilor, șezînd adică lîngă plinătățile de ape. Căci mulți din cei rînduiți ca ochi, părăsind datoria de a ședea lîngă aceste plinătăți și așezîndu-se lîngă rîurile Babilonului, fac ceea ce osîndește Dumnezeu: «M-au părăsit pe Mine izvorul apei vii, și și-au săpat lor gropi sfărîmicioase, care nu pot ține apa» (Ier., 2, 13). Deci învățăm cum se poate face ochiul frumos, vrednic și potrivit pentru capul de aur, prin aceea că se face nevinovat ca porumbelul, nerătăcit și neamăgit ca firea laptelui, neprimind nălucirile celor inconsistente. Iar așa se face, șezînd, prin zăbovire și stăruință, lîngă plinătățile apelor dumnezeiești, după asemănarea pomului sădit lîngă izvoarele apelor și nemișcat de acolo. Căci astfel va da rod la vremea sa și ramurile sale se vor păstra pururea verzi, îmbrăcate în culoarea frumoasă a frunzelor [273].

Dar unii din ochi, uitînd de apele acestea duhovnicești și neîngrijindu-se de șederea lîngă Cuvîntul lui Dumnezeu, își sapă lor puțul iubirii de avuție sau își adîncesc slava deșartă, sau își sapă groapa mîndriei, sau își fac cu hărnicie alte puțuri, care nu pot să țină pentru vecie apa pentru care se străduiesc [274]. Căci cinstea de aici și puterea și slava, după care se străduiesc cei mulți, se împrăștie deodată cu ivirea lor și străduința deșartă după ele nu lasă nici o urmă în cei ce au fost amăgiți de ele.

Așa voiește Scriptura să fie cei ce văd și supraveghează. Ei trebuie să-și pună înainte, ca un fel de frîu al sprîncenelor, siguranța învățăturilor dumnezeiești; să-și acopere prin înfrînare, ca printr-un aco-

273. Din plinătatea apei duhovnicești, alcătuită din pîraiele tuturor virtuților, ne curățim, ca din plinătatea virtuților, care, contrar stării învîrtoșate a firii, reprezintă o fluiditate a ei prin dragostea de Dumnezeu și de oameni, care mereu crește și prin care mereu ne depășim, sfărîmînd îngustimea noastră învîrtoșată, sau înmuind-o continuu. Dar cel ce-și curățește astfel ochii și îi are curați sau nevinovați ca ai porumbelului, simbol al Duhului Sfînt, stăruie pe lîngă plinătatea învățăturii dumnezeiești. Această plinătate are și ea o fire asemănătoare apei, pentru că ne curăță și ne face ființe fluide și vii prin dragostea de Dumnezeu și de semeni și în stare să rodească fructele faptelor dulci ale iubirii, dulci nouă înșine și altora.

274. Alți ochi, sau alți oameni, în loc să stea lîngă oceanul de ape al cunoștinței de Dumnezeu, lîngă oceanul fluid al iubirii Lui, se uită la alte puțuri de apă, pline de murdărie, din care izvorăsc tot felul de patimi. Dar aceste ape nu adapă viața noastră veșnică, ci mai degrabă ne-o otrăvesc și ne duc la moarte. Apa lor e nu numai murdară, ci și mărginită și se sleiește repede, încît ne țin ființa uscată și îngustată.

perămînt al genelor, curăția și strălucirea vieţuirii, ca nu cumva căzînd în curăţia pupilei bîrna părerii de sine, să se facă piedică a vederii.

Dar care este, după ochi, lauda mădularelor Mirelui? La aceasta vom veni în cele următoare, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava, în vecii vecilor. Amin.

Omilia a XIV-a

«Fălcile lui, ca năstrapele de aromă ce împrăştie miresme. Buzele lui, crini ce picură smirnă îmbelşugată. Mîinile lui, ciocănite, de aur, pline de pietre de Tarsis. Pîntecele lui, tablă de fildeş pe piatră de safir. Picioarele lui, stîlpi de marmoră, aşezaţi pe tălpi de aur. Chipul lui, ca Libanul ales, ca chedrii. Gîtlejul lui, de dulceaţă şi întreg poftire. Acesta e frăţiorul meu şi acesta e apropiatul meu, fiice ale Ierusalimului» (Cînt. Cînt., 5, 13—16).

Cel ce hrăneşte cu lapte pe cel încă prunc cu vîrsta duhovnicească, aflîndu-se în Biserică asemenea celei ce alăptează pruncii, cum zice Apostolul, ţine pîinea înţelepciunii pe seama celor ce s-au desăvîrşit după omul dinăuntru, zicînd: «Iar înţelepciunea o grăim printre cei desăvîrşiţi» (I Cor., 2, 6). Aceştia sînt cei ce avînd ,din pricina deprinderii cu învăţăturile cele bune, simţurile sufletului exercitate, sînt în stare să primească pîinea înţelepciunii. Aceştia fărămiţînd în dinţi învăţătura au nevoie şi de fălci pentru a se hrăni. Deci trebuie să fie şi fălci în trupul lui Hristos pe seama celor ce nu se mai lipesc de sfîrcul cuvîntului, ci doresc o hrană mai tare [275]. Despre aceştia vorbeşte acum mireasa, zicînd: «Fălcile lui ca nişte năstrape de aromă, ce împrăştie miresme». E vădit oricui care ascultă cu înţelegere că acest cuvînt despre fălci trebuie să urmeze tîlcuirilor privitoare la ochi. Căci de aceea trebuie ca ochiul ce şade lîngă plinătatea apelor duhovniceşti să se spele cu laptele neamăgitor şi neviclean, făcîndu-se asemenea porumbelului, fără răutate, ca să facă părtaşi de bunătăţile sale pe toţi cei ce alcătuiesc trupul Bisericii. Pentru aceea şi marele Isaia porunceşte ca cel ce s-a suit pe muntele înalt, prin vieţuire, să strige cu glas limpede ca să cunoască prin el cei ce aud, pe Domnul, Care vine cu putere, să cunoască braţul acela care stăpîneşte lucrurile, pe Cel ce paşte turma Lui şi adună mieii şi mîngîie prin nădejdile cele bune pe cele ce poartă în pîntece, pe Cel ce cuprinde aerul în palmă şi strînge tot pămîntul în pumni; şi pe lîngă toate celelalte, cîte le zice proorocia că trebuie să

275. Cei ce sînt încă prunci cu vîrsta duhovnicească şi se hrănesc cu lapte rămîn la suprafaţa cuvintelor, adică primesc laptele ce iese din sfîrcul, sau din suprafaţa lor, nu fărămiţează în dinţii lor hrana tare, ca să afle dulceaţa substanţială ascunsă în ea.

le vestească cel ce s-a suit pe vîrful muntelui. Dacă, deci, pentru acestea le vine ochilor puterea din ape şi din lapte spre cunoaşterea adevărului, cu dreptate sînt lăudate, după ei, fălcile, al căror lucru e să fărîmiţeze mîncarea, prin care se susţine firea şi puterea trupului.

Să vedem, aşadar, în ce constă lauda fălcilor. Să auzim pe mireasă ce spune despre ele: «Fălcile lui, zice, ca nişte cupe de aromă ce împrăştie miresme». Scriptura înfăţişează, prin numele de cupă, acel fel de vase deschise, în care nu se vede vreo adîncitură, forma lor nefiind nici prea scobită, nici prea netedă, încît nu pare să fie nici propriu zis adîncită, nici dreaptă. Dacă, deci, mireasa numeşte prin cupă acest fel de vas, lauda fălcilor ar căpăta din forma aceasta un înţeles propriu. Căci ar putea spune cineva că Scriptura, avînd să laude felul simplu, deschis şi neviclean al învăţăturii, a amintit de năstrapă, în care nu-şi poate găsi loc adîncimea oprită de proorocul, care zice: «Izbăveşte-mă de cei ce mă urăsc şi de adîncimi de ape» (Ps. 78, 15). Deci, prin numele de cupă spunem că se înţelege adevărul arătat în simplitate, fără vreo groapă vicleană[276].

Iar conţinutul ei este aroma şi slujba ei, să împrăştie mireasmă. Deci fălcile lui sînt ca nişte cupe de aromă, nefiind făcute din argint sau aur, sau sticlă sau vreo altă materie de acest fel, ci din însăşi aroma, care împrăştie din sine materiile din care se pregătesc mirurile.

Înţelesul celor spuse, tîlcuit prin aceste cuvinte, e limpede: e propriu ochilor curaţi ai Bisericii să pregătească trupului o astfel de hrană, prin puterea de fărămiţare a fălcilor, încît să nu se vadă nimic adînc şi viclean în cele spuse, ci să fie toate limpezi şi deschise şi despărţite de tot ascunzişul şi adîncitura vicleană, încît să fie vădite şi copiilor, precum zice Proorocul: «Mărturia Domnului credincioasă, care înţelepţeşte pruncii; porunca Domnului strălucitoare, care luminează ochii» (Ps. 18, 8—9). Iar dacă aceste năstrape sînt astfel, nu se fac din materie pămîntească, ci firea lor e din aromă, adică din acea aromă de care zice mireasa în introducerea Cîntării că e mai presus de toate aromele.

276. Există o adîncime luminoasă, plină de sensuri. Dar şi o adîncime întunecoasă, vicleană, ascunsă cu voia, ca o groapă acoperită pentru cei naivi şi pregătită pe seama lor. Căci nu li se spun prăpăstiile în care vor fi rostogoliţi. Ea nu e propriu-zis o adîncime, sau un mister, ci un secret. Dimpotrivă, sensurile luminoase, sănătoase, ale adîncimii celei bune, sînt spuse de la început, deşi nu sînt pricepute deplin de cei cărora li se spun. Ele nu sînt secrete, ci mistere. Ele sînt, din alt punct de vedere, netede, simple, drepte, deschise, nepericuloase. Adîncimea adevărului are limpezimea apei curate. Ea arată tot, dar trebuie să te scufunzi în adîncul ei, ca să experiezi viaţa proaspătă, mereu mai proaspătă şi dătătoare de viaţă ce ţi-o oferă. Ea e o grădină a cărei frumuseţe ţi se arată dintr-odată, neacoperită de întunecimi în care se pot ascunde diferite fiare sau tîlhari. Dar trebuie să umbli prin ea, ca să guşti toate frumuseţile ei. Ea nu e un şir de secrete cunoscute numai de iniţiaţi rău voitori, ca un şir de capcane rezervate celor naivi.

O astfel de aromă era Pavel, care nu propovăduia cu viclenie, ci se înfățișa pe sine deschis prin descoperirea adevărului; el, a cărui fire a lepădat obîrșia pămîntească, din clipa în care a lepădat prin botez, odată cu trupul[277], solzii de pe ochi și s-a făcut aromă bine mirositoare, ajungînd fiu al Sfîntului Duh. Era Pavel care, după ce a fost făcut, printr-o astfel de topitoare[278], vas al alegerii, devenind cupa ce oferă vinul cuvîntului, nu mai avea trebuință de om, care să verse în el cunoștința tainelor, deoarece nu mai era legat de trup și sînge, ci el însuși făcea să răsară și să țîșnească în sine băutura dumnezeiască, împrăștiind în auzitori, prin buna mireasmă a lui Hristos, mirosul florilor variate ale virtuților[279]. Iar prin aceasta, după deosebirile și însușirile celor ce primeau cuvîntul, era simțit ca potrivit cu trebuința celor ce caută aroma, adică a iudeilor, a elinilor, a femeilor, a bărbaților, a stăpînilor, a robilor, a părinților, a copiilor, a celor fără lege, a celor de sub lege. Cu adevărat de multe feluri era harul învățăturii lui, fiind amestecat în toate virtuțile[280]. Deci era o cupă, care, prin învățăminte variate, răspîndea mireasmă celor ce primeau cuvîntul potrivit cu trebuința fiecăruia.

Deci acest fel de fălci îl laudă cea care zugrăvește prin cuvînt frumusețea Mirelui. Că spre aceasta privește lauda fălcilor o mărturisește cuvîntul următor.

Căci după fălci sînt lăudate buzele, prin care iese cuvîntul aromat. Iar lauda sună așa: «Buzele lui, crini ce picură smirnă îmbelșugată». Prin cele două chipuri cuvîntul mărturisește deodată două virtuți. Una dintre ele este adevărul, care e văzut strălucitor și luminos în cele ce se spun. Căci așa e înfățișarea crinului, a cărui strălucire e un chip al curăției și adevărului celor ce se spun. Al doilea chip, al smirnei, arată faptul că învățătura înfățișează viața spirituală și nematerială, mortificîndu-se prin contemplarea celor spirituale (inteligibile) viața cea de jos, ce se lucrează prin trup și sînge. Pentru că smirna ce picură

277. Adică, odată cu tăria senzațiilor trupești de plăcere și durere și odată cu gîndirea trupească, sau împiedicată de trup, să se ridice la cele spirituale. Avem din nou dovada că expresia sfîntului Grigorie despre lepădarea trupului în viața viitoare nu înseamnă lepădarea trupului material, în sens origenist.

278. «Topitoare» este puterea Duhului care subțiază senzațiile trupești și gîndirea trupească, care face trupul unealtă supusă duhului din om, întărit de Duhul Sfînt.

279. «Băutura dumnezeiască» e învățătura și vederea lui Dumnezeu, care răsărea în el prin adîncul inimii ce s-a deschis lui Dumnezeu. Aceasta îl îmbăta de entuziasmul ce-l mîna la propovăduire, pentru a împărtăși și altora bucuria de care se împărtășea el. Băutura acestei cunoașteri prin «vederi» îi dădea și puterea de a înflori în deprinderile virtuților, care își răspîndeau buna lor mireasmă spre alții. Dumnezeu însuși îi împărtășea această învățătură, dîndu-i experiența Lui îmbătătoare.

280. Învățătura aceasta rodea atît de mult în virtuțile lui, încît nu o mai vedea ca o simplă învățătură teoretică, ci întrupată în virtuțile lui ca tălmăcitoare a acestora și ca iradieri ale ei pline de putere.

din gură și umple de ea sufletul celui ce o primește e o dovadă a mortificării trupului. Căci s-a observat din multe locuri din dumnezeiasca Scriptură, în întrebuințarea figurată a cuvintelor, că numele smirnei închipuiește moartea. Deci ochiul desăvîrșit și curat, care preface falca într-o cupă, din care răsar și izvorăsc miresmele, face să înflorească prin gură crinii cuvintelor, înfrumusețate de strălucirea dumnezeiască. Căci așa numește Scriptura cuvintele curate și bine mirositoare prin virtute, din care curge picătura de smirnă [281], ce umple cu totul cugetarea celor ce le primesc. Iar aceasta este disprețuirea vieții materiale, a tuturor celor rîvnite aici, ca o umbră ce s-a făcut moartă, fiind lipsite de o atracție mai înaltă.

Această smirnă o răspîndea din gură, odinioară, Pavel, amestecată cu crinul curat al înfrînării, în auzul unei sfinte fecioare. Iar fecioara era Tecla, care, primind bine în suflet picăturile ce curgeau din gura lui, și-a stins toată cugetarea trupească și pofta sa; și căreia, după primirea bunei învățături, i s-a făcut moartă tinerețea, moartă frumusețea văzută, moarte toate simțurile trupești, nemaiviețuind în ea decît Cuvîntul, prin Care îi murise ei toată lumea, dar murise și fecioara lumii [282]. La fel și marele Petru, dăruind odinioară lui Corneliu crinii strălucitori ai cuvîntului, a umplut de smirnă sufletul auzitorilor, care, primind îndată cuvîntul, s-au înmormîntat împreună cu Hristos prin botez, făcîndu-se morți vieții. Și se pot găsi, pe lîngă acestea, zeci de mii de pilde de sfinți, care, făcîndu-se gură a trupului de obște al Bisericii, au făcut pe auzitori plini de smirna mortificatoare a patimilor, fiind purtătorii florilor de crin ale cuvîntului, prin care marii Apostoli ai credinței s-au umplut de smirna bunei mărturisiri în luptele ce le-au dat pentru dreapta credință, în vremea muceniciei [283]. Deci nu mai trebuie să lungim cuvîntul despre acestea, prin mai multe exemple, odată ce, prin cele spuse, ne-a devenit clar înțelesul în care gura Bisericii se face

281. Virtuțile sînt acelea care fac vădită frumusețea strălucitoare, frumusețea curată de crini a cuvintelor. Sau crinii sînt cuvinte întrupate și înflorite în albul nepătat al virtuților. Dar virtuțile arată în ele mortificarea simțirilor trupești față de cele de jos. Virtuțile sînt lucrări de înduhovnicire ale omului credincios, lucrări care-l unesc tot mai mult cu Dumnezeu și cu semenii, deci și lucrări de omorîre a omului vechi, al patimilor egoiste și trupești. De aceea, crinii virtuților picură din ei smirna mortificării omului vechi, sau buzele ce rostesc cuvintele curate ca tălmăciri ale virtuților, care s-au întrupat în el ca om, picură din ele, odată cu cuvintele, picături de smirnă.

282. Mortificarea simțurilor trupești se arată mai mult în înfrînare. Iar aceasta își atinge tăria cea mai mare în neprihănirea feciorie. Pavel, picurînd smirna înfrînării prin cuvînt și prin pilda vieții în care era întrupat și în care și-a arătat toată tăria cuvîntului său, a avut pe Tecla, una din auzitoarele lui, gata să-și stingă cu totul pofta trupească, îmbrățișînd fecioria.

283. Puterea de mortificare pentru Hristos, închipuită prin smirnă, întărea pe apostoli și pe creștinii primelor secole în mărturisirea lor, în așa măsură, încît au fost gata să primească pentru ea moartea de martiri.

crin şi picură din ea smirnă, umplînd sufletul celor ce primesc aceste picături.

Deci să trecem acum la cuvîntul următor, care zice: «Mîinile lui ciocănite, de aur, pline de pietre de Tarsis». Harul ochiului, despărţit de slujirea mîinilor, e nedeplin pentru trupul Bisericii. Aceasta am învăţat-o limpede de la marele Pavel, care zice: «Nu poate ochiul să zică mîinii: nu am trebuinţă de tine» (I Cor., 12, 21). Căci lucrul ochilor se arată şi mai mult, atunci cînd faptele dau mărturie despre agerimea vederii lor, dovedind, prin străduinţa spre cele bune, buna conducere a lor.

Deci după ce vom arăta mai întîi lauda mîinilor trupului dumnezeiesc, trebuie să fim călăuziţi prin cele spuse să explicăm cum se cuvine să fie pregătiţi cei care ţin în Biserică locul mîinilor. Amintind înainte cuvîntul dumnezeiesc, vom încerca, aşadar, pe cît vom putea, cu ajutorul lui Dumnezeu, să tîlcuim înţelesul cuprins în ele. «Mîinile lui ciocănite, de aur, pline de pietre de Tarsis». Deocamdată, din cele spuse, reiese limpede înţelesul că prin ceea ce se laudă capul, prin aceea se împlineşte lauda mîinilor. Iar prin cap am înţeles pe Hristos, în care era Dumnezeu împăcînd lumea cu Sine Însuşi, după cuvîntul lui Pavel (II Cor., 5, 19); căci El S-a descoperit pe Sine, prin puteri şi minuni, în trup. Iar acest cap cugetat de noi a fost numit de Scriptură aur neîntinat, din motivul că e în afară de tot păcatul, deoarece «păcat n-a făcut, nici s-a aflat vicleşug în gura Lui» (Is., 53, 1; I Pt., 2, 22). Dar Scriptura zice că şi mîinile sînt de aur. E clar că după pomenirea aurului, care închipuie capul, Scriptura rînduieşte mîinii să fie şi ea cu totul curată şi fără de păcat şi să nu primească nici un amestec al răutăţii. Iar prin mînă înţelegem pe cel ce chiverniseşte cele de obşte ale Bisericii spre trebuinţele hotărîte de porunci. Lauda lui este să se asemene firii capului, în ce priveşte curăţia şi lipsa de păcat. Şi curată se face mîna atunci cînd prin ciocănire (cizelare) rade tot ce acoperă frumuseţea. Căci, precum acei care ciopleşc marmora după forma unui animal ciopleşc şi taie în piatră acest chip, prin ciocănire, depărtînd acelea prin a căror înlăturare chipul se face asemenea modelului, aşa şi pentru frumuseţea mîinilor trupului Bisericii, multe trebuie rase de pe ele prin ciocănirea săvîrşită de gînduri, ca să se facă mîna cu adevărat de aur şi nepătată. Şi sînt fără îndoială cunoscute tuturor acelea care dacă nu sînt înlăturate, nu se arată frumuseţea mîinii. Aşa e dorinţa de a plăcea oamenilor, iubirea de slavă, iubirea de cîştig, căutarea numai la cele ce se văd, voinţa de a-şi căuta sieşi prin cele ce-i trec prin mînă vreo strălucire văzută, voinţa de a se folosi de împlinirea poruncilor pentru vreo desfătare sau plăcere. De toate acestea şi de cele asemenea trebuie

să se radă omul prin uneltele gîndurilor, ca să lase numai aurul curat și nealterat al liberei voințe și prin aceasta să se facă asemenea capului neîntinat.

Ceea ce am spus ni se va face mai limpede prin cuvîntul Apostolului, care numind pe Dumnezeu «credincios», nu cere iconomilor altceva, decît să se afle și ei credincioși. Căci scrie așa : «Iar ceea ce se cere iconomilor e ca cineva să se afle credincios» (I Cor., 4, 2). Deci iconomul chibzuit și credincios, ținînd loc de mînă în Biserică, arată mîna trupului ca fiind de aur, după asemănarea capului, ca unul ce imită prin viață pe înțeleptul său Stăpîn. Nu era o astfel de mînă, în trupul apostolilor, Iuda, ticălosul și nenorocitul, mai bine zis, netrebnicul și blestematul, care, fiind încredințat cu grija săracilor, n-a ras de la sine lepra iubirii de avuție, ci, fiind păzitorul pungii împotriva furilor, s-a făcut el însuși fur al ei, sustrăgînd ceea ce avea în mîini prin mîinile sale, neprivind spre poruncă, ci spre bani ? Iar aceștia ce i-au rodit ? Spînzurătoarea de bună voie, înstrăinarea de viață, pierderea totală a sufletului, reaua pomenire întinsă în toată vremea de după el. Așadar mîinile trebuie să fie ciocănite (cizelate) și sculptate, ca, înlăturîndu-se relele crescute în ele, ceea ce rămîne să fie aur, cu o înfățișare potrivită cu frumusețea capului.

Iar cuvîntul Tarsis are multe sensuri în întrebuințarea obișnuită a Scripturii, neavînd întotdeauna același înțeles. De multe ori se folosește în înțeles rău și de multe ori în înțeles dumnezeiesc și fericit. Cînd proorocul Iona fuge de la fața lui Dumnezeu, caută o corabie ce călătorește spre Tarsis. Iar marele David spune că vînt puternic va sfărîma corabia Tarsisului (Ps. 48, 6). Vînt puternic socotesc că numește pe Cel ce S-a arătat ucenicilor adunați în foișorul de sus, Care mai întîi a fost cunoscut prin auz, ca o suflare tare ce vine repede, după aceea S-a arătat ochilor, luînd chipul limbilor și făcîndu-Se asemenea firii strălucitoare a focului (Fapte, 2, 2 urm.). Prin acest vînt se sfărîmă patima cu multe ramuri ce se mișcă la suprafața firii omenești [284], pe care proorocul a numit-o Tarsis. Acestea sînt înțelesurile rele indicate prin acest nume.

Iar marele Iezechiel, descriind vedenia dumnezeiască de care s-a împărtășit, descrie unul din chipurile vedeniei prin cuvîntul acesta, zicînd : «Și chipul lui, ca chipul Tarsisului» (Iez., 1, 16). Și spun cei ce au cercetat cu luare aminte înțelesurile cuvintelor evreiești, că prin cuvîntul acesta se indică în proorocie ceva lipsit de culoare, spiritual și

284. Patima e ca un vînt care agită firea noastră. Ea se ramifică în multe patimi, care stîrnesc valuri numeroase în fire. Dar ele fac firea să trăiască la suprafață. De aceea se spune că vîntul agită suprafața firii ca pe a unei mări.

netrupesc. Deci cuvîntul acesta avînd un înțeles îndoit, — căci e clar că aci s-a folosit în înțeles bun, pentru că nu s-ar fi socotit ca laudă ceva de ocară, — e necesar ca prin mîinile lăudate să înțelegem pe cele care, răzuind de la ele tot ce e de prisos și trupesc, se mută la ceea ce e dumnezeiesc și spiritual (inteligibil), scuturînd toată alipirea materială și greoaie față de lucruri, cum se zice că fac sculptorii cu blocul de culoarea smaragdului. Căci, ciocănind și depărtînd cu dalta tot ce e nestrăveziu și pămîntesc, lasă neciocănită numai partea aceea în care se vede un luciu curat și verde, de culoarea măslinului. E ceea ce mi se pare că explică mai lămurit Apostolul, cînd, într-unul din cuvintele lui, ne sfătuiește să lepădăm alipirea la cele văzute și să tindem cu dorințele spre cele nevăzute. Căci zice : «Să nu privim la cele ce se văd, ci la cele ce nu se văd. Căci cele ce se văd sînt trecătoare ; iar cele ce nu se văd sînt veșnice» (II Cor., 4, 18).

Acestea le-am înțeles din lauda mîinilor : ele, curățindu-se de împătimirea materială, se fac nepătate, preschimbîndu-se în ceea ce e nematerial și spiritual prin libera alegere. Căci zice : «mîinile lui sînt ciocănite, de aur, pline de pietre de Tarsis».

Dar e rîndul să cercetăm și cuvîntul următor, pe care l-a spus despre pîntece. Cuvîntul e așa : «Pîntecele lui, tablă de fildeș pe piatră de safir». Cînd Legiuitorul firii îi dă lui Moise legea săpată pe plăci de piatră, a numit plăcile table de piatră, în care au fost întipărite semnele dumnezeiești. Așa a zis Cel ce i-a descoperit lui Moise intenția Sa cu privire la ele : «Suie-te la Mine și fii acolo și-ți voi da ție tablele de piatră, legea și poruncile» (Ieș., 24, 22). Dar după aceea, cînd legea a fost răzuită prin limpezimea evanghelică, de ceea ce era trupesc și pămîntesc, tabla care primește literele nu mai era de piatră, ci din fildeș strălucitor și poleit. Căci cel ce primește poruncile și legile, înfățișat prin numele de pîntece, spune că e tablă de fildeș pe piatră de safir.

Socotesc că mai întîi trebuie să lămurim prin cuvînt chipul material, apoi să venim la tîlcuirea celor spuse. Există un lemn vîrtos și alburiu (tixis), din care își fac tăblițe cei ce voiesc să scrie. Deci o astfel de tăbliță, chiar dacă e făcută din altă materie, se numește tot cu numele acelui lemn vîrtos (tixis). Așadar auzind de acest nume (tixis), înțelegem o materie netedă, în stare să primească literele. Fiindcă, deci, acest nume e comun pentru toate felurile de table, Scriptura adaugă aci la chip și felul materiei, spunînd că nu e de lemn, ci făurirea tablei se face din fildeș. Dar se spune că acest fel de os, din pricina densității și a tăriei lui, rămîne foarte mult timp neputrezit, neprimind nici o vătămare de la vreme. Iar safirul, din pricina culorii lui albastre închise, e găsit bun pentru alinarea ochilor osteniți ai celor ce se străduiesc

mult cu citirea tăbliţelor scrise, strălucirea aceasta odihnind, prin firea ei, vederea. Deci, acesta este chipul cu care se aseamănă pîntecele lăudat al Bisericii.

Dar eu auzind din proorocie că se porunceşte, ca din partea lui Dumnezeu: «Scrie vederea limpede pe tablă», iau de aci prilejul să cuget ce se cuvine să înţelegem prin numele de pîntece în trupul Domnului. Dacă Scriptura porunceşte să se scrie limpede vederea dumnezeiască pe tablă, poate prin numele de pîntece ne înfăţişează curăţia inimii, în care scriem, prin amintire, vederile dumnezeieşti. Căci Cel ce a deschis gura marelui Iezechiel şi a băgat în ea sulul cărţii plin de litere şi pe dinafară şi pe dinăuntru, zice către el: «Gura ta o va mînca şi pîntecele tău se va sătura» (Iez., 3 ,3). Dumnezeu a numit aci «pîntece» partea înţelegătoare a sufletului, în care se întipăresc învăţăturile dumnezeieşti. La fel socotim că şi marele Ieremia numeşte pîntece inima îndurerată de gîndurile cele triste, cînd zice: «Pîntecele mă doare şi simţirile inimii mă tulbură» (Ier., 4, 19). Iar dacă trebuie să amintim din dumnezeieştile cuvinte pe cele mai de căpetenie din cele care ne călăuzesc la acest înţeles, vom spune pe acela pe care l-a spus Domnul către cei ce au crezut, zicînd că rîuri de apă vie vor curge din pîntecele celor ce cred în El. Căci Cuvîntul spune: «Din cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din pîntecele lui» (In, 7, 38).

Aşadar, din toate cele spuse sîntem îndemnaţi să înţelegem prin «pîntece» inima curată, care se face tăbliţă a legii dumnezeieşti. Se înţelege, inima acelora care arată, precum zice Apostolul (Rom., 2, 13), fapta legii scrisă în inimile lor, nu cu cerneală, ci cu Duhul lui Dumnezeu cel viu, avînd săpate acest fel de litere în suflet, nu în tăbliţe de piatră, ci, precum zice Apostolul (II Cor., 3, 3), în tăbliţa inimii, care are o curăţie netedă şi strălucitoare. Căci aşa trebuie să fie partea conducătoare a sufletului, ca să se întipărească în ea amintirea limpede şi netulburată a cuvintelor dumnezeieşti, desluşită ca prin nişte litere clare. Şi bine s-a adăugat la această tăbliţă, spre lauda pîntecelui, şi safirul. Căci strălucirea safirului e în chipul cerului. Iar chipul acesta e un simbol al faptului că inima noastră trebuie să cugete şi să privească cele de sus şi că unde e comoara ei, acolo să-şi odihnească privirile. Deci să nu obosească în luarea-aminte la poruncile dumnezeieşti şi puterea văzătoare a ochilor să i se odihnească în nădejdea cerească.

Lauda pîntecelui e urmată apoi de lauda picioarelor. Căci zice: «Picioarele lui, stîlpi de marmoră, întemeiaţi pe tălpi de aur». Mulţi stîlpi are casa Înţelepciunii, pe care aceasta şi-a zidit-o sieşi. De asemenea, cortul mărturiei era sprijinit pe mulţi stîlpi împodobiţi cu fe-

lurite materiale. Capetele și tălpile lor erau de aur, pe cînd mijlocul le era împodobit cu un înveliș de argint. Iar stîlpii Bisericii (căci Biserica e casă, precum zice Apostolul — I Tim., 3, 15) sînt de marmoră, zice mireasa, așezați pe table de aur [285]. Dar e limpede, pentru oricine s-a familiarizat cu cele spuse despre cort, că mireasa împreună glăsuiește cu înțelepciunea lui Veseleil în descrierea frumuseții lui, împodobind, asemenea aceluia, capul și tălpile cu aur. Căci precum acela așează fiecare stîlp pe tablă de aur, ca să se potrivească cu capul, așa zice aci mireasa, care privește în chip curat la frumusețea Mirelui, că capul Lui e de aur curat și nepătat (căci aceasta o spune cuvîntul «chefos»), iar picioarele Lui zice că sînt așezate pe tălpi de aur.

Cum trebuie să tîlcuim chipul stîlpilor, vom învăța de la sfîntul Pavel, ca să nu cădem de la înțelesul adevărat. Acesta a numit pe fruntașii între apostoli, pe Petru, Iacov și Ioan, «stîlpi» (Gal., 2, 9). Dar deoarece trebuie să aflăm și aceea, cum putea ajunge cineva stîlp, ca și noi să ne facem vrednici de o astfel de chemare, vom auzi-o și aceasta tot de la înțelepciunea lui Pavel, care zice că stîlp este și întărirea adevărului. Așadar, aurul este adevărul, care e atît temelia (talpa) picioarelor, cît și podoaba mîinilor și a capului. Iar de va socoti cineva firea marmorei întărire (neclătinare) nu va greși. Deci înțelesul celor spuse e acesta: Picioarele trupului sînt stîlpii de marmoră, adică cei ce poartă și sprijină, prin viața strălucitoare și prin cuvîntul sănătos, trupul de obște al Bisericii. Prin ei stă și temelia (talpa) credinței neclătinată și se străbate și drumul virtuții; și întreg trupul se ridică de la pămînt, prin săltările dumnezeiești [286]. Iar acestea se dobîndesc prin două lucruri: prin adevăr și prin neclătinare. Căci prin «aur» înțelegem adevărul, care, după cuvîntul lui Pavel, este și se numește «temelie a zidirii». Pentru că zice: «Altă temelie nimeni nu poate pune, afară de cea pusă, care este Iisus Hristos» (I Cor., 3, 11). Iar Hristos e adevărul, în care se află întemeiate picioarele, stîlpii Bisericii. Și prin marmoră înțelegem strălucirea vieții și greutatea și neclintirea alipirii față de cele bune.

Dar deoarece stîlpii cortului mărturiei sînt mulți și mulți sînt și cei ce susțin casa Înțelepciunii, iar aci ajung două picioare ca să susțină

285. Sfîntul Grigorie referă lauda picioarelor Mirelui, la Biserică, arătînd unirea nedespărțită între Hristos și Biserică. Căci Înțelepciunea și casa Înțelepciunii nu se pot despărți. Stîlpii casei Înțelepciunii sînt stîlpii dăruiți de Înțelepciune. Sau stîlpii Bisericii, fiind întemeiați în credință, sînt întemeiați în Hristos. Din El se înalță.

286. Picioarele care pășesc pe calea virtuților, deprinzîndu-se tot mai mult în ele, stau pe temelia credinței neclintite. Faptele săvîrșite sînt mereu altele și prin ele se înaintează în virtuți. Dar temelia lor sau credința este aceeași. Pe lîngă aceea, pe picioarele care înaintează în fapte, stînd pe aceeași temelie a credinței, se înalță spre Dumnezeu trupul tainic al Bisericii și viața credincioșilor în ea.

pe ele întreg trupul, poate că intenția ghiciturii trebuie căutată în alt înțeles. Socotesc că prin acestea se arată că îndrumările legii spre virtute sînt de multe feluri și multe sînt și poruncile înțelepciunii ce privesc spre același scop, dar cuvîntul prescurtat al Evangheliei știe să reducă toată desăvîrșirea vieții virtuoase la ceva concentrat și ușor de numărat, deoarece zice Domnul: «În aceste două porunci stau toată legea și proorocii» (Mt., 22, 40). Căci, fără îndoială, aceeași putere se cere cuiva, fie că povara ce poartă e atîrnată de el, fie că e pusă deasupra lui. Pentru că una e cugetată tăria puterii celei ce poartă povara într-unul sau altul din cele două chipuri. Fiindcă aceeași greutate poartă, fie că are povara atîrnată de sine, fie că ține cu mîinile ceea ce poartă. Deci deoarece Domnul spune că în aceste două porunci stau toată legea și proorocii, iar acum mireasa spune că doi stîlpi, așezați pe temelii de aur, poartă tot trupul, bine vom face dacă vom înțelege prin chipul picioarelor cele două porunci, dintre care pe una o numește Domnul «cea dintîi», iar de cealaltă zice că e asemenea celei dintîi. A iubi pe Dumnezeu din toată inima și sufletul și puterea e cea dintîi poruncă. Iar a iubi pe aproapele ca pe tine însuți e asemenea celei dintîi.

Dar și Pavel, zidindu-l pe marele Timotei ca pe o casă, care să primească pe Dumnezeu, întărește în el acești doi stîlpi, unuia punîndu-i numele credință, iar altuia, conștiință. Prin credință arată dragostea către Dumnezeu, din toată inima și sufletul și puterea, iar prin buna conștiință, simțirea iubitoare față de aproapele. Dar poate înțelesul de acum nu se opune celui de mai înainte arătat. Căci prin amîndouă acestea ne putem face stîlpi ca Petru, ca Iacov și ca Ioan și ca oricare altul, care s-a făcut sau se va face, ca aceia, vrednic de un astfel de nume. Pentru că cel ce s-a desăvîrșit în aceste două porunci e făcut stîlp și întărire a adevărului, după cuvîntul Apostolului (I Tim., 3, 15). Deci pe aceste două virtuți, ca pe niște picioare, se sprijină tot trupul adevărului, temelia de aur a credinței dăruind gîndurilor neclintirea, neschimbarea și tăria în tot binele.

Iar după laudele acestea, recapitulînd oarecum toată frumusețea Mirelui, mireasa zice: «Chipul lui, ca Libanul ales, ca chedrii. Gîtlejul lui e dulceață și întreg e dorință. Acesta e frățiorul meu și acesta e apropiatul meu, fiice ale Ierusalimului». În acestea socotesc că se arată mai lămurit că lauda ei se îndreaptă spre frumusețea văzută a Mirelui. Și înțeleg prin frumusețea văzută pe aceea pe care o asemăna Apostolul cu a unui trup. Iar chedrii sînt mădularele ce alcătuiesc Biserica. Căci zice că zecile de mii de chedri, prin care e închis din toate părțile Libanul, sînt un singur chip. Prin cele ce le spune, ea arată că nimic umilit

și coborît nu ajută la frumusețea trupului, ci numai ceea ce e înalt ca chedrul și tinde spre vîrf.

Dar mai bine să explicăm ceea ce e amintit prima dată prin cele spuse: «Chipul lui, zice, ca Libanul ales». Alegerea oricărui lucru se face prin comparația cu ceea ce e contrar. Și fiindcă același nume e bun, fie că se folosește pentru ceea ce e cu adevărat, fie și pentru ceea ce nu este, dar se preface prin înșelăciune și pare că este ceea ce nu este, cel ce greșește nu greșește în numele și în judecata cu privire la bine, dar nu arată prin nume binele ales, în locul celui înșelător. Deci fiindcă aci mireasa a asemănat chipul Mirelui cu Libanul ales, cuvîntul ne îndeamnă să cugetăm, drept urmare, la doi Libani: la unul rău și vrednic de respins, care e zdrobit, cum zice proorocul, asemenea vițelului, împreună cu chedrii de pe el (Ps. 27, 5—6); la celălalt, ales și cinstit, a cărui frumusețe e vrednică de Dumnezeu și de asemănarea lui Dumnezeu. Iar ceea ce se înțelege prin cele spuse este aceasta: Unul este Împăratul în înțeles propriu, adevărat și prim, Împăratul a toată zidirea. Dar și stăpînitorul lumii și al întunericului se împodobește pe sine cu nume de împărat; legiuni de draci lîngă căpetenia stăpînirii întunericului. Începătorii și stăpînii și puteri se află sub Împăratul împăraților și Domnul domnilor. Dar are și acela, după cuvîntul Apostolului, începătorii și stăpînii și puteri, care vor fi desființate cînd răul va dispărea în neființă [287]. Căci zice: «Cînd va strica toată începătoria și stăpînirea și puterea» (I Cor., 15, 24). Proorocul vede pe Împăratul slavei șezînd pe tron înalt și ridicat; dar și acela (vrăjmașul) declară că-și va pune tronul său deasupra stelelor, ca să fie asemenea Celui Prea Înalt. Stăpînul tuturor are în casa Lui vase ale

287. S-a socotit că aci se manifestă influența exercitată de Origen asupra sfîntului Grigorie de Nyssa. Dar, după Origen, toți devin pînă la urmă pentru o vreme buni; pe cînd aci, se vorbește de desființarea îngerilor răi și a răului însuși. De aceea, abrogarea (καταργουμένας) de care se vorbește aci pare să fie mai degrabă o extremă slăbire a ființei îngerilor răi și a aderenților lor, ceea ce se va arăta între altele și în neputința lor de a mai exercita vreo atracție asupra celor buni.

Expresia de «ajungerea răului la neexistență» (ἐξαφανιζεσθαι εἰς τὸ μὴ ον) pentru slăbirea extremă a răului, dar nu pentru desființarea lui, sau pentru slăbirea extremă a puterii celor răi de a face răul, o folosește sfîntul Grigorie și în «Viața lui Moise» (P. G., 44, 381 C), unde spune că firea noastră, prin căderea în păcat, «a ajuns în afară de existență» (ἔξω τοῦ ὄντος); de aceea S-a întrupat Cuvîntul «ca să o aducă iarăși la existență» (εἰς τὸ ον πάλιν ἀναγάγῃ). Răul va fi făcut să nu mai fie văzut în făpturile ajunse la fericire, sau în cele ce au parte de existența adevărată, sau de Dumnezeu. De remarcat că, pe cînd aci sfîntul Grigorie afirmă că puterile și stăpîniile vor înceta (să mai exercite vreo lucrare), în scrierea: «*In illud, tunc ipse Filius subjecitur* etc.» (P. G., 44, col. 1325) spune că numai moartea va înceta, pe cînd «dușmanii lui Dumnezeu» «se vor supune Lui», căci vor face numai binele. Dar din toată dezvoltarea pare a rezulta că e vorba nu de diavoli, ci de «noi», deci, poate, de cei ce cred. Din ei va dispărea orice rău. Numai așa ar dispărea contradicția dintre aceste două locuri. Altfel, probabil, s-ar arăta o oscilare a sfîntului Grigorie în această chestiune, sau o evoluție, ajungînd în *Cîntarea Cîntărilor* la o altă idee mai bisericească decît cea din: *In illud*.

alegerii; dar și acela are vase ale mîniei, pregătite spre pierzare (Rom., 9, 21). Domnul îngerilor hărăzește prin îngeri viață și pace celor vrednici; dar și acela trimite mînie, urgie și necaz, prin îngerii cei răi. Dar ce să mai vorbim de toate prin care vrăjmașul se ridică în opoziție cu firea binelui?

Dat fiind, așadar, că muntele Libanului e o priveliște măreață pe planul sensibil, fiind acoperit și învelit din toate părțile de chedri înalți, el e văzut de Scriptură în două înțelesuri contrare, prin chipurile ce le arată, putînd fi folosit în chip potrivit în amîndouă sensurile. Și astfel, se poate vedea la aceiași prooroci același nume, după deosebirea înțelesurilor, fie lăudat, fie ocărît. Căci acum sfărîmă Domnul chedrii Libanului și fărămițează întreg Libanul împreună cu chedrii de pe el, după asemănarea vițelului făcut în pustie spre a fi idol (Ps. 27, 5—6); iar prin aceasta, proorocia înfățișează că atît răutatea, cît și toată înălțimea ce se ridică din ea împotriva cunoștinței de Dumnezeu, va fi redusă la neființă, acum ia înțelesul cel bun, zicînd: «Dreptul, ca un finic va înflori, ca chedrul cel din Liban se va înălța» (Ps. 91, 13). Căci Dreptul adevărat (iar dreptul acesta e Domnul), Care pentru noi S-a ridicat din pămînt și Care e finicul acela cu frunziș înalt și a răsărit din materia firii noastre, Se face munte ce se înmulțește prin chedri, celor care își au rădăcina în El prin credință și care, cînd sînt sădiți în casa lui Dumnezeu, vor înflori în curțile Dumnezeului nostru [288]. Iar prin casa aceasta, în care se face sădirea chedrilor lui Dumnezeu, am înțeles, urmînd Apostolului, Biserica. Iar prin curțile, în care va avea loc, la timpurile cuvenite, înflorirea și arătarea bunătăților, se înțeleg corturile veșnice. Fiindcă, deci, trupul lui Hristos se completează prin fiecare mădular în parte, (căci mădularele cele multe se fac un trup, precum zice Apostolul — Rom., 12, 6), această frumusețe a Mirelui a numit-o Libanul ales, arătînd prin cuvîntul «ales» deosebirea lui de Libanul vrednic de lepădat.

Căci acela e un alt Liban, care, după Isaia, cade împreună cu cei înalți, cînd din rădăcina lui Iesei va răsări floarea și va odrăsli toiagul puterii, prin care se preface firea leului, a pardosului și a aspidelor într-o fire blîndă și liniștită, ca să pască leul cu vițelul, să se odihnească pardosul (leopardul) cu iedul și să-i păzească pe ei Pruncul acela mic, Care S-a născut nouă și a Cărui mînă pătrunde în gura aspidelor și Se atinge de puii aspidei și îi ia puterea veninului. Acestea împlinindu-se,

288. Libanul, sau muntele cel înalt, în sens bun, e Hristos, Care răsare ca om din pămîntul nostru și Se înalță în numeroși cedri ce-și au rădăcina prin credință în El, umplîndu-se de seva absorbită din El.

zice proorocul, va cădea și Libanul, împreună cu cei înalți (Is., 10, 34; 11, 1 urm.) [289].

Cele ce le vestește proorocia prin ghiciturile acestea, fiind vădite tuturor, e de prisos să le mai înfățișăm cu de-amănuntul. Căci cine nu cunoaște pe Pruncul ce S-a născut nouă, Care se atinge cu mîna de aspide și a Cărui stăpînire face fiarele sălbatice să locuiască sub același acoperiș cu cele blînde, uitînd de asprimea lor naturală? Fiindcă, deci, prin acestea cade Libanul, care e răutatea, și împreună cu el cade căpetenia relelor, adică înălțările împotriva adevărului, pentru aceasta mireasa aseamănă frumusețea Domnului cu Libanul cel ales, zicînd aceste cuvinte: «Chipul lui, ca Libanul ales, ca chedrii».

Dar adaugă și gîtlejului o laudă potrivită, numindu-l dulceață și poftire. Cuvîntul sună așa: «Gîtlejul lui e dulceață și e întreg poftire». Și iată ce înțelegem prin acestea. Gîtlejul e partea de sub bărbie. În el se spune că se naște sunetul, ce e împins prin aerul care iese prin trahee. Dat fiind, deci, că cuvintele cele bune sînt faguri de miere, iar organul cuvîntului e glasul ce se naște în gîtlej, de va cugeta cineva că prin numele acesta se numesc slujitorii și tîlcuitorii cuvîntului, prin care vorbește Hristos, poate nu va greși. Și de fapt, marele Ioan, întrebat cine este, s-a numit pe sine glas (In, 1, 23) al Cuvîntului, deoarece era Înainte-mergătorul Cuvîntului. Iar fericitul Pavel dădea mărturie pentru Hristos (II Cor., 12, 3), Care grăia întru el și Care, folosindu-Se de glasul lui, era dulceața ce se năștea prin el. Și toți proorocii, împrumutînd organele lor vocale Duhului ce răsuna în ei, se făceau dulceață, făcînd să izvorască prin gîtlejul lor mierea dumnezeiască, pe care o folosesc și împărații și oamenii simpli spre sănătate, și a cărei gustare nu taie pofta prin săturare, ci sporește mai degrabă dorința spre împărtășirea de cele dorite. De aceea Îl și numește pe El întreg poftire (poftit), redînd prin acest cuvînt, ca printr-o definiție, frumusețea Celui căutat. «Întreg, zice, e poftire». Fericite sînt mădularele acelea, prin care întregul se arată vrednic de poftire [290]. În desăvîrșirea în tot binele ele înfățișează, amestecată din toate, frumusețea iubită [291]. Încît

289. Libanul, sau muntele cel înălțat în sens rău, e vrăjmașul ce se înalță împotriva lui Dumnezeu, sau toți cei răi și mîndri care fac același lucru. Pe ei îi va doborî blîndețea și smerenia Pruncului, în Care e adevărata putere a lui Dumnezeu. El nu are nevoie să Se umfle ca să arate mare, pentru că e mare în adîncul Său nesfîrșit, netrecător și neclintit. El Se poate arăta mic, căci nu Se teme că va fi biruit. Cel bun e tare, fără să arate o putere lumească.

290. Prin toate mădularele desăvîrșite ale trupului tainic al lui Hristos, Acesta se arată vrednic de o dorire, care niciodată nu se satură. Căci toate rostesc cuvintele Lui curate, toate arată în viața lor curată, întipărită și lucrătoare, viața Lui. Deci avem iarăși această înlocuire: ceea ce e al Mirelui e totodată al miresei, sau se face, prin împărtășire și prin unire, propriu miresei.

291. În fiecare mădular desăvîrșit se arată amestecate toate aspectele frumuseții Lui, adică frumusețea Lui întreagă, ce constă din toate virtuțile.

întreg Se arată poftit nu numai în ochi, în mîini, în plete, ci și în picioare, în pulpe și în gîtlej, nici unul din mădulare nefiind mai prejos în bogăția covîrșitoare a frumuseții.

«Acesta, zice, e frățiorul meu și acesta e apropiatul meu, fiice ale Ierusalimului». După ce, prin descrierea cuvîntării, le-a adus sub privire toate semnele prin care Se poate face arătat Cel căutat, se folosește de pronumele demonstrativ, zicînd: «Acesta este Cel căutat». Acesta e, adică, Cel ce ni Se poate face frate, Cel ce pentru a ni Se face frate S-a născut din Iuda și prin aceasta S-a făcut aproape celui ce a fost căzut între tîlhari, ale cărui răni legîndu-le prin untdelemn și vin și prin fâși, l-a luat pe dobitocul Său și odihnindu-l în casa de oaspeți, a dat cei doi dinari pentru viața lui, făgăduind că la întoarcere va plăti și ceea ce va adăuga cel ce l-a primit prin împlinirea poruncii. Și fără îndoială că e clar ce înseamnă fiecare din acestea. Căci cînd un legiuitor ispitește pe Domnul, vrînd să se arate pe sine mai presus de alții, și disprețuiește cu mîndrie cinstea egală cu a altora, zicînd: «Și cine este aproapele meu?», Cuvîntul îi înfățișează în formă de povestire toată iconomia iubirii de oameni, arătîndu-i coborîrea de sus a omului, cursa tîlharilor, dezbrăcarea de veșmîntul nestricăciunii, rănile păcatului, înaintarea morții pînă la jumătatea firii, rămînînd doar sufletul nemuritor, trecerea fără folos a legii, întru cît nici preotul, nici levitul n-au vindecat rănile celui ce a căzut între tîlhari, căci era cu neputință ca sîngele de țapi și de tauri să ridice păcatul; dar că Cel ce a îmbrăcat toată firea omenească prin pîrga frămîntăturii în care era partea fiecărui neam — a iudeului, a samarineanului și a elinului și a tuturor oamenilor — venind cu trupul Său la locul la care era cel căzut, lecuindu-i ranele, l-a odihnit pe dobitocul Său și i-a făcut iconomia iubirii Sale de oameni casă de oaspeți, în care se odihnesc toți cei osteniți și împovărați [292]. Iar acela, după ce s-a sălășluit în El, sălășluiește numaidecît în sine pe Cel în care s-a sălășluit. Căci zice Cuvîntul: «Cel ce rămîne întru Mine și Eu întru el» (In, 15, 5). Deci, primindu-L în încăperea sa, găzduiește în sine pe Cel necuprins, de la Care primește cei doi bani, dintre care unul este iubirea lui Dumnezeu, din toată inima, iar al doilea, puterea de a iubi pe aproape ca pe sine însuși, precum a răs-

292. «Casa de oaspeți» este iubirea lui Hristos. În ea se odihnesc și se tămăduiesc toți cei răniți de tîlharii sufletului, dacă cred în El și voiesc să intre în această casă. Dar ea e și iubirea celui ce crede în Hristos. În casa iubirii lui primește pe toți cei dați de Hristos, grijii lui. El îi plătește nu numai la început, celui ce primește un om rănit sufletește, ci și la sfîrșit, la judecata din urmă, cînd Se va întoarce iarăși. Iisus ia pe umerii Săi trupul pe care-l dă pentru noi la toate oboselile și durerile, pînă la moartea pe cruce; și odată cu aceasta, pe toți cei căzuți în amăgirile rele și în slăbiciunile de moarte ce ni le aduce vrăjmașul. «Casa iubirii» Sale e însă și Biserica, întemeiată de iconomia sau de întruparea Lui.

puns Dătătorul legii. Dar deoarece nu auzitorii legii vor fi drepți la Dumnezeu (Rom., 2, 13), ci doar făcătorii legii se vor îndrepta, trebuie nu numai să primească acești doi bani, adică credința în Dumnezeu și buna conștiință față de cei de un neam, ci trebuie să dea și de la el ceva, prin împlinirea poruncilor. De aceea zice Domnul către ospătar, că tot ce va face el, pentru vindecarea celui rănit, va primi la a doua Sa venire, după vrednicia străduinței.

Deci Cel ce S-a făcut aproapele nostru printr-o așa de mare iubire de oameni, Cel ce ni S-a făcut nouă frumos, prin faptul că a răsărit din Iuda, Acesta este Cel pe care Îl vestește tinerelor cuvîntul miresei, Acesta este Cel arătat de mireasă, fiicelor Ierusalimului, cînd zice: «Acesta este frățiorul meu și acesta este aproapele meu, fiice ale Ierusalimului». Fie să-L aflăm și noi prin semnele arătate și să primim călăuzirile Lui prin Sfîntul Duh, spre mîntuirea sufletelor noastre.

Omilia a XV-a

«Unde a plecat frățiorul tău, cea frumoasă între femei? Încotro a privit frățiorul tău, ca să-l căutăm pe el împreună cu tine? Frățiorul meu s-a pogorît în grădina lui, la năstrapele aromei, ca să pască în grădini și să culeagă crini. Eu, frățiorului meu și frățiorul meu, mie, cel ce paște între crini. Frumoasă ești, apropiata mea, ca însăși bunăvoirea, frumoasă ca Ierusalimul, uluitoare ca niște oștiri bine orînduite. Întoarce ochii tăi de la ceea ce îmi este potrivnic, că ei mi-au dat aripi. Părul tău, ca turmele caprelor, care s-au arătat din Galaad. Dinții tăi, ca turmele celor tunse, care s-au suit din scăldătoare, care toate au gemeni și nu este între ele nici una stearpă. Ca o cordeluță roșie sînt buzele tale și graiul tău, frumos. Ca coaja rodiei, obrazul tău, afară de tăcerea ta. Sînt șaizeci de împărătese și optzeci de țiitoare și tinere fără număr. Dar una este porumbița mea, desăvîrșita mea. Una este maica ei, aleasă celei ce a născut-o pe ea» (Cînt. Cînt., 6, 1—9).

De Filip, apostolul, se mărturisește că era din cetatea lui Andrei și a lui Petru. Și socotesc că e o laudă pentru Filip că a fost din cetatea celor doi frați, care și-au cîștigat în Evanghelie cea dintîi laudă, prin cele ce se istorisesc despre ei. Căci Andrei, după ce Botezătorul a arătat cine este Mielul care ridică păcatele lumii, a înțeles nu numai el însuși taina, urmînd Celui arătat, ci a binevestit și fratelui său că a venit Cel înainte-vestit de prooroci. Iar acelua puțin i-a trebuit să audă, ca să creadă și să se alipească din tot sufletul de Miel și prin schimbarea numelui e prefăcut de Domnul îndată într-o stare mai dumnezeiască, numindu-se și devenind din Simon, Petru. Căci lui Avraam și Sarrei, Domnul le dăruiește binecuvîntarea, împreună cu schimbarea

numelor, mulți ani mai tîrziu, după multe arătări ale lui Dumnezeu, rînduindu-l, prin schimbarea numelor, pe el, părinte, iar pe ea, începătoare. De asemenea, Iacov se învrednicește de numele și de puterea lui Israel după lupta de toată noaptea. Dar marele Petru nu a înaintat pe încetul, prin creștere, spre harul acesta, ci îndată ce a auzit pe fratele său, a și crezut Mielului și s-a desăvîrșit în credință; și lipindu-se de Piatră, a devenit Petru.

Deci acest Filip, vrednicul concetățean al unor așa de mari frați, cînd a aflat pe Domnul (cum zice Evanghelia, că l-a aflat Iisus pe Filip), a fost făcut următor al Cuvîntului, Care a zis: «Urmează-Mi Mie» (In, 1, 43). Și apropiindu-se de lumina cea adevărată, și-a atras de la ea, ca o candelă, împărtășirea de lumină. Și strălucește lui Natanael, trecîndu-i ca pe o torță taina dreptei credințe, prin ceea ce i-a spus: «L-am aflat pe Iisus din Nazaretul Galileii, Cel de care au scris Moise și proorocii» (In, 1, 45). Iar Natanael a primit cu pricepere vestea bună, pentru că învățase cu de-amănuntul de la prooroci taina despre Domnul și a știut că din Vifleim va fi cea dintîi arătare a lui Dumnezeu în trup, iar din pricina viețuirii în Nazaret, Nazarinean se va chema; deci a cunoscut semnele despre amîndouă acestea și a cugetat că în Vifleimul lui David trebuia să se petreacă, pentru iconomia nașterii după trup, taina peșterii, a scutecelor și a ieslei, și că Galileea se va numi locul neamurilor, pentru că Cuvîntul Se va sălășlui între neamuri. Pentru aceasta, împreună-glăsuind cu Cel ce i-a arătat lui lumina cunoștinței, a zis: «Oare din Nazaret poate să fie ceva bun?» [293]. Dar atunci Filip i se face călăuză spre har, zicînd: «Vino și vezi». La chemarea aceasta: «vino și vezi», Natanael părăsind smochinul legii, a cărui umbră îi împiedica împărtășirea de lumină, vine la Cel ce a uscat frunzele smochinului, din pricina nerodirii celor bune. Pentru aceasta e recunoscut de Cuvîntul că e israelit adevărat, nu fals, ca unul ce poartă întipărită în sine, în voința lipsită de viclenie, curată, pecetea patriarhului. «Iată, zice, israelit întru care nu este vicleșug».

Ce însemnătate au cele spuse de noi în acest început, pentru auzitorii mai pricepuți, reiese limpede din textul dat de noi, potrivit ordinii, în fruntea acestei omilii din *Cîntarea Cîntărilor.* Căci, precum a fost călăuzit Natanael la ucenicie de glasul lui Ioan și precum a fost dus la lumină de către Filip, care l-a făcut să iasă din umbra legii, care-l învăluia, și să intre în lumina adevărată, așa se folosesc și tinerele de aflarea

293. Fără ca Filip să-i fi spus că Iisus e din Nazaret, ci numai că El e Cel despre care au scris Moise și proorocii, Natanael știa că Iisus trebuie să fie din Nazaret. De aceea întreabă îndată: «Oare din Nazaret poate fi ceva bun?» (In 1, 45 46).

binelui vestit lor, de către conducerea sufletului desăvîrşit în frumuseţe. De aceea zic către el: «Unde a plecat frăţiorul tău, cea frumoasă între femei? Încotro a privit frăţiorul tău, ca să-l căutăm pe el împreună cu tine?» Sufletele fecioare pun întrebările sufletului învăţător după o anumită ordine. Căci mai întîi au întrebat despre ce este, zicînd în întrebarea dinainte de aceasta: «Ce este frăţiorul tău, cea frumoasă între femei?» *(Cînt. Cînt.,* 5, 10). Şi aflînd din cele spuse că e alb şi roşu şi celelalte, prin care e descris chipul Celui căutat, întreabă acum unde este. De aceea zic: «Unde a plecat frăţiorul tău, sau încotro a privit?» Pentru ca, aflînd unde este, să ne închinăm la locul unde s-au oprit picioarele Lui, iar cunoscînd încotro priveşte, să se aşeze şi ele în aşa fel, ca să vadă slava Lui, a cărei arătare se face mîntuire celor ce o privesc, precum zice proorocul: «Arată-ne faţa Ta şi ne vom mîntui» (Ps. 79, 4). Iar învăţătoarea, asemenea lui Filip, care zice: «Vino şi vezi», conduce pe toate spre cunoştinţa Celui căutat, în loc de «vezi», arătînd locul în care este Cel căutat şi încotro priveşte. Căci zice: «Frăţiorul meu s-a pogorît în grădină, la năstrapele aromei». Pînă aci cuvîntul arată unde este, iar de aci încolo, învăţătoarea arată, prin cuvinte, ce vede şi încotro priveşte, zicînd: «ca să pască în grădini şi să adune crini». Aceasta este călăuzirea dată tinerelor prin înţelesul cuvîntului, prin care ele află unde este şi încotro priveşte [294].

Dar trebuie să cunoaştem, prin tîlcuirea duhovnicească, şi folosul acestui loc din Scriptura insuflată de Dumnezeu. Cînd auzim, aşadar, că frăţiorul s-a pogorît în grădina lui, prin cele spuse aflăm taina evanghelică, fiecare din aceste cuvinte lămurindu-ne înţelesul ei tainic. Prin numele de «frăţior», bine şi potrivit e arătat, de către cea logodită cu El spre căsătorie veşnică, Dumnezeu care S-a arătat în trup, pentru faptul că ne-a răsărit din Iuda şi a strălucit neamurilor ce şedeau în întuneric şi în umbra morţii, dat fiind că ea e soră a poporului israel [295]. Iar «S-a pogorît» înseamnă că pentru cel ce s-a coborît de la Ierusalim la Ierihon şi a căzut între tîlhari, coboară şi El împreună cu coborîrea celui ce a căzut între tîlhari, prin ceea ce se arată coborîrea din mărirea negrăită la treapta umilită a firii noastre. Prin chipul grădinii învăţăm că adevăratul Grădinar îşi sădeşte din nou pomii săi, adică pe noi oamenii. Căci noi sîntem răsadul (pomii) Lui, după cuvîntul lui Pavel (I Cor., 3, 6 urm.). Deoarece El este Cel ce a cultivat la început în rai firea omenească, pe care a sădit-o Tatăl ceresc. De aceea, după ce mistreţul sălbatic a prădat grădina noastră şi a pustiit răsadul dum-

294. «Încotro priveşte?»: cu ce se ocupă, ce scop urmăreşte?

295. Dacă mireasa e sora poporului israel şi a oamenilor în general, dacă Iisus e frăţiorul ei, El este sau S-a făcut frăţiorul tuturor oamenilor.

nezeiesc, S-a coborît să facă iarăși grădina pustiită, înfrumusețată cu răsadul virtuților [296]. Iar «năstrapele aromei» au fost folosite în descrierea frumuseții Lui pentru lauda fălcilor, prin care se fărîmițează mîncările duhovnicești pentru cei ce se hrănesc. Iar aici Scriptura vestește că năstrapa e loc și sălaș al Mirelui. Căci învățăm că Mirele nu Se sălășluiește în sufletul pustiit de virtuți, ci numai în acela care s-a făcut, în înțelesul arătat înainte, năstrapă ce răspîndește miresme [297]. Cel ce a devenit un asemenea pahar al înțelepciunii primește în sine vinul dumnezeiesc și nestricat, prin care se pricinuiește veselia celui ce-l primește [298].

În sfîrșit, cuvîntul următor ne învață prin ce pășuni se îngrașă turmele Păstorului celui bun. Căci nu-Și alungă oile în locuri pustii și pline de mărăcini, ca să adune de acolo fire de iarbă uscată, ci le dăruiește ca hrană miresmele grădinilor. Căci în loc de iarbă, în ele cresc crini, pe care îi culege Păstorul spre hrănirea oilor. Prin acestea Scriptura ne învață că firea și puterea care îmbrățișează cele ce sînt, cuprinzînd toate în Sine, își face curăția loc și încăpere a celor ce o primesc, în care grădina, felurit cultivată prin virtuți, se îmbracă ca în florile crinilor ce se revarsă în rodul bogat al aromatelor [299]. Căci crinii sînt chipul strălucirii și al curățeniei înțelegerii.

Iar buna mireasmă a aromelor înseamnă înstrăinarea de tot răul miros al păcatelor. Cu acestea deci, zice că se îndeletnicește Păstorul oilor cuvîntătoare : le paște pe acestea în grădini, sau culege și seceră crini spre hrănirea lor [300]. Acestea le îmbie și marele Pavel oilor, împărtășindu-le hrană de crini. Iar crinii sînt toate cele cîte sînt adevărate, cuviincioase, drepte, plăcute, sfinte, cu bun nume : orice virtute

296. «Adevăratul Grădinar» e și Supremul Grădinar. El ne-a sădit la început, iar după ce rădăcinile noastre, în solul ultim sau în Dumnezeu, s-au slăbit și firea noastră s-a veștejit, El a coborît iarăși în grădina Sa, sau în lumea Sa, ca să înfigă iarăși cu putere rădăcinile plantelor, care sîntem noi, în Dumnezeu, și prin aceasta ele să înflorească și să dea rodul virtuților.

297. S-a vărsat în năstrapele sau în cupele de aur, sau în ucenicii care fărămițează învățătura Lui pentru hrana celor ce vor să o primească și din virtuțile cărora se răspîndește buna mireasmă.

298. Celui ce s-a făcut năstrapă, sau cupă, sau pahar, sau înțelepciune, atît în cuvintele, cît și în virtuțile sale care cresc din cuvinte și pe care o tălmăcesc cuvintele, acestea i se fac după o vreme vin al beției treze și al bucuriei curate. Căci prin ele se ajunge la unirea cu Dumnezeu, sau din ele țîșnește de la o vreme vinul acestei uniri care îmbată. Vinul spiritual cel mai tare e propriu-zis Dumnezeu însuși prin iubirea Lui. De aceea se folosește și în dumnezeiasca Euharistie vinul, ca să simțim sîngele Domnului, ca vinul dumnezeiesc, dat fiind că acest sînge e plin de iubirea Lui.

299. Dumnezeu își face sălaș în sufletul curat, care e închipuit prin crin. Sufletul acesta e mai bine zis o grădină în care înfloresc virtuțile ca niște crini care o împodobesc și își răspîndesc din ea mireasma lor îmbătătoare.

300. Păstorul oilor, sau al sufletelor, le paște pe acestea printre crinii înțelegerii curate și ai virtuților, sau le hrănește cu ele.

şi orice lucru de laudă. Acestea sînt, după înţelegerea mea, crinii cu care e hrănită turma, de Păstorul şi Învăţătorul cel bun.

Iar cuvîntul următor, pe care l-a spus mireasa curată şi neîntinată : «Eu, frăţiorului meu şi frăţiorul meu, mie», e o regulă şi o esenţă a desăvîrşirii în virtute. Căci prin acestea învăţăm că sufletul curat nu trebuie să aibă în sine nimic în afară de Dumnezeu, nici să privească spre altceva. Ci aşa să se curăţească pe sine de tot lucrul şi înţelesul material, încît, mutîndu-se la o stare duhovnicească şi nematerială, să se facă pe sine chip al frumuseţii arhetipice a lui. Şi precum cel ce priveşte într-un tablou un chip făcut întocmai după model, declară că una şi aceeaşi este forma amîndurora şi că frumuseţea chipului este întru totul ca a modelului (a prototipului) şi că modelul se vede limpede în imitaţie, în acelaşi fel cea care zice : «Eu, frăţiorului meu şi frăţiorul meu, mie», spune că s-a modelat după Hristos, primind frumuseţea ei proprie, fericirea cea dintîi a firii noastre fiind înfrumuseţată după asemănarea frumuseţii prime, adevărate şi unice [301]. Şi precum se întîmplă cu oglinda cînd e făurită cu artă şi potrivit trebuinţei, că arată în sine întocmai, prin suprafaţa ei curată, chipul persoanei ce apare, aşa şi sufletul care s-a pregătit potrivit trebuinţei şi a lepădat toată pata materială a primit în sine, în formă curată, întipărirea chipului Frumuseţii. Deci zice oglinda liberă şi însufleţită cuvîntul acesta : fiindcă privesc de jur împrejur faţa Frăţiorului meu, în mine se vede toată frumuseţea vasului Lui.

Aceste cuvinte le cunoştea deplin Pavel, cînd zicea că cel ce s-a făcut mort lumii vieţuieşte lui Dumnezeu şi că în el vieţuieşte Hristos singur. Căci cel ce zice : «Mie, a vieţui este Hristos» (Fil., 1, 21), strigă prin acest cuvînt că în el nu trăieşte nimic din patimile omeneşti şi materiale, nici plăcere, nici întristare, nici mînie, nici frică, nici laşitate, nici spaimă, nici înfumurare, nici obrăznicie, nici pomenirea răului, nici pizmă, nici vreo dispoziţie răzbunătoare, nici iubire de avuţie, nici altceva din cele ce pătează sufletul prin vreo altă simţire [302]. Ci în sine e Acela care nu e nimic din toate acestea.

301. A se modela cineva după Hristos înseamnă a reveni la frumuseţea de la început a firii sale. Căci omul a fost făcut la început după chipul lui Hristos. Păcatul, depărtîndu-l de Hristos, l-a depărtat în acelaşi timp de firea proprie. Cine este într-o relaţie vie de iubire cu altul seamănă cu acela prin împărtăşirea continuă de trăsăturile lui, dar se simte totodată şi în ceea ce este mai propriu. Căci omul este făcut pentru iubire şi pentru comuniune, sau pentru asemănare în iubire. Iar această comuniune în iubire dă omului o frumuseţe. O tînără e frumoasă cînd se ştie iubită. Dar comuniunea desăvîrşită este în Dumnezeu. De aceea, Persoanele Sfintei Treimi au în Ele şi frumuseţea desăvîrşită. În comuniunea cu Ele înfăptuieşte deci şi omul în sine o frumuseţe după chipul frumuseţii dumnezeieşti.

302. Toate aceste patimi arată pe om prea preocupat de sine, ca să mai poată fi oglindă a celuilalt, deci şi a lui Dumnezeu. Oglinda lui sufletească e tulburată de exclusivitatea preocupărilor de sine, sau de poftirea vehementă a lucrurilor tru-

Căci după ce am şters din mine tot ce se cugetă în afară de firea Aceluia, nu mai am în mine nimic de felul de care nu este El. De aceea «mie a vieţui este Hristos». Sau, cum zice mireasa : «Eu, frăţiorului meu şi frăţiorul meu, mie». Iar aceasta este sfinţenie, curăţie, nestricăciune, lumină şi adevăr şi toate cele asemenea lor. Cu acestea hrăneşte sufletul meu pe care îl paşte nu în niscai buruieni şi mărăcini, ci în strălucirile sfinţilor.

Deci pentru aceasta Îşi duce turma Sa prin livezile crinilor Cel ce o paşte între crini, «ca să fie strălucirea Dumnezeului nostru peste noi» (Ps. 89, 17). Căci cel ce mănîncă se face asemenea cu chipul mîncării. Să luăm o pildă : acela e ca un vas adîncit de sticlă, în care tot ce se aruncă e ceva din cele curate şi strălucitoare. Aşadar, Cel ce aduce în suflete strălucirea crinilor face sufletele prin ei strălucitoare, chipul dinăuntru străvăzîndu-se în afară.

Dar ca să ni se facă înţelesul acesta şi mai limpede, vom spune că sufletul acesta se hrăneşte cu virtuţi, căci prin crini arată, ca printr-o ghicitură, virtuţile. Deci cel ce se satură cu ele, prin vieţuirea cea bună, se face pe sine vădit prin virtuţi, arătînd chipul fiecărei virtuţi prin moravurile sale. Să-ţi fie ţie, aşadar, crin curat înfrînarea, dreptatea, bărbăţia şi chibzuiala, şi toate cîte sînt, cum zice Apostolul, adevărate, cîte sînt drepte, cîte sînt sfinte, cîte sînt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă (Filip., 4, 8). Căci după ce s-au sălăşluit acestea în lăuntrul sufletului, ele se arată prin viaţa curată, înfrumuseţînd pe cel ce le cuprinde şi la rîndul lor înfrumuseţîndu-se prin cel ce le-a primit[303]. Pentru aceasta, să auzim din cuvintele ce urmează de la Cel ce slăveşte pe cei ce Îl slăvesc, ce spune către cea care s-a părăsit pe sine pe seama frăţiorului şi a primit în chipul ei frumuseţea Celui iubit.

Căci zice Cuvîntul către mireasă : «Frumoasă eşti, apropiata mea, ca însăşi bunăvoirea, frumoasă ca Ierusalimul, uluitoare ca nişte oştiri bine orînduite». E vădit oricui s-a familiarizat cu cuvintele evanghelice că oastea cerească a dat slavă, în urechile păstorilor, Dumnezeului Celui dintru înălţime pentru bunăvoirea Sa, cînd a văzut Pacea născută pe pămînt (Lc., 2, 14) ; de asemenea, cînd Ierusalimul a fost numit de către Stăpînul a toată zidirea «cetate a marelui Împărat». Şi de aceea ştie ce

peşti inferioare. Acesta nu are calmul necesar al unei oglinzi vii şi conştiente. El nu se vede nici pe sine în adîncul său, căci nu-şi este limpede nici sieşi şi nu oglindeşte în sine nici pe alţii, aşa cum sînt în frumuseţea lor adevărată, nici pe Dumnezeu.

303. Virtuţile înfrumuseţează pe cel ce le cultivă. E o frumuseţe a omului înţelept, vrednic, cumpătat, înfrînat, curat, străveziu cu duhul, dar, la rîndul său, fiecare dă o formă, sau o frumuseţe proprie virtuţilor comune. Altă formă ia blîndeţea, cumpătarea, vrednicia în unul şi alta în altul. E taina originalităţii fiecărei persoane, care nu e anulată, sau uniformizată prin virtuţi, deşi pe de altă parte acestea sînt pentru toţi.

frumusețe mărturisește Cuvîntul miresei, prin asemănarea ei cu Ierusalimul și cu bunăvoirea. Căci e vădit că cuvîntul vrea să spună despre ea că prin urcușul înfăptuit sufletul s-a înălțat pînă acolo, că se întinde spre însușirile minunate ale Stăpînului. Căci dacă Dumnezeu Cel dintru înălțime, aflîndu-Se în sînul Tatălui, Se amestecă din bunăvoire între oameni prin sînge și trup, ca să Se nască pe pămînt pacea, e vădit că cea care și-a însușit frumusețea Lui se aseamănă acestei bunăvoiri și urmează lui Hristos prin virtuțile sale, făcîndu-se altora ceea ce S-a făcut Hristos firii oamenilor. E ceea ce a făcut Pavel, următorul lui Hristos, care dorea să se despartă pe sine de viață, ca prin pătimirea sa să dobîndească în schimb mîntuirea lui Israel. «Aș dori, zice, să fiu anatema de la Hristos, pentru frații mei, rudeniile mele după trup» (Rom., 9, 3). De aceea se potrivește să i se spună ceea ce s-a spus miresei : frumusețea sufletului tău e așa cum a fost bunăvoirea Stăpînului pentru noi, căci S-a golit pe Sine chip de rob luînd (Fil., 2, 7) și S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru viața lumii, și pentru noi S-a făcut sărac, ca noi să trăim în moartea Lui și să ne îmbogățim în sărăcia Lui și să împărățim în chipul robiei Lui (II Cor., 9, 8) [304].

Dar măreția ei o arată și frumusețea Ierusalimului. E vorba de Ierusalimul de sus, cel liber, maica celor liberi [305], de care am aflat prin glasul Stăpînului că e cetatea marelui Împărat (Mt., 5, 35). Căci cea care a încăput în ea pe Cel neîncăput, ca să locuiască în ea și să umble în ea, înfrumusețîndu-se prin frumusețea Celui ce locuiește în ea, se face Ierusalim ceresc, primind în sine frumusețea Aceluia. Iar frumusețea și podoaba cetății Împăratului este, fără îndoială, frumusețea Împăratului însuși. Căci Acela e, după cuvîntul psalmului, podoaba și frumusețea, către Care zice proorocia : «Cu podoaba Ta și cu frumusețea Ta binesporește, îndrumează și împărățește, pentru adevăr, blîndețe și dreptate» (Ps. 44, 5). Căci prin acestea se cunoaște Dumnezeu : prin adevăr, prin dreptate și prin blîndețe. Deci sufletul care s-a modelat în aceste frumuseți se face frumos ca Ierusalimul, împodobindu-se cu podoaba Împăratului. Așadar, acestea fac vădită lauda deplină a frumuseții miresei, prin asemănarea cu bunăvoirea și cu Ierusalimul.

304. S-a mai spus : cei ce se unesc își comunică stările sufletești, simțirile, trăsăturile feței, însușirile. Pavel dorește și el să pătimească pentru Izrael cum a pătimit Hristos. Prin virtuți credinciosul imită pe Hristos în pătimirea pentru cei pe care-i iubește. Hristos a coborît la noi, la sărăcia noastră, ba pînă la moartea noastră, dar a rămas înalt în coborîrea Lui, bogat în sărăcia Lui, viu în moarte, ca să putem participa și noi la smerenia, la sărăcia și la moartea Lui, dar în ele să dobîndim și să trăim adevărata înălțime, bogăție și viață.

305. Ierusalimul de sus, sau comunitatea plină de Dumnezeu, din viața viitoare, e liberă de patimile care înrobesc și îngustează pe oameni. Ei sînt deplin stăpîni pe ei înșiși, deplin liberi pentru iubire. Dar libertatea deplină se arată în trăirea fără greutate a binelui și a dragostei. Nici o necesitate a naturii din starea trupului de după cădere nu-i stăpînește pe membrii acestei comunități.

Dar nu ne îndoim că și cuvîntul următor e o laudă a miresei. Însă înțelesul, cu care e cinstită cu această laudă cea care s-a învrednicit de aceste însușiri, nu poate fi ușor aflat. Cuvîntul e așa : «Uluitoare ca niște puteri (oștiri) bine orînduite». Ar spune poate cineva, urmînd celor tîlcuite înainte, că mireasa e lăudată de Cuvîntul prin asemănarea cu firea mai presus de lume. Căci acelea sînt Puterile bine orînduite care domnesc pururea, Domniile stăpînesc deplin, Scaunele sînt fixate în chip neclintit, Căpeteniile (începătoriile) rămîn nerobite, Puterile binecuvintează neîncetat pe Dumnezeu, zborul Serafimilor nu încetează și starea lor nu se schimbă, Heruvimii nu sfîrșesc să susțină Tronul înalt și ridicat și slujitorii nu încetează de a-și face lucrul și de a auzi cuvintele. Dat fiind deci că puterile acestea sînt susținute în rînduială de Dumnezeu și ordinea puterilor inteligibile supralumești rămîne netulburată în veci, nici o patimă nerăsturnînd buna lor rînduială [306], sufletul care face toate după o rînduială cu bun chip, prin imitarea acelora, stîrnește atîta uimire, cîtă stîrnesc Puterile acelea bine orînduite. Iar prin uluire redă înțelesul uimirii.

Dar zicerea care urmează acestor cuvinte ne face nesiguri în privința persoanelor, atît a celei care grăiește, cît și a celei către care se grăiește. «Întoarce ochii tăi de la ceea ce îmi este protivnic, că ei mi-au dat aripi». Unora li se pare că aceste cuvinte au fost spuse de Stăpînul către sufletul curat. Dar eu socotesc că se cuvine mai degrabă să se atribuie cuvîntul, miresei. Căci găsesc că ei i se potrivesc cele intenționate de cuvînt. Iar cele susținute de mine le voi argumenta pe scurt.

Am auzit în multe părți ale Scripturii de-Dumnezeu-insuflate punîndu-se pe seama lui Dumnezeu aripi. Căci zice proorocia : «Sub acoperămîntul aripilor Tale m-ai acoperit pe mine» (Ps. 90, 2) ; și «sub aripile Lui vei nădăjdui» (Ps. 35, 8) ; auzim și cuvîntul spus de Domnul către Ierusalim : «De multe ori am voit să adun copiii tăi, în felul în care pasărea își adună puii sub aripile ei» (Mt., 23, 37). Dar toate acestea îmi va spune cineva că se abat de la înțelesul din acest text, de se vor privi în legătură firească. Însă dacă cuvîntul de-Dumnezeu-insuflat afirmă că, după o oarecare rațiune tainică, în firea dumnezeiască sînt aripi, iar din prilejul primei creațiuni a omului se mărturisește că firea noastră s-a făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, fără îndoială că cel făcut după chip avea prin toate asemănarea cu arhetipul (modelul). Dar după Sfînta Scriptură modelul (prototipul) are aripi. Prin urmare și firea omului a fost făcută înaripată, ca și în aripi să aibă asemă-

306. Numai patimile strică buna orînduire între diferitele categorii. Varietatea îngerilor nu-i face pe unii invidioși și pe alții, orgolioși. Căci fiecare categorie are o slujire importantă și toate au nevoie de slujirea celorlalte, îmbogățindu-se reciproc în cunoașterea și în iubirea de Dumnezeu și între ele.

narea cu Dumnezeu. Dar e limpede că cuvîntul aripi va trebui luat, tîlcuit ca chip, în vreun înţeles vrednic de Dumnezeu, prin cuvîntul aripi însemnîndu-se puterea, fericirea, nestricăciunea şi cele asemenea. Aşadar, acestea le avea şi omul cît era asemenea lui Dumnezeu prin toate, dar după aceea, pornirea spre răutate ne-a jefuit de asemenea aripi, căci ieşind de sub acoperămîntul aripilor lui Dumnezeu, ne-am lipsit şi de aripile proprii. Din această pricină s-a arătat harul lui Dumnezeu care ne luminează, ca lepădînd necuviinţa şi poftele lumeşti, să ne crească iarăşi aripi prin evlavie şi dreptate.

Aşadar, dacă acestea nu sînt străine de adevăr, se cuvine ca mireasa să recunoască harul coborît asupra ei de la ochii dumnezeieşti. Căci îndată ce Dumnezeu a privit spre noi cu ochii iubirii de oameni, am primit din nou aripile harului străvechi. Acestea socotesc că le arată prin cele spuse : «Ochii tăi să privească chipurile dreptăţii», se înţelege ale mele. Dar mai spune : «Cercat-ai inima mea, cercetatu-o-ai noaptea ; cu foc m-ai lămurit şi nu s-a aflat întru mine nedreptate» (Ps. 16, 2—3). Iar a spune : «Ochii tăi să privească cele drepte» e una cu a spune : «Ochii tăi să nu privească cele protivnice». Căci cine priveşte ceea ce e drept nu vede ceea ce e pieziş. Şi cine nu priveşte ceea ce e pieziş priveşte fără îndoială ceea ce e drept. Deci prin înlăturarea a ceea ce e protivnic, arată binele privit de ochii dumnezeieşti. Iar prin aceştia se înaripează iarăşi sufletul, care prin neascultarea protopărinţilor a pierdut aripile. Deci aceasta am înţeles-o din cele spuse : cînd ochii Tăi privesc spre mine, se întorc de la cele protivnice. Căci nu vor vedea în mine ceva din cele ce-mi sînt protivnice. De aceea, ochii Tăi dau iarăşi aripi şi mă fac să cîştig din nou prin virtuţi aripile porumbiţei. Iar prin aceasta îmi vine puterea zborului, ca să zbor şi apoi să mă odihnesc, se înţelege, cu odihna aceea cu care S-a odihnit Dumnezeu de lucrările Lui [307].

După aceste cuvinte urmează iarăşi descrierea frumuseţii miresei, cuvîntul lăudînd fiecare amănunt din cele ce alcătuiesc frumuseţea ei, prin vreo asemănare. Căci e lăudată frumuseţea potrivită părului ei, aşezarea dinţilor, floarea de pe buze, dulceaţa glasului şi rumeneala obrajilor. Iar lauda fiecăreia din cele spuse i se dăruieşte miresei prin vreo asemănare potrivită. Părul ei e asemănat cu turmele caprelor ce se arată din Galaad. Turmele cele tunse ce se bucură de gemeni prilejuiesc prin asemănare lauda dinţilor. Buzele sînt comparate cu firul roşu.

307. Dacă ochii Tăi, Doamne, nu văd nimic protivnic în viaţa mea, aceasta îmi dă aripi, ca să zbor mai repede în cele bune şi spre Tine, unde mă voi odihni după acest zbor, cum Te-ai odihnit Tu, după lucrarea de creare a lumii şi cum Te vei odihni deplin după conducerea lumii la viaţa desăvîrşită întru Tine.

Iar obrazul e frumos ca o coajă de rodie. Dar iată textul: «Părul tău, ca turmele caprelor ce s-au arătat din Galaad. Dinții tăi, ca turmele cele tunse, ce s-au suit din scăldătoare, care toate au gemeni și nici una nu e stearpă dintre ele. O cordeluță roșie sînt buzele tale și graiul tău, frumos. Ca coaja de rodie, obrazul tău, afară de tăcerea ta». Întrucît toate acestea au fost cercetate în cele dinainte, ar fi de prisos să facem plictisitor cuvîntul, prin repetarea acelorași tîlcuiri. Dar dacă cineva cere să se spună și acum un cuvînt despre acestea, vom înfățișa prin puține explicări înțelesul imaginilor, pentru cei ce n-au auzit tîlcuirile cele dintîi la aceste cuvinte.

Părul trupului are o fire deosebită față de trup. Cîtă vreme tot trupul e slujit de puterea simțirii, fără de care nu poate viețui, — căci viața trupului este simțire, — numai părul, care e și el parte a trupului, vedem că e lipsit de simțire. Această însușire a lui o arată faptul că nu simte durere nici la ardere, nici la tăiere, după asemănarea celorlalte părți ale trupului. Dat fiind, așadar, că după cuvîntul lui Pavel, slava femeii este părul (I Cor., 11, 15), care îi împodobește capul cu împletituri, prin această laudă a părului miresei învățăm că cei ce sînt cugetați în jurul capului miresei, prin care se slăvește Biserica, trebuie să fie mai presus de simțire, ascunzîndu-și simțirea prin înțelepciune, precum zice Proverbul: «Înțelepții își ascund simțirea» (Prov., 10, 14). Lor nu le este vederea mijloc de cunoaștere a frumosului și nu prin gust sau miros sau pipăit cearcă binele și nici altui simț nu-i încredințează ei judecata, ci dincolo de mărturisirea întregii simțiri îmbrățișează și doresc bunătățile arătate înțelegerii, numai prin suflet. Și așa slăvesc femeia, adică Biserica. Ei nu se umflă din pricina cinstirilor și nu cad în tristețe din pricina asupririlor, ci chiar de ar trebui să fie tăiați pentru credința în Hristos, chiar de ar fi aruncați la fiare sau la foc, chiar de ar suferi alte lucruri supărătoare, își vor însuși nesimțirea părului în răbdarea durerilor (Evr., 11, 37—38). Așa a fost Ilie cel ce s-a ridicat din Galaad cu un trup păros și uscat, acoperit de piei de capră, neînspăimîntat de nici o amenințare a tiranului. Deci toți cîți, imitînd măreția Proorocului, se ridică mai presus de toată lumea, «suferind necazuri și supărări, în munți și în peșteri și în găurile pămîntului», toți aceștia, de care nu este lumea vrednică, fiind cugetați ca o turmă în jurul capului întregului [308], se fac slavă a Bisericii, urcînd împreună cu galaaditul, spre harul ceresc.

Iar capra s-a folosit pentru lauda părului, poate pentru că firea acestui animal a fost făcută aptă pentru producerea părului. Deci ani-

308. «Turma în jurul capului miresei» e mulțimea celor ce stăruiesc în jurul lui Hristos, Capul Bisericii.

malul acesta e un simbol al podoabei părului, fiind acoperit în chip firesc cu păr ; sau, pentru că sare în chip firesc pe pietre fără să alunece și petrece pe lîngă vîrfurile munților, făcîndu-și drumul cu bună îndrăzneală prin locurile cele mai greu de umblat și mai aspre, ceea ce se potrivește celor ce săvîrșesc drumul aspru al virtuții. Sau poate ar spune cineva mai degrabă că acest animal folosește la lauda capului, pentru că a fost prevăzut de legiuitor pentru multe jertfe ale legii. Apoi între pildele date de Proverbe pentru cele patru animale care umblă bine, a fost numărat, ca unul dintre cele ce pășesc bine, și țapul, care conduce turma de capre. Iar înțelesul pe care-l bănuim în aceasta, este următorul : Toată îndeletnicirea ce începe prin unul, se transmite la mulți. Astfel, Scriptura, numind pe Tovel «născocitor al meșteșugului» (Fac., 4, 22), reduce la el știința tuturor celor ce s-au îndeletnicit după el cu lucrarea fierului. La fel Avel a fost începătorul păstoritului, iar Cain, al agriculturii. Iar Nemrod se declară începător al științei vînătorești, Noe al lucrării viei. Despre Enos zice că a fost începătorul nădejdii în Dumnezeu. Și multe de felul acesta putem afla din Sfînta Scriptură, că, începînd unul o îndeletnicire, a intrat îndeletnicirea aceea în viață prin imitarea aceluia. Dat fiind, așadar, că Ilie a fost în chip deosebit și mai presus de toți înainte-mergător prin rîvna dumnezeiască, toți cîți după el au pășit pe urmele îndrăznelii Proorocului, urmîndu-i rîvna, s-au făcut ca o turmă de capre a celui ce a început o astfel de viață și se fac slava și lauda Bisericii, luînd loc în podoaba părului, odată ce s-au înstrăinat și despărțit de viața simțitoare.

Tot așa se împlinește și lauda dinților. Aceștia sînt cei ce hrănesc prin ei trupul Bisericii. Pe ei îi vrea Mirele să se vadă totdeauna curați ca din baie, eliberați de belșugul părului ca după o tunsură de curînd, iar în ce privește nașterea virtuților, bucurîndu-se de gemeni, ca unii ce s-au făcut părinți ai unei îndoite curățenii, ai celei ce se contemplă în suflet și în trup ; așa încît e scos dintre dinții aceștia tot ce e sterp în cele bune.

Iar coarda așezată pe buze înfățișează, prin ghicitură, slujirea măsurată a cuvîntului, ceea ce proorocul a numit strajă și ușă de îngrădire, cînd ușa se deschide la vreme pentru cuvînt și se închide la vreme (Ps., 140, 3). Căci coarda (sfoara) e numele măsurii, precum am învățat din proorocia lui Zaharia (Zah., 2, 1). Pentru că îngerul ce grăia către el avea în mîini o funie ce măsura pămîntul. Dar cuvîntul dobîndește măsură mai ales cînd e colorat de roșeață, ceea ce e un chip al sîngelui Celui ce ne-a răscumpărat pe noi. Deci cel ce, ca Pavel, are grăind întru el pe Hristos, Care cu sîngele Lui ne-a răscumpărat pe noi, acela are o

cordeluță de măsurat pămîntul pe gura lui, fiind înfrumusețată cu culoarea sîngelui.

Iar cuvîntul următor este o tîlcuire a celui dinainte. Căci numește cordeluța roșie «grăirea frumoasă». Iar prin aceasta arată curăția și măsura. Căci ceea ce e cu adevărat frumos se și arată în timpul lucrării sale, nearătîndu-se nici înainte de vremea ei, nici după ce a trecut vremea ei.

Înfrumusețînd apoi mărul obrazului cu coaja de rodie, îi recunoaște miresei o mare desăvîrșire în cele bune. Căci arată că vistieria ei nu e așezată în vreun alt loc, ci ea însăși e vistieria ei, avînd în ea pregătit tot binele. Căci precum coaja cuprinde toată rodia ce se mănîncă, așa se arată că în frumusețea văzută a vieții se cuprinde vistieria dinăuntru. Aceasta e deci vistieria ascunsă a nădejdilor, rodul propriu al sufletului, care e conținut în viața virtuoasă ca într-o coajă de rodie.

Iar «afară de tăcerea ta» socotesc că cuprinde înțelesul acesta : lauda ta arătată prin cele văzute nu e numai atît de mare pe cît e vestită prin cuvinte, ci mai degrabă, cîtă e ascunsă prin tăcere, ca una ce întrece vestirea cuvîntului. Dar precum ceea ce e în afară de cuvînt se socotește că e tăcerea, desigur că ceea ce e în afară de tăcere, trebuie să socotim că e cuvîntul. Așadar, cel ce a spus «afară de tăcerea ta», a spus în mod limpede : bune și mari sînt cele ce pot fi arătate prin cuvînt, cele ce sînt afară de tăcerea ta. Dar cele în afară de cuvînt, cele acoperite de tăcere, fără îndoială că sînt mai minunate decît cele ce se rostesc.

Dar să auzim și laudele următoare. Înțelesul lor se aseamănă cu puțul din istorie, care avînd o piatră pe gură, făcea cu neputință împărtășirea de apă fetelor ce pășteau oile. Dar apropiindu-se Iacov, răstoarnă piatra de pe gură și umplînd vasele de apă, a dat turmelor să se bucure după voie de apă. Cine sînt, deci, acelea, pe care le asemănăm cu puțul acesta ? Sînt «șasezeci de împărătese și optzeci de țiitoare și tinere fără număr. Dar una e porumbița mea, desăvîrșita mea. Una este maica ei, aleasă celei ce a născut-o pe ea».

Deci cine va rostogoli piatra acestei neclarități ? Cine va scoate apa înțelesurilor, aflată așa de adînc, că e cu neputință de ajuns rațiunii noastre ? Socotesc că e bine să mărturisesc urechilor voastre, că numai acelora le e cu putință să cunoască acestea, către care zice Apostolul : «Intru toate v-ați îmbogățit, întru tot cuvîntul și întru toată cunoștința» (I Cor., 1, 5). Dar sărăcia noastră e cu neputință să cuprindă vistieriile cuvîntului de față. Totuși, de voim să ieșim din osînda trîndăviei, ascultînd de Cel ce ne-a poruncit să cercetăm Scripturile, să nu ne îngreunăm adăugînd și acestora puțină sudoare.

Deci spuneam că înțelepciunea din cuvintele acestea ne înfățișează prin laudele miresei o învățătură (dogmă) mai subțire. Iar învățătura (dogma) este aceasta : nu cu aceeași rațiune și în aceeași înșiruire se creează și se creează din nou făpturile. Cînd la început a fost adusă la existență firea creațiunii prin puterea dumnezeiască, fiecare făptură a primit sfîrșitul legat nemijlocit de început, în toate cele ivite din neființă în existență, apărînd de odată cu începutul, desăvîrșirea. Iar una din cele create e și ființa omenească. Deci, după asemănarea celorlalte, nici ea nu a înaintat de la creațiune treptat spre desăvîrșire, ci de la prima ivire în existență a fost plăsmuită întru desăvîrșire. Căci Scriptura spune de om că a fost făcut «după chipul și asemănarea lui Dumnezeu». Aceasta arată cel mai înalt și mai desăvîrșit dintre bunuri. Căci ce s-ar afla mai presus de asemănarea cu Dumnezeu ? Așadar, la prima creațiune, sfîrșitul a apărut nemijlocit împreună cu începutul și firea a început să existe de la desăvîrșire. Dar odată ce s-a predat morții prin alipirea la păcat și astfel a căzut din stăruința în bine, nu recapătă deodată desăvîrșirea, ca la prima creațiune, ci înaintează pe o anumită cale spre mai bine, lepădînd pe încetul, printr-o succesiune și într-o ordine, împătimirea de cele contrare. Căci la prima creațiune nu era nimic care să împiedice desăvîrșirea firii să se săvîrșească odată cu apariția ei, neexistînd răutate. Dar la a doua creare, era de trebuință ca revenirea la primul bine să fie legată de străbaterea pe rînd a unei distanțe, deoarece înțelegerea noastră, înlănțuită prin răutate de împătimirea materială, leapădă pe încetul răul împreună-crescut cu ea, răzîndu-l ca pe o coajă ce o învăluie, prin viețuirea mai aleasă [309].

De aceea am învățat că sînt multe locașuri la Tatăl (In, 14, 2), deoarece răsplata se pregătește tuturor după măsura alipirii la bine și a depărtării de rău a fiecăruia. Unul este la începutul mișcării mai bune, ca unul ce a ieșit de curînd ca dintr-un adînc de viață în răutate, la împărtășirea de adevăr. Altul a primit, prin sîrguință, un spor al binelui. Altul a crescut mai mult prin dorirea celor bune. Iar unul e la mijlocul urcușului spre cele înalte. Altul a trecut de mijloc. Sînt apoi unii care s-au ridicat și peste aceștia. Alții i-au întrecut și pe aceia. Și

309. Starea de la început a omului nu avea nici o răutate în ea, ci numai binele. Căci nu putea ieși cu vreo răutate din porunca creatoare a lui Dumnezeu. De aceea, ea putea dezvolta cu ușurință calitățile ei bune. Dezvoltarea în bine putîndu-se face oarecum în mod organic, sfîntul Grigorie de Nyssa, poate, spune că desăvîrșirea era legată de starea începătoare a firii. Dar nu se poate socoti că ea era cu totul desăvîrșită, sau definitiv consolidată în bine. Căci în acest caz n-ar mai fi putut cădea. Odată căzută însă, chiar ridicată prin harul lui Hristos, ea totuși are de învins o slăbiciune lăsată în ea de păcat. Slăbiciunea aceasta trebuie lecuită pe încetul. Cine a avut odată un organ bolnav, nu-și revine dintr-odată la tăria dinainte de boală, ci în mod treptat, cu grijă multă de a se feri de orice împrejurare care i-a pricinuit prima dată boala.

iarăşi alţii se întind şi peste aceştia, pe drumul de sus. Şi peste tot Dumnezeu primeşte pe fiecare în ceata lui proprie, după varietatea felurită a voii lui, împlinind pe toţi după vrednicia lor şi dînd celor mai mulţi răsplăţile bunătăţilor, dar măsurîndu-le şi celor mai mici.

Aceasta am înţeles că ne învaţă cuvîntul prin spusele de faţă. El ne arată prin cele spuse deosebirea sufletelor care privesc spre bine. Căci pe unele le numeşte tinere; iar mulţimile lor întrec marginile numărului. Pe altele, ţiitoare. Altele, zice însă, că sînt împărătese. Numărul ţiitoarelor îl mărgineşte la optzeci, iar de împărătese spune că împlinesc numărul şasezeci. Peste toate se ridică însă porumbiţa desăvîrşită, văzută ca una. Pe ea o declară şi singura fiică a maicii şi aleasă a celei ce a născut-o. Deci acestea sîntem îndemnaţi de cuvintele dumnezeieşti să le cugetăm : că cei ce au ieşit de curînd, ca dintr-un pîntece, dintr-o rătăcire adîncă, fiind de curînd născuţi şi nefiind în stare să primească în ei cuvîntul înţeles, ci dau o consimţire mai neraţională credinţei, sînt văzuţi ca într-o mulţime nesfîrşită. Ei cred că cuvîntul tainei este mîntuitor, dar nu au în ei adevărul întemeiat prin vreo cunoştinţă şi prin vreo încredinţare a raţiunii. Aceştia sînt tinerele, numite aşa pentru că au o vîrstă duhovnicească tînără şi s-au născut din cuvîntul credinţei, dar încă n-au ajuns, prin cuvenita creştere, la vigoarea care le face apte de nuntă şi n-au ajuns la bărbatul desăvîrşit şi la măsura vîrstei de nuntă, ca să poată lua în pîntece din frica Domnului şi să poată naşte duh de mîntuire. Ci, din pricina pruncieі şi a nedesăvîrşirii minţii, convieţuiesc încă cu o simţire mai neraţională. Totuşi şi aceştia sînt dintre cei ce se mîntuiesc, precum zice Proorocul : «Oameni şi dobitoace vei mîntui, Doamne» (Ps. 35, 7), dobitoace numind partea mai neraţională a celor ce se mîntuiesc.

Iar cei ce prin cuvenita sîrguinţă au crescut cu înţelegerea şi au părăsit prunciа, învăţăm de la Scriptură că sînt de două feluri. Şi unii şi alţii sînt suflete contrupeşti [310] Cuvîntului. Dar unele se lipesc de El printr-o simţire mai drăgăstoasă. Aşa a fost sufletul lui David şi al lui Pavel. Cel dintîi a zis : «Bine este mie a mă lipi de Dumnezeu» (Ps. 72, 28), iar al doilea zice : «Nimic nu mă va despărţi de dragostea lui Hristos, nici viaţa, nici moartea, nici timpul de faţă, nici cel viitor, nici altceva din cele ce sînt» (Rom., 8, 28—29). Iar altele fug de ispitele preacurviei, de frica chinurilor. Şi rămîn şi acestea în nestricăciune şi sfinţire. Ele nu primesc răul, fiind povăţuite mai degrabă de frică, decît de dragostea însăşi. Cele dintîi scufundîndu-se în curăţia lui Dumnezeu printr-o simţire mai desăvîrşită, din dorul nestricăciunii, se numesc îm-

310. Formează prin unire un trup cu Cuvîntul, fără ca să se contopească cu trupul Cuvîntului.

părătese, pentru că se împărtășesc de împărăție. Pe celelalte, care se ostenesc în virtute de frica amenințării, le numește cuvîntul țiitoare. Fiindcă n-are încă vreuna dintre ele putere să se facă maică a Împăratului și părtașă a vredniciei Lui [311]. Căci cum ar avea această putere cea care n-a primit întru sine cugetul virtuos, nesupus nici unui stăpîn și de sine stăpînitor, ci s-a depărtat de părtășia la cele rele printr-o frică de rob? Chipuri ale celor spuse sînt pentru împărătese cei învredniciți de starea de-a dreapta, către care Împăratul a zis: «Veniți binecuvîntații Părintelui Meu de moșteniți Împărăția gătită vouă» (Mt., 25, 34); iar ceata a doua și mai de jos sînt cei către care zice Domnul: «Temeți-vă de Cel ce, după ce a ucis, are putere să arunce în gheena focului» (Lc., 12, 5).

Această deosebire a celor două cete o arată, mi se pare, prin ghicitură, deosebirea numerelor. Cum adică? Șase sînt poruncile prin care se gătește celor de-a dreapta Împărăția lui Dumnezeu. Să ne gîndim că fiecare din acestea este talantul Stăpînului, care se cuvine să fie înzecit prin lucrare de slujitorul cel bun și credincios, ca astfel să intre în bucuria Domnului său, cînd, aflat fiind peste puține credincios, peste multe va fi pus. Deci dacă sufletul se va împărtăși de împărăție prin cele șase porunci, iar desăvîrșirea fiecăreia stă în înzecirea ei, precum a zis slujitorul cel bun, că «zece talanți a produs un talant al tău», în chip necesar aflăm pe împărăteasa cea una înmulțită pînă la șasezeci, și, prin înzecirea celor șase porunci, primită la împărtășirea de Împărăție. Astfel, împărăteasa cea una se înfățișează ca multe, împărtășindu-se de pecetea de multe feluri a poruncilor și modelîndu-se în chip deosebit prin fiecare dintre virtuți. Astfel, împărăteasa se împarte în șasezeci de împărătese, deosebindu-se după chipurile poruncilor. Astfel, mireasa făcîndu-se părtașă de Împărăția lui Hristos, din una se face o mulțime de împărătese, ajungînd la un număr egal cu vredniciile dobîndite prin porunci.

Dar, dacă nu e greșit să înțelegem că prin cele șasezeci de împărătese se arată chipul șesimii poruncilor, cultivată înzecit în sufletul cel unic, e firesc să spunem că prin cele optzeci se înfățișează, folosindu-se o imagine asemănătoare, taina zilei a opta, spre care privind cei povățuiți de frică ies din părtășia cu cele rele. Aceasta am aflat-o de la Psalmi, care au pus în inscripție ziua a opta în frunte, cugetînd ei prin aceasta, la cei ce sînt biruiți de frica celor viitoare, și de aceea vor să încovoaie spre milă auzul lui Dumnezeu. Căci cel ce privește spre

311. Împărătese sînt sufletele ce s-au unit deplin cu Împăratul, încît sînt atît mirese, cît și maice ale Lui. Căci ele primesc viață din El, dar Îl și cresc în lăuntrul lor, făcîndu-L să ajungă să Se arate din ele la vîrsta bărbatului desăvîrșit odată cu ele.

ziua a opta zice către Înfricoşătorul Judecător : «Doamne, nu cu iuţimea Ta să mă mustri pe mine, nici cu mînia Ta să mă cerţi. Miluieşte-mă, Doamne, că neputincios sînt ; vindecă-mă, Doamne, că s-au tulburat oasele mele» (Ps. 6, 2 urm.), şi toate cîte I se aduc în continuare, prin rugăciune, Judecătorului nepărtinitor, între care şi plîngerea că nu e pomenirea lui Dumnezeu în moarte. Căci cum ar fi cu putinţă să le vină celor osîndiţi la plîngere şi la scrîşnirea dinţilor veselia din pomenirea lui Dumnezeu ? Căci în alt loc, Proorocul zice că pomenirea lui Dumnezeu pricinuieşte veselie [312]. Deci acestea şi altele ca acestea spunîndu-le lui Dumnezeu, cel ce se teme de ziua a opta ajunge la simţirea împărtăşirii de milă, zicînd : «Auzit-a glasul plîngerii mele» (Ps. 6, 4).

Şi fiindcă multe temeri fericite sînt arătate în Scriptură, este şi aceasta o creştere înzecită, corespunzător cu cele şase porunci. Căci cel ce a învăţat din Psalmi cum se dobîndeşte frica Domnului, şi anume prin abaterea de la rău şi prin facerea binelui, va înzeci, prin lucrare, bunul fricii de Dumnezeu, ca pe un ban sau talant. Şi aşa, sufletul cel de al doilea după împărăteasă, care lucrează binele din frică şi nu din iubire, se lărgeşte pînă la numărul optzeci, arătînd în viaţa lui în mod neamestecat şi deosebit fiecare chip al virtuţilor astfel dobîndite prin frică, lărgindu-se după raţiunea zilei a opta, prin creşterea înzecită, şi ajungînd aproape de Cel bun, prin frica de rob şi nu prin dragostea de mireasă, ţiitoare în loc de împărăteasă. Iar prin frica zilei a opta, pe care a sporit-o înzecit în virtuţi, a ajuns la numărul optzeci. Cu privire la aceasta, cuvîntul povestirii porunceşte ca ea să slujească prin naşterea de fiu nelegitim, vremelnic, nu de bun neam, şi să nu conlocuiască pînă la sfîrşit cu împărăteasa, ca să aibă cel născut din roabă aceeaşi moştenire a împărăţiei, cu cel născut liber. «Alungă, zice, slujnica şi pe fiul ei, că nu va moşteni fiul slujnicei cu fiul celei libere» (Fac., 21, 10). Iar dacă i se pare cuiva prea forţată explicarea numărului din acest text, să-şi aducă aminte că la început am mărturisit că nu putem pătrunde adevărul acestora, ci numai atîta ne atingem de aceste ghicituri, cît să nu rămînă cu totul nescrutate.

Dar dacă iubirea scoate afară cu desăvîrşire frica, după cum s-a scris (I In, 4, 18), şi frica, preschimbîndu-se, devine iubire, atunci toţi cei ce se mîntuiesc se fac o unitate, unindu-se între ei în împletirea cu Singurul bun, prin desăvîrşirea porumbiţei. Aceasta o înţelegem din cuvîntul următor, care zice : «Una e porumbiţa mea, desăvîrşita mea. Una este maica ei ; aleasă celei ce a născut-o pe ea». E ceea ce se tîlcu-

312. Pomenirea lui Dumnezeu produce veselie, căci cel ce-L pomeneşte se bucură de tainele ce le cuprinde gîndind la El. De aceea nu e pomenirea Lui (cu laudă) în iad, nici de către cei necredincioşi.

iește în Evanghelie mai limpede prin cuvîntul Domnului. Căci dîndu-le ucenicilor Săi, prin binecuvîntare, toată puterea, printre alte bunuri pe care le dăruiește sfinților, prin cuvintele către Tatăl, adaugă și pe cel mai de căpetenie dintre bunuri, anume pe acela de a nu mai fi dezbinați prin deosebirea voilor în judecata despre bine, ci să fie toți una, uniți în binele cel unul și singur, așa încît prin unirea Duhului Sfînt, cum zice Apostolul, strînși în legătura păcii, să se facă toți un trup și un duh, printr-o singură nădejde, la care au fost chemați (Ef., 4, 3). Dar e mai bine să dăm după literă înseși cuvintele dumnezeiești ale Evangheliei : «Ca toți să fie, zice, una, precum Tu, Tată, întru Mine și Eu, întru Tine» (In, 17, 21).

Și legătura acestei unități este slava. Iar că prin slavă e numit Duhul Sfînt nu va nega cineva din cei cu judecată, privind la cuvintele Domnului. Pentru că zice : «Slava pe care Mi-ai dat-o Mie, am dat-o lor» (In, 17, 21 urm.). Căci le-a dat cu adevărat ucenicilor o astfel de slavă Cel ce a zis către ei : «Luați Duh Sfînt» (In, 20, 22). Și a luat această slavă, pe care a avut-o totdeauna, înainte de a fi lumea, Cel ce a îmbrăcat firea omenească. Iar după ce s-a slăvit aceasta, prin Duhul, se face transmiterea slavei la toți cei înrudiți cu ea, începînd de la ucenici. De aceea zice : «Slava pe care Mi-ai dat-o Mie am dat-o lor ; ca să fie una, precum Noi Una sîntem ; Eu întru ei și Tu întru Mine, ca să fie desăvîrșiți în una» [313].

Deci e porumbiță desăvîrșită cel ce s-a ridicat prin creștere, de la starea de prunc, la bărbat desăvîrșit și a ajuns la măsura vîrstei duhovnicești, iar din starea de roabă și țiitoare a trecut la vrednicia împărătească și prin nepătimire și curăție s-a făcut părtaș la slava Duhului. La această porumbiță privind Mirele, zice : «Una este porumbița mea, desăvîrșita mea. Una este maica ei. Aleasă este celei ce a născut-o pe ea».

313. Unirea oamenilor între ei și cu Dumnezeu se face întru slavă. Firea comună nu ajunge pentru a-i ține pe oameni uniți, căci ea e sfîșiată de voirile lor contrare, cum zice sfîntul Maxim Mărturisitorul în Epistola II către Ioan Cubicularul (P. G., 91, 396). Ființa dumnezeiască nu-i poate uni între ei și cu Dumnezeu căci aceasta ar desființa ființa lor. Slava lui Dumnezeu poate fi însă împărtășită oamenilor și-i poate uni între ei și cu Sine, căci în ea este iubirea Lui. Ba îi poate uni și pe îngeri cu oamenii și cu Dumnezeu. Slava e energia prin care Dumnezeu poate coborî la oameni și oamenii pot urca la Dumnezeu, slava poate înălța firea lor și poate reface unitatea sfîșiată a firii lor. Unde e slavă comună e și unitate, fără contopire. Cei ce-și văd și-și recunosc reciproc slava sînt uniți, pentru că se iubesc. Cei ce *nu* și-o văd și *nu* și-o recunosc se pizmuiesc, sînt dezbinați. Dar oamenii își pot recunoaște reciproc slava, pentru că nu e de la ei, ci de sus, de la Dumnezeu. De aceea ei nu se pot mîndri cu ea și nu se pot pizmui, pentru că li se împărtășește tuturor. Cu cît mai mult vede cineva slava altuia venită de la Dumnezeu, în vasul smereniei și al nevinovăției lui de porumb, cu atît se umple și el mai mult de slava aceasta. În iubire slava trece de la unul la altul și-i înfrumusețează pe toți.

Iar pe maica porumbiţei încă o ştim, cunoscînd pomul din fruct. Căci, precum privind pe om nu ne îndoim că e din om, aşa căutînd pe maica porumbiţei alese, am înţeles că nu e deosebită de porumbiţa aleasă. Căci în cel născut se vede firea celui ce a născut. Fiindcă deci cel născut din Duh, Duh este, iar fiica e porumbiţă, porumbiţă va fi şi maica fiicei, anume porumbiţa care a zburat din cer peste Iordan, precum zice şi mărturiseşte Ioan [314]. Pe aceasta o fericesc tinerele, pe aceasta o laudă ţiitoarele şi împărătesele. Căci tuturor sufletelor din orice ceată le este comun drumul spre o astfel de fericire. De aceea zice: «Au văzut-o pe ea fiicele şi o au fericit, ţiitoarele şi împărătesele o vor lăuda». Toată firea e făcută să se întindă prin poftire spre fericire şi spre ceea ce e vrednic de laudă. Deci dacă fiicele fericesc pe porumbiţă, fără îndoială că şi ele poftesc să se facă porumbiţe. Şi faptul că ţiitoarele laudă porumbiţa e dovadă că şi acestea se străduiesc spre ceea ce laudă. Acestea pînă cînd toţi cei ce privesc spre aceeaşi ţintă, făcîndu-se una, va fi Dumnezeu toate în toţi cei ce prin unirea între ei se vor împărtăşi împreună de bine, în Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

314. Maica porumbiţei omeneşti este Duhul Sfînt, Porumbiţa, sau Porumbelul ceresc. Este maica porumbiţei omeneşti după har.

DESPRE FERICIRI

A celui întru sfinți părintelui nostru GRIGORIE AL NYSSEI

DESPRE FERICIRI

Cuvîntul I

Iar văzînd mulțimile, S-a suit pe munte. Și șezînd El, au venit la El ucenicii Lui. Și deschizîndu-Și gura Sa, i-a învățat pe ei, zicînd : Fericiți cei săraci cu duhul, că a acelora este Împărăția cerurilor (Mt., 5, 1 urm.).

Cine e de așa fel între cei aleși, ca să fie ucenic al Cuvîntului și să urce împreună cu El de jos, de la gîndurile coborîte din văi, pe muntele duhovnicesc al vederii (contemplației) înalte ? Căci e vorba de muntele care s-a ridicat peste toată umbra colinelor răutății [1] și care, luminat din toate părțile de raza luminii adevărate, dă aceluia să privească toate în seninul curat al adevărului, de pe vîrful din care se văd toate cîte rămîn nevăzute celor închiși în vale. Iar cele văzute de pe înălțimea aceasta, cum și toate cîte sînt, Însuși Dumnezeu Cuvîntul le descrie, fericind pe cei ce urcă împreună cu El [2]. Căci El le arată ca și cu un deget : pe de o parte Împărăția cerurilor, pe de alta, moștenirea pămîntului de sus ; apoi mila, dreptatea, mîngîierea, înrudirea ce o vom dobîndi cu Dumnezeul tuturor și roada din prigoniri, care constă în a se sălășlui cineva în aceeași casă cu Dumnezeu ; și toate celelalte cîte le pot vedea, pe lîngă acestea, arătîndu-le Cuvîntul de sus, de pe munte, de pe vîrful lui înalt, ceea ce se poate vedea prin nădejde.

Deoarece deci Domnul Se urcă pe munte, să auzim pe Isaia, care strigă : «Veniți să ne suim în muntele Domnului» (Is., 2, 3). Și de vom

1. Există și înălțări ale răutății (II Cor., 10, 5). Cei ce sînt pe aceste înălțimi nu văd departe. Ei se văd numai pe ei. Ei le văd pe toate mici și pe ei mari. Dar prin aceasta sînt în minciună, în întuneric. Acestea sînt niște false înălțimi, niște înălțimi umflate. Cine rămîne în ele rămîne în umbră.

2. Nu se poate urca cineva în seninul înălțimii curate, consistente, decît cu Hristos, sau în Hristos, fundamentul și scara acestei înălțimi a curăției.

slăbi din pricina păcatului, «să ne întărim, cum cere proorocia, mîinile slabe şi genunchii slăbănogiţi» (Is., 35, 3). Căci de vom ajunge la vîrf, vom afla pe Cel ce vindecă toată boala şi toată slăbiciunea, pe Cel ce ia asupra Sa slăbiciunile noastre şi poartă bolile noastre [3].

Să alergăm deci şi noi în urcuş, ca, ajungînd împreună cu Isaia pe vîrful nădejdii [4], să vedem de pe înălţimea de unde se văd toate cele din jur toate acele bunătăţi, cîte le arată Cuvîntul celor ce Îi urmează Lui spre înălţime.

Dar să ne deschidă şi nouă Dumnezeu-Cuvîntul gura şi să ne înveţe acelea, a căror auzire e o adevărată fericire. Să ne fie însă începutul tîlcuirii noastre, începutul învăţăturii date prin cele spuse.

«Fericiţi, zice, cei săraci cu duhul, că a acelora este Împărăţia cerurilor». Dacă vreun iubitor de aur ar da de vreo scrisoare care vesteşte locul unde se află o comoară, iar locul unde e ascunsă comoara ar cere celor ce doresc această comoară multă sudoare şi osteneală pentru a ajunge la el, oare s-ar moleşi acela în osteneala lui şi s-ar lenevi în căutarea cîştigului şi ar socoti ferirea de orice oboseală mai dulce decît bogăţia? Nu ar face aceasta, nu ar face-o. Ci ar chema pe toţi prietenii la această osteneală, făcînd rost de multe ajutoare, ca să pună mîna pe comoara ascunsă.

Aceasta este, fraţilor, comoara pe care o vesteşte scrierea Scripturii, iar bogăţia este ascunsă sub neînţelegere. Drept aceea, să ne folosim şi noi de mulţimea rugăciunilor, ca să ni se facă arătată bogăţia şi să împărţim între toţi comoara şi să o dobîndim fiecare întreagă [5]. Căci aşa e împărţirea virtuţii, că se împarte tuturor celor ce o doresc şi se dă întreagă fiecăruia, nemicşorîndu-se în cei ce se fac părtaşi de ea.

În cazurile de împărţire a bogăţiei pămînteşti, dimpotrivă, cel ce trage mai mult la sine nedreptăţeşte pe cei ce au drept la părţi egale.

3. Fiul lui Dumnezeu, luînd firea noastră omenească, a luat asupra Sa slăbiciunile ei de după păcat: setea, oboseala, durerea, frica de moarte. Dar suportîndu-le cu încordare, a întărit această fire în El şi împărtăşindu-ne-o nouă astfel întărită, ne-a dat şi nouă puterea să suportăm aceste slăbiciuni şi să nu le ocolim, păcătuind. Prin aceasta ne-am întărit şi noi firea noastră din puterea firii întărite de El.

4. Să facem urcuşul ostenitor împreună cu El, întăriţi de El, suportînd ca şi El înfrînările, greutăţile, necazurile, înfrîngînd ispitele de plăcere, ispitele fugii de durere, dobîndind virtuţile ca forme ale tăriei duhovniceşti, curăţind oglinda firii de pete, ca să vedem în ea pe Cel cu care ne-am făcut asemenea.

5. Comorile sufleteşti pot fi împărţite tuturor şi în acelaşi timp fiecare le poate avea pe toate. Aşa e bunătatea, smerenia, cunoştinţa, aşa e Hristos, «Cel ce Se împarte şi nu Se desparte». Dimpotrivă, cu cît se împărtăşesc mai mulţi de virtuţi, de cunoştinţă, de Hristos chiar, cu atît li se descoperă adîncimi mai mari din ele, sau din El, pentru că, primind şi actualizînd ceva din ele, sau din El, comunică şi celorlalţi ceea ce a văzut şi a actualizat el, împreună cu căldura, cu entuziasmul său, care sporeşte pe al celorlalţi. Sobornicitatea împacă astfel unitatea cu îmbogăţirea continuă a credincioşilor.

Căci cel ce-și mărește partea lui micșorează partea celui împreună-părtaș. Dar bogăția duhovnicească face la fel ca soarele, care se împarte pe sine tuturor celor ce-l văd și vine întreg la fiecare. Fiindcă deci fiecare nădăjduiește un cîștig egal din osteneală, să ne fie egal tuturor ajutorul a ceea ce cerem prin rugăciuni.

Întîi socotesc că trebuie să înțelegem ce este fericirea. Fericirea este, după socoteala mea, cuprinsul tuturor celor ce se înțeleg prin numirea de bine și din care nu lipsește nimic din cele ce răspund dorinței după bine. Dar să facem cunoscut înțelesul fericirii și prin punerea ei alături cu ceea ce este protivnic. Protivnică fericirii este nefericirea. Deci nefericirea este starea necăjită adusă de împrejurările întristătoare și nevrute. Iar starea de suflet a celor aflați în fiecare din cele două este protivnică, una, alteia. Căci cel fericit se bucură de cele de care se face părtaș spre folosire și se veselește. Iar cel necăjit e întristat de cele ce i se întîmplă, și îndurerat.

Deci fericit cu adevărat este Dumnezeu. Căci orice am presupune că este El, fericită este viața nepătată, binele negrăit și neînțeles, frumusețea nespusă, mulțumirea prin sine [6], înțelepciunea și puterea; lumina adevărată, izvorul a toată bunătatea; stăpînirea așezată peste toate [7]; singurul bun vrednic de iubit, Cel ce e mereu la fel [8]; bucuria neîncetată; veselia veșnică; Cel despre care spunînd cineva toate cîte le poate, nu spune nimic din cele vrednice de spus. Căci înțelegerea nu poate ajunge pe Cel ce este [9]. Chiar dacă vom putea să înțelegem ceva din cele mai înalte despre El, nu putem spune prin nici un cuvînt ceea ce înțelegem [10].

Dar deoarece Cel ce a plăsmuit pe om l-a făcut pe el după chipul Lui, în rîndul al doilea fericit este cel ce a fost făcut părtaș la Cel care

6. H αὐτοχάρις — harul prin sine. Harul e tot ce împlinește, face superioară și mulțumește viața noastră. Noi avem acestea din altă parte, în ultimă instanță de la Dumnezeu. Dar Dumnezeu are totul prin Sine. Nimic nu-I lipsește pentru a fi desăvîrșit, mulțumit și fericit.

7. Dumnezeu nu e stăpînit de nimic. Nu are deasupra Lui nici o stăpînire. El are stăpînirea peste toate.

8. Nu trebuie să Se schimbe, pentru că are mereu totul; nu trebuie să treacă la o stare pe care nu o are încă.

9. Înțelegerea noastră creată nu poate ajunge la Cel ce este (prin Sine). Existența Lui este de alt ordin decît existența pe care o poate cuprinde inteligența făcută pe măsura ei. Existența lui Dumnezeu e negrăită, apofatică.

10. Sfîntul Grigorie admite totuși că putem înțelege unele despre Dumnezeu, care sînt mai înalte decît cele din planul nostru. Dar socotește că nu putem exprima ceea ce înțelegem. Deci e vorba de o altă înțelegere decît aceea care poate fi definită prin înțelesurile limitate ale cuvintelor noastre. De aceea folosim deobicei cuvintele poeziei, îmbinîndu-le într-un fel prin care să treacă peste hotarele înțelesurilor lor. Dar aceasta înseamnă a exprima indefinitul lui Dumnezeu. Și e o taină felul în care se poate împăca înțelesul cu indefinitul, sau cum putem înțelege ceea ce depășește limitele definite ale înțelesului.

poartă numele fericirii adevărate (prin ființă) [11]. Căci precum în cazul frumuseții trupești, frumusețea primă și de model (πρωτότυπον κάλλος) se află în persoana vie și subzistentă, iar a doua, după ea, e cea care se arată în chip (în icoană), la fel firea omenească : fiind chipul fericirii aflate deasupra tuturor, poartă și ea pecetea frumuseții celei bune [12], cînd arată în sine trăsăturile fericirii.

Dar deoarece întinăciunea păcatului a urîțit frumusețea chipului, a venit Cel ce ne-a spălat în apa cea vie și săltătoare spre viața veșnică [13], așa încît noi, lepădînd urîțenia de pe urma păcatului, ne înnoim iarăși după modelul cel fericit. Și precum în meșteșugul zugrăvelii cel priceput ar spune celor nepricepuți că fața frumoasă este aceea care se alcătuiește din părți de un anumit fel, care are părul așa, ochii rotunzi, sprîncenele arcuite, o așezare regulată a obrajilor și pe rînd toate din a căror bună întocmire se alcătuiește frumusețea, la fel și cel ce zugrăvește sufletul nostru prin imitarea Celui singur fericit descrie prin cuvînt pe rînd cele care alcătuiesc împreună fericirea. Deci zice întîi : «Fericiți cei săraci cu duhul, că a acelora este Împărăția cerurilor».

Dar ce cîștig vom avea din marea Lui dărnicie, dacă nu ni se face vădit înțelesul cuprins în cuvînt ? E ca și în medicină, unde multe din leacurile prețioase și greu de aflat rămîn nelucrătoare pentru cei ce nu le cunosc, pînă cînd nu auzim de la meșteșugul doftoricesc la ce folosește fiecare din ele. Deci ce înseamnă a fi sărac cu duhul, prin care putem dobîndi Împărăția cerurilor ? Am învățat de la Scriptură că sînt două bogății : una vrednică de năzuit și una vrednică de osîndit. E vrednică de năzuit bogăția virtuților, e osîndită cea materială și pămîntească, pentru că cea dintîi e o avuție a sufletului, iar a doua duce la înșelăciunea simțurilor. De aceea, Domnul oprește adunarea ei, ca una ce e supusă mîncării viermilor și uneltirii furilor. Dar ne poruncește să ne sîrguim pentru bogăția celor înalte, de care puterea nimicitoare nu se

11. În fond, fericirea constă în a fi, prin calitatea de chip al lui Dumnezeu, o ființă niciodată terminată, ca una ce participă la infinitatea lui Dumnezeu. A găsi mereu ceva nou în tine, ca ființă în comunicare cu Dumnezeu, întreține o bucurie care e una cu fericirea. Dar numai în calitate de persoană care își dă seama conștient de această interminabilă noutate a sa, de această interminabilă cunoaștere și mereu nouă formă de comunicare cu alții, este omul fericit. Fericirea este un apanaj al persoanei. Animalul terminat ca formă de manifestare de la începutul existenței, deci strict finit, și inconștient, nu poate fi numit fericit. Fericirea implică interminabilul vieții spirituale proprii și conștiința de ea. Dumnezeu e fericit prin ființă (ἡ ὄντως μακαριότης),omul, prin participare, pentru că Dumnezeu e infinit prin ființă, iar omul, prin participare.

12. Frumusețea adevărată e totodată bunătate. O frumusețe fără bunătate e întunecată. Ea e o desfigurare a frumuseții originare, de bază.

13. Apa cea vie și săltătoare, dumnezeiască, spre viața veșnică, exprimă și ea noutatea mereu proaspătă, mereu tînără și netrecătoare a vieții omenești care și-a refăcut legătura cu infinitatea vieții dumnezeiești, ieșind din monotonia întunecată a patimilor de orizont îngust.

poate atinge. Iar prin vierme și fur, a arătat pe jefuitorul comorilor sufletului.

Cînd deci opune sărăcia, bogăției trebuie să învățăm numaidecît, prin asemănare, că sînt și două sărăcii : una vrednică de lepădat și una care ne fericește. Cel ce e sărac de neprihănire, sau de avuția cinstită a dreptății, sau de înțelepciune, sau de cuminţenie, sau se află sărac și lipsit de alt oarecare mărgăritar de mare preț, e nenorocit din pricina acestei sărăcii și nefericit din pricina lipsirii de cele prețioase.

Dar cel ce se sărăcește cu voia de cele cugetate ca rele și nu adună în vistieriile lui nimic din giuvaerurile diavolești, ci arde cu duhul și prin aceasta își adună sărăcia de păcate, este cel arătat de Cuvîntul ca aflîndu-se în sărăcia care fericește, al cărei rod este Împărăția cerurilor.

Dar să revenim iarăși la comoară și să nu ne oprim din lucrarea de descoperire a ei prin cuvîntul cercetător. «Fericiți, zice, cei săraci cu duhul». S-a spus în oarecare fel și în cele dinainte [14] și se va spune și acum iarăși, că sfîrșitul vieții întru virtute este asemănarea cu Dumnezeu. Dar nepătimirea și lipsa de pată scapă cu totul imitării oamenilor. Căci nu este cu putință vieții pătimitoare să se asemene cu firea neprimitoare de patimi [15]. Dacă deci singur Dumnezeu este fericit, cum Îl numește Apostolul (I Tim., 6, 15), iar părtășia oamenilor de fericire are loc prin asemănarea cu Dumnezeu, dar imitarea este cu neputință, atunci fericirea nu poate fi atinsă de viața omenească. Dar sînt unele din cele ale lui Dumnezeu, ce se fac cu putință de imitat de către cei ce voiesc.

Care sînt acestea ? Mie mi se pare că Cuvîntul a numit sărăcia duhului, smerita cugetare de bunăvoie. Iar ca pildă a acesteia Apostolul ne arată sărăcia lui Dumnezeu, zicînd : «Care, fiind bogat, a sărăcit pentru noi, ca noi să ne îmbogățim cu sărăcia Lui» (II Cor., 8, 9). Fiindcă deci, toate celelalte cîte se văd în jurul firii dumnezeiești întrec măsura firii omenești, dar smerenia Lui este înrudită și potrivită nouă celor ce umblăm pe jos și avem alcătuirea din pămînt și curgem spre pămînt, cînd imiți pe Dumnezeu potrivit firii, pe cît îți este cu putință, îmbraci tu însuți chipul Lui. Dar nimeni să nu creadă că dobîndirea virtuții smeritei cugetări se face fără osteneală și cu ușurință. Dimpotrivă, aceasta cere

14. În scrierile anterioare. De aci se vede că scrierea de față nu e dintre cele dintîi.

15. Prin aceasta nu se neagă firii omenești putința de a ajunge la nepătimire. Se afirmă numai că pe cînd firea dumnezeiască nu poate fi atinsă nicicînd de vreo patimă, cea omenească a putut și poate fi atinsă de patimi și poate ajunge sub stăpînirea lor. Numai prin harul dumnezeiesc poate ajunge în viața viitoare cu totul inaccesibilă patimilor. Căci numai Dumnezeu este prin Sine inaccesibil patimilor și, prin aceasta, cu totul liber prin Sine însuși. Prin aceasta se pune iarăși în evidență caracterul personal și desăvîrșit al lui Dumnezeu. Căci esențele inconștiente nu sînt nici pătimașe, nici nepătimașe, ca unele ce nu sînt libere.

mai mare osteneală decît se cere pentru orice altă virtute[16]. Pentru ce? Pentru că, dormind omul care a primit semințele cele bune, prinde rădăcină sămînța potrivnică de căpetenie a vrăjmașului vieții noastre, adică neghina mîndriei[17]. Căci prin cele prin care acela s-a prăbușit la pămînt, prin aceleași a tras împreună cu sine slăbănogul neam omenesc, în căderea cea de obște. Și nu este alt rău mai mare în firea noastră, ca cel al mîndriei.

Fiindcă deci patima înălțării s-a sădit aproape în fiecare dintre cei părtași de firea omenească, Domnul începe de aci «Fericirile», ca să smulgă mîndria ca pe un rău începător din deprinderile noastre, sfătuindu-ne să urmăm Celui ce S-a făcut sărac de bună voie, Care este cu adevărat fericit, pentru ca asemănîndu-ne cu El în ceea ce putem și pe cît putem[18], adică în sărăcia prin voia noastră liberă, să ne atragem și părtășia la fericire. Căci zice: «Aceasta să o cugetați întru voi, ca și Hristos, Care, fiind în chipul lui Dumnezeu, nu răpire a socotit să fie deopotrivă cu Dumnezeu, ci S-a golit pe Sine, chip de rob luînd» (Filip., 2, 5 urm.).

Ce poate fi mai sărac pentru Dumnezeu decît chipul de rob? Ce poate fi mai smerit pentru Împăratul celor ce sînt, decît să Se facă părtaș firii noastre celei sărace? Împăratul împăraților și Domnul domnilor îmbracă cu voia chipul robiei noastre. Judecătorul tuturor Se supune stăpînitorilor pămîntești. Domnul zidirii Se coboară în peșteră. Cel ce cuprinde totul în palmă nu află loc într-o ospătărie, ci e zvîrlit în grajdul dobitoacelor necuvîntătoare. Cel curat și nepătat Își însușește întinăciunea firii omenești[19] și străbătînd prin toată sărăcia noastră înaintează pînă la gustarea morții. Vedeți măsura sărăciei de bunăvoie? Viața gustă moartea. Judecătorul e dus la judecată. Domnul vieții celor ce sînt se supune hotărîrii unui judecător pămîntesc. Împăratul a toată puterea

16. Prin smerenia asumată Dumnezeu are în Sine ceva potrivit firii noastre (συμφυής). De aceea, în smerenie Îl putem imita fără să ne înstrăinăm de firea noastră, ci, dimpotrivă, actualizînd-o în ceea ce îi este propriu. Dumnezeu, acceptînd să fie smerit, Se apropie El însuși de noi, întrucît noi nu ne putem urca la înălțimea Lui. Dar Se coboară fără să piardă nimic din măreția Lui. Există o paradoxală măreție a smereniei. Așa cum Dumnezeu rămîne mare, făcîndu-ni-Se accesibil în smerenie, așa noi ne putem face mari, fără a urca la o înălțime ce nu ne e proprie. Avem putința unei măreții acasă la noi. Dar aceasta nu înseamnă că smerenia nu cere eforturi. Măreția ei cere un efort, dar un efort de coborîre, nu de înălțare; nu de coborîre în păcate, care se socotește mai degrabă înălțare. Dacă lui Dumnezeu smerenia îi este ușoară, nouă ne este grea. Totuși, deși cere eforturi grele, smerenia e ușurată pe de altă parte de conformitatea ei cu firea noastră. Ea e cea mai grea și cea mai ușoară. E ușoară cînd ne vedem nimicnicia reală; dar ne e greu să ne gîndim mereu la ea.

17. Mîndriei, uitarea de sine îi folosește mai mult decît orice patimă. Sîntem mîndri pentru că uităm de nimicnicia noastră, de firea noastră adevărată.

18. Pe Dumnezeu Cel întrupat Îl putem imita nu în minunile Sale, ci în smerenia Sa. Dar întrucît și aceasta cere un efort, ne poruncește să-L imităm în ceea ce putem.

19. Nu păcatul, ci urmările lui: afectele, adică foamea, setea, frica etc.

mai presus de lume nu respinge mîinile călăilor. Spre această pildă să tindă, zice, măsura smeritei tale cugetări.

Dar mie mi se pare că e bine să cercetăm și nebunia patimii mîndriei, pentru ca această fericire să ne fie ușor de dobîndit, întrucît și smerita cugetare se dobîndește cu multă ușurință și fără oboseală. Căci, precum cei mai pricepuți dintre doctori, scoțînd la iveală pricina bolii, biruiesc apoi ușor boala, așa și noi dînd pe față găunoșia celor ce se fălesc, ne facem ușor de străbătut calea smeritei cugetări. Cum s-ar putea deci dovedi deșertăciunea îngîmfării, altfel, decît arătîndu-se ce este firea ?

Căci cel ce privește la sine și nu la cele din jurul său nu va cădea ușor în această patimă. Ce este deci omul ? Voiești să-ți spun cel mai de laudă și mai de cinste dintre cuvinte ? Dar Însuși Cel ce împodobește cele ale noastre și întocmește în chipul cel mai pompos firea noastră cea de bun neam spune că firea noastră este din lut ; și mărirea și strălucirea celui mîndru sînt rude cu tine. Iar de voiești să spui ceva despre nemijlocita pricină a nașterii tale, mai bine nu vorbi despre aceasta. Nu dezvălui, «nu descoperi, cum zice legea, rușinea tatălui și a mamei tale» (Lev., 18, 7). Nu vesti prin cuvînt cele vrednice de uitare și de adîncă tăcere. Apoi, nu roșești, tu, alcătuire de pămînt, tu care vei fi peste puțin timp praf, bășică de aer, care ai în tine o răsuflare de-o clipă, umplîndu-te de mîndrie și umflîndu-te de îngîmfare și lărgindu-ți mintea de un cuget deșert ? Nu vezi cele două margini ale vieții omului și cum începe și în ce sfîrșește ? Te mîndrești cu tinerețea și privești la floarea vîrstei și te încînți de frumusețea chipului, de forța mîinilor în lucrare, de picioarele sprintene la sărituri, de fluturarea șuvițelor de păr în vînt, de obrajii rotunji, de haina ta de purpură înflorită, de țesătura de mătase a veșmintelor tale împestrițate cu chipuri de războinici și de animale, sau cu cine știe ce istorii ? Sau poate te uiți cu atenție la sandalele tale ce scînteiază în negreața lor și bucură privirea cu cusătura liniilor lor ? Te uiți la acestea, dar nu te uiți la tine ? Te voi arăta pe tine ca într-o oglindă, cine și cum ești.

N-ai văzut în mormintele de obște tainele firii noastre ? N-ai văzut grămezile de oase aruncate unele peste altele ? Căpățîni de trupuri goale, privind înspăimîntător și tulburător prin găurile golite ale ochilor ? N-ai văzut guri cu dinții descoperiți și alte mădulare aruncate la întîmplare ? De le-ai văzut acelea, te-ai văzut pe tine însuți. Unde sînt semnele florii de acum ? Unde, culoarea frumoasă a obrajilor ? Unde, floarea buzelor ? Unde, frumusețea strălucitoare a ochilor luminînd sub streașina sprincenelor ? Unde, nasul drept așezat în mijlocul frumuseții obrajilor ? Unde, pletele curgînd pe grumaz ? Unde, șuvițele flutură-

toare ? Unde, mîinile ce întind arcurile ? Unde, picioarele ce călăresc ? Porfira ? Visonul ? Hlamida ? Brîul ? Sandalele ? Calul ? Alergarea ? Nechezatul ? Toate, prin care sporește acum îngîmfarea ta ?

Spune-mi, unde sînt acestea, acelea pentru care te înalți și te socotești acum lucru mare ? Unde sînt nălucirile acestea din somn ? Oare există vre-o umbră mai subțire, ce scapă oricărei atingeri, ca visul tinereții care se arată o clipă și trece îndată ?

Acestea le spun celor tineri, lipsiți de înțelepciune din pricina nedeplinătății vîrstei. Dar ce ar spune cineva despre cei statorniciți în vîrsta înaintată, dar nestatornici în purtările lor, care cresc încă în boala mîndriei și care dau acestei boli numele de înțelepciune în viață ?

Iar posturile de conducere și stăpînirea peste alții, legată de acestea, se fac cel mai mult prilejuri de mîndrie. Căci sau pătimesc de mîndrie din pricina conducerii ce o au, sau ea îi mînă spre posturi de conducere, sau vorbirile despre conducerea avută, chiar dacă nu o mai au, înviorează adeseori boala aceasta. Și ce cuvînt are atîta putere ca să pătrundă în auzul lor, ca cel umplut de laudele lingușitorilor ? Cine va convinge pe cei stăpîniți de ea, că nu se deosebesc întru nimic de cei ce apar pe scenă în mare pompă ? De fapt, în aceia, chiar dacă și-au pus o mască aleasă și s-au îmbrăcat într-o haină aurită și sînt duși cu pompă într-o trăsură, nu se ivește din pricina acestora nici-o boală a mîndriei, ci cugetarea ce au avut-o înainte de arătarea pe scenă o păstrează prin deprindere în suflet și pe scenă, iar după aceea nu se întristează că se coboară din trăsură și leapădă masca. Dar cei ce, din pricina postului de conducere, sînt purtați cu pompă pe scena vieții, uitînd și de ceea ce au fost cu puțin înainte, și de ceea ce vor fi puțin după aceea, asemenea unor bășici umflate de suflarea aerului, se umflă de vorbele mari ale lingușitorului și luîndu-și chipul unor măști străine își schimbă privirea naturală a feței într-una nezîmbitoare și înfricoșătoare și-și întocmesc o voce aspră, prefăcînd-o într-una sălbatică spre sperierea celor ce o aud. Ei nu mai rămîn în granițele omenești, ci se socotesc ca unii ce și-au însușit puterea și stăpînirea dumnezeiască. Căci își închipuie că sînt stăpîni peste viață și moarte, pentru că unora din cei judecați de ei le dau sentința spre viață, iar pe alții îi osîndesc la moarte ; și nu văd nici măcar aceasta : cine este cu adevărat stăpînul vieții omenești, care hotărăște și începutul existenței și sfîrșitul ei, măcar că le-ar fi de-ajuns ca să le strîngă umflarea faptul că văd pe mulți dintre cei ce stăpînesc pe scena puterii lumești răpiți din tronuri și duși la morminte, unde tînguirea a luat locul glasurilor lăudătorilor.

Cum e deci stăpînul vieții străine cel ce nu e stăpîn nici pe viața sa ? Deci și acesta, dacă e sărac cu duhul, privind pe Cel ce S-a sărăcit de bună voie pentru noi și avînd în față soarta comună a firii, nu va disprețui pe cei de o fire cu el, din pricina înșelătoarei încîntări de stăpînire, ci se va socoti fericit să dobîndească Împărăția cerurilor în schimbul trecătoarei smerite-cugetări.

Dar nu respinge, frate, nici celălalt înțeles al sărăciei, care se face pricină a bogăției din cer. «Vinde, zice, toate avuțiile tale și le dă săracilor și, venind, urmează-Mi Mie și vei avea comoară în ceruri» (Mt., 19, 21). De fapt, această sărăcie nu mi se pare să fie protivnică sărăciei socotite fericite. «Iată, toate cîte le-am avut, lăsîndu-le, am urmat Ție», zice ucenicul către Stăpînul. «Ce vom avea deci ?» (Mt., 19, 23). Și care e răspunsul ? «Fericiți cei săraci cu duhul, că a acelora este Împărăția cerurilor».

Voiești să știi cine e cel sărac cu duhul ? Cel ce a dat bogăția trupească în schimbul bogăției sufletului, cel ce s-a sărăcit pentru duh, cel ce s-a scuturat ca de o povară de bogăția pămîntească, încît ajuns ușor și aerian, e răpit la cele de sus [20], cum zice Apostolul, «călătorind împreună cu Domnul, în nor» (I Tes., 4, 16).

Greu lucru e aurul, grea, orice materie căutată pentru îmbogățire [21]. Iar virtutea e un lucru ușor ce tinde în sus. Iar ceea ce e greu și ceea ce e ușor își sînt protivnice. Deci e cu neputință să se facă cineva ușor, dacă și-a lipit de sine greutatea materiei. Dacă deci trebuie să ne înălțăm la cele de sus, să ne sărăcim de cele ce ne trag în jos, ca să ajungem în cele de sus. Iar în ce chip putem face aceasta, ne spune psalmul : «A risipit, a dat săracilor, dreptatea lui rămîne în veacul veacului» (Ps., 111, 9). Cel ce e în părtășie (în comuniune) cu săracul se așează pe sine în partea Celui ce S-a făcut sărac pentru noi [22]. S-a făcut sărac Domnul, nu-ți fie nici ție frică de sărăcie. Dar Cel ce S-a făcut sărac pentru noi împărățește peste toată zidirea. Drept aceea, de te faci sărac împreună

20. Cine nu mai ține la nimic din cele pămîntești cugetă numai la cele de sus. E înălțat cu mintea la ele, nu-l mai trage trupul în jos.

21. Cele materiale primesc un înțeles spiritual. Sînt grele pentru suflet, trag sufletul în jos. Nu rămîn fără o influență asupra sufletului.

22. Nu ajunge simpla aruncare de la noi a celor materiale, ci trebuie să adăugăm la lepădarea de ele, împărțirea lor săracilor. În acest caz nu iubim numai pe Dumnezeu, ci și pe oameni, ajutînd pe cei săraci, pe cei ce au nevoie de ajutorul nostru. Atunci ne facem săraci pentru ei, cum S-a făcut și Fiul lui Dumnezeu sărac pentru noi. Prin săraci comunicăm cu Hristos, Care e și El sărac de bunurile pămîntești. În fața subțiată, suptă, sensibilizată, străvezie, a săracului, atent la noi, strigînd după atenția noastră, sublimiind importanța legăturii omului cu semenii săi, silindu-ne să descoperim valoarea omului, se străvede Dumnezeu. Cine e prieten cu săracul e prieten cu Dumnezeu. Lîngă sărac se simte învăluit Dumnezeu, Care Se smerește El însuși prin sărac. Fericiți cei ce se sărăcesc pentru săraci, că au descoperit bogăția Împărăției lui Dumnezeu.

cu Cel ce S-a făcut sărac, vei şi împărăţi împreună cu Cel ce împărăteşte [23]. Căci «fericiţi cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăţia cerurilor», de care fie să ne învrednicim şi noi în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul II

Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul.

Cei ce urcă pe o scară oarecare, spre cele mai înalte, cînd păşesc pe prima treaptă, prin ea sînt ridicaţi spre cea aşezată deasupra şi iarăşi, a doua duce pe cel ce urcă la a treia şi aceasta, la cea următoare şi aceasta, la cea de după ea [24]. Şi astfel, cel ce urcă de la treapta în care este, înălţîndu-se mereu spre ceea ce e deasupra, ajunge la cel mai înalt vîrf al urcuşului.

La ce mă gîndesc pornind de aci ? Mie mi se pare că înşirarea «Fericirilor» are chipul unor trepte ; ea arată prin cuvinte cum se uşurează urcuşul, trecîndu-se de la una la alta. Pentru că cel ce a ajuns cu înţelegerea la prima fericire, printr-o desfăşurare de la sine a înţelesurilor, o aşteaptă pe cea de după aceea, chiar dacă cuvîntul pare să mire la prima vedere. Căci cel ce aude va zice poate că nu e cu putinţă să ajungă, ca printr-o trecere de la o treaptă la alta, la moştenirea pămîntului, după dobîndirea Împărăţiei cerurilor ; ci dacă cuvîntul trebuie să ţină seama de firea lucrurilor, ar fi fost mai potrivit ca pămîntul să fi fost pus înaintea cerului, dat fiind că urcuşul nostru se face de la primul la al doilea. Dar dacă ne-am lăsa înaripaţi de cuvînt şi ne-am ridica dincolo de spatele bolţii cereşti, am afla acolo pămîntul cel mai presus de ceruri, rînduit spre moştenire celor ce au vieţuit întru virtute. Astfel nu se mai arată că e o greşeală în înşirarea «Fericirilor», care aşază între făgăduinţele lui Dumnezeu întîi cerurile şi apoi pămîntul.

Căci tot ce e văzut, prin faptul că e supus simţurilor trupeşti, e înrudit cu cel ce vede. De aceea, chiar dacă pare să fie înalt după aşezarea în spaţiu, este dedesubtul firii înţelegătoare [25], la care nu poate ajunge

23. Nu te mai stăpînesc cele materiale, nu te mai stăpînesc grijile trupului. Eşti împărat peste ele, eşti împărat peste tine, eşti liber. Dar puterea libertăţii nu o ai decît stînd în legătură cu Cel stăpîn peste toate şi liber de toate, ca izvorul tuturor, ca izvorul nesfîrşit al stăpînirii şi al libertăţii, de care îţi face parte şi ţie.

24. Se pare că aci avem ideea de «Scară» a virtuţilor, care a devenit apoi atît de folosită în spiritualitatea răsăriteană. În scară, sfîntul Grigorie concretizează şi mai mult ideea «epectazelor», a urcării necontenite a sufletului de la o treaptă atinsă la alta, a cărei vedere o deschide treapta atinsă.

25. Dedesubtul lumii cereşti a îngerilor şi a lui Dumnezeu.

cugetarea dacă nu a trecut mai înainte prin cele cunoscute prin simţuri. Iar faptul că e numit pămînt planul aflător deasupra celor văzute, să nu te mire. Căci Cuvîntul coboară la smerenia auzului nostru, odată ce S-a coborît la noi tocmai pentru aceasta, dat fiind că noi nu eram în stare să ne înălţăm la El. Deci ne predă tainele dumnezeieşti prin cuvinte şi numiri cunoscute nouă, folosindu-se de vorbele care ţin de obişnuinţa vieţii omeneşti.

Astfel, în făgăduinţa dinainte de aceasta a numit fericirea negrăită din ceruri «Împărăţie». Oare prin acest cuvînt a înfăţişat ceva ce cuprinde împărăţia de jos: coroane scînteind de strălucirea pietrelor, veşminte înflorite ce desfată cu lumina lor ochii delicaţi, pridvoare şi perdele, tronuri înalte, gărzi înarmate aşezate în rînduri de jur împrejur şi toate celelalte cîte se desfăşoară pe această scenă a vieţii şi le cîntă cei ce umflă prin aceasta şi mai mult mărirea stăpînirii? Fără îndoială că nu. Ci fiindcă numirea de împărăţie e ceva mare şi mai presus de toate cele rîvnite între oameni în viaţă, de aceea s-a folosit de această numire pentru a da de înţeles prin ea bunătăţile cele mai presus de toate. Căci dacă ar fi fost ceva mai sus între oameni decît împărăţia, ar fi înaripat sufletul auzitorului prin numirea aceluia spre dorirea negrăitei fericiri. Pentru că nu e cu putinţă a se descoperi oamenilor, prin numirile lor proprii, acele bunătăţi care sînt mai presus de simţurile şi de cunoştinţa omenească. «Căci nici ochiul, zice, nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit» (I Cor., 2, 9). Dar pentru ca fericirea nădăjduită să nu rămînă în afară de orice presupunere, ni se dă să auzim despre cele negrăite atît cît putem să cuprindem după smerenia firii noastre. Deci numirea pămîntului după cea a cerurilor să nu-ţi atragă iarăşi cugetarea la pămîntul de jos, ci dacă te-ai înălţat cu Cuvîntul prin «Fericirea» dinainte şi ai dobîndit nădejdea cerului, cugetă la acel pămînt care nu e o moştenire a tuturor, ci numai a celor ce prin blîndeţea vieţii se socotesc vrednici de făgăduinţa lui.

Aceasta mi se pare că a înţeles-o, prin descoperirea Duhului de mai înainte, şi marele David, care a fost mărturisit de către dumnezeiasca Scriptură, mai blînd şi mai răbdător decît toţi care au trăit această viaţă şi a avut prin credinţă ceea ce nădăjduia, zicînd: «Cred că voi vedea bunătăţile Domnului în pămîntul celor vii» (Ps. 26, 19). Căci nu socotesc că proorocul a numit pămînt al celor vii pămîntul acesta din care odrăslesc toate cele muritoare şi care desface în ţărîna sa tot ce creşte din ea; ci a cunoscut pămîntul celor vii, în care nu a intrat moartea, în care nu e cale umblată de păcătoşi, sau care n-a primit în el urmă de răutate, pe care nu l-a brăzdat cu plugul vicleniei cel ce seamănă neghină, care nu rodeşte spini şi mărăcini, ci în care se află apa odihnei şi

locul de verdeață [26] și izvorul împătrit împărțit [27] și via lucrată de Dumnezeul tuturor și toate celelalte cîte le auzim prin ghicituri de la învățătura de-Dumnezeu-insuflată.

Iar dacă înțelegem prin acest cuvînt pămîntul înalt, cugetat mai presus de ceruri, în care e așezată cetatea Împăratului, «despre care s-au grăit lucruri prea slăvite», cum zice Proorocul (Ps. 86, 2), nu mai socotim ciudată ordinea înșirării «Fericirilor». Altfel n-ar fi acesta pămîntul binecuvîntat al împlinirii nădejdilor celor ce se vor răpi, cum zice Apostolul, în nori, întru întîmpinarea Domnului în aer și vor fi astfel pururea împreună cu Domnul (I Tes., 4, 16). Și ce trebuință ar avea de pămîntul de jos cei a căror viață este înălțată în nădejdi? «Căci ne vom răpi în nori întru întîmpinarea Domnului în aer și așa, pururea cu Domnul vom fi».

Dar să vedem ce virtute încununează moștenirea acelui pămînt? Căci zice: «Fericiți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul». Ce este blîndețea? Și ce fel de blîndețe fericește Cuvîntul? Căci nu mi se pare că trebuie să se socotească în chip egal virtuți toate cîte se săvîrșesc cu blîndețe, odată ce cuvîntul acesta înseamnă și o mișcare greoaie și zăbavnică. Pentru că, nici între alergători, cel blînd nu e mai bun decît cel ce se grăbește, nici cel zăbavnic în loviturile cu pumnul nu ia cununa celui cu care se luptă. De aceea, dacă alergăm spre cununa chemării de sus, Pavel ne sfătuiește să ne sporim iuțeala, zicînd: «Așa să alergați, ca să apucați» (I Cor., 9, 24). Pentru că și el se mișca mereu mai iute spre cele dinainte, uitînd de cele dinapoi (Filip., 3, 13); și lovind cu pumnul, se mișca cu repeziciune; căci străvedea atacurile vrăjmașe. Și stînd tare pe picioare și avînd mîinile înarmate, nu lovea cu arma din mînă în deșert și în ceva fără conținut, ci atingea părțile ușor de străpuns ale celui ce se lupta cu el, îndreptînd loviturile, împotriva trupului său însuși [28].

Voiești să cunoști meșteșugul în lupta lui Pavel? Privește rănile pricinuite vrăjmașului, privește înțepăturile produse protivnicului, privește împunsăturile făcute celui biruit; și fără îndoială cunoști pe protivnic, pe cel ce-l războiește prin trup, lovindu-l cu pumnii și zgîriindu-l cu unghiile înfrîngerii, pe cel ale cărui mădulare le omoară cu foamea, cu setea, cu frigul, cu golătatea, căruia îi întipărește înțepăturile Dom-

26. Expresie din ectenia pentru morți.
27. Sînt cele patru rîuri din raiul de la început, în înțelesul celor patru virtuți capitale: înțelepciunea, cumpătarea, dreptatea, bărbăția.
28. Pavel luptă împotriva vrăjmașului care-l atacă în trupul său, rănindu-l pe acela chiar în acest trup al său. Vrăjmașul atacă sufletul lui Pavel, trezind pofte în trupul lui. Pavel slăbește pe vrăjmașul, lovindu-l în trupul său cu înfrînarea, cu osteneala, cu privegherea etc. Pavel omoară cu foamea mădularele trupului său, ca pe unele ce au devenit mădularele vrăjmașului.

nului, pe care îl biruieşte prin alergare, lăsîndu-l în urma sa, ca nu cumva protivnicul, luîndu-i-o înainte, să-i acopere cu umbra lui vederea [29].

Dacă deci Pavel e iute şi sprinten în luptă şi David îşi lărgeşte paşii alergînd după vrăjmaşi (Ps. 17, 17, urm.) şi Mirele în «Cîntare» se aseamănă cu căprioara în sprinteneală (Cînt. Cînt., 2, 9), sărind peste munţi şi săltînd peste dealuri, şi multe de felul acesta se pot spune, în care e mai preţuită iuţimea în mişcare, decît blîndeţea, cum porunceşte cuvîntul aci blîndeţea, ca pe o însuşire de laudă? Căci zice: «Fericiţi cei blînzi, că aceia vor moşteni pămîntul», fără îndoială pămîntul roditor al rodurilor bune, împodobit cu pomul vieţii, udat de izvoarele darurilor (harismelor), în care odrăsleşte via cea adevărată, al cărei îngrijitor auzim că este Tatăl Fiului (Mt., 20, 1, urm.).

Dar se vede că aci Cuvîntul ne învaţă cu înţelepciune că alunecarea spre păcat este uşoară şi firea se apleacă repede spre rău, aşa cum trupurile grele rămîn cu totul nemişcate spre cele de sus, dar, dacă scapă din vreun vîrf înalt pe un coborîş, sînt duse cu zgomot spre prăpastie, greutatea lor sporind iuţeala rostogolirii, cum nu se poate spune.

Fiindcă deci iuţeala în acestea este primejdioasă, e un lucru fericit ceea ce se socoteşte contrar ei. Iar aceasta este blîndeţea, sau deprinderea zăbavnică greu de mişcat în astfel de porniri ale firii. Căci, precum focul, avînd o fire pururea mişcătoare spre cele de sus, este nemişcat în direcţia contrară, la fel şi virtutea, mişcîndu-se cu iuţeală spre cele de sus şi neslăbind vreodată în iuţime, e greoaie în pornirea protivnică. Deci, fiindcă iuţimea noastră spre cele rele e prin fire mai mare, cu dreptate fericeşte pe cel liniştit şi zăbavnic în acestea. Căci liniştea în acestea e mărturie a mişcării spre cele de sus.

Dar e mai bine să lămurim cuvîntul chiar prin pilde din viaţă. Mişcarea hotărîrii fiecăruia este îndoită, pornind liber spre ceea ce doreşte, fie spre neprihănire, fie spre desfrînare. Iar ceea ce s-a spus despre un chip al virtuţii şi al păcatului, trebuie să se înţeleagă despre fiecare. Căci viaţa voită a firii omeneşti e desfăcută numaidecît în două porniri, fie în mînia ce se împotriveşte bunăvoinţei, fie în trufia ce se împotriveşte modestiei, fie în duşmănia ce se împotriveşte prieteniei iubitoare şi paşnice [30]. Fiindcă deci viaţa omenească e legată de materie, iar

29. În *Viaţa lui Moise*, sfîntul Grigorie spune că trebuie să mergem întotdeauna în urma lui Dumnezeu, nu înaintea Lui, ca să fim călăuziţi de El. Aci spune că trebuie să mergem înaintea celui rău ca să nu ne fie el îndrumător. S-ar putea deduce de aci că tîlcuirea la *Fericiri* e scrisă după *Viaţa lui Moise*, întrucît în acest loc completează o idee din *Viaţa lui Moise*.

30. Niciodată o pornire nu ajunge să desfiinţeze cu totul pe cea contrară, ci cea din urmă rămîne ca o potenţă deocamdată în frîu, sau sub genunchiul celei ce se actualizează. Dar îndată ce acest genunchi slăbeşte, pornirea contrară intră în acţiune. Există deci o încordare sau o luptă continuă în om. Dar pornirea bună nu

trebuințele materiei trezesc patimile, și fiecare patimă este iute și greu de stăpînit în pornirea ei spre împlinirea voii ei (căci materia este grea și pornită în jos), Domnul fericește nu pe cei ce viețuiesc în ei înșiși în afara patimilor (căci nu e cu putință a înfăptui în existență, în materie, o viață cu totul nematerială și fără patimi), ci pe cel ce se ridică pînă la hotarul virtuții cu putință de ajuns în viața în trup, căreia îi spune blîndețe, zicînd că ajunge blîndețea spre fericire.

Căci nu legiuiește firii omenești lipsa de patimi (nepătimirea). Pentru că nu e propriu legiuitorului drept să poruncească cele ce nu sînt cu putință firii. Aceasta ar fi ceva asemănător cu a muta cineva animalele din apă la o viață în aer, sau invers, pe cele ce viețuiesc în aer, în apă. Dar legea se cuvine să fie potrivită puterii proprii și naturale a celor cărora se dă. De aceea, fericirea cere cumpătarea și blîndețea, nu lipsa desăvîrșită de patimi. Cea din urmă este în afara firii, iar cea dintîi e o biruință a virtuții. Dacă deci fericirea ar cere nemișcarea oricărei dorințe (pofte), ea nu s-ar împărtăși vieții și binecuvîntarea făgăduită ar fi fără folos. Căci cine ar dobîndi-o, odată ce e înjugat cu trupul și cu sîngele? [31] Dar El nu spune că e vrednic de osîndă cel ce dorește vre-o întîlnire, ci cel ce-și însușește patima prin curvie. Căci ivirea vreunei astfel de mișcări e pricinuită adeseori, chiar fără voie, de slăbiciunea amestecată adeseori în fire. Dar a nu fi luat, ca un torent ce se rostogolește la vale, de pornirea patimii, ci a se împotrivi bărbătește acestei mișcări și a respinge patima prin gînduri e o faptă a virtuții.

Fericiți sînt deci cei ce nu se pornesc cu repeziciune spre mișcările pătimașe ale sufletului, ci se strîng în ei înșiși prin rațiune [32], și cei a căror rațiune, reținînd ca un frîu pornirile, nu lasă sufletul să fie dus la neorînduială. Cel mai mult poate vedea cineva în patima mîniei, cum e blîndețea vrednică de fericire. Căci precum un cuvînt, sau o faptă, sau o bănuială din cele urîte mișcă această boală și înfierbîntă sîngele din jurul inimii și stîrnește sufletul spre răzbunare, așa cum poveștile pre-

se pune în mișcare de la sine și deci atît de ușor ca cea rea. Ea trebuie ajutată prin rațiune, prin har și ajutată mai ales prin căință, cînd omul este credincios. (Menționăm că cuvîntul *dușmănie* românesc pare să fie de la grecescul δυσμένεια; iar *piedică* de la πεδάω).

31. În scrierile duhovnicești ulterioare, nepătimirea se prezintă ca o stare posibilă de atins, dar se pare că ele o înțeleg altfel decît sfîntul Grigorie. El nu cere încetarea oricărei satisfaceri a trebuințelor trupești, dar socotește că se poate cîștiga obișnuința satisfacerii lor, cu sentimentul unei simple necesități, depărtînd din ce în ce plăcerea din satisfacerea lor. Apoi, sfîntul Grigorie deosebește între ceea ce rămîne în marginile curăției și ceea ce se dezvoltă în patimă, precum se vede din rîndurile următoare. Deci și el socotește posibilă ferirea de patima propriu-zisă. Poți să dorești întîlnirea cu o persoană spre folosul spiritual al tău sau al ei, dar o poți dori și din patimă.

32. Rațiunea adevărată a noastră ține seama de rațiunea unitară a ființei noastre și nu lasă rațiunile parțiale să se destrame.

fac firea, prin vre-o băutură vrăjită, în chipuri de animale, la fel se poate vedea cîte un om prefăcut dintr-odată, din mînie, în porc, sau cîine, sau panteră, sau altă fiară de felul acesta [33]. Îi vezi ochii însîngerați, părul răscolit și tremurînd, glasul aspru, rostind vorbe mînioase, limba dezlănțuită de patimă nemaislujind gîndurilor lăuntrice, buzele strînse nemaiputînd rosti desluşit cuvintele, nici reține balele ce-i ies îmbelşugat din gură din pricina patimii, ci scuipînd grețos spuma odată cu cuvintele; aşa sînt mîinile, aşa picioarele, aşa, toată starea trupului, fiecare mădular întipărindu-se de patimă.

Dacă deci acesta este aşa, iar cel ce avînd în fața ochilor fericirea își alungă boala prin gînduri, printr-o privire aşezată, printr-un glas liniştit, tămăduindu-se ca un doctor pe sine, prin meşteşugul său, de urîțenia ieşirii din minți, oare nu vei zice și tu, opunîndu-l pe acesta, aceluia, că cel sălbatic este nenorocit şi vrednic de lepădat, iar cel blînd, care nu-şi lasă purtarea cuviincioasă atrasă de răutate, este fericit?

Iar că Cuvîntul priveşte mai ales la patima aceasta, se vede din faptul că legiuieşte blîndețea după smerita cugetare. Căci e vădit că una e legată de alta şi simțirea smeritei cugetări e ca o maică a deprinderii blîndeței. Pentru că dacă scoți din purtare îngîmfarea, patima mîniei nu mai are prilej să se ivească. Căci pricina acestei boli este ocărîrea și neonorarea. Dar simțirea neonorării nu-l atinge pe cel ce se deprinde pe sine cu smerita cugetare. Căci cel ce-şi are gîndul curățit de amăgirea omenească şi vede nimicnicia firii care i s-a sortit, din ce obîrşie își are alcătuirea şi la ce sfîrşit îl duce scurtimea de o clipă a acestei vieți, şi întinăciunea legată de trup și sărmana neputință a firii, care nu este în stare să se păstreze prin ea însăşi, dacă nu şi-ar împlini cele de nevoie prin mulțimea animalelor; cel ce vede, pe lîngă acestea, supărările şi jalea şi nenorocirile și chipurile de multe feluri ale bolilor, cărora e supusă viața omenească și de care nu e nimeni liber şi neîmpovărat; cel ce vede acestea întocmai aşa cum sînt, cu un ochi curat al sufletului, nu se supără uşor de lipsa cinstirilor. Dimpotrivă, va socoti amăgire cinstirea ce-i vine de la cineva pentru cine ştie ce lucru, odată ce nu se află în firea noastră ceva vrednic de cinstire, decît sufletul, a cărui cinstire nu-i vine de la cele ce le caută în lume. Căci a se făli cu bogăția, a se lăuda cu neamul, a căuta spre slavă, sau a se socoti că e mai presus de semenul său, lucruri pentru care oamenii îşi atrag cinstiri, — toate acestea nimicesc cinstea sufletului şi-i aduc osîndă. De aceea, nici un om cu judecată nu umblă să-şi păstreze curăția sufletului cu ceva de felul acesta. Iar a face aşa, nu înseamnă nimic altceva, decît a stărui în de-

33. Dacă sărăcia cu duhul e prezentată de sfîntul Grigorie ca opusă poftei sau, mai precis, lăcomiei, blîndețea e văzută ca opusă mîniei.

prinderea adîncă a smeritei cugetări, după a cărei dobîndire mînia nu va mai avea nici o intrare în suflet. Iar unde lipsește mînia, a biruit viața pașnică și liniștită care nu e altceva decît blîndețea, al cărei sfîrșit este fericirea și moștenirea pămîntului ceresc, în Hristos Iisus, Căruia se cuvine slava și stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul III

Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia.

Încă n-am pășit pe vîrful muntelui, ci ne aflăm încă la poalele înțelesurilor. Am trecut doar peste două coline, peste sărăcie și peste blîndoțea de deasupra acesteia, ridicați prin «Fericiri». După acestea Cuvîntul ne călăuzește spre cele mai înalte și ne arată în cele ce urmează, prin «Fericiri», a treia înălțime. Deci trebuie să alergăm numaidecît spre ea, lepădînd toată lenea și tot păcatul ce ne învăluie, cum zice Apostolul, ca ajunși ușori și sprinteni pe vîrf, să umblăm cu sufletul în lumina mai curată a adevărului.

Ce este deci ceea ce se spune: «Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia»? Va rîde, fără îndoială, cel ce privește la lume și va zice, bătîndu-și joc de Cuvîntul: Dacă sînt fericiți în viață cei chinuiți de toate nenorocirile, urmează că sînt nenorociți cei a căror viață e lipsită de supărări și de suferințe. Și numărînd diferitele feluri de nenorociri, își va spori rîsul, aducînd la vedere greutățile văduviei, nenorocirea stării de orfan, pagubele, sfărîmările de corăbii, căderea în prinsoare în timpul războiului, hotărîrile nedrepte de la judecătorii, exilurile, confiscările de bunuri, necinstirile, nenorocirea bolilor, ca orbirile și ciuntirile și tot felul de suferințe trupești și orice boală se întîmplă oamenilor în viața aceasta, fie că atinge trupul, fie sufletul, toate le va înșira pe nume, socotind că prin ele va dovedi vrednic de rîs cuvîntul care-i fericește pe cei ce plîng.

Dar noi, neluînd prea mult în seamă pe cei ce judecă cu micime de suflet și cu cuget coborît dumnezeieștile înțelesuri, vom încerca, pe cît ne este cu putință, să vedem bogăția ascunsă în adîncul celor spuse, ca și prin aceasta să se facă vădit cît de deosebită este înțelegerea trupească și pămîntească de cea înaltă și cerească.

Cel mai la îndemînă ne este să socotim fericit acel plîns, care se naște pentru greșeli și păcate, după învățătura lui Pavel despre întristare, care zice că nu este un singur fel de întristare, ci unul este lumesc, iar altul după Dumnezeu; și că roada întristării lumești este moartea, iar

cealaltă lucrează celor întristați mîntuire prin pocăință (II Cor., 7, 10). Cu adevărat, acest fel de pătimire a sufletului nu este fără fericire, cînd sufletul, ajuns la simțirea răului, își deplînge viața în păcat. Să luăm o pildă : în bolile trupești, cînd vre-o parte a trupului e căzută în înțepeneală din pricina vreunei boli, lipsa de durere a ei este un semn că bolnavul s-a apropiat de moarte ; dar dacă prin vreun meșteșug doftoricesc simțirea vieții a fost adusă iarăși în trup, atît bolnavul cît și cei ce se îngrijesc de tămăduirea lui se bucură, socotind venirea mădularelor la simțirea înțepăturilor ca un semn că bolnavul s-a întors spre viață. Tot așa, cum zice Apostolul, cînd unii, căzuți în nesimțire, se predau cu totul vieții în păcate, ajunși ca niște morți adevărați și cu totul nemișcați în viața cea întru virtute, nu mai au nici o simțire a ceea ce fac. Dar dacă Cuvîntul-Doctor, străpungîndu-i inima cu frica celor ce-l așteaptă, ca prin niște doftorii fierbinți și arzătoare (înțeleg prin ele amenințările înfricoșătoare ale judecății viitoare), adică înțepîndu-l și arzîndu-l pe cel omorît prin patimi de plăcere [34] cu frica gheenei, cu frica de focul cel nestins, sau de viermele cel fără de moarte [35], sau cu gîndul la scrîșnirea dinților, la tînguirea neîncetată, la întunericul cel mai dinafară și la cele asemenea acestora, ca și cu niște doftorii fierbinți și înțepătoare, îl aduce la simțirea vieții, în care se afla înainte, îl face fericit, prin faptul că-i sădește în suflet simțirea dureroasă.

Așa a făcut Pavel, care a biciuit cu cuvîntul pe cel ce se înfierbînta în patul tatălui său cîtă vreme acela a stăruit cu nesimțire în păcat, dar cînd doftoria bătăii l-a vindecat pe acela, încît a ajuns fericit prin plîns, a început să-l mîngîie, ca nu cumva acela să fie copleșit printr-o prea mare întristare (II Cor., 2, 7).

Să ne fie deci și acest înțeles al «Fericirii» de față de folos pentru viața întru virtute, dată fiind marea stăpînire a păcatului în ființa oamenilor și faptul că plînsul din pocăință s-a dovedit ca o doftorie a lui.

Dar mie mi se pare că Cuvîntul ne-a împărtășit ceva și mai adînc prin cele spuse, dîndu-ne, prin plînsul prelungit de care vorbește, un alt înțeles decît cel amintit. Căci dacă ar fi arătat numai căința pentru păcat, ar fi fost nimerit să-i fericească pe cei ce au plîns și nu pe cei ce plîng pururea, cum de pildă, în cazul bolii, fericim pe cei ce s-au tămăduit și nu pe cei ce se doftoricesc mereu. Căci prelungirea lucrării de vindecare arată totodată neîncetarea bolii [36].

34. Patimile (τὰ πάθη) au și în grecește — și prin împrumut și în românește — atît înțelesul de patimi sufletești cît și pe acela de boli. Ele duc sufletul la moarte, dacă nu sînt vindecate.

35. Expresie care arată că sfîntul Grigorie părăsise teoria apocatastazei, care apărea în unele scrieri din tinerețe.

36. Faptul că Domnul vorbește la prezent de cei ce plîng e dovada că e vorba de cei ce nu plîng numaidecît din căință, ci din dorul continuu după cer.

Dar și din alt motiv mi se pare că se cuvine să nu rămînem numai la înțelesul că Cuvîntul ar fi făgăduit fericirea celor ce plîng pentru păcat. Căci îi vom afla pe mulți avînd o viață de neosîndit și mărturisită de însuși glasul dumnezeiesc ca împodobită cu toată virtutea [37]. Căci, care e lăcomia lui Ioan? Care e închinarea la idoli a lui Ilie? Ce greșeală mică sau mare cunoaște istoria în viața acelora? Deci, ce vom zice? Oare îi socotește Cuvîntul în afara fericirii pe cei ce nu s-au îmbolnăvit la început și de aceea nu au ajuns la trebuința doftoriei acesteia, adică la plînsul din pocăință? Sau nu e o nebunie să fie socotiți aceștia lepădați de Dumnezeu, pentru că n-au păcătuit și deci nu s-au tămăduit de boală prin plîns? Sau n-ar fi un lucru mai bun a păcătui, decît a viețui fără de păcat, dacă numai pe cei ce se pocăiesc îi așteaptă harul Duhului? Căci zice: «Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia». Deci, urmînd pe cît este cu putință, precum zice Avacum, Celui ce ne urcă la cele înalte, să cercetăm iarăși înțelesul ascuns în cele spuse, ca să aflăm cărui plîns i se îmbie mîngîierea.

Să privim deci în viața omenească, pentru a vedea mai întîi ce este plînsul și din ce motive se naște. E vădit tuturor că plînsul este o stare tristă a sufletului, pricinuită de lipsa celor dorite și care nu se naște în cei ce viețuiesc în veselie. De pildă, e fericit cineva în viață cînd toate lucrurile îi merg ca pe sfoară spre plăcerea lui, cînd se veselește cu soția, se bucură de copii, e întărit de ajutorul fraților, e lăudat în adunarea obștească, e cinstit de stăpînitori, temut de dușmani, nedisprețuit de supuși, plăcut prietenilor, împodobit cu bogăție, se desfată de dulceața trupului, e nesupărat și tare cu trupul, avînd toate cîte se socotesc de cinste în lumea aceasta. Unul ca acesta se bucură întru veselie de toate cele din viața aceasta.

Dar dacă se ivește vre-o schimbare în această bunăstare a vieții lui, fie vre-o despărțire de cei dragi, fie vre-o pagubă în venituri, fie vre-o știrbire a sănătății sufletului, pricinuită de vre-o oarecare întîmplare, atunci, lipsindu-se de ceva din ceea ce îl veselea, se naște în el o stare de suflet protivnică, pe care o numim plîns.

Deci este adevărat cuvîntul spus mai înainte, că plînsul este o simțire dureroasă a lipsirii de cele ce ne veselesc [38]. Dar dacă am înțeles

37. De aci se vede că afirmarea de mai înainte a sfîntului Grigorie, că nu poate ajunge omul la nepătimire, nu se înțelege ca neputința vreunui om de a ajunge să nu mai păcătuiască, ci numai de neputința de a nu simți durerea, sau chiar o anumită plăcere pentru satisfacerea trebuințelor strict necesare ale trupului.

38. Plînsul se naște din sentimentul că ne lipsește ceva ce ne împlinește. Cel ce plînge pentru păcate plînge pentru că a deviat de la drumul drept al împlinirii sale. Cel ce plînge continuu, plînge pentru că nu e în toată infinitatea lui Dumnezeu. În plîns se manifestă setea omului după împlinirea noastră în infinitul personal, sau în Dumnezeu. Dar e și un plîns al întîlnirii cu cel iubit, cu indefinitul persoanei lui. Însă și în acesta se manifestă simțămîntul omului că nu e împlinit prin el însuși.

plînsul omenesc, cele ce ni s-au arătat să ne fie călăuză în cele ce nu le cunoaştem ca să ni se facă vădit ce este plînsul socotit fericit, căruia îi urmează mîngîierea. Căci dacă plînsul acesta ar fi pricinuit de lipsirea bunătăţilor trebuincioase aici, n-ar plînge cineva pentru ceea ce nu cunoaşte [39]. Deci se cuvine să cunoaştem întîi ce este binele cu adevărat, ca apoi să înţelegem firea omenească [40]. Pentru că, numai dorind acest bine adevărat, vom izbuti să dobîndim plînsul cel pe care-l fericeşte Domnul.

Să luăm o pildă : dintre cei ce vieţuiesc în întuneric, cel ce s-a născut în întuneric şi cel ce e închis în el din vreo întîmplare nefericită, după ce s-a obişnuit cu bucuria din lumina de afară, nu sînt atinşi la fel de această nenorocire. Căci cel din urmă, ştiind de ce a fost lipsit, socoteşte grea păgubirea de lumină, iar cel dintîi, necunoscînd bucuria de lumină pentru că a crescut în întuneric, petrece neîntristat în el, socotind că n-a căzut din nici una din bunătăţi. De aceea, pe cel din urmă dorinţa luminii îl îndeamnă la toată străduinţa şi născocirea ca să vadă iarăşi lumina de care s-a lipsit din nefericita întîmplare, pe cînd cel dintîi îmbătrîneşte vieţuind în întuneric, deoarece n-a cunoscut ceva mai bun, socotind starea de faţă ca un bine. Acelaşi înţeles se află şi în cuvîntul de faţă : cel ce a izbutit să vadă cu adevărat binele, dar pe urmă a cunoscut sărăcia firii omeneşti, va simţi o nenorocire în suflet să nu fie în binele acela şi-şi va face din viaţa de aici o viaţă de plîns. Deci nu plînsul socotesc că-l laudă Cuvîntul, ci cunoştinţa binelui, căreia îi urmează pătimirea întristării pentru motivul că nu mai are în viaţa de faţă ceea ce doreşte.

Desigur, plînsul poate căpăta şi un sens desfigurat : sensul unui plîns pentru că îmi lipsesc unele lucruri materiale, un plîns de «ciudă», pentru că am fost jigniţi. Acest plîns e produs de considerarea a ceea ce nu e esenţial ca esenţial pentru împlinirea noastră. Plînsul veşnic se hrăneşte din lipsirea noastră de Dumnezeu ca împlinire adevărată, dar fără conştiinţă că Dumnezeu este ceea ce ne lipseşte cu adevărat. E plînsul celui din iad. Acesta simte chinul, dar nu ştie ce i-l cauzează.

39. Plînsul pe care-l fericeşte Domnul nu e plînsul pentru lipsirea de cele trebuitoare în viaţa de aici. Căci acesta nu e socotit de nimenea ca un plîns fericit. Deci plînsul acesta e pentru lipsirea de bunătăţile ce nu le cunoaştem, deoarece nu aparţin vieţii pămînteşti. Omul plînge chiar cînd are cele de trebuinţă pentru viaţa de aici. Şi aceasta e o dovadă că el nu se simte împlinit prin acestea. El caută pe Dumnezeu, sau persoana infinită şi comuniunea cu ea. În plînsul cel bun e o sete de comuniunea cu Persoana infinită a omului, o sete după infinitatea iubirii personale.

40. Plînsul pe care-l fericeşte Domnul e plînsul pentru lipsirea de bine. Acesta e acel necunoscut de care s-a vorbit în rîndurile de mai sus. Propriu-zis, omul plînge cînd e lipsit de bine, cînd nu se simte bine, pentru că se simte rău. Aceasta înseamnă că ţine de firea omului să se simtă bine. Deci ca să înţelegem ce este firea omenească, trebuie să înţelegem întîi ce este binele. El este iubirea altei persoane faţă de noi ; în ultima instanţă, a Persoanei Infinite.

Deci urmează să cercetăm ce este aceea de care nu e luminată peștera aceasta întunecată a firii omenești, în viața de față [41]. Sau, poate, privește dorința noastră spre ceva ce nu se poate grăi și înțelege? Dar de unde e în noi gîndul să cercetăm firea a ceea ce dorim? Înțelesul cărui nume și cuvînt ne poate da o cunoștință cuvenită a luminii mai presus de toate? Cum voi numi pe Cel ce nu poate fi văzut? Cum voi înțelege pe Cel fără mărime, fără cîtime, fără calitate, fără formă? Pe Cel ce nu poate fi găsit nici în spațiu, nici în timp? Pe Cel ce întrece orice mîngîiere, orice închipuire care hotărnicește [42]? Pe Cel care dă viață și subzistență tuturor celor cugetate ca bune [43]; pe Cel în legătură cu Care se cugetă tot înțelesul și numele înalt: dumnezeirea, împărăția, puterea, veșnicia, nestricăciunea, bucuria și veselia și tot ce se cugetă și se grăiește cu înțeles înalt [44]? Cum deci și prin ce cugetări este cu putință să vină sub vederea noastră acest bine, care se vede și nu se vede: [45] Cel care dăruiește tuturor celor ce sînt existența, dar El însuși există pururea și nu are trebuință să vină la existență [46]?

41. Această temă a peșterii e luată de la Platon, dar fără aplicarea ei în legătură cu preexistența sufletului, ci numai ca urmare a căderii din rai, sau din dorința sufletului după Dumnezeu Cel nemărginit.

42. Dumnezeu întrece chiar posibilitățile imaginației, care întrece marginile celor ce le cunoaștem. Căci și produsele acesteia iau un chip, deci se definesc.

43. Cele rele nu sînt opera lui Dumnezeu. Răul nu are propriu-zis nici un «ipostas», sau o subzistență în el însuși. El e grefat pe un «ipostas», sau pe o «substanță» străină, care ca atare e bună și e creată de Dumnezeu.

44. Cuvintele și înțelesurile cugetate la gradul superlativ se referă toate la Dumnezeu. Dar întrucît tot ce este cugetat în oarecare măsură ca bun există prin împărtășirea la ceea ce e bun, în înțelesul superlativ, toate înțelesurile și cuvintele cu sens bun își au măcar în mod indirect originea în Dumnezeu, sau se referă măcar în mod indirect la El. Iar întrucît cuvintele și înțelesurile negative nu pot exista decît presupunînd pe cele pozitive, al căror înțeles îl neagă, sau îl alterează, nici acestea n-ar putea exista dacă n-ar fi Dumnezeu. Diavolul își are și el existența de la Dumnezeu, deși a strîmbat-o prin voia lui. Toată vorbirea are ca temei al existenței ei pe Dumnezeu și e îndreptată spre creaturile conștiente, care o pot folosi însă și în mod strîmb. Dumnezeu însuși, sau mai precis Fiul, prin Care a fost creată lumea, după rațiunile Lui, susținute de ființa Lui, e de așa fel că El trebuie exprimat prin cuvînt, deși e mai presus de toate cuvintele noastre, care exprimă înțelesurile lucrurilor create. Ca să ne apropiem mai mult de înțelegerea Lui, pe de o parte trebuie să folosim cuvintele referitoare la lumea creată de Cuvîntul după rațiunile Lui, pe de alta, să le depășim, negîndu-le, întrucît El, ca necreat, nu poate fi cuprins în cuvintele ce se potrivesc lumii create. El e originea mai presus de cuvinte a cuvintelor, El e Cuvîntul cuvintelor și cuvîntat de noi, mai bine-zis «binecuvîntat», dar în același timp e dincolo de ele. «Cuvinte, dă-mi cuvînt», se spune într-un tropar din Vinerea Mare. El ne dă continuu cuvinte, ne provoacă să vorbim, prin răspunderea sădită în noi, ni Se face continuu cunoscut ca fiind Cuvînt al cuvintelor și de cuvîntat, dar în același timp ca subiect al lor, și mai ales ca primul subiect, ca subiectul necreat, mai presus de cuvinte, dar pricinuitor de cuvinte.

45. Se vede în toate lucrurile lumii, se vede în noi și, în același timp, nu se vede în El însuși.

46. Aceasta e radicala deosebire între existența noastră și a Lui: existența noastră e dăruită de El, dar El însuși există pururea și nu are nevoie să vină la existență. Existența Lui e atît de deplină, că nu arată că ar fi avut și ar avea nevoie de altcineva ca să fie. Tocmai de aceea, grăind despre creaturi, implicăm pe de

Dar pentru ca cuvîntul să nu se obosească întinzîndu-se la cele necuprinse de el, dat fiind că acest bine nu poate veni la înțelegere, fiind dintre cele mai presus de înțelegere prin fire, să ne oprim din străduința aceasta, cîștigînd din aceste cercetări numai atîta, că, prin faptul de a nu vedea pe Cel căutat, ne-am alcătuit o oarecare închipuire a mărimii celor căutate [47]. Cu cît credem deci că binele este prin fire mai înalt decît cunoștința noastră, cu atît întindem mai mult plînsul în noi (în conștiința) că binele de care sîntem despărțiți este de așa fel și așa de mare, încît nu putem cuprinde nici măcar cunoștința lui [48].

Dar noi oamenii am fost odată părtași de acest Bine, care întrece orice putere de cuprindere. Și acel Bine era în firea noastră atît de mult mai presus de orice înțelegere, că acel omenesc părea să fie altul, odată ce era format după chipul prototipului (modelului) în asemănarea cea mai deplină cu El [49].

Căci cele ce le cugetăm acum, prin presupuneri, despre Acela, toate acestea erau și legate de om (περὶ τὸν ἄνθρωπον), prin nestricăciunea și fericirea lui: avea stăpînirea de sine și nesupunerea sub vre-o stă-

o parte grăirea despre El, Care le-a dat existența, pe de alta, nu putem reda prin cuvintele despre modul existenței lor modul existenței Lui. Întrucît orice existență e redată de cel ce o cugetă prin cuvinte, trebuie să vorbim și despre El; dar întrucît cuvintele noastre se referă direct la cele create de El, nu la El însuși, prin ele Îl redăm pe El numai indirect, dar adeseori destul de conștient. El e deasupra lor, dar și originea lor.

47. Ideea aceasta e expusă și în *Viața lui Moise* (cu ocazia intrării în întunericul de pe Sinai). Deși nu putem ajunge la cuprinderea Celui necuprins, chiar prin cîștigarea acestei conștiințe care poate crește prin noi la noi înaintări spirituale, am cîștigat totuși și ceva pozitiv: ne dăm seama de mărimea infinită, de necuprins, a lui Dumnezeu. În rezultatul negativ al efortului de a-L cuprinde, se cuprinde totodată un rezultat pozitiv. Întunericul e luminos.

48. Este de reținut această explicare a plînsului neîncetat din conștiința neputinței cuprinderii Celui dorit, despre Care pe de altă parte știm cît este de mare. Necunoașterea nu e o ignoranță care ne scufundă în nepăsare, ci e imprimată de o mare simțire a unui dor neîmplinit, a unei prezențe de dimensiuni infinite. Cu cît știm mai mult de mărimea Binelui pe care nu-L putem cuprinde, cu atît dorul de El e mai mare, simțind în ființa noastră lipsa cuprinderii Lui, ca o stare de neîmplinire. Sînt împletite aci o mulțime de paradoxuri. Firea noastră e făcută nu numai pentru bine în general, ci pentru Binele nesfîrșit. Pe de altă parte pe Acesta nu-L putem încăpea niciodată, dar Îl simțim pînă la intensitatea plînsului, în ființa noastră. În acest plîns trăim în noi o prezență neprezentă a Binelui nesfîrșit. În alte proporții, e o trăire ce o au și cei ce se iubesc. Îl ai pe cel iubit și niciodată nu-l ai deplin, deși el vrea să ți se dăruiască întreg. Aceasta ar duce la confuzia, deci la dispariția iubirii. Cel dorit e persoană, căci dacă ar fi obiect, l-ai înghiți în tine integral, sau te-ai pierde tu în el. Cel căutat pînă la lacrimi nu poate fi decît persoană, căci numai ea te încălzește, și poate fi mereu dorită, nepútînd fi înghițită. Căutarea cu lacrimi a Binelui negrăit de către firea noastră arată implicarea legăturii noastre cu Persoana infinit de bună.

49. Aci se explică de ce dorul după unirea cu Binele nesfîrșit ține de firea omenească și deci și plînsul după această unire: pentru că în unirea aceasta cu El a fost creată firea noastră la început. Dorind această unire cu simțirea intensă care merge pînă la plîns, omul dorește integritatea firii sale însăși, legată de integritatea unirii cu Dumnezeu. De aceasta e legată fericirea sa.

pînire, neîntristarea și negrija vieții și petrecerea în cele dumnezeiești; avea în înțelegerea dezvăluită și curată de orice acoperămînt privirea ațintită spre bine.

Căci toate acestea ni le dă să înțelegem Scriptura în cele spuse despre facerea lumii, prin puține cuvinte, anume că omul a fost plăsmuit (πεπλάσθη) după chipul lui Dumnezeu și trăia în rai și se desfăta de pomii sădiți acolo. Pentru că rodul acelor pomi era viața și cunoștința și cele asemenea. Iar dacă acestea erau în noi, cum nu va suspina ca un nenorocit cel ce-și compară ticăloșia de acum cu fericirea de atunci? Căci cel înalt a fost coborît; cel făcut după chipul Celui ceresc s-a făcut după chipul pămîntului; cel rînduit să împărățească a fost robit; cel zidit spre nemurire a fost desfăcut de moarte; cel ce petrecea în desfătarea raiului a fost strămutat în acest loc al bolilor și al durerilor; cel înzestrat cu nepătimirea și-a însușit în locul aceleia viața pătimașă și întinată; cel nestăpînit de nimic și stăpîn pe sine e stăpînit acum astfel și de atîtea rele că nu e ușor nici măcar să numărăm pe tiranii noștri. Căci fiecare dintre patimile din noi se face un despot al celui robit și, cucerind precum un tiran cetatea sufletului, chinuiește pe cel pe care l-a supus chiar prin supușii de odinioară ai acestuia, folosindu-se de gîndurile noastre după plăcerea lui; la fel mînia, frica, lașitatea, obrăznicia, patima întristării și a plăcerii, ura, vrajba, neîndurarea, cruzimea, pizma, lingușirea, pomenirea răului, nepăsarea și toate patimile protivnice cugetate în noi, sînt ca un șir de tirani și de despoți, care țin sufletul robit sub stăpînirea lui. Iar dacă ar socoti cineva și nenorocirile trupești împletite cu firea noastră și sădite în ea, adică bolile de multe feluri pe care omul nu le cunoștea la început, plînsul ar spori și mai mult, văzînd în locul celor bune pe cele de întristare și punînd față în față relele de care suferă, cu bunătățile pe care le-a pierdut.

Deci aceasta ni se pare că o învață în chip tainic cel ce fericește plînsul: faptul că sufletul, privind spre binele adevărat, nu se lasă scufundat în amăgirea de acum a vieții. Căci nu poate trăi fără lacrimi cel ce înțelege cu adevărat lucrurile, nici nu poate socoti că cel ce se adîncește în cele ale vieții acesteia nu se află în cele de întristare. Aceasta se poate vedea numai la dobitoacele fără rațiune, a căror fire are o alcătuire jalnică (pentru că, ce e mai jalnic ca lipsa rațiunii?) [50]. Ele n-au nici o simțire a nenorocirii, măcar că viața lor se desfășoară și ea însoțită de o oarecare plăcere [51]. Căci și calul nechează, și taurul

50. Ele au o alcătuire rațională, dar nu o rațiune conștientă, înzestrată cu o putere de îndrumare liberă a vieții lor și a lucrurilor din lume.

51. Deși vede în viața animalelor o oarecare plăcere, sfîntul Grigorie o socotește totuși jalnică, prin faptul că e lipsită de rațiune. A avea rațiune și a face uz de ea e un lucru mai bun decît orice plăcere nerațională, inconștientă. Un bine

risipește praful, și porcul guiță în fața grămezii, și cățeii se joacă, și vițeii zburdă și fiecare dintre animale poate fi văzut arătîndu-și plăcerea prin unele semne, dar dacă ar avea vreo părtășie de harul rațiunii, n-ar avea plăcere de viața lor dobitocească și jalnică [52].

Așa se întîmplă și cu oamenii. Mai ales, cei ce n-au nici-o cunoștință de bunătățile de care a fost lipsită firea noastră își petrec viața de aici în plăceri. Iar îndulcirea de cele de aici e însoțită de necăutarea celor mai bune. Și cel ce nu le caută nu află ceea ce se dă numai celor ce caută.

Deci, de aceea Cuvîntul fericește plînsul : nu pentru că îl socotește fericit în el însuși, ci pentru ceea ce vine prin el [53]. Însăși perechea cuvintelor arată că plînsul este fericit pentru că este urmat de mîngîiere. Căci zicînd : «Fericiți cei ce plîng», nu a încheiat cuvîntul, ci a adăugat : «că aceia se vor mîngîia». Aceasta mi se pare că a spus-o mai înainte și marele Moise (mai bine-zis, Cuvîntul, Care a rînduit prin el tainicele porunci despre Paște), legiuind să se folosească pîine nedospită în zilele sărbătorii, iar carnea să fie însoțită de verdețuri amare [54], ca prin aceste ghicituri să învățăm că nu se poate face cineva părtaș de sărbătoarea cea tainică, dacă nu amestecă de bună voie verdețurile amare în viața simplă și nedospită. De aceea, și marele David, deși se vedea ridicat la cea mai înaltă măsură a fericirii omenești (adică la treapta împărătească), a adaus vieții lui amărăciuni din belșug, suspinînd și plîngînd și tînguindu-se de prelungirea întristării în trup. Și, topit de dorul după cele mai mari, zice : «Vai mie, că nemernicia mea s-a prelungit» (Ps. 119, 5). Iar în alt loc, privind țintă la frumusețea sălașurilor dumnezeiești, zice că se topește de dorința după ele, socotind că e mai bucuros să fie așezat acolo între cei din urmă decît să fie primul între cei de față.

Iar dacă voiește cineva să cunoască și mai bine înțelesul acestui plîns fericit de Domnul, să se gîndească la povestirea despre Lazăr și bogatul, în care această învățătură ni se înfățișează și mai dezvăluit. «Adu-ți aminte, zice Avraam către bogat, că ai luat cele bune ale tale

de care nu ești conștient nu e bine gustat ca atare. Ființele inconștiente sînt «bune» numai pentru că au un rost pentru ființele conștiente.

52. Pentru că o rațiune care nu e capabilă să se depășească pe sine, să depășească niște legi strîmte, neputînd cunoaște și depăși planul lumii acesteia supuse unor legi strîmte, nu are nici putința de a ajunge la fericire.

53. Plînsul e semnul nemulțumirii omului cu viața de aici, semnul că e făcut pentru o viață superioară.

54. Sărbătorile îi îndemnau să nu se lege de lumea aceasta și de plăcerile ei. Fără cruce nu se ajunge la înviere, înțelegînd, prin cruce, durerile legate de o anumită despărțire de lumea aceasta.

în viața ta ; asemenea și Lazăr cele rele. Pentru aceea acesta se mîngîie, iar tu te chinuiești» (Lc., 16, 25).

Așa se și cuvine. Căci odată ce lipsa noastră de voință, mai bine zis, reaua noastră voință, ne-a despărțit de iconomia cea bună a lui Dumnezeu cu privire la om — pentru că, după ce Dumnezeu ne-a rînduit să ne bucurăm de binele neamestecat cu răul și ne-a oprit să amestecăm cercarea răului în bine, noi, duși de lăcomie, ne-am hrănit cu ceea ce e protivnic (adică ne-am deduleit cu neascultarea de cuvîntul dumnezeiesc) — în chip necesar firea noastră se află în amîndouă și se împărtășește atît de ceea ce o întristează, cît și de ceea ce o veselește [55]. Iar viețile fiind două și în fiecare cunoscîndu-se un îndoit fel de a vieţui, veselia e și ea îndoită : una în viața aceasta și alta în cea pe care o așteptăm prin nădejde. Iar fericit trebuie socotit cel care alege sorțul veseliei în bunătățile adevărate ale vieții veșnice, necugetînd ca pagubă împlinirea liturghiei (slujirii) întristării în viața aceasta scurtă și trecătoare, sau lipsirea de vreuna din dulcețile vieții acesteia, ci căderea, prin bucuria de acestea, de la cele mai bune. Deci, dacă e un lucru fericit a avea veselia nesfîrșită și pururea prelungită în veacurile nesfîrșite, dar firea omenească trebuie numaidecît să guste și din cele protivnice [56], nu e greu de a înțelege voia Cuvîntului, adică pentru ce vor fi fericiți cei ce plîng acum, ca unii ce se vor mîngîia în veacurile nesfîrșite. Iar mîngîierea vine din împărtășirea de Mîngîietorul [57]. Căci e o lucrare proprie Duhului harul mîngîierii, de care fie să ne împărtășim și noi, prin harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

55. Odată ce Dumnezeu a sădit în firea noastră dorința de bine, dar noi am amestecat-o cu gustarea răului, acestea se află acum amîndouă în noi : dorința binelui nu poate fi dezrădăcinată din noi, dar nici de obișnuința cu răul nu ne putem vindeca numai prin noi înșine, fără ajutorul lui Dumnezeu, Cel infinit în iubire, și fără puterea ce ne-o dă. Fără acest ajutor sîntem într-o stare de sfîșiere.

56. Odată ce firea a căzut în păcat, ea trebuie să guste și cele rele chiar dacă e făcută să dorească cele bune. Dar cel ce primește să plîngă din cauza relelor legate de viața de aici, se va bucura de fericirea veșnică în ceruri. Însă cel ce nu plînge pentru păcate înseamnă că nu-și întărește dorința celor bune și de aceea nici nu va ajunge la ele. Căci numai cel ce caută cu tărie pe Cel dorit, a spus sfîntul Grigorie mai înainte, adică Îl dorește plîngînd pentru că nu-L are odată ce a căzut de la El, Îl va avea. Tocmai plînsul îl ajută, pentru că în el se exprimă un dor și o deschidere spre El. Nevoințele, înfrîngerile, plînsul, cu scopul intrării în comuniune cu Cel iubit, e o adevărată liturghie adusă lui Dumnezeu : e o liturghie a plînsului, a întristării, a detașării dureroase de plăcerile lumii acesteia, sau o jertfă vie adusă lui Dumnezeu, o înaintare cu fapta în dezlipirea de lume și în cîmpul iubirii infinite a lui Dumnezeu. E o liturghie a crucii, după asemănarea celei a lui Hristos și din puterea ei.

57. Duhul e cel ce ne face să gustăm încă de aici mîngîierea vieții viitoare în Dumnezeu. Duhul e adierea aerului de la țărmul de dincolo de mare, aer care ne duce într-acolo.

Cuvîntul IV

Fericiți cei ce flămînzesc și înseteșează de dreptate, că aceia se vor sătura.

Cei pricepuți în meșteșugul doftoricesc spun că cei cu dureri și cu greață la stomac, de pe urma unor prisosuri de sucuri ce se adună în partea de sus a lui, se simt mereu plini și sătui și resping hrana ca străină și nefolositoare. Căci pofta lor naturală slăbește de pe urma unei mincinoase săturări. Dar dacă vre-o îngrijire doftoricească scoate afară prin vre-un leac mîncările îngrămădite în pungile stomacului, se întîmplă că, nemaistingherindu-li-se firea de ceva străin de ea, le vine din nou pofta de hrană folositoare. Căci acesta este semnul sănătății, că nu se mai apropie de mîncare cu silă, ci cu toată pornirea poftei.

Dar ce voiesc să spun prin acest cuvînt pus înainte ?

Deoarece cuvîntul ce ne călăuzește, înaintînd după rînduială spre treptele mai înalte ale scării «Fericirilor», după ce a pus, potrivit spusei proorocului, în inima noastră, bunele suișuri (Ps. 83, 6), ne arată, după urcușurile săvîrșite mai înainte, acest al patrulea suiș, zicînd : «Fericiți cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura», socotesc că e bine ca, curățindu-ne sufletul, pe cît se poate, de ceea ce l-a săturat și l-a ghiftuit, să ne cîștigăm pofta fericită de o altfel de mîncare și băutură. Căci nu e cu putință să fie omul tare fără hrana îndestulătoare care să-i susțină puterea, nici să primească hrana îndestulătoare, fără să se hrănească, nici să se hrănească fără poftă. Fiindcă deci puterea e ceva bun în viață, iar aceasta se susține prin săturare, iar săturarea se produce prin mîncare, iar pentru mîncare e nevoie de poftă, pofta e socotită, de cei ce viețuiesc, un lucru fericit și ca începutul și pricina puterii aflătoare în noi.

Precum se întîmplă cu hrana trupului, că nu toți doresc aceleași mîncări, ci pofta celor ce se împărtășesc de ele e împărțită adeseori în privința felurilor de mîncări, și unul se bucură de cele dulci, altul se mișcă spre cele acre și fierbinți, altul iarăși se îndulcește de cele sărate și altul, de cele pișcătoare, ba se întîmplă adeseori că în unii se ivește pornirea spre o mîncare ce nu le este de folos (căci avînd unul aplecare spre vre-o patimă, își hrănește boala prin mîncări ce o sporesc ; iar de are pornirea spre cele de folos, va fi, fără îndoială, sănătos, hrana susținîndu-i starea cea bună), — la fel se întîmplă și cu hrana sufletului, că nu poftele tuturor înclină spre aceeași mîncare. Căci unii doresc slavă, alții bogăție, sau vre-o strălucire lumească, pofta altora se mișcă în jurul mesei, alții se hrănesc lacom cu pizma, pe care o înghit ca pe

un venin. Dar sînt şi unii care poftesc ceea ce e bun prin fire. Iar bun prin fire este totdeauna şi tuturor ceea ce nu e ales pentru altceva, ci e dorit pentru el însuşi, fiind totdeauna la fel şi niciodată tocindu-se prin săturare [58]. De aceea fericeşte Cuvîntul nu pe cei ce flămînzesc pur şi simplu, ci pe cei a căror poftă tinde spre dreptatea adevărată [59].

Ce e deci dreptatea? Căci aceasta socotesc că trebuie să o descoperim întîi prin cuvînt, ca, odată arătată fiind frumuseţea ei, să se mişte în noi dorinţa spre frumuseţea bunului arătat. Căci nu este cu putinţă să se poftească ceea ce nu este arătat, ci firea noastră este leneşă şi nemişcată faţă de ceea ce nu cunoaşte, adică dacă dorinţa nu ia cunoştinţă prin auz sau prin vedere de ceea ce e vrednic de dorit [60]. Spun deci unii din cei ce au cercetat acestea, că dreptatea este deprinderea ce împarte tuturor egal şi fiecăruia după vrednicie [61]. De pildă, dacă cineva ar fi stăpînul care împarte bani, el ar fi drept cînd ar înfăptui egalitatea şi ar măsura ceea ce dă după trebuinţa celor ce se împărtăşesc; şi dacă ar primi cineva puterea să judece, el ar fi drept cînd ar da hotărîrea nu după iubire şi ură, ci urmînd firii lucrurilor [61 a]: ar pedepsi pe cei nevrednici şi ar da hotărîrea izbăvitoare pentru cei nevinovaţi, iar în lucrurile în care există susţineri ce se împotrivesc, ar da o judecată dreaptă. La fel e drept cel ce rînduieşte dări celor su-

58. Se dau aci două însuşiri ale binelui: el e ales pentru el însuşi, nu pentru altceva mai înalt decît el. El nu e mijloc pentru plăcere, ci plăcerea e în el însuşi, pentru că el e al persoanei şi îl căutăm pentru persoana în care este. El e persoana însăşi în existenţa ei cea adevărată, sau iubitoare. Nu eşti cinstit pentru interes, care, odată atins, face să nu mai preţuieşti cinstea. În acest caz, cinstea nu e adevărată. În bine, vrei să rămîi pururea şi rămîi dacă eşti destul de tare. Aceasta arată că nu există o realitate mai înaltă decît binele. Şi cum binele adevărat e în persoană, nu e în sine, detaşat de persoană, trebuie să fie o Persoană unde e realizat în mod suprem şi din care se trage. De aceea nu ne săturăm niciodată de bine, ci voim nu numai să rămînem în binele la care am ajuns, ci să urcăm mai sus în bine. Nici nu e mulţumit omul vreodată cu binele realizat, dar nu vrea să-l părăsească, ci vrea să urce la mai mult bine. Vrea să se curăţească şi mai mult de răul cu care mai este încă amestecat. De aceea şi critica ce o fac unii celui bun nu este adresată binelui din el, ci nedeplinătăţii binelui. Nu vreau să nu mai fie bun, ci să fie şi mai bun, sau să se curăţească de răul care mai scade binele din el. Răului i se contestă dreptul la existenţă. Binelui i se cere o existenţă şi mai deplină. Aceasta iarăşi dovedeşte că există o Persoană în care binele e realizat în grad suprem, nemărginit. În general, deasupra Binelui nu este nimic. El e Împăratul suprem.

59. Aci dreptatea e socotită una cu binele. Ea nu are numai înţelesul de dreptate juridică. Ci e suma tuturor virtuţilor, a tuturor bunătăţilor.

60. «Ignoti nulla cupido», spune un proverb latin: de lucrul necunoscut nu ai nici o dorinţă. În firea noastră e pusă pornirea spre bine. Dar spre un bine difuz, neclar. Poate această neclaritate în privinţa binelui, ca iubire a Persoanei supreme, vine de pe urma căderii în păcat. Firea noastră are deci nevoie de cunoştinţa adevărată a binelui. De aceea, poate fi şi amăgită cu descoperirea unui fals bine, a unui bine impersonal, de mare intensitate, dar trecător.

61. Se străvăd aci principiile dreptului roman: «Suum cuique tribuere» şi «Sine ira et studio». Sîntem încă tot pe planul dreptăţii pămînteşti.

61 a. Deci binele are şi o realitate obiectivă. El e cel prin a cărei săvîrşire se ordonează toate în armonie.

puşi, cînd pune darea după putere; şi stăpînul casei şi al cetăţii şi împăratul peste popoare e drept, cînd cîrmuieşte pe cele supuse lui după cuviinţă şi nemişcat de puterea ce o are spre porniri neraţionale, ci judecă cu dreptate pe cei supuşi, potrivindu-şi voia sa cu voile celor aflaţi sub el. Toate acestea le rînduiesc după raţiunea dreptăţii cei ce stabilesc ceea ce e drept, călăuziţi de o astfel de deprindere [61 b].

Dar eu, privind spre înălţimea legilor dumnezeieşti, socotesc că prin dreptatea din această «Fericire» trebuie înţeles ceva mai mult decît cele spuse. Căci, dacă cuvîntul mîntuitor e rînduit întregii firi omeneşti, dar nu orice om se află în cele spuse înainte, căci puţinora le e dat să împărăţească, să conducă, să judece, să aibă avuţii în stăpînire, sau să fie iconomi peste altceva, iar cei mai mulţi se află între cei supuşi şi cîrmuiţi, cum ar primi cineva că dreptatea adevărată este aceea care nu stă la îndemîna întregii firi deopotrivă? Căci dacă ţinta celui drept, după ştiinţele din afară, este egalitatea, iar starea cea mai înaltă are în sine neegalitatea, nu poate fi socotit împlinit înţelesul dat dreptăţii, cînd e dezminţit îndată de inegalitatea din viaţă [62].

Care e deci dreptatea ce ajunge la toţi? Aceea care e dorită de tot cel ce priveşte la masa evanghelică. Fie că e cineva bogat, fie sărac, fie rob, fie stăpîn, fie boier, fie bancher, nici o împrejurare nu sporeşte şi nu scade înţelesul dreptăţii. Căci dacă dreptatea s-ar afla numai în cel ce e deasupra altora prin vre-o dregătorie oarecare, sau prin altă înălţime, cum ar fi drept Lazăr cel aruncat la poarta bogatului, care nu are nici un conţinut al unei astfel de dreptăţi, nici conducere, nici stăpînire, nici casă, nici masă, nici un alt mijloc al vieţii, prin care să-şi cîştige dreptatea aceea? Căci dacă dreptatea stă în a avea, sau în a împărţi, sau în a gospodări ceva, cel ce nu le are acestea este numaidecît în afara dreptăţii. Cum se învredniceşte deci de odihnă (comoditate) cel ce nu are nimic din acestea, care ţin de dreptate după judecata celor mulţi?

Deci trebuie să căutăm dreptatea aceea de care se bucură cel ce o doreşte, prin făgăduinţă. Căci zice: «Fericiţi cei ce flămînzesc de dreptate, că aceia se vor sătura».

Multe şi felurite fiind cele ce ni se îmbie spre a ne împărtăşi de ele şi spre care se îndreaptă pornirea poftitoare a firii omeneşti, avem ne-

61 b. Aci se vorbeşte de dreptatea care e realizată în planul lumii. În acest plan a da tuturor egalul înseamnă a da fiecăruia după vrednicia sa. Aci egalul dat tuturor satisface trebuinţa cerută de starea fiecăruia. Aceasta se spune în continuare.

62. E o contrazicere chiar între cele două părţi ale propoziţiei: a da fiecăruia în mod egal şi fiecăruia după vrednicia sa. Dreptatea în lume, orientîndu-se după ambele aceste reguli, nu e dreptate adevărată. «Vrednicia» e supusă la tot felul de interpretări. În realitate nu e om care să nu fie «vrednic» în vre-o privinţă sau alta.

voie de multă știință, ca în aceste lucruri ce ni se îmbie spre mîncare, ceea ce e hrănitor și ceea ce e otrăvitor, nu cumva ceea ce numai pare sufletului că e hrănitor să ne lucreze moarte și stricăciune, în loc de viață. Deci poate că nu e fără rost să lămurim înțelesul acestora și prin altă pildă din cele aflate în Evanghelie.

Cel ce a primit să aibă comune cu noi toate ale noastre (κοινωνήσας), afară de păcat, și S-a împărtășit de pătimirile noastre [63], n-a socotit foamea ca păcat, nici n-a respins de la sine pătimirea (suferința) ei, ci a primit pornirea poftitoare a firii îndreptată spre mîncare [64]; pentru că după ce a stăruit 40 de zile în nemîncare, a flămînzit, căci a dat firii, cînd a voit, timp să lucreze cele ale ei. Dar născocitorul ispitelor, cînd a cunoscut că stăpînirea foamei s-a ivit și în El, L-a sfătuit să-Și implinească pofta prin pietre. Iar aceasta înseamnă a-și strămuta pofta de la hrana cea după fire, la cele din afara firii. Căci spune: «Zi ca pietrele acestea să se facă pîini!» Dar ce nedreptate a săvîrșit lucrarea pămîntului? Pentru ce se îndeamnă la scîrba de semințe și la necinstirea hranei din acestea? Și pentru ce se disprețuiește înțelepciunea Ziditorului, ca și cînd n-ar hrăni cum se cuvine prin semințe neamul omenesc? Căci dacă piatra e arătată ca mai potrivită spre hrană, fără îndoială că a greșit înțelepciunea lui Dumnezeu în rînduirea hranei trebuitoare a vieții omenești. «Zi ca pietrele acestea să se facă pîini». Aceasta o spune pînă acum celor ispitiți de pofta lor și, spunînd-o de multe ori, convinge pe cei ce privesc la el să-și pregătească pîinile din pietre [65]. Căci, cînd pofta iese din trebuința pusă de granițele firii, ce altceva face decît să asculte de sfatul diavolului, care a disprețuit atunci hrana cea din semințe și a stîrnit pofta spre cele din afară ale firii? Din piatră mănîncă cei ce-și pun înainte pîinea lăcomiei, cei ce-și pregătesc din nedreptăți mese costisitoare și încărcate, cei ce-și pregătesc cina cu o pompă născocită spre uimirea altora, care cade în afara celor trebuitoare vie-

63. A luat patimile, sau pătimirile noastre ireproșabile, nepăcătoase, intrate și ele în firea noastră după căderea în păcat, prin care cei mulți ajung la patimile păcătoase, dar Iisus le-a ținut în frîu, satisfăcîndu-le numai cît era de trebuință neapărată. La cei mai mulți pătimirea foamei devine patimă, scăpată din frîu (în grecește pentru amîndouă e folosit același cuvînt: πάθος, arătînd apropierea dintre ele). La Hristos pătimirea n-a trecut în patimă păcătoasă.

64. În pofta de mîncare e și o suferință. Dacă e ținută în frîu, în limita strict trebuitoare, poate fi și ea o cruce, care întărește duhul și desăvîrșește pe om. Ea rămîne pătimire, care deschide ușa firii spre ceea ce e mai presus de legile care o strîmtorează și nu devine patimă care ține firea închisă în aceste legi.

65. Oare nu e aci și o proorocie pentru timpul cînd oamenii nu vor mai lăsa să se nască cele organice din sămînța lor, ci vor căuta să le producă din cele anorganice? Nu e aci o încercare de a confunda straturile naturii și de a zădărnici fertilitatea dată firii de Creatorul, pentru ca omul să o înlocuiască cu încercarea de a crea ceea ce nu este dat în puterea lui creatoare firească?

ții [66]. Căci ce are comun cu trebuința firii argintăria, care nu se poate mînca, atît de grea și de împovărătoare la cîntar!

Ce este pătimirea foamei? Oare nu dorința a ceea ce este trebuitor? Căci dezumflîndu-se puterea, se umple iarăși ceea ce s-a golit, de ceea ce lipsește, printr-un adaus. Iar ceea ce dorește firea este pîinea, sau alta dintre cele rînduite spre mîncare. Dacă deci duce cineva la gură aur în loc de pîine, oare își împlinește trebuința? Deci cînd cineva caută materii ce nu pot fi mîncate înaintea celor rînduite spre mîncare, se ocupă cu pietre. Cînd firea cere ceva, el caută altceva. Îți spune firea, aproape grăind prin pătimirea foamei, că are acum nevoie de mîncare, pentru că trebuie să împlinească în trup împuținarea puterii, iar tu nu auzi firea. Căci nu-i dai ceea ce cere, ci te îngrijești cît de mare să fie greutatea argintului pe masă; și cauți pe cioplitorii materiei și te interesezi de legendele chipurilor (idolilor) ce trebuie săpate în materie, cum să fie închipuite cît mai amănunțit prin meșteșugul sculpturii în chipurile sculptate patimile și relele năravuri, ca să se vadă mînia în chipul înarmat, cînd întinde sulița spre înjunghiere, și durerea celui rănit, cînd, doborît de împunsătura mortală, chipul lui pare să plîngă; și pornirea vînătorului și sălbăticia fiarei și cîte altele întipăresc cei deșerți, prin astfel de năcociri în pînzăturile de pe mese. Cere firea să bea, iar tu împodobești scaunele cu trei picioare, băile, pocalele, ulcioarele și alte multe, care n-au nimic a face cu ceea ce caută trebuința firii.

Oare nu auzi limpede, prin cele ce le faci, pe cel ce te sfătuiește să privești spre piatră? La ce s-ar mai întinde cineva în înfățișarea celorlalte priveliști urîte ce țin de hrana aceasta pietroasă? Vorbele și cîntecele pătimașe, prin care se deschide calea spre om șirului de rele, pregătind prin ațîțările pricinuite de ele hrană desfrînării.

Acesta este sfatul vrăjmașului în privința hranei: a le căuta, prin privirea spre pietre, pe acestea, în locul pîinii trebuincioase. Dar Nimicitorul ispitelor nu scoate foamea din fire, ca pricină a păcatelor, ci alungînd numai iscodirea celor netrebuincioase, intrată din sfatul vrăjmașului, odată cu folosirea celor de trebuință, a lăsat firea să se îngrijească de sine în granițele ei. Căci precum cei ce strecoară vinul nu disprețuiesc folosirea lui din pricina gunoaielor amestecate în el, ci despărțind prin strecurare cele de prisos, nu resping întrebuințarea vinului curat, la fel și Cuvîntul văzător și deosebitor al celor străine de fire, prin subțirimea vederii (contemplației) amănunțite, nu a scos din fire foamea ca susținătoare a vieții noastre, dar a strecurat și aruncat

66. Din pietre își procură pîinea și cel ce și o cîștigă cu o inimă împietrită față de alții.

iscodirile împletite în folosirea celor de trebuință [67]. Căci a zis că știe ca pîine hrănitoare pe aceea care s-a rînduit firii prin cuvîntul lui Dumnezeu [68].

Dacă deci a flămînzit Iisus, e un lucru fericit a flămînzi, cînd aceasta se lucrează și în noi după pilda Lui [69]. Dacă deci am cunoscut ce este aceea de care flămînzește Domnul, vom cunoaște, fără îndoială, înțelesul fericirii rînduite nouă. Care este deci mîncarea de a cărei poftire nu Se rușinează Iisus? Zice către ucenici după convorbirea cu samarineanca: «Mîncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu» (In, 4, 34). Dar e vădită voia Tatălui, Care «voiește ca tot omul să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim., 2, 4). Deci dacă pofta Aceluia este ca noi să ne mîntuim și hrana Lui este viața noastră, am aflat ce trebuință are de o astfel de stare (dispoziție) a sufletului nostru [70].

Ce este deci aceasta? Să flămînzim de mîntuirea noastră [71], să însetăm de voia dumnezeiască, care vrea să ne mîntuim. Iar cum putem

67. Cuvîntul are aci înțelesul de Rațiune pătrunzătoare, care e unită în același timp cu o intuiție a ceea ce este și nu este de trebuință firii noastre. El a lucrat în calitatea aceasta nu numai în firea Sa omenească, întărind totodată rațiunea ei în această lucrare, ci lucrează și în noi, întărind această funcție de distingere în viața noastră, în pornirile firii noastre, în ispitele cărora este supusă. Păstrînd cele ce țin de firea omenească, Cuvîntul n-a făcut din ea o simplă aparență, ci a lăsat-o cu afectele ei, ca, prin efortul de păzire a lor în granițele cuvenite, să se întărească prin ea însăși pe drumul de desăvîrșire, de creștere spirituală care să covîrșească legile naturii prin comuniunea cu Duhul personal infinit. Astfel, satisfacerea celor de trebuință ale firii ne este un mijloc continuu de înfrînare, de depășire a lor, o cruce continuu deschisă spre înviere. Dumnezeu a făcut și din aceste urmări ale păcatului mijloace de desăvîrșire, de creștere spirituală înspre Sine.

68. Dumnezeu a stabilit de la început, prin creație, o armonie între om și cele ce-i sînt de trebuință lui. În «rațiunea» ființei umane se integrează «rațiunile» anumitor lucruri. Propriu-zis omul are trebuință de «rațiunile» tuturor substanțelor lumii și a combinațiilor lor naturale și dirijate de el, așa cum există o legătură între Rațiunea dumnezeiască ca Persoană și rațiunile gîndite de Ea. Dar fiecare din ele îi sînt de folos în altă privință, nu toate spre mîncare, sau nu toate pot rămîne ispitiri pătimașe. Există o legătură între toate «rațiunile» obiective ale lucrurilor și între ele și «rațiunea» omului, ca subiect care descoperă teoretic și practic această legătură în mod treptat. Există o «logică» între ele, care trimite la un Logos suprem al ei. În acest sens, omul se hrănește cu orice cuvînt, sau «rațiune» înființată prin Rațiunea sau prin Cuvîntul dumnezeiesc.

69. Căci prin foame se arată legătura pusă de Dumnezeu între noi și lucruri, sau devenim conștienți că toate ne sînt date ca daruri ale lui Dumnezeu, dar cu o rînduială. Sînt date pentru toți, și fiecare lucru, cu alt rost. Pilda lui Hristos, Care a asumat această legătură, ne arată că trebuie să îmbinăm folosirea lor cu înfrînarea, mîncarea cu asceza, folosirea legilor naturii trupului pentru depășirea lor în orizontul infinității și al libertății comuniunii cu Persoana dumnezeiască.

70. Dacă mîncarea Domnului este împlinirea voii Tatălui, iar voia Tatălui este mîntuirea noastră, mîncarea Domnului este mîntuirea noastră. Iar cum mîntuirea noastră constă în a ne preda Lui, mîncarea Domnului este viața noastră predată lui Dumnezeu. Precum noi ne hrănim cu El, El Se hrănește cu noi. Prin El crește, se susține și sporește viața noastră, prin noi se înmulțește viața Lui ca om și El Se bucură ca Dumnezeu. Dar noi nu ne predăm lui Hristos fără o dispoziție sufletească voluntară. De aceasta flămînzește Domnul.

71. A flămînzi de mîntuirea noastră înseamnă a flămînzi după unirea cu Hristos, prin predarea noastră Lui, din iubire. Numai în Dumnezeu, Care S-a pus la dis-

dobîndi această foame am aflat acum prin «Fericirea» aceasta. Căci cel ce a dorit dreptatea lui Dumnezeu a aflat cu adevărat ceea ce doreşte, a cărei dorire n-a săturat numai într-un singur chip poftirea celor stăpîniţi de ea. Pentru că n-a dorit împărtăşirea de dreptate numai ca mîncare ; căci o dorinţă care s-ar opri numai la această stare de suflet ar fi o jumătate de dorinţă. Şi a făcut binele acesta şi bun de băut, ca să se arate căldura şi înfocarea poftirii şi prin pătimirea setei. Căci uscîndu-ne şi arzînd în vremea setei, luăm cu plăcere băutura ca pe o tămăduire a acestei simţiri [72].

Fiindcă deci una este în fiinţa ei dorinţa de mîncare şi băutură, dar simţirea care caută pe fiecare din acestea este deosebită, pentru ca Cuvîntul să ne înfăţişeze culmea poftirii binelui, fericeşte pe cei ce pătimesc prin amîndouă acestea de dreptate, prin foame şi prin sete, întrucît ceea ce se doreşte (Cel dorit) e în stare să împlinească poftirea arătată prin amîndouă, făcîndu-Se hrană tare celui ce flămînzeşte şi băutură celui ce îşi atrage cu sete harul.

«Fericiţi cei ce flămînzesc şi însetoşează de dreptate, că aceia se vor sătura». Dar oare numai cel ce doreşte dreptatea este fericit, iar pe cel ce doreşte neprihănirea, sau înţelepciunea, sau chibzuinţa, sau altfel de virtute nu-l fericeşte Cuvîntul ? Dar oare acest înţeles îl are ceea ce se spune ? Fără îndoială, dreptatea este una dintre cele ce se înţeleg prin virtute. Dar de obicei, de multe ori dumnezeiasca Scriptură cuprinde întregul prin pomenirea unei părţi, ca de pildă, cînd tălmăceşte prin numiri firea dumnezeiască. Că zice proorocia, ca în numele Domnului : «Eu sînt Domnul. Acesta îmi este numele veşnic, şi de pomenit din neamuri în neamuri» (Is., 42, 8). Şi iarăşi în alt loc : «Eu sînt Cel ce sînt» (Ieş., 3, 4) şi în altul : «Milostiv sînt» (Ieş., 22, 27). Şi prin alte mii de numiri, care tălmăcesc înălţimea şi mărirea dumnezeiască, obişnuieşte Sfînta Scriptură să-L numească pe El, ca prin acestea să aflăm că, atunci cînd spune pe unul, rosteşte prin tăcere, împreună cu acest nume, toată lista numelor. Căci nu e cu putinţă ca atunci cînd se zice «Domnul», să nu fie cugetate şi celelalte. Ci toate se numesc printr-un nume. Prin acestea am învăţat că cuvîntul insuflat de Dumnezeu obişnuieşte să cuprindă multe printr-o parte oarecare.

Deci şi aci, spunînd Cuvîntul că celor ce flămînzesc în chip fericit de dreptate, le este rînduită dreptatea, a dat de înţeles prin aceasta tot

poziţia noastră în Hristos, prin firea noastră luată de El, avem hrana nesfîrşită, care ne ridică din toate neputinţele şi ne umple de viaţa fără de sfîrşit.

72. «Ceea ce e dorit», «ceea ce e bun de băut», pot fi înţelese şi ca Persoana lui Hristos. El e Cel dorit şi Care ne astîmpără foamea. El e băutura care ne astîmpără fierbinţeala setei. Acestea se aplică şi Sfintei Împărtăşanii cu trupul şi cu sîngele Domnului.

chipul virtuții, încît la fel de fericit este cel ce flămînzește de chibzuință, de bărbăție, de neprihănire și de orice altceva ce se înțelege prin cuvîntul virtute. Căci nu e cu putință ca un chip al virtuții, despărțit de celelalte, să fie el însuși, de sine, virtutea desăvîrșită [73]. Căci în cel ce lipsește ceva din cele ce sînt cugetate ca ținînd de bine, numaidecît se află ceva opus binelui. Neprihănirii i se opune desfrînarea; chibzuinței, nechibzuința; și fiecăreia din cele înțelese ca bune i se opune ceva cugetat ca protivnic.

Drept aceea, dacă nu sînt cugetate toate împreună cu dreptatea, e cu neputință să fie bun ceea ce e lipsit de aceea. Căci n-ar putea vorbi cineva de dreptate nebună, sau obraznică, sau desfrînată, sau de una unită cu oricare dintre cele cugetate ca rele. Iar dacă înțelesul dreptății nu e amestecat cu nici un rău, el cuprinde în sine numaidecît tot binele. Iar binele e tot ce e văzut ca virtute [74]. Deci, prin numele de dreptate e dată de înțeles aci toată virtutea. Pe cei ce flămînzesc și însetoșează de această dreptate îi fericește Cuvîntul, făgăduindu-le săturarea de cele dorite.

Căci zice: «Fericiți cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura». Iar ceea ce se spune mi se pare că are acest înțeles. Nimic din cele năzuite în viață din plăcere nu le aduce săturare celor ce le năzuiesc, ci precum zice undeva Înțelepciunea: «Butoi spart este ocuparea cu plăcerea» [75]. Cei ce-l umplu mereu cu sîrguință se ostenesc fără sfîrșit și fără folos cu aceasta, vărsînd mereu ceva în adîncul poftei, dar orice ar arunca în ea pentru plăcere, nu le duce

73. Nici o virtute luată despărțit de celelalte nu e virtute desăvîrșită. O înfrînare fără smerenie are în ea o nedesăvîrșire, căci e împreunată cu mîndrie. O hărnicie fără iubire e aspră, e rigidă. O iubire fără înfrînare nu poate fi iubire deplină, căci nu are în sine uitarea de sine a celui ce iubește. Fiecare virtute se desăvîrșește prin toate celelalte. Lipsind o părticică dintr-o haină frumoasă, sau avînd o gaură, sau un petic vechi, haina se urîțește întreagă. Omul e un întreg. Cînd are o știrbitură în ființa lui, ființa întreagă se vede, se zice și se resimte ca știrbită și slăbită. Virtuțile înaintează împreună ca o linie de bătaie. Cînd unele din ele lipsesc din linie, nici celelalte nu pot înainta. Un miros urît într-o combinație de mirodenii rafinate le face neplăcute pe toate.

74. Binele ce se realizează statornic prin persoană — iar în afară de persoană nu se poate cugeta existînd — are forma virtuții. Virtutea este forma binelui realizat statornic, sau în curs de realizare. Unde nu e virtute sau năzuință spre ea, nu există binele decît ca o teorie sau ca o pîlpîire, care nici ea n-ar fi cunoscută, dacă n-ar fi omul care să tînjească după bine. Binele statornic e tot ce e văzut ca virtute, sau tot ce e văzut ca virtute e bine statornic.

75. Plăcerea trupească trece repede, căci în trup nu poate încăpea prea multă materie a plăcerii. Și repede i se trezește pofta după repetarea ei, care e mereu la fel, monotonă, și care satură îndată. Orice săturare de plăcere trupească-e finită, pentru că se satisface cu cele finite prin trupul finit; nu intră în infinit, de care într-un fel se satură, într-altul nu se satură, rămînînd totuși în bucuria neîntreruptă de el. Cele spirituale mulțumesc continuu și sînt dorite și mai mult. Cele materiale nu mulțumesc niciodată, ci sînt căutate și mai mult, dar rămîn mereu amestecate cu nemulțumirea, pentru că rămîn în finit.

pofta la săturare. Cine a cunoscut hotarul iubirii de arginți prin dobîndirea de către iubitorii de arginți a ceea ce năzuiesc? Cine a ajuns la sfîrșitul poftei nebune de slavă prin dobîndirea slavei năzuite? Iar cel ce și-a împlinit plăcerea în teatre și spectacole, sau în lăcomia furioasă și nebună a pîntecelui și a celor de după aceea, ce a aflat întîmplîndu-i-se din plăcerea aceasta? Nu zboară tot felul de plăceri împlinite prin trup, îndată ce au fost gustate, și nu rămîn foarte scurt timp cu cei ce s-au atins de ele?

Deci aceasta e învățătura înaltă pe care o învățăm de la Domnul: că singură sîrguința în virtute, sădită în noi, este ceva statornic și întemeiat (subzistent) [76]. Căci cel ce a dobîndit ceva din cele înalte, fie neprihănirea, fie cumpătarea, fie evlavia către Dumnezeu, fie altceva din învățăturile înalte și evanghelice, nu are pentru vreuna din cele dobîndite vreo bucurie trecătoare și nestatornică, ci una întemeiată și statornică ce se întinde pe toată distanța vieții. Pentru ce? Pentru că acestea se pot lucra mereu și nu este nici o clipă în tot răstimpul vieții în care să fie cineva sătul de lucrarea binelui. Căci neprihănirea și curăția și statornicia în orice bine, și nepărtășia la rău, se lucrează mereu cîtă vreme privește cineva spre virtute și are bucuria întinzîndu-se împreună cu lucrarea. Dar cei revărsați în poftele fără rost, chiar dacă sufletul lor privește mereu spre desfrînare, nu se pot îndulci mereu de ele. Căci lăcomia de mîncare e oprită de săturare și plăcerea băutorului se stinge odată cu setea și celelalte au nevoie, în același fel, de un timp oarecare și de un răstimp, pentru ca, uitîndu-se plăcerea și săturarea, să se înviorează iarăși pofta de ceea ce îndulcește [77]. Dar avu-

76. ἐνυπόστατον = ceva enipostaziat, cu suport. Toate plăcerile sînt amăgiri de-o clipă, trec într-o clipă, ca și cînd n-au fost deloc, nu se adaugă într-o zidire ce crește, nu continuă să întrețină în noi buna dispoziție din clipa satisfacerii ei, cum binele făcut întreține bucuria din clipa în care a fost săvîrșit.

77. Sfîntul Grigorie vorbește de două nesăturări: nesăturarea poftei de plăcere și nesăturarea dorinței de a face mai mult bine, de a spori în bine. Dar cea dintîi nesăturare vine din faptul că din satisfacerea anterioară a plăcerilor nu mai rămîne nimic. Cea de a doua întreține o dorință de a zidi mai departe pe clădirea ce se înalță. Nesăturarea de bine zidește din bucuria continuă rămasă de pe urma binelui de mai înainte și pe binele zidit mai înainte. Nesăturarea de plăcere își caută săturarea din tristețea de a nu mai avea nimic din plăcerea anterioară și cu pornirea disperată de a înlătura acea tristețe și de a satisface poate în mod definitiv o plăcere din care n-a mai rămas nimic de înainte. De aceea pofta de astfel de plăceri se aprinde numai după un timp, adică are nevoie de trecerea unui anumit timp, pe cînd dorirea binelui e neîntreruptă. Plăcerea produce pe de o parte o săturare imediată și o scîrbă imediată și nesăturarea apare din nou numai după trecerea scîrbei de plăcerea satisfăcută, după un anumit timp, pe cînd nesăturarea de bine e neîntreruptă; căci nu se produce nici o clipă o săturare de el. Altfel spus, răul vrea să fie și mai rău, cel bun vrea să fie și mai bun. Cel ce nu reușește să construiască ceva prin nimic, pentru că ceea ce face e rău, reia mereu încercarea de a construi ceva prin acest nimic. Și poate așeza mereu o spumă pe locul unde a dispărut o altă spumă. E un fel de infinitate în osteneala de a reține și zidi inconsistentul.

ția virtuții, întemeiată statornic în unii, nu se măsoară cu timpul [78], nici nu e hotărnicită de vreo săturare. Ci totdeauna întreține în cei ce viețuiesc potrivit ei, simțirea întreagă, nouă și viguroasă, a bunătăților ei [79]. De aceea, celor ce flămînzesc de acestea Dumnezeu-Cuvîntul le făgăduiește săturarea [80], o săturare ce aprinde dorința prin împlinirea ei deplină și nu o tocește [81].

Aceasta este deci ceea ce ne învață Cuvîntul, vorbindu-ne din muntele înalt al înțelesurilor: să nu ocupăm pofta noastră cu nimic care nu duce pe cei ce se sîrguiesc, la vreun capăt, rămînîndu-le sîrguința deșartă și fără rost, fiind asemenea celor care aleargă spre vîrful umbrei lor, sau al căror drum nu duce spre nici o țintă, sau spre una care scapă mereu și repede celui ce aleargă în urmărirea ei. Ci să ne întoarcem dorința spre cele ce sîrguința după ele aduce cîștig celor ce se sîrguiesc. Căci cel ce dorește virtutea își cîștigă ca bine o avuție proprie, văzînd în el ceea ce poftește [82].

Deci fericit este cel ce flămînzește de neprihănire, căci se va umple (sătura) de curăție, iar săturarea, cum s-a spus, nu pricinuiește oprirea dorinței, ci întărirea ei; astfel amîndouă cresc deopotrivă una prin alta [83]. Căci poftirii virtuții îi urmează dobîndirea a ceea ce poftește și

78. Nu-și ajunge măsura în timp.

79. Dar plăcerea de bine e mereu proaspătă și viguroasă; niciodată nu se obosește, nu se plictisește. Dimpotrivă, pe măsură ce binele făcut e mai mare și mai des, pofta și plăcerea de bine e mai viguroasă. Pentru că bucuria ce o produce binele săvîrșit întinerește viața și puterea spre și mai mult bine. Timpul e măsurat. Binele nu poate fi măsurat. El crește în veșnicie. El e din veci în desăvîrșirea lui, dar crește în veci în creaturile în care e sădită pornirea spre el. Mai bine zis binele finit din timp crește din puterea binelui infinit din veșnicie spre infinitatea lui în veșnicie. Prin aceasta se arată că în binele înfăptuit, sau în persoana ridicată pe o treaptă de bine, sînt ascunse puteri spre și mai mult bine. Binele sporește prin puterile aflate în el, pentru că în binele ființei create e dată legătura cu Binele infinit al Persoanei necreate. În el e dată infinitatea potențială. Căci în el sau la baza lui, e Dumnezeu, Binele nesfîrșit, în act.

80. Simțirea bunătăților aflate potențial în făpturile conștiente le dă pe de o parte o bucurie, pe de alta, un îndemn să scoată la vedere, sau să împlinească ceea ce se ascunde în ele cu putere. Încît însăși foamea de bine îi face să sporească în bine. Dar dacă nu pun la contribuție cu toată încordarea această putere, pot ajunge — și mulți ajung de fapt — și la descurajare, sau la mulțumirea unei vieți amestecate din bine și din rău.

81. Dacă aleargă spre bine, înseamnă că simte în el legătura cu binele. Are în el simțirea binelui. Acela vede în sine, cu alte cuvinte, binele pe care-l dorește. Prin sîrguință scoate doar la vedere și sporește ceea ce are.

82. Sfîntul Grigorie folosește aci două cuvinte pentru săturare: πλησμονὴ și κόρος. Prima e săturare simplă, a doua, un fel de săturare căreia nu-i mai trebuie nimic. Sfîntul Grigorie spune că, în cele bune, săturarea simplă aprinde dorința printr-un fel de săturare care are totul, dar nu o tocește, ca prin săturarea plăcerii trupești. Deși cel ce săvîrșește binele e nu numai săturat, ci copleșitor de săturat, simțirea din urmă nu-i stinge dorința după și mai mult bine.

83. Cu cît mă umplu mai mult de bine, cu atît se întărește în mine dorința după și mai mult bine. Cu cît sînt mai bun, cu atît doresc să fiu și mai bun, căci mi se pare că binele la care am ajuns e nimic. Căci bunătatea e însoțită de o bucurie, de o dulceață, dar și de o smerenie, care cer subiectului să crească în și mai mult bine.

binele sălăşluit înăuntru aduce cu sine o bucurie neîncetată în suflet. Căci aceasta este firea acestui bine, că nu îndulceşte numai în clipa de faţă pe cel ce-l gustă, ci dăruieşte o veselie lucrătoare în toate părţile trupului [84]. De fapt amintirea vieţuirii drepte veseleşte pe cel ce a izbutit să vieţuiască aşa. Veseleşte atît viaţa din timpul de faţă, cînd e trăită în virtute, cît şi prin aşteptarea răsplăţii, care socotesc că nu e alta decît iarăşi virtutea, care e şi lucrare a celor ce au biruit, şi cununa biruinţelor [85].

Iar dacă trebuie să spunem un cuvînt şi mai îndrăzneţ, socotesc că prin cuvîntul despre virtute şi dreptate, Domnul Se făgăduieşte pe Sine însuşi dorinţei celor ce aud [86]. Căci : «El S-a făcut nouă înţelepciune de la Dumnezeu, dreptate şi sfinţenie şi răscumpărare» (I Cor., 1, 30), dar şi «pîine ce se pogoară din cer» (In, 6, 50) şi apă vie, de care mărturiseşte David într-un psalm că înseteaza, aducînd lui Dumnezeu această fericită pătimire, cînd zice : «Însetat-a sufletul meu către Dumnezeu cel tare, cel viu. Cînd voi veni şi mă voi arăta feţei lui Dumnezeu ?» (Ps. 16, 15). Acesta mi se pare că a grăit aceste cuvinte măreţe ale Domnului şi a vestit de mai înainte această săturare a sa, învăţat de puterea Duhului. Căci zice : «Întru dreptate mă voi arăta feţei Tale, sătura-mă-voi cînd mi se va arăta slava Ta».

Aceasta este, deci, după judecata mea, adevărata virtute : binele neamestecat cu răul, în care se cuprinde tot înţelesul celor cugetate ca bune ; este Dumnezeu-Cuvîntul, «virtutea care a acoperit cerurile», cum zice Avacum (3, 3). De aceea, bine au făcut cei ce au fericit pe cei ce flămînzesc de această dreptate a lui Dumnezeu. Căci cu adevărat «cel ce a gustat pe Domnul», cum zice psalmul (33, 8), adică cel ce a primit în sine pe Dumnezeu, se umple de Cel după care a însetat şi a flămînzit, după făgăduinţa Celui ce a zis : «Eu şi Tatăl vom veni şi Ne vom

84. Binele e însoţit de o veselie statornică şi lucrătoare. Niciodată nu-ţi pare rău de binele făcut, cum îţi pare pururea, de răul săvîrşit. Dar îţi pare rău că n-ai săvîrşit destul bine. Veselia aceasta împreunată cu smerenie e lucrătoare, căci te îndeamnă să sporeşti, făcînd mai mult bine.

85. Virtutea pricinuieşte bucurie atît prin ea însăşi, cît şi prin aşteptarea răsplăţii ei. Dar răsplata nu e decît o virtute şi mai înaltă, de care e legată o bucurie şi mai mare. Binele îşi are răsplata în el însuşi. El e făcut şi din acest motiv pentru el însuşi. El nu are ceva mai înalt decît el, deşi se poate creşte în el şi se cere să se crească în el. Dar virtutea mai înaltă e nu numai cunună a virtuţii de mai înainte, ci şi rod al celui ce se sîrguieşte să o dobîndească cu ajutorul virtuţii mai de jos.

86. Nici o virtute nu stă de sine, ci înseamnă deprinderea în bine a unei persoane, deprindere cîştigată prin efort. Deci e ipostaziată în persoană. Binele suprem, care însemnează toate virtuţile, e şi el ipostaziat în Persoana sau în comunitatea personală infinită. Numai prin atracţia ce o exercită El asupra omului, făcut după chipul Lui — căci binele e atractiv prin fire — face omul eforturi spre virtute. Acolo, binele sau suma tuturor virtuţilor nu e cîştigat prin efort, sau cu ajutor de mai sus, ci e din veci în infinitatea lui. El e binele sau orice virtute prin excelenţă. De aceea I se şi dă adeseori numele unei virtuţi sau alta, totdeauna înţelegîndu-se El ca suport al ei.

face sălaş la el» (In, 14, 23), sălăşluindu-Se mai întîi Duhul Sfînt. Aşa socotesc că şi marele Pavel, gustînd din acele roduri negrăite din rai, şi, umplîndu-se de cele ce a gustat, era flămînd mereu. De fapt el mărturiseşte că s-a umplut de Cel dorit, zicînd: «Vieţuieşte în mine Hristos» (Gal., 2, 20). Dar ca unul ce era flămînd, pururea se întindea zicînd: «Nu că am luat pînă acum, sau că m-am desăvîrşit, dar alerg ca să iau» (Filip., 3, 13).

Deie-se nouă să zicem că sîntem poate prin sîrguinţă ceva ce firea nu are. Căci, precum în cazul mîncării trupeşti, dacă nimic din cele luate ca hrană n-ar ieşi din noi, ci totul s-ar adăuga la înălţimea trupească, trupurile s-ar ridica la mare înălţime, hrana de fiecare zi sporind prin ea mărimea lui, aşa dreptatea aceea şi toată virtutea ce o însoţeşte, deoarece nu iese din noi, fiind mîncată în chip duhovnicesc, face pe cei ce se împărtăşesc de ea mereu mai înalţi, sporind mereu prin adăugarea ei mărimea lor.

Deci, dacă am înţeles foamea cea fericită ca dînd afară din noi toată umplutura răutăţii, să flămînzim de dreptatea lui Dumnezeu, ca să ajungem să ne umplem de ea în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul V

Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui.

Poate învăţătura primită de Iacov, printr-o vedenie, ca printr-o ghicitură, cînd a văzut scara ce străbate de la pămînt la înălţimea cerului şi pe Dumnezeu, întărit pe ea, e ceva asemenea învăţăturii despre «Fericiri» pe care ne-o dă şi nouă acum Cuvîntul şi care ridică mereu pe cei ce urcă prin ea spre înţelesurile mai înalte. De fapt, acolo se închipuieşte, socotesc, viaţa cea întru virtute, în chipul unei scări, ca să înveţe şi el şi să spună şi celor de după el că nu e cu putinţă să se înalţe cineva spre Dumnezeu altfel, decît privind mereu la cele de sus şi avînd dorinţa nesfîrşită a celor înalte, încît să nu iubească şi să rămînă la cele dobîndite, ci să socotească drept pagubă neridicarea la ceea ce e mai presus. Deci şi aci înălţimea «Fericirilor» ce urmează una după alta îi pregăteşte pe cei ce vor de apropierea de Dumnezeu, Cel cu adevărat fericit şi întărit peste toată fericirea. Dar, fără îndoială, precum de cel înţelept ne apropiem prin înţelepciune şi de cel curat, prin curăţie, aşa de Cel fericit ne apropiem străbătînd calea «Fericirilor». Căci fericirea e cu adevărat proprie lui Dumnezeu. De aceea, şi Iacov a istorisit că Dumnezeu era întărit pe o astfel de scară. Pentru că împărtăşirea de

«Fericiri» nu e nimic altceva decît împărtășirea (κοινωνία) de dumnezeire, spre care ne urcă pe noi Domnul prin cele spuse.

Deci mie mi se pare că El îndumnezeiește într-un fel oarecare prin înfățișarea pe rînd a fericirii făgăduite pe cel ce ascultă și înțelege cuvîntul. Căci zice: «Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui». Știu că în multe locuri ale dumnezeieștii Scripturi, prin numele de «milostiv» bărbații sfinți numesc pe Dumnezeu. Așa, David, în cîntări (psalmi); așa, Iona, în proorocia lui; așa numește Moise în multe locuri ale legii lui pe Dumnezeu. Deci dacă e o numire cuvenită lui Dumnezeu cea de milostiv, la ce altceva cheamă Cuvîntul decît ca să te faci dumnezeu, luînd chipul acestei însușiri dumnezeiești?[87]. Căci, dacă Dumnezeu e numit în Scriptura de-Dumnezeu-insuflată «milostiv», iar cel cu adevărat fericit e Dumnezeu, e vădit că de aci urmează a cugeta că dacă cineva, chiar om fiind, se face milostiv, se învrednicește de fericirea dumnezeiască, aflîndu-se în aceea prin care se numește Dumnezeu. «Milostiv e Domnul și drept și Dumnezeul nostru miluiește» (Ps. 114, 5). Cum nu e un lucru fericit să se numească și să fie ceea ce se numește și Dumnezeu prin ceea ce face? Dar și dumnezeiescul Apostol ne sfătuiește în cuvîntările sale să rîvnim cele mai înalte dintre harisme.

Însă scopul nostru nu este să ne convingem să dorim cele bune (căci e sădit în firea noastră omenească să tindă spre bine), ci să nu greșim în judecata cu privire la bine. Căci mai ales în aceasta greșește viața noastră: că nu putem înțelege întocmai ce este binele prin fire și ce se socotește prin amăgire ca atare. Pentru că, dacă ni s-ar înfățișa în viață răutatea dezvăluită și nu vopsită de o oarecare închipuire a binelui, nu s-ar năpusti omul spre ea. Drept aceea, avem nevoie de dreaptă judecată pentru înțelegerea spusei de față, ca învățînd să cunoaștem frumusețea adevărată a înțelesului ascuns în ea, să ne facem după chipul ei. Căci precum gîndul despre Dumnezeu e sădit în chip firesc în toți oamenii, iar greșeala în privința a ceea ce năzuim vine din necunoașterea Celui ce este cu adevărat Dumnezeu (căci unii se închină dumnezeirii adevărate, cunoscute în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfînt, iar alții s-au rătăcit spre păreri nebunești și, de aceea, puțina abatere de la adevăr a deschis calea necredincioșiei), așa și în privința cuprinsului spusei de față, dacă nu prindem adevăratul înțeles, nu mică ne va fi paguba, rătăcind de la adevăr.

Ce este deci mila și în ce se arată? Și cum e fericit cel ce primește întocmai ceea ce dă? Căci zice: «Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui». Înțelesul nemijlocit al acestei spuse cheamă pe om la iubirea

87. „μορφωθέντα τῷ τῆς θεότητος ἰδιώματι" — configurat, întipărit de această însușire dumnezeiască.

semenului şi la compătimirea lui, din pricina neegalităţii şi firii schimbătoare a împrejurărilor vieţii, care fac ca nu toţi să se afle în aceleaşi stări nici în privinţa cinstirii, nici a stării trupului, nici a celorlalte înzestrări. Căci de cele mai multe ori viaţa e împărţită, fiind sfîşiată prin cele contrare: prin robie şi domnie, prin bogăţie şi sărăcie, prin slavă şi necinste, prin slăbiciunea şi tăria trupului şi prin toate cele asemănătoare. Deci pentru ca cel ce are prea puţin să vină la egalitate cu cel ce are prea mult şi cel ce e în lipsă să se umple prin cel ce prisoseşte, porunceşte oamenilor mila faţă de cei în greutăţi. Căci nu se poate porni cineva spre vindecarea nenorocirii aproapelui, dacă nu-i înmoaie mila sufletul spre o astfel de pornire. Căci mila e înţeleasă ca contrarul neîndurării. Precum deci cel neîndurat şi crud rămîne îngrădit celor ce se apropie, aşa cel împreună-pătimitor şi milostiv se amestecă oarecum prin simţirea sufletului cu cel ce e în vreo nevoie, făcîndu-se celui necăjit ceea ce cere sufletul lui întristat. Căci mila este, ca să o tălmăcim printr-o explicare cuprinzătoare, întristarea de bună voie pentru necazurile străine.

Iar dacă nu am înfăţişat deplin înţelesul ei, poate o vom tălmăci mai limpede prin alt cuvînt. Mila este împreună-pătimirea iubitoare cu cei chinuiţi de dureri. Căci, precum cruzimea şi sălbăticia îşi au obîrşia în ură, aşa mila odrăsleşte din iubire, neputîndu-se ivi decît din aceasta. Şi dacă ar cerceta cineva cu luare aminte însuşirea milei, ar afla că e o întărire a simţirii iubitoare, amestecată cu pătimirea întristării. Căci părtăşia la cele bune e năzuită de toţi la fel, atît de duşmani, cît şi de prieteni. Dar voinţa de a te împărtăşi de dureri e proprie deabia celor stăpîniţi de iubire. De aceea se recunoaşte că, dintre toate cele ce ţin de viaţa aceasta, cea mai tare este iubirea. Iar mila este întărirea iubirii. De aceea fericit în înţelesul cel mai propriu este cel ce-şi are sufletul în această simţire, fiindcă a ajuns la vîrful cel mai înalt în virtute.

Căci nimeni să nu vadă această virtute arătîndu-se numai în cele materiale. Pentru că, în acest caz, ea nu ar fi decît o faptă a celor ce au vre-o putere să facă bine. Dar mie mi se pare că e mai drept să se vadă aceasta în voia liberă. Pentru că cel ce voieşte binele,dar e împiedicat de la săvîrşirea lui din lipsa de putere, nu e cu nimic mai prejos prin simţirea sufletului, de cel ce arată hotărîrea lui prin fapte. Şi cu cît mai mare este cîştigul pentru viaţă, dacă ia cineva fericirea în acest înţeles, e de prisos să se mai arate, fiind vădite şi pruncilor bunătăţile dobîndite în viaţă din înţelegerea aceasta a iubirii. Căci dacă, să presupunem, ar fi proprie tuturor această simţire faţă de cei mai prejos, n-ar mai fi unul mai sus şi altul mai jos, n-ar mai fi viaţa împărţită prin numiri contrare, n-ar mai întrista sărăcia pe om, nu l-ar mai umili

robia, nu l-ar mai supăra necinstirea. Căci toate ar fi comune tuturor și în viața omenească ar stăpîni egalitatea de drept și egalitatea de numiri, cel ce are ceva făcîndu-se de bună voie deopotrivă cu cel lipsit de aceea. Iar dacă ar fi așa, n-ar mai rămîne nici o pricină de dușmănie; pizma ar înceta; ura ar muri; amintirea răului, minciuna, înșelătoria, războiul ar dispărea. Căci toate sînt nepoatele poftei de mai mult. Iar alungată fiind starea de necompătimire, împreună cu ea ar fi scoase, ca o rădăcină rea, odraslele răutății. Iar prin smulgerea răutăților ar intra lista bunătăților, pacea și dreptatea și tot șirul celor cugetate ca bune.

Deci ce ar fi mai fericit ca a avea o astfel de viață, nemaicrezînd viața noastră asigurată prin lacăte și pietre, ci asigurîndu-ne-o unii prin alții. Căci precum cel crud și sălbatic își face dușmănoși pe cei ce au cunoscut prin cercare sălbătăcia lui, așa, dimpotrivă, toți ne facem binevoitori celui ce are milă de noi, mila născînd în chip firesc iubirea în cei ce se împărtășesc de ea.

Deci, precum a arătat Cuvîntul, mila este maica bunăvoinței, a iubirii, arvuna, legătura oricărei simțiri prietenești. Și ce asigurare mai întărită s-ar putea născoci vieții decît aceasta? Drept aceea, pe drept cuvînt fericește Cuvîntul pe cel milostiv, făgăduindu-i prin acest nume atîtea bunătăți. Nu se poate ca cineva să nu cunoască folosul acestui sfat pentru viață. Dar mie mi se pare că înțelesul cuvîntului cuprinde mai mult decît cele ce le dă cugetării nemijlocite, arătînd cele negrăite ale vieții viitoare. Căci zicînd: «Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui», arată răsplata prin mila ce așteaptă la urmă pe cei ce miluiesc.

Deci, părăsind pe cît putem acest înțeles ușor de cunoscut și aflător la îndemîna celor mulți, să încercăm să străbatem după putere cu privirea spre partea dinăuntru a catapetesmei. «Fericiți cei milostivi că aceia se vor milui». Căci se poate afla ceva mai înalt și decît învățăturile înțelese în cuvînt [88]. Pentru că Cel ce a făcut pe om după chipul Său a sădit în firea celui plăsmuit [89] pornirile [90] tuturor bunătăților (virtuților), încît nici una din bunătăți nu se furișează din afară, ci este în puterea noastră ceea ce voim, scoțînd ca dintr-o vistierie binele din firea noastră [91]. Căci printr-o parte sîntem învățați despre întreg și

88. «Ceva mai înalt decît dogmele».
89. „Τοῦ πλασματος". Nu se indică aci faptul că omul este plasticizarea chipului spiritual al lui Dumnezeu?
90. "Τὰς ἀφορμάς". Poate nu trebuie traduse prin cauze, ci prin prilejuri, ca puncte de plecare în înfăptuirea unor năzuințe sădite de Dumnezeu, ca pricină a lor.
91. Desigur, nu noi sîntem ultima cauză a tendințelor celor bune, ci Dumnezeu. Dar El a sădit în noi ca în chipul Său aceste tendințe. De aceea nu poate ajunge omul la nici un bine decît prin El, prin voia Lui. Omul e și el o altă sine liberă, plină

anume că nu poate dobîndi omul altfel ceva din cele poftite decît dacă își dăruiește însuși sie-și acel bine [92]. De aceea zice undeva Domnul către cei ce aud : «Împărăția lui Dumnezeu în lăuntrul vostru este» (Lc., 17, 21) ; și : «Tot cel ce cere primește și cel ce caută află și celui ce bate i se deschide» (Mt., 6, 7—8) ; pentru a lua ceea ce dorim și a afla ceea ce căutăm și a dobîndi cele dorite atîrnă de voia și de hotărîrea noastră. Drept urmare trebuie să judecăm și contrarul, anume că și pornirea spre rău nu ne vine din nici o silă din afară, ci îndată ce am ales răul, ia existență (ὑφίσταται), producîndu-se atunci cînd îl alegem. Răul de la sine, într-un ipostas propriu, în afară de alegerea liberă, nu se află șezînd nicăieri [93].

Din acestea se arată limpede puterea de-sine-ţiitoare și de-sine-stăpînitoare, pe care a sădit-o în firea oamenilor Domnul firii : din faptul că toate atîrnă de libera noastră alegere, fie bune, fie rele [94] ; și din faptul că judecata dumnezeiască, urmînd cu hotărîre nepătimitoare și dreaptă celor ce atîrnă de voința noastră, împarte fiecăruia aceea ce-și pricinuiește fiecare lui însuși [95] : celor ce caută, cum zice

de potențe bune, ca și Dumnezeu. Dar numai ca chip al lui Dumnezeu și deci într-o oarecare legătură cu El, uneori neștiută de el. O anumită sinergie e prezentă pe toate treptele vieții omenești.

92. Ca să nu ne umilească, Dumnezeu ne-a lăsat și pe noi să ne facem propriu darul binelui pe care El însuși ni l-a făcut. Darurile lui Dumnezeu le asimilăm cu oarecare efort, ca să nu rămînem niște vase pasive, niște păpuși manipulate de altă voință. Iar prin asimilare, care cere voință și efort, ni le dăruim și noi înșine. De aci, și ispita la care e supus omul, de a crede că numai el își dăruiește toate.

93. Răul nu are alt fundament decît voia făpturii. Și cum aceasta e schimbăcioasă, răul nu are o existență de nedesființat. Binele însă are fundament în ființa făcută de Dumnezeu și în voia lui Dumnezeu, în ultimul fundament al ființei. El este de aceea de nedesființat. E legat de existența, care-și are fundamentul în Dumnezeu. Răul nu e legat totuși în mod indisolubil de ființă. El nu e ontologic. Libertatea, fără să fie ea însăși din nimic, cum zice Berdeaev *(Essai sur la destination de l'homme)* poate lua diferite forme. Răul se sprijină pe o formă a ei, care nu e necesară, nu e de nerevocat. Posibila eternitate a răului e legată și ea de posibila nerevocare, din libertate, a unei forme a libertății creaturii. Aceasta cu atît mai mult cu cît, pe de altă parte alegerea liberă a răului aduce totuși și o șirbire, o diminuare în ființa celui ce-l săvîrșește, care nu se mai poate vindeca ușor, pentru că, la rîndul ei, ființa slăbită prin rău are un efect de slăbire a voinței de a alege binele. De aceea e nevoie de o întărire a voinței celei slăbite de rău, din partea voinței lui Dumnezeu. Ea devine în Hristos voință a firii noastre neslăbite de păcat, asumată de El. Poate că de fapt nu trebuie să socotim voința liberă ca distinctă de ființa omului. Toată ființa lui are și însușirea voinței libere pe linia aleasă de ea. Slăbind voința, slăbește ființa și ființa slăbită slăbește voința. Totuși, prin Dumnezeu, ca ființa și voința cu neputință de a fi slăbită de rău, se poate vindeca ființa și voința omenească.

94. Pentru creștinism existența răului e o dovadă a libertății omului. Concepțiile panteiste nu pot explica răul. Ele îl leagă de ființă. Dar de ce ține răul de ființă? Aceasta n-o pot ele explica.

95. Așa cum omul își face răul cu voia sa, așa își dă și pedeapsa ca urmare a lui, tot cu voia sa. Dumnezeu acceptă hotărîrea omului în a face răul și în a-și da pedeapsa pentru el. Respectă libertatea omului în amîndouă cazurile. Mai bine zis, prin aceeași hotărîre prin care omul alege răul, își alege și suferința legată de el.

Apostolul, cu răbdare slava și cinstea faptelor bune, viața veșnică [96]; iar celor ce nu se supun adevărului, ci se supun nedreptății, mînie și necaz și toate cele ce poartă numirile răsplătirii întristătoare.

Căci precum oglinzile curate arată chipurile fețelor așa cum sînt fețele — bucuroase pe ale celor ce se bucură, triste pe ale celor întristați — și nu învinuiește cineva firea oglinzii cînd arată chipul întristat al modelului doborît de întristare, așa și judecata cea dreaptă a lui Dumnezeu se face asemenea simțirilor noastre, dîndu-ne cum sînt în noi cele ce sînt de la noi [97]. «Veniți, zice, voi cei binecuvîntați» și: «Duceți-vă, voi, cei blestemați» (Mt., 25, 34, 41). Oare e nevoie de cele din afară ca cei de la dreapta să audă cuvîntul dulce, iar cei de la stînga, pe cel trist? Nu și-au pricinuit cei dintîi ei înșiși mila prin cele ce au făcut, iar cei din urmă nu și-au făcut pe Dumnezeu neîndurător prin faptul că au fost cu neîndurare față de cei de aceeași fire? Bogatul care se lăfăia în desfătări nu s-a milostivit de săracul ce se chinuia la poarta lui; de aceea își taie el însuși mila, rugîndu-se să fie miluit, dar nefiind auzit [98]. Și aceasta nu pentru că ar fi pricinuit o mică picătură dată lui vre-o pagubă în marele izvor al raiului, ci pentru că picătura milei nu se poate amesteca cu neîndurarea. Căci «ce părtășie are lumina cu întunericul?» (II Cor., 6, 14); și: «Cele ce va semăna omul, pe acelea le va și secera. Că cel ce seamănă în trup, din trup va secera stricăciune. Iar cel ce seamănă în duh, din duh va secera viață veșnică» (Gal., 4, 6). Sămînța socotesc că este libera alegere a omului, iar secerișul, răsplata liberei lui alegeri [99]. Înmulțit este spicul bunătăților pe seama celor ce au ales o astfel de sămînță. Și dureroasă este mulțimea

96. De aci se vede că sfîntul Grigorie recunoaște o viață veșnică întru fericire numai pe seama celor ce au făcut binele.

97. Propriu-zis nu Dumnezeu ni le dă, ci noi ni le dăm, dar Dumnezeu ni le lasă, pentru că nu vrea să ne smulgă ceea ce ne-am dat noi înșine. Aceasta ar însemna să ne dea cele ce nu corespund voii noastre. Dar întrucît rînduiala aceasta e de la Dumnezeu, zicem că Dumnezeu ne dă ceea ce ne dăm noi. Dumnezeu Se acomodează voii noastre, dar nu Se «asimilează» ei.

98. Inima omului milos e atît de unită cu Dumnezeu cel milostiv, sau atît de mult poartă în ea pe Dumnezeu cel milostiv, încît miluindu-se el, Dumnezeu Se miluiește prin el și cerînd mila lui Dumnezeu, aceasta se revarsă din însăși inima lui. Mila lui Dumnezeu, îndreptată prin mila omului spre altul, e îndreptată și spre el însuși. Din mila lui curge mila lui Dumnezeu și spre altul și spre sine. Dimpotrivă, cel ce nu are milă în sine, nu are pe Dumnezeu cel milostiv, deci nu are nici mila sa și prin ea mila lui Dumnezeu de sine. Cruzimea lui e o nesimțire, o insensibilitate, care se îndreaptă și spre alții, dar îl usucă și pe el.

Dealtfel sfîntul Grigorie a vorbit mai înainte de o întîlnire între simțirea celui ce miluiește și a celui miluit. Mila unuia face pe celălalt să-i răspundă cu iubirea sau cu mila lui. Cele două inimi își revarsă simțirile una în alta. Dar și Dumnezeu își revarsă mila Lui prin iubirea aceluia, fiind unit și cu acela. Unirea între mine și tine ține și pe Dumnezeu între noi prin iubire. Dar unirea e dialogică, nu de confuzie. Numai comuniunea dialogică îmi dă bucurie.

99. Încotro ai pornit, acolo ajungi. Nu altul te duce acolo, ci tu însuți te duci pe tine.

spinilor celor ce au semănat în viaţa lor seminţele spinilor. Căci numaidecît trebuie să secere cineva ceea ce a semănat şi nu se poate altfel.

«Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui». Ce raţiune omenească ar putea străbate adîncul înţelesurilor ascunse în acest cuvînt? Căci forma generală şi nehotărnicită a cuvîntului ne face să cercetăm şi mai mult cele spuse, prin faptul că nu adaugă cine sînt cei către care se cuvine să fie mila lucrătoare, ci spune simplu: «Fericiţi cei milostivi» [100]. Poate un nou înţeles ni-l dă cuvîntul să înţelegem şi prin faptul că gîndul despre milă urmează plînsului socotit fericit. De fapt şi acolo fericit era cel ce îşi petrecea viaţa aceasta în plîns, precum şi aci mi se pare că cuvîntul ne dă aceeaşi învăţătură. Căci, precum ne simţim atinşi de nenorocirile străine cînd unii dintre cunoscuţii noştri cad fără voie în niscai supărări, sau pierd casa părintească, sau scapă goi din corăbiile scufundate, sau sînt prinşi de piraţi şi de tîlhari, sau ajung din liberi robi, sau din fericiţi prizonieri, sau suferă de vre-un alt rău de felul acesta, după ce au avut o soartă bună în viaţa lor, — deci precum în sufletul nostru se iveşte o simţire de împreună-pătimire cu aceştia, poate cu mult mai mult se iveşte o astfel de simţire pentru noi înşine cînd vine în viaţa noastră o astfel de lovitură.

Căci cînd ne gîndim cît de strălucită era casa pe care am pierdut-o, cum am ajuns în puterea tîlharilor, cum am rămas goi, scufundîndu-ne în adîncul acestei vieţi, ce fel şi cîţi stăpîni ne-am atras în locul libertăţii şi al vieţuirii în libertate, cum ni s-a întrerupt fericirea vieţii prin moarte şi stricăciune, oare mai e cu putinţă, cînd ne vin aceste gînduri, ca mila noastră să se ocupe cu nenorocirile străine şi să nu se umple sufletul de jale pentru sine însuşi, gîndind la cele ce a avut, din care a căzut? Căci ce e mai de plîns decît această prinsoare? În loc de desfătarea din rai, am primit această stare a vieţii, supusă bolii şi durerii; în loc de nepătimirea aceea, am primit zecile de mii de nenorociri ale patimilor; în loc de petrecerea aceea înaltă şi de împreunavieţuire cu îngerii, am fost osîndiţi să locuim împreună cu fiarele pămîntului; am schimbat viaţa îngerească şi nepătimitoare, cu viaţa dobitocească. Iar pe amarnicii tirani, pe stăpînii turbaţi şi sălbatici ai vieţii noastre, cine ar putea să-i numere cu uşurinţă: ura, patima, mîndria, tiranul furios şi sălbatic, gîndul desfrînat ce se desfată de noi ca de nişte sclavi, robind firea spre slujiri pătimaşe şi necurate? Iar pe tirana lăcomie care alt tiran o covîrşeşte în răutate? Căci robind nenorocitul suflet, îl sileşte să primească poftele ei nesăturate, primind totdeauna şi neumplîndu-se niciodată, ca o fiară cu multe capete ce

100. «Forma absolută şi nehotărnicită a cuvîntului» vrea să spună: neprecizarea prin cuvînt spre cine trebuie să se îndrepteze mila. Aceasta ar putea însemna că spre oricine.

trimite prin mii de guri hrana în pîntecele de neumplut; care nicicodată nu se satură de cîştig, ci ceea ce cîştigă mereu i se face pricină şi aţîţare a poftei de şi mai mult cîştig.

Cine deci, văzînd această viaţă nefericită, va rămîne fără milă şi fără îndurare faţă de atîtea nenorociri? Iar pricina nemilostivirii de noi înşine stă în nesimţirea relelor, cum se întîmplă să pătimească cei ieşiţi din minţi, care, covîrşiţi de rău, pierd şi simţirea celor ce le suferă. Dacă deci cineva se cunoaşte pe sine, cum a fost înainte şi cum este acum (căci zice undeva Solomon că «cei ce se cunosc pe ei înşişi sînt înţelepţi»), nu va înceta nicodată să aibă milă, iar acestei simţiri a sufletului îi va urma, după dreptate, şi mila dumnezeiască. De aceea zice: «Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui».

Aceia şi nu alţii. Căci înţelesul acestui cuvînt e ca şi cînd ar spune cineva: «Fericit lucru este a-şi îngriji cineva sănătatea trupească». Pentru că cel ce se îngrijeşte va trăi întru sănătate. Astfel cel milostiv este fericit, pentru că rodul milei se face un bun propriu al celui ce miluieşte, fie în înţelesul lămurit acum de noi, fie în cel înfăţişat mai înainte, care arată împreună-pătimirea sufletului, cu nenorocirile străine. Căci fiecare din acestea e un bine: atît a se milui cineva de sine, în chipul arătat, cît şi a pătimi împreună cu semenii săi pentru nenorocirile lor. Pentru că dreptatea judecăţii dumnezeieşti dă simţirii omeneşti faţă de cei în suferinţă o întărire înaltă, încît îl face pe om, în oarecare fel, judecător al său propriu; astfel, simţirea lui dă, prin judecata făcută supuşilor, o hotărîre asupra sa însuşi [101].

Fiindcă deci se crede — şi se crede cu adevărat — că toată firea omenească se va înfăţişa înaintea scaunului de judecată a lui Hristos, ca să ia fiecare potrivit cu cele ce le-a făcut prin trup, fie binele, fie răul, poate că e îngăduit să spunem şi ceva mai îndrăzneţ: dacă e cu putinţă să se primească cu gîndul cele negrăite şi nevăzute, se poate cunoaşte cu atît mai mult, încă de acum, fericirea răsplătirii din partea celor miluiţi. Căci bunăvoinţa ce se naşte în suflet, faţă de cei ce i-au arătat milă în viaţa aceasta, rămîne în veci după cuviinţă, în cei ce se împărtăşesc de har [102]. Ce e deci mai firesc decît ca, în vremea cer-

101. Dumnezeu dă omului puterea să se judece singur pe sine însuşi, prin judecata pe care o dă asupra altora, mai bine zis prin sentinţa pe care o dă asupra celor ce i-au greşit lui. Omul îşi hotărăşte singur soarta în funcţie de soarta pe care vrea să o decidă pe seama altora. El nu se poate detaşa de soarta rea pe care vrea să o dea altora. Dar soarta lui va fi solidară cu soarta bună decisă pe seama altora. Dimpotrivă, în cazul cînd hotărăşte altora o soartă rea, numai sieşi îşi hotărăşte singur această soartă rea. Căci pe ceilalţi îi poate scăpa Dumnezeu. Pe cei judecaţi de alţii, îi judecă din nou Dumnezeu. Dar pe cei ce judecă pe alţii, îi lasă supuşi judecăţii ce au dat-o ei altora.

102. Mulţumirea ce se naşte în cei miluiţi de cineva, faţă de el, e o arvună sigură a fericirii lui viitoare. Căci mulţumirea acelora va rămîne în veci şi se va

cetării, cunoscîndu-se binefăcătorul de către cei ce au fost bucurați de el, sufletul acestuia să se veselească de glasurile mulțumitoare către Dumnezeu, care-i vor aduce lauda întregii zidiri ? Oare de ce altă fericire va mai avea nevoie cel ce va fi lăudat într-un astfel de teatru pentru faptele sale cele bune ? Și că vor fi de față cei ce s-au bucurat de faptele cele bune, ne învață cuvîntul Evangheliei, arătînd pe Împăratul zicînd la judecată, către cei drepți și către cei nedrepți, cele ce le-a spus Iisus. Căci și unora și altora le va pune în față pronumele arătător, pe cei miluiți și nemiluiți făcîndu-i cunoscuți ca printr-un deget : «Întrucît ați făcut unuia din acești frați ai Mei prea mici». Spunînd : «acești», arată pe cei miluiți ca fiind de față.

Să-mi spună acum cel ce prețuiește mai mult materia neînsuflețită a aurului decît fericirea viitoare : ce este strălucirea aceasta a aurului ? Ce sînt scînteierile pietrelor de mare preț ? Ce podoabă a veșmintelor este de așa fel, cum presupune nădejdea acel bine ? Cînd Cel ce împărățește peste zidire Se va descoperi firii omenești, șezînd cu mărire pe tronul cel înalt, cînd se vor vedea împrejurul Lui zecile de mii nenumărate ale îngerilor și cînd ochii tuturor vor vedea Împărăția cea negrăită a cerurilor și se vor arăta, pe de altă parte, dimpotrivă, chinurile înfricoșătoare, iar în mijlocul acestora întreaga fire omenească a celor ce au fost de la prima creație și pînă la împlinirea întregului, stînd în văzduh cu frică și cu nădejdea celor viitoare, așteptînd cu cutremur fie o soartă, fie alta, și chiar și cei ce au viețuit cu bună conștiință tremurînd de viitorul lor cînd vor vedea pe ceilalți trași de conștiința lor cea rea ca de un călău în întunericul acela trist, iar cel milostiv va fi dus de faptele sale în fața Judecătorului strălucind de îndrăzneală, însoțit de glasurile de laudă și de mulțumire ale celor cărora le-a făcut bine, oare va socoti fericirea una cu bogăția materială ? Oare va primi în locul acelor bunătăți să i se prefacă toți munții și șesurile și văile și marea, în aur ?

Iar cel ce a ascuns cu grijă, cu peceți, cu lacăte și cu uși de fier, în ascunzători întărite, pe Mamona, și a socotit păstrarea materiei îngrămădite în ascunzători mai de preț decît orice poruncă, va fi tras cu capul în jos în focul acela întunecat și toți îi vor scoate la arătare

proiecta spre el. Și ce fericire mai mare poate fi, decît aceea de a vedea pe alții în veci arătîndu-și mulțumirea pentru binele ce li l-ai făcut ? A se milui e un har, pentru că nu e ceva datorat în sensul juridic. Un har dat de nevoie, din obligație, nu mai e har și nu mai aduce mulțumirea aceea negrăită în suflet pe care o aduce darul gratuit, ca semn al iubirii, și nici nu trezește iubirea pe care o trezește harul. De aceea harul dumnezeiesc nu e ceea ce se dă pentru merite.

neîndurarea și neîmblînzirea ce au trăit-o pe pielea lor în viața aceasta și-i vor spune: «Adu-ți aminte că ai luat cele bune ale tale în viața ta» (Lc., 16, 35), că ai încuiat în întăriturile bogăției mila și ai nesocotit pe pămînt împreună-pătimirea; de aceea nu ți-ai adus în viața de aici iubirea de oameni, nu ai ce nu ai avut, nu afli ce n-ai depus, nu aduni ce n-ai risipit, nu seceri ce n-ai semănat, secerișul tău e pe măsura semințelor tale. Ai semănat amărăciune, adună snopii ei; ai prețuit nemilostivirea, ia ceea ce ai iubit; n-ai privit cu compătimire, nu vei fi privit cu milă; ai trecut cu vederea pe cel necăjit, vei fi trecut cu vederea cînd te vei pierde; ai ocolit mila, te va ocoli mila; te-ai scîrbit de cel sărac, se va scîrbi și de tine Cel ce a sărăcit din pricina ta [103].

De ți se vor zice acestea și unele ca acestea, unde va fi aurul? Unde, vasele strălucitoare? Unde, asigurarea comorilor prin peceți? Unde, cîinii folosiți pentru paza de noapte și armele pregătite pentru cei ce pun la cale jefuirea lor? Unde, însemnările făcute în protocoale? Ce sînt acestea față de plînsul și scrîșnirea dinților? Cine va lumina întunericul? [104]. Cine va stinge flacăra? Cine va alunga viermele fără de moarte? [105]

Drept aceea, să înțelegem, fraților, cuvîntul Domnului, care ne învață în puținătatea lui atîtea lucruri despre cele viitoare, și să ne facem milostivi, ca să ajungem prin aceasta fericiți întru Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava și stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

103. Sîntem legați unii de alții. Asprimea arătată altora mă înăsprește pe mine, blîndețea arătată altora, mă face pe mine delicat. Fericirea sau nefericirea veșnică sînt perpetuarea întărită a stărilor produse în mine prin purtările și simțirile față de alții. Ele îmi vor veni din mine, dar și din alții. Dar cei ce nu s-au lăsat prinși în stările învîrtoșate ale mele, prin faptele mele care au izvorît din acestea și s-au pricinuit, nu vor avea soarta mea. De aceea, e bine să nu se răspundă răului cu rău și tot de aceea glasurile celor neîndreptățiți de noi la judecata din urmă, vor fi glasuri aspre, glasuri care vor cere osînda noastră. Nedreptățile și nepăsările mele se vor reflecta din aceia ca un fapt obiectiv, fără voia lor. Fiecare poartă în sine pecețile imprimate în alții. «Voi sînteți scrisoarea mea de recomandare» a spus sfîntul apostol Pavel. Dar cei cu adevărat buni au depășit efectul peceților celor răi în ei. Dar în însuși acest efort al lor de a le depăși, se vor vedea pecețile al căror efect rău au trebuit să-l învingă, să-l prefacă în bine pentru ei. Meritul acestei prefaceri va fi însă al lor, nu al celor ce le-au făcut rău, sau s-au purtat fără milă și cu nepăsare față de ei. Legăturile între noi sînt uneori legături de cumpene: cînd una coboară, alta se înalță, dar numai în parte, din pricina coborîrii celei dintîi.

104. Întunericul e, între altele, și această părăsire cumplită de către toți. Nici un ochi prietenos nu va mai străpunge cu lumina lui întunericul singurătății mele. Sau poate din ochii lor, chiar nevăzuți de mine decît în conștiință, nu iradiază decît amintirea răului făcut lor.

105. «Focul nestins», «viermele fără de moarte» sînt, între altele, și remușcarea netrecătoare a răului făcut altora. Aceasta arată și ea veșnica valoare a persoanei.

Cuvîntul VI

Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu.

Ceea ce pățesc cei ce privesc de pe un vîrf înalt la o mare adîncă și întinsă, aceea pățește cugetarea mea, care privește de la înălțimea cuvîntului Domnului, ca de pe un munte înalt, în adîncul de netîlcuit al înțelesurilor. Căci precum în multe locuri de lîngă mare se poate vedea cîte un munte tăiat în două, pe partea de către mare fiind retezat de la vîrf pînă la temelie, de parcă ar fi ras, iar din vîrful lui atîrnînd peste prăpastie o ieșitură, ceea ce dă putință celui aflător pe acest podiș să privească de la o mare înălțime marea din adînc, la fel amețește sufletul meu, atîrnat de acest înalt cuvînt al Domnului: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu».

Căci Dumnezeu însuși Se făgăduiește pe Sine ca priveliște celor ce s-au curățit cu inima. Dar «pe Dumnezeu, nimeni nu L-a văzut vreodată», cum zice marele Ioan (In, 1, 18). Cugetarea aceasta o întărește și înaltul Pavel, zicînd: «Pe Cel pe care nici un om nu L-a văzut, nici nu poate ca să-L vadă» (I Tim., 6, 16).

Aceasta este stînca netedă și prăpăstioasă, care nu are în ea nici-un punct de pășire pentru înțelegere [106]. Despre această stîncă a spus și Moise în învățăturile sale că este neapropiată, dat fiind că înțelegerea noastră nu poate păși nicidecum pe ea, orice gînd despre ea fiind ras de negație [107]. Căci, «nu este, zice, cineva care să vadă pe Dumnezeu și să trăiască» (Ieș., 33, 20).

Pe de o parte, viața veșnică stă în a vedea pe Dumnezeu [108]. Pe de alta însă, aceasta nu e cu putință, cum spun Ioan, Pavel și Moise, stîlpii credinței. Vezi vîrtejul de care e atras sufletul spre adîncul celor cuprinse în cuvînt? Dacă Dumnezeu este viață, cel ce nu-L vede pe El nu vede viața; dar proorocii și apostolii purtători de Dumnezeu mărturisesc că Dumnezeu nu poate fi văzut. În ce primejdie e pusă nădejdea oamenilor!

Dar nădejdea primejduită să cadă e sprijinită de Domnul, precum a făcut cu Petru, care era în primejdie să se scufunde, susținînd iarăși

106. Nici un înțeles, nici o noțiune nu-și poate pune piciorul pe urcușul abrupt și neted al muntelui care este Dumnezeu.

107. „Πάσης ἀντιλήψεως ἀποξυρισθείσης διὰ τῆς ἀποφάσεως". Însuși Dumnezeu fiind ca un munte neted, ras, fără nici un loc în care înțelegerea să-și poată fixa piciorul, face cu neputință ancorarea în Dumnezeu, oricărui gînd ce ni-l facem despre El, provocînd în minte renunțarea la orice numire a Lui, sau negarea oricărei numiri corespunzătoare Lui.

108. A vedea mereu lucruri finite, deci într-un fel identice, plictisește mintea făcută pentru infinit; nu mai întreține în ea pofta de a trăi. Cunoașterea și gustarea lucrurilor finite nu merită prelungirea vieții în veci. Numai cunoașterea lui Dumnezeu cel nesfîrșit întreține pofta veșnică de viață.

piciorul lui pe apa întărită și statornicită. Dacă deci va veni și la noi mîna Cuvîntului și ne va susține pe noi, care ne scufundăm în adîncul tîlcuirilor, în amîndouă înțelesurile amintite [109], vom scăpa de frică, fiind prinși de mînă cu putere, de Cuvîntul, Care ne călăuzește.

Deci făgăduința e așa de mare că îndreaptă spre cel mai înalt vîrf al fericirii. Căci ce alt bine ar mai putea dori după acesta, cel ce are toate în Cel văzut? Pentru că a vedea e, în obișnuința Scripturii, același lucru cu a avea [110]. Căci zice: «Vei vedea bunătățile Ierusalimului» (Ps. 127, 7), cuvîntul însemnînd: «Vei afla»; și: «Piară necredinciosul, ca să nu vadă slava Domnului» (Is., 27, 10), unde prin «să nu vadă» proorocul vrea să spună: «să nu se împărtășească».

Deci cel ce vede pe Dumnezeu are prin vedere tot ce se cuprinde în lista bunătăților: viața fără de sfîrșit, veșnica nestricăciune, fericirea fără moarte, Împărăția nemuritoare, bucuria fără sfîrșit, lumina adevărată, cuvîntul duhovnicesc și dulce, slava neapropiată, veselia neîncetată, tot binele ce ni se rînduiește prin nădejde în făgăduința fericirii de față.

Dar fiindcă mijlocul făgăduit al vederii este curăția inimii, mintea mea e cuprinsă iarăși de amețeală, întrebîndu-se: nu cumva curăția inimii este dintre cele cu neputință și care întrec firea noastră? Căci dacă Dumnezeu este văzut prin aceasta, iar Moise și Pavel nu L-au văzut, odată ce-au spus că nici ei, nici alții nu pot vedea pe Dumnezeu, se pare că ceea ce se făgăduiește în «Fericirea» aceasta de către Cuvîntul e ceva cu neputință de dobîndit. Deci ce cîștig avem din a ști cum se vede Dumnezeu, dacă la această știință nu se adaugă putința? Aceasta e ca și cînd ar zice cineva: e un lucru fericit a fi cineva în cer, căci acolo va vedea cele ce nu se văd pe pămînt. Dacă cuvîntul ar arăta vre-un mijloc de a face drumul pînă la cer, ar fi de folos celor ce aud, să afle că e un lucru fericit a fi acolo. Dar atîta timp cît urcușul acolo e cu neputință, ce cîștig le aduce cunoașterea fericirii cerești? Ea mai mult îi întristează pe cei ce află de ce mari bunătăți sînt lipsiți, din pricina neputinței de a urca la ele.

Dar oare ne cere Domnul ceea ce e în afară de puterea firii noastre și ne dă o poruncă ce întrece prin mărimea ei măsurile puterii ome-

109. Că cei curați cu inima «văd» pe Dumnezeu și că pe Dumnezeu «nu-L poate vedea» nimeni. Din îmbinarea acestor două afirmații se vede că apofaticul în gîndirea sfîntului Grigorie de Nyssa, ca și în general a părinților bisericești, nu e una cu teologia negativă intelectuală, sau cu simpla negare a celor afirmate despre Dumnezeu, întrucît El e mai presus de ele. Apofaticul e din alt punct de vedere o experiență, o trăire a lui Dumnezeu, dar o trăire de negrăit.

110. De aci se constată iarăși că în gîndirea sfîntului Grigorie de Nyssa apofaticul nu e o simplă negare intelectuală a afirmațiilor despre Dumnezeu, în sensul teologiei negative scolastice, ci o experiență a lui Dumnezeu. Bunătățile spirituale ale altei persoane le cunoști cînd le ai, dar fără să le poți exprima.

nești ? Nu face aceasta. Căci nu poruncește să se facă păsări celor cărora nu le-a dat aripi, nici să trăiască sub apă celor ce le-a rînduit viața pe uscat. Deci dacă tuturor celorlalte le-a dat o lege potrivită puterii și nu silește nici o făptură la cele mai presus de firea ei, să cugetăm drept urmare că și ceea ce ni se făgăduiește nouă prin «Fericire» nu e ceva ce nu se poate nădăjdui.

Dar nici Ioan, nici Pavel, nici Moise și nici altul ca ei n-au rămas în afara acestei înalte fericiri, care vine din a vedea pe Dumnezeu ; nici cel ce a zis : «Mi s-a gătit mie cununa dreptății, pe care mi-o va da mie dreptul Judecător» (II Tim., 4, 8), nici cel ce se odihnea pe pieptul lui Iisus, nici cel ce a auzit din partea cuvîntului dumnezeiesc : «Te-am cunoscut pe tine mai mult ca pe toți» (Ieș., 33, 17). Dacă deci aceia, prin care s-a vestit că cunoașterea de Dumnezeu e mai presus de putere, nu s-au îndoit de fericirea lor, iar fericirea stă în a vedea pe Dumnezeu, iar aceasta vine din a se face cineva curat cu inima, — urmează că curăția inimii prin care se poate dobîndi fericirea nu e un lucru cu neputință. Cum se poate deci spune că grăiesc adevărul și cei ce declară, după Pavel, că cunoașterea lui Dumnezeu e mai presus de puterea noastră, dar că nici cuvîntul Domnului, care făgăduiește că Dumnezeu poate fi văzut întru curăție, nu se împotrivește acelora ?

Socotesc însă că e bine să spun mai întîi puține cuvinte despre altceva, ca tîlcuirea ce o vom da temei de față să înainteze pe calea cuvenită.

Ce este firea dumnezeiască însăși în sine, după ființă, întrece orice înțelegere cuprinzătoare, neputîndu-se apropia și neputînd străbate la ea gîndurile întemeiate pe presupuneri ; și încă nu s-a aflat de oameni vre-o putere de înțelegere a celor ce ar dori să le înțeleagă, precum nu s-a născocit vre-un mijloc de cuprindere a celor cu neputință de cuprins. De aceea, marele Apostol numește «fără urmă căile Lui» (Rom., 11, 33), arătînd prin acest cuvînt că este neumblată de gînduri calea ce duce la cunoștința ființei dumnezeiești, întrucît nici unul din cei ce ne-au fost înainte-mergători în viață n-a lăsat vreo urmă a cunoștinței vreunei înțelegeri cuprinzătoare a Celui mai presus de cunoștință. Așa fiind după fire, Cel mai presus de întreaga fire, Cel nevăzut și nescris împrejur, este văzut și este înțeles prin altă rațiune. Iar modurile acestui fel de înțelegere sînt multe. Căci se poate vedea prin presupunere [111], din înțelepciunea arătată în toată zidirea Cel ce toate întru înțelepciune le-a făcut. E așa cum se vede în oarecare mod, prin cugetare, chiar în lucrurile făcute de om, făcătorul lucrului de față,

111. Στοχαστικῶς aci nu poate însemna «eventual», ci «cu aproximație», printr-o simțire care nu poate defini exact pe Dumnezeu.

ca unul ce şi-a întipărit meşteşugul în acest lucru. Nu se vede firea celui ce l-a meşterit, ci numai priceperea meşteşugărească pe care meşterul a întipărit-o în alcătuirea lucrului. Aşa privind spre podoaba zidirii, ne formăm o idee nu a fiinţei, ci a înţelepciunii Celui ce a făcut toate în chip înţelept.

Şi dacă cugetăm la Creatorul vieţii noastre şi la faptul că nu silit, ci din bunăvoinţă a păşit la fapta zidirii omului, zicem că şi prin acest mod vedem pe Dumnezeu, ajungînd la cunoştinţa bunătăţii, nu a fiinţei lui Dumnezeu [112]. La fel, şi toate celelalte cîte înalţă cugetarea la ceea ce e mai bun şi mai înalt ne dau o cunoaştere a lui Dumnezeu, fiecare dintre înţelesurile înalte aducîndu-ne sub vedere pe Dumnezeu. Căci puterea şi curăţia şi rămînerea la fel şi neamestecarea cu ceea ce e contrar şi toate cele de felul acesta, întipăresc în suflete chipul unui înţeles dumnezeiesc şi înalt [113].

Deci prin cele spuse se arată, cum e adevărat şi ceea ce spune Domnul, Care făgăduieşte că Dumnezeu va fi văzut de cei curaţi cu inima, şi cum nici Pavel nu minte cînd spune prin cuvintele lui că pe Dumnezeu nu L-a văzut cineva, nici nu poate să-L vadă. Căci Cel nevăzut prin fire Se face văzut prin lucrări, văzîndu-Se în unele din cele din jurul Lui [114].

Dar nu numai acesta este înţelesul fericirii: a putea socoti din vre-o lucrare că Cel ce lucrează e ceva asemănător ei. Căci în acest caz, şi înţelepţii veacului acestuia, din buna alcătuire a lumii ar avea cunoştinţa înţelepciunii şi puterii celei mai presus de lume. Dar mie mi se pare că mărirea «Fericirii» le dă sfatul, celor ce pot să-l primeas-

112. Omul fiind o fiinţă liberă, nu poate fi creat decît tot de o fiinţă liberă. Esenţa supusă legilor, lipsită de orice libertate, nu poate crea propriu-zis din nimic, ci emite din ea ceva asemănător ei, un făt supus aceloraşi legi cărora le este supusă şi ea. Şi numai dacă omul e creat de Dumnezeu în libertate, e creat din bunătatea lui Dumnezeu. Căci de o esenţă supusă cu totul unor legi, nu se poate spune că face ceva din bunătate. Unde nu e conştiinţă şi libertatea de alegere, nu se poate vorbi nici de bunătate.

113. „θείας ἐννοίας ἔντυποι τὴν φαντασίαν". Înţelesul îşi are şi el un chip, oricît ar fi de lipsit de un chip material. Cînd te gîndeşti la un bine ai alt înţeles, deci şi un alt «chip» decît cînd te gîndeşti la frumos. Dar nici binele, nici frumosul (spiritual) nu pot fi gîndite decît de un subiect şi într-un subiect. Deci gîndindu-ne la binele, la frumosul suprem, reflectate în lume, ne facem şi un «chip aproximativ» (στοχαστικῶς), dar real al Subiectului suprem.

114. Lucrările se zic în greceşte ἐνέργειαι. De aceea, în româneşte s-au tradus adeseori ca «energii». De fapt înţelesul lucrărilor nu e prea depărtat de al «energiilor», pentru că nu e lucrare fără o energie la baza ei. Sfîntul Grigorie spune că prin lucrări, sau prin energii, se cunosc cele din jurul lui Dumnezeu, pe care atît el (în alte locuri) cît şi toţi părinţii Bisericii le numesc însuşiri ale lui Dumnezeu. Deci lucrările sau «energiile» pe care le cunoaştem ca venite la noi sînt înseşi însuşirile lui Dumnezeu, în lucrarea lor. Propriu-zis însuşirile lui Dumnezeu au în ele o putere lucrătoare, un caracter dinamic.

că, să vadă pe Cel dorit și în alt mod. Iar înțelesul acesta va fi lămurit prin pilde.

Un bun în viața omenească este sănătatea trupului, dar lucrul fericit e nu numai a ști ce înseamnă sănătatea, ci și a viețui în sănătate. Căci dacă cineva, făcînd lauda sănătății, își alege o hrană aducătoare de boală și plină de sucuri rele, ce oare a cîștigat din laudele sănătății, odată ce se lasă doborît de boală? Deci așa să înțelegem și cuvîntul de față. Căci nu zice Domnul că e lucru fericit a cunoaște ceva despre Dumnezeu, ci a avea în sine pe Dumnezeu [115]. Căci zice: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu». Nu socotesc deci că El pune pe Dumnezeu, față în față, ca pe o priveliște înaintea celui ce și-a curățit ochiul sufletului. Ci măreția spusei ne dă să înțelegem ceea ce Cuvîntul spune și altora în chip mai desăvîrșit, zicînd: «Împărăția lui Dumnezeu este în lăuntrul vostru» (Lc., 17, 21). Din aceasta învățăm că cel ce și-a curățit inima de toată zidirea și simțirea pătimașă vede în frumusețea sa chipul firii dumnezeiești. Deci mie mi se pare că Cuvîntul cuprinde, în cuvintele puține ce le-a spus, acest sfat: O, oameni, care aveți vreo dorință de a vedea Binele adevărat, cînd auziți că mărirea dumnezeiască e ridicată mai presus de ceruri și slava ei este de netîlcuit și frumusețea, de negrăit și firea, de necuprins, nu cădeți în deznădejde pe motivul că nu puteți vedea pe Cel dorit. Căci în tine este măsura cunoașterii lui Dumnezeu de către tine. Pentru că, plăsmuindu-te pe tine, îndată a dat ființă acestui bine prin fire [116]. Căci Dumnezeu a întipărit în alcătuirea Sa chipurile bunătăților firii Sale, întipărind în tine ca într-o ceară un chip sculptat.

Dar răutatea, vărsîndu-se în pecetea cea în chipul dumnezeiesc, a făcut nefolositor binele ascuns sub acoperămintele urîte [117]. Dacă deci vei șterge iarăși, prin îngrijirea de viața ta, întinăciunea așezată pe inimă [118], îți va străluci din nou frumusețea cea în chipul dumnezeiesc [119].

115. Cum s-a arătat și în textul la care se referă nota 110, și aci se pune accentul nu pe cunoașterea teoretică, ci pe trăirea lui Dumnezeu. Deci apofaticul nu înseamnă o despărțire de Dumnezeu, ci o trăire a lui Dumnezeu cu neputință de exprimat. Nu e vorba de un Dumnezeu închis în întunericul Său, ci de un Dumnezeu trăit în noi, dar cu neputință de exprimat în cuvinte, din pricina nemărginirii Lui.

116. τὸ ἀγαθὸν τῇ φύσει κατουσιάσαντος — a «substanțializat» binele dumnezeiesc; adică i-a dat o altă ființă decît cea dumnezeiască. Dar că nu binele dumnezeiesc însuși a fost «substanțializat» într-o altă ființă, ci un alt chip al Lui, se vede din rîndurile următoare, unde se spune că a pus în alcătuirea omului «chipurile (τὰ μιμήματα — imitațiile) bunătăților dumnezeiești».

117. Ἄχρηστον — nefolositor, ascuns. Căci binele din fire n-a fost desființat cu totul, ci a fost făcut nefolositor, fiind ascuns dar și împiedicat de acoperămintele rele ce se arată prin lucrare. Totuși, răul e mai la suprafața firii, pe cînd binele e mai adînc.

118. Τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ ῥύπον. Întinăciunea nu e plăsmuită odată cu inima, deci nu de Dumnezeu, ci după aceea, pe suprafața ei, de omul însuși.

119. Bunătatea luminează. Ochii omului bun sînt luminoși. De aceea binele e și frumusețe. Răutatea e urîtă. «Om urît», îi zice poporul român unui om rău.

Precum se întîmplă cu fierul, că atunci cînd e curățit de rugină cu o perie, de unde cu puțin înainte era negru, acum, strălucind la soare, trimite din sine raze și scînteieri, așa și omul din lăuntru, pe care Domnul îl numește inimă, cînd se șterge de pe el pata ruginoasă înflorită pe el ca un mucegai rău, își recapătă iarăși asemănarea cu modelul (cu arhetipul) și se face bun. Căci cel ce e asemenea Binelui este numaidecît și el bun.

Deci cel ce se privește pe sine vede în sine pe Cel dorit. Și de aceea cel curat cu inima e fericit, pentru că, privind la curăția sa, vede în chip modelul (arhetipul). E așa cum cei ce privesc soarele în oglindă, în timp ce alții privesc țintă spre cer, văd în strălucirea oglinzii soarele nu mai puțin decît cei ce privesc spre însuși cercul soarelui. Astfel, zice, și voi, chiar dacă nu aveți puterea să vedeți lumina, dacă reveniți la darul chipului sădit în voi de la început, aveți în voi pe Cel căutat. Căci dumnezeirea este curăție, nepătimire și înstrăinare de orice rău. Dacă deci acestea se află în tine, e numaidecît Dumnezeu în tine. Cînd deci gîndul din tine nu va fi amestecat cu nici un rău, ci va fi liber de patimă și despărțit de orice poftă, vei fi fericit pentru vederea ta pătrunzătoare, pentru că curățit fiind L-ai cunoscut pe Cel nevăzut de cei necurați, și după înlăturarea ceței materiale de pe ochii sufletului, privești în seninul curat al inimii, în mod limpede, priveliștea cea minunată. Iar aceasta ce este? Curăția, sfințenia, simplitatea, toate strălucirile luminoase ale firii dumnezeiești prin care este văzut Dumnezeu [120]. Din cele spuse nu ne îndoim că acestea așa sînt.

120. A vedea, prin seninul curat al inimii, strălucirile lui Dumnezeu înseamnă că ele pătrund prin transparența lor în inimă, cum lumina soarelui ce se vede pe geam înseamnă pătrunderea luminii soarelui prin transparența lui, fără a înceta ca soarele să fie cu lumina lui și dincolo de geam. Inimii ca fundament biologic, dinamic, al trupului, îi corespunde «inima» ca centru al sufletului, concentrînd în ea și înțelegeri și simțiri și doriri. Ea e «omul» întreg ca centru concentrat al întregii vieți a omului. Ca atare, e subiectul cel unul, cu neputință de definit, izvor mereu nou al tuturor actelor omenești. Prin ea simțim Subiectul dumnezeiesc, sau presiunea Lui, însoțirea Lui, susținerea Lui, mîngîierea Lui, mustrarea Lui. Așa cum din «inimă», sau din subiectul nostru cel unul pornesc toate actele noastre spirituale și materiale, prezente și lucrătoare în toată ființa noastră și prelungite în jurul nostru, dar prin toate o simțim pe ea, așa din Subiectul dumnezeiesc iradiază toate lucrările Lui, sesizate în primul rînd în «inima» sau în subiectul nostru și apoi prin ea în toată ființa noastră și în toată persistența și mișcările tuturor lucrurilor. Iar în această persistență și în aceste mișcări simțim prin lucrările Lui Subiectul lor dumnezeiesc. Cînd pun degetul pe un obiect, în apăsarea degetului, însuși degetul e o lucrare a mea. Dar în această lucrare e prezent însuși subiectul meu. Așa e prezent Dumnezeu prin nesfîrșitele Lui lucrări în toate puterile și lucrările din lucruri, din persoane și din mine. El mă învăluie prin aceste lucrări de pretutindeni. Ele mă susțin în viață și mă poartă ca un leagăn țesut din nenumărate fire, iar prin ele, El însuși. Dar simțirea lor și a Lui o am prin «inimă». O am cînd inima e curată și nepătimitoare, ceea ce e același lucru. Căci Dumnezeu însuși e curăție și nepătimire. Desigur, curăția și nepătimirea nu trebuie socotite ca bunătăți în ele însele și nici măcar ca niște pasivități. «Curat» și «nepătimaș» implică o voință, o deschidere cu totul sinceră și iubitoare spre alt subiect. Inima noastră curată e subiectul sincer și

Dar judecata noastră, conștientă de la început de nepriceperea ei, își dă seama încă și acum de această neputință. Căci, precum cine ajunge în cer se împărtășește de minunile cerești, dar dacă modul urcușului nu-l poate împlini, nu are nici un cîștig din cele mărturisite că se întîmplă cu el, ajuns acolo, la fel, nu ne îndoim că din curăția inimii vine fericirea, dar modul cum se poate cineva curăți de cele ce-l întinează mi se pare ceva deopotrivă de greu ca urcușul la cer. Care e deci scara lui Iacov? Ce car de foc vom găsi, ca să ne înălțăm la cer asemenea proorocului Ilie, ca ridicîndu-ni-se inima la minunile de sus, să se scuture de povara aceasta pămîntească? Căci dacă ajunge cineva la cunoașterea slăbiciunilor (afectelor) legate fără voie de suflet [121], va socoti că nu știe și nu poate să se despartă de relele înjugate cu el. Venirea noastră însăși la viață începe din patimă și prin patimă înaintează creșterea noastră și în pătimire sfîrșește viața noastră [122]; și răul (păcatul) s-a amestecat cu firea, prin cei ce au primit de la început patima (afectul), însușindu-și boala prin neascultare. Căci precum firea animalelor de orice soi se continuă în înșirarea celor ce vin după aceea, încît ceea ce se naște e aceeași după rațiunea firii cu aceea din care s-a născut, la fel omul se naște din om, pătimașul, din pătimaș, păcătosul, din păcătos. Deci păcatul subzistă (συνυφίσταται) în oarecare fel cu cei ce vin la existență, întinzîndu-se și crescînd odată cu hotarul vieții.

Dar virtutea e greu de ajuns, fiind dobîndită de-abia cu zeci de mii de sudori și dureri, cu sîrguință și osteneală. Aceasta o aflăm de multe ori din dumnezeiasca Scriptură, de la care auzim că e strîmtă și plină de necazuri calea spre Împărăție, dar largă și coborîtoare și ușor de umblat cea care duce viața, prin păcate, spre pieire. Totuși, Scriptura a arătat că viața înaltă nu e cu totul cu neputință, căci a înfățișat în sfintele scrieri minunile atîtor bărbați.

Deci fiindcă e un îndoit înțeles în făgăduința vederii lui Dumnezeu: unul, al cunoașterii firii celei mai presus de toate, altul, al unirii cu El

deplin deschis altor subiecte și mai ales Subiectului suprem. Iar curăția și nepătimirea lui Dumnezeu e deschiderea sinceră și deplin iubitoare între cele trei Subiecte dumnezeiești și spre noi. Subiectele curate și nepătimitoare pătrund ele însele în altele chiar prin acest fapt al curăției și nepătimirii lor. Astfel, cunoașterea e rodul eticului, sau al înduhovnicirii.

121. E vorba de afectele (τὰ πάθη), care, deși în ele însele sînt nepăcătoase, duc pe om în mod aproape necesar spre patimile păcătoase, care în grecește se numesc, ca și primele, tot patimi (τὰ πάθη). Foamea, care e un afect ireproșabil, duce în mod aproape necesar la patima păcătoasă. Numai cu ajutorul harului dumnezeiesc o putem ține în frîul satisfacerii ei nepăcătoase. Doctrina aceasta a fost preluată de sfîntul Maxim Mărturisitorul.

122. Cuvîntul «patimă» se folosește aci, cînd în înțelesul de afect, cînd de patimă păcătoasă, cînd în amîndouă înțelesurile. Patima morții e un afect, dar nu e o patimă păcătoasă. E o pătimire. Sfîntul Maxim a făcut distincția precisă între afecte și patimi.

prin curăția vieții, cel dintîi fel de cunoaștere e socotit de glasul sfinților că e cu neputință, iar al doilea se făgăduiește firii omenești prin învățătura de față a Domnului : «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu».

Iar cum se poate face cineva curat, poți afla din aproape toată învățătura evanghelică. Căci, de vei privi pe rînd poruncile, vei afla limpede în cele următoare modul de curățire a inimii. Pentru că împărțind răutatea (patima) în două, în cea care se susține prin fapte și în cea care se susține prin gînduri, mai întîi a fost pedepsită prin legea veche nedreptatea arătată prin fapte, iar acum a făcut legea să se vadă celălalt fel de păcat, nepedepsind fapta rea, ci avînd grijă să nu se ivească nici începutul. Căci scoțînd păcatul din însăși voia de a-l face, înseamnă a face viața cu mult mai străină de faptele rele. Iar avînd păcatul multe părți și multe feluri, fiecărui fel din cele oprite i-a rînduit, prin porunci, vindecarea potrivită. Și, pentru că în toată viața, cel mai repede se ivește boala mîniei, începe vindecarea de la ceea ce o stăpînește mai mult, legiuind în primul rînd nemînierea. Ai învățat, zice, de la legea veche : «Să nu ucizi !» ; acum învață să depărtezi de la suflet însăși mînia împotriva celor de o fire (Mt., 5, 22). Dar nu a oprit orice mînie. Căci se poate folosi această pornire a sufletului și spre bine. Deci porunca a stins mînia fără nici un scop bun împotriva fratelui. Căci a spus : «Tot cel ce se va mînia pe fratele său în zadar» [123]. Adausul «în zadar» arată că de multe ori folosirea mîniei are un rost, și anume, atunci cînd patima se aprinde pentru pedepsirea păcatului. Acest fel de mînie l-a recunoscut mai înainte cuvîntul Scripturii pe seama lui Finees cînd a îmblînzit prin înjunghierea călcătorilor de lege pornirea lui Dumnezeu împotriva poporului (Num., 25).

Și iarăși se folosește de ea ca mijloc de vindecare față de păcatele trupești, smulgînd prin poruncă, din inimă, pofta nebunească a preacurviei.

Și așa vei afla pe Domnul îndreptînd în cele următoare pe toate, una cîte una, oprind prin porunci fiecare din felurile păcatelor. Oprește să se stăpînească mîniile nedrepte, neîngăduind nici măcar apărarea, alungă patima lăcomiei prin porunca de a ne dezbrăca de bună voie și de cămașa rămasă, în folosul celui ce voiește să ne ia haina. Tămăduiește frica, poruncindu-ne să disprețuim moartea. Și peste tot, prin fiecare dintre porunci, vei afla cuvîntul plugăresc smulgînd ca un plug rădăcinile rele ale păcatelor din adîncul inimii noastre, prin ceea ce se curățește de rodul spinilor.

123. Cuvintele «în zadar» se află numai în unii codici vechi.

Deci, prin amîndouă face bine firii noastre: prin cele prin care făgăduieşte binele şi prin învăţătura ce ne-o dă pentru viaţa de acum. Iar dacă ţi se pare dureroasă străduinţa pentru cele bune, pune-o în faţă cu viaţa contrară, şi vei afla cu cît este mai dureros păcatul dacă nu priveşti spre timpul de faţă, ci la cel de după acesta. Căci cel ce a auzit de gheenă nu se va mai despărţi cu durere şi cu osteneală de plăcerile păcatelor, ci-i va ajunge doar frica sălăşluită în gînduri, ca să alunge patimile. Dar e mai bine ca, cunoscînd ceea ce auzim prin ceea ce facem, să luăm de aci prilejul unei şi mai aprinse pofte. Căci dacă sînt fericiţi cei curaţi cu inima, nefericiţi sînt, fără îndoială, cei cu mintea întinată, pentru că privesc spre faţa vrăjmaşului. Şi dacă, prin virtute, însăşi pecetea dumnezeiască se întipăreşte în viaţa noastră, e vădit că viaţa în păcat se face chipul feţei vrăjmaşului [124].

Iar dacă, potrivit feluritelor înţelesuri, Dumnezeu e numit prin fiecare nume al celor cugetate ca bune, de pildă: lumină, viaţă, nestricăciune şi toate cîte sînt de acest fel, dimpotrivă, fiecare nume din cele protivnice acestora se va da născocitorului răutăţii: întuneric, moarte şi stricăciune şi cîte sînt de acelaşi neam şi soi cu acestea. Deci cunoscînd pe cele prin care viaţa noastră ia chipul păcatului sau al virtuţii, să fugim de chipul diavolului, să lepădăm masca vicleană şi să luăm chipul dumnezeiesc [125], să ne facem curaţi cu inima, ca să ne facem fericiţi, întipărindu-se în noi chipul dumnezeiesc, prin vieţuirea curată, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul VII

Fericiţi făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema.

Toate cele ale sfinţitului cort al mărturiei, pe care l-a alcătuit legiuitorul izraeliţilor după chipul arătat lui de Dumnezeu în munte, toate cîte se cuprindeau înşirate înăuntru erau, una cîte una, sfinte şi sfinţite. Iar cea mai dinăuntru parte, în care nu se putea intra şi umbla, se numea Sfînta Sfintelor. Această numire întărită arăta, socotesc, că ea nu se împărtăşea de sfinţenie în acelaşi grad cu celelalte, ci pe cît

124. Viaţa din lăuntru se întipăreşte pe faţa arătată. Trăind cu vrăjmaşul reflectăm la arătare chipul lui. Dealtfel, însuşi modul de a vieţui e un chip al existenţei fiecăruia.

125. Chipul răului este o mască pentru om, întipărită pe faţa lui adevărată. Căci nu este potrivită firii lui. Chipul binelui, sau al lui Dumnezeu, e «chip», sau expresie adevărată a lui, pentru că e şi o actualizare a firii lui. Dar, de obicei, masca stă în imitarea mincinoasă a binelui de către cei răi. Ea nu i se potriveşte omului într-un dublu înţeles.

se deosebea sfînta și sfințita, de ceea ce era comun și întinat, cu atît acea parte în care nu se putea intra era mai curată decît cele sfinte din jurul ei.

Socotesc deci, că în același fel, toate fericirile arătate nouă în muntele acesta, cîte ni le-a spus mai înainte Cuvîntul, sînt una cîte una sfinte și sfințite; dar ceea ce ni se dă acum spre tîlcuire e cu adevărat de nestrăbătut și Sfînta Sfintelor. Căci dacă a vedea pe Dumnezeu e un bine care nu poate fi întrecut de nimic, a se face fiul lui Dumnezeu e, numaidecît, mai presus de orice fericire.

Care e deci înțelesul acestor cuvinte? Ce dar cuprinde o astfel de făgăduință dată prin aceste cuvinte? Orice ar înțelege mintea prin ea, ceea ce se făgăduiește e mai presus de această înțelegere. Dacă vei numi ceea ce se făgăduiește prin fericirea aceasta: binele, cinstirea, înălțimea, ceea ce se făgăduiește e mai mult decît înțelesul cuvintelor; ceea ce se primește e mai presus de rugăciune, darul mai presus de nădejde, harul mai presus de fire.

Ce este omul pus față în față cu firea dumnezeiască? Care cuvînt al sfinților să-l rostesc, prin care se înfățișează micimea omului? După Avraam, el e «pămînt și cenușă» (Fac., 18, 27); după Isaia, «iarbă» (Is., 40, 6); după David, nici iarbă, ci «asemenea ierbii» (Ps. 36, 2). Căci cel dintîi zice: «Tot trupul e iarbă»; iar al doilea zice: «Omul, ca iarba». După Eclesiast, e «deșărtăciune» (1, 2); după Pavel, «vrednici de plîns» (I Cor., 15, 19). Căci cuvintele cu care se numește Apostolul se potrivesc întregului neam omenesc. Acesta este omul.

Dar Dumnezeu ce este? Cum voi spune ce este Cel pe care nu e cu putință nici să-L văd, nici să-L prind cu auzul, nici să-L iau în inimă? [126] Cu ce cuvinte voi vesti firea Lui? Ce pildă a binelui acestuia am în cele cunoscute? Ce cuvinte noi voi născoci pentru a face înțeles pe Cel negrăit și nespus? Am auzit Scriptura cea de-Dumnezeu-insuflată spunînd lucruri mari despre firea cea mai presus de toate. Dar ce sînt ele față de firea aceea însăși? Căci cuvîntul a spus atîta cît poate încăpea în mine, nu cît este Cel pe care Îl arată. Căci precum din cei ce primesc aerul, fiecare primește după lărgimea lui, unul mai mult, altul mai puțin și cel ce are în sine aer mai mult nu a luat în sine tot aerul, ci și el a luat din tot aerul cît a putut, așa și cuvintele despre Dumnezeu ale Sfintei Scripturi, care ne-au fost spuse prin Duhul Sfînt de către purtătorii de Dumnezeu, sînt înalte și mari și mai presus de toată mărimea față de măsura înțelegerii noastre, dar nu se ating de adevărata mărire a Lui. «Cine a măsurat, zice, cerul cu palma și a luat apoi toate

126. Nu-L pot lua prin mine însumi, dar mi Se dă El însuși. Îmi dă El putere să-L primesc.

în mînă şi pămîntul în pumni?». Cuvîntul prorocesc a arătat prin aceste mărețe rostiri o parte a lucrării dumnezeieşti, dar însăşi puterea din care porneşte lucrarea, ca să nu zic firea din care este puterea, n-a spus-o, nici n-a gîndit să o spună [127]. Ba şi mustră prin cuvînt pe cei ce dau dumnezeirii unele chipuri prin presupuneri, spunînd ca din partea lui Dumnezeu: «Cu cine M-aţi asemănat?» (Is., 40, 6), zice Domnul. Acelaşi sfat îl dă şi Eclesiastul prin cuvintele sale: «Să nu te grăbeşti să scoţi cuvînt înaintea feţei lui Dumnezeu. Că Dumnezeu este în cer sus şi tu, pe pămînt jos» (Ecl., 5, 1). El arată, socotesc, prin depărtarea stihiilor una de alta, în ce măsură e mai presus firea dumnezeiască, de gîndurile pămînteşti.

Cel ce este astfel şi aşa de mare, Care nu poate fi nici văzut, nici auzit, nici cugetat, pe omul, care e socotit ca nimic între cele ce sînt: cenuşă, iarbă, deşertăciune, şi-l face casnic, fiind ridicat de Dumnezeul tuturor la treapta de fiu. Ce mulţumire vrednică de acest dar s-ar putea găsi să-I fie adusă? Prin ce cuvînt, prin ce cugetare, prin ce mişcare de recunoştinţă s-ar putea lăuda acest har covîrşitor? Omul e ridicat peste firea lui, e făcut din muritor, nemuritor; din întinat, neîntinat; din trecător, veşnic şi peste tot, din om, dumnezeu. Căci cel învrednicit să se facă fiu al lui Dumnezeu va avea, fără îndoială, în sine, cinstea Tatălui şi e făcut moştenitor al tuturor bunătăţilor părinteşti. O, uriaşă dărnicie a bogatului stăpîn! O, mînă largă! Cît de mari sînt darurile comorilor negrăite! [128] Firea cea căzută în necinste din pricina păcatului o ridică aproape la aceeaşi cinste cu Sine, din iubirea Sa de oameni. Căci dacă ne face prin har ceea ce este El după fire, ce altceva ne dă decît deopotrivă cinstire cu Sine, prin înrudire?

Deci cununa este aceasta. Dar, care e lupta pe care o încununează? De se va face făcător de pace, zice, va fi încununat cu harul înfierii. Mie mi se pare că şi fapta căreia i se făgăduieşte o astfel de răsplată este un alt dar. Căci, ce este mai dulce între cele năzuite de oameni în viaţă, decît o vieţuire paşnică? Pentru că orice ai numi între cele dulci viaţă, are nevoie de pace ca să fie dulce. Căci, dacă le-ai avea toate

127. Bazat pe locuri ca acestea şi sfîntul Grigorie Palama a făcut deosebirea între lucrările, puterile şi firea dumnezeiască. Dar în lucrare e şi putere, încît pe drept cuvînt în limba română (şi franceză), lucrarea s-a tradus cu «energie».

128. În textul grec, «harismele». Toate cele ce le are Tatăl şi pe care le are şi Fiul cel Unul Născut prin naştere, le are şi omul prin dărnicia Tatălui, odată ce Fiul cel Unul Născut S-a făcut prin întrupare Frate cu noi, dacă ne alipim de El. Toată cunoştinţa, toată puterea, toată fericirea Tatălui ni se fac proprii pentru că El Se uneşte cu noi, odată ce e unit cu Fiul Său devenit om, dacă noi primim să ne unim cu Fiul Său. Toate comorile dumnezeieşti nesfîrşite ni se fac proprii în forma trăirii lor omeneşti. Trupul omenesc devine nestricăcios, transparent de strălucirea puterilor dumnezeieşti, îmbrăcat în ele, iradiant al lor.

cîte se prețuiesc în viață : bogăție, sănătate, soție, copii, casă, părinți, slujitori, prieteni, pămînt și mare, dintre care fiecare se îmbogățește prin cele proprii, grădini ca raiul, vite, băi, locuri de joc, de sport, locuri de desfătare pe seama tinerilor, și toate cîte se născocesc pentru plăceri, dacă s-ar mai adăuga la acestea spectacolele plăcute, concertele muzicale și orice altceva prin care se îndulcește viața celor ce umblă după desfătări, — dacă le-ai avea pe toate acestea, dar bunul păcii ar lipsi, ce folos a-i avea de ele odată ce războiul te-ar împiedica de la bucuria de aceste bunătăți ? Deci pacea însăși este dulce celor ce se împărtășesc de ea și îndulcește cele prețuite în viață.

Dar și dacă pățim, în pace, vre-o nenorocire de felul celor omenești, răul acesta, amestecat cu binele, se face mai ușor celor ce-l pătimesc. Însă și cînd războiul ne strîmtorează viața, el ne face într-un fel oarecare nesimțitori față de celelalte pricini de întristare. Pentru că nenorocirea de obște covîrșește, prin durerile ei, pe cele singulare. Căci doctorii spun de bolile trupești că dacă două dureri se nimeresc să vină deodată într-un trup, numai cea mai mare e simțită, iar răul mai mic își ascunde durerea, fiind acoperit de puterea celui ce covîrșește. Tot așa, relele războiului covîrșind în dureri, îi fac nesimțitori pe oameni față de durerile lor singulare. Dar dacă sufletul e amorțit în simțirea suferințelor sale de lovitura relelor de obște ale războiului, cum va păstra simțirea celor dulci ? Căci iată armele și caii cei îmbrăcați în zale, trîmbița răsunătoare, rîndurile de luptători purtători de lănci, scuturile strîns învecinate, coifurile cu pene trase pe fețe în chip înfricoșător, ciocnirile, năvălirile, amestecările, luptele, uciderile, fugile, urmăririle, strigătele, vaietele, pămîntul udat de sînge, morți călcați în picioare, răniți părăsiți și toate cîte au loc în asprele întîmplări ale războiului ! Oare cel aflat în acestea are timp să-și îndrepte gîndul spre amintirea a ceea ce îl veselește ? Iar dacă îi intră în suflet amintirea vreunui lucru plăcut, nu i se face adaus de nenorocire amintirea la cele scumpe, intrată în gînd în timpul atîtor primejdii ? Așadar, Cel ce ți-a dat ție plată, dacă te-ai despărțit de relele războiului, ți-a făcut două daruri : unul este cununa, celălalt însăși lupta. Deci chiar dacă nu i s-ar da nădejdii acestuia nimic, însăși pacea prin ea însăși e mai de preț pentru cei ce au minte, decît orice alt lucru năzuit. În aceasta se poate cunoaște mărimea covîrșitoare a iubirii de oameni (a lui Dumnezeu), că marile răsplăți nu se dăruiesc în formă de dureri și osteneli, ci, într-un fel oarecare, în formă de stări fericite și bucuroase, dacă darul de căpetenie al celor ce se veselesc e pacea, pe care voiește să o aibă fiecare atît de

mare, încît să nu o aibă numai el, ci să o împartă din belşugul prisositor şi celor ce nu o au [129].

Căci zice: «Fericiţi făcătorii de pace». Iar făcătorul de pace este cel ce dă pace altuia. Însă n-ar împărtăşi-o cineva altuia, dacă n-ar avea-o el însuşi. Deci mai întîi voieşte să fii tu însuţi plin de bunătăţile păcii, apoi să dai din bine şi celor lipsiţi de el şi să nu iscodească cuvîntul o tîlcuire prea adîncă. Pentru că ne ajunge pentru dobîndirea acestui bun şi numai înţelesul ce ne stă la îndemînă. «Fericiţi făcătorii de pace». Cuvîntul dăruieşte în scurtimea lui tămăduirea multor boli, cuprinzîndu-le toate pe rînd în înţelesul lui larg şi general.

Să înţelegem întîi ce este pacea. Ce este altceva decît împreunasimţire iubitoare, îndreptată spre cel de aceeaşi fire? Dar atunci, ce este ceea ce se cugetă protivnic păcii? Ura, mînia, iuţimea, pizma, pomenirea răului, făţărnicia, nenorocirea războiului. Vezi cîtor boli le este leac un singur cuvînt? Căci pacea se împotriveşte la fel fiecărei boli din cele spuse şi face să înceteze răul prin venirea ei. Pentru că, precum încetează boala cînd intră sănătatea, şi se mistuie întunericul cînd se arată lumina, aşa, cînd se iveşte pacea, se destramă toate patimile ce se nasc din starea protivnică.

Iar cît de mare bun este aceasta nu socotesc că trebuie să-ţi tîlcuiesc eu prin cuvînt. Gîndeşte-te tu însuţi în tine, cum e viaţa celor ce trăiesc între ei în bănuială şi ură, cît de neplăcute le sînt întîlnirile, cîtă scîrbă are fiecare de toate ale celuilalt; gurile le sînt fără sunet, privirile întoarse, urechea închisă faţă de cuvîntul celui ce urăşte şi al celui urît. Oricine e prieten unuia nu e prieten celuilalt; şi dimpotrivă, oricine e duşman unuia e plăcut celuilalt.

Precum deci aromatele bine-mirositoare umplu aerul dimprejur de buna lor mireasmă, tot aşa darul păcii se răspîndeşte cu îmbelşugare, încît viaţa ta e tămăduire bolii străine. Dar cît de mare este acest bun, poţi cunoaşte mai deplin, gîndindu-te la nenorocirea fiecăreia din patimile ce se nasc în suflet dintr-o voinţă duşmănoasă. Cine ar putea descrie după cuviinţă patimile mîniei? Ce cuvînt ar putea înfăţişa urîţenia

129. Pacea se întinde din sufletul ce o are, cum se întinde şi tulburarea. Aceasta arată iarăşi legătura interioară dintre suflete. Dar arată şi faptul că atît valorile pozitive cît şi lipsa lor au ca suporturi persoanele. Pacea nu e o stare impersonală şi nici tulburarea. Ci e o stare personală, plină de intenţia îndreptată spre alte persoane. E o valoare prin care comunică persoanele, ca prin toate valorile şi lipsurile lor. Primele unesc persoanele în armonie, ultimele le ţin legate în disarmonie, în duşmănie. Pacea e marea forţă care le ţine toate în armonie. Dar nu într-o armonie fizică, impersonală, ci în armonia conştientă, iubitoare, în care persoanele îşi menţin libertatea şi unicitatea lor. De aceea, Dumnezeu Cel întreit în Persoane, dar Unul în fiinţă şi în toate însuşirile sau valorile, ca Creator şi susţinător al tuturor, e izvorul păcii. Şi cel ce iradiază această pace conştientă, iubitoare, înţelegătoare, îmbrăţişătoare, s-a făcut vas al păcii lui Dumnezeu, deci fiu al Lui, fiu prin care se însuşeşte pacea şi se răspîndeşte cu voinţă printre oameni.

acestei boli ? Vezi patimile drăcești ce se ivesc în cei stăpîniți de mînie? Gîndește-te la semnele asemănătoare ale bolii de la demonul mîniei și care e deosebirea între ele. Ochiul celor luați în stăpînire de demon e injectat în sînge și răsucit, limba furioasă, sunetul aspru, cuvîntul ascuțit și ca un lătrat. Toate acestea sînt comune și mîniei și îndrăcirii : mișcarea neastîmpărată a capului, mișcarea nebună a mîinilor, fierberea întregului trup, picioarele nestatornice ; avem în acestea o singură descriere a ambelor boli.

Numai într-atîta se deosebește boala de la demon, de mînie: că una e un rău voit, iar alta cade fără voie peste cei în care se ivește. Dar cu cît e mai de plîns lucru să ajungă cineva prin proprie pornire în acest rău, decît în patima fără voie ? De boala de la demon, cel ce o vede are milă. Dar furia din mînie, îndată ce o vede, o imită, socotind că se păgubește dacă nu biruie pe cel îmbolnăvit înaintea sa cu patima din el. Și demonul chinuiește trupul celui stăpînit de el numai pînă ce încetează boala aceluia, făcînd pe cel cuprins de furie să-și arunce mîinile împotriva aerului în zadar ; dar mînia nu face mișcările trupului să se miște fără rost. Căci, cînd patima se face stăpînă și sîngele din jurul inimii se înfierbîntă, fierea neagră împrăștiindu-se pretutindeni în trup, cum se zice, prin simțirea mînioasă, atunci toate simțurile cu reședința în creier, fiind apăsate de aburii din lăuntru, ochii sînt împinși afară din lăuntrul pleoapelor, ațintindu-se plini de sînge și îndrăciți spre cel ce îl supără, măruntaiele sînt apăsate de răsuflare, vinele gîtului se umflă, limba se îngroașă, glasul, strîmtorat de vine, se ascute fără voie, buzele înțepenesc și se înnegresc de ajungerea la ele a fierii reci și se fac anevoie de mișcat în deschiderea și închiderea firească a lor, încît nu mai pot să-și țină scuipatul ce se înmulțește în gură, ci-l aruncă prin cuvinte, sunetul silit scoțîndu-l odată cu sine. Atunci se pot vedea și mîinile mișcate de boală și picioarele ; iar mădularele acestea nu se mișcă în zadar, cum se întîmplă la cei luați în stăpînire de demoni, ci spre răul celor ce se încaieră între ei din pricina patimii. Căci loviturile celor ce se bat între ei țintesc spre rănirea simțurilor. Iar dacă în încăierare gura unuia se apropie de trupul celuilalt, nu rămîn nici dinții nelucrători, ci se înfig ca o fiară în cele la care ajung.

Dar cine ar putea spune pe rînd relele care-și iau nașterea din mînie ? Deci cel ce împiedică acest lucru urît, cu dreptate se numește fericit și cinstit pentru marea faptă bună ce o săvîrșește. Căci dacă cel ce scapă pe om de vre-o neplăcere trupească este cinstit pentru o astfel de faptă bună, cu cît mai mult nu vor socoti cei ce au minte, pe cel ce a eliberat sufletul de această boală, ca un binefăcător al vieții ? Căci

cu cît e mai mare sufletul decît trupul, cu atît e mai de cinste cel ce vindecă sufletul decît cei ce tămăduiesc trupurile.

Dar să nu creadă nimeni că eu socotesc că, dintre relele pricinuite de ură, neplăcerea produsă de mînie e cea mai grea. Căci socotesc că patima pizmei și a fățărniciei e cu mult mai grea decît cea amintită; cu cît ceea ce e ascuns e mai rău decît ceea ce se vede. De fapt, dintre cîini, ne temem mai mult de aceia care nu-și vestesc mînia prin lătrat și n-au înfățișare iscoditoare, ci întăresc neprevederea și negrija noastră printr-o înfățișare blîndă și liniștită. Așa este patima pizmei și a fățărniciei celor care, înăuntru, în adîncul inimii, întrețin ura ca pe un foc ascuns, iar la vedere își dau cu fățărnicie, înfățișarea prieteniei. Dar precum cînd focul e ascuns sub paie, la început topește prin ardere cele apropiate, fără ca flacăra să iasă la arătare, ci străbate prin ele doar un fum rău mirositor împins din lăuntru cu sila, dar dacă se ivește vre-o răsuflătoare, iese la vedere o flacără strălucitoare, așa și pizma roade inima înăuntru, ca un foc o grămadă îndesată de paie, și-și ascunde din rușine boala, dar nu se poate ascunde deplin, ci din ea, ca un fum rău mirositor, își face vădită amărăciunea prin niște semne ale chipului ei. Dar dacă i se întîmplă celui pizmuit vre-o nenorocire, atunci (invidiosul) își arată boala, făcîndu-și din întristarea aceluia o pricină de bucurie și de plăcere. Cele ascunse ale patimii se cunosc însă și pînă ce ea pare să se ascundă, prin niște semne arătate pe față. Iar semnele pizmei care topește sînt adeseori asemenea semnelor de moarte ale celor disperați: ochii uscați, înfundați în pleoapele secate, sprîncenele căzute, oasele ieșite prin carne.

Iar pricina bolii care este? Viața netulburată a fratelui, sau a semenului său, sau a vecinului. O, nedreptăți noi: a socoti vinovat pe cineva pentru că nu e nefericit, a simți durere pentru faptele lui bune, a-l osîndi ca nedrept nu pentru faptele prin care ai suferit vre-un rău, ci pentru cele prin care acela, nesăvîrșind nici o nedreptate, trăiește mulțumit! Ce ai, nenorocitule? Ia spune: pentru ce te usuci privind la fericirea vecinului cu ochi amărîți? Ce vină îi găsești? Pentru că e sănătos la trup? Pentru că e destoinic în cuvinte frumoase? Pentru că e de neam mai bun? Pentru că, luînd un post de conducător, se arată strălucind în dregătoria lui? Pentru că a ajuns la o bunăstare materială? Pentru că e cuviincios în cuvinte din pricina înțelepciunii? Pentru că e cunoscut de mulți pentru binefacerile lui? Pentru că se bucură de copii? Pentru că se veselește cu soția lui? Pentru că strălucește pentru veniturile casei? Pentru ce ți se înfig acestea în inimă ca niște săgeți ascuțite? Îți strîngi palmele, îți împletești degetele, ești tulburat în gînduri, scoți suspine adînci și dureroase, n-ai nici o plăcere de venitu-

rile tale, îţi e masa amară, îţi e vatra tristă, urechea ţi-e gata să asculte bîrfirea celui căruia îi merge bine, iar de se spune ceva bun de el ţi se scîrbeşte urechea de cuvînt. Şi aflîndu-te cu sufletul astfel, de ce îţi acoperi patima în făţărnicie? De ce te împodobeşti cu masca prieteniei şi a unei bunăvoinţe prefăcute? De ce îl feliciţi cu cuvinte de laudă, spunîndu-i să se bucure şi să fie sănătos, dorindu-i cele protivnice prin cele ascunse în suflet? Aşa a făcut Cain, care înfuriat de bunul nume al lui Avel, plănuia din pizmă omorîrea lui, iar prefăcătoria s-a făcut călău; căci luînd masca prieteniei şi a vorbirii frumoase, îl duce la cîmp, departe de ocrotirea părinţilor, apoi îşi descoperă pizma prin ucidere.

Deci cel ce scoate această boală din viaţa omenească şi prin bunăvoinţă şi pace leagă între ei pe cei de aceeaşi fire şi-i duce pe oameni la bună înţelegere prietenească, oare nu împlineşte cu adevărat lucrarea puterii dumnezeieşti, alungînd cele rele din firea omenească şi sădind în locul lor comuniunea în cele bune (împreună-împărtăşirea de cele bune)? De aceea îl numeşte pe făcătorul de pace fiu al lui Dumnezeu, dat fiind că cel ce dăruieşte acestea vieţii oamenilor se face următor al adevăratului Dumnezeu.

«Fericiţi, deci, cei făcători de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema». Cine sînt aceştia? Următorii iubirii de oameni a lui Dumnezeu, cei ce arată în viaţa lor ceea ce e propriu lucrării lui Dumnezeu. Căci Dăruitorul şi Domnul celor bune smulge cu totul şi duce cu totul la neființă tot ce este în afară de firea binelui şi străin de el. Această lucrare ţi-o legiuieşte şi ţie, ca să smulgi ura, să desfiinţezi războiul, să nimiceşti pizma, să alungi lupta, să omori făţărnicia, să stingi ţinerea de minte a răului ce mocneşte în lăuntrul inimii tale, să sădeşti în locul acestora toate cîte le înlocuiesc prin înlăturarea celor contrare. Căci precum odată cu retragerea întunericului intră lumina, aşa şi în locul fiecăreia din acestea intră roada Duhului, iubirea, bucuria, pacea, bunătatea, îndelunga-răbdare, tot numărul de bunătăţi înşirat de Apostol (Gal., 5, 22).

Cum nu e deci fericit împărţitorul dumnezeieştilor daruri, al harismelor lui Dumnezeu, cel ce se aseamănă în facerile sale de bine cu marea dărnicie a lui Dumnezeu? Dar poate că «Fericirea» nu priveşte numai la binele străin, ci socoteşte că făcătorul de pace e în mod principal, cel ce duce războiul dintre trup şi duh din sine la o armonie paşnică, cînd nu mai e lucrătoare legea trupului, care luptă împotriva legii minţii, ci cea din urmă supusă împărăţiei mai bune se face slujitoare a poruncilor dumnezeieşti. Dar să nu socotim că cuvîntul ne sfătuieşte să cugetăm viaţa celor ce înfăptuiesc binele în dolme, ci odată ce a

fost surpat dintre noi peretele din mijloc al răutăţii despărţitoare (Ef. 2, 14), cei doi se fac unul, crescînd împreună prin unirea în bine[130]. Fiindcă deci se crede că dumnezeirea este una şi necompusă şi fără chip, cînd şi omenescul va scăpa, prin această lucrare de împăciuire, de această compunere din două, şi va veni din nou deplin la bine, la simplitate şi la lipsa de chip, ajunsă cu adevărat una, ca partea văzută să fie aceeaşi cu cea ascunsă şi cea ascunsă, cu cea arătată, atunci cu adevărat se împlineşte fericirea, şi aceştia se numesc în mod propriu fiii lui Dumnezeu[131], fiind fericiţi după făgăduinţa Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul VIII

Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate, că a acelora este Împărăţia cerurilor.

Inşirarea pe rînd a înţelesurilor înalte ale învăţăturii ne conduce ca la a opta treaptă, la tîlcuirea cuvîntului de faţă. Iar eu zic că e bine să lămurim întîi prin cuvînt ce înseamnă la prooroc taina numărului opt, de care vorbeşte în titlul a doi psalmi (Ps. 17 şi 11); şi ce este curăţirea şi porunca tăierii împrejur, care amîndouă sînt legate de numărul opt. Poate numărul acesta are vre-o înrudire cu fericirea a opta, care, ca un vîrf al tuturor fericirilor, se află pe cea mai înaltă treaptă a binelui.

Acolo proorocul dă de înţeles, prin simbolul zilei a opta, ziua învierii; curăţirea arată întoarcerea din nou la curăţirea cea după fire a omului întinat; şi tăierea împrejur înseamnă lepădarea pielii moarte, pe care am îmbrăcat-o după ce ne-am făcut goi de viaţă prin neascul-

130. Τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνακράσει. «Crescînd împreună prin amestecarea în bine». Pacea îi face pe doi unul, dar fără să-i confunde. Căci ἀνάκρασις poate însemna şi dialogul lor simfonic în bine. Acesta e sensul ce-l dă sfîntul apostol Pavel surpării peretelui din mijloc al despărţiturii. Peretele acesta despărţitor între mine şi tine e răutatea, egoismul amîndurora. Deci făcătorul de pace face din sine şi din celălalt, sau ceilalţi, «un singur om» în Hristos. Împlineşte porunca lui Hristos «ca toţi să fie una». Aşa se recapitulează toţi în Hristos (Ef., 1, 10).

131. Despărţirea dintre om şi om, produsă de păcat, trebuie să dispară atît de mult şi unirea prin iubire şi pace să se facă aşa de mare, încît să facă şi firea lor întipărită de cea dumnezeiască, simplă şi una ca aceea, fără ca ipostasurile ei să se confunde. Aceasta va însemna că ceea ce gîndeşte omul e tot aşa de arătat ca ceea ce spune şi face, şi ceea ce e arătat din el tot aşa de penetrat de Duhul ascuns şi de Dumnezeu din el, încît taina lui să fie deplin vădită. Căzînd peretele despărţitor al egoismului, omul cunoaşte în celălalt, umplut de Dumnezeu, orizontul infinit şi trăieşte în El şi în iubirea Lui. Nu mai este îngustat în el însuşi, nu se mai crede pe sine singura realitate, nu mai vede numai exteriorul celorlalţi, nu mai e ispitit numai de patimile lor, nu mai trăieşte în închisoarea întunecată a lipsei de înţeles şi de lărgime spirituală, care, dacă s-ar prelungi etern, ar fi un adevărat iad.

tare. Aci fericirea a opta este așezarea din nou în ceruri a celor căzuți în robie, a celor chemați din nou din robie în Împărăție.

Căci «fericiți, zice, cei prigoniți pentru dreptate, că a acelora este Împărăția cerurilor». Iată sfîrșitul luptelor după Dumnezeu, cununa durerilor, răsplata sudorilor: învrednicirea de Împărăția cea din ceruri. Nădejdea fericirii nu mai e clătinată de cele nestatornice și schimbătoare. Căci pămîntul e locul celor schimbătoare. Dar din cele ce se văd și se mișcă pe cer, nu cunoaștem nimic care să nu se miște la fel, ci toate își fac drumul pe cer în ordinea, pe liniile și după rînduiala lor. Vezi deci covîrșirea darului? Căci nu le dăruiește celor vrednici mărirea în cele ce se schimbă, ca să le întristeze bunele nădejdi frica de schimbare, ci, spunînd «Împărăția cerurilor», arată neschimbarea și rămînerea la fel a darului făgăduit nădejdii.

Dar din cele spuse ni se naște o nedumerire: întîi pentru că făgăduiește aceeași răsplată celui ce se sărăcește pentru El și celor prigoniți pentru El. Dar cei ce primesc aceeași cunună au și aceleași lupte. Apoi, cum despărțind pe cei de la dreapta de cei de la stînga, îi cheamă pe cei dintîi în Împărăția cerurilor, arătîndu-le alte pricini ale acestei cinstiri? Căci vorbind acolo de milă, de dărnicie și de iubirea față de alții, nu pomenește nimic de sărăcia cu duhul, nici de prigonirea pentru El, deși după primul înțeles se pare că e o mare deosebire între acestea. Căci ce este comun între a fi sărac și a fi prigonit, sau, între acestea, și faptele compătimirii iubitoare: a hrăni pe cel lipsit, sau a îmbrăca pe cel gol, sau a primi sub acoperișul său pe drumeț, sau a aduce mîngîierea cea după putință celui bolnav și închis? Deci ce au acestea în comun cu a fi sărac și a fi prigonit, după înțelesul obișnuit? Acesta alină nenorocirile străine; dar fiecare din aceia, atît cel sărac, cît și cel prigonit are nevoie de alinările altora. Dar rezultatul este egal pentru toți. Căci la fel îl duce (Domnul) la cer pe cel sărac cu duhul, pe cel prigonit pentru El și pe cel ce a primit pe cel de aceeași fire. Ce vom zice deci? Toate sînt legate înre ele, tinzînd spre același scop, lucrînd în vederea lui. Căci sărăcia e ușoară la strămutare și iubirea de săraci nu e străină de sărăcie [132].

Dar mie mi se pare că e bine să tîlcuim mai întîi acest cuvînt. Și apoi să cercetăm conglăsuirea dintre aceste înțelesuri și înțelesul lor comun.

132. Cînd dă săracilor cu dărnicie, nu se lipește de bogăție, acceptă ușor sărăcia. Iar orice sărăcie se strămută ușor la viața viitoare și nu-l ține pe om pironit de viața de aici.

«Fericiţi cei prigoniţi pentru dreptate». De unde sînt goniţi şi de către cine? Înţelesul nemijlocit ne arată stadionul martorilor (martirilor)[133]. Şi alergarea din credinţă. Căci gonirea presupune sîrguinţa încordată a celui ce aleargă cu repeziciune; ba mai mult, ea arată şi biruinţa în alergare. Căci nu poate birui altfel cel ce aleargă, dacă nu lasă în urma sa pe cel ce aleargă împreună cu el. Fiindcă deci cel ce aleargă spre cununa chemării de sus şi cel gonit pentru cunună de către vrăjmaşi au la fel, în spate, cel dintîi pe cel ce se întrece cu el, iar cel din urmă pe cel ce-l goneşte[134], iar aceştia sînt cei ce străbat drumul mărturiei, în luptele pentru dreapta credinţă, fiind goniţi dar neajunşi (neprinşi), sfîrşitul fericirii rînduite lor prin nădejde, înfăţişat în cuvintele din urmă, e ca un fel de cunună a întregii fericiri. Căci e cu adevărată fericire a fi gonit pentru Domnul. Pentru ce? Pentru că gonirea din partea răului se face pricină a stăruirii şi înaintării în bine. Căci înstrăinarea de rău se face prilej al alipirii de bine. Iar bine şi mai presus de orice bine este Domnul, spre Care aleargă (în sus) cel gonit.

Deci fericit cu adevărat este cel ce se foloseşte de vrăjmaş ca de un ajutor în înaintarea spre bine. Căci întrucît viaţa omenească se află la mijloc între bine şi rău, precum cel ce cade din nădejdea cea bună şi înaltă ajunge în prăpastie, aşa cel ce s-a depărtat de rău şi s-a înstrăinat de stricăciune se întăreşte în dreptate şi în nestricăciune. Deci gonirea (prigonirea) martorilor (martirilor) din partea tiranilor, este deocamdată dureroasă simţurilor după chipul ei arătat, dar sfîrşitul celor ce li se întîmplă întrece toată fericirea.

Dar e mai bine să cunoaştem înţelesul cuvîntului prin nişte pilde. Cine nu ştie cu cît este mai greu să fii supus uneltirilor, decît să fii iubit? Dar faptul dintîi, care se arată ca chinuitor, se face multora pricină a unei fericiri chiar în viaţa aceasta, cum arată istoria despre Iosif, care, supus uneltirilor din partea fraţilor şi depărtat de la împreună-vieţuirea cu ei, prin vînzarea lor a ajuns împărat peste uneltitori; căci poate n-ar fi ajuns la această dregătorie, dacă pizma nu i-ar fi deschis prin uneltire drumul spre împărăţie. Precum deci, dacă cineva i-ar fi prezis lui Iosif: «suferind uneltiri vei fi fericit», acela, rămînînd la primul înţeles, n-ar fi socotit lucrul acesta cu putinţă privind la întristarea nemijlocită, căci nu i s-ar fi părut cu putinţă ca sfîrşitul unor fapte de rea

133. In greceşte pentru martor şi martir se foloseşte acelaşi cuvînt (μάρτυς). Martiri au fost cei ce au dat mărturie pentru Hristos Cel înviat cu preţul vieţii lor.

134. Sfîntul Grigorie, dînd prigonirii înţelesul de la început de «gonire», poate încadra în cei goniţi pentru Hristos nu numai pe martirii în sens strîns, ci şi pe toţi care-l mărturiseau pe El, fiind urmăriţi de ispitele vrăjmaşului.

voință să fie bun, la fel și aci prigonirea adusă de tiran celor credincioși, avînd în ea multă durere pentru simțuri, face anevoie de primit, de cei mai trupești, nădejdea Împărăției, făgăduită lor prin dureri.

Dar Domnul, ținînd seama de slăbiciunea firii, vestește de mai înainte celor slabi care este sfîrșitul luptei, ca prin nădejdea Împărăției să biruiască cu ușurință simțirea trecătoare a durerilor. De aceea se bucură Ștefan lovit din toate părțile cu pietre și primește cu bucurie în trup, ca pe o rouă plăcută, valurile de pietre ce vin unul după altul și răsplătește cu binecuvîntări pe ucigași, rugîndu-se să nu li se socotească păcatul lor, pentru că auzise făgăduința și vedea nădejdea întărită prin cele ce i se întîmplau. Căci, odată ce auzise că cei prigoniți pentru Domnul vor ajunge în Împărăția cerurilor, vedea ceea ce aștepta, întrucît era prigonit. Pentru că alergînd prin mărturisire, i se arată ceea ce nădăjduia, deschizîndu-i-se cerul și slava dumnezeiască privindu-l din înălțimea mai presus de lume, adică Însuși Cel mărturisit de către cel ce răbda în luptă. Căci arătarea Conducătorului luptei arată prin ghicitură ajutorul dat de El celui ce se luptă, ca prin aceasta să aflăm că Același este Cel ce rînduiește luptele și susține totodată pe luptătorii Săi împotriva vrăjmașului.

Căci nu e ușor, ba poate e chiar cu neputință să prețuiască cineva mai mult binele în care nu vede dulcețurile văzute din viața aceasta, încît să voiască fără greutate să se despartă de casă, de soție, de copii, de frați, de părinți, de prieteni, de toate cele dulci ale vieții, de nu-l ajută Domnul Însuși pe cel ce a fost chemat la luptă de bună-voie pentru bine. Căci pe cel pe care l-a știut de mai înainte, cum zice Apostolul, pe acela l-a și rînduit de mai înainte (Rom., 8, 23) și-l cheamă și-l îndreptățește și-l preamărește.

Fiindcă deci sufletul e amestecat prin simțurile trupești cu cele dulci ale vieții și se desfată prin ochi de culoarea frumoasă a materiei și se pornește prin auz spre cele plăcute auzului și, prin miros și gust și pipăit, se bucură de fiecare din cele înrudite cu ele, fiind țintuit, ca printr-un piron, de puterea simțurilor, de cele dulci ale vieții, e greu de despărțit de cele de care s-a lipit, amestecîndu-se cu ele. Și, îmbrăcat în acestea ca în niște coji și solzi, sau ca într-un înveliș de lut copt, e greoi în mișcări, tîrîndu-se sub toată povara vieții. De aceea, sufletul care e astfel e și ușor de prins [135] de cei ce-l gonesc, amenințîndu-l cu

135. L. Binswanger *(Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins)* a vorbit de slăbiciunile omenești, ca de niște belciuge de care poate fi omul ușor prins și purtat de cei ce-l cunosc aceste slăbiciuni. Sfîntul Grigorie de Nyssa vorbește de greutatea în mișcare a omului lipit prin patimi de cele ale lumii. Aceasta îl face ușor de prins de cei ce-l ispitesc. Omul dezlipit de cele lumești e sprinten în mișcările spre bine, e neîncleiat de lucruri, neîngreuiat de platoșa mîndriei. E liber, e ca o pasăre ușoară în zborul ei.

jefuirea de bunuri, sau cu păgubirea a ceva din cele năzuite în viața aceasta. El se lasă prins cu ușurință și se supune celui ce-l gonește. Dar cînd cuvîntul cel viu, cel lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două tăișuri, cum zice Apostolul (Evr., 4, 12), ajunge în lăuntrul celui ce primește cu adevărat credința și taie ca pe niște crescături rele, sau ca pe o povară legată de suflet, plăcerile lumești, atunci, scuturîndu-și umerii ca un alergător, intră în stadionul luptelor ușor și sprinten, folosindu-se de Conducătorul luptei ca de o călăuză în alergarea sa.

Căci nu mai privește la cele ce le-a părăsit, ci la cele ce le săvîrșește; nici nu mai întoarce ochiul spre dulceața din urmă, ci aleargă spre binele ce-i stă înainte; nici nu se mai plînge de păgubirea de cele pămîntești, ci se veselește de cîștigarea celor cerești. De aceea primește orice fel de chin ca pe un mijloc și ca pe un ajutor spre dobîndirea bucuriei ce-i stă înainte: focul, ca curățitor de materie; sabia, ca despărțitoare a alipirii minții de cele materiale și trupești; și orice născocire de chinuri și dureri o primește cu bucurie, ca pe un leac potrivnic veninului rău, pricinuit de plăcere. Precum cei cu stomacul încărcat și plin de venin sorb cu hotărîre băutura amară, ca prin ea să depărteze pricina bolii, așa primește, cel ce e gonit de vrăjmaș și aleargă spre Dumnezeu, băutura durerilor, care stinge efectul rău al plăcerii. Căci nu se poate bucura cel ce nu suferă dureri.

Fiindcă deci prin păcat a intrat moartea, numai prin ceea ce e contrar va fi alungată aceasta. Drept aceea cei ce prigonesc pe cei ce mărturisesc pe Domnul și născocesc chinurile greu de răbdat, aduc doftorie sufletelor prin dureri, tămăduind boala de pe urma plăcerii prin prilejuri de durere. Așa primește Pavel crucea, Iacov sabia, Ștefan pietrele, fericitul Petru răstignirea cu capul în jos, toți luptătorii credinței de după aceea, chinurile de multe feluri, fiarele, prăpăstiile, arderile, înghețările, spintecarea coastelor, cercuri de cuie în jurul capului, jupuirea de piele, smulgerea unghiilor, desfacerea picioarelor trupului din ambele părți, topirea prin foame; toate acestea și altele ca acestea le primesc sfinții cu bucurie ca mijloace curățitoare de păcate, ca să nu mai rămînă în inimă nici-o urmă de plăcere întipărită în ea. Căci simțirea aceasta ascuțită a durerii șterge toate întipăririle plăcerii din suflet.

«Fericiți, deci, cei goniți pentru Mine». Aceasta e așa (ca să cunoaștem și celălalt înțeles), ca și cînd, dînd cuvînt cineva sănătății, aceasta ar zice: «Fericiți cei scăpați de boală pentru mine. Căci înstrăinarea de cele supărătoare pregătește pe cei ce au fost înainte bolnavi,

să fie în mine». Şi iarăşi să auzim acest cuvînt ca şi cum însăşi Viaţa ar făgădui această fericire: «Fericiţi cei goniţi de moarte pentru mine». Apoi ca şi cînd ar zice Lumina: «Fericiţi cei goniţi de întuneric pentru Mine» [136]. La fel şi dreptatea, sfinţenia, nestricăciunea, bunătatea şi tot ce se cugetă şi se numeşte bun. Cel ce e înţeles ca fiind Domnul acestora, să socoteşti că-ţi spune: «Fericit este tot cel alungat de tot lucrul contrar, de stricăciune, de întuneric, de păcat, de nedreptate, de lăcomie, de toate cele ce se deosebesc de cuvintele, de lucrurile, de gîndurile dreptăţii. Căci a ajunge în afara relelor este a se aşeza în lăuntrul celor bune». «Cel ce face păcatul, zice Domnul, este rob păcatului» (In, 8, 34). Deci cel ce s-a despărţit de păcatul căruia i-a slujit a cîştigat starea de cinste a libertăţii. Iar chipul cel mai înalt al libertăţii este stăpînirea de sine.

Iar demnitatea Împărăţiei nu are deasupra ei vreo tiranie. Deci dacă cel străin de păcat e stăpîn pe sine, iar propriu Împărăţiei este să fie de-sine-stăpînitoare şi nestăpînită de nimic, urmează că cel gonit de rău este fericit, întrucît gonirea din partea răului îi pricinuieşte cinstea împărătească. Să nu ne supărăm deci, fraţilor, cînd sîntem alungaţi de către cele pămînteşti. Căci cel ce se strămută de la acestea se aşează în Împărăţia cerurilor [137]. Acestea două sînt stihiile în zidirea celor ce sînt date spre vieţuirea firii cuvîntătoare: pămîntul şi cerul. Locul celor ce au primit viaţa în trup este pămîntul; iar al celor fără trupuri, cerul. Deci fiind de trebuinţă ca viaţa noastră să fie numaidecît undeva, dacă nu sîntem goniţi de pe pămînt, rămînem numaidecît pe pămînt; iar dacă plecăm de aici, ne vom strămuta în cer.

Vezi ce-ţi aduce «Fericirea», întrucît ceea ce îţi pare întristător îţi pricinuieşte un aşa de mare bine? Aceasta cunoscînd-o, şi Apostolul zice: «Toată mustrarea pentru timpul de faţă nu pare spre bucurie, ci spre întristare, dar pe urmă aduce rod de pace celor ce se deprind prin ea întru dreptate» (Evr., 12, 11).

136. Cei fugăriţi de moarte aleargă spre viaţă; cei fugăriţi de întuneric aleargă spre lumină. Viaţa, Lumina spre care sînt ei fugăriţi, le spune: fericiţi sînteţi cei fugăriţi de moarte, de întuneric, că veţi ajunge la Mine.

137. Dacă Împărăţia cerurilor nu are deasupra ei nici o stăpînire, nici cei ce fac parte din ea nu sînt stăpîniţi de nimic, ci sînt stăpîni pe ei înşişi, sau cu adevărat liberi. Aceasta, pentru că ei sînt uniţi cu Împăratul Dumnezeu, Care nu e stăpînit de nimic. Ei respiră în libertatea neameninţată şi nestrîmtorată a lui Dumnezeu, liberi de orice patimă. Respiră în libertatea Lui. Cei ce se iubesc sînt liberi în iubirea lor. Nimic nu-i sileşte să se iubească. Nimic altceva nu-i stăpîneşte. Sînt liberi şi, în acelaşi timp, uniţi, sau uniţi şi, în acelaşi timp, liberi. Liberi în iubire, liberi să facă tot ce voiesc în iubire.

Deci necazul este floarea rodului celor aşteptate. Să primim deci, de dragul rodului, şi floarea. Să fim goniţi, ca să alergăm. Iar alergînd, să nu alergăm în zadar, ci să ne fie alergarea spre cununa chemării noastre de sus. Aşa să alergăm, ca să luăm (Filip., 3, 14). Ce este ceea ce luăm ? Ce este răsplata ? Ce este cununa ? Mie mi se pare că oricare din cele nădăjduite nu este altceva decît Domnul însuşi. Căci El este şi Conducătorul luptei celor ce se luptă şi cununa celor ce biruiesc. El este Cel ce împarte sorţul şi El este sorţul cel bun ; El este partea cea bună şi El este Cel ce-ţi dăruieşte partea cea bună. El este Cel ce îmbogăţeşte, şi El este bogăţia ; Cel ce-ţi arată comoara şi Cel ce ţi Se face comoară ; Cel ce-ţi trezeşte dorinţa mărgăritarului cel bun şi Se dă ţie, celui ce negustoreşti bine, ca mărgăritarul cumpărat.

Drept aceea, ca să-l cîştigăm ca din tîrg, să schimbăm cele ce avem pentru cele ce nu avem. Să nu ne întristăm deci că sîntem goniţi, ci mai degrabă să ne veselim că prin alungarea de la cele de preţ ale pămîntului alergăm spre binele ceresc, potrivit Celui ce a făgăduit fericirea celor ce sînt goniţi pentru El. Căci a lor este Împărăţia cerurilor, din harul Domnului nostru Iisus Hristos. Că a Lui este slava şi Împărăţia în vecii vecilor. Amin.

DESPRE RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ

A aceluiaşi
GRIGORIE AL NYSSEI
DESPRE
RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ

Cuvîntul I

Cuvîntul dumnezeiesc ne dă o învăţătură despre rugăciune. Prin ea le arată vrednicilor Săi ucenici, care cer cu stăruinţă cunoştinţa despre rugăciune, prin înseşi cuvintele rugăciunii, cum se pot face auziţi de Dumnezeu. Iar eu, îndrăznind să adaug ceva la cele scrise, aş spune celor de azi că nu trebuie să înveţe cum se cuvine să se roage, ci că trebuie numaidecît să se roage. Căci acesta e un lucru care nu a ajuns la auzul celor mulţi. Pentru că nu se mai are grijă de această datorie şi s-a părăsit de cei mai mulţi acest lucru sfînt şi dumnezeiesc, care e rugăciunea.

Deci despre aceasta mi se pare că e bine să mărturisim întîi, pe cît ne e cu putinţă, prin cuvînt, că trebuie numaidecît să stăruim în rugăciune, precum zice Apostolul (Rom., 12, 11) ; apoi să auzim glasul dumnezeiesc, care ne înfăţişează felul cum trebuie să aducem Domnului cererea noastră. Căci văd că în timpul nostru se silesc oamenii pentru toate, îndreptîndu-şi sufletul unii spre ceva, alţii, spre altceva ; numai de bunul rugăciunii nu au nici o grijă. Se scoală negustorul de dimineaţă, la negustoria lui, rîvnind să-şi arate marfa sa cumpărătorilor înaintea altora, ca să vină în întîmpinarea trebuinţei celor ce au nevoie de ea, căutînd să o vîndă înaintea altora. La fel cumpărătorul, căutînd să nu-i scape ceea ce îi este de trebuinţă, luîndu-i-o altul înainte, nu aleargă la locul rugăciunii, ci la piaţă. Şi amîndoi, avînd aceeaşi poftă de cîştig şi rîvnind să o ia înainte altora, se lasă furaţi de ceasul rugăciunii prin lucrurile rîvnite, predîndu-l negustoriei. Aşa, cel chemat la judecăţi ; aşa cel în slujba de judecător, ocupîndu-se întreg, cu toată sîrguinţa, cu cele ale ocupaţiei sale, uită de lucrarea rugăciunii, socotind că ocupaţia

cu cele ale lui Dumnezeu îl păgubește de cele ce îi sînt de trebuință. Așa, cel ce se îndeletnicește cu vreun meșteșug socotește că ajutorul dumnezeiesc în ceea ce vrea să facă e un lucru fără folos și netrebuincios.

De aceea, părăsind rugăciunea își pune nădejdea în mîini, uitînd de Cel ce i-a dat mîinile. La fel, cel ce pregătește cu sîrguință o cuvîntare nu se gîndește la Cel ce i-a dat cuvîntul [1]. Ci, ca și cînd și-ar fi adus el însuși firea sa la existență, se predă astfel sîrguinței sale și învață și pe ucenicii săi la aceasta, de parcă ar socoti că nici un bine nu-i va veni din lucrarea lui Dumnezeu; și așa dă mai multă însemnătate sîrguinței sale decît rugăciunii [2]. În același fel și celelalte ocupații alungă îndeletnicirea sufletului cu cele mai mari și cerești, prin grija de cele trupești și pămîntești.

Astfel, păcatul crește mult în viață, prin tot mai mari și neîncetate adausuri și se împletește în toate sîrguințele omenești, pentru că uitarea de Dumnezeu pune stăpînire peste toți și pentru că bunul rugăciunii nu se împacă cu cele rîvnite de oameni. Căci, odată cu negustoria apare lăcomia, iar lăcomia este slujitoare la idoli. Plugarul nu-și măsoară lucrarea obositoare a pămîntului cu trebuințele de neapărată nevoie, ci, sporindu-și sîrguința mereu spre mai multe, dă păcatului o largă intrare în ocupația lui, lărgindu-se prin rîvnirea la ogoare străine. De aci răsar certurile greu de potolit, ridicîndu-se unii împotriva altora pentru miezuinele (răzoare) între pămînturile celor stăpîniți de aceeași boală a lăcomiei. De aci se nasc mîniile și pornirile spre rău și năpustirile spre ucidere și spre vărsare de sînge. La fel, plîngerile la judecătorii care slujesc tuturor felurilor de păcate, prin născocirea a zeci de mii de motive de apărare. Iar judecătorul fie că apleacă cu voia cumpăna dreptății spre ceea ce îi aduce cîștig, fie că întărește fără voie nedreptatea celor ce, datorită vicleșugului, cocoloșesc adevărul. Și cine ar putea grăi despre toate cele prin care se amestecă păcatul în multe feluri, sub

1. Nu numai capacitatea și trebuința de cuvînt sînt sădite în noi de Dumnezeu-Cuvîntul și sînt actualizate în noi prin faptul că El ne provoacă să folosim cuvîntul ca să răspundem cererilor Lui, ci și îndreptarea noastră spre cuvîntul potrivit, sau spre o întocmire logică a cuvintelor, potrivit cu ceea ce ni se cere în orice împrejurare, o avem de la El. Căci El apelează la noi prin acea împrejurare. Și dacă ascultăm cu sinceritate la ceea ce ni se cere și vrem să răspundem cu sinceritate Lui, răspunsul ne va fi potrivit cu ceea ce ni se cere.

2. Dacă Dumnezeu ne-a dat firea cu toate trebuințele ei care prin împlinirea lor o dezvoltă în chip sănătos, desigur că acestea se împlinesc nu numai prin eforturile ei, ci și prin ajutorul lui Dumnezeu, care vrea să ducă la îndeplinire, cu concursul voii noastre, firea noastră prin împlinirea trebuințelor date de El. Deci dacă Dumnezeu a pus acele trebuințe în fire, cînd ele se cer împlinite, se vor împlini nu numai prin noi, ci și prin Dumnezeu. Sîntem chemați în acest caz la un dialog cu Dumnezeu. Silindu-ne noi să le satisfacem, să nu uităm că ele sînt satisfăcute și de Dumnezeu, dar numai dacă ne deschidem ajutorului prin rugăciune și nu căutăm cele ce nu sînt numaidecît de trebuință.

multe fețe, în viața omenească? Iar pricina nu este alta decît că oamenii nu cer ajutorul lui Dumnezeu în cele pentru care se sîrguiesc.

Dacă s-ar pune rugăciunea înaintea oricărei lucrări pe care o începem, n-ar afla păcatul intrare în suflet. Căci sădindu-se pomenirea lui Dumnezeu în inimă, sfaturile vrăjmașului ar rămîne nelucrătoare, pentru că dreptatea s-ar așeza la mijlocul celor ce se împotrivesc între ei [3]. Rugăciunea oprește pe plugar de la păcat, înmulțind roadele din pămîntul puțin, ca să nu mai intre în sufletul lui, odată cu pofta, și păcatul. La fel îl oprește pe călător, pe cel ce se pregătește de oaste, sau de nuntă; la fel, pe fiecare din cei ce pornesc spre vreun lucru oarecare. Fiecare de va începe orice lucru cu rugăciunea își va face cu bine drumul spre ceea ce năzuiește, fără să fie abătut spre păcat, neabătîndu-i nimic potrivnic sufletul spre vreo patimă.

Dar dacă se va preda sîrguinței sale, despărțindu-se în întregime de Dumnezeu, numaidecît cel ce se află în afară de Dumnezeu se va afla în ceea ce este potrivnic Lui. Și se desparte de Dumnezeu cel ce nu se unește pe sine cu Dumnezeu, prin rugăciune [4].

Deci aceasta trebuie să o învățăm întîi de la Cuvîntul, că trebuie să ne rugăm totdeauna și să nu ne lenevim (Lc., 18, 1) [5].

Căci prin rugăciune ajunge cineva să fie unit cu Dumnezeu. Iar cel ce este cu Dumnezeu s-a despărțit de vrăjmașul.

Rugăciunea este paza neprihănirii, potolirea mîniei, înfrînarea mîndriei, curățirea de pomenirea răului, dezrădăcinarea pizmei, înlăturarea nedreptății, îndreptarea necredinței. Rugăciunea este tăria trupurilor, belșugul casei, dreapta cîrmuire a cetății, puterea împărăției, biruința în război, asigurarea păcii, împăcarea celor dezbinați, stăruința în împăcare. Rugăciunea este pecetea fecioriei, credința în căsătorie, arma călătorilor, păzitoarea celor ce dorm, îndrăzneala celor ce veghează, rodnicia plugarilor, izbăvirea celor ce călătoresc pe mare. Rugăciunea este apărătoarea celor duși la judecată, ușurarea celor legați, odihna celor ce dorm, mîngîierea celor întristați, veselia celor ce se bucură,

3. Gîndul la Dumnezeu obligă sufletele în ceartă să judece drept, deci să nu se mai certe.

4. Rugăciunea unește, leagă (συνάπτει) sufletul cu Dumnezeu, pentru că vorbind lui Dumnezeu, El îl ascultă. Căci vorbim pentru că Dumnezeu ne-a făcut să vorbim, pentru că El ne cere să-I răspundem, ținîndu-ne prin aceasta în legătură continuu înnoită cu El. Și-I vorbim în mod direct prin rugăciune, actualizînd în mod conștient legătura ce o avem și o continuăm cu El, de multe ori fără să ne dăm seama, prin cuvînt și prin fapte. În rugăciune devenim conștienți că ne aflăm legați de Dumnezeu prin faptul că trebuie să-I vorbim. De aceea ne facem cruce cînd pornim la ceva. Iar crucea pe care o facem e o scurtă rugăciune.

5. Ne-a învățat aceasta Cuvîntul lui Dumnezeu cel întrupat; ne învață aceasta *Cuvîntul* de față al sfîntului Grigorie. Dar trebuie să o învățăm aceasta și de la cuvîntul, sau de la darul cuvîntului sădit în noi de Dumnezeu. Căci cuvîntul ne e dat în primul rînd pentru dialogul cu Dumnezeu, deci pentru rugăciune. Și cum orice gînd e cuvînt, orice gînd (la orice) trebuie să se îndrepte la Dumnezeu cu mulțumire.

mîngîierea celor ce plîng, cununa celor ce se căsătoresc, sărbătorirea zilei de naştere, însoţitoarea celor ce mor. Rugăciunea este vorbirea cu Dumnezeu, vederea celor nevăzute, dobîndirea celor dorite, împreună-cinstirea cu îngerii, înaintarea în cele bune, risipirea relelor, îndreptarea păcătoşilor, bucuria de cele de faţă, arătarea celor viitoare [6]. Rugăciunea a făcut lui Iona chitul casă, iar pe Ezechia l-a adus din nou la viaţă, de la porţile morţii (IV Regi, 20, 5 urm.) ; celor trei tineri le-a prefăcut flacăra în suflare răcoritoare şi izraeliţilor le-a dat biruinţă împotriva amaleciţilor ; pe cei 185.000 de asirieni i-a omorît într-o singură noapte cu o sabie nevăzută (IV Regi, 19, 35). Şi se pot afla pe lîngă acestea zeci de mii de pilde petrecute în trecut, prin care se face vădit că nimic nu e mai înalt în viaţă, între cele de cinste, decît rugăciunea.

Dar e timpul să ne ocupăm acum cu rugăciunea însăşi. Mai bine zis, să mai adăogăm încă ceva cuvîntului, ca să arătăm că multe şi felurite sînt bunătăţile ce ne vin din dărnicia dumnezeiască şi noi avem acest singur lucru ca mulţumire pentru cele ce am primit : să-I dăm în schimb Binefăcătorului rugăciunea şi recunoştinţa noastră.

Căci socotesc că, chiar dacă am prelungi toată viaţa vorbirea noastră către Dumnezeu mulţumindu-I şi rugîndu-ne, am rămîne atît de mult mai prejos de recunoştinţa cuvenită, încît am fi ca unii care nici nu ne-am gîndit încă să începem să dăm ceva în schimb, Binefăcătorului [7].

Lungimea timpului se taie în trei părţi : în trecut, în prezent şi în viitor. În toate acestea trei se primeşte binefacerea Domnului. De priveşti clipa de faţă, în El trăieşti ; de priveşti spre viitor, El îţi este nădejdea celor aşteptate ; de priveşti trecutul, vezi că nu ai fost înainte de a fi primit viaţa de la El [8]. Eşti fapta binefacerii Lui, odată ce ai luat însăşi existenţa ta de la El. Şi după ce ai fost adus la existenţă, ai primit mai de-

6. «Ipostasul celor viitoare», sau fundamentul lor, pentru că în rugăciune ai în esenţă viaţa viitoare cu Dumnezeu, întrucît ai legătura cu El. Cei ce se căsătoreau se încununau şi atunci.

7. Sîntem în întregime — cu tot ce avem, cu tot ce este, care e o condiţie a existenţei noastre — un dar al lui Dumnezeu. Dacă pentru dar se aduce mulţumită, datori sîntem şi noi să mulţumim lui Dumnezeu pentru toate. Dar pe cînd Dumnezeu ne dă daruri concretizate în lucruri, noi nu-I putem mulţumi decît prin cuvinte, adică prin rugăciune. Dar prin rugăciune noi ne îmbunătăţim, însă pe linia virtualităţilor puse în noi de Dumnezeu. Deci rugăciunea însăşi, cu eficienţa ei, este nu numai o faptă a noastră, ci şi un dar al lui Dumnezeu. În fapta noastră noi nu facem decît să actualizăm şi să scoatem tot folosul din darul lui Dumnezeu. Şi prin aceasta Îi facem noi Lui bucurie.

8. Dacă n-ar fi Dumnezeu, ca fundament personal şi iubitor al tuturor, n-ai vieţui nici tu ; deci în El vieţuieşti. Nădejdea că vei exista în veci ca persoană nu ţi-o poate da decît Dumnezeu, ca Cel ce singur există prin Sine din veci şi pînă în veci. Lumea văzută, cu procesele ei de descompunere a tuturor unităţilor individuale materiale, nu-ţi poate da această nădejde ; dimpotrivă, te ispiteşte să nu mai nădăjduieşti într-un viitor etern al tău. Dacă n-ar fi fost El ca persoană din veci, n-ai fi venit nici tu la existenţă, ca persoană. Forma cea mai înaltă de existenţă creată, care este persoana omenească, trebuie să fie inclusă ca virtualitate în fundamentul existenţei de un caracter analog.

parte binefacerea Lui, întru El viețuind și mișcîndu-te, cum zice Apostolul (Fapte, 17, 28). Iar nădejdea celor viitoare atîrnă de aceeași lucrare a Lui.

Iar tu ești stăpîn numai peste prezent. Deci chiar dacă n-ai înceta să mulțumești mereu lui Dumnezeu, de-abia ai aduce mulțumirea pentru clipa de față, neaflînd vre-un mijloc prin care să aduci datorata răsplată pentru viitor sau pentru trecut [9]. Dar noi ne aflăm în neîmplinirea mulțumirii celei după putință așa de mult, că nu ne arătăm recunoștința nici pentru ceea ce putem, nedînd preocupării de Dumnezeu, nu zic toată ziua, dar nici măcar o cît de mică parte a ei [10]. Cine mi-a dat pămîntul ca suport? Cine i-a dat prin gîndire firii apoase o temelie? Cine mi-a statornicit cerul ca pe un acoperiș? Cine îmi duce înainte sfeșnicul soarelui? Cine trimite izvoarele în văile adînci? Cine a făcut matca rîurilor? Cine mi-a supus animalele necuvîntătoare spre slujire? Cine m-a făcut pe mine, praf neînsuflețit, părtaș de viață și de înțelegere? Cine a întipărit în lutul acesta trăsăturile chipului dumnezeiesc? Cine, după ce s-a tulburat în mine chipul dumnezeiesc prin păcat, l-a adus iarăși la starea darului de la început? Cine, după ce am fost scos din rai și am fost scufundat în prăpastia vieții materiale, mă trage iarăși la fericirea cea dintîi?

«Nu este cine să înțeleagă», zice Scriptura (Rom., 3, 11). Căci dacă am vedea acestea am aduce mulțumire nesfîrșită și neîncetată în toată curgerea timpului. Dar acum aproape toată firea omenească nu privește decît la cele materiale. Numai spre acestea năzuiește. Numai spre acestea îi place să se miște. Numai în jurul acestora se mișcă amintirea și nă-

9. Orice rugăciune, crescută din puterea prezentului, exprimă mulțumirea pentru prezent, sau corespunde darului viețuirii ce ni se dă în prezent, fiind pe măsura ei. Cum am putea exprima în cuvintele rugăciunii mulțumirea pentru darul negrăit al aducerii noastre la existență, sau pentru darurile negrăite de care ne vom împărtăși în viitor? Timpul, ca un cadru al tuturor celor create, este semnul prelungirii neîntrerupte a darului lui Dumnezeu concretizat în ele, deci al iubirii Lui continue față de ele. De aceea, el trebuie să fie și cadrul neîntrerupt al mulțumirii făpturilor conștiente. Timpul e prelungirea darului lui Dumnezeu și al rugăciunii noastre neîntrerupte. Așa îl vede sfîntul Grigorie. E cadrul dialogului între Dumnezeu și om. Prin aceasta, e deschis orizontului infinit și iubitor al lui Dumnezeu cel personal. Dumnezeu vorbește în mod neîntrerupt cu noi, folosindu-se de timp; ar trebui ca și omul să răspundă prin rugăciune în mod neîntrerupt, păstrînd conștiința continuă a deschiderii sale spre orizontul mai presus de timp. Să nu lase pe Dumnezeu singur să-Și împlinească partea Lui în dialog, rămînînd omul la rîndul lui singur, sau împreună cu semenii săi, într-un dialog închis cu totul în timp, deci lipsit de sensul lui deplin. Pe aceasta se întemeiază rugăciunea neîntreruptă în mînăstiri și numai o astfel de înțelegere a timpului e solidară cu caracterul de persoană nesfîrșit iubitoare a lui Dumnezeu. Dacă timpul nu e din voia lui Dumnezeu, totul e o desfășurare fără sens, care nu vine de nicăieri și nu duce nicăieri, în care toate se alcătuiesc și se descompun fără rost, în care dialogul însuși nu are nici un sens.

10. Dacă am mulțumi chiar numai pentru darul vieții prezente, ce ne vine neîntrerupt de la Dumnezeu — lucru care ne stă în putere — ar trebui să o facem în tot timpul, în fiecare zi, în fiecare clipă. Dar cît de mult din acest dar continuu nu-l lăsăm să se scurgă, uitînd că e dar și nemulțumind pentru el!

dejdea ei. Pofta firii omenești tinde neadormită și neodihnită spre mai mult în tot lucrul în care e cu putință să aibă mai mult; fie în cinstire și slavă, fie în bogăția de bunuri, fie în patima mîniei; pretutindeni caută firea în acestea spre mai mult. Iar despre bunătățile adevărate ale lui Dumnezeu, fie arătate, fie făgăduite, nu se aude nici o vorbă.

Dar e timpul să privim și la înțelesul cuvintelor rugăciunii, pe cît este cu putință. Căci e vădit că dobîndirea celor ce voim ne vine învățînd cum trebuie să facem cererea.

Care este deci învățătura ce ni se dă? «Iar rugîndu-vă, nu bolborosiți ca păgînii. Căci socotesc că în multa vorbărie a lor vor fi auziți» (Mt., 6, 7). Măcar că înțelesul învățăturii e limpede prin sine, căci ne este înfățișat în chip descoperit, neavînd nevoie de o înțelegere mai subțire, totuși e bine să cercetăm ce înseamnă cuvîntul «bolborosire», ca aflînd înțelesul lui să fim feriți de ceea ce e oprit să facem.

Mie mi se pare că prin el ni se cere să îndreptăm găunoșenia umflată a minții și să strîngem pe cei ce se scufundă în pofte deșarte. Deci s-a născocit acest cuvînt străin (βατταλογία)[11] pentru mustrarea necumințeniei celor ce se împrăștie prin pofte spre cele nefolositoare și deșarte. Căci cuvîntul propriu-zis înțelept și înțelegător se numește cel care caută spre ceea ce e de folos[12]. Iar cel ce se împrăștie prin plăcerea fără temelie în poftele neconsistente[13] nu este cuvînt, ci bolboroseală, sau flecăreală, aiureală, pălăvrăgeală sau orice altceva cu acest înțeles[14].

11. Pentru greci „βατταλογία" era un cuvînt străin, sau un cuvînt născocit printr-o compoziție.

12. Cuvîntul adevărat are o demnitate și e dat ca o angajare pentru Dumnezeu și pentru semenul nostru. Prin el se ține armonia între toate. El trebuie spus cînd se cuvine și pentru ceea ce folosește cu adevărat și celui ce-l spune și celui ce i se spune. Cînd un cuvînt mare e folosit fără acoperirea unui înțeles corespunzător în cel ce-l rostește, e un cuvînt umflat, mincinos, care nu folosește nici celui ce-l spune, nici celui căruia, sau celor cărora se spune; ba chiar îi păgubește. El își pierde demnitatea de crezare, sau chiar demnitatea de cuvînt, întrucît cuvîntul e dat pentru a actualiza și dezvolta legăturile adevărate, solide, între oameni, nu pentru a le submina.

13. „Διὰ τῆς ἀνυποστάτου ἡδονῆς" — plăcere fără consistență, fără urmă durabilă. Numai binele lasă urmă durabilă în ființă și o zidește, nu o descompune, slujind prin aceasta chiar voinței lui Dumnezeu. Dacă binele e solidar cu ființa, răul e contrar ființei. „ταῖς ἀνυπάρκτοις ἐπιθυμίαις" — poftele plăcerilor n-au nici ele durată și nu zidesc ființa, spre deosebire de bine, a cărui dorință durează continuu și care zidește ființa.

14. Cuvîntul exprimă o realitate consistentă, durabilă, o angajare serioasă, ce trebuie să fie împlinită; flecăreala, bolboroseala, pălăvrăgeala nu se reazimă pe o realitate adevărată, pe o hotărîre clară, nu exprimă o angajare limpede. E lipsită deci de suportul realității existente, sau pe cale de a fi înfăptuită, dezvoltată. De aceea cuvîntul cel mai adevărat și izvorul ultim al cuvintelor este Dumnezeu-Cuvîntul, realitatea *fundamentală creatoare de realități durabile. Numai cînd avem conștiința acută* că vorbim răspunzînd lui Dumnezeu, sau altora din răspunderea față de Dumnezeu, cuvîntul nostru se hrănește din ultimul suport și capătă consistență, exprimă o realitate prezentă sau o angajare sigură pentru o înfăptuire viitoare, sau are o putere ziditoare.

Deci, ce ne sfătuieşte cuvîntul? Să nu suferim în vremea rugăciunii de boala care e proprie minţii copiilor. Căci cei nedesăvîrşiţi cu mintea nu cugetă cum se poate împlini ceva din cele ce au temelie, ci îşi plănuiesc cu voia stări fericite închipuindu-şi comori şi împărăţii şi cetăţi mari numite cu numiri născocite de ei, nălucindu-şi cu mintea că se află în starea pe care şi-o zugrăvesc ei cu deşertăciunea gîndurilor lor. Ba sînt unii care se lasă prinşi cu şi mai multă putere de deşertăciunea aceasta şi, sărind peste măsurile firii, îşi închipuiesc că sînt păsări, sau că lucesc ca stelele, sau că poartă munţi pe mîinile lor, sau fac cerul să călătorească cu ei, sau că au ajuns la zeci de mii de ani, sau că s-au făcut, din bătrîni, tineri. Şi cîte alte faceri de acestea nu naşte inima goală şi umflată ca o băşică a acestor fiinţe copilăroase.

Precum deci cel ce petrece în aceste lucruri nu ar putea să cîştige din ele vre-un bun din cele voite, ci se mişcă în deşertăciunea poftelor fără temelie şi de aceea e un nebun şi un smintit cheltuind în astfel de visuri timpul, în care ar putea face ceva din cele de folos, aşa cel ce nu se îndreaptă în vremea rugăciunii cu sufletul spre cele de folos, ci cere lui Dumnezeu să-l ajute în mişcările pătimaşe ale minţii, este cu adevărat un aiurit şi un bîlbîit, care roagă pe Dumnezeu să-i fie ajutător şi slujitor în deşertăciunile sale. Unul ca acesta se apropie de Dumnezeu prin rugăciune, dar neînţelegînd cu mintea înălţimea puterii de care s-a apropiat, batjocoreşte, uitînd de sine, măreţia aceea prin cereri urîte şi josnice [15]. Precum dacă cineva, socotind vasele de lut, din pricina sărăciei sau a necunoaşterii lui, vase de cinste, se apropie de împăratul care voieşte să-i dăruiască bogăţii şi dregătorii şi nu-i cere ceea ce obişnuieşte să dea împăratul, ci roagă pe cel atît de înalt în putere să-i dăruiască vreun vas din cele iubite de el, aşa şi cel ce se foloseşte de rugăciune ca un lipsit de minte nu se ridică spre înălţimea Celui ce Se dăruieşte pe Sine, ci doreşte ca Acela să Se coboare la treapta joasă şi pămîntească a poftei sale; şi, din acest motiv, îi înfăţişează Celui ce vede în inimi pornirile sale pătimaşe, nu ca să i se tămăduiască mişcările necuvenite ale minţii, ci ca să se facă şi mai rele, ducînd la împlinire pornirea cea rea prin primirea ajutorului lui Dumnezeu.

Fiindcă acela e necăjit, iar inima mea îi este răuvoitoare, loveşte-l, îi spune el lui Dumnezeu. Numai că nu strigă: însuşeşte-Ţi patima mea,

15. Rugîndu-se, el actualizează legătura sa cu Dumnezeu, pentru care a fost creat, cînd i s-a sădit darul cuvîntului şi trebuinţa de a cere prin el de la Dumnezeu cele ce îi sînt necesare şi de a se întări el şi semenii săi prin cuvintele ce le schimbă. Dar legătura aceasta el o întinează şi o face nesigură prin amestec de gînduri şi planuri urîte.

sau să treacă răutatea mea în Tine! Căci precum în luptele dintre oameni nu se poate însoţi cineva cu o parte, fără să se mînie împreună cu acea parte împotriva celui cu care se află ea în luptă, la fel e vădit că cel ce cere lui Dumnezeu să Se pornească împotriva duşmanului său, Il roagă să Se mînie împreună cu sine şi să Se facă părtaş al furiei sale. Iar aceasta înseamnă ca Dumnezeu să cadă în patimă şi să simtă ca un om şi să Se mute de la firea Sa cea bună la o neîndurare sălbatică.

Aşa vrea să facă cel ce suferă de boala slavei; aşa, cel ce vrea să fie, din mîndrie, mai mult decît este; aşa, cel ce vrea să învingă în judecată; aşa, cel ce se grăbeşte spre cunună în luptele din arenă; aşa, cel ce vrea să-şi atragă aplauzele în teatru. Dar adeseori şi cel ce se topeşte de boala furioasă a tinereţii. Toţi aceştia nu înalţă lui Dumnezeu rugăciuni ca să scape de boala ce-i stăpîneşte, ci ca boala lor să se desăvîrşească în fapte. Şi socotind neizbutirea ei în fapte drept o nenorocire, bolborosesc cu adevărat, rugînd pe Dumnezeu să li se facă ajutor în boala minţii lor. Şi ceea ce e mai groaznic decît toate, doresc să mişte pe Dumnezeu spre pornirile lor protivnice Lui, dorind să facă părtaşă la sălbăticia lor iubirea de oameni şi lucrarea lui Dumnezeu.

Îl roagă pe Cel Căruia Îi cer să le fie lor milostiv şi blînd, să Se arate amarnic şi neîndurat duşmanilor lor. O, nebunie a celor ce bolborosesc! Dacă acelora Dumnezeu le va fi neîndurat, fără îndoială nu va fi blînd nici cu tine. Iar dacă se va apleca spre tine cu milă, după nădejdea ta, cum se va schimba în ceea ce e contrar milei Lui, adică în neîndurare faţă de aceia?

Dar cei dornici de sfadă au la îndemînă o împotrivire faţă de ce-am spus. Ei aduc îndată în apărarea neîndurării glasurile proorocilor: pe David, care se roagă să piară păcătoşii şi doreşte ruşinarea şi tulburarea lor (Ps. 9, 1, urm.); pe Ieremia, care doreşte să vadă răzbunarea lui Dumnezeu pornită asupra celor protivnici (Ier., 5, 17); pe Osea, care cere să se dea pîntece sterp şi sîni uscaţi duşmanilor (Osea, 19, 17). Şi încă multe cuvinte de acestea risipite în Sfintele Scripturi le adună, susţinînd că trebuie să ne rugăm împotriva vrăjmaşilor şi să cerem bunătăţii lui Dumnezeu să se facă ajutătoare neîndurării lor. Dar noi, ca să-i facem să tacă pe cei ce se lasă călăuziţi de aceste locuri spre bolborosire, să luăm pe fiecare din ele în parte.

Nimenea dintre cei cu adevărat sfinţi, din cei insuflaţi de Duhul Sfînt, ale căror cuvinte s-au scris, potrivit dumnezeieştii iconomii, spre învăţătura celor de după ei, nu va putea fi dovedit ca avînd vre-o pornire spre rău. Ci tot scopul cuvintelor lor priveşte spre îndreptarea răutăţii ce s-a sălăşluit în fire. Precum deci cel ce se roagă ca să nu fie bolnavi, să nu fie săraci, nu doreşte pieirea oamenilor, ci să înceteze boala

și sărăcia, așa și sfinții rugîndu-se ca să înceteze ceea ce e protivnic și dușman firii, îi fac pe cei neînvățați să-i bănuiască de neîndurare și de ură față de oameni.

Deci cînd psalmistul zice : «Piară păcătoșii și cei fărădelege de pe pămînt, ca să nu mai fie» (Ps. 9, 18), se roagă să piară păcatul și fărădelegea. Căci nu omul e dușman oamenilor, ci mișcarea liberă a voii spre rău a așezat ceea ce e unit cu firea sub stăpînirea vrăjmașului. Deci se roagă să piară răul, dar omul nu e rău. Căci cum ar fi rea asemănarea Binelui ? Deci cînd cere rușinarea și tulburarea vrăjmașilor, îți arată oastea celor protivnici, care războiește viața omenească din porunca vrăjmașului.

Despre acestea vorbește și Pavel, spunînd că lupta noastră este împotriva începătoriilor, a stăpîniilor și a stăpînitorilor lumii acesteia, împotriva duhurilor răutății întru cele cerești (Ef., 6, 1), împotriva uneltirilor drăcești prin care se îmbie oamenilor prilejuri viclene spre păcat, ciocniri mînioase, ispite poftitoare, pricini de pizmă, de mîndrie și de alte asemenea păcate.

Pe acestea văzîndu-le marele prooroc că se învîrtesc cu vicleșug în jurul fiecărui suflet dorește să fie făcute de rușine, sau se roagă împotriva acestor vrăjmași. Iar aceasta nu e altceva decît a se izbăvi de ei. Căci în chip firesc celui ce e biruit în luptă îi vine rușinea de pe urma căderii lui, precum celui ce biruiește, bucuria de pe urma biruinței.

Iar că acestea așa sînt, ți-o arată felul rugăciunii. Căci zice : «Să se rușineze și să se tulbure cei ce caută sufletul meu» (Ps. 6, 11). Căci nu se roagă împotriva celor ce uneltesc să-l păgubească în avutul lui, sau a celor ce îi tăgăduiesc miezuina (răzorul) țarinii, sau a celor ce pun la cale vreun rău pe seama trupului său, ci a celor ce uneltesc împotriva sufletului său. Iar uneltirea împotriva sufletului nu e altceva decît voința de a-l înstrăina de Dumnezeu.

Iar de Dumnezeu nu se înstrăinează sufletul omenesc altfel, decît prin pornirea pătimașă. Dacă Dumnezeu este pururea nepătimitor, cel pururea pătimaș se rupe din legătura cu Dumnezeu [16]. Ca să nu pățească

16. „Ἀπαθὲς τὸ θεῖον πάντοτε" — nu înseamnă că Dumnezeu este nepăsător, ci că nu poate fi supus niciodată patimilor, sau că voința Lui e mai tare decît orice afect care ar putea pune stăpînire asupra Lui. Dar El e plin de iubire, de bunătate, de milă. Dar acestea nu-L stăpînesc fără voia Lui. Iubirea, bunătatea se împacă deplin cu voința cea cu adevărat liberă. Cine iubește își trăiește libertatea în modul cel mai autentic. Iubire fără libertate nu e iubire adevărată, iar libertate fără iubire e o libertate care e capabilă și de rău, adică de cădere în nelibertate, în patimă, într-o stare inferioară. Dacă Dumnezeu e Cel absolut liber de patimă, apropierea de Dumnezeu e tot una cu apropierea de starea de nepătimire. În nepătimire se trăiește deplina libertate și iubire, care nu-și poate avea izvorul decît în Dumnezeu. Cu cît e cineva mai pătimaș, cu atît e mai neliber, mai coborît în existență, mai departe

așa ceva, (psalmistul) se roagă pentru rușinarea celor ce-l războiesc [17]. Iar prin aceasta nu face nimic altceva decît se roagă pentru biruința sa asupra celor ce-l războiesc. Iar cei ce-l războiesc sînt patimile.

Astfel Ieremia, avînd rîvna slujirii lui Dumnezeu, iar împăratul de atunci fiind stăpînit de nebunia slujirii la idoli și supușii lui fiind de același cuget, nu-și mulțumește vre-o patimă a sa, ci înalță rugăciuni pentru binele de obște al oamenilor, cerînd, din pornirea împotriva celor nelegiuiți, să fie înțelepțit prin pedeapsă tot poporul. La fel, proorocul Osea, văzînd atunci răutatea înmulțindu-se între izraeliți, cere cu dreptate osînda încetării nașterii de prunci ai răului și voiește ca sînii amari ai păcatului să se usuce, ca să nu se mai nască răul între oameni, nici să mai fie hrănit. «Dă-le lor, zice, Doamne, pîntece sterp și sîni uscați» (Osea, 9, 17).

Și dacă s-ar afla vreun alt cuvînt de felul acesta la sfinți, cu înțeles de mînie și de osîndă, el urmărește fără îndoială același scop al înlăturării răului și nu vrea să strivească pe om. «Dumnezeu n-a făcut moartea» (Înț. Sir., 1, 13). Auzi ce spune ? Cum ar fi voit deci (proorocul) să roage pe Dumnezeu să aducă moartea dușmanilor săi, cînd Dumnezeu e străin de lucrarea aducătoare de moarte ? El nu Se bucură de pierderea celor vii. Dar cel ce bolborosește și voiește ca iubirea de oameni a lui Dumnezeu să se pornească împotriva dușmanilor săi Îi cere să Se bucure de nenorocirile omenești.

Dar iată, zice, că unii s-au învrednicit de stăpîniri, de cinstiri și de bogăție, folosindu-se în scopul acesta de rugăciune și, din pricina acestei sorți fericite, sînt socotiți iubiți de Dumnezeu. Cum deci ne oprești pe noi, ar zice cineva, să îndreptăm rugăciuni către Dumnezeu pentru acestea ? Căci toate atîrnă de voia lui Dumnezeu. E vădit oricui că viața de aici e cîrmuită de sus.

Recunosc să nimeni nu s-ar împotrivi acestui cuvînt. Dar am învățat că aceste lucruri dobîndite prin rugăciune au alte pricini. Fără îndoială, Dumnezeu nu le împarte pe acestea celor ce le cer, ca pe niște bunătăți. Ci ca prin ele să se întărească credința în Dumnezeu a celor mai slabi, ca, cunoscînd treptat prin cercare (prin experiență) că Dumnezeu aude cererile mai mici, să urce la dorirea darurilor înalte și vrednice de Dumnezeu. Să privim la copiii noștri. La început ei stau alipiți de sînul mamei și cer de la ea atîta cît poate primi firea lor. Dar dacă

de Dumnezeu. De aceea, Dumnezeu e persoană în gradul suprem, dacă numai persoana e liberă sau capabilă de iubire, nepîndită de nici un egoism, de nici o patimă înrobitoare.

17. Se roagă să nu fie biruit de cei ce vor să-l facă supus patimilor, să-l facă neliber, deci să-l rupă de Dumnezeu. Se roagă ca aceia să piară în lupta cu el, să fie rușinați.

copilul creşte şi primeşte puterea graiului, dispreţuieşte sînul şi caută ceva potrivit cu vîrsta la care a crescut, fie o pălăriuţă, fie o haină, fie alte de acestea de care ochiul copilului se desfată. Iar cînd ajunge la o vîrstă mai mare şi împreună cu trupul i-a crescut şi înţelegerea, părăsind toate dorinţele copilăreşti, cere de la părinţi cele potrivite vîrstei vieţii depline.

Aşa şi Dumnezeu : ca să obişnuiască pe om să privească prin toate spre El, ascultă adeseori şi cereri pentru cele mai mici lucruri, ca prin împlinirea acestora să-l ridice pe cel ce a primit aceste daruri spre dorirea celor mai înalte. Deci şi tu, cînd vezi pe cineva dintre cei mai necunoscuţi, că s-a făcut, prin pronia dumnezeiască, cunoscut şi vestit, sau a dobîndit altceva din cele cerute pentru viaţa aceasta, ca stăpînire, sau bogăţie, sau slavă, înţelege că iubirea de oameni a lui Dumnezeu, arătată în acestea, ţi s-a făcut o dovadă a marii Lui puteri, ca prin primirea jucăriilor copilăreşti să aduci Tatălui cererile lucrurilor mai mari şi mai desăvîrşite.

Căci ar fi un lucru dintre cele mai prosteşti ca, apropiindu-se cineva de Dumnezeu, să ceară de la Cel veşnic cele vremelnice, de la Cel ceresc — cele pămînteşti, de la Cel prea Înalt — cele de jos, de la Cel ce dăruieşte Împărăţia cerurilor — buna sporire în cele pămînteşti şi în cele de jos, de la Cel ce hărăzeşte cele ce nu se pot primi de la nimeni — folosirea de scurt timp a celor străine, care se pierd fără doar şi poate şi a căror gustare e trecătoare, dar a căror strîngere e primejdioasă.

De aceea, bine se subliniază lipsa de rost a cererii acestora, adăugîndu-se : «ca păgînii». Căci îndreptarea grijii spre cele văzute e proprie celor ce nu-şi pun nici o nădejde în veacul viitor, care nu ştiu nici de frica judecăţii, nici de ameninţarea gheenei, nici de aşteptarea bunătăţilor, nici de altceva din cele nădăjduite prin înviere, ci privesc, ca cele ce pasc, numai spre viaţa de faţă, spre cele ce pot da mulţumire lăcomiei pîntecelui şi celorlalte plăceri trupeşti. Căci aceştia socotesc ca făcînd parte dintre bunuri numai una sau alta dintre acestea : fie a fi întîiul dintre unii şi a se socoti mai presus de ceilalţi, fie a se culca pe aurul adunat, fie alta dintre amăgirile vieţii. Cînd cineva vorbeşte vreunuia din ei despre nădejdea celor viitoare, acesta socoteşte că acela aiurează grăind despre rai şi împărăţie şi viaţa din cer şi de altele ca acestea.

Deoarece e propriu celor ce nu au nădejde, să se alipească de viaţa aceasta, adică de cele nefolositoare şi deşarte, pe care cei iubitori de plăceri socotesc să le dobîndească prin rugăciune, bine zice Cuvîntul că aceasta o fac păgînii, care cred că prin cerere stăruitoare vor avea

pe Dumnezeu ajutător în cele ce nu se cuvin și nu sînt de trebuință. «Căci socotesc, zice, că prin multa lor vorbire vor fi auziți».

Aceste lucruri care trebuie cunoscute le-am învățat din cele ce le-am cercetat. Dar ce rugăciune se cuvine să aducem lui Dumnezeu vom auzi în cele următoare, cu harul Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava și stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul II

Tatăl nostru care ești în ceruri

Cînd marele Moise a adus poporul izrael la cunoașterea tainică de pe munte [18], nu l-a învrednicit de arătarea lui Dumnezeu înainte de a-i porunci să se curățească prin ferirea de împreunarea trupească și prin stropire. Dar nici așa n-au îndrăznit să privească arătarea puterii dumnezeiești, ci au fost înfricoșați de tot ce li s-a arătat, de foc, de negură, de fum, de trîmbiți. Și, întorcîndu-se el iarăși la ei, i-au cerut legiuitorului să se facă mijlocitor al voii dumnezeiești, dat fiind că puterea lor nu era în stare să se apropie de Dumnezeu și să primească arătarea dumnezeiască.

Dar legiuitorul nostru, Domnul Iisus Hristos, avînd să ne aducă pe noi la harul dumnezeiesc, nu ne-a arătat nouă prin cuvînt muntele Sinai acoperit de negură și fumegînd de fum, nici glasuri de trîmbiți răsunînd nelămurit și înfricoșător, nici nu ne curățește numai prin înfrînarea de trei zile de la împreunarea trupească și prin apa ce spală trupul de pete, nici nu lasă toată adunarea (Biserica) la poalele muntelui, dăruind unuia singur urcușul pe vîrful muntelui și ascunzînd slava lui Dumnezeu acoperită de întuneric; ci întîi, în loc de munte, îi urcă pe oameni la cerul însuși, deschizîndu-le pășirea în el prin virtute; apoi îi face nu numai văzători ai puterii dumnezeiești, ci și părtași ai ei, ducîndu-i în oarecare chip pe cei ce se apropie la înrudirea cu firea dumnezeiască [19]. Nici nu ascunde El sub negură slava dumnezeiască cea mai presus de toate, ca anevoie de văzut de către cei ce o cer, ci, luminînd negura cu lucirea de departe văzută a învățăturii, a făcut slava negrăită

18. „Τῇ κατὰ τὸ ὄρος μυσταγωγίᾳ". Pe munte, sau pe înălțimea la care a fost ridicat prin virtute, s-au descoperit tainele dumnezeiești lui Moise, iar prin el, și poporului Izrael. Conducerea aceasta are caracter de taină, pentru că nu se face numai prin putere omenească și numai spre cele ale vieții pămîntești, ci prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu, prin îndrumarea în virtuțile în care e lucrător și Dumnezeu, fiind acte și deprinderi de mare putere spirituală ce covîrșesc legile firii materiale, și ducînd spre o cunoaștere printr-o experiență și mai înaltă a lui Dumnezeu.

19. Aceasta e o învățătură proprie a sfinților părinți. Noi ne împărtășim în Hristos de harul necreat, în care e lucrător Dumnezeu însuși.

să se vadă în seninul strălucitor al celor curați cu inima[20]. Iar apa cu care legiuiește să ne stropim nu o dăruiește din izvoare străine, ci țîșnește din noi înșine, fie că înțelege cineva prin aceasta izvoarele ochilor, fie conștiința curată a inimii. Căci El cere curățirea de orice pată a împreunării legiuite de pe urma nunții, ba chiar de orice simțire materială și pătimașă[21]. Și numai pe cei ce împlinesc aceasta îi aduce prin rugăciune la Dumnezeu.

Acesta este conținutul cuvintelor prin care nu aflăm din Scriptură numai niște sunete alcătuite din silabe[22], ci înțelesul urcușului la Dumnezeu, înfăptuit printr-o înaltă viețuire.

Dar se poate cunoaște din înseși cuvintele rugăciunii călăuzirea dumnezeiască în aceste taine[23].

«Cînd vă rugați», zice; n-a zis: «Cînd făgăduiți»[24]. Căci se cuvine să fi înfăptuit ceva prin făgăduială înainte de a te apropia de Dumnezeu. Care e deci deosebirea de înțeles a acestor numiri? Făgăduința este dăruirea vreunui lucru din cele închinate din evlavie. Iar rugăciunea este cererea unor bunătăți, înfățișată prin rugăciune lui Dumnezeu. Deoarece deci avem nevoie de îndrăzneală cînd ne apropiem de Dumnezeu cu cererile pentru cele ce ne sînt de folos, e de trebuință să premeargă făgăduința, pentru ca împlinind ceea ce ține de noi, să îndrăznim apoi să cerem să primim în schimb ceea ce e a lui Dumnezeu. De aceea zice proorocul: «Da-voi Ție făgăduielile mele, pe care le-a osebit buzele mele» (Ps. 65, 12); și: «Făgăduiți și dați Domnului-Dumnezeului nostru» (Ps. 75, 11). Dar și în alte multe locuri ale Scripturii se poate vedea acest înțeles al cuvîntului amintit (εὐχή), ca să cunoaștem că el înseamnă, cum s-a spus, o făgăduială plină de mulțumire

20. Afirmația lui Daniélou, în *Platonisme et théologie mystique*, că sfîntul Grigorie e contrar învățăturii sfinților Simeon Noul Teolog, Grigorie Palama, isihaștilor și în general Bisericii ortodoxe, despre putința cunoașterii lui Dumnezeu în lumină, că aceasta din urmă ar reprezenta o concepție inferioară, platonică, pe care teologia catolică nu a primit-o, rămînînd la o concepție despre simpla simțire a prezenței lui Dumnezeu în întuneric, este dezmințită în acest pasagiu. Sfîntul Grigorie se dovedește aci, ca în multe alte teme, precursorul învățăturii isihaste despre vederea luminii dumnezeiești de către cei ce au ajuns la rugăciunea neîncetată, în inimă. Prin depășirea accentului pus, în *Viața lui Moise*, pe neputința cuprinderii lui Dumnezeu, în accentuarea experienței lui Dumnezeu în inimă ca lumină, *Omiliile la rugăciunea domnească* par a se dovedi ca fiind scrise după *Viața lui Moise*, în ultimii ani ai sfîntului.

21. Se vede că și acest cuvînt e adresat de sfîntul Grigorie, în primul rînd, monahilor.

22. S-ar putea înțelege trîmbițele ca înțelegerea literală a legii vechi.

23. „Τὴν θείαν μυσταγωγίαν" = intrarea prin călăuzirea dumnezeiască în înseși tainele Lui. Rugăciunea are deci în primul rînd acest rost: de a ne introduce în tainele dumnezeiești, prin unirea cu Dumnezeu. Rugăciunea e o adevărată mistagogie, adică un mijloc de cunoaștere a tainelor dumnezeiești prin trăire.

24. Sfîntul Grigorie face aci deosebirea între cuvîntul grecesc εὐχή și προσευχή. Prin prima se face o făgăduință lui Dumnezeu; prin a doua se cer unele bunuri de la Dumnezeu.

a unei dăruiri [25]. Iar rugăciunea tălmăceşte ceea ce îi vine cuiva de la Dumnezeu după împlinirea făgăduinţei [26]. Cuvîntul ne învaţă deci să nu cerem de la Dumnezeu ceva înainte de a-I aduce Lui ca dar ceva din cele hărăzite [27]. Întîi trebuie să făgăduim, apoi să cerem. Cum ar zice cineva, întîi e semănatul, apoi rodul. Deci întîi trebuie să aruncăm seminţele făgăduinţei, ca după ce vor creşte seminţele aruncate, să primim harul (darul) rodirii. Aşadar, deoarece nu are loc întîlnirea cu folos, fără ca unul să primească de la celălalt darul de pe urma făgăduielii lui, făgăduiala trebuie să premeargă rugăciunii.

Deci socotindu-se acest lucru împlinit, Domnul zice către ucenici: «Cînd vă rugaţi (cereţi), ziceţi: *Tatăl nostru care eşti în ceruri*».

«Cine îmi va da mie aripi ca unui porumbel?», zice undeva marele psalmist (Ps. 54, 7). Aş îndrăzni să spun şi eu acelaşi cuvînt: Cine îmi va da mie acele aripi, prin care să pot zbura cu înţelegerea la înălţimea măreţiei acestor cuvinte, ca să părăsesc tot pămîntul, să trec dincolo de tot văzduhul (aerul) răspîndit la mijloc, să străbat la frumuseţea eterică [28], să ajung la stele, să văd toată orînduirea lor, dar să nu mă opresc nici la ele, ci să trec şi prin ele şi să ies în afară de toate cele ce se mişcă şi-şi schimbă locul şi să ajung la firea ce stă, la puterea nemişcată, care, întemeiată în sine, le conduce şi le poartă pe toate cîte sînt în fiinţă [29], pe toate cîte atîrnă de voia negrăită a înţelepciunii

25. E de reţinut această legătură strînsă pe care o face sfîntul Grigorie între εὐχή şi προσευχή. Prin cea dintîi făgăduim noi un dar lui Dumnezeu, prin a doua cerem lui Dumnezeu un dar. Nu putem cere lui Dumnezeu un dar, fără să-I făgăduim şi noi un dar din partea noastră. E o cinste pe care ne-o face Dumnezeu, arătînd că îi face bucurie să-I dăruim şi noi ceva. El vrea să fie în dialog cu noi, într-un dialog al dragostei, şi într-un dialog trebuie să fim şi noi activi. E adevărat că sfîntul Grigorie cere aci să premergem noi, cu darul nostru. De fapt, Dumnezeu e Cel care dăruieşte întîi. Chiar fapta dăruirii noastre presupune darul puterii ce ne-a dat-o El de a dărui, sau de a ne dărui. Noi presupunem că înainte de a ne dărui trebuie să existăm prin El însuşi. Deci, pe baza acestui mare dar iniţial al Lui, trebuie să premergem noi, cu darul nostru, oricărui alt dar al Lui prin care dezvoltă existenţa noastră, deci, şi capacitatea noastră de a dărui.

26. Chiar dîndu-ţi sufletul la rugăciune, împlineşti o făgăduinţă. Numai după aceea simţim că ne vine puterea să ne rugăm.

27. Aci se vede limpede că ceea ce făgăduim noi lui Dumnezeu şi ceea ce îi dăm e în fond tot de la Dumnezeu. Deci întîi ne dă Dumnezeu fără să-I cerem prin rugăciune; apoi urmează făgăduinţa noastră de a-I da ceva din cele dăruite nouă şi pe urmă, rugăciunea prin care îi cerem alte daruri. Dialogul îl începe Dumnezeu prin primul Lui dar, care e viaţa noastră conştientă. Apoi continuă printr-un schimb de daruri însoţit de o făgăduinţă, care e o adîncire a conştiinţei noastre despre acest dialog.

28. Eterul e mai sus de aer, în concepţia de atunci.

29. Aci se face aluzie la definiţia dată de Aristotel lui Dumnezeu: Mişcătorul nemişcat (τὸ κινοῦν ἀκίνητον). Tocmai întrucît are puterea să nu fie mişcat de nimic, nici din lăuntru, nici din afară; tocmai întrucît rămîne din veci şi pînă în veci nesupus nici unei mişcări interioare de corupere, avînd în sine puterea mai presus de orice putere ce l-ar putea mişca, sau corupe, e izvorul de putere al tuturor, fiind puterea care le mişcă pe toate. El e fundamentul nemişcat al existenţei şi al mişcării tuturor. Sfîntul Grigorie vrea să spună aci: mă minunez de toate pentru măreţia

dumnezeiești; ca depărtîndu-mă cu mintea de toate cele ce se prefac și-și mută locul, și ajungînd într-o stare neschimbată și neclintită a sufletului [30], să-mi fac mai întîi familiar, prin alegerea voinței, pe Cel neschimbat și neprefăcut, și apoi să-L chem prin cea mai familiară numire: Tată? Căci de ce suflet are nevoie cel ce-I spune așa? De ce îndrăzneală, de ce conștiință, ca înțelegînd pe Dumnezeu, pe cît îi este cu putință, din numirile cugetate pe seama Lui și fiind călăuzit spre cunoașterea slavei negrăite și învățînd că firea dumnezeiască, orice ar fi în ea însăși, e bunătate, sfințenie, bucurie, putere, slavă, curăție, veșnicie, fiind pururea în aceleași la fel și toate cîte s-au cugetat în jurul firii dumnezeiești [31]; cunoscîndu-le acestea din dumnezeiasca Scriptură și din propria cugetare, să îndrăznească apoi să rostească un astfel de cuvînt și să-L numească, pe Cel care e astfel, Tată al său? Căci e vădit că de e cineva părtaș de vre-o înțelegere, nu îndrăznește, înainte de a vedea acestea și în sine [32], să rostească și să spună lui Dumnezeu acest cuvînt: *Tată*. Căci Cel bun prin ființă nu are firea să Se facă Tată al faptei rele [33], nici Cel sfînt, Tată al celui cu viață întinată; nici Cel

lor, pentru buna și uriașa rînduială a mișcării lor atît de complexe și de armonice, dar dincolo de toate e Cel ce le mișcă pe toate, El însuși fiind nemișcat. Nemișcat nu ca lipsit de viață, căci dacă n-ar avea viață n-ar putea crea, susține și mișca toate. Dar la El viața și nemișcarea se împacă în chip paradoxal. Avînd în sine plinătatea tuturor puterilor, nu e în afară de El nici o putere care să-L miște, dacă nu voiește El să Se miște. Dar El nu S-ar putea mișca spre știrbirea plinătății puterilor Sale, căci în acest caz ar avea în El putința neatotputerniciei, sau ar fi virtual neatotputernic, ceea ce înseamnă că trebuie să fie neatotputernic și în mod actual.

30. Cine privește pe Cel neschimbat ajunge și el neschimbat în privirea cugetătoare a lui, ba chiar în toată starea lui de suflet. Căci mișcarea sufletului, produsă de dorințe, de plăceri, de patimi ce se schimbă, trage și cugetarea după ea. Dar cel ce privește cu sufletul în Cel nesfîrșit sau în Cel ce are în Sine plinătatea nesfîrșită a puterilor, nu se mișcă de la contemplarea Lui.

31. Însușirile lui Dumnezeu nu sînt însăși ființa Lui, ci în legătură cu ea, în jurul ei, numiri ale lucrărilor Lui statornice, ale energiilor necreate ce iradiază din El. Ea nu e una cu bunătatea, cu sfințenia, cu eternitatea, ci mai presus de ele, suportul și izvorul negrăit al lor.

32. Adică trebuie să vadă cineva sfințenia, bunătatea, curăția lui Dumnezeu în sine, nu să o cugete numai teoretic, ca, simțindu-se născut din Dumnezeu și înrudit cu El, să-I poată spune Tată. Numai dacă însușirile lui Dumnezeu sînt înțelese ca nume ale lucrărilor sau energiilor Lui necreate, se poate trage concluzia că ele pătrund în noi făcîndu-ne înrudiți cu El, înrudiți practic prin energiile noastre create, care se unesc cu ele dacă ne deschidem lor, și prin eforturile noastre de a ne face, prin lucrările noastre unite cu ale Lui, buni, curați, sfinți. E o teologie a participării vii și lucrătoare la viața și la lucrarea lui Dumnezeu.

33. Deși însușirile sau lucrările (energiile) lui Dumnezeu nu sînt însăși ființa Lui, ele nu-și pot avea izvorul decît în ființa Lui. El e bun deci în baza ființei Sale, nu primește calitatea de bun din afară, ca noi. Dar ființa Lui, ca izvor al acestor însușiri și energii, e mai presus de ele. De aceea și Tată al nostru nu se face însăși firea lui Dumnezeu, dar din firea Lui izvorăsc energiile care, venind în noi, ne înrudesc și ne leagă cu El în așa măsură, că El ni Se face prin ele Tatăl nostru. Pe cînd Fiului Îi este Tată după ființă, nouă ne este prin energiile ființei Sale. El ni Se face Tată pentru că poate și vrea, nu în baza firii Sale; nu ne este Tată din veci prin ființă, fără o decizie a voii Sale.

ce nu Se preface, Tată al celui în continuă schimbare [34]; nici Tatăl vieţii, Tată al celui omorît de păcat; nici Cel curat şi neîntinat, Tată al celor schimonosiţi prin patimile de necinste; nici Binefăcătorul, Tată al celor lacomi; nici Cel cugetat ca aflîndu-Se în tot binele, Tată al celor ce se află stăpîniţi de vreun rău [35].

Deci dacă, privind cineva spre sine, se vede avînd încă nevoie de curăţire şi îşi cunoaşte reaua lui conştiinţă plină de pete şi de arsuri urîte, şi fără să se curăţească mai întîi de aceste rele se socoteşte pe sine înrudit cu Dumnezeu şi zice: *Tată,* el cel nedrept Celui drept, el cel necurat Celui curat, cuvîntul lui e o înjurătură şi o batjocură, odată ce numeşte pe Dumnezeu Tată al ticăloşiei sale. Căci numele de Tată arată cauza celui ce îşi are existenţa din el. Deci cînd cel cu conştiinţa stricată Îi zice lui Dumnezeu *Tată,* nu face nimic altceva decît să-L învinovăţească pe El ca pe începătorul şi pricinuitorul răutăţilor din sine. Dar «lumina nu are nici o părtăşie (nimic comun) cu întunericul», zice Apostolul (II Cor., 6, 14). Ci lumina se însoţeşte cu lumina şi dreptatea cu dreptatea şi binele cu binele şi nestricăciosul cu nestricăciosul. Iar cele protivnice sînt înrudite numaidecît cu cele de un soi cu ele. «Căci nu poate pomul bun să facă poame rele» (Mt., 7, 18).

Deci dacă cineva, zăbavnic la inimă, cum zice Scriptura, şi iubitor de minciuni, îndrăzneşte să rostească cuvintele rugăciunii, să ştie că nu cheamă Tată pe Cel din cer, ci pe cel din iad, care e şi el mincinos şi se face tată al minciunii ce se iveşte în fiecare, fiind el însuşi păcat şi tată al minciunii (In, 8, 44). De aceea, cei pătimaşi cu sufletul sînt numiţi de Apostol «fii ai mîniei» (Ef., 2, 3); şi cel ce s-a despărţit de Adevăr se numeşte fiul pierzării (In, 17, 12); iar cel moleşit şi afemeiat s-a numit fiu al fetiţelor alunecoase. La fel, cei dimpotrivă, cei cu conştiinţa luminată se numesc fii ai luminii (Ef., 5, 8). Iar cei ce s-au întărit din tăria dumnezeiască, fii ai puterii.

Cînd deci Domnul ne învaţă să numim în rugăciune, pe Dumnezeu, Tată, socotesc că nu face altceva decît să dea o lege pentru viaţa înaltă şi ridicată. Căci Adevărul nu ne învaţă să minţim, ca să ne spunem ceea ce nu sîntem şi să ne numim ceea ce nu ne-am făcut; ci, numind Tată al nostru pe Cel nestricăcios şi drept şi bun, să adeverim prin viaţă înrudirea noastră cu El.

Vezi de cîtă pregătire avem nevoie? De ce fel de viaţă? Cîtă şi ce fel de silinţă ne trebuie, ca, înălţîndu-se conştiinţa noastră la această

34. Numai cel ce s-a întărit aşa de mult în bine, prin lucrarea în sine a Celui neschimbat în bine, poate fi fiu al Aceluia. Căci acela rămîne prin Dumnezeu statornicit în bine ca şi El.

35. Toate acestea presupun o prezenţă a lui Dumnezeu în cei ce-L numesc Tată, o întipărire a lor de către El. Dar aceasta implică o lucrare a Acestuia în ei.

măsură a îndrăznelii, să cutezăm să spunem lui Dumnezeu Tată? Căci de privești spre bani, de ești ocupat cu amăgirile vieții, de cauți slava de la oameni, de slujești celor mai pătimașe dintre pofte, apoi iei în gură o astfel de rugăciune, ce socotești că va zice Cel ce privește la viața ta și-ți aude rugăciunea? Mie mi se pare că aud pe Dumnezeu zicînd către tine cuvintele acestea: Tu, cel cu viața stricată, numești Tată pe Tatăl nestricăciunii? [36] De ce întinezi cu glasul tău murdar numele neprihănit? [37] De ce minți împotriva Cuvîntului? [38] De ce batjocorești firea neîntinată? De ești fiul Meu, ar trebui numaidecît ca și viața ta să poarte trăsăturile bunătăților Mele. Nu recunosc în tine chipul firii Mele. Nu recunosc trăsăturile ei, din cele ce i se împotrivesc. Ce părtășie are întunericul cu lumina? Ce înrudire are viața, cu moartea? Ce este propriu Celui curat, din cel necurat? E mare despărțirea între Binefăcător și lacom. Cel milostiv și cel crud își sînt atît de protivnici, că nu e nici o amestecare între ei. Altul este tatăl răutăților din tine. Cele născute din Mine sînt înfrumusețate de bunătățile părintești. Fiul Celui milostiv e cel milostiv, al Celui curat, e cel curat. Cel stricăcios e străin de Cel nestricăcios. Și peste tot, din Cel bun, e cel bun și din Cel drept, cel drept. Iar pe voi nu vă știu de unde sînteți.

36. Sfîntul Grigorie dă stricăciunii sau coruperii un sens moral, sau vede cauza morală a ei (ca și poporul nostru, cînd zice, de exemplu: un stricat, o stricată): patimile punînd, fie o senzație trupească, fie alta, într-o mișcare exagerată, o desface din armonia cu celelalte, slăbind legătura simțirilor și a părților trupului, satisfăcînd pe unele într-un mod exagerat. Prin aceasta însăși unitatea întregului înaintează spre descompunere. Unitatea aceasta nu se poate susține și întări decît din Cel-cu-desăvîrșire-Unul și Izvor a toată unitatea, din Cel care are în unitatea Lui puterea de a Se menține din veci și pînă în veci nedescompus. Iar acesta e Subiect spiritual, Spirit absolut, deci avînd toate puterile în Sine și neavînd nimic care să-L stăpînească nici în Sine, nici în afară de Sine.

37. De cîte ori nu murdărim cu simțirea noastră murdară numele cele mai curate în înțelesul lor, așa cum răsar din legătura conștiinței noastre cu Dumnezeu, fundamentale, nepervertite, nederivate și nedeviate? Numai afundîndu-ne mereu în acest ultim substrat al conștiinței, atotcurat, dat de Dumnezeu, ni se impun cuvintele în înțelesul lor curat.

38. „καταψεύδηται τοῦ ῥήματος" se traduce cu: a minți împotriva cuvîntului. Minciuna e un fir complex, sucit multiplu din adevăr și neadevăr, avînd la suprafață adevărul și dedesubt neadevărul. Minciuna se folosește de un cuvînt cu un anumit înțeles, mai ales cu un înțeles bun, pentru a acoperi cu el un gînd exact contrar. Poate de aceea se oprește în Testamentul Vechi să se țeasă pînza din fire amestecate din materii de diferite soiuri. Aceasta o face minciuna pentru a înșela pe ceilalți, pentru a-și acoperi uneltirea, fapta rea, intenția urîtă. Minciuna e perversă prin esența ei. Deci ea minte împotriva cuvîntului, sau pune minciuna în cuvînt, amestecă otrava în miere. Nu renunță la cuvîntul cu înțelesul bun, pentru că răul nu vrea să se demaște. Cei care nu sînt cu totul naivi, sau solidari cu cei ce mint, simt răul prin cuvintele cele bune. Mincinosul se folosește mai des de cuvinte bune, pentru acoperirea faptelor rele, ba el însuși nu se recunoaște ca rău. El minte acoperindu-și minciuna, se folosește de cuvîntul cu înțeles bun pentru a-și acoperi răutatea, pune răutatea în cuvîntul cu înțeles bun, contrar ei. E o ciudată grefare a răului pe bine. Întunericul se acoperă în lumină, putregaiul se îmbracă în aur. Minciuna trebuie să-și dea aparența adevărului. Aceasta arată că în om a mai rămas un rest de bine și nu poate accepta răul mărturisit pe față.

Deci e primejdios a îndrăzni cineva să se folosească de rugăciunea aceasta înainte de a-și curăți viața și de a numi pe Dumnezeu, Tatăl său.

Dar să auzim iarăși cuvintele rugăciunii, căci poate printr-o repetare mai deasă ni se va dărui descoperirea înțelesului și mai adînc al celor ascunse în ele: *Tatăl nostru cel din ceruri*. Că trebuie să ni-L facem pe Dumnezeu apropiat printr-o viață unită cu virtutea, s-a arătat în oarecare măsură prin cuvintele de mai înainte. Dar mie mi se pare că cuvîntul are un oarecare înțeles și mai adînc. Acestea ne aduc aminte de patria din care am fost scoși și de înălțimea din care am căzut. Căci prin istorisirea despre tînărul care s-a despărțit de vatra părintească și s-a rostogolit în viața porcească, Cuvîntul ne înfățișează printr-o descriere cu chip istoric starea de ticăloșie a firii noastre, precum și faptul că tînărul ducînd o viață risipitoare nu se întoarce la starea cea bună de la început înainte de a fi ajuns la simțirea nenorocirii lui prezente, sau înainte de a-și reveni la sine însuși și de a cugeta la cuvintele de căință. Iar acestea se potriveau în oarecare fel cu cele ale rugăciunii. Căci a zis acela: «Tată, greșit-am la cer și înaintea ta» (Lc., 15, 21). El n-ar fi adăugat mărturisirii cuvîntul despre păcatul față de cer, dacă n-ar fi fost încredințat că patria lui este cerul, pe care părăsindu-l a păcătuit. De aceea, cugetarea la această mărturisire îi ușurează și apropierea de Tatăl, încît poate alerga spre El și Îi poate cuprinde grumazul și-L poate săruta (iar grumaz înseamnă jugul cuvîntului, pus prin gură, adică prin predania evanghelică, asupra omului, care a ieșit din jugul dintîi și a lepădat legea care-l păzea) [39]. După aceasta e îmbrăcat din nou, nu în altă haină, ci în cea dintîi, de care a fost dezbrăcat prin neascultare, văzîndu-se gol odată cu gustarea celor oprite. Apoi îi pune inelul în deget, adică îi sădește chipul sculptat în formă de cunună și îi asigură și picioarele prin încălțăminte, ca nu cumva, apropiindu-se de capul șarpelui cu călcîiul gol, să fie mușcat de acela.

Precum deci acolo întoarcerea la vatra părintească s-a făcut tînărului pricină a iubirii Tatălui (iar vatra aceasta este cerul, căruia zice că i-a greșit), așa mi se pare că aci Domnul, învățîndu-te să chemi pe Tatăl cel din ceruri, îți amintește de patria cea bună, ca, sădindu-ți o dorință mai puternică a celor bune, să te pună pe calea ce te duce iarăși la patria ta. Iar calea care urcă firea omenească spre cer nu e alta, decît fuga și despărțirea de relele pămîntești. Și înțelesul fugii de rele

39. A îmbrățișa grumazul tatălui înseamnă a se lăsa învăluit de el ca de un jug. E jugul Cuvîntului trimis de Tatăl pe care-l primește omul, prin gură (prin sărutare), după ce a lepădat jugul dintîi al legii din rai.

mi se pare că nu e altul, decît a se face asemenea cu Dumnezeu. Iar a se face asemenea cu Dumnezeu înseamnă a se face drept, evlavios, bun și cele asemenea. Cel ce întipărește în sine, pe cît îi este cu putință, în chip limpede trăsăturile acestora, se va muta fără osteneală și de la sine, de la viața pămîntească, la locuri cerești.

Căci distanța dintre Dumnezeu și firea omenească nu e de spațiu, ca să avem nevoie de vre-o mașină și de vre-o dibăcie ca să mutăm acest trup de la starea lui greoaie, vîrtoasă și pămîntească, la o viețuire netrupească [40] și înțelegătoare [41]; ci, virtutea despărțindu-se în chip duhovnicesc de rău, nu depinde decît de libera hotărîre a omului să ajungă în starea spre care înclină prin dorință. Deci odată ce alegerea binelui nu e însoțită de nici o osteneală (căci alegerii îi urmează dobîndirea celor alese), poți să fii îndată în cer, dacă ai primit pe Dumnezeu în cugetare [42]. Căci dacă, precum zice Eclesiastul: «Dumnezeu este în cer» (Ecl., 5, 1), iar tu te-ai lipit, după prooroc, de Dumnezeu (Ps. 72, 28), cel unit cu Dumnezeu e numaidecît acolo unde este Dumnezeu. Poruncindu-ți deci să zici în rugăciune, lui Dumnezeu, Tată, îți cere să te faci în viețuirea ta asemenea Tatălui ceresc și vrednic de El, precum o cere aceasta mai vădit și în altă parte, zicînd: «Fiți desăvîrșiți precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este» (Mt., 5, 48).

După ce am cunoscut deci înțelesul acestei cereri, e vremea să ne pregătim sufletele ca să luăm în gură aceste cuvinte și să cerem cu îndrăzneală: *Tatăl nostru care ești în ceruri.* Pentru că precum sînt vădite trăsăturile asemănării cu Dumnezeu, prin care cineva se arată fiu al lui Dumnezeu («căci cîți L-au primit pe El, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu», In, 1, 12, iar pe Dumnezeu Îl primește în sine cel ce a primit desăvîrșirea în bine), așa sînt multe semne ale peceții celui rău, pe care cineva, avîndu-le, nu poate fi fiu al lui Dumnezeu, purtînd chipul firii contrare. Voiești să cunoști însușirile peceții celui rău? Pizma,

40. Starea netrupească nu e fără trup, cum s-a atribuit uneori sfîntului Grigorie, ci starea trupului copleșit de simțiri curate și duhovnicești.

41. Ca a îngerilor (νοερά). Călugării au fost numiți îngeri în trup. Pe sfîntul Ioan Botezătorul îl vedem zugrăvit cu aripi, fiind un adevărat înger în trup.

42. Dumnezeu nu e despărțit spațial de om, ci e despărțit spiritual de insul păcătos. E un plan spiritual, unitar, al binelui. Acolo, Dumnezeu și omul bun sînt împreună. Între Dumnezeu și omul bun e o continuitate neîntreruptă, prin har, prin lucrarea necreată a lui Dumnezeu care-l pătrunde pe om. Cine are în sine bunătatea are pe Dumnezeu. Și, cum cine se gîndește la Dumnezeu în mod stăruitor (nu teoretic, ci ca să facă voia Lui) nu se poate să nu fie bun, — cine are în sine gîndul la Dumnezeu Îl are pe Dumnezeu însuși în lucrarea Lui. Acela e deci în cer, dacă cerul e ambianța lui Dumnezeu. Desigur, bună nu poate fi decît persoana conștientă. Persoana omenească bună stă în comunicare cu persoana dumnezeiască, izvorul bunătății nesfîrșite.

ura, defăimarea, mîndria, lăcomia, pofta pătimaşă, bolile slavei deşarte — acestea şi unele ca acestea sînt cele prin care se cunoaşte întipărirea chipului celui protivnic.

Deci cel ce şi-a întinat sufletul cu astfel de pete, cînd va spune Tată, ce tată îl va asculta? E vădit că cel ce e înrudit cu cel ce îl strigă. Iar acesta nu este Cel ceresc, ci cel din iad. Căci ale cărui semne de rudenie le poartă, acela îl va cunoaşte ca rudenie a sa. Deci rugăciunea omului viclean, pînă ce se află vicleşugul în el, este o chemare a diavolului. Iar glasul celui ce s-a despărţit de viclenie şi vieţuieşte în bunătate, va chema pe Tatăl cel bun.

Cînd ne apropiem deci de Dumnezeu, să ne cercetăm întîi viaţa, de purtăm în noi ceva vrednic de rudenia cu Dumnezeu; de-abia după aceea să îndrăznim să rostim un astfel de cuvînt. Căci Cel ce ne-a poruncit să zicem Tată nu ne-a îngăduit să spunem minciună. Deci, numai cel ce a vieţuit în chip vrednic de frumuseţea dumnezeiască priveşte cu adevărat iarăşi spre cer şi numeşte Tată pe Împăratul cerurilor şi patria sa, fericirea cerească. Spre ce-l duce ţinta sfătuirii cu sine? Dacă la cugetarea la cele de sus, unde e Dumnezeu, acolo îşi pune temeliile locuinţei sale, acolo îşi aşează comorile sale, acolo îşi mută inima sa. «Căci unde este comoara ta, acolo este şi inima ta» (Mt., 6, 21). El priveşte pururea spre frumuseţea părintească şi îşi înfrumuseţează sufletul potrivit cu ea.

«Nu este părtinire la Dumnezeu», zice Scriptura (Rom., 2, 11). Să se depărteze şi de la chipul tău o astfel de pată. Dumnezeu e curat de pizmă şi de orice pată pătimaşă. Nici pe tine să nu te înţepe o astfel de patimă, nici pizma, nici mîndria, nici altceva din cele ce întinează frumuseţea chipului dumnezeiesc. De eşti aşa, îndrăzneşte să chemi pe Dumnezeu cu glasul tău şi să-L numeşti Tată al tău pe Stăpînul tuturor [43]. Iar El te va privi cu ochi părinteşti, te va îmbrăca cu haină dumnezeiască, te va împodobi cu inel, îţi va întări picioarele cu încălţămintea evanghelică pentru călătoria spre cele de sus, te va sălăşlui iarăşi în patria cerească, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia I se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

43. Numai omul, avînd conştiinţă, se face bun în chip conştient. Şi numai bunătatea conştientă, personală, e bunătatea cu adevărat. De aceea numai omul poate fi fiu al lui Dumnezeu şi Dumnezeu nu poate fi decît Tată al lui. Raportul de Tată şi fiu între Dumnezeu şi om e un raport între persoane. În panteism nu poate exista un astfel de raport. În panteism nu poate exista afecţiune adevărată, sau conştientă, şi eternă. De aceea, nici recunoaşterea valorii netrecătoare a omului. Ideologiile capabile să sacrifice persoanele pentru interesele generalului au o bază panteistă.

Cuvîntul III

Sfințească-se numele Tău ; vie împărăția Ta !

Legea care cuprinde umbra bunătăților viitoare și vestește de mai înainte adevărul prin unele ghicituri (Evr., 10, 1), după ce poruncește preotului să intre în locul nepătruns (εἰς τὸ ἄδυτον) [44], ca să se roage lui Dumnezeu, mai întîi cere celui ce intră să se pregătească prin unele curățiri și spălări. Apoi îi cere să se împodobească cu haina preoțească țesută din fir de aur și de porfiră și împestrițată cu flori de culori frumoase, să-și pună pectoralul, să-și atîrne de ciucuri clopoțeii împreună cu rodiile, să-și ia haina pe deasupra, strînsă prin umerari, să-și înfrumusețeze capul cu cununa și să-și ungă părul din belșug cu mir. Numai după aceasta îi îngăduie să intre în locul nepătruns, ca să săvîrșească sfintele lucrări negrăite (tainice) [45].

Dar legiuitorul duhovnicesc, Domnul nostru Iisus Hristos, dezbrăcînd legea de acoperămintele trupești și scoțînd la arătare înțelesurile chipurilor (tipurilor), mai întîi nu duce numai pe unul, deosebit dintre toți, la convorbirea cu Dumnezeu, ci îi hărăzește fiecăruia, deopotrivă, vrednicia aceasta, îmbiind tuturor celor ce voiesc harul cel deobște al curăției [46]. Apoi nu născocește frumusețea preotului din podoaba străină, alcătuită din culori și lucrări de țesătură, ci-l îmbracă cu podoaba proprie și potrivită slujbei lui, înfrumusețîndu-l nu cu o îmbrăcăminte din țesături felurite, ci cu haina înflorită a harurilor virtuților. Iar pieptul i-l împodobește nu cu aurul pămîntesc, ci cu conștiința nepătată și cu-

44. De aci a luat Biserica ortodoxă tradiția ca în altar să nu intre decît preotul. Acesta închipuiește taina cea mai adîncă a lui Dumnezeu, asemenea vîrfului muntelui Sinai, unde n-a intrat decît Moise. De aceea, primul lucru pe care-l face preotul după ce a intrat în altar, înainte de a se apropia de sfînta Masă, e să se spele. Preotul, de care se spune că intra în timpul Legii, în locul de nepătruns, era Arhiereul.

45. „Τὰς ἀπορρήτους ἱερουργίας". Dacă Dumnezeu e o taină necuprinsă, sau Taina tainelor, lucrările săvîrșite de preot în acel loc, unde se trăiește cu deosebită intensitate prezența Celui tainic — pentru că preotul intră curățit acolo — au și ele caracter de taină, căci în ele se întîlnesc gesturile omului sfințit, cu lucrările lui Dumnezeu. Acest caracter de taină al energiilor lui Dumnezeu venite la om e baza Tainelor Bisericii. Biserica ortodoxă a păstrat simțirea aceasta a Tainei și a sfințeniei lui Dumnezeu împărtășite credincioșilor. Între Taină și sfințenie este o identitate. Unde nu e sfințenie nu e Taină. Unde e murdărie morală, nu e Dumnezeu Cel tainic. Unde e mîndria de a înțelege totul prin rațiune, nu se mai simte taina pentru că s-a ivit patima mîndriei, care mărginește totul pe măsura omului.

46. Slujba preoției era restrînsă în Vechiul Testament la cei din seminția lui Levi. Era legată de un anumit sînge moștenit. Harul preoției lui Hristos se oferă tuturor celor ce voiesc să-L primească, cerîndu-li-se să împlinească niște condiții morale. Sfințenia se unește cu moralul, nu e despărțită de acesta. Totuși simțul sfințeniei nu dispare. Acesta s-a păstrat cu deosebire în creștinismul răsăritean. În protestantism a dispărut. De aceea a părăsit acela și preoția și Tainele, cu pretextul că a păstrat moralul care intră mai mult în sfera raționalului. Dar de fapt acolo a dispărut și prețuirea pentru moral și pentru fapte bune, pentru virtuți, pentru înfrînare, pentru curăție, ceea ce e o dovadă că moralul nu se poate menține fără suportul sfințeniei, al lucrării lui Dumnezeu.

rată care e adevărata frumusețe a inimii. Mitra o împodobește nu cu razele pietrelor prețioase, ci cu strălucirile sfintelor porunci, cum socotește Apostolul. Îi asigură apoi și picioarele cu podoaba potrivită lor. Și știi, fără îndoială, că podoaba acestei părți este haina neprihănirii. Iar prin rodiile și clopoțeii duhovnicești, atîrnați de ciucurii vieții, se cuvine să fie înțelese înfățișările văzute ale viețuirii virtuoase, a cărei pășire se face cunoscută în viața aceasta. De acești ciucuri se atîrnă deci, în loc de clopoței, cuvîntul bine răsunător al credinței, iar în loc de rodii, găteala ascunsă a nădejdii în cele viitoare, acoperită sub o viață aspră. Îmbrăcat astfel, îl introduce în cel mai ascuns (mai nepătruns) și mai dinăuntru loc al cortului sfînt.

Iar acel loc nepătruns nu este neînsuflețit, nici zidit de mînă, ci cămara ascunsă a inimii, dacă e cu adevărat nestrăbătută de răutate și necălcată de gîndurile viclene. Iar capul i-l împodobește cu cugetul ceresc, în care nu-i întipărește semnele vreunor litere din foițe de aur, ci pe Dumnezeu însuși în gîndirea conducătoare. Iar mirul pe care i-l varsă pe părul capului e mireasma ce se revarsă, prin virtuți, din lăuntrul sufletului. Iar ca dar de jertfă sfințită lui Dumnezeu, îl pregătește să aducă, prin sfînta lucrare de taină [47], nu altceva, ci pe sine însuși [48]. Căci cel dus astfel de Domnul spre preoția aceasta, omorîndu-și cugetul trupului prin sabia duhului, care este cuvîntul lui Dumnezeu, ajungînd în cele nepătrunse, și-L face îndurător pe Dumnezeu, sfințindu-se pe sine însuși printr-o astfel de jertfă [49] și «înfățișînd trupul său jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu» (Rom., 12, 1) [50].

47. „διὰ τῆς μυστικῆς ἱερουργίας". Omorîrea cugetului trupesc și egoist, echivalînd cu o autodăruire lui Dumnezeu, nu e numai o lucrare morală a omului, ci o lucrare de autojertfire, în care, pătrunzîndu-se cineva de Dumnezeu, se sfințește. Iar această penetrare de Dumnezeu prin jertfa de sine nu face din aducerea aceluia ca jertfă numai o lucrare sfințitoare, ci și o lucrare de taină, ce se petrece în cel mai adînc străfund al existenței noastre, acolo unde ne întîlnim cu Dumnezeu. E o lucrare pe care, deși o săvîrșim și o experiem, nu o putem defini rațional și exprima deplin, pentru că nu e numai o lucrare a noastră, ci și o lucrare a lui Dumnezeu, sau o lucrare a noastră întipărită și susținută de lucrarea lui Dumnezeu.

48. Așa cum Hristos S-a adus pe Sine însuși jertfă, așa ne dă și nouă puterea să ne aducem pe noi înșine. Prin aceasta ne sfințim și noi în El, aducîndu-ne jertfă în El.

49. „Ἑαυτὸν διὰ τῆς τοιάτης θυσίας ἱερουργήσας". Prin această jertfă se sfințește pe sine sau se face obiectul unei lucrări de sfințire, fiind în același timp subiectul ei. Numai jertfa de sine sfințește pe cineva. Și numai sfințindu-se prin autojertfire și-L face îndurător pe Dumnezeu, pentru că renunță la sine, iese din granițele sale, sau se deschide lui Dumnezeu. Îl preamărește pe Dumnezeu, lăsîndu-L numai pe El să domnească în sine.

50. «Trupul, jertfă vie, sfîntă, bine-plăcută lui Dumnezeu». Trupul e omorît prin jertfirea mișcărilor de plăcere, egoiste, din el; și totuși rămîne viu, ca un organ ce se supune activ lucrărilor duhovnicești, care sînt ale duhului omului, dar și ale Duhului lui Dumnezeu. El e sfînt prin această stare de jertfă vie. Dar tocmai prin aceasta e bineplăcut lui Dumnezeu și Îl face pe Dumnezeu îndurător.

Dar va zice cineva: nu acesta este înţelesul care ni se face vădit din rugăciunea pe care voim să o tîlcuim, ci născocim de la noi aceste înţelesuri care nu se potrivesc cu cele ce reies din cuvintele ei.

De aceea, să amintim iarăşi cele dintîi învăţături ale rugăciunii. Căci tocmai cel ce s-a pregătit pe sine să cuteze să numească cu îndrăznire Tată pe Dumnezeu [51], e cel ce s-a îmbrăcat în haina aceea pe care a descris-o Scriptura şi face să sune clopoţeii şi să înflorească rodiile; pieptul lui străluceşte de razele virtuţilor şi poartă pe umeri pe patriarhi şi pe prooroci, prefăcînd în podoabă a sa, în loc de numele acelora, virtuţile lor; iar capul şi-l împodobeşte cu cununa dreptăţii şi părul şi-l are udat de mirosul ceresc. Acela ajunge în cele nepătrunse de mai presus de ceruri, care sînt cu adevărat de nestrăbătut şi de necălcat de nici un gînd întinat.

Deci, cum se cuvine să se pregătească cel ce va fi sfinţit ca preot, a arătat în oarecare măsură cuvîntul în tîlcuirea de pînă acum. Rămîne să privim însăşi cererea, care a poruncit să fie adusă lui Dumnezeu de cel ajuns în lăuntrul celor nepătrunse. Căci mi se pare că cuvintele simple ale rugăciunii nu ne înfăţişează înţelesul lor în chip vădit şi uşor de cuprins.

Deci zice: *Sfinţească-se numele Tău; vie împărăţia Ta.* La ce-mi sînt acestea de trebuinţă? ar zice cineva, care se asupreşte pe sine prin pocăinţă, sau cheamă pe Dumnezeu în ajutor ca să scape de păcatul ce-l stăpîneşte, avînd pururea în faţa ochilor pe cel ce-l războieşte prin ispite. Căci el vede că aci mîinile îi abat gîndul de la tăria statorniciei, aci poftele celor necuvenite îi slăbesc puterea sufletului, iar din altă parte lăcomia aduce orbire ochiului străvăzător al inimii; aci îngîmfarea, mîndria, ura şi toată lista celor ce ne războiesc, ca o tabără luptătoare aşezată în cerc în jurul nostru, aduc sufletului primejdia celor mai de pe urmă rele.

Cel ce se străduieşte să le înfrîngă pe acestea prin ajutorul mai înalt, de ce cuvinte s-ar putea folosi mai mult? Nu de cele de care s-a folosit marele David zicînd: «Izbăveşte-mă de cei ce mă urăsc» (Ps., 30, 15) şi: «Intoarce-se-vor vrăjmaşii mei înapoi» (Ps., 55, 9) şi: «Dă-ne nouă ajutor în necaz» (Ps., 59, 12) şi de altele de felul acesta, prin care se poate cîştiga ajutorul lui Dumnezeu împotriva vrăjmaşilor?

Dar acum de ce zicem porunca rugăciunii: *Sfinţească-se numele Tău?* Dacă n-aş spune eu aceasta, ar fi cu putinţă să nu fie sfînt numele lui Dumnezeu? Şi de ce: *Vie împărăţia Ta?* Căci ce e străin de stăpînirea lui Dumnezeu care cuprinde tot cerul în palmă şi pămîntul în

51. Se face aluzie la cuvintele cererii de la Liturghie, dinainte de rugăciunea Tatăl nostru.

pumni, cum zice Isaia (40, 12), Care îmbrăţişează toată zidirea lumii şi pe cea mai presus de lume ? Dacă deci stăpînirea lui Dumnezeu e pururea sfîntă şi nimic nu scapă puterii stăpînirii Lui, şi El stăpîneşte peste toate şi Cel ce e în toate fără lipsă şi desăvîrşit nu primeşte adaus de sfinţenie, ce voieşte să spună cererea : *Sfinţească-se numele Tău ; vie împărăţia Ta ?*

Poate Cuvîntul ne învaţă, în forma rugăciunii, că firea omenească este neputincioasă să dobîndească vreun bine şi de aceea nu putem ajunge la nici un bine din cele năzuite, dacă nu e pricinuit în noi de ajutorul dumnezeiesc. Iar capul tuturor bunătăţilor este să se slăvească în viaţa mea numele lui Dumnezeu.

Am auzit undeva, cum Sfînta Scriptură osîndeşte pe acei care se fac pricinuitori ai hulirii lui Dumnezeu. Căci zice : «Vai de cei pentru care se huleşte numele Meu între neamuri» (Is., 52, 5). Iar aceasta înseamnă că cei ce încă n-au crezut cuvîntului adevărului privesc la viaţa celor ce au primit taina credinţei. Deci cînd este numele credinţei în vreunii, dar viaţa lor se împotriveşte numelui, fie că slujesc idolilor prin lăcomie, fie că se urîţesc în beţii şi banchete şi se tăvălesc în noroiul desfrîului ca porcii, îndată cei necredincioşi au la îndemînă cuvîntul care nu vede vina în voia liberă a celor ce se folosesc rău de viaţă, ci în taina credinţei, care ar învăţa, chipurile, să se facă acestea. Căci zic că nu s-ar fi făcut cutare bîrfitor, sau lacom, sau răpitor, sau făcător al altor rele ca acestea, dacă legea lor nu le-ar fi îngăduit păcatul. De aceea îndreaptă Scriptura asupra unora ca aceştia ameninţarea înfricoşătoare, zicînd despre ei : «Vai celor pentru care se huleşte numele Meu printre neamuri».

Dacă s-a înţeles aceasta, ar fi vremea să se înţeleagă şi spusa contrară. Căci socotesc că trebuie să ne rugăm înainte de toate — fiindcă aceasta e cererea de căpetenie a rugăciunii — să nu se hulească prin viaţa noastră numele lui Dumnezeu, ci să se slăvească şi sfinţească. Deci să se sfinţească, zice, în mine numele chemat de mine al stăpînirii Tale, «ca să vadă oamenii faptele mele cele bune şi să mărească pe Tatăl Cel din ceruri» (Mt., 5, 16). Căci cine este atît de dobitocesc şi de fără minte, încît văzînd în cei ce cred o viaţă curată dobîndită prin virtuţi, o viaţă curăţită de toate petele păcatului, înstrăinată de tot gîndul la rău, strălucitoare prin neprihănire, cuviincioasă prin cuminţenie, bărbătească faţă de atacurile patimilor, nemoleşită cîtuşi de puţin de plăcerile trupeşti, despărţită cît mai mult de orice desfătare şi moliciune şi găunoşenie îngîmfată, împărtăşindu-se de ale vieţii atîta cît e nevoie, atin-

gînd pămîntul cu vîrful piciorului, neînecați în viața aceasta pămîntească prin bucuriile plăcerii, și stînd deasupra oricărei amăgiri venite prin simțuri, și întrecîndu-se prin trup cu viața celor fără trupuri, socotind ca unica bogăție dobîndirea virtuții, ca unica însușire a neamului bun înrudirea cu Dumnezeu, ca unica vrednicie și stăpînire, stăpînirea de sine și nerobirea de către patimile omenești, văzîndu-i nemulțumiți de prelungirea vieții în trup, ci grăbindu-se ca cei împresurați de valurile mării să ajungă la limanul odihnei —, cine deci văzînd pe unii ca aceștia, nu va slăvi numele Celui chemat printr-o astfel de viață ?

Deci cel ce zice în rugăciune : «sfințească-se numele Tău în mine», cere, după înțelesul cuvintelor, acestea : «Să fiu, prin împreuna-lucrare a ajutorului Tău, fără pată, drept, cinstitor de Dumnezeu, străin de tot lucrul rău, grăind adevărul, lucrînd dreptatea, umblînd întru dreptate, strălucind prin neprihănire, împodobit cu nestricăciunea, înfrumusețat cu înțelepciunea și cu cumințenia, cugetînd cele de sus, nesocotind cele de jos, luminînd prin viețuirea îngerească. Acestea și unele ca acestea le cuprinde această scurtă cerere, care spune prin rugăciune lui Dumnezeu : *«Sfințească-se numele Tău»*. Căci nu e cu putință să se sfințească altfel Dumnezeu în om, decît prin mărturia ce o dă virtutea din el puterii dumnezeiești, că aceea este pricina bunătăților arătate prin ea.

Iar cuvîntul următor cere să vină Împărăția lui Dumnezeu. Dar oare cere să se facă Împărat Cel ce este împăratul tuturor, Cel ce este pururea ceea ce este, Cel ce rămîne neschimbat față de orice schimbare, Cel care nu poate afla ceva mai bun spre care să se schimbe ? [52] Ce vrea deci să spună cererea aceasta care cheamă Împărăția lui Dumnezeu ? Înțelesul adevărat al ei nu-l pot cere decît cei cărora Duhul adevărului le descoperă tainele cele ascunse. Noi înțelegem astfel ceea ce se spune în ea : Una singură e stăpînirea și puterea adevărată cea mai presus de toate : aceea care nu a primit stăpînirea și împărăția prin vre-o silă și nu ține sub stăpînire pe cei supuși, prin vre-o tiranie, prin frică și dintr-o nevoie impusă acestora.

52. Acestea două sînt cauzele schimbării : putința de a deveni mai rău, prin voia liberă, sau de a se descompune în cele din care este compus, și putința de a deveni mai bun. Dumnezeu nu poate deveni rău, pentru că atunci n-ar fi prin Sine absolut desăvîrșit și simplu ; și nu poate deveni mai bun, pentru că nu este ceva mai bun decît El, sau nu există o stare mai bună decît cea în care este. În nici unul din aceste cazuri El n-ar fi Dumnezeu, n-ar fi ființa supremă. Ar fi ceva mai presus de El : o lege, sau o ființă. Dar cine ar fi pus acea lege ? Sau atunci acea ființă mai înaltă ar fi ea Dumnezeu. Astfel totul s-ar afla într-o intercondiționare și într-o relativitate. Dar aceasta nu poate explica realitatea. Legea supremă ar fi a relativității, a intercondiționării tuturor, aflătoare fiecare și toate la un loc într-o stare de eternă nedesăvîrșire. Dar cine ar fi dat în asemenea caz o astfel de lege ?

Pe de altă parte, virtutea se cuvine să fie liberă de orice frică și nestăpînită, alegînd binele prin liberă socotință. Dar însușirea de căpetenie a tot binele e să se supună sub stăpînirea de-viață-făcătoare [53].

Deci, deoarece firea omenească s-a rătăcit prin amăgire de la dreapta judecată în privința binelui și pornirea liberei noastre alegeri s-a îndreptat spre ceea ce e contrar lui și viața oamenilor a fost luată în stăpînire de tot răul, moartea intrînd prin zeci de mii de căi în fire, căci fiecare fel de răutate (de patimă) e ca o cale oarecare a morții spre noi, — deci deoarece am fost prinși de o astfel de tiranie, ajungînd robi morții prin atacurile patimilor, ca prin niște călăi sau vrăjmași ce ne războiesc, cu dreptate ne rugăm să vină stăpînirea lui Dumnezeu la noi. Căci nu putem scăpa altfel de reaua stăpînire a stricăciunii, decît dacă stăpînirea puterii de viață făcătoare ia locul aceleia asupra noastră [54].

Cînd cerem deci să vină la noi Împărăția lui Dumnezeu, o cerem aceasta prin puterea lui Dumnezeu. Cer să mă izbăvesc de stricăciune (de corupere, de descompunere), să mă eliberez de moarte, să fiu dezlegat de legăturile păcatului, să nu mai împărățească asupra mea moartea, să nu lucreze împotriva noastră tirania răutății, să nu mai fiu sub stăpînirea celui ce mă războiește, să nu mă mai ducă acela în prinsoare prin păcat; ci să vină la mine Împărăția Ta, ca să fugă de la mine, mai bine zis să se mute în neființă patimile ce mă stăpînesc și împărățesc acum peste mine. Precum se mistuie fumul, așa să se mistuie acelea; și precum se topește ceara de fața focului, așa să piară acelea. Nici fumul risipit în aer nu mai lasă vreun semn al firii lui, nici ceara ajunsă în foc nu se mai păstrează, ci și aceasta hrănind flacăra prin sine, s-a prefăcut în aburi și fumul s-a făcut cu totul nevăzut. Așa, cînd va veni la noi Împărăția lui Dumnezeu, toate cele ce ne stăpînesc acum se vor face nevăzute. Căci nu suferă întunericul venirea luminii. Nu rămîne boala, cînd se ivește sănătatea. Nu lucrează patimile, cînd e de față nepătimirea. Moartea se golește de putere, stricăciunea piere cînd împărățește în noi viața și e stăpînă nestricăciunea.

53. Stăpînirea lui Dumnezeu nu a fost dobîndită de El prin silă și nu ține cu sila sub puterea ei pe cei supuși. Dar supunerea liberă sub ea e proprie virtuții. Căci virtutea e împlinirea binelui. Iar propriu binelui este să caute viața și deci să stea sub puterea supremei cauze de-viață-făcătoare. Deci cel ce lucrează binele se află de bună voie sub stăpînirea lui Dumnezeu, izvorul vieții și al binelui, vrînd să se împărtășească tot mai mult de El.

54. Moartea e punctul din urmă al robiei sub care ne-au adus patimile. Opusul morții ca ultimul și definitivul punct al robiei nu ne poate veni decît de la suprema putere de-viață-făcătoare. Viața e una cu libertatea de robia patimilor și a morții. Patimile ne împuținează libertatea, ne îngustează viața tot mai mult, pînă ne-o iau în întregime prin moarte. Stăpînirea sau Împărăția lui Dumnezeu, fiind stăpînirea sau Împărăția vieții, e stăpînirea sau Împărăția în care sîntem deplin liberi.

Vie Împărăția Ta. Dulce e cuvîntul prin care îndreptăm această cerere spre Dumnezeu. Să se surpe tabăra vrăjmașă; să se mistuie oastea celor de alt neam; să înceteze războiul trupului împotriva duhului; să nu mai fie trupul loc de pornire al celui ce războiește sufletul; să se arate puterea Împărăției, brațul îngeresc, miile celor ce cîrmuiesc spre dreptate, zecile de mii ale celor ce stau de-a dreapta, ca să cadă din partea celor protivnici miile celor ce războiesc. E mare numărul vrăjmașilor, dar e cumplit și de nebiruit numai pentru cei lipsiți de ajutorul Tău, numai pînă cînd cel războit e singur. Cînd însă se arată Împărăția, fuge «întristarea și suspinul» [55] și intră în locul lor viața, pacea și bucuria.

Sau, cum ne este tîlcuit același înțeles mai limpede de către Luca, cel ce cere să vină Împărăția strigă după ajutorul Sfîntului Duh. Căci în acea Evanghelie, în loc de «vie împărăția Ta», se spune: «vie Duhul Tău cel sfînt peste noi și să ne curățească pe noi» [56]. Ce vor zice cei ce-și deschid gura cu îndrăzneală împotriva Sfîntului Duh? Cu ce cuget prefac mărirea Împărăției în starea coborîtă a robiei? Dacă pe cel căruia Luca Îi zice Duhul, Matei L-a numit Împărăție, cum Îl coboară luptătorii împotriva lui Dumnezeu la treapta unei creaturi, punîndu-I în seamă, în locul firii ce împărățește, o fire împărățită? Creațiunea e roabă, iar robia nu e Împărăție. Iar Duhul Sfînt este Împărăția. Deci e deasupra părtășiei la creatură (la zidire). Căci Împăratul nu e împărățit. Iar Cel ce nu e împărățit nu e nici făptură. Căci e propriu făpturii să fie roabă [57].

Dacă deci Duhul este Împărăție, de ce nu mărturisesc stăpînirea Lui cei ce nici nu au învățat vreodată să se roage, cei ce nici nu știu cine e Cel ce curățește întinăciunea [58], cine e Cel de care atîrnă Împărăția? «Vie Împărăția Ta, zice, și să ne curățească pe noi». Deci e o putere și

55. Avem aci dovada existenței în acea vreme a acestei expresii din ectenia pentru morți.

56. Așa este în unii codici sirieni, copți, latini, dar și grecești, de exemplu, în codex Bezae Cantabrigensis. Versiunea aceasta e luată și în rugăciunea «Împărate ceresc» (Lc., 11, 2).

57. Din îmbinarea expresiei de la Matei (Împărăția) și Luca (Duhul Sfînt), sfîntul Grigorie scoate un argument împotriva pnevmatomahilor. Dacă Duhul este Împărăția, El e deci împărat, nu e rob, nu e creatură, care e roaba unor legi, pînă ce nu se umple de puterea Duhului, Care îndumnezeiește, Care eliberează creatura. A se observa că acest titlu de Împărat I se dă Duhului în rugăciunea «Împărate ceresc». Deci rugăciunea aceasta exista în vremea sfîntului Grigorie, sau a fost întocmită pe baza scrisului său. Împărăția Duhului e împărăția adevărată; El ne face împărați pe toți, pe care ne curățește de păcatele care ne țin în robie. Împărăția Lui nu e ca împărățiile lumești care robesc pe supuși. Ea nu e ca ordinea unei lumi concepută panteist, în care nimic nu e liber, ci totul supus legilor compunerii și descompunerii (alcătuirii fără voie și coruperii fără voie).

58. De aci sînt luate cuvintele din «Împărate ceresc», sau poate sfîntul Grigorie folosește cuvintele acestei rugăciuni.

o lucrare proprie și foarte însemnată a Duhului aceea de a curăți și de a ierta păcatele, cum mărturisește cuvîntul evanghelic. Deci cel ce a mărturisit pe seama Lui puterea iertării păcatelor, I-a mărturisit odată cu aceasta și dumnezeirea [59].

Dar aceasta o spune Apostolul și despre Unul-Născut, cînd zice că după ce a făcut curățirea păcatelor, a șezut de-a dreapta măririi Tatălui (Evr., 10, 12 ; 9, 14). Deci e un singur lucru al amîndurora, al Duhului care curățește păcatul și al Fiului care a făcut curățirea păcatelor. Iar cei ce au aceeași lucrare au numaidecît și aceeași fire. Căci toată lucrarea este rezultatul puterii. Dacă deci lucrarea și puterea este una, cum se poate cugeta o deosebire de fire în cei în care nu aflăm nici o deosebire în putere și lucrare ? Căci precum nu se poate cugeta în cele două însușiri ale focului, în a lumina și în a arde, vreo deosebire (de fire), așa n-ar putea cugeta cineva, dacă cugetă sănătos pe temeiul Scripturii, vreo deosebire de fire între Fiul și Duhul.

Dar mai înainte s-a dovedit, prin spuse bine-credincioase, că Tatăl și Fiul au aceeași fire și că nu e cu putință să se numească cele de neam deosebit, cu numele de Dumnezeu. Căci dacă nu se zice puțului fiul celui ce l-a săpat, nici n-ar spune cineva dintre cei sănătoși la minte că zidarul a clădit un fiu, ci prin numirea de fiu și de tată se arată unitatea după ființă, e numaidecît de trebuință cînd cele două sînt una în ceea ce le e propriu și nu sînt deosebite între ele, cum e Tatăl și Fiul, ca Fiul să fie unit după fire cu Tatăl. Dar dacă s-a dovedit, prin aceea că lucrările sînt aceleași, că Duhul Sfînt nu e străin de firea Fiului, din aceasta urmează că s-a dovedit totodată că firea Sfintei Treimi e una, fără să se confunde ceea ce se vede propriu și deosebit la fiecare dintre Ei și fără să se schimbe între ele însușirile prin care se deosebesc.

Deci ce nebunie îi face pe pnevmatomahi (luptători împotriva Duhului) să susțină că Duhul e rob ? [60]. Ei nu socotesc vrednic de crezare, nici pe Pavel care mărturisește zicînd : «Iar Domn este Duhul» (II Cor., 3, 17). Sau poate socotesc că : «Vie» înseamnă o dezbrăcare de o vrednicie ? Dar nu aud pe marele David chemînd la sine și pe Tatăl cînd zice : «Vino și ne mîntuiește pe noi». Dacă deci pentru Tatăl *a veni* înseamnă a mîntui, cum ar fi pentru Duhul *a veni* ceva care Îl înjosește ? Sau fac din ștergerea păcatelor un semn de micșorare a vredniciei ? Dar ascultă pe iudeii necredincioși care strigă că «numai Dum-

59. Cel ce iartă păcatele dezleagă de lanțurile robiei. Dar aceasta n-ar putea-o face cineva care ar fi el însuși rob, sau în stare de a putea fi robit. Nu o poate face aceasta decît Cel ce are în sine libertatea și stăpînirea, Cel ce e izvorul libertății și al supremei stăpîniri, care în același timp nu robește, ci eliberează.

60. Aci, numele de Domn e dat Duhului, ca să se arate că El nu e rob, nu e făptură

nezeu poate ierta păcatele» (Mc., 2, 7), spunînd aceasta despre Tatăl. Căci zice: «De ce hulește Acesta? Cine poate ierta păcatele fără numai Dumnezeu?». Dacă deci Tatăl iartă păcatele, iar Fiul ridică păcatul lumii și Duhul Sfînt curățește întinăciunea păcatului în cei ce se ivește, ce vor spune cei ce se războiesc cu însăși viața lor? [61].

Deci «Vie peste noi Duhul cel Sfînt și să ne curățească pe noi» și să ne facă în stare să primim înțelesurile înalte și vrednice de Dumnezeu, arătate nouă prin rugăciune de Mîntuitorul, Căruia I se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul IV

Facă-se voia Ta, precum în cer, așa și pe pămînt!
Pîinea noastră cea spre ființă, dă-ne-o nouă astăzi!

Am auzit pe cineva priceput în meșteșugul doftoricesc privitor la sănătate, explicînd cu temeiuri naturale că ceea ce se spune în aceste cuvinte nu e fără folos nici pentru sănătatea sufletului. El spunea că abaterea vreuneia din stihiile din noi de la măsura ei cumpătată e începutul și pricina nașterii unei patimi. Și, dimpotrivă, spunea că readucerea celor mișcate în chip greșit la lucrarea lor cea după fire aduce vindecarea pricinii bolii. Și de aceea socotea că trebuie să urmărim să facem prin stăpînirea de sine cît mai fără putere, în cele ce se mișcă neregulat în noi, elementul ce ni se împotrivește, căci aceasta ajută cel mai mult la sănătate. Astfel dacă e prea tare căldura, să se dea ajutor elementului covîrșit de ea și să se înmoaie uscăciunea, ca nu cumva topindu-se materia să se veștejească cu desăvîrșire și să se schimbe căldura în sine, nimicindu-se ea însăși pe sine. La fel dacă altul din elementele văzute în noi într-o cumpănă între ele iese din măsura sa, căutînd să se înmulțească, să-i aducem celui micșorat un ajutor printr-o lucrare făcută cu meșteșug. Săvîrșindu-se acestea și nestricînd întru nimic cumpăna elementelor, se aduce din nou sănătatea în trup, nemaicăzînd firea într-o tulburare lipsită de rînduială.

Dar ce urmărește această lungă introducere? Poate că ideea aceasta nu e fără folos scopului nostru, nici nu stă departe de tema de față. Căci avem de tîlcuit cuvîntul: «Fie voia Ta». Iar pentru ce am amintit de această părere a doctorilor, se va lămuri în cele următoare.

Omul sufletesc se afla odinioară în stare de sănătate, mișcările sufletului aflîndu-se amestecate în noi, ca niște stihii (elemente), într-un

61. Războindu-se cu Duhul Sfînt, se războiesc împotriva vieții lor.

chip cumpănit prin rațiunea virtuții [62]. Dar cînd elementul poftitor s-a întărit, înfrînarea mișcării protivnice lui a fost covîrșită de elementul acesta crescut și nu a mai fost în stare să împiedice mișcarea fără măsură a poftei spre cele ce nu se cuvin. Din aceasta s-a născut în firea omenească păcatul, ca boala cea spre moarte [63].

Atunci Doctorul adevărat al patimilor (al bolilor) sufletului, care pentru cei stăpîniți de rău a intrat în viața oamenilor, înlăturînd prin gîndurile rugăciunii pricina făcătoare de moarte, ne readuce la sănătatea sufletească. Iar sănătatea sufletului este buna mireasmă a voii dumnezeiești [64], precum căderea din voia cea bună (a Celui bun) este boala sufletului, care sfîrșește în moarte. Fiindcă deci am slăbit prin părăsirea vieţuirii celei bune din rai, cînd ne-am umplut de veninul neascultării, și de aceea firea noastră a fost luată în stăpînire de boala aceasta rea și pricinuitoare de moarte, a venit Doctorul cel adevărat, tămăduind după legea doftoricească răul prin cele contrare lui. Și pe cei luați în stăpînire de boală, din pricină că s-au despărțit de voia dumnezeiască, îi eliberează iarăși de boală prin unirea cu voia dumnezeiască.

Căci cuvintele rugăciunii sînt tămăduire bolii ivite în suflet. De aceea, cel chinuit de niscai dureri ale sufletului se roagă: «Facă-se voia Ta». Căci voia lui Dumnezeu e mîntuirea oamenilor. Dar ca să stăruim în aceasta, zicînd lui Dumnezeu: «Facă-se voia Ta și întru mine», trebuie numaidecît să învinovățim acea viață care e în afara voii dumnezeiești [65]. Și aceasta să o facem prin mărturisire deslușită zicînd: Deoarece voia protivnică a lucrat în chip rău în mine, în viața mea de pînă acum și m-am făcut slujitor al vicleanului tiran, împlinind, ca un călău, pînă la capăt voia vrăjmașului împotriva mea însumi, Te rog, fie-Ți milă de pieirea mea și fă să se împlinească voia Ta întru mine [66]. Căci

62. Virtutea este expresia rațiunii care ține în echilibru toate mișcările sufletului și împacă pe om cu toate și cu toți. Mai bine zis, virtutea este încorporarea rațiunii unitare a făpturii conștiente în faptele și în viața ei.

63. Păcatul este o dezordine, o dezbinare a vieții în ea însăși, care duce spre moarte.

64. Sănătatea sufletului e respirația în aerul curat ce se răspîndește din voia și din viața dumnezeiască, care toate le întreține, dar și din om, prin împlinirea voii dumnezeiești și prin stăruirea în legătură cu viața dumnezeiască. De aceea se numesc și virtuțile «buna mireasmă», oferită de om lui Dumnezeu și semenilor săi.

65. Voia dumnezeiască este să rămînă toate în echilibru și în armonie. Unde nu se face voia dumnezeiască, cea una pentru toate, care le voiește pe toate, se fac voile mîndre ale celor mulți, care-i despart pe unii de alții și produc dezarmonie și dezbinare între toate. Dacă admit să se facă voia lui Dumnezeu în mine, și ceilalți fac la fel, aceasta devine o voie comună în toți, care-i ține uniți pe toți, cum îi ține steagul uniți pe ostașii unei unități militare.

66. Voia lui Dumnezeu poate fi însușită de către mine, așa cum poate fi însușită și voia diavolului. Dar însușindu-mi voia lui Dumnezeu lucrez pentru sănătatea și creșterea mea duhovnicească, dezvolt chipul meu, care e după modelul dumnezeiesc, și cresc din iubirea și cu iubirea lui Dumnezeu față de mine, în viața infinită a lui Dumnezeu, viața Lui devenind tot mai mult viața mea. Dumnezeu, Care m-a

precum atunci cînd se aduce lumină în peșterile întunecate, întunericul dispare, așa făcîndu-se voia Ta întru mine toată mișcarea rea și necuvenită a voii mele se scufundă în neființă. Pentru că neprihănirea va stinge pornirea desfrînată și pătimașă a cugetării; smerita cugetare va mistui îngîmfarea; modestia va tămădui boala mîndriei; bunătatea iubirii va alunga din suflet o listă lungă de rele protivnice. Căci din fața ei se retrage ura, pizma, mînia, mișcarea furioasă, iuțimea, uneltirea, fățărnicia, pomenirea faptelor care ne-au supărat, dorința de răzbunare, fierberea sîngelui din jurul inimii, ochiul dușmănos. Astfel turma acestor rele e alungată de simțirea iubitoare. Așa scoate lucrarea voii lui Dumnezeu slujirea la idoli. Iar aceasta e de două feluri: slujirea îndreptată spre idoli și nebunia stîrnită de aur și de argint. Căci și pe acestea le-a numit cuvîntul prooroceso idoli ai neamurilor. *Facă-se*, deci, *voia Ta*, ca să se stingă voia diavolului.

Dar de ce ne rugăm să fie făcută de către Dumnezeu voia noastră bună? Pentru că firea omenească e fără putere în mișcarea spre bine, odată ce a fost slăbită prin răutate. Căci nu cu aceeași ușurință cu care merge omul spre rău, se întoarce iarăși de la acesta spre bine. Lucrul acesta se poate vedea și la trupuri: nu la fel și nu cu aceeași ușurință cade trupul cel sănătos la boală și se face cel îmbolnăvit sănătos. Căci cel aflat înainte în sănătate, adeseori printr-o singură rană a ajuns în primejdie de moarte; și un scurt răstimp sau o singură izbucnire de fierbințeală topește toată puterea trupului; și o singură gustare de otravă îl omoară cu totul sau îl aduce aproape de moarte; și o mușcătură de șarpe, sau vreun ac purtător de venin, sau vreo rostogolire, sau vreo cădere, sau vreo ghiftuire peste putere, sau altceva de felul acesta, e urmată îndată de boală sau de moarte. Dar izbăvirea de boală e adusă de multe născociri și meșteșuguri doftoricești și însoțită de multe greutăți, dacă peste tot mai e adusă.

De aceea, pornirea spre rău ivită în noi nu are nevoie de ajutor, răutatea împlinindu-se de la sine, prin voia noastră. Dar cînd se ivește

făcut, nu vrea decît ceea ce e potrivit ființei mele. Însușindu-mi voia lui Dumnezeu cu privire la mine, revin la voia mea naturală, pe care Dumnezeu a sădit-o în mine. Căci voia lui Dumnezeu a pus în mine ca voie naturală tendința de a mă îndumnezei în unire cu El. Sfîntul Maxim Mărturisitorul zice de Hristos: «Și dacă avea voia naturală ca om, le voia numaidecît pe acelea după ființă, pe care Dumnezeu le-a pus în mod natural în fire cînd a creat-o, spre ființarea ei» (*Opusc. theol. et polemica*; P.G., 91, 77). Deci împlinind voia lui Dumnezeu, împlinim voia noastră adevărată, ființială, o regăsim pe ea, ne întărim în ea. Dar voia diavolului e contrară creșterii noastre. Ea ne face să dezvoltăm exagerat tendințe periferice ale firii noastre, care slăbesc ceea ce este fundamental, care o dezbină. Folosindu-ne de voia celui rău, ne folosim de o voie capricioasă, contrară celei fundamentale sădite în noi de Dumnezeu, facem răul, care e contrar în primul rînd nouă înșine. Tot sfîntul Maxim zice: «Căci în nimic altceva nu stă răul decît numai în despărțirea voii noastre arbitrare (τοῦ κατὰ γνώμην θελήματος), de voia lui Dumnezeu» (*Op cit.*, col. 56).

o înclinare spre bine, avem nevoie de Dumnezeu care duce dorința noastră la faptă. De aceea zicem : deoarece voia Ta este neprihănită, iar eu sînt trupesc și vîndut sub păcat, să se împlinească în mine, prin puterea Ta, această voie bună : dreptatea, credincioșia, înstrăinarea de patimi [67]. Căci cuvîntul *voie* îmbrățișează toate virtuțile și cele ce se cugetă una cîte una, ca cuprinzîndu-se în bine și prin aceasta aflîndu-se în voia lui Dumnezeu [68].

Dar ce voiește să spună adausul la această cerere : *Precum în cer așa și pe pămînt ?* Mie mi se pare că cuvîntul acesta cuprinde unul din cele mai adînci înțelesuri și ne descoperă o cunoștință dumnezeiască privitoare la creațiune. Iar ceea ce spun este aceasta : Toată zidirea rațională e împărțită în firea netrupească și în cea întrupată. Cea netrupească este cea îngerească. Iar cealaltă sîntem noi, oamenii. Cea gîndită cu mintea (spirituală, inteligibilă), ca una ce e despărțită de trupul împovărător (vorbesc de trupul acesta vîrtos, care tinde spre pămînt), a primit sorțul de sus, petrecînd în locuri ușoare și eterice, într-o fire sprintenă și ușor mișcătoare ; iar cealaltă, din pricina înrudirii trupului nostru cu ceea ce e pămîntesc, a primit în chip necesar, sorțul vieții acesteia legate de pămînt ca de o temelie de tină. Nu știu ce plan a urmărit prin aceasta voia dumnezeiască, dar după aceea a împăcat toată zidirea cu ea însăși, ca nici partea de jos să nu rămînă nepărtașă la înălțimile cerești [69], nici cerul îndeobște să nu fie nepărtaș la cele de pe pămînt. Astfel, a făcut ca prin făptura omenească să aibă loc o oarecare participare a fiecăruia din elemente (stihii) la ceva din cele cugetate, întrucît partea înțelegătoare a sufletului — care se arată înrudită și de un neam cu puterile din cer — locuiește în trupurile pămîntești, iar acest trup pămîntesc se va muta, cînd se vor restabili toa-

67. A ne ruga să se facă voia lui Dumnezeeu și a ne ruga să se facă cu ajutorul lui Dumnezeu voia noastră cea bună e același lucru. Nu cerem să fim robi, ci să îndeplinim voia noastră cea bună care e de la Dumnezeu, sau e proprie naturii noastre adevărate. Devenim robi prin patimile contrare voii noastre și a lui Dumnezeu.

68. În voia lui Dumnezeu se cuprind toate virtuțile și în voia noastră cea bună, una cu a lui Dumnezeu, la fel se cuprind toate virtuțile în potență.

69. Legile trupului sînt de așa natură, că pot fi lărgite, elasticizate, încît să poată să se împace cu o viață spirituală liberă, înrudită cu a îngerilor. Omul e făcut să înainteze sau să se lărgească în infinitul dumnezeiesc, dar totuși în cadrul trupului, sau acesta să se deschidă infinitului dumnezeiesc. Dar aceasta, numai cînd omul nu se supune plăcerilor trupului care întăresc legile strîmte ale lui asupra sufletului, ci cînd sînt ținute în frîu, cînd sufletul face uz tot mai mult de puterea lui asupra lor. De aceea e dată firii omenești putința să se facă fire a lui Dumnezeu-Cuvîntul, care o deschide pe ea infinității Sale dumnezeiești și, în legătură cu El, și pe noi. Această înțelegere pozitivă a trupului e contrară concepției origenismului

te [70], împreună cu sufletul, la locul ceresc. Căci vom fi «răpiţi, cum zice Apostolul, în nori, întru întîmpinarea Domnului» (I Tes., 4, 16).

Deci, fie că această înţelepciune a lui Dumnezeu urmăreşte aceasta, fie că altceva, toată firea raţională s-a împărţit în această viaţă îndoită, cea netrupească primind sorţul fericirii cereşti, cealaltă fiind adusă pe pămînt, prin trup, din pricina înrudirii cu acesta. Dar dorinţa de frumos şi de bine a fost unită fiinţial la fel cu fiecare fire; de asemenea stăpînirea de sine şi libertatea de orice silă le-a sădit deopotrivă Proniatorul tuturor în amîndouă [71], ca ceea ce a fost cinstit cu raţiune şi cu cugetare să se chivernisească printr-o liberă alegere (autonomă).

Dar viaţa celei de sus e curată cu totul de patimă şi nu se mişcă în ea nimic din cele cugetate protivnice. Dimpotrivă, în jurul celei de jos se învîrteşte toată mişcarea şi simţirea pătimaşă, cărora le este supus omul. De aceea, Scriptura de-Dumnezeu-insuflată ştie că vieţuirea sfintelor puteri din cer nu e amestecată cu nici o patimă şi e curată de orice întinăciune a păcatului. Dar tot răul care s-a ivit după aceea [72] în afara binelui, prin însăşi retragerea acestuia [73], s-a scurs în scobi-

70. „ἐν τῇ ἀποκαταστάσει τῶν πάντων". Din acest loc se vede că sfîntul Grigorie nu înţelege — cel puţin în scrierea aceasta, din partea mai matură a vieţii sale — prin «apocatastază», împăcarea tuturor după «lungile perioade», ci momentul învierii cînd trupul se va împăca deplin cu sufletul, şi sufletul, cu îngerii. Prin «toate» care vor fi restabilite se înţelege «toate categoriile creaţiei», nu în sens numeric. Trupul se va restabili în starea lui de unealtă docilă a sufletului şi sufletul, în intimitatea cu îngerii, şi toate acestea, în unire cu Dumnezeu, cum au fost la început. Aşa va fi Dumnezeu «toate în toţi» (I Cor., 15, 28). O «restabilire a tuturor» în sensul lui Origen nu putea cugeta sfîntul Grigorie, pentru că nu admitea, ca acela, o preexistenţă a sufletelor în Dumnezeu, în care să fie restabilite din nou fără să fie necesar acordul voii lor, dat fiind că ele nu veniseră în trup cu o voie liberă. După sfîntul Grigorie, oamenii au căzut din voia lor după ce au fost creaţi şi deci tot prin voia lor, exercitată în cursul acestei vieţi, se vor restabili, cei care vor voi, în starea de la început, sau la capătul la care ar fi ajuns ei folosind bine voia lor.

71. Deci şi celei de pe pămînt i s-a dat libertatea de a se lărgi spre infinit.

72. „παρυπέστι κακόν". Limba greacă are acest cuvînt deosebit, folosit pentru existenţa alăturată fiinţei pe care a primit-o răul, şi altul pentru existenţa de sine la care a fost adusă fiinţa (ὑπέστη). Răul e parazit pe fiinţă, se grefează pe ea, e o ştirbire în lăuntrul ei. Întîi trebuie să fie fiinţa, ca apoi să apară ca o ciupire, ca o strîmbare a ei, răul. Iar această existenţă parazitară i-o dă tot ceva ce ţine de fiinţă, anume libertatea ei. Dar faptul că libertatea îi dă această existenţă arată că răul nu derivă în mod necesar din fiinţă ca o actualizare a unei virtualităţi. În acest sens, răul nu ţine în mod necesar de fiinţă, ca în doctrinele panteiste, care nu văd nici-o posibilitate de scăpare din rău, din suferinţă şi din moarte. Posibilitatea răului e dată în libertatea ce o are fiinţa creată conştientă. Ca să despartă şi mai mult răul de fiinţă, Berdeaev spune că însăşi libertatea răsare din nimic. Dar părinţii Bisericii fac o deosebire între voia naturală, care ţine de fiinţă, şi voia arbitrară (gnomică), care nu ţine de fiinţă. Adică voia, deşi îşi are temeiul în fiinţă, se poate decide şi împotriva ei, dat fiind că creatura are o margine, care nu e numai Dumnezeu (în Care poate creşte), ci şi nimicul, cu care se poate amesteca. Prin voia sa, fiinţa creată se poate îndrepta şi spre nefiinţă, amestecîndu-se cu ea. Şi acesta e răul.

73. Sfîntul Grigorie spune aci că răul s-a ivit prin retragerea binelui, dar putem subînţelege că retragerii binelui i-a premers retragerea voinţei din legătura cu Dumnezeu, ca izvor al binelui. Dar sfîntul Grigorie precizează că răul s-a ivit în afara binelui, care s-a retras din fiinţă. Şi cum binele, după sfîntul Grigorie, este una cu deplinătatea fiinţei, răul e însăşi această nedeplinătate.

tura acestei vieți, ca un fel de drojdie și de tină, care lipindu-se ca un noroi învîrtoșat de firea omenească, aceasta e împiedicată să mai vadă prin astfel de întuneric lumina dumnezeiască [74].

Dacă deci viața de deasupra este nepătimașă și nepătată, iar ticăloșia vieții de aici s-a scufundat în tot felul de patimi și de nenorociri, e vădit că viețuirea de sus, ca una ce e curată de orice rău, e întărită în voia cea bună a lui Dumnezeu. Căci unde nu e rău e numaidecît nevoie să fie bine [75]. Iar odată ce viața noastră a căzut de la împărtășirea de bunătăți, a căzut totodată din voia dumnezeiască [76].

De aceea sîntem învățați prin rugăciune, ca să ne curățim viața de rău prin ceea ce voiește Dumnezeu să se împlinească în noi în chip neîmpiedicat, după asemănarea viețuirii cerești. E ca și cînd ar zice cineva: precum se face voia Ta în Scaune și Începătorii, Stăpînii, Domnii și în toată Puterea mai presus de lume, așa și în noi să se săvîrșească binele, ca, înlăturată fiind toată răutatea, prin toate să propășească binele în sufletele noastre [77].

Dar va zice cineva: cum e cu putință celor ce au primit sorțul vieții în trup, prinsă în zeci de mii de griji prin trebuințele trupești ale sufletului, să dobîndească curăția aflătoare în Puterile netrupești [78]? De aceea socotesc că, în vederea ușurării acestei greutăți, se cuvine să încerc, prin cuvîntul ce urmează, să dezleg întrebarea ce s-a ivit.

Socotesc că prin cuvintele prin care ni s-a poruncit să cerem pîinea pentru ziua de față, sîntem învățați să măsurăm îndestularea cu puțin și cumpătarea cu netrebuința după fire de cele multe, în înțelesul nepătimirii. Căci îngerul nu cere în rugăciunile lui către Dumnezeu pîinea, pentru că are o fire ce nu are nevoie de unele ca acestea. Dar omului i s-a poruncit să o ceară, pentru că are nevoie numaidecît de ceea ce-l umple. Deci alcătuirea vieții omenești fiind curgătoare și trecătoare, caută în locul a ceea ce s-a deșertat din sine, ceea ce o umple din nou. De aceea, cel ce privește spre ceea ce-i slujește firii și nu se lasă tras de grijile deșarte nu va fi cu mult mai prejos de viețuirea în-

74. Avem aci niște imagini frumoase despre natura răului și a efectului lui asupra umanului. Acesta s-a golit de vin, sau de adevărata viață, ajungînd ca un butoi gol. Dar dispărînd vinul, a rămas o drojdie otrăvitoare. Însuși vinul, cînd se împuținează, înmulțește în el drojdia.

75. O stare neutră nu există.

76. Binele e una cu voia dumnezeiască și invers. Binele nu e ceva involuntar, impersonal. Suprema Persoană, suprema voie, este și supremul bine. În voie sînt date toate bunătățile pentru noi, potențial, și puterea pentru ele, sau pentru actualizarea lor.

77. Îngerii care nu au căzut s-au întărit prin voia stăruirii în bine, în așa fel, că nu mai pot cădea. Deci, în această neputință de a cădea e inclusă libertatea lor.

78. Sufletul are trebuințe trupești ca să se împlinească, de exemplu are trebuință de o anumită odihnă a trupului.

gerească, imitînd lipsa de trebuință a acelora prin îndestularea sa cu puțin [79].

Pentru aceea ni s-a poruncit să cerem cele ce ajung spre păstrarea ființei trupești. Cerînd lui Dumnezeu: «Dă-mi pîinea», nu-i cerem desfătare, nici bogăție, nici vestminte înflorite în purpură, nici podoabe de aur, nici pietre strălucitoare, nici vase de argint, nici bogăție în pămînturi, nici loc de frunte în oaste, nici conducere în războaie și peste neamuri, nici herghelii de cai, nici turme de vite și cirezi mari de alte animale, nici mulțime de robi, nici strălucire de mare cuvîntător, nici coloane, nici tablouri, nici țesături de mătase, nici ascultări de muzică, nici altceva din acestea, prin care e depărtat sufletul de la grija dumnezeiască și cea mai de folos, ci, simplu, pîinea.

Vezi lărgimea înțelepciunii (filosofiei)? Vezi cîte învățături s-au cuprins în acest scurt cuvînt? Numai că nu se strigă în chip vădit celor ce aud: încetați, oameni, să vă risipiți prin pofte în jurul celor deșarte, opriți-vă de la pricinile ostenelilor, lăcomindu-vă împotriva voastră înșivă. Cît de mică e trebuința firii tale! Ești dator să dai trupului tău o hrană modestă și ușor de cîștigat, dacă cauți numai ceea ce îi este de trebuință. De ce înmulțești birurile împotriva ta? Pentru ce te-ai înjugat atîtor trebuințe, bătînd argint, scotocind după aur, căutînd materia lucitoare? Prin acestea se desfată pîntecele, acest neîncetat adăugitor de biruri, căruia îi ești dator doar cu pîinea, care împlinește trebuința trupului. Iar tu călătorești pentru negustorii în Indii, te primejduiești pe marea barbară, te predai drumurilor de fiecare an pe mare ca să-ți îndulcești hrana prin produsele de acolo, neținînd seama că simțirea dulcețurilor nu poate trece dincolo de cerul gurii, de asemenea că ceea ce e plăcut vederii, mirosului, gurii pricinuiește simțirii doar o plăcere ce se stinge repede și nu lasă nici-o urmă, iar dincolo de cerul gurii deosebirea celor primite în ea nu se mai simte, ci pe toate firea le preschimbă la fel în mirosul urît al celor lepădate. Vezi sfîrșitul fripturii, vezi rezultatul celor gătite în bucătărie?

Cere pîinea pentru trebuința vieții. Cu aceasta te-a făcut firea dator trupului. Iar toate cele ce s-au iscodit pe deasupra, prin născocirile celor ce se dedau desfătărilor, sînt neghina adăugată la sămînță. Sămînța stăpînului casei e grîul, iar din grîu se face pîinea. Iar desfătarea e neghina ce s-a semănat de dușman lîngă grîu. Dar oamenii, părăsind slujirea firii prin cele de trebuință, se îneacă cu adevărat, cum zice un-

79. Aci e implicată elasticitatea legilor firii trupești de a se lărgi în cele spirituale, sau putința trupului de a se lăsa copleșit și îngrădit de aceste legi, ca animalele. Dar animalele sînt în starea aceasta prin fire. Omul însă poate cădea în această stare împotriva firii lui. În trup se poate duce în veci viața îngerească, contrar convingerii origeniste.

deva Cuvîntul, prin străduinţa după cele deşarte şi rămîn neroditori, sufletul lor ocupîndu-se pururea cu acestea.

Mie mi se pare că aceasta o spune poate cu înţelepciune şi Moise prin ghicitură, înfăţişînd Evei pe şarpe ca chip al plăcerii prin gustare. Căci spun unii că dacă această fiară, sau şarpele, îşi ascunde capul în deschizătura în care pătrunde, nu poate fi scos uşor de acolo de cei ce-l trag de coadă, solzii cozii împotrivindu-se celor ce îl trag cu sila. Şi pătrunzînd el neîmpiedicat înainte, uşurat în alunecare de netezimea cojii, e cu neputinţă scoaterea lui prin partea din urmă, împotrivindu-se prin colţurile solzilor. Înţelesul acestora arată, socotesc, că trebuie să ne păzim de intrarea şi pătrunderea plăcerii în lăuntrul sufletului şi să ne închidem pe cît putem deschizăturile fiinţei. Astfel se va păzi curată viaţa omenească de amestecarea fiarelor în ea. Dar dacă vor afla acestea vreun loc de intrare în noi, ivindu-se vreo deschizătură între încheieturile noastre, şarpele plăcerii se va cuibări prin acestea, făcîndu-se greu de scos din lăuntrul cugetării, datorită solzilor cojii. Iar auzind de solzi, înţelege prin ei, ca printr-o ghicitură, prilejurile de multe feluri ale plăcerilor. Căci după înţelesul general patima plăcerii este o singură fiară; dar chipurile de multe feluri ale plăcerilor, care se strecoară prin simţuri în viaţa omenească, sînt solzii din jurul şarpelui, împlîntaţi în ea ca o mare felurime a patimilor.

Dacă deci te fereşti de sălăşluirea fiarei în tine, păzeşte capul ei, adică prima momeală a răului. La aceasta te îndeamnă ghicitura poruncii Domnului: «El va privi la călcîiul tău şi tu vei privi la capul lui» (Fac., 3, 15). Nu da şarpelui cale de trecere cînd se tîrăşte spre lăuntrul tău şi aduce de la cel dintîi început tot ce trage după el. Rămîi la ceea ce îţi este de trebuinţă. Să-ţi fie hotar al grijii de viaţă împlinirea trebuinţei cu ceea ce se nimereşte. Iar dacă sfătuitorul Evei ţi-ar vorbi şi ţie despre ceva frumos la vedere şi dulce la gustare şi ai căuta, pe lîngă pîine, ceva pregătit şi amestecat cu unele dulceţuri, iar prin acestea ţi-ai duce pofta în afara hotarului celor de trebuinţă, să vezi pe şarpe tîrîndu-se pe ascuns spre lăcomie. Căci tîrîndu-se de la hrana de neapărată nevoie, la mîncarea pregătită, se va muta la ceea ce e dulce ochilor, căutînd vase strălucitoare, slujitori rafinaţi, pături de mătase, saltele moi, acoperăminte străvezii şi ţesute cu aur, fotolii, scăunele cu trei picioare, băi, bazine, ţevi prin care curge apa răcoritoare, carafe de vin, spălătoare, candelabre, căţui cu aromate. Pentru aceasta intră şi pofta lăcomiei. Căci pentru adunarea şi pregătirea acestora e nevoie de venituri prin care se cîştigă cele dorite. Deci trebuie să plîngă cutare şi să se vaete vecinul şi să ajungă mulţi în sărăcie, prin lipsirea de ale lor, ca prin lacrimile lor să se facă strălucitoare veselia din jurul mesei tale.

Iar deoarece în acestea se află încolăcit șarpele și se umple pîntecele pe cît îi este voia, după aceste săturări, cel ce se ghiftuiește e tras prin întăririle mușchilor, spre furia desfrîului. Iar aceasta este cea mai de pe urmă dintre patimile omenești.

Ca să nu se întîmple nici una din acestea, e bine să ne ținem viața mărginită la folosirea pîinii, căutînd ca adaus numai ceea ce e adăugat de firea însăși. Iar aceasta este buna conștiință, care îndulcește pîinea prin dreapta împărtășire de ea. Iar dacă voiești să-ți îndulcești și simțirea gîtlejului, să-ți fie mijloc de îndulcire neîndestularea și neadăugarea săturării la săturare, netocirea poftei prin ghiftuire, ba și sudorile împlinirii poruncilor, puse înaintea mîncării : «în sudoare și osteneală să mănînci pîinea ta» (Fac., 3, 19). Ai aci prima mîncare pregătită de către Cuvîntul [80].

Îți ajunge să-ți ocupi mintea pînă la această trebuință. Mai bine zis să-ți legi sufletul cu grija pîinii pînă la aceasta. Deci spune Celui ce scoate pîinea din pămînt ; spune Celui ce hrănește corbii, Celui ce dă hrană la tot trupul, Celui ce deschide mîna și umple toată vietatea de bunăvoire (Ps., 146, 16) : de la Tine e viața mea ; de la Tine să-mi fie și ceea ce ține viața mea. «Dă-mi Tu pîinea», adică să am hrana din osteneli drepte. Căci dacă Dumnezeu e dreptatea, nu are pîinea de la Dumnezeu cel ce are mîncarea din lăcomie [81]. Tu ești stăpîn peste dorința ta, dacă nu ai belșugul din cele ale altora, dacă nu ai venitul din lacrimile altora, dacă nimeni n-a flămînzit pentru săturarea ta, dacă nimeni n-a suspinat pentru ghiftuirea ta ; cînd pîinea aceasta este a lui Dumnezeu, e rodul dreptății, e spicul păcii, neamestecat cu semințele neghinei și nepătat de ele [82]. Dar dacă te ostenești pentru cele străine și ai în ochi nedreptatea și întărești prin zapise cele cîștigate pe nedrept și apoi zici lui Dumnezeu : «Dă-mi pîinea», nu Dumnezeu, ci altul ascultă acest cuvînt. Căci rodul nedreptății îl rodește ființa vrăjmașă. Cel ce se stră-

80. Mîncarea principală pregătită de Dumnezeu este pentru trup ceea ce e cuvîntul pentru suflet. Aceasta e pîinea. Pîinea trebuie cîștigată cu osteneală, deși pe de altă parte e dată de Dumnezeu. Ea nu trebuie să fie furată de la alții prin vicleșug. Osteneala aceasta e o cruce mîntuitoare legată de ea. Dulceața nepăcătoasă a mîncării e nesăturarea cu ea și osteneala pentru cîștigarea ei.

81. Nu angaja tot sufletul în grija pentru mîncare. Lasă-i numai grija pentru strictul necesar și cere-i și lui Dumnezeu această grijă, ca sufletul să rămînă liber pentru cele înalte. Dumnezeu îngăduie și abuzul lăcomiei de bunurile ce le-a creat El, pentru libertatea dată oamenilor, pentru faptul că ei nu pot crește spiritual decît prin libertate. Dar după abuz urmează, mai curînd sau mai tîrziu, pedeapsa.

82. Cînd cauți hrana din lăcomie, ești stăpînit de lăcomie. Trebuie să fii stăpîn și peste dorința de cele trupești. Altfel, ești robul dorinței. Dar nu o cauți din lăcomie, cînd ceri lui Dumnezeu numai pîinea necesară. Așteptarea ei de la Dumnezeu te va opri să nedreptățești prin lăcomie pe alții, te va opri să ajungi robul dorinței. Conștiința că Dumnezeu îți dă pîinea te oprește de la răpirea bunurilor altora și de la lăcomie.

duiește pentru dreptate primește pîinea de la Dumnezeu, iar cel ce se străduiește pentru nedreptate e săturat de făcătorul nedreptății.

Deci îndreaptă spre Dumnezeu cererea pîinii, privind spre conștiința ta, știind că nu are Hristos părtășie (comunicare) cu veliar. Căci dacă aduci daruri din nedreptate, darul tău este răsplata adusă de cîine și de desfrînată[83]; și dacă îmbraci în strălucirea dărniciei sporirile bogăției tale, vei auzi pe proorocul ce se scîrbește de darurile unora ca aceștia: «Ce-mi trebuie mie mulțimea jertfelor voastre?, zice Domnul. Sînt sătul de arderile de tot ale cărnurilor și grăsimea mieilor și sîngele taurilor și al țapilor nu-l voiesc» (Is., 1, 11); și «Mi-e scîrbă de tămîie» (Is., 1, 13). Iar în altă parte, cel ce jertfește un vițel e socotit ca un cîine (Is., 66, 5). Dacă ai deci pîine de la Domnul, adică din osteneli drepte, poți să-I și dăruiești Lui din rodurile tale.

Bun este și adausul «astăzi». Căci zice: *Pîinea cea spre ființă dăne-o nouă astăzi.* Acest cuvînt cuprinde o altă învățătură dreaptă (altă filosofie): ca să afli prin cele ce le spui că viața omenească este trecătoare. Numai clipa de față e proprie fiecăruia. Nădejdea viitorului rămîne în nesiguranță. Căci nu știm ce va naște ziua care vine (Prov., 27, 1). La ce să ne frămîntăm cu grijile viitorului? «Ajunge, zice, zilei răutatea ei» (Mt., 6, 34), numind răutatea reaua pătimire. De ce să ne îngrijim de ziua de mîine? De aceea, prin cele ce-ți poruncește pentru azi, te oprește de la grija pentru mîine. Numai că nu-ți spune prin acest cuvînt: Cel ce ți-a dat ziua îți dă și cele de trebuință ale zilei. Cine face să răsară soarele? Cine va face să dispară întunericul nopții? Cine ți-arată raza luminii? Cine întinde cerul de jur-împrejur, ca să apară luminătorul deasupra pămîntului? Oare Cel ce ți-a dat ție aceste lucruri așa de mari are nevoie de ajutorul tău ca să împlinească ceea ce e de trebuință trupului tău? Cu ce se străduiește firea dobitoacelor pentru viața lor? Care sînt cămările corbilor? Care, magazinele vulturilor? Nu se îngrijește de viața lor singură voia dumnezeiască, prin care se țin toate?

Apoi boul, sau asinul, sau altul dintre dobitoace își are înțelepciunea sa învățată de la sine, din fire, și-și împlinește cu rînduială ceea ce ține de timpul de față, iar pentru cele următoare n-are nici o grijă. Iar noi, de ce avem nevoie de sfătuitori pentru a înțelege viața aceasta sfărîmicioasă și trecătoare în trup? De ce nu învățăm din întmplările străine? De ce nu ne cumințim din viața noastră? La ce i-au folosit mul-

83. Omul care răpește ca un cîine și desfrînata care cîștigă din desfrîu aduc lui Dumnezeu un dar murdar, prin care voiesc să li se aprobe modul urît de cîștigare, fie el din trecut, fie din viitor. Prin el, respectivii voiesc să-L facă pe Dumnezeu solidar cu ei în modul lor de cîștigare.

tele frămîntări bogatului acela care s-a încrezut în multe nădejdi deşarte, dărîmînd, zidind, adunînd, desfătîndu-se, cheltuind lungi răstimpuri de ani în deşertăciunea nădejdilor legate de magazii ? Nu i-a dovedit o singură noapte toată nădejdea visurilor sale ca un vis deşert, plăsmuită din deşertăciuni ? Viaţa în trup este numai a timpului de faţă. Cea aşteptată prin nădejde este a sufletului. Dar lipsa de minte a oamenilor greşeşte în întrebuinţarea amîndurora : viaţa trupească o prelungim prin nădejdi ; pe cea a sufletului o atragem în desfătarea de cele de faţă. De aceea, sufletul ocupîndu-se cu ceea ce se vede se înstrăinează în chip necesar de nădejdea care este şi dăinuieşte [84]. Şi sprijinindu-se prin nădejde pe cele nestatornice, nu poate ţine nici viaţa aceasta şi nu o are nici pe aceea.

Să învăţăm deci prin sfatul acesta ce trebuie să cerem azi şi ce, pe urmă. Pîinea e a trebuinţei de azi, iar Împărăţia e a fericirii nădăjduite. Zicînd «pîine», a cuprins toată trebuinţa trupească. De le vom cere acestea, va fi vădit înţelegerii celui ce se roagă că se ocupă cu cele trecătoare. Iar de va cere ceva din bunătăţile sufletului, va şti că cererea lui priveşte spre ceea ce e veşnic şi fără sfîrşit, spre care se porunceşte celor ce se roagă să privească în chip deosebit, ca spre ceea ce e mai mare şi de prima trebuinţă ce trebuie împlinită. «Căutaţi, zice, Împărăţia şi dreptatea şi toate acestea se vor adăoga vouă» (Mt., 6, 33 ; Lc., 12, 31), în Hristos Iisus, Domnul nostru. Căruia se cuvine slava şi stăpînirea în vecii vecilor. Amin.

Cuvîntul V

Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri ! Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mîntuieşte de cel viclean !

Înaintînd, cuvîntul a ajuns la cel mai înalt vîrf al virtuţii. Căci prin cuvintele rugăciunii descrie cum voieşte să fie cel ce se roagă lui Dumnezeu, care aproape că nu se mai arată în hotarele firii, ci s-a făcut asemenea lui Dumnezeu însuşi prin virtute, încît pare să fie alt dumnezeu, prin faptul că face acelea pe care numai Dumnezeu le poate face. Căci

84. Sfîntul Grigorie numeşte aci «nădejde» pe Cel nădăjduit sau cele nădăjduite. Pentru că este o strînsă legătură între ele. Nădejdea tare şi sigură are într-un anumit fel în sine cele nădăjduite, sau gustarea lor ca o arvună. Iar întrucît Dumnezeu (sau cele ale Lui) este şi subzistă cu adevărat, nădejdea se numeşte şi ea cea care este şi subzistă cu adevărat (οὔσης καὶ ὑφεστώσης). Ea este, pentru că Dumnezeu în care nădăjduim se impune experienţei cu o supremă tărie şi pentru că El ni Se va dărui cu adevărat şi veşnic. Toate lucrurile lumeşti nădăjduite nu se ştie dacă le vom mai apuca şi nu vor dura decît scurt timp. Ele nu subzistă cu adevărat.

iertarea greșelilor este o faptă proprie lui Dumnezeu și cu totul deosebită [85]. Pentru că s-a spus că «nimeni nu poate ierta păcatele decît singur Dumnezeu» (Lc., 5, 21). Dacă deci imită cineva în viața lui trăsăturile firii dumnezeiești, el ajunge în oarecare fel ca Acela a Cărui imitare o arată în chip vădit [86].

Ce învață deci Cuvîntul? Întîi să dobîndim îndrăznirea prin fapte și apoi să cerem iertarea păcatelor de mai înainte. Acestea ni le spune prin cuvîntul de față, că cel ce se apropie de Binefăcătorul, să fie binefăcător, de Cel bun, bun; de Cel drept, drept; de Cel iertător, iertător; de Cel iubitor de oameni, de oameni iubitor. Și toate celelalte la fel: cel ce se apropie de Cel blînd, de Cel îngăduitor, de Cel dăruitor de bunătăți și de Cel împărțitor de milă și de tot ce se mai vede în jurul lui Dumnezeu, să se facă asemenea, prin libera voință, cu fiecare din acestea și așa să-și însușească îndrăzneala rugăciunii.

Deci cel ce păstrează supărare pe cel ce i-a greșit s-a rupt, prin felul său de purtare, din legătura cu iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Căci ce legătură este între iubirea de oameni și cruzime, între simțirea iubitoare și sălbăticie? Sau între celelalte ce se cugetă contrare răului, cu care nu se poate amesteca ceea ce le este protivnic? Cel stăpînit de una din acestea, cu siguranță că s-a despărțit de contrarul ei.

Căci precum cel ce a ajuns în moarte nu este în viață, și cel ce se împărtășește de viață s-a despărțit de moarte, la fel trebuie *numaidecît* ca cel ce se apropie de iubirea de oameni a lui Dumnezeu să fi ieșit din toată cruzimea.

Iar cel ce a ajuns în afară de toate cele cunoscute ca rele, se face, în oarecare fel, prin această deprindere, dumnezeu, dobîndind pe seama

85. Iertarea reală a păcatului, ridicarea reală de pe conștiință a răului făcut cuiva, vindecarea reală a rănii lăsate de el în conștiință, e o faptă pe care numai Dumnezeu o poate face. El îți dă liniștea conștiinței pentru veci. Și prin aceasta îți dă adevărata libertate. În faptul că omul poate ierta și el, sau că simți și iertarea de la el ca o despovărare, ca o vindecare, se arată că Dumnezeu lucrează prin omul care iartă, că el a devenit în adevăr asemenea lui Dumnezeu, sau că e chipul lui Dumnezeu, avînd pe Dumnezeu în sine. În povara netrecătoare, în rana neistovită a mustrării pentru răul săvîrșit cîndva împotriva cuiva, se arată eternitatea viitoare a omului în nefericire și valoarea eternă, sau existența eternă a celui căruia i-ai făcut un rău. Numai Dumnezeu poate scăpa pe om de această mustrare sau rană. Iar cel căruia i s-a greșit poate face și el aceasta numai din puterea lui Dumnezeu lucrătoare în el, care are sădită această iubire în el și, cu toată piedica ce-a voit să i-o pună altul în cale, vede asigurată viața sa eternă în Dumnezeu. Dar această viață eternă n-o poate avea decît din viața lui Dumnezeu, în care nu poate să se afle decît iertînd și el, ca și Dumnezeu.

86. Imitarea nu-i o conformare de la distanță cu Cel luat ca model. Ci iubirea lui față de Acela, fiind întemeiată de iubirea Aceluia față de el, aduce cu sine o putere de la Acela, prin care poate imita. Dar iubirea Aceluia, venită în el, întipărește trăsăturile iubitoare ale Aceluia în el, făcîndu-l nu numai asemenea Lui, ci ca pe Acela, ca un al doilea acela unit cu Acela. Asemănarea cuiva cu altul realizează unirea lui cu acela, cu păstrarea lui ca persoană neconfundată cu acela.

sa ceea ce cugetă rațiunea în jurul firii dumnezeiești. Vezi la ce mărire înalță Domnul, prin cuvintele dumnezeiești, pe cei ce le ascultă, prefăcînd în oarecare fel firea omenească într-una dumnezeiască și legiuind ca cei ce se apropie de Dumnezeu să se facă dumnezei? Pentru ce se apropie de Dumnezeu cel ce tremură de frică asemenea unui rob și e biciuit de cugetul său? Pentru ce scoți de la tine îndrăzneala, cea care se află în libertatea sufletului și a fost de la început sădită în fire[87]? Pentru ce lingușești prin cuvinte pe Cel ce nu poate fi înșelat de lingușire?[88] Pentru ce aduci cuvinte de slujire și de lingușire Celui ce vede faptele? Poți să te faci stăpîn pe tot ce e bun al lui Dumnezeu dacă ești liber în cuget[89]. Fă-te tu însuți judecătorul tău. Dă-ți ție însuți sentința mîntuitoare. Ceri de la Dumnezeu să ți se ierte păcatele? Iartă tu, și Dumnezeu întărește[90]. Căci judecata asupra celui de o fire cu tine, peste care ești stăpîn, se face o sentință asupra ta, așa cum este[91]. Și cele ce le hotărăști despre tine se întăresc prin judecata dumnezeiască.

Dar cine ar putea descoperi după vrednicie măreția cuvîntului dumnezeiesc? Pentru că el întrece orice tîlcuire prin alte vorbe: *Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri.* Cele ce îmi vine să le cuget despre aceasta sînt o îndrăzneală chiar a le primi în minte; cu atît mai mult, a le înfățișa înțelesul prin cuvînt. Căci ce înseamnă ceea ce se spune? Precum Dumnezeu Se îmbie spre imitare celor ce fac binele, cum a zis Apostolul: «Fiți următori mie, precum

87. Îndrăzneala sfîntului către Dumnezeu se cuprinde în libertatea lui de patimi. El nu se teme, pentru că are un suflet de copil care nu cunoaște patima și vede zîmbetul lui Dumnezeu îndreptat spre el. El se vede în aceasta neameninţat de dreptatea lui Dumnezeu. Între el și Dumnezeu e o legătură de iubire deplină. Cine iubește nu se teme și de aceea e liber. Omul a fost creat de Dumnezeu ca ființă liberă, căci a fost creat pentru dialogul cu Dumnezeu în iubire. Și un dialog în iubire, în care fiecare descoperă celuilalt tot ce este în sine, sau își mărturisește iubirea sa față de acela, sau se dă pe sine întreg aceluia, nu poate avea loc decît în libertate, în lipsa de frică, în intimitate deplină; unde e frică, nu e un dialog deplin comunicativ, nu e o comuniune desăvîrșită.

88. Lingușitorul e stăpînit de frică față de cel pe care-l lingușește. De aceea nu e deplin sincer, sau nu e liber în dialogul lui cu acela, nu-și descoperă ceea ce are în suflet. Laudele ce le aducem lui Dumnezeu nu sînt lingușiri, ci expresiile simțirii sincere a bunătății și măririi Lui. În lingușire nu e o asemenea recunoaștere sinceră a calităților pe care le laudă lingușitorul. Nu e o convingere sinceră despre ele. Caracterul nelingușitor al unor laude se vede din acoperirea lor prin fapte. Pe Dumnezeu nu-L poți înșela prin cuvinte, neadeverite de fapte, deci prin lingușiri, căci El vede dincolo de cuvinte, faptele tale.

89. Dumnezeu voiește să devii proprietarul bunătății Lui. E o bucurie pentru El să devii astfel; să ierți cu bunătatea cu care iartă El. Nu Îi este ciudă să te faci bun ca El. Numai nouă ne e ciudă cînd cineva e mai bun ca noi, sau măcar ca noi, sau aproape ca noi. Iar aceasta înseamnă că nu sîntem buni cu adevărat.

90. Sentința de mîntuire a ta ți-o dai tu însuți, întrucît dai sentința de iertare a celorlalți. Atunci arăți că te-ai făcut bun, că ai scăpat de robia păcatului.

91. Judecata ta asupra altuia se face judecată asupra ta așa cum este, de e iertătoare pentru altul, e iertătoare și pentru tine, și invers.

şi eu, lui Hristos» (I Cor., 4, 16), aşa şi dimpotrivă, voieşte ca simţirea ta să-i fie Lui pildă spre bine [92]. Adică într-un fel oarecare se schimbă poziţiile. Deci îndrăznim să nădăjduim că, precum noi săvîrşim binele prin imitarea lui Dumnezeu, aşa imită şi Dumnezeu cele ale noastre cînd săvîrşim binele, ca să spui şi tu lui Dumnezeu : «Fă şi Tu ceea ce am făcut eu ; imită pe robul Tău, Tu Stăpînul, pe săracul şi lipsitul, Tu Împărate al tuturor ; am iertat eu greşelile, să nu respingi nici Tu pe cel ce Te roagă ; l-am lăsat să plece vesel pe cel ce mi-a greşit mie, aşa fă şi Tu cu cel ce Ţi-a greşit Ţie. Să nu faci pe datornicul Tău mai trist decît l-am făcut eu pe al meu ; prin amîndoi să se dea mulţumită egală celor ce cer [93]. Prin amîndoi să se dea iertarea egală datornicilor, adică datornicului Tău şi datornicului meu. Datornicul meu e cutare ; al Tău sînt eu [94]. Simţirea pe care am arătat-o eu faţă de acela, aceasta să o ai şi Tu faţă de mine. Am dezlegat, dezleagă-mă ; am iertat, iartă-mă ; am dovedit multă milă faţă de cel de o fire cu mine, imită iubirea de oameni a robului Tău, Tu care eşti Stăpînul.

Dar mai grele sînt greşelile mele faţă de Tine, ca cele săvîrşite de acela faţă de mine. O recunosc aceasta. Dar socoteşte şi aceasta, cît de mult mă întreci în orice bine. Căci eşti drept, ca să ne dăruieşti pe măsura puterii Tale mila pentru păcatele noastre [95]. Eu am arătat puţină iubire

92. Dumnezeu ne ia pe noi ca pildă, cînd iertăm. Şi ne iartă pe noi, odată ce noi am iertat pe alţii. Fă, Doamne, ce am făcut eu. Dumnezeu se ia după om, dar omul a săvîrşit un act, cum este iertarea, totuşi din puterea lui Dumnezeu şi ştiind despre alte cazuri cînd Dumnezeu a iertat.

93. Şi eu mulţumesc lui Dumnezeu care îmi cere să iert şi cel care îmi cere iertare îmi mulţumeşte că i-am dat-o.

94. Cînd iert, sînt iertat. E de folos nu numai celui iertat de mine, ci şi mie. Amîndoi Îi mulţumim lui Dumnezeu, eu pentru că mă iartă fiindcă am iertat, acela pentru că se simte iertat prin mine de Dumnezeu însuşi. Chiar ca să iert, a trebuit să rog pe Dumnezeu să-mi dea putere să iert, dar Îl rog şi pentru iertarea mea de către El, pentru iertarea ce-o dăruiesc eu.

95. Am păcătuit lui Dumnezeu nesfîrşit mai mult decît mi-a păcătuit semenul meu. Pe de altă parte Dumnezeu e nesfîrşit mai bun decît mine. De aceea, mila Lui faţă de mine poate să fie cu mult mai mare decît a mea faţă de acela. Deci ea poate corespunde cu numărul cu mult mai mare al păcatelor mele faţă de El. Aceasta ţine iarăşi de dreptatea lui Dumnezeu. E drept să-mi dea mai mult decît dau eu semenului, pentru că are mai multă bunătate. Dar şi eu dau iertare din bunătatea Lui revărsată în mine. Iar dreptatea Lui nu-L obligă să ne ierte. Noi sîntem însă obligaţi să iertăm, pentru că toţi păcătuim unii împotriva altora. Pe Dumnezeu însă nu-L putem supune unei legi a dreptăţii. În acest caz nu s-ar mai manifesta în mila Lui libertatea Lui. În planul iubirii sîntem într-un alt plan decît al dreptăţii în sensul rigid al cuvîntului. Chiar noi cînd iertăm ieşim din planul rigid, silit, al dreptăţii, ne aflăm în planul libertăţii. Dacă am ierta numai pentru că sîntem obligaţi să iertăm şi n-am ierta din smerenie şi iubire, iertarea noastră n-ar fi deplină. De aceea, în iertare ne ridicăm în planul iubirii. Totuşi acesta nu e opus planului dreptăţii, ci, dacă se poate spune aşa, e planul unei dreptăţi superioare, al stării noastre cu adevărat drepte, nestrîmbate de păcat.

de oameni, căci nu încăpea mai multă în firea mea. Dar la Tine, puterea nu împiedică marea dărnicie pe care vrei s-o arăţi» [96].

Dar vom înţelege într-un chip mai potrivit iubirii de oameni cuvîntul rugăciunii, dacă vom fi călăuziţi prin adîncirea înţelesului lui spre o viaţă mai înaltă. Să cercetăm deci ce sînt acelea cărora le este supusă firea omenească. Şi care, acelea pe care avem puterea să le iertăm. Căci cunoscînd acestea, vom avea o oarecare înţelegere a covîrşitoarei mărimi a bunătăţii dumnezeieşti. Deci să începem înşirarea păcatelor omeneşti faţă de Dumnezeu.

Prima pedeapsă căreia a fost supus omul din partea lui Dumnezeu a fost că s-a despărţit pe sine de Făcătorul său şi s-a rostogolit spre vrăjmaşul său, fugind şi depărtîndu-se de Stăpînul său cel după fire. A doua, că a schimbat libertatea stăpînirii de sine, cu robia păcatului şi a ales în locul împreunei-vieţuiri cu Dumnezeu chinul tiranizării de către puterea stricătoare. Dar şi faptul de a nu privi spre frumuseţea lui Dumnezeu şi de a-şi întoarce faţa spre urîciunea păcatului [97], cărui rău ar putea să-i urmeze? [98] Iar nesocotirea bunătăţilor dumnezeieşti şi alegerea în locul lor a dulceţilor viclene, în ce parte a pedepsei s-ar pune? Dispariţia chipului, stricarea peceţii dumnezeieşti, întipărită în noi de la prima zidire, pierderea drahmei, plecarea de la masa părintească, amestecarea în viaţa puturoasă a porcilor, cheltuirea bogăţiei de mare preţ şi toate

96. Noi putem voi să facem mai mult decît putem. Puterea ne e mai mică decît bunăvoinţa. La Dumnezeu puterea nu e mai mică decît bunătatea ce voieşte să o arate. Sau bunătatea e aşa de puternică, încît nu are nici o slăbiciune în manifestarea ei. În aceasta stă adevărata atotputernicie a lui Dumnezeu. E o atotputernicie egală cu bunătatea ce vrea să o manifeste. Nu în forţele desfăşurate conform unor legi se arată puterea, ci în măsura arătării personale şi libere a bunătăţii. Căci binele e cel mai greu de făcut. Atotputernicia adevărată e a Persoanei supreme, nu a unei esenţe supuse inconştient unor legi. Esenţa e strict limitată de aceste legi.

97. Bunătatea sau curăţia lui Dumnezeu este frumuseţea; păcatul sau răul este urîciunea. În ordinea spirituală, frumuseţea nu e altceva decît binele, şi urîciunea nu e altceva decît răul. Dar şi în om, bunătatea se reflectă ca frumuseţe prin ochi, ca o frumuseţe care luminează toată faţa.

98. E greu de despărţit între păcat şi pedeapsa pentru el. Nu e cronologic întîi păcatul săvîrşit de om şi apoi pedeapsa adusă de Dumnezeu. Ci însuşi păcatul cuprinde în sine pedeapsa. Omul se pedepseşte el însuşi pe sine păcătuind. Despărţirea de Dumnezeu e şi un păcat şi o pedeapsă, căci Dumnezeu rămîne despărţit de om, ca pedeapsă, prin voia păcătoasă a omului de a se despărţi de El. Păcatul e şi o faptă a omului, contrară lui Dumnezeu, şi o pedeapsă, fiind robit de păcat. Nu există un alt rău, sau un păcat căruia i-ar putea premerge pedeapsa privirii spre urîciunea păcatului şi a neprivirii spre Dumnezeu. E proprie părinţilor Bisericii o înţelegere *ontologică a păcatului, ca o rană adîncă produsă în firea însăşi a făpturii prin despărţirea de Dumnezeu*, nu ca un simplu act exterior, juridic, de ofensă adusă lui Dumnezeu, Care aduce apoi pedeapsa cu oarecare efecte asupra firii. De aceea, mîntuirea de păcat, în gîndirea sfinţilor părinţi, constă într-o refacere a firii omeneşti întîi în Hristos, apoi în cei ce se unesc cu El, datorită primirii acestei firi în Dumnezeu, nu într-o simplă declarare a omului ca iertat, în baza satisfacţiei aduse de Hristos Tatălui, în numele tuturor, fără o refacere, fără o sfinţire şi o îndumnezeire a lui.

păcatele asemănătoare cîte se pot cunoaşte din cuvintele Scripturii, ce cuvînt le-ar putea înşira ?

Deoarece deci, pentru unele ca acestea, omul e supus suportării pedepsei lui Dumnezeu, mie mi se pare că cuvîntul călăuzeşte prin învăţătura rugăciunii, să nu se încreadă cineva, în cererea îndreptată spre Dumnezeu, în conştiinţa lui curată, chiar dacă s-ar fi despărţit cît de mult de greşelile sale. Căci poate cineva, după ce, prin porunci, şi-a călăuzit viaţa asemenea tînărului aceluia bogat (Lc., 18, 21), are îndrăzneala să se laude cu viaţa sa şi să spună lui Dumnezeu că : «toate acestea le-am păzit din tinereţele mele» şi de aceea, întrucît n-a greşit nimic faţă de porunci, nu are nevoie prea mult să-şi ceară iertare, această nevoie avînd-o numai cei ce au păcătuit ; şi că această cerere se cuvine să o facă cel întinat prin curvie, sau că cererea de iertare îi este de trebuinţă numai celui ce s-a închinat idolilor prin lăcomie, sau că în general îi este bine şi potrivit să alerge la mila lui Dumnezeu celui ce şi-a întinat conştiinţa sufletului prin vreo greşeală ; dar dacă ar fi ca acel mare Ilie, sau ca cel în duhul şi puterea lui Ilie dintre cei născuţi din femeie, sau ca Petru, sau ca Pavel, sau ca altul dintre cei mărturisiţi ca mari de către dumnezeiasca Scriptură, la ce i-ar folosi acest cuvînt prin care să ceară iertare de greşeli, dacă nu e îndatorat cu nimic de pe urma vreunui păcat ?

Dar să nu îndrăznească cineva, gîndindu-se la acestea, să vorbească asemenea fariseului aceluia, care nici nu ştia ce este, după fire. Căci dacă ar fi cunoscut că este om, ar fi învăţat de la Sfînta Scriptură că nu poate fi curat de orice pată. Pentru că zice aceea : «Nu e cu putinţă să se afle vre-un om care să trăiască fără de păcat nici măcar o singură zi» (Iov, 14, 5). Şi ca să nu se întîmple aceasta sufletului celui ce se apropie de Dumnezeu, Cuvîntul îi porunceşte să nu privească la faptele lui cele bune, ci să-şi aducă din nou aminte de greşelile de obşte ale firii omeneşti, de care se face fără îndoială şi el părtaş, ca unul ce e părtaş firii ; şi să roage pe Judecătorul să-i dăruiască iertare de păcate [99]. Căci toţi oamenii în parte se cuvine să rostim acest cuvînt, pînă ce vedem că în noi trăieşte Adam şi avem în jurul firii noastre aceste haine de piele şi frunzele trecătoare ale acestei vieţi materiale pe care, după ce ne-am dezbrăcat de hainele proprii şi strălucitoare, ni le-am cusut nouă în chip păcătos, îmbrăcînd desfătările, slăvirile, cinstirile trecătoare, mulţu-

99. Apoi în textul grec este : «Şi ne iartă nouă datoriile noastre...». Dar cine şi-a împlinit datoriile faţă de toţi oamenii pe care i-a cunoscut, sau care i-au ieşit în cale ? Toţi sîntem datori tuturor. De aceea ne-a dat Dumnezeu totuşi iertarea fără ca să o merităm cu adevărat, sau fără să avem un drept la ea. El ţine seama de iertarea relativă pe care o dăm noi altora, din condescendenţa Lui faţă de noi, sau pentru că vrea să facem şi noi nişte eforturi în creşterea spre El, spre asemănarea cu El.

mirile de o clipă ale trupului, în locul veșmintelor dumnezeiești; și cîtă vreme vedem locul sălășluirii trupești în care am fost osîndiți să petrecem, întrucît ne întoarcem spre Răsărit (nu pentru că numai acolo se vede Dumnezeu, căci Cel ce este peste tot nu e cuprins în nici o parte în chip deosebit, pentru că cuprinde la fel totul, ci pentru că la Răsărit a fost întîia noastră patrie, adică în raiul din care am căzut, căci a «sădit Dumnezeu raiul în Eden, la Răsărit»), deci cîtă vreme privim spre Răsărit și avem în cuget amintirea căderii din locurile luminoase și de la Răsărit ale fericirii, se cuvine să rostim acest cuvînt (al rugăciunii). Deci noi, cei de sub umbra smochinului cel păcătos al vieții (acesteia), cei aruncați din ochii lui Dumnezeu, cei ce ne-am rostogolit spre șarpe, care mănîncă pămîntul și se strecoară în pămînt și se tîrăște pe pieptul și pe pîntecele lui și ne sfătuiește și pe noi să facem aceleași lucruri, adică să ne bucurăm de cele ale pămîntului și să ne tăvălim inima în gîndurile coborîte ce se tîrăsc pe jos, și să ne tîrîm pe pîntece, adică să ne ocupăm cu viața de plăceri, aflîndu-ne în acestea asemenea risipitorului aceluia, după îndelungata ticăloșie pe care am răbdat-o păscînd porcii, bine este să ne folosim de aceste cuvinte, zicînd: *Și ne iartă nouă greșelile noastre.* Căci chiar dacă e cineva Moise, sau Samuel, sau altul dintre cei înalți în virtute, va socoti nu mai puțin că i se potrivește acest cuvînt, ca unul ce e om părtaș de firea lui Adam, deci părtaș și de cădere.

Deoarece deci, precum zice Apostolul, «în Adam toți mor» (I Cor., 15, 22), se cuvine ca acel cuvînt care era potrivit lui Adam în scopul pocăinței să fie rostit de toți cei ce mor împreună cu el, ca, dîndu-ni-se iertare de păcate, să fim mîntuiți iarăși de Domnul prin har, cum zice Apostolul.

Dar acestea s-au spus ca, cunoscînd înțelesul potrivit firii de obște, să privim la cel mai special înfățișat în cuvintele acestea ale rugăciunii. Căci dacă căutăm înțelesul adevărat al cuvintelor acestea, nu socotesc că e de cuviință să ne îndreptăm cugetul spre ceea ce ține de fire îndeobște. Pentru că ne ajunge conștiința ca să simțim trebuința cererii milei pe temeiul celor trăite de fiecare. Căci viața noastră, fiind trăită de noi pe pămînt în chip felurit, pe de o parte cu sufletul și mintea, pe de alta, cu simțurile trupului, e greu, dacă nu cu totul cu neputință, să nu fie împinsă de vre-o patimă spre păcat. De pildă: viața aceasta fiind împărțită în cea a trupului care se bucură prin simțuri, și în cea a sufletului, arătată în lucrarea cugetării și în mișcarea voii libere, cine e atît de înalt și de mare cu înțelegerea, ca să se afle afară de întinăciunea păcatului? Cine nu păcătuiește cu ochii? Cine e nevinovat cu auzul? Cine e străin de plăcerea dobitocească a lăcomiei de mîncare?

Cine e curat de păcatele din prilejul vreunor atingeri? Cine n-a cunoscut ceea ce se spune prin ghicitura Scripturii: «Prin ferestre a intrat moartea» (Ier., 9, 21)? Căci Scriptura a numit ferestre simțurile prin care sufletul cade, alipindu-se de lucrurile care-i plac. Şi ele deschid prin aceasta intrarea morții. De fapt ochiul se face adeseori intrare multor feluri de morți, privind la ceva care-l mînie, sau îi stîrnește vre-o poftă, sau la ceva de care se bucură fără folos, sau îl împinge la pizmă, sau la ceva care, făcîndu-l să se mîndrească, îl duce apoi la ură, sau la vreo materie frumos colorată, sau la vreo alcătuire atrăgătoare prin forma ei, care face să alunece întreg spre poftă pe cel căruia îi place. La fel deschide fereastra morții urechea, primind prin cele ce aude multe patimi în suflet: frică, întristare, mînie, plăcere, poftă, revărsare de rîs și cele asemenea. Iar plăcerea gustului este, cum ar zice cineva, maica multor păcate în parte. Căci cine nu știe că mulțumirea lăcomiei de mîncare e rădăcina aproape a tuturor păcatelor din viață? Pentru că din ea se naște desfătarea, beția, lăcomia pîntecelui, risipa pentru mîncări alese, belșugul nemăsurat, săturarea, ospețele, lunecarea dobitocească și nesocotită în patimile de necinste. De asemenea simțul pipăitului pricinuiește cel mai de pe urmă dintre păcate; căci toate cîte le săvîrșesc iubitorii de plăcere prin trup sînt boli ale atingerii prin simțul pipăitului, a căror descriere în parte ar fi foarte lungă.

Iar ciurda păcatelor cu sufletul și cu voia liberă, ce cuvînt ar putea-o număra? Din lăuntru, zice, pornesc cugetările viclene; și a adăugat lista gîndurilor ce ne întinează.

Dacă deci din toate părțile se întind împrejurul nostru mrejele păcatelor, prin toate simțurile, prin mișcările din lăuntru ale sufletului, cine se va lăuda, cum zice Înțelepciunea, că are inima curată? (Prov., 20, 9). Cine e curat de întinăciune?, cum zice Iov (14, 4). Iar întinăciunea este plăcerea protivnică curăției sufletului, care e amestecată în multe chipuri și în multe feluri în viața omenească, în suflet și în trup, în gînduri, în simțiri, în mișcările cu voia, în cele ce se lucrează în trup.

Cine deci are sufletul curat de pată? Cine nu a fost rănit de îngîmfare? Cine nu s-a rătăcit, dus de piciorul mîndriei? Pe cine nu l-a clătinat mîna păcătoasă? Piciorul cui n-a alergat spre vreun păcat? Pe cine nu l-a moleșit ochiul ieșind din rînduială și nu l-a întinat auzul nețimut în frîu și nu l-a atras gustul spre el? Inima cui n-a rămas neîmpinsă spre mișcări deșarte? [100]

100. Acestea sînt folosite contrar rațiunilor lor și rațiunii unitare a ființei omului. De aceea, produc dezordine în om. Omul cade prin ele mai jos decît animalele, care sînt lipsite de o rațiune conștientă. Dar se folosește și în aceasta de rațiune, în sens rău, precum se folosește orice rău de o însușire pozitivă corespunzătoare a ființei omenești. De aceea, omul este păcătos pe cînd animalul nu poate fi.

Deoarece deci cele de care sîntem în stare sînt mai dobitocești decît cele dobitocești și în toate cele ce sînt deobște ale firii, de obște sînt și păcatele, căzînd prin rugăciune la Dumnezeu, ne rugăm să ni se ierte păcatele. Dar o astfel de cerere este nelucrătoare, chiar dacă ar ajunge la auzul dumnezeiesc, dacă nu strigă împreună cu noi și conștiința că împărtășirea milei e un lucru bun. Căci cel ce socotește că e propriu lui Dumnezeu să fie iubitor de oameni — pentru că dacă nu ar socoti că-I este propriu aceasta, nu s-ar gîndi să ceară ceva ce-I este impropriu și nepotrivit — se cuvine să întărească și prin faptele sale judecata ce o are despre ceea ce e bun, ca să nu audă de la Judecător: «Doctore, vindecă-te pe tine însuți!» De ce-mi ceri mie iubirea de oameni pe care tu nu o împărtășești altora? Ceri iertarea datoriilor; cum deci îl strîngi de gît pe cel ce-ți este dator ție? Mă rogi să-ți șterg înscrisul împotriva ta, tu care păstrezi cu grijă hîrtiile iscălite de cei datori ție. Ceri iertarea datoriilor, tu, care înmulțești prin dobînzi ceea ce ai împrumutat altora. Datornicul tău este în temniță și tu, în casa de rugăciune. Acela e chinuit pentru datorii și tu ceri să ți se ierte datoriile. Rugăciunea ta e neauzită, căci glasul celui chinuit o copleșește [101]. De dezlegi datoria trupească, ți se dezleagă legăturile sufletești. De ierți, ești iertat. Tu-ți rostești judecata, tu-ți dai sentința, aducînd prin judecata ta, față de cel dator ție, judecata de sus asupra ta.

101. Rugăciunea celui ce nedreptățește pe alții n-are în ea sensibilitatea delicată, dar pătrunzătoare, care se face luată în seamă de Dumnezeu. E ea însăși grosolană, antipatică, cum e grosolan, antipatic autorul ei. Astfel în acela se simte existența unor oameni loviți de el. Loviturile date altora sînt stări de nesimțire înfipte în el însuși. E un fel de împletire între noi. Cei nedrepți poartă în ei, ca osînditori sau ca factori care-i împietresc și-i înjosesc sufletește, pe cei osîndiți de ei. Rănile făcute altora și purtate de aceia fără voie se reflectă în noi ca stări de grosolănie. Adică voia rea din rănile făcute altora se întoarce asupra noastră. Dacă nu ascultăm cererile de iertare și de ajutor ale altora nu avem putere să ne facem rugăciunea simțită, auzită pentru că lipsește delicatețea față de oameni care singură are intrarea la Dumnezeu. Nesimțirea unora față de alții copleșește rugăciunile lor către Dumnezeu și în această slăbiciune și necurăție a rugăciunii lor se face auzită la Dumnezeu lovitura dată altora, ca și nepăsarea la rugăciunea acelora, neauzită de ei, chiar dacă ea nu e adresată direct lui Dumnezeu. Împletirea și intercondiționarea oamenilor e de multe feluri. Cel pe care-l țin legat din răutate mă ține legat în voința de a mă înălța spre Dumnezeu. El poate fi liber, deși pare legat de mine, pe cînd eu sînt legat de patimă, deși par liber. Oamenii se pot face liberi unul pe altul prin iertare, sau unul se eliberează pe sine eliberînd pe altul, sau se leagă pe sine legînd sau crezînd că leagă pe altul. Nu altuia îi fac bine iertîndu-l, ci mie. E ceea ce se spune în propozițiile următoare din text. Prin iertare se intră în ambianța libertății adevărate, a puterii spiritului, superioară tuturor robiilor. E ambianța lui Dumnezeu, a Duhului suprem și sfînt, izvorul libertății și al comuniunii, izvorul adevăratei puteri care eliberează. Dumnezeu mă face părtaș la libertatea Lui, dîndu-mi puterea să mă fac eu însumi liber eliberînd pe alții de puterea de a-mi determina prin judecată soarta mea veșnică, după cum voiesc eu să fie soarta veșnică a altuia. Domnul a spus: «Cu ce măsură veți judeca, cu aceeași veți fi judecați». Cuvîntul implică și înțelesul: «Cu ce măsură judeci, cu aceea te judeci». Cum vrei să rînduiești soarta altuia, așa ți-o rînduiești pe a ta. Soarta mea bună o decid, voind soarta cea bună a altuia. Prin lovitura dată lui mă lovesc pe mine; binele făcut lui e un bine făcut mie. Prin aceasta mă eliberez pe mine de ura împotriva lui.

Aceasta mi se pare că o învață Domnul și în alt cuvînt, înfățișînd învățătura aceasta în chipul unei povestiri, în care un Împărat șezînd în scaun cu înfricoșare și chemînd la judecată pe slujitorii Lui, a cerut fiecăruia să dea seama despre cele chivernisite de ei (Mt., 18, 23, urm.). Fiind adus unul dintre datornici, acela în loc să plătească datoria, căzînd, s-a rugat să i se ierte. Apoi arătîndu-se împotriva unui împreună-slujitor cu asprime și cruzime pentru o datorie măruntă, a mîniat pe Împărat cu neîndurarea lui față de împreună-slujitorul său. Atunci Acela a poruncit chinuitorilor să-l scoată îndată din casa împărătească și să i se prelungească muncile pînă ce va împlini pedeapsa egală cu datoria. Și cu adevărat datoriile fraților noștri față de noi sînt ca niște oboli mărunți și puțini la număr, față de păcatele noastre înaintea lui Dumnezeu, care sînt asemeneea unor zeci de mii de talanți [102].

E, fără îndoială, păgubitoare ocara ce-ți vine de la cineva, sau greșeala unui împreună-slujitor, sau gîndul de moarte ce ți-l poartă. Iar aceasta te face să te înfurii, înfierbîntîndu-te la inimă, ca să te aperi de aceștia și născocești orice spre pedepsirea celor ce te-au supărat, căci nu socotești, cînd mînia ți se aprinde împotriva slujitorului, că nu firea, ci dorința de stăpînire a rupt firea omenească în firea robită și stăpînitoare. Pentru că Chivernisitorul tuturor a orînduit ca numai firea necuvîntătoare să slujească omului. Căci zice proorocul că «toate le-a supus sub picioarele lui, oile și dobitoacele, toate, încă și păsările și peștii» (Ps., 8, 8). De aceea, pe acestea le și numește proorocia în alt loc roabe: «Celui ce dă dobitoacelor hrana lor și verdeața spre a fi roabe oamenilor» (Ps., 148, 8). Dar pe om l-a împodobit cu stăpînirea de sine [103].

Deci, cel ce-ți este supus prin obicei și lege este egal cu tine prin cinstea firii. Căci nu și-a luat ființa de la tine, nici nu viețuiește prin tine, nici n-a luat de la tine lucrările (energiile) trupești și sufletești. Pentru ce fierbi deci împotriva lui cu mînie, cînd el a arătat vre-o negrijă, sau s-a despărțit de tine, sau te-a nesocotit pe față? Trebuie să privești la tine însuți, cum te-ai purtat față de Stăpînul care te-a plăsmuit și te-a adus la ființă prin facere și te-a făcut părtaș minunilor din lume? Care ți-a dat soarele spre bucurie și ți-a dăruit din stihii toate

102. Datoriile noastre către Dumnezeu se măsoară cu darurile ce ni le-a dat El. De aceea, niciodată nu ne putem achita de toate aceste datorii. El ne-a dat totul și ne dă în continuare totul. Numai dîndu-ne și noi Lui în mod total ne achităm într-un fel de datoria față de El. Dar aceasta ne întoarce darul lui Dumnezeu infinit mai bogat și pentru veci, încît eu nu-l voi putea achita niciodată și nici deplin.

103. Tot pasagiul acesta argumentează împotriva mînierii pe cei ce sînt supuși altora, cînd aceștia îi supără cu ceva pe stăpîni sau pe superiorii lor. Căci nu e propriu firii omenești, înzestrată cu stăpînirea de sine, să fie împărțită într-o parte care stăpînește și într-o alta, care e stăpînită de aceea.

mijloacele ca să trăieşti : din pămînt, din foc, din aer şi din apă ? Care ţi-a dat harul înţelegerii, simţirea cunoscătoare, ştiinţa deosebirii binelui şi răului ? Cît îi eşti de credincios şi ascultător ? N-ai ieşit de sub stăpînirea Lui ? Nu ai schimbat-o cu stăpînirea vicleană ? Nu ai lăsat, cît te priveşte pe tine, deşartă casa Stăpînului, plecînd din locul în care ai fost rînduit să lucrezi şi să-l păzeşti ? [104] Şi nu săvîrşeşti, sau grăieşti, sau cugeţi păcatele necuvenite amintite, sub mărturia lui Dumnezeu, Celui ce e pretutindeni de faţă şi pe toate le face ? [105]

Apoi aşa fiind şi atîta de datornic, socoteşti că dăruieşti ceva celui împreună-slujitor, dacă-i treci cu vederea ceva din cele greşite de el faţă de tine ? [105 b]

Dacă voim deci să-I aducem lui Dumnezeu cererea pentru mila şi iertarea Lui, să înzestrăm conştiinţa noastră cu îndrăzneală, făcînd din viaţa noastră o susţinătoare a acestor cuvinte şi să spunem cu adevărat : «Şi noi am iertat datornicilor noştri».

Dar ce vrea să spună ceea ce adaugă în cele următoare prin cele spuse ? Căci socotesc că e de trebuinţă să nu lăsăm nici aceasta necercetată, ca, ştiind pentru ce ne rugăm, să aducem cererea cu sufletul şi nu cu trupul : *Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne mîntuieşte de cel viclean.*

Care e deci, fraţilor, înţelesul celor spuse ? Mie mi se pare că Domnul numeşte pe cel rău în chip felurit, dîndu-i multe nume după deosebirile relelor lui lucrări : diavolul, belzebul, mamona, stăpînitorul lumii, ucigătorul de oameni, vicleanul, tatăl minciunii şi altele ca acestea. Poate că şi *ispita* este un nume ce i se dă lui, pentru ceva din cele cugetate despre el şi această presupunere ne-o întăreşte legătura în care se află cele spuse. Căci zicînd : «Nu ne duce pe noi în ispită», a adăugat : «ci ne izbăveşte de cel viclean», arătînd că prin amîndouă numele ne

104. Înzestrînd pe om cu stăpînirea de sine, Dumnezeu i-a dat un har care îl face într-un fel oarecare egal cu El, sau după chipul Lui, sau deschis vieţii nesfîrşite a Lui. Căci e firesc ca toate cele create de Dumnezeu, fiind infinit inferioare Lui, să-I fie roabe Lui şi unele altora, prin legi puse asupra tuturor. Dar pe oameni i-a ridicat peste treapta aceasta proprie fápturilor, făcîndu-i stăpîni pe ei înşişi şi, prin aceasta, fraţi întru libertate şi părtaşi de libertatea lui Dumnezeu.

105. E vorba de raiul de la început, de împreuna-vieţuire cu Dumnezeu, în casa Lui, în preajma Lui, părtaşi de fericirea Lui ; e vorba de sufletul plin de pomii curaţi ai virtuţilor, sădiţi de Dumnezeu, pe care oamenii sînt chemaţi să-i cultive ca să aducă roade tot mai bogate. Din acel suflet adînc unit cu Dumnezeu a plecat omul, ieşind într-o viaţă de suprafaţă, golindu-se de Dumnezeu, sau golind sufletul lui de Dumnezeu, de comunicarea cu infinitul.

105 b. Dînd ceva semenului tău şi acela neînapoindu-ţi ceea ce i-ai dat, nu a păstrat ceva ce-şi are ultima obîrşie în tine. Tot ce dai altuia e în ultima analiză dar de la Dumnezeu, destinat tuturor. Dacă toate le primesc în dar de la Dumnezeu, se cuvine ca de toate să fac parte şi altora ; din toate cele primite în dar de la Dumnezeu sînt dator altora. Căci Dumnezeu mi le-a dat pe toate pentru toţi.

înfățișează același lucru. Căci dacă cel ce nu intră în ispită este numaidecît în afară de cel viclean, și cel ajuns în ispită se află numaidecît în cel viclean, ispita și cel viclean sînt una, după înțelesul lor.

Ce ne poruncește deci această învățătură a rugăciunii ? Să rămînem afară de cele văzute în lumea aceasta. Căci zice în altă parte către ucenicii Săi : «Întreaga lume zace în cel rău (viclean)». Deci cel ce voiește să fie în afară de cel viclean va trebui să se despartă de lume [106]. Căci n-ar avea cum să se atingă ispita de suflet, dacă nu le-ar întinde celor mai lacomi ca pe o momeală, în acul ei viclean, ocupația lumească.

Dar înțelesul cuvintelor ni se face și mai limpede prin alte pilde. Marea este adeseori primejdioasă prin valurile ei. Dar nu și celor ce stau departe de ea. Focul este nimicitor, dar numai materiei ce-i cade în cale. Cumplit e războiul, dar numai celor aflați în linia de bătaie. Precum cel ce voiește să scape de relele războiului se roagă să nu cadă în el, și cel ce se teme de foc se roagă să nu ajungă în el, și cel ce are frică de mare se roagă să nu ajungă la trebuința călătoriei pe mare, la fel și cel ce se teme de ispita celui viclean se roagă să nu ajungă în ea.

Iar deoarece, precum am spus înainte, Cuvîntul zice că lumea zace în cel rău (viclean), iar în lucrurile lumești se află prilejurile ispitelor, bine și potrivit face cel ce dorește să se izbăvească de cel viclean, să se roage să fie în afara ispitelor. Căci nu înghite acul undiței cel ce nu caută cu lăcomie la momeală.

Dar ridicîndu-ne, să zicem și noi lui Dumnezeu : *Și nu ne duce pe noi în ispită* (în relele vieții), *ci ne izbăvește de cel viclean,* care-și are tăria în lumea aceasta, de care fie să ne izbăvim cu harul lui Hristos. Că a Lui este puterea și slava, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

106. Se vede că și aceasta, ca mai toate scrierile sfîntului Grigorie, au fost scrise către monahii mînăstirilor din Pont. Sau ne cere să privim lumea cu ochi curați, despărțind-o de cel viclean, care se poate amesteca în toate și ne poate ispiti prin toate.

DESPRE RÎNDUIALA CEA DUPĂ DUMNEZEU (A VIEŢII) ŞI DESPRE NEVOINŢA CEA ADEVĂRATĂ

A sfîntului GRIGORIE, EPISCOPUL NYSSEI

DESPRE RÎNDUIALA CEA DUPĂ DUMNEZEU (A VIEȚII) ȘI DESPRE NEVOINȚA CEA ADEVĂRATĂ[1]

Dacă și-a despărțit cineva puțin cugetarea de trup și de robia patimilor și s-a eliberat de neînțelepciune și-și privește sufletul cu un gînd neviclean și sincer, va vedea în chip curat în firea acestuia iubirea lui Dumnezeu cea către noi și scopul pentru care ne-a zidit. Căci va afla, privind în felul acesta, unită ființial și firesc cu omul, pornirea dorinței spre bine și încă spre Binele cel mai înalt[2]; și, unită cu firea, dragostea nepătimașă și fericită a acelui chip înțelegător și fericit, a cărui imitație este omul[3].

Dar o înșelăciune a acestor lucruri văzute și curgătoare, vrăjind mereu, printr-o patimă nerațională[4] și printr-o plăcere amară[5] sufletul neatent și fără pază, prin negrijă, îl atrage spre patima cumplită ce

1. După textul publicat de Werner Jaeger, *Gregorii Nysseni Opera*, vol. VIII, 1: *Gregorii Nysseni Opera ascetica*, Leiden, E. J. Brill, 1952, p. 40—89.

2. Pornirea spre bine «ca ființială și firească omului» (*συνουσιουμένην τε καὶ συμπεφίκυίαν τῷ ἀνθρώπῳ*). Fără să constituie însăși ființa omului, căci în acest caz omul n-ar putea deveni rău, pornirea spre bine e «coființială și cofirească omului», în așa fel că el nu mai e în starea lui de om deplin cînd devine rău. Pornirea spre bine ține de ființa omului, fără să fie însăși ființa lui. Căci numai Dumnezeu e bun prin ființă. Omul e numai imitarea lui Dumnezeu, nu Însuși Dumnezeu. În aceasta e dată putința unirii firii omenești cu firea dumnezeiască într-o persoană. Căci prin aceasta firea omenească, «coființială» cu binele, se unește cu binele prin ființă, cu binele întreg, cu firea binelui, ipostasul Cel unul avînd în sine însuși, pe de o parte, pornirea spre bine, pe de alta, binele desăvîrșit.

3. Modelul dumnezeiesc, sau binele prin ființă, e dragostea nepătimașă, adică neegoistă și cu totul curată; omul, în pornirea lui spre bine, spre iubire, e chipul Binelui întreg sau al iubirii desăvîrșite.

4. Patima e nerațională pentru că produce dezbinare și dezordine în om și între oameni și în lume.

5. Plăcerea scurtă pricinuită de cele văzute e urmată curînd de amărăciune. De altfel, ea nu satisface pe om aproape nici o clipă în mod deplin.

se naşte din plăcerile vieţii şi naşte moartea celor ce o îndrăgesc. Pentru aceea harul Mîntuitorului nostru a dăruit, celor ce o primesc cu iubire, cunoştinţa adevărului, leacul mîntuitor al sufletului [6]. Prin aceasta, înşelăciunea care vrăjeşte pe om se destramă, iar mişcarea necuvenită a trupului se stinge. Căci sufletul care a primit adevărul e condus de lumina acestuia spre Dumnezeu şi spre mîntuirea sa.

De aceea, voi care aţi primit cu vrednicie cunoştinţa aceasta şi v-aţi îndreptat dragostea dumnezeiască după firea dată sufletului şi v-aţi adunat cu toată inima la un loc, ca să înfăptuiţi în comun prin fapte chipul de viaţă arătat de apostol (Rom., 12, 2), doriţi să primiţi de la noi un cuvînt îndrumător şi călăuzitor, care să vă conducă pe calea dreaptă a vieţii, un cuvînt care să arate celor ce şi-au ales-o, întocmai, care este scopul acestei vieţi, care este voia cea bună şi bineplăcută şi desăvîrşită a lui Dumnezeu şi care este calea ce duce la acest scop, sau cum se cuvine să vieţuiască împreună cei ce păşesc pe această cale şi cum trebuie să îndrepteze întîistătătorii obştea ce se îndeletniceşte cu adevărata filosofie [7] şi de ce osteneli trebuie să se folosească cei ce vor să urce spre vîrful cel mai înalt al virtuţii, să-şi facă sufletele vrednice de primirea Duhului [8].

Fiindcă deci cereţi de la noi acest cuvînt — nu numai din gură, ci şi statornicit în litere, ca avîndu-l aşezat în acestea să-l luaţi de acolo ca dintr-o vistierie a amintirii, potrivit trebuinţelor timpului — vom încerca, după harul Duhului dăruit nouă, să răspundem acestei rîvne a voastre, ştiind sigur că dreptarul vieţii binecredincioase din voi e rezemat în dreapta dogmă a credinţei, avînd dumnezeirea fericitei şi veşnicei Treimi neschimbată nicidecum în nimic, ci cugetată şi închinată într-o singură fiinţă, într-o singură slavă, în aceeaşi voinţă, în trei ipostasuri, precum, apucînd de mai înainte, am dat mărturisirea faţă de mulţi martori prin Duhul care ne-a spălat pe noi în izvorul Tainei (botezului).

Cunoscînd deci această mărturisire bine credincioasă şi negreşită a credinţei, întemeiată în adîncul sufletului vostru în chip neclintit, şi pornirea şi urcuşul vostru înalt spre Cel bun şi fericit, pe drumul faptelor, vă punem în scris seminţele învăţăturii, alegînd unele dintre scrierile

6. Mîntuirea începe de la cunoştinţa adevărului. Iar cunoştinţa aceasta e dărultă de harul Mîntuitorului, sau de prezenţa Lui în om prin lucrare. Trebuie să intri în comuniune cu Persoana izvorîtoare de iubire, ca să cunoşti realitatea adevărată şi în acelaşi timp să te mîntuieşti prin ea.

7. «Ceata filosofiei». Sfîntul Grigorie de Nyssa socoteşte viaţa călugărească adevărata filosofie, întrucît îi duce pe cei ce o practică la contemplarea adevărului, care e Dumnezeu cel personal.

8. Aceşti practicanţi ai adevăratei filosofii ajung la cunoaşterea adevărului, însă prin Duhul Sfînt, deşi trebuie să contribuie la aceasta şi cu o pregătire a lor.

dăruite nouă mai înainte de Duhul [9]; dînd de multe ori după trebuință și înseși cuvintele Scripturii, spre crezarea celor spuse și spre lămurirea gîndirii noastre despre ea [10], ca să nu părem că, părăsind darul de sus, născocim lucruri neadevărate printr-o cugetare stricăcioasă și coborîtă, plăsmuind prin gînduri din afară chipuri ale dreptei credințe, ca să le introducem pe acestea printr-o cugetare deșartă, amestecîndu-le în chip neînțelept cu cele ale Scripturii [11].

Căci cel ce voiește să-și dăruiască sufletul și trupul lui Dumnezeu, potrivit legii dreptei credințe [12], și să-I aducă Lui jertfa cea fără de sînge și curată, trebuie să-și ia drept călăuză a vieții credința cea dreaptă pe care ne-o grăiesc glasurile sfinților prin toată Scriptura. Pe temeiul acesteia conducîndu-și sufletul bine ascultător și bine strunit pe căile virtuții și dezlegîndu-se pe sine în chip curat de lanțurile vieții acesteia și eliberîndu-se de robia celor de jos și deșarte, pe de altă parte predîndu-se întreg credinței și vieții după Dumnezeu, va cunoaște limpede că acolo unde este dreapta credință și viața neîntinată, acolo este și puterea lui Hristos, iar unde este puterea lui Hristos, de acolo pleacă și orice patimă și moartea care ne fură viața. Căci nu au cele rele în ele puterea să se împotrivească puterii Domnului, ci ele se pot ivi numai prin călcarea poruncilor.

E ceea ce a pățit cel dintîi om plăsmuit, iar acum toți cei ce imită prin hotărîre de bunăvoie neascultarea aceluia. Dar pe cei ce vin cu voia nevicleană la Duhul și au credința întru toată adeverirea, neavînd nici o pată pe conștiință, această putere a Duhului îi curățește, potrivit celui ce a zis : «Că Evanghelia noastră cea către voi nu s-a vestit numai în cuvînt, ci și întru putere și întru Duh Sfînt și întru adeverire multă, precum bine știți» (I Tes., 1, 5); și iarăși: «Întreg duhul și sufletul și trupul vostru să fie păzite fără pată întru numele Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tes., 5, 23), care a dăruit prin baie celor vrednici mireasma nemuririi, ca talantul încredințat fiecăruia să aducă bogăția nevăzută, prin lucrarea celor încredințate.

9. «ἀπὸ τῶν προδωρηθέντων ἡμίν τοῦ πνεύματος γραφῶν ἐκλεγόμενοι» — alegînd dintre scrierile dăruite nouă mai înainte de Duhul. Se vede de aci că aceasta este una din scrierile din urmă ale sfîntului Grigorie.

10. Despre învățătura pe care o înfățișăm.

11. Probabil că și aci ca și în introducerea la «Viața lui Moise» sfîntul Grigorie se apără, mai ales că acum se adresa direct monahilor, între care începuse curentul împotriva lui Origen, de bănuielile că s-a folosit în scrierile lui prea mult de filosofia «din afară». De aceea își propune să folosească în această scriere mai mult cuvintele Sfintei Scripturi.

12. Probabil, e vorba de jertfa ce o aduc lui Dumnezeu cei ce-și închină viața Lui, ca monahi.

Căci mare este, fraților, mare este sfîntul botez spre dobîndirea bunurilor duhovnicești de către cei ce-l primesc cu frică. Pentru că din Duhul cel bogat și îmbelșugat curge pururea harul în cei ce-l primesc [13].

De acest har umplîndu-se, sfinții apostoli au arătat Bisericilor lui Hristos rodurile plinătății și ale adeveririi. Acest Duh rămîne sălășluit în cei ce au primit darul Lui, împreună-lucrător, după măsura credinței fiecăruia din cei ce s-au împărtășit de El, zidind în fiecare binele spre sîrguința sufletului în faptele credinței, după cuvîntul Domnului, Care zice că cel ce a primit talantul l-a primit spre lucrarea a ceea ce i s-a dat (Lc., 19, 13), adică harul Sfîntului Duh i s-a dat fiecăruia, spre sporirea și creșterea lui. Căci sufletul care s-a născut din nou prin puterea lui Dumnezeu trebuie să crească pînă la măsura vîrstei duhovnicești în Duhul, adăpat neîncetat cu sudoarea virtuții și cu dărnicia harului. Pentru că, precum firea trupului pruncului nou născut nu rămîne în vîrstă fragedă, ci hrănit cu mîncările trebuitoare sufletului, după legea firii, înaintează spre măsura ce-i este rînduită, așa se cuvine și sufletului născut de curînd. Împărtășirea de Duhul, nimicind boala intrată prin neascultare, reînnoiește vechea frumusețe a firii. De aceea, el nu mai rămîne pururea prunc, nici nemișcat în nelucrarea și în lipsa de curăție, adormit în starea nașterii, ci se hrănește pe sine prin mîncări potrivite lui și crește spre mărimea pe care o cere firea prin toată virtutea și ostenelile, ca să se facă prin virtutea sa, cu puterea Duhului, neprimejduit de nevăzutul tîlhar ce pregătește sufletelor multe uneltiri ascunse.

Deci trebuie să ne conducem pe noi, după Apostol, pururea spre bărbatul desăvîrșit, «pînă ce vom ajunge toți la unirea credinței și a cunoștinței Fiului lui Dumnezeu, la bărbatul desăvîrșit și la măsura vîrstei plinătății lui Hristos, ca să nu mai fim prunci, învăluiți și purtați de tot vîntul învățăturii, cu meșteșug, spre uneltirea înșelăciunii, ci întărindu-ne în adevăr, să creștem în toate întru El, Care este capul, Hristos» (Ef., 4, 13—15) ; și în altă parte, același zice : «Nu vă asemănați chipului veacului acesta, ci vă schimbați la față întru înnoirea minții voastre, ca să cercați care este voia lui Dumnezeu cea bună și

13. Pe cît de mult preț pune sfîntul Grigorie în această lucrare din urmă pe textele Scripturii, pe atîta pune și pe lucrarea Sfîntului Duh, spre deosebire de scrierile de mai înainte, în care punea accentul pe gîndirea filosofică, în urcușul spre contemplație. La aceasta l-a dus și lupta pentru apărarea dumnezeirii Sfîntului Duh. Am văzut cum și în Comentarul la *Tatăl nostru* (Cuv. 3), explicarea cererii *Vie Împărăția Ta* îi dă prilejul să apere dumnezeirea Sfîntului Duh. Duhul Sfînt ni se dă la Botez și la Mirungere nu ca să rămînă ca un bun care face totul în acel moment, ci din El curge harul mereu. Dar sfîntul Grigorie nu nesocotește nici colaborarea voinței omului prin împlinirea poruncilor. Curgerea continuă a harului și colaborarea mereu sporită a omului sînt ca dialogul unei iubiri mereu sporite între Dumnezeu și om.

bineplăcută și desăvîrșită» (Rom., 12, 2). Iar voia lui Dumnezeu cea desăvîrșită este, după el, a-și întipări cineva în suflet chipul viețuirii binecredincioase. Pe acest suflet îl duce la înflorirea celei mai înalte frumuseți harul Duhului, care lucrează împreună cu ostenelile celui ce-și întipărește acest chip.

La creșterea trupului nu dăm nimic de la noi. Căci firea nu-și măsoară mărimea prin voia și plăcerea omului, ci prin mișcarea și legea ei. Dar măsura și frumusețea sufletului în starea nașterii celei noi, pe care o dăruiește, prin sîrguința primitorului [14], harul Duhului, atîrnă de voia noastră. Căci cu cît întinzi mai mult nevoințele viețuirii binecredincioase [15], cu atît se întinde mai mult și mărimea sufletului prin nevoințe și osteneli, pe care le poruncește și Domnul nostru, zicînd: «Nevoiți-vă (luptați) să intrați prin poarta cea strîmtă» (Lc., 13, 24; Mt., 7, 13); și iarăși: «Siliți-vă, căci silitorii răpesc Împărăția cerurilor» (Mt., 11, 12); și: «Cel ce rabdă pînă la sfîrșit, acela se va mîntui» (Mt., 10, 22; Mc., 13, 13); și: «Întru răbdarea voastră veți cîștiga sufletele voastre» (Lc., 21, 19) [16]. Dar și Apostolul zice: «Prin răbdare alergăm în lupta ce ne stă în față» (Evr., 12, 1); și: «Așa să alergați, ca să luați» (I Cor., 9, 24); și: «Ca un slujitor al lui Dumnezeu întru răbdare multă» și cele următoare (II Cor., 6, 4).

Pentru aceea ne cere să alergăm și să stăruim cu tărie în nevoințe pentru că darul harului se măsoară cu ostenelile celui ce-l primește [17]. Căci viața veșnică și veselia negrăită din ceruri o dăruiește harul Duhului, dar vrednicia de a primi darurile și de a se bucura de har o

14. Nașterea cea nouă, pe de o parte, e «procurată» de harul Duhului; pe de alta, ea e procurată sau dăruită printr-o «sîrguință» (διὰ τῆς σπουδῆς) a celui ce primește acest dar. Chiar pentru primirea darului e necesar un act de voință, de decizie, al primitorului. Dar poate că și acesta e ajutat de o oarecare lucrare a lui Dumnezeu, Care mișcă o potență pentru Dumnezeu, sădită în fire. Sinergia e o împletire subțire, greu de desfăcut între lucrarea lui Dumnezeu și a omului, care începe chiar de la hotărîrea lui Dumnezeu de a crea pe om, sau de a aduce la existență o nouă persoană omenească.

15. «Binecredinciosia» (εὐσέβεια), pe care o traducem de cele mai multe ori cu viețuirea binecredincioasă, este, în gîndirea sfîntului Grigorie, credința trecută în fapte, sau viața din credință.

16. Pe de o parte sufletul îl avem de la începutul existenței noastre, pe de alta, îl cîștigăm. Sau pe de o parte sîntem creați, pe de alta, ne creăm noi înșine. Căci ne e dată voința, dar ține de noi să punem în mișcarea cea bună această voință, în folosul actualizării noastre adevărate. Ni s-a dat tendința spre bine sau spre realizarea noastră adevărată. Dar depinde de noi să înfăptuim această realizare. Iar aceasta cere nu numai lucrarea celor bune, ci și răbdarea greutăților, care sînt aduse asupra noastră ca să renunțăm la lucrarea celor bune. Unirea între lucrare și răbdare o afirmă și sfîntul Pavel în citatul ce urmează (Evr., 12, 2). Răbdarea cere și ea tărie, nu-i o simplă pasivitate.

17. E o nouă afirmare a sinergiei sau a împreună-lucrării harului, cu osteneala omului. Nu se poate spune care e mai înainte. Cîteodată ni se pare că e una, cîteodată alta. Dar dincolo de vederea noastră e o tainică simultaneitate dialogală. Harul e unul, dar el se actualizează multiplu prin osteneala omului.

dă dragostea de osteneli a credinței[18]. Unindu-se într-una fapta dreptății și harul Duhului, în sufletul în care se unesc, îl umplu pe acesta împreună de viața fericită. Iar despărțite una de alta, nu aduc sufletului nici un cîștig. Căci harul lui Dumnezeu nu poate petrece în sufletele ce fug de mîntuire, iar puterea virtuții omenești nu e îndestulătoare prin sine însăși ca să înalțe sufletele lipsite de har spre chipul vieții. «Căci, zice, de nu va zidi Domnul casa și nu va păzi cetatea, în zadar priveghează păzitorul și se ostenește ziditorul» (Ps. 106, 1); și iarăși: «Căci nu prin sabia lor au moștenit pămîntul și nu brațul lor i-a mîntuit pe ei, măcar că s-au folosit de sabie și de brațe în lupte, ci dreapta Ta și brațul Tău și lumina feței Tale» (Ps. 43, 4). Ce spune prin aceasta? Că ajutorul de sus dat lucrătorilor de Domnul e cel ce aduce roada și totodată că nu trebuie să se încreadă cineva în străduințele omenești și să nu-și închipuie că toată cununa îi vine prin ostenelile sale; ci să-și lege nădejdile cu privire la sfîrșit, de voia lui Dumnezeu.

Deci trebuie să știe care e voia lui Dumnezeu, spre care, privind, să se sîrguiască cel ce dorește viața cea fericită și voiește să-și îndrepteze viețuirea lui spre aceea. Voia cea desăvîrșită a lui Dumnezeu este să-și curățe sufletul prin har de toată întinăciunea, ridicîndu-l mai presus de plăcerile trupului și să-l aducă lui Dumnezeu curat, doritor și în stare să vadă acea lumină duhovnicească (νοητὸν) și negrăită[19]. Pe unii ca aceștia îi fericește și Domnul zicînd: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Mt., 5, 8). Iar în alt loc poruncește: «Faceți-vă și voi desăvîrșiți, precum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este» (Mt., 5, 48). Spre această desăvîrșire ne îndeamnă și Apostolul să alergăm, zicînd: «Ca să înfățișez pe tot omul desăvîrșit întru Hristos, spre ceea ce mă și ostenesc, nevoindu-mă» (Col., 28, 29). Iar David, grăind în Duh, învață, pe cei ce voiesc să viețuiască întru dreaptă înțelepciune, calea adevăratei înțelepciuni (filosofii), pe care trebuie să pășească spre ținta desăvîrșită, cerînd, de la Cel ce dă, cele ce Duhul le învață prin David: «Să se facă, zice, inima mea fără prihană, întru îndreptările Tale, ca să nu mă rușinez» (Ps. 118, 80).

Prin aceasta cere să se teamă de rușine și să se dezbrace, ca de o haină murdară și de necinste, cei ce s-au îmbrăcat cu ea, din rău-

18. Harul și ostenelile se deosebesc nu numai pentru că unul e darul lui Dumnezeu și celelalte sînt produsul omului, ci și pentru că harul dă experiența veseliei procurate de el, iar ostenelile te fac în stare să ai această veselie. Amîndouă se experiază. Dar osteneala e experiată ca proprie, iar veselia, ca darul lui Dumnezeu.

19. Vederea acelei lumini nemateriale, «inteligibile», e ținta întregului urcuș duhovnicesc al omului, ajutat de har și susținut de nevoințele proprii.

tate. Căci zice iarăși: «Atunci nu mă voi rușina, cînd voi căuta spre toate poruncile Tale» (Ps. 118, 6). Vezi că Duhul pune îndrăzneală în împlinirea poruncilor? Și iarăși: «Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinăuntru ale mele și cu duh stăpînitor mă întărește» (Ps. 50, 12—14). Iar în alt loc întreabă: «Cine se va sui în muntele Domnului?» (Ps. 23, 3). Apoi răspunde: «Cel nevinovat cu mîinile și curat cu inima» (Ps. 23, 3). Acesta, care fiind curat în toate, se suie în muntele lui Dumnezeu, este cel ce nici cu gîndul, nici cu cunoștința, nici cu faptele nu și-a întinat pînă la sfîrșit sufletul, stăruind în patimi, și cel ce prin fapte și prin înțelesuri bune și prin duhul stăpînitor și-a zidit din nou inima stricată de răutate.

Iar sfîntul Apostol, grăind despre feciorie celor ce și-au ales să viețuiască în ea, descrie cum trebuie să fie viața aceasta. «Fecioara, zice, se îngrijește de cele ale Domnului, ca să fie sfîntă cu trupul și cu duhul» (I Cor., 7, 34). Zicînd că trebuie să fie curată și cu sufletul și cu trupul, poruncește să se țină cît mai departe de tot păcatul, atît de cel arătat cît și de cel ascuns, adică să se ferească cu desăvîrșire de păcatele cu fapta și de cele săvîrșite cu gîndul. Căci ținta sufletului care cinstește fecioria este să se apropie de Dumnezeu și să fie mireasa lui Hristos.

Iar cel ce dorește a se face casnicul cuiva trebuie să ia prin imitare chipul aceluia al cărui casnic se face. Drept aceea e de trebuință ca și aceea care dorește să fie mireasa lui Hristos să se facă, după putere, asemenea frumuseții lui Hristos prin virtute. Căci nu se poate uni cu lumina niciodată cel ce nu se luminează de lumina aceea. Pentru că am auzit și pe apostolul Ioan zicînd: «Tot cel ce are nădejdea aceasta se curățește pe sine precum și Acela curat este» (I In, 3, 3). Iar apostolul Pavel zice: «Faceți-vă următori mie, precum și eu, lui Hristos» (I Cor., 11, 1).

Deci sufletul ce voiește să zboare spre Dumnezeu și să se lipească de Hristos trebuie să alunge de la sine tot păcatul, atît cel care se săvîrșește la arătare prin fapte, adică furtul și răpirea, preacurvia și lăcomia, curvia și boala limbii și tot neamul văzut al păcatelor, cît și cel care, zăcînd în chip ascuns în suflete și mișcîndu-se fără să fie văzut de cei dinafară, roade pe om în chip amarnic cu dinții cei mai ascuțiți. Iar aceștia sînt: pizma, necredința, relele năravuri, viclenia, pofta celor necuvenite, ura, trufia, slava deșartă și toată ciurda ascunsă a răutății, pe care, la fel cu neamul cel arătat al păcatelor, Scriptura o urăște și de care se scîrbește. Căci amîndouă sînt înrudite între ele și răsar din aceeași răutate.

Şi ale cui oase le-a risipit Domnul? Nu ale celor ce caută să placă oamenilor? De cine se scîrbeşte Domnul ca de un blestemat şi ucigaş? Nu de bărbatul făţarnic şi viclean? «Căci de bărbatul sîngelui şi de viclean se va scîrbi Domnul» (Ps. 5, 7). Nu blesteamă David în chip vădit pe «cei ce grăiesc pace cu vecinii lor, dar în inimile lor cele rele», strigînd către Dumnezeu: «Dă-le lor după faptele lor»? (Ps. 27, 3—4); şi: «In inimă lucraţi nelegiuiri pe pămînt» (Ps. 57, 2). Aci Dumnezeu a numit mişcarea păcatului în suflet, lucrare.

De aceea ne porunceşte să nu căutăm nici faima de la oameni şi să nu ne ruşinăm nici de necinstirile ce ne vin de la ei. Scriptura lipseşte de răsplătirile din ceruri pe cei ce miluiesc la arătare pe săraci şi pe cei ce-şi trîmbiţează dărnicia pe pămînt. Căci de cauţi să placi oamenilor şi dăruieşti ca să fii lăudat, ţi s-a dat plata facerii tale de bine prin laudele oamenilor, pentru care ţi-ai arătat mila. Deci nu mai cere răsplată în cer odată ce ţi-ai adunat cele de pe pămînt, nici nu mai aştepta cinstea de la Dumnezeu, căci ai primit-o pe aceasta de la oameni.

Doreşti slava cea nemuritoare? Arată Celui ce poate să-ţi dea ceea ce doreşti, viaţa ta în ascuns. Ţi-e frică de ruşinea veşnică? Teme-te de Cel ce ţi-o va descoperi pe aceasta în ziua judecăţii.

Cum zice deci Domnul: «Să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune şi să mărească pe Tatăl vostru cel din ceruri»? Pentru că porunceşte celui ce urmează poruncile lui Dumnezeu ca, orice ar face, să facă privind spre Acela şi numai spre El, nevînînd nici o slavă de la oameni [20], ci să fugă de laudele de la aceştia şi de arătarea (faptelor lui în faţa acestora). Dar cerînd să se facă cunoscuţi tuturor prin viaţă şi prin fapte, ca să vadă aceia faptele lor, n-a adaus «ca să laude pe cel ce se arată», ci «ca să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Mt., 5, 16) [21]. Deci porunceşte ca toată lauda să se îndrepte spre Dumnezeu şi toată fapta să se po-

20. Nimic nu se face pentru obiecte, ci pentru persoane. Dar dacă facem ceva pentru persoana noastră, dezvoltăm egoismul nostru. Dacă facem pentru oameni, dar pentru ca din aceasta să tragem un folos tot pentru noi, rămînem în acelaşi egoism. Numai făcînd tot ce facem pentru Dumnezeu, scăpăm de egoism, căci Dumnezeu e mai presus de noi, ca să-L obligăm să ne laude pentru aceasta. Dar pentru Dumnezeu putem lucra şi cînd lucrăm pentru oameni, sau pentru noi, sau abia cînd lucrăm pentru alţii, lucrînd prin aceasta pentru Dumnezeu, lucrăm cu adevărat şi pentru sporirea noastră în depăşirea de noi înşine şi pentru binele real al altora. Deci, cerîndu-ne să facem orice pentru Dumnezeu, sfîntul Grigorie nu ne cere să nesocotim pe semenii noştri, ci să lucrăm pentru oricine şi chiar pentru noi, privind spre Dumnezeu ca fiind ultima persoană pentru care lucrăm. Căci în El e iubirea pentru toţi şi lucrînd pentru El lucrăm pentru Cel ce îi iubeşte pe toţi.

21. Numai în lauda lui Dumnezeu, ca ultima cauză a tuturor faptelor bune, se pot uni toţi oamenii şi deci se pot şi iubi între ei în unirea cu El. Lauda unor oameni, sau a altora, mai mult sau mai puţin sinceră, trezeşte mai mult invidie şi dezbinări şi această laudă devine prilej de mîndrie şi de linguşire.

trivească cu voia Lui, la care se află toată răsplata faptelor virtuții. Iar ție îți poruncește să fugi și să te întorci de la lauda limbilor cea de pe pămînt.

Iar cel ce o caută pe aceasta și-și tîrăște viața spre ea nu va fi lipsit numai de slava veșnică, ci să-și aștepte și pedeapsa [22]. Căci, «vai, zice, cînd toți oamenii vor zice bine de voi» (Lc., 6, 26). Fugi, deci, de toată cinstirea omenească, al cărei sfîrșit este rușinea și necinstea veșnică [23]; și dorește laudele de sus, spunînd cu David: «De la Tine e lauda mea» (Ps. 21, 29); și: «Întru Domnul se va lăuda sufletul meu». Iar fericitul Apostol poruncește ca nici cel ce mănîncă să nu se împărtășească de hrana ce-i stă în față cu nepăsare, ci să dea mai întîi slavă Celui ce i-a dat mijloacele de a trăi (I Cor., 10, 31). Așa ne îndeamnă să disprețuim în toate slava de la oameni și să căutăm pe cea de la Dumnezeu. Căci cel ce face așa, credincios se va numi de către Domnul. Iar pe cel ce dorește cinstea de aici îl așează între cei necredincioși. «Căci cum puteți, zice, să credeți voi, cei ce primiți slavă unii de la alții, și slava cea de la Unul Dumnezeu nu o căutați?» (I In, 5, 44) [24].

Iar ce este ura, auzi de la Ioan, care zice: «Cel ce urăște pe fratele său, ucigaș de oameni este și știți că tot ucigașul de oameni nu are viață veșnică» (I In, 3, 15). Îl scoate deci din viață pe cel ce urăște pe fratele său, ca pe un ucigaș de oameni, mai bine zis numește ura de-a dreptul ucidere. Căci cel ce a smuls și a nimicit din sine iubirea față de aproapele și s-a făcut din prieten dușman al lui, cu dreptate se numără între ucigașii de oameni, care păzesc ascunsă față de aproapele dușmănia lor față de cei pe care ei uneltesc să-i omoare. Apostolul arată prin aceasta limpede că nu e nici o deosebire între relele ascunse înăuntru și între cele arătate și văzute, punîndu-le la un loc și numărîndu-le împreună. «Și pentru că n-au cercat, zice, a avea pe Dumnezeu întru cunoștință, i-a predat pe ei unei minți neiscusite, ca să facă cele ce nu se cuvin, fiind plini de

22. Cine se obișnuiește să se închidă în egoism, făcînd totul pentru sine sau pentru laudele oamenilor, va rămîne în acest întuneric în veci. Cine se depășește pe sine, întărind prin orice fapte legătura iubirii cu Persoana care nu cunoaște graniță și îl trăiește și pe om în orizontul infinit al adevăratei iubiri, cunoaște încă de aici bucuria acelei Persoane pentru sine, și deci și slava ce îi vine de la Ea. Dacă și-a slujit prin toate numai eu-ul său, prin lauda de la oameni, aceștia vor contesta odată lauda pe care i-au adus-o din frică sau din interes, și cel ce a fost lăudat astfel va fi dat de rușine, spunîndu-se de el contrarul laudelor ce i s-au adus. Laudele acestea nu țin veșnic.

23. Cine e lăudat de Dumnezeu e lăudat pentru fapte cu adevărat bune, căci Dumnezeu nu are interes să lingușească, neaflîndu-Se vreodată într-o poziție inferioară. De aceea, lauda Lui va dura în veac.

24. Cu cît dorește cineva mai mult slava de la oameni, cu atît se dovedește mai puțin credincios în Dumnezeu, singura Persoană de la care poate veni slava netrecătoare, fiind și El veșnic.

toată nedreptatea, curvia, viclenia, lăcomia, răutatea; umpluţi de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înşelăciune, de năravuri rele; şoptitori, bîrfitori, urîtori de Dumnezeu, ocărîtori, mîndri, îngîmfaţi, născocitori de rele, neascultători de părinţi, neînţelegători, fără aşezămînt, fără iubire, neîmpăcaţi, nemilostivi, care, deşi cunosc dreptatea lui Dumnezeu, că făcînd adică acestea sînt vrednici de moarte, nu numai că le fac acestea, ci şi consimt cu cei ce le fac» (Rom., 1, 28—32).

Vezi cum a împletit relele năravuri, mîndria, viclenia şi celelalte rele ascunse, cu uciderea, cu lăcomia şi cu toate cele asemănătoare? Dar ce spune Domnul însuşi? «Ce este între oameni înalt, urîciune este la Dumnezeu» (Lc., 16, 15) şi: «Cel ce se înalţă pe sine va fi umilit şi cel ce se smereşte pe sine va fi înălţat» (Lc., 14, 11) [25]. Iar Înţelepciunea zice: «Necurat este la Domnul tot cel cu inima înaltă» (Prov., 16, 5). Dar ar putea afla cineva şi în alte Scripturi multe spre învinovăţirea patimilor ascunse în suflete. Şi aşa de rele sînt acestea şi de greu de vindecat şi atîta tărie au cîştigat în adîncul sufletului, încît nu e cu putinţă să fie smulse şi desfiinţate numai prin sîrguinţa şi virtutea omenească, de nu va primi cineva ca ajutor, prin rugăciune, puterea Duhului, ca să biruiască asupra răutăţii ce-l stăpîneşte înăuntru [26]. Aceasta o învaţă Duhul însuşi, folosindu-Se de glasul lui David: «De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă şi păzeşte pe robul Tău de cele de alt neam» (Ps. 18, 13—18).

Căci două fiind cele din care se alcătuieşte omul cel unul, sufletul şi trupul, şi cel din urmă îmbrăcîndu-l, iar cel dintîi rămînînd înăuntru în timpul vieţii, cel dintîi trebuie supravegheat ca o biserică a lui Dumnezeu şi păzit, ca nu cumva, venind în el vreunul din păcatele arătate, să-l clatine şi să-l strice [27]. Despre cel ce nu-şi păzeşte sufletul vorbeşte şi Apostolul, cu ameninţare: «Cel ce strică biserica lui Dumnezeu strica-l-va pe el Dumnezeu» (I Cor., 3, 17). Iar pe cel dinăuntru trebuie să-l păzim cu toată străjuirea, ca nu cumva, pornind vreo ceată înarmată a răului din vreun adînc de undeva [28] şi stricînd gîndul vieţuirii

25. Cel ce se înalţă pe sine se înalţă pe un soclu de carton. Iar cel ce se smereşte pe sine are conştiinţa măreţiei lui Dumnezeu şi prinde rădăcini în viaţa Lui nesfîrşită, care-l va hrăni şi îmbogăţi la nesfîrşit cu seva ei.

26. Sfîntul Simeon Noul Teolog va face şi el mai tîrziu deosebire între virtutea ca rod al strădaniei omeneşti şi darul Sfîntului Duh.

27. Păcatul care vine în trup, sau cade peste el, ca peste o biserică, îl clatină din rolul lui de locaş curat în care se sluješte lui Dumnezeu, sau produce în el dezordine, dezbinare, încît nu mai e organ prin care se poate cînta curat lui Dumnezeu, prin care să iradieze Dumnezeu.

28. S-a spus că scrierile lui Macarie sînt ale unui aderent al ereziei masaliene, care afirma că în omul botezat se află şi Duhul Sfînt şi duhul rău, ca două persoane (Dörries, *Symeon von Mesopotamien, Die Überlieferung der messalianischen Makarios-Schriften* în: Texte und Untersuchungen zur Geschichte der christl. Literatur, 4, Reihe, 10 Band, I Heft, Leipzig, p. 156). Dar publicînd această scriere Jaeger a arătat că scrie-

binecredincioase, să robească sufletul, umplîndu-l de patimile ce-l atrag pe ascuns.

Drept aceea omul trebuie să străjuiască cu mare veghe, înconjurînd des sufletul, strigînd ca un conducător de oaste și îndemnînd: «Omule, ține în toată paza inima ta. Căci din aceasta sînt ieșirile vieții». Iar straja sufletului este gîndul viețuirii bine-credincioase, întărit de frica de Dumnezeu, de harul Duhului, de faptele bune. Căci, cel ce și-a înarmat sufletul său cu acestea respinge ușor atacurile tiranului, adică viclenia și pofta, mîndria, mînia, pizma și toate mișcările viclene ale răutății dinăuntru. Acela care cultivă virtutea trebuie să fie simplu și neclintit, plugărind numai roadele viețuirii binecredincioase și neabătîndu-și niciodată viața spre căile răutății și nedespărțindu-și gîndul de la viețuirea bine-credincioasă a credinței, ci să fie de un singur fel, drept și necercat de patimile ce se află în afara drumului său. Pentru că nu e cu putință ca cea care viețuiește cu un singur bărbat și cea care preacurvește, căsătorită fiind, să aștepte aceeași răsplată a vieții.

«Să nu înjugi, zice fericitul Moise, în aria ta animale de neam străin la un loc, ca boul și asinul, ci, înjugînd cele de același neam, să-ți treieri secerișul tău. Nici să nu țeși în haina de lînă in, nici in, în cea de lînă» (Deut., 22, 10—11). «Să nu semeni în țarina ta două feluri de semințe, nici de două ori pe an» (Lev., 19, 19). «Să nu împreuni animal de neam străin cu altul spre naștere, ci să împreuni pe cel de același neam cu cel de același neam» (Deut., 11, 9).

Ce voiește să spună sfîntul prin aceste ghicituri? Că nu trebuie să sădești în același suflet împreună patima și virtutea, nici să-ți împarți viața între cele protivnice, ca să cultivi în același suflet mărăcini și grîu, nici mireasa lui Hristos să nu preacurvească cu vrăjmașii lui Hristos și pe de o parte să zămislească lumina, pe de alta, să nască întunericul. Căci nu pot fi acelea împreună, precum nici laturile virtuții, împreună cu laturile patimii. Căci ce prietenie poate fi între neprihănire și desfrînare? Și ce unitate de gînd, între dreptate și nedreptate? Sau ce părtășie are lumina cu întunericul? Nu se retrage una din fața celuilalt și nu voiește să rămînă fără cel ce-l războiește?

Deci, plugarul înțelept trebuie să sloboadă ca dintr-un izvor bun de băut apele cele bune ale vieții, neamestecate cu noroi și să cunoască numai rodurile lui Dumnezeu și cu ele să se ostenească, cu străduință, toată viața. Făcînd așa, chiar dacă ar răsări vre-un gînd străin

rile lui Macarie nu sînt tributare ei. De aci și din alte locuri aflăm că și în această scriere se afirmă că de undeva din adînc pornește o ceață drăcească. Dar acest «adînc» nu trebuie socotit numaidecît ca aflat în inimă. Ci mai degrabă trebuie să socotim că inima sau interiorul omului se poate pune în legătură și cu infinitul dumnezeiesc cel luminos, dar și cu adîncul răutății duhurilor rele ce se mișcă în jurul omului.

între rodurile virtuţii, văzînd în ascunsul tău ostenelile tale Cel ce toate le vede, va smulge cu puterea Lui acea rădăcină vicleană şi făţarnică a gîndurilor înainte de odrăslire. Căci celui ce stăruie întru ostenelile virtuţii îi vine repede în ajutor harul Duhului, care nimiceşte seminţele răutăţii şi nu poate cădea acela din nădejde, nici nu poate fi trecut cu vederea şi lăsat neizbăvit cel ce stăruie pururea lîngă Dumnezeu.

Ştii pe văduva din Evanghelie, care a înfăţişat nu Judecătorului de oameni iubitor mărimea nedreptăţii, dar a cărei multă şi neîncetată stăruinţă în cerere, biruind nepăsarea judecătorului, l-a mişcat spre pedepsirea celui ce a nedreptăţit-o. Deci să nu încetezi nici tu să te rogi. Căci dacă îndrăzneala aceleia în cerere a plecat voia unui stăpîn nemilos, cum ne vom descuraja noi de sîrguinţa îndreptată spre Dumnezeu, a Cărui milă obişnuieşte să se coboare adeseori la cei ce cer?

Dar şi Domnul însuşi, primind stăruinţa noastră în rugăciuni şi îndemnîndu-ne să ne folosim de sîrguinţă, zice: «Vedeţi ce zice judecătorul nedrept? Cu cît mai mult nu va face Tatăl vostru cel ceresc izbăvire celor ce strigă către El noaptea şi ziua? Şi zic că vouă vă va face izbăvire degrabă» (Lc., 18, 6—8). Iar Apostolul, dîndu-şi multă sîrguinţă şi nevoinţă ca ucenicii bine-credincioşi să-şi facă înaintarea spre desăvîrşire, ba făcîndu-le vădită tuturor şi ţinta adevărului, zice: «Sfătuind pe tot omul şi învăţîndu-l întru toată înţelepciunea, ca să înfăţişăm pe tot omul desăvîrşit în Hristos, spre ceea ce mă şi ostenesc nevoindu-mă» (Col., 1, 28—29). Şi iarăşi se roagă ca cei ce s-au învrednicit de pecetea Duhului prin botez să primească creşterea pînă la vîrsta duhovnicească prin dăruirea Duhului, zicînd: «Drept aceea şi eu, auzind de credinţa voastră şi de dragostea ce o aveţi către toţi sfinţii, nu încetez rugîndu-mă pentru voi şi cerînd ca Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl slavei, să vă dea vouă duhul înţelepciunii şi al descoperirii întru cunoştinţa Lui, luminînd ochii inimii voastre ca să ştiţi care este nădejdea chemării Lui şi care e bogăţia slavei moştenirii Lui întru sfinţi şi care este mărimea puterii Lui întru noi, cei care credem» (Ef., 1, 15—19). Apoi, vorbind despre felul împărtăşirii Duhului, zice: «După lucrarea puterii Lui, pe care a lucrat-o în Hristos, sculîndu-L pe El din morţi» (Ef., 1, 19—20). El grăieşte prin acestea în chip curat despre împărtăşirea Duhului şi despre lucrarea Aceluia în cei ce se împărtăşesc de lucrarea Lui, «ca să luaţi, zice, şi voi în acelaşi chip adeverirea Lui». Apoi, mergînd puţin mai departe se roagă cerînd să vină asupra lor puterea Duhului: «Pentru aceea plec genunchii mei către Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, de la Care se numeşte toată părinţimea în cer şi pe pămînt, ca să vă dea vouă, după bogăţia slavei Lui, să vă întăriţi

întru putere prin Duhul Lui, întru omul cel din lăuntru, ca să locuiască Hristos prin credință în inimile voastre, ca fiind înrădăcinați și întemeiați întru dragoste, să puteți cunoaște împreună cu toți sfinții, care este lățimea și lungimea și adîncimea și înălțimea și să cunoașteți dragostea lui Hristos, care covîrșește toată cunoștința, ca să vă umpleți de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Ef., 3, 14—19).

Dar și în altă epistolă vorbește ucenicilor despre aceleași lucruri descoperindu-le vistieria Duhului și îndemnîndu-i să se împărtășească de ea : «Rîvniți darurile (harismele) duhovnicești. Dar vă arăt vouă o cale încă și mai înaltă. De-aș vorbi în limbile omenești și în cele îngerești, iar dragoste nu am, m-am făcut aramă sunătoare și chimval răsunător. Și de aș avea proorocie și de aș cunoaște tainele și toată cunoștința, și de aș avea credință încît să mut și munții, iar dragoste nu am, nimica nu sînt. Și de aș împărți toate cele ce le am și mi-aș da trupul meu să ardă, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește» (I Cor., 12, 31—13, 3). Iar care este cîștigul dragostei și care sînt vlăstarele acesteia, de ce lucruri îl desparte pe cel ce o are și ce lucruri îi pricinuiește aceluia, o arată limpede în acestea : «Dragostea nu pizmuiește, nu se semețește, nu se trufește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărîtă, nu socotește răul, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr, toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea niciodată nu cade» (I Cor., 13, 4—8). Foarte frumos zice : «Dragostea niciodată nu cade». Dar ce este aceasta ? Chiar dacă ar dobîndi cineva alte daruri (harisme), pe care le aduce Duhul (al limbilor îngerești și proorocia și cunoștința și harismele vindecărilor), dar nu s-ar izbăvi prin curăție de patimile ce-l tulbură înăuntru, prin dragostea Duhului, și n-ar primi în suflet acest leac desăvîrșit al mîntuirii, se află încă în frica de cădere, neavînd dragostea care-l sprijinește și întărește în starea virtuții.

Să nu-ți închipui, deci, că avînd harul bogat și îmbelșugat al Duhului, nu mai ai nevoie de nimic pentru desăvîrșirea ce-ți poate veni prin darurile Aceluia. Și cînd vine la tine bogăția darului, fă-te sărac cu cugetul, neîncrezîndu-te niciodată în tine și așteptînd dragostea în suflet, ca pe o temelie a vistieriei harului, și luptînd cu orice patimă, pînă ce vei ajunge la vîrful viețuirii bine-credincioase, la care a ajuns Apostolul și la care urcă pe ucenici prin rugăciune și învățătură. Iar de pe acesta le arată celor ce-L iubesc pe Domnul prefacerea și harul mai înalt la care au fost ridicați, spunînd : «Căci nici tăierea împrejur

nu este ceva, nici netăierea împrejur, ci făptura nouă. Şi cîţi vor umbla după dreptarul acesta, pace peste ei şi milă peste Israelul lui Dumnezeu» (Gal., 6, 15—16). Şi iarăşi: «De este cineva în Hristos, e făptură nouă; cele vechi au trecut» (II Cor., 5, 14). Făptura nouă este dreptarul apostolic. Iar aceasta este ceea ce a lămurit în altă parte, zicînd: «Ca să-şi înfăţişeze El însuşi Lui Biserica slăvită, neavînd pată sau zbîrcitură sau altceva din acestea, ci ca să fie sfîntă şi fără prihană» (Ef., 5, 27). «Făptură nouă» a numit locuirea Sfîntului Duh în sufletul curat şi neprihănit şi eliberat de toată răutatea, viclenia şi ruşinea.

Căci, cînd va urî sufletul păcătuirea şi se va face casnic al lui Dumnezeu, după putere, prin vieţuirea întru virtute, şi va primi, după prefacerea vieţii, în sine harul Duhului, s-a făcut făptură nouă şi a fost zidit din nou. Tot aceasta o arată şi cuvintele: «Curăţiţi aluatul vechi, ca să fiţi frămîntătură nouă» (I Cor., 5, 7); la fel: «Să prăznuim nu în aluatul cel vechi, ci întru azimile curăţiei şi ale adevărului» (I Cor., 5, 8).

Şi fiindcă ispititorul întinde sufletului curse de pretutindeni, înconjurîndu-l cu răutatea lui, iar puterea omenească e atît de mică, încît nu poate să-l biruiască pe acela prin ea însăşi, Apostolul ne cere să ne înarmăm mădularele cu armele cereşti; el ne porunceşte să îmbrăcăm platoşa dreptăţii, să ne încălţăm picioarele întru gătirea păcii, să ne încingem mijlocul cu adevărul, iar peste toate să luăm scutul credinţei, prin care, zice: «Veţi putea stinge săgeţile aprinse ale celui rău» — iar săgeţile aprinse sînt patimile —; apoi ne îndeamnă să luăm coiful mîntuirii şi sfînta sabie a Duhului, — iar sfînta sabie numeşte cuvîntul lui Dumnezeu întru putere (Ef., 6, 14—17), cu care înarmînd dreapta sufletului, să respingem uneltirile vrăjmaşului.

Iar cum să luăm aceste arme, află tot de la Apostolul care zice: «Prin toată rugăciunea şi cererea rugîndu-vă în toată vremea întru Duhul şi priveghind la aceasta întru toată stăruinţa şi cererea» (Ef., 6, 18). De aceea se şi roagă pentru toţi, zicînd: «Harul Domnului nostru Iisus Hristos şi dragostea lui Dumnezeu Tatăl şi împărtăşirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toţi» (II Cor., 13, 13). Şi iarăşi: «Întreg duhul şi sufletul şi trupul vostru să se păzească fără prihană în ziua Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tes., 5, 23).

Vezi cîte chipuri de mîntuire ţi-a arătat ţie, învăţîndu-te să tinzi spre o singură cale şi spre un singur scop, ca să fii creştin desăvîrşit? Căci acesta este sfîrşitul la care trebuie să ajungă iubitorii adevărului, prin credinţă tare şi nădejde neclintită, păşind bucuroşi întru nevoinţă şi cu toată hotărîrea. Prin acestea se săvîrşeşte cu uşurinţă drumul vieţii spre vîrful cel mai înalt al ei. În ele atîrnă toată proorocia şi legea.

Iar poruncile care sînt? «Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta și din tot sufletul și din tot cugetul tău și pe aproapele tău, ca pe tine însuți» (Deut., 6, 5).

Deci, ținta viețuirii bine-credincioase aceasta este. Pe aceasta ne-a predat-o Domnul și apostolii, care au primit de la El cunoașterea ei. Iar dacă am lungit cuvîntul, dovedind-o prin mai multe mărturii, îngrijindu-ne mai mult de înfățișarea adevărului decît de scurtarea celor spuse, să nu ne ia nimeni în nume de rău. Căci cei ce vor să-și izbăvească sufletul de petele răutății trebuie să cunoască în chip drept viețuirea cea înțeleaptă și să știe întocmai scopul acestei înțelepciuni (filosofii), ca, cunoscînd osteneala călătoriei și sfîrșitul drumului, să arunce toți îngîmfarea și cugetarea semeață despre izbînzile lor și, tăgăduindu-și sufletul împreună cu viața, după porunca Scripturii (Mt., 10, 39), să privească spre singura bogăție pe care a făgăduit-o Dumnezeu celor ce-L iubesc: spre cununa iubirii lui Hristos, Care cheamă la El pe toți cei ce au primit să ia cu toată inima lupta pentru ea. Acestora le ajunge, ca merinde pentru călătoria unei astfel de vieți, crucea lui Hristos. Purtînd-o pe aceasta cu veselie și cu bună nădejde, să urmeze Mîntuitorului Dumnezeu, făcîndu-și lege și cale a vieții iconomia Lui [29], precum a zis Apostolul: «Fiți următori mie, precum și eu, lui Hristos» (I Cor., 11, 1); și iarăși: «Prin răbdare alergăm în lupta ce ne stă înainte privind spre Căpetenia și Desăvîrșitorul credinței, care, în locul bucuriei ce era pusă înaintea Lui, a răbdat crucea rușinei și, disprețuind-o pe aceasta, s-a așezat la dreapta lui Dumnezeu» (Evr., 1, 1—2). Căci teamă să ne fie ca, nu cumva mîndrindu-ne cu darurile cele de la Duhul și luînd prilej de la vre-o izbîndire în cele ale virtuții, să ne trufim în cuget, înainte de a ajunge la sfîrșitul celor nădăjduite, și așa să ne oprim din pornirea noastră, făcînd nefolositoare și osteneala de mai înainte prin îngîmfare și arătîndu-ne nevrednici de desăvîrșirea spre care ne atrage harul Duhului.

Drept aceea se cuvine să nu slăbim nicicînd încordarea ostenelii, nici să ieșim din nevoințele ce ne stau în față, nici să privim înapoi la

29. Spre deosebire de Occidentul creștin, care a adoptat ideea că aducîndu-Se Hristos jertfă Tatălui pentru noi, noi nu mai trebuie să facem nimic, sfinții părinții, urmînd Scripturii, afirmă că noi trebuie să ne însușim toată «iconomia» lui Hristos, să ne naștem din botez, fără de păcat, ca El din Fecioara, să ducem viață de ascultare ca El, să ne aducem jertfă Tatălui, ca El. Făcînd El acestea, ne dă puterea ca în unire cu El să facem și noi acestea. Numai răstignind în noi patimile cu puterea Lui, purtînd cu puterea Lui crucea Lui, ajungem la înviere. Occidentul, mai ales cel protestant, refuză purtarea crucii în viață pentru că a pierdut înțelegerea rostului ei.

vre-o faptă însemnată pe care am fi săvîrşit-o, ci, uitînd de acelea şi întinzîndu-ne spre ceea ce ne stă înainte, cum zice Apostolul (Filip., 3, 13), şi zdrobindu-ne inima cu grijile ostenelilor, să avem dorinţa de dreptate mereu nesăturată [30]. Flămînzind şi însetînd numai de aceasta, să căutăm să ajungem la desăvîrşire, socotindu-ne smeriţi şi săraci, ca unii ce sîntem departe de cele făgăduite şi mult depărtaţi de dragostea desăvîrşită a lui Hristos.

Căci cel ce o doreşte pe aceasta şi priveşte spre făgăduinţa de sus nu încetează nici a posti, nici a priveghea, nici a se sîrgui pentru altceva ce ţine de virtute, mîndrindu-se cu izbînzile de mai înainte, ci, fiind plin de dorul dumnezeiesc şi privind cu încordare spre Cel ce-l cheamă, orice nevoinţă ar împlini spre dobîndirea Lui o socoteşte drept un lucru mic şi nevrednic de încununare. El se străduieşte pînă la sfîrşitul vieţii acesteia, adăugînd osteneli la osteneli şi virtuţi la virtuţi, pînă ce se va face cinstit în faţa lui Dumnezeu, prin fapte, nesocotindu-se în conştiinţă că s-a făcut pe sine vrednic de Dumnezeu. Căci aceasta e cea mai mare izbîndă a înţelepciunii (a filosofiei), ca fiind cineva mare prin fapte, să se smerească cu inima şi să nu se încreadă în vieţuirea sa, aruncînd la pămînt închipuirea de sine prin frica de Dumnezeu, ca să se bucure de făgăduinţă pe măsura în care s-a îndrăgit de ea prin credinţă, nu pe măsura în care a lucrat pentru ea ostenindu-se [31]. Dar e nevoie de mare credinţă şi nădejde pentru a primi răsplată pe măsura acesteia şi nu pe măsura ostenelilor. Iar temelia credinţei este sărăcia şi dragostea nemăsurată către Dumnezeu [32].

30. «Dreptatea» e luată aci, ca şi în Scriptură, în general, ca totalitatea virtuţilor.

31. Omul duhovnicesc nu aşteaptă să se bucure în viaţa viitoare de făgăduinţa fericirii pe măsura ostenelilor sale, căci smerenia nu-l lasă niciodată să creadă că s-a ostenit pe măsura acelei fericiri, ci aşteaptă acea fericire pe măsura în care o doreşte, pe temeiul credinţei. El nu vorbeşte de ostenelile sale pentru acea fericire, dar vorbeşte de marea sa dorinţă de ea. Cînd îţi afirmi dorul faţă de cineva, afirmi şi iubirea faţă de el, dar şi distanţa, sau durerea pentru această distanţă şi neputinţa de a o depăşi singur. În dorul de Dumnezeu se uneşte iubirea de Dumnezeu, cu smerenia nevredniciei de a-L avea, dacă nu Se apropie El singur de noi. Vom fi într-o veşnică iubire, sau unire cu Dumnezeu, şi într-un veşnic dor de El. Cei ce se iubesc şi sînt uniţi mai mult, doresc şi mai mult a se spori unul pe altul prin comunicare. Căci persoanele îşi descoperă infinitatea lor în iubire.

32. Cel sărac cu duhul îşi dă seama că nu este nimic prin sine. El are în acelaşi timp o dragoste nemăsurată de Dumnezeu. Cu cît îşi vede mai mult nimicnicia, care nu se poate măsura, cu atît iubeşte mai nemăsurat pe Dumnezeu. Conştiinţa nemăsurată a sărăciei proprii e capabilă de iubirea nemăsurată a lui Dumnezeu, din care poate avea totul. Şi amîndouă sînt temelia credinţei. Iar pe măsura lor se învredniceşte cel ce le are şi de făgăduinţa vieţii nemăsurate de la Dumnezeu. Omul acela se mişcă între puţinătatea sa nemăsurată de făptură adusă din nimic la existenţă şi între nemăsurarea vieţii dumnezeieşti, de la care are şi aşteaptă totul într-o sporire infinită şi veşnică.

Socotesc că s-a vorbit destul despre cei ce și-au ales să viețuiască cu înțelepciune (filosofie) în cele ce-i duc la ținta nădăjduită. De aceea, trebuie să adăugăm la cele spuse, cum trebuie să viețuiască unii ca aceștia la un loc, ce osteneli trebuie să iubească, cum trebuie să alerge unii cu alții pînă ce vor ajunge la cetatea de sus. Cel ce nu prețuiește în chip curat cele prețuite ale vieții [33] și părăsește pe cei înrudiți trebuie ca, disprețuind toată slava de jos și iubind cinstea cerească, să se unească duhovnicește cu frații din viață, ca să tăgăduiască odată cu viața și sufletul său. Iar tăgăduirea sufletului stă în a nu căuta să-și slujească nicidecum voia sa, sau mai degrabă, în loc să împlinească voia sa, să dorească a împlini cuvîntul netrecător al lui Dumnezeu și a se folosi de acesta ca de un bun cîrmaci, care călăuzește obștea întreagă a frăției, ținută într-un gînd, spre limanul voii lui Dumnezeu. Apoi mai trebuie să aibă voia să nu socotească nimic al său deosebit de ceea ce e de obște, afară de haina care acoperă trupul. Căci dacă nu are nimic din acestea, ci e gol de grija vieții de sine, va fi slujitor al trebuințelor de obște și va împlini cu toată inima, cu plăcere și cu nădejde, ceea ce se poruncește de întîistătători și ca un rob simplu și plin de bunăvoință al lui Hristos, cumpărat pentru trebuințele de obște ale fraților. Căci aceasta o voiește și o poruncește și Domnul zicînd: «Cel ce voiește să fie între voi întîiul și mare, să fie cel mai de pe urmă și sluga tuturor» (Mc., 9, 35; 10, 43—44; Mt., 20, 26—27; 23, 11). Deci se cuvine ca slujirea făcută oamenilor să fie fără plată și să nu aducă celui ce slujește cinstire, nici slavă, ca să nu se arate cel ce o săvîrșește ca vrînd să placă oamenilor, cum s-a scris (Ef., 6, 6), dîndu-și în fața ochilor chipul slujirii; nici să slujească oamenilor (ca oameni), ci ca Domnului însuși [34]. Se cuvine a păși astfel pe calea acoperită de necazuri. Căci cel ce-și supune grumazul pe această cale, cu toată inima, jugului lui Dumnezeu și-l poartă cu plăcere pînă la sfîrșit, e dus spre sfîrșitul desăvîrșit cu bună nădejde. Deci se cuvine să se supună tuturor

33. Cele ale vieții pămîntești pot să nu fie prețuite într-un chip curat, cînd nu se socotesc ca singurele realități, și nu ca împrejurări prin care se pot dobîndi cele veșnice. Dar se pot disprețui în chip necurat, de sceptici, sau de cei care, necrezînd în viața mai înaltă de la Dumnezeu, nu văd nici un sens nici în viața aceasta.

34. Cele două recomandări contrare: pe de o parte a sluji oamenilor, dar neașteptînd plată și cinstire de la ei; pe de alta, a nu sluji oamenilor, ci lui Dumnezeu, — se împacă în recomandarea de a sluji oamenilor ca lui Dumnezeu. Atunci slujirea adusă oamenilor nu e de fața ochilor, deci nesinceră, pentru scopuri egoiste (pentru plată, sau pentru slava proprie). Dar a sluji oamenilor ca lui Dumnezeu nu înseamnă a-i socoti pe oameni drept dumnezei, cum se întîmplă uneori cu părinții în raport cu copiii. Ci a le sluji oamenilor, pentru că Dumnezeu ne cere iubirea față de ei și pentru a cîștiga pe oameni pentru Dumnezeu, pentru slăvirea Lui; pentru că le slujim de dragul lui Dumnezeu. Mai bine zis de-abia atunci le slujim cu adevărat și lor ajutîndu-i să-și cîștige viața veșnică.

şi să slujească fraţilor, ca şi cînd ar avea de plătit fiecăruia o datorie [35], adunînd în suflet grijile pentru toţi [36] şi împlinind iubirea datorată.

Dar se cuvine ca şi întîistătătorii acestei cete duhovniceşti, privind la mărimea grijii lor de ei şi cugetînd la răutatea ce întinde curse credinţei, să se nevoiască cu vrednicie în supravegherea lor, neînălţîndu-şi gîndul spre stăpînire. Căci e o primejdie în această slujbă; şi unii socotind că sînt întîistătători ai altora şi că au să-i îndrumeze spre viaţa cerească s-au pierdut pe ei înşişi, fiind amăgiţi, fără să-şi dea seama, de cugetul lor. Deci se cuvine ca întîistătătorii să se ostenească în supravegherea lor mai mult decît ceilalţi şi să aibă un cuget mai smerit decît cei conduşi şi să-şi înfăţişeze viaţa lor ca chip de slujire fraţilor, socotind că au pe cei încredinţaţi lor ca pe o vistierie dată lor în grijă, de Dumnezeu.

Căci dacă vor fi aşa, unind tot mai strîns sfinţita obşte prin slujire şi vor da la arătare învăţătura după trebuinţa fiecăruia, ca fiecare să-şi păzească rînduiala cuvenită, dar în ascuns, în cugetare, vor păstra, prin credinţă, smerita cugetare, ca nişte slujitori binevoitori, îşi vor lua lor, printr-o astfel de vieţuire, o mare răsplată.

Drept aceea, îngrijiţi de ei, ca nişte povăţuitori (pedagogi) blînzi, ca de nişte copii plăpînzi care v-au fost încredinţaţi de părinţii lor. Căci aceia, privind la deprinderile copiilor, unuia îi dau lovituri, altuia sfaturi, altuia laude, altuia altceva, nefăcîndu-le nimic, nici spre mulţumirea, nici din ura proprie, ci cum se potriveşte stării şi cum o cere purtarea copilului, ca să-l facă rîvnitor şi cinstit în viaţa aceasta.

35. Dumnezeu mi-a dat pe orice om cu care am ceva de lucru, ca pe un dar. Însă prin acest dar Dumnezeu mă şi obligă să-I răspund cu darul meu, contribuind să aduc pe acest om în dar lui Dumnezeu. Darul ce mi s-a dat îmi impune datoria de a răsplăti lui Dumnezeu pentru el prin el. Dar răsplătind pentru el prin el lui Dumnezeu, îi răsplătesc şi omului respectiv. Căci pentru ceea ce face el pentru mine, prin întărirea ce mi-o dă în viaţă, în mod liber, el se face şi de la sine însuşi un dar pentru mine. El mi se face un dar cu atît mai mare şi mi se descoperă cu atît mai clar ca fiind un dar de la Dumnezeu, cu cît mă ajută mai mult să ajung la o viaţă veşnică în Dumnezeu. De aceea, darul şi răsplata pentru dar între oameni nu e ceva strict măsurat. Nu se încadrează în zicerea: «atîta mi-ai dat, sau atît mi te-ai dat, atîta îţi dau, sau atît mi te dau». Căci prin darul reciproc oamenii cresc; dar cresc, dacă sporesc darul reciproc. Nu se poate măsura exact ceea ce îmi dă cineva printr-un cuvînt sau prin zîmbetul lui; nu se poate defini cît pune o dată sau altă dată în ele. Dacă pun eu mai mult, pune şi el şi mai mult şi viceversa. «Dar din dar se face raiul». Oamenii pot creşte la infinit, însă prin ajutorul ce şi-l dau de a creşte în Dumnezeu; prin această dăruire se deschide calea de înaintare nesfîrşită în Dumnezeu cel infinit, în Dăruitorul Dumnezeu.

36. Semenul îmi este dat nu numai ca dar, ci şi ca datorie; ca datorie către el şi ca datorie către Dumnezeu; ca datorie de a-l ajuta să-şi cîştige viaţa veşnică, ceea ce voieşte şi Dumnezeu şi îl fericeşte şi pe om. Pentru că şi eu îi sînt dat lui nu numai ca dar, ci şi ca datorie de a ne dărui tuturor din puterea lui Hristos, Care S-a adus jertfă pentru toţi către mine şi către Dumnezeu. Şi sîntem datori să ne împlinim la maximum şi în continuă sporire slujirea noastră reciprocă, în calitate de daruri şi ca datorii reciproce în continuă creştere de la Dumnezeu.

Deci și voi se cuvine ca, lepădînd toată ura și toată mîndria împotriva fraților, să potriviți cuvîntul după puterea și voia fiecăruia: pe unul ceartă-l, pe altul sfătuiește-l, pe al treilea mîngîie-l, dîndu-i doftoria ca un doctor bun, după trebuința fiecăruia. Căci acesta privind spre boli, unuia îi dă o doftorie mai blîndă, altuia una mai tare, nepurtîndu-se cu ură față de nici unul din cei ce au nevoie de tămăduire, ci potrivindu-și meșteșugul după suflete și trupuri. Iar tu, ține seama de trebuința stării fiecăruia, ca, învățînd bine sufletul ucenicului care caută la tine, să aduci Tatălui strălucita lui virtute, făcîndu-l moștenitor vrednic al darului Aceluia.

De vă veți purta așa unii față de alții, cei ce conduceți și cei ce vă folosiți de ei ca învățători, unii ascultînd cu bucurie de cei ce vă poruncesc, ceilalți călăuzind cu plăcere pe frați spre desăvîrșire, și de vă întreceți în cinstiri unii față de alții, veți trăi pe pămînt viața îngerilor. Să nu se vadă deci între voi pe pămînt nici o trufie, ci simplitate și bunăînțelegere și starea de suflet nevicleană să unească obștea voastră. Să se convingă pe sine fiecare că nu e mai prejos numai de fratele cu care împreună-viețuiește, ci și de tot omul. Căci cunoscînd aceasta, va fi cu adevărat ucenic al lui Hristos. Pentru că «cel ce se înalță pe sine se va smeri», precum a zis Mîntuitorul, «și cel ce se smerește pe sine se va înălța» (Lc., 14, 11; 18, 14; Mt., 23, 12) și: «Cel ce voiește să fie între voi întîiul, să fie cel de pe urmă și să fie tuturor slujitor, precum Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească și să-Și dea sufletul Său răscumpărare pentru mulți» (Mc., 9, 35; 10, 45; Mt., 20, 28). Iar Apostolul zice: «Că nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Domnul Iisus Hristos, iar noi sîntem slujitori ai voștri pentru Iisus» (II Cor., 4, 5).

Cunoscînd deci roadele smereniei și paguba trufiei, urmați Stăpînului iubindu-vă unii pe alții și nu vă temeți nici de moarte, nici de pedeapsă în a face bine unii altora. Ci pe drumul pe care a umblat între noi Dumnezeu, pe acesta umblați și voi spre El într-un trup și un suflet, înaintînd spre chemarea de sus, iubind pe Dumnezeu și unii pe alții. Căci dragostea și frica de Dumnezeu este întîia împlinire a legii.

Se cuvine deci ca fiecare dintre voi să așeze ca pe o temelie tare și statornică frica și dragostea în sufletul său și să o hrănească cu fapte bune și cu rugăciune neîncetată. Căci nu se sădește în noi în chip simplu și de la sine dragostea de Dumnezeu, ci prin multe și mari griji și prin împreună-lucrarea lui Hristos, precum a spus Înțelepciunea (Prov., 2, 4—5): «Că de o vei căuta pe ea ca pe argint și de o vei cerceta ca pe o comoară, vei înțelege frica Domnului și cunoștința de Dumnezeu o vei afla». Iar aflînd frica de Domnul și cunoștința de Dumnezeu și în-

țelegîndu-le pe acestea, vei dobîndi ușor și ceea ce urmează, adică iubirea aproapelui. Căci odată dobîndit cu osteneală primul lucru, și cel mai mare, cel de al doilea, mai mic și mai fără osteneală, va urma celui dintîi. Dar nefiind de față acela, nici cel de al doilea nu va urma în chip curat. Pentru că cel ce nu iubește pe Dumnezeu din toată inima și din tot cugetul, cum se va îngriji în chip sănătos și fără viclenie de iubirea de frați [37], neîmplinind prin aceasta iubirea față de Cel ce Se îngrijește de ea? Căci pe cel ce se află astfel și nu cu sufletul întreg predat lui Dumnezeu, nici înarmat cu iubirea față de toți, ușor îl supune meșteșugarul răutății, răsturnîndu-l prin gînduri viclene, aci făcîndu-l să i se pară grele poruncile Scripturii și urîtă slujirea fraților, aci ridicîndu-l la trufie și la înfumurare prin însăși slujirea celor împreună robi, și convingîndu-l că a împlinit poruncile Domnului și că va fi mare în ceruri.

Dar nu mică este nedreptatea ce o face. Căci se cuvine slujitorului binevoitor și sîrguincios să încredințeze Stăpînului judecata bunăvoinței sale și să nu se facă pe sine judecător și lăudător al viețuirii sale. Pentru că dacă se face însuși judecător, înlăturînd pe Judecătorul adevărat, nu va avea nici răsplata de la Acela, dîndu-și-o singur înainte de judecata Aceluia, prin laudele și prin închipuirea de sine [38]. Căci după înțeleptul Pavel «Duhul lui Dumnezeu trebuie să mărturisească împreună cu duhul nostru» (Rom., 10, 16), nu să dovedim prin judecata noastră cele ale noastre. «Că nu cel ce se laudă pe sine este probat, ci cel pe care Domnul îl laudă» (II Cor., 10, 18). Iar cel ce nu așteaptă lauda Domnului, ci, luînd-o înaintea judecății Lui, cade în slăvirile omenești, căutînd să-și cîștige sieși cinstirea de la frați prin ostenelile sale, face cele ale necredincioșilor. Căci necredincios este cel ce vînează cinstirile omenești în locul celor cerești, cum zice Domnul însuși: «Cum puteți voi să credeți, cînd primiți slavă unii de la alții și slava de la singurul Dumnezeu nu o căutați?» (In, 5, 44).

Cu cine mi se pare mie că se aseamănă aceștia, dacă nu cu cei ce curăță partea din afară a paharului și a blidului, iar înăuntru sînt plini de toată răutatea (Mt., 23, 25)? Vedeți deci să nu pățiți ceva de felul

37. Cine scoate pe Dumnezeu din rolul de judecător al său, judecîndu-se singur prin lauda de sine, îl scoate pe Dumnezeu și din rolul de răsplătitor, întrucît nu-L mai recunoaște ca singur în măsură să-l laude. În general cel ce se laudă pe sine trezește reacții în cei ce-l aud lăudîndu-se. Ei ar vrea să verifice adevărul laudelor aceluia, căci de obicei cel ce se laudă e conștient că faptele lui cele bune nu sînt vădite, încît să-i împlinească ele lauda lui. Cel ce nu se laudă dar lucrează cele bune, îi face, dimpotrivă, să cerceteze dacă nu cumva acest om care-și ascunde faptele sale nu are totuși niște fapte bune. Dar în fața lui Dumnezeu toate sînt descoperite. Și cînd Dumnezeu laudă pe cineva, face evidentă și altora calitatea vrednică de laudă a aceluia

38. Cine nu admite pe Dumnezeu ca judecător, nu-L admite nici ca răsplătitor.

acesta, ci, ridicîndu-vă sufletele în sus și avînd o singură grijă, să plăceți Domnului și să nu cădeți niciodată din amintirea celor cerești, nici să primiți cinstirile vieții acesteia, ci să alergați acoperind cu cuvîntul nevoințele pentru virtute[38 bis]. Lucrați astfel ca nu cumva să găsească vreme cel ce vă ispitește cu cinstirile de pe pămînt și vă răpește prin aceasta mintea voastră de la îndeletnicirea cu cele bune, să vă răstoarne în cele deșarte și pline de amăgire. Iar negăsind vreme pentru aceasta, nici putință de pătrundere, ca să vrăjească pe cei ce petrec sus cu sufletele, se pierde și zace mort. Căci nelucrarea e moarte pentru diavol, ca și pentru răutate. Deci aflîndu-se în voi dragostea lui Dumnezeu, numaidecît îi urmează și cele proprii ei : iubirea de frați, blîndețea, nefățărnicia, stăruirea și sîrguința în rugăciune și, simplu, toată virtutea.

Cît de mare trebuie să fie deci cîștigul marilor osteneli care nu se fac pentru a se arăta oamenilor, ci pentru a plăcea Domnului, Care cunoaște cele ascunse ! Spre aceasta trebuie să privim pururea și să cercetăm lăuntrul sufletului și să-l îngrădim cu gîndurile viețuirii binecredincioase, ca să nu găsească vrăjmașul vre-o intrare, nici loc de uneltire ; să deprindem mădularele sufletului cele slăbite și să le facem în stare să cunoască binele și răul. Dar știe să și le deprindă mintea care urmează lui Dumnezeu și-și face sufletul părtaș la aceasta, vindecînd slăbiciunea lui cu dragostea lui Dumnezeu, cu gîndurile ascunse ale virtuții și cu faptele poruncilor și unindu-l cu Cel puternic. Căci una este straja și tămăduirea sufletului : a-și aminti cu dor de Dumnezeu și a se păstra în gînduri bune. De aceea să nu ne oprim de la o astfel de sîrguință nici cînd mîncăm, nici cînd bem, nici cînd ne odihnim, nici cînd facem sau spunem ceva, ca toate cele ale noastre să se săvîrșească spre slava lui Dumnezeu și nu a noastră, nici să aibă viața noastră vre-o pată sau vre-o întinăciune de pe urma uneltirii celui rău.

De altfel, celor ce iubesc pe Dumnezeu osteneala împlinirii poruncilor le este ușoară și dulce, dragostea față de El făcîndu-le nevoința ușoară și plăcută. Pentru aceea și cel viclean se luptă în tot felul să scoată frica de Dumnezeu din sufletele noastre și se străduiește să topească dragostea față de El prin plăceri nelegiuite și prin momeli de ale desfătării, ca apucîndu-se sufletul nostru de osteneli, dezbrăcat de ar-

38 bis. Pe cînd păcătosul și ispititorul acoperă păcatul cu cuvinte bune, cel smerit acoperă virtutea sa cu cuvinte nelăudăroase. Sînt două situații în care cuvîntul servește de acoperire, nu de descoperire a stării omului. Dar și în aceste cazuri, cuvîntul e străveziu. El nu se lasă întrebuințat în slujba neadevărului, pentru acoperirea lăuntrului sufletesc. Căci e făcut pentru descoperirea lui. Dar nu e făcut pentru lauda de sine, chiar cînd cel ce-l folosește ca laudă ar vrea să spună adevărul. Cînd e cazul de a vorbi despre sine, e mai tare fapta, decît cuvîntul. Lauda de sine pătează fapta prin mîndrie.

mele duhovnicești și nestrăjuit, să se piardă, furișînd acela în noi slava de pe pămînt în locul celei cerești și tulburînd cele cu adevărat bune prin cele părute bune, prin nălucirea unor amăgiri. Căci de află pe paznici fără grijă, are putere să le fure din vreme și să se furișeze împreună cu ostenelile și să semene împreună cu grîul neghina lui : bîrfirea, trufia, slava deșartă, dorința de cinstire, cearta și ceilalți pui ai răutății. Deci se cuvine să priveghem și să ne păzim din toate părțile de vrăjmașul, ca, chiar dacă ne-ar momi cu vre-o uneltire nerușinată, să fie respins înainte ca aceea să se atingă de suflet.

Aduceți-vă aminte neîncetat și că Avel a adus Domnului jertfă din cele dintîi născute ale oilor și din cele grase, iar Cain, din rodurile pămîntului, dar nu din cele dintîi. «Și a privit, zice, Dumnezeu la jertfele lui Avel, iar la darurile lui Cain nu a luat aminte» (Fac., 4, 4—5). Care e folosul acestei istorii ? Că trebuie să aflăm că lui Dumnezeu Îi este bine-plăcut tot ce se face «cu frică și credință» [39] și nu ce se face cu mare pompă, fără dragoste. Căci nici Avraam n-a primit de la Melchisedec binecuvîntarea altfel, ci numai aducînd preotului lui Dumnezeu rodurile dintîi (pîrga) și de căpetenie. Iar prin cele de căpetenie [40] și prin cele mai alese ale bunurilor înțeleg însuși sufletul și însăși mintea. Deci ni se poruncește să nu jertfim lui Dumnezeu cu zgîrcenie (cu micime de suflet) laudele și rugăciunile, nici să aducem Stăpînului orice la nimereală, ci să-I închinăm ceea ce este de căpetenie în suflet, mai bine zis însuși sufletul întreg, cu toată dragostea și hotărîrea, ca, hrăniți pururea cu harul Duhului și primind puterea cea din Hristos, să alergăm ușor pe calea mîntuirii, făcînd ușoară și dulce nevoința pentru dreptate [41] ; făcînd așa Însuși Dumnezeu ne ajută în străduința ostenelilor și împlinește pentru noi faptele dreptății.

Despre acestea pînă aci. Iar despre părțile virtuții, pe care adică trebuie să o socotim mai mare și să o îngrijim înaintea altora, nu se poate vorbi. Căci se țin la un loc, avînd aceeași cinste, și conduc pe cei ce se folosesc de ele, spre vîrf, întărindu-se unele pe altele. Simplitatea se dă pe sine ascultării, iar ascultarea, credinței ; aceasta, nădejdii, iar nădejdea, dreptății ; aceasta, slujirii, iar slujirea, smereniei. Iar de la aceasta luînd putere blîndețea, aceasta își arată rodul în bucurie ; iar bucuria, în dragoste și dragostea, în rugăciune. Și așa, atîrnînd unele

39. Avem aci iarăși o expresie din Liturghia sfîntului Vasile cel Mare, ca dovadă că ea era în practică atunci.

40. Pînă azi zice poporul nostru «capetele», «căpețelele».

41. Cînd ai dat lui Dumnezeu totul, cînd ți-ai dat tot sufletul Lui, și cînd prin aceasta ai primit în tine puterea Lui (are loc un schimb de putere între cei ce se iubesc, noi dîndu-ne puterea cea mică a noastră, Hristos cea mare a Lui), nici o grijă de tine și nici o slăbiciune nu-ți îngreuiază nevoința sau lupta pentru faptele virtuții, care alcătuiesc dreptatea noastră. În însuși faptul de a da tot, e o mare putere.

de altele și ținîndu-l atîrnat pe cel ce le are, îl urcă spre vîrful Celui dorit, precum, dimpotrivă, viclenia îi coboară pe prietenii ei, prin părțile ei proprii, spre ultima răutate.

Dar trebuie să stăruim cel mai mult în rugăciune. Căci aceasta este ca un vîrf al virtuții. Prin ea cerem și celelalte virtuți de la Dumnezeu, cu care comunică și se unește, prin sfințenie tainică și prin lucrare duhovnicească și prin simțire negrăită, cel ce stăruie în rugăciune [42]. Căci cel ce a luat prin aceasta Duhul ca ajutor și călăuzitor arde de dragostea Domnului și se înfierbîntă de dorul Lui, neaflînd săturare de rugăciune [43], ci pururea arzînd de dragostea Celui bun și hrănind sufletul cu avînt, precum s-a spus : «Cei ce mă mănîncă pe mine vor flămînzi iarăși, și cei ce mă beau pe mine vor înseta iarăși» (Înț. Sir., 24, 23). Și în altă parte : «Dat-ai veselie în inima mea» (Ps. 4, 7). Iar Domnul zice : «Împărăția cerurilor este în lăuntrul vostru» (Lc., 17, 21).

Dar care este Împărăția de care zice că este în lăuntrul nostru ? Care alta, dacă nu veselia care vine de sus, prin Duhul, în sufletele noastre ? Căci aceasta este ca un chip și ca o arvună și ca un semn al viețuirii veșnice, de care se vor bucura sufletele sfinților în veacul pe care-l așteptăm. Deci Domnul ne mîngîie prin lucrarea Duhului în orice necaz, prin aceea că ne mîntuiește și ne împărtășește de bunătățile duhovnicești și de darurile (harismele) Sale. Căci El e «Cel ce ne mîngîie pe noi întru tot necazul nostru, ca să putem și noi mîngîia pe cei ce sînt întru tot necazul» (II Cor., 1, 4) ; și : «Inima mea și trupul meu s-au bucurat de Dumnezeul meu cel viu» (Ps. 83, 3) ; și : «Ca de seu și de grăsime să se umple sufletul meu» (Ps. 61, 6). Toate acestea arată prin ghicituri veselia și mîngîierea.

Odată ce s-a arătat, deci, care este scopul viețuirii binecredincioase, pe care se cuvine să-l urmărească cei ce și-au ales viața de Dumnezeu iubitoare, și care este curăția sufletului și sălășluirea Duhului prin

42. Rom., 12, 12. Sfîntul Grigorie ne dă aici o înșirare proprie a virtuților. Ele sfîrșesc în rugăciune, deși rugăciunea nu lipsește nici pe treptele virtuților mai de jos. De altfel, pe orice *treaptă ea se află legată într-un anumit grad cu toate virtuțile*, crescînd împreună. Sfîntul Grigorie, punînd rugăciunea cea mai intensă și neîntreruptă la vîrful virtuților sau pe treapta în care se află concentrate în mod desăvîrșit toate, arată cum virtuțile sînt trepte spre unirea cu Dumnezeu. Căci, în rugăciune, omul duhovnicesc e unit cu Dumnezeu. Scara virtuților duce spre unirea cu Dumnezeu, care se trăiește veșnic în starea de rugăciune. Muntele virtuților e rugăciunea, sau Dumnezeu cunoscut în starea de rugăciune plină de iubire.

43. Omul ajuns pe această culme duhovnicească nu află săturare de rugăciune, pentru că nu se află săturare de Dumnezeu Cel nesfîrșit, a Cărui simțire o are în rugăciune. Rugăciunea unită cu dragostea de Dumnezeu crește din dragoste și e plină de focul dragostei. Se face aluzie la platonism și origenism, care vorbeau de o «săturare» (χόρος) a sufletelor de Dumnezeu, care din această pricină coboară la o nouă încorporare. Rugăciunea, fiind trăirea unirii cu Dumnezeu, e o trăire a întregii ființe în simțirile cele mai intense : dragoste, foc, bucurie de Cel nesfîrșit în dragoste, în viață, în bucuria ce iradiază din El în grade și forme mereu noi.

înaintarea în fapte bune, fiecare dintre voi să se predea pe sine, pregătindu-şi sufletul în felul arătat şi umplîndu-l de dragostea dumnezeiască, rugăciunilor şi posturilor, potrivit voii Lui, aducîndu-şi aminte de Cel ce ne-a îndemnat: «Neîncetat rugaţi-vă» (I Tes., 5, 17) şi «stăruind în rugăciune» (Rom., 12, 12), şi de făgăduinţa Domnului, în care zice: «Cu cît mai mult nu va face Dumnezeu izbăvire celor ce strigă către El noaptea şi ziua?» (Lc., 18, 6—7) şi: «Zicea şi o pildă că se cade a ne ruga totdeauna şi a nu ne lenevi» (Lc., 18, 1).

Iar că sîrguinţa în rugăciune ne hărăzeşte lucruri mari şi-L sălăşluieşte şi pe Duhul în suflete, o arată limpede Apostolul prin cele ce ne îndeamnă zicînd: «Prin toată rugăciunea şi cererea rugîndu-vă în toată vremea întru Duhul şi întru aceasta priveghind întru toată stăruinţa şi cererea» (Ef., 6, 18). Drept aceea, dacă vreunul dintre fraţi se predă pe sine acestei părţi a virtuţilor, adică rugăciunii, bună comoară îşi agoniseşte şi iubeşte cea mai mare avuţie. Numai să o facă aceasta fiecare cu conştiinţă încordată şi dreaptă, nerătăcind în nici o parte de bună-voie cu cugetarea, nici ca unul ce are de împlinit fără de voie o îndatorire din nevoie [44], ci împlinind o cerinţă a dragostei şi un dor al sufletului şi arătînd tuturor roadele stăruinţei.

Se cade însă ca şi ceilalţi să dea o vreme acestei părţi [45] şi să se bucure împreună (cu aceia) de stăruirea în rugăciune, ca să se facă şi ei părtaşi de roadele cele bune, ca unii ce s-au făcut părtaşi de împreuna-îndulcire de aceeaşi vieţuire. Dar va da şi Domnul însuşi celor ce se roagă chipul cum trebuie să se roage, după spusa: «Cel ce dă rugăciune celui ce se roagă» (I Regi, 2, 8). Drept aceea cel ce stăruie în rugăciune se cade să ceară şi să ştie să se nevoiască în această luptă cu multă sîrguinţă şi cu toată puterea pentru un lucru aşa de mare. Căci marile biruinţe au nevoie de multe osteneli, pentru că răutatea întinde curse mai ales acestora, născocind de pretutindeni şi umblînd împrejur şi căutînd să pună piedici sîrguinţei. De aci, somnul şi îngreunarea trupului şi a sufletului, moleşeala, trîndăvia, descurajarea, nerăbdarea şi celelalte patimi şi lucrări, prin care se pierde sufletul, fiind răpit cu vreo parte a lui şi rostogolit spre vrăjmaşul lui.

44. Rugăciunea nu trebuie săvîrşită ca împlinirea unei îndatoriri de nevoie, ci cu dragoste. Desigur că pînă la acea treaptă, omul trebuie să se deprindă şi cu rugăciunea ca împlinire a unei îndatoriri.

45. Sînt unii fraţi care au ajuns la această culme a virtuţilor, care este rugăciunea neîncetată. Dar sfîntul Grigorie cere şi celorlalţi călugări din mînăstire să dea o parte din vremea lor rugăciunii, precum consideră că şi în treapta rugăciunii neîncetate la care au ajuns unii sînt implicate celelalte virtuţi. Deci nu se face, cum s-a spus de către unii teologi occidentali, o separaţie între «rugători» şi «făptuitori». Cei care au văzut o astfel de separaţie la Macarie au vorbit de o influenţă a ereziei masaliene sau «evhite» asupra scrierilor lui Macarie. Dar descoperirea acestei scrieri a sfîntului Grigorie a dovedit dependenţa lui Macarie de ultimul.

Deci se cade a pune sufletului, ca pe un cîrmaci înțelept, gîndul care nici o clipă nu lasă cugetarea să ia aminte la tulburările aduse de duhul cel rău, nici nu se lasă dus încoace și încolo de valurile lui, ci privește îndată spre limanul de sus și predă sufletul nevătămat lui Dumnezeu, Care i l-a încredințat și îl cere. Căci nu a cădea în genunchi și a lua chipul celor aflați în rugăciune, în vreme ce cugetarea rătăcește în afară, e sîrguința și fapta bineplăcută Scripturii, ci predarea întregului suflet împreună cu trupul, rugăciunii, odată cu lepădarea oricărei nepăsări a gîndurilor și oricărui cuget nedrept.

Iar întîistătătorii se cuvine să ajute unuia ca acesta și prin toată sîrguința și sfătuirea să hrănească dorința celui ce se roagă față de scopul lui și să curățe sufletul lui. Căci rodul virtuților celor ce se roagă astfel, arătîndu-se celor împreună-viețuitori, se face folositor nu numai celui înaintat, ci și celor ce sînt încă prunci și au nevoie de învățătură, mîngîindu-i pe ei și îndemnîndu-i să urmeze celor pe care-i văd [46]. Iar rodul rugăciunii curate este simplitatea, dragostea, smerita cugetare, stăruința și cele asemenea, pe care osteneala celui ce se sîrguiește cu rugăciunea le odrăslește în viață înaintea rodurilor veșnice.

Rugăciunea se înfrumusețează cu aceste roduri, iar cînd e lipsită de ele, osteneala ei este zadarnică [47]. Și nu numai rugăciunea, ci și toată calea viețuirii înțelepte (a filosofiei) care aduce această odrăslire a dreptății este o cale adevărată și duce spre scopul cel drept. Iar cea care e lipsită de acestea rămîne un nume gol, care se aseamănă cu fecioarele nebune cărora le-a lipsit la vremea de trebuință untdelemnul pentru cămara de nuntă. Căci nu aveau în suflete lumina, sau rodul virtuții, nici sfeșnicul Duhului în cugetare. Pentru aceea le-a și numit pe drept cuvînt, Scriptura, nebune, virtutea din ele stingîndu-se înainte de sosirea Mirelui; și de aceea au fost lăsate, nenorocitele, în afara cămării de nuntă. Căci nu li s-a socotit sîrguința feciorie, neavînd lucrarea Duhului. Și pe bună dreptate. Căci la ce folosește lucrarea viei,

46. Rugăciunea celor ce se roagă neîncetat e un rod al virtuților, care se văd concentrate în rugăciune. Dar rugăciunea e și izvorul acestor virtuți, ridicate la o treaptă mai înaltă. De aceea ei folosesc nu numai prin rugăciunea lor, ci și prin virtuți, celor ce nu au ajuns la această treaptă. Le folosesc făcîndu-se lor pilde de virtuți și atrăgîndu-i spre dulceața rugăciunii care se răspîndește din ei.

47. Se pare că aci se face aluzie la masalieni, sau la evhiți, care învățau că rugăciunea e suficientă ea însăși pentru mîntuire, fără virtuți. Scrierile lui Macarie, folosind această scriere a sfîntului Grigorie de Nyssa, sînt străine deci de învățătura masaliană. Autorul lor nu e un aderent al ei, cum s-a susținut de unii.

dacă nu se arată roadele pentru care a răbdat lucrătorul viei osteneală? La ce folosește postul și rugăciunea și privegherea, dacă lipsește pacea, bucuria, dragostea și celelalte roduri ale Duhului [48], pe care le înșiră Apostolul? (Gal., 5, 22—23). Căci cel îndrăgit de bucuria de sus rabdă toată osteneala de dragul acesteia, prin care se atrage Duhul [49]; și, împărtășindu-se de harul Lui, rodește și se bucură cu veselie de lucrarea viei (de rodul ei), pe care a lucrat-o harul Duhului, întru smerita lui cugetare și în împlinirea faptelor [50].

Se cuvine deci să se rabde ostenelile rugăciunii și ale postului și ale celorlalte fapte, cu multă plăcere, dragoste și nădejde, iar florile și roadele ostenelilor să se creadă că sînt lucrări ale Duhului [51]. Căci dacă socotește cineva că acestea (florile și roadele) și totul trebuie să se pună pe seama ostenelilor, în locul acelor roade nepătate îi odrăslește unuia ca acesta trufia și închipuirea de sine; iar aceste patimi, odrăslind în sufletele celor ușuratici ca o putreziciune, strică și pierd sufletele.

Deci ce trebuie să facă cel ce viețuiește lui Dumnezeu și nădejdii în El? Să rabde nevoințele pentru virtute cu plăcere, iar izbăvirea sufletului de patimi și urcușul spre vîrful virtuților și nădejdea desăvîr-

48. *Sfîntul Grigorie are o gîndire subtilă, de esență duhovnicească.* El nu blamează simplu rugăciunea fără virtuți, ci rugăciunea și virtuțile care au un caracter exterior, trupesc, care nu izvorăsc din experiența prezenței și lucrării Duhului. Cînd Duhul e în cineva, atunci și rugăciunea lui e însoțită de o adîncă și dulce simțire; și atunci ea se arată în mod necesar și în virtuți, în care se simte dulceața unui suflet plin de Duhul. Deci sfîntul Grigorie îndeamnă spre interiorizarea rugăciunii și a virtuților, spre săvîrșirea lor cu concentrarea în inimă și cu simțire. Atunci vine și Duhul în om; sau simțirea aceasta e semnul prezenței Duhului; atunci există o împreună-lucrare, în care nu se poate distinge cine face începutul: efortul omului sau lucrarea Duhului. Căci nici la această simțire nu se poate ajunge fără osteneală, precum se vede din propoziția următoare din text. Totuși, ea nu e numai rodul ostenelii, ci și al Duhului. *Sfîntul Simeon Noul Teolog a expus mai* pe larg această experiență. Cercetătorii apuseni ai spiritualității acesteia a sfinților părinți, cu metoda lor de distingeri și de opuneri, n-au priceput nimic din ea. De aceea au crezut că pot identifica în ea tot felul de erori (Hausherr, Dörries etc.). Am putea socoti că la sfîntul Grigorie, în această împreunare a ostenelii cu simțirea, își are începutul mai sistematizat învățătura despre rugăciunea minții în inimă, dezvoltată practic de isihaști.

49. Dar de ce nu se unește Duhul cu orice osteneală? Trebuie să fie de la început o voință de a ajunge la Duhul, sau la simțirea produsă de El, deci o încredere într-o prezență mai acoperită a Duhului.

50. De aci se vede și mai clar că chiar în lucrarea cu osteneală a fost lucrător și Duhul.

51. Aci se precizează și mai mult raportul între ostenelile pentru virtute și lucrările Duhului. Acestea din urmă sînt florile acelor osteneli. Dar se pune din nou întrebarea: de ce nu toate ostenelile acelea aduc lucrările Duhului în suflet? Numai ostenelile care au în ele de la început în potență lucrările sau roadele Duhului, deci o tendință spre împlinirea acelor osteneli cu simțire, au ca rezultat lucrarea simțită a Duhului. Altfel au ca rod mîndria, cum se spune în continuare în text. Deci ostenelile acestea dau la iveală sau lucrările Duhului, sau o uscăciune, datorită mîndriei.

șirii să și-o pună în Acela, crezînd în iubirea Lui de oameni [52]. Căci, pregătindu-se și bucurîndu-se de harul Celui în care crede, aleargă fără osteneală [53], dispreţuind răutatea vrăjmașului, ca unul ce e străin de acela și izbăvit de patimile din partea lui, prin harul lui Hristos.

Căci, precum cei ce prin lenevire în cele bune aduc patimile cele rele în firea lor și petrecînd în ele le săvîrșesc cu bucurie și ușor, secerînd, ca un fel de dulceață firească și proprie, lăcomia, pizma, curvia, și celelalte părți ale răutății vrăjmașe, așa lucrătorii lui Hristos și ai adevărului primind, prin credință și prin ostenelile virtuții, bunătățile cele mai presus de firea lor, culeg din harul Duhului, cu o plăcere negrăită, ca pe niște roduri, și împlinesc fără osteneală iubirea cea nevicleană și neschimbăcioasă, credința neclintită, pacea neclătinată, bunătatea adevărată și toate celelalte, prin care sufletul, ajungînd mai mare ca sine și mai puternic ca răutatea vrăjmașului, se îmbie pe sine locaș curat Duhului cel închinat și sfînt, de la Care primește pacea nemuritoare a lui Hristos, unindu-se prin ea cu El și lipindu-se de Domnul. Iar primind harul Duhului și lipindu-se de El și făcîndu-se un duh cu El, sufletul nu împlinește numai faptele virtuții sale cu ușurință, nemaiavînd să lupte cu vrăjmașul, prin faptul că e mai mare ca uneltirea lui, ci, ceea ce e mai mare ca toate, primește în sine patimile Mîntuitorului și se desfată de acestea mai mult decît iubitorii vieții acesteia de cinstirile și slăvirile și stăpînirile primite de la oameni [54]. Căci pentru creștinul care a înaintat prin bună-viețuire și prin darul Duhului la măsura vîrstei duhovnicești a harului dat lui, e o slavă și o desfătare

52. Aici sfîntul Grigorie formulează raportul între osteneli și între desăvîrșirea care se dobîndește prin Duhul, într-un mod explicit, cam în sensul arătat de noi la notele 49, 50, 51 : *noi sîntem datori să dăm osteneala, dar scăparea de patimi, ajungerea la vîrful virtuților și desăvîrșirea să le așteptăm cu nădejde de la Dumnezeu și cu credința în iubirea Lui de oameni*; adică să nu le însoțim cu încrederea în noi, ci cu nădejdea și cu credința în Dumnezeu, sau cu gîndul continuu la Dumnezeu, străduindu-ne pentru această interiorizare a credinței.

53. Unde osteneala este însoțită de credința că Dumnezeu o susține și El o va încununa cu roade, însăși osteneala devine ușoară, «neostenitoare». Căci harul, care începe să se *simtă* în ea, o ușurează. Jugul, cînd e simțit ca jugul *lui Hristos*, sau crucea, cînd e simțită ca crucea lui Hristos, devine ușor sau ușoară de purtat.

54. Acest text e un loc direct în care, ca în general, se exprimă gîndirea părinților răsăriteni, despre primirea de către omul înaintat duhovnicește a pătimirilor lui Hristos și despre desfătarea de ele. Pe cînd în slăvirile de la oameni e și satisfacție, dar și *nesatisfacere*, în *purtarea pătimirilor lui Hristos* e *numai bucurie*. Căci puterea și veselia Duhului copleșește durerea pătimirilor, cum se spune ceva mai la vale. Și, în rîndurile ce urmează, sfîntul Grigorie arată că nu vorbește numai de pătimirile lui Hristos trăite în necazurile și nevoințele credinciosului, ci de prigonirile pînă la moarte suferite uneori de creștini pentru mărturisirea lui Hristos. E modul în care și-au însușit *martirii* pătimirile lui Hristos.

și o bucurie mai mare decît orice plăcere să fie urît pentru Hristos, să fie prigonit pentru El, să rabde orice ocară și rușine pentru credința în Dumnezeu. Căci toată ocara și bătăile și prigonirile și celelalte pătimiri, pînă la cruce, toate sînt desfătare și odihnă și arvună a comorilor cerești, odată ce ele dau unuia ca acesta toată nădejdea în învierea și în bunătățile viitoare. Căci zice : «Fericiți veți fi cînd vă vor ocărî pe voi și vă vor prigoni toți oamenii și vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră, mințind pentru Mine. Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri» (Mt., 5, 11—12 ; Lc., 6, 22—23). Iar Apostolul zice : «Nu numai răbdăm, ci ne și lăudăm întru necazuri» (Rom., 5, 3). Și în altă parte : «Deci cu dulceață mă voi lăuda întru neputințele mele, ca puterea lui Hristos să se sălășluiască întru mine. Pentru aceea mă bucur întru neputințe, în ocări, în nevoi, în închisori. Căci cînd sînt slab, atunci sînt tare» (I Cor., 12, 9—10). Și iarăși : «Ca slujitori ai lui Dumnezeu întru răbdare multă» (II Cor., 6, 4).

Căci însuși harul Sfîntului Duh, stăpînind peste tot sufletul și umplînd locașul lui de veselie și de putere, face sufletului dulci pătimirile prin nădejdea celor viitoare și omoară (copleșește) simțirea durerii prezente.

Deci așa să viețuiți ca unii ce aveți să urcați astfel, prin împreuna-lucrare a Duhului, la puterea și slava cea înaltă, răbdînd toată osteneala cu bucurie, ca să vă arătați vrednici de venirea în voi a Sfîntului Duh și a moștenirii lui Hristos, netrufindu-vă, nici moleșindu-vă din lene, ca să nu cădeți nici voi și să nu vă faceți nici altora pricină de păcătuire. Iar dacă unii, neavînd încă tăria rugăciunii de vîrf, nici sîrguința și puterea cerută de ea, rămîn mai prejos de această virtute, să împlinească, după putere, ascultarea în altele, slujind din toată inima, lucrînd cu sîrguință, slujind cu plăcere, nu pentru răsplata cinstirii, nici pentru slava omenească, nici slăbind în osteneală, datorită moleșelii și trîndăviei, nici ca slujind trupurilor și sufletelor străine, ci ca slujind robilor lui Hristos, celor lăuntrici nouă [55], ca lucrul lor să se arate Domnului curat și nevicleam. Nimeni să nu se dea înapoi de la sîrguința în fapte bune, ca neavînd puterea să împlinească cele ce mîntuiesc sufletul. Căci Dumnezeu nu poruncește nimic ce nu e cu putință robilor Săi, ci a arătat iubirea și bunătatea dumnezeirii Sale așa de revărsată

55. 'Ως ἡμετέροις σπλάγχνοις : slujind altora ca celor lăuntrice, sau ca celor lăuntrici și scumpi nouă. Arată cît de interiori trebuie să ne fie ceilalți, odată ce fac parte din același trup al lui Hristos, ca și noi.

și de bogată peste toți, că fiecăruia îi dăruiește puterea să facă, după voia lui, vreun bine și ca nimeni din cei ce au sîrguință să nu fie lipsit de puterea de a se mîntui. Căci zice : «Cel ce adapă numai cu un pahar de apă pe cineva în nume de ucenic, amin zic vouă, că nu va pierde plata lui» (Mt., 10, 42 ; Mc., 9, 41).

Unde e mai multă putere, ca în această poruncă ? Unui pahar de apă îi urmează răsplata cerească. Ia seama la nemărginirea iubirii de oameni. «Întrucît ați făcut, zice, unuia din aceștia, Mie ați făcut» (Mt., 25, 46). Porunca e mică, iar cîștigul ascultării e mare și răsplata de la Dumnezeu, bogată. Deci nimic nu cere peste putere, ci fie că faci un lucru mic, fie unul mare, îți vine ca urmare răsplata după hotărîrea aleasă. Dacă e în numele și din frica de Dumnezeu, îți vine un dar de nerăpit. Iar dacă e spre arătare și pentru slava de la oameni, auzi pe Domnul însuși jurîndu-Se : «Amin zic vouă, că își vor lua plata lor» (Mt., 6, 2 ; 5, 16). Deci ca să nu pățim aceasta, poruncește ucenicilor și prin ei și nouă : «Luați seama să nu faceți milostenia voastră, sau rugăciunea, sau postul înaintea oamenilor. Iar de nu, nu veți avea plata voastră de la Tatăl vostru cel din ceruri» (Mt., 6, 1 urm.). Astfel poruncește să ne întoarcem și să fugim de «morții aceștia» și de laudele morților și de slava ce se veștejește și trece și să o căutăm numai pe aceea, a cărei frumusețe nu se poate descrie și a cărei margine nu se poate afla ; prin care să putem slăvi și noi pe Tatăl și pe Fiul și pe Sfîntul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

INDICE SCRIPTURISTIC

Facere

3, 15 — 438; 3, 19 — 263, 439; 4, 4—5 — 476; 4, 22 — 323; 15, 5 — 247; 18, 27 — 387; 21, 10 — 328; 32, 24 — 248.

Ieşire

2, 16, 21 — 26; 3, 3 — 26; 3, 4 — 363; 4, 24 — 27; 4, 27—28 — 27; 4, 29—32 — 27; 5, 2 — 46; 5, 19 — 27; 7, 3 — 52; 7, 9—12 — 27; 8, 2—9 — 28; 10, 21 — 74; 12 — 28; 14 — 29; 15, 22—25 — 29; 15, 27 — 29; 16 — 30; 17, 1—6 — 30; 17, 8—16 — 31; 17, 9—12 — 69; 19 — 32; 22, 27 — 363; 24 — 305; 25, 4 — 76; 28, 20 — 92; 30, 20 — 378; 32, 25 — 86; 32, 29 — 87; 33, 17 — 109, 278, 380; 33, 18 — 126; 33, 20 — 97, 161; 33, 21—22 — 89; 33, 32 — 277.

Levitic

18, 7 — 339; 19, 19 — 465; 26, 2 — 143.

Numeri

11 — 36; 12 — 35, 98; 13 — 36, 100, 102; 14 — 36; 16 — 36; 17 — 102; 20 — 100; 21, 8 — 115; 21, 22—23 — 36, 37, 100; 23 — 37; 24 — 37, 105; 25 — 37, 386; 25, 7—11 — 106.

Deuteronom

6, 5 — 468; 11, 9 — 465; 17, 6 — 115; 22, 10—11 — 465; 30, 10 — 126; 32, 29 — 282; 32, 39 — 272.

Judecători

13, 18 — 279.

Regi

I Regi, 2, 8 — 478; IV Regi, 2, 11 — 146, 247; IV Regi, 19, 35 — 406; IV Regi, 20, 5 — 406.

Iov

14, 4 — 448; 14, 5 — 446; 41 — 188; 46, 14 — 244.

Psalmi

1, 1 — 157; 4, 7 — 477; 4, 20 — 114; 5, 7 — 462; 6, 2 — 328; 6, 4 — 328; 6, 11 — 411; 8, 1 — 279; 8, 8 — 450; 9, 1 — 410; 9, 18 — 411; 11 — 389; 15, 2 — 165; 16, 2—3 — 321; 16, 15 — 367; 17 — 389; 17, 2 — 172; 17, 10 — 74; 17, 13 — 345; 18, 2 — 75; 18, 5 — 71; 18, 8—9 — 300; 18, 11 — 166; 18, 13—18 — 117, 464; 20, 4 — 208, 282, 296; 21, 29 — 463; 23, 3 — 461; 23, 8 — 188; 26, 2 — 204; 26, 19 — 343; 27, 3—4 — 462; 27, 5—6 — 309, 310; 30, 15 — 425; 33, 3 — 283; 33, 8 — 219, 367; 35, 8 — 253, 320; 35, 47 — 326; 36, 2 — 387; 39, 2—3 — 265; 43, 4 — 460; 44, 4 — 319; 45, 2 — 175; 47, 9 — 175; 48, 6 — 304; 49, 9 233; 50, 12—14 — 461; 50, 19 — 233; 54, 7 — 416; 55, 8 — 186; 55, 9 — 425; 57, 2 — 462; 59, 12 — 425; 61, 2 — 166; 61, 6 — 477; 62, 8 — 97; 62, 10 — 287; 67, 5 — 137; 67, 18 — 146; 67, 27 — 65; 68, 16 — 117; 68, 18 — 219; 72, 28 — 326; 73, 17 — 177; 75, 11 — 415; 76, 10 — 44; 77, 20 — 284; 78, 1 — 138; 78, 15 — 300; 78, 28 — 421; 79, 4 — 315; 79, 14 — 165; 83, 3 — 477; 83, 6 — 357; 86, 2 — 344; 86, 5 — 134; 88, 20 — 283; 88, 22—24 — 283; 89, 17 — 318; 90, 2 — 320; 90, 4 — 97; 91, 13 — 236, 310; 92, 2 — 265; 100, 10 — 272; 102, 11 — 247; 103, 19 — 165; 103, 20—21 — 202; 103, 24 — 204; 106, 1 — 460; 113, 8 — 177; 113, 16 — 225; 118, 9 — 341; 114, 5 — 369; 115, 2 — 253; 118, 6 — 461; 118, 72 — 219; 118, 80 — 460; 118, 131 — 126; 119, 4 — 188; 119, 5 — 355; 120, 4 — 282; 120, 8 — 277; 126, 1 — 283; 127, 3—10 — 189, 236; 127, 7 — 379; 131, 2 — 289; 131, 11 — 171; 134 — 179; 140, 2 — 81; 140, 3 — 323; 144 — 203; 147, 7 — 250; 147, 8 — 178.

Pilde

1, 3 — 150; 1, 8 — 120; 1, 9 — 120; 2, 4—5 — 473; 3, 3—16 — 170; 3, 16 — 121; 3, 18 — 121; 4, 6—9 — 121; 5, 3—4 — 274; 8, 16 — 121; 8, 17 — 129; 10, 14 —231, 322; 20, 9 — 448; 23, 13 — 282; 27, 1 — 440.

Ecleziast

1, 2 — 387; 3, 22 — 59; 5, 1 — 388; 10, 18 — 162.

Cîntarea Cîntărilor

1, 1 — 126; 1, 2—4 — 118; 1, 4—7 — 132; 1, 8—13 — 144; 1, 9 — 313; 1, 14 — 158; 2, 7 — 158; 2, 8—17 — 173; 2, 9 — 345; 3, 1—8 — 191; 3, 9 — 204; 4, 7 — 204; 4, 8—9 — 222; 4, 10—15 — 231; 4, 16 — 246; 5, 2—4 — 246, 256; 5, 6—7 — 270; 5, 10 — 315; 5, 13—16 — 286, 299.

Isaia

1, 11—13 — 440; 2, 3 — 333; 6, 1 — 284; 7, 1 — 80; 8, 3 — 115; 10, 34 — 311; 11, 1 — 117, 311; ,26 10 — 88; 27, 10 — 379; 35, 3 — 334; 40, 4—6 — 189, 387, 388; 40, 12 — 426; 42, 8 — 363; 51, 2 — 24; 52, 5 — 426; 53, 1 — 303; 53, 9 — 295; 63, 2 — 166; 65, 17 — 292; 66, 2 — 268; 66, 5 — 440; 66, 7 — 294.

Ieremia

2, 13 — 246; 4, 19 — 306; 5, 8 — 148; 5, 17 — 410; 9, 4 — 49; 9, 21 — 448.

Iezechiel

1, 16 — 304; 3, 3 — 306; 3, 17 — 297; 18, 20 — 56.

Osea

1, 6 — 115; 9, 17 — 412; 11, 10 — 129; 19, 17 — 410.

Miheia

4, 1 — 117; 4, 4 — 236.

Avacum

3, 3 — 367; 3, 5 — 128; 3, 8 — 146.

Zaharia

1, 8 — 146.

Înțelepciunea lui Iisus Sirah

1, 13 — 412; 24, 23 — 477.

Matei

3, 9 — 178; 5, 1 — 333; 5, 8, 48 — 460; 5, 11 — 482; 5, 14 — 81, 292; 5, 15 — 220; 5, 16 — 426, 462, 483; 5, 17 — 286, 292; 5, 18 — 69; 5, 22 — 385; 5, 28 — 106; 5, 33—36 — 287; 5, 35 — 319; 5, 48 — 421; 6, 1 — 483; 6, 2 — 483; 6, 7 — 408; 6, 7—8 — 372; 6, 21 — 422; 6, 33 — 441; 6, 34 — 440; 7, 13 — 459; 7, 18 — 418; 8, 8—10 — 247,; 8, 29 — 105; 10, 10 — 264; 10, 21 — 97; 10, 22 — 459; 10, 39 — 469; 10, 42 — 483; 11, 12 — 459; 11, 27 — 169; 12, 30 — 236; 12, 50 — 164; 13, 13 — 115; 13, 39 — 182; 13, 43 — 229; 15, 11 — 116; 15, 18 — 187; 16, 6 — 115; 16, 19 — 276; 17, 19 — 175; 18, 23 — 450; 19, 21 — 97; 19, 21—23 — 341; 20, 1 — 345; 22, 40 — 308; 23, 12 — 473; 23, 25 — 474; 23, 37 — 320; 24, 35 — 267; 24, 39 — 272; 25, 34 — 327; 25, 34—41 — 373; 25, 35 — 253; 25, 46 — 483; 26, 28 — 253; 27, 37 — 204.

Marcu

8, 27 — 125; 9, 35 — 471, 473; 10, 43—44 — 471; 13, 13 — 459; 19, 45 — 473; 20, 26—27 — 471; 23, 11 — 471.

Luca

1, 28 — 294; 2, 14 — 318; 2, 29—30 — 188; 5, 21 — 442; 6, 22—23 — 482; 6, 26 — 463; 7, 45 — 127; 10, 19 — 176; 11, 7 — 203; 12, 5 — 327; 12, 31 — 441; 12, 35—36 — 257, 258; 13, 24 — 450; 14, 11 — 464, 473; 15, 9 — 283; 15, 21 — 420; 16, 15 — 464; 16, 35 — 377; 17, 21 — 372, 382, 477; 18, 1 — 405; 18, 6—7 — 478; 18, 6—8 — 466; 18, 14 — 473; 18, 21 — 446; 19, 13 — 458; 19, 20 — 292; 21, 19 — 459; 23, 36 — 252; 24, 42 — 252.

Ioan

1, 3 — 268, 290; 1, 5 — 136; 1, 12 — 421; 1, 18 — 73, 378; 1, 23 — 311; 1, 43 — 314; 1, 45 — 315; 3, 14 — 45, 101, 115; 3, 29 — 126, 257; 3, 37 — 263; 4, 10 — 246; 4, 14 — 178; 4, 32 — 115; 4, 34 — 251, 362; 5, 44 — 474; 6, 50 — 367; 6, 58 — 165; 6, 69 — 188; 7, 37 — 127, 223, 246; 8, 17—18 — 115; 8, 34 — 399; 8, 44 — 418; 10, 9 — 277; 12, 3 — 155; 12, 13 — — 155; 14, 2 — 325; 14, 6 — 265; 14, 25 — 65; 15, 5 — 312; 17, 12 — 418; 17, 21 — 329; 20, 22 — 329; 21, 15 — 126.

Fapte

2, 2 — 304; 8, 27, 38 — 81; 11, 1—10 — 254; 26, 24—25 — 253.

Romani

1, 20 — 292; 1, 21 — 52; 1, 28—32 — 464; 2, 3 — 55; 2, 11 — 422; 2, 13 — 306, 313; 2, 29 — 217; 3, 5 — 101; 3, 11 — 407; 5, 3 — 482; 5, 8 — 134; 6, 23 — 273; 7, 14 — 187, 215; 7, 23 — 137; 8, 23 — 397; 8, 28—29 — 326; 9, 3 — 319; 9, 6 — 202; 9, 21 — 310; 10, 16 — 474; 11, 33 — 380; 11, 36 — 252; 12, 1 — 424; 12, 2 — 450; 12, 6 — 310; 12, 11 — 403; 12, 12 — 478; 13, 11 — 99; 15, 4 — 217

I Corinteni

1, 5 — 324; 1, 30 — 367; 2, 6 — 299; 2, 8 — 235; 2, 9 — 71, 342; 2, 10 — 59,

77; 3, 6 — 315; 3, 11 — 307; 3, 12 — 206; 3, 17 — 430, 464; 3, 18 — 117; 4, 2 — 304; 4, 16 — 133, 444; 5, 7—8 — 468; 6, 29 — 71; 7, 7 — 133; 7, 34 — 461; 8, 2 — 259, 263; 9, 9 — 114, 214; 9, 24 — 344, 459; 10, 4 — 65; 10, 11 — 217; 10, 31 — 463; 11, 1 — 208, 461, 469; 11, 15 — 322; 11, 27 — 254; 12, 1 — 221; 12, 3 — 160; 12, 9—10 — 482; 12, 14 — 291, 303; 12, 21 — 296; 12, 28 — 208; 12, 31 — 467; 13, 3 — 467; 13, 4—8 — 467; 13, 9 — 263; 14, 2 — 71; 14, 40 — 163; 15, 11 — 284; 15, 19 — 387; 15, 22 — 447; 15, 24 — 309; 15, 42 — 272; 15, 58 — 81.

II Corinteni

1, 14 — 477; 2, 7 — 349; 2, 14 — 233; 2, 15 — 155; 3, 3 — 306; 3, 6 — 115; 3, 16 — 281; 3, 18 — 185; 4, 5 — 473; 4, 18 — 305; 5, 13 — 253; 5, 14 — 468; 5, 18 — 96; 5, 19 — 303; 6, 4 — 459, 482; 6, 14 — 248, 373, 418; 7, 10 — 349; 8, 9 — 337; 8, 21 — 163; 9, 8 — 319; 10, 18 — 473; 11, 2 — 126; 12, 3 — 311; 12, 9 — 283; 13, 3 — 219; 13, 13 — 468.

Galateni

2, 9 — 307; 2, 20 — 368; 4, 6 — 216, 289, 373; 4, 22 — 214; 4, 24 — 114; 5, 16 — 160; 5, 22—23 — 393, 480; 6, 8 — 68; 6, 12 — 283; 6, 15—16 — 469.

Efeseni

1, 10—12 — 227; 1, 15—20 — 466; 2, 30 — 418; 2, 14 — 204, 394; 3, 14—19 — 467; 4, 3 — 329; 4, 11 — 291; 4, 13—15 — 228, 458; 4, 15 — 291; 4, 24 — 264; 5, 8 — 244, 418; 5, 31—32 — 161; 6, 1 — 411, 6, 6 — 471; 6, 14—18 — 468, 478.

Filipeni

1, 21 — 317; 2, 5 — 169, 338; 2, 7 — 319; 2, 15 — 292; 3, 13 — 222, 263, 276, 344, 368, 470; 3, 14 — 90, 400; 4, 8 — 318.

Coloseni

1, 16 — 79; 1, 28—29 — 466; 2, 29 — 460; 3, 1 — 231.

I Tesaloniceni

1, 5 — 457; 2, 7 — 221; 4, 16 — 341, 344, 435; 5, 5 — 244; 5, 17 — 478; 5, 23 — 457, 468.

I Timotei

1, 13 — 134; 2, 4 — 209, 362; 2, 8 — 105; 2, 10 — 212; 3, 4 — 251; 3, 7 — 163; 3, 15 — 81, 292, 307, 308; 4, 2 — 104; 6, 15 — 337.

II Timotei

4, 8 — 380.

Evrei

1, 1—2 — 469; 1, 2 — 175; 1, 14 — 188, 283; 4, 12 — 398; 4, 16 — 288; 9, 11 — 77; 9, 14 — 430; 10, 1 — 423; 10, 12 — 430; 11, 1 — 46; 11, 37—38 — 322; 12, 1 — 459; 12, 11 — 399; 13, 15 — 80.

I Petru

2, 22 — 303.

I Ioan

1, 1 — 128, 291; 3,3 — 461; 3, 15 — 463; 4, 12 — 228; 4, 18 — 328; 5, 8 — 166; 5, 44 — 463.

INDICE REAL ŞI ONOMASTIC

A

Aaron, p. 27, 35, 37, 48, 98.
Abel, p. 323, 393.
Adam, p. 446.
Adevăr, adevărat, p. 36, 42, 45, 51, 128, 134, 297.
Admiraţie, p. 124.
Adulter, p. 115.
Adunarea poporului, p. 27.
Alegere, p. 24.
Alegorie, p. 114.
Alergarea după Domnul, p. 119.
Alexandru, p. 154.
Altarul tămîierii, p. 33, 35.
Amalecit, p. 30, 106, 406.
Ameninţare, p. 464.
Amfibie, p. 51.
Amos, p. 245.
Anagogie (sensul), p. 114.
Andrei, p. 313.
Animal, animalic, p. 31.
Apa vie, p. 367.
Apolo (apostolul), p. 245.
Apostol, p. 22, 45, 50, 96, 123, 150, 242.
Aramă, p. 128.
Argint, p. 33, 151, 206.
Arhetip, p. 76, 90, 109, 135, 320.
Arvuna vieţii veşnice, p. 477.
Ascultare, p. 21.
Asemănarea cu Dumnezeu, p. 421.
Asin, p. 440.
Asirian, p. 406.
Aspidă, p. 310.
Astronomie, p. 60.
Atlet, p. 46.
Aur, p. 33, 147, 148, 150, 151, 206.
Avacum, p. 128, 153, 350.
Avraam, p. 54, 114, 171, 209, 214, 293, 313, 387.

B

Babilon, p. 24, 134.
Bărbat, p. 24, 25, 26, 31, 46; bărbăţie, p. 103, 110, 128, 200; bărbaţi ai Bisericii, p. 113.
Berseba (soţia lui Urie), p. 119.
Bétel, p. 173, 174, 176.
Beţie trează, p. 254.
Binecuvîntat, binecuvîntare, p. 38, 104, 227.
Bine, p. 22, 23, 24, 26, 79, 91, 93.
Binefăcător, p. 253.
Binefacerile rugăciunii, p. 406.
Biruinţă, p. 29.
Biserică, p. 60, 71, 115, 135, 149, 209, 269; Biserica-mireasa lui Hristos, p. 118, 126, 161, 203, 215.
Blestem, p. 104, 221, 227.
Boală, p. 127; boală sufletească, p. 51, 432.
Bogat, bogăţie, p. 26, 28, 60, 121, 269.
Botez (Taina), p. 63, 136, 224.
Broaşte, p. 27.
Bucurie fără sfîrşit, p. 123.
Bunătate, p. 23; bunătăţile vieţii duhovniceşti, p. 125, 129.

C

Cain, p. 98, 167, 323, 393.
Caldeea, caldeean, p. 24, 25.
Cale, drum, p. 29, 46, 51, 115; calea împărătească, p. 103, 120.
Candachie, p. 81.
Cantitate, p. 22.
Carte, p. 113.
Casă, p. 28.
Casia, p. 244.
Catapeteasmă, p. 34, 371.
Cauză, p. 31, 54.
Călătorie, p. 30.
Cămară de nuntă, p. 118, 131.
Căpetenie, p. 30, 33, 37.
Căsătorie, p. 104, 122.
Cezarie, p. 109.
Chedar, p. 132, 133, 134, 135.
Chip (model), p. 27, 101, 134, 145, 217; chipul lui Dumnezeu, p. 109, 151, 354.
Circe (vrăjitoarea), p. 109.
Ciumă, p. 106.
Cîine, p. 58.
Cîntare (lui Dumnezeu), p. 29; Cîntarea Cîntărilor, p. 113, 118, 132, 155.
Cîştig, p. 24.
Coiful mîntuirii, p. 468.

Coliandru, p. 30.
Conştiinţă, p. 61, 85, 118.
Contemplare, p. 72, 80, 85, 174, 256, 270.
Corabie, p. 107, 145.
Core, p. 109.
Corneliu (sutaşul), p. 302.
Cornul Amaltei, p. 244.
Cortul legii, p. 33, 60, 76; cortul tainic, p. 96, 107, 132.
Creaţie, p. 59.
Credinţă, p. 33, 40, 41, 46, 74, 107, 155; credinţă lucrătoare prin iubire, p. 289.
Cruce, p. 53, 69, 100, 115, 204.
Cuget, p. 24, 28, 39, 42, 51; cugetare, p. 90, 116, 140, 279.
Cultură păgînă, p. 25, 40.
Cumpătare, p. 128.
Cunoaştere tainică, p. 31, 92, 123.
Cunună duhovnicească, p. 25, 85, 109, 120, 209; cununa dreptăţii, p. 425.
Curaj, p. 61.
Curăţire de patimi, p. 31, 135.
Curcubeu, p. 132.
Cuvînt, p. 22, 23, 24, 40, 107; Cuvîntul lui Dumnezeu, p. 24, 60, 115, 124, 128, 145, 150.

D

Dar (de nuntă), p. 122; darul lui Dumnezeu, p. 34.
Datan, p. 109.
Datorie, datornic, p. 444.
David, p. 74, 81, 97, 115, 117, 124, 131, 171, 219, 265, 293.
Demnitate împărătească, p. 122, 399.
Demon, p. 37, 46, 104.
Desăvîrşire, p. 22, 23, 24, 33, 58, 107, 109, 129, 291.
Desfătare, p. 58, 103, 241; desfătare a raiului, p. 122.
Desfrînare, p. 51, 104, 345.
Despărţirea apelor, p. 29.
Destin, p. 47.
Deşertăciune, p. 86, 229.
Diavol, p. 56, 386.
Dibăcie, p. 421.
Dima, p. 154.
Dimineaţă, p. 140.
Dobîndire, p. 24.
Doctor, p. 432.
Dogmă, p. 46, 120, 133, 136, 167, 207, 215.
Doică, p. 25, 120.
Dorinţă, p. 23, 126.
Dorul dumnezeiesc, p. 126.
Dragoste, p. 124, 129.
Drahmă, p. 283.
Dreptate, drept, p. 26, 99, 121, 128, 132, 297.
Duhovnicesc (nematerial), p. 115.
Dumnezeu, p. 22, 23, 24, 25, 26, 28, 32, 44, 46; Dumnezeu creator, p. 46, 118, 122, 129; Dumnezeu legiuitor, p. 53; Dumnezeu este iubire, p. 289.
Dumnezeire, p. 23, 25, 108, 208.
Duhul Sfînt, p. 59, 61, 88, 126, 160, 172, 201, 220, 247.
Duhuri slujitoare, p. 123.
Dureri ale naşterii, p. 40.

E

Ecleziast, p. 119, 120, 122, 162.
Egipt, egiptean, p. 25, 27, 36, 45, 46, 53, 99, 146, 220.
Element, p. 89, 431.
Elin, p. 301.
Energiile legii (vechi), p. 69.
Engadi, p. 144, 156, 157.
Engolpion, p. 34, 50, 82.
Enos, p. 323.
Erezie, eretic, p. 41, 88, 269.
Ermon, p. 222, 223, 224.
Esenţă, p. 196.
Eter, p. 107, 146.
Eternitate, p. 295.
Etiopia, etiopian, p. 134, p. 204.
Eva, p. 438.
Evanghelie, p. 41, 44, 45, 65, 84, 86, 117, 162, 174, 239, 262, 286, 308, 360.
Evlavie, p. 205, 365.
Evreu, p. 25, 27, 41, 107.
Existenţa lui Dumnezeu, p. 33, 41; existenţă reală, p. 161.
Experienţă, p. 40.
Extaz, p. 183, 253.
Ezechia (regele), p. 406.

F

Faraon, p. 27, 29, 48, 52, 144, 145, 146.
Faţa lui Dumnezeu, p. 388.
Făgăduinţă divină, p. 36, 89, 99, 110, 146, 273.
Fărădelege, p. 411.
Fecioară (sfînta), p. 41, 88, 123, 129, 145; Fecioară neprihănită, p. 126, 294.
Femeie, femeiesc, p. 24, 27, 38, 105, 122.
Fericire, p. 25, 187, 321.
Fiică, p. 24, 26, 135; fiică a Faraonului, p. 40.
Fiinţă, p. 42, 55, 380; fiinţă divină, p. 41; fiinţa răului, p. 137.
Fildeş, p. 299.
Filip, p. 81, 313, 314.
Filosofie, p. 40, 41, 46, 296.
Finees, p. 37, 105, 108, 385.
Finic, p. 29, 65, 236.
Fire (natură), p. 23, 24, 26, 45, 142; fire dumnezeiască, p. 33, 44, 61, 93, 107, 278; fire omenească, p. 24, 38, 44, 45, 117, 124; fire raţională, p. 46, 352.
Fiul (Omului), p. 45, 101, 174.
Fîntînă, p. 246.
Foame, p. 30.

Foc, p. 24, 26, 28, 31, 106, 107, 124, 158.
Frate, p. 26, 28, 99, 137, 162.
Frică de Dumnezeu, p. 119.
Frumos, frumuseţe, p. 25, 33, 129, 200.
Furtună, p. 24.

G

Galaad, p. 203, 212, 213, 313, 321, 322.
Gemeni, p. 321.
Geografie, p. 157.
Geometrie, p. 60.
Gheena, p. 54, 119, 327.
Gherghesenii, p. 176.
Gîndire, p. 27.
Glas de sus, p. 31, 140.
Gomora, p. 138.
Graniţele firii, p. 360.
Grădină, p. 236, 240.
Grindină, p. 28.
Grîu, p. 437.
Grumaz, p. 144, 148, 204.

H

Haina virtuţilor, p. 423.
Har, p. 26, 35, 37, 54, 61, 118, 127, 131, 132, 134, 136, 211.
Harisma vindecărilor, p. 467.
Hermogen, p. 154.
Heruvim, p. 76, 320.
Hirotonie, p. 65, 102.
Hlamidă, p. 340.
Hotar, p. 22, 23, 260; hotar între două lumi, p. 266.
Hrană, p. 35, 58, 221; hrană din cer, p. 30, 140.
Hristos, p. 45, 77, 96, 110, 118, 125, 128, 131, 132, 134, 154, 169, 172, 181, 203, 210, 226, 240, 264, 290, 311.

I

Iacov (apostolul), p. 80, 307, 308; Iacov (patriarhul), p. 90, 368.
Iconomia divină, p. 115, 131, 174, 225, 312; iconomia Testamentelor, p. 114.
Idol, idololatrie, p. 49, 74, 85, 108, 138.
Ieremia (profetul), p. 148, 306, 412.
Ierihon, p. 315.
Ierusalimul, p. 132, 170, 197, 203; Ierusalimul cel de sus, p. 96, 134, 138.
Iesei, p. 117, 181.
Iezechiel, p. 79, 210, 304, 306.
Iisus (Domnul), p. 99, 110, 118, 131, 156, 201, 272, 362.
Iisus Navi, p. 30, 99, 100.
Ilie, p. 126, 146, 213, 247, 322, 350, 384.
Inegalitate, p. 359.
Inimă, p. 87, 127, 156, 202.
Insuflare, p. 27, 37, 55.
Invidie, p. 392.
Ioan (Botezătorul), p. 80, 265, 297, 311, 339, 350; Ioan (Evanghelistul), p. 131, 181, 209, 250, 293.
Iona, p. 304, 407.
Iordan, p. 225, 330.
Iosif (patriarhul), p. 98, 396.
Iov, p. 448.
Ipostas, p. 372.
Isaac, p. 171.
Isaia, p. 24, 79, 88, 117, 124, 135, 236, 285, 294, 299, 310, 334.
Iscoadă (cercetaş), p. 36, 99.
Ispită, ispitire, p. 61, 135.
Istorie, istorisire, p. 25, 26, 65, 115.
Israel, israelit, p. 28, 29, 37, 46, 58, 109, 119, 144, 146, 201, 202, 204, 205, 247, 248, 386.
Iubirea faţă de semeni, p. 33, 169; iubirea creştină, p. 118, 119, 120, 209.
Iuda (patriarhul), p. 161, 312; Iuda (vînzătorul), p. 304.
Iudeea, iudeu, p. 25, 27, 91.
Izbăvire (mîntuire), p. 28, 40.
Izvor, p. 29, 65, 140, 223, 270; izvor al bunătăţilor, p. 119, 126.

Î

Împărat, împărăteasă, p. 25, 134, 135, 144, 199, 204, 219, 257, 309.
Împărăţia lui Dumnezeu, p. 327, 333, 382; Împărăţia cerurilor, p. 337.
Împărtăşire, p. 23, 35, 134; împărtăşire cu Dumnezeu, p. 119.
Împietrirea inimii, p. 55.
Înălţarea la cer, p. 384.
Începătoriile, Domniile, Tronurile, Stăpîniile, p. 196, 320.
Încercarea credinţei, p. 49.
Înclinarea spre rău, p. 53.
Înfiere, p. 24, 25.
Înfricoşător, p. 26, 31, 200.
Înfrînarea patimilor, p. 81, 100, 135, 155, 200, 297.
Înger, p. 27, 46, 88, 172, 219.
Înstrăinarea de rău, p. 125, 297.
Întinare, p. 31, 46, 113, 133.
Întîi-născut, p. 28; nou născut, p. 55.
Întîistătător, p. 456.
Întristarea, p. 354.
Întruparea (lui Hristos), p. 71, 161.
Întuneric, p. 22, 31, 54, 195, 260; întuneric al neştiinţei, p. 51.
Înţelegere, pricepere, p. 25, 28, 46, 194.
Înţelept, înţelepciune, p. 21, 26, 107, 113, 116, 121, 128, 299.
Învăţătură nemuritoare, p. 26, 56; învăţătură morală, p. 48; învăţătură înşelătoare, p. 51; învăţătură tainică, p. 31, 34.
Înviere, p. 64, 125.

J

Jertfă, p. 82, 201, 233.
Jertfelnic, p. 33, 35, 132.
Judecată, judecător, p. 26, 36, 99, 105, 358.
Jurămînt, p. 170, 286.

L

Laudă, p. 303.
Lazăr (săracul), p. 355, 356.
Lăcomie, p. 36, 63, 67, 99, 360.
Lege, p. 25, 34, 115, 214, 286; Lege a lui Dumnezeu, p. 57; Lege a minții, p. 125.
Legiuitor, p. 56, 101, 116.
Legendă (mit), p. 361.
Lepră, p. 127.
Liban, p. 117, 162, 203, 205, 206, 212, 223, 224, 239, 244, 308, 309.
Libertate, p. 26, 49, 89, 135.
Liman, p. 24.
Limbă ebraică, p. 136; limbă elină, p. 136.
Liniște, liniștire, p. 28.
Logica, p. 60.
Luca (evanghelistul), p. 250, 429.
Lucrare dumnezeiască, p. 127.
Lumină, p. 22, 26, 39, 46, 54, 81, 134, 140, 248, 292; lumină a lumii, p. 292.
Luptă, p. 25, 30, 138.

M

Madian, madianiți, p. 37, 104.
Mama, p. 25, 40; Maică a Vieții, p. 294.
Mamona, p. 376.
Marcu, p. 250.
Marea Roșie, p. 29.
Mariam (sora lui Moise), p. 35, 98.
Martir, p. 396.
Martor, p. 396.
Masa punerii înainte, p. 132.
Masca vicleniei, p. 386.
Matei, p. 250, 293, 429.
Materie, material, p. 27, 33, 34, 46, 123, 142, 345.
Mădular, p. 132, 137, 156, 270, 311.
Măduva oaselor, p. 58.
Mărgăritar de mult preț, p. 337.
Măslin, p. 236.
Melhisedec, p. 476.
Mera, p. 70, 277.
Merinde, p. 30.
Metempsihoză, p. 46.
Meteor, p. 107.
Mielul cel adevărat, p. 57, 222; Mielul jertfit, p. 62, 161.
Miere, p. 30, 99, 252.
Miheia, p. 116, 210, 287.
Mijlocire, mijlocitor, p. 32.
Milă, milostiv, p. 363.
Minciună, p. 36, 42.
Minune, p. 28, 29, 48, 76.
Mir, p. 98, 118, 128.
Mirele (Hristos), 118, 122, 124, 126, 139, 142, 153, 157, 193, 308.
Misterele păgîne, p. 85.
Mînă, p. 26, 95; mîinile lui Dumnezeu, p. 135.
Mîndrie, p. 62, 102, 117, 138.
Mîngîiere, p. 350.
Mîngîietorul, p. 356.
Mînie, p. 26, 27, 41, 391.
Mîntuire, p. 116, 140.
Moartea, p. 22, 25, 36, 92, 126, 131, 253, 273; moartea lui Moise, p. 108; moarte vie, p. 108.
Moașă, p. 39.
Moise, p. 24, 25, 26, 27, 33, 36, 40, 41, 45, 90, 108, 123, 124, 133, 195, 201, 210, 260, 264, 276, 355.
Mormîntul lui Moise, p. 38.
Munte, p. 24, 26, 54, 116, 117; munte duhovnicesc, p. 123, 333; muntele smirnei, p. 204, 221.

N

Nard, p. 153, 155, 241.
Natanael, p. 314.
Natura sufletului, p. 57.
Naștere, p. 24, 38, 293.
Născut (Unul), p. 44, 78, 96.
Nazaretul Galileii, p. 314.
Nădejde în Dumnezeu, p. 28, 36, 46, 48, 99.
Năstrapă, p. 313.
Neam, p. 25, 26, 46, 103.
Neascultare, p. 135.
Nebunie, p. 90.
Nedreptate, p. 26.
Negație, p. 378.
Neghină, p. 138, 338.
Nemurirea sufletului, p. 46, 87, 139.
Nemrod, p. 323.
Nepătimire, p. 346.
Neprihănire, p. 51, 59, 81, 139, 338.
Nestricăciune, p. 109, 129, 130.
Netăiat împrejur, p. 46.
Nevăzut, p. 31.
Nil, p. 25.
Noapte, p. 28, 144, 195.
Noe, p. 323.
Nor de lăcuste, p. 28; nor luminos, p. 28; nor călăuzitor, p. 29, 261; nor de păsări, p. 36.
Nume tainic, p. 34, 129, 140, 196, 314.
Nunta tainică a sufletului cu Dumnezeu, p. 122, 257.

O

Ochiul străvăzător al inimii, p. 425.
Odihnă, p. 29, 63.
Oglindă, p. 91, 114, 211.
Olimpiada, p. 113.
Omilie, p. 118, 132, 144, 173.

Omul cel vechi, p. 118, 131, 263, 264.
Ordinea materială, p. 123.
Origen, p. 117.
Osea (proorocul), p. 115, 410, 412.
Osîndă, p. 133.
Ospăţ, p. 58, 96; ospăţ duhovnicesc, p. 245.
Oştire, p. 28, 29, 30, 61, 146.
Otravă, otrăvitor, p. 51.

P

Pace, p. 81, 119, 134, 204, 390.
Participare, p. 23, 42.
Paştele (creştin), p. 62, 355.
Patimă, p. 24, 25, 44, 53, 108, 138, 171.
Pavel (apostolul), p. 66, 84, 118, 126, 131, 133, 152, 215, 250, 301, 308, 311, 344.
Păcat, p. 22, 23, 24, 33, 39, 45, 49, 87, 88, 268, 269.
Părinte sufletesc, p. 21, 39.
Păstor, p. 26, 140, 142, 145, 189, 212, 213, 316.
Pedagog al virtuţii, p. 283, 472.
Pedeapsă, p. 27, 105, 110.
Peşte, p. 27.
Peşteră, p. 338, 352.
Petru (apostolul), p. 253, 276, 307, 313.
Piatră preţioasă, p. 82.
Piele, p. 33.
Pildă, p. 24, 25, 48, 106, 115.
Pizmă, p. 35, 98, 357.
Pîine (cerească), p. 91, 115, 252; pîine nedospită, p. 355.
Platoşa virtuţii, p. 99.
Plăcerile trupului, p. 35, 47, 61.
Plăgile Egiptului, p. 27, 146.
Plecarea genunchilor, p. 466.
Plinătatea Dumnezeirii, p. 79.
Plînsul pruncului, p. 55; plînsul fericit, p. 348.
Pocăinţă, p. 54, 100, 134, 349.
Podoabă, p. 139, 199, 200.
Poftă, p. 56, 118, 200.
Pomul oprit, p. 116; pom al vieţii, p. 121.
Porfiră, p. 84, 132, 203.
Porumbel, p. 103, 160, 211, 297.
Poruncă, p. 26, 27, 32, 87, 114.
Post, p. 56.
Prăpastie, p. 36, 102, 407.
Predania părinţilor, p. 47; predania evanghelică, p. 420.
Prefacere (preschimbare), p. 27, 29, 30.
Preot, preoţie, p. 34, 37, 64, 69, 90, 102, 103.
Prieten al lui Dumnezeu, p. 100; prieten al Mirelui, p. 228.
Prigoană, prigonitor, p. 134.
Primăvară duhovnicească, p. 182.
Pronia divină, p. 87.
Prooroc, proorocie, p. 24, 37, 65, 123, 150, 194, 263.
Proverbe, p. 114, 119, 120, 170, 231.
Prunc (copil), p. 25, 27, 156.
Psalmistul, p. 22, 71.
Purpură, p. 33.
Pustie, p. 26, 36, 45, 100, 197.
Putere, p. 22, 24, 25, 27, 29, 30, 77, 121, 265; puterile îngereşti, p. 79, 227; putere tainică, p. 127, 133.

R

Rahav, p. 134.
Rai (Eden), p. 116, 123, 131, 137, 138, 222, 273, 447.
Raţiune, p. 57; raţiune tainică, p. 30, 42, 142, 236.
Rază, p. 137; rază a adevărului, p. 51.
Rădăcina păcatului, p. 98, 106.
Răsărit, p. 249.
Răsplata faptelor bune, p. 119.
Răstignit, răstignire, p. 54, 398.
Rătăcire, p. 24, 40, 134, 225, 298.
Război, p. 28, 30, 200, 389; război lăuntric, p. 125.
Răzbunare, p. 99.
Răzvrătire, p. 28, 125.
Renaştere prin botez, p. 134.
Reveca, p. 280.
Rîvnă, rîvnitor, p. 113, 120.
Roadele întristării, p. 348.
Robie, rob, p. 25, 26, 28, 228.
Rodie, p. 324.
Rouă, p. 26, 30.
Rug (din Sinai), p. 44.
Rugăciune, p. 28, 61, 80, 270, 403, 420.
Ruşine, ruşinare, p. 53.

S

Sabie, p. 87.
Safir, p. 290.
Samuel (proorocul), p. 210.
Sarra, p. 24, 313.
Sărăcia cu duhul, p. 326.
Sărutare curată, p. 127.
Scara lui Iacov, p. 384.
Scriptură, p. 24, 25, 28, 33, 45, 52, 95, 113, 143, 204.
Schimbarea la faţă, p. 118.
Seminţie (neam), p. 37.
Semn, p. 24, 27; semnele (stigmatele) lui Hristos, p. 283.
Senir, p. 222, 223, 224.
Sentinţă (maximă), p. 114.
Serafim, p. 285, 320.
Sete, p. 29.
Sfat, p. 24, 26, 28.
Sfeşnic, p. 79, 132.
Sfinţenie, p. 383.
Sfînta Sfintelor, p. 33, 35, 76, 81, 122, 386.
Sidona (soţie a lui Solomon), p. 119.
Simbolul zilei a opta, p. 394.
Simion (Dreptul), p. 187.
Simon (Leprosul), p. 127.

Simţire, simţuri, p. 38, 42.
Sinai, p. 31, 144.
Sinagogă, p. 176.
Sion, p. 25, 134, 138, 203, 208, 209, 213.
Sila (apostolul), p. 154.
Simbol, p. 186.
Sînge, p. 27, 51, 117; sînge al Mielului, p. 57, 100.
Sîrguinţă, p. 24, 404.
Slavă, slăvire, p. 25, 88.
Slujire (la idoli), p. 35, 41; slujire (preoţească), p. 102; slujire (a fraţilor), p. 472.
Smaragd, p. 34.
Smerenie, p. 41, 102, 159, 290.
Smochin, p. 98, 116, 173, 182.
Soare, p. 28, 54, 132, 140, 154; soare al Dreptăţii, p. 141, 210.
Soborul îngeresc, p. 196.
Sodoma, p. 138.
Solomon, p. 106, 119, 124, 132, 134, 135, 199, 203, 204, 205, 375.
Sofism, p. 50.
Sorţul cel bun, p. 400.
Soţie, p. 26, 27, 46, 171, 270.
Spaimă (metafizică), p. 32.
Stadion (al virtuţii), p. 21, 96.
Stare, p. 25; stare duhovnicească, p. 113; stare de pace, p. 125.
Stîlp de foc, p. 28, 31, 107; stîlp neclintit, p. 121; stîlp al Bisericii, p. 307.
Stîncă, p. 29, 65.
Străin, p. 25.
Strălucire, p. 28, 269; strălucire a frumuseţilor negrăite, p. 120.
Stropire ritualică, p. 31, 123.
Suflet, p. 31, 134, 194, 200; suflet curat, p. 113, 123.
Supraveghetor, p. 297.
Sutaş, p. 248.

Ş

Şarpe, p. 26, 27; şarpe de aramă, p. 36, 45, 56, 87, 115.
Şafran, p. 241.
Ştefan (arhidiaconul), p. 398.

T

Tabără, p. 31, 36.
Tablele legii, p. 34, 69, 87.
Taină (sfîntă), p. 41, 108, 114, 124, 131; taină a mîntuirii, p. 290.
Talant, p. 328.
Tarsis, p. 299, 303, 304, 305.
Tatăl ceresc, p. 24, 44, 115, 116, 251, 315, 418.
Tăiere împrejur, p. 27, 46, 186, 394.
Tărie, p. 46.
Teamă, p. 27.
Tecla, p. 164.
Temelia credinţei, p. 307.
Templu, p. 33, 34; Templul lui Solomon, p. 119, 204; Templu al tainelor dumnezeieşti, p. 60.
Teologie, p. 71.
Testament, p. 117, 214, 250.
Theos (Cel ce vede toate — Dumnezeu), p. 175.
Timp, p. 25, 31, 78, 118.
Timotei, p. 81, 83, 134, 308.
Tinereţe, p. 21, 26, 120.
Tir, p. 134.
Tiran, p. 25, 27, 38, 48, 277.
Tit, p. 154.
Tîlcuire, tălmaci, p. 38, 48, 88, 136, 150, 197.
Toiag, p. 26, 27, 51; toiagul lui Aaron, p. 37, 45, 102.
Tovel, p. 323.
Treaptă, p. 429.
Treime (sfînta), p. 83; Treimea cea veşnică, p. 456.
Trestie, p. 50.
Trezvie, p. 256.
Trîmbiţă, p. 32, 90, 123.
Trufie, p. 474.
Trup, trupesc, p. 29, 89, 115, 193.
Turturea, p. 144, 173, 181.

Ţ

Ţara făgăduinţei, p. 36, 108.

U

Ucidere, ucigaş, p. 25, 28, 56, 115, 186; ucidere cu pietre, p. 31.
Uneltirea vrăjmaşului, p. 136, 202.
Unirea cu Dumnezeu, p. 384.
Untdelemn, p. 282.
Ură, p. 371.
Urcuş duhovnicesc (epectază), p. 91, 119, 186, 224, 240.

V

Valaam, p. 37, 109.
Valac, p. 37, 105.
Valuri, p. 25, 29, 39.
Vas de lut, p. 409.
Vasile (cel Mare), p. 61.
Vatra părintească, p. 420.
Vălul (lui Moise), p. 114, 280, 281.
Vedere dumnezeiască, p. 26, 95.
Vedenie, p. 37, 368.
Veniamin, p. 252.

Veseleil, p. 307.
Veselie veşnică, p. 335.
Veşmînt preoţesc, p. 35, 82; veşmînt luminat, p. 118.
Viaţă, p. 22, 24, 25, 26, 90, 92; viaţă morală, p. 113, 114; viaţă desăvîrşită, p. 21, 22, 23, 25; viaţă viitoare, p. 64; viaţă veşnică, p. 97, 136, 352; viaţă virtuoasă, p. 120.
Vierme, p. 30; vierme neadormit, p. 67.
Vifleim, p. 314.
Vindecare, p. 431.
Virtute, p. 22, 23, 24, 25, 33, 38, 41, 46, 58, 107, 149, 242, 275.
Vis, p. 257.
Vison, p. 33, 132.
Vistierie, vistier, p. 127, 129, 263.
Viţel de aur, p. 35, 85.
Voire, p. 24; voire proprie, p. 51; voire liberă, p. 442.
Vrajbă, p. 26.
Vrăjitor, p. 27, 37, 45, 104.
Vrăjmaşul, p. 48, 51, 57, 99, 202.

Z

Zaharia (profetul), p. 146.
Zămislirea lui Hristos, p. 293.
Ziua sîmbetei, p. 30.
Ziua (fiica lui Iov), p. 244.
Zgîrcenie, p. 30.

CUPRINS

Introducere 5

Despre viața lui Moise 21

Tîlcuire amănunțită la Cîntarea Cîntărilor 113

Despre «Fericiri» 333

Despre Rugăciunea domnească 403

Despre rînduiala cea după Dumnezeu (a vieții) **și despre nevoința cea adevărată** 455

Indice scripturistic 484

Indice real și onomastic 487

Redactor : ANCA MANOLACHE
Tehnoredactor : VALENTIN BOGDAN

Dat la cules : 10.X.1981. Bun de tipar : 27.IV.1982.
Format 16/70 x 100 ; legat 1/1 p. Coli de tipar 31.
Comanda nr. 331.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC
ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE